

dans un beau manuscrit in-fol. du XIIe siècle avec ce titre : *Liber quem Herveus composuit super ultimam visionem Ezechielis prophetæ*. Il y avait pareillement vu le commentaire sur le Deutéronome, qui commence en cette sorte : *Addabarim, id est Deuteronomium liber iste vocatur*. Le même ouvrage se rencontre à Saint-Germain des Prés, sous le titre de *Courtes postilles sur le Deutéronome*.

Les notes d'Hervé sur le livre des Juges, sur celui de Ruth, sur les douze petits prophètes, sur les lamentations de Jérémie et sur l'Écclésiastique, font partie des manuscrits de l'abbaye de Vauluisant au diocèse de Sens. Il s'en trouve aussi des portions dans celle de Pontigni.

A la cathédrale de Tours, un manuscrit de cinq cents ans renferme, à la suite des lettres de saint Cyprien, le commentaire d'Hervé sur le sermon de la Cène attribué à ce Père (9). C'est le dernier fruit, mais non pas le meilleur, de la plume de notre auteur : ce commentaire se ressent et des défauts du texte, et de l'état de langueur où Hervé le composa. La mort, comme on l'a dit, le surprit dans ce travail, et ne lui permit pas d'y mettre la dernière main. Le même ouvrage est encore à Clairvaux, précédé des notes de notre auteur sur les cantiques d'Anne et d'Habacuc.

A ces productions littéraires d'Hervé, détaillées dans la lettre circulaire dont on a parlé, dom Gerberon (10) ajoute un commentaire sur saint Matthieu, un autre sur le Cantique des cantiques, et un troisième sur l'Apocalypse. Ce savant homme s'était même proposé de les donner au public avec tous les autres écrits d'Hervé sur les livres saints. Nous ignorons sur quel fondement il attribue ces trois derniers à notre auteur. Pour nous, il nous paraît certain qu'ils appartiennent à Auselme de Laon, et nous en avons donné la preuve dans le dixième volume de cette Histoire (11).

Enfin, pour ne rien omettre de ce qui concerne les écrits de notre auteur, nous observerons que la lettre circulaire qui doit servir de règle pour les discerner a été imprimée trois fois, savoir, dans le deuxième tome du Spicilege, dans le deuxième volume des Anecdotes de D. Pez, et dans le sixième volume des Annales Bénédiclines.

(9) « On peut remarquer à cette occasion, dit dom Liron (*Sing. Hist.*, t. III, p. 38), le peu de critique de ce temps-là ; car c'est un ouvrage pitoyable que ce sermon attribué à saint Cyprien. Il était déjà ancien du temps d'Hervé ; car j'apprends qu'un certain Maur (copiste) l'a dédié autrefois à Lothaire, roi de France, mort l'an 986. »

(10) Ansel. Opp. præf.

(11) Vide Patrologiæ tom. CLXII in Anselmo Laudunensi.

VEN. HERVEI

BURGIDOLENSIS MONACHI

COMMENTARIORUM IN ISAIAH LIBRI OCTO.

(Eruit ex ms. cod. inclyti monasterii S. Crucis ord. Cisterc. in Austria, collato cum cod. inclyti monasterii Garstensis prope Styram ord. S. Bened., R. P. Godefridus Depisch Benedictinus Mellicensis ; edidit R. P. Bernardus Pezirus, *Thesauri Anecdot.* t. III, parte 1, p. 2. Augustæ Vindelicorum et Græcii, sumptibus fratrum Veith, anno 1721, fol.)

LIBER PRIMUS.

CAPUT PRIMUM.

Vers 1. — « Visio Isaiaë filii Amos, quam vidit super Judam et Jerusalem in diebus Oziaë, Joathan, Achaz, Ezechiaë, regum Juda. »

Subintelligitur in primis *Hæc est*, ut ita integer sit sensus : *Hæc est visio Isaiaë filii Amos. Usus vero propheticaë locutionis est, ut prius personam, regnum vel urbem ac tempus describat, et postmodum dicere mysteria prophetiaë incipiat, quatenus ad veritatem solidius ostendendam, ante historiaë radicem figat, et post fructus Spiritus per signa et allegorias proferat. Isaiaë igitur primo personam suam declarat dicens : Visio Isaiaë. Qui ut bene personam indicet, etiam genus narrat, eum subjicit :*

A Filii Amos. Regnum quippe, de quo principaliter est locutus, urbemque denuntiat, dicens : Quam vidit super Judam et Jerusalem. Tempus etiam describit, adjungens : In diebus Oziaë, Joathan, Achaz, Ezechiaë, regum Juda.

Nec movere nos debet quod non ait : visio mea, sed visio Isaiaë. Mos enim sacraë Scripturaë est, ut ipsi qui scribunt, sic de se in illa quasi de aliis loquantur ostendentes quia non ipsi loquuntur, sed Spiritus sanctus. Hinc est enim quod Moyses ait : « Erat Moyses vir mitissimus super omnes homines, qui morabantur in terra (Num. xii, 3). » Qui enim non ait : Eram, sed erat, profecto aperte indicat quia is qui per illum de illo loquebatur, alius erat.

Hinc et Joannes ait : « Discipulus ille, quem diligebat Jesus (Joan. xiii, 23). » Scriptores igitur sacri eloquii, quia impulsu sancti Spiritus aguntur, sic de se in illo testimonium tanquam de aliis proferunt. Sanctus ergo Spiritus per Moysen locutus est de Moysae; Spiritus sanctus per Joannem locutus est de Joanne; Spiritus sanctus per Isaiam locutus est de Isaiâ. Bene itaque vir Deo plenus ait : *Visio Isaiæ*, et non visio mea; quia per hoc quod repletus Spiritu sancto super se trahitur, quasi extra semetipsum fit, et de se quasi de alio sententiam profert, etiam in hoc devitans ne jactanter loqui videatur. *Qui visionem hanc vidit super Judam et Jerusalem.* Quia, licet de duodecim tribubus prophetaverit, specialiter tamen de tribu Juda et urbe regali, in qua templum erat, vaticinatus est.

Sed quaerendum nobis est cur exorsus sit, dicens : *Visio Isaiæ, filii Amos*, nec subjungere videatur quid viderit, aut indicare quæ sit ista visio.

Ad quod respondendum, quia tria sunt genera visionum, id est corporale, spiritale atque intellectuale. Ecce enim in hoc uno præcepto cum legitur : « Diliges proximum tuum sicut te ipsum (Matth. v, 43), » tria occurrunt genera visionum : unum per oculos, quibus ipsæ litteræ videntur, alterum per spiritum hominis, quo proximus et absens cogitatur, tertium per contuitum mentis, quo ipsa dilectio intellecta conspicitur. In his tribus generibus illud primum manifestum est hominibus. In hoc enim videtur cælum et terra, et omnia quæ in eis conspicua sunt oculis nostris.

Nec illud alterum, quo absentia corpora cogitantur, insinuare difficile est. Ipsum enim cælum et terram, et quæ in eis videre possumus, etiam in eis constituti cogitamus, ubi nihil videntes oculis corporeis, animo tamen corporales imagines intuemur seu veras, sicut ipsa corpora vidimus, et memoria retinemus, seu fictas, sicut cogitatio formare potuerit. Aliter enim cogitat quis Romam, quam vidit, aliter Jerusalem, quam non vidit.

Tertium vero illud, quo dilectio intellecta conspicitur, eas res continet, quæ non imagines habent sui similes, quæ non sunt, quod ipsæ. Nam homo quidem vel arbor, aut sol, aut quæcunque alia corporea sive cælestia sive terrestria et præsentia videntur in suis formis, et absentia cogitantur imaginibus animo impressis, et faciunt duo genera visionum, unum per corporis sensus, alterum per spiritum, quo illæ imagines continentur. Dilectio autem nunquid aliter videtur præsens in specie, qua est, et aliter absens in aliqua imagine sibi simili? Non utique. Sed quantum mente cerni potest, ab alio magis, ab alio minus ipsa cernitur. Si autem aliquid imaginis corporalis cogitatur, non ipsa dilectio cernitur. Neque enim imaginaliter, sed proprie videtur, et non per corpus, sed in mente ab omni vitiorum labe mundata, ejus denique dilectionis gratia repleta.

Hæc sunt tria genera visionum. Primum ergo ap-

pellemus corporale, quia per corpus percipitur et corporis sensibus exhibetur. Secundum autem spiritale. Quidquid enim corpus non est, sed tamen aliquid est, jam recte spiritus dicitur. Et utique non est corpus, quamvis corpori similis sit, imago absentis corporis, nec ille ipse obtutus, quo cernitur. Tertium vero intellectuale ab intellectu dicimus. Præstantior est autem visio spiritualis, qua similitudines corporum spiritu non mente cernuntur, quam corporalis, qua per oculos corporis ipsa corpora videntur. Et rursus ambabus præstantior intellectualis, quia mente pura videntur divina non per aliquam spiritualiter vel corporaliter figuratam significationem, sed puro et acuto intellectu mentis.

B Ex his itaque tribus visionum generibus secundum et tertium in visione Isaiæ invenitur. Est enim intellectualis visio ejus, et nonnunquam etiam spiritualis. In spiritu quippe formatis imaginibus vidit « Dominum sedentem super solium excelsum et elevatum, » atque « seraphim » stantes in circuitu ejus (Isa. vi, 1); sed mentis acumine, quæ viderat, intellexit quod prophetarum mentibus est proprium. Nam signa per aliquas rerum corporalium similitudines demonstrantur in spiritu; sed accedit mentis officium, ut etiam intelligantur. Spiritus enim hominis vocatur vis animæ quædam mente inferior, ubi corporalium rerum similitudines imprimuntur, sed vivacitate mentis non intelligantur. Quod autem non imaginaliter sed proprie videtur, et non per corpus, hoc sola mente cernitur sicut justitia, veritas et sapientia et hujusmodi cætera. Itaque visio Isaiæ est intellectualis, et aliquoties fortasse spiritualis simul et intellectualis. Nam, ea quæ in hoc volumine descripta sunt, *visionem* suam appellat. Patet igitur causa, cur præmittat, dicens : *Visio Isaiæ, filii Amos*, et nihil de corporea visione subjungat; quoniam cælestis oraculi sententiæ quas explicat, ipsa est visio intellectualis quam narrat. Nam propter hujusmodi visiones prophetæ vocabantur videntes, id est intelligentes. Visionem ergo suam narrare inchoans ait :

VERS. 2. — « Audite cæli, et auribus percipe, terra, quoniam Dominus locutus est : Filios enutrivit, et exaltavi; ipsi autem spreverunt me. »

Omnes, qui prædicationis officium in Synagoga tenuerunt, *cæli* recte vocati sunt, quia nimirum sapere superna credebantur. *Terra* vero plebs Judæorum appellata est. Unde et Moyses cum sacerdotes et populum ad verba suæ admonitionis excitaret, dixit : « Audite, cæli, quæ loquor (Deut. xxxii, 1), » etc. Cælos videlicet ordines præpositorum appellans, terram vero subditam plebem : eadem ratione cælos et terram nunc Isaias affatur. Sed cælos jubet audire, terram vero auribus percipere. Auditus enim in Scripturis sanctis non est iste, qui in aure sonat, sed qui corde percipitur. Unde Dominus : « Qui habet aures audiendi, audiat (Matth. xi, 15). » Audit enim, qui verba veritatis in aure cordis intel-

ligendo suscipit; auribus vero percipit, qui sonum A verborum auribus corporeis audiens interiorum sensum eorum minime capit. Et quia sacerdotum atque doctorum est intelligere mystica, populi vero nudam historię superficiem auditu corporis haurire, ideo cœli jubentur audire et auribus terra percipere. Et hoc in omnibus Scripturis notandum quoties hæc duo verba junguntur. Audire ergo cœli moneatur et auribus terrę percipere, quia Deus conquestus sit, dicens: *Filios enutrivit, et exaltavi, ipsi autem spreverunt me.* Et quos nunc appellat *filios* nisi Judæos de quibus ait *Moyse*: « Vidit Dominus, et ad iracundiam concitatus est, quia provocaverunt eum filii sui et filię (*Deut. xxxii, 19*), » quos enutrivit manna pascens in deserto quadraginta annis, et exaltavit eos in terra, quam patribus eorum promiserat, sicut et *Paulus* ait: « Deus plebis Israel elegit patres nostros, et plebem exaltavit? (*Act. xiii, 17*) » ipsi autem spreverunt eum, quia legem ejus projecerunt atque demonibus immolaverunt et novissime filium ejus unicum dehonestaverunt. Unde et subditur:

Vers. 3. — « Cognovit bos possessorem suum, et asinus præsepe domini sui; Israel autem me non cognovit, populus meus non intellexit. »

Quis enim *bos* nisi Judaicus populus exstitit, cuius cervicem jugum legis attrivit? Et quis *asinus* nisi gentilitas fait, quam quilibet seductor, qui reperit, quasi brutam animal et nulla ratione renitens, quo voluit, errore substravit? *Bos possessorem, et asinus præsepe domini coanovit*; quia et Hebraicus populus Deum, quem colebat, sed ignorabat, reperit; et gentilitas legis pabulum, quod non habebat, accepit. *Præsepe* enim hoc loco sacra Scriptura non inconvenienter intelligitur, in qua verbi pabulo animalia sancta satiantur, de quibus per Psalmistam dicitur: « Animalia tua habitabunt in ea (*Psal. lxxvii, 11*). »

Hinc etiam natus Dominus a pastoribus in præsepi repertus est (*Luc. ii, 16*); quia ejus incarnatio in ea, qua nos reficiunt prophetę, Scriptura recognoscitur. *Bos* itaque idem Hebræorum populus jugo legis edomitus cognovit possessorem suum, id est Christum in carne præsentem, et asinus, id est gentilis populus, qui voluptatibus deditus erat, et (12) gravius brutus agnovit præsepe Domini sui, id est Scripturam Dei, in qua pabulum vitę perciperet. *Israel autem*, id est pars illa Judaici populi, quę in infidelitate maluit persistere, non cognovit eundem possessorem suum. « Si enim cognovissent, nunquam Dominum glorię crucifixissent (*I Cor. ii, 8*). » Et qui peculiaris populus Dei erat, non intellexit majestatem in carne latentem. Debuisset enim præ omnibus eum intelligere, quia cæteris eum agnoscentibus iste solus amisso cordis lumine non intellexit occultum Dei adventum.

Nec prætereundum, quia ejusdem Salvatoris adventum magnus *Isaias* non solum voce et persona,

sed et nomine suo prophetat. *Isaias* quippe *salus Domini* Christus est, de quo idem Dominus promiserat: « Juxta est *salus mea*, ut veniat (*Isa. lvi, 1*). » Pater autem *Isaię* vocatus est *Amos*. *Amos* vero *robustus* vel *potens* dicitur. Et quis *robustus* et *potens* nisi Pater Domini nostri *Jesu Christi*? Rursus *Amos* interpretatur *populum avellens*. Et Deus Pater populum Judæorum avulsit de terra sua propter necem Salvatoris, captivumque per omnes gentes dispersit. *Isaias* itaque *filius Amos* Unigenitum summi Patris designat. Sed *Isaias visionem vidit super Judam et Jerusalem*. Et super nos *Christus visionem vidit*, id est nostram salutem prævidit, et gratię suę illustratione respexit, cum pro discipulis orans subjungeret: « Non pro his autem rogo tantum, sed et pro eis qui credituri sunt per verbum eorum in me (*Joan. xvii, 20*). » *Judas* namque *confitens* vel *confessio* interpretatur. Et Dominus super *Judam* visionem videbat, cum diceret: « Omnis quicumque confessus fuerit me coram hominibus, et Filius hominis confitebitur eum coram angelis Dei (*Luc. xii, 8*). » *Jerusalem* vero dicitur *visio pacis*. Et Dominus visionem super *Jerusalem* intuebatur, quando dicebat: Quia « multi ab Oriente et Occidente venient, et recumbent cum Abraham et Isaac et Jacob in regno cœlorum (*Matth. viii, 11*). » Et: « Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt (*Matth. v, 8*). » Ibi namque erit perfecta, ac perpetua pacis visio, cum ipsum pacis fontem sine fine viderimus.

Vidit autem hanc visionem in diebus *Ozię, Joathan, Achaz, Ezechię, regum Juda*. Nam hi quatuor reges quatuor evangelistas non incongrue designant, de quibus *Joannes* ait: « Animal primum simile leoni, et secundum animal simile vitulo, et tertium animal habens faciem quasi hominis, et quartum animal simile aquilę volanti (*Apoc. iv, 7*). » *Ozię* enim qui *robustus Domini* dicitur, intelligi mystice potest animal simile leoni. *Joathan* vero, qui *consummatus* interpretatur, animal simile vitulo; quia vitulus consummari solebat in Dei sacrificio. *Achaz* autem, qui in lingua nostra *continentem* sonat, animal habens faciem quasi hominis; quia hominis est, ut sit continens et castus. *Ezechias* vero, qui dicitur *apprehendens Dominum*, animal simile aquilę volanti; quia quartus evangelista quasi apprehendit Dominum, dum incomprehensibilis divinitatis ejus arcana profundius rimatur, sicut et aquila sublimius cæteris omnibus avibus volare consuevit, et in reverberatis obtutibus radios solis respicere. Quę scilicet animalia, id est sancti evangelistę non immerito reges *Juda* vocantur, quia per eos usque in finem mundi sancta *Ecclesia* regitur.

In quorum diebus *Isaias*, id est *Salvator noster*, visionem super *Judam* et *Jerusalem*, ut dictum est, videt; quia in terris corporaliter conversans oculos misericordię suę super omnes qui erant credituri,

(12) Ita disertè ambo codices.

levavit. Cujus visio panditur in hoc propheta libro, quia quidquid ipse fidelibus Novi Testamenti facere disposuit, iste liber satis prædixit. Omnia enim evangelicæ gratiæ mysteria in hoc volumine prænuntiata (13) leguntur. Isaias autem sicut persona et nomine suo typum Salvatoris gessit, ita prædicatione sua eum præfiguravit. Unde mox idem Salvator per eum aperire visionem suam incipiens subdit: « Audite, cœli, quæ loquar, et auribus percipe terra, quoniam Dominus locutus est. Filios enutrivit et exaltavi, ipsi autem spreverunt me. »

Visionem quippe narrat, dum ea, quæ apud Patrem vidit vel audivit, loquitur. Et quia de cœlestibus ad ima pro nobis descendit, descensionem hanc in primordio suæ locutionis ostendit. Qui enim ab initio docet in excelsis angelos, ipse nunc in terram homines docere venit: et ideo pulchre cœpit: « Audite, cœli, et auribus percipe terra. » Quid enim cœlorum nomine, nisi ii qui in cœlestibus sunt conditi, spiritus angelici designantur? Et quid appellatione terræ nisi humana natura exprimitur, quæ de terra est? Unde et in oratione nostra dicere voce ejusdem Salvatoris instruemur: « Fiat voluntas tua sicut in cœlo et in terra (Matth. vi, 10); » ut nimirum voluntas Dei sicut a superiore natura agit, ita in hominibus, et ab humana infirmitate servetur.

Possunt etiam mentes electorum nominum per cœlos exprimi a cunctis terrenis contagiis intimo amore suspensæ, quæ quamvis corpore degant in infimis, tamen jam corde inhaerent supremis, veraciter dicentes: « Quoniam conversatio nostra in cœlis est (Philip. iii, 20). Per terram vero peccatores designari possunt, quia peccanti homini dictum est: *Terra es, et in terram ibis* (Gen. iii, 19). » Vel certe non peccatores et reprobi, sed ii qui terrenis actibus occupati, eleemosynarum et lacrymarum ope ad æternam vitam perveniunt. Itaque vel angelica (14) et humana natura, vel justis et peccatores, vel contemplativi et activi per cœlum et terram exprimuntur. Et hi omnes audire querimoniam jubentur, quam super ingratis filiis Deus facit, ut omnis rationalis creatura testis existat pravitatis eorum. Ait enim: *Filios enutrivit et exaltavi, ipsi autem spreverunt me*. Et quos appellat filios, nisi quos per aquam et Spiritum Ecclesia gignit? Quos ipse enutrit in fide atque doctrina cœlesti, et exultat, ut, « quæ sursum sunt » quærant, « non quæ super terram (Coloss. iii, 1). » — « Conresuscitavit enim, et consedere fecit nos in cœlestibus in Christo Jesu (Ephes. ii, 6). » Sed nos post tanta beneficia, pro dolor! spernimus eum, quia prædicatorum ejus verba contempnimus, quibus ait unigenitus ejus: « Qui vos audit, me audit; et qui vos spernit, me spernit; qui autem me spernit, spernit eum qui me misit (Luc. x, 16). » Ergo carnales isti, qui nomine

A Christiano censentur, sed prælatos Ecclesiæ magis dehonore quærunt, quam eis obedire, ipsi sunt ingrati filii, de quibus conquestus est Dominus, quod ab eis spretus sit. De quibus et hoc, quod subditur, apte potest intelligi.

Cognovit bos possessorem suum, et asinus præsepe domini sui; Israel autem non cognovit me, populus meus non intellexit; quia quem Hebraicus et gentilis populus Deum cito cognovit, et ad ejus gratiam a pristino ritu facile convolvit, hunc populus iste falsorum Christianorum, qui cum lacte carnis ab uberibus sanctæ Ecclesiæ nutritus est et ex parentibus Christianis ortus, cognoscere non valuit. Nam « qui dicit se nosse Deum, et mandata ejus non custodit, mendax est (I Joan. ii, 4). » Et: « Qui non diligit, non novit Deum: quia Deus charitas est (I Joan. iv, 8). » Hæc igitur hominum multitudo, quæ fidem sine charitate et bonis operibus habet, nequaquam Deum videt (15), sed tamen vocatur Israel, id est *videns Deum*; quia quem dilectione et bonis operibus nescit, hunc fide in aliquo cernit. Ubi et apte seu prophetica seu Dominica voce subjungitur:

VERS. 4. — « Væ genti peccatrici, populo gravi iniquitate, semini nequam, filiis sceleratis. »

Væ perpetuum dolorem et gemitum (16) designat et amaritudinem æterni supplicii. Quamvis autem inter peccatum et iniquitatem nihil distare perhibeat dicens: « Omnis qui facit peccatum, et iniquitatem facit, et iniquitas peccatum est (I Joan. iii, 4), » ipso tamen usu loquendi plus iniquitas quam peccatum sonat, et omnis homo se libere fatetur peccatorem; iniquum autem dicere nonnunquam erubescit. Nequitia vero dicitur ab eo quod est nequicquam, quia per eam quisque tendit ad non esse. Scelus autem et pondus peccati transit, quia sceleratos vocare solemus homicidas et hujusmodi criminosos. Et quolibet quidem peccato Deum quisque offendit, cui peccatum omne displicet; iniquitate autem, ut magni ponderis arcina gravatur. Nequitia vero deficit, atque a vero Dei esse longe fit, atque ab æterno amore tepescens, in appetitu temporalium exardescit; scelere autem exercet crudelitatem. Talibus ergo culpæ implicato Judæorum vel Christianorum populo debitum væ perpetui cruciatu et amaritudinis æternæ promittitur. Unde et subditur:

« Dereliquerunt Dominum, blasphemaverunt sanctum Israel, abalienati sunt retrorsum. » *Dereliquerunt Dominum* Judæi, sicut per Jeremiam dictum est eis: « Omnes dereliquistis me, dicit Dominus (Jerem. ii, 29). » Sanctus Israel Christus est, cui caneatur a turbis: « Hosanna! benedictus, qui venit in nomine Domini, rex Israel! (Joan. xii, 13). » Ipse enim Sanctus sanctorum naturaliter est, « quem Pater sanctificavit et misit in mundum

(13) Cod. Cruc., *pronuntiata*.

(14) Cod. Cruc., *itaque angelica et human*.

(15) Codic. Garst., *nequaquam Dominum cognovit*.

(16) Codic. Garst., *vel gemitum*.

(*Joan. x, 36*). » Quem Judæi blasphemaverunt dicentes: « Dæmonium habet, et insanit (*ibid.*). » Nam blasphemia est, per quam de ipso Deo falsa dicuntur. Qui et abalienati sunt a Deo retrorsum, sicut ei tandem pœnitentes dicunt: « Facti sumus sicut in principio, cum non dominareris nostri, neque invocaretur (17) nomen tuum super nos (*Isa. lxxiii, 19*). »

Sed et multi, qui Christiana professione censentur, derelinquunt Dominum, qui relictis cœlestibus terrena quærant. Deserto enim Creatoris amore creaturam diligunt, desertis supernis gaudiis in infirmis rebus gaudent, et omissis cœlestibus, terrenum est omne quod sitiunt. De iis ergo vere dicitur, quia dereliquerunt Dominum. Qui et blasphemaverunt Sanctum Israel; quia de Deo multa loquuntur inepta, et frequenter judicia ejus audent reprehendere, et multa dicunt non bene ordinata ab eo non recte fieri. Atque retrorsum abalienantur; quoniam ad pristinas iniquitates suas revertuntur, et a Deo sunt alieni (18), quibus esset « melius non cognoscere viam justitiæ, quam post agnitionem retrorsum converti ab eo quod illis traditum est, sancto mandato (*II Petr. ii, 21*), » quos increpat, cum subjungit:

Vers. 5. — « Super quo percutiam vos ultra ad dentes prævaricationem? »

Super quo, id est de quo peccato, jam ultra percutiam vos, inquit, id est de qua culpa vos emendare verberibus tentabo, qui non de verbere proficitis, sed culpas amplius multiplicatis, et prævaricationes prævaricationibus additis? Prævaricationes quippe addit quisquis, dum de culpa sua corripitur, mormurat, vel qui mala, quæ pro correctione sustinet, non deserit vel vitia, pro quibus correptus est, sed magis impatientiæ se facibus inflammat. Unde et sequitur:

« Omne caput languidum, et omne cor mœrens. » Caput namque interioris hominis mens est. Differt autem mens a corde; quia quædam superior vis animæ vocatur mens, ubi ratio consistit, et veritas cernitur. Cor autem quodammodo carnale est; quia ibi proprie humana voluntas et affectio locum habet. Caput ergo prævaricatorum languidum est; quia mens eorum, qui illicita voluntarie committunt, infirmatur languore peccati. Et ubi caput languidum est, efficitur cor mœrens; quia, si mens sanitatem amisit et ab intentione cœlestium desiderium per desidiâ et acediâ languere cœperit, confestim cor ex his, quæ pro sua correptione patitur, fit mœrens ac triste, et contra flagella mormurans. Neque enim cor in adversis mœrere potest, nisi mens languida fuerit, sed magis cum Paulo gloriabitur in tribulationibus. Sed horum, de quibus sermo est, infirmato capite universos artus languor invasit; quia mente eorum morbo peccati debilitata

A omnia actionum membra infirmantur eodem spiritali morbo. Nam sequitur:

Vers. 6. — « A planta pedis usque ad verticem non est in eo sanitas. »

Et quid per plantam nisi extrema quæque, et minima actio designatur? Quid vero per verticem, nisi fidei sublimitas exprimitur? Unde et per Jeremiam tali animæ dicitur: « Filii quoque Mempheos et Thaneos [*al., Taphnes*] constupraverunt te usque ad verticem (*Jerem. ii, 16*). » Usque ad verticem quippe constuprari est post malæ operationis usum jam in ipsa etiam fidei sublimitate corrumpi. Cum enim nequissimi spiritus uniuscujusque animam in pravis operibus involvunt, sed integritatem fidei vitare non possunt, quasi adhuc inferiora membra polluunt, sed ad verticem non pertingunt. Quisquis autem in fide corrumpitur, jam usque ad verticem constupratur. Malignus enim spiritus quasi ab inferioribus membris usque ad summum pertingit, quando activam vitam polluens, castam celsitudinem fidei dissidentia morbo corrumpit. Aptè igitur de unoquoque talium dicitur, quoniam a planta pedis usque ad verticem non est in eo sanitas. Quia peccati languor omnia occupavit ab extrema ejus actione usque ad summam fidei celsitudinem. His enim, qui moribus insequuntur, quod credulitate venerantur, divino judicio sæpe contingit, ut per hoc, quod nequiter vivunt, et illud perdant, quod salubriter credunt. Incessanter namque se pravis actionibus inquinant, et super hoc vindictam judicii retribui posse dissident. Et sæpe, dum bene vivere intelligunt, etiam nullo persequente usque ad perfidiam delabuntur. Nam qui imminere districtum judicium non credunt, qui inulte se peccare suspicantur, quo pacto vel esse vel dici fideles possunt? Fidem quippe perdidisse est, incorrectis malis operibus digna supplicia reddi posse non credere. Sed et Judæorum populus, dum digna fidei opera facere contemneret, fidem perdidit, quia cæcatus malitia sua Redemptorem, quem venturum crederat, venisse non credidit. Itaque vel de Judæorum vel de pseudo-Christianorum populo, sive de unoquoque eorum convenienter accipitur dictum: A planta pedis usque ad verticem non est in eo sanitas. Nam serpens antiquus lethale virus suum per omnes artus actionum ejus diffundit, a minimis ejus inchoans, et usque ad summa paulatim perveniens. Sed tantus languor ex eo irremediabiliter convalescit, quod ei non est adhibita medicina. Sequitur enim:

« Vlnus et livor et plaga tumens non est circumligata, nec curata medicamine, neque fota oleo. » Aut hiant, inquit, vulneribus corpora, aut livent verberibus, aut tument plagis. Quid autem nomine vulneris intelligi debet nisi plaga luxuriæ, de qua scriptum est: « Convulneravit lumbos meos? (*Job xvi, 14*). » — « Multos enim vulneratos dejecit, et fortissimi quique dejecti sunt ab ea, » sicut Salomon

(17) Codic. Garst., ne invoc.

(18) Codic. Garst., sunt alieni.

ait (*Prov. vii, 26.*) Quid vero livoris appellatione designatur nisi invidia, quæ mentem facit lividam, dum de alienis bonis torquetur intrinsecus? Et quæ est *plaga tumens* nisi ægritudo superbiæ, quæ mentem sauciam reddit et turgidam? referamus singula singulis, ut dicamus, quia *vulnus non est circumligatum*, neque livor *curatus* medicamine, nec *plaga tumens* fota oleo.

Vulnus autem circumligatur, cum luxuria, quæ et conscientiam, et carnem vulnerat, per continentiam coarctatur, sicut præcepit Dominus: « Sint lumbi vestri præcincti (*Luc. xii, 35.*) » Quo contra iste propheta ei qui castitatem amisit, improperat: « Non est cingulum ultra tibi (*Isa. xxiii, 10.*) » Livor vero tabescentis invidiæ curatur medicamento benevolentia, cum Paulus dicit: « Omnis amaritudo, et ira, et indignatio, et clamor, et blasphemia tollatur a vobis cum omni malitia; estote autem in vicem benigni, misericordes (*Eph. iv, 31, 32.*) » Atque *tumens plaga* superbiæ fovetur oleo, ut sanitatem recipiat, id est suavi blandimento sacræ admonitionis, cum Dominus demulcet dicens: « Discite a me, quia mitis sum et humilis corde, et invenietis requiem animabus vestris (*Matth. i, 29.*) » Sed Judæorum vel multitudinis hujus carnalium Christianorum *vulnus et livor, et plaga tumens non est circumligata, nec curata medicamine, neque fota oleo*, quia nullus in Synagoga, et rarissimus valde jam in Ecclesia præpositus invenitur, qui salutem animarum gregis sibi commissi quærat, et vulneribus mentium adhibere spiritalia medicamina studeat. Sacerdotes enim ut spiritalia medici deberent subjectis suis undique prohibendo et constringendo circumligare vulnus fornicationis ac medicamine Scripturarum curare livorem invidiæ, et eos, qui inflati sensu carnis suæ tumentem superbiæ, vel inanis gloriæ plagam sub pectore portant, fovere oleo, id est dulci et gratiosa monitione, quæ demulcet mentem et ungit, non quia superbus, cum opportunum fuerit, dura increpatione feriendus non sit, sed quia clatus ille, qui aliter tangi non potest, blanditiis sacræ admonitionis quasi quibusdam præcantationibus sit mitigandus, ut humilitatis mansuetudine sanetur.

Quod si verba singula, quemadmodum ostensum est, reddita singulis non fuerint, et aliquis fortasse quid aliud nomine vulneris et livoris ac plagæ tumentis intellexerit, quodlibet peccati vulnus primo circumligatum est inhibendo atque coercendo; deinde curandum acri medicamento poenitentia, et, cum se in poenitentia peccator affligerit, fovendus est, ne desperet, oleo piæ consolationis. Unde et Samaritanus, id est Dominus Jesus saucium curaturus, id est genus humanum, « alligavit vulnera ejus infundens oleum et vinum (*Luc. x, 35.*) » Alligavit enim vulnera prohibendo peccata; infudit vinum mordacitatis terrendo de pœna futuræ damnationis peccantium. Adhuc autem pravorum mala describuntur, cum subditur:

Vers. 7. — « Terra vestra deserta, civitatis vestrae succensæ igni. »

Et quid per terram nisi caro designatur, quæ de terra facta est? Unde et in psalmo canitur, quia « Veritas de terra orta est (*Psal. lxxxiv, 12.*) » id est Christus de virgine natus est. Terra vero corporis nostri sacrarum disciplinarum exercitio debet excoli, ut fructum honorum operum proferat, omniaque ejus membra divinis actibus mancipari debent, et conditoris imperio deservire. Quod si hæc nobis defuerint, tunc et nobis dici poterit: *Terra vestra deserta*. Eorum quippe terra est deserta, quorum disciplinis et actionibus sacris caro non est occupata.

Quid autem per hujus terræ civitates nisi sensus corporis exprimuntur, id est visus, gustus, odoratus et tactus? Unde et fideli servo Dominus ait: « Tu esto supra quinque civitates (*Luc. xix, 19.*) » Civitates ergo succenduntur igni, quando flamma vitiorum exurit quinque sensus corporis, quando mulierum formas oculi libenter contemplantur et aurca libidinosa verba delectabiliter audiunt, os gustus illicitos avidè sumit, nares odoribus pascuntur illicitis, manus ea tangere delectantur, quæ ad peccatum pertinent. Quorum enim sensus ita sunt concupiscentiarum ardore inflammati, horum profecto civitates succensæ sunt igni. Quibus adhuc deteriora monstrantur accidere, cum subjungitur:

« Regionem vestram coram vobis alieni devorant, et desolabitur sicut in vastitate hostili. » Quid enim regionis nomine nisi latitudo conversationis eorum exprimitur, de cujusmodi regionibus dictum est apostolis: « Levate oculos vestros, et videte regiones, quoniam albæ sunt jam ad messem, et qui metit, mercedem accipit, et congregat fructum in vitam æternam? (*Joan. iv, 35, 36.*) » Alieni vero sunt maligni spiritus ab electorum sorte in perpetuum alienati. Horum ergo regionem coram eis alieni devorant; quia maligni spiritus conversationem eorum jam ex integro diripiunt, non jam latenter insidiando nescientibus. Vim quippe nonnullis scientibus faciunt, quia sæpe sic bona opera tollunt, ut hæc se amittere ipse, qui vim patitur, dolens cernat. Nam gemit plerumque animus, et tamen delectationibus carnis superatus, bona quæ fecerat, amans perdit; ea, quæ sustinet damna, considerat et tamen violentiæ dæmonum bona sua diripientium resistere non valet. Aliis vero, non necesse est, ut vim inferant, quia paratos ad obsequium voluntatis suæ semper eos inveniunt. Itaque regionem istorum coram eis alieni devorant, quia immundi spiritus omnia bona conversationis eorum videntibus ipsis comedunt.

Et desolabitur ipsa regio conversationis eorum sicut in vastitate hostili; quia super eam hostis antiquus cum omni exercitu vitiorum irrui, ut quidquid in ea superest viride aut fertile, quidquid pulchrum aut utile, quidquid justum et bonum, barbarica crudelitate destruat et dissipet. Sequitur:

Vers. 8. — « Et derelinquetur filia Sion ut am-

braculum in vinea, et sicut tugurium in cucumerario, et sicut civitas quæ vastatur. »

Quia Sion *speculatio* dicitur, *filia Sion* est anima, quæ solebat in alto residere velut in specula, et adventus tentationum sollicita circumspectione prævidens refellere. Sic enim vigilabat, ac sibi prævidebat, dum Christum habitatorem haberet, qui eas mentes, quas inhabitat, vigilare facit, et ad suimet custodiam sollicitas esse. Nunc vero relinquenda dicitur *ut umbraculum in vinea, et sicut tugurium in cucumerario*. In umbraculo quippe vineæ custos manet, qui eam diu noctaque custodiat, et eo recedente umbraculum remanet vacuum. Similiter et hæc *filia Sion* custodem in se Deum habuit habitatorem, dum actiones ejus, quæ per vineam intelligi possunt, bonis fructibus abundarent. Sed quia nunc regionem conversationis ejus alieni devorant, et fructum justitiæ jam in actionibus suis habere desistit, relinquitur a Deo, sicut umbraculum vineæ deseritur a custode. « Spiritus sanctus enim discipline effugiet fictum, et auferet se a cogitationibus, quæ sunt sine intellectu, et corripitur a superveniente iniquitate (Sap. 1, 5). » Et *relinquetur sicut tugurium in cucumerario*; quia quemadmodum custos deseritur mane tugurium, ubi cucumeres ex hortulo defecerint; ita Deus istam relinquet, quia jam in ejus vita et moribus dulcedines spiritualium fructuum velut cucumeres deficiunt.

Relinquetur etiam *ut civitas, quæ vastatur*. Quia sicut ex urbe, quam hostes capiunt, habitatores ejus, qui possunt evadere, fugiunt, et eam inimicis sine contradictione delendam relinquunt; ita Pater et Filius, et Spiritus sanctus exeunt de hac anima, quam hostis antiquus ingreditur, et ipsam demonibus prædandam atque delendam relinquunt. Talia sustinet unaquæque anima, quæ per socordiam suam a malignis spiritibus invaditur, et a Christo deseritur. Ubi et vox eorum, qui talia passi sunt, protinus subditur dicens:

Vers. 9. — « Nisi Dominus exercituum reliquisset nobis semen, quasi Sodoma fuisset, et quasi Gomorrha similes essemus (19). »

Omnes enim Sodomitæ et Gomorrhæi « peccatores et pessimi erant nimis (Gen. xiii, 13), » unde et perire pariter meruerunt. Si igitur essent in hac carnalium multitudine soli peccatores reprobos, quos gehennæ devoraturus est incendium, tunc plebs ista foret quasi Sodoma, et Gomorrha. Sed ne Sodomæ et Gomorrhæ ex toto similis fiat, relinquitur ei semen; quia ex multitudine malorum nascuntur aliqui boni, qui ad præbendum sanctitatis exemplum reserventur. Ne ergo tota simul religio in hac plebe sicut apud Sodomitas pereat, et sola regnet iniquitas, relinquitur semen, quod salvetur; quia licet multitudo reprobos semper in hoc sæculo nimis abundet, et maxime circa mundi finem (20), nequam tamen electi omnes ita subtrahuntur, ut so-

(19) Cod. G., *semen, quasi Sodoma et Gomorrha fuisset.*

lummodo perversi remaneant sicut in Sodomis, sed omni tempore justis relinquuntur, qui cæteris exempla bonitatis ostendant.

Deum vero *Dominum exercituum* appellat; quia ipse judicium omne per angelos exercet in homines, et ejus imperio non solum bonorum angelorum exercitus, qui intueantur electos, ac sublimant, famulantur, sed etiam malorum, qui impoenitentes, ac reprobos decipiant et aggravent. Hæc autem de nequitias eorum, qui cœlestia quærere desistentes a bonis operibus deficiunt, et propter vitam præsentem sola, quæ mundi sunt, sectantes innumeris peccatis implicantur, propheta disseruit. Multa enim in prioribus voluminis hujus partibus de illis, qui posteriora respiciunt, et retro convertuntur, dicit.

Historialiter autem ab eo quod dictum est: *Terra vestra deserta*, usque ad illud quod dicit: *Sicut civitas quæ vastatur*, prænuntiatum est excidium patriæ Judæorum, quod Romani perpetraverunt, quando facta est per Vespasianum *terra eorum deserta, urbesque succensæ, et regio tota coram eis ab exercitu alienigenarum devorata*, quando obsidente et capiente filio ejus Tito Jerusalem, relicta est sicut tugurium in cucumerario, et sicut urbs, quæ vastatur. Et nisi Dominus exercituum reliquisset eis semen, quasi Sodoma vel Gomorrha fuissent; quia nisi Christus apostolos, et qui per verbum eorum crediderunt, ibi reliquisset a Passione ejus, illic solummodo reprobi sicut in Sodomis remansissent. Sed quia perversitas eorum adeo crevit, ut de finibus suis omnes credentes expellerent, subjungens propheta sic eos alloquitur:

Vers. 10. — « Audite verbum Domini, principes Sodomorum, percipite auribus legem Dei nostri populus Gomorrhæ. »

Merito enim sacerdotes atque pharisæi et scribæ principes Sodomorum vocati sunt, atque Synagoga populus Gomorrhæ. Quia sicut Sodomitæ « vallaverunt domum sancti Lot a puero usque ad senem omnis populus simul (Gen. xix, 1), » et ut ipsi deleterentur de terra, Lot justus cum uxore et filiabus de medio eorum eductus est; sic et omnes isti primitivam Ecclesiam unanimi conspiratione invaserunt, et ut ipsi qui perirent, soli remanerent, Christum a se cum suis omnibus migrare fecerunt. Et quia se ista quasi zelo legis facere cæci putabant, recte ad audiendam legem invitantur. De Christo enim dixerat legislator: « Quoniam prophetam » vobis « suscitabit Dominus Deus vester de fratribus » vestris, « tanquam meipsum, audietis juxta omnia, quæcunque locutus fuerit vobis (Deut. xviii, 15). » Et iste, quem legislator in omnibus audiendum præceperat ait: « Lex et prophetæ usque ad Joannem: ex eo regnum Dei evangelizatur (Luc. xvi, 16). » Bene igitur audire verbum Domini, et legem auribus percipere jubentur, ac de lege quasi transgressores arguuntur, qui legem adhuc carnaliter

(20) Cod. G., *mundi terminum.*

observare volebant; quam ille terminatam esse docet, quem Moyses audiendum esse docet, juxta omnia, quæcunque locutus fuerit. Uade mox inversa, quæ secundum legem offerri celebrari solebant, Dominus respuens subdit:

VERS. 11. — « Quo mihi multitudinem victimarum vestrarum, dicit Dominus? Plenus sum, » etc.

Quo defertis, inquit, mihi multitudinem carnalium victimarum vestrarum? Non indigeo vestris muneribus, quia plenus sum bonis omnibus. Reliqua vero, quæ nunc de reprobatione talium oblationum et solemnitate subjiciuntur, quia sunt manifesta, secundum litteram exponere superfluum ducimus. Fuerunt enim hæc sacrificia tempore suo quondam necessaria propter rationem prophetarum sacramentorum, quæ continebant. Sed ex quo Lex et Prophetæ prophetare desierunt, et quæ prophetata fuerant, apparuerunt; nihil jam utilitatis conferunt, sed magis Deum ad iracundiam provocant, et idcirco respuuntur, quia veniente sole effugatur umbra. His igitur omissis ad spiritalem intelligentiam revertamur. Ait enim:

Audite verbum Domini, principes Sodomorum, percipite auribus legem Dei nostri populus Gomorrhæ. Et quos nunc principes Sodomorum et populum Gomorrhæ nominet, manifestum est ex superioribus; eos nimirum, de quibus supra dixit: *Væ genti peccatrici, populo gravi iniquitate, semini nequam, filiis sceleratis.* Et: *A planta pedis usque ad verticem non est in eo sanitas, et cætera,* quæ ibi locutus est. Jure enim, qui tales sunt, tam abhorrendo censentur vocabulo; quia omnem amiserunt sanctitatem, et omnibus nequitias sunt repleti, atque suis iniquitatibus privatim et publice dediti. Sed audire verbum Domini et auribus percipere legem ejus præcipiuntur, ut ibi se cum omnibus, quæ agunt, damnatos noverint. Non enim ad illos ista dicuntur, qui Deum penitus ignorant, sed ad eos potius, qui constantur se nosse Deum, factis autem negant, cum sint abominati; et incredibiles, et ad omne opus bonum reprobi (Tit. 1, 16).

Fit tamen plerumque, ut hujusmodi homines jejuniis vacent, et pluribus modis seipsos affligant. Sed quoniam inquinatæ sunt egrum et mens et conscientia, nihilque simplici corde faciunt, omnes abstinentiæ vel afflictionis eorum, et opera Deo placere nequeunt. Unde per increpationem subditur: *Quo mihi multitudinem victimarum vestrarum dicit Dominus? Plenus sum.* Multitudinem victimarum mactant, qui carnem multipliciter edomant. Sed ubi in corde crimina regnant, vel etiam aliquoties in actibus, non potest exteriorem honestatem approbare internus Judex mentium, et inspector occultorum actuum. Non enim externæ conversationis munera suscipit, quando corda reprobata, nec opera, quæ foris ostentantur, laudat, quando ea, quæ in absconditis fuerint, damnat; et qui

bonis suis plenus est, exteriori datione non pascitur. Qui et subjungit:

« *Holocausta arietum, et adipem pinguium, et sanguinem vitulorum, et agnorum, et hircorum nolui.* » Holocaustum in lingua nostra *totum incensum* sonat; Holon quippe *totum* dicitur, caustis *incensio*; inde compositis partibus holocaustum dicitur, id est *totum incensum*. Holocaustum igitur offert, qui se totum igne compunctionis in oratione succendit. Sed *holocausta arietum* Deus noluit. Arietes quippe gregibus principantur. Et quid nunc per arietes nisi illi figurantur, qui inter innocentes, ac simplices velut inter oves positi se ipsos meliores æstimant eis, ac præferunt, et quasi dominationem inter eos vindicare sibi cupiunt? Quorum nimis perversus est conatus; quia dum se cæteris meliores ostendere, vel præferre quærunt, illum imitantur, qui socialem angelorum vitam despiciens, cunctis sublimior fieri per superbiam voluit dicens: « Super astra Dei exaltabo solium meum (Isa. xiv, 13). » id est super angelos.

Respuuntur itaque *holocausta arietum*; quia non suscipiuntur orationes superbiorum, quando se totos aliquoties igne compunctionis ad horam incendunt. Nam ut oratio divinitus suscipiatur, necesse est, ipsam ex humilitatis radice consurgere, et cor in humilitate deinceps perseverare. Possunt autem et principes hæreticorum per arietes intelligi, qui, si ista, quæ diximus, holocausta obtulerint, non suscipiuntur. Neque enim solummodo de malis catholicis nunc agitur, sed etiam de nonnullis hæreticis.

Quid vero per *adipem pinguium* nisi lacrymæ exprimitur orantium? Qui enim in precibus suis non flet, macram victimam offert; qui autem in oratione lacrymis infunditur, victimam pinguem immolat. Et sunt apud hæreticos nonnulli velut religiosiores, qui precibus et lacrymis occupari videntur. Sed eorum fletus et supplicationes Dominus se nequaquam approbare designat, dum *adipem pinguium* se noluisse testatur. Qui et *sanguinem vitulorum et agnorum et hircorum* noluit. Solebat autem sanguis victimarum æmper offerri Domino; nam carnes earum comedebantur. Et cum per *sanguinem* peccatum intelligi soleat, quid per effusionem sanguinis, qui offerebatur, nisi peccati confessio designatur? In *vitulis* autem superbos sæculi potentes, humilium oppressores, et noxia libertate ditissos sibi accipere possumus, quia Chaldaei Jeremias ait: « Exsultatis, et magna loquimini diripientes hereditatem meam, quoniam effusi estis sicut vituli super herbam, et mugitis [mugistis] sicut tauri (Jer. 1, 11). » In *agnis* vero lascivos; quia Salomon de meretrice locutus subjecit de libidinoso dicens: « Statim eam sequitur quasi bos ductus ad victimam, et quasi agnus lasciviens (Prov. vii, 22). » In *hircis* autem quoslibet peccatores; quia Judex « statuet oves quidem a dextris tuis, hædos autem a sinistris (Matth. xxix, 23). » Sanguinem igitur vitulorum, et agnorum, et

hircorum notuit Deus; quia confessio eorum nunquam illi placuit, qui noxia libertate dissoluti sunt ut vituli depascentes aliorum bona, et qui lasciviam sequuntur ut agni, cæterorumque peccantium, qui per hircos significantur. Quoniam sic peccata sua confiteri solent, ut non penitus ea relinquere velint, sed ad tempus intermittere, et post repetere, aut etiam quædam adhuc in corde suo retineant, et quædam confiteantur, vel aliquo errore mens eorum captiva tenetur. Unde cum ad Ecclesiam hæc et hujusmodi sacrificia detulerint, sicut subjungitur, dicit eis Dominus :

VERS. 12. — « Cum veniretis ante conspectum meum, quis quæsit hæc de manibus vestris, ut ambularetis in atriis meis? »

Dictum est enim superius de hoc populo, quia *a planta pedis usque ad verticem*, id est a minima et extrema actione usque ad fidei celsitudinem *non est in eo sanitas*; et ideo ista nunc convenienter intelliguntur ad eos dici, qui infirmas actiones faciunt, et sanam fidem non habent, id est ad sectatores hæreseos Simonis, qui ordinationes, et ecclesias, cæteraque sacra vendunt vel emunt, aut mercatoribus hujusmodi consentiunt. Nam, cum in Ecclesiam emptitiam convenerint, et oblationes suas obtulerint, dicit eis, ut præmissum est, Dominus : *Cum veniretis ante conspectum meum, quis quæsit hæc de manibus vestris, ut ambularetis in atriis meis?* Neque enim Deus ista de manibus eorum quærit unquam, aut suscipit. « Sine fide enim impossibile est placere Deo (Hebr. xi, 6). » Unde et subdit :

VERS. 13. — « Ne afferatis ultra sacrificium (21) frustra. »

Ultra, id est postquam per simoniacam hæresim locum hunc cepistis, nolite jam in eo sacrificium offerre, quia profanatus est. Vel *ultra*, id est postquam infecti estis venenis Simonis, *ne afferatis sacrificium*, quia non suscipiam illud de manibus vestris amplius, quoniam reprobi sacerdotio semper habemini. Sequitur :

« Incensum abominatio est mihi. » Incensum, quod a talibus offertur in hujusmodi loco detestatur Dominus. Similiter et omnes solemnitates eorum se execrari demonstrat, subjungens : « Neomeniam et Sabbatum, et festivitates alias non feram, iniqui sunt cœtus vestri. »

VERS. 14. — « Kalendas vestras et solemnitates vestras odovit anima mea; facta sunt mihi molesta, laboravi sustinens. »

Quid enim per *Neomeniam*, et *Sabbatum*, et *Kalendas* ac *solemnitates* exprimitur, nisi omne quo ab istis festive celebratur? Faciant ergo Simoniaci vel alii hæretici quamlibet magnas et frequentes solemnitates (22), Deo absque dubia nimis sunt odibiles. *Iniqui sunt enim cœtus* eorum in festivitibus suis congregatorum, quia omnes infecti sunt veneno hæ-

A reticæ impietatis, et ideo quidquid faciunt, abominatur Dominus.

Possumus autem hæc ad malos catholicos referre. Incensi enim nomine virtus orationis exprimitur, dicente Psalmista : « Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo (Psal. cxi, 2). » Orationem ergo iniquorum repellens Dominus ait : *incensum abominatio est mihi*. Nam juxta Salomonem : « Qui declinat aurem suam ne audiat legem, oratio ejus erit execrabilis (Prov. xviii, 9). »

Neomenia vero Græcum est vocabulum; et *νῆν* Neon quidem dicitur novum, *μῆνη* meni autem luna. Inde composito nomine vocatur *Neomenia*, festivitas novæ Lunæ, quam Hebræi (25) celebrant in exordio mensium. *Neomenia* itaque *nova Luna* interpretatur. Et quid est nova luna, nisi nova vita? Et sunt nonnulli, qui ad vocem prædicationis quasi ex conversatione compuncti habitum, non animum mutant, ita ut religiosam vestem sumant, sed ante acta vitia non calcant, de ostensis quibusdam bonis ante humanos oculos superbiunt, præsentis mundi lucra inhianter quærentes, et de solo exteriori habitu, quem sumpserunt, sanctitatis fiduciam habentes. Horum ergo neomenia, id est fictio novæ conversationis onerosa est Deo.

Per *Sabbatum* autem quid intelligi debet nisi cessatio malorum operum? (Exod. xxxi, 15.) In Sabbato enim ab exteriori actione jussum est cessari. Sed qui foris a perverso opere quiescit, et intus pravia desideriis laborat, hujus Sabbatum grave est Deo. *Festivitates* quoque agit, qui corde exultante Deum laudat. Sed festivitas laudationis ejus, de quo scriptum est : « Confitebitur tibi, cum benefeceris ei (Psal. xlviii, 19), » grata Deo non est; quia in prosperis laudat, et in adversis murmurat, et magis eum ob præsentia bona quam ob futura diligit. Bene itaque his, qui sub ostentatione justitiæ vitiiis suis deserviunt, « habentes speciem quidem pietatis, virtutem autem ejus abnegantes (II Tim. iii, 5). » Dominus dicit. Quia *neomeniam et Sabbatum, et festivitates alias non feram, kalendas quoque et solemnitates eorum odovit anima ejus*, id est voluntas illius. Vel, cum sit Deus cunctis corporibus exterior, cunctis mentibus interior, ea ipsa vis ejus, qua omnia penetrat, omnia disponit, anima illius appellatur.

Hoc autem inter kalendas et neomeniam distinguere potest, ut neomenia sit nova conversatio, kalendæ vero exordium est. Sed cum dicit : « Kalendas vestras odovit anima mea, » execratur eorum exordia, qui sic ad fidem convertuntur ut Simon ille Magus (Act. viii), vel sic ad cœnobialem vitam convertuntur ut Ananias et uxor ejus, qui de pretio agri sui fraudem fecerunt (Act. v). Eorum detestatur exordia, qui Monachiam vel canonicam (24) sive ordinationem mercantur. Eorum damnat exordia, qui non intentione Deo placendi, sed ob aliud

(21) Cod. G., *sacrificia*.

(22) Codd., *solemnitates, quia Deo, etc.*

(23) Cod. G., *Judæi*.

(24) Cod. G., *canonicam*.

aliquid veniunt ad monasticum ordinem. Omnes A denique redarguit, qui bonum opus non bona intentione inchoant. Horum igitur omnium atque similitum execratur mala initia, cum se kalendas eorum odisse denuntiat.

Nec solum, alium kalendas eorum exordiorum abominatur, sed et solemnitates sequentium cogitationum, quibus se taliter incoepisse lætantur, vel illud quod ita cœperunt, gaudent retinere, et in eodem malo perseverare. Quo contra de pœnitente dicitur ei : « Quoniam cogitatio hominis confitebitur tibi, et reliquæ cogitationis solemnia celebrabunt tibi (25) (*Psalm. lxxv. 11.*) » Prima igitur cogitatio pœnitentis est, quæ damnat vitam priorem, et incipit confiteri; reliquæ vero cogitationis sunt, quæ et solemnia Deo celebrant, ut, qui liberatus est, a peccatis, liberatori semper gratias agat, memor malorum, a quibus liberatus est. Sicut ergo prima cogitatio contentis Deo grata est, et reliquæ cogitationis solemnia gratiarum pro sua ereptione celebrantis; ita kalendæ mali exordii istorum et solemnitates sequentium in eadem intentione cogitationum odibiles ei sunt.

Qui et se laborasse denuntiat, quia duras istorum pravitates jam tempore multo portavit. In se quidem quietus semper et incommutabilis permanet; sed tamen se, sicut dictum est, laborasse dicit quoniam duras iniquitates eorum diu jam cum tædio sustinuit. Qui etiam prolixas orationes nonnunquam faciunt, sed a pravitatibus suis non corriguntur. Unde subditur :

VERS. 15. — « Cum extenderitis manus vestras, avertam oculos meos a vobis; et cum multiplicaveritis orationem, non exaudiam : Manus enim vestræ sanguine plenæ sunt. »

Consuetudo namque orantibus est, ut in altum manus extendant. Sed Deus extensionem manuum iniquorum non dignatur aspicere, orationem quoque eorum, licet multiplicatam exaudire recusat. Non enim propter prolixitatem, sed propter puram devotionem exaudit orationem. Unde suis in Evangelio præcipit : « Orantes, nolite multum loqui sicut ethnici; putant enim quod in multiloquio suo exaudiuntur. Nolite ergo eis assimilari (*Matth. vi. 7.*) » Frustra igitur oratio multiplicatur a pravis hominibus; quia non sermo oris, sed affectus cordis pensatur a Domino, et vita eorum obsistit, ne preces exaudiantur. Nam manus eorum plenæ sunt sanguine, opera eorum preces a Domino respuuntur, et manus actionum eorum plenæ sunt sanguine mortis animarum, quas interficiunt. Quibus hucusque in ira sua Deus locutus est, sed hinc secundum misericordiam loqui inchoat, dicens :

VERS. 16. — « Lavamini, mundi estote, auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis. »

Lavamini per pœnitentiam; mundi estote per continuam observationem munditiæ. Nam lavatur et

mundus est, qui et præterita peccata plangit, et plangenda non admittit; lavatur autem, et non est mundus, qui plangit, quod gessit, nec deserit, et post lacrymas hæc, quæ sleverat, repetit. Post lavacrum namque mundus esse negligit, quisquis post lacrymas vitæ innocentiam non custodit. Et lavantur itaque, et nequaquam mundi sunt, qui commissa flere non desinunt, sed rursum flenda committunt.

Malum quoque perversarum cogitationum auferri debet ab oculis ejus, ut non solum in actione, sed in corde purissimus sit in conspectu ejus. « Occultas, inquit Gregorius (*Moral. lib. xxv. c. 5.*), mentis nostræ vias nullus hominum videt; et tamen ante Dei oculos tot gressus ponimus, quot affectus movemus. Toties ante illum labimur, quoties a recto itinere infirmæ cogitationis pede claudicamus. Nisi enim in conspectu ejus iste assiduus nostrarum mentium lapsus incresceret, minime clamaret : Auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis. Hæc nimirum dicens vim coopertæ malitiæ nostræ quasi ferre se non posse testatur, quæ operata illi esse non potest, quia videlicet importune conspectui ejus ingeritur, quidquid a nobis illicitum occulte cogitatur. » Adhuc vero quid agendum sit, Dominus insinuat subdendo : « Quiescite agere perverse. »

VERS. 17. — « Discite benefacere, quærite iudicium, subvenite oppresso, iudicate pupillo, defendite viduam. »

VERS. 18. — « Et venite, et arguite me, dicit Dominus. »

Quiescite jam, inquit, a perversis actibus, et ex doctrina veritatis discite benefacere. Quærite iudicium a sapientibus, ne, si iudicium inter dissidentes factum non fuerit, prævaleat iniquus adversus justum. Et misericorditer subvenite oppresso, ac iudicate pupillo, id est causam ejus in iudicio defendite. Et cum hæc feceritis, venite et arguite me. Quem arguimus, rationis auctoritate contraimus. Et quid est, quod Dominus agere sancta nos jubet, adjungens (26) : Venite et arguite me, nisi quod aperte insinuat, quantam bonis actibus fiduciam præstat? Ac si aperte dicat : Recte agite, et animadversionis meæ motibus non jam per deprecationis gemitum, sed per fiduciam auctoritatis obviare. Hinc etenim Joannes dicit : « Si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum (*I Joan. iii. 21.*) » Hinc est quod arguentem se Dominus habuisse conqueritur, cum per prophetam dicit : « Quæsi de eis virum, qui interponeret sepe, et staret oppositus contra me, propterea [*Vulg. , pro terra*] ne dissiparem eam et non inveni (*Ezech. xxii. 30.*) » Deum itaque arguere est iræ ejus fiducialiter obviare, et impetum animadversionis ejus retinere. Qui adhuc indicat, quid illi

(25) Alias, diem festum agent tibi.

(26) Cod. G., admonens subjungit.

per misericordiam consequantur, qui prædicta pietatis opera fecerint, dicens ad illos :

« Si fuerint peccata vestra ut coccinum, quasi nix dealbabitur, et si fuerint rubra, quasi vermiculus, quasi lana alba erunt. » Idem vero *coccinum* est sive coccus, quod *vermiculus*. David autem, cum de perpetrato incestu et homicidio poenitentiam ageret, dixit : « Libera me de sanguinibus (*Psal.* l., 16). » Et quemadmodum apud David appellatione sanguinum ingentia peccata signantur, ita nunc apud Isaiam sanguineo colore vermiculi et coccini. Nix autem et alba lana purgationem peccatorum et candorem justitiæ insinuat. Quia et prædictus *Psalmista tunc ait* : « Lavabis me, et super nivem dealbabor (*ibid.*, 9). » Cum itaque rubra peccata promittit dealbanda, sine dubio ingentes culpas in candorem justitiæ convertendas pollicetur. Sequitur :

VERS. 19. — « Si volueritis, et audieritis me, bona terræ comeditis. »

Si bonam, inquit, voluntatem habueritis et me obtemperanter audieritis, bona terræ illius comedetis, de qua dictum est : « Credo videre bona Domini in terra viventium (*Psal.* xxvi, 13). » Cum enim omnia elementa in motu sint, terra vero sola immobilis maneat, et solida, congrue per *terram* designatur soliditas æternæ quietis. Hujus terræ bona sunt æterna jucunditas patriæ cœlestis, societas angelorum, præsentia divinæ visionis, et cætera quæ nec oculus vidit, nec auris audivit, nec cor hominis excogitare potuit, quæ tunc animæ justorum comedunt, cum in his omnibus sine fine delectantur. Deinde subditur contrarium :

VERS. 20. — « Quod si nolueritis, et me ad iracundiam provocaveritis gladius devorabit vos. »

Si nolueritis, inquit, bona facere, et non addidit : et iram meam merueritis, sed : me ad iracundiam provocaveritis. Iram quippe Dei mereri est etiam nesciendo peccare ; eum vero ad iracundiam provocare est mandatis illius sciendo contraire ; scire bonum, sed despiciere, facere posse nec velle. Gladius autem vel sententiam judicis, vel cruciatum perpetuæ mortis designat. Nomine enim gladii quidquid occidit, quidquid cruciat, quidquid punit, et quidquid urit, intelligitur. Gladius ergo devorabit eos, qui Deum ad iracundiam provocant, cum audierint ab illo : « Discedite a me, maledicti, in ignem æternum (*Matth.* xxv, 41). » Tunc enim, ut scriptum est, « introibunt in inferiora terræ, tradentur in manus gladii (*Psal.* lxxii, x). » Quæ, quia sanctus vir non a semetipso dixit, sed a Deo audivit, congrue subjungit : « Quia os Domini locutum est. » Os enim Domini superna inspiratio est, quæ in mente prophetæ sine verborum sono formavit omnia, quæ foris ipse narravit. Sequitur :

VERS. 21. — « Quomodo facta est meretrix civitas fidelis, plena judicii ? Justitia habitavit in ea, nunc autem homicidæ. »

(27) Alias, Dominus Deus exerc.

A Jerusalem civitas fidelis fuit, dum Christum regem suum in carne venturum fideliter expectaret. Fuit et plena judicii, dum in ea rectum frequentaretur judicium. Sed tunc facta est meretrix, quando Regem et Sponsam, quem venturum expectaverat, venientem suscipere noluit, sed antiquum corruptorem animæ admisit. Respuit enim legitimum virum, et suscepit adulterum.

Justitia quondam habitavit in ea ; nunc autem homicidæ, qui et ipsum Salvatorem interfecerunt. Hoc enim de eo temporis spatio dictum est, quod a Passione Domini usque ad destructionem Jerusalem fluxit, ad quam subjungitur :

VERS. 22. — « Argentum tuum versum est in scoriam, vinum tuum mistum est aqua. »

B Purgamenta sordesque metallorum vocantur scoria, quæ et rubigo potest appellari. Argentum venitor sacri eloquii est, quoniam « eloquia Domini eloquia casta, argentum igne examinatum (*Psal.* xi, 7). » Et : « Argentum electum lingua justis (*Prov.* x, 20) ; » scoria autem traditiones Phariseorum designat ; Argentum ergo Jerusalem versum est in scoriam ; quoniam sordida interpretatione Scribarum et Phariseorum obfuscata sunt apud Judæos eloquia sacra. Vinum quoque spiritalis sensus divinæ Scripturæ est, quo mentes audientium inebriantur : aqua vero carnalis intelligentia ejusdem Scripturæ, sicut Evangelista designat, ubi Dominum aquam in vinum convertisse refert. (*Joan.* ii). Vinum ergo Jerusalem mistum est aqua, quia sensus Scripturarum apud Judæos emollitus est admistione carnalis intelligentiæ. Sequitur :

VERS. 23. — « Principes tui infideles, socii furum, omnes diligunt munera, sequuntur retributiones. Pupillo non judicant causa viduæ non ingreditur ad eos. »

Principes tui infideles, quoniam nec Deo nec homini fidem servant. Socii furum, quia et consocii sunt et participes furtorum. Omnes diligunt munera, quia pleni sunt avaritia. Sequuntur retributiones, quia vicem ab eis recipere quærunt, quibus aliquid boni tribunt. Pupillo non judicant, id est partem illius in judicio non sustentant. Et causa viduæ non ingreditur ad eos, quia non dignantur eam audire, vel ab injuriis defendere, quoniam non habet munera quæ porrigat. Tales erant principes Synagogæ, quando Salvator in terris corporaliter conversabatur. Sequitur :

VERS. 24. — « Propter hoc ait Dominus (27) exercituum fortis Israel : Heu ! consolabor super hostibus meis, et vindicabor de inimicis meis. »

Vindicavit se Dominus de inimicis suis Judæis per Romanos. Unde et Dominum exercituum se dicit, quoniam exercitus Romanorum licet nescientes ei servierunt, dum Judæos ob necem ipsius perimerent et exterminarent. Vindicavit se de eis et postquam occisi sunt, quia pœnis gehennalibus eos tradidit. Et in hac ultione famulati sunt ei exer-

citius angelorum. *Fortem* quoque cum senserunt, quem in passione putaverunt infirmum. In quorum ultione se *consolandum* asseruit, quia malis actibus eorum contristabatur. Sed cum dicit: *Heu! consolabor*, ostendit talem se noluisse consolationem. Unde et alibi loquitur: « Nunquid voluntatis meæ est mors impii, dicit Dominus, et non magis ut convertatur a viis suis et vivat? » (*Ezech. xviii, 23.*) Invitus enim facit, quando peccatores justo iudicio compellit, « qui omnes homines vult salvos fieri (*I Tim. ii, 4.*) » Deinde quod ad Jerusalem dicit, ad eam solummodo partem Israeliticæ gentis, quæ per novam prædicationem creditura erat, pertinet.

Vers. 25. — « Et convertam, » inquit, « manum meam ad te, et excoquam ad purum scoriam tuam, et auferam omne stannum tuum. »

Vers. 26. — « Et restituum iudices tuos ut fuerunt prius, et consiliarios tuos sicut antiquitus. Post hæc vocaberis civitas iusti, urbs fidelis. »

Manum suam quippe convertit ad electam partem, quia relictis infidelibus signa et miracula potenter per eos qui crediderunt, operatus est ad illuminationem cæterorum. « Illi autem profecti prædicaverunt ubique Deo cooperante, et sermonem confirmante sequentibus signis (*Marc. xvi, 20.*) »

Et excoxit ad purum scoriam eorum, quoniam ablata rubigine veteris intelligentiæ « aperuit illis sensum, ut intelligerent Scripturas (*Luc. xxiv, 45.*) » Et abstulit omne stannum eorum, quia ritum iudaizandi paulatim ab eis removit. Stannum quippe, quod argenti colorem habet, sed vile metallum est, doctrinam Pharisæorum designat, quæ divinis eloquiis videbatur similis. Stannum erat doctrinæ eorum, de quibus scriptum est: « Surrexerunt autem quidam de hæresi Pharisæorum, qui crediderant dicentes: Quia oportet circumcidi eos, præcipere quoque servare legem Moysi (*Act. xv, 5.*) » Sed hoc stannum abstulit Dominus dicente Petro: « Quid tentatis imponere jugum super cervicem discipulorum, quod neque patres nostri neque nos portare potuimus? (*Ibid. 10.*) »

Et restituit iudices Ecclesiæ, sicut fuerant prius; quia, quæ patriarchas et iudices prophetas antiquitus habuerat, nunc vice eorum apostolos et prophetas atque doctores accepit. Unde et alias dictum est ei: « Pro patribus tuis nati sunt tibi filii, constitues eos principes super omnem terram (*Psal. xlii, 17.*) » Post hæc non jam Synagoga Judæorum, sed civitas iusti vocata est, id est Ecclesia Christi, de quo canitur, quia « justus Dominus in omnibus verbis (*28*) suis (*Psal. cxlii, 17.*) » Qui et fidelis est, quia fidelis Dominus in omnibus verbis suis. Vel urbs ejus est fidelis, quia fidem integram regio suo servat. Sequitur:

(28) Cod. G., in omnibus viis suis.

Vers. 27. — « Sion in iudicio redimetur, et reducent eam in iustitia. »

Sion quæ dicitur specula, plebs Judæorum (*29*) est, quæ Christi præstolabatur adventum. Hanc enim Christus ipse veniens suo sanguine redemit in illo iudicio discretionis, de quo dictum est: « Judica me Deus, et discerne causam meam de gente non sancta (*Psal. xlii, 1.*) » Vel: « Nunc iudicetur foras (*Joan. xii, 31.*) » Et postquam redempta est, reduxerunt eam apostoli ad gratiam Redemptoris. Et hoc fecerunt in iustitia; quia justam erat, ut ea filiis impleverentur, quæ fuerant promissa patribus. In hac iustitia Petrus eam reducere satagebat, cum diceret: « Vos estis filii prophetarum, et testamenti, quod disposuit Deus ad Patres nostros, dicens ad Abraham: Et in semine tuo benedicentur omnes familiæ terræ: vobis primum Deus suscitans Filium suum, misit eum benedicientem vobis, ut convertat se unusquisque a nequitia sua (*Act. iii, 25, 26.*) » De illis vero, qui converti noluerunt, subjunctum est:

Vers. 28. — « Et conteret scelestos, et peccatores simul. »

Scelesti namque, id est illi qui Dominum occiderunt, et cæteri peccatores illius populi in obsidione Jerusalem simul contriti sunt pestilentia et fame et gladiis. *Scelestos* enim vocat homicidas. De illis quoque qui relicto quondam templo Domini conversi sunt ad idola, sequitur: « Et qui dereliquerunt Dominum consumentur. »

Vers. 29. — « Confundentur enim ab idolis, quibus sacrificaverunt. »

Nam et hi consumpti sunt gladio Babyloniorum et Assyriorum; et confusi sunt ab idolis suis, cum in tempore necessitatis juvari nequiverunt ab eis. Ad quos versa locutione subditur: « Et erubescetis super hortis, quos elegeratis. »

Vers. 30. — « Cum fueritis velut quercus defluentibus foliis, et velut hortus absque aqua. » Hortos elegerant, ut in eorum amœnitate sacrificarent idolis. Sed super eis tunc erubuerunt, quando facti sunt ut quercus, de qua decidunt folia, et ut hortus, qui non irrigatur aqua. Quercus enim, cum folia deponit, jam nec fructum habet, nec foliorum viriditatem; et hortus sine aqua nihil viride gignit, sed quidquid in eo virebat, marcescit. Sic et isti per Assyrios et Chaldæos omnem venustatem pristini decoris et florem gloriæ, viroremque virtutis atque fructum honorum suorum perdidit, nec ad integrum postea recuperaverunt. Sequitur:

Vers. 31. — « Et erit fortitudo vestra ut favilla stupæ, et opus vestrum quasi scintilla, et succendetur utrumque simul, et non erit qui exstinguat. »

Pugnantis Chaldæis et obsidentibus Jerusalem, fortitudo Judæorum contrita et arida fuit ut favilla

(29) Cod. G. *Hebræorum.*

stuparum; et opus rebellionis eorum sicut scintilla genuit ignem, quo ipsi cremarentur. Nam si colla sua iugo Chaldæorum subiecissent, non perimerentur. Unde Jeremias: « Qui habitaverit in urbe hac, » inquit, « morietur gladio et fame, et peste: qui autem egressus fuerit, et transfugerit ad Chaldæos, qui obsederunt vos, vivet, et erit ei anima sua quasi spoliium (Jerem. xxi, 9). » Opus igitur eorum instar scintillæ effecit ignem, qui sicut stupam incenderet fortitudinem eorum; quia, dum permanerent in Jerusalem, ut se defenderent, sic offenderunt Chaldæos, ut nullam mererentur clementiam. Et in illa tribulatione succensum est utrumque simul; et fortitudo, et opus eorum, nec fuit qui exstingeret ignem tribulationis illius, sed diutissime permissi sunt in eo decoqui. Adhuc autem ista, quæ discussimus, retractare libet.

« Quomodo, » inquit, « facta est meretrix civitas fidelis, plena iudicii? Justitia habitavit in ea, nunc autem homicidæ. » Civitas fidelis est Ecclesia, quæ Christo regi fidem suam servat. Et ipsa est vel fuit plena iudicii, omnia recte dijudicans et æqua lance quæque pensans. « Spiritualis enim iudicat omnia (I Cor. ii, 15). » Quæ scilicet Ecclesia non tota quidem facta est, aut fiet unquam meretrix; sed, quia propinquante mundi termino tanta jam reproborum abundas multitudine, ut vix in ea quisquam iustorum appareat, miratur propheta, quomodo tantæ multitudinis sensus corrumpi, et castitatem, quæ in Christo est, amittere potuerit, atque in vocem doloris et admirationis erumpit, dicens: *Quomodo facta est meretrix civitas fidelis plena iudicii? Meretrix enim facta est multitudo maxima populi hujus, qui Christianitatis vocabulum portat; quia legitimum viram, id est Christum deserens, fornicatur cum suis amatoribus, dum divinam voluntatem facere respuit, et immundorum spirituum desideriis sese in voluptatibus et peccatis molliter prostituit. Nam et propheta, cur eam dixerit factam meretricem, consequenter insinuat, quoniam justitia quondam habitavit in ea, dum mandatorum cœlestium observatione plena esset. Nunc autem redundat homicidis, qui alios vel gladio feriant, vel odio habent. Nam et omnis qui odit fratrem suum, homicida est (I Joan. iii, 15), » et omnis homicida sine charitate est. Plebs ergo, quæ justitiam a se expulsi, et homicidis plena est, merito dicitur esse facta meretrix; quia charitatem sponsi, qui Christus est, deseruit, et adulteris, qui sunt dæmones, ardentem adhæsit. Sed et nonnulli sacerdotes, qui ejus mores corrigere deberent, jam simili perversitate sunt depravati, ut et ipsi vitia subjectorum nutriant. Unde sequitur:*

« Argentum tuum versum est in scoriã, vinum tuum mistum est aqua. » Plerumque enim doctor qui docere audet, quod negligit agere, cum desierit bona loqui, quæ operari contempsit, docere incipit

A subjectos prava quæ agit, ut justo Dei iudicio jam non linguam bonam habeat, qui habere bonam actionem recusat, quatenus cum terrenarum rerum amori intenditur, de terrenis rebus semper loquatur, et locum regiminis quasi ad fructum voluptatis teneat, non ad usum laboris. Argentum ergo prædicationis hujus versum est in scoriã sordidæ locutionis; quia pro cœlestibus terrena, pro spiritualibus carnalia, pro bonis mala loquitur.

Vinum quoque ejus, quo cæteros inebriare posset, mistum est aqua; quia spiritalem sensum Scripturæ sacræ suo sensu emollit, ut delectet potius audientes quam corrigat, nec eos igne charitatis inflamet, sed in suæ sensualitatis (30) frigore torpentes remanere sinat.

B Vel potius plebi dicitur: *Argentum tuum versum est in scoriã, vinum tuum mistum est aqua;* quia jam raro quisque eloquia divina populo Dei sine admistione loquitur mendaciorum, et eorum quæ ad ædificationem non pertinent. Neque enim student observare moderni prædicatores hoc quod ait Petrus: « Si quis loquitur quasi sermones Dei (I Petr. iv, 11). » Et argentum plebis hujus dicitur argentum sacri eloquii, quod ipsa percipit a doctoribus. Hoc quoque quod subditur, evidenter depingit mores eorum, quos nunc potentia sæculari præditos videmus.

C « Principes tui infideles, » et cætera. Infideles enim sunt sæculares isti principes; quia jam fere nemini fidem servant, sed erga omnes fraudulenter agunt. Sunt et socii furum, quos tuentur, et cum eis dividunt, quod illi furantur. « Omnes » non solum accipiunt, sed et « diligunt munera; quia non amore justitiæ, sed cupiditate pecuniæ consulunt subjectis aut opitulantur. Nam « sequuntur retributiones; » quia solummodo illis bona faciunt, a quibus retributionem sperant, quod electi transcendere jubentur beneficiis, cum audiunt: « Si bene feceritis iis, qui vobis benefaciunt, quæ vobis est gratia? Nam et peccatores hoc faciunt. Et si mutuum dederitis iis, a quibus speratis recipere, quæ vobis est gratia? Nam et peccatores peccatoribus fœnerantur, ut recipiant æqualia (Luc. vi, 33, 34). » Hoc est sequi retributiones.

D Prædicti vero principes « pupillo non iudicant, et causa viduæ non ingreditur ad eos; » quia, dum pro muneribus cuncta faciunt, innocentiam pauperum defendere negligunt, in quibus terrena lucra non sperant acquirere. « Propter hoc, ait Dominus exercituum fortis Israel: Heu! consolabor super hostibus meis, et vindicabor de inimicis meis! » Qui nunc malis actibus istorum irritatur, vindictam sumet de illis, quando de eis vindicabitur. Unde et Dominus exercituum appellatur; quia vindictam per angelos exercet. Fortis quoque Israel dicitur, quia fortis potentia salvabit humiles, qui nuñc affliguntur et damnabit potentes qui (31) eis non auxiliantur.

(30) Cod. G., *insensibilitatis.*

(31) C. Cruc., *potestates, qui.*

« Exiguo » enim, ut scriptum est, « concedetur misericordia ; potentes autem potenter tormenta patientur, et fortioribus fortior instat cruciatio (*Sap. vi, 7, 9*). » Hostes et inimici ejus sunt præfati principes propter mala quæ descripsit eos facere, quibus judicium damnationis, ut scriptum est, imminet. Sed hæc mala, quæ depinxit hactenus, et quæ in hoc Christiano populo multiplicari quotidie cernimus, per Eliam corrigentur, ut credimus, quia Salvator in Evangelio dicit : « Elias venturus est, et restituet omnia (*Matth. xviii*). » Unde et hic subjungit :

« Et convertam manum meam ad te, et excoquam ad purum scoriæ tuam, » etc. Avertisse enim videtur ab hac plebe, quæ nunc tot mala operatur, manum sanctæ operationis (32) suæ. Sed cum venerit Elias, et restituerit omnia, convertet ad eam rursus manum suam, ut sancta, sicut olim, mirabiliter operetur. Et per Eliam, inquit, *excoquam ad purum scoriæ tuam*, id est purgabo rubiginem sæcularis intelligentiæ de Scripturis. Et *auferam omne stagnum tuum*, id est quidquid falsi dogmatis habueris ; *Elias enim restituet omnia*.

« Et restituum judices tuos, ut fuerunt prius ; et consiliarios tuos sicut antiquitus, » ut quæ in principio apostolos habuisti, in fine similes habeas apostolis Eliam et Henoch, aliosque doctores egregios non inferiores iis qui fuerunt post apostolos. *Post hæc*, id est postquam hos tibi dederò, *vocaberis civitas justis, et urbs fidelis*, quæ nunc autem accusaris facta esse meretrix. Facta est meretrix, sicut diximus, ingens multitudo populi hujus, quia se ipsam diabolo prostituit in voluptatibus. Sed postquam Elias, qui restituet omnia, reduxerit eam ad castum amorem legitimi viri, non jam meretrix vocabitur, sed civitas justis, id est plebs Dei. Et quia deinde venit dies judicii, congrue subditur :

« Sion in judicio redimetur, » etc. Sion namque, id est Ecclesia justorum redimetur ab iis miseriis in illo judicio, de qua redemptione dicit ipse Salvator ? « Respicite et levate capita vestra, quoniam appropinquavit redemptio vestra (*Luc. xxi, 28*). » Et redæcent eam angeli in justitia, quoniam « mittet Filius hominis angelos suos cum tuba, et voce magna, et congregabunt electos ejus a quatuor ventis (*Matth. xxiv, 31*), » et tunc conteret simul scelestos, id est interfectores sanctorum et alios peccatores ; et qui, ab Antichristo seducti, dereliquerunt Dominum, consumerunt æternalibus suppliciis. *Consumuntur enim ab idolis, quibus sacrificaverunt*. Idolis sacrificasse dicuntur, quia juxta fidem apocalypsis Joannis « adoraverunt draconem, qui dedit potestatem bestiæ, et adoraverunt bestiam et imaginem ejus (*Apoc. xiii, 4 et seqq.*) ; » aut habuerunt characterem ejus in dextera manu, et in frontibus suis, aut nomen ejus, aut numerum nominis ejus (*Apoc. xiv, 9*). Talibus idolis sacrificaverunt nequissimas

A actiones suas, sed ab his confundentur in adventu judicis. Sequitur :

« Erubescetis super hortis, quos elegeratis, cum fueritis velut quercus defluentibus foliis, et velut hortus absque aqua. » Hortos eligit, quisquis se ex integro transitoriis voluptatibus tradit. Hortos elegerunt, qui sui similibus in libro Sapientiæ dicunt : « Venite, et fruamur bonis quæ sunt, et utamur creatura tanquam in juventute celeriter, vivo pretioso et unguentis nos impleamus, et non prætereat nos flos temporis ; coronemus nos rosis, antequam marcescant ; nullum pratium sit, quod non pertranseat luxuria nostra ; nemo sit exors luxuriæ nostræ : ubique relinquamus signa lætitiæ, quoniam hæc est pars nostra, et hæc est sors nostra (*Sap. ii, 6 et seqq.*) » Ecce quomodo elegerunt amœnitates hortorum, et quid est hortos eligere ? Super his graviter erubescet, quando confusione pleni stabunt ante tribunal æterni Judicis. Tunc namque erunt ut quercus, ex qua defluunt folia ; quia nullum jam præteritæ delectationis fructum habebunt, et omnem prorsus decorem amittentes, nudi remanebunt et aridi, atque ad comburendum idonei.

Erunt et sicut *hortus absque aqua* ; quoniam sol justitiæ, apparens in judicio, terribit illos, et omnem humorem ac viriditatem eorum exsiccabit ; unde Jacobus : « Exortus est sol, inquit, cum ardore, et arefecit fenum, et flos ejus decidit, et decor vultus ejus deperit (*Jacob. i, 11*). » Et addidit : « Ita et dives in itineribus suis marcescit (*ibid.*). » Sequitur :

« Et erit fortitudo vestra ut favilla stupæ, et opus vestrum quasi scintilla, et succendetur utrumque simul, et non erit qui exstinguat. » Iniquorum fortitudo, qui confidunt in virtute sua, et pro vitæ hujus concupiscentiis tot labores fortiter tolerant, erit in resurrectione contrita et arida, et ad concremandum apta ut favilla stupæ. Unde et alias dictum est : « Stupa collecta Synagoga peccantium, et consummatio illorum flamma ignis (*Eccli. xxi, 10*). » Et opus illorum quasi scintilla erit, quando incipiet eos incendere recordatio malorum, quæ fecerunt, quoniam scriptum est : « Venient in cogitatione peccatorum suorum timidi, et traduent illos ex adverso iniquitates ipsorum (*Sap. iv, 20*). » Nam sicut scintilla nutritur in stupis et incendit eas, sic peccatorum suorum memoria fiet istis inchoatio perpetuæ concremationis ; et postquam audierint : « Discedite a me, maledicti, in ignem æternum (*Matth. xxv, 41*), » succendetur utrumque simul in gehenna, et ipsi scilicet et opus eorum. « Etenim quod factum est, cum illo qui fecit tormenta, patietur (*Sap. xiv, 10*) ; » sicut vir sapiens loquitur : *Et non erit qui exstinguat* : quoniam « vermis eorum non morietur, et ignis eorum non exstinguetur (*Isa. lxvi, 24*). »

CAPUT II.

VERS. 1. — « Verbum, quod vidit Isaias, filius Amos, super Judam et Jerusalem. »

Novum orsurus sermonem præmittit novum titulum, ut ea, quæ sequuntur, distinguat a superioribus. Qui se verbum nequaquam audisse dicit, sed vidisse; quia, quando non per subjectam creaturam, sed per semetipsum Dominus loquitur, de verbo ejus siue verbis ac syllabis cor audientis docetur. Deo enim quasi quædam verba nobis dicere est occulta vi ea, quæ agenda sunt, intimare, et cor hominis ignarum non adhibito strepitu æternitatis sermone doctum repente de absconditis reddere. Nam quia auditus ea, quæ fiunt ad se, non simul omnia dicta comprehendit, quippe qui et causas per verba, et particulatim verba, per syllabas percipit? visus autem in eo, quo se dirigit, totum subito et simul apprehendit; Dei locutio ad nos intrinsecus facta videtur potius quam auditur; quia dum semetipsam sine mora sermonis insinuat, repentina luce nostræ ignorantie tenebras illustrat. Bene itaque propheta, verbum se vidisse, testatus est; quoniam in secreto visionum cælestium lucidissimo mentis intuitu simul totum cognovit, quod non simul totum foras loqui potuit. Vidit autem super Judam et Jerusalem; quia, quæ vel Synagogæ vel Ecclesiæ ventura erant, divinitus agnovit. Judas namque primo Judæorum, ac deinde Christianorum populus intelligitur: et Jerusalem primo Synagogam, deinde Ecclesiam significat. Propheta vero, quod viderat narrare incipiens subdit:

VERS. 2. — « Et erit in novissimis diebus præparatus mons domus Domini in vertice montium, et elevabitur super colles. »

Sed quærendum est, cur incipiat dicens: *Et erit*, et non potius, *Erit*. *Et* namque est copulativa conjunctio; et scimus, quia non conjungitur sermo subsequens nisi sermoni præcedenti. Hoc autem quod nunc in exordio narrationis hujus loquitur, continuari superioribus dictis non potest, quia prætitulationis interpositione sequestratur ab eis. Quare ergo inchoat, dicens: *Et erit*, cum non sit sermo, cui iste subjungatur? Sed hac in re sciendum, quia sicut nos corporalia, sic prophetarum sensus spiritalia aspiciunt, eisque et illa sunt præsentia, quæ nostræ ignorantie absentia videntur. Unde fit, ut in mente prophetarum ita conjuncta sint exterioribus interiora, quatenus simul utraque videant, simulque in eis fiat et intus verbum, quod audiunt, et foris, quod dicunt. Patet igitur causa, cur inchoavit, dicens: *Et erit*; quia illi verbum, quod foris protulit, illi verbo, quod intus audierat, conjunxit. Continuavit itaque verba, quæ foris protulit visioni intimæ, idcirco inchoavit, dicens: *Et erit in novissimis diebus*. Subjungit enim hoc, quod exterius loqui inchoat, ac si et illud foris sit, quod intus videt. Dies autem novissimos appellat tempus evangelicæ prædicationis. Nos enim sumus, « in quos sæculorum devenerunt (I Cor. x, 41). »

A « Erit in novissimis diebus præparatus mons domus Domini in vertice montium. » *Domus Domini* Israeliticus populus fuit. *Mons ergo domus Domini* ille appellatus est, qui ex Israelitico populo incarnari dignatus est. Fuerunt autem in eodem populo sancti viri, qui montes jure vocarentur, quia per vitæ meritum ad cælestia propinquabant. Sed incarnatus Unigenitus istis montibus æqualis non fuit, quia merita omnium ex sua divinitate transcendit. Unde et recte mons super verticem montium dicitur, quia ex divinitate sua inventus est etiam super cacumina Sanctorum, ut qui multum in Deo perfecterunt, ejus vestigia vix potuissent tangere ex vertice cogitationis. Itaque *præparatus est in vertice montium*; quia inter homines apparuit super omnem prophetarum et apostolorum celsitudinem; et elevatus super colles, quia designavit et alios septuaginta duos (Luc. x, 4) discipulos, qui sublimes quidem fuerunt, sed tamen apostolis inferiores, ut montibus colles. Ipse enim super eos, qui fidem susceperunt, elevatur. Omnes quoque excellentes sancti, qui apostolos secuti sunt, in comparatione eorum *colles* vocari possunt. Sequitur: « Et fluent ad eum omnes gentes. »

VERS. 3. — « Et ibunt populi multi et dicent: Venite ascendamus ad montem Domini, et ad domum Dei Jacob, et docebit nos vias suas, et ambulabimus in semitis ejus. »

Quia per prædictos montes et colles totus ordo ad Christum erat convertendus, recte subjunctum est: *Et fluent ad eum gentes, et ibunt populi multi*. Quia vero plurimi eorum, qui convertebantur, sæpe vicissim ad conversionem exhortabantur, congrue dicturi esse memorati sunt: *Venite, ascendamus ad montem Domini, et ad domum Dei Jacob*, id est ad Christum et ad Ecclesiam. *Et docebit nos vias suas*. Via autem ejus pax, via ejus humilitas, via ejus patientia est. Nam in mundum ad opprobria et ad contumelias, et ad passionem venit, et adversa æquanimiter pertulit, prospera fortiter vitavit, et ad æternæ vitæ præmia invitavit. Has vias ergo suas docuit eos, qui post ad fidem venerunt, ut sequerentur vestigia ejus. « Qui enim dicit se in ipso manere, debet, sicut ille ambulavit, et ipse ambulare (I Joan. ii, 6). » Sed unde sensus iste gentibus esset futurus, ut ad Christum confluerent, subjunctum est:

« Quia de Sion exibit lex, et verbum Domini de Jerusalem. » Lex enim Moysi et verbum prædicationis evangelicæ ab Jerusalem per apostolos in universam orbem exiit, et omnes gentes vias suas decuit. Sequitur:

VERS. 4. — « Et judicabit gentes, et arguet populos multos. »

Judicavit *gentes* sermo Domini, quia malitiam eorum, ut ad bonum converterentur, damnavit, atque *populos* infidelitatis eorum arguit, ut respicerent. Vel ideo gentes dicit judicandas, quia credituræ erant. « Qui enim non credit, jam judicatus est

(Joan. III, 18). » Populos autem, id est Judæos non judicandos, sed arguendos, quod ad se missum Filium Dei non receperunt. Sequitur :

« Et conflabunt gladios suos in vomeres, et lanceas suas in falces. » Hoc in eis cernimus impleri, qui pro Christo arma deserunt, et religiosam vitam ducentes excolunt terram, ut ex justo labore sibi victum acquirant. Sequitur :

« Non levabit gens contra gentem gladium, nec exercebuntur ultra ad prælium. » Unitas fidei et charitatis omnes gentes in Christo pacificavit, ut nunquam gens contra gentem gladium arripiat. Nam justorum Ecclesia, quæ per omnes gentes est, gladium adversus quemquam levare prohibetur, cum audi: a Domino : « Qui te percutit in unam maxillam, præbe ei et alteram; et ab eo, qui aufert tibi vestimentum etiam tunicam noli prohibere; omni autem petenti te tribue, et qui aufert, quæ tua sunt, ne repetas (Luc. VI, 29, 30). » Gens ergo contra gentem non levat gladium? quia sanctorum Ecclesia in cunctis gentibus hæc præcepta custodit. Ista quippe sententia de electis solummodo prolata est, qui « digne » ambulant « vocatione, qua vocati » sunt, « cum omni humilitate et mansuetudine, cum patientia supportantes se invicem cum charitate, solliciti servare unitatem Spiritus cum vinculo pacis (Ephes. IV, 1-4). » Nam perversis, qui nomen Christianitatis habere videntur, et pro temporalibus discordias et pugnas faciunt, improperat Jacobus : « Concupiscitis et non habetis, occiditis et zelatis, et non habetis (33) adipisci, litigatis et belligeratis (Jac. IV, 2). » Electorum autem Ecclesia, quæ de gentibus univervis congregata est, pugnare nescit ad invicem, pro quibus oravit Salvator, dicens : « Ut omnes unum sint sicut tu Pater in me, et ego in te, ut ipsi in nobis unum sint, ut mundus credat quia tu me misisti (Joan. XVII, 21). » De quibus et Psalmista dicit : « Pax multa diligentibus legem tuam, et non est illis scandalum (Psal. CXVIII, 165). » Bene itaque vocatis ad Christum gentibus dictum est, quia non levabit gens contra gentem gladium, nec exercebuntur ultra ad prælium. Post hæc Judaicam plebem ad hujus gratiæ novitatem invitat subdendo :

VERS. 5. — « Domus Jacob venite, ambulemus in lumine Domini. »

Id est, gressus bonorum operum ponamus in luce Evangelii. Videns autem eos obstinatis animis in vetustate perseverare, subito conversus ad Dominum, cur eos ad lumen venire monuerit indicat, dicens :

VERS. 6. — « Projecisti enim populum tuum, domum (34) Jacob. »

Id est, gentem Judæorum ob perfidiam expulisti. Et causas projectionis eorum adjungit, dicens : « Quia repleti sunt ut olim, et augures habuerunt ut Philisthim, et pueris alienis adhæserunt. » Repleti

sunt nunc opibus ut olim patres eorum. Vel iniquitatibus et idololatriæ sordibus repleti sunt ut olim ante legem. Et augures habuerunt, ut gens Philistinorum habere consueverat; quia magos et ariolos consulebant sicut et gentes, quæ notitiam Dei non acceperant. Et pueris alienis adhæserunt, quia etiam alienigenas pueros quærebant ad committendum illud abominabile flagitium. Qui divitiis intelliguntur repleti, nunc exponitur quomodo repleti sunt ut olim, cum subditur :

VERS. 7. — « Repleta est terra argento et auro, et non est finis thesaurorum ejus. »

VERS. 8. — « Et repleta est terra aquis et innumerabiles quadrigæ ejus. »

Non est finis thesaurorum ejus; quia semper avarus eget, non quo thesauri finem non habeant, sed quo possidentium animus non impleatur. Et innumerabiles quadrigæ ejus. Quia dignum numero non est, quod contra Dei imperium possidetur. Lex enim prohibuit regibus Israel equos et currus multiplicare (I Reg. VIII, 11). Sed quemadmodum iniquitatibus et idololatria repleti sunt ut olim, ostendit sermo subjunctus, quo dicitur : « Et repleta est terra idolis; opus manuum suarum adoraverunt quod fecerunt digiti eorum. »

VERS. 9. — « Et incurvavit se homo, et humiliatus est vir. »

Nam, sicut olim in Ægypto serviebant idolis, ita et nunc fecerunt, atque coram simulacris se incurvaverunt; quod tamen non ad adventum Domini, sed ad superiora tempora referendum est. Quia quando Salvator in carne apparuit, non colebant idola, sed antiquis temporibus ea coluerant, sicut et cætera, quæ scripta sunt, perpetraverunt. Nam cum eos propheta dixisset a Deo projectos, cœpit ostendere mala quæ jam ipsi fecerant, et opera quibus dediti erant, quando projecti sunt, ut ob meritum nimis perversitatis suæ illos declararet esse projectos. Unde et post descriptionem tantarum iniquitatum subjungit, dicens Domino, cui hactenus locutus est :

« Ne ergo dimittas eis. » Nam sic populus ille offendit, ut jam remissionem peccatorum obtinere non possit, quoniam Christum, qui solus a peccatis liberat, suscipere noluit. « Impossibile est enim sanguine hircorum et taurorum peccata auferri (Hebr. X, 4). » Unde eis et ipse Dominus ait : « Dixi vobis, quia moriemini in peccatis vestris: si enim non credideritis, quia ego sum, moriemini in peccato vestro (Joan. VIII, 24). »

Possumus autem domum Jacob intelligere plebem fidelium, quia de Christo dictum est : « Dabit illi Dominus Deus sedem David patris ejus, et regnabit in domo Jacob in æternum (Luc. I, 32). » In qua scilicet domo mali cum bonis permisti sunt, et omnes eodem Christianitatis vocabulo communiter appellantur. Quod autem nunc de domo Jacob dicitur,

(33) Alias, non potestis.

(34) Cod. G., domus.

non de justis, sed de hac multitudine peccantium, quæ Christi nomen adhuc confitetur, debet intelligi. Quibus recte dicitur: *Domus Jacob venite et ambulemus in lumine Domini*; quia lux venit in mundum, et dilexerunt homines magis tenebras quam lucem. Omnis enim qui male agit, odit lucem et non venit ad lucem, ut non arguantur opera ejus; qui autem facit veritatem, venit ad lucem, ut manifestentur opera ejus, quia in Deo sunt facta (*Joan. III, 10 et seqq.*.)

Dicit ergo peccantibus: *Venite et ambulemus in lumine Domini*. Ac si dicat: « Abjiciamus opera tenebrarum (*Rom. XIII, 12*), » et « ut filii lucis ambulemus. Fructus enim lucis est in omni bonitate et justitia et veritate (*Ephes. V, 8*). » *Ambulemus*, dicit, quia Catholicis loquitur, et idcirco secum eos ad bene agendum hortatur. Sed quia illi, monitionem ejus sequi contemnentes, pertinaciter in tenebris operum malorum perseverant, deserit eos, et ad Dominum conversus, terribilem mox sententiam de ipsis profert: *Projecisti populum tuum domum Jacob, quia repleti sunt ut olim*. Repleti sunt divitiis, quas avidè congregaverunt, et retinent sicut olim, antequam ad Christum advenissent, et ideo projecti sunt ab illo. Ipse enim, projiciens eos, dicit: « Omnis ex vobis qui non renuntiat omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus (*Luc. XIV, 33*). »

Subduntur et aliæ causæ, propter quas projecit illos. *Quoniam augures habuerunt ut Philistiim*, id est mathematicos et divinos, consuluerunt sicut ethnici. *Et pueris alienis adhæserunt*, id est immundis spiritibus in perpetracione malorum velut in fornicacione delectabiliter conjuncti sunt. Unde ad *Ezechielem Dominus ait*: « Fornicata est Oolla super me, et insanivit in amatores suos, in Assyrios, propinquantes principes et magistratus, juvenes cupidinis omnes (*Ezech. XXIII, 5*). » Oollam quippe vocat Samariam. Et quid per Samariam nisi multitudinem peccantium exprimitur? Quid per amatores ejus Assyrios nisi maligni spiritus? Assyrii namque *coarguentes sive convincentes* interpretantur; et dæmones vocantur Assyrii, quoniam quos nunc in malitia sibi sociant, in futuro iudicio accusant et convincunt. Fornicata est igitur Oolla super virum suum, et insanivit concupiscentia in amatores suos; quoniam plebs ista, quæ Christo desponsata fuerat, mandata Christi contemnit, et desideria malignorum spirituum libentissime facit. Qui sunt principes et magistratus adversariæ partis, quia « non est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus principatus et potestates, adversus mundi retores tenebrarum harum (*Ephes. VI, 12*). »

Qui et juvenes cupidinis appellantur, quoniam ad animarum corruptionem fervent, et dum pravas delectationes suggerunt, seipsum velut speciosos interioribus oculis deceptæ mentis ostendunt. « Ipse enim Satanæ transfiguratur se in Angelum lucis (*II Cor. XI, 14*). » Itaque malignos Spiritus, quos *Ezechiel Assyrios*, juvenes cupidinis appellat nunc

Isaia pueros alienos vocat; et quod ibi dicitur: *insanivit in amatores suos*, hoc est, quod hic dicit: *Et pueris alienis adhæserunt*. Quod autem dixerat: *Repleti sunt ut olim*, consequenter aperit, dicens: *Repleta est terra argento et auro, et non est finis thesaurorum ejus. Et repleta est terra ejus equis, et innumerabiles quadrigæ ejus*. Et manifestum est quia populus, qui talia sectatur, non quærit cœlestia. « Non enim potestis Deo servire et mammonæ (*Matth. VI, 24*), » id est divitiis. Ubi et mystice subditur:

Et repleta est terra idolis. Nam quid idolorum nomine designetur, ostendit Apostolus: « et avaritiam, » inquit, « quæ est idolorum servitus (*Coloss. III, 5*). » Quia ergo populus iste prædictas opes per avaritiam congregat, recte dicitur, quoniam *repleta est terra ejus idolis*. Sequitur: *Opus manuum suarum adoraverunt, quod fecerunt digiti eorum*. Opus manuum suarum adoraverunt; quia malum, quod quisque specialiter operatur, hoc quasi proprium Deum colit, sicut edaces, « quorum Deus venter est (*Philip. III, 19*). » Sequitur:

« Et incurvavit se homo, et humiliatus est vir. » Ad supernam lucem intueudam homo conditus fuerat; sed, peccatis exigentibus, foras missus mentis suæ tenebras portat, superna non appetit, infimis intendit, cœlestia non desiderat, terrena semper in animo versat. *Incurvavit igitur se homo, et humiliatus est vir*. Omnis enim peccator, terrena cogitans cœlestia non requirens, sponte incurvatus est; quia dum desideria inferiora sequitur, a mentis suæ rectitudine inclinatur. Terram quippe semper intuetur, qui incurvus est, et quo pretio sit redemptus, non meminit, quia ima quærit. Propter quæ omnia subditur: « Ne ergo dimittas eis. » Damabilia enim sunt universa hæc, et iis, qui talia faciunt, repente superveniet dies ultionis æternæ. Unde et sequitur:

VERS. 10. — « Ingredere in petram, et abscondere in fossa humo a facie timoris Domini, et a gloria majestatis ejus. »

Petra vero duritiam cordis nostri designat, petram quippe ingredimur, cum cordis nostri duritiam penetramus: atque a facie timoris Domini in fossa humo abscondimur, si terrenas cogitationes egerentes, ab ira districti Judicis, in humilitate mentis nostræ celamur. Quo enim terra plus feriendo projicitur, eo pavementum semper inferius demonstratur. Unde et nos si a nobis studiosius terrenas cogitationes ejicimus, quo apud nos abscondamur, humilior invenimus. Ecce enim quia divini iudicii dies imminet, quasi ipsa jam timoris ejus facies apparet; tanto magis necesse est, ut unusquisque illum terribilius timeat, quanto jam gloria majestatis ejus appropinquat. Quid ergo agendum est, quoque fugiendum? Quo enim quis latere eum poterit, qui ubique est? Sed ecce petram ingredi, ac fossa humo occultari præcipimur, ut cordis nostri duritiam dirumpentes, eo iram invisibilem declinemus, quo ab amore visibilium apud nos in corde

subtrahimur, ut cum pravæ cogitationis terra ejicitur, mens apud se ipsam tanto tutius, quanto et humiliter abscondatur. Postquam autem propheta consilium præmisit, quomodo quis ab ira diei illius occulari posset; de illis jam, qui sic ab ea se ipsos abscondere negligunt, subjungit:

VERS. 11. — « Oculi sublimis (35) hominis humiliati sunt, et incurvabitur altitudo virorum; exaltabitur autem Dominus solus in die illa. »

Adhuc futurum expectatur judicium, et jam quasi de præterito dicitur: *Oculi sublimis hominis humiliati sunt*. Sed apud Deum jam factum est judicium. « Qui enim non credit, jam judicatus est (Joan. III, 18). » Licet ergo terrena potestate sublimis adhuc foris appareat quilibet impetus, jam tamen intus ante Dei oculos humiliatus est, atque dejectus. Vel quod ait: *Oculi sublimis hominis humiliati sunt*, potest intelligi dixisse pro eo quod est, humiliabuntur. Et iste sublimis homo specialiter ille « filius perditionis » potest accipi, qui « adversatur et extollitur supra omne quod dicitur Deus, aut quod colitur, quem Dominus Jesus interficiet spiritu oris sui, et destruet illustratione adventus sui (II Thess. II, 4). »

« Et incurvabitur altitudo virorum. » Quia « omnis, qui se exaltat, humiliabitur (Luc. XIV, 11). » *Exaltabitur autem Dominus solus in die illa*. Quia tunc perfecte complebitur quod dictum est: « Omnia subjecisti sub pedibus ejus. Nunc autem necdum videmus omnia subjecta ei (Heb. II, 8). » Propheta vero, qui dixerat, quod incurvabitur altitudo virorum, per partes enumerando probat, adjungens:

VERS. 12. — « Quia dies Domini exercituum super omnem superbum et excelsum, et super omnem arrogantem, et humiliabitur. »

VERS. 13. — « Et super omnes cedros Libani sublimes et erectas, et super omnes quercus Basan. »

VERS. 14. — « Et super omnes montes excelsos, et super omnes colles elevatos. »

VERS. 15. — « Et super omnem turrinam excelsam, et super omnem murum munitum. »

VERS. 16. — « Et super omnes naves Tharsis, et super omne quod visu pulchrum est. »

Dies, inquit, vindictæ Domini super omnem superbum mente, et excelsum potentia, id est super omnem qui de excellentia potestatis intumescit, et super omnem qui jactantiam arrogantiae sectatur. Cedri vero tantæ sunt altitudinis, ut omnem arborum reliquarum altitudinem sua proceritate transcendant. Libanus autem *candidatio* dicitur. Et quid per Libanum nisi gloria hujus sæculi exprimitur? Quid vero per *cedros Libani sublimes et erectas* nisi illi figurantur qui, in excellentissimis sæculi dignitatibus positi, cervicem mentis in superbiam erigunt? Unde scriptum est: « Vidi implium superexal-

tatum et elevatum sicut cedros Libani (Psal. XXXVI, 35). »

Quercus autem ingentes et robustæ sunt arbores. *Basan* vero *bruchus* sive *pinguedo* dicitur. Et quid per bruchum, qui pene totus est venter, nisi edacitas et ventris ingluviem intelligi potest; sed et pinguedo ex assidua ciborum abundantia nascitur. Quid ergo *quercus Basan*, nisi eos designant, qui ob potentiam sæcularem et ob firmatam cordis elationem grandes et rigidi sunt, atque per ventris ingluviem saginant carnem? Jure igitur veniet *dies ultionis super omnes cedros Libani sublimes et erectas, et super omnes quercus Basan*. Sed et per *montes excelsos* intelligi possunt reges et imperatores superbi, atque per *colles elevatos* consules cæteri et principes elati, quibus ultio debita superveniet.

Quid vero per *turrinam excelsam*, nisi quælibet anima superbiens exprimitur, quæ cæteris in hoc mundo forti potentia supereminet? Et quid per *murum munitum*, nisi divites, qui muniuntur suis opibus, et alios male agentes muniunt et protegunt? Et super hos igitur ventura est dies Domini. Multis vero appellationibus designavit superbas potestates sæculi, quia multæ sunt in hoc mundo dignitates, per quas multi perditionem sibi acquirunt.

Tharsis autem *mare* dicitur. Et quid est mare, nisi sæculum istud? Quæ sunt ergo *naves Tharsis*, nisi mentes hominum, quæ per amarum pelagus sæculi hujus variis desideriis ducuntur? *Rursus Tharsis* interpretatur *exploratio gaudii*. Et quæ sunt *naves explorationis gaudii*, nisi humanæ mentes, quæ in hoc mundo gaudia præsentium voluptatum experiuntur, satisfaciendo concupiscentiis suis? Quid autem *visu pulchrum est*, nisi omne quod in mundo concupiscitur, dum falsa seu vana pulchritudine fallit oculos intuentium? Veniet itaque *dies Domini super omnes naves Tharsis, et super omne quod visu pulchrum est*. Ubi et præmissa replicatur sententia, cum subditur:

VERS. 17. — « Et incurvabitur sublimitas hominum, et humiliabitur altitudo virorum, et elevabitur Dominus solus in die illa. »

Tunc incurvabuntur, qui nunc superbe eriguntur; et *Dominus* tunc *elevabitur*, cujus nunc humilitas ab eis despicitur. Sequitur:

VERS. 18. — « Et idola penitus conterentur. »

Idola tunc *conterentur*, quia peccatum avaritiæ tormentis æternis punietur. Nam, sicut vir sapiens ait: « Conteretur cum delinquente delictum (Eccl. XXVII, 3). » Vel ita: *Dominus elevabitur, et homo inclinabitur, et idola conterentur*. Tandem enim videtur humanus sermo habere rationem, quandiu divinæ scientiæ non fuerit comparatus. Cum autem mendacium veritati quasi stipula igni propinquaverit, cito voratur et deficit, et omnia dogmata falsitatis, quæ nunc idola nominantur, eo

(35) Alias, *sublimes*.

quod simulata sunt atque conficta, *penitus contere-
ntur*; cumque pavore Domini quis fuerit perterritus,
primum in spelunca pectoris sui, et in voraginibus
terræ abscondet hæc idola, non audens proferre
quod male fluxerat. Sic Deus enim perfectus est,
ut hæc prius celata projiciat, et in se esse non pa-
tiantur. Sequitur :

Vers. 19. — « Et introibunt in speluncas petra-
rum, et in voragines terræ a facie formidinis Domini
et a gloria majestatis ejus, cum surrexerit percutere
terram. »

Hoc et in Apocalypsi Joannis ita legitur : « Reges
terræ et principes et tribuni, et divites et fortes, et
omnis servus et liber absconderunt se in speluncis
et petris montium, et dicunt montibus et petris :
Cadite super nos, et abscondite nos a facie seden-
tis super thronum, et ab ira Agni, quoniam veniet
dies ira ipsorum, et quis poterit stare? » (Apoc. vi,
15-17.) Iminente igitur vicino adventu districti
Judicis, quando frequenter apparebant signa magna
et horribilia : arescentibus hominibus præ timore
et expectatione eorum, quæ supervenient universo
orbi (Luc. xxi, 26), intrabant in speluncas et in
voragines terræ, volentes se abscondere a facie su-
pervenientium malorum. Adventum ergo Judicis
vocat surfectionem ejus, sicut et beatus Job, cum
dicit : « Quid enim faciam, cum surrexerit ad judi-
cium Deus? » (Job xxxi, 14.) Nam modo sedet ad
dexteram majestatis in excelsis; sed tunc surget
percutere terram, quando veniet judicare sæcu-
lum.

Hæc tamen et de excidio gentis Judæorum, quod
per Romanos factum est, possunt accipi. Ait enim,
quia *dies Domini exercituum super omnem superbum
et excelsum, etc.* Nam superbi et arrogantes per
cedros Libani et quercus Basan; per montes et colles
intelligi possunt tam Pharissæi quam omnes qui, in
illo populo, primatum gerebant; per turres et muros,
civitates et præsidia eorum; per *naves Tharsis*, illi
qui contra Romanos tunc in aquis pugnaverant sicut
in mari Galilee; per *omne quod visu pulchrum est*,
generaliter quicquid in eis formosum aut hone-
stum videbatur. Nam super hæc omnia venit tunc
ira Dei.

Elevatus est autem Dominus solus in die illa, id
est in tempore illo; quia « Deus exaltavit illum, et
donavit illi nomen, quod est super omne nomen, ut
in nomine Jesu omne genua flectatur (Philip. ii, 9). »
Et gentibus ad fidem venientibus idola penitus con-
trita sunt. Judæi autem introierunt in speluncas pe-
trarum, et in voragines terræ a facie formidinis Do-
mini, quando surrexit per Romanos percutere terram
eorum; quia, captis urbibus, abscondebantur in an-
tris et subterraneis, ut et ipse Josephus eum so-
citis suis. Et quia tunc gentilis quisque, cognita
veritate, conversus est ad poenitentiam, recte sub-
junctum est :

Vers. 20. — « In die illa projiciet homo idola
argenti sui, et simulacra auri sui, quæ fecerat
sibi, ut adoraret talpas et vespertiliones. »

Vers. 21. — « Et ingreditur fissuras (36) petra-
rum, et cavernas saxorum a facie formidinis Do-
mini, et gloria majestatis ejus, cum surrexerit per-
cutere terram. »

Dies namque pro eo tempore, quo lux veritatis
mundum per apostolos irradiavit, posita est. *Homo*
autem vocari solet, qui bestialem sensum ratione
transcendit. *Homo* igitur, id est unusquisque ratio-
nabiliter cogitans, in illo tempore projecit *idola*.
Adorabat namque in eis *talpas* et *vespertiliones*.
Talpæ enim cæcæ sunt, et sub terra manentes in-
teriora terræ fodiunt atque foras expellunt. Et quid
per *talpas* nisi dæmones figurantur, qui luce visionis
intimæ carentes, corda carnalium velut terram sug-
gestionibus illicitis fodiunt, et quod male suggerunt,
in locutionem et in opus erumpere faciunt? *Vesper-
tiliones* vero incumbentibus tenebris et noctu vol-
lant, ac plerumque per terram gradiuntur. Sic et
amatores tenebrarum maligni spiritus, quoniam
de naturæ subtilitate superbiunt, volant; quia vero
de supernis projecti ad spem cælestium nulla jam
respiratione se erigunt, per terram repunt.

Sed et mentibus hominum, quibus interna lux
deficit, per hæc duo vitia maxime illudunt; quo-
niam alios per superbiam, et alios per luxuriam
decipiunt. In eis quippe, quos in fastu superbiæ
quasi alta sapientes elevant, volant; in eis autem,
quos per luxuriam prosternunt, per terram repunt.
Has itaque talpas et vespertiliones adorabant in
idolis suis gentiles; et ideo quisque rationabiliter
cogitans projecit ea, ex quo prædicationem verita-
tis audivit, et ingressus est *fissuras petrarum et ca-
vernas saxorum a facie formidinis Domini*. Et Moysi
dictum est in Exodo : « Posam te in foramine pet-
ræ, et protegam dextera mea (Exod. xxxiii, 22). »
— « Petra autem erat Christus (1 Cor. x, 4), »
foramen petræ plaga lateris Christi est, in quo
tutissimo protegitur quisquis ad illud fideliter con-
fugit.

Sicut ergo Christus ibi per petram, ita in hoc loco
per petras et saxa intelliguntur sancti; et sicut per
foramen vulnus Dominici lateris, ita per *fissuras
petrarum et cavernas saxorum* vulnera sanctorum
martyrum. Ingreditur itaque *fissuras petrarum et
cavernas saxorum a facie formidinis Domini et a
gloria majestatis ejus*, quæ revelabitur, cum sur-
rexerit percutere terram, quisquis peccatorum consc-
cius et futuræ discussionis, timidus, eorum quos
pro Christo passos novit, patrocinia fideliter et hu-
militer requirit, et ipsorum meritis et interventioni-
bus ab ira ventura protegi deposcit. Vel tunc sur-
rexit Dominus percutere terram, quando corda
gentilium concussit ad poenitentiam. Et quoties
parentis ipse terram, quoties mentem peccatoris com-

(36) Alias, scissuras.

turbat, ut convertatur; et tunc homo, id est rationabiliter sapiens, ingreditur prædictas fissuras petrarum.

Vel argentum et aurum sermone et sensu potest accipi, unde fiunt idola perversorum dogmatum; quæ qui projecit, ingreditur fissuras petrarum et cavernas saxorum, et non in terræ pulvere et vili luto, sed ut firma ratione versetur et inveniatur sibi diversa virtutum foramina, per quæ ad veritatem pervenire valeat. Propheta vero multa paulo superius de excidio Judæorum locutus est. Unde nunc considerans, quia propter necem Salvatoris hæc omnia passuri erant, admonet illos ab ejus insectatione desistere, dicens :

VERS. 22. — « Quiescite ergo ab homine, cujus spiritus in naribus ejus; quia excelsus reputatus est ipse. »

Quid autem in naribus nisi præscientia, et quid in spiritu nisi scientia designatur? Sæpe enim id quod non videmus, odore comprehendimus, ita ut nonnullæ res etiam cum longe jaceant, flagrantia nobis qualitatibus suæ innotescant; dumque per nares spiritum ducimus, plerumque aliqua et invisæ præsentis. Redemptoris ergo nostri spiritus esse in ejus naribus dicitur, ut videlicet scientia illius esse in præscientia designetur; quia, quæcunque se scire in natura humanitatis innotuit, hæc nimirum ante sæcula ex divinitate præscivit. Qui unde spiritum in naribus habuerit, mox propheta subjungit, dicens: Quia excelsus reputatus est ipse. Ac si diceret: Inferius ventura desuper præscivit, qui ad ima de cœlestibus venit. Quiescite, inquit, ab hoc homine. Nam propter malum quod infertis ei, audite quid sequatur.

CAPUT III.

VERS. 1. — « Ecce enim dominator Dominus exercituum auferet a Jerusalem et a Juda validum et fortem, omne robur panis, et omne robur aquæ. »

VERS. 2. — « Fortem et virum bellatorem, et judicem et prophetam, et ariolum et senem. »

VERS. 3. — « Principem super quinquaginta, et honorabilem vultu, et consiliarium, sapientem de architectis, et prudentem eloquii mystici. »

Hæc omnia post passionem Domini contigerunt populo Judæorum. Nam per Romanos abstulit Dominus a Jerusalem et a plebe Judaica validum et fortem, et omne robur panis, et omne robur aquæ, et fortem et virum bellatorem, ita ut fame ac siti morerentur in illa obsidione, et ab hostibus suis tandem capti perimerentur, ac reliqui servitute misera ubique deprimerentur. Qui ex eo tempore judicem nullum habent, quia per orbem dispersi nullo rectore proprio gubernantur.

Et prophetam abstulit eis Dominus; quia verbum, quod in propheticis loqui solet, subtraxit. Jam quippe apud eos ultra non est, qui dicat: « Hæc dicit Dominus (Exod. v, 1). » Omnes enim conticuerunt, quia sermo Domini recessit ab eis. Nam neque vel ariolum habent ullum, id est talem prophetam,

qualis erat Balaam (Num. xxi, 5). Ipse enim fuit ariolus, et tamen ei loquebatur Dominus, et ostendebat pleraque secreta sua. Nam sæpe etiam per alienigenas futura dicebantur, sicut ab isto Balaam legimus, et de divinis Philistinorum. Et ariolus ergo, id est qui interdum vera, et interdum falsa nuntiat, ablati sunt a Judæis, quoniam et vera et falsa pariter amiserunt. Senex etiam id est maturis moribus non est in eis. Qui neque principem saltem super quinquaginta jam ullum habent, eo quod Dominum Sabaot, id est Christum occiderunt. Nec honorabilem vultu; eo quod speciosus forma præ filiis hominum non sit visus eis habere speciem neque decorem. Neque consiliarium; quia sapientia deseruit eos, quæ dicit: « Meum est consilium, et æquitas (Prov. viii, 14). » Recessit enim ab illis angelus magni consilii. Jam non est apud eos, qui possit dicere: « Quasi sapiens architectus fundamentum posui (I Cor. iii, 10). » Migraverunt ab eis architecti, venerunt ad Ecclesiam, posuerunt fundamentum Jesum Christum. Quibus et prudentem eloquii mystici Dominus abstulit, quia nullus doctor est eis relictus. Cessavit autem apud eos legis et prophetarum interpretatio: legunt, et non intelligunt. Ubi et voce Dominica subjunctum est:

VERS. 4. — « Et dabo pueros principes eorum, effeminati dominabuntur eis. »

Habuerunt enim post Domini ascensionem principes pueros, id est puerilia sapientes atque pueriliter agentes. Et dominati sunt eorum effeminati, id est qui muliebriter prostituiebantur. Quid autem vulgus egerit, audiamus.

VERS. 5. — « Et irruit populus, vir ad virum, unusquisque ad proximum suum; tumultuabitur puer contra senem, et ignobilis contra nobilem. »

Antequam Titus obsideret Jerusalem, pugnabat intrinsecus populus civitatis ad invicem, et irruerat vir ad virum, atque perimebat unusquisque proximum suum, et puer non deferebat honorem seni, sed litigabat contra eum, et ignobilis dehonestabat nobilem. Capta vero Jerusalem, cum paucae eorum reliquæ in perniciem suam denuo rebellare tentarent, audiamus quid fecerint.

VERS. 6. — « Apprehendet enim, inquit, vir fratrem suum, domesticum patris sui: vestimentum tibi est, princeps esto noster; ruina autem hæc sub manu tua. »

Tales enim meruerunt habere principes, qui de Christo, sicut legitur, dixerunt: « Nolumus hunc regnare super nos. (Luc. xix, 14.) » Judicabant enim, dignum principem eum, qui saltem vestem habere poterat. Et non ob probitatem, sed ob consanguinitatem eum præferabant. Quod ait: ruina hæc sub manu tua, hunc sensum habet. Misera et calamitas tuo sustentetur et protegatur auxilio. Sed quilibet talis, quem sic eligebant, quam invalidus esset, manifestatur etiam verbis ipsius. Nam protinus additum est:

VERS. 7. — « Respondebit in die illa, dicens: Non

sum medicus, et in domo mea non est panis, neque vestimentum, nolite me constituere principem populi. »

Non sum, inquit, medicus, id est nescio mederi vestrae infirmitati, ut pristinam sanitatem per me recuperetis, quatenus resistere vestris hostibus, ut quondam, valeatis. Ubi et propheta subjungit :

VERS. 8. — « Ruit enim Jerusalem, et Juda concidit; quia lingua eorum et adinventiones eorum contra Dominum, ut provocarent oculos majestatis ejus. »

Ruit *Jerusalem*, quia destructa est ab exercitu Romanorum; et *Juda concidit*, quia populus Judaeorum illis miserabiliter succubuit. Et hoc idcirco factum est : *Quia lingua eorum fuerat contra Dominum*, cum dicerent : « Reus est mortis (Matth. xxvi, 66). » — « Crucifige eum (Marc. xv, 13). » Et *adinventiones*, quando dixerunt : « Quoniam nos audivimus eum dicentem : Ego dissolvam templum hoc manufactum, et post triduum aliud non manufactum aedificabo (Marc. xiv, 58). »

Sed nunc repetentes videamus, utrum et de aliis quam de Judaeis intelligi possint. « Quiescite, inquit, ab homine, cujus spiritus in naribus ejus. » — « Eos, qui semel sunt illuminati, gustaverunt bonum Dei verbum (37) virtutemque saeculi venturi, et prolapsi sunt, » dicit Apostolus : « Rursum crucifigentes sibi ipsi Filium Dei, et ostentui habentes (Hebr. vi, 4-6). » Et hi ergo necdum quieverunt ab homine, *cujus spiritus in naribus ejus*. Qui jam instante adventu Antichristi usque adeo multiplicati sunt, et caeteros pestilentiae odore suo infecerunt, ut raro nunc Christianus verus inveniatur. Unde et ex parte magna jam completum esse dolentes accipiamus. Ac magis implendum adhuc esse non dubitamus, quod subditur :

« Ecce dominator Dominus exercituum, auferet a Jerusalem et a Juda validum et fortem, omne robur aquae, » etc. Nam *Jerusalem et Juda plebs ista fidelium est*, quae jam sic infirmata est, ut difficile sit quemquam in ea reperire *validum et fortem* ad opus spiritale. *Panis autem est corpus Redemptoris*, quod in mysterio sumitur : aqua vero scientia sacra. Sed *robur panis* aufertur; quia sacramenti virtus ab eis, qui indigne illud percipiunt, tollitur. Similiter et *robur aquae*, id est virtus scientiae aufertur indignis; quia si spiritus defuerit, scientia non habet virtutem, nec tribuere facultatem valet, ut bona, quae nostri, facias.

Virum quoque bellatorem spiritualibus armis fideliter decertantem raro est jam invenire. Judex etiam ecclesiasticus, qui juste judicet, difficile reperitur in lege Dei habens scientiam judicandi; sed jam fere omnia vana, et caduca, et errore plena. Sed et propheta, id est doctor quilibet futura justorum gaudia, malorumque supplicia praeunians, jam rarescit nimis. Vix enim quis verbum praedicationis huic po-

pulo jam erogat nisi occasione acquirendi pecuniam vel aliud quid transitorium. Et unusquisque talis praedicator per *ariolum* fortassis exprimitur. Quia, sicut Balaam ariolus superstitione avaritiae suae deseruit sermonem Domini, bonis, quae voce praedicat, vivendo repugnat. Nam et Samuel ait : « Quoniam tanquam peccatum ariolandi est repugnare (I Reg. xv, 23), » id est nolle obedire, sed obstinere. Sed quisquis talis est ariolus, flatu novissimae persecutionis subito rapietur.

Senem vero, id est qui morum grandaevitate maturus sit, in hoc populo difficillimum est invenire. Quinquagenarius autem numerus poenitentiam et remissionem peccatorum designare solet. Unde David poenitens in quinquagesimo psalmo remissionem accepit. Poenitens igitur in quinquagenario numero continetur. Quis est ergo *Princeps super quinquaginta*, id est super poenitentes, nisi quicumque praebet exemplum poenitentiae, et annuntiat poenitentiam, atque convertit ad eam caeteros? Hujusmodi princeps erat Joannes, qui vestimentum de pilis cameli habens, locustas et mel sylvestre edebat, et aliis, ut « dignos poenitentiae fructus facerent (Luc. iii, 8), » praecipiebat. Imo et Christus princeps poenitentiae est, et caput eorum qui salvantur per poenitentiam. Unde et Judaei nolentes eum esse principem quinquagenarium, dixerunt ei : « Quinquaginta annos nondum habes (Joan. viii, 57). » Sed ille sciens se esse non solum poenitentium principem, sed et justorum, respondit : « Antequam Abraham fieret, ego sum (ibid., 58). »

Honorabilis est *vultus*, cujus interna maturitas apparet in vultu ejus. Consiliarius est, qui dat consilium, quomodo superentur astutiae daemoneum, et rectitudo custodiatur. Architectus est, qui praedicando aedificat Ecclesiam. Prudens *eloquii mystici*, qui mysticum eloquium Scripturae prudenter intelligit, vel quicumque sapiens mystice loquitur. Prudens eloquii mystici videtur mihi vir eruditus et exercitatus tam in lege et prophetis quam in Evangelio et apostolis. Sed hujusmodi personae magis magisque quotidie, dum tempus Antichristi vicinius imminet, subtrahuntur, et malitia remanentium multiplicis excrescit. Nam Antichristo regnante, si qui tales viri superfuerint, vel seducentur ab eo, vel perimeantur. Unde Ecclesia per Jeremiam de tempore illo queritur, dicens : « Abstulit omnes magnificos meos Dominus de medio mei : vocavit adversum me tempus, ut contereret electos meos (Thren. i, 15). » Recte itaque dictum est, quoniam Dominus auferet a Jerusalem, et a Juda validum et fortem, atque omne robur panis, et omne robur aquae, fortem, et virum bellatorem, et judicem et prophetam, et ariolum et senem, principem super quinquaginta, et honorabilem vultu; et consiliarium sapientem de architectis, et prudentem eloquii mystici. Isti quidem auferuntur, sed loco eorum inutiles dantur.

(37) Cod. G., *gustaverunt etiam donum caeleste, et participes facti sunt Spiritus sancti; gustaverunt bonum Dei verbum, etc.*

*Dabo, inquit, pueros, id est lascivos et indomabiles, ac dissolutos et pueriliter agentes, principes eorum, id est sacerdotes ac praelatos, et effeminati, id est transitoriae laudis amatores dominabuntur eis. Effeminati enim sunt arrogantes praepositi; quia, dum humanis laudibus mollia corda prostituunt, quasi a suis amatoribus corrumpuntur. Effeminati sunt, quia laudis luxuria corrupti. Si enim viriliter viverent, laus transitoria nulla eos corruptione vitiaret. Qui, quoniam non Dei gloriam quaerunt, sed suam, magis dominari subjectis volunt quam prodesse, et eis non consulendo loqui, sed vix dominando dignantur. Quibus per alium prophetam dicitur: « Vos autem cum austeritate imperabatis, et cum potentia (Ezech. xxxiv, 4). » Cum austeritate enim et cum potentia imperant; quia subditos suos non tranquille ratiocinando corrigere, sed aspere inflectere dominando festinant. Et tales nunc sacerdotes ac praepositi in Ecclesia multipliciter abundant propter peccata populi. Nam quod hujusmodi praelatos habere populus subjectorum meruerit, sequentia indicant: *Irruet, inquit, populus vir ad virum, unusquisque ad proximum suum, id est pugnabit alter adversus alterum, vel laedet eum, aut nocelbit. Et quia mali bonos debonestare satagunt, tumultuabitur, inquit, puer contra senem, id est lascivos et pueriles actus habens litigabit adversus eum qui morum gravitate senuit. Et ignobilis contra nobilem, id est peccator contra justum. Quemadmodum autem populus iste pueros principes sortiatur, ostendit sermo subjunctus.**

« Apprehendit enim vir fratrem suum, domesticum patris sui: *vestimentum tibi est, etc.* » Nam quid per virum nisi quaelibet persona designatur? Et quid per fratrem vel domesticum nisi quilibet carnalis propinquus vel amicus accipitur? Apprehendit ergo vir fratrem suum, ut in principem constituat eum; quia jam, decrescente religione, frequenter accidit, ut ad ecclesiasticum regimen non sanctiores eum, qui dignus fuerit, eligant, sed potens quilibet eum, quem carnaliter diligit, praeponat. Ob hoc itaque pueros principes habet Ecclesia; quoniam, non tam propter vitae meritum, quam propter carnalem dilectionem eliguntur a potentibus. Et dicitur ei, qui sic eligitur: *Vestimentum tibi est, princeps esto noster.* Vestimentum hic intelligitur honestas quaedam conversationis, qua nonnulli se palliant, ut irreprehensibiles videantur hominibus, licet intus nihil verae aut perfectae virtutis habeant. Tales enim facile ab imperitis eliguntur.

« Princeps, inquit, esto noster; ruina autem haec sub manu tua. » *Ruina haec interioris hominis est, ruina haec mors est. Ruina haec sub manu tua.* Non ait: Releva ruinam hanc, quia non curat eligere talem, qui corruentes relevet, sed tantummodo qui super caeteros appareat. Sed ille, qui eligitur, excusat se, dicens: « Non sum medicus, et in domo mea non est panis, neque vestimentum: nolite constituere me principem populi. » Quisquis ad pasto-

ralem curam eligitur, debet esse spiritualis medicus, ut diligenter mederi sciat interioris hominis languoribus; et in domo conscientiae suae debet habere panem spiritualis doctrinae, ut constitutus super familiam Domini sui « det illis cibum in tempore (Matth. xxv, 25). »

Vestimentum quoque necesse est ut habeat in domo sua, quatenus vestimento virtutum vestitus sit intrinsicus. Necessarias ergo causas excusationis opponens, ait: « Non sum medicus, et in domo mea non est panis neque vestimentum, » cui dictum fuerat: « vestimentum tibi est, » quod ad exteriorem conversationem retulimus. Ille autem de interiori veste cordis respondet: « quia in domo mea vestimentum non est, » ac si dicat: Etsi vobis honestate quadam conversationis vestitus appareo, in oculis tamen interni inspectoris nudus sum. Ecce iste et eligitur, et se excusat, nec tamen laude dignus est. Quid ergo de illis aestimabimus, qui quaerunt ad hujusmodi praelationes eligi, ut per has magnificentur apud homines? Quanti enim panem non habentes et vestimentum, cum ipsi esuriant, et nudi sint nec habeant spiritalem cibum neque Christi tunicam integram servaverint, aliis et alimoniam, et vestimenta promittunt, et pleni vulneribus medicos se esse jactant! Post haec autem prophetica vox subditur:

« Ruit Jerusalem et Juda concidit; quia lingua eorum, et adinventiones eorum contra Dominum, et provocarent oculos majestatis ejus. Jerusalem, » id est Ecclesia, *ruit*; quia murus fidei et disciplinae circa finem saeculi dissipatus est, atque turres arduarum virtutum delapsae sunt. *Et Juda, id est fidelium populus concidit*; quia fere tota haec plebs statum rectitudinis amisit. *Quia lingua eorum contra Dominum, quoties ea quae Deo contraria sunt, loquantur; et adinventiones eorum, quoties novos male agendi modos inveniunt. Unde provocant oculos majestatis ejus; quia in suis adinventionibus ex deliberatione peccant. Omne enim peccatum aut per infirmitatem, aut per ignorantiam, aut per studium deliberationis committitur. Et pejus quidem est ex infirmitate scieuter peccare quam ex ignorantia; sed multo gravius ex deliberatione quam ex infirmitate. Et ideo ii, qui malorum adinventionibus ex studio deliberationis prava committunt, non peccare in conspectu Domini, sed, quod est gravius, provocare dicuntur oculos majestatis ejus.* Sequitur:

VERS. 9. — « Agnitio vultus eorum respondebit eis. »

Mens libidinosa et indisciplina solet in oculis et in vultu dignosci; oculorum autem nutus et indicia vultus sequitur nequitiae perpetratio. Unde nunc apte dicitur: *Agnitio vultus eorum respondebit eis; ac si diceretur: Culpa cordis, quae per signa vultus se prodere coeperat, per carnis luxuriam in operis perpetracione respondebit eis, ut quales interioris sint, ostendat foris turpitudine immundi operis.* Hi vero,

postquam tale opus in consuetudinem vertunt, omnem verecundiam amittunt. Unde subditur :

« Peccatum suum quasi Sodoma prædicaverunt, nec absconderunt. » Peccatum quippe suum sicut Sodoma prædicant, qui opus confusionis, quod ipsi faciunt, aliis impudenter sive glorianter detegunt, ut eos ad simile opus (38) alliciant. Sed dum in talibus gloriatur, sulitaneus illis supervenit interitus; ideoque velut de præterito subditur :

« Væ animæ eorum, quoniam reddita sunt illis mala. » Pro malis, quæ temporaliter fecerunt (39), perpetua mala recipit anima eorum. Unde nos ad laudem justii Judicis hortatur propheta, subjiciens :

VERS. 10. — « Dicitur justo, quoniam bene, quoniam fructum adventionum suarum comedit. »

Quis enim justus iste est, nisi cui canitur : « Justus es, Domine, et rectum judicium tuum? (Psal. cxviii, 137.) » Cui debemus omnes dicere, quoniam bene egit, exterminans eos, qui peccatum suum, quasi Sodoma prædicabant, et adventionibus studebant. Comedent enim fructum adventionum suarum; quia pro culpis suis æternaliter punientur. « Peccatum quippe, cum consummatum fuerit, generat mortem (Jacob. 1, 15). » Iste est fructus peccati. Quia vero omnis, qui adhuc similia facit, similem postmodum sententiam accipiet, nisi citius per penitentiam opera sua correxerit, recte subjungitur :

VERS. 11. — « Væ impio in malum : retributio enim manuum ejus fiet ei. »

Nam, quanto se beatiorem putat impius, dum ei ad votum cuncta proveniunt, tanto est infelicior. Quia, quo magis iniquitates multiplicat, eo amplius damnationem suam accumulatur. Retributio enim manuum ejus fiet ei, quia secundum omnia quæ nunc facit recipiet.

Sei et Judæis convenit, quod dictum est : « Væ, animæ eorum, quoniam reddita sunt eis mala, » etc. Nam mala, quæ in Christum exercuerant, receperunt a Romanis; et comedit in pœnis æternalibus fructum adventionum suarum, quibus Dominum mendaciter accusaverunt. Sed et quicumque adhuc in eadem impietate Judaica perdurat, væ illi, quia retributio manuum ejus fiet ei. Sequitur :

VERS. 12. — « Populum meum exactores sui spoliaverunt, et mulieres dominatæ sunt eis. »

Exactores vocantur, qui tributa exigunt atque cætera hujusmodi. Et antiquum Dei populum ii, qui censum exigebant, dum reddere forsitan nequirent, spoliabant servientes avaritiæ principum atque uxores potentium superba dominatione opprimebant eum. Similiter et nunc in hoc populo fieri sæpe cernimus et ab exactoribus, et ab uxoribus principum. Et hæc itaque sententia de illis, qui fideles spoliant ac gravant, prolata est. De adulatoribus vero, qui eos immoderatis favoribus extollunt, subditur :

(38) Cod. G., ad similem nequitiam.

(39) Ibid., egerunt.

« Popule meus, qui beatum te dicunt, ipsi te decipiunt, et viam gressuum tuorum dissipant. » Adulator enim decipit eum, quem dicit beatum; quia mendacio fallit eum, et in vanam gloriam extollit; atque viam gressuum operationis ejus dissipat; quia dum ille beatum se credit, sufficere sibi credit bona quæ fecit, et viam suæ rectitudinis jam, ut consueverat, tenere negligit. Sic enim multi perierunt, dum circa finem remissius agerent, vel in culpas declinarent. Sed ne decipiamur humanis favoribus, illud terribile judicium Dei, quod adhuc nobis restat, semper cogitare debemus. Nam sequitur :

VERS. 13. — « Stat ad judicandum Dominus, et ad judicandum populos. »

Non ait : sedet, sed stat ad judicandum Dominus; quia nondum realiter exerit ipsum judicium, quod in sessione Judicis designatur, ut jam peccatores condemnet; sed adhuc stat, id est in stadio vitæ hujus currentes sive pugnantes aspicit et adjuvat, atque præmia illis præparata servat. Et e diverso male agentes considerat, ut eis secundum opera ipsorum in fine retribuatur. Nam qui modo stat ad judicandum, aliquando sedebit, id est ipsum actualiter faciet judicium. Sequitur :

VERS. 14. — « Dominus ad judicium veniet cum senibus populi sui, et cum principibus ejus. »

Qui sunt autem isti senes, nisi qui sapientia et moribus maturi sunt, id est omnes perfecti? « Senectus enim venerabilis est, non diuturna, neque numero annorum computata; cani autem sunt sensus hominis, et ætas senectutis vita immaculata (Sap. iv, 8 et 9). » Et qui sunt hi principes, nisi prophetæ et apostoli, atque boni rectores Ecclesiarum? Cum his ergo senibus et principibus veniet Dominus ad judicium; quia promisit eis, dicens : Vos qui reliquistis omnia, et secuti estis me (Matth. xii, 29), » etc. Qui idcirco maxime tunc veniet, ut raptos atque fidelium oppressores puniat. Unde protinus causam eorum subjiciens ait :

« Vos enim depasti estis vineam meam. » Vineam Domini plebs ejus est, quam depascitur quisvis bona fidelium diripit. Unde et evidentius addit : « Rapina pauperis in domo vestra, » et increpando subjungit :

VERS. 15. — « Quare atteritis populum meum, et facies pauperum commolitis? dicit Dominus exercituum. »

Atterunt namque populum Dei, qui servos ejus tribulant et affligunt; et facies pauperum commolunt vel attenuant, id est macie afficiunt, qui victum eorum auferunt. Hi ergo contra se iram Dei vehementer accendunt. Sequitur :

VERS. 16. — « Et dixit Dominus : Pro eo quod elevatæ sunt filia Sion, et ambulaverunt extento collo, et nutibus oculorum ibant, et plaudebant, ambulabant, et in pedibus suis composito gressu (40) incedebant. »

(40) Alias, gradu.

VERS. 17. — « Decalvabit Dominus verticem filiarum Sion, et Dominus crinem earum nudabit. »

Historialiter quidem possunt hæc ad Judaicas mulieres, quæ sic ob superbiam et lasciviam agebant, referri, et in tempore obsidionis Jerusalem, quæ subito facta est, decalvatæ sunt ac deturpatæ. Sed quia Sion interpretatur *specula*, possumus subtiliori intellectu filias Sion accipere fideles animas, quæ velut in specula positæ venientes tentationes ab arce mentis solent circumspectione cauta prævidere. Sed plerumque tales animæ in superbiam elevantur, et omnem religiosam conversationem suam dissipant.

Nam quia etiam in vultu et in gestu corporis apparere solet mentis elatio, postquam hæc *filix Sion elevatæ sunt, ambulaverunt extento collo, et nutibus oculorum*. Quo contra sanctus David, quia nec in corde nec in vultu superbiam habebat, profitebatur : « Domine, non est exaltatum cor meum, neque elati sunt oculi mei (*Psal. cxxx, 1*). » *Ibant etiam filix Sion*, id est deambulabant, et *nutibus plaudebant* dissolutionis, lasciviæ et inanis lætitiæ, atque *composito gradu incedebant*, quia disciplinam cordis omnem abjecerant, et idcirco foris taliter agebant. Quia ergo *filix Sion*, id est animæ Christianæ, talia facere non timuerunt, *decalvabit Dominus verticem earum, et nudabit crinem ipsarum*.

Quid autem in decalvatione figuratur nisi nudatio verecundiæ? Frons enim, quæ in decalvatione detegitur, sedes est verecundiæ. Decalvat ergo Dominus *verticem earum*, cum illud in illis detegit, unde superba mens earum gravius erubescat, dum ab omnibus aspiciatur ludibriosa. Sed *et crinem capitis earum Dominus nudat*, quando perversam cogitationem cordis ipsarum manifestat. Et, quamvis etiam in hac vita plerumque ista decalvatio atque nudatio fiat, plenarie tamen non fiet « quoadusque veniat Dominus, qui et illuminabit abscondita tenebrarum, et manifestabit consilia cordium (*I Cor. iv, 5*). » Sequitur :

VERS. 18. — « In die illa auferet Dominus omne (41) ornamentum calceamentorum et lunulas. »

VERS. 19. — « Et torques, et monilia et armillas et mitras. »

VERS. 20. — « Et discriminalia et perisclidas, et murenulas, et olfactoriola, et inaures. »

VERS. 21. — « Et annulos et gemmas in fronte pendentes. »

VERS. 22. — « Et mutatoria et pallia (42), et linteamina, et acus. »

VERS. 23. — « Et specula, et sindones, et vittas, et theristra. »

His muliebribus ornamentis spiritalia mentium ornamenta congrue figurantur. Calceamenta enim, quæ ex pellibus mortuorum animalium fiunt, et pedes muniunt, exempla sanctorum Patrum designare possunt, quæ nostri operis gressus in via Dei muniunt. Lunula, quæ est bulla instar lunæ facta, et a collo de-

(41) Alias deest, *omne*.

pendens in pectore, alicujus insigne virtutis in nocte præsentis vitæ lucentis, et ab operatione ad intelligentiam quasi a collo ad pectus pervenientis secundum illud : « A mandatis tuis intellexi (*Psal. cxviii, 104*). » *Torques* undique perfectum atque decorum bonæ operationis ornamentum, de quo Salomon ait : « Ut addatur gratia capiti tuo, et torques collo tuo (*Prov. i, 9*). » Monile, quò sponsæ pectus signatur et ornatur, spiritalis conjugii castæque dilectionis signaculum. Armillæ, quæ lacertos stringunt, validam operantium operationem. Mitra fluctuantium cogitationum velut capillorum cohibitionem. Discriminale, quò crines dividuntur, acumen discretionis, quæ bonas malasque cogitationes subtiliter discernit.

B Perisclidæ vero sunt apud feminas crurium ornamenta, quibus earum gressus decorantur, id est torques ex auro similes armillis, et circa talos ponuntur. Quid igitur in perisclidis figuratur nisi virtutis ornatus circa extremum actionis? Vel quia juxta sententiam Genesis antiquus serpens insidiatur *calcaneo mulieris* (*Gen. iii, 15*), id est labenti actioni animæ, ibi circumpositum munimen virtutis vel ornamentum religiosæ operationis sub perisclidarum appellatione figuratur, ubi serpens morsum infigere quærit.

Murenula autem est quædam ordinis flexuosi catena, quæ auro in virgulas lentescente contextitur in similitudinem serpentis, et ad collum ornandum aptatur. Quid ergo per murenulam intelligi debet nisi veritatis aurea doctrina, quæ in multiplices sensus ordinate flectitur, et in innumeras sententias velut in virgulas ita spargitur, ut eas in indice unius piæ intentionis connectat, serpentinam habens cautelam, et sancti operis laborem velut collum astringens, et adornans? Unde et in Canticis ad Sponsam dicitur : « Murenulas aureas faciemus tibi vermiculatas argento (*Cant. i, 10*). » Aureas dicunt, et argento vermiculatas, id est variatas; quia interdum auri et argenti virgulis texuntur, ut ibi sapientia et facundia permixtæ significentur. Auro quippe sapientia, argento autem nitor eloquentiæ designari solet.

D *Olfactoriola* vero, quæ sunt vascula, in quibus habentur odora, possunt exprimere corda bonorum, ex quibus odor virtutum suavissimus spirat. *Inaures* auditum obedientium; annuli signaculum secretorum, aut certe fidem, qua sponsatur anima Christo. *Gemmæ pendentes in fronte* pretiosum gloriosæ crucis signaculum, quod in fronte gestamus. *Mutatoria* alternationem religiosæ conversationis, ut in illis virtutibus quis exerceatur, et modo contemplativam, modo activam vitam ducat. *Pallia* exteriorem habitum bonæ operationis. *Linteamina* mundum et candidum mentis ornamentum. *Acus* compunctionem. Acubus enim ornata crinium compago retinetur, ne laxius fluant et sparsi dissipentur.

(42) Alias *palliola*

Sic et compunctionis virtus cogitationes inaniter fructuare non sinit, sed eas decenter et ordinate stringit.

Speculum sanctæ lectionis est studium, in cuius consideratione deprehendimus, quid deformitatis, quidve pulchritudinis interior homo noster habeat. *Sindones* subtile vestimentum justitiæ eorum, qui dicere possunt: « Exspoliavi me tunica mea (Cant. v, 3), » id est veteri conversatione.

Vitæ quæ capita mulierum decenter occultant, et ornant, honestam mentis verecundiam exprimere possunt.

Theristrum vero quasi æstivale dicitur indumentum; quia *Theri* græce vocatur æstas. Fit enim hoc vestimentum de optimo lino valde subtile, et utuntur eo in æstate mulieres Mesopotamiæ, et Arabiæ atque Hispaniæ. Quid est ergo Theristrum animæ nisi subtilissimum atque mundissimum castæ mentis habitus interior, non siens eam carnalium vitiorum æstu calefieri, sed optimum ei præstans refrigerium in ardore tentationum?

Et hæc quidem tot et tanta bona, priusquam deleterentur, habuerunt *filix Sion*, id est fideles animæ. Sed quia post religiosam conversationem elevata in superbiam et lasciviam dissolvuntur, in die, qua *Dominus verticem earum decalvabit*, auferet eis hæc omnia, id est partim in hoc sæculo, et prorsus in die iudicii, sicque amissionis tantorum honorum operum causa et initium erit superbia. Nihil enim bonorum operum remanere ibi poterit, ubi dominatur superbia. Quia sicut ventus pulverem, sic superbia omnes virtutes rapit. Unde et apte subjungitur.

VERS. 24. — « Et erit pro suavi odore fetor, et pro zona funiculus, et pro crispanti crine calvitium, et pro fascia pectorali cilicium. »

Nam suavis odor opinio virtutum est, de qua dicit Apostolus: « Christi bonus odor sumus Deo (II Cor. ii, 15). » Fetor vero mala opinio est et infamia. Ubi ergo virtutes auferuntur, et vitia succedunt, ibi pro suavi odore est fetor.

Zona autem cingulum castitatis significat; funiculus vero peccatum luxuriæ. Unde et de Domino alias scriptum est: « Balteum regum dissolvit et præcingit fune renes eorum (Job xii, 18). » Reges enim sunt, qui membrorum suorum motus bene regere sciunt. Sed cum de ipsa continentia elatione mens tangitur, plerumque Deus, superbiam ejus deserens, hanc immunditia operis cadere permittit. *Regum vero balteum dissolvit*, quando in his, qui bene regere membra sua videbantur, propter elationis culpam, castitatis cingulum destruit. Et præcingit fune renes eorum, quatenus, dissoluto pudicitæ cingulo, membris eorum peccati delectatio dominetur, ut quos in occulto superbia inquinat, quam sint detestabiles, etiam in publico ostendat. Hoc

est itaque quod nunc de elatis filiabus Sion dicitur: *Quoniam erit eis pro zona funiculus.*

Sed et pro crispanti crine calvitium erit. Si caput intelligitur mens juxta Scripturarum consuetudinem, qui sunt crines hujus capitis nisi sensus et cogitationes? Crines ergo crispantur, quando sensus et cogitationes pulchris ordinibus disponuntur. Sed et pro crispanti crine datur calvitium, quando pro sensu formosis rationabilium cogitationum gradibus dispositio pudenda et ridiculosa mentis exhibetur in perversi operis ostensione nudatio.

Fascia vero pectoralis est divina dilectio, quæ vagarum cogitationum motus per amoris intimi vincula restringit. In cilicio autem peccati asperitas et punctio designari solet. Pro pectorali igitur fascia cilicium est, quando pro charitate et cordis disciplina, quæ mentem in cogitatione Deum diligendi stringere consueverat, peccatorum asperitas et odiorum stimuli, malarum cogitationum (43) punctio mentem lacerant. Sequitur:

VERS. 25. — « Pulcherrimi quoque viri tui gladio cadent, et fortes tui in prælio. »

Pulcherrimi viri Ecclesiæ sunt, qui in spiritali bello fortiter dimicant, viriliter agunt, et honestissime conversantur in religione divina. Et fortes ejus sunt, qui in spiritali bello fortiter dimicant. Sed nonnunquam etiam tales viri, dum de sua pulchritudine gloriantur, cadunt a statu suæ rectitudinis, gladio nequissimæ delectationis transfossi; et qui fortes videbantur, plerumque in prælio carnalium delectationum (44) victi succumbunt. Unde et Jeremias ait: « Juvenes eorum confodiuntur gladio in prælio (Jerem. xviii, 21). » Juvenes quippe gladio confodiuntur in prælio, cum ii, qui in novitate vitæ fortiter ambulant et alacriter, in articulo tentationis transliguntur mucrone delectationis.

Quod si de animæ statu intelligimus, quæ post virtutes peccaverit, pulcherrimos ejus viros accipimus bona opera, quæ hostili gladio cadunt. Et fortes ejus virtutes, quæ in spiritali prælio pereunt. Ubi post tanta virtutum detrimenta, post tam multiplicem animarum ruinam, congrue subjungitur de Ecclesia:

VERS. 26. — « Et mœrebunt atque lugebunt portæ ejus, et desolata in terra sedebit. »

Portæ enim Ecclesiæ sunt sancti doctores et præpositi, per quorum ministerium Ecclesiam quisque ingreditur. Qui inter hæc virtutum damna præcipue mœrent et lugent; quia sicut lucrum animarum sollicite quærent, sic detrimentum earum affectuose plangunt. Qui quotidie magis magisque vident, quæ gravius defleant; quia venerunt dies et veniunt, de quibus ait Apostolus: quod novissimis diebus instabunt tempora periculosa et erunt homines seipsos amantes, cupidi, elati, superbi, blasphemii, parentibus non obedientes, ingrati, scelesti, sine affectione, sine pace, criminatores, incontinentes, immites,

(43) Cod. G. malorum cogitatum.

(44) Cod. G. tentationum.

sine benignitate, protervi, tumidi, proditores, voluptatum amatores magis quam Dei, habentes quidem speciem pietatis, virtutem autem ejus abnegantes (*II Tim. III, 2-5*). Nam hæc omnia mala redundare cernimus in hujus temporis hominibus. Unde et postmodum malis amplius excrescentibus, et Antichristo regnante, sancta Ecclesia desolata *sedebit in terra*, id est in humilitate et tristitia perdurabit lugens, nec ab homine consolabitur in tantis malis. Quod et Jeremias intuentis, ait: « Quomodo sedet sola civitas plena populo? Facta est quasi vidua domina gentium (*Thren. I, 1*).

Moraliter autem, quicumque locum dederit diabolo, et non omni custodia servaverit cor suum, lugent *portæ ejus*, et absente sponso, semper in luctu est, ac de excelsis corruens in terræ pulvere sedet. Ilaque detrimenta eorum, qui post religiosam conversationem, diabolo insidante, virtutes et bona quæ fecerunt amittunt, descripsit hactenus propheta multipliciter. Hinc ad illud tempus, quo septiformis Ecclesia venit ad Christum, reducit verba dicens: « Et apprehendent septem mulieres virum unum in die illa. » Sed historialiter, ut superius dicere cœpimus, tempore obsidionis Jerusalem, decalvavit Dominus verticem filiarum Sion, et abstulit eis ornamentum calceamentorum, et lunulas, et torques et cætera, quæ describuntur. Unde cum ad crucem duceretur, ait: « Filia Jerusalem, nolite flere super me, sed super vos ipsas flete, et super filios vestros: quoniam venient dies, in quibus dicent: Beatae steriles, et ventres qui non genuerunt, et ubera quæ non lactaverunt. Tunc incipient dicere montibus: cadite super nos, et collibus: operite nos (*Luc. XXIII, 28-50*). » Quis enim pensare valeat afflictionem et tedium vitæ quod patiebantur, atque angustias, dum dicerent montibus: *Cadite super nos?* Omnia ergo, quæ nunc describuntur, completa sunt ibi. Nam et pulcherrimi Judæorum ceciderunt gladio Romanorum, et luxerunt portæ Jerusalem obsessæ, cum nemo posset egredi, vel ingredi, et desolata sedit in terra, quia dejecta est in illa tribulatione non habens consolatorem, et ad ultimum destructa. Et quia, quando vetus illa Jerusalem cecidit, nova surrexit, apte subjungitur:

CAPUT IV.

VERS. — « Et apprehendent septem mulieres virum unum in die illa, dicentes: Panem nostrum comedemus, et vestimentis nostris operiemur: tantummodo invocetur nomen tuum super nos, aufer opprobrium nostrum. »

Nam quæ sunt istæ *septem mulieres*, nisi septem Ecclesiæ, quæ unam faciunt catholicam? Quis est vir nisi Christus? *Apprehendent ergo septem mulieres virum unum in die illa*; quia tempore, quo vetus Jerusalem destructa est, et gratia novæ prædicationis illuxit mundo, septem Ecclesiæ adhæserunt Christo, dicentes: *Panem nostrum comedemus*, id est

A refectionem spiritalis gratiæ, de qua genus humanum de paradiso expulsum, ait: « Percussus sum ut fenum, et aruit cor meum, quia oblitus sum comedere panem meum (*Psal. CI, 5*). »

Et vestimentis nostris operiemur, id est honorum operum indumentis, de quibus scriptum est: « Beatus qui vigilat et custodit vestimenta sua, ne nudus ambulet, et videant turpitudinem ejus (*Apos. XVI, 15*). » Nam anima quæcumque panem hunc internæ refectionis invisibiliter comedere, et his religiosarum actionum vestibus indui negligit, non potest huic singulari viro placere, qui speciosarum Sponsus est animarum. Et hæc, inquit, faciemus, *tantummodo invocetur nomen tuum super nos*, ut tu vir noster voceris, et nos tuæ conjuges, vel ut a B Christo Christianæ dicamur, et in nomine Christi cuncta faciamus. *Aufer opprobrium nostrum*, ut omnem peccatorum nostrorum memoriam deleas, ne postquam tibi legitime spiritaliter sociatæ fuerimus, improperet nobis, quia priusquam ad te veniremus, fornicatæ simus. Sequitur:

VERS. 2. — « In die illa erit germen Domini in magnificentia, et gloria, et fructus terræ sublimis, et exsultatio his qui salvati fuerint de Israel. »

Germen Domini in magnificentia et gloria fuit, cum sempiternus Dei Filius, in carne temporaliter apparens magnitudine virtutum et doctrinæ, mundo clarus effulsit. *Fructus quoque terræ sublimis effectus est*, quando carnem, quam de natura nostra quæ de terra est, mortalem Deus susceperat, in virtute resurrectionis immortalam jam redditam ad C cœlos sublevavit. Et tunc *exsultatio fuit his qui salvati erunt de Israel*, id est, discipulis ejus; quia sic certificati sunt de gloria resurrectionis ejus, ut eo cœlos petente ipsi non solum nulla tristitia afficerentur, sed etiam gaudio magno replerentur. Nam sicut scriptum est: « Recessit ab eis, et ferebatur in cœlum, et ipsi adorantes regressi sunt in Jerusalem cum gaudio magno, et erant semper in templo laudantes et benedicentes Deum (*Luc. XXIV, 51, 53*). » Et eandem lætitiâ habuit multitudo reliquorum fidelium Hebræorum, quorum erat cor unum et anima una. De quibus et subditur:

VERS. 3. — « Et erit omnis, qui relictus fuerit in D Sion, et residuus in Jerusalem, sanctus vocabitur, omnis qui scriptus est in vita in Jerusalem. »

VERS. 4. — « Si abluerit Dominus sordem (45) filiarum Sion, et sanguinem Jerusalem laverit de medio ejus spiritu (46) iudicii, et spiritu ardoris. »

Omnis, inquit, qui relictus fuerit in Sion temporibus apostolorum, *et residuus in Jerusalem* terrena illa civitate Judæorum, *sanctus vocabitur*, sumpto nomine suo a Sancto sanctorum, ac si dicat: christianus appellabitur. Ergo Caiphas vocabitur sanctus? Annas vocabitur Sanctus? Pharisei et Scribæ vocabantur sancti? Non. Sed *omnis qui scriptus est*

(45) Alias, *sordes*.

(46) Alias, *in spiritu*, etc.

in vita in Jerusalem, id est illi omnes, quibus dicitur: « Gaudete, quia nomina vestra scripta sunt in cœlis (Matth. v, 12). Jerusalem nunc intellige illam supernam, de qua scriptum est: « Non commovebitur in æternum, qui habitat in Jerusalem (Psal. cxxiv, 1). » Omnis ergo, qui tempore apostolorum relictus est in Sion, sanctus est vocatus, qui inseribi meruerit in libro vitæ, sicut et Apostolus ait: « In hoc tempore reliquæ secundum electionem gratiæ salvæ factæ sunt. Omnis itaque qui relictus fuerit vocabitur sanctus (Rom. xi, 5). »

Si abluerit Dominus sordem filiarum Sion, id est si deleverit peccata Israelitici populi, et sanguinem Jerusalem, id est reatum effusionis Domini sanguinis laverit in spiritu iudicii, et spiritu ardoris, sicut ait Petrus jam corde compunctis consilium querentibus, quia Salvatorem se crucifixisse intellexerant: « Pœnitentiam, inquit, agite, et baptizetur unusquisque vestrum in nomine Jesu Christi in remissionem peccatorum, et accipietis donum sancti Spiritus (Act. ii, 38). » Nam de spiritu iudicii dicit: *pœnitentiam agite, et baptizetur unusquisque vestrum; de spiritu benigni ardoris addidit: et accipietis donum sancti Spiritus*; vel quia idem Spiritus, per quem fit remissio peccatorum, primum quidem discipulis datus est Spiritus iudicii, deinde Spiritus ardoris: spiritus iudicii, quando audierunt: « Accipite Spiritum sanctum; quorum remisistis peccata, remittuntur eis, et quorum retinueritis, retenta sunt (Joan. xx, 22); » Spiritus ardoris, quando apparuerunt illis dispersitæ linguæ tanquam ignis, seditque supra singulos eorum, et repleti sunt omnes Spiritu sancto (Act. ii, 3). »

Cum autem dicitur: Si abluerit Dominus sordem filiarum Sion, dubitative dici videtur, non quia hoc incertum esset apud Dominum, sed quia vix inventi sunt vel pauci inter plurimos, qui mererentur abluvi. Per hoc enim quod dicitur: Si abluerit Dominus, quia ex magna multitudine pauci forent abluendi, monstratur. Sequitur:

VERS. 5. — « Et creavit (47) Dominus super omnem locum montis Sion, et ubi invocatus est, nubem per diem, et fumum et splendorem ignis flammantis in nocte. »

Appellatione montis Sion designatur Ecclesia, sicut scriptum est: « Qui confidat in Domino sicut mons Sion (Psal. cxxiv, 1). » Nubes vero divinam protectionem significat, sicut scriptum est: « Expandit nubem in protectionem eorum (Psal. civ, 39). » Dies autem prosperitatem designat, et nox adversitatem, sicut angelica voce canitur: « Projectus est accusator fratrum nostrorum, qui accusabat filios ante conspectum Dei nostri die ac nocte (Apoc. xii, 10). » Hostis enim antiquus prosperis nos male uti studet accusare, et in adversis patientiam non habere. Itaque super omnem locum montis Sion, id est in quocunque loco est Ecclesia, et ubi

(47) Alias, creavit.

(48) Alias, erit.

A invocatus est Dominus, id est ubicunque vel unus fidelium invocat eum, creavit nubem protectionis et umbraculi spiritualis per diem prosperitatis. Nam quia in prosperis solet mentem gravius urere calor tentationis, ibi divina nubes necessaria est, quæ ardorem carnalium desideriorum semper amoveat, et mentis præstet refrigerium.

In nocte autem adversitatis creavit fumum et splendorem ignis. Quis est iste ignis, nisi de quo dicit: « Ignem veni mittere in terram, et quid volo, nisi ut ardeat? » (Luc. xii, 49.) Hic ergo ignis aliis fumum, et aliis splendorem habere videtur, juxta quod Apostolus ait: « Aliis quidem sumus odor mortis in mortem, aliis autem odor vitæ ad vitam (II Cor. ii, 16). » Dum enim unum idemque

B miraculum cernitur a pluribus, et alii quidem blasphemant, alii autem convertuntur, vel prædicationis verbum alii impugnant, alii recipiunt, procul dubio ignis iste aliis fumum, quo cæci flant, et aliis splendorem, quo illuminentur, habet. Sed adhuc eadem sententia repetitur, cum subditur: « Super omnem enim gloriam protectio. »

VERS. 6. — « Et tabernaculum erunt (48) in umbraculum diei ab æstu, et in securitatem, et in absconsionem a turbine et a pluvia. »

Omnis namque electus quid est nisi gloria Dei? Ait enim: « Omnem, qui invocat nomen meum, in gloriam meam creavi eum (Isa. xliii, 7). » Super omnem itaque gloriam, id est super unumquemque electum protectio et tabernaculum est in umbraculum diei prosperitatis ab æstu vitiorum, ut, quando prosperitas aridet et æstus vitiorum torrere (49) mentem appetit, divina protectio nobis obumbret, ac spirituale præbeat refrigerium. Et eadem protectio nobis fit in securitatem a turbine tribulationum, et tabernaculum illud in absconsionem a pluvia blandimentorum, ut sub Dei protectione securi simus non timentes adversitatum turbines, et in tabernaculo obumbrationis ejus absconsa mens nostra non tangatur pluviis blanditiarum, et mollium sermonum, dicens: « Quoniam abscondit me in tabernaculo suo in die mala: protexit me in abscondito tabernaculi sui (Psal. xxvi, 5). » Hucusque verba secundæ visionis divinus vates protulit: hinc ad alia transitum facit

CAPUT V.

VERS. 1. — « Cantabo, inquit, dilecto meo canticum patruellis mei vinee suse. »

Canticum lætitiæ Moyses, transito mari Rubro, cecinit (Exod. xv), Debhoraque, cum Barach peracta victoria (Jud. v), et David liberatus ab omnibus inimicis suis (II Reg. xxii); Jeremias vero canticum lamentabile cecinit, dicens: « Quomodo sedet sola civitas plena populo (Thren. i, 1), » etc. Novissimum quoque Moysi canticum tristitiæ magis est quam gaudii, quia ibi prædicatur infidelitas populi. Ita et nunc Isaias canticum meroris cantaturus est: Can-

(49) Cod. G., errore.

tabo, inquit, *dilecto meo*, id est Deo Patri, *canticum* *patruelis mei*, id est Domini Jesu, qui mihi futurus est consanguineus assumptione carnis, *canticum* dico habitum *vineæ suæ*, id est plebi suæ. *Patruelis* est filius patrum, patruus vero est frater patris, sicut avunculus frater matris. Patruelcem ergo suum appellat propheta Christum, propter generis propinquitatem, quia ex illa plebe sumpturus erat humanitatem.

Vel Christus est dilectus, cui Pater ait: « Tu es Filius meus dilectus (*Marc. i, 2*). » Et ille dilectus carmen fecit lugubre vineæ suæ, quod ego *cantabo dilecto* populo meo. Canticum vero sic incipit: « Vineam factam dilecto meo in cornu filio olei. » Et in sequentibus dicitur: « Vineam enim Domini Sabbaoth domus Israel est. » Quid autem *cornu* nisi fortitudinem regni designat? *Facta est ergo vinea dilecto meo in cornu*, quando antiquus Dei populus in regnum profecit. *Facta est in cornu filio olei*, quia virtus regni ejus fuit ex gratia Dei. Sequitur:

VERS. 2. — « Et sepivit eam, et lapides elegit ex illa, et plantavit eam electam. »

Sepivit vel *sepit eam* angelorum custodiis. *Et lapides elegit ex illa*, quia reliquias Amorrhæorum abstulit, et adversarios expulit. *Et plantavit eam electam*, quia *elegit* eos sibi « in peculium ex cunctis gentibus, quæ sub cælo sunt (*Exod. xix, 5*). » Sequitur:

« Et ædificavit turrim in medio ejus, » id est templum. « Et extruxit torcular (50), » id est altare, in quo sanguis hostiarum effundebatur, sicut exprimitur uva in prelo. Post hæc omnia beneficia subditur:

« Et exspectavit, ut faceret uvam, et fecit labruscas. » *Exspectavit*, ut vinea sua secundum naturam suam dulcedinem *faceret uvam*, id est, ut populus Dei jucundos ac dulces honorum operum fructus redderet; sed e contrario *fecit labruscas*, id est amara, et agrestia paganitatis opera. Labrusca quippe racemus agrestis est, et vocatur labrusca; quia in labris terræ nascitur, id est juxta vias in sepibus, significans opera gentium, quæ erant in circuitu eorum. *Fecit labruscas vineam Domini*, quia Judæa, degenerans a fructu patriarcharum, non justitiæ fructum, sed paganitatis opera fecit. Deinde vox ipsius patrisfamilias infertur, dicentis:

VERS. 3. — « Nunc ergo, habitatores Jerusalem et viri Juda, judicate inter me et vineam meam, » etc.

Hoc loco tacetur quid habitatores Jerusalem censentes responderint. Sed in Evangelio declaratur. Dixerunt enim: Malos male perdet, et vineam suam locabit aliis agricolis, qui reddant ei fructum temporibus suis (*Matth. xxi, 41*). Cumque se proprio condemnassent judicio, subjecti exponendo Dominus: « Auferetur a vobis regnum Dei, et dabitur genti facienti fructus ejus (*ibid.*). » Simili modo

(50) Alias, *torcular in ea*.

Et hic loquitur: *Judicate*, inquit, *inter me et inter vineam meam*.

VERS. 4. — « Quid est, quod debui ultra facere vineæ meæ, et non feci ei? An quod exspectavi ut faceret uvam, et fecit labruscas? »

Subaudi: *facere non debui? Nunquid enim mea culpa est, quia fecit labruscas, dum exspectarem ut faceret uvam?*

VERS. 5. — « Nunc (51), inquit, ostendam vobis quid ego faciam vineæ meæ. »

Et quod in Evangelio dicit: « Auferetur vobis regnum Dei (*Matth. xxi, 43*), » hoc loco subjungit: « Auferam sepem ejus, et erit in direptionem; diruam maceriam ejus, et erit in conculcationem. »

VERS. 6. — « Et ponam eam desertam, » etc. *Auferam sepem ejus*, id est custodiam angelorum, et munimen defensionis meæ, *et erit in direptionem* exercitui Romano. *Diruam maceriam ejus*, id est murum Jerusalem, obsidente Tito, *et erit in conculcationem* cunctis transeuntibus; quia « cadent in ore gladii, et captivi ducentur in omnes gentes (*Luc. xxi, 24*). » *Et ponam eam desertam* adeo et incultam, ut nullum jam domestici operis fructum proferat, sed agrestia semper opera faciat.

« Non putabitur et non fodietur, et ascendent super eam vepres et spinæ. » *Non putabitur*; quia rami vitiorum ab ea non abscedunt, sed in peccatis suis moriuntur, et ligone prædicationis *non fodietur*, ut fructificet. *Et ascendent super eam vepres et spinæ*, id est punitiones peccatorum et criminum.

« Et nubibus, inquit, mandabo, ne pluant super eam imbrem. » Hoc et apostoli dicunt huic vineæ: « Vobis oportebat primum loqui verbum Dei. Sed quoniam repellitis illud, et indignos vos judicatis vitæ æternæ, ecce convertimur ad gentes. Sic enim præcepit nobis Dominus: Posui te in lumen gentibus (*Act. xiii, 46 et 47*). » Ipsi enim sunt nubes, quia de eis dicitur: « Qui sunt isti, qui ut nubes volant (*Isai. lx, 8*). » His ergo jussum est, *ne prædicationis imbrem*, super infructuosam vineam *pluant*, quia missi sunt ad gentes, ubi fructum inveniant. Hactenus mystice locutus, jam evidenter, quæ sit hæc vinea declarat, subjungens:

VERS. 7. — « Vineam enim Domini exercituum domus Israel est, et vir Juda germen delectabile ejus. »

Domus Israel decem tribus significat, et *vir Juda* domum Juda, de qua ortus est Dominus. Propter generis propinquitatem vir omnis Juda *germen delectabile* est; reliquæ vero tribus tantummodo *vineam* ejus, id est populus ejus.

« Et exspectavi ut faceret judicium, et ecce iniquitas: et justitiam, et ecce clamor. » Inter me et Barrabbam debuit facere judicium (*Matth. xxvii, 21*); sed fecit iniquitatem, id est legis transgressionem,

(51) Alias. *Et nunc*.

homicidam, quem lex damnat (*Nam. xxxviii*), liberans; νόμος, nomos quippe Græco eloquio vocatur *lex*, et inde *anomia* dicitur iniquitas, quidquid sine lege vel contra legem est. Et *justitiam expectavi*, ut faceret condemnans impium, et *ecce clamor* adversum me dicentium: « Crucifige, crucifige eum (*Luc. xxiii, 21*). »

Nunc videamus si hæc de illis intelligi possint qui nomine Christiano censentur. « Vineam, inquit, facta est dilecto meo in cornu filio olei. » Ecclesia est vinea Dei, quæ quot sanctos profert, quasi tot palmites mittit, quibus ipse loquitur: « Ego sum vitis, vos palmites (*Joan. xv, 5*). » Per cornu vero, id est per angulum agri designatur egregia et optima pars terræ, et per hanc electa pars humani generis. Facta est igitur in cornu vinea, quoniam in electa parte hominum plantata est Ecclesia: Per oleum autem sancti Spiritus unctio figuratur. Ait ergo: « Vineam factam dilecto meo in cornu filio olei. » Filius quippe olei populus fidelis est, qui ad fidem Dei interna sancti Spiritus unctio generatur. De quo rursus oleo dicitur: « Computrescet jugum a facie olei (*Isa. x, 27*). » Jugum quippe a facie olei computrescit, quia dum gratia sancti Spiritus unguimur, a captivitatis nostræ servitute liberamur, dumque maligni spiritus dominatio superba repellitur, jugum conteritur, quo libertatis nostræ colla premebantur. Vineam ergo factam dilecto meo in cornu filio olei, quoniam Ecclesia facta est Christo in electis et spiritalibus viris, qui ex cœlesti gratia nati sunt.

« Et sepsit eam et elegit lapides ex illa, et plantavit eam electam. » Sepsit eam, sicut scriptum est: « Salvator ponetur in ea murus (*Isa. xxvi, 1*). » Et in Zacharia: « Ego ero ei, ait Dominus, murus ignis in circuitu (*Zach. ii, 5*). » Vel munitio disciplinæ sepsis nomine designari potest. Sepsit ergo eam, quia munimen disciplinæ dedit ei. Quid vero per lapides vineæ noxios nisi duritia figuratur eorum, qui in incredulitate permanserunt, dum fidem mundus susciperet? Elegit igitur lapides ex illa; quoniam reliquias infidelium diligenter abstulit de medio habitationis fidelium, et omnia, quæ Dei cultum impedire potuerunt.

« Et plantavit eam electam. » Quia, sicut alibi dicitur: « Qui seminat bonum semen, est filius hominis. Bonum igitur semen, hi sunt filii regni (*Matth. xiii, 37, 38*). » Licet igitur zizania superseminaverit inimicus, tamen pater familias non nisi bonum semen in agro suo seminavit, et vineam suam plantavit electam.

« Et ædificavit turrin in medio ejus, et torcular extruxit in ea. » Ædificavit in ea turrin; quia dedit ei præpositos, quorum conversatio velut turris excelsa superemineret, ac provideret ei, custodiretque illam, de quibus dicitur: « Et abundantia in turribus tuis (*Psal. cxxi, 7*). »

Quid autem per torcular nisi pressura tribulationis et districtio disciplinæ figuratur, quæ purgat electos

A a sordibus vitiorum, et separat a reprobis, sicut eliquatur uva in prelo, et oleum ab amurca dividitur? Unde et nonnulli psalmi pro torcularibus intitulantur. Itaque tot et tantis Dei beneficiis acceptis videamus, quid homo reddiderit. Sequitur:

« Et expectavit, ut faceret uvam, et fecit labruscas; » quia postquam Deus ei tot bona tribuit, et reliquias infidelium quasi lapides ejecit, pacem illi ubique largiens, mox crescente carnalium multitudine vitibus adhæsit, et in plerisque, qui Christiani dicuntur, gentiliter vivit. Non solum Ecclesiam, sed et unumquemque nostrum diu superna pietas ad bene agendum expectat. Unde et pollicetur dicens: « Si venerit in secunda vigilia, et si in tertia vigilia, venerit, et ita invenerit, beati sunt servi illi (*Luc. xii, 38*). »

Et fecit, inquit, labruscas, quia, proh dolor! nec expectati erubescimus carnaliter vivere et perversorum exempla sectari, atque infidelium opera facere.

« Nunc ergo, habitatores Jerusalem, et viri Juda, judicate inter me et vineam meam. » Habitatores Jerusalem ii sunt qui habitant in Ecclesia. Hæc enim civitas magni Regis, hæc est visio pacis. Pax quippe in nobis, si tamen filii pacis sumus, multiplicatur. Sed et viri Juda nos sumus propter Christum, qui ex Juda natus est. Ipsum quoque nomen Juda refertur ad Christum, sicut scriptum est: « Juda, te laudabunt fratres tui, manus tua in cervicibus inimicorum tuorum, adorabunt te filii patris tui (*Gen. xlii, 8*). » Nunc itaque sermo est ad habitatores Jerusalem, id est ad eos qui sunt in Ecclesia, et ad viros Juda, haud dubium quin ad Christianos. Et hoc eis dictum intelligere possumus, qui sedebunt « super thronos duodecim judicantes duodecim tribus Israel (*Matth. xix, 28*). » Nam et modo judicatur per eos vinea Domini: « quia tempus est, ut incipiat iudicium de domo Domini (*I Petr. iv, 17*), » quæ et vinea ejus est.

« Et nunc, inquit, ostendam vobis, quid ego faciam vineæ meæ. » Auferam sepe munitionis et defensionis ejus; quia ego murus eram in circuitu ejus. Et erit in direptionem avidis prædonibus, id est malignis spiritibus, qui virtutum bona diripient. Diruam maceriam ejus, id est munimen disciplinæ ejus destruam, ac religionem ipsius. Et erit in conculcationem; quia in ceno vitiorum conculcabitur ab immundis spiritibus. Unde et alias dicitur: « Ape rite, ut exeant, qui conculcent eam (*Jerem. l, 26*). » Et ponam eam desertam, ut jam nullum boni operis fructum proferat.

« Non putabitur, et non fodietur, et ascendent super eam vepres et spinæ. » Putatio est æstimatio, Quando enim vitem quis ad purgandum sumit, putat, id est considerat et æstimat quid abscindere debeat, et quid dimittere. Ita et Deus opera fidelium suorum considerat, et bona quidem conservat, mala vero resecat; qui vero malis actibus assidue sunt dediti, et obstinato animo præcepta conculcant, non

facile eorum recidit vitia, sed terribili iudicio derelinquit eos in malitia sua. Et hoc est quod nunc minatur, quia *non putabitur*, neque proscindetur, nec de malis, quæ facit, increpabitur, sed in horrore iniquitatum suarum inculta deseretur.

« Et nubibus mandabo, ne pluant super eam imbrem. » Nubes sunt sancti prædicatores, qui arenam humani pectoris terram cœlestis intelligentiæ fluentis rigant. Sed iubentur continere pluviam, cum indigna fuerit auditoris anima imbre (52) cœlestis, sicut per Salomonem dicitur: « In auribus insipientium ne loquaris, quia despiciunt doctrinam eloquii tui (*Prov. xxiii, 9*). » Nam propter nimias subjectorum culpas sermo prædicationis aufertur doctoribus. Unde Ezechieli Dominus dicit: « Linguam tuam adhærescere faciam palato tuo, et eris mutus, nec quasi vir objurgans, quia domus exasperans est (*Ezech. iii, 26*). » Hinc et Amos ait: « Prudens in tempore illo tacebit, quia tempus malum est (*Amos v, 19*). » Hoc est ergo quod dicitur; quia *nubibus mandabo, ne pluant super eam imbrem*, quod nostris diebus nimium compleri gemimus, quia vix jam verbum Dei populo ejus quisquam loquitur.

« Vineam enim Domini exercituum domus Israel est, et vir Juda germen delectabile ejus. *Domus Israel* est, cui per Apostolum dicitur: « Si autem vos Christi, ergo Abraham filii estis, secundum promissionem hæredes (*Galat. iii, 22*). » *Domus Israel* Ecclesia est, quæ fidem patriarcharum sequitur; et Ecclesia *vineam* Dei est. *Vir Juda* Christianus quilibet est, sicut supra monstravimus, et ideo *vir Juda germen delectabile ejus* est; quia in iis filiis delectatur Deus « qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt (*Joan. i, 19*). »

« Expectavi, ut faceret iudicium, et ecce iniquitas; et justitiam, et ecce clamor. » Facere iudicium et justitiam Dei est, ut in omnibus operibus, quæ cogitas facere, primo cogites Deum; et si secundum Deum est quod cogitas, diligenter examines; et si est rectum coram Domino, perficias illud. Si vero adversum fuerit repertum, amputes illud ab anima tua. Sed qui levitatem suæ voluntatis sequuntur, dum *expectantur, ut faciant iudicium et justitiam*, erumpit *iniquitas et clamor*. Qui enim minora peccata committit, quasi loquitur prava in auribus Dei; qui vero gravia mala perpetrat, jam ad aures Omnipotentis *clamat*. Unde scriptum est: « Clamor Sodomorum et Gomorrhæ multiplicatus est (*Gen. xviii, 20*). » Talis ergo clamor ad Deum quotidie ab iniquis ascendit. Sequitur:

VERS. 8. — « Væ qui conjungitis domum ad domum, et agrum agro copulatis usque ad terminum loci; nunquid habitatis (53) soli vos in medio terræ? »

Nunc de perditis moribus populi sui manifeste

A Propheta loquitur interpretando, quod superius allegorice dixerat, vineam Domini fecisse labruscas, increpans avaros et sectatores ebrietatis, et eos, qui iniquitates protrahunt, et qui malum laudant, bonumque blasphemant, vel qui sibi sapientiam arroganter vindicant, aut qui multum se bibere vinum gloriantur, et singulis istis *væ* perpetuæ amaritudinis minatur. Sed sicut hucusque ea quæ de populo Judæorum dicta sunt, ostendimus et de Christianorum populo dici: ita et nunc ad illos pariter, qui Christiano censentur vocabulo, et talia faciunt, comminationes propheticas intelligamus dirigi. Quicumque ergo aliena rapere contendunt, cum multiplicare largæ habitationis spatia, vel agrorum fines extendere cupiunt, audiant quod dicitur: *Væ qui conjungitis domum ad domum, et agrum agro copulatis usque ad terminum loci; nunquid habitatis soli vos in medio terræ?* Ac si dicatur: Quousque vos extenditis, quasi habere in communi mundi habitatione consortes minime possitis? Sequitur:

VERS. 9. — « In auribus meis sunt hæc, dicit Dominus exercituum. »

Talia opera, sicut et supra dictum est, ad aures superni Judicis clamant. Qui iratus adjungit: « Nisi domus multæ desertæ fuerint. » Defectio dictionis est signum vehementer, et quod minatur, maxime confirmantis. Unde cum Pharisei signum de cœlo quærerent ab illo tentantes illum, « ingemiscens spiritu ait: Amen dico vobis, si dabitur generationi isti signum (*Marc. viii, 12*). » Et alibi: « Sicut juravi in ira mea, si introibunt in requiem meam (*Psal. lrv, 11*). » Iratus ergo, eis qui conjungunt domum ad domum dicit: *Nisi domus multæ desertæ fuerint; quia dum avari multiplicandis possessionibus insistunt, inopinata morte rapiuntur. Unde dives, qui dicebat: « Destruam horrea mea, et majora faciam, et illuc congregabo omnia quæ nata sunt mihi bona mea, et dicam animæ meæ: Anima, habes multa bona reposita in annos plurimos, requiesce, comede, bibe, epulare (*Luc. xii, 18, 19*), » divinitus audivit: « Stulte, hac nocte repetent animam tuam a te; quæ autem præparasti, cujus erunt? » (*Ibid. xx*). » Hoc itaque minatur dicens: *Nisi domus multæ desertæ fuerint. Et ad hoc quod dixerat: agrum agro copulatis*, subjungit:*

VERS. 10. — « Decem enim jugera vinearum facient lagunculam unam, et triginta modii sementis facient modios tres. »

Nam quia agros copulant agris, ut exinde frugum abundantiam colligant, justo Dei iudicio fiunt vineæ et agri eorum steriles, ut *decem jugera vinearum vix lagunculam* musti reddant, et latitudo agrorum ubi *triginta modii sementis* jacti sunt, vix *tres modios* reddat. Sæpe enim propter avarorum iniquitatem accidit terræ sterilitas. Unde et Aggæus dicit: « Respexistis ad amplius, et ecce factum est minus. »

(52) Cod. Cruc., *ore*.

(53) Recentiores editiones, *habitabilis*.

(Agg. 1, 9). » Post hæc Isaias ebriorum luxuriam increpat dicens :

Vers. 11. — « Væ qui consurgitis mane ad ebrietatem sectandam, et potandum usque ad vesperam, ut vino æstuetis. »

Vers. 12. — « Cithara et lyra, et tympanum, et tibia, et vinum in conviviis vestris, et opus Domini non respicitis, nec opera manuum ejus consideratis. »

Hæc et sine expositione manifesta sunt. Talibus enim delectationibus corrumpuntur, qui futuræ vitæ gaudia non querunt. Et dum musicis sonis, ac vino resolvuntur, *opus Domini non respiciunt*, id est quid eis Dominus agendum præcipiat, non cogitant. *Nec opera manuum ejus, quæ per ipsum in carne gessit, considerant*. Unde et maligni spiritus in omnem vitiorum servitutem eos sibi subjugant. Nam sequitur :

Vers. 13. — « Propterea captivus ductus est populus meus, quia non habuit scientiam, et nobiles ejus interierunt fame, et multitudo ejus siti exaruit. »

Dum enim conviviis et potationibus vacant, spiritali fame et siti moriuntur. Sed Judæorum populus idcirco per omnes gentes a Romanis ductus est captivus, quia non habuit scientiam Scripturaram, ut Christum, quem sibi Moyses et prophete promiserant, cognoscens susciperet. Scriptura vero sacra aliquando nobis cibus est, aliquando potus. Cibus est in locis obscurioribus; quia exponendo quasi cibus frangitur, et mandendo glutitur. Potus vero est in locis apertioribus, quia ita sorbetur, sicut invenitur. Quasi cibum enim ac potum vidit propheta huic populo defuisse dicens :

« Nobiles ejus interierunt fame, et multitudo ejus siti exaruit. » Paucorum quippe est fortia et occulta cognoscere; multorum vero historiæ aperta sentire. Et idcirco Judææ nobiles non siti, sed fame interiisse asserit; quia, si præesse videbantur, dum totos se exteriori intelligentiæ dederant, quod de intimis discutiendo manderent, non habebant; quia vero sublimioribus ab interno intellectu cadentibus parvulorum intelligentia et in exterioribus exsiccatur, recte adjungitur: *Multitudo ejus siti exaruit*; ac si aperte diceret: Dum vulgus vitæ suæ studium deserit, jam nec fluentia historiæ exquirat. Sequitur :

Vers. 14. — « Propterea dilatavit infernus animam suam, et aperuit os suum, absque ullo termino; et descendent fortes ejus et populus ejus, et sublimes gloriosique ejus ad eum. »

Quisquis ab inferno rapitur, in immensum devoratur. Immensam namque ejus latitudinem explicare volens propheta ait: *Dilatavit infernus animam suam*, id est interiora sua. *Et aperuit os suum absque ullo termino*, subaudi, ut infinitam peccantium

multitudinem devoret. Sine termino quippe dilatatus et apertus dicitur, quia ad se innumerabiles trahit, et quos in se suscipit, quasi in quadam abyssu suæ immensitatis absorbet. Sed et beatus papa Gregorius scribit (*Dialog.*, lib. iv, c. 35), quia « præ cæteris locis in Sicilia insulis eructante igne tormentorum ollæ patuerunt; quæ, ut solent narrare, qui noverunt, laxatis quotidie sinibus excrescunt, ut mundi termino propinquante quando certum est illuc amplius exurendos colligi, tanto et eadem tormentorum loca amplius videantur aperiri. Quod omnipotens Deus ad correctionem viventium in hoc mundo voluit ostendi, ut infideles, qui inferni tormenta esse non credunt, tormentorum loca videant, quæ audita credere recusant. » Bene itaque dicitur, quia, excrescente malorum multitudine, *dilatavit infernus animam suam, et aperuit os suum absque ullo termino*. « Et descendent, inquit, fortes ejus et populus ejus, et sublimes gloriosique ejus ad eum. » Hoc de Judæis tunc maxime completum est, quando Romanis obsidentibus urbem Jerusalem, tam nimia multitudo infidelis illius populi fame et peste et gladiis interiit. De quibus et additur :

Vers. 15. — « Et incurvabitur homo, et humiliabitur vir, et oculi sublimium deprimentur. »

Vers. 16. — « Et exaltabitur Dominus exercituum in judicio, et Deus sanctus sanctificabitur in justitia. »

Nam qui se contra Romanos, imo contra Deum erigebant, capta Jerusalem incurvati sunt catenis Romanorum, et in captivitate depressi. *Et exaltatus est Dominus Jesus conculcans eos*, qui se hactenus conculcaverant, qui in se sanctus est in justitia, et in conspectu hominum juste condemnans hostes suos et Romanis tradens, quibus deletis vel exterminatis Ecclesiæ prædicatio vires obtinuit. Nam sequitur :

Vers. 17. — « Et pascentur agni juxta ordinem suum, et deserta in ubertatem versa, advenæ comedent ea. »

Agnos dicit pasceudos, de quibus audivit Petrus: « Pasce agnos meos (*Joan.* xxi, 16). » Et quibus per Jeremiam dicit Dominus: « Dabo vobis pastores juxta cor meum, et pascent vos scientia et doctrina (*Jerem.* iii, 15). » Et horum singuli *pascentur juxta ordinem suum*; quia, cum sint in Ecclesia diversi ordines, sancti doctores noverunt qualiter unumquemque debeant instruere. *Deserta* autem vocantur Scripturæ sacræ, quæ apud Judæos incultæ erant, dum spiritalis earum sensus non frequentaretur (54). Sed hæc *deserta in ubertatem versa* spiritalis intelligentiæ *comedent nunc advenæ*, id est gentiles.

Populus quoque Christianus spiritaliter captivus ducitur (55), quia Scripturarum scientiam habere negligit, dum litteras minime discit. *Et nobiles ejus, id est sacerdotes interierunt fame verbi Dei*: quia

(54) Cod. G., *spirituales e. s. n. frequentarentur.*

(55) Cod. Cruc., *dicitur.*

nec ipsi Scripturas intelligant terrenis actibus de-
dit. *Et multitudo ejus*, id est simplices, scientiæ si-
tim patitur. *Propterea dilatat infernus animam*
suam; quia propter eos amplificantur loca tormen-
torum. *Et descendant fortes ejus ad eum*; quia « po-
tentes potenter tormenta patientur (*Sap. vi, 7*). »
Et populus ejus; quia sicut Osee dicit: « Populus
non intelligens vapulabit (*Ose. xl, 14*). » *Et incur-*
vabitur homo ad pœnam, qui nunc erigitur in su-
perbiam. *Et oculi sublimium humiliabuntur*. Sed
hæc intelligenda relinquentes ad alia transeamus.

Sequitur :

VERS. 18. — « Væ qui trahitis iniquitatem in
funiculis vanitatis, et quasi vinculum plaustrî pec-
catum. »

VERS. 19. — « Qui dicitis : Festinet, et cito ve-
niat opus ejus, ut videamus, et appropiet, et veniat
consilium sancti Israel, et sciemus illud ! »

Iniquitas in funiculis trahitur vanitatis, cum per
augmentum culpa protelatur. *Funiculus enim vani-*
tatis peccatum est, qui et peccatorem constringit et
tamen in seipso nihil est, quia substantiam non ha-
bet. Unde per Psalmistam dicitur : « Funes pecca-
torum circumplexi sunt me (*Psal. cxvi, 61*). »
Quia enim funis addendo torquetur, ut cres-
cat, non immerito peccatum in fune figuratur,
quod perverso corde semper dum defenditur, multi-
plicatur.

Vinculum autem plaustrî corrigia est, quæ bovem
ligat, ut jugum portet et plaustrum oneratum tra-
hat. *Et quasi vinculum plaustrî peccatum trahitur*,
quando diaboli jugum cum ingenti iniquitatum one-
re portatur. Sed ita protrahunt nequitiam, qui ma-
lis operibus digna quandoque supplicia pati non
credunt. Unde et irridentes, dicunt : *Festinet, et*
cito veniat opus ejus, quod facturus est in die judi-
cii. *Et veniat consilium Sancti Israel*, quod ipse
cogitavit de præmiis justorum et retributione malo-
rum, *et sciemus illud*. Hæc ideo sic loquuntur, quia
se puniendos non æstimant. Sequitur :

VERS. 20. — « Væ qui dicitis bonum malum (56),
et malum bonum ponentes tenebras lucem, et
lucem tenebras, ponentes amarum in dulce, et
dulce in amarum. »

Culpa, cui væ nunc indicitur, vix ab ullo
vivente potest evitari. Sæpe enim *malum*, quod nobis
placet, *bonum* dicimus; et *bonum*, quod nolumus,
malum appellamus. Sæpe *tenebras* erroris nostri
lumen scientiæ jactamus, et *lumen* consilii alicujus
fratrum *tenebras* imperitiæ vocamus. Sed et ama-
ritudines quibus replemur, dum concupiscentiis
nostris servire volumus, dulces æstimamus, quia
præsens sæculum diligimus; et dulcedinem spiri-
talis conversationis amarum judicamus. Et ejusdem
criminis est bonum lucemque et dulce contrariis
vocare nominibus, cujus *malum, tenebras, et ama-*
rum, vocabulis appellare virtutis. Hoc contra eos,

(56) Alias, *malum bonum, bonum malum*, etc.

A qui peccatum non putant, si bono detrahant, et non
æstimant delictum, si laudent malum. Judæi quoque
tunc præcipue *malum bonum* vocaverunt, et *bonum*
malum, quando dixerunt Domino : « Nonne benedi-
cimus nos, quia Samaritanus es tu, et dæmonium
habes ? » (*Joan. viii, 48*). Posuerunt *tenebras lucem*,
et *lucem tenebras*, dicentes cæco : « Tu discipulus
ejus sis; nos autem Moysi discipuli sumus (*Joan.*
ix, 28). » Posuerunt amarum in dulce, et dulce in
amarum, quando in Passione Salvatoris clamave-
runt : « Tolle hunc, et dimitte nobis Barrabam (*Luc.*
xxiii, 18). » Potest et aliter atque aliter adhuc hæc
sententia intelligi. Sed ad alia festinamus. Sequitur :

VERS. 21. — « Væ qui sapientes estis in oculis
vestris, et coram vobismetipsis prudentes. »

B Superbus semper sibi sapiens videtur, et se pru-
denter æstimat agere. Si quis fratrum consilium ei
dederit, et dixerit ei : Frater non sic debes agere,
non dignatur audire, quia sapienterem se putat
quam illum. Unde bene per Apostolum dicitur, quia
« qui se putat aliquid scire, nondum novit, quomodo
oporteat eum scire (*I Cor. viii, 9*). » Providendum
est enim, ne accepta sapientia, cum ignorantia te-
nebras illuminat, humilitatis lumen tollat, et sa-
pientia jam esse nequeat, quæ etsi virtute locutio-
nis exterius fulgeat, elationis tamen velamine cor
loquentis obscurat. Qui enim sibi sapiens arroganter
videtur, tanto longe est a luce veræ sapientiæ,
quanto apud se humilis non est. Tales erant Scribæ
et Pharisei, qui se sapientes jactabant, et sapien-
tiam Dei, quæ est Christus, persequabantur. Se-
quitur :

VERS. 22. — « Væ qui potentes estis ad bibendum
vinum et viri fortes ad miscendam ebrietatem ! »

VERS. 23. — « Qui justificatis impium pro mune-
ribus, et justitiam justî aufertis ab eo. »

« Modico » quidem « vino » Timotheus sanctus
« propter stomachum et frequentes suas infirmitates
uti (*I Tim. v, 23*) » jussus est. Sed quod justus parce
sumit necessitate coactus, hoc perversi immoderate
capiunt delectatione illecti, et in eo gloriantur,
quod multum vinum bibere possunt, quo ingurgitati
statum mentis amittunt, et in judicio propter pecu-
niam justificant reum, et justum, quia munera non
porrigit, damnant. Talia enim sunt opera ebrietatis
et avaritiæ. Ea vero, quæ hactenus propheta mora-
liter est locutus, tam ad Judaicum populum quam
ad Christianum referuntur; quæ autem his subjun-
git, de Judæis intelligamus. Nam quia hæc operati
sunt, quæ hucusque redarguit, videamus quid sub-
inferat :

VERS. 24. — « Propter hoc sicut devorat stipulam
lingua ignis et calor flammæ exurit; sic radix eorum
quasi favilla erit, et germen eorum quasi pulvis
ascendet. »

Hoc de die judicii dicitur, de quo Malachias ait :
« Ecce dies veniet succensa quasi caminus, et erunt

omnes superbi et omnes facientes iniquitatem stipula, et inflammabit eos dies veniens, dicit Dominus exercituum, quæ non relinquet eis radicem et germen (*Malach. iv, 1.*) Sicut ergo stipula devoratur ab igne; sic radix eorum quasi favilla erit. Stipula enim, quæ comburitur, in favillam redigitur.

Radix eorum favillæ flet similis, quia et a societate justorum evelletur et concremabitur. *Et germen eorum*, quod non apparet viride, ut *pulvis ascendet*, quando Judex ventilabro purgabit aream suam. Erunt enim quasi palææ ante faciem venti, et sicut favilla, quam turbo dispergit. Et quare?

« Abjecerunt enim legem Domini (57), » quæ per Moysen data fuerat, ac deinde « eloquium sancti Israel, » id est prædicationem Christi, « blasphema verunt. » Nam si legem Domini non abjecissent prædicationem sancti Israel non blasphemarent, qui ait: « Si crederetis Moysi, crederetis forsitan et mihi. De me enim ille scripsit: Si enim litteris illius non creditis, quomodo verbis meis credetis? (*Joan. v, 46, 47.*) Sequitur:

VERS. 25. — « Ideo iratus est furor Domini in populo, et extendit manum suam super eum, et percussit eum, et conturbati sunt montes, et facta sunt morticina eorum quasi stercus in medio platearum. »

Furor est vehementissima commoti animi adversus delinquentem inflammatio. Deus autem furorem in se habere non potest; quia, cum sit immutabilis, non mente movetur irascens, sed quod justum est, tranquillus operatur. Sed quia peccatorem percudit, quasi furore commotus in eum videtur.

Iratus est furor Domini in populo Judæorum, et extendens in eum manum suam, percutiens eum per Vespasianum et filium ejus Titum. *Et conturbati sunt montes*, id est elati Judæorum optimates. *Et facta sunt morticina eorum quasi stercus in medio platearum*; quia in obsidione Jerusalem tanta multitudo eorum mortua est fame et pestilentia, ut nemo sufficeret eos sepelire. Sequitur:

« In omnibus his non est aversus furor ejus, sed adhuc manus ejus extenta. » Usque hodie ira Dei super reliquias Judæorum juste perseverat. Ira enim ejus non est ut hominis, id est perturbatio concitati animi, sed tranquilla dispositio simpliciter constituta. Nam quia ipsi permanent adhuc in malitia, ideo cælestis ira adhuc super eos permanet. *Adhuc manus ejus extenta* super eos est; quoniam adhuc eos affligit. Sequitur:

VERS. 26. — « Et elevabit signum in nationibus procul, et sibilabit ad eum de finibus terræ, et ecce festinus velociter veniet. »

Signum victoriæ suæ signum crucis Rex noster in gentibus levavit, ut inde sibi milites aggregaret. *Et sibilavit ad eum*, id est ad crucis signum more pastoris pecora sua sibilo congregantis; et eos de finibus terræ congregavit, quia per prædicationem apostolorum etiam ultimos orbis recessus ad fidem

A suam convocavit. Unde et in Zacharia dicit: « Sibilabo eis, et congregabo illos, quia redemi eos (*Zach. x, 8.*) » Et congregatis ad fidem gentibus *ecce festinus velociter veniet* ad judicium, ut reddat illis mercedem; quia juxta dies Domini, juxta et velox nimis (*Sophon. i, 14.*) Cito enim transvolat hujus vitæ brevitatis, et mox Christus venit æterna justis laborum præmia reddere. Qui fideliter hæc cogitant, alacriter omnia nunc tolerant, et non deficiunt. Unde subditur:

VERS. 27. — « Non est deficiens, neque laborans. »

Non est deficiens in eo; quia « Qui perseveraverit usque in finem hic salvus erit (*Matth. xxiv, 19.*) » Non est ergo in Salvatore nostro quicunque in adversis deficit, quia salutem non habet, neque Christi membrum est. *Neque laborans* in eo est, quia delectabile sanctis est, quidquid pro eo patiuntur. Sequitur:

« Non dormitabit, neque dormiet. » Divinum somnum dicimus remotum Dei, et incommutabile a provisio. Qui rursum vigilat, dum providet eis doctrina aut salute deprecantibus succursum. Electis ergo magnis, de quibus nunc sermo est, nequaquam dormit; quia semper utilia eis providet, et adjuvat eos. Sed neque dormitat; quia nec in modico suos oculos ab eorum providentia claudit. Dormire enim nonnunquam eis fortasse creditur, quia injustorum crudelitibus hic sine vindicta lacerantur. Sed famulis suis tunc magis vigilat, cum injuste eos nequitia persequentis affligit. Videns enim, quid hio humiliter tolerant, nimirum prævidet quid illic eis misericorditer recompenset. Sequitur:

« Neque solvetur cingulum renum ejus, nec rumpetur corrigia calceamenti ejus. » Ut infra legimus: « Fides est cinctorium renum ejus (*Isa. xi, 5.*) » *Non ergo solvetur cingulum renum ejus*; quia non auferetur fides a nobis. Sæpe enim conati sunt persecutores fidem ejus extinguere, et de mundo tollere. Calceamentum vero prædicationem evangelicam designat, dicente Apostolo: « Calceati pedes in præparatione Evangelii pacis (*Ephes. vi, 15.*) » *Non itaque rumpetur corrigia calceamenti ejus*; quia non dissipabitur ligatum calceamentum evangelicæ prædicationis. Ligata est enim doctrina cælestis in cordibus prædicantium, sicut scriptum est: « Liga testimonium, et signa legem in discipulis meis (*Isa. viii, 16.*) » Nunquam rumpitur corrigia, quæ calceamentum hoc evangelicum ligat in nobis. Sequitur:

VERS. 28. — « Sagittæ ejus acutæ, et omnes arcus ejus extenti. »

Quid in arcubus nisi divinæ Scripturæ figurantur, de quibus sententiæ quasi sagittæ prosiliunt, ut adversariorum corda feriantur? *Acutæ* ergo sunt sagittæ ejus; quia ad eos quos per terrorem corrigit, acute ferientes et penetrantes verborum sententias emittit. *Et omnes arcus ejus extenti*; quia omnes

(57) Alias, Domini exercituum.

divinæ Scripturæ cunctis peccatoribus minas intendunt. Sequitur :

« Ungulæ equorum ejus ut silex, et rotæ ejus quasi impetus tempestatis. » Solet in equi ungula laboris fortitudo cognosci. Qui sunt autem equi Dei nisi prædicatores sancti, in quibus sedens suos impetit adversarios? Quid per ungulas *equorum*: nisi virtutum perfectio, id est recti cursus fortitudo signatur? *Ungulæ* igitur *equorum ejus ut silex*; quia virtus velocis incessus evangelistarum, quo ad prædicandum currunt, robustissima est. Quid autem in rotis nisi volubilitas prædicationis (58) exprimitur? Unde Ezechiel vidit « rotam in medio rotæ (*Ezech. i, 16*); » quia Novum Testamentum intra vetus est. *Rotæ* itaque *ejus quasi impetus tempestatis* feruntur; quia prædicationes ejus valida virtute feriunt et conturbant mentem peccatoris. Sequitur :

VERS. 29. — « Rugitus ejus ut leonis, rugiet ut catuli leonum, et frendet, et tenebit prædam, et amplexabitur, et non erit, qui eruat. »

VERS. 30. — « Et sonabit super eum in die illa sicut sonitus maris. »

Rugitus ejus ut leonis fuit; quia terribiliter clamavit, dicens: « Serpentes, genimina viperarum, quomodo fugietis a judicio gehennæ? » (*Matth. xxiii, 33.*) Et: « Omnis arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur, et in ignem mittetur (*Matth. iii, 10.*) Rugiit ut *catuli leonum*; quia terrorem ejusdem judicii per apostolos, qui sunt filii prophetarum quasi catuli leonum, in deserto sæculi hujus clamavit.

« Et frendet, inquit, et tenebit prædam, et amplexabitur, et non erit, qui eruat. » Frenduit, quando persecutoribus respondit: « Ego sum (*Joan. xviii, 5.*) » Mox quippe « abierunt retrorsum, et ceciderunt in terram (*ibid. 6.*) » Tenuit *prædam*, quam rapuerat, id est discipulos quos elegerat, subjungens: « Si ergo me quæritis, sinite hos abire (*ibid. 8.*) » Ubi subjecit Evangelista: « Ut sermo Jesu impleretur, quem dixit: quia quos dedisti mihi, non perdiidi ex ipsis quemquam (*ibid. 9.*) » Tenuit igitur et amplexatus est *prædam* quasi leo confidens in virtute sua; quia et hostes suos uno sermone prostravit et ex discipulis electis nullum perdidit. Tenuit *prædam*, cum de suis ovibus diceret: « Non rapiet eas quisquam de manu mea (*Joan. x, 28.*) »

« Et non erit, inquit, qui eruat, et sonabit super eum. » Quis sonabit? Qui *prædam* ei frustra conabitur eripere, id est populus Judæorum. *Sonabit super eum sicut sonitus maris*, id est tumultuosa et confusa multitudo clamans: « Reusest mortis, crucifige, crucifige eum (*Joan. xix, 6.*) » Sic autem sonuerunt super eum, qui *prædam* ei tollere nitentur, quia idcirco eum occiderunt, ut multitudines fidelium ab eo separarent. Unde et alias scriptum est: « Quia cogitaverunt intra se dicentes: Hic est hæres, occidamus eum, ut nostra fiat hæreditas (*Matth. xxi,*

A 28). » Quia vero nullus ex eis deinceps ad gaudia Patriæ cœlestis mentem erexit, et desolatio Jerusalem atque captivitas ejusdem populi per manus Romanorum secuta est, voce eorum subjungitur :

« Aspiciemus in terram, et ecce tenebræ tribulationis, et lux obtenebrata est in caligine ejus. » *Aspiciemus*, inquit, *in terram*, qui ad cœlum solebamus aspiciere, id est jam de terrenis solummodo cogitabimus. *Et ecce tenebræ tribulationis*, erumpent; quoniam tota subito patria per Vespasianum et Titum delebitur. *Et lux mentis nostræ obtenebrata est in caligine ejus*; quia fugit a nobis consilium atque sapientia et intellectus præ confusione ac nimietate tribulationis. Hucusque ea, quæ sibi sub Ozia rege divinitus ostensa sunt, Isaias est locutus, amodo, quæ sub rege Joathan viderit vel audierit, locuturus.

CAPUT VI.

VERS. 1. — In anno quo mortuus est rex Osias, vidi Dominum sedentem super solium excelsum et elevatum, et ea quæ sub ipso erant implebant templum. »

VERS. 2. — « Seraphim stabant super illud. »
Quandiu regnum Ozias tenuit, Isaias Dominum Sabaoth videre non potuit. Ozias enim adversus voluntatem divinæ legis ingressus est templum quasi pontifex, et ob hoc lepra percussus est in fronte ita ut extra civitatem ejectus inter immundos computaretur (*II Paral. xxvi*). Quia ergo per nefas ingressus est sanctuarium, merito jam, dum ille viveret, arcanum divinæ visionis non patuit. Grandis enim offensio male reserantis sanctuarium fuit. *Et idcirco dignum fuit, ut divinæ habitationis palatium in diebus ejus clausum permaneret.* Eo itaque mortuo superna patent palatia, et divinæ majestatis gloria cernitur.

« Vidi, inquit, Dominum sedentem super solium excelsum et elevatum. » Sedere regnantis est, quia « sedebit Dominus rex in æternum (*Psal. xxviii, 10.*) » Dominatus vero est non subditorum excellentia tantum, sed omnis honorum et optimorum perfectissima et omnimoda possessio, et vera et immutabilis firmitas. *Et idcirco solus ille summus imperator jure vocatur Dominus. Solium* ejus specialis ordo spirituum est angelicorum, qui proprie thronus appellatur, *excelsum* in natura sua *et elevatum* contemplatione divina.

« Et ea quæ sub ipso erant implebant templum. » *Templi* nomine superna cœlorum habitatio designatur, Joanne attestante qui ait: « Vidi, et ecce apertum est templum tabernaculi testimonii in cœlo (*Apoc. xv, 5.*) » Atque post pauca: « Et nemo poterat introire in templum, donec consumerentur septem plagæ septem angelorum (*ibid. 8.*) » *Ea* ergo, quæ sub ipso erant implebant templum; quia

(58) Cod. G., prædicationum.

superna illa cœlorum habitatio plena est innumera- A
bili frequentia multorum millium angelorum.

Seraphin vocatur ordo qui primus est et summus omnium, qui *stant super templum*; quia etiam loci positione super omnes reliquos sunt, ita ut inter hos et Deum nulli alii spiritus intersint. Unde et in alia translatione dicitur, quia « *Seraphin stabant in circuita ejus.* » Et ob hoc *Seraphin*, id est *ardentes vel incendentes* vocantur; quia tanto magis in amore conditoris ardent, quanto hunc vicinius vident. Sequitur :

« *Sex alæ uni, et sex alæ alteri. Duabus velabant faciem ejus, et duabus velabant pedes ejus, et duabus volabant.* » Quia iste beatorum spirituum ordo charitate pro cæteris ardet, quæ in duobus præceptis distinguitur, et inter duos præcipue cognoscitur, idcirco dicuntur duo *Seraphin*, cum sint innumera- B
biles. Et quod dicitur : *Sex alæ uni, et sex alæ alteri*, non numerum indicare credamus, sed quia prima, et media, et extrema intellectualium virtutum eorum absolute et libere in Deum volant. Unde circa facies, et medium, et pedes, habere geminas alas describuntur, ut universaliter volabile eorum insinuetur largissime sursum in divina tendens.

Sed per faciem Dei potest accipi fortasse Divinitas, et per *pedes ejus* humanitas. Velant ergo *faciem*; quia et ipsis ea, quæ sunt de Deo, incomprehensibilia sunt. Velant *pedes ejus*, quia sicut Dionysius Areopagita asserit, secundum nos « *Jesu divina formatio et arcana est rationi omni, et incognita intellectui omni, et ipsi præstanti honorabilissimum angelorum.* » C

Aut certe per faciem et pedes ejus altiora et profundiora divinarum intelligentiarum accipiamus. Altum quippe Dei est : quia ipse nihil existentium est, neque aliquid alicui existentium cognitum, et neque verbum ejus neque nomen, neque scientia est, sed exaltatur in obscurum super omnia. Profundum quoque ejus est omnibus existentibus incomprehensibilis obscuritas et ignorantia. Dum ergo faciem ejus et pedes tegere dicuntur, et solis mediis alis volare, intelligendum est, quia tam sublimis præcellentissimorum ordo spirituum beatorum timidus est circa divinarum, intelligentiarum sublimiora et profundiora, et mediis alis in commensuratione ad Dei visionem et intelligentiam exaltatur. Faciem quippe ejus et pedes velantes incomprehensibilium illis notitiam quadam venerationis obumbratione sibi ipsis pie occultant, sicque nobis exemplum cautæ formidinis dant, ne quando præsumamus discutere Deum, sed semper laudemus, quoniam ipsi nunquam discutiunt, sed assidue laudant. Itaque faciem et pedes ejus velant, atque mediis alis volant; quoniam sublimia et profunda divinarum ultra modum non perscrutantur, sed in Dei scientia mediocriter et temperate volant. Mediarum quippe volatus alarum incessabile actionum Deum imitantium in mensura est, et altivolum assidue motionis eorum. Sequitur :

VERS. 3. — « *Et clamabant alter ad alterum, et dicebant : Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus exercituum, plena est omnis terra gloria ejus.* »

Dum clamare dicuntur *alter ad alterum*, animadvertamus, quia divinas suas intelligentias sibi invicem copiose tradunt. Unde et *seraphim* vocantur, quod interpretatur *principium oris eorum*. Qui enim primi, laudes et scientias divinas loquuntur, ac deinde cæteris angelorum subjectis ordinibus loquendas tradunt, merito et *Seraphin*, id est *principium oris eorum* dicuntur.

Clamabant igitur alter ad alterum, et dicebant : Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus exercituum. » Tertio *Sanctus* clamant, nec adjungunt Domini dii, sed *Dominus Deus*, insinuantes quia Pater et Filius, et Spiritus sanctus non tres Domini nec Dii sunt, sed unus Dominus Deus. Qui *exercituum Dominus* appellatur, quia omnis militia cœlorum nutui ejus deservit. In hoc autem hymno diligenter animadvertendum, quia primus iste beatorum ordo angelorum ab ipso Deo theologicam scientiam edoctus est, per quam seipsum velut magistrum demum reliquis tradidit clamando illis : « *Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus.* »

Et quia ipse trinus in personis, et unus in substantia Dominus Deus, a supercœlestibus essentiis usque ad novissima terræ extendit in omnia, quæ sunt, providentiam et bonitatem suam, utpote benignus omnium Conditor, et omnia regit et continet. « *Attingit enim sapientia ejus a fine usque ad finem fortiter, et disponit omnia suaviter (Sap. viii, 1).* » Unde et ipse cœlestium *exercituum Dominus* dicitur, et *omnis terra gloria ejus plena esse canitur*. Sic enim in cœlo et in terra ubique dominatur. Nam et « *omnia, quæcunque voluit Dominus, fecit in cœlo et in terra (Psal. cxiii, 3).* » Qui juxta Augustinum in supernis spiritibus summa pace atque amicitia copulatis, et in una voluntate quodam spiritali igne charitatis conflatis tanquam in excelsa et secreta sede residens velut in domo sua et in templo suo, inde se quibusdam ordinatissimis creaturæ motibus primo spiritalibus, deinde corporalibus per cuncta diffundit, et utitur omnibus ad incommutabile arbitrium sententiæ suæ sive incorporeis, sive corporeis rebus, sive rationabilibus, sive irrationabilibus spiritibus, sive bonis per ejus gratiam, sive malis per propriam voluntatem

Sed quemadmodum corpora crassiora et inferiora per subtiliora, et potentiora quodam ordine reguntur; ita omnia corpora per spiritum vitæ rationalem, et Spiritus vitæ rationalis desertor atque peccator per spiritum vitæ rationalem pium, et justum, et ille per ipsum Deum, ac sic universa creatura per Creatorem suum, ex quo, et per quem, et in quo etiam condita atque constituta est. Ac per hoc voluntas Dei est prima et summa causa omnium corporalium specierum atque motionum. Nihil enim fit visibiliter et sensibiliter, quod non de interiore invisibili, atque intelligibili aula summa imperatoris

aut jubeatur, aut permittatur secundum ineffabilem A
justitiam præmiorum atque pœnarum, gratiarum et
retributionum in ista totius creaturæ amplissima
quodam immensaque republica. Sic ergo intellige
hoc quod canitur: « Dominus Deus exercituum,
plena est omnis terra gloria ejus. » Sequitur:

VERS. 4. — « Et commota sunt superliminaria
cardinum a voce clamantis. »

Quod est templi sive domus hujus ostium, nisi
janua regni cœlorum? Et qui sunt cardines hujus
ostii, nisi illi Spiritus angelici, quorum ministerio
patriæ cœlestis ingressus aperitur nobis, vel clau-
ditur? « Ejecit enim Dominus Adam, et collocavit
ante paradisum voluptatis cherubim, et flammeum
gladium, atque versatilem ad custodiendam viam
ligni vitæ (Gen. iii, 24). » Et ascendente Christo cla-
matur est: « Tollite portas, principes, vestras (Psal.
xxiii, 7). » Ipsis ergo commissa est janua vitæ, ut eam
vel claudant, vel aperiant. Et ideo cardines accipi-
mus eos, quia in ipsis velut in cardinibus ostium
illud vertitur. Sed quæ sunt *superliminaria cardi-
num* istorum, nisi mentes angelorum? *Commota ergo
sunt superliminaria cardinum a voce clamantis*; quia
dum majores cantant: *Plena est omnis terra gloria
ejus*, mentes minorum flectuntur ab obstinatione dis-
cordiæ, quam ob peccatum protoparentis habebant
adversus eos, qui in terra degunt.

« Et domus, inquit, impleta est fumo. » Subaudi
a voce clamantis. Hoc et Joannes sic ait: « Et tem-
plum impletum est fumo a majestate Dei, et virtute
ejus (Apoc. xv, 8). » *Domus* quippe vel templum
impletur fumo a majestate Dei; quia et ipsi spiritus
angelici, qui semper eum in cœlis vident, potentiam
majestatis ejus ad integrum comprehendere ne-
queunt. Nam « nubes et caligo in circuitu ejus (Psal.
xcxvi, 2). » Et « Posuit tenebras latibulum suum
(Psal. xvii, 12). » Hanc caliginem Moyses ingressus
est, ut ibi gloriam Dei videret (Exod. xx, 21). Hæc
enim caligo vel fumus iste lux illa inaccessibleis est,
in qua Deus inhabitare dicitur. Fumus ergo a *maje-
state Dei domum implet*; quia omnis creatura in ejus
cognitione caligat. Sequitur:

VERS. 5. — « Et dixi: Væ mihi quia tacui, quia
vir pollutus labiis ego sum, et in medio populi pol-
luta labia habentis ego habito, et regem Dominum D
exercituum vidi ego oculis meis! »

Reprehendit se de silentio, et labiorum pollutio-
ne; quia et nonnulla bona, quæ loqui debuisset,
tacuit, et aliqua locutus est inutilia. Tenendus est
enim discretionis modus, ut et bona, prout opportu-
num fuerit, loquamur, et inania verba semper loqui
vel audire caveamus. Multum quippe deorsum duci-
mur, dum locutione continua sæcularibus admisce-
mur. Quod bene in semetipso reprehendit nunc pro-
pheta dicens: « Væ mihi, quia tacui, quia vir pol-
lutus labiis ego sum! » Qui cur polluta labia haberet,
apevit, cum subjungit:

(59) Codd. *prophetae*.

« In medio populi polluta labia habentis ego ha-
bito. » Pollutionem namque labiorum se habere do-
luit; sed unde hanc contraxerit, indicavit, cum in
medio populi polluta labia habentis se habitare per-
hibuit. Unde enim difficile est, ut lingua sæcularium
mentem non inquinat quam tangit. Quia dum ple-
rumque eis ad quædam loquenda condescendimus,
paulisper assueti hanc ipsam locutionem, quæ nobis
indigna est, etiam delectabiliter tenemus, ut ex ea
jam redire non libeat, ad quam vel ex condescen-
sione ducti venimus inviti; sicque fit, ut ab otiosis
ad noxia, a levibus ad graviora verba veniamus.
Sed propheta sanctus unde se pollutum labiis co-
gnoverit, insinuat subjungens: *Et regem Dominum
exercituum vidi oculis meis*. Ex divina enim visione
illuminatus est, ut ea cognosceret in semetipso, quæ
prius non advertabat. Sequitur:

VERS. 6. — « Et volavit ad me unus de Seraphim,
et in manu ejus calculus, quem forcipe tolerat de
altari. »

VERS. 7. — « Et tetigit os meum, et dixit: Ecce
tetigit hoc labia tua, et auferetur iniquitas tua, et
peccatum tuum mundabitur. »

Valida traditione Patrum antiquorum, et qui au-
ditores apostolorum fuerant, affirmatum tenemus,
primas virtutes angelicas, quæ sunt in circuitu Dei,
nequaquam huc descendere. Cur ergo Seraphim, di-
citur ad Isaiam venisse? Sed in hac propheta (59)
sententia vult intelligi, quia ii spiritus, qui mittun-
tur, eorum vocabulum percipiunt, quorum officium
gerunt. Quia enim ut peccata locutionis incendat,
de altari angelus carbonem portat, *Seraphim* voca-
tur, quod *incendium* dicitur. Ex minoribus ergo
fuit angelus, qui missus est; quoniam summæ illæ
potestates in ministerium foras nequaquam venire
creduntur. Qui et carbonem cœlestis ardoris in *for-
cipe* geminæ dilectionis attulit, sive calculum, qui
est lapis durissimus atque rotundus et ex omni
parte lenissimus, virtutem sancti Spiritus in eo de-
signans, quod virum fortem atque perfectum et in-
tegrum, ac mansuetum reddit. Altare vero, quod
est in conspectu Dei cumulatam his carbonibus,
quid sentire debemus nisi supernarum corda virtu-
tum, ubi sancti Spiritus ignis semper abundat?
Unde ad prophetam carbo missus est, id est portio
quædam illius ignis, quæ sufficeret sermonis peccata
purgare. Sed his per anagogen dictis lectionem a
capite revolvamus, sensum in ea mysticum inda-
gantes.

Vidit enim Isaias *Dominum* non quidem sicuti
est, sed modo quodam significativo, sicut prophetæ
visio fuerat informanda. Quandiu enim in hac mor-
tali carne vivitur, nullus ita in contemplationis vir-
tute proficit, ut in ipso jam incircumscripsi luminis
radio mentis oculos infigat; neque omnipotens
Deus jam in sua claritate conspicitur, sed quid-
dam sub illo speculatur anima, unde refota profi-

ciat, ut post ad visionis ejus gloriam pertingat. Cum enim Dominum se vidisse propheta fatetur, dicens : « In anno, quo mortuus est rex Ozias, vidi Dominum sedentem super solium excelsum et elevatum, » protinus subjungit : « Et ea, quæ sub ipso erant, implebant templum. » Quando Ozias rex superbus ac præsumptor moritur, Dominus videtur; quia, mundi hujus elatio a desiderio mentis absciditur, tunc ipsa mens Dei gloriam contemplatur.

Et notandum, quod Dominus *super solium excelsum et elevatum* sedet. Quid namque est *solum* ejus nisi creatura angelica vel humana, cui per intellectum, quem dedit, præsidet; quod videlicet *solum excelsum et elevatum* dicit; quia natura humana ad coelestem gloriam elevata proficit, et creatura angelica, dum multis spiritibus cadentibus in celo solidata est, ne cadat, inde elevata est, unde confirmata. *Templum* vero ejus hoc est, quod *solum*; quia Æternus rex ibi habitat, ubi præsidet. Nos ergo templum illius sumus, in quorum mentibus habitare dignatur.

Sed ea quæ sub ipso erant replebant templum; quia, quidquid nunc de illo conspicitur, adhuc non est ipse, sed sub ipso est. Sic Jacob angelum vidit, et vidisse se Dominum fatetur (*Gen. xxxii, 30*); quia cum et mysteria ejus conspicimus, jam multum est, quod super nosmetipsos levamur. Notandum vero quod dicitur : *implebat templum*. Quoniam et si angelus apparet, infirmæ tamen mentis desiderio satisfacit, ut si adhuc majus non potest, jam tamen minus quod videt, admiretur. Ea ergo, quæ sub ipso sunt, *implent templum*; quia, sicut dictum est, cum mens in contemplatione profecerit, non jam quod est ipse, sed quod sub ipso est, contemplatur. Sequitur :

« Seraphim stabant super illud. » Hoc est quod apud Moysen, duo Cherubim, stant super arcam Testamenti (*Exod. xxv, 18*). Nam per templum vel arcam Ecclesia; per duos seraphim, vel duos cherubim, duo Testamenta figurantur. Quæ super Ecclesiam stant, quia nos protegunt, et omnem intellectum nostrum superant. Seraphim, namque, sicut jam diximus, *incendium* dicitur; quia testamenta Dei corda audientium igne charitatis inflammant. Unde Jeremias : « Nunquid non verba mea sunt quasi ignis, ait Dominus? » (*Jerem. xxiii, 29*.) Et Moyses : « In dextera ejus lignea lex (*Deut. xxxiii, 2*). » Et Psalmista : « Ignitum eloquium tuum vehementer (*Psal. cxviii, 140*). » Sequitur :

« Sex alæ uni, et sex alæ alteri, duabus velabant faciem ejus, et duabus velabant pedes ejus, et duabus volabant. » Quid per *faciem pedesque* Dei signatur, nisi hoc quod ante sæcula fuit, et quod post finem sæculi futurum est? *Duabus*, inquit, *velabant faciem ejus*. Quis enim ejus potest scire principium? quid antequam conderet istum mundum, in rerum fuerit æternitate? quando thronos

ac dominationes et angelos, totum ministerium coeleste, condiderit? *Et duabus velabant pedes ejus*. Nam extrema quoque ejus quis scire potest? quid post consummationem sæculi sit futurum? Quid postquam humanum genus fuerit judicatum? Quæ sequatur vita, an rursus alia futura sit terra, et post transitionem alia rursus elementa, vel alius mundus solque condendus sit? In Deo etiam maxime, qui nec principium, nec finem habet, omnis ab hac cognitione principii ejus et finis excluditur visus. Ne quæras principium ejus, vel finis ejus arcana, quæ non sunt. Habes præsens esse ejus; sed laudato, non discute.

« Et duabus, inquit, volabant. » Media tantum cognoscimus, quæ nobis ex Scripturarum lectione panduntur, quando plasmatus homo, quando diluvium, quando data lex sit, qualiter ex uno homine universa spatia terrarum completa sint, et extremo tempore Dei Filius carnem sumpserit. Cætera vero, quæ diximus, isti duo seraphim in facie pedibusque texerunt. Nam quia Testamentum Vetus in lege et in prophetis occultat ea, quæ fuerunt ante mundi principium, unus seraphim, duabus alis faciem Dei velabat. Et dum in Evangelio et apostolorum doctrina Testamentum Novum itidem abscondit ea quæ fuerunt ante sæculi creationem, alius seraphim, duabus alis velat ejus faciem. Eodem modo dum ipsa duo Testamenta in lege et prophetis atque in Evangelio et apostolis occultant ea quæ futura sunt post sæculi terminum, uterque seraphim, geminis alis pedes ejus velat; et duabus mediis uterque volat, dum per legem et prophetas, dum per evangelicam et apostolicam doctrinam ea quæ sunt ab initio sæculi usque in finem, nobis panduntur. Sicque *sex alæ uni sunt, et sex alæ alteri*. Sequitur :

« Et clamabant alter ad alterum. » Pulchre positum est : *alter ad alterum*. Quidquid enim in Veteri Testamento legimus, hoc idem et in Novo reperimus; et quod in Novo fuerit lectitatum, hoc ex Veteris auctoritate deducitur : nihil in eis dissonum, nil diversum. « Et dicebant : Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus exercituum. » In ambobus testamentis prædicatur Trinitas. « Plena est omnis terra gloria ejus. » Hoc de tempore evangelicæ prædicationis dicitur. Ubique enim sunt Ecclesiæ beatorum, quæ sunt gloria ejus. In omnibus quippe, qui conversatione sua glorificant Deum, gloria ejus est, atque ita *omnis terra plena est gloria* Dei. Olim non omnis terra plena erat ejus gloria, sed unus angulus terræ, quando dicebatur : « Notus in Judæa Deus, in Israel magnum nomen ejus (*Psal. lxxv, 1*), » nunc vero totus orbis gloria ejus est plenus.

Sed quid tibi prodest, si omnis terra plena sit gloria, tu autem non sis particeps plenitudinis gloriæ Dei? Si enim ea quæ facis, si ea quæ loqueris, in gloriam Dei fiant, si sermo tuus, si tactus, si processus et ingressus tuus, si cibus ac potus, et omnes actiones tuæ in gloriam Dei fiant, et part-

ceps dicti hujus es : « Plena est omnis terra gloria A
ejus. » Sequitur :

« Et commota sunt superliminaria cardinum a voce clamantis. » In alia translatione dicitur : « Et ablatum est superliminare a voce, qua clamabant. » Moysi et Aaron ad ostium tabernaculi semper loquebatur Dominus (*Exod. xxix, 4 et seq.*) quasi designans ante Evangelium, quia necdum eos in sancta sanctorum introduxerit (60), sicut Ecclesia post introducta est, dicens : « Introduxit me Rex in culiculum suum (*Cant. i, 3*). » Quando ergo Dominus descendit ad terram, *superliminare* illud, id est, qua i quodam obstaculum intrare cupientibus est ablatum. Vel quando Christus inferni portas confregit et sanctorum animas secum educens ad superna victor remeavit, et regna cœlorum aperuit, tunc *ablatum est superliminare*.

In eo autem quod nova editio habet : « Et commota sunt superliminaria cardinum a voce clamantis, » sic illam admonitionem intelligamus, ut fidelibus aperiri possit superni templi janua, et infidelibus clausa permaneat. Nam « a diebus Joannis Baptistæ usque nunc regnum cœlorum vim patitur (*Math. xi, 12*). » Possumus ergo vim inferre huic januæ, et nobis eam aperire, si volumus ; quia *commota sunt superliminaria* ejus, quæ prius eam immobiliter clausam tenebant.

Et bene dicitur : *A voce clamantis*, et non : a voce clamantium ; quia per gratiam solius evangelicæ prædicationis aperitur porta regni cœlestis. Neque enim Moysi dictum est, quod Petrus audire meruit : « Quia tibi dabo claves regni cœlorum (*Math. xvi, 19*). » Sequitur :

« Et domus impleta est fumo. » — « Deus » noster « ignis consumens est (*Deut. iv, 24*). » Ex hoc igitur igne, quia totam substantiam capere non possumus, levior quædam in universam Ecclesiam, et, ut ita dicam, rarior fumi natura dispergitur. Quam nos capientes dicamus : « Ex parte cognoscimus, et ex parte prophetamus (*I Cor. xiii, 9*). » Et : « Videmus nunc per speculum in ænigmate (*ibid., xii*). »

« Et volavit, inquit, ad me unus de seraphim, » etc. Quia per duos seraphim duo Testamenta intelligimus, Novum Testamentum missum ad prophetam dicimus, quod habens in se utraque mandata, id est et sua, et Veteris Instrumenti, ignitum sermonem Dei duplici præceptorum acie comprehendit, et tactis labiis, quicquid fuerit ignorantia (hoc enim labia nunc interpretari possumus immunda) purgationis suæ repulit veritate. Vere enim carbo, qui linguam puram faciat a peccato, sermo divinus. Sed quia in Hebræo pro carbone *calculus* legitur, videtur mihi sermo divinus ex calculi appellatione signari. Sicut enim calculus genus est lapidis durissimi, et rotundi, et omni parte lenissimi, ita sermo Dei, qui nec hæreticorum nec omnium adversariorum potest contradictionibus cedere, *calculus* dicitur. Videntur autem mihi, et LXX Interpretes in eo, quod *anthraca* transtulerunt, idem sensisse. *Anthrax* quippe, quem nos *carbunculum* interpretamur, genus est lapidis fælgidi atque lucentis, quem et in duodecim lapidibus invenimus (*Exod. xxviii, 18*). Sive igitur calculum sive carbunculum lapidem accipimus, et in calculo quidem d vini sermonis veritas et rigor, in carbunculo autem doctrina lucens et manifesta monstratur.

Quod autem seraphim volasse dicitur, intellige velocem divini sermonis adventum super prophetam, ac Novi Testamenti repentinam cognitionem. Quia ubi Deus magister est, nulla mora sit in discedo. « Et in manu ejus calculus. » *Calculus in manu* sermo est in operatione. Novum enim Testamentum per gratiam facit operibus impleri, quod Vetus nequivit per austeritatem facere. « Quem tulerat de altari. » Quia evangelicum sermonem prædicationis de ara Dominicæ crucis accepit. Et dixit : « Ecce tetigit hoc labia tua, » etc. Tactu calculi, id est divini sermonis, purgatum peccatum, sicut discipulis Dominus ait : « Jam vos mundi estis propter sermonem, quem locutus sum vobis (*Joan. xv, 3*). » Purgatus itaque propheta, et igne cœlitus succensus subjungit :

VERS. 8. — « Et audivi vocem Domini dicentis : Quem mittam, et quis ibit nobis? Et dixi : Ecce ego, mitte me. »

Et hic declaratur unus Deus in pluralitate personarum. Sicut enim in Genesi dicitur : « Faciamus hominem ad imaginem, et similitudinem nostram (*Gen. i, 2*); » ita et hic puto dictum : *Quis ibit nobis? Nobis* enim quibus aliis æstimandum est nisi Patri et Filio et Spiritui sancto, quibus vadit, quicunque eorum obsequitur voluntati. Et in eo, quod unius loquentis persona præponitur divinitatis est unitas; in eo vero, quod dicitur *nobis*, personarum diversitas indicatur.

« Et dixi, inquit, Ecce ego, mitte me, Deus, qui vocat ea quæ non sunt quasi sint (*Rom. iv, 17*), » et qui dixit : « Ego sum qui sum (*Exod. iii, 14*). » Quoscunque vocaverit, statim facit subsistere; quoniam omnia, quæ absque eo sunt non sunt. Unde et propheta purgatus a vitiiis ausus est dicere : *Ecce ego sum*. Notandum autem, quomodo ad id quod dixerat Dominus : « Quem mittam, et quis ibit nobis; » propheta ex parte responderit : « Ecce ego sum, mitte me, » et de sequenti tacuerit, intelligens nullum dignum esse hominum, qui Deo pergeret, et omne iter suum ejus faceret esse, qui mitteret, qui cum diceret : *Mitte me*, per activam vitam prodesse proximis cupiens officium prædicationis appetit. Hæc est enim vera charitas, quæ sic ad Deum festinat, ut proximum non deserat. Purgatus ergo per altaris calculum et charitate fervens ultro se, ut mittatur,

(60) Cod. G., *induxerit*.

offert, quatenus gratiæ, quam acceperat, alios faceret participes. Sed qui præsentibus pio amore procedere volebat, mala, quæ futuris erant ventura, primo prophetare visus est, ac deinde audivit eorum bona. Nam sequitur :

VERS. 9. — « Et dixit : Vade, et dices populo huic : Audite audientes, et nolite intelligere; et videte visionem, et nolite cognoscere. Excæca cor populi hujus, » etc.

Locus enim iste ad illud tempus pertinet, quo Dominus in terris conversatus est nova docens et mira faciens, qui de Judæis tunc ait : « Ideo in parabolis eis loquor, quia videntes non vident, et audientes non audiunt, neque intelligunt, ut impleatur in eis prophetia Isaïæ dicens : Auditum audietis, et non intelligetis, et videntes videbitis, et non videbitis. In-
crassatum est enim cor populi hujus, et auribus graviter audierunt, et oculos suos clausurunt, ne quando oculis videant, et auribus audiant, et corde intelligant, et convertantur, et sanem eos (*Matth. XIII, 13-15*). » Quia ergo parabolis Judæis non intelligentibus loquebatur Dominus, et signa coram eis faciebat, nec intelligebant, quia totum carnaliter sapiebant, merito divina eis sententia per increpationem prophetiæ dixerat : *Audite*, subaudi verba Salvatoris et nolite cognoscere, quid ea significent.

VERS. 10. — « Excæca, inquit, cor populi hujus, et aures ejus aggravata, et oculos ejus claude, ne forte videant (61) oculis suis, et auribus suis audiant (62), et corde suo intelligant (63), et convertantur (64), et sanentur (65). »

Quis nunc in Isaïa figuratur, qui populum Judæorum excæcare præcipitur, nisi persona prophetarum et ipsius legislatoris? Isaïæ ergo dicitur : « Excæca cor populi hujus. » Quia sicut Apostolus ait : « Moyses ponebat velamen super faciem suam, ut non intenderent filii Israel in faciem ejus, quod evacuatur, sed obtusi sunt sensus eorum. Usque in hodiernum enim diem ad ipsum velamen in lectone Veteris Testamenti manet revelatum, quoniam in Christo evacuatur. Sed usque in hodiernum diem cum legitur : Moyses, velamen est positum super cor eorum. Cum autem conversi fuerint ad Dominum, auferetur velamen (*II Cor. III, 13-16*). » Itaque quoniam Scriptura legis et prophetarum velamine litteræ obumbratur, et carnalis Judæorum populus solam litteræ superficiem sequitur, Isaïas scriptorum Testamenti Veteris personam gerens cor ejus excæcare dicitur :

Cum autem dicit : *Ne forte videant oculis suis*, sciendum, quia Deus in sua cæcitate reliquit eos deserendo et non adjuvando; quod non iniquo, sed occulto judicio fecit. Sive enim quando adjuvat, misericorditer facit, sive quando non adjuvat, juste facit; quia omnia non temeritate sed judicio.

(61) Alias, *videat*.

(62) Alias, *audiat*.

(65) Alias, *intelligat*.

A Nam quia non ex fide, sed tanquam ex operibus tumuerunt, ipso suo tumore cæcati offenderunt in lapidem offensionis. In eo autem quod addidit : *Et convertantur et sanentur*, aut in superioribus subaudiendum est, ut dicatur : non convertantur, et non sanentur; aut de supernæ medicinæ misericordia factum intelligendum est, ut quoniam perversæ et superbæ voluntatis erant, et justitiam suam constituere volebant, ad hoc in sua cæcitate desererent, ut offenderent in lapidem offensionis, et implerentur facies eorum ignominia, et humiliati quærent nomen Domini, et non suam, qua inflatur superbus, sed Dei justitiam, qua justificatur impius. Hoc enim multis eorum profecit in bonum, qui de suo scelere compuncti in Christum postea crediderunt. *Aures* autem, quæ nunc aggravantur, et oculos, qui clauduntur, non exterioris hominis esse putes, sed potius interioris. Propheta vero, postquam ei dictum est : « Excæca cor populi hujus, » subjectit :

VERS. 11. — « Et dixi : Usquequo Domine? Et dixit : Donec desolentur civitates absque habitatore, et domus sine homine, et terra relinquatur deserta. »

VERS. 12. — « Et longe faciet Dominus homines. »

Tam diu enim perduraverunt in cæcitate cordis, donec per Vespasianum et Titum civitates eorum desolarentur, ut non remaneret in eis habitator, et terra eorum relinqueretur deserta, et longe fierent homines Judaici generis, ab ea captivi per omnes gentes ducti. Sed quia reliquiæ hujus plebis circa finem sæculi convertentur, videamus quid subjungat : « Et multiplicabitur, quæ derelicta fuerat in medio terræ. »

VERS. 13. — « Et adhuc in ea decimatio, et convertetur, et erit in ostensionem sicut terebinthus, et sicut quercus, quæ expandit ramos suos, semen sanctum erit, id quod steterit in ea. »

Medium terræ Jerusalem est, sicut per Ezechiellem dicit Dominus : « Ista est Jerusalem, in medio gentium posui eam, et in circuitu ejus terras (*Ezech. V, 5*). » In hoc medio terræ dereliquit Dominus plebem Judæorum dicens : « Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta. Dico enim vobis, non me videbitis amodo, donec dicatis : Benedictus, qui venit in nomine Domini (*Matth. XXIII, 38*). » Sed plebs ista, quam Dominus, dum adhuc habitaret in Judæa, reliquit, et quæ postmodum per totum orbem dispersa est, appropinquante sæculi termino multiplicabitur, et ad fidem veniet, sicut scriptum est : « Si fuerit populus tuus quasi arena maris, reliquiæ convertentur ex eo (*Isa. X, 22*). »

Decimatio significat impletionem legis propter Decalogum ejus. Adhuc ergo erit in ea decimatio; quia futurum est, ut legem suam impleat, et convertetur ad prædicationem Eliæ. *Et erit in ostensio-*

(64) Alias, *convertatur*.

(65) Alias, *sanem eum*.

nem sicut terebinthus et quercus; quia longe lateque asparget exempla sublimis conversationis suæ, et magnæ sanctitatis. Terebinthus enim et quercus nimis magnæ sunt arbores. *Semen sanctum erit id quod tunc in ea steterit*; sicut de illa gente dicit Apostolus: « Si radix sancta est, et rami (Rom. xi, 16). » Sicut enim radix sancta est in patriarchis; sic sancti erunt rami in his filiis. Hæc, regnante Joathan, vidit Isaias, vel prophetavit.

CAPUT VII.

VERS. 1. — « Et factum est in diebus Achaz filii Joathan, filii Ozia regis Juda, ascendit Rasin rex Syriæ et Phacee filius Romeliæ rex Israel in Jerusalem ad præliandum contra eam, et non potuerunt debellare eam. »

VERS. 2. — « Et nuntiaverunt domui David dicentes: Requievit Syria super Ephraim, et commotum est cor ejus, et cor populi ejus sicut moventur ligna silvarum a facie venti. »

Hæc secundum Historiam veraciter credimus facta. Sed quoniam « hæc omnia in figura contingebant illis (I Cor. x, 11), » requiramus, quid in istis præfiguratum sit. Quia enim *Achaz* interpretatur *apprehendens*, quid per Achaz nisi typus apostolorum, ac temporis illius reliquorum fidelium, qui Christum in carne apparentem fideliter apprehenderunt (unde et Simeon « accepit eum in ulnas suas (Luc. ii, 28), » et quid per *Joathan*, qui interpretatur *cujus et frater eorum*, nisi prophetæ signantur, qui satis declaraverunt, *cujus* sit Christus, populi Judaici an Christiani, qui secundum carnem *frater est* Judæorum? Dicitur quoque *Joathan Domini perfectio*; quia a Domino data est prophetis perfectio, quam habuerunt. Quid vero per Oziam, qui *robustus* dicitur, nisi virilis patriarcharum cuneus? Achaz ergo nascitur ex Joathan, et Joathan ex Ozia; quoniam apostoli sunt prophetarum filii et prophetæ filii patriarcharum. *Achaz* vero *rex Juda* est, quoniam apostoli sunt rectores Ecclesiæ.

Quid autem per Syriam, quæ *sublimis* dicitur, nisi superba genūlitas exprimitur? Quid per *Rasin*, qui interpretatur *placencia* sive *complicatio*, nisi principes gentium erroribus implicati? Quid per *Israel* nisi perfidus Judæorum populus? Quid per *Phacee* regem Israel, qui dicitur *aperiens*, nisi doctores Judæorum, qui Scripturas aperire deberent interpretando? Romelia vero dicitur *Excelsus Domini*, et *Phacee filius Romeliæ* est; quia isti carnaliter et perfidi Judæorum magistri ab antiquis patribus descenderunt, qui vita sublimes ante Deum fuerunt.

Itaque *rex Syriæ et rex Israel in diebus Achaz ad præliandum contra Jerusalem venerunt*; quia principes gentium atque Judæorum temporibus apostolorum cœperunt mox impugnare Ecclesiam. *Et non potuerunt debellare eam*: quia « portæ inferi non prævalebunt adversus eam (Marc. xvi, 18). » *Et*

(66) Alias, in malum.

nuntiaverunt domui David, id est rectoribus Ecclesiæ. *Requievit Syria super Ephraim*: id est gentilitas Judæico populo cōcordat in persecutione fidelium. Sic enim legitur in Actibus apostolorum: « Qui vero increduli fuerant Judæi, suscitaverunt, et ad iracundiam concitaverunt animas gentium adversus fratres (Act. xiv). » Et post paululum: « Cum autem factus esset impetus gentilium et Judæorum cum principibus suis in apostolos, ut contumeliis afficerent eos, et lapidarent (ibid., 5), » id est Paulum et Barnabam, « intelligentes confugerunt ad civitates Lycaoniæ (ibid., 6). » Itaque *rex Syriæ et rex Israel ascenderunt contra Jerusalem*, dum fieret impetus gentilium et Judæorum cum principibus suis in apostolos. Itaque *requievit Syria super Ephraim*, dum Judæi gentilium animos inflammassent adversus fratres. *Et commotum est cor ejus, et cor populi ejus*, quia et præpositi et subjecti metu passionis titubaverunt. Contra quam fluctuationem venit Salvator noster roborare, et consolari eos. Nam sequitur:

VERS. 3. — « Et dixit Dominus ad Isaiam: Egredere in occursum Achaz tu, et qui derelictus est Jasub filius tuus ad extremum aquæductus piscinæ superioris in via agri fullonis. »

VERS. 4. — « Et dices ad eum: Vide, ut sileas, noli timere et cor tuum ne formidet a duabus caudis titionem fumigantium istorum in ira furoris Rasin regis Syriæ, et filii Romeliæ. »

VERS. 5. — « Eo quod consilium inierit contra te Syria malum (66), Ephraim et filius Romeliæ dicentes: »

VERS. 6. — « Ascendamus ad Judam, et suscitemus eum ad nos (67), et ponamus regem in medio ejus filium Tabeel. »

VERS. 7. — « Hæc dicit Dominus Deus: Non stabit, et non erit istud. »

VERS. 8. — « Sed caput Syriæ Damascus, et caput Damasci Rasin. »

Isaias enim, qui dicitur *salus Domini, egreditur in occursum Achaz*; quia in angustia tribulationis nostræ occurrit menti nostræ, quomodo Filius Dei missus ad passionem in mundo fuit. Unde Apostolus: « Recogitate, inquit, eum, qui talem sustinuit a peccatoribus adversus semetipsum contradictionem, ut ne fatigemini animis vestris deficientes (Hebr. xii, 3). » Egressio enim Isaïæ commemoratio Dominici Adventus est nobis. *Jasub* vero *filius ejus derelictus* quid significat nisi eos, de quibus dictum est: « Omnis qui relictus fuerit in Sion, et residuus in Jerusalem sanctus vocabitur? » (Isa. iv, 3.) Unde *Jasub* interpretatur *revertens*; quia illi, qui de circumcisione crediderunt, prædicantibus apostolis reversi sunt ad seum.

Quid autem per *piscinam superiorem* nisi Evangelium exprimitur legi superpositum? Quid per *aquæductum* nisi Vetus Testamentum, unde procedit Novum? *Egressus est igitur Isaias ad extremum*

(67) Alias, et avellamus eum ad nos.

aequeductus piscinae superioris; quia Christus in fine legis natus est, et adhuc inde nobis apparet. Quid vero per agrum *fullonis*, ubi sordes et maculae vestium purgabantur, nisi Ecclesia Salvatoris figuratur, in qua nos, qui Christi vestes sumus, remissionem peccatorum consequimur? Quid per viam *agri nisi actio Ecclesiae*? Isaias itaque exiit *in via agri fullonis*; quia Christus in actione, quam Ecclesia servat, apparet, et ait: *Vide, ut sileas*; id est ut vocem querelae non proferas. *Noli timere*, subaudi, eos, qui occidunt corpus (*Matth. x, 28*). »

Duas caudas *titionum fumigantium* iram gentilium et Judaeorum vocat. Quia in prima parte comburuntur igne saepe malitiae, et in ultima comburendi sunt igne *gebennae*, qui per iram ardent adversus Ecclesiam, et per erroris nebulam funant, et *Judam*, id est Christianum populum ab Ecclesia quaerunt avellere ad se, et suis erroribus involvere. Sic enim Judaei Galatas avellere coeperant, cum eos per Epistolam Paulus ad Ecclesiam revocaret. Sic gentiles avulserunt omnes, qui Christum in persecutionibus negaverunt.

Tablel autem bonus *Deus* interpretatur. Et gentiles atque Judaei bonitatem Redemptoris nostri negantes meliora putant ea quae ipsi colunt. Querunt igitur Judam avellere, ut regem in medio ejus ponant *filium Tablel*, id est *boni Dei*, qui sui erroris cultores cuperent in nobis praepositos et doctores constituere.

Sed non erit, et non stabit istud. Sed caput Syriae Damascus, qui dicitur *sanguinis poculum*; quia principes gentium sanguinem fidelium sitient (68). *Et caput Damasci*, id est ipsius crudelitatis gentilium *Rasin*, id est *cursus* quia veloci cursu transibit eorum tyrannica dominatio. Vel *complicatio erroris caput saevitiae* ipsorum erit. *Rasin* quippe *cursus* vel *complicatio*, sive *placencia* dicitur. Sequitur:

VERS. 9. — « Et adhuc sexaginta et quinque anni, et desinet Ephraim esse populus. »

« Et caput Ephraim Samaria, et caput Samariae filius Romeliae. Si non credideritis, non permanebitis. »

A Nativitate Domini usque ad rebellionem Judaeorum adversus Romanos *sexaginta et quinque anni* fuerunt. Nam sexagesimo sexto anno rebellaverunt sub Fullo praeside (69). Cujus rebellionis pertinacia succedente post tempore in tantum convaluit, ut et ipsi delerentur, et urbes eorum, et captivi ducerentur in omnes gentes. Bene ergo dicitur: « Adhuc sexaginta et quinque anni, et desinet Ephraim esse populus. » Fortasse et aliud temporis spatium per omnes *sexaginta quinque annos* mystice designatur. Nam *sexies decem sexaginta* sunt. Et quia sex diebus licet operari secundum legem, senarius operationem designat; denarius legem propter Decalogum quinarius quinque sensus corporis. Quid ergo per *sexaginta et quinque annos* exprimitur nisi tempus

A omne, quo perfidus iste Judaeorum populus carnalem legis actionem tenet, et quinque sensibus corporeis servit? Post cujus spatium Elia praedicante deficiet incredulus Judaeorum populus, ut multiplicetur credentium numerus. « Nam caecitas ex parte contigit in Israel, donec plenitudo gentium intraret, et sic omnis Israel salvus fieret (*Rom. xi, 25, 26*). » Sic ergo quasi post sexaginta et quinque annos apostata *Ephraim desinet esse populus*, nullo jam fere remanente incredulo ex ejus multitudine; quia postquam plenitudo gentium intraverit, omnis Israel salvus fiet. Unde et subditur:

« Et caput Ephraim Samaria, et caput Samariae filius Romeliae. » *Samaria* quippe *custodia* dicitur, et *Romelia*, *excessus Domini*. Custodia ergo caput illorum erit; quia tunc observantiae praepceptorum Dei veraciter se subjicient. Et *caput* hujus custodiae erit *filius excelsi Domini*. Quia principes religionis habebunt, qui patriarchae Abraham filii non solum carne sed fide erunt ac moribus. Ut autem haec omnia mystice dicta esse declaret, exponendo subjungit ad hos, qui contra Ecclesiam pugnant, dicens: *Si non credideritis*, scilicet in Christum, *non permanebitis*, sed cito peribitis ab orbe terrarum, Ecclesia crescente: « Qui enim recti sunt, habitabunt in terra, et simplices permanebunt in ea; impii vero de terra perdentur, et qui inique agunt, auferentur ex ea (*Prov. ii, 21*). »

Si quis autem hos sexaginta quinque annos historialiter ad captivitatem decem tribuum referre voluerit, videat quod tres reges Juda in hac narratione propheta posuerit, sub quibus et prophetavit. « Et factum est, inquit, in diebus Achaz filii Joathan filii Oziae. » Et ideo computet, ut Hebraei volunt, a vicesimo quinto anno regni Oziae usque ad sextum annum regni Ezechiae, in quo Salmanasar cepit Samariam, et transtulit Israel in Assyrios. Quando enim Ozias, sub quo et iste prophetare coepit, ingressus in templum adolere voluit incensum, et percussus est lepra, volunt Hebraei fuisse annum regni ejus vicesimum quintum, cujus reliqui anni sunt viginti septem. Omnes enim anni, quibus regnavit, quinquaginta duo anni fuerunt. Post quem regnavit Joathan filius ejus annis sexdecim, et hujus filius Achaz sexdecim aliis. Et post hunc regnavit Ezechias, cujus sexto imperii anno Samaria capta est; atque ita simul fiunt anni sexaginta quinque. Sequitur:

VERS. 10. — « Et adjecit Dominus loqui ad Achaz dicens: »

VERS. 11. — « Pete (tibi signum a Domino Deo tuo in profundum inferni, » etc.

VERS. 12. — « Et dixit Achaz: Non petam, et non tentabo Dominum. »

VERS. 13. — « Et dixit: Audite ergo, domus David: Nunquid parum vobis est molestos esse hominibus, quia molesti estis et Deo meo? »

VERS. 14. — « Propter hoc dabit Dominus ipse vo-

(68) Cod. Crac., *sitiunt*.

(69) Cod. G. *Follo*.

bis signum. Ecce Virgo concipiet, et pariet filium, A id est *nobiscum Deus. Nobiscum Deus* vocatur; quia cum sit Unigenitus Dei, super terram in carne visus est, et cum hominibus conversatus est (*Baruc. iii, 38*), et corporaliter ascensurus in cœlum promisit nobis: « Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi (*Matth. xxviii, 20*). » Domus enim David, quæ *nomen ejus Emmanuel* vocat, primo Maria et Joseph et de domo et familia David sunt (*Luc. i, 27*), et ac universa deinde Ecclesia.

VERS 15. « Butyrum et mel comedet, ut sciat reprobare malum, et eligere bonum. »

Etsi hic non posset intelligi, tamen ex Matthæi volumine nobis innotesceret, a Domino dictum: « Ecce Virgo concipiet, et pariet filium (*Matth. i, 23*). » Et Dominus, qui hoc dicit præmittit, dicens: « Nunquid parum vobis est molestos esse homini, quia molesti estis et Deo meo? » Quis est ergo Dominus, qui dicit: *Molesti estis et Deo meo* nisi qui alias loquitur: « Ascendo ad Patrem meum et Patrem vestrum, Deum meum, et Deum vestrum? » (*Joan. xi, 17*.) Ipse enim propter mysterium futuræ incarnationis jam Deum suum dicit Deum Patrem, et sic de se incarnando quasi de alio loquitur:

« Pete, inquit, tibi signum in profundum inferni, sive in excelsum supra. » Signum quippe in profundum et in excelsum descensio Christi ad inferos et ascensio ad cœlos. Annon mirabile signum fuit, quando infernum confregit et spoliavit, atque regna colorum ascendens aperuit? Quod jubetur signum petere Achaz non simpliciter sed sibi; quia Christus non propter se, sed propter nos usque ad inferni profunda descendit, et usque ad solium paternæ majestatis ascendit. Sed Achaz utpote peccator ignorans mysteria Dei: « Non petam, inquit, et non tentabo Dominum. » Putabat enim hoc tentationem fore, si tale signum peteret. Et Dominus totam incredulorum progeniem increpans, ait:

Audite ergo, domus David, quæ signum ereptionis vestræ et salvationis petere non vultis: « Nunquid parum vobis est molestos esse hominibus quia molesti estis et Deo meo? » *Molesti erant hominibus*, id est ratione utentibus, qui, quod humanæ salutis exigebat ratio, postulare volebant. Neque enim genus humanum salvari poterat, nisi confringeretur infernus, qui cunctorum animas suscipiens retinebat, et aperiretur cœlum populo sanctorum. Sed et *Deo molesti erant*; quia, quod Deus dare volebat, ipsi volebant petere. Deo quippe salutem humanam quærenti molestus est, quisquis se saluti subtrahit, nec talem exhibet, qui facile salvare possit. Propter hoc, inquit, quod non solum *hominibus*, sed et *Deo molesti estis* nolentes petere signum triumphæ Christi, per quod salvi sitis, *dabit ipse Dominus vobis* non postulatus signum nativitatis suæ.

« Dabit Dominus vobis signum. » Et quod signum? « Ecce Virgo concipiet, et pariet filium. » Recte conceptio et partus Virginis vocatur signum, quæ sic mater effecta est, ut virginitatis non amitteret sigillum. Signum quippe sigillum appellari solet; et ipsa propter hoc perpetuæ virginitatis intactum signaculum vocatur in Canticis canticorum: « Hortus conclusus, fons signatus (*Cant. iv, 12*). » Vel signum, id est miraculum vocatur conceptus et partus ejus; quia totus orbis lætus admiratur, quoniam virgo conceperit, et pepererit et in æternum virgo permanserit. Et vocabitis, o domus David, *nomen ejus Emmanuel*,

id est *nobiscum Deus. Nobiscum Deus* vocatur; quia cum sit Unigenitus Dei, super terram in carne visus est, et cum hominibus conversatus est (*Baruc. iii, 38*), et corporaliter ascensurus in cœlum promisit nobis: « Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi (*Matth. xxviii, 20*). » Domus enim David, quæ *nomen ejus Emmanuel* vocat, primo Maria et Joseph et de domo et familia David sunt (*Luc. i, 27*), et ac universa deinde Ecclesia.

« Butyrum et mel comedet. » *Butyrum* ex lacte est, et lac ex carne; *mel* autem cadit ex aere. Quid ergo per *butyrum* nisi scientia humanitatis ejus exprimitur? Et quid per *mel* nisi dulcedo divinæ sapientiæ ejus? Comedit itaque *butyrum et mel*, quia humanam et divinam sapientiam habuit. Et propterea scivit *reprobare malum et eligere bonum*; quia per prudentiam humani et divini sensus omne, quod malum est, sapienter respuit, et omne bonum elegit. Hinc enim factum est, ut ipse peccatum nullam committeret, omnemque justitiam adimpleret, atque in fine sæculi genus humanum judicet.

Sed ut mysticam intelligentiam in his prosequamur, jubetur Achaz signum petere in profundum, et in excelsum, et respondet: *Non petam*, ac si diceretur apostolis, ut mortem Salvatoris et ascensionem optarent, et illi magis eam expavescerent. Scriptum est enim, quoniam « cepit Jesus ostendere discipulis suis, quia oportet eum ire Jerosolymam, et multa pati a senioribus, et scribis, et principibus sacerdotum, et occidi, et tertia die resurgere. Et assumens eum Petrus increpabat eum dicens: Absit a te, Domine; non erit tibi hoc. Qui conversus dixit Petro: Vade retro me Satanas, scandalum es mihi (*Matth. xvi, 21-23*). » Nam quod Dominus mortem suam et resurrectionem prænnuntiat discipulis, et Petrus ait: « Absit a te, Domine, non erit tibi hoc, » hoc est juxta mysterium quod Achaz præcipitur signum inferius et superius petere, et dicit: « Non petam, et non tentabo Dominum. » Et quod Petrus audit: « Scandalum es mihi, » hoc est quod domui David quasi discipulis Christi dicitur: « Nunquid parum vobis est molestos esse hominibus, quia molesti estis et Deo meo? » *Molesti erant apostoli non solum sanctis hominibus*, id est prophetis, sed etiam Deo, quia volebant ut moreretur Christus et resurgeret, sicut prophetæ prædixerant, et, Deus disposuerat.

« Propter hoc, inquit, dabit vobis signum ipse Dominus; » quia *ecce virgo Ecclesia concipiet, et pariet filium*, id est, masculinæ virtutis populum electorum, et vocabitis *nomen ejus Emmanuel*, id est Christianum. Nam et in participatione sui nominis est Christus nobiscum, dum ab illo Christiani vocamur. « Butyrum et mel comedet. » *Butyrum* spiritalis gratiæ pinguedinem designat, dicente Salomone: « Qui fortiter premit ubera ad eliciendum lac, exprimit butyrum (*Prov. xxx, 33*). » Ubera quippe fortiter premimus, cum ubera sacri eloquii subtili intellectu pensamus. Qua pressione dum lac quærimus

butyrum invenimus; quia dum nutriri vel tenui intellectu quærimus, ubertate internæ pinguedinis unguimur. *Mel* vero dulcedinem cœlestis doctrinæ designat, ut prædictus Salomon ait: « Comede, fili, mel, quia bonum est, et favum dulcissimum gutturi tuo; sic et doctrina sapientiæ tuæ (*Prov. xxiv, 13*). » Tali itaque butyro et melle pascitur electorum populus, quem gignit Ecclesia, et per hoc scit *reprobare malum, et eligere bonum*. Non enim sufficit nobis eruditio Scripturarum, nisi et unctio Dei doceat nos de omnibus. Sequitur:

Vers. 16. — « Quia antequam sciat puer reprobare malum, et eligere bonum, derelinquetur terra, quam tu detestaris, a facie duorum regum suorum. »

Qui sunt isti duo reges, superius dictum est, scilicet rex Syriæ et rex Israel pugnantibus contra populum Dei. Et antequam puer Jesus per humanitatis sensum discernere sciret inter bonum et malum, derelicta est terra, quam Achaz, id est princeps ecclesiasticus detestatur, conversis ad eum magis atque magi venerunt ab Oriente est; et magi venerunt ab Oriente Jerosolymam, dicentes: « Ubi est, qui natus est rex Judæorum? Vidimus enim stellam ejus, » etc. « Audiens autem Herodes rex turbatus est, et omnis Jerosolyma cum illo. Et congregans omnes principes sacerdotum et Scribas populi, sciscitabatur ab eis, ubi Christus nasceretur. At illi dixerunt: In Bethlehem Judæ (*Matth. ii, 2* etc.). » Dum dicitur: Herodes iratus et omnis Jerosolyma cum illo, patet, quia jam tunc Syria cœpit requiescere super Ephraim contra Judam. Nam ex duobus his regibus alium hoc loco possumus Herodem accipere qui gentilis erat, et alium principes sacerdotum et Scribas populi. A facie quorum dereliquerunt terram eorum magi, « qui cum audissent regem, abierunt, et invenerunt puerum cum Maria matre ejus, et procidentes adoraverunt eum (*Matth. ii, 9 et 10*). » Pastores quoque deseruerunt terram detestabilem, et « venerunt festinantes, et invenerunt Mariam et Joseph et infantem positum in præsepio (*Luc. ii, 16*). » Quamvis autem utrique loca mutaverint ad Christum venientes, tamen detestabilis terra, quam reliquerunt, magis intelligenda est perfidia Judæorum, et infidelitas gentium. Sequitur:

Vers. 17. — « Adducet Dominus super te, et super populum tuum, et super domum patris tui dies, qui non venerunt a diebus separationis Ephraim a Juda cum rege Assyriorum. »

Juxta quod hucusque tractavimus, Achaz apostolorum gerit formam atque summorum Ecclesiæ sacerdotum. Ait ergo: *Adducet Dominus super te et super populum tuum ecclesiasticum, et super domum patris tui*, id est super ordinem sacerdotum, dies bonos, quales non venerunt, ex quo separatus est Ephraim a Juda, id est populus Judaicus a populo fidelium, et sociatus cum rege Assyriorum id est cum principe dæmonum diabolo. Assyrii quippe

convincentes interpretantur vel *coarguentes*; quia maligni spiritus eos ante tribunal æterni Judicis convincunt et coarguunt, qui nunc eis iniquitatem persuadentibus consentiunt. Cur autem dies promiserit optabiles, subdendo manifestat.

Vers. 18. — « Et erit in die illa: sibilabit Dominus muscæ, quæ est in extremo fluminum Ægypti, et api, quæ est in terra Assur. »

Vers. 19. — « Et venient et requiescent omnes in torrentibus vallium, et cavernis petrarum, et in omnibus fructibus, et universis foraminibus. »

Quid enim in sibilo nisi vel sonus divinæ prædicationis præfiguratur, vel interna aspiratio? Musca vero nimis insolens, et inquietum animal est atque immundum et nigrum. In qua quid aliud quam superbus quisque et inquietus peccator exprimitur? Et quæ sunt Ægypti flumina nisi defluentia carnis vitia? Differt autem esse in fluminibus Ægypti, et esse in extremo fluminum Ægypti. Est enim in fluminibus Ægypti, qui moratur in vitiis et caritate cordis; et est in extremo fluminum Ægypti, qui ad pessimam flagitiorum omnium pervenit nequitiam. Qui itaque per muscam extremi fluminum Ægypti designatur nisi vel gentilitas, vel quælibet anima omnibus peccatis et erroribus detenta?

Quid vero per apem, quæ est in terra Assur, nisi philosophi et poetæ gentilium ore dulcia ferentes, et in postremis latenter pungentes, et occultum virus infundentes, vel omnes qui verba sua prinitus indulcant, et in fine acriter pungunt? Quæ est enim terra Assur nisi infidelitas, vel impiorum mens et voluntas, ubi regnat hostis antiquus: hæc est enim longinqua regio, in qua minor filius dissipavit bona sua « vivendo luxuriose (*Luc. xv, 13*). » Et huic ergo muscæ vel api Dominus sibilum vocis suæ non denegat.

Vel per muscam designatur Judaicus populus, qui ad sacrificiorum sanguinem more muscarum concurrebat. Et hæc musca, quoniam in sordibus ultra modum sorduerat, in extremo fluminum Ægypti, exsulabat, quia, quantum plebs ista Deo exstiterat familiarior, tantum ultra illos, « qui in tenebris et in umbra mortis sedebant (*Luc. i, 79*), » per inobedientiam deterius effluebat.

Per apem vero, quæ mellifica naturaliter est, gentilitas exprimitur; quia, cum « gentes, quæ legera non habent, naturaliter ea, quæ legis sunt, faciunt, ejusmodi legem non habentes ipsi sibi sunt lex, qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis (*Rom. ii, 14*). » Naturaliter ergo gentes sine duce, sine doctore mellificare satagebant, cum sine lege, quæ legis erant, faciebant. Sen næc apis erat in terra, de qua dictum est: « Terra es, et in terram ibis (*Gen. iii, 10*), » in terra infructuosa, in terra Assur, quod interpretatur *captivatio*, vel *elatio*, vel *devastatio*, ut a diabolo captivitas et elatas et devastatas gentilium animas usque ad adventum Domini intelligamus.

Quid vero per torrentes vallium nisi doctrinæ fl-

gurantur humilium? Et quid per cavernas *petrarum* nisi vulnera martyrum? Torrentes enim vocamus rivos; qui aquis fimalibus colliguntur, et æstivo tempore siccantur. Jure ergo prædicationes sanctorum *torrentes vallium* appellantur; quia, dum in præsentī vita in nobis influunt, quasi in hieme colliguntur aquarum multitudines. Sed æstivo sole adveniente se subtrahunt; quia, cum æternæ patriæ lux emicuerit, doctores prædicare cessabunt. De cavernis autem *petrarum* supra diximus: Requiescunt ergo muscæ et apes in *torrentibus vallium et cavernis petrarum*; quia conversi peccatores et prædicationes doctorum delectabiliter bibunt, et martyrum patrocinia quærunt. Quid vero per fruteta nisi pungens asperitas disciplinæ signatur? Solent enim apes ex frutetis mella colligere. Quia, qui in disciplina conversantur, æternam ex ea dulcedinem percipient. Quid autem in *foraminibus* nisi mysticorum eloquiorum perforationes figurantur et apertiones? Nam, sicut lapis pretiosus diversis modis perforatur et sculpiri, ita mysticus sermo Dei diversis interpretationibus aperitur. Et in his ergo *foraminibus* requiescunt muscæ et apes; quia in spiritali intelligentia Scripturarum delectantur conversi peccatores. Sequitur:

VERS. 20. « In die illa radet Dominus in novacula conducta in his, qui trans flumen sunt, in rege Assyriorum caput et pilos pedum, et barbam universam.

Quid per *caput* nisi summa sacerdotii designatur? Quid per *rasos capillos* nisi sacramentorum subtilitas ablata? Quid per *pilos pedum* nisi sacramenta levitarum? Quid per *barbam* nisi virtus regni? Rasit ergo Dominus in his, qui trans flumen sunt, in rege Assyriorum caput; quia sacramentis præceptorum suorum nudavit sacerdotium Judæorum, qui per baptismum nolentes transire ad Christum in diaboli regno permanent. *Rasit et pilos pedum*; quoniam a levitarum ministerio spiritalia sacramenta abstulit. *Rasit et barbam*; quia regnum Israeliticum deserens decorem virtutis ejus amputavit. Rasit hæc in *novacula conducta*; quoniam gladio Romani exercitus abstulit eis regnum, abstulit et templum, in quo sacerdotum et levitarum complebantur officia. Sequitur:

VERS. 21. — « Et erit in die illa: Nutriet homo vaccam boum, et duas oves. »

VERS. 22. — « Et præ ubertate lactis comedet butyrum. »

Quis est iste homo nisi mediator Dei et hominum homo Christus Jesus? Et quæ est hæc vacca boum, quam nutrit, nisi Ecclesia apostolorum atque doctorum quasi boum filia? Hanc enim vaccam et in Abrahamæ sacrificio legimus (Gen. xv, 19). Quæ sunt oves duæ nisi simplices ac mansueti de utroque populo fideles, de quibus ait: « Non sum missus nisi ad oves quæ perierunt domus Israel (Matth. xii, 12). »

(70) Alias manducabit.

A Et: « Alias oves habeo, quæ non sunt ex hoc ovili (Joan. x, 16). » Lac vero introductorius sermo est, quo imbuuntur minus capaces, sicut ait Apostolus: « Tanquam parvulis in Christolac vobis potum dedi non escam (I Cor. iii, 2). » Sed ex vacca et duabus ovibus præ ubertate lactis comedet homo butyrum; quia Dominus ab Ecclesia, ubi circumcisio et præputium est, præ ubertate boni sermonis pinguedine pascitur, dum membra ejus pascuntur. Sequitur:

« Butyrum enim et mel comedet (70) omnis, qui relictus fuerit in medio terræ. » Medium terræ Judæa et Jerusalem est. Relictus in medio terræ ille est, de quo superius ait: « Omnis qui relictus fuerit in Sion, et residuus in Jerusalem, Sanctus vocabitur. » Mel vero desuper cadit; butyrum autem ex animalium lacte colligitur. Mel igitur ex aere; butyrum vero ex carne est. Summi autem Patris Unigenitus, cum sit Deus super omnia, homo factus est inter omnia. Qui cum nos dulcedine divinitatis suæ, et mysterio incarnationis replet, melle nos pariter et butyro satiat. Quia ergo Spiritus Christi mentes fidelium Hebræorum, quas replevit, et divinitatis ejus dulcedine et incarnationis fide lætificavit, recte dictum est, quia « butyrum et mel manducabit omnis, qui relictus fuerit in medio terræ. » Sequitur:

VERS. 23. — « Et erit in die illa: Omnis locus ubi fuerit mille vites, et mille argentei (71) et in spinas, et in vepres erunt. »

VERS. 24. — « Cum sagittis et arcu ingredientur illuc. »

Quid per *vites* nisi sancti designantur botros operum honorum ferentes, quibus ait Dominus: « Ego sum vitis, vos palmites? » (Joan. xv, 5.) Quid per *argenteos* nisi sermones boni figurantur? Nam « argentum electum lingua justī (Prov. x, 20) est. » Quid per *millenarium* nisi plenitudo numeri? Ubicumque fuerint *mille vites*, erunt et *mille argentei*; quia ubi fuerit copia virorum spiritalium, ibi et erit prædicationis copia. Nam sub Veteri Testamento vix inveniebatur, qui scientiam prædicationis haberet. Sed in tempore revelatæ gratiæ, de quo nunc sermo est, redundant ora fidelium ubique verbo veritatis. Et in spinas et in vepres erunt; quoniam contra peccata et vitia gentilitatis directi sunt. Quid enim per *spinās et vepres* nisi punctiones peccatorum insinuat, quibus velut desertum plena erat gentilitas? Cum sagittis et arcu ingredientur illuc; quia nimirum sancti apostoli ad feriendam gentilium vitæ durtiam cum districtis verborum spiculis venerunt. Scriptura enim sacra *arcus* est, de qua ad corda hominum sicut ferientes sagittæ, sic terrentes sententiæ veniunt. Sequitur: « Vepres enim et spinæ erunt in universa terra. »

VERS. 25. — « Et omnes montes, qui in sarculo sarrientur, non veniet illuc terror spinarum et ve-

(71) Alias, mille vites mille argenteis, et in, etc.

prium, et erit in pascua bovis, et in conculcationem A pecoris. »

Vepres et spinæ vel peccata vel peccatores designant; *montes* vero sanctos conversatione sublimes. *Sarculum* autem ferrum est fossorium bidens, verbum doctrinæ significans acutum ab utroque Testamento. *Montes* igitur, qui in *sarculo sarriuntur*, id est fodientur, non veniet eis terror *spinarum et veprium*; quia, qui verbo doctrinæ purgabantur, non timebunt peccata et vitia, quoniam noxias vitiorum herbas divini verbi *sarculo* eradicabunt, neque metuent eos, qui occidunt corpus (*Matth. x, 28*). »
Et erit, subaudi terra, in *pascua bovis*; quia sanctus quisque prædicator in tota mundi latitudine inveniet quos sibi incorporet. Et in *conculcationem pecoris*; quia cætera fidelium multitudo tantum conculcat terrena, nec conversione peccatorum pascitur ut prædicator: bos quippe doctor est, pecus vero plebs fidelium. Sequitur:

CAPUT VIII.

VERS. 1. — « Et dixit Dominus ad me: sume tibi librum grandem, et scribe in eo stylo hominis; velociter spolia detrahe, cito prædare. »

VERS. 2. — « Et adhibui mihi testes fideles Uriam sacerdotem, et Zachariam filium Barachiz. »

VERS. 3. — « Et accessi ad prophetissam, et concepit, et peperit filium. Et dixit Dominus ad me: Voca nomen ejus; accelera spolia detrahere, festina prædari. »

VERS. 4. — « Quia antequam sciat puer vocare patrem suum et matrem suam, auferetur fortitudo Damasci, et spolia Samariæ coram rege Assyriorum. »

Quid nunc per Isaiam nisi Moyses et prophetæ signantur? Quid per *librum grandem*, nisi Scriptura Vetus? Quid per *styllum hominis* nisi scientia rationalis animi? Quid per *Uriam sacerdotem* nisi qui sub lege functi sunt sacerdotio? Urias enim interpretatur *lux mea Dei*; quia lumen veritatis et justitiæ, quod in eis erat, donum esse Dei fatebantur. Quid per *Zachariam*, qui dicitur *memor Domini*, nisi doctores, qui, in lege Domini die ac nocte meditantur, divinam semper habebant memoriam? Barachia vero interpretatur *benedictio Domini*. Et Barachia pater Zachariæ est; quia sancti doctores filii sunt benedictionis Domini, Quid vero per *prophetissam* nisi Synagoga figuratur? Quid per *filium ejus* nisi Redemptor noster?

Isaias itaque librum sibi sumens, *stylo hominis* in eo scribit dicens puero Jesu: *Velociter spolia detrahe, cito prædare*; quia omnes Veteris Testamenti scriptores rationabili sententia in eo scripserunt, quod Dei Filius, in carne apparens, regnum diaboli festinanter invasurus erat, et ab eo captivos homines erepturus. Cujus rei testes adhibuit sibi propheta Uriam et Zachariam; quia Moyses et cæteri, qui libros Testamenti Veteris scripserunt, arcana eorum mysteria sacerdotibus et doctoribus tradide-

PATROL. CLXXXI.

runt. Quibus in testimonium adhibitis, accessit Isaias ad prophetissam, ut imprægnaret eam; quia sancti prophete testibus sacerdotibus et magistris cordi Synagogæ fidem Dominicæ Incarnationis infuderunt. Synagoga enim Christum concepit, ex quo nasciturum hunc ex sua carne credere cœpit; quem et peperit, quando per partum Virginis eum nobis incarnatum edidit. Cujus nomen propheta vocavit: *Accelera spolia detrahere, festina prædari*; quia prævidit eum mox tempore nativitatis suæ pastores et magos ad se tracturum. Et alacribus desideriis eum hortabatur, ut hæc agere festinaret. Debellaturus enim in toto orbe regnum diaboli hæc prima puer illi spolia detraxit, ut a perfidia Judæorum pastores ad se converteret et magos ad se adorandum conversos a peste illius superstitionis averteret. Qui tunc ob infantilem ignorantiam nesciebat vocare patrem suum, id est nutritium suum Joseph, et matrem suam, Virginem, sicut et in Jeremia dicit: « Ecce nescio loqui, quia puer ego sum (*Jerem. i, 6*). » Sapientia enim Dei novit omnia; experts autem agnitionis infantia per humanam utique imprudenciam, quod adhuc non didicerat, ignorabat; unde « proficiebat sapientia et ætate, et gratia (*Luc. ii, 52*). » Nam in divinitate non habuit proficere. Sed tamen abstulit fortitudinem *Damasci et spolia Samariæ*.

Syriam quippe *gentilitatem* significare diximus; *Damascus* autem *sanguinis poculum* vel *sanguinem bibens* interpretatur. Et *caput Syriæ Damascus*; quia culturæ dæmonum subdita gentilitas animam suam velut proprium sanguinem diabolo in poculum libat. Quid itaque fortitudinem *Damasci* et idololatriæ et mortis animarum et crudelitatis putamus nisi magos? In arte enim magica totius erroris et prædicationis virtus convallescebat. Quid vero per *Samariam* nisi Judæorum perfidia signatur? Dum ergo magos atque pastores ad se Puer converteret, abstulit virtutem *Damasci et spolia Samariæ*. Et hoc factum est *coram rege Assyriorum*; quia cognovit diabolus magorum suorum damnum quod pertulit. Unde et Herodem inflammavit, ut, natum Regem extinguere quærens, omnes pueros sibi coætaneos occideret (*Matth. ii*). Sequitur:

VERS. 5. — « Et adjecit Dominus loqui ad me, adhuc dicens:

VERS. 6. — « Pro eo quod abjecit populus iste aquas Siloe, quæ vadunt cum silentio, et assumpsit magis Rasin et filium Romeliæ. »

VERS. 7. — « Propter hoc ecce Dominus adducet super eos aquas fluminis fortes et multas, regem Assyriorum, et omnem gloriam ejus, et ascendet super omnes rivos ejus, et fluet super omnes ripas ejus. »

VERS. 8. — « Et ibit per Judam inundans et transiens, et usque ad collum veniet, et erit extensio alarum ejus implens latitudinem terræ tuæ, o Emmanuel. »

Quoniam *Siloe* missus interpretatur, per *Siloam* intelligimus Christum, qui missus est mundum re-

dimere, et per *aquas Siloe* prædicationem ejus. Per *A* aquas enim doctrina designatur, sicut scriptum est: « *Aqua sapientiæ salutaris potavit illum (Eccli. xv, 13).* » *Quæ*, scilicet, *aquæ vadunt cum silentio*, id est mentem spiritali potentia leuiter sine strepitu et clamore verborum ingrediuntur; quia, sicut Salomon ait: « *Verba sapientum audiuntur in silentio (Eccli. ix, 17)* » Quid vero per *Rasin regem Syriæ* nisi Cæsarem intelligi voluit? Quid per *Phacee filium Romeliæ* nisi Phariseos et legis doctores? *Abjecit* ergo *populus Judæorum aquas Siloe* quia prædicationem Domini respuit. Et elegit *Rasin*, id est regem gentium, dicens: « *Non habemus regem nisi Cæsarem (Joan. xix, 15).* » Unde *Rasin* interpretatur *Placentia*; quia secundum placentiam et libitum voluntatis suæ dixerunt hoc, et assumpserunt potius *filium Romeliæ*, id est Phariseos et scribas, qui a sanctis Patribus originem ducunt.

Propter hoc adduxit Dominus super eos aquas fluminis fortes et multas, id est humani generis validos et copiosos populos, regem scilicet Assyriorum, id est Vespasianum ducem Romanorum. Quia enim Assyrii dicuntur *coarguentes*, merito Romani vocantur Assyrii, qui Judæorum iniquitatem arguentes ulciscabantur. Et quia *populus Romani exercitus aquas fluminis appellavit*, loquitur metaphorice de eo quasi de flumine nimium excrescente et cuncta replente. Vel per *aquas fluminis impetum tribulationis illius*, quam tunc Judæi pertulerunt, intelligamus. *Aquæ enim vel populos vel tribulationes hic significant.*

Et ascendet, inquit, super omnes rivos ejus, etc. *Rivos ejus* singulas tribus ac familias fortasse nominat, et *ripas terminos* tribuum et familiarum. Sed iste fluvius tribulationum excedens omnes et tribus et limites tenuit, et per *Judam inundans et transiens usque ad collum* excrevit, ut submergeret omnes sicut flumen, cum usque ad collum venerit. Et *extensio alarum ejus exercitus implevit latitudinem terræ Emmanuel*, id est Judæam, et omnem Galilæam; deinde cernens propheta omnes Judæos in Jerusalem conventuros, atque per Titum Vespasiani filium superandos, ait:

VERS. 9. — « *Congregamini populi, et vincemini (72), et audite universæ procul terræ: confortamini et vincemini, accingite vos et vincemini.* »

VERS. 10. — « *Inite consilium, et dissipabitur, loquimini verbum, et non fiet, quia nobiscum Deus.* »

hæc enim tempore obsidionis et captivitatis illius completa sunt. Neque enim cum Judæis jam erat Deus, sed cum Christianis. Nam sequitur:

VERS. 11. — « *Hæc enim ait Dominus ad me: Sicut in forti manu erudivit me, ne irem in via populi hujus, dicens:* »

VERS. 12. — « *Non dicatis: Conjuratio. Omnia enim quæ loquitur populus iste, conjuratio est.* »

(72) Alias ubique, *vincimini*.

(73) Alias, *ejus*.

Nobiscum Deus est, id est Christū: *Ait enim ipse Christus Dominus ad me: Sicut in forti manu erudivit me Deus Pater meus*, id est sicut eum, cui validam virtutem dederat; non enim ad mensuram dat Deus Spiritum, ne per viam *populi hujus* incederem, infirmas actiones ejus imbecillo animo sequens, et inerudito corde per iter insipientium gradens, sed ut directionis meæ viam fortiter et sapienter tenerem. Unde contra eum indignantes dixerunt apud se: « *Gravis est nobis etiam ad videndum, quoniam dissimilis est aliis vita illius, et immutatæ sunt viæ illius, tanquam nugacæ æstimati sumus ab illo; et abstinet se a viis nostris tanquam ab immunditiis (Sap. ii, 15, 16).* » Non ergo ivit *in via populi hujus*, sed qui eum valida manu confortavit et sapienter erudivit, ne *in via populi hujus* iret, ipse ei ac discipulis ejus dixit: *Ne dicatis: Conjuratio fit adversus nos; omnia enim, quæ loquitur populus iste, de nobis, conjuratio est.* Conjuraverunt enim adversus Salvatorem, et « *conspiraverunt, ut si quis illum confiteretur Christum, extra synagogam fletet (Joan. ix, 22),* » et quasi conjurationem semper facientes nunquam cessaverunt mala contra eum machinari, donec interemerunt eum. Sic et in discipulos ejus quasi juratas semper habuere discordias, semper eis mala fabricantes. Unde et subditur: « *Et timorem eorum (73) me timeatis, neque paveatis.* »

VERS. 13. — « *Dominum exercituum ipsum sanctificate, ipse sit pavor vester, et ipse terror vester.* »

Ac si diceretur: « *Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere; sed potius eum timeate, qui potest et animam et corpus perdere in gehennam (Matth. x, 28).* » Sicut et Petrus ait: « *Timorem eorum ne timueritis, ut non conturbemini; Dominum autem Christum sanctificate in cordibus vestris (I Petr. ii, 14).* » Sequitur:

VERS. 14. — « *Erit vobis in sanctificationem, in lapidem autem offensionis, et in petram scandali duabus domibus Israel, in laqueum et in ruinam habitantibus Jerusalem.* »

VERS. 15. — « *Et offendent ex eis (74) plurimi, et cadent, et conterentur, et irretientur, et capientur.* »

In sanctificationem fuit discipulis, quia Spiritus sui gratiam dedit eis. Sed *duabus domibus Israel*, id est Judæ et reliquis decem tribus factus est in *lapidem offensionis, et in petram scandali*. Sperabant enim eum Judæi venturum. Sed quia venit humilis et occultus, contempserunt eum et offenderunt in illum. Nam, apud se superba sapientes, dedignati sunt in eum credere, quem cernebant numilem. Fuit ergo eis *lapis offensionis*. Quem, cum etiam mori cernerent, gravius in illum pertulere scandalum, ut nulla ratione jam Deum credere possent, quem mo-

(74) Cod. Cruc., *in eis*.

rientem viderant, sicque etiam petra *scandali factus* est. Et habitatoribus *Jerusalem* fuit in laqueum et in *rasinam*; quoniam in eo quod eum specialiter persecuti sunt, semetipsos laqueo suæ deceptionis involverunt, et ruinam sibi non solum animarum, sed et totius urbis acquisierunt, ut cum ipsis tota deleteretur civitas.

« Et offenderunt, inquit, ex eis plurimi. » Non omnes offenderunt, sed *plurimi*; quia inter eos multi erant in Christum credentes. « Et cadent, inquit, et conterentur. » *Cadentes contriti sunt*; quia relictis coelestibus terrena quæsierunt. Quis enim major casus, vel quæ potest esse major contritio quam, derelicto Creatore, creaturam quærere, desertis supernis gaudiis, infimis rebus inhiare? Casum igitur et contritionem passi sunt; quia, amissis coelestibus desideris, terrenum est omne, quod sciunt. Et irretientur peccatis suis, et capiuntur laqueo perpetuæ mortis. Vel in obsidione *Jerusalem* sunt irretiti, quando civitas capta est, et illi sunt capti. Quia ergo multitudo Judæorum offendens in lapide *offensionis* contracta est, electio autem veram consecuta est justitiam, idcirco apte subjungitur:

VERS. 16. — « Liga testimonium, signa legem in discipulis meis. »

VERS. 17. — « Et expectabo Dominum, qui abscondit faciem suam a domo Jacob; et præstolabor eam. »

Nam vox Christi nunc ad prophetam dirigitur. Propheta quippe *testimonium* Christi in nobis ligat; quia fidem ejus sermo propheticus menti valde tenacius agglutinat, cum certum nobis sit, ea quæ dixerunt prophetae, nullatenus fingi potuisse. *Legem* quoque signat in nobis, quoniam præcepta ejus cordi nostro firmiter includit. Libenter enim « Memores sumus mandatorum ejus ad facienda ea (*Psal.* cii, 18), » de cujus potentia et promissione dubitare nequimus. *Liga*, inquit, *testimonium* Veteris Testamenti, et trade illud *discipulis meis*, id est apostolis et fidelibus, qui Evangelium susceperunt, et *signa legem in eis*. Quia ergo fidem Salvatoris et legem discipuli tenuerunt, quam Judæi maxime tempore passionis ejus amiserunt. *Liga*, inquit, *testimonium, signa legem in discipulis meis*; Et *expectabo Dominum*, ut me resuscitet; quia « caro mea requiescit in spe (*Psal.* xv, 9). » Qui abscondit faciem suam a domo Jacob; quia ex quo me negaverunt, et Patrem pariter amiserunt. « Omnis enim qui negat Filium, nec Patrem habet (*Joan.* ii, 23). » Sequitur:

VERS. 18. — « Ecce ego et pueri mei, quos dedit mihi Dominus in signum et in portentum Israelis a Domino exercituum, qui habitat in monte Sion. »

Pueri vocantur qui mandatis coelestibus inseruiunt, et puerorum nomine discipulos suos nunc exprimit, qui præcepta ejus specialiter servaverunt. *Ecce ego, inquit, et pueri mei, quos dedit Dominus in*

signum et in portentum Israelis, id est ego et discipuli mei signa et portenta faciemus in populo Israel. Deum patrem dicit habitare in monte Sion, id est in cælis, non quia ipse Filius cum Patre semper non maneret in cælis, sed quia corporaliter conversabatur in terris. Mons namque Sion ille nunc intelligitur, de quo dicit Apostolus: « Accessistis ad Sion montem et civitatem Dei viventis Jerusalem cælestem et multorum millium angelorum frequentiam, et Ecclesiam primitivorum, qui conscripti sunt in cælis (*Hebr.* xii, 22). » Sequitur:

VERS. 19. — « Et cum dixerint ad vos: Quærite a pythonibus et divinis, qui strident incantationibus suis: Nunquid non populus a Deo suo requiret pro vivis ac mortuis? » (75)

VERS. 20. — « Ad legem magis, et ad testimonium. Quod si non dixerint juxta verbum hoc, non erit eis matutina lux. »

Quid pythonica divinatio gerat artis in libro Regum invenimus (*I Regum* xxviii), ubi, rogante Saul, pythonissa vel animam Samuelis, vel pro ea potius spiritum immundum evocavit ab inferis. Quod magiæ phantasie genus ab Apolline Pythio repertum, atque ab ejus cognomine sic dicunt esse vocatum. Sed et interpretatio nominis congruit, quia Python dicitur *os abyssi*. Videamus ergo sententiam:

« Ego, inquit, et pueri mei signa et prodigia facturi sumus in Israel; vos autem, qui hæc expectatis, videte, ne mendacibus signis pseudoprophetarum decipiarni. Cum enim dixerint vobis quilibet seductores: *Quærite a pythonibus et divinis*, id est consulite magos, ut agnoscat per eos a mortuis veritatem, respondete illis: *Nunquid populus non requiret a Deo suo pro vivis ac mortuis*, etc., pro omnibus (75)? Omne enim quod inquiritur, aut pro vivis aut pro mortuis quæritur; aut forsitan pro utrisque. Cur ergo dæmones consuleremus, cum a Deo quærenda sunt omnia?

Ad legem magis et ad testimonium ejus attendamus. Quod si filii Israel non dixerint juxta verbum hoc, id est ut, repudiatis maleficis, ad legem Dei, quæ cuncta prohibet maleficia, ad testimonium legislatoris et prophetarum de adventu Salvatoris attendant, non erit eis matutina lux, id est exordium novæ gratiæ: « quia si Moysen et prophetas non audiunt, neque si quia ex mortuis resurrexerit, credent ei (*Luc.* xvi, 31), » id est Redemptori nostro, qui ait: « Si crederetis Moysi, crederetis forsitan et mihi. De me enim ille scripsit. Si enim illius litteris non creditis, quomodo verbis meis crederis? » (*Joan.* v, 46.) Quoniam igitur ad legem et ad testimonium non attenderunt, non sunt illustrati luce matutina, prædicante Domino, qui vespertinam vix habituri sunt apparente Elia. Sequitur:

VERS. 21. — « Et transibit per eam, et corruet, et esuriet; et cum esurierit, irascetur, et maledicet regi suo et Deo suo.

(75) Alias, *req. visionem pro vivis a mortuis*.

(75*) C. Garst., *id est pro omnibus*.

Transibit Judaicus populus *per eam* lucem, id est per illius temporis spatia, quo Christus mira facturus est, et mira docturus, et offendens ut cæcus in lapidem offensionis *corruet* ab omni statu rectitudinis, et *esuriet*, quia jam ultra non cibabitur pane vitæ et intellectus. Sicut enim fames carnis est subsidium corporis subtractum, ita fames mentis est silentium divinæ locutionis. Et quia, cum doctrina cœlestis humanam mentem deserit, contra eam tentatio convalescit hostis antiqui, postquam hic populus intelligentiam Scripturarum perdidit, et verba Salvatoris intelligere nequivit, aut noluit, mox contra eum, instigante diabolo, in iram exarsit, et maledixit ei. Hoc est enim quod nunc dicitur, quia *cum esurierit irascetur, et maledicet regi suo et Deo suo*. Christus namque et rex Israel est, et Deus Israel est. Qui cum diceret quia multi leprosi erant in Israel sub Elisæo propheta, et nemo eorum mundatus est nisi Naaman Syrus, repleti sunt omnes ira in synagoga, hæc audientes, et ejecerunt eum extra civitatem et duxerunt eum usque ad supercilium montis, ut præcipitarent eum (*Luc. iv, 27-27*). Et tempore passionis ejus atrocius irati sunt et ma-

aledixerunt ei, « qui cum malediceretur, non maledicebat; cum pateretur, non comminabatur (*I Pet. ii, 23*). » Post cujus passionem, quia Jerusalem obsidenda erat et capienda, recte subjungitur: « Et suspiciet sursum. »

VERS. 22. — « Et ad terram intuebitur, et ecce tribulatio et tenebræ, dissolutio et angustia, et caligo persequens, et non poterit avolare de angustia sua. »

Suspiciet sursum Judaicus populus ad Dei cognitionem et auxilium, et ecce tribulatio adversitatis, et tenebræ ignorantiae: quia Deus excæcavit corda eorum, nec liberavit eos. *Et ad terram*, id est ad ea quæ circa se in terra flent, *intuebitur, et ecce tribulatio*. « Et erit, inquit, pressura magna super terram, et ira populo huic, et cadent in ore gladii, et captivi ducentur in omnes gentes, et Jerusalem calcabitur a gentibus donec impleantur tempora nationum (*Luc. xxi, 23, 24*). » Hoc enim et hic dicitur: « Dissolutio et angustia, et caligo persequens, et non poterit avolare de angustia sua. » Similiter et apud Danielem legimus: « Post finem belli statuta desolatio (*Dan. ix, 26*). » Sequitur:

LIBER SECUNDUS.

CAPUT IX.

VERS. 1. — *Primo* tempore alleviata est terra Zabulon, et terra Nephthali, et novissimo aggravata est via maris trans Jordanem Galilææ gentium. »

VERS. 2. — « Populus, qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam; habitantibus in regione umbræ mortis, lux orta est eis. »

Nunc de eo tempore sermo est, quo Dominus inter homines degens, Evangelium prædicare per se ipsum dignatus est. Nam post baptismum ad jejunium ejus scribit Matthæus, quia « secessit in Galilæam, et relicta civitate Nazareth venit, et habitavit in Capharnaum maritima, in finibus Zabulon et Nephthalim, ut adimpleretur quod dictum est per Isaiam prophetam: Terra Zabulon, et terra Nephthalim, via maris trans Jordanem Galilææ gentium. Populus, qui ambulat in tenebris, vidit lucem magnam, et sedentibus in regione umbræ mortis lux orta est eis. Et inde cœpit Jesus prædicare et dicere: Pœnitentiam agite; appropinquavit enim regnum cœlorum (*Matth. iv, 12-17*).

Itaque primo tempore Dominicæ prædicationis alleviata est onere peccatorum terra Zabulon, et terra Nephthalim; quia ibi Salvator, antequam discipulos elegisset, prædicare cœpit remissionem peccatorum et ingressum regni cœlestis, promittens pœnitentibus. Qui et de via maris, id est de regione maritima, novissimo tempore prædicationis ejus aggravata pondere peccatorum, in sequentibus Evangelii

ait: « Væ tibi, Corozaim! væ tibi, Bethsaida! quia si in Tyro et Sidone factæ fuissent virtutes quæ vobis factæ sunt, olim in cilicio et cinere sedentes pœniterent. Verumtamen Tyro et Sidoni remissius erit in judicio quam vobis. Et tu, Capharnaum, usque ad cœlum exaltata, usque ad infernum demergeris (*Matth. xi, 21-23*). »

Via itaque maris gentium Galilææ, quæ erat trans Jordanem, novissimo aggravata est in suis iniquitatibus, quia prædicationem Dominicam obstinato animo contempsit. Populus autem gentium, qui prius in tenebris ignorantiae constitutus, latam viam sæculi, quæ ducit ad perditionem, ambulabat, vidit lucem magnam, prædicante Domino, et miraculis coruscante. *Lucem vidit* non parvam, ut aliorum prophetarum, sed magnam ut ejus, qui dicit: « Ego sum lux mundi (*Joan. viii, 12*). » Atque habitatoribus regionis umbræ mortis, id est peccatorum et infidelitatis nova lux justitiæ et fidei est exorta. Hoc enim inter mortem et umbram mortis distingui potest, quod mors eorum intelligatur esse, qui cum operibus mortuis ad inferos descenderunt, quoniam « anima, quæ peccaverit, ipsa morietur (*Ezech. xviii, 20*); » umbra vero mortis eorum, qui, dum peccent, nec dum de vita egressi sunt; quia, si voluerint agere pœnitentiam, possunt. Hæc tamen et aliter possunt intelligi. Ait enim:

« Primo tempore alleviata est terra Zabulon, etc. Nempe Zabulon interpretatur *jujurandum* ejus.

Nephtalim *discretio*. Et Judæorum populus juramentum Dei perceperat sicut per Zachariam dicitur : « Juravit ad Abraham patrem nostrum datum se nobis (Luc. 1, 73). » Qui et discretus erat, id est a cæteris omnibus populis sequestratus. *Primo igitur tempore alleviata est terra Zabulon, et terra Nephtali*; quia Dominus in terra Judæorum docuit, quibus hoc olim juraverat, et quos ex omnibus populis, qui sub cælo sunt, elegerat, ibique primo discipulos ad prædicandum misit. Sequitur :

« Et novissimo aggravata est via trans Jordanem Galilææ gentium. » Quid per viam nisi actio designatur? Et quid per mare nisi sæculum? quid vero per *Jordanem* nisi baptismus? Unde et *Jordanis descensus eorum* interpretatur; quia, qui baptizantur, ad ima humilitatis ab elatione sua descendunt. *Galilæa* vero, quæ dicitur, *transmigratio perpetrata*, transitus est de peccatis ad justitiam. Itaque *via maris*, id est actio sæcularis, quæ *trans Jordanem*, id est post baptismum est perpetrata transmigratio gentium, *novissimo tempore aggravata est pondere peccatorum*; quia et nos, qui ex gentibus ad Christum vocati sumus, postquam per baptismi sacramenta transivimus, postquam ad virtutes a vitiis transmigravimus, nunc circa mundi terminum, quando tepuit charitas multorum, et abundavit iniquitas, rursus sæculi viam ingredimur, et sæcularibus negotiis implicamur, qui Deo militare debuimus, sicque peccatorum sarcina nimium gravamur, ut vix ad cæleste desiderium cor levare queamus.

Vel etiam ita possunt hæc exponi. Adveniente Christo, et prædicatione illius coruscante primo, *terra Zabulon et Nephtalim* a scribarum et Pharisæorum erroribus est liberata, et gravissimum *Judaicarum* traditionum jugum excussit de cervicibus suis; postea vero Evangelium apostoli Pauli, qui novissimus apostolorum omnium fuit (I Cor. iv, 9), *ingravata est*, id est multiplicata prædicatione, et in terminos gentium, et viam universi maris, id est sæculi, Evangelium Christi splenduit. Nam *populus gentilis*, qui autē *sedebat vel ambulabat in tenebris*, et idololatriæ ac mortis vinculis tenebatur, clarum Evangelii lumen aspexit. Unde et adjungitur :

« Habitantibus in regione umbræ mortis, lux orta est eis. » Regio enim *umbræ mortis* terra gentium est, quoniam umbra mortis imitatio hostis antiqui intelligitur. Ipse enim, quia mortem intulit, mors vocatur, Joanne attestante qui ait : « Nomen illi mors (Apoc. vi, 8). » Per umbram igitur mortis ejus imitatio designatur, quia sicut umbra juxta corpus ducitur, ita actiones iniquorum de specie imitationis ejus exprinuntur. Cernens itaque propheta gentiles populos in antiqui hostis imitatione defecisse, eosque ad veri solis ortum resurgere, quæ certe futura noverat, quasi ex præteritis narrat, dicens : « Habitantibus in regione umbræ mortis, lux orta est eis. » Ac de eorundem multitudine gentilium, qui nequa-

quam ejusdem lucis gaudia cognoverunt, subjungit :

VERS. 3. — « Multiplicasti gentem, non magnificasti lætitiā. »

Multiplicata enim fuerat gens per totius mundi latitudinem. Sed necdum magnificata fuerat lætitiā, dum adhuc tantum in Judæa notus erat Deus : quia completum adhuc non fuerat : « Evangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo (Luc. ii, 10). » Sed jam de ejus magnificatione sequitur :

« Lætabuntur coram te, sicut lætantur (76) in messe, » etc. Copiosam quippe messem generis humani collegerunt apostoli, quando non solum Judæos, sed etiam gentes congregaverunt ad fidem. Unde et dictum eis fuerat : « Levate oculos vestros, et videte regiones, quoniam albæ sunt jam ad messem; et qui metit, mercedem accipit, et congregat fructum in vitam æternam, ut et qui seminat, simul gaudeat, et qui metit. Ego misi vos metere, quæ non laborastis. Alii laboraverunt, et vos in labores eorum introistis (Joan. iv, 35 38). » In hac itaque messe lætati sunt *coram Domino* sancti prædicatores, dum de conversione gentium gauderent. Qui et accepto desuper Spiritu sancto antiquum hostem et universam ejus militiam superantes « omne enim, quod natum est ex Deo vincit mundum (I Joan. v, 4), » sicut *victores* exultaverunt. Et exultantes *spolia* diviserunt; quoniam eloquia sacra cunctis per orbem nationibus distribuerunt. Nam spoliolum nomine divina eloquia signantur, sicut scriptum est : « Lætabor ego super eloquia tua, sicut qui invenit spolia multa (Psal. cxviii, 162). »

Vel *multiplicasti gentem* fidelium, o Christe, qui Ecclesiam tuam toto orbe dedicasti; sed *non magnificasti lætitiā*; quia de perfidia Judæorum reliquisti nobis tristitiam. Sed cum veneris, et Christianorum gens tota simul fuerit congregata, tunc *lætabuntur* apostoli *coram te* sicut messorum; quia fructus humanæ messis congregatus erit in vitam æternam; et sicut *exultant victores*, qui captam *dividunt* prædam; quia tunc perfecte victus erit diabolus, et homines dividuntur in dextros et in sinistros. (Sed cur isti victores in divisione spoliolum exultaverint demonstratur, cum de gentili populo subjungitur :

VERS. 4. — « Jugum oneris ejus, et virgam humeri ejus, et sceptrum exactoris ejus superasti sicut in die Madian. »

Eripiens quippe gentilitatem Dominus superavit *jugum oneris ejus*, cum eam adventu suo ab illa dæmoniacæ tyrannidis servitute liberavit. Superavit *virgam humeri ejus*, cum persecutionem illius, qua ex perverso opere graviter deprimebat, ab humano genere Redemptor compescuit. Superavit *sceptrum exactoris ejus*, cum regnum diaboli, qui pestifera perpetratione vitiorum exigere consuevit debita pæ-

(76) Alias, qui lætantur.

narum, de fidelium corde destruxit. Sed quomodo hæc acta sint audiamus.

Sicut in die Madian, id est sicut sanctus Gedeon in trecentis viris innumeram multitudinem Madianitarum vicit. Libet hoc loco digressionem facere et quare triumphus Christi victoriæ Gedeonis assimiletur ostendere. Scriptum est enim in libro Judicum : « Omnis Madian, et Amalec, et orientales populi congregati sunt simul. Et transeuntes Jordanem castra metati in valle Jezrael. Spiritus autem Domini induit Gedeon. Qui clangens buccina convocavit domum Ablezer, ut se sequeretur. Misitque nuntios in universum Manassen, qui et ipse secutus est eum; et alios in Afer et Zabulon et Nephtholim, qui occurrerunt ei. Dixitque Gedeon ad Dominum : Si salvum facis per manum meam Israel, sicut locutus es, ponam vellus hoc lanæ in area : si ros in solo vellere fuerit, et in omni terra siccitas, scio quod per manum meam, sicut locutus es, liberabis Israel. Factumque est ita. Et de nocte consurgens, expresso vellere, coëcham rore complevit, dixitque rursus ad Dominum : Ne irascatur furor tuus contra me, si adhuc semel tentavero signum quaerens in vellere : oro ut solum vellus siccum sit, et omnis terra rore madens. Fecitque Dominus nocte illa, sicut postulaverat, et fuit siccitas in solo vellere, et ros in omni terra (*Judic. vi, 35*), etc. »

« Igitur Jerobaal, qui et Gedeon, de nocte consurgens, et omnis populus cum eo venit ad fontem qui vocatur Arrath (77). Erant autem castra Madian in valle ad septentrionalem plagam collis excelsi. Dixitque Dominus ad Gedeon : Multus tecum est populus, nec tradetur Madian in manus ejus, ne glorietur contra me Israel, et dicat : Meis viribus liberatus sum. Loquere ad populum, et cunctis audientibus prædica : Qui formidolosus et timidus est, revertatur. Recesseruntque de monte Galaad, et reversa sunt de populo viginti duo millia virorum, et tantum decem millia remanserunt. Dixitque Dominus ad Gedeon : Adhuc populus multus est; duc eos ad aquas, et ibi probabo illos, et de quo dixerō tibi, ut tecum vadat, ipse pergat; quem autem prohibuero, revertatur. Cumque descendisset populus ad aquas, dixit Dominus ad Gedeon : Qui lingua lambuerint aquas sicut solent canes lambere, separabis eos seorsum; qui autem, curvatis genibus, biberint in altera parte erunt. Fuit itaque numerus eorum qui, manu ad os projiciente aquas lambuerant, trecenti viri; omnis autem reliqua multitudo flexo poplite biberat. Et ait Dominus ad Gedeon : In trecentis viris qui lambuerunt aquas, liberabo vos, et tradam Madian in manu tua; omnis autem reliqua multitudo revertatur in domum suam.

« Sumptis itaque pro numero cibariis et tubis, omnem reliquam multitudinem abire fecit in tabernacula sua, et ipse cum trecentis viris se certamini dedit. Castra autem Madian erant subter in valle.

(77) Alias, *Harrad*.

A Eadem nocte dixit Dominus ad eum : Surge et descende in castra, quia tradidi eos in manu tua. Sin autem solus ire formidas, descendat tecum Phara puer tuus. Et cum audieris quid loquantur, tunc confortabuntur manus tuæ, et securior ad hostium castra descendes. Descendit ergo ipse et Phara puer ejus in partem castrorum, ubi erant armatorum vigiliæ. Madian autem et Amalec et omnes Orientales populi fusi jacebant in valle ut locustarum multitudo. Camell quoque innumerabiles erant sicut arena quæ jacet in littore maris. Cumque venisset Gedeon, narrabat aliquis somnium proximo suo, et in hunc modum referebat quod viderat : Vidi somnium, et videbatur mihi quasi subcinericius panis ex hordeo volvi, et in Madian castra descendere.

B Cumque pervenisset ad tabernaculum, percussit illud atque subvertit, et terræ funditus coæquavit. Respondit is cui loquebatur : Non est hoc aliud nisi gladius Gedeonis, filii Joas, viri Israelitæ. Tradidit Deus in manu ejus Madian, et omnia castra ejus.

« Cumque audisset Gedeon somnium, et interpretationem ejus, adoravit et reversus est ad castra Israel, et ait : Surgite, tradidit enim Deus in manus vestras Madian, divisitque trecentos viros in tres partes, et dedit tubas in manibus eorum lagenasque vacuas ac lampades in medio lagenarum, et dixit ad eos : Quod me fecere videritis, hoc facite. Ingrediar in partes castrorum, et quod fecero, sectamini.

C Quando personuerit tuba in manu mea, vos quoque per circuitum castrorum clangite, et conclamate : Domino et Gedeoni. Ingressusque est Gedeon et trecenti viri, qui erant cum eo, in partem castrorum incipientibus vigiliis noctis mediæ, et custodibus suscitatis cœperunt buccinis clangere et complodere inter se lagenas. Cumque per gyrum castrorum in tribus personarent locis, et hydriæ confregissent, tenuerunt sinistris manibus lampades, et dextris sonantes tubas, clamaveruntque : Gladius Domini et Gedeonis, stantes singuli in loco suo per circuitum castrorum hostilium. Omnia itaque castra turbata sunt, et vociferantes, ululantesque fugerunt. Et nihilominus instabant trecenti viri buccinis personantes. Immisitque Dominus gladium in omnibus castris, et mutua se cæde truncabant, fugientes usque Bethsetta, et crepidinem Abelmehula in Tabbath. Conclamantes autem viri Israel de Nephtholim et Aser et omni Manasse persecuti sunt Madian. Misitque Gedeon nuntios in omnem montem Ephraim, dicens : Descendite in occursum Madian, et occupate aquas usque Bethbera atque Jordanem. Clamavitque omnis Ephraim, et præoccupavit aquas usque Bethbera, apprehensosque duos viros Madian Oreb, et Zeb interfecit, Oreb in Petra Oreb, Zeb vero in torculari Zeb, et persecuti sunt Madian, capita Oreb et Zeb portantes ad Gedeon transfluenta Jordanis (*Judic. vii, 1 et seqq.*). » Hactenus Historiæ

eaeræ verba posuimus. Sed quid prodest verba posuisse, nisi et mysticam eorum intelligentiam saltem breviter attingamus.

Gedeon igitur, ad prælium veniens, Redemptoris nostri signat adventum, de quo scriptum est: « Tollite portas, principes vestras, et introibit rex gloriæ. Quis est iste rex gloriæ? Dominus fortis et potens, Dominus potens in prælio (*Psal. xliii, 7*). » Hunc Redemptorem nostrum non solum opere, sed etiam nomine prophetavit. Gedeon quippe interpretatur *circuiens in utero*. Dominus enim noster per majestatis potentiam omnia circumplectitur, et tamen per dispensationis gratiam intra uterum Virginis venit. Quid enim *circuiens in utero* nisi omnipotens Deus sua nos dispensatione redimens, divinitate cuncta complectens, et humanitatem intra uterum sumens, in quo utero incarnatus esset, et clausus non esset, quia et in utero fuit per infirmitatis substantiam, et extra uterum per divinitatis potentiam

Madian vero interpretatur *de judicio*. Ut enim hostes ejus repellendi destruendique essent, non de vitio repellentis, sed *de judicio* juste judicantis fuit. Et ideo *de judicio* vocantur, quia alieni a gratia Redemptoris justæ damnationis meritum etiam in vocabulo nominis trahunt.

Amalec autem *populus lambens* interpretatur. Et quid per lambentem populum nisi mentes sæcularium designantur, quæ terrena cuncta ambiendo quasi lambunt, dum solis temporalibus delectantur?

Orientalis vero dicuntur: quia, sicut orti sunt, ita permanent neque circumcisi, neque baptizati. « Omnis ergo Madian et Amalec et orientales populi congregati transierunt Jordanem; » quoniam isti omnes una conspiratione in eos, qui baptizati sunt, irruerunt. Nos quippe baptismum quasi Jordanem Jesu dæce transivimus, et jam quasi repromissionis terram inhabitamus Ecclesiam. Dum igitur infideles adversus nos veniunt, quasi ad eorum devastationem, qui in terra trans Jordanem sunt, properant.

Et castrametati sunt in valle Jezrael; quia in peregrinatione vitæ præsentis tyrannice depresserunt et conculcaverunt humilitatem fidelium. Jezrael quippe *semen Dei* dicitur; et « qui seminat bonum semen, est filius hominis; bonum vero semen sunt filii regni (*Matth. xiii, 37*). »

« Spiritus autem Domini induit Gedeon; » quia, « Jesu baptizato et orante, descendit Spiritus sanctus corporali specie sicut columba in ipsum (*Luc. iii, 22*). » « Qui clangens buccina convocavit domum Abiezer; » quia cœpit Jesus prædicare, et eligit discipulos. Abiezer quippe *Pater meus adjutor* interpretatur. Quo nomine quid nisi prophetarum et antiquorum patrum persona designatur, cujus domus fuit discipulorum Domini collegium?

« Misitque nuntios in universum Manassem, » id est apostolos, dicens: « In viam gentium ne abieritis, sed ite ad oves domus Israel (*Matth. x, 5, 6*). » « Manasses » enim, qui interpretatur *necessitas*, figura est illius populi, qui necessitate Deo servivit, id est timore. « Et alios in Aser, et Zabulon, et Nephthalim; » quia Paulum et Barnabam misit ad gentilem populum, qui factus est in Christo beatus, et fortitudine plenus, et charitate dilatatus. Aser enim *beatus* dicitur, Zabulon *habitaculum fortitudinis*, Nephthalim *dilatatus* vel *dilatavit me*. Ros in vellere, et siccitas in omni terra fides est in omni populo Judæorum, et infidelitas in gentibus.

« De nocte consurgens, expresso vellere, conclamare complevit; » quia de morte Christus, ante lucem resurgens, fidei gratiam a Judæis abstulit, qua discipulorum mentem replevit. Item siccitas in vellere et ros in omni terra perdidit in Judæis, et fides in toto orbe. Gedeon, id est Christus. Jerobaal (78), id est *judicem habens*, ad improprium scilicet diaboli, qui reprobos habens non tamen potest judicare, et vindicare destructionem idololatriæ. Qui *de nocte consurgens venit ad fontem Harad*; quoniam ante lucem de sepulcro resurgens, venit ad immortalem fontem in cælum ascendens. Harad quippe *consurrectio descensionis* interpretatur. Et omnis populus credentium cum eo resurgens venit ad hunc fontem; quia « Deus conresuscitavit, et consedere fecit nos in cœlestibus in Christo Jesu (*Ephes. ii, 6*). »

Madian erant in valle, id est in profundo vitiorum, ad septentrionalem plagam, id est in sinistra et glaciali, tenebrosa que infidelitate. Collis excelsus Ecclesia est in latere Christi lancea patefacto consistens, qui est mons in vertice montium.

Mons Galaad, qui interpretatur *aceruus testimonii*, præcelsum et multiplex testimonium est, quod in passionibus martyres reddiderunt. De quo monte reversa sunt viginti duo millia timidorum, id est multitudo transgressorum utriusque Testamenti et apostatarum. Nam viginti duo bis undecim sunt, et undenarius transgressionem designat, denarius observantiam præceptorum. Nam decem millia remanserunt cum Gedeone. Sed quia non omnes prædicare sufficiunt vel pati pro Christo, qui legem servare creduntur, adhuc populus est multus.

Ducti sunt igitur ad fluvium, ut aquas lamberent; et qui aquas flexis genibus hauserunt, a bellica intentione remoti sunt. Aquis namque doctrina sapientiæ, stantibus autem genu recta operatio designatur. Qui vero dum aquas biberent, genu flexerunt, a bellorum certamine revocati sunt; quia cum illis contra hostes fidei Christus pergat ad prælium, qui cum doctrinæ fluentia hauriunt, rectitudinem operum non inflectant, ut sapientiæ doctrina et operum virtute polleant. Nam, quia dissolutio operum in ipsa genuum incurvatione signatur, Paulus ait:

(78) Cod. G., Jeroboam.

Remissas manus, et dissoluta genua erigite, et gressus rectos facite pedibus vestris (*Hebr. xii, 12*). »

« Fuit itaque numerus eorum, qui manu ad os projiciente aquas lambuerant, trecenti viri. » Solet in centenariio numero plenitudo perfectionis intelligi. Quid igitur in centenariio ter ducto nisi perfecta cognitio Trinitatis intelligitur (79)? Cum his quippe Dominus adversarios fidei destruit, cum his ad prædicationis bella descendit, qui sciunt de Trinitate, quæ Deus est, perfecta sentire.

Eadem nocte, qua cœnavit cum discipulis, dixit Dominus ad eum: Surge a cœnâ, et descende in castra, id est in locum quo venturus est Judas cum turba Judæorum. « Sin autem solus ire formidas, descendat tecum Phara puer tuus. » Hoc, nisi fallor, Marcus ita ait: « Assumpsit Petrum et Jacobum et Joannem secum, et cœpit pavere et tædere (*Marc. xiv, 33*). » Phara quippe, qui interpretatur *laguncula*, typus est apostolorum, qui nova gratia velut musto sunt repleti. « Descendit ergo ipse et Phara puer ejus in partem castrorum, ubi erant armatorum vigiliæ; » quia venit cum discipulis in hortum, quo se capiendum noverat a ministris Pharisæorum et cohorte militum. In camelis tortitudo vitiorum signatur, et in locustis instabilitas mentium. Qui *narrabat somnium* vel interpretabatur, divinos significare videtur et sapientes sæculi, nonnullos quoque vates gentium, quibus pleraque de Christo revelata sunt, sicut sybillæ et Nabuchodonosor.

Subcinericius panis ex hordeo Christum, qui peccantibus asper et acutus, pungensque est, designat. Quia sicut panis sub mole cineris coquitur, et Christus ignem passionis sustinuit sub multitudine Judæorum, et ad resurrectionis virtutem duruit. Qui volvitur linguis prædicantium, ut ad humana corda descendat. « Percussit tabernaculum, atque subvertit, et terræ funditus coæquavit, » vel quando carnem persecutorum, in qua manebant animæ eorum, per mortem redegit in pulverem; vel quando vitia carnis eorum gladio prædicationis misericorditer feriens destruxit, et ipsos humiles reddidit. Vel potius Scriptura Veteris Testamenti potest in pane ex hordeo designari, cujus interior sensus tenacissimus litteræ paleis tegitur. Hoc enim et quinque panes hordeacei designant in *Evangelio*, ex quibus turbas pavit Dominus (*Joan. vi*). Qui scilicet panis est *subcinericius*; quia vetus Scriptura secundum carnalem sensum in pulvere terrenarum cogitationum jacet.

« Non est hoc aliud nisi gladius Gedeonis filii Joas. » Joas, qui interpretatur *sperans*, antiquum Dei populum designat, qui Salvatorem ex se nasciturum sperabat. *Cumque noster Gedeon audisset*, id est suis audiri fecisset, *somnium et interpretationem ejus*, admodum membra sua gaudio replevit, et ad gratiarum actionem accendit. *Dirisitque trecentos vi-*

ros, id est sanctos prædicatores in tres partes mundi, quæ sunt Asia, et Europa, et Africa. « Et dedit tubas in manibus eorum, lagenasque vacuas, ac Lampades in medio lagenarum. » In tubis designatur clamor prædicationum; in lampadibus claritas miraculorum; in lagenis fragilitas corporum.

« Ingressusque est Gedeon, et trecenti viri cum eo in partem castrorum. » Quia cœpit Jesus in prædicatoribus suis partem infidelium aggredi, ut eos salubriter vincens, subjiceret sibi. *Incipientibus vigiliis noctis mediæ, id est profundi erroris, et custodibus suscitatis; quia sæculi principes cœperunt astutiores errorum veterum custodes ponere contra novam apostolorum prædicationem. Cœperunt buccinis clangere, id est cœperunt prædicare. Et complodere inter se lagenas, id est corpora sua in passione collidere.* Nam sonuerunt tubis, cum prædicarent; confregerunt lagenas, dum solvenda in passione sua corpora hostilibus gladiis opponerent.

« Contractis vero lagenis, resplenderunt lampades, » et post solutionem corporum miraculis coruscaverunt. Moxque hostes in fugam versi sunt; quia dum mortuorum martyrum corpora miraculis coruscare conspiciunt, luce veritatis fracti, quod impugnaverant, crediderunt. Cecinerunt ergo tubis, ut lagenæ frangerentur; lagenæ fractæ sunt ut lampades apparerent; apparuerunt lampades, ut hostes in fugam verterentur, id est prædicaverunt martyres, donec eorum corpora solverentur; corpora eorum in morte soluta sunt, ut miraculis coruscerent; coruscaverunt miraculis, ut hostes suos ex divina luce prosternerent, quatenus nequaquam Deo erecti resisterent, sed eum subditi formidarent.

Et notandum quod steterunt ante lagenas, fugerunt ante lampades; quia nimirum persecutores fidei prædicatoribus adhuc in corpore positos restiterunt, post solutionem vero corporum apparentibus miraculis in fugam versi sunt; quia pavore concitissimi a persecutione fidelium cessaverunt. Prædicationem scilicet tubarum fractis lagenis corporum visis timuerunt lampadibus miraculorum.

« Cumque per gyrum castrorum in tribus personarent locis, » id est in Asia, Europa et Africa prædicarent, « et hydrias confregissent, tenuerunt in sinistris lampades, et in dextris sonantes tubas. » Pro dextro habere dicimus, quidquid pro magno pensamus; pro sinistro autem, quod pro nihilo ducimus. Bene igitur *in dextera tubas, et in sinistra lagenas, sive lampades tenuerunt; quia Christi martyres pro magno habent prædicationis gratiam, et corporum utilitatem vel miraculorum gloriam pro nihilo* (80).

« Inmisitque Dominus » divini verbi « gladium in omnibus castris, et mutua se cæde truncabant, » et

(79) Cod. G., exprimitur.

(80) Cod. G., pro minimo.

est conversationem pristinam ad invicem in se perimebant, « fugientes usque Bethsetta, et crepidinem Abelmeola in Thæbath. » Bethsetta *domus spinæ* dicitur : Abelmeola *luctus parturientis*; Thabth *bona exceptio*. Et quæ est domus spinæ nisi mens quæ de peccatis suis compungitur? Quæ est ista parturienti nisi Ecclesia, quæ spirituales Deo filios parturire non cessat? Et quæ est crepido luctus parturientis hujus, nisi plaga lateris Christi? Inde enim causam sibi lugendi sumit Ecclesia. Fugerunt igitur usque Bethsetta, qui de sceleribus compuncti sunt agentes pœnitentiam. Et usque ad crepidinem luctus parturientis fugerunt, id est usque ad fidem Dominicæ passionis, unde luctus Ecclesiæ cœpit. Et fugerunt in Thabth, id est in bonam exceptionem. Conclamantes autem voce prædicationis viri Israel, id est fideles, qui Deum oculis fidei vident de Nephtholim, id est de latitudine charitatis vel amplitudine mundi, et de Aser, id est de gente beatorum, et de omni Manasse, id est de iis qui ea quæ retro sunt, obliviscuntur, persequantur Madian cœlestibus armis instructi. Nephtholim quippe latitudo dicitur; Aser beatus; Manasses obliviosus vel oblitus.

« Misitque Gedeon nuntios in omnem montem Ephraim, » qui dicitur *ubertas*, id est Christus prædicatores in universum mundum. *Descendite*, inquit, in occursum Madian, id est humilitatem assume, ut hostium superbiæ resistatis. *Et occupate aquas sapientiæ usque Bethbara*, id est usque in Ecclesiam, ubi puteus aquarum viventium est. *Bethbara* quippe domus dicitur. *Et usque ad Jordanem*, id est ad descensionem et humiliationem eorum. Interpretatur enim *Jordanis descensio eorum*, vel *Baptismus appellatione Jordanis* intelligi poterit.

« Apprehensosque duos viros Madian Oreb et Zeb interfecit. » Oreb interpretatur *Corvus*, Zeb *lupus*. Uterque autem et corvus et lupus cadavere pascitur. Sed lupus quidem rapit et occidit animalia, et caribus eorum vescitur; corvus autem licet carnes comedat, occidere tamen non valet. Quid ergo per lupum nisi insatiabilis eorum rabies designatur, qui martyres interficiebant, et mortibus eorum pascebantur? Quid per corvum nisi illi, qui peccatis nigri morte quidem et cruciatibus justorum delectabantur, sed eos perficere non sufficiebant? Interpretatur etiam Oreb *foramen*. Et coluber ingredi foramen solet. Et quid per *foramen* nisi illi designantur, in quorum corde serpens antiquus ingredi et habitare consueverat.

Ephraim itaque interfecit Oreb et Zeb; quia conversi gentiles vel ad fidem converterunt, vel patiendo superaverunt et eos, in quibus serpentina malitia latebat; ut de pœnis justorum gauderent et eos, qui martyres ipsos peremerunt. Et Oreb quidem, id est in duritia sua. Zeb vero, id est raptores et devoratores sanctorum; in *torculari Zeb*, id est in pressura, qua justos affligebant. In eo enim, quod a sanctis usque ad mortem sunt tolerati, dum se justos occi-

A dere putarent, occisi sunt. Quorum *capita*, id est triumphum de illis martyres reportaverunt ad Gedeon, id est ad Christum, *trans fluenta Jordanis*, id est trans sacramenta baptismi, per quæ ad eum fit transitus. Bene itaque de gentilitate Deo dicitur; quia « jugum oneris ejus, et virgam humeri ejus, et sceptrum exactoris ejus superasti sicut in die Madian. » Et quia jam superatum sit exactoria ejus sceptrum, probatur, cum subditur :

VERS. 5. — « Quia omnis violenta prædatio cum tumultu et vestimentum mistum sanguine erit in combustionem, et cibus ignis. »

Violentam enim cum tumultu prædam agere conauerat exactor improbus iste; quia semel humano generi nummum deceptionis contulerat, et ab hoc quotidie mortis debitum expetere non desistebat. Violentam cum tumultu prædationem agebat; quia, cum impetu et clamore effrenato irruens tempore mortis, animas violenter rapiebat. Sed jam hæc violenta prædatio, id est antiqui hostis importuna crudelitas, in æternam erit combustionem.

Vestimentum vero corpus nostrum est, quo induta est anima; sanguis autem peccata carnis sunt, de quibus dicitur: « Libera me de sanguinibus (Psalm. l, 15). » Vestimentum sanguine miscetur, quando corpus desideriis carnalibus inquinatur. « Vestimentum ergo mistum sanguine erit cibus ignis; » quia caro luxuriantium gehennalibus mancipabitur incendiis. Sed cur hæc violenta prædatio, et vestimentum sanguine pollutum in combustionem erit? Quia jam in carne apparuit rex pacis et justitiæ, qui cunctis in se credentibus non solum animæ, sed et carnis munditiam tribuat.

VERS. 6. — « Parvulus natus est nobis, filius datus est nobis, et factus est principatus super humerum ejus. »

Hic est enim parvulus ille, qui « minoratus est paulo minus ab angelis (Hebr. ix), » qui « non venit ministrari, sed ministrare (Matth. xx, 28). » Reges autem sæculi non in humeris sed in capite portant insigne regium. Sed solus Rex noster gloriam potestatis suæ in humeris extulit. Unde et Isaac cum ad immolandum a patre duceretur, ligna sibi ipse portavit (Gen. xxii, 6), eximiam ejus patientiam designans crucem passionis suæ gestantis. Itaque principatus ejus est super humerum ejus; quia dum crucem propriis portaret humeris, vicit mundi principem, et in iis quos redemit principatum acquisivit. Sequitur :

« Et vocabitur nomen ejus Admirabilis, Consiliarius, Deus fortis, Pater futuri sæculi, Princeps pacis. » Admirabilis consiliarius est in omnibus, quæ per se ipsum in Evangelio docuisse legitur. Deus fortis in resurrectione cognitus est; quia virtute divina hostem antiquum prostravit et suam carnem resuscitavit. Separatim quoque legi possunt hæc nomina Admirabilis et Consiliarius, nec non Deus atque fortis. Admirabilis est enim, quia ipse est

« speciosus forma præ filiis hominum (*Psal. XLIV, 5*), » « in quem desiderant angeli prospicere (*I Petr. 1, 12*). » *Consiliarius* est, quia dicit : « Ego sapientia habito in consilio, et meum est consilium (*Prov. VIII, 12*). » *Deus* est, ex substantia Patris, *Fortis* est, quia ipse est Dei virtus. Et, sicut Adam pater est præsentis sæculi et princeps discordiæ, quæ fuit inter nos et Deum, ita et Christus est *Pater futuri sæculi, et Princeps nostræ pacis* ad Deum. Nam « primus homo de terrâ terrenus, secundus homo de cælo cælestis. Qualis terrenus, tales et terreni, et qualis cælestis, tales et cælestes (*I Cor. XV, 47 et seqq.*). » Et : « sicut per unius delictum in omnes homines in condemnationem, ita et per unius justitiam in omnes homines in justificationem vitæ (*Rom. V, 18*). » Sequitur :

VERS. 7. — « Multiplicabitur ejus imperium, et pacis non erit finis. Super solium David, et super regnum ejus sedebit, ut confirmet illud, et corroboret in judicium et justitiam amodo et usque in sempiternum. »

Multiplicabitur ejus imperium, « ut in nomine Jesu omne genu flectatur cælestium, terrestrium, et infernorum (*Philipp. II, 10*). » *Et pacis non erit finis*, quia nos in æternum pacificavit Deo per mortem suam. Et ubi fiunt hæc? *Super solium David, et super regnum ejus*; quia « dabit illi Dominus Deus sedem David Patris ejus, et regnabit in domo Jacob in æternum, et regni ejus non erit finis (*Luc. 1, 32*). »

Solium quippe *David* regia sedes est. *Regnum* vero juxta Dionysium est omnis finis, et ornatus legis, et ordinis distributio. Vel *solium David et regnum ejus* populus Dei est.

Ut confirmet, inquit, *illud et corroboret*; quia dum idem solium et regnum per evangelicam gratiam innovatum est, et de carnali factum spiritale, ita confirmatum est et corroboratum, ut sine fine perduret. Confirmabit autem illud *in judicio et justitia*; quia, sicut Salomon de eo dicit : « Rex, qui judicat in veritate pauperes, thronus ejus in æternum firmabitur (*Prov. XXI, 14*). » Et : « Quoniam justitia firmatur solium (*Prov. XVI, 12*). » *Amodo*, id est ex quo factus est principatus super humerum ejus et usque in sempiternum. Sequitur :

« Zelus Domini exercituum faciet hoc. » Zelari dicitur, qui cum cruciatu mentis castitatem custodit uxoris. Deus igitur quomodo zelatur, vel zelum habet, qui in custodienda castitate nostra nullo cruciatu mentis tangitur? Sed tamen quia castitatem animæ uniuscujusque custodit, humano modo zelans vocatur, quamvis cruciatu mentis non tangatur. Dionysius vero Areopagita dicit : « Omnium causarum honorum omnium amore per excellentiam amatoriarum bonitatis fit in existentia omnia providentis, et bonitate, et dilectione et amore fovetur. Propter quod et zelotem eum divina sapientes appellant velut multum in existentia optimum amorem, et ut

A suscitatore eam ostendentem, et concupita zelantem, et provisus existentibus eum per semetipsam zelantibus. Talis ergo zelus Domini faciet hoc, quod de incarnatione Christi, et regno supra dictum est. Sequitur :

VERS. 8. — « Verbum misit Dominus in Jacob, et cecidit in Israel. »

Jacob quidem *supplantator*, Israel vero *vir videns Deum* dici perhibetur. Et quid per *Jacob* nisi Judæus populus, quid per *Israel* nisi gentilitas designatur? Quia quem *Judæa* per carnis mortem supplantare studuit, hunc nimirum per oculos fidei gentilitas Deum vidit. *Verbum igitur ad Jacob* missum *in Israel* cecidit; quia eum, quem ad se venientem Judæus populus respuit, hunc repente constitens gentilis populus invenit. Sequitur :

VERS. 9. — « Et sciet omnis populus Ephraim, et inhabitantes Samariam in superbia et magnitudine cordis, dicentes »

VERS. 10. — « Lateres ceciderunt, sed quadris lapidibus ædificabimus : sycomoros succiderunt, sed cedros immutabimus. »

Ephraim vocabantur decem tribus, quæ derelicto templo Domini vitulos Jeroboam adorabant, et terra eorum dicebatur Samaria. Quid ergo per *Ephraim* et per *inhabitantes Samariam*, nisi gentilis populus designatur? *Sciet* itaque *populus omnis Ephraim, et inhabitantes Samariam*, id est universitas gentium, quia verbum quod in Jacob missum fuerat, cecidit in Israel. *Superbia* vero nonnunquam pro erectionis auctoritate ponitur, sicut Ecclesiæ Dominus ait : « Ponam te in superbiam sæculorum (*Isa. LX, 15*). » Et sapientia : « Mecum sunt, inquit, divitiæ et gloria, opes superbiæ et justitiæ (81) (*Prov. VIII, 18*). » Quia ergo populus gentilis, ad fidem conversus, non necessitate timoris adhuc astringendus erat ut olim Judæus, sed gratia libertatis relaxandus, quæ ei auctoritatem erectionis daret, recte *in superbia locuturus* asseritur, et non in pusillanimitate sicut Judæi, *sed in magnitudine cordis*. Et quid loquetur?

« Lateres ceciderunt, » etc. Quid per *lateres* nisi luteus Judæorum populus exprimitur? Et quid per *quadros lapides* nisi sanctos accipimus quorum vita in prosperitate et adversitate novit fortiter stare? Lapis enim quadrus æque stat, in quocunque latere fuerit versus. Quisquis ergo prosperitate non extollitur, adversitate non frangitur, suasionibus ad mala non trahitur, vituperationibus a bono opere non revocatur. Lapis quadrus est, et quasi ex omni latere statum habet, qui easum in qualibet permutatione non habet. Cernens itaque propheta Judæorum populum a fide periisse, et apostolos in Ecclesia surgere, per quos multi erant ex gentibus in fidei et vitæ fortitudine solidandi, in magna consolatione locutus est voce gentilitatis, dicens : « Lateres ceciderunt, sed quadris lapidibus ædificabimus. »

(81) Alias, *aves superbiæ et just.*

Videns quippe in Ecclesia apostolos, martyres et doctores surgere de laterum casu, id est Judæorum perditione, minus doluit, quia Dei ædificium, id est sanctam Ecclesiam de *quadris lapidibus* ædificari conspexit.

Sycomorus autem, quæ est arbor foliis moro similis, sed altitudine præstans, *ficus fatua* dicitur. Cedrus vero miri odoris est, ac natura impubilis, miræque celsitudinis. Quid ergo per sycomoros nisi fatuitas carnalium Judæorum exprimitur? Quid per cedros nisi sublimitas et bene redolens vita sanctorum, quæ nulla jam terreni amoris putredine corrumpi potest? *Sycomoros* itaque, id est carnales Judæos *succiderunt* maligni spiritus, et a fidei statu dejecerunt. Sed Ecclesia *cedros immutavit*, id est viros spirituales et odoriferos loco eorum substituit. Sequitur :

VERS. 11. — « Et elevabit Dominus hostes Rasin super eam, inimicos ejus in tumultum vertet. »

Ex libro Regum cognovimus (*I Reg. xvi*), quod Theglathalasar, rex Assyriorum, pecuniis ac precibus Achaz acquiescens, Damascum venerit, et Rasin, regem Syriæ, peremerit. Sequitur :

VERS. 12. — « Syriam ab oriente, et Philisthilm ab occidente » subaudi elevabit Dominus, « et devorabunt (82) Israel toto ore. »

Mulum enim antiquitus hæ duæ gentes populum Israel affixerunt, et præcipue paulo ante tempus captivitatis decem tribuum, ut in diebus Achab et cæterorum tunc temporis, ac deinceps. Sequitur :

« In omnibus his non est aversus furor ejus, sed adhuc manus ejus extenta. » Quia illi non sunt conversi ab iniquitatibus suis propter mala, quæ passi sunt hactenus, nec Dominus aversus est a furore suo, sed adhuc tribulationes eorum augebit tradens eos in captivitatem. Sic enim subjungitur :

VERS. 13. — « Et populus non est reversus ad percutientem se, et Dominum exercituum non inquisierunt. »

VERS. 14. — « Et disperdet Dominus ab Israel caput et caudam, incurvantem, et refrenantem die una. »

Id est quando captivi ducentur in Medos. Quid vero sit *caput* vel *cauda*, exponit ipse propheta subdendo :

VERS. 15. — « Longævus et honorabilis ipse est caput; et propheta docens mendacium ipse est cauda. »

Quid vero per *incurvantem* exprimitur nisi doctor subditos sub disciplina humilians? Et quid per *refrenantem* nisi doctor quilibet? De falsis autem prophetis adhuc subditur ;

VERS. 16. — « Et erunt, qui beatificant populum istum seducentes, et qui beatificantur, præcipitanti. »

Et quia omnes idcirco morti et captivitati sunt

A traditi, quoniam pseudoprophetae crediderunt, sequitur :

VERS. 17. — « Propter hoc super adolescentulis ejus non lætabitur Dominus, et pupillorum ejus et viduarum non miserebitur; quia omnis hypocrita est et nequam, et universum os locutum est stultitiam. »

Hypocritæ erant, quia populum Dei se esse simulabant; et loquebantur *stultitiam*, quia laudabant idola et sanetos prophetas deridebant. Sequitur versus, qui sæpius interponitur :

« In omnibus his non est aversus furor ejus, sed adhuc manus ejus extenta. » Sed sciendum est quia Deus in se ipso nec furorem, nec iram habet. Irasci enim dicitur, qui fervore animi contra puniendum vitium accenditur. Deus ergo quomodo irascitur, qui in ulciscendis vitiis nostris nulla perturbatione animi commovetur? Sed qui culpas percutit, modo humanæ locutionis dicitur irasci, vel furorem habere, quamvis nulla animi perturbatione moveatur. Ita epim Deus irasci non potest, sicut nec mutari, ullatenus potest. Cujus et *manus extenta* dicitur, ut habitus in eo sericatus describatur, licet ipse nullis membrorum lineamentis terminetur. Cur autem furor ejus non sit aversus ab eis, ostendit propheta subjungens :

VERS. 18. — « Succensa est enim quasi ignis impletas, veprem et spinam vorabit, et succendetur in densitate saltus, et convolvetur superbia fumi. »

Impietas idololatriæ et crudelitatis *succensa est* in regibus Israel, et vorabit veprem et spinam, id est eos, de quibus in carmine David dicitur : « Prævaricatores autem quasi spinæ evellentur (*II Reg. xxiii, 6*) » universi. Et succendetur ignis impietatis in densitate saltus, ut totum Israel devoret. Sed cum impietas vocetur ignis, quis est iste fumus de hoc igne procedens nisi doctrina impietatis? Et *superbia fumi* superbia perversæ doctrinæ est. Convolvitur igitur in densitate saltus *superbia fumi* dum in multitudine populi Israel, arrogancia idololatriæ implicatur, ut jam ab ea populus ille expediri nequeat, in qua totus est involutus. Sequitur :

VERS. 19. — « In ira Domini exercituum conturbata est terra, et erit populus quasi esca ignis. »

Terra Israel conturbata est in ira Domini. Et quia impietas ignis est, *populus quasi esca ignis* efficitur; quoniam ab impietate majorum principum affligitur, et unusquisque proximum lædit. Nam sequitur : « Vir fratri suo non parcat. »

VERS. 20. — « Et declinabit ad dextram et esuriet, et comedet ad sinistram et non saturabitur. »

Declinabit ad dexteram, ut adversetur bonis; et *ad lævam*, ut noceat malis. Sequitur :

« Unusquisque carnem brachii sui vorabit. Quid per brachium nisi proximus quilibet necessarius, in quo fortitudinem quisque habeat, et per quem suas

(82) Cod. Cruc., *devorabit.*

actiones impleat (83), designatur? *Carnem ergo brachii sui vorat*, qui substantiam proximi et amici sui rapit. Quod quia non solum vir in virum sed etiam tribus in tribum agebat, sequitur :

VERS. 21. — « Manasses Ephraim, et Ephraim Manassen » subaudi vorabit : « simul ipsi contra Judam. »

Sic conturbata est terra in ira Domini. Post hæc de iis, qui leges iniquas in populo Israel promulgarunt, agitur, et captivitas eis debita promittitur. « Væ, inquit, qui condunt leges iniquas, etc. (Isa. x, 1). » De ream multa de rege Assyriorum dicuntur, quæ nunc historialiter tractare omitimus. Sed quia Spiritus prophetiæ in eisdem verbis diversa complecti solet, videamus si juxta superiorem sensum hæc intelligi possint.

« Et levabit, inquit, Dominus hostes Rasin super eum. » Quia Rasin rex Syriæ fuit, et per Syriam intelligimus gentilitatem, quid per *Rasin* visi principes reliquiarum gentilitatis, quæ credere noluerunt, designatur? Super quos elevantur hostes sui sicut Joannes ait : « Væ terræ et mari, quia descendit diabolus ad vos habens iram magnam (Apoc. xii, 42). » Sequitur :

« Syriam ab oriente, et Philistiim ab occidente, et devorabunt Israel toto ore. » Syria *sublimis* interpretatur; Philistiim *ruina duplex* vel *ceciderunt duo*. Et quid per *Syriam* nisi sublimis angelorum natura figuratur in excelsis creata? Quid per *Philistiim* nisi genus humanum, quod a paradisi felicitate depulsum est quasi in occidentem, id est in hanc vallem lacrymarum, ubi, deficiente luce, nox et abyssus interminabilis damnationis invenitur? Nam quod Philistiim dicitur : *ceciderunt duo*, in ipsis apparet protoplastis, qui duo peccaverunt, et a paradisi amœnitate expulsi sunt (84), atque corporis et animæ ruinam perpersi sunt.

« Elevat ergo Dominus Syriam ab oriente, et Philistiim ab occidente, ut devoret Israel toto ore; » quia divino judicio et maligni spiritus ab origine in principio vitiatum Judaicum populum superant, et homines de præsentis sæculo a passione et occasu Salvatoris persequuntur eum. Nec videatur absurdum, quod Rasin, et Israel atque Ephraim et cætera nomina sub diversis significationibus accipimus. Magna enim legentium discretio esse debet, ut in sacro eloquio, cum quilibet sermo unus dicitur, non semper unam eandemque rem significare credatur sed varie pro locorum diversitate, prout oportuerit, accipiatur. Sequitur :

« In omnibus his non est aversus furor ejus, sed adhuc manus ejus extenta. » Dum Vespasianus regiones Judææ vastaret, noluit Dominus propitiari, quia illi noluerunt converti. Nam sequitur : « Et populus non est reversus ad percipientem se, et Dominum exercituum non inquisierunt, » id est Christum.

(83) Cod. hic : *actiones habent*.

A « Et disperdet Dominus ab Israel caput et caudam, incurvantem et refrenantem in die una, » id est Titus, quando Jerusalem ceperit. In ipsa autem obsidione, Joannes et Simon cæterique Judæorum principes populum suis adulationibus perniciose decipiebant, asserentes nihil esse Deo gratius quam pro libertate pugnare, de quibus additur : « Et erunt, qui beatificant populum istum, seducentes, et qui beatificentur, præcipitati. » Et quia omnis sexus, et omnis ætas deperit, apte subjungitur :

Propter hoc super adolescentulis ejus non lætabitur Dominus, et pupillorum illius, et viduarum non miserebitur. Et causa eorum adhuc subditur : « Quia omnis hypocrita est et nequam, et universum os locutum est stultitiam. » Omnis populus erat hypocrita utpote corruptus « fermento Phariseorum quod est hypocrisis (Matth. xvi, 6). » « Et universum os eorum locutum est stultitiam, » cum dicerent : « Tolle hunc, et dimitte nobis Barrabam (Luc. xxiii, 18). » Et « nos legem habemus, et secundum legem debet mori, quia Filium Dei se fecit (Joan. xix, 7). » Et : « Sanguis ejus super nos, et super filios nostros (Matth. xxvii, 25). » Sequitur : « In omnibus his non est aversus furor ejus, sed adhuc manus ejus extenta. » Et cur ad feriendum adhuc manus ejus extenta sit subjungitur :

« Succensa est enim quasi ignis impietas, veprem et spinam vorabit. » *Impietas* principum Judæorum *succensa est ut ignis* adversus apostolos resurrectionem Domini constanter prædicantes. *Veprem et spinam vorabit*, id est Judaicum populum eadem impietas inflammabit in apostolos. De qualibus spinis et vepribus dicitur : « Sicut liliam inter spinas, sic amica mea inter filias (Cant. ii, 2). » — « Et succedet, inquit, in densitate saltus, » id est in agresti populo gentilium eadem invidiæ flamma adversus Christianos exardescet. « Et convolvetur superbia fumi; » quia omnes principes gentium in hoc conspiraverunt, ut veterem errorem idololatriæ defenderent, et novam doctrinam Christianæ prædicationem unanimiter impugnarent. Et quia totus mundus contra Christianos est commotus, recte subjungitur :

« In ira Domini exercituum commota est terra, et erit populus quasi esca ignis. » Ignis enim persecutionis populum sanctorum vorabit. Ude eis Dominus ait : « Tunc tradent vos in tribulationem et occident vos, et eritis odio omnibus gentibus propter nomen meum. Et tunc scandalizabuntur multi, et invicem tradent, et odio habebunt invicem, et multi pseudoprophetæ surgent, et seducent multos (Matth. xxiv, 9-11). » Similiter et hic sequitur : « Vir fratri suo non parcat. Et declinabit ad dextram et esuriet; et comedet ad sinistram et non saturabitur, » etc. « Vir fratri suo non parcat. » — « Tradet enim frater fratrem in mortem (Matth. x, 21). » *Et declinabit ad dextram* adversus justos, *et esuriet* poenam eorum; et

(84) Cod. G. *Amœnitate ceciderunt*.

comedet ad sinistram peccatores, et non saturabitur afflictione eorum. Per brachium vero jam intelleximus amicum necessarium, in quo quis fortitudinem habeat, et per quem actiones suas impleat. Carnem ergo brachii sui vorat, qui corpus amici perimit aut cruciat.

Quid vero per *Manassen*, qui dicitur *obliviosus*, nisi gentilis populus designatur, qui Creatorem suum oblitus creaturam adoravit? Et quid per *Ephraim*, qui interpretatur *ubertas*, et derelicto templo Dei serviebat idolis, nisi multitudo hæreticorum exprimitur? Et quid per *Judam* nisi Catholicorum populus figuratur? *Vorabit igitur Manasses Ephraim, et Ephraim Manassen*; quia et gentiles persequiebantur hæreticos æstimantes esse Christianos, et hæretici, quos poterant ex gentibus, ad suam sectam velut ad religionem convertebant; rursumque simul ipsi, id est gentiles et hæretici *contra Judam*, id est contra Ecclesiam sæviebant. Sed postquam hæc completa sunt, nondum persecutiones quieverunt, nam sequitur: « In omnibus his non est aversus furor ejus, sed adhuc manus ejus extensa. » Nam de principibus impiis, qui tunc leges iniquas contra Christianos dederunt, subjungitur:

CAPUT X.

VERS. 1. — « Væ qui condant leges iniquas, et scribentes injustitiam scripserunt! »

VERS. 2. — « Ut opprimerent in judicio pauperes, et vim facerent causæ humilium populi mei, ut essent viduæ præda eorum, et pupillos diriperent. »

Postquam enim martyres injusto judicio condemnaverant, aut peremerant, diripiebant bona eorum, nihil uxoribus ac filiis eorum relinquentes. Quos de die futuri examinis, in quo reddetur unicuique secundum opus suum, propheta terrere volens, subjicit:

VERS. 3. — « Quid facietis in die visitationis et calamitatis de longe venientis? »

Nam illa discussio sæpe in Scripturis appellatur *visitatio*: « Visitabo, inquit, super orbis mala, et contra impios iniquitatem eorum (*Isa. XIII, 11*); quia dies iræ dies illa, dies calamitatis et miseriæ (*Sophon. I, 15*). » Quæ calamitas *de longe* venire dicitur juxta illud: « Ecce nomen Domini venit de longinquo; ardens furor ejus et gravis ad portandum (*Isa. XXX, 27*). » De cujus adhuc diei districtiōne additur:

« Ad cujus fugietis auxilium, et ubi derelinquetis gloriam vestram, ne incurvemini sub vinculo, et cum interfectis cadatis? » Neque enim reges et tyranni tunc auxilium vel effugium invenient, sed sub vinculo perpetuæ mortis curvabuntur cum cæteris, quos Dominus interficiet spiritu oris sui, dicens: « Ite, maledicti, in ignem æternum (*Matth. xxv, 41*). » Sequitur:

VERS. 4. — « Super omnibus his non est aversus furor ejus, sed adhuc manus ejus extensa. »

Adhuc enim tribulationes manent, adhuc mala crebrescunt. Vel ab impiis non est aversus furor ejus, postquam eos gehennæ tradidit, sed adhuc manus ejus est super eos, ut absque ullo fine vel termino puniantur. Sequitur:

VERS. 5. — « Væ Assur! virga furoris mei et baculus ipse est, in manu eorum indignatio mea. »

Assur, qui *coarguens vel convincens* interpretatur, hostis antiquus est, qui eos in examine futuri judicii convincet et coarguet, qui nunc suggestionibus ejus consentiunt. Et iste *Assur virga vel baculus furoris Dei* est; quoniam ipso feriuntur hi, quibus irascitur Deus. Et ipse est in manu principum sæculi, qui per eum mala faciunt, et est idem indignatio Dei. Nam quia per se ipsum Satanas nihil agere potest, recte *virga Dei* vocatur, quem Dominus *in manu eorum* quodammodo ponit vel dimittit, qui per eum iram Dei faciunt. Sequitur:

VERS. 6. — « Ad gentem fallacem mittam eum, et contra populum furoris mei mandabo illi, ut auferat spolia, et diripiat prædam, et ponat illum in conculcationem quasi lutum platearum. »

VERS. 7. — « Ipse autem non sic arbitrabitur, et cor ejus non ita æstimabit (85), sed ad conterendum erit cor ejus, et ad internecionem gentium non paucaram. »

Quid nunc *gentem fallacem vel populum furoris sui* nominat nisi plebem Judaicam? Ad quam misit hunc hostem; quia relaxavit eum adversus eam, ut auferret ab ea virtutum spolia, et prædam animarum diriperet, et poneret hunc populum *in conculcationem* ut *lutum platearum*, ut ex toto lutum fieret ut olim in Ægypto, et ab immundis spiritibus conculcetur in operibus carnis late jacens. *Ipse autem Satanas non sic arbitratus est*, id est quod eum Dominus ad Judæos miserit, et a cæteris gentibus prohibuerit. Sed ad conterendum multos est adhuc cor ejus, et maligna cogitatio; quia non paucas gentes exstinguere adhuc nititur. Unde sequitur:

VERS. 8. — « Dicit enim: Nunquid non principes mei simul reges sunt? »

VERS. 9. — « Nunquid non ut Carcanus (86) sic Calano, et ut Arphad sic Emath? Nunquid non ut Damascus sic Samaria? »

VERS. 10. — « Quomodo invenit manus mea regna idoli, sic et simulacra eorum de Jerusalem et Samaria. »

VERS. 11. — « Nunquid non sicut feci Samariam et idolis ejus, sic faciam Jerusalem et simulacris ejus? »

Hoc post apostolorum tempora loquitur hostis antiquus. Dicit autem Paulus: Quia « non est nobis collectatio adversus carnem et sanguinem (*Ephes. VI, 12*), » id est adversus ullum hominem, « sed adversus principes et potestates, adversus mundi

(85) Alias: existimabit.

(86) Alias: Charcamis.

rectores tenebrarum harum (*ibid.*), id est malorum et infidelium hominum. Hos ergo *principes suos*, id est malignos spiritus Satan jactat esse *reges*, quia sunt rectores mundi tenebrarum harum.

Carcanus vero civitas est juxta Euphraten, ubi Nabuchodonosor percussit exercitum Pharaonis (*Jerem. XLVI, 2*). *Calano* autem interpretatur *omnes nos*. Præsumit igitur improbus hostis, quia sicut in Carcanus prævaluit rex Babylonis superans multitudinem Ægyptiorum, in typo ejusdem antiqui hostis multitudinem sæcularium superantis; sic prævalebit Calano, id est in omnibus nobis.

Arphad dicitur *sanatus*, et *Emath indignatio*. Et ille malesanus est, qui jam dicere negligit: « Miserere mei, Domine, quoniam infirmus sum (*Psal. VI, 3*). » « In multa vero sapientia, multa est indignatio (*Eccle. I, 18*). » Dicit ergo impudens adversarius, quia sicut *Arphad*, id est negligens quisque, qui sanum se putat, sic erit et *Emath*, id est mens eorum, qui de transitoriis indignantes ad æterna festinant.

Damascus vero vel *sanguinem bibens*, vel *sanguinis populum* interpretatur, *Samaria* autem *custodia eorum*. Et cogitat hostis, quia, sicut sanguinis poculum, id est homicidii peccatum, sic erit custodia eorum, id est, quidquid illi secundum custodiam mandatorum Dei facere videntur, qui in reatu effusionis sanguinis non tenentur.

« Quomodo, inquit, invenit manus mea regna idoli, id est omnes gentes: sic et simulacra eorum de Jerusalem, » etc. *Jerusalem* intelligimus *Ecclesiam*. Et plerique nuncupantur *Ecclesie filii*, in quibus scimus esse avaritiam, « quæ est idolorum servitus (*Ephes. V, 5*). » Hæc sunt *simulacra eorum de Jerusalem*, id est eorum de Ecclesia. Quid verò nunc *Samaria* nisi impiam hæreticorum Ecclesiam designat? Cujus *simulacra* sunt omnes hæreticorum adinventiones et doctrinæ. Præsumit itaque seductor antiquus, quia sicut gentes sibi subjecit, sic per avaritiam Catholicos superare possit, et per falsa dogmata hæreticos. Rursumque addit:

« Nunquid non sicut feci *Samariæ*, id est dogmatibus ejus, sic *faciam Jerusalem*, id est *Ecclesie*, et *simulacris ejus*, id est avaritiæ et adinventionibus ejus falsis? Quia sicut hæreticos a Deo separavit, et suæ damnationi sociavit, sic et Christianos adhuc decipere se posse præsumit. Tales sunt hostis nostri cogitationes, contra quos oportet nos sollicite semper cogitare, quia nequaquam talia cogitare nisi et ex parte ea nonnunquam faceret. Sequitur:

VERS. 12. — « Et crit, cum impleverit Dominus cuncta opera sua in monte Sion et in Jerusalem, visitabo super fructum magnifici cordis regis Assur, et super gloriam altitudinis oculorum ejus. »

Cuncta opera sua Dominus in monte Sion impleverat, cum in loco Calvarie crucifixus diceret: « Consummatum est (*Joan XIX, 30*). » Et post cœnam Patri locutus est: « Ego te clarificavi super

A terram, opus consummavi, quod dedisti mihi ut faciam (*Joan. XVII, 4*). » Atque tunc visitavit super fructum magnifici cordis regis Assur, quia per mortem destruxit eum, qui habebat mortis imperium, id est diabolum. Magnificum cor ejus dicitur, quia talia facere cogitat. Fructus cordis ejus opus est quod ex hujusmodi cogitationibus procedit. Qui et *oculorum* habet *altitudinem*, quia cunctos velut in imo respicit, dum se super omnes superbe extollit. Vel *in monte Sion, et Jerusalem*, id est Ecclesia tunc impleta erunt cuncta opera Salvatoris, cum in fine sæculi completus fuerit omnis electorum numerus, et opera eorum consummata. Qui tunc visitabit super fructum regis Assur, quia malitiam ejus puniens præcipitabit eum, cunctis ventibus, in ignem æternum. Sed adhuc ante Redemptoris adventum, quid iste cogitaverit, subditur:

VERS. 13. — « Dixit enim: In fortitudine manus meæ feci, et in sapientia mea intellexi, et abstuli terminos populorum, et principes eorum deprædatus sum, et detraxi quasi potens in sublime residentes. »

VERS. 14. — « Et invenit quasi nidum manus mea fortitudinem populorum, et sicut colliguntur ova, quæ derelicta sunt; sic universam terram ego congregavi; et non fuit qui moveret penam, et aperiret os, et ganniret. »

Dixit hostis antiquus: in fortitudine manus meæ feci; quia nemo sibi resistere valebat, sed omnes ubique vincebat, postquam primum hominem sibi subjugaverat. Nemo quippe eum nisi per Christi gratiam superat. Et dum primos parentes deciperet, male sapiens fuit; quia « serpens callidior erat cunctis animalibus terræ (*Genes. III, 1*). » Nam genus humanum callida fraude seduxit.

Quid vero *terminos populorum* nisi naturalem legem appellat; videamus hos terminos: « Quod tibi non vis fieri, alii ne feceris. Et prout vultis ut faciant vobis homines, et vos facite illis similiter (*Luc. VI, 31*). » Isti sunt termini, quos unicuique ratio naturaliter posuerat. Sed eos hostis antiquus abstulit; ut per omnes iniquitatis vias humanum genus passim incederet, et principes eorum deprædatus est, ac residentes in sublimi arce sanctitatis detraxit, ut Balaam et Salomonem et cæteros hujusmodi.

« Et manus ejus invenit quasi nidum fortitudinem populorum; » quoniam actio ejus requiem in illis invenerat, qui pro defensione idolorum vel errorum pugnabant. *Ovis* autem *derelictis universam terram*, id est omnes habitatores terræ, comparat; quia Creator universas gentes ob iniquitates eorum deseruerat, et hostis ad se congregavit eas in unionem suæ malitiæ. Nam velut aliena ova genus humanum diabolus, quod non creaverat, occupaverat, et quod non genuerat, mentio patris nomine possidebat, nec confovebat mi-

serandam sobolem, sed premebat, et sub pondere A
servitutis captivam tenebat.

« Et non erat qui moveret pennam, et aperiret os, et ganniret. » Quia nondum ille venerat, qui se similavit gallinæ, dicens ad Jerusalem : « Quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, et noluiisti ? » (*Matth.* xxiii, 37.) Nulla enim alia avis sic mater cognoscitur ut gallina, quæ sic in pullis suis infirmatur, ut sit alis submissis, plumis hispida, voce rauca, omnibus membris demissa et abjecta, ut etiamsi ipsi pulli non sequantur, filios non videas, matrem tamen intelligas. Sic ergo pro nobis infirmatus est Jesus, ut nos velut ova seu pullos fovaret et protegeret, ac nutriret. Qui protegens more pullorum infirmos adhuc discipulos B quasi pennam movit, et aperuit os, et ganniit, dicens persecutoribus : « Ego sum. Si ergo me queritis, sinite hos abire (*Joan.* xviii, 15). » Ubi Evangelista subiecit : « Ut impleretur sermo quem dixit : quia quos dedisti mihi, non perdi ex ipsis quemquam (*ibid.* 9). » Bene itaque pullos protegens movit pennam, et aperuit os, et ganniit velut gallina contra raptorem; quia ne quemquam ex ipsis perderet, solus teneri voluit. Movit ergo pennam, fideles suos quasi sub alis protegens; aperuit os, contradicens antiquo prædoni; ganniit, quia ipse infirmitates nostras accepit et ægrota- C tiones portavit. Sed antequam ille venisset, communis adversarius ea quæ dicta sunt cogitans, gloriabatur. Unde contra stultitiam ejus propheta subjungit :

Vers. 15. — « Nunquid gloriabitur securis contra eum, qui secat in ea? Aut (87) elevabitur serra contra eum, a quo trahitur? Quomodo si elevetur virga contra elevantem se, et exaltetur baculus, qui utique lignum est. »

Sicut enim securis aut serra sive baculus per se nil secare aut ferire valet; sic et diabolus per se nihil agere potest, sed est quasi virga vel securis in manu Dei; et quod ipse contra Deum idcirco superbit, quoniam adversus multos prævalet, tale est ac si securis vel serra sive baculus aut virga contra eum, qui percutit, ex ea superbiat. Sequitur :

Vers. 16. — « Propter hoc mittet dominator Dominus exercituum in pinguibus ejus tenuitatem, et subtus gloriam ejus succensa ardebit quasi combustio ignis. »

Propter hoc, quia contra Deum exaltatus est, quasi sine illo posset aliquid. Sed qui sunt pingues ejus nisi sacerdotes idolorum mundanis divitiis et honoribus redundantes, aut quilibet superbi divites? In his ergo pinguibus inmittetur tenuitas; quia sacerdotes idolorum ab omni jam sæculo contemnantur; et superbi nonnunquam amittunt divitias, ut humilientur :

« Et subtus gloriam ejus ardebit, quasi combustio ignis. » Quia consumetur intrinsecus igne malitiæ suæ, cum eos, quos possidebat, amiserit, licet extrinsecus gloriatur, et se principem sæculi jactet, ut cum tentaret Dominum, dicens : « Tibi dabo potestatem hanc universam, et gloriam eorum, quia mihi tradita sunt, et cui voluero, do illa (*Luc.* iv, 6). » Vel : « Subtus gloriam ejus quasi combustio ignis ardebit; » quia, qui foris gloriatur Satanæ, et angeli ejus ubicunque vel in aere volitent, vel in terris vel sub terris vagentur, sive detineantur, suarum semper secum ferunt tormenta flammaram instar febricitantis, qui, etsi in lectis eburneis et in locis ponatur apricis, fervorem tamen vel frigus insiti sui languoris evitare non potest. Sic ergo dæmones, etsi in templis colantur auratis et per æra discurrant, igne semper ardent gehennali, et ex ipsa pœna sua sunt commoniti : deceptis quoque hominibus fomitem vitiorum, unde et ipsi pereant, invidendo suggerunt.

Vers. 17. — « Et erit lumen Israel in igne, et Sanctus ejus in flamma, et succendetur, et devorabitur spina et vepres in die una. »

Sanctus Pater Ambrosius (lib. 1 *De Spiritu sancto*. cap. 14) : « Isaias, inquit, significat non solum lumen, sed etiam Spiritum sanctum ignem esse, dicens : Et erit lux Israel in igne. » Et addidit : « Itaque prophetat tum in igne ardenti, quia in istis tribus generibus propensius majestatem divinitatis advertimus, quoniam et sanctificare Divinitatis, et illuminare ignis et lucis est proprium, et in specie ignis exprimi vel videri divinæ est consuetudinis. Deus enim ignis consumens est, sicut Moyses dixit (*ibid.*). » Fuit ergo lumen Israel in igne, quia Spiritus in igneis linguis apparuit (*Act.* ii, 3).

Et Sanctus ejus in flamma, quia Salvator passionem sustinuit. Vel, erit in flamma, quia veniet « in flamma ignis (*II Thes.* i, 8) » reddere singulis secundum opera eorum. Et succendetur ignis Spiritus sancti in cordibus humanis, et devorabitur spina, id est originale peccatum. Et vepres, id est vitiorum asperitates, in die una, id est in tempore gratiæ, vel in die passionis Christi. Sequitur :

D Vers. 18. — « Et gloria saltus ejus et Carmeli ejus ab anima usque ad carnem consumetur, et erit terrore profugus. »

Vers. 19. — « Et reliquiæ ligni saltus ejus præ paucitate numerabuntur, et puer scribet eos. »

Quid per saltum nisi gentilitas designatur? Et quid per Carmelum, qui dicitur *cognitio circumcissionis*, nisi populus Judæorum carnaliter circumciscus? Et quid est gloria Satanæ in hoc saltu vel carmelo nisi peccatum? Sed hæc gloria consumitur ab anima usque ad carnem, quia per Christi gratiam remittuntur tam animæ quam carnis peccata. Et primo quidem saltus, deinde Carmeli gloria consu-

(87) Alias exaltabitur.

mitur, quia gentilitas prius quam Judæa, gratiam percipit, sicut scriptum est : « Donec plenitudo gentium intraret, et sic omnis Israel salvus fieret (Rom. xi, 25, 26); » hominis vero salutis humanæ in fugam convertitur.

Reliquiæ autem ligni salutis ejus sunt reliquæ gentilitatis, quæ fidem recipere noluerunt. Sed jam præ paucitate numerari possunt, quia raro invenitur quis, qui Christianus non sit. Quis vero puer est, scribit eos, nisi de quo supradictum est : « Puer natus est nobis, et filius datus est nobis? » Scribit enim in libro vitæ eos qui credunt, sicut locutus est eis : « Gaudete et exultate, quia nomina vestra scripta sunt in cælis (Luc. x, 20). »

VERS. 20. — « Et erit in die illa, non adjiciet residuum Israel, et hi, qui fugerunt de domo Jacob, inniti super eum qui percutit eos, sed innitetur super Dominum Sæptum Israel in veritate. »

Hoc de illis dictum est Judæis, qui crediderunt prædicantibus apostolis. Nam residuum Israel est, de quo Paulus ait : « In hoc tempore reliquæ secundum electionem gratiæ salvæ factæ sunt (Rom. xi, 5). » Et illi fugerunt de domo Jacob, id est de Synagoga, qui tandem intelligentes hunc esse Christum, quem crucifixerunt, « compuncti sunt corde, et dixerunt ad apostolos : Quid faciemus, viri fratres? » (Act. ii, 37.) Jam enim quærebant effugium. Nec inuisi sunt ultra super eum, qui percutiebat eos, id est super hostem antiquum, qui persequabatur illos et vulnerabat animas eorum; sed inuisi sunt super fundamentum, quod est Christus, perseverantes in doctrina apostolorum. Potest hoc etiam de illis intelligi qui, prædicante Elia credituri sunt. Nam « cæcitas ex parte contingit in Israel, donec plenitudo gentium intraret et sic omnis Israel salvus fieret (Rom. xi, 15). » Sed sive de illis qui tempore apostolorum crediderunt, sive de illis qui in fine credituri sunt accipiatur, evidens est quod subditur :

VERS. 21. — « In veritate reliquæ convertentur, reliquæ, inquam, Jacob ad Deum fortem. »

VERS. 22. — « Si enim fuerit populus tuus Israel quasi arena maris, reliquæ convertentur ex eo. »

Et quia in Christo perfectam secuti sunt justitiam, qui in lege non poterant justificari, pulchre subjungitur : « Consummatio abbreviata inundabit justitiam. » — « Omnis enim lex, sicut Paulus ait, in uno sermone impletur : Diliges proximum tuum sicut te ipsum (Galat. iv, 14). » Sequitur :

VERS. 23. — « Consummationem enim et abbreviationem Dominus Deus exercituum faciet in medio omnis terræ. »

Dominus, cum per se ipsum doceret in terra Judæorum, qui est medium universæ terræ, fecit consummationem et abbreviationem, dicens : « Omnia quæcunque vultis ut faciant vobis homines bona, ita et vos facite illis : hæc est enim lex et prophetæ (Matth. vii, 12). » Rursumque cum dixisset :

A « Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et proximum tuum sicut te ipsum (Matth. xxii, 37), » subjicit : « In his duobus mandatis universa lex pendet et prophetæ (ibid.). » Hæc est brevis consummatio, quæ justitiam affluenter inundat. Itaque prophetata conversione Israelitarum, consolationem interim subjungit. Nam sequitur :

VERS. 24. — « Propter hoc hæc dicit Dominus Deus exercituum : Noli timere, populus meus, habitator Sion, ab Assur. »

Id est, noli timere hostem antiquum, tu plebs Hebræa, quæ Salvatoris exspectas adventum. Sequitur : « In virga percutiet te, et baculum suum levabit super te in via Ægypti. » Dum in Sion, id est in fide Domini adventus, permanseris, non tanget te. Sed si cœperis in Ægyptum ire, id est in tenebras infidelitatis, mox in virga percutiet te, id est persecutionem tibi ex perverso opere movebit. Cur autem dixerit : *Noli timere ab Assur*, manifestat subdendo :

VERS. 25. — « Adhuc enim paululum modicumque, et consummabitur indignatio et furor meus super scelus eorum. »

Quia, sicut de tempore gratiæ per Jeremiam dicitur : « Propitius ero iniquitatibus eorum, et peccata eorum jam non memorabor (Jerem. xxxvi, 5). » Quod de illis specialiter accipitur, qui compuncti sunt ad prædicationem Petri, quorum maximum scelus fuerat mors Salvatoris. Sed et super hoc scelus eorum consummata est indignatio ejus, quia et hoc peccatum dimisit illis. Sequitur :

VERS. 26. — « Et suscitabit super eum Dominus exercituum flagellum juxta plagam Madian in petra Oreb, et virgam suam super mare, et levabit eam in via Ægypti. »

De plaga Madian in petra Oreb, quæ sub Gedeone facta est, non est necesse nunc dicere. Quomodo autem super mare Dominus virgam suam levaverit agnoscitur, ubi locutus est Moysi : « Eleva virgam tuam, et extende manum tuam super mare, et divide illud, ut gradiantur filii Israel in medio mari per siccum. Ego autem indurabo cor Ægyptiorum, ut persequantur vos, et glorificabor in Pharaone, et in omni exercitu ejus (Exod. xiv, 16). » Et item : « Extende manum tuam super mare, et revertantur aquæ ad Ægyptios super currus et equites eorum (ibid. xxvi). » Mare autem baptismum significat; virga crucem Domini vel doctrinam ejus; submersio Ægyptiorum abolitionem peccatorum.

« Et levabit eam in via Ægypti. » Sicut olim quando Moyses ivit in Ægyptum « portans virgam Dei in manu sua (Exod. iv, 20); » sic etiam Christus per apostolos venit ad gentes, cui canitur : « Virga directionis virga regni tui (Psal. xlii, 7). » Vel quia diabolus virgam suam et baculum levat adversum nos in via Ægypti sicut olim, ut virtutes feriat, Christus e contrario benignam extendit virgam disciplinæ in via Ægypti, ut vitia corrigat. Sequitur :

VERS. 27. — « Et erit in die illa : Auferetur onus a humero tuo, et jugum ejus de collo tuo, et computrescet jugum a facie olei. »

Onus et jugum ejus a collo mentis nostræ Dominus abstulit, quia nos ab illa dæmoniæ tyrannidis servitute, qua graviter deprimebamur, liberavit, dicens : « Venite ad me omnes, qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos. Tollite jugum meum super vos, et discite a me quia mitis sum et humilis corde, et invenietis requiem animabus vestris. Jugum enim meum suave est, et onus meum leve (Math. xi, 28-30). » Nam contra jugum asperum inimici posuit in nobis jugum suave, et contra onus grave dedit nobis onus leve.

« Et computrescet, inquit, jugum a facie olei. » Sub jugo quippe, ut dictum est, tenebamur dæmoniæ servitutis. Sed uncti sumus oleo Spiritus sancti. Et quia nos unxit gratia libertatis, dæmoniæ damnationis jugum computruit, Paulo attestante, qui ait : Ubi Spiritus Domini, ibi libertas (II Cor. iii, 17). » Sequitur :

VERS. 28. — « Veniet in Aiath, transibit in Magron, apud Machmas commendabit vasa sua. »

VERS. 29. — « Transierunt cursim, Gabea (88) sedes nostra obstupuit Rama, Gabaath Saulis fugit. »

VERS. 30. — « Hinni voce tua filia Gallin, attende Laisa, paupercula Anathoth. »

VERS. 31. — « Migravit medemena, habitatores Gabim confortamini. »

VERS. 32. — « Adhuc dies est ut in Nobe stetur, agitabit manum suam super montem filia Sion, colicem Jerusalem. »

Aiath dicitur *condemnatio*, Magron *guttur*. Veniet igitur in Aiath, id est in condemnationem, quia « Princeps mundi hujus judicatus est (Joan. xvi, 11). » Transibit in Magron, id est in guttur, id est quia damnato ejus dominio cultores idolorum jam non audentes errorem publice prædicare, docebant occulte substitutiones suas. Machmas autem *vile tributum* interpretatur. Vasa vero Satanæ sunt homines reprobi, de quibus ait Apostolus, quia « Deus sustinuit in multa patientia vasa iræ apta in interitum (Rom. ix, 22). »

Commendat ergo *vasa sua* apud vile tributum, quia semper iniqui manent in tributo flagitiosæ actionis, quod ei reddere non desistunt. Sed tamen eadem vasa ejus præcipua *transierunt cursim*, quoniam reliquias infidelium cursus vitæ temporalis per mortem citius abstulit. Quibus ablatis *Gabea*, id est *colles* facti sunt *sedes* nostra, illi scilicet colles, de quibus ait Jacob : « Donec veniret desiderium colium æternorum (Gen. xlix, 26), » id est prophetarum et apostolorum. In sede vero auctoritas magisterii designatur. Colles igitur *sedes* nostra sunt, quia doctrinam apostolorum et prophetarum sancta Ecclesia cum auctoritate prædicat. Sed quia post

(88) Alias, *Gaba*.

persecutionem gentilium persecutio facta est hæreticorum, recte subjungitur :

« *Obstupuit Rama*, id est Ecclesia sanctorum, quas dicit : « Nostra conversatio in cælis est (Philip. iii, 20). » Rama quippe dicitur Ecclesia. Et Dominus hæreticorum ac sequacium Antichristi persecutionem prænuntians ait : « Exsurgent pseudochristi, et pseudoprophetae, et dabunt signa et portenta ad seducendos, si fieri potest, etiam electos (Marc. xiii, 22). Propter hæc obstupuisse dicitur Rama, id est Ecclesia, et propter impiam eorum doctrinam. Post hæc expectamus Israelitarum conversionem. Unde sequitur :

« *Gabaath Saulis fugit*. » *Gabaath* namque *collis patruelis* dicitur ; Saul vero *expetitus*. Et quis est *expetitus* nisi Redemptor humani generis, quem expectabant prophetae, dicentes : « Ostende nobis, Domine, misericordiam tuam, et salutare tuum da nobis ? » (Psal. lxxxiv, 7.) Qui et filius David est dicente Mathæo : « Liber generationis Jesu Christi filii David (Matth. i, 1), » etc. Cæteros autem Judæos, qui fuerunt tempore David, fratres ejus accipimus, id est *patruos* Domini, quorum filii *patruelis* ejus sunt, id est nepotes David. Omnes vero de genere David post eversionem Jerusalem perimam jussit Domitianus, ut soli *patruelis* Domini remanerent peremptis ejus fratribus, id est filiis David. Cæsa igitur Judæorum prosapia, quæ descendit a fratribus David, id est ab antiquis Patribus, *collis patruelis Saulis*, id est Christi vocatur. Itaque *Gabaath Saulis fugit*, dum populus Israel Christo propinquus fugiens ab ira ventura fidem recipit. Ubi congrue subditur :

« *Hinni voce tua filia Gallin*, » id est filia *transmigrantium*. Tunc enim adventu Eliæ roborata hinni, id est jubilabit et prædicabit exsultans Ecclesia, quæ tribulationibus pressa mœrens siluerat. Hinni autem non voce prædicatorum Antichristi, non infidelium Judæorum, non hæreticorum, non gentilium, sed voce dulci, voce domestica, voce propria. *Gallin* vero, id est *transmigrantes*, sunt illi qui radicem cordis in amorem sæculi hujus non fixerunt, sed ad cœlestia festinant, dicentes : « Non enim habemus hic manentem civitatem, sed futuram inquirimus (Hebr. xiii, 14). » Quorum filia ex Ecclesia ex prædicatione eorum et imitatione generata. Ad cujus consolationem subjungitur de exterminatione Antichristi.

« *Attende Laisa, paupercula Anathoth, migravit medemena*. » Quod interpretatum sic dicitur : *Attende* leonem, *paupercula* obediens ; *migravit* a saltu ejus, attende leonem, considera Christam, quia moriens migravit a saltu ejus, id est a gentibus, in quibus regnans sæviebat ut leo in saltu, o *paupercula* obediens, id est humilis Ecclesia Christo serviens.

Deinde eos alloquitur, qui in ultimo fine sæculi

hujus post mortem Antichristi pœnitentiam agent: **A** O, inquit, habitatores *Gabin*, id est fossarum, qui in profundis malitiæ latibulis hucusque mansistis, confortamini et pugnate contra Satan. *Adhuc enim dies est*, id est aliquantulum vite hujus spatium superest, *ut in Nobe stetur*, id est contra latratum suggestionum diaboli stetur. *Nobe* quippe *latratus* dicitur. Nam post mortem Antichristi supererunt quadraginta quinque dies, sicut ex libro Danielis colligitur, et tunc ad pœnitentiæ remedia multi confugiunt quos Antichristus seduxerat. Et quia in Jerusalem et in locis illis præcipue sæviet Antichristus, hincirco forsitan subditur:

« Agitabit manum suam super montem filię Sion, collem Jerusalem. » Potest et de tentatione, qua cunctos impetit hostis antiquus, intelligi. Quid enim **B** per *manum* ejus nisi tentatio designatur? *Manum ergo suam super montem et super collem* agit, quia fideles universos et majores et minores tentationibus vexat. Sequitur:

VERS. 33. — « Ecce dominator Dominus exercituum confringet lagunculam in terrore, et excelsi statura succidentur, et sublimes humiliabuntur. »

VERS. 34. — « Ei subvertentur condensa saltus ferro, et Libanus cum excelsis cadet. »

Confringet Dominus in terrore lagunculam, sicut olim in prælio Gedeonis factum est (*Judic. vii, 20*). In lagena quippe fragilitas corporis figuratur. *Confrigit ergo Dominus in terrore lagunculam*; quia, moriente Christo, « tenebræ factæ sunt, et velum templi scissum est, et terra mota est, et petræ scissæ sunt, et monumenta aperta sunt, et multa corpora sanctorum, qui dormierant surrexerunt (*Matth. xxvii, 45-52*). » Centurio autem, et qui cum eo erant custodientes Jesum viso terræ motu, et his, quæ fiebant, timuerunt valde dicentes: « Vere Dei Filius erat iste (*ibid. 54*). » Sic in terrore contracta est laguncula Dominici corporis.

Et post hæc *excelsi statura*, id est principes Judæorum alii succisi sunt a Romanis, id est perempti, et alii humiliati, id est in captivitatem ducti. *Condensa saltus* subversa sunt *ferro*, quia Jerusalem destructa est; *et Libanus cum excelsis* cecidit, quia templum est incensum, et sacerdotes ejus superbi dejecti.

Vel excelsos *statura* reges et principes sæculi sive quoslibet in sublimitate constitutos, aut certe superbos possumus accipere, quos Christus Evangelio coruscante vel per mortem succidit, vel per pœnitentiam humiliavit. « Et subvertentur, inquit, condensa saltus ferro. » — « Jam enim securis ad radicem arborum posita est. Omnis ergo arbor non faciens fructum bonum excidetur et in ignem mittetur (*Matth. iii, 10*). » Libanus enim quid est nisi mundanæ gloria? *Libanus* enim *candidatio* dicitur, et qui dignitatem sæculi consequuntur, candidati sunt extrinsecus et ornati. Hic ergo Libanus cum excelsis

cecidit, quia Christus jam mundi gloriam stravit, et elatos humiliavit, Sequitur:

CAPUT XI.

VERS. 1. — « Et egredietur virga de radice Jesse, et flos de radice ejus ascendet. »

Jesse patriarcha regalis familiæ fuit. *Radix Jesse* familia regalis. *Virga* Maria, *flos* Mariæ Christus, qui bonum odorem fidei toto sparsurus orbe virginali ex utero germinavit, sicut ipse dixit: « Ego flos campi, et lilium convallium (*Cant. ii, 1*). » Flos odorem suum et succisus reservat, et contritus accumulatur, nec avulsus amittit. Ita et Dominus Jesus in illo patibulo crucis nec contritus emarcuit, nec avulsus evanuit, et illa lanceæ punctione succisus, sacro speciosior fusi cruoris colore vernavit, mori ipse nescius, et mortuus æternæ vite munus exhalans. *Virga* etiam caro Domini potest forsitan accipi, quæ de radice terrena ad superna se subrigens odoriferos sacræ religionis fructus circumtulit mundo, mysterio divinæ revelationis gratiam cœlestibus altaribus superfundens. Potest et ipse Christus et *virga* et *flos* intelligi. *Virga* ei, qui suppliciis plectitur; *virga* ei, qui indiget increpatione; *virga* ei, qui necesse habet, ut arguatur. *Flos* vero ei, qui jam eruditus est; *flos* ei, qui valet a flore incipere, et ad perfectum fructum provehi. Sequitur:

VERS. 2. — « Et requiescet super eum Spiritus Domini, spiritus sapientiæ et intelligentiæ, spiritus consilii et fortitudinis, spiritus scientiæ et pietatis. »

VERS. 3. — « Et replebit eum spiritus timoris Domini. »

Ideo super Christum tanta dona Spiritus prædicantur, quia in eo non ad mensuram Spiritus sanctus habitat (89-90) sicut in nobis, sed tota inest plenitudo divinitatis, et gratiarum. Qui quoniam de cœlis ad nos descendit, descendendo potius istos gradus propheta super eum numerat, id est sapientiam, intellectum, consilium, fortitudinem, scientiam, pietatem, timorem. Nam cum scriptum sit: « Initium sapientiæ timor Domini (*Psal. cx, 9*), » constat, quod a timore ad sapientiam ascenditur, non a sapientia ad timorem reditur, quia perfectam **D** habet sapientia charitatem, et « perfecta charitas foras mittit timorem (*I Joan. iv, 18*). » Propheta ergo quia de cœlestibus ad ima loquebatur, cœpit magis a sapientia, et descendit ad timorem. Sed nos, qui a terrenis ad cœlestia tendimus, ascendendo numeramus, ut a timore ad sapientiam perveniamus. In mente enim nostra primus ascensionis gradus est timor Domini, secundus pietas, tertius scientia, quartus fortitudo, quintus consilium, sextus intellectus, septimus sapientia. Est enim *timor Domini* in mente. Sed qualis est iste timor, si cum eo pietas non est? Qui enim proximo misereri nescit, qui compati ejus tribulationibus dissi-

mulat, hujus timor ante Dei oculos nullus est, quia A non sublevatur ad pietatem.

Sed sæpe pietas per inordinatam misericordiam errare solet, si peccata, quæ ferri gebennæ ignibus possunt, disciplinæ verbere non corrigit. Ut ergo vera et ordinata sit pietas, ad gradum est alium sublevanda, id est ad scientiam, ut sciat vel quid per severitatem puniat, vel quid ex misericordia dimittat. Sed quid si sciat, quid agere debeat, virtutem vero agendi non habeat? Scientia ergo nostra crescat ad fortitudinem, ut, cum videt, quid agendum sit, hoc agere per mentis fortitudinem possit. Sed sæpe fortitudo si improvida fuerit, et minus contra vitia circumspicere, ipsa sui præsumptione in casum ruit. Ascendat ergo ad consilium, ut prævidendo præmuniat omne quod agere fortiter potest. B Sed esse consilium non potest, si intellectus deest; quia, qui non intelligit malum quod agentem gravat, quomodo potest bonum solidare quod adjuvat? Itaque ascendamus a consilio ad intellectum. Sed quid si intellectus magno quidem acumine vigilet, et moderari se nesciat per maturitatem? Ab intellectu ergo ascendatur ad sapientiam, ut hæc, quod acute intellectus invenit, sapientia mature disponat. Itaque per timorem surgimus ad pietatem, per pietatem ad scientiam ducimur, per scientiam ad fortitudinem roboramur, per fortitudinem ad consilium tendimus, per consilium ad intellectum proficimus, per intellectum in sapientiam maturescimus. Sed ut hanc ascendere scalam valeremus, ipse Creator ad nos usque descendere dignatus est, et ad nos eam afferre, ac in se ipso ostendere. Et de cæteris quidem gradibus perspicuum est. Sed de timore Dei fortasse quis ambigit, an in eo fuerit. Sed absque dubio replevit eum spiritus timoris Domini, quia, ut superbum hominem redimeret, contra superbiam nostram mentem humilem assumpsit, in qua timuit Deum. Sed iste, qui talis in primo advratu apparuit, ut nos ad imitationem suam informaret, quid in secundo facturus sit, audiamus. Sequitur: « Non secundum visionem oculorum judicabit, neque secundum auditum aurium arguet. »

Vers. 4. — « Sed judicabit in justitia pauperes, et arguet in æquitate pro mansuetis terræ. » D

Qui conscientiarum testis est, non juxta visum exteriorem vel auditum judicabit ut sæculi iudices, qui corda non agnoscunt et testibus indigent, sed secundum intentionem cordium judicabit opera. Pauperes vero sunt, de quibus ait: « Beati pauperes (Matth. v, 3). » Quos in justitia judicabit, quia per justum judicium eos liberabit, et pro mansuetis terræ arguet eos, qui afflixerant illos. Sequitur:

« Et percutiet terram virga oris sui, et spiritu labiorum suorum interficiet impium. » Terra est peccatorum quisque, quia post transgressionem dictum est homini: « Terra es, et in terram ibis (Gen. iii, 19). » Virga oris Domini sententia judicialis est. « Percutiet ergo terram virga oris sui, »

quando dicit peccatoribus: « Discedite a me, maledicti, in ignem æternum (Matth. xxv, 41). » — « Et spiritu labiorum suorum interficiet impium, » id est Antichristum, sicut Paulus ait: « Quem Dominus Jesus interficiet spiritu oris sui (II Thess. ii, 8). » Et notandum quia his verbis evidenter declaratur Spiritus sanctus coæternus Filio, et sic ex eo procedere, ut semper in eo maneat; quia spiritus labiorum ejus est, et spiritus oris ejus. Deinde primum ejus adventum propheta respiciens subjungit:

Vers. 5. — « Et erit justitia cingulum lumborum ejus, et fides cinctorium renum ejus. »

In lumbis esse luxuria solet hominibus aliis; hic autem solus contra vitiorum nostrorum languores sanitatem in se ipso virtutum, quam nobis infunderet, attulit. Et ideo recte dicitur *justitia cingulum lumborum ejus*, quia ibi maxime, justitia circumdatus est, ubi cæteri homines justitiam magis amittere solent, et ad peccatum solvi. Quod si mysterium incarnationis ejus in lumbis debet accipi, et justitiam, qua cingitur, nostram oportet intelligi, *justitia nostra cingulum est lumborum ejus*, dum Deo pro nobis incarnato bonis operibus inhæremus. In renibus designari potest idem Incarnationis mysterium. Fides ergo nostra *cinctorium renum ejus* est, dum firmissime credimus veritatem Incarnationis illius. Quem quia secuta est Ecclesia, recte subjicitur:

Vers. 6. — « Habitabit lupus cum agno, et pardus cum hædo accubabit; vitulus et leo et ovis simul morabuntur, et puer parvulus minabit eos. »

Vers. 7. — « Vitulus et ursus pascuntur simul, requiescent catuli eorum, et leo quasi bos paleas comedet. »

« Nos, inquit beatus Gregorius (lib. ii in Ezech. homil. 4), qui religioso habitu induti videmur, ex diversa mundi qualitate convenimus, atque ex dissimilibus iniquitatibus in Sanctæ Ecclesiæ concordia congregati sumus, ut jam patenter factum esse videatur, quod de Sanctæ Ecclesiæ promissione dicitur: « Habitabit lupus cum agno, » etc. Nam per sanctæ charitatis viscera lupus cum agno habitat, quia ii, qui in sæculo raptores fuerant, cum mansuetis ac mitibus in pace quiescunt. Et pardus cum hædo accubat, quia is, qui peccatorum suorum maculis varius fuit, cum eo qui se despicit, et peccatorem fatetur, humiliari consentit.

« Vitulus et leo, et ovis simul morabuntur, quia et is, qui per contritum cor ad quotidianum se Deo sacrificium præparat; et alius qui tanquam leo ex crudelitate sæviebat: et alter, qui velut ovis in innocentia suæ simplicitate perdurat, in caulis sanctæ Ecclesiæ convenerunt. »

« Et puer parvulus minabit eos. » Quis est isto *puer parvulus*, nisi de quo scriptum est: « Puer natus est vobis, filius datus est nobis? » Qui simul habitantes minat; quia, ne in terrenis rebus corda nostra inhæreant, hæc per internum desiderium quotidie inflammat. Et hoc ipsum ejus minare est, ad summum amorem incessanter accendere, ne,

cum nos vicissim diligimus, mente in hoc exilio remanemus, ne quies hujus vitæ sic placeat, ut ad oblivionem patriæ perducatur; ne delectata mens prosperis torpeat, dum Domini flagella sui pertimescit, sed nobis omne, quod nos in sæculo delectabat, amarescat, et illud incendium insurgat in animo, quod nos semper ad cœleste desiderium inquiete [/. in quiete], excitet, atque, ut ita dicam, delectabiliter mordeat, suaviterque cruciet, hilariter contristet. *Puer* ergo nos *parvulus* minat; quia is qui paulo minus quam angeli minoratus est, per charitatem, quam nobis tribuit, nos in hoc mundo mentem figere non permittit.

« Vitulus et ursus pascentur simul, » quia is, qui Deo sacrificium, et ille qui sævus et horridus fuerat, eadem doctrinæ sanctæ pabula percipiunt. « Et catuli eorum, » id est illi, qui de imitatione ipsorum nati fuerint, jam in eodem ovili requiescunt simul. Sed dum hæc de electis propheta loqueretur, cernens vitam peccantium ab antiquo et insatiabili hoste devorari, ait :

« Et leo quasi bos comedet paleas. » Quid enim palearum nomine nisi carnalium vita designatur? Sed cur iste *leo*, id est diabolus in comessatione palearum non equo sed bovi comparetur, agnoscimus, si utrisque animalibus, quæ sit nutrimentorum distantia, perperdamus. Equi namque fenum quodlibet sordidum comedunt; aquam vero non nisi mundam bibunt. Boves autem quamlibet aquam sordidam bibunt, sed feno vel paleis non nisi mundo pabulo vescitur, leo iste comparatur nisi hoc quod de isto hoste antiquo per prophetam alium dicitur : « Esca ejus electa? » (*Habac.* 1, 16.) Neque enim eos se rapere gaudet, quos pravis ac sordidis actionibus implicatos in imis secum respicit voluntarie jacere. *Paleas* ergo comedere sicut *bos* appetit, quia suggestionis suæ dente conterere mundam spiritualium vitam quærit.

Sed quomodo leo iste sicut bos paleas comedens vitam spiritualium consumere dicitur, si, ut supra dictum est, palearum nomine vita carnalium signatur? Esca quippe ejus electa jam non erit, si paleas comedens carnales rapit. Sed nonnulli hominum et apud Deum palea sunt, et apud homines sanctitatis nomine censentur, cum et ante oculos humanos aliud ostendit vita, et ante divina judicia aliud intendit conscientia. Nunc enim sermo de iis est, qui flecto corde religiosam conversationem inter vere religiosos ducunt. Hi itaque apud humana judicia electi sunt, sed apud subtile Dei examen paleæ. Quia ergo nonnulli mundam quidem vitam per studium ducunt, sed ex illa intus placere non appetunt, recte et esca ejus electa dicitur, et tamen paleas sicut bos comedere leo iste perhibetur. Quasi enim ante os ejus munda palea in terra atque in infimis jacet, cum et vita quasi innocens per mandatorum

A custodiam agitur, et tamen inter actionem, quæ bona ostenditur, cor ad appetenda sublimia non elevatur. Quid itaque utilitatis agit, qui in se munditiam vitæ custodit, si per intentionem infirmam in ore leonis hujus inveniendum se in terra derelinquit? Sequitur :

VERS. 8. — « Et delectabitur infans ab ubere super foramine aspidis, et in caverna reguli, qui ablatus fuerit, manum suam mittet. »

VERS. 9. — « Non nocebit [*Vulg.*, nocebunt], et non occident in universo monte sancto meo. »

Quem nunc infantem *ab ubere*, vel eum, qui *ablatus fuerit*, nisi Dominum appellat? Quid autem *foramine aspidis* vel *cavernis reguli* nisi corda signavit iniquorum? Quia hostis antiquus dum totum se in eorum consensu contulit, quasi in foramine proprio coluber tortuosus sinus astutiæ suæ colligendo glomeravit. Quem et *aspidis* appellat nomine occulte sævientem, et *reguli* aperte ferientem. *Munus* ergo suum Dominus in *foramine reguli atque aspidis* misit, quando iniquorum corda divina potentia tenuit, et comprehensum exinde regulum vel aspidem, id est captivum diabolum traxit, ut in *monte sancto* ejus, quod est Ecclesia, electis fidelibus non noceret ipse vel angeli ejus.

Tunc vero primum delectatus est *infans ab ubere* super *foramine aspidis*, quando jacens adhuc in exanabulis orientales magos ad se convertit. Cur autem de cavernis suis serpens ejectus sit, ostendit propheta subdendo :

C « Quia repleta est terra scientia Domini sicut aquæ maris operientes. » Jam enim Evangelium quasi pelagus totum orbem implevit, jam universum mundum scientia veritatis quasi diluvium quoddam operuit, et omnia falsitatis dogmata submersit. Et quomodo aquæ maris operiunt profunda maris, id est terram, quæ operata est fluctibus; sic omnis terra completa est scientia Domini. Et bene sacra scientia mari comparatur, quia navibus mare transimus, cum ad desideratas terras tendimus. Nobis autem quid est in desiderio nisi illa terra, de qua scriptum est : « Portio mea in terra viventium? » (*Psal.* CXXI, 6.) Ligno autem, ut dixi, evehitur, qui mare transit. Nobis ergo, qui ad patriam tendimus, scientia divinæ prædicationis mare est, quæ crucem annuntiat, quia nos ad terram viventium ligno portat. Sequitur :

VERS. 10. — « In die illa radix Jesse, quæ (91) stat in signum populorum, ipsum gentes deprecabuntur, et erit sepulcrum ejus gloriosum. »

Quomodo *radix Jesse*, id est Christus filius David stat in signum populorum, ipsumque gentes deprecabuntur, ipse exponit, dicens : « Sicut Moyses exaltavit serpentem in deserto; ita exaltari oportet Filium hominis, ut omnis, qui credit in ipso, non pereat, sed habeat vitam æternam (*Joan.* III, 14). » Sicut enim illi, qui fuerant percussi a serpentibus, cum aspicerent æneum serpentem, quem pro signo Moyses

(91) Alias, qui.

exaltaverat, a temporari morte liberabantur et salutem recuperabant (*Num. xxi, 9*); ita omnes, quibus maligni spiritus vulnera peccatorum inflixerunt; si Christum in cruce exaltatum fideliter aspexerint, ac deprecati fuerint, a periculo mortis æternæ liberantur et vitam sempiternam consequuntur. Sic enim *radix Jesse stat in signum populorum* exaltatus in cruce, ut *ipsum deprecentur* omnes, et per eum salvi fiant. Unde et per omnes basilicas imago sacra statuta est repræsentans eum in cruce suspensum. *Sepulcrum vero ejus gloriosum* est, quia præter illam reverentiam, quam ob illius sepulturam et resurrectionem habet, locus ille coruscans miraculis gloriæ suæ causa ad se omnem contrahit mundum. Sequitur :

VERS. 11. — « Et erit in die illa : Adjiciet [*Vulg. adjiciat*] Dominus secundo manum suam ad possidendum residuum populi sui, quod relinquetur ab Assyriis, et ab Ægypto, et a Phetros, et ab Æthiopia, et ab Ælam, et a Sennaar, et ab Emath, et ab insulis maris. »

Post Judæorum vocationem, quæ superius descripta est, cum diceretur : « Habitabit lupus cum agno, » etc. « adjiciet Dominus secundo manum suam ad possidendum residuum populi sui, » sicut ipse ait : « Alias oves habeo, quæ non sunt ex hoc ovili, et illas oportet me adducere, et vocem meam audient, et fiet unum ovile et unus pastor (*Joan. x, 16*). » Quod *residuum populi* ejus relinquitur ab Assyriis, quia maligni spiritus gentilitatem, quam possederant, amittent. Assyrii namque *convincentes* interpretantur : et sicut frequenter diximus, et jugi memoria semper retinendum est, idcirco dæmones vocantur Assyrii, quia illos iniquitatis convincent ante tribunal judicis, qui nunc eis persuadentibus iniquitatem faciunt.

Ægyptus vero *tenebræ* dicitur, Phetros *dissolvens*. Æthiopia *caligo*, Ælam *oppositi vel abjecti*, Sennaar *setor eorum*, Emath *indignatio*, insula autem sic appellatur, eo quod in salo, id est in mari sit posita. Gentilitas vero veniens ad Christum *relinquetur ab Ægypto*, id est a tenebris infidelitatis et ignorantiae, et a *Phetros*, id est a dissolvente negligentia vel pigritia, et a *Æthiopia*, id est a caligine errorum, et ab *Ælam*, id est ab immundis spiritibus, qui a consortio beatorum abjecti sunt angelorum, et se inter nos et cælum opponere nituntur, ne illud ascendamus, omnibusque bonis actibus nostris oppositi sunt et contrarii; et a *Sennaar*, id est a fetore pristinae conversationis, quem de se sparserat; et ab *Emath*, id est ab indignatione Dei, quæ super eam manserat; et ab *insulis maris*, id est a remotis mundi excessibus procul in mari positis vel adversis gentibus, ut gentes per insulas accipiamus. Sequitur :

VERS. 12. — « Et levabit signum in nationes, et congregabit profugos Israel, et dispersos Juda colliget a quatuor plagis terræ. »

Signum crucis levabit Dominus ad gentes, et a

A quatuor orbis partibus in Ecclesia Catholica congregabit omnes electos, qui dispersi fuerant ubique exules a paradiso, et tunc fugient ab ira ventura. Quid autem *Israel* designat, qui interpretatur *videns Deum*, nisi fidem, qua nunc videtur Deus? *Juda* vero dicitur *confessio*. Et bene Israel et *Juda*, id est fides et confessio fit ad salutem. Potest elevatio signi atque dispersorum congregatio et ad diem judicii forsitan referri, quia « tunc apparebit signum Filii hominis in cælo, et mittet angelos suos cum tuba et voce magna, et congregabunt electos ejus a quatuor ventis, a summis cælorum usque ad terminos eorum (*Matth. xxiv, 30*). » Sequitur :

VERS. 13. — « Et auferetur zelus Ephraim, et hostes Juda peribunt. »

B Et quid per Judam nisi Ecclesia Christum confitens? Quid per Ephraim nisi perfidus Judæorum populus exprimitur? Et in primis quidem magnum contra nos zelum populus Judæorum exercuit, sed succedente tempore zelus eorum, quo nostros persequebantur, tepuit. *Hostes quoque Juda*, id est adversarii catholicæ confessionis jam de mundo perierunt, et adhuc magis *peribunt*. Sequitur :

« Ephraim non æmulabitur Judam, et Judas non pugnabit contra Ephraim. » Ita nunc inter nos et Judæos videtur agi, quia nec ipsi nos æmulantur, ut servitutis suæ observationi nos subjicere conentur, nec nos frequentibus disputationibus cum eis pugnamus, quia cor eorum obcæcatum cernimus, et obduratum. Sequitur :

C VERS. 14. — « Et volabunt in humeros Philisthiim per mare, simul prædabunt filios orientis. Idumæa et Moab præceptum manus eorum, et filii Ammon obedientes erunt. »

Philisthiim interpretantur *cadentes potione*. Casus vero nonnunquam in bona parte ponitur. Video enim Saulum bene cecidisse, ut iterum surgens diceret : « Vivo autem jam non ego, vivit vero in me Christus (*Galat. ii, 20*). » Est autem quedam potio amara quidem, sed salutifera, quæ talibus propinari solet. Unde Dominus : « Potestis, inquit, bibere calicem, quem ego bibiturus sum? » (*Matth. xx, 21*.) Hac enim potione cadunt, cum martyrio corpus eorum in mortem prosternitur. Quid igitur hoc loco *Philisthiim*, id est *cadentes potione* nisi vel martyres accipere debemus, vel quoslibet in casu et erectione Saulo similes? *Philisthiim* itaque doctores sanctos hic accipimus. Volant ergo populi *in humeros Philisthiim* cum ad fidem certatim currentes sanctis doctoribus se portandos committunt. Et volant *per mare*, id est per fluctus sæculi. Mare enim fluctivagos tumultus, furroresque hujus mundi designat, ubi homines improbi quasi pisces avidissimi se invicem persequuntur, et devorant. Et inter hæc discrimina volant ad Christum, et *in humeros sanctorum* portandi insiliunt, qui portum salutis invenire cupiunt.

Quos autem *filios orientis* nuncupat nisi eos, qui, secundum quod ex Adam orti sunt, ita permanere solent, neque circumcisionem, neque baptismum

consecuti? Sed et istos *prædabuntur* et diabolo tollunt prædicatores sancti, et ad Christum ducunt. Quid vero per Idumæam, quæ est Esau regio, et interpretatur *terrena vel rubea*, nisi qui primitiva sua perdidit, terrenus Judæorum populus sanguine Christi cruentatus? Qui et per *Moab*, et *Ammon* designatur. Quia sicut filia Lot inebriaverunt eum, ut cum eo dormientes conciperent (*Gen. xix, 35*); sic domus Israel, et domus Juda spiritalem legis sensum soporaverunt, ut carnales gignerent filios. Unde *Moab* dicitur *ex patre*, quia ex carnali intelligentia legis hic populus est genitus quasi ex patre ebrio ac dormiente. *Ammon* quoque *filius populi mei* interpretatur, quia de antiquo populo Dei nati sunt hi, quos infideles videmus, Judæi.

Itaque *Idumæa* et *Moab* *præceptum est manus*, id est operationes eorum, quia justum est apostolis, ut salutem populi hujus operarentur prædicando. Vel hic populus percepit *præceptum manus eorum*, id est exemplum actionis apostolorum, quia faciebant omnia, quæ præcepturi erant. *Et filii Ammon*, id est illi, qui nascuntur ex hoc perfido Judæorum populo, *obedientes erunt* prædicationi Eliæ.

Notandum vero quia propheta raro servat ordinem. Nam et paulo superius de passione Salvatoris locutus, de Nativitate subjicit oraculum, dicens: « Egre dietur virga de radice Jesse, » etc.; ac deinceps nunc gentium vocationem, nunc Judæorum hucusque multifarie vaticinatus est variato nonnquam ordine. Et ita fere semper in libris Prophetarum agitur, ut, quod ordine primum est, sæpe sit in narratione postremum vel medium. Sequitur:

VERS. 15. — « Et desolabit linguam maris Ægypti, et levabit manum suam super flumen in fortitudine spiritus sui: et percutiet eum in septem rivis, ita ut transeant per eum calceati. »

Lingua maris est scientia doctrinæ sæcularis. Bene autem mare Ægyptium dicitur, quia peccati obscuritate fuscatur. *Linguam ergo maris Ægypti*, Dominus desolat, id est exterminat, quia hujus mundi falsam sapientiam per carnem se ostendendo destruxit. Ubi est enim nunc academicorum error, qui certe conantur astruere certum nil esse, qui impudenti fronte assertionibus suis fidem ab auditoribus exigunt, cum vera esse nulla testantur? Ubi mathematicorum superstitio, qui, dum signorum cursus suspiciunt, vitas hominum in siderum momenta suspendunt, quorum aperte doctrinam sæpe geminorum nativitas dissipat, qui, cum uno eodemque momento horæ prodeant, non una conversationis qualitate perdurant? Ubi tot prædicamenta falsitatis, quæ enumerare longum nimis est?

Desolavit ergo Dominus *linguam maris Ægypti*, quia apparens in carne omnia errorum prædicamenta damnavit. Ejus quippe veritate cognita illæ falsitatis doctrinæ tacuerunt. Unde *et super flumen præfatæ maris linguæ manum suam levare dicitur in fortitudine sui Spiritus*, quia per evangelicæ gra-

tia operationem et Spiritus sui virtutem stultam fecit sapientiam hujus mundi. *Et percussit eundem mundanæ doctrinæ fluvium in septem rivis*, in quibus erat contrarius septem donis Spiritus sancti. Quo percusso, transierunt *per eum calceati*, quia prædicatoribus ibi via patuit, quibus dicitur: « Et calceati pedes in præparatione Evangelii pacis (*Ephes. vi, 16*). » Calceatos enim evangelistas hic accipimus, id est divini verbi ministros. *Calceati ergo transierunt per fluvium*, quia prædicationis ibi viam invenerunt, doctrinæ sæcularis fluentia copiosius emanare solebant. Deinde baptismi sacramentum evidenti prænuntiatur oraculo, cum subditur:

VERS. 16. — « Et erit via residuo populo meo, qui relinquetur ab Assyriis sicut fuit Israeli in die illa, qua ascendit de terra Ægypti. »

Sicut enim populus Israel ad promissam hæreditatem per mare Rubrum transit; ita nunc populus acquisitionis ad cælestia regna per sacramentum baptismi transit. Vel sicut Israel per medium maris, ita populus fidelium per diversum flumen doctrinæ sæcularis incedit. Unde et subditur:

CAPUT XII.

VERS. 1. — « Et dices in illa die: Confitebor tibi, Domine, quoniam iratus es mihi, conversus est furor tuus, et consolatus es me. »

VERS. 2. — « Ecce Deus salvator meus, fiducialiter agam, et non timebo, quia fortitudo mea, et laus mea Dominus, et factus est mihi in salutem. »

Nam, sicut olim Hebræorum populus de Ægypto ascendens post maris Rubri transitum cecinit carmen Domino, sic nunc percussa lingua maris Ægypti, et flumine illius arefacto atque conciso Christianorum populus Deum glorificat, dicens: « Confitebor tibi, Domine, » etc. Confitetur enim et gratias agit Deo populus fidelium, eo quod linguam maris Ægypti desolaverit, et fluvium ejus percusserit. Nam sustinuit iram Dei, dum adhuc idem fluvius manaret, impediens viam ejus, sed siccatum flumine furor Domini conversus est in misericordiam, et famulos suos consolatus est.

Vel confessio peccatorum fortassis intelligi potest. Quid enim confitetur iste populus nisi quia « conversati sumus in desideriis carnis nostræ facientes desiderium carnis nostræ et cogitationum? » (*Ephes. ii, 3*.) Quid est, quod ait: *Iratus es mihi*, nisi quia « eramus natura filii iræ sicut et cæteri? » (*ibid.*) Sed « conversus furor tuus est, inquit, et consolatus es me, » quia « Deus, qui dives est in misericordia, propter nimiam charitatem suam, qua dilexit nos, cum essemus mortui peccatis, convivificavit nos Christo (*ibid.*). »

Deinde: « Ecce, inquit, Deus Salvator meus. » — « Iratus olim Dominus contra Israel tradidit eos in manus Cusankasathaim regis Mesopotamiæ, servierunt quoque ei octo annis. Et clamaverunt ad Dominum, qui suscitavit eis Salvatorem, et liberavit eos.

Othoniel videlicet filium Cenez (92) fratrem Caleb A minorem. Rursus addiderunt filii Israel facere malum in conspectu Domini, qui confortavit adversus eos Eglon regem Moab, servieruntque ei decem et octo annis. Et postea clamaverunt ad Dominum: Qui suscitavit eis Salvatorem vocabulo Ahoth (*Judic. III, 8 et seqq.*). » Multosque salvatores alios antiquitus habuisse legitur populus Israel, ut liberarentur per eos a calamitatibus suis. Ab illa vero captivitate, qua non hostis antiquus tenebat, eripi non valebamus, nisi nos eripere veniret ipse Deus. Unde nunc bene fidelium populus ab ea per eum solutus exsultat, dicens: « Ecce Deus Salvator meus. » Non enim propheta, non patriarcha, non angelus, non archangelus, sed Dei Unigenitus *salvator* nobis *datus* est.

Et quia per Apostolum nobis dicitur: « Non accepistis spiritum servitutis iterum in timore, sed accepistis Spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus: Abba pater (*Rom. VIII, 15*); » — « fiducia- liter, inquit, agam, et non timebo. » Abstulit enim Salvator a nobis timorem servitutis antiquæ, et *dedit gratiam novæ libertatis, ut bonum quod agimus, non ex timore faciamus, sed ex charitate.*

« Quia fortitudo mea et .laus (93) mea Dominus, ut dicam: « Omnia possum in eo, qui me confortat (*Philip. IV, 13*). » Et: « In Domino laudabitur anima mea (*Psal. XXXIII, 3*). » Ille enim fortitudinem suam esse Dominum non æstimat, qui se per se ipsum aliquid boni facere posse putat; et Dominum habere laudem negligit, qui de bonis, quæ operatur humanas laudes requirit. « Et factus est mihi in salutem. » Non quia ipse aliquid cepit esse, quod non erat, sed quia ego salutem in eo, quam aversus non habueram, cæpi habere conversus. Sequitur:

VERS. 3. — « Haurietis aquas in gaudio de fontibus Salvatoris. »

Fontes Salvatoris corda apostolorum Domini Jesu sunt, de quibus fluente veritatis emanant. Ad eorum quippe doctrinam sitientes pergimus, et veritate plenas cordium nostrorum, lagunculas reportamus. Et bene antea fluxus linguæ maris percutitur, ac deinde fontes Salvatoris aperiuntur; quia, prius doctrina sæcularis contemnitur, et tunc apostolica prædicatio sitienter bibitur. Sequitur:

VERS. 4. — « Et dicetis in illa die: Constatemini Domino et invocate nomen ejus: notas facite in populis adinventiones ejus, mementote quoniam excelsum est nomen ejus. »

VERS. 5. — « Cantate Domino, quoniam magnifice fecit: annuntiate hoc in universa terra. »

« Constatemini, inquit, Domino, et invocate nomen ejus (*Psal. CIV, 1*). » Noli antequam constitearis, invocare. Constatere, et invoca. Illum enim, quem invocas, in te vocas. Quid est enim invocare nisi in te ipsum vocare? Si invocatur a te, id est si vocatur in te a te, ad quem accedit? Ad superbum non accedit. Constatere ergo et invoca. Constatendo

A enim mundas templum, quo veniat invocatus.

« Notas facite adinventiones ejus, » subaudi, quibus antiqui hostis sefellit astutias. Cum enim diabolus in illa nos parentis primi radice supplantatos sub captivitate sua teneret, amittere nos juste nequibat, nisi deleretur culpa, quæ nisi per sacrificium deleri non poterat. Sed per quod sacrificium? Neque enim justum erat, ut pro homine brutorum animalium victimæ cæderentur. Homo namque pro hominibus offerri debuit, ut pro rationabili peccante rationabilis hostia mactaretur. Sed homo sine peccato inveniri non poterat, qui ex peccati commitione descenderet, et oblata pro nobis hostia, quando nos a peccato mundare potuisset, si et ipsa hostia peccati contagio non careret. Inquinata quippe inquinatos mundare

B non posset. Proinde venit propter nos in uterum virginis Dei Filius; ibi pro nobis factus est homo: sumpta est ab illa natura, non culpa, fecit pro nobis sacrificium corpus suum, exhibuit pro peccatoribus victimam sine peccato, quæ et humanitate mori, et justitia mundare potuisset. Namque quia per feminam mors in mundum introierat, congrua dispensatione fecit Salvator, ut et vita rediret per feminam, atque salutem nostram in ligno crucis constituit, ut, unde mors oriebat, inde vita resurgeret, et hostis, qui in ligno prævaricationis vincebat, in ligno redemptionis vinceretur. Nam unde accepit exterius potestatem Dominicæ carnis occidendæ, inde interior potestas ejus, qua nos tenebat, occisa est. Ipse enim interius victus est, dum quasi vicit exterius, et qui nos jure debitores mortis tenuit, jure in nobis jus mortis amisit, quia per satellites suos ejus carnem perimendam appetiit, in quo nil ex culpæ debito invenit. Has itaque et hujuscemodi *adinventiones* Salvatoris præcipitur fidelibus, ut *notas faciant in omnibus populis*. Post quas et apte subditur:

« Mementote quoniam excelsum est nomen ejus, » quia « Deus illum exalavit, et donavit illi nomen, quod est super omne nomen (*Philip. II, 9*). » Et quia tunc ejus triumphos sancti prædicatores in toto orbe decantaverunt, pulchre subjunctum est: « Cantate Domino, quoniam magnifice fecit » Dominus Jesus mortem destruens et hostem religaus atque hominem liberans, et de morte resurgens, qui, licet humanitate in cælum ascenderit, divinitate tamen hic semper nobiliscum manet. Unde et sequitur:

VERS. 6. — « Exsulta et lauda, habitatio Sion, quia magnus in medio tui Sanctus Israel. »

Nam *habitatio Sion* habitatio est Ecclesiæ in præsentis sæculo, quæ jubetur *exsultare et laudes decantare, quia Sanctus Israel*, id est Christus *magnus est in medio* ejus. Nam, ut dictum est, carne quidem *uscendit in cælum, et sedet ad dexteram Patris*, sed tamen et hic est. Non enim recessit præsentia majestatis. Nam secundum majestatem, secundum providentiam, secundum ineffabilem et invisibilem gratiam impletur, quod ab eo dictum est: « Ecce ego

voliscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi (*Matth.* xxviii, 20). » Per fidem quoque tenemus hic eum, per evangelistarum et apostolorum doctrinam, per crucis signaculum, per baptismi sacramentum, per altaris cibum et potum. Per hæc igitur omnia *Sanctus Israel est in medio Ecclesie magnificus* et gloriosus, omnesque suo spiritali gaudio replet, et ad laudandum accendit.

CAPUT XIII.

VERS. 1. — « Onus Babylonis, quod vidit Isaias filius Amos. »

Nunc novo rursus genere prophetare inchoat. Decem quippe describit onera illos deprimentia, qui per observantiam decem præceptorum leve onus Christi respuunt ferre, seu respuerunt. Nam, sicut olim Ægyptus percussa est decem plagis contra salutem, quam per decem mandata Dei accepturus erat populus Israel, ita nunc qui suave Christi jugum portare nolunt, quod eos sublevet, describuntur gravari decem oneribus. De cujusmodi fasciculis, et Apostolus ait : « Unusquisque onus suum portabit (*Gal.* vi, 5). » Et inter hæc onera primum ponitur *onus Babylonis*, quia principale est, et ejus angeli, qui primus peccavit, aliorumque malorum principum damnationem et pœnam habet (94). *Babylon* quippe, quæ *confusio* interpretatur, civitas illa magna iniquorum est, contraria nostræ Jerusalem, cujus cives sunt omnes apostatæ angeli, et universi homines reprobi, cujus onus propheta loqui incipiens ait :

VERS. 2. — « Super montem caligosum (95) levate signum, exaltate vocem, levate manum, et ingrediantur portas duces. »

Dicit autem beatus Gregorius (lib. xxxiii *Moral.* c. 1), quia per montem angelus apostata designatur, sicut sub regis Babylonis specie de antiquo hoste prædicatoribus dicitur : « Super montem caligosum levate signum. » — « Prædicatores quippe sancti super montem caligosum signum elevant, quando contra Satanæ superbiam, qui sæpe sub nebulis simulationis absconditur, virtutem crucis exaltant. » Qui et *vocem* prædicationis atque *manum* bonæ operationis *exaltare* contra eum jubentur, ut et dictis et actibus eum impugnent. *Portas* quoque Babylonis potenter ingrediuntur, et capiunt eam, quando virtute prædicationis suæ conscientias peccantium aperiant, et in eis mansiones Christo parant. Sequitur :

VERS. 3. — « Ego mandavi sanctificatis meis et vocavi fortes meos in ira mea, exultantes in gloria mea. »

Sanctificati sunt, qui in Christo Jesu sanctitatis gratiam adepti sunt. Quibus ipse mandavit, quod præmissum est, videlicet : « Super montem caliginosum levare signum, et ingredi portas Babylonis. » *Fortes* autem sunt, quos nulla potest adversitas fran-

gere. *Ira* vero ejus nunc ea dicitur, qua domatur hostis antiquus, et de manu ejus peccator eripitur. Unde et in Psalmo de hac ira dictum est : « Exsurge, Domine, in ira tua, et exaltare in finibus inimicorum tuorum (*Psal.* vii, 6). » In hac ergo ira Dominus *fortes* suos vocavit, quia genus humanum de potestate inimici eripere volens prædicatores, quos nulla posset adversitas vincere, ad prædicandum ascivit. Qui exultaverunt *in gloria ejus*, quia non suam sed Dei quæsierunt. Sequitur :

VERS. 4. — « Vox multitudinis in montibus quasi populorum frequentium, vox sonitus regum et gentium congregatarum. »

Montes sunt apostoli, in quibus *vox multitudinis* resonat, quando secundum doctrinam eorum fit Ecclesie confessio.

Reges vero *gentium* sunt rectores ecclesiarum. *Vox sonitus regum*, vox prædicationis doctorum est, quia « in omnem terram exivit sonus eorum (*Psal.* xviii, 4). » Gentes vero sunt congregatæ, quia de universis gentibus coadunata est Ecclesia. Sequitur : « Dominus exercituum præcepit militiæ (96-97) suæ. »

VERS. 5. — « Venientibus de terra procul, a summitate cæli : Dominus et vasa furoris ejus, ut disperdat omnem terram. »

Militia belli exercitus sanctorum est contra malignos spiritus in hoc sæculo pugnantium, de cujusmodi militia dicit Apostolus : « Nemo militans Deo implicat se negotiis sæcularibus (*II Tim.* ii, iv). » Quibus *præcepit Dominus*, quia sicut bonus dux, qualiter in hac acie præliantur, disponit eis. Qui *de terra procul*, id est de gentilitate ad eum veniunt, et *a summitate cæli*, id est, ab oriente et occidente, et aquilone et austro. Cum hoc igitur exercitu Dominus contra Babylonem venit, quia zelo suo istos accendit, ut confusam peccantium vitam insequantur.

Possunt isti bellatores et angeli intelligi, qui in fine mundi mittentur, ut ziniorum manipulos incendiant. Omnis quoque terra disperditur, cum terrena opera subvertuntur. Quæ sunt autem *vasa furoris ejus* nisi maligni spiritus? Non solum quippe sanctos prædicatores adversus Babylonem adducit, qui peccatores ad pœnitentiam provocent, sed et apostatas angelos, qui corda impœnitentium magis aggravent. Unde et supra dixit : « Væ Assur, virga furoris, et baculus ipse, in manu eorum indignatio mea. Ad gentem fallacem mittam eum, et contra populum furoris mei mandabo illi. » Ipse ergo *vasa furoris* sui mittit, id est malignos spiritus relaxat, ut eos gravius possideant, qui in malis perseverare eligunt. Et cum omnibus his venit, « ut disperdat omnem terram ; » quia sic finem hujus sæculi adducit, ut alii quotidie per sanctos prædicatores a peccatis suis convertantur, et ad vitam transeant ; alii vero

(94) Cod. G., et pœnam continet.

(95) Alias, *caliginosum*.(96-97) Alias, *militiæ belli* ; cod. G., *militiæ cæli*.

per iniquos angelos in malitia permanere cogantur, ut pereant. Unde mox de novissimo die, quo peccatores punientur, nos terret, et ad lamentum pœnitentiæ nos provocat, subjungens :

VERS. 6. — « Ululate, quia prope est dies Domini, quasi vastitas a Domino veniet. »

« Prope est dies Domini, » *dies*, in quo judicabit mundum, vel unumquemque de hac vita egressum, et ostendet potentiam suam, quia sicut et alius propheta loquitur. « Juxta est dies Domini, juxta et velox nimis. » — « Quasi vastitas a Domino veniet (*Sophon. 1, 14*), » quia tunc sic mundus iste vastabitur, ut in terra nihil relinquatur. Sequitur :

VERS. 7. — « Propter hoc omnes manus dissolventur, et omne cor hominis tabescet, et conteretur »

VERS. 8. — « Torsiones et dolores tenebunt, quasi parturiens dolebut. »

Meta futuri judicii *dissolventur manus*, quæ fortes erant in opere malo, et *cor hominis*, id est rationaliter cogitantis, dolore pœnitentiæ *tabescet*, et *conteretur*. *Torsiones ventris tenebunt eos*, quia unusquisque torquetur propria conscientia. Parturiens vero cum dolore ejicit, quod intus diu cum pondere gestavit. Pœnitentes ergo « quasi parturiens dolebunt, » quia peccata diu latentia et se intus gravantia per confessionem cum dolore ejicient. Sive cum *dies judicii* vel dormitionis advenerit, tunc omnes *manus dissolventur*, quia nullum opus dignum justitia Dei reperietur, et *omne cor tabescet*, conscientia peccati sui. Sequitur :

« Unusquisque ad proximum suum stupebit, facies combustæ vultus eorum. » *Unusquisque stupebit ad proximum suum* præ magnitudine pavoris, et admirationis, ubi de illa nimis horrenda reproborum damnatione cogitare cœperit. Et *facies combustæ erant vultus eorum*, quia igne timoris et squalore pœnitentiæ decor facierum illorum immutabitur. Vel facies habebunt combustas illo igne, quem sibi succenderunt. Et « unusquisque stupebit ad proximum suum » videns eum in iisdem esse tormentis, quibus ipse cruciatur. Cur autem sic stupeant atque tabescant, adhuc consequenter indicatur, cum dicitur :

VERS. 9. — « Ecce dies Domini veniet crudelis et indignationis plenus, et iræ furorisque ad ponendam terram in solitudinem, et peccatores ejus conterendos de ea. »

Crudelis vero dicitur, qui districte feriendo non parcit. *Dies* vero veniens *crudelis* erit, quia non jam cum venia, sed cum districcione peccatores feriet. *Plenus* quoque *indignationis et iræ ac furoris* erit, quando reprobis dicitur : « Discedite a me, maledicti, in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus. Esurivi enim et non dedistis mihi manducare (*Matth. xxv, 41 et seqq.*), » etc. Atque *terram ponet in solitudinem, et peccatores ejus de terra conteret*, quia tunc universam terræ superficiem

A ignis ille concremans omnia, quæ in mundo sunt, consumet, ei in barathrum perditionis impios rapiet. Sequitur :

VERS. 10. — « Quoniam stellæ cœli, et splendor earum non expandent lumen suum : obnubilatus est sol in ortu suo, et luna non splendet in lumine suo. »

Hoc et alibi ita dicit Dominus. « Sol obscurabitur, et luna non dabit lumen suum, et stellæ cadent de cœlo (*Matth. xxiv, 29*). » Cum dies Domini crudelis advenerit, et furor ejus omnia vastaverit, tunc timoris magnitudine mortalibus cuncta tenebrescent, et luminaria suam videntur negare fulgorem, et prementibus malis nil aliud sentient homines, nisi quod omnis tribulatio videre compellet. Vel fulgore suo Christus obscurabit omnia sidera. Sequitur :

VERS. 11. — « Et visitabo super orbis mala, et contra impios iniquitatem eorum; et quiescere faciam superbiam infidelium, et arrogantiam fortium humiliabo. »

Visitabo super orbis mala, quia publicum examen faciet, et omnia reproborum peccata coram omnibus angelis et hominibus in lucem producet. Et tunc in faciem impiorum ostendet omnem *iniquitatem ipsorum*, ut confundantur, et pereant. Superbia quoque ipsorum quiescet jam, id est cessabit, quia sic humiliabuntur, ut ultra superbire non addant. Et notandum quam patenter hoc loco propheta se loqui in hac visione demonstret non de ea Babylone, in qua populus Judæorum captivus fuit, sed de ea potius, quæ per totum orbem est usque in finem sæculi. Nam sicut Jerusalem, id est Ecclesia civitas est eorum, qui cœlestia diligunt, sic Babylon civitas illorum est, qui præsens amant sæculum. Quicumque temporalia intimo corde diligit, civis est Babylonis istius; et quicumque æternorum amore pascitur, civis est nostræ Jerusalem. Sed quia inter multitudinem civium Babylonis, qui tunc pereunt, raro quisquam civis Jerusalem invenitur, qui de sorte eorum tollatur, ideo fortasse, cum de multis dictum sit reprobis, quia *visitabo super orbis mala*, quasi singulari numero de electis nunc subditur :

VERS. 12. — « Pretiosior erit vir auro, et homo mundo obrizo. »

Vir namque vocari solet, qui viriliter et strenue agit, sicut scriptum est : « Viriliter agite, et confortetur cor vestrum omnes, qui speratis in Domino (*Psal. xxx, 25*). » *Homo* autem dicitur, qui rationali sensu a bestialibus moribus distinguitur, dicente Domino : « Vos autem greges pascuæ meæ homines estis (*Ezech. xxxiv, 31*). » Cujuslibet ergo talis viri vel hominis futuram gloriam prænuntians, ait : « Pretiosior erit vir auro, et homo mundo obrizo. » Nam ex quo Jesus reformaverit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ, vir quisque strenuus, licet nunc vilis ac despectus appareat, erit pretiosior auro, quia corpus ejus incontaminatum et indeficientem largumque splendorem

habebit. Et omnis homo, qui nunc inter bestiales impiorum mores, rationabiliter vivit, erit tunc pretiosior mundo obrizo, id est purgato et recenti, novoque ac fulgenti auro. Quia sicut gloria resurrectionis ac demutationis innovabuntur sanctorum corpora, ut perpetuam fulgoris (98) claritatem retineant, nulloque jam senio veterascent.

Et hoc congrue ad *onus Babylonis* pertinet, quia et in eo valde gravatur multitudo reproborum in illo die, quod non solum de sua confusione dupliciter erubescit, sed et illorum gloriam, quos contempserat, priusquam in barathrum perditionis corruat, intuetur. Vel quando tanta flent ab Antichristo signa et portenta, ut in errorem ducantur, si potest fieri, etiam electi, tunc « pretiosior erit vir auro, et homo mundo obrizo. » Pretiosior autem intelligitur rarior. Omne enim, quod rarum est, dicitur et pretiosum. Rarus ergo tunc erit vir, quia, « cum venerit Filius hominis, putas inveniet fidem super terram? » (Luc. XVIII, 8.) Sequitur :

VERS. 13. — « Super hoc cælum turbabo, et movebitur terra de loco suo propter indignationem Domini exercituum, et propter diem iræ furoris ejus. »

Super hoc, id est quia visitabo super orbis mala, cælum turbabo, et movebitur terra, quia cælum pariter et terra concutietur in adventu Judicis. Et inter in plerique (99) Babyloniorum, id est peccatorum aeveritatem animadversionis illius ad mentem sagaciter adducentes atque formidantes præcavent eam fugiendo ad poenitentiae remedium. Unde protinus de Babylone subditur :

VERS. 14. — « Et erit quasi damula fugiens, et quasi ovis, et non erit qui congreget. »

Damula quippe vel *ovis* timidum et mansuetum animal est. Babylon igitur sicut *damula fugiens*, et sicut *ovis erit*, quia peccatores conversi deposita ferocitate et superbia mansueti ac pavidi poenitendo fugient iram Judicis. « Et non erit, qui congreget eos, » rursus ad cives Babylonis, quia deceptor antiquus non valebit illos jam per actionem iniquitatis adjungere peccantibus, sed per opera justitiae sociabuntur civibus Jerusalem. Unde et sequitur :

« Unusquisque ad populum suum convertetur, et singuli ad terram suam fugient. » Homines plurimi prædestinati in gloriam Dei, qui futuri sunt per adoptionem coheredes Christi, nunc captivi tenentur in hac Babylone per peccatum. Incipiunt autem inde exire prius corde per confessionem iniquitatis et amorem justitiae, deinde in fine sæculi etiam corpore inde separandi. Exeunt enim multi latenter de hac Babylone, quæ est *confusio*, et exeuntium pedes sunt cordis affectus. Qui primo confusi erant similibus cupiditatibus, incipiunt charitate distinguui. Jam distincti non sunt confusi, et si adhuc corpore permisti sunt, desiderio tamen sancto separantur. Et propter commisionem corporalem nondum exie-

(98) Cod. G., *perpetim fulg.*

(99) Cod. G., *pluriniqæ.*

runt, sed propter affectum cordis cœperunt exire. Incipit enim exire, qui incipit amare. « Unusquisque ergo ad populum suum convertetur, et singuli ad terram suam fugient, » quia quicumque prædestinatus ad vitam, quicumque de populo sanctorum futurus, quicumque terram viventium hærediturus adhuc in Babylone per peccatum est, nequaquam ad subversionem ejus, id est usque ad mortem suam manebit in ea. Sequitur :

VERS. 15. — « Omnis, qui inventus fuerit, occidetur, et omnis, qui supervenerit, cadet in gladio. »

Invenitur in Babylone, et occiditur, qui præsentem vitam in peccatis finiens æternæ morti traditur. Supervenit autem in ea et *gladio* cadit, qui diu religiose, prout videbatur, vixerat, sed circa finem vitæ labitur in aliquod crimen, et ita demum sine poenitentia moriens per sententiam animadversionis divinæ præcipitur in tartarum.

Vel diabolus, et omne dogma contrarium veritati fugiet quasi *damula*, nec erit, qui discipulos ejus congreget. Quia liberati a magistris pessimis convertentur ad populum ecclesiasticum, unde abducti fuerant, et ad terram suam, quæ est Ecclesia, fugient, et unusquisque ipsorum in eo, in quo invenitur, occiditur, ut hæreticus esse desistat, et quicumque supervenerit, cadet *gladio* spiritali. Sequitur :

VERS. 16. — « Infantes eorum allidentur in oculis eorum, diripiuntur domus eorum, et uxores eorum violabuntur. »

Qui infantum appellatione nisi tenera (100) adhuc opera designantur? *Infantes* igitur Babyloniorum *alliduntur* (101) *in oculis eorum*, quia sæpe mens recta cernit, nec tamen audenter contra perversa se erigit, et renitens vincitur, dum hoc ipsum, quod agit, dijudicat et carnis suæ delectatione superatur. Nam sæpe et recta operatio exterius perditur, et tamen adhuc rationis lumen in corde retinetur, sicut Jeremias insinuat, qui, dum Sedechiæ captivitatem narrat, ordinem captivitatis internæ denuntiat, dicens : « Occidit rex Babylonis filios Sedechiæ in Reblatha in oculis ejus, et omnes nobiles Juda, oculos quoque Sedechiæ eruit (Jerem. LI, 40). » Rex quippe Babylonis est hostis antiquus, possessor intimæ confusionis, qui prius filios ante intuentis oculos trucidat, quia sæpe sic bona opera interficit, ut hæc se amittere ipse, qui captus est, dolens cernat. Nam gemit plerumque animus, et tamen carnis suæ delectationibus victus, bona, quæ gemit, amans perdit; ea, quæ patitur damna, considerat, nec tamen virtutis brachium contra regem Babylonis levat. Sed dum videns nequitiae perpetrations percussitur, ad hoc quandoque peccati usu perducitur, ut ipso quoque rationis lumine privetur. Unde Babylonis rex extinctis prius filii Sedechiæ oculos eruit, quia malignus spiritus subductis prius bonis operibus post hæc intelligentiæ lumen tollit. Quod recte Sedechias in *Reblatha* patitur. *Reblatha* quippe

(100) Cod. G., *terrena.*

(101) *Ibid.* *allidentur.*

multa hæc interpretatur. Et enim quandoque et lumen rationis tollitur, qui pravo usu ex iniquitatis sæe multitudine gravatur. Bene itaque de Babylo- niis hic dicitur : « Quia infantes eorum allidentur, in oculis eorum. »

Quid autem domos eorum appellat nisi mentes ipsorum? *Diripiuntur ergo domus eorum dum a malignis spiritibus omnia mentium eorum bona devorantur. Nam, postquam filios suos in oculis allidi suis sinunt, ad hoc usque infelicitatis deinde deveniunt, ut omnium virtutum supellectilem, quæ in domibus cordium ipsorum erat, amittant.*

Uxores vero intelligentias ipsorum accipe, cum quibus rationalis animus opera bona velut legitimos filios gignit. Unde et per quemdam de sapientia dictum est : « Hanc amavi, et exquisivi a juventute mea, et quæsi mihi sponsam assumere, et amator factus sum formæ illius (Sap. viii, 2). » Uxores ergo violantur, cum intelligentiæ corrumpuntur. Nam quod hic uxores Babyloniorum violari dicuntur, hoc ferme est quod apud Jeremiam Sedechias oculis amisisse refertur. Vel Medi intelliguntur magistri Ecclesiarum, qui allidunt infantes hæreticorum, eos videlicet, qui necdum ad perfectam venerunt ætatem erroris. Diripiunt domos, id est Ecclesias eorum. Violant uxores, id est pravam eorum sapientiam, doctrinamque perversam. Sequitur :

VERS. 17. — « Ecce ego suscitabo super eos Medos, qui argentum non quærunt, nec aurum velint. »

VERS. 18. — « Sed sagittis parvulos interficient, et lactentibus uteri non miserebuntur, et super filios eorum non parcat oculus eorum. »

Medi interpretantur *mensurati*. Et quid per Medos nisi *dæmones* exprimuntur, qui nocere nequaquam valent nisi secundum mensuram, qua divinitus relaxantur, qui nec argentum nec aurum, sed internas divitias rapere quærunt? Quid autem parvulorum nomine nisi cogitatus designantur. Quid appellatione lactentium uteri nisi tenera opera, quæ adhuc velut lacte indigent admonitione blanda? Et quid per filios nisi viriles actus? Medi itaque *sagittis parvulos interficiant*, quia et maligni spiritus spiculis temptationum bonos cogitatus allidunt. « Et lactentibus uteri non miserentur, » quia bona opera mox ut nata fuerint, et antequam roborentur, impie quærunt exstinguere. « Et super filios non parcat oculus eorum, » quia ubicunque vident robustos et viriles actus, non desistunt eos impugnare. Tanto enim quisque gravioribus urgeri plerumque solet *dæmonum infestationibus*, quanto ipse fortior est in bonis operibus. Vel nos utinam nec argentum nec aurum velimus eloquentiæ et sapientiæ sæcularis, sed filios hæreticorum et omnium, qui decepti sunt, interficiamus sagittis spiritualibus, id est Scripturarum testimoniis, et qui lacte nutriuntur erroris, absque ulla misericordia trucidentur, ut elementi crudelitate pereant, nulliusque misereamur infantiz, ut illa beatitudine digni simus! « Beatus, qui

A tenebit, et allidet parvulos tuos ad petram (Psal. cxxx, 9). » Post filiorum autem, id est post bonorum operum amissionem subjungitur et ipsius civitatis æterna perditio. Nam sequitur :

VERS. 19. — « Et erit Babylon illa gloriosa in regnis, inclyta in superbia Chaldæorum, sicut subvertit Dominus Sodomam et Gomorrhæam. »

Babylon gloriosa est in regnis, quia confusa sæculi dignitas anatoribus mundi præclara videtur, et divitiæ, voluptatesque carnalibus æstimantur optimæ. Chaldæi vero interpretantur *captivantes*, vel quasi *dæmones*. Iniqui etenim, qui et ipsi iniquitatem perpetrant, et ad iniquitatem alios persuadendo trahunt, nimirum captivantes sunt. Qui recte quoque et quasi *dæmones* interpretantur, quia ii, qui alios ad iniquitatem persuadendo pertrahunt, in semetipsis ministeria dæmonum ad iniquitatem suscipiunt, quamvis dæmones per naturam non sint.

In istorum ergo mente superba valde est Babylon *inclyta*, quoniam « lætantur, cum male fecerint, et exsultant in rebus pessimis (Prov. ii, 14). » Sed ista Babylon quandoque erit sicut Sodoma et Gomorrhæa, ut perpetuo subversa devoretur incendio. Sed interim quid patiat, audiamus. Sequitur :

VERS. 20. — « Non habitabitur usque in finem, et non fundabitur ad generationem et generationem. »

Christus namque manere in Ecclesia se pollicitus est usque in finem sæculi. Quo contra Babylon « non habitabitur usque in finem, » quoniam « in malevolam animam non introibit sapientia (Sap. i, 4), » quæ est Christus, « nec habitabit in corpore subdito peccatis (ibid.). » *Usque in finem* vero dicit eam non habitari, quia notum est omnibus, quod in ea mente Deus post finem vitæ præsentis nullatenus habitat, in qua prius, quam finiret temporalem vitam, nullatenus habitavit. *Et non fundabitur in fundamento*, quod est Christus, *usque ad generationem et generationem*, id est nec in generatione antiqui populi Dei, qui præcessit adventum ejus, nec in generatione novelli, qui vocatur Christianus. Sequitur :

« Nec ponet ibi tentoria Arabs, nec pastores requiescent ibi. » *Arabs* interpretatur *occidentalis* sive *campester*. Et occidentalis jure vocatur, qui per occasum veri solis, id est per mortem Christi mortuus est peccato. *Campester* quoque est, qui charitate dilatatus copiosus boni operis fructus facit ut fertilis campus. Illic igitur Arabs in Babylone tentorium non ponit, quia mentem in ea non locat. *Nec pastores animarum requiescent ibi*, sed potius laborant, quia sermonem suum contemni vident. Urbs itaque confusionis subvertetur sicut Sodoma, ut nullum in eo maneat pristinæ mansionis vestigium, sed postquam fuerit cælum novum, et terra nova, et præterierit figura hujus mundi, non habitabitur in perpetuum, nec eundem statum recipiet. Non ponet ibi tentoria Arabs, qui dicitur occidentalis et vespertinus, eo quod præteritorum obliviscatur, et semper se extendat ad priora. *Nec requiescent ibi pastores,*

subjicient exactores suos, quia malignos spiritus vincunt. Exactores enim sunt dæmones, qui malæ persuasionis nummum semel hominibus commendatum quotidie cum usuris exigere solent. Sequitur :

VERS. 3. — « Et erunt in die illa : cum requiem dederit tibi Deus a labore tuo, et a concussionione tua, et a servitute dura, qua ante servisti, sumes parabolam istam contra regem Babylonis et dices :

VERS. 4. — « Quomodo cessavit exactor, quievit tributum? »

VERS. 5. — « Contrivit Dominus baculum impiorum, virgam dominantium. »

VERS. 6. — « Cædentem populos in indignatione plaga insanabili, subjicientem in furore gentes, persequentem crudeliter. »

« Cum requiem dederit tibi Deus a labore tuo, » id est universas tibi concupiscentias abstulerit, et sua gratia te fovit juxta illud : « Venite ad me omnes, qui laboratis et onerati, etc. (*Matth.* xi, 28). » Quid enim in hac vita laboriosius quam terrenis desideriis æstare? Aut quid hic quietius quam hujus sæculi nihil appetere? « Et requiem tibi dederit a concussionione tua, » ut jam non sis parvulus fluctuans, et circumferaris omni vento doctrinæ, sed dicas ei : « Susceptor meus, non movebor in æternum (*Psal.* lxi, 5). » Est autem dura quædam servitus, de qua Dominus ait : « Omnis, qui facit peccatum, servus est peccati (*Joan.* viii, 34). » Et Petrus : « A quo enim quis superatus est, hujus et servus est (*II Petr.* ii, 19). »

Sed ab hac servitute Dominus liberat, qui dicit : « Si vos filius liberaverit, vere liberi eritis (*Joan.* viii, 36). »

« Sumes parabolam, inquit, contra regem Babylonis, id est contra diabolum, qui est rex confusionis. *Exactor* etiam est importunus iste persuasor, qui semel in paradiso humano generi pecuniam peccati commodavit, sed crescente iniquitate hanc multiplicato fenore quotidie exigit. *Tributum* quoque est, quod unusquisque ei, dum peccat, solvit. Sed per Christum cessavit exactor, et quievit tributum, » quia, sicut Joannes ait : « Omnis, qui natus est ex Deo, non peccat, sed generatio Dei conservat eum, et malignus non tangit eum (*I Joan.* v, 18). » Unde et additur :

« Contrivit Dominus baculum impiorum, virgam dominantium. » Impii namque dominatores erant maligni spiritus in hoc mundo. Baculus et virga eorum potestas lædendi, quam habebant, potest intelligi. Sed hunc *baculum et virgam* Christus jam *contrivit*. Cædebat enim hæc virga *populos in indignatione plaga insanabili*, quia dæmones humanum genus graviter flagellabant, et ei mortiferas peccati plagas inferebant, atque *subjiciebant in furore gentes*, quia suæ tyrannidi violenter eas affligendo subdebant, et peccatis servire cogebant, et persequabantur eas *crudeliter* intus et foris, non solum animas ipsarum lædendo, sed etiam corpora vexando

A miserabiliter ac occidendo. Possunt hæc et de fine sæculi intelligi.

« Et erit, inquit, cum requiem dederit tibi Deus. » Requiem enim a labore tuo dabit tunc tibi Deus, sicut scriptum est : « Beati mortui, qui in Domino moriuntur. Amodo jam dicit Spiritus, ut requiescant a laboribus suis (*Apoc.* xiv, 13). » Et a *conclusionione tua*, » quia justus in æternum non commovebitur (*Psal.* cxi, 6). » Et alibi scriptum est : « Non dabit in æternum fluctuationem justo (*Psal.* lxxv, 25). » Et a *servitute dura*, de qua dicit Apostolus : « Non enim quod volo bonum, hoc ago, sed quod odi malum, illud facio (*Rom.* vii, 15). » Et post aliquanta : « Igitur ego ipse mente servio legi Dei; carne autem legi peccati (*ibid.*, 25). » Ab hac servitute liberi erimus, quando jam morti insultantes dicemus : « Ubi est, mors, victoria tua? Ubi est, mors, stimulus tuus? Stimulus enim mortis peccatum est (*I Cor.* xv, 55). » *Exactor* vero nondum penitus cessavit a nobis, neque tributum quievit, quia dum hic vivimus, diabolus nos ad peccandum incitavit, et vitare peccatum ex toto non possumus, sed « in multis offendimus omnes. Non est enim homo justus in terra, qui faciat bonum, et non peccet (*Jac.* iii, 2). » Sed postquam mortale hoc induerit immortalitatem, *exactor* jam cessabit, et *tributum* jam quiescet, quia nec diabolus ultra suadebit cuiquam, ut peccet, nec aliquis peccabit. Bene ergo tunc electorum populus in regno triumphans exultat, dicens : « Quomodo cessavit exactor, quievit tributum? » Ibi enim vera libertas erit. Nam et hoc tunc vere complebitur, quod subjunctum est : « Contrivit Dominus baculum impiorum, » etc.

Cum enim Christus diabolum et angelos ejus de hoc mundo expellens in infernum perpetualiter includerit, tunc omnino conteret baculum et virgam eorum, ne jam nos deinceps percutere valeant, sed et ipsi persecutionibus æternalium tormentorum subjaceant. Sed ad superiorem sensum revertentes videamus sequentia. Nam ligato mundi principe et gentibus ad fidem conversis impletum est, quod nunc subjungitur :

VERS. 7. — « Conquievit et siluit omnis terra, gavisata est et exsultavit. »

VERS. 8. — « Abietes quoque lætatæ sunt super te, et cedri Libani. Ex quo dormisti, non ascendit, qui succidat nos. »

VERS. 9. — « Infernus subter conturbatus est, in occursum adventus tui suscitavit tibi gigantes. Omnes principes terræ surrexerunt de solis suis, omnes principes nationum. »

VERS. 10. — « Universi respondebunt et dicent tibi, et tu vulneratus es sicut et nos, nostri similis effectus es. »

Gentibus enim ad Christum conversis *conquerit omnis terra*, sicut ipse ait : « Tollite jugum meum super vos et discite a me, (*Matth.* xi, 29), etc. » Et *siluit* sedatis pravæ actionis tumultibus. Nam, sicut et supra diximus, omnis iniquitas habet apud secreta

judicia Dei voces clamoris. Unde scriptum est : A decepti. Nam et dives, qui ardebat apud inferos, cupiebat, ne quinque fratres sui, quos reliquerat, in eodem loco tormentorum descenderent (*Luc. xvi, 30*). Consequens ergo est, ut quo amicos venire nolebat, illuc inimicos optaret demergi. Non itaque dubium est eos, qui in inferno sunt, cupere diabolum, per quem seducti sunt, ibidem cruciari, ut vel sic vindicentur de eo, licet a pœnis non liberentur. Dicunt igitur insultantes ei : « Et tu vulneratus es sicut nos, nostri similis effectus es, » atque adjungunt :

LIBANUS autem *candidatio* dicitur. Et quid per Libanum nisi mundus iste signatur, qui amatoribus pulcher et candidus est? Quippe per *abies* et *cedros Libani* nisi principes sæculi hujus figurantur? *Abies* igitur et *cedri Libani lætatæ sunt* super Babylonis regem, quia et potentes ac nobiles hujus mundi gaudent super religatione hostis antiqui. Sed prius *terra siluit ac gavisata est*, ac deinde *abies* et *cedri lætatæ sunt*, quia prius crediderunt populi, post etiam principes. Lætatæ sunt itaque *cedri* dicentes : *Ex quo dormisti*, id est ex quo sopita est sævitia tua, ex quo tibi potestas est ablata, ex quo religatus es in abyso per triumphum Christi crucis, non ascendit aliquis dæmonum de abyso, qui succidat nos, ut tu faciebas, id est qui supplantet nos, et a statu rectitudinis corruere faciat. Victo isto forti, et direptis vasis ejus etiam cæteri satellites cessaverunt.

« Non ascendit, qui succidat nos. » Quantos isti lignorum succisores suis securibus succiderunt et corruere fecerunt! Terra quidem conquievit et gavisata est, ex quo perdidisti potestatem lædendi. Sed *infernus subter conturbatus est* præ magnitudine stuporis et admirationis, cum tu captivus illuc deducereris, quem nunquam vinci posse putabat. Et in *occursum tuum suscitavit tibi gigantes*, id est robustos sæculi principes, quia jam illuc erant damnati insultantes ruinæ tuæ. Nam quos gigantes suscitaverit, subditur :

« Omnes, inquit, principes terræ surrexerunt de solis suis, » etc. Quid enim hic soliorum, id est sedium nomine nisi loca pœnarum designantur, in quibus isti principes erant? *Surrexerunt ergo de solis suis* in occursum Satanæ corruenti insultantes ei. Unde et Ezechiel ait : « Loquentur ei potentissimi robustorum de medio inferni, qui cum auxiliatoribus ejus descenderunt, et dormierunt incircumcisi interfecti gladio (*Ezech. xxxii, 21*). »

Omnes principes nationum de inferno responderunt ei victo post diem judicii. Similiter responderunt post passionem Domini, dicentes : « Et tu vulneratus es sicut nos, nostri similis effectus es. » Ac si dicant : Nunc minus dolemus interfectos nos esse divinæ animadversionis gladio, cum et tu eodem vulneratus gladio corrueris, qui nos occidi fecisti. Licet enim dolor et tristitia eorum sit semper immensa, qui torquentur in illis suppliciis, et ex consortio Satanæ tunc credatur crescere; aliquod tamen solatium erit eis, dum hunc viderint eadem tormenta sustinere, quæ ipsi patiuntur per eum

cupiebat, ne quinque fratres sui, quos reliquerat, in eodem loco tormentorum descenderent (*Luc. xvi, 30*). Consequens ergo est, ut quo amicos venire nolebat, illuc inimicos optaret demergi. Non itaque dubium est eos, qui in inferno sunt, cupere diabolum, per quem seducti sunt, ibidem cruciari, ut vel sic vindicentur de eo, licet a pœnis non liberentur. Dicunt igitur insultantes ei : « Et tu vulneratus es sicut nos, nostri similis effectus es, » atque adjungunt :

VERS. 11. — « Detracta est ad inferos superbia tua, concidit cadaver tuum : subter te sternetur tineæ, et operimentum tuum erunt vermes. »

Qui se extollebat super omnia, *detractus est ad inferos*, ut sit infra omnia. *Cadaver* ejus, id est ipse dejectus a supernis sedibus. *Cadaver* enim a cadendo dicitur. Stetit autem hoc cadaver, dum *Satanas* in mundo regnaret. Sed *concidit cadaver* ejus, quando ipse præcipitatus est in abyssum.

Tineæ vero vestimentorum vermis est dicta, quod teneat, et eo usque insideat, ut erodat. *Sternetur* ergo *tineæ* sub antiquo hoste, quia sub ipso erunt tormenta mordacia, ubi perpetuo jacens corrodatur. Quid autem nomine vermium nisi inquietudo pœnarum designatur? Natura enim vermium est momenti singulis incessanter moveri. Satanæ igitur *operimentum erunt vermes*, quia super eum universa mordacissimarum pœnarum genera stipabuntur, quibus sine fine putrefactus incessabiliter agitabitur et lacerabitur. Hæc requies diaboli, hic lectus ejus est.

Putredo et tineæ et operimentum vermium pœnæ sunt æternæ, quas propria gignit conscientia, vel suppliciorum materia, quæ ex propriis peccatis nascitur. Sicut enim quandiu cadaveris materia est, et aliquis humor in cadavere, vermes nascuntur ex putredine; sic ex ipsa materia peccatorum supplicia gignuntur. Sed inter hæc ad memoriam propheta revocat, quantæ dignitatis olim miser iste fuerit, et quot lapsuum gradibus inde corruerit. Nam subdit :

VERS. 12. — « Quomodo cecidisti de cœlo Lucifer, qui mane oriebaris? Corruisti in terram, qui vulnerabas gentes? »

D VERS. 13. — « Quid dicebas in corde tuo (104) : In cœlum conscendam, super astra cœli exaltabo solium meum, sedebo in monte Testamenti in lateribus aquilonis. »

VERS. 14. — « Ascendam super altitudinem nubium, similis ero Altissimo. »

VERS. 15. — « Verumtamen ad infernum detraheris in profundum lacu. »

Sicut Lucifer omnibus aliis sideribus est clarior, sic angelus iste omnibus reliquis angelis lucidior fuit, et splendidior. Qui et *mane* oriebatur, quia in exordio novæ lucis gloria conditionis clarus admirabili splendore radiabat. Sed tam felix creatura quo-

(104) Alias, de corde tuo.

modo tam infeliciter cadere potuerint, propheta miratur.

Primo enim *de celo* cecidit, amissa beatitudine, et statu dignitatis angelicæ, et in mundo principatum iniquitatis super idololatrias gentes habuit. Unde et « princeps mundi (*Joan. xii, 31*) » appellatus est. Sed prædicantibus apostolis corrui in terram, qui vulnerabat gentes, id est qui mucrone tentationis sauciabat mentes eorum, quia eos, quos per idololatriam possederat, amisit, et Judæos paucasque gentium reliquias infideles nunc tenet. De gentibus, quas vulnerabat in terram cecidit, id est de eorum mentibus, qui ad fidem venerunt, in corda illorum, qui in incredulitate permanserunt; non quia in eis et ante non esset, sed quia ab istis exclusus amplius illis dominari cœpit.

Ruinam vero ejus excepit terra, quoniam terrena sapientum mentes invasit totus, qui de superis projectus præsumebat in corde suo, dicens: *In celum conscendam*, id est super sanctos Dei præclaros *exaltabo solium meum*. Annon in celum Satanas conscendit, quando cor Salomonis intravit? Annon super astra Dei solium suum posuit, quando Saul et Salomonem et Judam et septimum diaconem sibi subjecit? Quod si in primordio superbix sue ista cogitavit, antequam de celo projectus esset, cæli nomine electorum mentes designantur angelorum, quam ingredi superbus iste adversus Deum, et occupare voluit. Et astrorum vocabulo singulæ beatorum spirituum personæ, quas subjugare sibi tentavit, quando ex ipsis eos, qui nunc dæmones appellantur, in perniciem traxit.

Deinde « *selebo*, inquit, in monte Testamenti in lateribus aquilonis. » Malignus enim Spiritus *montem Testamenti* tenuit, quia Judaicum populum, qui legem acceperat, sibi in perfidiam subjugavit. Quando enim corda doctorum tenet, *montem Testamenti* diabolus possidet. Qui etiam in *lateribus aquilonis* sedet, quia mentes hominum frigidæ præsumendo inhabitat. Adhuc autem superbus iste præsumptor adjungebat, dicens:

« Ascendam super altitudinem nubium, » id est angelorum vel prædicatorum. « Et similis ero altissimo. » Et ut beatus Papa Gregorius loquitur (*lib. xiiii Mor. c. 6*): « Quisquis bonum se habere singulariter gaudet, quisquis videri sublimior cæteris quærit, illum imitatur, qui despecto bono societatis angelorum, sedem suam ad aquilonem ponens et Altissimi similitudinem superbe appetens per iniquum desiderium quasi ad quoddam culmen conatus est singularitatis erumpere. » Ad cujus similitudinem ducitur, qui, singulare culmen appetens et socialem angelorum vitam despiciens, ait: « Ascendam super altitudinem nubium, similis ero Altissimo. » Qui quoniam perverso ordine, id est per superbiam Deo similis fieri voluit, a contrario dissimilitudinem habere meruit. Nam ille ait: « Discite a me, quia mitis sum, et humilis corde (*Matth. xi*); »

et iste « est rex super omnes filios superbix (*Job xli, 25*). » Ille, « cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo (*Philip. ii, 6*); » iste per rapinam usurpare similitudinem Dei, quam naturaliter non habuit, cupiens: « Similis, inquit, ero Altissimo. » Sicut ille est caput omnium justorum, et omnes justi membra ejus, sic et iste caput est omnium iniquorum, et omnes iniqui membra hujus. Sicut ille super omnia est Altissimus, sic et iste infra omnia dejectissimus, et omnibus modis omnino contrarii sunt Satanas et Altissimus.

Postquam præsumptionis hujus Satanæ cogitationes Spiritus sanctus per prophetam nobis indicavit: « Verumtamen, inquit, ad infernum detraheris; » licet in cælum conscendere cogitares; « et in profundum lacus » demergeris, qui ad Altissimi similitudinem exaltari optasti. *Infernus* vero dicitur *lacus*, quia hos, quos semel ceperit, semper fluctuantes et trepidos tormentis circumfluentibus absorbet. In quem præcipitari adversarium hunc non sufficit, nisi et in profundum ejus novissimum demergatur, ut crucietur infra omnia, qui gloriari voluit super omnia. Quem quia electi in regno constituti semper visuri sunt perpetuæ ignominix mancipari, ut inde gaudium eorum crescat, recte subjungitur:

VERS. 16. — « Qui te viderint, ad te inclinabuntur, teque prospicient; nunquid iste est vir, qui conturbavit terram, qui concussit regna? »

VERS. 17. — « Qui posuit orbem desertum, et urbes ejus destruxit, vincit ejus non aperuit carcerem? »

Qui te viderint in novissimo profundo lacus barathro, *ad te inclinabuntur* velut ad aliquem in imo putei constitutum. *Teque prospicient*, quia longe eris, et te mirantes in pœnis dicent: « Nunquid iste est vir, quia conturbavit terram? » Diabolus enim parabolice *vir* appellatur, sicut et in Evangelio dicitur de illo: « Inimicus homo hoc fecit. Qui conturbavit et concussit regna (*Matth. xiii, 28*); » quia tribulationes et bella movet in mundo, et omnia mala reliqua.

« Qui posuit orbem desertum, quia veri Dei cultum gentibus abstulit. » Et urbes ejus destruxit, » quia veræ religionis ædificia de cordibus hominum subvertit. Vel *terram conturbavit*, id est eos, qui audiunt cum Adam: « Terra es, et in terram ibis (*Gen. iii, 19*). » Et *regna Ecclesiæ concussit* tentando, non subvertit. *Et orbem fecit esse desertum*, ut nullam haberet virtutem, sed vitiis subjaceret, quibus plena est gentium solitudo. *Urbes quoque ejus destruxit*, ut de Ecclesiis Christi faceret Synagogas Satanæ hæretica peste corrumpens fidem earum.

Vincit ejus, id est illis, qui peccatorum vinculis erant astricti, *non aperuit carcerem* cordis eorum, quia non dedit eis libertatem, ut egrederentur per confessionem. Omnis enim, qui male agit, conscientiam suam sibi carcerem facit. quia, dum vindic

cante (105) Deo in malitiæ suæ tenebris relinquitur, A quasi inter semetipsum includitur, ne evasionis locum inveniat, quem invenire non meretur. Talibus ergo *vinctis* Satanæ *carcerem non* aperit, quos in se ipsis semper inclusos tenere satagit. Sequitur:

VERS. 18. — « Omnes reges gentium, universi dormierunt in gloria, vir in domo sua. »

VERS. 19. — « Tu autem projectus es de sepulcro tuo quasi stirps inutilis, pollutus et obvolutus cum his, qui interfecti sunt gladio, et descenderunt ad fundamenta laci quasi cadaver putridum. »

VERS. 20. — « Non habebis consortium neque cum eis in sepultura. Tu enim terram (106) disperdidisti, tu populum tuum occidisti. »

Si nunc isti *reges* mystice sunt accipiendi, quos intelligere debemus nisi rectores Ecclesiarum, qui defuncti dormiunt *in gloria*, quoniam apud Deum requiescunt in honore? Et unusquisque *in domo sua*, id est in mansione sua, quia « in domo Patris mansiones multæ sunt (Joan. xiv, 2), » ubi quisque pro merito suo mansionem accipit.

« Tu autem projectus es de sepulcro tuo, » id est de corde gentiliū, ubi velut in sepulcro putridus jacebas. Sepulcra enim mortuos tegunt. Et quis alius mortem pertulit, quam is, qui conditorem suum despiciens vitam reliquit? Quem videlicet mortuum cum humana corda per consensum malitiæ suscipiunt, ejus procul dubio sepulcra fiunt. Sed *de sepulcro suo projicitur*, cum per Dei gratiam de corde hominum expellitur.

Stirps autem, ut dictum reperi, proprie est, quod ia radicibus arborum nascitur juxta stipitem, ideoque dicitur *inutilis*, quia virtutem aufert arbori poma ferenti, neque fructum gignit. Si enim inde abscinderetur, proficeret plurimum arbori ad recuperandam virtutem, et ad fructificandum. Ita et hostis antiquus in radice cordis humani juxta illud, quod in eo principale est, quasi *stirps* juxta stipitem arboris plerumque per immissionem malarum cogitationum velut nascitur, crescit ac roboratur et virtutem rationis auferens non sinit facere fructum boni operis. Sed exinde nonnunquam absciditur ferro verbi Dei, ut in ignem mittatur, et homo virtutem recuperat bene fructificandi.

Apte ergo Satanæ *de sepulcro suo quasi stirps inutilis* dicitur esse *projectus*. Et *projectus est pollutus et obvolutus* velut *cadaver putridum*, quod nemo tangere, vel ejus fetorem teterrimum sufferre potest. Cadaver enim diaboli *putridum* ob magnitudinem peccatorum dubitare non poterit, qui legerit peccatis esse fetidissimum ipso peccatore dicente: « Putruerunt, et corruptæ sunt cicatrices, etc. (Psal. xxxvii, 6). » Hinc e contrario virtus boni odoris est.

« Projectus est pollutus, » quia, qui pulcher in humana mente videbatur? dum adhuc ibi malitia ejus placeret, tandem ut ejiceretur, cognitum est

(105) Cod. G., *judicante*.

(106) Alias, *terram tuam*.

quantæ sit turpitudinis et immunditiæ. « Et obvolutus, » quia celestium judiciorum potentia simul undique coarctatus est et circumobsitus. « Projectus est, inquam, cum iis, qui interfecti sunt gladio Dei, et descenderunt ad fundamenta laci; » quia cum cæteris peccatoribus in tartarum novissime præcipitatur.

Non habebit in sepultura consortium vel cum eis, qui interfecti sunt gladio judicis, quia alterius pœnæ est auctor delicti, et alterius, qui ab auctore compulsus est. Et illis quasi quædam requies erit, quod ad comparisonem hujus utcumque tolerabilius cruciabantur. Ipse enim omnem *terram* disperdidit, quia humanum genus post se in perniciem traxit. Sequitur:

« Non vocabitur in æternum semen pessimum, » quia nulla unquam erit apud Deum recordatio eorum, qui semel ob id apud inferos damnati sunt, quia dæmonum malitiam pessimorum quasi patrum vestigia sequebantur. Vel quia prope est, ut omnis impiorum generatio per adventum judicis exterminetur. Unde et subditur:

VERS. 21. — « Præparate filios ejus occisioni in iniquitate patrum eorum (107). »

Tunc enim angeli præparabunt *occisioni filios hujus Satanæ in iniquitate pessimorum partum eorum*, quam imitati fuerant, id est, dæmonum vel perversorum hominum, quando « mittet Filius hominis angelos suos, et colliget de regno ejus omnia scandala, et eos qui faciunt iniquitatem, et mittent eos in caminum ignis (Math. xiii, 41). » Nam quod hic subjungit: « Non consurgent, nec hæreditabunt terram, nec implebunt faciem orbis civitatum. » Hoc est quod alibi de Antichristo legimus: « Non erit semen ejus, neque progenies in populo suo, nec ullæ reliquiæ in regionibus ejus (Job xviii, 19). Hoc enim caput malorum cum omni corpore suo peribit in adventu judicis. Inde est quod sequitur:

VERS. 22. — « Et consurgam super eos, dicit Dominus exercituum, et perdam Babylonis nomen, et reliquias, et germen, et progeniem, dicit Dominus. »

VERS. 23. « Et ponam eam in possessionem ericii, et in paludes aquarum et scopabo eam in scopis terens, dicit Dominus exercituum. »

In die enim judicii, in die ultionis consurgat Dominus *super eos* ut perdat *Babylonis nomen et reliquias*, ne vel memoria ejus remaneat, vel aliquis de progenie ejus. Qui facit peccatum, semen diaboli est. Cujus seminis filii, id est pessimæ cogitationes et actiones ejus, quæ ex dæmonibus nate sunt, trucidandæ sunt, ne ultra consurgant, et possideant terram cordis nostri, et impleant urbibus vitiorum. Et quia non est hominis perfecta victoria, consurgit ipse Dominus adversum pessimos filios, et disperdit ex nobis nomen et reliquias confusionis, atque germen ejus.

(107) Alias, *suorum*.

« Et ponet eam in possessionem ericii, et in paludes aquarum. » Quis est iste ericius nisi anti-
 quis hostis, cujus omne corpus aculeis et spinis
 est circumdatum? Ipse enim caput omnium malorum
 est, et omnis multitudo malorum corpus ejus,
 et unusquisque perversorum, qui infirmiores operarios
 iniquitatis obumbrat, et protegit, et quos tangit
 bonos, per malitiam pungit, in hoc corpore spina
 est. Tot namque spinas, quibus circumtegitur,
 et muniatur, hujus ericii corpus habet, quot
 defensores malorum. *Ponitur ergo Babylon in possessionem
 ericii, quoniam asperrimo diabolo perpetualiter in
 tormentis possidenda traditur, cum audit: « Ite,
 maledicti, in ignem æternum, qui præparatus est
 diabolo, et angelis ejus (Matth. xxv, 41). » Paludes
 vero aquarum tartareos lacus, quibus animæ suffocantur,
 et ardent velut in aquis ferventibus, intellige, de
 quibus infra scriptum est: « Quia convertentur
 torrentes ejus in picem (Isa. xxxiv, 9). »*

« Et scopabo, inquit, eam in scopam terens. »
 Quia sicut contra scopam fortiter pressam nihil
 sordium stare valet, aut palarum, sic ante districtam
 iudicis sententiam resistet nullus reproborum.
 Upde et Joannes de eo prævidens hanc scopam ait:
 « Cujus ventilabrum in manu ejus et purgabit
 aream suam, et congregabit triticum in horreum
 suum, paleas autem comburet igne inextinguibili
 (Matth. iii, 12). » Nam iudicis sententiam, quæ
 hic appellatur *scopa*, ipse ventilabrum nominat.

Vel juxta sententiam Domini, qui curas hujus
 sæculi, et fallaciam divitiarum *spinas* appellavit
 (Marc. iv, 18), ericius intelligi potest, qui gaudet in
 incerto divitiarum, et punctionibus peccatorum armatur.
 Et tales habitatores habet Babylon deserta virtutibus,
 ubi non est ager, qui fructus afferat, sed *paludes*
 infertiles limosæ ac lutosæ, id est immundæ
 conscientiæ, in quibus sordidi spiritus quasi
 animalia cæno gaudentia reptant. Quamobrem
 clementissimus Dominus scopabit eam vehementissime
 terens, et quasi quodam everticulo ad purum usque
 mundabit, ut Babylonis semina perdat. Sequitur:

VERS. 24. — Juravit Dominus exercituum dicens:
 si non ut putavi, ita erit; et quomodo mente tractavi.

VERS. 25. — « Sic eveniet, ut conteram Assyriam
 in terra mea, et in montibus meis conculcem eam,
 et auferetur ab eis jugum ejus, et onus illius ab
 humero eorum tolletur. »

De juramentis Dei nos instruens Apostolus ait:
 « Abrahamæ namque promittens Deus, quoniam
 neminem habuit, per quem juraret majorem, juravit
 per semetipsum dicens: Nisi benedicens benedicam
 te, et multiplicans multiplicabo te. Et sic longanimiter
 ferens, adeptus est repromissionem. Homines enim
 per majorem sui jurant, et omnis controver-

siæ eorum finis ad confirmationem est juramentum,
 in quo abundantius volens Deus ostendere pollicitationes
 hæredibus, immobilitatemque consilii sui, interposuit
 jusjurandum, ut per duas res immobiles, quibus
 impossibile est mentiri Deum, fortissimum solatium
 habeamus, qui confugimus ad tenendam propositam
 spem (Hebr. xiii, 6 et seqq.).

Dum ergo Deus, qui nunquam mentitur, jurat,
 immobilitatem consilii sui firmissime constitutam
 insinuat, quam sine dubio completurus est, cum et
 homines, qui sæpe mentiuntur, juramenta custodiant,
 et nihil juramento firmiter habeant. Defectus
 quoque dictionis indicium est validissimæ confirmationis,
 cum dicit: « Si non, ut putavi, ita erit, et quomodo
 mente tractavi, sic eveniet. » Non tamen nostro
 more Deus aliquid futurum æstimat, sed quodcumque
 vult, disponit, ut fiat, et qualiter ac quando fiat.
 Sed quid est, quod tam firmiter asserit futurum?
 Non enim pro modica re jurare Deus credendus est.

Ut conteram, inquit, Assyriam, id est diabolium
 in terra mea, id est in mente electorum meorum,
 vel in Ecclesia, sicut eidem Assyrio dictum est in
 Genesi: « Ipsa conteret caput tuum (Gen. iii, 15). »
 Caput quippe diaboli initium est prævæ suggestionis.
 Quod videlicet caput Ecclesia conterit, quia
 suggestiones diaboli in ipso mox initio ad nihilum
 redigit. Jurat ergo Dominus, quia in terra sua, id
 est in mente suorum conteret Assyriam, ut in corde
 nostro omnem ejus tentationem vincat. Quem et in
 montibus suis, id est, in apostolis et majoribus
 sanctis conculcat, sicut eis loquitur: « Ecce dedi
 vobis potestatem calcandi supra serpentes et scorpiones,
 et nihil vobis nocebit (Luc. x, 19). » — « Et
 auferetur ab eis jugum ejus, » de quo dicit Apostolus:
 « Nolite jugum ducere cum infidelibus (II Cor. vi, 14). »
 Et onus illius, id est, tyrannica dominatio tolletur
 ab humero cordis eorum. Sequitur:

VERS. 26. — « Hoc consilium, quod cogitavi super
 omnem terram, et hæc est manus extenta super
 universas gentes. »

Cogitavit hoc quod supra dictum est, in toto orbe
 facere, ut in gentibus cunctis ad fidem venientibus
 ubique conterat Assyriam, et conculcet in electis
 suis, atque jugum servitutis, quo deprimebat eos,
 auferat. Rursumquæ hoc inevitabiliter esse futurum
 ostendit, subjungens.

VERS. 27. — « Dominus enim exercituum decrevit,
 et quis poterit infirmare? » Id est decretum ejus
 debilitare? « Et manus ejus extenta, et quis avertet
 eam? » *Manus ejus extenta est, ut Assyriam feriens
 conterat, et nullus avertet eam, quia omnipotens est.*
 Hactenus ea, quæ temporibus Achaz Isaias vidit,
 tractata sunt; cætera, quæ sequuntur usque ad
 finem Libri sub glorioso rege Ezechia prophetavit.

LIBER TERTIUS.

SEQUITUR CAPUT XIV.

VERS. 28. — « In anno quo mortuus est rex Achaz factum est onus istud. »

VERS. 29. — « Ne læteris Philisthæa omnis tu, quia comminuta est virga percussoris tui. De radice enim colubri egredietur regulus, et semen ejus absorbens volucrem. »

Binarius numerus significare solet opus immunditiæ, quoniam bina de singulis animalibus immundis ingressa sunt in arcam (*Gen. vii, 2*). Unde et nunc onus Philisthææ, quæ interpretatur *ceciderunt duo*, vel *ruina poculi*, in secundo gradu ponitur, ut advertamus, quia de immundis agitur. Nam in abominatione fornicationis est ruina duorum. Et poculo cadit, qui terrenis cupiditatibus debriatus statum rectitudinis amittit. Quid autem rex peccator Achaz nisi vel quemlibet Ecclesiæ præpositum, vel omnes malos Ecclesiæ rectores designat? Quid *Philisthæa* nisi carnalium multitudinem subjectorum? Quid mors Achaz nisi grave peccatum cujuslibet præpositi? Si vero prælatus aliquid turpe commiserit, mox indisciplinatorum turba subditorum quasi de morte Achaz Philisthæa gens lætatur. Sed « in anno quo mortuus est rex Achaz factum est onus istud, » quod sequitur: quia dum prælatus offendit et vulgus insultat, gravem sibi peccatorum sarcinam imponit. Quicumque enim disciplinam oderunt, valde lætari solent, si præpositus eorum ita corruat, ut eos libere corripere jam non audeat, sed eis dicitur:

« Ne læteris Philisthæa omnis tu, quia comminuta est virga percussoris tui. » Id est quia præpositus, qui te *virga* disciplinæ pro culpa solebat percutere, virgam justæ severitatis pro suarum pudore vel metu culparum amisit. Dum enim te disciplina gaudes exutam, Antichristi jugum in te suscipis.

« De radice enim colubri egredietur regulus. » Coluber quippe occulte mordet, et virus infundit. Sic et nunc diabolus humana corda latenter vulnerat, et veneno malitiæ suæ inficit. Sed *de hujus radice colubri*, id est de occultis Satanæ suggestionibus et latenti malitia *egredietur regulus*, id est pestifera Antichristi perversitas. *Regulus* enim non morsu perimit, sed flatu consumit. Sæpe quoque flatu aërem aëscit, et quidquid vel longe positum contigerit, sola narium inspiratione tabefacit. Sic et Antichristus odore pestiferæ exhalationis totum orbem afficiens, humanis mentibus mortiferum virus immittet.

Regulus enim ipse est basiliscus. Et dicitur regulus eo quod rex serpentium sit, adeo ut eum videntes fugiant, quia flatu suo eos necat. Nam et homines, si vel inspiciat, interimit; siquidem ejus aspectum nec avis ulla volans illæsa transit, sed quamvis procul sit, ejus ore combusta devoretur. A mustelis

A tamen vincitur, quas illis homines cavernis inferunt, in quibus delitescit, et occiditur ab eis. Similiter et Antichristus, qui rex iniquorum est, flatu suo, id est doctrina sua corrumpet omnia, et aspectu suo rationabilia sapientes in anima perimet, et eos, qui in altum contemplationis volabant, devorabit; ab agilibus tamen et parvulis fidelibus, quos venena ejus inficere non poterunt, velut a mustelis superabitur. Quod autem propheta subjunxit:

« Et semen ejus absorbens volucrem, » potest intelligi *semen ejus*, id est colubri, ipse Antichristus, qui etiam contemplativos velut aves volantes absorbebit. Vel illud *ejus* non ad colubrum, sed ad regulum referamus dicentes: *Semen ejus*, id est reguli discipulos Antichristi, qui etiam spirituales contemplationi studentes in suam perniciem pertrahent. Hæc idcirco dicuntur iis, qui de sua impunitate dum delinquant, et de præpositi sui ruina lætantur, quoniam vel colubri hujus veneno, vel reguli flatu perimuntur, vel seminis ejus ore trahuntur. Sed licet Achaz mortuus sit, id est pastor in culpam delapsus, flet tamen quod sequitur:

VERS. 30. — « Et pascentur primogeniti pauperum, et pauperes fiducialiter requiescent. »

Potens est enim Deus sensus et virtutes electorum suorum nutrire, etiam si prædicator defuerit. Qui sunt enim *pauperes* isti, nisi de quibus dicitur: « Beati pauperes spiritu? » (*Matth. v, 3*.) Et qui sunt *primogeniti* eorum nisi primi boni cogitatus, quos in eorum cordibus gratia præveniens generat, primusque ardor juste vivendi? Unde dictum est in lege: « Primogenitum filiorum tuorum dabis mihi (*Exod. xxii, 29*). » Vel primogenitos eorum, quæcumque præcipua et optima sunt in operibus eorum, accipe; de quibus ait Dominus: « Primum quærite regnum Dei, et justitiam ejus (*Matth. vi, 33*). » Tales ergo primogeniti pascentur gratia Dei. Et licet Antichristi persecutio sæviat, pauperes tam *fiducialiter requiescent*, quia scriptum est: « Qui timet Deum nihil trepidabit et non pavebit, quoniam ipse est spes ejus (*Eccli. xxxiv, 16*). » Sequitur:

« Et interire faciam in fame radicem tuam, et reliquias tuas interficiam. » De electis dixerat, quia *pascentur primogeniti pauperum*, licet Achaz mortuus esset, id est prædicator spiritualiter extinctus. Et nunc e contrario dicitur Philisthææ, id est immundorum et indisciplinatorum multitudini, qui de morte ejus et impunitate sua lætantur, quia *interire faciam in fame verbi Dei radicem tuam*, id est cogitationem cordis tui, quoniam verba salutis ab homine tu non audies, et ego mentes electorum meorum intrinsecus pascam. « Et reliquias tuas interficiam, » id est si qua bona in te remanserant, exiguam ea: quia penitus tollam a te gratiam meam. Unde et subjungitur:

VERS. 31. — « Ulula, porta; clama, civitas, prostrata est Philisthæa omnis. »

Porta enim ululare, id est fidelis vel prædicator sanctus quilibet lamentari jubetur, et civitas clamare, id est plangere, quia per Antichristum in perfidiam « prostrata est Philisthæa omnis, » id est religiosorum (108) multitudo universa. Quod autem jam factum prophetico more dixerat, futurum adhuc ostendit subdendo :

« Ab aquilone enim fumus veniet, et non est, qui effugiat agmen ejus. » Nam frigidus *aquilo* malignus spiritus est, cui dicitur in Cantico : *Surge, aquilo* (Cant. iv, 16), id est fuge, diabole; fumus autem noxius est oculis (Prov. x, 26). Veniet igitur ab aquilone fumus, id est a diabolo per Antichristum tenebrosa errorum doctrina, quæ cæcabit oculos humanorum cordium. Nunc quoque multorum oculos excæcat jam fumus exaltationis ejus, et suggestionis illius. *Et non est, qui effugiat agmen exercitus ejus, qui totum replebit orbem, et omnes ei subjiciet.* Sed quia nunc populus electorum videbatur ab illo posse superari, quoniam dictum erat : « Non est, qui effugiat agmen ejus, » ideo subjungitur :

VERS. 32. — « Et quid respondebitur nuntiis gentis? Quia Dominus fundavit Sion, et in ipso sperabunt pauperes populi ejus. »

« Quid, inquit, respondebitur nuntiis gentis, » id est quid respondebunt fideles legatis Antichristi? Hoc scilicet respondebunt, quia Dominus supra firmam petram fundavit Sion, id est Ecclesiam. « Et in ipso sperabunt pauperes populi » sui, id est sancti humiles. Hæc enim erit electorum fiducia.

CAPUT XV.

VERS. 1. — « Onus Moab. Quia nocte vastata est, Ar Moab conticuit; quia nocte vastatus est murus Moab, conticuit. »

Non multum ædificationis affert, si nunc historialiter de populo Moabitarum loquamur, et vastationem ejus, atque captivitatem, quæ primo per Assyrios, deinde per Chaldæos, sicut hic prædicitur, facta est, referamus. Videamus ergo, quid mystice per *Moab* accipiendum sit, et mystica prophetae verba, reserante Deo, mystice discutiamus.

Moab quippe, qui interpretatur *de patre*, Judaicum populum designare solet. Quia sicut filia Lot inebriavit eum, et dormivit cum eo, atque concepit, et peperit filium, quem idcirco vocavit Moab, id est ex patre: sic et Synagoga spiritalem legis intellectum carnali traditione inebrians ac sopiens, genuit exinde carnalem hunc populum velut Moab ex patre nesciente.

Civitas autem metropolis Moabitarum vocabatur *Ar*, quod interpretatur *vigilia* vel *vigilans* sive *consurgens*. Et Judæorum populus quondam habuit *Ar*, id est *vigiliam*, et vigilantem sensum in electis suis, et ad superna consurgentem velut fortissimam civitatem, ubi tutus inhabitabat: quia Christum exspe-

ctans in fide vigilavit, et cor ad cœlestium amorem levavit. Sed quia venientem hunc agnoscere ac suscipere noluit, in nocte infidelitatis vastata est *Ar*, id est vigilia eorum, et omnes obdormierunt. Dormire enim animæ est oblivisci Deum suum.

Vastata est ergo Ar, id est vigilia fidei; conticuerunt omnes a confessione Christi: « Conspiraverunt omnes, ut si quis illum confiteretur Christum, extra Synagoga fieret (Joan. ix, 22). » Et quia fidei vel disciplinæ murus in nocte incredulitatis ac negligentiae vastatus est a malignis spiritibus, *Moab* iste conticuit, a veritatis confessione. Sed quoniam populi hujus conversionem haud dubie præstolamur, sicut et per Jeremiam dicitur: « Convertam captivitatem Moab in novissimis diebus, dicit Dominus (Jer. xlviii, 47); » nunc de pœnitentia ejus subditur:

VERS. 2. — « Ascendit domus et Dibon ad excelsa in planctum super Nabo, et Medaba Moab ululabit. »

Dibon quippe *intelligens satis* interpretatur, vel *sufficiens ad intellectum* sive *abundanter intelligens*; Nabo *sessio*, Medaba *aquæ imminentes*. Et quid per domum nisi Synagoga figuratur? Et quid per Dibon nisi doctores legis designantur, qui sapientes erant in oculis suis? Quid per Nabo nisi auctoritas magisterii eorum? Solet enim magister sedens docere. Quid per Medaba nisi aqua sapientiæ eorum, qua videtur eis esse excelsa? *Ascendit ergo domus*, id est Synagoga, et etiam Dibon, id est legisperiti in planctum pœnitentiæ ad excelsa fidei, et recognitiæ veritatis, atque virtutum. *Super Nabo* plangent, id est super sessionem et magisterium Pharisæorum. Nam « super cathedram Moysi sederunt Scribæ et Pharisæi (Matth. xxiii, 2). » *Et super Medaba*, id est super eminentes aquas sapientiæ et doctrinas eorum. Sequitur: « In cunctis capitibus ejus calvitium, omnis barba radetur. »

VERS. 3. — « In triviis ejus accincti sunt sacco, super tecta ejus, et in plateis omnis ululatus descendet in fletum. »

Quid in capitibus nisi mentes exprimuntur? Quid in calvitio nisi verecunda detectio intentionis mentis. Quæ enim frons est mentis nisi intentio ejus, ubi et verecundia quasi in fronte habere sedem solet? Igitur in cunctis capitibus ejus calvitium erit, quia unusquisque conscientiam suam per humilem confessionem deteget, ac de peccatis suis erubescet. *Et omnis barba radetur*, quia omnem propriæ virtutis confidentiam a se rejicient. In barba quippe robur virile notatur. Et barba raditur, quando fiducia propriæ virtutis amputatur, ac propriæ infirmitatis fragilitas incipit aperte cognosci.

Trivia autem eorum in hoc sunt, quod omnes canonicas Scripturas in tres partes dividunt, in legem, in prophetas, in hagiographa. In triviis igitur accincti sunt sacco, quia pœnitentiam agent se in omnibus divinis Scripturis errasse, dum re-

(108) Cod. G., id est *irreligiosorum*.

aperant Christum. Illi vero, qui ex eis in sanctitate videbantur excrevisse, erant quasi *super tecta* corporum; reliquis autem populus in *plateis* latæ conversationis. *Ululatus* ergo desuper tectis et de plateis ascendit in fletum, quoniam et eminentiores, et populares ululatum plangent, et in pœnitentiæ fletibus humiliabuntur. Sequitur:

VERS. 4. — « Clamavit Hesebon, et Eleale, usque Jasa audita est vox eorum. »

Hesebon *cognitio mœroris*, vel *cingulum mœroris* dicitur, aut etiam *cogitatio mœroris*. Eleale *ad ascensum*, Jasa *dimidia* vel *factum mandatum*. Clamavit ergo lugens Hesebon, id est cognitio mœroris, vel cingulum mœroris, et clamavit Eleale, id est *ad ascensum* arduæ viæ, quæ ducit ad vitam. *Usque Jasa*, id est usque ad dimidiam vel usque ad medietatem *audita est vox eorum*, quia solummodo de Veteri Testamento loqui noverant, ubi medietas est eloquiorum Dei, nec aliam medietatem, quæ in Novo est, recipiebant. Vel *usque Jasa*, id est usque ad factum mandatum *audita est vox eorum*, quia gloriantur quasi ex operibus. Sequitur:

« Super hoc expediti Moab ululabunt, anima ejus ululabit sibi. » *Expediti* solent dici, qui uxores aut filios non habent et ad bella sunt idonei, quia exercitus vel equitatio dicitur expeditio. Igitur « expediti Moab ululabunt » super hoc, id est de hoc, quod « usque Jasa audita est vox eorum, » quia et hi, qui ad spirituale bellum expediti videbantur, ululatum doloris ex hoc pœnitentes dabunt, quod se quasi de operibus jactabant, et solam legis antiquæ doctrinam prædicabant. « Anima ejus ululabit sibi, » quia unusquisque se ipsum planget. Cujus dolori propheta compatiens subdit:

VERS. 5. — « Cor meum ad Moab clamabit. » Atque post adjungit: « vectes ejus usque ad Segor vitulam consternantem. »

Segor una de quinque civitatibus est, interpretatur *parva*. Et quia lex in quinario librorum numero continetur, atque eorum actio, qui sub lege sunt, parva est, et sæpius in peccatum consternitur, *vectes ejus usque ad Segor, vitulam lascivam, seque consternantem*. *Vectes* namque ejus doctores Synagogæ sunt, qui nunc usque ad Segor captivi feruntur, quia carnalem legis observantiam, quæ similis est lascivienti vitulæ, miseri adhuc prædicant. Sequitur:

« Per ascensum enim Luith (109) flens ascendet, et in via Oronaim clamorem contritionis levabunt. »

VERS. 6. — « Aquæ enim Nemrim desertæ erunt quia aruit herba, defecit germen, viror omnis interii. »

Luith interpretatur *genas* vel *maxillas*. Et sanctos prædicatores *genas* Ecclesiæ vocat sponsus in Canticis dicens: « Pulchræ sunt genæ tuæ sicut turturis (Cant. 1, 10). » Rursus eosdem prædicatores maxillas Ecclesiæ Jeremias nuncupat sub Judææ

A spiritu dicens de ea: « Plorans ploravit in nocte, et lacrymæ ejus in maxillis ejus (Thren. 1, 2), » quia in adversitate Ecclesiæ illi amplius plangunt, qui vitam carnalium confringere prædicandum noverunt. Per ipsos quippe sancta Ecclesia iniquos a vitiis conterit, et quasi glutians in sua membra convertit. *Per ascensum ergo Luith*, id est maxillarum *flens ascendet*, quia cum pœnitentiam egerit, per prædicatores ducetur ad alta virtutum, et in profectu justitiæ imitabitur quotidianum ascensum eorum.

Oronaim vero *foramen mœroris* dicitur. Et quod est foramen mœroris eorum nisi plaga Dominici lateris? « Clamorem ergo contritionis levabunt in v a Oronaim, » quia venientes ad fidem passionis Christi vehementer plangent. « Aquæ enim Nemrim, » id est doctrinæ apostatarum Phariseorum, qui suorum maculis peccatorum varii sunt, « desertæ erunt, quia aruit herba, » id est virorem gratiæ spiritalis amisit actio, quam docent; *defecit germen* bonæ cogitationis et justitiæ, vel fidei *viror omnis* de eis *interii*. Nemrim quippe *pardorum* vel *apostatarum* interpretatur, sævitiam et varietatem apostatarum Phariseorum atque Scribarum designans. Sequitur:

VERS. 7. — « Secundum magnitudinem operis et visitatio eorum. »

Quia sicut immaniter peccaverunt occidendo Auctorem vitæ; sic et magno misericordiæ respectu visitabuntur, cum venerit Elias, qui, sicut Dominus ait: « Restituet omnia (Matth. xvii, 11). » Sed Antichristi prædicatores *ducent eos*, quos de illis seducere poterunt, *ad torrentem salicum*, id est ad decursum infructuosorum hujus sæculi amatorum. Sic enim sequitur: « Ad torrentem salicum ducent eos. »

VERS. 8. — « Quoniam circuii clamor terminum Moab. »

Per *torrentem* quippe decursus generis humani exprimitur, per salices infructuosi hemines. *Ad torrentem* igitur *salicum* captivus ducitur, quisquis ad defluxum carnalis conversationis sæcularium illicitur. « Quoniam circuii clamor terminum Moab, » quia circumquaque audietur pœnitentia de Israel. Sequitur: « Usque ad Gallim ululatus ejus, et usque ad Puteum Elim clamor ejus. »

D VERS. 9. — « Quia aquæ Dibon repletæ sunt sanguine. »

« Usque ad Gallim, » id est usque ad « transmigrantes, ululatus ejus. » Quia per pœnitentiæ luctum pertinet ad societatem eorum, qui de vitiis ad virtutes et de temporalibus ad æterna transmigrant. *Elim* vero, qui dicitur *Aries*, Christum designat. Et Puteus *Elim* profunditas est divinitatis Christi, et mysteriorum ejus. Igitur « usque ad Puteum Elim clamor ejus, » quia per hoc, quod se reum clamabit, dum pœnitentiam egerit, usque ad arcana Divinitatis penetrare merebitur ut inde potam vitæ hau-

riat. « Quia aquæ Dibon, » id est doctrinæ scribarum et Phariseorum, qui sibi videntur sapientes, « repletæ sunt sanguine, » id est mortibus animarum. Sequitur: « Ponam enim super Dibon additamenta bis, qui fugerint de Moab leonem, » id est Antichristum. Et quibus hæc ponam? « His, qui fugerint de Moab, » id est qui de populo Judæorum Eliæ prædicationem effugerint nolentes converti. « Et reliquis terræ, » id est aliis omnibus reprobis, qui in mundo fuerint. Antichristi enim persecutionem trium semis annorum futuram fides Ecclesiæ tenet; sed ne hæc improvisa veniens omnes passim, quos imparatos invenerit, involvat, Henoch et Eliam ante hujus exortum venturos in mundum, qui Israeliticam plebem ad fidei gratiam convertant, et ad pressuram tanti turbinis in parte electorum insuperabilem reddant. Qui, cum in primos tres semis annos prædicaverint, tunc exardescens illa horrida persecutio ipsos in primis martyrii virtute coronet (110), deinde cæteros fideles corripiens vel martyres vel apostatas faciet. Bene ergo Judæis, qui fugerint Eliæ prædicationem *Leo* Antichristus *poni* dicitur, et cæteris gentium infidelibus. Sed interim propheta considerans, quia hic populus Christum venientem suscipere primo noluerit, rogat, ut de eo transeat ad Ecclesiam. Nam subjungit:

CAPUT XVI.

VERS. 1. — « Emitte Agnum, Domine, dominatorem terræ, de Petra deserti ad montem filię Sion. »

Eum quippe dicit « Agnum, qui tollit peccata mundi (Joan. 1, 29). » Quem et terræ dominatorem asserit juxta illud: « Et dominabitur a mari usque ad mare (Psal. LXXI, 8), » etc. « Emitte, inquit, o Dominus, Agnum, » id est Christum tuum « de Petra deserti, » id est de duritia gentis hujus Judaicæ, quam ob infidelitatem suam deseruisti, « ad montem filię Sion, » id est ad celsitudinem novæ conversationis Ecclesiæ. Sequitur:

VERS. 2. — « Et erit sicut avis fugiens, et pulli de nido volantes, sic erunt filię Moab in transcensu Arnon. »

Sicut avis sceta et pulli ejus a nido volant, et fugiant, si venientem ad nidum suum viderint raptorem, sic doctores Judæorum, et illi quos fovebant, de nido veteri fugient, judicii diem cernentes imminere propinquum, et ad suam devorationem, si in nido vitæ veteris inventi fuerint, inhiare diabolum. « Sic enim erunt filię Moab in transcensu Arnon. » Arnon quippe *maledictio eorum* interpretatur: Et *maledictio eorum* est, qui dixerunt de Christo: « Sanguis ejus super nos, et super filios nostros (Matth. XXVII, 25). » Sed hanc maledictionem *transcendent*, cum ad Christum transierint. Sequitur:

VERS. 3. — « Ini consilium, coge concilium, pone quasi noctem umbram tuam in meridie, absconde fugientes, et vagos ne prodas. »

VERS. 4. — « Habitabunt apud te profugi mei: Moab esto latibulum eorum a facie vastatoris. »

Ut præfatam, inquit, maledictionem transcendas, et hostem, qui te devorare venit, evadas, *ini consilium*, o plebs Judaica, et quid agendum tibi sit, diligenter tracta, et accepto simul consilio, ut prædicatores Christi accipias, *pone quasi noctem umbram tuam*, in qua celes eos ab infidelibus *in meridie*, id est in fervore persecutionis. Tunc enim quicumque inventi fuerint Christiani, trahentur ad supplicia. Sed *absconde fugientes* rabiem persecutionis, et *vagos ne prodas*, qui in uno consistere loco non audebunt, sed per diversa latitantes vastabuntur. Sequitur: « Finitus est enim pulvis, consummatus est miser, defecit, qui conculcabat terram. »

VERS. 5. — « Et præparabitur in misericordia solium, et sedebit super eum in veritate in tabernaculo David judicans et quærens judicium, et velociter reddens, quod justum est. »

Finitus est pulvis, id est mortuus est Antichristus, qui se pulverem esse non cognoscebat, sed extollebatur supra omne quod dicitur Deus, aut quod colitur, et omnem *terram* sua tyrannide *conculcabat*. Percusso autem divinitus illo perditionis filio non mox dies judicii secuturus esse credendus est; alioquin scire possent homines illius ævi tempus judicii, si post tres semis annos inchoatæ persecutionis Antichristi confestim sequeretur. Nunc autem, quia ante consummatum tempus persecutionis illius dies judicii non veniat, scire omnibus licet: post quantum vero consummatæ ejusdem persecutionis venturus sit, nemini prorsus scire conceditur. Unde nunc bene, postquam de morte Antichristi dictum est: « Defecit, qui conculcabat terram, » adhuc venturus post aliquantulum dies judicii innotuit, cum de futuro subdidit:

« Et præparabitur in misericordia solium. » *Præparabitur* enim Christo *solium* judicii, ut sedeat super sedem majestatis suæ judicans orbem in æquitate. *In misericordia*, sicut et alio loco de timentibus Deum et cogitantibus nomen ejus dicitur: « Erunt mihi, ait Dominus exercituum, in die, qua ego facio, in peculium, et parcam eis sicut parci vir filio suo servienti sibi (Malach. III, 17). » Sic clectos in misericordia judicabit, et in servis suis miserebitur.

Et sedebit super eum in veritate » judicii, ut reddat unicuique secundum opus ejus. Et hoc fiet « in tabernaculo David, » id est in domo regali, quæ est Ecclesia, et velociter post mortem Antichristi. Vel hic dum vivimus præparatur *in misericordia solium* ejus, quia per misericordiam ipsius præparatur in cordibus nostris sessio et mansio ipsius, non enim nostris meritis præparari potest. Nunc quidem paratur misericordia, sed futuro sæculo sedebit super eum in veritate, quia « universæ viæ Domini misericordia et veritas (Psal. XXIV, 10). » In misericor-

(110) Alios coronabit.

dia paratur, sed in veritate sedetur, sicut scriptam A id est plebs ipsa Judæorum, quæ solebat excelsum laudibus extollere. « Vineam enim Domini exercituum domus Israel est (supra v, 7), » et Sabama dicitur extollens excelsum. Domini gentium, id est Vespasianus et Titus exciderunt flagella ejus, id est occiderunt, et captivos duxerunt filios ejus.

Vers. 6. — « Audivimus superbiam Moab, superbus est valle : superbia ejus, et arrogantia ejus, et indignatio ejus plus quam fortitudo ejus. » Et addit :

Vers. 7. — « Idcirco ululabit Moab ad Moab, ululabit universus. »

Audivimus, inquit, in spiritu nos prophetae superbiam Moab, id est Judæorum apostatarum istorum. Superbus est valde, » quia de operibus legis singulariter glorians omne genus humanum despicit, et se solum Dei populum esse jactat. Superbia ejus est, quod « ignorantes justitiam Dei, et suam volentes statuere, justitiæ Dei non sunt subjecti Rom. x, 11). » Arrogantia quoque ejus, quod de justis operibus arroganter se jactat. Indignatio ejus est quod peccatores dedignatur, et Christianis irascitur, et hæc plus quam fortitudo ejus, quia plus quam ipse justitiam operari valeat, superbit, et arrogat de justitiæ operibus ; et plus indignatur aliis, quia justus non sint, quam ipse fieri justus possit, atque fidelibus plus optat malefacere, quam potest. Idcirco ululabit alter ad alterum, cum venerit tempus conversionis eorum. Sequitur :

« His, qui lætantur super muros cocti lateris, loquimini plagas suas. »

Vers. 8. — Quoniam suburbana Hesebon deserta sunt, et vinea (111) Sabama, Domini gentium exciderunt flagella ejus, usque Jazar pervenerunt, erraverunt in deserto : propagines ejus relictæ sunt, transierunt mare. »

Vos, inquit, o apostoli, loquimini plagas suas his, qui lætantur super muros cocti lateris, id est qui confidunt in carnali observantia legis. Per laterem quippe significatur opus carnale et terrenum ; quia et hic populus in Ægypto Pharaoni lateres faciebant. Sed later coquitur, cum opus carnale sit ex timore. Murus autem præsidium est justæ operationis, in quo tutus quis ab invisibilibus adversariis manet. Lætantur itaque super muros cocti lateris, quisquis ex hoc gaudet, quod justificatus est, ut arbitratur, ex operibus legis, et munitus contra Satanam. Propheticus autem Spiritus, qui jussit prædicatoribus, ut his, qui lætantur super muro hujusmodi loquerentur plagas suas, ipse jam eos loqui et annuntiare per se ipsum inchoat.

« Quoniam suburbana Hesebon deserta sunt, et vinea Sabama. » Hesebon namque dicitur cingulum mæroris sive cogitatio mæroris, et designat tristitiam pœnitentiæ. Deserta sunt igitur Judæis suburbana Hesebon, quia quidquid in eis extra pœnitentiam licet in proximo vel contiguo fuerit, Christus deservit. Nihil enim Deus ab eis nisi primo pœnitentiam suscipit. A quo « deserta est et vinea Sabama, »

Jazer interpretatur auxilium vel fortitudo. Et « usque ad Jazer, » id est usque ad auxilium et fortitudinem eorum, scilicet usque ad Jerusalem et templum, ubi confidentia virtutis, et auxilii eorum erat, « pervenerunt domini gentium, » ut fortitudinem eorum destruerent. Sed « erraverunt in deserto » paganitatis et ipsi domini gentium, quia Christum, qui dedit eis victoriam, non cognoverunt. « Propagines ejus relictæ sunt, » id est plantarum aliquod Judaicæ plebis post destructionem Jerusalem remansit, quod cresceret. Quæ propagines « transierunt mare, » quia transcenderunt malitiam sæculi vel gentilitatis. Mare enim sæculum vel gentilitatem designare solet. Transierunt ergo mare propagines istæ, quia reliquæ hujus populi sceleratiores sunt quam gentiles, aliæ sæculares. Sequitur :

Vers. 9. — « Super hoc plorabo in fletu Jazer, vineam Sabama : inebriabo te lacryma mea Hesebon et Eleale, quoniam super vindemiam tuam et super messem voc calcantium irruit. »

Condolens propheta miseris et perditioni gentis snæ, super hoc, inquit, id est ex hoc quod supra dictum est, plorabo vineam Sabama, id est plebem Israeliticam, in fletu Jazer, id est auxilii et fortitudinis eorum, quia sic auxilio destituti sunt et fortitudine. « Inebriabo te lacryma mea, » id est continua te lacrymarum inundatione plangam, o Hesebon et Eleale, id est cogitatio mæroris ad ascensum, scilicet quod hic mærore quis afficitur, ut ad superna gaudia conscendere debeat. « Quoniam super vindemiam tuam, et super messem tuam, » id est super obitum tuum, voc calcantium, id est clamor dæmonum, irruit. Vindemia quippe vel messis finis est uniuscujusque eorum, qui de sæculo migrant. Vox calcatorum hujus vindemiæ calumnia nunc malignorum spirituum est, qui animam rapere nituntur. Quia ergo Judæi cujuslibet mœroris animam dæmones rapere veniunt, « super vindemiam et messem eorum voc calcantium irruit. » Unde et sequitur :

Vers. 10. — « Et auferetur lætitia et exultatio de Carmelo, et in vineis non exultabit, neque jubilabit, vinum in torculari non calcabit, qui calcare consueverat, vocem calcantium abstuli. »

Vers. 11. — « Super hoc venter meus ad Moab quasi cithara sonabit, et viscera mea ad murum cocti lateris. »

Nam in obitu singulorum « auferetur lætitia de Carmelo, » id est de cognitione circumcissionis, quia Judæus quisque mœrens non ad gaudium, sed

ad pœnam ducitur. « Et in vineis non exsultabit, neque jubilabit, » quia in suis actionibus, cum mortuus fuerit, non gaudebit, nec in vœcem erumpet lætitiæ.

« Vinum in torculari non calcabit, qui calcare consueverat, » quia Judæorum animas de corpore exeuntes a Domini passione jam Christus aut bonus angelus non suscipit, ut ante consueverat. Torcular quippe pressura mortis vocatur, dicente Domino : « Torcular calcavi solus (Isa. LXIII, 3). » Anima quoque vini liquore significari potest, quia Job dixit : « Quomodo si recedant aquæ de mari, et fluvius vacuofactus areseat : sic homo, cum dormierit (Job xrv, 11). » Animam quippe comparat aquis maris et fluvio. Torcular itaque contritio et angustia mortis est; vinum autem anima. Sicut enim cum uvæ exprimuntur in torculari, vinum exit, et acinum remanet; sic per mortis angustiam elicitur anima de corpore. Vinum ergo calcatur in torculari, qui animam in morte urget egredi de corpore, et egredientem suscipit.

Vocem calcantium abstulit, quia sancti angeli, qui justorum animas suscipiunt, pro defensione animarum Judæorum contra malignos Spiritus non loquentur, sed eis sine contradictione relinquunt animas. Ubi mox propheta pius adjungit : *Super hoc, id est ex hoc, quia si relictus est dæmonibus, venter meus ad Moab quasi cithara sonabit, » id est mens mea multiplices doloris modos in planctu Judaici populi formabit, et cogitanti de eo nil nisi flere libebit. « Et viscera mea sonabunt ad murum cocti lateris, » quia totis visceribus cordis et compassione charitatis dolebo super his, qui operibus legis sine gratia Christi putant se tutos a morte animæ, et inimicis invisibilibus. Sequitur :*

Vers. 12. — « Et erit, cum apparuerit, quod laboravit Moab super excelsis suis, ingredietur ad sancta sua, ut obsecret, et non valebit. » Atque subiungitur :

Vers. 13. — « Hoc verbum, quod locutus est Dominus ad Moab extunc. »

Vers. 14. — « Et tunc locutus est Dominus dicens : In tribus annis quasi anni mercenarii aufertur gloria Moab super omni populo multo, et relictus erit in eo sicut racemus parvus et modicus, nequaquam multus. »

In fine sæculorum « cum apparuerit, quod laboravit iste Moab super excelsis suis, id est quod meruit pro labore carnalium operum legis, quæ putabat justa, et præexcelsa, » ingredietur ad sancta sua, ut obsecret, » id est revertetur ad cor suum, et cogitabit intentionem, qua fecit hæc carnalia legis opera, ut inde misericordiam a Judice postulet, cujus legem se servare putavit : « Et non valebit obsecrare, quia recognoscens se hæc opera non fide fecisse Christi, non audebit ab eo veniam petere, cujus fidem et gratiam in operibus suis habere noluit. Hucusque multipliciter exposuit plagas eorum qui lætantur super muro cocti lateris. »

Deinde, « hoc est, » inquit, « verbum, quod locutus est Dominus ad Moab, » id est ad Judaicum populum, *extunc*, id est ex quo legem dedit eis, qui per Moysen prædixit eis omnes plagas has, et nunc quoque per me vel cæteros prophetas locutus est dicens : « In tribus annis, » etc. Tres anni tria tempora sunt : a Moysæ usque ad David, a David usque ad captivitatem Babyloniam, a captivitate usque ad Christum, in quibus Judæorum populus non ut filius, sed ut mercenarius Deo servivit, quia propter carnalem legis observantiam non æternam hæreditatem exspectavit, sed temporales mercedes quæsivit. Dum ergo propter suas impietates per hæc tria tempora frequenter ab hostibus captivaretur, ac perimeretur, ita ut pauci sæpe remanerent de pluribus, *in tribus annis ablata est gloria ejus super omni populo multo quasi gloria anni mercenarii, et decursis his tribus annis post eversionem Jerusalem, relictus est in eo sicut post vindemiam racemus parvus et non multus, parvus quantitate, et non multus numero. Et hæc sunt plagæ eorum, qui lætantur super muros cocti lateris. »* Sed jam terminata hujus visionis explanatione addendum existimo, quæd hoc onus in tertio loco post duo superiora positum est propter hos tres annos, vel propter hoc, quod supra dictum est : « In triviis ejus accincti sunt sacco (supra xv, 3), » vel propter aliud quodlibet latens sacramentum. Sequitur :

CAPUT XVII.

Vers. 1. — « Onus Damasci. Ecce Damascus desinet esse civitas, et erit sicut acervus lapidum in ruina. »

Damascus *sanguinis poculum* vel *sanguinem bibens* interpretatur, sive *sanguinem propinans*. Quid ergo per Damascus nisi persecutorum crudelitas exprimitur? Et bene persecutorum onus in quarto gradu positum est, quia quatuor genera persecutorum tolerat Ecclesia. Patitur enim persecutiones a Judæis, et a gentilibus et ab hæreticis, et a falsis fidelibus. Sed et in quatuor orbis partibus affligitur electorum populus ab his, qui divinæ religioni adversantur. Nam et Daniel omnes fidei persecutores sub specie quatuor bestiarum comprehendit, dicens : « Quatuor bestię grandes ascendebant de mari diversæ inter se, prima quasi læena, secunda similis urso, tertia quasi pardus, quarta terribilis atque mirabilis, et fortis nimis (Dan. vii, 3 et seq.). » Et Angelus in Apocalypsi : « Clamavit voce magna quatuor angelis, quibus datum est nocere terræ et mari, dicens : Nolite nocere terræ et mari, neque arboribus, quoadusque signemus servos Dei in frontibus eorum (Apoc. vii, 2). » Bene in quarto loco est onus persecutorum, quia quatuor angeli, quorum officium est nocere, cohibentur a læsione, et apud Danielem quatuor bestiarum potestas aufertur. Unde et hic dicitur : « Ecce Damascus desinet esse civitas, et erit sicut acervus lapidum in ruina. » Damascus enim *desinet esse civitas*, quia sceleratæ et homicidæ atque servorum Dei persecutores poten-

tiam et dignitatem ac regnum velociter amittentes ad nihilum redigentur. *Et eversa, erit sicut acervus lapidum in ruina civitatis cum corpora eorum per mortis sententiam redacta in terram fuerint.*

Potest et gentium vocatio per Damascum intelligi, quæ prius crudelitate et sanguine pascabantur, sed postquam in Christum crediderint, pristinae conversationis civitas esse desistent. « Et erit sicut acervus lapidum in ruina. » Quomodo enim acervi lapidum, qui in agris dispersi sunt, in unum tumulum comportantur; sic de universis nationibus acervus credentium congregandus est in ruina Judæorum, illis cadentibus, et nobis resurgentibus. Sequitur :

Vers. 2.— « Derelictæ civitates Aroer gregibus erunt, et requiescent ibi, et non erit, qui exterreat. »

Aroer dicimus *myricas*. *Myrica* autem parvæ sunt arbores infructuosæ, et semper nimis virides et amarissimæ in desertis nascentes. Et quid per *myricas* nisi homines amari et infructuosi, et huic mundo per desiderium inhærentes figurantur? Greges vero nuncupat ovium Dei cætus, de quibus per Zachariam dicitur, quia « visitavit Dominus gregem suum domum Juda (*Zach. x, 3*). » Et Ezechiel : « Multiplicabo, inquit, eos ut gregem hominum, ut gregem sanctum, ut gregem Jerusalem (*Ezech. xxxvi, 37*). » His ergo « gregibus derelictæ erunt civitates Aroer, » id est *myricarum*, quia ubi infructuosi et amari infideles habitaverunt, ibi populus fidelium manebit. « Et non erit, qui exterreat, » quia deficiant persecutores sive per mortem subtracti, sive ad Deum conversi. Sequitur :

Vers. 3.— « Et cessabit adjutorium ab Ephraim, et regnum a Damasco : et reliquæ Syriæ sicut gloria filiorum Israel erunt, dicit Dominus exercituum. »

« Cessabit adjutorium ab Ephraim, » id est a multitudine gentilium populorum. *Ephraim* quippe dicitur *ubertas*. « Et regnum a Damasco cessabit, » quia sanctorum persecutores omnem, quam habebant in mundo, potentiam amittent. Vel peccatum ultra non regnabit in eis, sed justitiæ servient, et cultores religionis obtinebunt regnum et gloriam in toto orbe. « Et reliquæ Syriæ, » id est gentilitatis, quæ conversæ fuerint ad Deum, erunt « sicut gloria filiorum Israel, » quia pares erunt credentibus ex circumcissione.

Vel per Ephraim perfidus Judæorum populus designari potest, et per Damascum principatus, et caput gentilium. Damascus enim metropolis est Syriæ. « Cessabit igitur adjutorium ab Ephraim, » quia nemo Judæis auxiliabitur adversus Titum. « Et regnum a Damasco, » id est a paganis imperatoribus, quia omnes sæculi principes erunt Christiani, et hostes religionis exterminabuntur. « Et reliquæ Syriæ, » id est, qui de gentibus in incredulitate perdraverunt, erunt « sicut gloria filiorum Israel, » id est, sicut ignominia Judæorum, quia ad summam pervenient ignominiam et abjectionem, qui non

crediderint, tam gentiles quam Judæi. Gloriam enim ironice pro ignominia, et dedecore posuit. Sequitur.

Vers. 4.— « Et erit in die illa : attenuabitur gloria Jacob, et pingues carnes ejus emarcescent. »

Vers. 5.— « Et erit congregans sicut in messe, quod restiterit, et brachium ejus spicas leget, et erit sicut quærens spicas in valle Raphaim. »

Vers. 6.— « Et relinquetur in eo sicut racemus, et sicut excussio oleæ duarum aut trium olivarum in summitate rami, sive quatuor aut quinque in cacuminibus ejus fructus ejus, dicit Dominus Deus Israel. »

In die illa, qua prædicabitur Evangelium, attenuabitur et exilis fiet gloria Jacob, id est Judaici populi, qui Christum per mortem supplantare voluit, quia ingloriosi erunt in universo orbe Judæi, et pingues carnes eorum tabescent non habentium prophetas, non signa atque virtutes, non templi dignitatem, sed omne corpus gentis eorum emarcescet, et redigetur ad nihilum.

Et quomodo pauca spinæ et olivæ remanere solent in agro vel in arbore, sic relinquentur pauci in Israel. Et cum de gentium vocatione dicatur : « Messis quidem multa, operarii autem pauci (*Matth. ix, 37*), » illi pauperes messis reliquias, quæ per apostolos salvatæ sunt, et rarissimas spicas leget non in montibus, sed in valle Raphaim, id est in valle gigantum, qui sunt scribæ et Pharisei, id est in vilitate litteræ. Raphaim enim gigantes sonat.

Plebs Judæorum audivit : « Olivam fructiferam vocavit te Dominus (*Jer. xi, 16*), » sed tamen Christus vix paucas, id est duas in ea reperit esuriens. Nam duæ et tres olivæ et quatuor et quinque duodecim apostoli possunt intelligi, id est duodecim, quos refert Evangelium atque Paulus et Barnabas. Vel duæ et tres olivæ Petrus et Joannes et Jacobus accipe, qui Dominum in monte transfiguratum viderunt, et ad filiam archisynagogi suscitandam cum eo intraverunt. Quatuor autem et quinque reliquos novem apostolos faciunt, qui utique pro diversitate gratiarum, quæ nobis ignota est, in quatuor et quinque olivas separati sunt, ut Evangeliorum numerus et legis in se volumina demonstrarent quasi prædicatores utriusque Testamenti.

Vel ita secundum historiam. « Et erit » iste Jacob « sicut congregans in messe, quod restiterit ; » quia dum per Vespasianum perimetur, quæret et congregabit ad repugnandum adhuc eos, qui supererunt. « Et brachium ejus spicas leget, » quoniam ea virtute, qua poterit, singulos Judæorum colliget. « Et erit sicut quærens spicas in valle Raphaim, » id est gigantum, quia capta per Titum Jerusalem quæret aliquas Judæorum reliquias in humiliatione superborum principum suorum, qui se quasi gigantes æstimabunt fortes. Sicut enim rarissimæ remanent spicæ post terga metentium, ita paucissimæ Judæorum reliquæ post eversionem Jerusalem remanebunt.

« Et relinquetur in eo fructus ejus, » id est poste-

ritas ejus, « sicut racemus » unus post vindemiatores, vel « sicut excussio oleæ duarum aut trium olivarum in summitate rami ejus, seu quatuor aut quinque olivarum in *cacumine* ejus » remanentium. Quando enim olivæ excutiuntur ex olea, remanere solent in *cacumine* ejus, vel in summitate rami aliquis duæ vel tres, aut quatuor olivæ. Sic et Judæorum reliquiae fuerunt paucæ post excidium Jerusalem. Post exterminium autem Judæorum subjungitur conversio gentium, cum dicitur :

VERS. 7.— « In die illa inclinabitur homo ad Factorem suum, et oculi ejus ad sanctum Israel respicient. »

VERS. 8.— « Et non inclinabitur ad altaria, quæ fecerunt manus ejus, et quæ operati sunt digiti ejus. »

Hoc enim manifestum est. Sequitur : « Non respiciet lucos et delubra. » *Lucus* nemorosa dicuntur et opaca loca, in quibus propter amœnitatem ponebant idola sua, et omnem voluptatem ante eorum aras explebant. *Delubra* vero templa erant a *deluendo* vocata, vel quia ibi se putarent delui (112), id est mundari a peccatis suis per multitudinem sacrificiorum, vel quia non longe erant rivi, in quibus se deluebant et hostias lavabant. Rursus vero de Judaica plebe subditur :

VERS. 9.— « In die illa erunt civitates fortitudinis ejus derelictæ, sicut aratra et segetes, quæ derelictæ sunt a facie filiorum Israel. »

Nam, sicut olim ante filios Israel temporibus Josue Chananæi deseruerunt regiones suas, sic nunc Judæi civitates suas a facie Romanorum. Ubi et addicitur : « Et erit deserta. »

VERS. 10.— « Quia oblita es Dei Salvatoris tui, et fortis adjutoris tui non es recordata. »

Nam quia gens hæc Deum, qui se semper adjuvare potenti manu solebat, oblivioni tradidit, *deserta* est ab eo in manus Romanorum; desertæ sunt et spiritalis ejus virtutes in manus hostium interiorum et invisibilium. Nam sequitur :

« Propterea plantabis plantationem fidelem, et germen alienum seminabis. » Plantatio quippe fidelis est, quando vineam quis plantat, et ejus ipse fructum colligit. Plantatio autem infidelis est, et *germen alienum*, quando, quod quis plantat aut seminat, non colligit, sed hostes diripiunt illud. Quod igitur ait : « Propterea plantabis plantationem fidelem, ironice dictum intelligatur. Quodque subjungit : « Et germen alienum seminabis, » affirmando legendum est. Quidquid enim virtutis plantat in agro cordis sui, et quidquid boni operis seminat iste populus, nullum ex eo fructum percipiet, sed maligni spiritus devorabunt illud.

Vel *plantationem fidelem plantabis*, unum Deum prædicans, et *germen alienum seminabis* non recipiens Filium, qui consubstantialis est Patri, sed blasphemiam contra eum seminans. Ideo non uva sed la-

(112) Cod. G., dilui.

(115) Quæ hinc sequuntur ex cod. Crucensi, de-

A brusca infidelitatis erit in plantatione tua. Et quamvis semen tuum inprimis sub specie religionis flourerit, non tamen fructum ex eo percipies in die hæreditatis. Sequitur :

VERS. 11.— « In die plantationis tuæ labrusca, et mane semen tuum floret : ablata est messis in die hæreditatis, et dolebis graviter (113). »

Ille plantat, qui in se ipso vel in alio virtutes ædificat. Sed Judæa labruscam in die plantationis suæ perficit, quia dum plantare se virtutes æstimat, agrestia gentilitatis opera facit aut docet. Quid enim tam paganum, quam mactare hircum et immolare bovem ? Talia enim sunt idolorum sacrificia. Dum igitur actiones hujusmodi Judæa pro virtutum operibus docet aut facit, in die plantationis labruscam habet.

Semen quoque nostrum opus bonum quod nunc agimus, ut in futuro metamus fructum retributionis ejus. Sed semen Judæorum vel hypocritarum mane floret, quia de bonis, quæ faciunt, humanos favores, et transitorias retributiones quærunt, de quibus Judex dicit : « Amen dico vobis, quia receperunt mercedem suam (Matth. vi, 2). » Unde et hic additur : « Ablata est messis in die hæreditatis, » id est fructum non invenies in die retributionis, quia in flore nunc exinanescit nebula humanæ laudis et infimæ appetitionis.

« Et dolebis graviter, » quia alibi dicitur : « Cum intraverit paterfamilias, et clauserit ostium, incipietis foris stare, et pulsare ostium dicentes : Domine, Domine, aperi nobis, et respondens dicit vobis : Nescio vos, unde sitis, recedite a me operarii iniquitatis. Ibi erit fletus et stridor dentium (Luc. xii, 25). » Sic quinque fatuarum virginum semen mane floruit, et in die hæreditatis ablata messe doluerunt graviter, quæ, quia « oleum in vasis suis (Matth. xxv) » non servaverunt, veniente sponso, extinctis lampadibus, foras remanserunt. Post Judæorum vero reproberationem et calamitatem subjungi reor de adventu Antichristi, quem expectant exercitus ejus.

VERS. 12.— « Væ multitudini populorum multorum ut multitudo maris sonantis, et tumultus turbarum sicut sonitus aquarum multarum ! »

VERS. 13.— « Sonabunt populi sicut sonitus aquarum inundantium. »

Nam legimus in Daniele quia quasi tempestas « veniet rex aquilonis (Dan. xi, 45), » qui est Antichristus, « contra regem Austri (ibid.), » id est Ægypti, in curribus et in equitibus et in classe magna, et ingreditur terras, conteret, et pertransiet, de cujus exterminio subditur : « Et increpabit eum, et fugiet procul, et rapietur sicut pulvis montium a facie venti, et sicut turbo coram tempestate. »

VERS. 14.— « In tempore vesperi et ecce turbatio : in matutino et non subsistet. »

Nam juxta Danielem « fiet tabernaculum suum super montem inclytum, et sanctum (ipse est mons siderantur omnia in cod. Garstensi usque ad capitis sequentis vers. 7.

Olivetii) et venit usque ad summitatem ejus, et nemo auxiliabitur ei (*Dan. xi, 45*), » quem sicut Apostolus ait: « Dominus Jesus interficiet Spiritu oris sui, et destruet illustratione adventus sui (*II Thess. ii, 8*). » Increpabit eum Judex veniens, sicut et sanctus Job significat dicens: « Quis arguet coram eo viam ejus, et quæ fecit, quis reddet illi? (*Job. xxi, 31*). » — « Et fugiet procul, » a facie Judicis atque « rapietur sicut pulvis montium a facie venti, et sicut turbo eorum tempestate, » quando, sicut scriptum est, « expellet de luce in tenebras, et de orbe transferet eum (*Job. xviii, 18*). » Nam « ignis in conspectu ejus, et in circuitu ejus tempestas valida (*Psal. xlix, 4*). »

Hujus ergo turbine tempestatis rapietur iste filius perditionis, et in gehennam præcipitabitur. *In tempore vesperi*, id est finis sæculi tyrannidem adhuc exercere volet, et *ecce super eum turbatio* repentina venit; *in matutino*, id est in tempore resurrectionis omnium visitabitur, et *non subsistet*.

Vel de paganis, qui persecuti sunt Ecclesiam, potuit dici: « Væ multitudini, etc. » — « Sonabunt populi » in spectaculis theatri luxuriæ, et amphitheatri crudelitate, et circi furoribus. « Sicut sonitus aquarum inundantium, » quando consona impietatis voce blasphemabant, et ducent christianos ad leonem et cætera hujusmodi. Sed illis instar maris furentibus, increpabit Dominus auctorem seditionis eorum, et fugabit illum ab eis, et sicut pulvis motus in montibus quanto excelsior est, tanto fortius rapietur, et sicut turbo, qui de terra consurgit subita tempestate fertur in sublime, ita et ille raptus a credentium populo separabitur, *et fugiet*, ne in abyso religetur. Cumque dies consummationis advenit, quod est vespera, tunc erit tribulatio sua peccata noscentis, et *in tempore matutino*, id est die resurrectionis *non subsistet*.

« Hæc pars eorum, qui vastaverunt nos, et sors diripientium nos. » Hanc sibi partem ac sortem vastatores Ecclesiæ acquirunt, ut tam horribili plectantur exterminio, præcipue tamen sequaces Antichristi, de quo rursus subditur :

CAPUT XVIII.

VERS. 1. — « Væ terræ cymbalo alarum, quæ est trans flumina Æthiopiæ ! »

VERS. 2. — « Qui mittit in mare legatos, et in vasis papyri super aquas. Ite, angeli veloces, ad gentem convulsam, et dilaceratam, ad populum terribilem, post quem non est alius, gentem expectantem et conculcatam, cujus diripuerunt flumina terram ejus. »

Nam, sicut incarnata Veritas in prædicatione sua pauperes idiotas et simplices elegit, sic econtra ille condemnatus homo, quem in fine mundi apostata angelus assumet, ad prædicandam falsitatem astutos ac duplices atque hujus mundi sapientiam habentes electurus est. Unde nunc recte dicitur: « Væ terræ cymbalo alarum ! » etc. Terra quippe, cui Væ dicitur, ille principaliter damnatus homo

est, qui *alarum* cymbolum vocatur quia hi, qui per superbiam in altitudine cogitationis evolvunt, eundem perversum hominem prædicando sonant. Quæ scilicet terra recte « trans flumina Æthiopiæ » esse perhibetur. Æthiopia enim nigrum populum mittit. Et omnem hominem mundus iste, quia peccatorem profert, quasi Æthiopia nigrum populum parit. Sed terra, cui Væ dicitur, *trans flumina Æthiopiæ* esse perhibetur, quia damnatus ille homo tanta immensitate iniquus est, ut omnium peccantium peccata transcendat. « Qui mittit in mare legatos, » quia prædicatores suos in sæculo spargit. De quibus recte subditur, qualiter mittantur, cum dicitur :

« In vasis papyri super aquas. » Ex papyro quippe charta est. Quid ergo per papyrum nisi sæcularis scientia designatur? Vasa ergo *papyri* sunt corda doctorum sæcularium. *In vasis* itaque *papyri super aquas legatos* mittere, est prædicationem suam in sapientium carnalium sensibus ponere et defluentes ad culpam populos vocare. *Mittit igitur in mare legatos*, dicens: *Ite, angeli veloces*, id est nuntii mei, *ad gentem Judæorum convulsam* a solo proprio, *et dilaceratam* ab hostibus, *ad populum olim terribilem*, qui Dei utebatur imperio, *post quem non fuit alius*, id est ad cujus potentiam nullus alius comparandus erat, *gentem expectantem* Salvatoris adventum, rursusque expectantem Antichristum Salvatore negato, *et conculcatam* interim ab hostibus.

Flumina, quæ diripuerunt terram ejus, Titum et Vespasianum cum exercitibus suis possumus accipere, quia superius ait: « Aquas fluminis fortes et multas regem Assyriorum, et omnem gloriam ejus (*supra viii, 7*). »

Post hujus autem adversarii persecutionem dies iudicii ventura est, sicut ait Dominus: « Statim post tribulationem dierum illorum sol obscurabitur, et luna non dabit lumen suum, et stellæ cadent de cælo (*Matth. xxiv, 29*). » Unde et hic sequitur:

VERS. 3. — « Omnes habitatores orbis, qui moramini in terra, cum elevatum fuerit signum in montibus. »

VER. 4. — « Videbitis, et clangorem tubæ audietis. »

Omnes enim habitatores orbis videbunt signum crucis, *et clangorem tubæ* audient, quia « virtutes cælorum commovebuntur, et tunc apparebit signum Filii hominis in cælo, et tunc plangent se omnes tribus terræ, et videbunt Filium hominis venientem in nubibus cæli cum virtute magna et majestate. Et mittet angelos suos cum tuba et voce magna, et congregabunt electos ejus a quatuor ventis et a summo cælorum usque ad terminos eorum (*ibid.*). » Elevabit ergo *signum in montibus*, id est in excelsis, quia apparebit inter agmina virtutum cælestium in nubibus. Et clangor tubæ audietur « Canet enim tuba, et mortui resurgent (*I Cor. xv, 52*). » Sed quia Judex singulorum opera intuetur subjungit propheta :

« Quia hæc dicit Dominus ad me : Quiescam, et

considerabo in loco meo, sicut meridiana lux clara est, et sicut nubes roris in die messis. » Quis vero est locus Dei nisi cor angelorum vel hominum electorum? « Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos (I Cor. III, 17), » ait Apostolus. Qui cum incorrigibiles ad poenitentiam provocat, laborare dici potest. Hinc namque ait : « Laboravi sustinens (supra. I, 14). » Sed cum peccantes in malitia sua derelinquens in solis electis residet, non jam suadens iniquis poenitentiam, sed ad futurum eos iudicium reservans, quasi post laborem invenit quietem. Proinde nunc dicit : « Quiescam in loco meo, » id est tantum in corde sanctorum, ubi requies mihi est, habitabo, nec in correptione perversorum ultra laborabo quia incassum fatigor in eis. Et ita quiescam, « sicut nubes roris est in die messis. » Quia, sicut messoribus fatigatis gratissima est nubes roris, sic mihi dulce erit refrigerium, quod in mentibus electorum invenio fatigatus ab iniquorum malitia, quorum mens terrenis exuritur desideriiis. Nec immerito Dominus messori comparatur, quia velut ab agro segetes, quotidie ab hoc sæculo per mortis sententiam abscedit homines. « Et considerabo, » inquit, actiones unuscujusque ita manifeste, « sicut meridiana lux clara est. » Nunc enim omnia quæ facimus Judex, qui latet, sine intermissione considerat, ut pro his quod justum fuerit quandoque retribuatur. Sequitur :

VERS. 5. — « Ante messem enim totus effloruit, et immatura perfectio germinavit (114), et præcedentur ramusculi ejus falcibus, et quæ derelicta fuerint abscedentur et excutientur. »

VERS. 6. — « Et relinquentur simul avibus montium, et bestiis terræ, et erunt æstate perpetua super eum volucres, et omnes bestię terræ super illum hiemabunt. »

Sicut seges vel arbor, quæ citius quam debuerat florescit, opportunum fructum non facit; sic qui non propter expectationem supernæ retributionis, sed propter mundanarum rerum cupiditatem operatur quæ facit, fructum boni operis facere nequit, quoniam ante tempus florens exinanescit. Flos enim futuri operis præcedens cogitatio est. Sed qui in opere, quod agendum esse proponit, non æternam retributionem appetit sed temporalem, ante messem floret, quia flos cogitationis ejus ad messem futuræ vitæ non germinat. Messis enim consummatio sæculi est. Et immatura perfectio illius germinat, qui ante diem novissimum sufficere sibi quæ fecit æstimat, quasi jam perfectus.

Appropinquante igitur orbis termino dicitur, quia totus ante messem effloruit, et immatura perfectio germinavit, » quia tunc præcipue genus humanum præsentia diligit, et expectare futura negliget. Ramusculus ejus, id est orbis vel humani generis, quasi alicujus arboris, singuli homines; falces vero sententiæ superni Judicis. Et ramusculi arboris hujus

præciduntur falcibus, cum singulos homines ab hac vita sententiæ Judicis abscedunt. Et quæ derelicta fuerint, abscedentur, cum totus orbis pariter finietur. Et abscissa excutientur, quia in iudicio discutientur et examinabuntur.

Et postquam isti, qui ante messem effloruerant, in iudicio damnati fuerint, « relinquentur avibus montium, » id est malignis spiritibus in corde superbiorum habitantibus, « et bestiis terræ, id est sævis dæmonibus, qui peccatores vel terram conculcant. Aves enim dæmones esse Dominus insinuat dicens de seminibus : « Aliud cecidit secus viam, et conculcatum est, et volucres cæli comederunt illud (Luc. VIII, 5). » Et inferius exponens ait : « Quod autem secus viam, hi sunt, qui audiunt, deinde venit diabolus, et tollit verbum de corde eorum (ibid. 12). »

Bestiæ quoque sunt ipsi dæmones, qui ad rapiendas mortis tempore peccatorum animas violentia crudelitatis efferantur, contra quos dicitur : « Ne tradas bestiis animas confidentes tibi (Psal. LXXIII, 19). » Montes sunt superbi quique, quia « montes sicut cera fluent a facie Domini (Psal. xcvi, 5); » terra vero peccator est, qui audire meruit : « Terræ es, et in terram ibis (Gen. III, 19). » Aves itaque montium et bestię terræ, quibus excussi isti relinquantur, maligni spiritus sunt; æstas vero perpetua regnum Dei post iudicium est. Comparavit enim illud ætati dicens : « Videte ficulneas et omnes arbores, cum producunt jam ex se fructum, scitis, quoniam prope est æstas; ita et vos, cum videritis hæc fieri, scitote, quoniam prope est regnum cælorum (Marc. XXI, 29). »

Hiems autem damnatio reproborum quia « ibi erit fletus et stridor dentium (Matth. VIII, 12). » Nam propter nimium frigus solent stridere dentes. Et Job dicit : « Ad calorem nimium transeat ab aquis nivium (Job. XXIV, 19). » Aquæ enim nivium frigidissimæ sunt. « Erunt igitur æstate perpetua super eum volucres, » quia quando justi fulgebunt sicut sol in regno Patris eorum, tunc maligni spiritus fasciculos zizaniorum comburent.

« Et omnes bestię terræ super eum hiemabunt. » Quoniam omnes sævissimi dæmones, qui nullum omnino charitatis sentiunt calorem in frigore damnationis perpetuæ, super eos contracti torpebunt, atque contracti super eos in pœnis jacebunt, ac pariter punientur. Post hæc de conversione Israel, quæ sub Elia flet, sequitur :

VERS. 7. — « In tempore illo deferretur munus Domino exercituum a populo divulso, et dilacerato, a populo terribili, post quem non est [Vulg., fuit] alius, a gente expectante et conculcata, cujus diripuerunt flumina terram ejus ad locum nominis Domini exercituum, montem Sion. »

Id est ad Ecclesiam. Tunc enim gratum fidei munus operumque bonorum Hebraicus populus

(114) Vulg., germinabit.

Christo deferret ad Ecclesiam, ubi confessio nominis A eius habitat.

Vel ita : *ramusculi*, qui inutiles sunt, *præcidentur falcibus* dicente Domino : « Ego sum vitis vera et Pater meus agricola est. Omnem palmitem in me non ferentem fructum tollet eum (*Joan. xv, 1*). » Et quæ præcisa sunt, *relinquentur avibus et bestiis terræ*, id est dæmonibus, ita ut, qui a Deo præcisus fuerit et delectus, et de corpore illius, quod est Ecclesia, separatus, tam in æstate quam in hieme, id est et in prosperis, et in adversis, volucrum et bestiarum fiat mansio. Ac sicut hi, qui infructuosi sunt in Ecclesia, amputantur et projiciuntur, ne fermentum modicum totam massam corrumpat; ita econtra potest fieri, ut, qui hæretico errore sunt decepti et avulsi a Deo, atque lacerati, et horribiles ob blasphemiam, frustraque mendacia præstolantes, et conculcati a dæmonibus et a fluviis in partes varias dissipati, veniant ad Ecclesiam.

CAPUT XIX.

VERS. 1. — « Onus Ægypti. Ecce Dominus ascendet super nubem levem, et ingreditur Ægyptum, et movebuntur simulacra a facie ejus, et cor Ægypti tabescet in medio ejus. »

Onus istud et in quinto gradu est, et in eodem ita dicitur, quia « quinque civitates erunt in terra Ægypti loquentes lingua Chanaan (*infra, v. 18*), » ut advertamus, quia de illis nunc agitur, qui quinque sensibus corporis sunt dediti. Ægyptus enim, qui interpretatur *tribulatio* vel *tenebræ*, mundum significat tribulationibus et angustiis plenum, sive gentilitatem tenebris errorum coopertam. Hæc enim, quæ de Ægypto dicuntur, ad Salvatoris adventum et mundi reconciliationem, gentium conversionem referenda sunt.

« Ecce enim Dominus ascendet super nubem levem. » *Nubem levem* aut proprie corpus Domini accipere debemus, quia leve fuit, id est nullo peccato prægravatum, aut certe matrem ejus Virginem nullo humano semine prægravatam. *Super nubem ergo levem Dominus ascendit*, et in Ægyptum venit quando, carnem humanitatis nostræ assumens, sine peccati gravidine in mundo apparuit.

Vel *nubem levem* apostolos ab omni terrena possessione exoneratos accipere possumus, de quibus dicitur : « Qui sunt isti, qui ut nubes volant ? » (*Isa. lx, 8*.) Super quos Dominus sedens ingressus est Ægyptum, quia per eos venit ad gentes. Et commota sunt *simulacra Ægypti a facie ejus*, quia veritate cogita fugati sunt errores, et idola destructa sunt, ubi Deus innotuit gentibus. Et *cor Ægypti*, id est terebrosa mens eorum qui in infidelitate perduraverunt, nimio dolore contabuit, cum viderent idolorum evacuari culturam. Sequitur :

VERS. 2. — « Et concurrere faciam Ægyptios adversus Ægyptios, et pugnabit vir contra fratrem suum, et vir contra amicum suum, civitas adversus civitatem, regnum adversus regnum. »

Hoc prædicatio Domini Jesu fecit in toto orbe,

dum alii fidem susciperent, et alii eam penitus impugnare conarentur. Unde, et per se ipsum hoc idem prænuntiaverat dicens : « Nolite arbitrarari, quia venerim mittere pacem in terram. Non veni pacem mittere sed gladium. Veni enim separare hominem adversus patrem suum et filiam adversus matrem suam, et nurum adversus socrum suam, et inimici hominis domestici ejus (*Matth. x, 34*). » Sequitur :

VERS. 3. — « Et dirumpetur spiritus Ægypti in visceribus ejus, et consilium ejus præcipitabo. »

Diruptus est *spiritus Ægypti*, qui prius erat integer in malitia, id est gentilium voluntas divisa est aliis credere volentibus, aliis recusantibus. Et *consilium* impiorum quo fidem impugnare sagaciter voluerunt persecutiones excitando præcipitatum est quia fides perseverat, et illi sunt exterminati. Sequitur :

« Et interrogabunt simulacra sua, et divinos suos et pythones, et ariolos. » Sollicite sciscitati sunt infideles et a diis, et a sapientibus suis, quare talia in mundo nunc essent exorta, ut genus humanum consuetudinem antiquam deserens novæ religionis cultum susciperet. Sequitur :

VERS. 4. — « Et tradam Ægyptum in manu dominorum crudelium, et rex fortis dominabitur eorum, ait Dominus Deus exercituum. »

Crudelis dicitur, qui districte feriendo non parcat. Si ergo Ægyptus in eis, qui corripuntur, hic accipitur, quid appellatione *dominorum crudelium* nisi pia severitas magistrorum Ecclesiæ designatur qui zelo Dei ferventes peccata subjectorum non delinunt ? Aut hoc loco crudeles districte peccata ferientes intelligamus, et ulciscendis culpis non parcentes. Nam et ipsi Deo beatus Job in afflictione positus ait : « Mutatus es mihi in crudelem, et in duritia manus tuæ adversaris mihi (*Job. xxx, 21*). » Si ergo Deum vir sanctus crudelem dicere non timuit, quia sibi non parcebat, cur nos sanctæ Ecclesiæ præpositos benigne crudeles non dicamus qui culpas delinquentium misericordiæ severitate feriunt ? Talibus itaque Dominis crudelibus traditur Ægyptus, id est hic mundus, ut sub eorum disciplinis componatur.

Et *rex fortis*, id est Christus dominator eorum. Quod si in reprobis Ægyptum intellexerimus, Ægyptus datur in manus *dominorum crudelium*; quia, qui converti nolunt, traduntur acrius possidendi malignis spiritibus. Sed ne ipsi dæmones ultra modum sæviant, *rex fortis* Dominus Jesus dominatur eorum. Post hæc de doctrinis falsitatum, quomodo ad nihilum redigendæ erant, subjungit dicens :

VERS. 5. — « Et arescet aqua de mari, et fluvijs desolabitur, atque siccabitur. »

VERS. 6. — « Et deficient flumina, attenuabuntur, et siccabuntur rivi aggerum. Calamus et juncus marcescet. »

VERS. 7. — « Nudabitur alveus rivi a fonte suo,

et omnis sementis irrigua siccabitur, arescet, et non erit. »

Quid est enim *aqua* maris nisi scientia doctrinae saecularis? Et quid est *fluvius* aquae istius nisi exuberans fluxus carnalis sapientiae? *Arescet igitur aqua de mari*, quia mundana doctrina deficiet de saeculo. *Et fluvius humanae sapientiae siccabitur*, quia stultam faciet Deus sapientiam huius mundi.

Et deficient flumina diversarum doctrinarum, quae per orbem defluebant. « Et siccabuntur rivi aggerum, » id est carnales scientiae de cordibus humanis. Qui enim rivum per aggerem ducere nititur, terram excavat, ut aquam ducat illuc, quo naturaliter impetus eam non dirigebat. Similiter qui scientiae saeculari rivulum in cor alterius studet emanare, ipsam cor ejus in altum fodit, et cogitationes velut terram, quae rivulum currere non sinebat, ejiit. Sic faciebant doctores gentilium, ut scientiam sui erroris sine obice ponerent in cordibus audientium. Sed jam per praedicationem evangelicam tales rivi aggerum attenuati sunt, atque siccati.

Quid autem per calamum, quo scriptura fiebat antiquitas, nisi peritia scribentium designatur? Quid per juncum nisi auditorum viriditas? *Marcescet ergo calamus et juncus*, id est doctor et discipulus terrenae sapientiae, cum fides Christi florere coeperit.

Nudabitur altus rivi scientiae saecularis a fonte suo, id est a suggestione diaboli, quia ipse deceptor antiquus ultra non infundet eis aquam fallacis sapientiae, cum per Christi gratiam siccata fuerit. Unde et per Jeremiam de Babylone vel ejus rege dictum est: « Desertum faciam mare ejus, et siccalo ventam ejus (Jer. I, 36). » Semen autem irrigabatur, dum erroris doctrina suggestionibus diaboli humectaretur. Omne ergo « semen irriguum siccabitur, arescet, et non erit, » quia diaboli vena rigans obstruetur, et doctrina saeculi, quam irrigabat, deficiet. Sed inter haec, quid hujusmodi doctoribus acciderit, audiamus. Sequitur:

VERS. 8. — « Et morebunt piscatores, et lugebunt omnes mittentes in flumen hamum, et expandentes rete super faciem aquae, et emarcescent [Vulg. amarescent]. »

VERS. 9. — « Confundentur, qui operabantur limum, pectentes et textentes subtilia. »

VERS. 10. — « Et erunt irrigua ejus flaccientia, omnes qui faciebant lacunas ad capiendos pisces. »

Quid enim per *piscatores* nisi philosophi designantur, et caeteri tales quasi pisces in mari homines miseris in hoc saeculo decipientes; nam de captura, quae per evangelicam praedicationem facienda erat, dictum est apostolis: « Venite post me, faciam vos fieri piscatores hominum (Matth. iv, 19). » Sic et hoc loco piscatores hominum sed in malam partem accipimus. Quid vero per *flumen* designatur nisi genus humanum, quod ab ortu usque ad finem defluit, et quasi aquae more usque ad competentem terminum ex carnis liquore percurrit. Quid autem per *hamum* nisi deceptorum philosophorum atque poeta-

rum doctrina; in hamo quippe esca monstratur, et aculeus occultatur. Sic et in doctrina gentilium dulcedo verborum praetenditur, et venenum deceptionis absconditur. Mittebant igitur in *flumen hamum*, qui doctrinam deceptionis in humanum genus porrigebant. Quid vero per *rete* eorum nisi fallax praedicationis exprimitur? Quasi enim retia quaedam sunt complexae praedicantium dictiones, quae eos, quos ceperint, non facile amittunt; unde et retia quasi retinentia dicuntur. Expandebant igitur retia *super faciem aquae*, qui falsitatis praedicationem super cor populi spargebant. Aqua enim populus est. Hi itaque *piscatores*, qui ante gaudebant dum multos caperent, luxerunt, et doluerunt temporibus evangelicae praedicationis, cum jam neminem capere possent.

Et *confundentur*, inquit, philosophi, qui *operabantur limum*, id est subtiliorem doctrinam. Nam de virtutibus et vitiis atque rerum secretioribus naturis et causis, interdum etiam de Deo, subtilia multa tractabant, et omnis doctrina eorum subtilior erat quam poetarum. Pectebant enim *subtilia*, cum dividerent, et minus subtilia velut stupas extraherent, et abjicerent sicut in dialecticis divisionibus agitur. Textebant *subtilia*, cum acutas ratiocinationes concluderent, sententiasque sententiis connecterent, et libros impleverunt. Sed omnes isti *confundentur*, cum Salvatoris doctrina gentibus illuxerit. *Et irrigua fluminis huius*, id est corda hominum, quae irrigabantur saeculari doctrina, *erunt flaccientia* et marcida, quia virorem amoris praesentium amittent, ut in amore futurorum virescant. « Lacunas faciebant ad capiendos pisces, » qui doctrinas errorum fodiebant, et construebant ad deceptionem hominum. Sequitur:

VERS. 11. — « Stulti principes Taneos, sapientes consilarii Pharaonis dederunt consilium insipiens: quomodo dicetis Pharaoni: Filius sapientium ego, filius regum antiquorum? »

VERS. 12. « Ubi sunt nunc sapientes tui. Annuntient tibi et indicent quid cogitaverit Dominus exercituum super Aegyptum. »

Tanis, quae dicitur *mandans humilia* vel *mandatum humile*, doctrina sapientium saeculi est. Praeceptores enim saecularium litterarum nesciunt jubere nisi humilia et infima, quae propter praesentem vitam observentur. At vero praecipua doctrinae caelestis alta et sublimia sunt, quia propter regna caelorum data sunt. Sed *principes Taneos*, id est saecularis scientiae, *stulti* fuerunt, nescientes praevidere futura. Pharaon autem diabolus est, sicut Ezechiel indicat dicens « Ecce ego ad te, Pharaon rex Aegypti, draco magne, qui cubas in medio fluminum tuorum (Dan. xxix, 3). Unde Pharaon interpretatur *nudavit eum* vel *dissipavit eum*, quia diabolus in primo homine genus humanum veste immortalitatis, et indumento justitiae nudavit, et mentem ejus ab unitate cogitationis dissipavit, et per varia desideria sparsit.

Qui vero *consilarii* huius *Pharaonis* nisi demon-

nes? Qui dant *consilium insipiens*, quando prava hominibus quasi rationabiliter consulendo suggerunt. Vel philosophos atque idolorum sacerdotes et hæreticos intelligamus consiliarios ejus, qui *dederunt principibus hujus sæculi consilium insipiens*, scilicet ut Ecclesiam persequerentur, et fidem Dei laborarent extinguere. Vel ipsi Pharaoni *dederunt consilium*, quia sunt nonnulli homines tam prompti ad inveniendum malum, ut astutiam diaboli præcurrere videantur in adinventionibus suis. *Dederunt ergo Zabulo consilium*, ut errorum dogmatibus mundum repletet, quatenus omnes fortius irretitos teneret, quia tam veloces fuerunt in seminandis erroribus, ut ipsi magis suggerere talia videantur diabolo, quam hæc ab illo discere. Quando enim vel ipse diabolus ea posset excogitare, quæ adinvenit Arius? Quando ea finxisset, quæ cæteri repererunt inventores errorum? *Dederunt itaque consilium Pharaoni*, sed consilium eorum fuit *insipiens*, quia errores jam destructi sunt, et scientia veritatis jam illuminatus est mundus, et a jugo Pharaonis liberatus.

O, inquit, sapientes mundi, *quomodo dicetis unusquisque vestrum Pharaoni*, id est principi hujus sæculi prædicantibus apostolis: « Filius sapientium ego, et regum antiquorum, » id est philosophorum, id est quomodo vos in auxilio Satanæ patris jactabitis vos esse filios veterum sapientum, qui hæc errorum dogmata invenerunt, quæ vos adversus Evangelii prædicatores defendere non valetis? *Ubi sunt nunc, o Pharao, sapientes tui? Annuntient tibi, si possunt quid cogitaverit Dominus super Ægyptum*, id est super gentilem populum, scilicet errores universos destruere, et lumen veritatis omnibus notum facere, cunctosque mortales liberare.

Vel ita: *stulti erunt principes Taneos* quæ dicitur *mandatum humile*. Omnes enim hæretici contrariam altitudinem humiliati docent, et detrahunt ad inferos, et sunt principes humilis dejectique mandati. *Consilarii quoque Pharaonis*, qui rex Ægypti est, et recte dissipator, et divisus, et in partés varias separat, *insipiens* arguentur dedisse *consilium*, quando disperdet Dominus sapientiam sapientium, et reprobat. Solent autem hæretici huic regi suo, id est tumido sensui dicere: Filii sumus *sapientium*, qui ab initio doctrinam nobis apostolicam tradiderunt. Filii sumus *regum antiquorum*, qui appellantur reges philosophorum, et habemus scientiam Scripturarum junctam scientiæ sæculari. Quem regem interrogant, ubi sint sapientes ejus, qui contemnebant ecclesiasticam simplicitatem. Sequitur:

VERS. 15. — « Stulti facti sunt principes Taneos, emarcuerunt principes Mempheos, deceperunt Ægyptum angulum populorum (115). »

VERS. 14. — « Dominus miscuit in medio ejus

(115) Alias, *populorum ejus*.

A Spiritum vertiginis: et errare fecerunt Ægyptum in omni opere suo sicut erat ebrius et vomens. »

VERS. 15. — « Et non erit Ægypto opus, quod faciebat, caput et caudam, incurvantem et refrenantem. »

Ex quo Deus stultam fecit sapientiam hujus mundi, *stulti facti sunt et principes Taneos*, id est ejusdem mundanæ sapientiæ, quæ est mandans humilia et terrena: *et emarcuerunt principes Mempheos*, id est doctores vaniloquorum. *Memphis enim interpretatur ab ore. Deceperunt Ægyptum*, id est sæculum, *angulum populorum*, id est dolosarum impurarumque mentium duplicitate plenum. Quod enim per *angulum* (duplices quippe semper sunt in angulo parietes) nisi impura corda signantur quæ, dum veritatis simplicitatem fugiunt, ad semetipsa quodammodo duplicitatis perversitate replicantur quibus aperte per Jacobum dicitur: « Purificate corda duplices animo? (Jac. iv, 8.) » Bene ergo mundum vel gentilitatem vocat *angulum populorum*, quia in omnibus populis et nationibus erat ista duplicitas, et iste dolositatis angulus.

« Dominus miscuit in medio ejus spiritum vertiginis, » id est erroris, quia justo judicio lumen cognitionis suæ abscondens, spiritum erroris in eam permisit ingredi. *Et errare fecerunt Ægyptum in omni opere suo* prædicti principes, id est magistri perversorum dogmatum. *Sicut errat ebrius et vomens*, quia rationem ei tollentes idololatriæ marcipaverunt eam. Qui enim ebrius est, et vomit, sic rationis sensu privatus est, et mente confusus aut alienatus, ut ea, quæ facit, aut patitur nesciat. Sed vertigine ducebatur, ut mala, quæ operabatur, non intelligeret, et nimiam ebrietatis suæ crapulam vomebat, id est spurcitiam erroris, qua repleta erat, ore proferebat, dum laudaret idola, atque aures audientium, et mentes quasi vicinas auras foetidissimo odore polluebat.

Et cum prædicatores gratiæ venerint, *non erit Ægypto*, id est parti eorum, qui in infidelitate permanserunt, *opus quod faciebat*, ut eos inhibere possit: *caput et caudam*, id est primum et ultimum errare fecerunt supradicti principes, *incurvantem*, id est alios sub disciplina tenentem, *et refrenantem*, id est regentem subditos. Sequitur:

VERS. 16. — « In die illa erit Ægyptus quasi mulieres, et stupebunt, et timebunt a facie commotionis manus Domini exercituum, quam ipse movebit super eam. »

VERS. 17. — « Et erit terra Juda Ægypto in festivitatem (116) omnis, qui illius fuerit recordatus, pavebit a facie consilii Domini exercituum, quod ipse cogitavit super eam. »

Ægyptus, id est gentilitas erit pavida id est imbecilla quasi mulieres. *Et stupebunt Ægyptii*, id est gentiles, atque *timebunt* pro iniquitatibus a facie commotionis manus Domini, quia commovebit om-

(116) Alias, *in pavorem*.

nium corda, et omnes terrendo, ac concutiendo ad poenitentiam excitabit. Et post commotionem perturbationis ac pavoris ex malorum conscientia erit terra Juda, id est Ecclesia Catholica, extra quam confessio veritatis non est, Ægypto, id est gentilitati, in festivitatem, id est in lætitiā et veneratiōnem.

Omnis Ægyptius qui recordatus fuerit illius, id est Ecclesiæ, pavebit a facie consilii Domini, qui cogitavit gentes a simulacris vanis ad Deum vivum convertere, et eos, qui converti noluerint, acerbius damnare. Comparatione Christianorum omnes pagani quasi mulieres sunt infimas habentes sententias, et quidquid dixerint, vertitur in stultitiā, dum stupeat tantæ gentis conversionem, atque mirantur, et intelligunt manum Domini. Et quicumque eorum fuerit nominis Christiani recordatus, imbecillitatem idololatriæ timore fatetur; si vero conversus fuerit, fit ei terra Juda in festivitatem, id est scientia Scripturarum: Lex et Prophetæ, Evangelium, et apostolorum Epistolæ, omnisque qui hujus terræ fuerit recordatus, pavebit, sed pavore (117), qui ducit ad vitam. « Principium enim sapientiæ timor Domini (Prov. 1, 17). » Sequitur:

Vers. 18. — « In die illa erunt quinque civitates in terra Ægypti loquentes lingua Chanaan, et jurantes per Dominum exercituum: civitas solis vocabitur una. »

Quid nunc per quinque civitates nisi quinque sensus corporis designantur? Nam ut hoc innueret propheta, addidit exponendo, quia civitas solis vocabitur una ex illis. Quæ est enim civitas solis in homine nisi visus, qui totum corpus illuminat sicut sol mundum? Chanaan vero mutatus dicitur. Quinque ergo civitates in terra Ægypti lingua Chanaan, id est lingua mutata loquuntur, dum quinque sensibus corporis in gentibus a peccato mutatis serviunt justitiæ. Qui enim hos quinque a pravis delectationibus non refrenat, loquitur adhuc lingua Ægyptia. Qui vero jam eos virtutum operibus occupat, lingua Chanaan loquitur in suis quinque civitatibus, quia de vitiis ad virtutes est mutatus. Deo enim non tam verbis loquimur quam operibus.

Nonnulli quinque civitates vel legem Domini, quæ in Alexandria primum interpretata est, vel Ecclesiæ ordines, episcopos, presbyteros, diacones, fideles, catechumenos senserunt, aut certe spiritalem legis intelligentiam, de qua et Apostolus ait: « Volo quinque verbis loqui in Ecclesia sensu meo, quam decem millibus in lingua (I Cor. xiv, 19). »

Et una quinque civitatum appellatur civitas solis justitiæ, quæ mihi videtur referri ad visum. Sicut enim civitas, ut videatur, sole et luna indiget; ita ut oculi nostri illuminentur, indigemus sole, qui est Christus. Lex ergo lingua Chanaan, id est lingua mutata loquitur, dum Græcæ interpretatur vel spiritaliter exponitur. Et jurat per Dominum exercituum,

quia omnes sententias suas, in Christo confirmat. Quantum vero ad nos, quærendum est, cur non lingua Hebræa, sed Chananitide loquantur hæ civitates. Sed Hebræus transitorem sonat, qui de loco transit ad locum. Et nos licet sancti, quandiu in Ægypto sumus, id est dum in hujus mundi tenebris versamur, non possumus lingua Hebræa, id est lingua transeunte loqui, sed lingua Chanaan. Chanaan quippe interpretatur quasi motio, vel quasi respondens. Quando igitur ab Ægypto recedere volumus, et exire de potestate Pharaonis cupientes peccato prorsus carere, et in patria sanctorum, ubi justitia regnat, habitare, tunc movemur, et quasi respondemus Christo nos vocanti; et tamen, quia adhuc in præsentī sæculo detinemur, lingua Hebræa necdum loqui possumus, donec ab hac vita transcamus. Sequitur:

Vers. 19. — « In die illa erit altare Domini in medio terræ Ægypti, et titulus (118) juxta terminum ejus Domini. »

Vers. 20. — « Et erit in signum, et in testimonium Domino exercituum in terra Ægypti. »

In Ægypto, id est in gentibus erit altare Domini, ut ab ortu solis usque in occasum in omni loco juxta Malachiam offeratur nomini ejus « oblatio munda (Malach. 1, 1). » Sicut autem una est Ecclesia, sic et unum est altare in toto orbe, quia et unum sacrificium. Titulus juxta altare est Evangelium, et apostolorum doctrina.

Vel altare fides est, in qua offerimus hostias, de quibus ait Petrus: « Superædificamini domos spirituales, sacerdotium sanctum, offerentes spirituales hostias (I Petr. 11, 5). » Titulus juxta altare hoc bona operatio est, et Dominicæ passionis imitatio. Et erit illud altare vel titulus in signum et in testimonium resurrectionis ejus. Sequitur: « Clamabunt enim ad Dominum a facie tribulantis, et mittet eis salvatorem ac propugnatorem, qui liberet eos. »

Vers. 21. — « Et cognoscetur Dominus ab Ægypto, et cognoscent Ægyptii Dominum in die illa, et colent eum in hostiis et muneribus, et vota vovebunt Domino, et solvent. »

A facie hostis antiqui tribulantis eos in perversis operibus clamabunt, tandem ad Dominum sicut Cornelius, qui « erat deprecans Deum semper (Act. x, 2). » Et mittet eis per apostolos Christum salvatorem, qui liberet eos.

Vel martyres et ceteri fideles afflictionibus pressi, clamabunt ad Dominum a facie mundi tribulantis et impugnantis eos. Et spiritaliter mittet eis salvatorem suum, quia per Christi gratiam liberabit eos, et contra infideles pro eis pugnabit. Quoties enim a persecutoribus vel impugnatione dæmonum affligimur vel qualibet adversitate, et Dei auxilio liberamur, ac protegimur, Deus Filium suum ad nos quodammodo mittit salvatorem ac propugnatorem, qui nos liberat. Sic igitur fidelibus suis tunc misit

(117) Ambo Codd., et pavore.

(118) Alias, titulus Domini juxta terminum ejus.

eum, dum post martyrum afflictionem pacem A dedit.

« Et cognoscetur, inquit, Dominus ab Ægypto, » quia postquam persecutiones quieverunt, univ^{er}sus credidit orbis. « Et cognoscent Ægyptii Dominum in die illa, et colent eum in hostiis et muneribus » spiritualibus bonorum operum, et vota piæ conversationis ei *vovebunt et solvent*. Votum enim Domino offert, et solvit, qui est sanctus corpore et spiritu. Sequitur :

VERS. 22. — « Et percutiet Dominus Ægyptum plaga, et sanabit eam, et revertentur ad Dominum, et placabitur eis, et sanabit eos. »

Duobus modis vulnerat Deus, quos ad salutem reducere curat. Aliquando enim carnem percutit, et mentis duritiam suo pavore tabefacit. Vulnerando ergo ad salutem revocat, cum electos suos affligit exterius, ut interius vivant. Aliquando etiam, si flagella exterius cessare videantur, intus vulnera infligit, quia mentis nostræ duritiam suo desiderio percutit. Sed percutiendo sanat, quia terrore sui jaculo (119) transfixos ad sensum nos rectitudinis revocat. Corda enim nostra male sana sunt, cum nullo Dei amore sauciantur, cum peregrinationis suæ ærumnam non sentiunt, cum erga infirmitatem proximi ne quolibet minimo affectu languescunt. Sed *plaga* percutiuntur, ut sanentur, quia amoris spiculis mentes Deus insensibiles transfigit, moxque has sensibiles per ardorem charitatis reddit. Unde dicit et sponsa in Canticis : « Vulnerata charitate ego sum (Cant. 1v). » Male enim sana anima, atque hujus exsiliis statu cæca, securitate prostrata nec videbat Deum, nec videre quærebat. Percussus autem cor charitatis ejus spiculis vulneratur, quia in intimis affectu pietatis ardet desiderio contemplationis, et miro modo vivificatur ex vulnere, quæ prius mortua jacebat in salute; æstuat, anhelat, et jam videre desiderat, quem fugiebat.

Percussione ergo ad salutem reducit, quæ ad securitatem quietis intimæ amoris sui perturbatione revocatur. Pulchre itaque dictum est, quia « percutiet Dominus Ægyptum plaga, et sanabit eam. » *Et revertentur, inquit, ad Dominum* charitate stimulati a quo recesserant concupiscentiis illecti. *Et placabitur eis* pœnitentiam agentibus quibus iratus fuerat peccantibus. *Et sanabit eos* a languore peccati, atque torporis intimi. Vel Ægyptum, id est credentes ex gentibus percussit Dominus, quia tradidit martyres passioni. Sed rursus eos in resurrectione sanabit. « Quem enim diligit Dominus, corripit; flagellat autem omnem filium, quem recipit (Prov. 111, 12). » Sequitur :

VERS. 23. — « In die illa erit via de Ægypto in A syrios et intrabit Assyrius in Ægyptum, et Ægyptus in Assyrios, et servient Ægyptii Assur. »

Via erit de Ægypto in Assyrios, id est de genti-

litate in sanctorum Ecclesiam, qui se et alios bene dirigunt. Assyrii quippe *dirigentes* interpretantur, et Assur *dirigens*. *Et intrabit Assyrius*, id est prædicator Ægyptum, id est gentilitatem, et Ægyptus in Assyrios, id est gentilis in Ecclesiam. *Et servient Ægyptii Assur*, quia gentiles obedient Christo. Assur enim, ut dictum est, interpretatur *dirigens*. Et quis est iste *dirigens* nisi cui dicitur : « Dirige me in veritate tua, et doce me, quia tu es Deus salvator meus? (Psal. xxiv, 5). » Tunc autem primum via patuit de Ægypto in Assyrios, quando jussum est Cornelio ut ad Simonem Petrum mitteret (Actor. x). *Et intravit Assyrius Ægyptum*, quando Petrus est ingressus domum Cornelii. Ægyptus intravit in Assyrios, id est gentilis incorporatus est sanctorum Ecclesiæ, quando « cecidit Spiritus sanctus super omnes qui audiebant verbum, et jussit eos baptizari Petrus (ibid. xliv). » Et servierunt Ægyptii Assur, quando Cornelius, et qui cum eo baptizati fuerant, custodierunt, quod a Petro audierant, quoniam « non est personarum acceptor Deus, sed in omni gente, qui timet Deum, et operatur justitiam, acceptus est illi (ibid. xxxiv). Sequitur :

VERS. 24. — « In die illa erit Israel tertius Ægyptio, et Assyrio : Benedictio in medio terræ. »

VERS. 25. — « Cui benedixit Dominus exercituum, dicens : Benedictus populus meus Ægypti, et opus manuum mearum Assyrio hæreditas autem mea Israel. »

Israel, id est vir videns Deum, erit tertius Ægyptio, id est gentili converso, et *Assyrio, id est prædicatori*. Vel Israel et Ægyptius circumcisio et præputium est. Et cum prædicator est in gentibus, Israel, id est Hebræorum populus, additur eis *tertius. Benedictio in terra, id est in Ecclesia*. « Cui benedixit Dominus dicens : Benedictus populus meus Ægypti, » id est gentilitatis, et *opus manuum mearum erit Assyrio*, quia cooperabor prædicatoribus, sicut ait Marcus : « Prædicaverunt ubique Domino cooperante, et sermonem confirmante sequentibus signis (Marc. x). » Et Paulus : « Qui operatus est Petro in apostolatu circumcisionis, operatus est et mihi inter gentes (Gal. 11, 8). » — « Hæreditas autem mea Israel, » quod interpretatur *vir videns Deum* sive *princeps cum Deo*, quia illi erunt hæreditas Dei, qui sine fine videbunt eum, et regnabunt cum eo. Hæc quidem ad electos : sequentia vero spectant ad reprobos, cum dicitur :

CAPUT XX.

VERS. 1. — « In anno, quo ingressus est Tharthan in Azotum, cum misisset eum Sargon rex Assyriorum, et pugnasset contra Azotum, et co-pisset eam. »

VERS. 2. — « In tempore illo locutus est Dominus in manu Isaïæ filii Amos, dicens : Vade et solve saccum de lumbis tuis, et calcamenta tua tolle de

(119) Ita uterque Cod. pro *terroris sui jaculo*

pedibus tuis. Et fecit sic vadens nudus et discalceatus. »

VERS. 3. — « Et dixit Dominus : Sicut ambulavit servus meus Isaias nudus et discalceatus, trium annorum signum et portentum super Ægyptum erit, et super Æthiopiā. »

VERS. 4. — « Sic minabit rex Assyriorum captivitatem Ægypti, et transmigrationem Æthiopiæ, juvenem et senem, nudam et discalceatam discooperitis natibus ad ignominiam Ægypti. »

VERS. 5. — « Et timebunt, et confundentur ab Æthiopia spe sua, et ab Ægypto gloria sua. »

VERS. 6. — « Et dicet habitator insulæ hujus in die illa : Ecce hæc erat spes nostra, ad quos confugimus in auxilium, ut liberarent nos a facie regis Assyriorum, et quomodo effugere poterimus nos? »

Quid autem nunc de tempore, quo Tharthan cepit Azotum, ad captivitatem Ægypti et Æthiopiæ pertinet? Sed quanto minus congruere videtur sensus historicus, tanto competentiore est spiritalis intelligentiæ ratio. Quid enim per *Azotum*, quæ dicitur *ignis generationis*, nisi genuinus libidinis ardor exprimitur? Quid per *Thartan*, qui *superfluus* vel *elongans* interpretatur, nisi superfluis et a Deo separans cogitatus designatur : « Perversæ enim cogitationes separant a Deo (*Sap. 1, 3*). » Et ipse dicit : « Contrivi cor eorum fornicans et recedens a me (*Ezech. vi, 9*). » Cor enim quod fornicationem diligit, a Deo recessit.

Quid per *Sargon*, qui dicitur *princeps horti*, id est voluptatis et luxuriæ, et est rex Assyriorum, nisi princeps dæmonum diabolus? mittit itaque *Sargon* rex Assyriorum Tharthan contra Azotum, ut expugnet eam, et capiat, quia hostis antiquus superfluis et fornicariis cogitationes in corde suggerit, quæ genuinum ignem libidinis exagitant, ut urbem castitatis expugnent. Et tempore quo Tharthan Azotum cepit (in qua comprehensione caro vel mens genuino ardore æstuans significata est per immissionem cogitationum a diabolo superata) locutus est Dominus in manu Isaiæ, » quia ex ejus actione verba sua formavit. « Solve, inquit, saccum de lumbis tuis, » etc. Quid est autem, quod propheta solvit *saccum de lumbis suis, et calceamenta de pedibus* nisi hoc quod multi lumbos suos a cingulo castitatis erant solvati, quos antea poenitentiae vel disciplinæ cilicio vestitos constrinxerant, et operum gressus a munimine paternorum exemplorum nudaturi? Et forte quia plures, qui membra Christi putabantur, tam ignominiose captivantur in luxuriam et iniquitates a diabolo, Isaias, qui *salus Domini* dicitur, et Christum significare solet, soluto de lumbis cilicio *nudus et discalceatus*. Idcirco enim per triennem nudus, ut intelligi datur, ambulavit, triennii captivitatem portendens, ut nonnullos ex eis sic captivari designaret, qui Trinitatis fidem confiterentur. Nam dicente Domino : Sicut ambulavit servus meus Isaias nudus et discalceatus, trium annorum signum et portentum super Ægyptum

A crit, et super Æthiopiā; sic minabit rex Assyriorum captivitatem Ægypti, » intelligitur propheta tribus diebus nudus ambulasse, ut trium annorum captivitatem significaret trium dierum impudenda deambulatio. Solet enim nonnunquam in Scripturis dies annum significare, sicut Ezechieli dictum est : « Diem pro anno, diem, inquam, pro anno dedi tibi (*Ezech. iv, 6*). » Et sub Moyse reversis exploratoribus, ac terræ, quam inspexerant, detrahentibus, cum dolerent filii Israel de Ægypto se egressos, dicit Dominus : « Juxta numerum quadraginta dierum, quibus considerastis terram, annus pro die imputabitur, et quadraginta annis recipietis iniquitates vestras (*Num. xiv, 34*). » Sic et in hoc loco propheta, ut triennium figuraret, triduo nudus ambulavit, potuit etiam una deambulatio vel triennium vel quantum voluit Dominus, significare.

Quid igitur per hoc captivitatis triennium exprimitur nisi Christianorum tempus a Domini resurrectione usque ad mundi terminum, in quo sic captivantur, qui Domini gratiam transferunt in luxuriam? « Sic enim minabit rex Assyriorum captivitatem Ægypti, et transmigrationem Æthiopiæ, » et cætera. Ut jam diximus, rex Assyriorum diabolus est. Quid autem Ægyptus, quæ dicitur *tenebræ*, et Æthiopia, quæ *caligo* interpretatur, designat nisi obscuratas nonnullorum conscientias? Dæmones enim juxta Apostolum « rectores sunt mundi tenebrarum harum (*Ephes. vi, 12*). » Minat ergo *rex Assyriorum captivitatem Ægypti, et transmigrationem Æthiopiæ*, quoniam hostis antiquus eos secundum desiderium suum de vitio in vitium captivos ire facit, quorum mens scientia doctrinæ Dei non est illuminata, vel post illuminationem consensu peccati rursus est obscurata.

Minat *juvenem*, quia et eum, qui spiritali robore ac sanitate mentis floridus putabatur, captivat, et *senem*, quia et eum quoque, qui maturus moribus atque perfectus videbatur, in viam iniquitatis impellit. Sic minari volebat, qui precabatur dicens : « Manus peccatoris non moveat me (*Psal. xxxv, 12*). » *Nudam* minat eam, id est indumento justitiæ spoliata et *discalceatam* exemplis patrum. Pedes enim operum nostrorum a morsu serpentis antiqui muniuntur quasi mortuorum pellibus animalium, dum intra regulam vitæ patrum tenentur. Discalceatus ergo vadit, qui nullius præcedentium patrum in suis operibus imitatur exempla.

Ægyptus quoque *persequens* vel *tribulans* interpretatur, et Æthiopes *humiles* atque *dejecti*, quia « omnis qui se exultat humiliabitur (*Luc. xiv, 11*). » Qui ducendi sunt in captivitatem, in quam ibunt juvenes et senes, quia malitia roborati sunt, et ad perfectæ ætatis vitia pervenerunt; nudi, ut omnia eorum scelera pateant. « Nihil enim occultum, quod non reveletur (*Luc. viii, 17*). » Et discalceati, ne pascha Domini comedere valeant, sed a serpentibus mordeantur. Quid autem in *discoopertis natibus*, per quas stercora digeruntur, nisi turpium atque puden-

darum actionum detectio figuratur, unde fama fetentis odoris egreditur?

Et hæc ignominia *Ægypti*, id est eorum, qui ob sui cæcitate cordis usque ad detestandas actiones perducti sunt. Nam propter has ignominiosi habentur et infames. Captivatis itaque tam miserabiliter nonnullis, qui sanctitate magni putabantur, minores, qui sequebantur eos, ante eam eorum *timebunt*, ne et ipsi similiter cadant, « et confundentur ab *Æthiopia* spe sua, et ab *Ægypto* gloria sua, » quia nunc ab his erubescunt, in quibus salutis suæ spem magnam habebant, et in quibus gloriabantur, quia vere sanctos æstimabant eos. Hoc enim sæpe et nostris diebus contingit.

« Et dicit habitator hujus insulæ, » id est qui permanserit stabilis in hac religione. Ecce isti sunt, in quibus spem habebamus, et ad quorum consilium et adiutorium confugebamus, *ut nos* instruendo atque orando *liberarent a facie regis Assyriorum*, id est ab impugnatione Satanæ, qui nunc semetipsum liberare non valuerunt! *Et quomodo nos infirmi poterimus resistere vel effugere*, cum isti fortes tam coerciverit victi sint in certamine tentationum? Sequitur :

CAPUT XXI.

Vers. 1. — « Onus deserti maris. »

Sexto gradu positum est onus istud, quia eorum est, qui neque ad Sabbatum quietis animarum post mortem pertingunt, neque ad octavam beatæ resurrectionis, sed præsentis vitæ, quæ per sex dies laboriosos exprimitur, toti animaliter inserviunt. Est autem Babylonis et hoc onus, et illud generaliter omnium peccatorum, id est et reproborum et eorum qui ad pœnitentiam redeunt. Mare enim eus significat, de quibus iste propheta dicit : « Impii autem quasi mare fervens, quod quiescere non potest (*Isa. LVII, 20*). » Corda quippe hominum terrena quærentium diversis cogitationum fluctibus intumescunt, qui elatione superbiæ concitati dum alterna intentione se impetunt, quasi adversanti se unda collidunt. Mare ergo cor iniquorum est, quod videlicet mare desertum est, quia a Deo derelictum ac reprobatum. Sed videamus, quod onus hoc mare sustineat. Sequitur : « Sicut turbines ab Africo veniunt, de deserto venit, de terra horribili. »

Vers. 2. — « Visio dura nuntiata est mihi. »

Quid per desertum vel terram horribilem nisi mens reproborum designatur angelorum? Quid per Africum qui calidus est ventus, nisi Spiritus sancti flatus exprimitur? Unde Zacharias ait : « Dominus Deus in tuba canet, et vadet in turbine austri (*Zach. IX, 14*). » Auster enim et Africus idem significant. Deus quippe in tuba canit, cum Christus vel per suos prædicatores, vel per seipsum prædicat. Et vadit in turbine austri, quia cum nostra mens divina formidine vehementer concutitur, Deus ad eam venit. Turbo enim austri timor est, quem divina gratia peccatori incutit, ut convertatur. Sed sicut in divinæ formidines ab Africo Spiritus sancti

veniunt, quæ malum subruant ædificium ; sic a deserto multitudinis dæmonum e contrario venit turbo tentationum statum mentis concutiens atque subvertens. Quod et aliter intelligi potest.

Quid enim per Africum, nisi calidum inimicarum suggestionum flatus designatur? Quid per desertum nisi destitutio boni? Vacua enim timore Dei pectora et ab irratione gratiæ cœlestis arentia deserto squalentis eremi comparantur. In hoc deserto vidit Joannes « mulierem sedentem super bestiam coccineam plenam nominibus blasphemiarum (*Apoc. XVII, 3*). » Mulier enim Babylon, bestia diabolus. Sicut ergo turbines, id est vitiorum perturbationes, quæ cor evertunt, ab Africo, id est a calida suggestione veniunt inimici; ita et de deserto, id est de eo, qui bonum sponte deseruit, venit onus hujus deserti maris, quia juxta prophetam alium « ex semetipso iudicium et onus ejus egredientur. (*Habac. I, 7*). »

Visio, inquit, dura nuntiata est mihi divinitus de terra horribili, dæmonum terribiliter amatoribus sæculi prævalentium. Unde et per Joannem dicitur. « Væ terræ et mari, quia descendit diabolus ad vos habens iram magnam (*Apoc. XII, 12*). » Hæc est visio dura, quæ nuntiata est prophætæ; itaque visio vel pondus contra hujus sæculi mare cernitur; et quantis tentationibus mundus iste plenus sit, propheta considerat. Hæc autem ipsa tentationum tempestas a deserto venit, in quo tentatus et Dominus est, atque Israelitæ serpentium moribus extincti. In his tentationibus et angustiis horribilibus et dura visio auditur. Recte enim turbines atque tempestates de deserto veniunt, et de terra horribili, ubi non est habitator Deus, et ubi universa terrena sunt.

Et quicumque incredulus est, agit rem congruam infidelitati suæ, et qui depopulator est, vastat. Nam hoc sequitur :

« Qui incredulus est, infideliter agit, et qui depopulator est, vastat. » Quicumque sanctis prædicatoribus non credit, infidelitatis opera facit. *Et qui depopulator ac dissipator est, vastat Ecclesiam ut Saulus (Act. VIII, 3)*. Vel hostis antiquus, qui depopulator bonorum est, vastat intrinsicè Babylonem, id est sæcularium cor. Sequitur

« Ascende *Ælam*, obside *Mede* : omnem gemitum ejus cessare feci. » *Ælam* interpretatur sæculum vel ante fores, vel pro foribus, aut sæcularia ; *Medus* vero mensuratus, vel mensurans. Quid ergo per *Ælam* nisi omnia temporalia significantur ista, quæ nobis ante fores sunt, id est præ oculis; et quid per *Medum* nisi Satan, qui nocere non potest nisi juxta mensuram, qua divinitus relaxatur. Ascendit itaque contra eum *Ælam*, cujus mentem sæcularia et visibilia per delectationem superare nituntur; et *Medus* obsidet eum diabolus undique mentem tentationibus diuturnis circumvallat et impugnat. Et inter hæc omnia, inquit, gemitum ejus, id est Babylonis, confusæ scilicet mentis, cessare feci,

quia sæculari gaudio debriata nequaquam sentire
valet spiritualia damna, quæ patitur intus, et id-
circo nescit, cur gemat. Sed propheta pius, quan-
tum de tali animâ doleat, atque miretur, ostendit
subjungens :

VERS. 5. — « Propterea repleti sunt lumbi mei
dolore, angustia possedit me sicut angustia parturientis :
corru cum audirem, conturbatus sum, cum viderem. »

VERS. 4. — « Emarcuit cor meum, tenebræ stupe-
fecerunt me. »

Angustia parturientis tenuit prophetam, quia cum
nimio dolore proferebat, quod intus habebat, mœ-
stam scilicet visionem, quæ sibi ostensa fuerat super
Babylonem, quam audiens stare non potuit, sed
dolore emarcuit, et elanguit [ad terram jacens, et
tenebræ confusi cordis, oculorumque corporis stu-
pefecerunt eum, ut immensa absorptus tristitia diu
sine corporis viam, et animi sobrio intellectu stu-
pefactus et languidus jaceret. Qui cur talia pertu-
lerit, vix tandem dicere valens adjungit :

« Babylon, dilecta mea, posita est mihi in miracu-
lum. » Affectu pietatis et compassionis vir sanctus
Babylonem dilectam suam vocat, quia in omnibus
hominibus naturam suam diligit, et omnium mise-
riis benigne compatitur. Quanta enim charitate pu-
tabis hunc plenum, qui et Babylonem sic diligit?
Quæ est autem hæc Babylon nisi ea pars humani
generis, quæ mundum hunc solum amat? Quæ po-
sita est propheta in miraculum, quia vidit eam in
puncto florentem, et mox exterminatam. Videtur
vita præsens longa his qui de æterna non cogitant.
Sed propheta cœlestibus et æternis intentus consi-
deravit, quam cito gloria hæc temporalis finiatur,
Qui et adjecit, dicens Babyloni :

VERS. 5. — « Pone mensam, contemplare in spe-
cula : comedentes et bibentes, surgite, principes, ar-
ripite clypeum. »

Pone, inquit, tibi mensam, id est sæcularem do-
ctrinam, in qua variis carnalis scientiæ ferculis
pascaris. Vel mensam, id est apparatus delectationum
pone tibi. Sed dum ad hanc mensam sederis,
contemplare in specula, id est ab alto mentis emiuus,
prospice quanta tibi pernicies immincat. Et vos,
principes Babylonis, id est sapientes mundi, qui et
obscuram et manifestam sæcularem scientiam comē-
ditis, et bibitis, surgite ab hoc convivio, et arripite
clypeum protectionis, quem diaboli jaculis opponatis,
ut ab imminente gladio mortis vos protegatis.
« Baithasar enim rex Babylonis fecit grande convi-
vium optimatibus suis, præcepitque jam, temulentus,
afferri vasa quæ fuerant in templo Domini, et hi-
berunt in eis rex et optimates ejus, uxoresque et
concubinæ ejus ; bibebant in eis vinum, et lauda-
bant deos suos, et eadem nocte interfectus est Bal-
thasar (Dan. v, 1 et seqq.). »

Ita et sapientes hujus sæculi et hæretici familia-

res et subjectos suos Babylonio cibo pascunt et inc-
brant, id est doctrina confusionis, qua debriati, si
quos ab Ecclesia possunt abducere, bibunt in eis
vinum confusionis et amentiae, suosque laudant
errores. Sed in nocte ejusdem confusionis et temu-
lentiae perimuntur a diabolo quia sine cognitione
veritatis moriuntur. « Qui enim dormiunt, nocte
dormiunt, et qui ebrii sunt, nocte ebrii sunt (I
Thes. v, 7). »

In hac ergo nocte mentis et ebrietate et somno
occiduntur ab hoste antiquo. Unde et diviti Domi-
nus ait : « Stulte, hac nocte repetunt animam tuam
abs te (Luc. xii, 20). » Contra hanc ebrietatem, et
somnum et mortem Petrus nos caute admonet,
dicens : « Sobrii estote, et vigilate, quia adversa-
rius vester diabolus tanquam leo rugiens circuit,
quærens quem devoret (I Petr. v, 8). » Hoc itaque
convivium et imminenti nocte mortem propheta
considerans ait : « Pone mensam, contemplare in
specula, comedentes et bibentes surgite principes,
arripite clypeum. » Scire enim debent hujusmodi
convivæ, quia inimicus eorum Satanas improvisam
eis necem præparat, et se munire contra eum non
possunt.

Vel prophetæ præcipitur, ut vescens in mensa
Domini, et illius saturatus cibo diligenter contem-
pletur, quæ ventura sunt mundo, diciturque per
eum ad omnes credentes, ut comedentes et bibentes
corpus et sanguinem Domini vertantur in principes
Ecclesiæ, et cum apostolis audiant : « Surgite (Joan.
xiv, 31), » arripiantque clypeum fidei de armatura
apostoli Pauli, in quo possint ignita diaboli jacula
extinguere (Ephes. vi, 16). » Sequitur : « Hæc enim
dixit mihi Dominus. »

VERS. 6. — « Vade et pone speculatorem, et quod-
cumque viderit, annuntiet. »

VERS. 7. — « Et vidit currum duorum equitum,
ascensorem cameli, et contemplatus est diligenter
multo intuitu. »

VERS. 8. — « Et clamavit leo : Super speculam
Domini ego sum stans jugiter per diem, et super
custodiam meam ego stans (120) totis noctibus. »

VERS. 9. — « Ecce iste venit ascensor vir bigæ
equitum, et respondit et dixit : Cecidit Babylon, et
omnia sculptilia ejus contrita sunt in terram. »

Pone, inquit, in corde tuo speculatorem, id est
providam mentis vigilantiam, quæ ventura vitiorum
ac dæmonum certamina ex alta consideratione præ-
noscat, et quæ in mundo futura sunt, prophetico
spiritu prævideat. Prophetarum quippe sensus
afflatus intimis repletus ab imo levatur, et ad
superna conscendit, atque inde quasi de quodam
rerum vertice, quæ infra se ventura sunt, videt.

Speculator itaque, quem propheta posuit, sensus
ejus non incongrue accipitur, Qui super speculam
prophetiæ considerationis positus vidit in hoc sæ-
culo currum duorum equitum, id est superbam pom-

pam diaboli et Antichristi. Vidit ascensorem asini, A id est diabolum, et ascensorem cameli, id est Antichristum; asinus enim stultus et irrationabilis populus gentium est, qui ante Redemptoris adventum possessus a diabolo est; camelus vero tortuosa perversissimorum hominum multitudo, quæ Antichristum sequetur :

Et contemplatus est, inquit, astutias eorum diligenter multo intuitu. Et ne qualibet arte eorum deciperetur, clamavit leo confidenter dicens ac fortiter : « Super speculam Domini ego sum stans, » etc. Stat enim super speculam Domini, cujus mens in appetitione patris supernæ forti stabilitate figitur. A cunctis quippe externis motibus eandem intentionem suam quasi quemdam secretissimum recessum petiit, ibique incommutabiliter inhærens, et mutabilia cuncta transcendens ipsa jam tranquillitate quietis suæ in mundo extra mundum est.

Stat et super custodiam suam, qui per solertiam disciplinæ terrenis desideriis non succumbit, sed supereminet, ut dum semper stantem appetit æternitatem, infra sit ei omne quod transit. Sanctorum namque provida discretio, dum sollicitè circumquaque respicit in alto posita prius, quam veniat culpa, deprehendit, eamque, quo vigilanter prænotat, eo fortiter declinat.

Potest quoque specula per diem custodia virtutum accipi; custodia vero in noctibus cauta observatio adversus tentamenta vitiorum. Sed diei speculam Domino attribuit; custodiam noctium suam esse C testatur, quia virtutes, si quas habemus, ex Deo sunt, et non ex nobis ipsis sunt nobis. Et quocumque modo accipiatur hæc sententia, nox in ea nobis attribuitur, et Domino dies.

Quidam sic interpretatus est, ut ascensorem asini juxta evangelicam lectionem Christum diceret (Matth. xxi), et e contrario ascensorem cameli contrariam fortitudinem propter fœditatem tortuosi animantis. Alii vero duos ascensores litteræ et spiritus ad duo referunt testamenta.

Ecce, inquit, ecce speculator venit iste vir, id est Antichristus, qui homo, non angelicus spiritus erit, ascensor bigæ equitum, id est possessor gloriæ sæculi potentum. Et respondit speculator iniquitati ejus et dixit : « Cecidit, cecidit Babylon. » Tanta enim perversitate consurget adversus Dominatorem cæli pestifer homo ille, ut propter ejus malitiam finiat mundus, et ipse cum tota Babylone, id est iniquorum omnium congregatione præcipitetur in tartarum, qui extollebatur supra omne quod dicitur Dens, aut quod colitur. Unde nunc recte post ejus adventum dicitur : « Cecidit, cecidit, Babylon, » id est et anima et corpore missa est in tenebras exteriores. « Et omnia sculptilia deorum ejus, » id est universa signa falsorum dogmatum ejus contrita sunt in terram tenebrosam, et operam mortis caliginis. Sicut autem speculator ista dicit apud Isaiam : similiter et Joanni visus est angelus dicens : « Cecidit, cecidit Babylon illa magna quæ a vino iræ

fornicationis suæ potavit omnes gentes (Apoc. xiv, 8). » Et alius angelus secutus est, dicens : « Si quis adoraverit bestiam et imaginem ejus, et acceperit characterem in fronte sua, hic bibet de vino iræ Dei (ibid. 9). » Hæc erunt tunc sculptilia deorum Babylonia, bestia scilicet, id est Antichristus et imago atque character ejus, et numerus nominis ejus. Sed hæc sculptilia conterentur Babylone cadente, quia per-euntibus impiis destruetur Antichristus, et idola ejus.

Alio sensu vir ascensor bigæ equitum, incarnatus Dominus intelligitur, sedens super bigam Ecclesie, in qua sunt equites prædicatores atque rectores. Qui ascensor bigæ desideranti prophetæ, et verba ejus audire volenti « respondit et dixit : Cecidit, cecidit Babylon; » totius orbis confusio, et in adventu meo cecidit, et penitus corruet in fine sæculi, et idola ejus contrita sunt. Hucusque propheta retulit, quomodo Babylon posita sit ei in miraculum et in stuporem, et cur tanto mœrore affectus sit in hac visione. Et post hæc ad plebem fidelium conversus subjungit :

VERS. 10. — « Tritura mea, et filia areæ meæ, quæ audivi a Domino exercituum Deo Israel, annuntiavi vobis. »

Id est ruinam infidelium subitanæam, dum in suis iniquitatibus extolluntur. Tritura vero est Ecclesia, quæ præsentibus malis atteritur, ut per hæc a paleis grana separentur, id est a reprobis justis cœlestibus horreis digni.

VERS. 11. — « Onus Duma. Ad me clamat ex Seir : Custos quid de nocte? custos quid de nocte? »

VERS. 12. — « Dixit custos : Venit mane et nox : si quæritis, quærite, convertimini, et venite. »

Onus istud Judæorum est prope finem sæculi credere velle inchoantium, et in septimo gradu propter Sabbatum est.

Duma quippe silentium vel gaudium interpretatur. Et a confessione Redemptoris siluerunt Judæi, ex quo « conspiraverunt, ut si quis illum confiteretur Christum, extra Synagogam fieret (Joan. ix, 22). » Qui tunc jure gaudebunt, quando rursus eum confiteri incipient. Hoc ergo præsens silentium Judæorum, et quod adhuc futurum est gaudium ipsorum, portat onus istud, quod nunc propheta describit : Ad me, inquit Salvator, clamat, quisque ex Seir, id est ex spinoso populo Judæorum, quem designavit Seir, id est Esau, qui natus est totus in modum pellis hispidus (Seir namque pilosus dicitur sive hircus) « Custos quid de nocte? custos quid de nocte? » Subaudis venisti? Custos quippe noster de nocte venit, quia protector humani generis et manifestus in carne apparuit, et tamen hunc pressa perfidiæ suæ tenebris Judæa minime agnovit. Unde tamen respiscere insipiens conqueritur, quare ipse in nocte venit? Cui custos pervigil, qui custodit Israel dixit : Venit mane illuminationis gentium, et nox excecationis Judæorum. Nam per ejus præseu-

tiam et nova lux mundo inclaruit, et tamen in corde infidelium vetus cæcitas remansit. Imo excæcati sunt quidam in adventus ejus. Si me, inquit, fide jam quæritis, quærite me et operibus, convertimini a vetustate, et venite ad novitatem. Hoc enim, ut præmisimus, eis dicitur, qui jam aliquatenus cœverunt credere.

Vel Ecclesia potest dicere, quod Dominus de Seir, id est de terrenis locis ad se vociferetur, seque provocet ad salutem, et ad ipsum loqui: O custos, qui de nocte consurgens versaris in tenebris, qui absque peccato in carne es peccatrice, qua causa voluisti humanum corpus assumere: respondet custos, id est Samaritanus, qui vulneratum jumento suo imposuit (Luc. x, 33 et seqq.): Venit mane et nox, id est gentium multitudini ortus est Sol justitiæ, et Judæis venerunt tenebræ. Et gentibus dicit: Si me quæritis, studiosius quærite, convertimini ab erroribus et venite ad me.

VERS. 13. — « Onus in Arabia. In saltu ad vesperam dormietis in semitis Dodanim (121). »

VERS. 14. — « Occurrentes sitienti ferte aquam, qui habitatis terram austri, cum panibus occurrite fugienti. »

VERS. 15. — « A facie enim gladiatorum fugerunt, a facie gladii imminenti, a facie arcus extenti, a facie gravis prælii. »

VERS. 16. — « Quia hæc dicit Dominus Deus (122): Adhuc in uno anno quasi in anno mercenarii: et auferetur omnis gloria Cedar. »

VERS. 17. — « Et reliquæ numeri sagittariorum fortium de filiis Cedar, imminuentur: Dominus enim Deus Israel locutus est.

Onus hoc, nisi fallor, pœnitentium est, ideoque in octavo positum est ordine propter metum scilicet futuri examinis. Nemo enim pœnitentiam agit nisi diem judicii metuens. Qui dies erit octavus, quia post temporalia sæcularia, quæ septem diebus peraguntur, veniet. In Arabia vero dicitur onus istud, quoniam ad eos spectat, qui de suis humiliantur peccatis, et vitæ suæ terminum propinquare credunt vel de eo cogitant.

Arabia quippe, quæ humilis interpretatur vel occidentalis, vel vespertina terminum hujus vitæ, aut senectutem designat. In Arabia ergo, id est in humili mente pœnitentis, et ad finem vitæ se propinquare considerantis est onus istud. Vos, inquit, o pœnitentes dormietis, id est a strepitu cupiditatum quiescetis, in saltu, id est in aspera et horrida conversione pœnitentiæ, ad vesperam, id est occumbente sole desideriorum carnalium, vel prope finem præsentis vitæ.

Vel in saltu, id est in remota et secreta conversatione dormietis a strepitu mundi, in semitis Dodanim, id est in viis Christi, qui nobis propinquus fieri dignatus est. Dodanim quippe patruelis dicitur, quod nobis specialiter, qui ex gentibus credimus, est

A Christus. Duo etenim fratres sunt populus Judæorum, et gentium. Et Christus quidem Judaici populi filius est; nos vero nati sumus ex gentili populo. Christus ergo patruelis est nobis, id est patri nostri filius. In semitis itaque Dodanim dormit, qui turbulentis sæculi actionibus derelictis angustas Christi vias quieto corde sectatur. In his quippe semitis dormiebat Jacob quando scalam, cujus summus cælos tangebatur, in somnis vidit (Gen. xxviii, 12 et seqq.).

Vel ita: Arabia dicitur vespera, quæ noctis tenebrarumque principium est; omnisque, qui habet initium peccatorum, versatur in vespera; qui autem venit ad summum, in media nocte consistit; et qui in malitia cœperunt esse, ac peccatorum viam ingrediuntur, non dormiunt, vel morantur in agris et segetibus, sed in infructuosis salibus. Recteque, quia vespera principium malorum est, in semitis Dodanim, quæ interpretatur judicia, dicuntur habitare. Quot enim habent peccatorum genera, tot judiciorum merentur sententias. Potest etiam Dodanim grande judicium interpretari.

Jam vero spiritales admonet propheta, quod humanitatis offertorium impendant cuilibet pœnitenti. Ferte, inquit, aquam, spiritualis doctrinæ sitienti poculum divinæ prædicationis, vos qui habitatis terram austri, id est qui in Ecclesia spiritualiter vivitis; cum panibus sacri pabuli occurrite unicuique fugienti iniquationes mundi, atque supplicia futuræ damnationis. Aqua quippe scientiam sacræ Scripturæ significat, quia scriptum est: « Aqua sapientiæ salutaris potabit illum (Eccli. xv, 3). » Et: « Aqua profunda verbo ex ore viri (Prov. xviii, 4). » In terra vero austri habitant, qui in sancta Ecclesia positi sancti Spiritus aura perfantur.

In panibus quoque eruditio doctrinæ cœlestis designatur, sicut scriptum est: « Cibabit illum pane vitæ et intellectus (Eccli. xv, 3). » Fugit autem, qui hujus mundi mala evadere concupiscit. Qui ergo in terra austri habitat, fugientibus cum panibus occurrat, id est qui jam sancto Spiritu intra sanctam Ecclesiam plenus est, eum, qui mala sua evadere nititur, eruditionis alloquio consoletur. Fugienti quippe cum panibus occurrere est, metuenti æterna supplicia doctrinæ sacræ escas offerre, et modo timorem terrore comprimere, modo pavorem per exhortationem fovere.

Locus hic proprie adversus eos intelligi potest, qui tradentes se otio atque desidiæ propria salute contenti sunt, nec pœnitentibus atque conversis manum porrigunt. Fugerunt enim, inquit, pœnitentes, isti a facie gladiatorum, quos sancti in judicio tenebunt, sicut scriptum est: « Gladii accipites in manibus eorum ad faciendam vindictam (Psal. cxliv, 6). » A facie gladii imminenti, de quo dicit Job: « Fugite a facie gladii (Job xix, 29) » imminenti. De quo tantus (122) gladius est? « Et scitote esq̄

(122) Uterque col. tantum.

(121) Alias Dedanim.

(122) Alias Quoniam hæc dicit Dominus ad me, etc.

Judicium (*ibid.*). » *A facie arcus extenti*, de quo dicitur : « Dedisti metuentibus te significationem, ut fugiant a facie arcus (*Psal. lxx, 5*). » Nam et gladius et arcus judicalem sententiam hoc loco designant. *A facie gravis praelii*, futuri scilicet examinis, de quo Dominus ait : « Quis rex iturus committere bellum adversus alium regem non sedens prius cogitat, si possit cum decem millibus occurrere ei qui cum viginti millibus venit adversus se? Alioquin adhuc illo longe agente legationem mittens rogat ea, quæ pacis sunt (*Luc. xiv, 31*). » Rex quippe est ut quisque qui seipsum bene regit. Qui est iturus committere bellum adversus alium regem, quia in fine a Domino judicandus est. Sed cum decem millibus occurrere non potest ei, qui cum viginti millibus venit adversus eum, quia cum perfectione operum respondere Judici non sufficit, quia non solum de operibus, sed etiam de cogitationibus rationem quæret. Mittat ergo precum et pœnitentiæ ad eum interim legationem, rogans ea quæ pacis sunt. Itaque futuram discussionem grave praelium nominat, quia nemo tam sanctus est, ut pondus illud districti examinis portare queat, si remota pietate discutiatur. Veri gladios hæreticorum fugerunt, doctrinam gentilium, blasphemias Judæorum. Et quia multos viderunt eorum jaculis interfectos, et cecidisse in prælio plurimos ipsi cupiunt vestro auxilio liberari.

Deinde quid in hac vita consequantur, qui toto corde pœnitentiam agunt, demonstrat : *Adhuc*, inquit, *in uno anno*, id est in residuo vitæ eorum spatio, *auferetur ab eis omnis gloria Cedar*, id est peccatum eorum, in quo principes tenebrarum dæmones gloriabantur. Cedar enim *tenebræ* dicitur. Sed annus iste erit *quasi annus mercenarii*, quia se judicabunt indignos appellari filios Dei solo mercenariorum nomine contenti. Unde et in persona eorum pœnitens ille dicit : « Pater, peccavi in cœlum, et coram te, jam non sum dignus vocari filius tuus : fac me sicut unum de mercenariis tuis (*Luc. xv, 18*). »

Vel quia mercedem supernæ remunerationis a Domino merebuntur, annus iste *quasi annus mercenarii* vocatur. Unde beatus Job de tali servo loquitur : « Recede paululum ab eo, ut quiescat, donec optata veniat sicut mercenarii dies ejus (*Job vii, 1*). » In hoc itaque *mercenarii anno auferetur ab eis omnis gloria Cedar*, id est tenebrarum, ut audiant. « Fui- stis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino (*Ephes. v, 8*). » Et : « Quem fructum habuistis tunc, in quibus nunc erubescitis? (*Rom. vi, 21*). » — « Et reliquæ numeri sagittariorum de filiis Cedar immi- nentur, a quia filii tenebrarum dæmones paulatim quotidie minus minusque tentationum jacula cordi- bus eorum audebunt immittere. Sequitur :

CAPUT XXII.

VERS. 1. — « Onus vallis visionis. »

In nono gradu positum est onus istud, ut insinuetur nobis, quia eorum est, qui intra fidei sacramen- tum in Ecclesia contineri videntur. Nam quia ter-

tria sunt novem, recte novenarius numerus myste- rio fidei optatur. Vel fidei transgressores potest lo- cus iste vocare. Nam cum Ecclesia sit mons, cur modo *vallis* dicitur, nisi ut omnes perversorum dogmatum principes qui corruerunt de sublimitate sensus Scripturarum, et ad ima devoluti sunt, sciantur in valle versare visionis?

Vallis quoque *visionis* Ecclesia est, quæ in virtute humilitatis consistens oculos cordis illuminatos ha- bere solet. Sed et hæc nimis grave portat *onus*, qui reproborum multitudine premitur, et tentationum pondere multipliciter gravatur, præcipue tamen circa finem sæculi. Unde nunc eis dicitur : « Quid- nam tibi quoque est, quia ascendisti et tu omnis in tecta? »

B VERS. 2. — « Clamor is plena, urbs frequens, et vitas exsultans? »

Ac si dicatur : De cæteris quos hucusque descripsi, mirum valde non est, si diversa malorum onera sustinent. Sed *tibi quoque quidnam* accidit, quia *et tu omnis ascendisti in tecta*, id est super culmina domorum, prospicere undique mortes filiorum tuorum, clamore lamentationis *plena*, quæ eras multitudine civium *frequens*, et in filiis tuis vel in prosperitate *exsultans*? Quid autem in tectis nisi terrena corpora signantur? Ascendunt igitur *in tecta*, qui corporis ita transcendunt desideriis, ut Apostolus ait : « Vos autem in carne non estis, sed in spiritu, si tamen spiritus Dei habitat in vobis (*Rom. viii, 11*). » Quibus et a Domino dicitur : « Quod in aure audistis, prædicate super tecta (*Matth. x, 27*). »

Itaque Ecclesia, quæ pacis quondam tempore mansit in tectis, irruente novissima tribulatione ascendet *omnis in tecta*; quia quæ terrenis licite ut- batur ad corporis commodum, omnia tunc mun- dana relinquens arcem mentis conscendet, et inimi- corum tentationes undique sibi prævidendo refelles de suorum civium spiritali morte lugebit. Nihil enim Christianus quisque in terra tunc possidere poterit scientibus Antichristi sequacibus. Sequitur :

« Interfecti tui non interfecti gladio, nec mortui tui in bello. » Hæc est vehementis causa doloris, qui non materiali gladio corporaliter occiduntur cives sanctæ Ecclesiæ, sed invisibili mucrone tentationum spiritaliter perfossi moriuntur. Et quid faciunt pa- stores, dum sic perimuntur oves? Sequitur :

VERS. 3. — « Cuncti principes tui fugerunt simul, dureque ligati sunt : omnes qui inventi sunt, victi sunt pariter, procul fugerunt. »

Huic loco consonat quod in Evangelio Dominus ait : « Mercenarius, et qui non est pastor, cujus non sunt oves propriæ, videt lupum venientem, et dimittit oves et fugit (*Joan. x, 12*). » Nunc enim de inutilibus Ecclesiæ principibus sermo est, qui videntes iniquitatem contradicere non audent, sed se sub silentio abscondunt. Fugiant enim hujusmodi *prin- cipes* non mutando locum, sed subtrahendo solatium; fugiunt, quia injustitiam vident, et tacent. Quia igitur circa finem sæculi omnes fere qui videbantur

Ecclesie prepositi, sub silentio se abscondunt, dum resistere iniustitiæ perversorum nequaquam presument. *Cuncti, inquit, principes tui fugerunt simul, non quia omnes, qui in toto orbe fuerint, tunc fugiant, sed quia omnes, qui in plerisque regionibus erant, periculi formidine cedent, sicque suorum viculis peccatorum duri hiantur quibus data potestas fuerat, ut aliorum vincula solverent. « Omnes, qui inventi sunt, vineti sunt pariter, » quia universi, qui in nonnullis reperti fuerint provincis, ab Antichristo vincuntur, sicuti nunc quoque multi ab iniquitatibus variis superantur. *Procal, inquit, fugerunt: quis longe a iustitia, dum sibi metuerent, recesserunt.**

Vel ita: « Quidnam tibi quoque est, » etc. Id est eam philosophi taceant, ut omnis sapientia secularis de sublimibus disputans simplicitatem contentans Ecclesie: cur tu quoque excelsa sectaris; « Gloria plena, » etc. Doctrina hereticorum non in sensu, sed in multiloquio et clamore versatur. Unde ob multitudinem deceptorum *fræquens civitas* appellatur, et *esultans* propter superbiam. « *Inte fecisti tui, »* etc. Maxima pars absque ulli certamine et disceptatione hereticorum deceptionibus supplantatur, nec vulneratur gladio, sed sponte sua transit ad hereticos. Et omnes eorum principes ab Ecclesia migraverunt ad synagogam Satanas, et transierunt simul discordes in peridia, concordés in transcriptione, itaque *dura ligati sunt in orroribus suis, et prævalit a Deo fugerunt.* Sequitur:

VERS. 4. — « Propterea dixi: Recedite a me, amare sebo, nolite incumbere, ut consolentur in super vanitate filie populi mei. »

Solito more viri misericors visionem incertam videns præ nimio dolore, nil fallor, cecidit, et accedentibus amicis, ut eum erigerent vel consolarentur: *Recedite a me, inquit, amare sebo.* Tanto enim incivitate ab intus animi medullis erat affectus, ut nulla ratione consolationem reciperet. Cumque protinus ad eum jacentem inclinarentur, qui incertam ejus sententiam volebant, adjecit: « *Nolite incumbere, ut consolentur in me.* » Et cur consolationem respuat, ostendit adhuc, dicens:

VERS. 5. — « Dies enim interfectionis et conculcationis et fletum a Domino Deo exercituum in valle visionis scrutans murum et magnificus super montes. »

Tempore enim extremæ persecutionis interficientur opera justorum, et qui ad iniquitatem consenserint, conculcabuntur a demonibus in cœno vitiorum.

Vel animæ eorum interficientur, qui consensum Antichristo præbuerint; cæteri vero conculcabuntur, et ab omnibus affligentur, et inter hæc pilique seboant. Et *ista dies a Domino*, quia divinitus est omnia dispositum, ut tempus tribulationis illius veniat. *Scrutans murum*, quia tunc undique mentem pulsans, quantum uniuscujusque conscientia virtutibus sit munita, probabit. *Et magnificus super mon-*

tem Ecclesie, quia sublimiores sanctos mirabilibus aggredietur tentationibus.

Vel dies iudicii et interfectionis a Domino in valle visionis oritur, et ut singulorum opera demonstret, scrutatur *murum* hereticorum, quem contra Ecclesiam quasi firmissimum propugnaculum construxerunt; et magnificum gloriosumque, id est quemlibet doctorem eorum, qui se super Christo monte conlatere gloriatur. Sequitur:

VERS. 6. — « Et Ælam sumpsit pharetram, curram hominis equitis, et parietem nudabit clypeus. »

Ælam interpretatur *sæculum* vel *ante fores* sive *pæroribus*, vel certe *sæcularia*, et significat hunc mundum, et omnia hæc visibilia, quæ nobis velut ante fores oculorum sunt. Rursus Ælam interpretatur *oppositi*, significans omnes qui nobis in via Dei sunt oppositi. Quid vero per *pharetram* nisi laudandi consilium accipitur? Quid per *curram* nisi pomposa sæculi gloria? Quid per hominem equitem, cuius est iste currus, nisi Antichristus, qui in sæculari gloria præ omnibus dominabitur?

Ælam ergo vallem visionis obsidens sumit *pharetram*, quia vel hic mundus, vel hostis antiquus Dei famulos expugnare volens malignum tractat consilium, de quo mortifera subito jacula quasi de pharetra sagittas in eos mittat. Et quæ est hæc pharetra? *currus hominis equitis*, id est gloria, quam Antichristus possidebit. Per hoc enim multos superabit, quod ille tunc perditionis filius omnem mundi gloriam obtinebit.

Vel sumet *pharetram* *currus hominis equitis*; quia ut fidelium corda vulneret, temporalem eis gloriam, quam quisque potens in sæculo possidet, offeret. *Et parietem nudabit clypeus*, quia multi fideles, qui exterioribus Ecclesie ministeriis dediti erant velut parietes templi, fidem, quam repellere universa diaboli machinamenta poterant, abjiciunt nudi retrahentur ante ejus pharetram curram gloriæ secularis amantes. Unde et Joanni dictum est: « *Atrium autem, quod est foris templum, eijce foras, et ne metaris illud, quoniam datum est gentibus (Apoc. xi, 2).* » Quod enim apud Isaiam *paries*, hoc apud Joannem dicitur *atrium*, et quod *paries* clypeo nudatus describitur, hoc est quod « *atrium foras eijctum et gentibus datum* » ostenditur. Clypeus namque fides est, quia Paulus ait: « *In omnibus sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere (Ephes. vi, 16).* » *Parietem itaque nudabit clypeus*, quia exterioribus occupationibus fidem amittent.

Vel Ælam, qui interpretatur *ascensus eorum*, sive Elamitæ, qui *contemptores* dicuntur, sumpserunt pharetram, « ut sagittent in obscuro rectos corde (Psal. x, 2), » qui sunt in curru et equites homines, ut parietem Sion et Ecclesie firmamentum suo clypeo et impugnatione denudent. *Erunt autem electæ valles* et humilia dogmata plena *quadrigarum* superbie, et per ecclesiasticos virus Deus revelabit

operimenta Judæ, et omnia secreta eorum qui in A confessione fidei constituti sunt. Sequitur :

VERS. 7. — « Et erunt electæ valles tuæ plenæ quadrigarum, et equites ponent sedes suas in porta. »

VERS. 8. — « Et revelabitur operimentum Judæ, et videbitur in illa die armamentarium domus saltus. »

Electæ valles, id est illi qui propter humilitatem, quam ostendebant, æstimabantur electi, replebuntur in tempore illo quadrigis inanis gloriæ. Tanta enim tunc animarum erit perniciēs, ut, qui jam in electorum sorte per nimie humilitatis gratiam computati videbantur, proh dolor! in superbiam elati divitias et honores sæculi Christo præferant.

Et equites, id est maligni spiritus, qui super cervices iniquorum equitant, *ponent sedes suas in porta fidei*, quia multis obstruent confessionis januam. « Ore enim confessio fit ad salutem (Rom. x, 10). » Sed quia multi tunc erunt, qui præ timore se Christianos non confitebuntur, licet fidei veritatem in corde teneant : « *Equites sedes suas in porta* » illorum posituri dicuntur, quia fidei eorum dominabuntur.

« Et revelabitur operimentum Judæ, » quia conscientia eorum qui se Christianos tempore pacis confitebantur, patebit. Judas quippe *confessio* dicitur. *Armamentarium* vero locus est, ubi conservantur arma. Et quæ sunt arma fidelium nisi virtutes et verba sacri eloquii? Quod est *armamentarium* talium armorum nisi cor justorum? Quæ est enim *domus saltus* nisi perfectorum conscientia, quæ repulso strepitu desideriorum carnalium vacat, et videt, quoniam Dominus est Deus? « Videbitur ergo in illa die armamentarium domus saltus, » quoniam tribulatio tentationis mentem electorum, quæ erat mundanis remota tumultibus, et armis repleta celestibus, manifestabit. Post hæc manifestius hæreticorum perversitas describitur. Subjungit enim :

VERS. 9. — « Et scissuras civitatis David videbitis, quia multiplicatæ sunt. »

Civitas quippe *David* Ecclesia Dei est, quam hæretici in reprobis per varias sectas scindere nituntur. Quibus congruit, et quod subditur : « Et congregastis aquas piscinæ inferioris. »

VERS. 10. — « Et domos Jerusalem numerastis, et destruxistis domos ad muniendum murum. »

VERS. 11. — « Et lacum fecistis inter duos muros, et aquam piscinæ veteris : et non suspexistis ad eum qui fecerat eam, et operatorem ejus de longe non vidistis. »

Quæ est enim piscina inferior nisi doctrina eorum tendens semper ad ima? Qui *et domos Jerusalem numerant*, quia non profectu sed copioso numero discipulorum gaudent. *Et destruunt domos*, id est subvertunt inentes fidelium, quos seducere possunt, ut *murum* suæ protectionis adversus Ecclesiam muniant. Dumque Vetus reprobant Instrumentum,

nec Novum secuti sunt, quia Novum Veteris testimoniis roboratur. Propterea inter duos muros, veterem et novum fecerunt sibi novas aquas, quas interiores esse putant, et majora continere mysteria, quam in Testamento Veteri continentur, nec puteum, qui vitales et perpetuas haberet aquas, sed lacum canosum, qui continere non possit aquas, fecerunt inter duos muros Veteris et Novi Testamenti *et aquam piscinæ veteris*, id est antiquæ Legis umbram. *Et non respexerunt Deum*, qui Veteris Testamenti conditor est. *Et a longe notuerunt eum videre*, dum adhuc differt ad iudicium venire. Sed ipse nollet eos perire sed respicere. Nam sequitur :

VERS. 12. — « Et vocabit Dominus Deus exercituum in die illa ad fletum, et ad plantum et ad calvitium et ad cingulum sacci. »

Quotidie enim Dominus hæreticos et peccatores vocat *ad fletum* poenitentiae, *et ad plantum* malorum, quæ fecerunt, *et ad calvitium*, ut frontem, quæ sedes est verecundiæ, detegant, et peccata de quibus erubescunt, vel erubescere habent, confitendo denudent, *et ad cingulum sacci*, ut asperitate poenitentiae accingantur. Sed illi econtra pro fletu et plactu habent, vel habuerunt gaudium et lætitiã, et quasi morte omnia finirentur, occidentes vitulos et arietes jugulantes, dum comederent carnes, et biberent vinum, locuti sunt verba blasphemantium. Dum in præsentis sæculo sumus, deliciis affluamus. Crastina enim dies, id est futurum tempus sine sensu erit.

Vel in die mortis ad fletum et ad plantum vocabitur, qui ante mortem noluit plangere mala, quæ fecit. In calvitio quoque et cingulo sacci habitus plangentium ostenditur. Quam videlicet diem bene Dominus in Evangelio super unumquemque hujusmodi prælatum ostendit venturam, dicens : « Si dixerit malus ille servus in corde suo; moram facit dominus meus venire, et cæperit percutere conservos : manducet autem et bibat cum ebriis : veniet dominus servi illius in die qua non sperat, et hora quæ ignorat, et dividet eum, partemque ejus ponet cum hypocritis : illic erit fletus et stridor dentium (Matth. xxiv, 48; Luc. xii, 45). » Qui enim superius tot mala fecisse describuntur quasi percutiendo conservos, et post hæc ad fletum vocandi dicuntur; nunc interim epulari et bibere cum ebriis declarantur, cum subditur

VERS. 13. — « Ecce gaudium et lætitiã occidere vitulos et jugulare arietes, comedere carnes, et bibere vinum. Comedamus et bibamus, cras enim moriemur. »

Nam qui se morituros non ambigunt, dum adhuc potestatem habent, inanibus gaudiis et potationibus et luxuriis occupantur, ut nullo metu malorum, quæ futura sunt, mordeantur, sicut et alibi loquuntur : « Vino pretioso et unguento nos impleamus, et non prætereat nos flos temporis. Coronemus nos rosis, antequam marescant; nullum prætium sit,

quod non pertranseat luxuria nostra, nemo nostrum sit exors luxuriæ nostræ, ubique relinquamus signa lætitiæ; quoniam hæc est pars nostra, et hæc est sors nostra (*Sap. 11, 7*).

Hoc itaque, quod in gaudio et lætitia dicuntur comedere carnes, et bibere vinum dicentes: « Comedamus et bibamus, cras enim moriemur, » manifeste declarat, quia alii reproborum idcirco præsentibus resolvuntur delectationibus, quoniam se in hac vita diu mansuros putant; alii, quia facultatem se citius amissuros æstimant, luxuriosius eisdem voluptatibus serviunt dicentes, ut præmisimus: « Quoniam hæc est pars nostra, et hæc sors nostra. » Adeo enim præsentis vitæ delectationes amant, ut nullam deinceps spem delectationis habeant. Sæpe etiam unus idemque homo et diu se hic vivere putat, et facultatem fruendi voluptatibus carnis per mortem amittere velociter metuit, ut et longitudinem vitæ simul et vicinitatem mortis sibi promittat, nec tamen ab iniquitatibus desistat. Sed de his propheta divinam annuntiat sententiam sequitur:

Vers. 14. — « Et revelata sunt in auribus meis Domini exercituum (123). »

Merito enim in iniquitatibus suis morituri asserantur, qui, quanto viciniorem suspicantur mortem, tanto magis augment iniquitatem dicentes: « Comedamus et bibamus, cras enim moriemur. » Cum e contrario deberent dicere: « Jejunemus, et oremus, cras enim moriemur. » Non dimittetur eis hæc iniquitas, donec aut peccato moriantur et vitiis, aut cum delicis suis ad inferos pertrahantur. Dicente autem Domino: « Si dimittetur hæc iniquitas vobis, » defectus sermonis indicat affectum vehementer indignantis et comminationem confirmantis, quemadmodum et in Psalmo cum dicit: « Sicut juravi in ira mea, si introibunt in requiem meam (*Psal. xciv, 11*). » Sequitur:

Vers. 15. — « Hæc dicit Dominus Deus exercituum: Vade et ingredere ad eum, qui habitat in tabernaculo ad Sobnam præpositum templi, et dices ei: »

Vers. 16. — « Quid tu hic, aut quasi quis hic? Quia excidisti tibi hic sepulcrum, excidisti in excelso memoriam diligenter in petra tabernaculum tibi. »

Tabernaculum vel templum Ecclesia præsens est, de qua dicitur: « Ecce tabernaculum Dei cum hominibus (*Apoc. xxi, 3*). » Et: « Templum Dei sanctum est, quod estis vos (*I Cor. iii, 17*). » Præpositus hujus templi quilibet superbus pontifex inutilis est, qui in Evangelio mercenarius appellatur (*Joan. x, 12*). Unde Sobnas interpretatur *revertens*, quia sacerdotes hujusmodi revertuntur ad ea quæ retro sunt: non extenduntur in ea, quæ ante sunt. Cum autem dixit Dominus: « Vade et ingredere ad eum qui habitat in tabernaculo, » ostendit, quia perfectus quilibet sanctus increpare debet secreto tales præ-

positos, sicut Samuel increpavit Heli principem sacerdotum.

Sed videamus, quid dicat tali prælato: « Quid, inquit, tu hic agis? Ac si dicat: Nihil hic subjectis proficis. « Aut quasi quis hic? » Id est: Tu es hic quasi quis, quia locum tenes prælationis, et opus prælati non implet. « Quia excidisti tibi hic sepulcrum, » id est tu spiritualiter mortuus corda hominum corrupisti, ut te diligenter, et in mentibus tibi faventium quasi in sepulcro condereris. Inutilis enim sacerdos, cum favores hominum acquirit, cor eorum sibi sepulcrum, in quo spiritualiter jam mortuus quiescat, facit.

Excidisti in excelso memoriam tuam, quia quævivisti etiam post mortem laudibus humanis in longum extolli, *diligenter in petra*, id est in dura mente sæcularium excidisti tabernaculum tibi, in quo te protegeres. Sequitur:

Vers. 17. — « Ecce Dominus asportari te faciet sicut asportatur gallus gallinaceus, et quasi amictum sic sublevabit te. »

Vers. 18. — « Coronans coronabit te tribulatione, quasi pilam mittet te in terram latam, et spatiosam; ibi morieris, et ibi erit currus gloriæ tuæ, ignominia domus Domini tui. »

Vers. 19. — « Et expellam te de statione tua, et de ministerio tuo deponam te. »

Gallus gallinaceus est eunuchizatus cui comparatur inutilis præpositus. Quia sicut iste gallus fecundare gallinas nequit, sic et hujusmodi præpositus, amissa virilitate mentis spiritale, semen in corda subjectorum mittere non valet. Sed sicut vulpes gallos, sic dolosius dæmon asportat hujus animam. *Et sicut amictum*, id est vestimentum prædæ sublevat, ita corpus ejus in resurrectione tollet raptor antiquus; et cui corona vitæ promissa fuerat, si recte ageret, nunc perpetua tribulatione coronabitur, id est circumdabitur.

Pila vero globus est pilorum, quo juvenes ludunt. Tunc ergo mittetur iste quasi pila in terram latam et spatiosam, quia ludibrio dæmonum longe latequæ jactabitur, et ab omnibus ferietur, et agitabitur, *ibi-que æterna morte morietur. Et ibi erit currus gloriæ ejus*, id est ad hoc redigetur pompa jactantiæ et elationis ejus. Qui videlicet *currus gloriæ ejus ignominia domus Domini* vocatur, quia sacerdotis pomposa elatio ignominia est totius Ecclesiæ: et idcirco talis plerumque etiam ante mortem expellitur de statione sua, ut in loco ejus melius substituat. Unde et subditur:

Vers. 20. — « Et erit in die illa: vocabo servum meum Eliacim filium Helciæ. »

Vers. 21. — « Et induam illum tunica tua, et cingulo tuo confortabo eum, et potestatem tuam dabo in manus ejus, et erit quasi pater habitantibus Jerusalem et domui Juda. »

Vers. 22. — « Et dabo clavem domus David su-

(123) Alias, revelata est in auribus meis vox Domini exercituum

per humerum ejus, et aperiet, et non erit qui claudat et claudet, et non erit qui aperiat. »

VERS. 23. — « Et ligam illum paxillum in loco fideli, et erit in solium gloriæ domui patris sui. »

VERS. 24. — « Et suspendam super eum omnem gloriam domus patris ejus, vasorum diversa genera, omne vas parvulum a vasis craterarum usque ad omne vas musicorum. »

VERS. 25. — « In die illa dicit Dominus Deus exercituum auferetur paxillum, qui fixus fuerat in loco fideli, et frangetur et cadet, et peribit, quod pependerit in eo quia Dominus locutus est. »

Quid enim per *Eliacim* intelligendum est, qui interpretatur *Dei resurrectio* vel *Deus resuscitabit*, nisi divinæ gratiæ resuscitatio? Et sanctæ religionis ac piæ conversationis, quæ per bonos pastores divinitus excitatur, reformatio? Sæpe enim sub malis rectoribus sanctæ religionis ac sacri ordinis instituta labuntur. Sed postquam loco malorum boni pastores successerint, qui sunt filii Helciæ, qui interpretatur *pars Domini*, id est qui sunt filii dilectionis, omnia, quæ ceciderant, resuscitantur.

Deposito itaque *Sobna* succedit *Eliacim* filius Helciæ, qui sit *pater habitantibus Jerusalem*; quia plerumque morientibus vel ob culpam suam degradatis inutilibus Ecclesiæ pastoribus loco eorum dulces ac pii pastores subrogantur, qui paterno affectu cuncta provideant, et paternis visceribus singulis consolantur fidelibus.

Jerusalem et domus *Juda* catholica est Ecclesia. Et quamvis pastores sæpius deteriores melioribus succedant, quam meliores deterioribus, propheta tamen divinæ gratiæ prænuntiator illud, quod per gratiam Dei faciendum novit, præloquitur: *Et dabo, inquit, clavem domus David*, id est Ecclesiæ *super humerum ejus*, quia ipse portabit onus curæ pastoralis, et in operibus velut in humeris portabit discretionem ac potestatem aperiendi et claudendi, id est solvendi et ligandi, ut quæ solverit et ligaverit, operibus suis demonstrat esse solvenda sive liganda, id est, faciat ea pro quibus alios solverit, et non faciat ea, pro quibus alios ligaverit.

« Et aperiet, et non erit, qui claudat, » quia « quodcumque solverit super terram, erit solutum et in cælis (*Matth. xvi, 19*). » — « Et claudet, et non erit qui aperiat, » quia « quodcumque ligaverit super terram, erit ligatum et in cælis. »

Vel ita: *clavem David* intellige discretionem et scientiam interpretandi Scripturas, quia aperiuntur ea quæ exponuntur et clauduntur, quæ nobis absconduntur. Quæ portatur in humero, ut doctor, quod intelligit, aut loquitur, faciat.

« Et ligam illum paxillum in loco fideli, » id est in Ecclesia, ut omnium actio pendeat ex ejus magistratio et omnes erigat, atque sustineat ejus firma relictudo. « Et erit in solium gloriæ domus patris sui, » quia requiescent et gloriabuntur in eo omnes electi. Pater enim ejus Helcias est, qui dicitur *pars Domini*. *Vasa* quæ suspenduntur in eo, homines

sunt quos sursum tendere facit. *Vasa craterarum* illi sunt, qui mentes fidelium poculo sanctæ prædicationis inebriant. *Vasa musicorum*, qui divinis cantibus auditorum corda demulcent. Aut certe vas musicum est, quicumque veraciter dicit: « Cantabiles mihi erant justificationes tuæ in loco peregrinationis meæ (*Psal. cxviii, 54*). » Omnes ergo isti et cæteri, qui describuntur, suspendentur in eo, qui in ejus exemplis ac sermonibus attendentes imadeserent, et ad superna erigentur.

« In die illa auferetur paxillum, qui fuerat fixus in loco fideli, et frangetur; » quia, sicut dictum est, succedente bono præpositus inutilis dejicitur.

Si autem nomine *vallis visionis* Ecclesiam signari generaliter intellexeris, id est ab initio sæculi usque in finem, poteris per *Sobnam* sacerdotes Instrumenti Veteris et doctrinam eorum accipere, et per *Eliacim* sacerdotium Christi, quod in Novo Testamento est, ac sacerdotes ejus prædicatores resurrectionis filii. Quis est enim, qui habitat in tabernaculo fœdæorum et in domo quondam Dei nisi Judæicus sermo, et ratio, quæ in Veteris Instrumenti lectiæ versata est? Huic itaque traditioni dicitur atque doctrinæ: « Quid hic agis? » Cur tibi vis ædificare domum in occidente littera, et tabernaculum, quod non habet fundamentum in duritia ejusdem litteræ? Ob hoc autem dico tibi, quod in exelsione sepeliet ubi mortuos recondas, vel ipse mortuus jaces, laborare non debes, quia transferet Domini sacerdotium tuum sicut transferri solet gallus effeminatus, qui nec generare valet, nec cantare.

Sobnas enim interpretatur *convertens* vel *conversio*. Dicitur ergo principi Judæorum, ut convertatur de lege ad Evangelium, et victimarum imaginibus derelictis transferat se ad spiritualis sacrificii veritatem. *Eliacim* vero, qui dicitur *Dei resurrectio*, vel *Deus resuscitavit*, interpretatione sui nominis designat Christum a mortuis resuscitatum. Qui et filius *Helciæ*, id est *patris Domini*, est. Hunc enim pater signavit Deus, et ait illi: « Tu es Filius meus dilectus, in te complacuit mihi (*Matth. iii, 17*). » Deposito igitur in *Sobna* veteri sacerdotio surgit novum in *Eliacim* juxta ordinem *Melchisedech*. « Vocabo, inquit, servum meum *Eliacim*, et induam illum tunica tua, » etc. Christus sacerdotali tunica est indutus, id est propria carne vel sancta Ecclesia, et cingulo sacerdotali confortatus, quia « indutus est Dominus fortitudine, et præcinxit se virtute (*Psal. xcii, 1*). »

Vel sacerdotalis cingulum est justitia, quia scriptum est: « Sacerdotes tui induantur justitia (*Psal. cxxxii, 9*). » Quo cingulo Dominus est confortatus, quia de illo prædictum fuerat: « Et erit justitia cingulum lumborum ejus (*Supra xi, 5*). » Cui data est *clavis domus David*, sicut ipse loquitur: « Hec dicit Sanctus et verus, qui habet clavem David, qui aperit, et nemo claudit; claudit, et nemo aperit. Scio opera tua (*Apoc. iii, 7*). » Quam videlicet clavem habet *super humerum*, quia per crucem, quam

in humero gestavit, regnū cœlorum nobis aperuit, et omnia Legis et Prophetarum arcana patefecit. Sed et primo pastori personam cœterorum gerenti dedit eam dicens : « Tibi dabo claves regni cœlorum (*Matth. xvi, 19*). »

« Et agam, inquit, illum paxillum in loco fideli, » quia ipse continet Ecclesiam suam, et firmat, ne portæ inferi prævaleant adversus eam. « Et erit in solium gloriæ domui patris ejus, » quoniam « dabit illi Dominus Deus sedem David patris ejus, et regnabit in domo Jacob in æternum (*Luc. 1, 32*), » — « ut sedeat cum principibus et solium gloriæ teneat (*I Reg. 11, 8*). »

« Et suspendam super eum omnem gloriam domus patris ejus, » ut omnes honorificent Filium, sicut honorificant Patrem, « qui, cum sit splendor gloriæ et figura substantiæ ejus, portansque omnia, sedet ad dexteram majestatis in excelsis (*Hebr. 1, 3*). » Bene ergo super eum omnis gloria domus patris ejus suspendi assortitur, qui portans omnia dicitur, « in quem desiderant angeli prospicere (*I Petr. 1, 12*), » et ipsi in eum suspensi. Neque enim, quicumque glorificatur in domo Patris ejus per eum : « Quia non est in alio aliquo salus (*Act. iv, 12*). »

« Et diversa vasorum, id est hominum, genera suspenduntur in eo, sicut ipse ait : « Ego, si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad meipsum (*Joan. xii, 32*). » Quomodo autem cæteris sacerdotibus hæc conveniant, facile ex superioribus intelligitur. In die illo, id est in tempore Antichristi, auferetur paxillus, qui factus fuerat in loco fidei, et frangetur, quia multi rectores de Ecclesia tollentur, et adversitatibus frangentur ac deicientur, et fracto paxillo, id est justo pastore cadet a fide populus, qui perpendat in eo, et peribit. Ut autem hæc omnia inevitabiliter sic ventura fore monstraret, in fine subjunctus : « Quia Dominus locutus. »

CAPUT XXIII.

Vers. 1. — « Onus Tyri. Ululate naves maris, quia vastata est domus, unde venire consueverant : de terra Cethim revelatum est eis. »

Onus istud in declino gradu positum ad eos pertinet, qui præcepta Dei, quæ per denarium numerum designantur, speciali professione se custodituros promiserunt. Tyrus namque dicitur *angustia*, conversationem eorum significans, quibus dicitur : « Intrate per angustam portam, quia lata et spatiosa via est, quæ ducit ad perditionem, et multi sunt, qui intrant per eam. Quam angusta porta et arcta via est, quæ ducit ad vitam, et pauci sunt, qui inveniunt eam! (*Matth. vii, 13*). » Inde et Tyrus posita est in insula, sacrorum cœnobiorum figuram tenens, ubi degunt hi qui turbines et naufragia sæculi evaserunt, et ad stabilitatem solidæ conversationis pervenerunt. Quibus nonnulli ex ipsis, ut victui necessaria præparent, aliquas sæculi actiones sustinere compelluntur, et nunc velut *naves*, ut victum deferant, per sæculi pelagus incedunt, nunc ad monasterium velut ad quietum littoris refugiunt.

Quid igitur istos nisi *naves maris* dixerimus? Sed quia jam in plerisque monasteriis religio nimium defecit, *Ululate*, inquit, *naves maris*. Qui enim de religione monasterii sui gloriabantur et exultabant, nunc de ejus irreligiositate erubescunt et contristantur. Et cur eos ululare et lamentari præceperit, addidit : « Quia vastata est domus, unde venire consueverant, » id est de monasterio eorum internas rapuere divitias hostes invisibiles, et destruxere virtutum munitiones.

« De terra Cethim revelatum est eis, » quia plerumque destructionem religionis suæ magis advertunt, dum bonam sæcularium vitam aspiciunt, aut loquuntur cum eis. Quid enim per terram Cethim, quæ et Græcia significatur, nisi conversatio sæcularium; nam, quia viri sæculares nunquam recte vivunt et futuram discussionem metuunt, Cethim interpretantur *signati et formidantes*. Signatus enim merito dicitur, in cujus conversatione videtur similitudo bonitatis divinæ; formidans vero est, de quo Salomon ait : « Beatus homo, qui semper pavidus (*Prov. xxviii, 14*). » Jure igitur de terra talium revelatur eis vastitas domus suæ, quia ex consideratione religionis eorum cognoscunt suos amisisse religionem.

Vel omnis anima vitii occupata, et pravis cogitationibus Tyrus, id est, *angustia* vocari potest. *Naves maris* sunt mentes deditæ sæculi desideriis et actibus, quæ jubentur ululare pœnitentiam agendo, quia « Mundus transit et concupiscentia ejus (*I Joan. ii, 17*), » et cuncta sæcularia. Mare enim hoc ultra non poterit navigari, sed omnia congelascent. Jam enim torpet hoc sæculum, et quasi glaciali frigore constringitur, ita ut ejus actiones vix queant exerceri. Unde patet, quia ipse mundus prope finem est. Sequitur :

Vers. 2. — « Tacete, qui habitatis in insula : negotiatores Sidonis transfretantes mare repleverunt te : »

Vers. 3. — « In aquis multis semen Nili, messis fluminis fruges ejus : et facta est negotiatio gentium. »

Tacete, inquit, *tacete vos, qui habitatis in insula*, id est monasterio, quia præ confusione non audebitis aperire ultra os. Habitamus in insula, quando tentationibus hujus sæculi tundimur, et ex omni parte nostra insula atque navicula marinis feritur fluctibus. Cujus insula negotiatores de Sidone sunt, quæ interpretatur *venatrix*, et in qua venatores habitant, de quibus scriptum est : « Liberavit me de laqueo venantium (*Psal. xc, 3*). » Omnes autem negotiatores gentium segetibus comparantur, quæ cito arescunt, vel messibus *fluminis*, quæ de cœlo non habent pluviam, sed aquam de terra, et in eo cum gentibus sunt periturae.

Sed ad priorem sensum redeamus. Sidon dicitur *venatio inutilis*. Quæ est igitur negotiatio venationis inutilis nisi actio quorundam professorum religionis, qui toto corde terrena sectantes

mundanis actionibus et negotiis semper inservire satagunt? Qui *transfratantes mare*, id est euntes per mundum replent negotiationem istam *in aquis*, id est in populis *multis*, quia huc illucque discurrentes in diversis locis aggregant temporales divitias.

Semen Nili, id est quod seminatur juxta Nilum, et *fruges ejus*, id est Tyri, et *messis fluminis ejusdem*, id est quæ mundationibus Nili crevit, et *fruges ejus*. Quantum ad litteram terra Chanaanæofum, in qua Tyrus est, infecunda est; Ægyptus vero, quam Nilus irrigat, fertilissima est, ideoque negotiatores Tyri de Ægypto frumentum navibus afferebant. Et hoc est quod dicit, quia quod Ægyptii seminabant, Tyrii sumebant, et messis Ægyptiorum erat fruges Tyriorum. Sic et religionis sanctæ professores a sæcularibus viris, vel ab Ægyptiis ea, quæ ad victum pertinent, accipientes, spiritualia dona recompensare eis soent. Verum si talis negotiatio immoderate fiat, nocet plurimum religionis. Et ideo nunc sub specie Tyri, quæ fruges Ægyptiorum percipit reprehenditur vita eorum, qui sæculo renuntiassent se dicunt, et nihil manibus suis operantes bona sæcularium virorum sumere semper omni aviditate quærunt.

Et facta est vita eorum negotiatio gentium, quia plurimi dantes eis carnalia accipiunt spiritualia. Quæ tamen negotiatio non secundum perversitatem Simonis agitur, sed secundum quod servi Dei pro suis benefactoribus orare consueverunt, eisque spiritualia reddere beneficia, et secundum Apostoli sententiam, qui de pauperibus sanctis, qui erant in Judæa loquens ait: « Si spiritualium eorum participes facti sunt gentiles, debent et in carnalibus ministrare eis (Rom. xv, 27). » Sequitur:

VERS. 4. — « Erubescere Sidon, ait mare, fortitudo maris dicens: Non parturivi et non peperivi, et non enutrivivi juvenes, nec ad incrementum perduxi virgines. »

Sæculi hujus *mare*, in quo sunt animalia pusilla cum magnis, et draco, quem plasmavit Deus ad illudendum ei, videns a venatoribus Christi de omni monte et colle venatos et captos illos, qui prius a dæmonibus capti fuerant, loquitur ad contrariam fortitudinem venatorum, qui interpretatur Sidon, et dicit ei: « Erubescere Sidon, ait mare. » Non enim *parturivi nec peperivi, nec captos a te nutrivivi juvenes, nec educavi virgines*, quarum stultitia in Evangelio condemnatur. Mala enim parturivit, et partus, et nutrimentum, et educatio virginum apostolorum Christi parturitione deleta est, quorum unus loquebatur: « Filioli mei, quos iterum parturio (Gal. iv, 19). » Et: « Lac vobis potum dedi (I Cor. iii, 2). » Et: « Despondi vos uni viro virginem castam exhibere Christo (II Cor. xi, 2). »

Sanctus Papa Gregorius de beato Job loquens

A ait (In præf. ad lib. i *Moral.*): « Homo gentilis, homo sine lege ad medium ducitur, ut eorum, qui sub lege sunt, pravitas confundatur. Quod bene per prophetam ac breviter dicitur: « Erubescere, Sidon, ait mare. » In Sidone quippe figuratur stabilitas in lege positorum; in mari autem vita gentilium. Erubescere ergo, Sidon, ait mare, quia ex vita gentilium redarguitur vita sub lege positorum, atque ex actione sæcularium confunditur actio religiosorum, dum illi etiam promittendo non servant quæ in præceptis audiunt; et isti vivendo ea custodiunt, in quibus mandatis nequaquam legalibus astringuntur. »

Item Gregorius in Pastoralis (part. iii, cap. 28). Plerumque, inquit, in actione sæcularium vita confunditur continentium cum et illi ultra habitum assumunt opera, et isti juxta ordinem proprium non excitant corda. Unde bene per prophetam dicitur: « Erubescere, Sidon, ait mare. » Quasi enim per vocem maris ad verecundiam Sidon adducitur, quando per comparisonem vitæ sæcularium atque in hoc mundo fluctuantium ejus, qui munitus et quasi stabilis videtur, vita reprobat; » fortitudo autem maris virtus bonæ actionis sæcularium est.

Quæ dicit: « Non parturivi et non peperivi, » quia sæculares viri per prædicationem filios parere non student. Ubicunque autem hoc duo verba simul ponuntur, parturire est ante partum dolere, parere vero partum effundere. Et illi spiritualiter parturiunt, et pariunt, qui labores sanctæ conceptionis tolerant, et proferendos Deo filios intra uterum charitatis portant, ut eos in sancta conversatione pariant sicut viri religiosi, qui lucrandis animabus invigilant, qui Deo filios generant convertendo, et nutriunt bonis moribus informando. *Juvenes* autem et *virgines* fortasse propter utrumque sexum dicit, quia et sancti viri juvenes Deo nutriunt, et religiosæ feminæ. Sidon itaque verecundiam faciens, « ait mare et fortitudo maris: Non parturivi et non peperivi, et non enutrivivi juvenes, nec ad incrementum perduxi virgines. » Ac si vita sæcularium exprobrat ordini religiosorum, dicens: Tu, qui alios parere Deo spiritualiter, ac nutrire solebas, et bonis moribus utique ad perfectionem informare, non observans illud Apostoli: « Ne forte cum aliis prædicaverim, ipse reprobos efficiar (I Cor. ix, 27). » Quod prædicare cæteris consuevisti, ipse non agis, cum ego, quæ nunquam alios convertendo peperivi, aut enutrivivi, sancta faciem opera, de qua tam mirum non esset, si sæculariter viverem, quam de te, qui sæculo renuntiasti. Sequitur:

VERS. 5. — « Cum auditum fuerit in Ægypto, dolebant cum audierint de Tyro. »

Quia boni sæculares dolent audientes casum religiosorum. Vel cum audierit Ægyptus, quæ interpretatur *tribulans* et *coarctans*, etiam ipsa terrebitur, se quoque intelligens eadem, quæ Ty-

rus passa est, esse passuram. Quod cum ad omnia vitia referatur, potest etiam in hæresium diversitate sentiri, quando alia capta hæresi alia pertimescit, et in alterius confusione alter capicndum esse se sentit. Sequitur :

VERS. 6. — « Transite, maria, ululate, qui habitatis in insula. »

« Quid per maria nisi amari fluctus actionum sæcularium designantur? Religiosis ergo, qui mundanas actiones exercere cupiunt, per ferientem sententiam divinitus dicitur : ut transeant maria, quia sæcularium vitam in terrenis negotiis, et turbulentis actionibus superare permittuntur. Tyrus quippe transit maria, quando religiosus amaritudines terrenarum actionum magis quam sæculares viri sectatur. Sed his maria sic transeantibus ululare jubentur, id est lapsum religionis eorum plangere illi, qui in monasterio habitant velut in insula, et ordinis adhuc rectitudinem servare, si fieri posset, vellent.

Vel transito animo maria, id est sæcularia, festinantes ad portum cœlestis patriæ, et lugete peccata vestra vos, qui habitatis in insula, qui ex omni parte expositi estis tentationum fluctibus. Sequitur :

VERS. 7. — « Nunquid non hæc vestra est, quæ gloriabatur a diebus pristinis in antiquitate sua? Ducent eam pedes sui longe ad peregrinandum. »

Tyrus « gloriabatur a diebus pristinis in antiquitate sua, » quia plerique monachi et religionum professores plus de longo tempore conversationis, quam de morum perfectione gloriari solent. Sed « ducent eam pedes sui longe ad peregrinandum, » quia instigante occulto insidiatore nonnunquam tales fugiunt de monasterio.

Vel pedes ejus, id est affectiones cordis ejus ducent eam longe a justitia, et ad peregrinas actiones, id est ad iniquitates, quas non noverat.

Vel quæ in antiquis erroribus gloriabatur, nunc ab his longe recedet, et Evangelium devota suscipiet, ut peregrina sit et hospes super terram. Sequitur :

VERS. 8. — « Quis cogitavit hoc super Tyrum quondam coronatam, cujus negotiatores principes, institores ejus inclyti terræ? »

VERS. 9. — Dominus exercituum cogitavit hoc, ut detraheret superbiam omnis gloriæ, et ad ignominiam deduceret universos inclytos terræ. »

« Quis, inquit, cogitavit hoc super Tyrum? » Ac si dicat : Quis hoc æstimaret venturum super Ecclesiam religiosorum, ut sic caderet? Tyrum inquit quondam coronatam, id est discipulis ornatam. Corona enim doctorum discipuli eorum sunt. Unde Paulus his, quos Domino acquisiverat dixit : « Quæ enim est spes nostra, aut gaudium aut corona gloriæ? Nonne vos ante Dominum Jesum estis in adventu ejus (I Thess. II, 19)? » Itemque : « Gaudium meum, et corona mea sic state in Domino, charissimi (Philip. XIV). »

A Tyrus ergo quondam coronata erat, quia hi qui sæculo renuntiaverant, alios verbo et exemplo convertentes, frequentia discipulorum ornabantur. Cujus negotiatores principes erant. Prædicatores enim sunt negotiatores, quia talentum verbi erogant, et bona conversatione auditorum locupletantur. Unde eis paterfamilias dicit : « Negotiamini, dum venio (Luc. XIX, 13). »

Institor autem vocatur, qui semper negotiis insistit. Institor ergo spiritalis est, qui facit, quod Apostolus ait : « Prædica verbum, insta opportune (II Tim. IV, 2). » Hi itaque negotiatores et institores) Tyri erant principes et inclyti terræ, quia prædicabantur ecclesiis, et habebantur ubique præclari. Sed, quia prosperis succedentibus superbire cœpit hæc Tyrus et de sanctitate foris gloriari, divino judicio permessa est in culpas foris cadere, de quibus in conspectu hominum erubesceret, sicque per exteriorem confusionem humiliata rediret ad gratiam, a qua per elationem, dum laudes humanas quareret, recesserat.

Nam Dominus exercituum cogitavit hoc, ut detraheret ab ea superbiam omnis gloriæ ejus, et ad ignominiam deduceret universos inclytos terræ, id est ignominiosos ostenderet omnes, qui se sanctitate inclytos, dum adhuc super terram essent, jactabant, vel qui putabantur meritis inclyti. Vel inclytos terræ ejus, id est egregias virtutes mentis ejus propter elationem deduceret ad ignominiam et confusionem. Sequitur :

VERS. 10. — « Transi terram tuam quasi flumen filia maris, non est cingulum ultra tibi. »

VERS. 11. — « Manum suam extendet super mare, conturbabit regna, Dominus mandavit adversum Chanaan, ut contereret fortes ejus. »

VERS. 12. — « Et dixit : Non adjicies ultra, ut gloriaris calumniam sustinens virgo filia Sionis : in Cethim consurgens trans freta, ibi quoque non erit requies tibi. »

Sicut fluvius, cum vehementer excreverit, aquam suam intra alveum cohibere non valet, sic plerumque prava anima eo usque cogitationum illicitarum fluctu repletur, ut exuberantem nequitiae fluvium jam in secreto cordis continere nequeat, sed in actionem foras erumpere sinat. Unde nunc apte per increpationem subditur : « Transi terram tuam quasi flumen filia maris. » Terram quippe corporis sui transit more fluminis ripas extendentis, qui malitiam in corde conceptam actu corporeo promit. Et recte non filia Jerusalem, sed filia maris, id est sæculi vocatur hæc anima, quia non ex amore superno, sed ex malitia præsentis sæculi nequam generata sunt in corde ejus hujusmodi desideria, et sæcularem intra se malitiam suscipiens effecta est filia sæculi.

Quia vero post immundas cogitationes deperit carnis integritas, « non est, inquit, cingulum ultra tibi. » In cingulo quippe restrictio luxuriæ designatur. Unde et Dominus ait : « Sint lumbi vestri

præcincti (*Luc. xii, 35*). Lumbos enim præcingimus, cum carnis luxuriam per continentiam coarctamus. Qui ergo carnem in luxuriam relaxat, recte cingulum jam non habere perhibetur. Sed quia in prosperitate sic cogitat anima perversa, et cingulum continentia deponit, justum est, ut adversitatibus feriat, si forte vel in adversis resipiat.

Extendet ergo Dominus manum suam super mare, commovens tumultuosas sæculi tempestates adversus eam, et conturbabit regna mundi contra eam: quod enim quasi de una anima dicitur, de multis est intelligendum. Et *ideo mare*, id est sæculum consurgit adversus quamlibet talem animam, et regna conturbantur adversus eam, quia in omnibus regnis terrarum detestantur viri sæculares religiosos, et disponente Deo consurgunt in eos adversa sæculi.

Chanaan vero *motus eorum* interpretatur. Et motus eorum est, de quo per Psalmistam dicitur: « Mei autem pene moti sunt pedes, pene effusi sunt gressus mei (*Psal. lxxii, 2*). » Et de quo rursum dicit: « Non veniat mihi pes superbiæ, et manus peccatoris non moveat me (*Psal. xxiv, 12*). » Quia ergo vel blanda sæculi diligentes, vel de virtutibus superbientes impellente manu Satanæ moventur a statu perseverantiæ. « Dominus mandavit adversus Chanaan, » id est adversus motum eorum multimoda scandala movit, ut adversitatibus conteret fortis ejus, id est virtutes, de quibus superbire cœperant, et contritis fortibus, id est contrafactis virtutibus dixit:

Non adjicies ultra, ut de religiosa conversatione gloriæ filia Sidonis, quondam virgo, sed nunc ignominiosæ actionis calumniam et opprobrium sustinens. Permittit enim Dominus virtutes conteri, de quibus mens elationem sumebat, ut ei vanæ præsumptionis gloriationem auferens humilitatis sensum infundat. Quæ *virgo* dicitur, non quia jam virgo sit, sed postquam statum salutis amisit, ad confusionis suæ cumulum appellatur, quod fuit. Et ob hoc etiam *filia Sidonis* vocatur, cum in Sidone stabilitas vitæ continentiam exprimitur. Deinde per increpationem ait:

« In Cethim consurgens trans freta. » Ac si dicat: Vade in sæculum, o religiose: « ibi quoque non erit requies tibi; » quia et ibi graviora nimis adversa patieris. Omnis etiam anima, quæ in sæculi fluctibus posita est, et circumfertur omni vento doctrinæ, Chanaan appellanda est, quod interpretatur *quasi fluctuatio* sive *commotio*. Prodest igitur Tyro et ejus angustiis robur perire Chanaanæorum, ut dicatur ejus habitatoribus, quod ultra non valeant injurias facere, et opprimere iniquitate virginem filiam Sidonis. Quicumque a diabolo captus est in diversorum perturbatione vitiorum, et traditus in contumelias ignominia, ut polluat corpus suum voluptatibus et turpitudine, iste filius vel filia Sidonis est. Cethim vero dicitur *plaga consummata*. Et sæpe videmus in sæculo quosdam de alio pro-

posita transire ad aliud, ut verbi gratia, qui militiam male experti sunt, fiant negotiatores, rursumque caudicibus arripiant arma; tamen, qui salvandi sunt ex eis, dispensante Deo semper laborem et miseras inveniunt, ut discant non in sua industria sed in Deo confidere. Sequitur:

Vers. 13. — « Ecce terra Chaldæorum, talis populus non fuit. Assur fundavit eam; in captivitatem transduxerunt robustos ejus, suffoderunt domos ejus, posuerunt in ruinam. »

Chaldæi quasi verba, vel quasi ferri dicuntur. Et homines illi quasi verba sunt, de quibus Salomon ait: « Fili mi, si lactaverint te peccatores, ne acquiescas eis (*Prov. i, 10*). » Illi autem quasi ferri sunt, id est ferarum more viventes, de quibus a Domino discipulis dictum est: « Ecce ego mitto vos sicut agnos inter lupos (*Luc. x, 3*). Hos igitur Chaldæos intellige, qui Tyrum subverterunt. Homines namque perversi, vel etiam dæmones duobus modis nos decipere conantur, id est blandiendo et terrendo.

« Talis populus non fuit, » quia valde sunt ad decipiendum astuti. Quorum terram, id est gradum eorum mentem « fundavit Assur, » id est diabolus, sicut et contrario Dominus fundavit Sign. Nam sicut Christus fundamentum congregationis est religiosorum; ita diabolus fundamentum est congregationis reproborum. Et hujusmodi homines sive maligni spiritus in captivitatem transduxerunt robustos Tyri, quia vel blandis persuasionibus, vel asperis terroribus traxerunt in peccatum religiosos, qui mentis fortitudine robusti putabantur.

Domus vero, id est mentes eorum, suffodiuntur, quia deserente Deo corda eorum internum retributionis præmium non requirunt, et in eo suffodiuntur, quia falluntur, ut pro æterna gloria de temporali gratulentur. Suffodiuntur, quia dum futura cælestis patriæ negligunt, in suis voluptatibus cadunt. Suffossis etiam domibus ponitur in ruinam Tyrus, quoniam ablato fundamento charitatis ruit Ecclesia religiosorum. Nam, si in charitate radicali et fundati firmiter persisterent, nullatenus a Chaldæis in ruinam poni valerent civitas eorum. Qua subversa sententiam in initio præmissam repetit propheta dicens:

Vers. 14. — « Ululate, naves maris, quia vastata est fortitudo vestra. »

Dissipata enim de monasteriis religione et claspo ordine robur amiserunt, qui foras ad utilitates necessarias egredi solebant.

Vel omnia bona sæculi hujus et universus mortali labor incerto navium cursui comparantur, quod cito peritura sint, et cuncta navigantium fortitudo solvatur. Sequitur:

Vers. 15. — « Et erit in die illa: In oblivionem eris, o Tyre, septuaginta annis sicut dies regis unius. Post septuaginta autem annos erit Tyro quasi canticum meretricis. »

Per Tyrum, ut sæpe dictum est, intelligitur vita

religiosorum, vel Ecclesia eorum, sive anima quælibet religiosa. Sed Tyrus in ruinam posita erit in oblivionem, quia quæ fama celebris ubique habebatur, dum sancte viveret, jam a statu suo lapsa in oblivionem data est omnibus, et vilis effecta, atque in nihilum tam Deo quam hominibus est deputata *septuaginta annis*, id est usque ad completionem septuaginta annorum, hoc est usque ad perfectionem bonorum operum. Anni enim septuaginta quibus et Israel servavit bonorum operum plenitudinem designant, quæ per sancti Spiritus gratiam datur secundum legis Decalogum. Nam septies decem septuaginta sunt, et septenarius ad septiformem gratiam pertinet: denarius ad numerum præceptorum Dei.

« In oblivionem, inquit, eris sicut dies regis unius, » id est sicut aliquo rege mortuo dies, quibus regnavit, oblivioni traduntur; ita dies, quibus in te iustitia regnum habuit, erunt in oblivionem, quoniam iustitia, quæ regnavit in te, mortua est, et loco ejus successit alius rex, id est peccatum; scriptum quippe est: « Etiam si dixero justo, quod vita vivat, et confusus in iustitia sua fecerit iniquitatem, omnes iustitiæ ejus oblivioni tradentur (Ezech. xxxiii, 13). »

« Post septuaginta autem annos, » id est post tempus quo injustitiæ servavit, « erit Tyro quasi canticum meretricis, » id est malorum suorum recordatio, id est plangitio poenitiæ. Meretrix enim, postquam fornicari desierit solet merens eorum recordari, quæ gessit, et cum lugubri cantico memorare ea. Similiter et anima, quæ immundorum spirituum suggestionibus velut corruptorum libidini subjecta diu consensit, tandem respiciens confunditur super his, quæ fecit, et plangit ea quæ turpiter egit. Canticum enim non gaudii sed moestitiæ ac lamentationis vocem hunc designat. Sequitur:

VERS. 16. — « Sume citharam, circui civitatem meretrix oblivioni tradita: bene canta, frequenta canticum, ut memoria tui sit. »

Quid in cithara nisi carnis castigatio figuratur? Cithara quippe ab inferiori parte sonum reddit, ita et corporis maceratio atque humilis poenitentia ab imo canticum dulce sursum in aures superni inspectoris modulatur. Sume ergo, inquit, citharam, id est carnis mortificationem, in qua dulce melos coram Deo resonet, et circui civitatem Ecclesiæ, id est esto inter poenitentes, qui stare solent extra domum orationis, vel esto inter ultimos fidelium. Alii enim fidelium sunt in medio civitatis sanctæ hujus; alii in extremis ejus. Nam sanctissimi quique sunt in medio ejus, qui vero minimi sunt in corpore Christi, degunt in extremis ejus. Civitatem ergo circueit, qui inter istos humiliter se computans operam iustitiæ sectatur.

Bene, inquit, cane, id est convenienter mala, quæ gessisti, plange, et universas chordas virtutum,

A quæ quondam fuerant relaxatæ, in laudes compone. *Frequenta canticum*, id est sæpe lamentare, ut apud Deum *memoria tui sit*, qui te oblivioni tradiderat, quia et tu præceptorum ejus oblita fueras. Sequitur:

VERS. 17. — « Erit post septuaginta annos: visitabit Dominus Tyrum, et reducet eam ad mercedes suas, et rursum fornicabitur cum universis regnis terræ super faciem terræ. »

VERS. 18. — « Et erunt negotiationes ejus, et mercedes ejus sanctificatæ Domino: non condentur, neque reponentur, quia his, qui habitaverint coram Domino, erit negotiatio ejus, ut manducent usque ad saturitatem, et vestiantur usque ad vestitamentum. »

Post septuaginta annos, id est post actam poenitentiam et operum bonorum plenitudinem visitabit Dominus Tyrum, peccata ei gratiam reddens, et post hæc reducet eam ad mercedes suas, id est ad luera sua, ut iterum bona temporalia sufficienter acquirat.

Et rursum, ut solebat, fornicabitur, id est negotiabitur. Fornicatio enim pro negotiatione vel divitiarum acquisitione ponitur. Nam quod ait: « Fornicabitur, et erunt mercedes ejus sanctificatæ Domino; quia his, qui habitaverint coram Domino erit negotiatio ejus » ei sententiæ consonat, qua Dominus admonet: « Facite vobis amicos de mammona iniquitatis (Luc. xix, 9). » Mammona quippe interpretantur divitiæ, quæ licet justo labore acquisitæ, tamen divitiæ iniquitatis appellantur, quia iniquum, id est ab æquitate discrepans est, ut alius divitiis abundet, alius egeat. Quarum appetitus dicitur fornicatio, quia ille solus amor castus est, quo Deus ac proximus diligitur; quicquid infra diligitur, præsertim ab his, qui sæculo renuntiaverunt, non casto amore diligitur: et ideo sicut dictum est, appetitus, et acquisitio bonorum temporalium appellatur fornicatio.

Sed ejus, qui sic fornicatur, negotiationes ac mercedes sanctificatæ sunt Domino, atque his, qui habitant coram Domino, sit negotiatio ejus, quando facit sibi amicos de mammona iniquitatis; quando divitias non ob aliud acquirit, nisi ut eas ministret servis Dei. Itaque fornicabitur iterum cum regnis universæ terræ super faciem terræ, quia in omnibus regnis et gentibus compelluntur hujus vitæ necessitatibus acquirere justis bonis temporalia.

« Et erunt negotiationes ejus et mercedes ejus, » quas in ipsis negotiationibus assequitur, sanctificate Domino, quia in usus eleemosynarum ac pietatum expendent eas. Non enim condentur avare, neque reponentur in proprios usus conservandæ. His enim, qui habitaverint coram Domino, id est qui in monasteriis manserint, serviet, negotiatio ejus, ut manducent, et vestiantur ex ea. Manducent in saturitatem, id est non ad luxuriam, sed ad satietatem

naturæ. Terminatis vero decem oneribus, atque A minemus, ut aliis voluminibus explanemus tractatibus eorum jam præsentem libellum ter-
quentia.

Explicit liber tertius.

LIBER QUARTUS.

CAPUT XXIV.

VERS. 1. — « Ecce Deus dissipabit terram, et nudabit eam, et affliget faciem ejus, et disperdet habitatores ejus. »

VERS. 2. — « Et erit sicut populus sic sacerdos, et sicut servus sic dominus ejus, sicut ancilla sic domina ejus, sicut emens sic ille qui vendit, sicut generator sic qui mutuum accipit, sicut qui repetit sic ille qui debet. »

VERS. 3. — « Dissipatione dissipabitur terra, et direptione prædabitur : »

Hæc et sequentia de Judæorum captivitate et excidio specialiter intelligi possunt, quia et per se ipsum Dominus ipse prænuntiavit, dicens : « Cum videritis ab exercitu circumdari Jerusalem, tunc scitote quia appropinquavit desolatio ejus. Tunc qui in Judæa sunt, fugiant in montes, et qui in medio ejus, discedant, et qui in regionibus, non intrent in eam : quia dies ultionis hi sunt, ut impleantur omnia quæ scripta sunt. Væ autem prægnantibus et nutrientibus in illis diebus. Erit enim pressura magna super terram, et ira populo huic, et cadent in ore gladii, et captivi ducentur in omnes gentes (Luc. XXI, 20). »

Itaque circa sensum, qui in his Domini verbis est, intelligi potest versari sermo propheticus ab eo loco, quo ait : « Ecce Dominus dissipabit terram, » usque ad eum, quo dicitur : « formido et fovea et laqueus super te, qui habitator es terræ. » Tunc enim per Vespasianum et Titum omnis terra Judæorum in vindictam Dominici sanguinis dissipata est et vastata, ab omnibus bonis nudata, et habitatores ejus in captivitatem sunt dispersi per omnes gentes, et populus ac sacerdotes, et servi ac liberi, atque divites et pauperes in eodem excidio pariter perierunt, aut in captivitatem ducti sunt, cætera vero, quæ sequuntur, juxta hunc modum intelligenda studiosis ob brevitatem relinquimus. Sed exordium sermonis repetentes ad diem judicii generaliter ista referamus.

Tunc enim « Dominus dissipabit terram, » quia montes æquabit vallibus, et omnia quæ in terra sunt igne consumet, « et nudabit eam » ab universis habitatoribus atque herbis et arboribus, et ab omni sorde. « Et affliget faciem ejus, » quia omnis superficies terræ ardebit. « Et disperdet habitatores ejus, » quia congregabuntur ante eum omnes gentes, et separabit eas ab invicem sicut pastor separat oves ab hædis (Matth. xxv, 32). » Sed et ipsos reprobos in diversa disperdet, ut sint seorsum su-

perbi cum superbis, avari cum avaris, homicidæ cum homicidis, fallaces cum fallacibus, et quique similes cum similibus. Quod autem sequitur :

« Et erit sicut populus sic sacerdos, » etc., usque : « Sicut qui repetit, sic qui debet, » juxta illud intelligendum est, quod ait Dominus : « In diebus Lot edebant et bibebant, et emebant, et vendebant, plantabant, et ædificabant ; qua die autem exiit Lot de Sodomis pluit ignem et sulphur de cælo, et omnes perdidit. Secundum hæc erit, qua die Filius hominis revelabitur (Luc. xvii, 28). » Itaque sicut in Sodomis omnes diversis mundi actionibus intenti simul perierunt, sic et in fine sæculi omnes pariter hi peribunt, de quibus nunc propheta loquitur, quia cum suis habitatoribus mundus terminabitur. Et tunc « dissipatione dissipabitur terra, » quoniam ab hac specie, quam nunc habet, tota immutabitur. « Et direptione prædabitur, » quia peccatores universi de ea rapiuntur. Sequitur : « Dominus enim locutus est verbum hoc. »

VERS. 4. — « Luxit et defluxit terra, et infirmata est altitudo populi terræ. »

VERS. 5. — « Et terra interfecta [Vulg. infecta] est ab habitatoribus suis, quia transgressi sunt leges, mutaverunt jus, dissipaverunt fœdus sempiternum. »

VERS. 6. — « Propter hoc maledictio vorabit terram, et peccabunt habitatores ejus ; ideoque insanient cultores ejus, et relinquentur homines pauci. »

Mala, quæ prope finem sæculi, id est temporibus nostris ventura erant, his verbis denuntiat Dominus? Luxit, inquit, terra. Sicut terra lætatur in virtutibus accolarum, sic luget in vitis et iniquitatibus eorum. Et defluxit orbis, quia ubique exuberat nequitia. Nequitia enim, quæ dicitur ab eo, quod est nequidquam, defectio boni est, qua quisque tendit ad nihilum. Et ideo terra defluere dicitur, et infirmari, quia ejus habitatores nequitia defluunt, ac deficiunt, et mente infirmantur a bono. Defluxit orbis, quia in toto orbe non solum cordis, sed etiam corporis bona valde sunt immutata, et pene in nihilum redacta. « Infirmata est altitudo populi terræ, » quoniam elatio terrenorum hominum debilitata est. « Et terra interfecta est ab habitatoribus suis, » quæ solitam fertilitatem perdidit propter malitiam inhabitantium in ea.

Vel tropica locutione positum est terram interfectam, dum terreni homines dicantur malis operi-

bus interempti. Exposuit enim, quomodo interfectam dixerit terram, cum carnales ut insipientes actione pessima demersos ostenderit, *quia transgressi sunt leges Dei* sequendo concupiscentias suas, *mutaverunt jus* in injuriam, *dissipaverunt fœdus sempiternum* mutuae societatis et amicitiae. Jure enim fraterna dilectio et societatis fœdus sempiternum dicitur: « Quia charitas nunquam excidit (*I Cor. XIII, 8*). »

Propter hoc, quia sic operati sunt, *maledictio vorabit terram*, quia propter malitiam humanam celestis maledictio terram absorbet, ut fructum non faciat. Unde primus homo post culpam audivit: « *Maledicta terra* in opere tuo (*Gen. III, 17*). » Divina enim pietas necdum maledicere vult homines, sed maledictionem, quam ipsi merentur, ad terram intorquet, ut ex ejus sterilitate afflicti resipiscant.

Sed proh dolor! humana pravitas afflictionibus jam non corrigitur, sed pejor efficitur. Hoc est enim, quod dicit: « *Maledictio vorabit terram*, et peccant habitatores ejus. » Nam quanto magis fecunditatem terrae maledictio celestis adimit, tanto avidius peccant nonnulli habitatores ejus; *ideoque* in suis iniquitatibus, irascente Domino, relaxati, *insanient* adhuc graviore malitia cultores ejus, ut amissa ratione, bestialiter invicem perimant. *Et relinquentur homines pauci*, cæteris fame et gladio et multimoda calamitate consumptis.

Vel in adventu judicis *insanient* præ timore tormentorum imminentium et confusione cordis et dolore. Quibus expulsis, *relinquentur homines pauci*, id est soli electi; « multi enim sunt vocati, pauci vero electi (*Matth. XX, 16*). » Qui ad comparisonem multitudinis reproborum pauci sunt, sed in suo numero multi. Sed iniquorum futura calamitas describitur multifarie, cum subditur:

VERS. 7. — « Luxit vindemia, infirmata est vitis, ingemuerunt omnes qui lætabantur corde. »

VERS. 8. — « Cessavit gaudium tympanorum, quievit sonitus lætantium, conticuit dulcedo citharæ. »

VERS. 9. — « Cum cantico non bibent vinum, amara erit potio bibentibus illam. »

VERS. 10. — « Attrita est civitas vanitatis, clausa est omnis domus, nullo introeunte. »

VERS. 11. — « Clamor erit super vino in plateis: deserta est omnis lætitia, translatum est gaudium terræ. »

VERS. 12. — « Relicta est in urbe solitudo, et calamitas opprimet portas. »

Vindemia vero est, cum singuli homines de hoc mundo quasi de vinea botri colliguntur. Sed *vindemia luxit*, quia peccantium finis moestus ac flebilis est. *Vitis* vero genus humanum, quia « vitis frondosa Israel (*Ose. X, 1*). » Sed *ritis infirmata est*, quia qui nunc ad perpetranda mala fortes sunt, in resurrectione erunt infirmi. Et tunc *ingemiscent omnes, qui lætabantur corde*. Justi enim, licet aliquoties læ-

tari foris videantur, intus tamen eorum conscientia, dum hic peregrinantur, semper tristis est; reprobis autem in prosperitatibus mundanis toto corde lætantur. Unde per Salomonem dicitur: « *Cor stultorum* ubi lætitia, et *cor sapientium* ubi tristitia (*Eccle. VII, 5*). » Qui ergo nunc *corde lætantur* in presentibus, in fine gement. De quo et additur:

Quia « *cessavit gaudium tympanorum*, quievit sonitus lætantium, conticuit dulcedo citharæ. » Omnia enim, in quibus perversi homines nunc lætantur, transacta tunc erunt, et *Judex* apparebit, qui reddat unicuique secundum opus ejus. Et peccatores *cum cantico* jam non bibent vinum, sed *amara erit eis potio* calicis iræ Dei. Audiant hoc, qui in conviviis non solum gula et ebrietate, sed et auribus luxuriant, ut omnis sensus, et animæ fortitudo mollescat, quibus omnis potio et ebrietas, quæ nunc eis dulcedinem mentitur, vertetur in amaritudinem.

« *Attrita est civitas vanitatis*, id est civitas illa magna Babylon, cujus cives sunt omnes reprobis, in cujus figura civitatem prius ædificavit homicida Cain (*Gen. IV, 17*). Inde et illud est, quod per Osee Dominus ad Israel dicit: « *Quoniam Deus ego* et non homo in medio tui sanctus, et non ingrediar civitatem (*Ose. XI, 9*). » Sed hæc impia civitas, quam Deus non ingreditur, et cujus exordium a maledicto fratricida fuit, *civitas est vanitatis*. Omnia enim transeuntia vanitatis nomine censentur, dicente Scriptura: « *Vanitas vanitatum* et omnia vanitas (*Eccle. I, 1*). »

Hæc itaque civitas in fine conteretur. Quæ sunt autem *domus* civitatis hujus nisi reproborum singuli? Unde pessimus dæmon loquitur: « *Revertar in domum meam*, unde exivi (*Luc. XI, 24*). » Nunc enim *apertæ* sunt domus istæ, quia perversorum mentes patent omnibus dæmonum suggestionibus, et libenter eas suscipiunt. Sed tunc *clausa* erit *omnis domus, nullo introeunte*, quia tunc sero reprobis claudent conscientias suas, ut malignorum spirituum voluntati jam non consentiant, cum puniri cœperint.

« *Clamor erit super vino in plateis*, quia qui per spaciosam viam sæculi incedunt, et vino vel terrenis curis inebriantur, amare flebunt. Quid enim per vinum designatur nisi vel immoderatus potus, vel cura sæculi, vel quidquid mentem male debriat? Et quid per plateas, quæ a latitudine dicuntur, nisi vita eorum exprimitur, qui latam viam, quæ ducit ad perditionem, ambulant? πλάτος, platos enim græce *latitudo* vocatur apud nos, et inde platea nomen accepit. *Clamor itaque erit super vino*, id est, ex vino in *plateis* quia « tunc plangent se omnes tribus terræ (*Matth. XXIV, 3*). » Unde et additur, quia « *deserta est omnis lætitia, translatum est gaudium terræ.* » *Translatum* utique ad cœlum. Et quia, sicut dictum est: « *Attrita est civitas vanitatis*, congrue sequitur, quia « *relicta est in urbe solitudo*, et calamitas opprimet portas. » Quæ est enim hæc urbs nisi Babylon? Et quæ sunt portæ urbis illius

nisi doctores errorum, qui eos, quos ceperint, in A confusionem ducunt velut in Babylonem? Sed in hac urbe solitudo relinquitur, quia Babylon, in tenebras exteriores missa, a nullo hominum deinceps visitabitur. « Et calamitas opprimet portas, » quia magistri errorum tormentis subjacebunt. Vel portæ sunt peccata, quæ tunc opprimuntur calamitate, quia punientur æternaliter. Sequitur :

VERS. 13. — « Quia hæc erunt in medio terræ, in medio populorum. »

Hæc, quæ supra descripsit, erunt in medio terræ, quia Dominus, ut fertur, ad iudicium veniet in aere super montem Oliveti. Vel quia illud quod est commune dicitur medium, hæc fient in medio terræ; quia communiter omnibus aderit Dominus, ut omnes rationem reddant, et absque personarum acceptione iudicentur singuli. Dixerat autem superius, quia « relinquentur homines pauci, » id est electi soli, pereuntibus cæteris. Et nunc dat similitudinem quomodo sicut relinquendi, subjungens :

« Quomodo si pauca olivæ quæ remanserunt, excutiantur ex olea, et racemi, cum fuerit finita vindemia. » Quia sicut pauca olivæ remanent in arbore post excussionem, et pauci in vinea racemi post vindemiam, ita pauci remanebunt electi in die iudicii. Olea namque est arbor, oliva autem pomum, oleum vero jus, olivum autem liquor; sed invicem pro se poni solent. Expositus autem versus ita etiam pronuntiari potest : « Quia hæc erunt in medio terræ, in medio populorum : quomodo si remanentes olivæ, quæ remanserunt, excutiantur de olea, et racemi, cum fuerit finita vindemia; » ita etiam fient hæc, quæ de electis subduntur; quomodo si remanentes olivæ vel racemi colligantur. Collecta enim multitudine reproborum, de quibus supra dixerat : « Quoniam luxit vindemia, » et in torculari vini furoris Dei calcata; pauci, qui superfuert electi, ducentur ad gaudia de quibus subditur :

VERS. 14. — « Hi levabunt vocem suam atque laudabunt. »

Complebunt namque Scripturam, quæ dicit : « Beati, qui habitant in domo tua, in sæcula sæculorum laudabunt te (Psal. LXXXIII, 5). » Sequitur :

« Cum glorificatus fuerit Dominus, hincient de mari. » In die iudicii secundum Apostoli sententiam. « Veniet Dominus glorificari in sanctis suis, et admirabilis fieri in omnibus qui crediderunt (II Thess. 1, 3). » Cum ergo fuerit glorificatus, hincient de mari, quia vocem exultationis emittent sancti de hoc sæculo revertentes ad patriam. Tunc enim qui redempti sunt a Domino, « revertentur et venient in Sion laudantes, et lætitia sempiterna super capita eorum (Isa. xxxv, 10). » Sequitur :

VERS. 15. — « Propter hoc in doctrinis glorificate

in insulis maris nomen Dominum Dei Israel. »

Quia exterminabuntur impii, quia glorificabitur Dominus in sanctis suis, propter hoc, o vos prædicatores, glorificate in doctrinis vestris Dominum, et non solum in toto orbe sed etiam in remotis insulis maris, prædicate nomen Domini Dei Israel; qui in sola quondam Judæa notus fuit. Deinde vox prophetarum inducitur, dicens :

VERS. 16. — « A finibus terræ laudes audivimus, gloriam justi. »

Prophetæ enim audierunt in spiritu resonare laudes Christi non solum ab orbe, sed etiam a finibus orbis. Unde et dicunt : « Cantate Domino canticum novum, laus ejus ab extremis terræ (Isa. XLII, 10). » Vel fines terræ intelligamur, ubi terrena desideria finiuntur. Laudes ergo veniunt a finibus terræ, quia, postquam in nobis finita fuerint terrenæ cupiditates tunc demum Deum laudare possumus. « Non est enim speciosa laus in ore peccatoris (Eccli. xv, 9). » Ibi autem propheta gloriam Christi decantandam in tota mundi latitudine vidit, considerans, quod a populo Judæorum gloria hæc cognoscenda non esset, adject

« Secretum meum mihi, secretum meum mihi (124). » Ac si dicat : Quod ego novi, populus iste Judaicus nesciat, sed in meo fideliumque corde lateat. Rursumque cernens, quia zelo legis commoti Dominum Sabbatis infirmos curantem persecuti sunt, et discipulos ejus nova prædicantes, cum e contrario legem inde potius violaverint, doluit super eorum cæcitate et nequitia, dicens :

« Væ mihi! prævaricatores prævaricati sunt, et prævaricatione transgressorum prævaricati sunt. » Prævaricati sunt legem, cum legem adversus Christum, et discipulos ejus defenderent. Vel post consideratam malorum damnationem, justorumque retributionem locutus est sibi ipsi propheta interno cordis affectu : Non possum cuncta narrare quæ cerno, hæret lingua mea faucibus meis, vox dolore concluditur. Væ mihi! quantas considero pœnas! et ob id maxime doleo, quia omnes prævaricati sunt legem Dei, et a justo Judice feriuntur. Sed ad priorem sensum redeamus. Nam quia persecutiones D exinde sunt secutæ, subjecit :

VERS. 17. — « Formido et fovea, et laqueus super te, qui habitator es terræ. »

VERS. 18. — « Et erit, qui fugerit a voce formidinis, cadet in foveam : et qui se explicuerit a fovea, tenebitur laqueo. »

Temporibus enim persecutionum Christianus habitator terræ, id est, cujus conversatio in cælis non erat, qui radicem cordis in amore terrenorum plantaverat, mala temporalia metuens dicebat apud seipsum : quia si nos arguet hæc persecutio, negabo me Christianum verbis tantummodo, et agam postea poenitentiam; aliter enim evadere nequeo. Et talia

- (124) Alias, Et dixi : Secretum, etc.

cogitans dum fugeret a voce formidinis, id est minas A persecutorum evadere quæreret, cadebat in foveam negationis; et dum se explicare vellet de fovea, id est pœnitentiam agere cogitaret, subito perimebatur a persecutoribus, vel quacunq̄ morte præoccupabatur, et sic laqueo perpetuæ damnationis cum Satana ligatus tenebatur.

Potest et cupiditas intelligi *laqueus*, quo tenebatur ille, qui se explicabat de fovea, quia sæpe quilibet de talibus impediatur agere pœnitentiam, dum ea, quæ in mundo possidebat, timeret amittere. Similiter et temporibus Antichristi fiet, post cuius persecutionis atrocitatem, quia dies iudicii veniet, recte subjungitur :

« Quia cataractæ de excelsis apertæ sunt, et concutientur fundamenta terræ, » etc. Tunc enim *apertæ* erunt *cataractæ*, id est fenestræ de excelsis, quia cœli visibiliter patebunt, ut electos suscipiant, et reprobis unde sine fine contristentur ostendant. « Et concutientur fundamenta terræ, » quia tantus erit terræ motus, quantus nunquam fuit. Mystice vero terra peccator est, quia post culpam auditivus homo : « Terra es, et in terram ibis (Gen. iii, 19). » Sed quid tunc passura sit hæc terra, id est unusquisque peccator, ostenditur, cum dicitur :

VERS. 19. — « Confractioe confringetur terra, contritione contretur terra, commotione commovebitur terra. »

VERS. 20. — « Agitatione agitabitur terra sicut ebrius, et auferetur quasi tabernaculum unius noctis : et gravabit eam iniquitas sua, et corruet, et non adjiciet ut resurgat. »

Sic enim reprobis quisque tunc *conteretur*, et *agitabitur* ac sicut *tabernaculum*, in quo mansit una nocte præsentis vitæ, *auferetur* in mane, id est in resurrectione. Et *gravabit eam* pondus iniquitatis suæ, ut a terra levari nequeat, quando sancti rapiuntur « in nubibus obviam Christo in aera (I Thess. iv, 16). Et *corruet* in barathrum æternæ damnationis, et *non adjiciet ut resurgat*, quia nunquam ulterius exibat inde. Sequitur :

VERS. 21. — « Et erit in die illa : visitabit Dominus super militiam cœli in excelso, et super reges : qui super terram sunt. »

Militiam cœli dæmones appellat, qui sunt in hoc D aere. Aer quippe cœlum vocatur, sicut scriptum est : « Milvus in cœlo cognovit tempus suum (Jer. viii, 7). » *Visitabit ergo Dominus super militiam cœli in die illa*, quia super aereas potestates vindicabit. Et *super reges terræ*, id est super principes sæculi, vel super dæmones, qui sunt rectores mundi tenebrarum harum. Sequitur :

VERS. 22. — « Et congregabuntur in congregationem unius fascis in lacum, et claudentur ibi in carcerem, et post multos dies visitabuntur. »

Cum de novissima die propheta dixisset, quia « in die illa visitabit Dominus super militiam cœli et terræ, » mox ad ea, quæ quotidie fiunt in morte reproborum, mentis oculum rediit. Exeuntes enim

de corporibus congregantur in lacum tartareum, et sicut illi, qui in vinea laborasse dicuntur, omnes denarium vitæ æternæ communiter acceperunt (Matth. xx, 10), « licet in domo Patris mansiones multæ sint (Joan. xiv, 2), » et « stella a stella in claritate differat (I Cor. xv, 41) : » sic et omnes reprobi in congregationem unius fascis æternæ damnationis congregantur, licet per fasciculos et zizania comburantur. Quamvis vero varia sint genera pœnarum, omnes tamen colligati sunt in uno fasce. Nam, sicut uno sole omnes tangimur, nec tamen sub eo uno ordine omnes æstuamus, quia juxta qualitatem corporis sentitur etiam pondus caloris : sic damnatos et una est gehenna quæ afficit, et tamen non una qualitate omnes comburit ; quia quod hic agit validitas corporum, hoc et illic exhibet dispar causa meritorum. Exeuntes itaque de hac vita congregabuntur singuli in congregationem unius fascis in lacum, et claudentur ibi in carcerem. Infernus vero, sicut præmissum est, dicitur *lacus*, quia omnes, quos semel ceperit, semper fluctuantes et trepidos tormentis circumfluentibus absorbet. Carcer quoque vocatur, quia quicumque ab eo capti fuerint, stabiliter retinentur. *Claudentur*, inquit, *in carcerem* de corporibus educiti. Et post dies multos, id est in fine sæculi, visitabuntur, ut corpora resumere veniant, et deinceps puniantur dupliciter. Sequitur :

VERS. 23. — « Et erubescet luna, et confundetur sol, cum regnaverit Dominus exercituum in monte Sion, et in Jerusalem, et in conspectu senum suorum fuerit glorificatus. »

« Erubescet luna et sol confundetur, » quia « sol obscurabitur, et luna non dabit lumen suum (Matth. xxiv, 29). » Fertur tamen quia sol aut luna, vel stellæ lumen suum tunc non amittent, sed ad comparisonem lucis, quæ Christus est, omnia luminaria videbuntur obscurari, sicut et cereus lumen non habet in radio solis.

Vel *erubescet luna, et confundetur sol*, cernens homines, qui suo fruebantur lumine, nihil dignum Dei bonitate fecisse, « qui solem suum oriri facit super bonos et malos (Matth. v, 45), » quomodo si dispensator et villicus, veniente Domino, cernat familiam variis subjici cruciatibus, et nequaquam sua implesse præcepta.

Mons Sion et Jerusalem Ecclesia est. « Illa enim quæ sursum est Jerusalem libera est, quæ est mater nostra (Gal. iv, 26). » Senes morum senectute maturi sunt. « Cani enim sunt sensus hominis, et ætas senectutis vita immaculata (Sap. iv, 9). » Regnabit ergo Dominus in monte Sion, et in Jerusalem, id est Ecclesia, et in conspectu senum suorum, id est fidelium, qui maturi sunt moribus, glorificabitur.

Vel mons Sion altitudo contemplationis est, quia Sion dicitur *specula*, Jerusalem *visio pacis* est. Senes ejus sunt apostoli et patriarchæ, et principes religionis. In hoc igitur monte, et in hac Jerusalem manifestabit se Rex sæculorum, et coram his senibus gloriam suam aperiet. Itaque prophetata repro-

horum damnatione et justorum gloria, super his omnibus hymnum Deo propheta canit, subiungens :
CAPUT XXV.

VERS. 1. — « Domine, Deus meus es tu, et exaltabo te, et confitebor nomini tuo : quoniam fecisti mirabilia, cogitationes antiquas fideles. Amen. »

Confitebor, inquit, id est gratias ago nomini tuo, quoniam fecisti mirabilia, reddendo peccatoribus quæ minatus eras, et sanctis quæ promiseras. De quibus complesti cogitationes antiquas, dicens electis : « Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum, quod vobis paratum est a constitutione mundi (Matth. xv, 34). » Et idem reprobis : « Discedite a me, maledicti, in ignem æternum, qui præparatus est diabolo et angelis ejus (ibid., 41). » Antiquitas enim cogitasti, quod a constitutione mundi præparasti. Et hæc cogitationes fuerunt fideles, quia fideliter adimplesti quæ cogitaveras, sicut in libro Josue prophetico sermone de futuro justorum regno quasi de præterito dicitur : « Non unum quidem verbum, quod illis præstiturum se esse promiserat, irritum fuit, sed rebus expleta sunt omnia (Josue xxi, 43). » Unde et additur Amen, quod interpretatur vere vel fideliter. Sed quæ mirabilia fecerit, vel quas cogitationes compleverit, et hic quoque declaratur, cum subditur :

VERS. 2. — « Quia posuisti civitatem in tumulum, urbem fortem in ruinam, domum alienorum, ut non sit civitas, et in sempiternum non ædificetur. »

Quæ est autem hæc civitas nisi de qua superius ait : « Attrita est civitas vanitatis ? » Cum autem civitas ex toto destruitur, in tumulo redigitur. Posuit ergo Dominus civitatem in tumulum, quia magnam illam Babylonem in iudicio penitus subvertit. Quæ et domus alienorum est, id est eorum, qui sunt a consortio justorum alieni. Sed hæc jam ultra non erit civitas, nec in sempiternum ædificabitur, sicut supra dictum est : « Et erit Babylon illa gloriosa in regnis, inclita in superbia Chaldæorum, sicut subvertit Dominus Sodomam et Gomorrhæam (supra xiii, 19). » Sequitur :

VERS. 3. — « Super hoc laudabit te populus fortis, civitas gentium robustarum timebit te. »

VERS. 4. — « Quia factus es fortitudo pauperi, fortitudo egeno in tribulatione, spes a turbine, et umbraculum ab æstu. »

Super hoc, id est ex hoc, quod posuisti civitatem in tumulum sempiternum, laudabit populus fortis, electorum concordans iudiciis justitiæ tuæ, et civitas gentium robustarum, id est Ecclesia sanctorum de cunctis gentibus congregatorum timebit te.

Est enim « timor Domini castus permanens in sæculum sæculi (Psal. cxviii, 10), » quo timore semper Ecclesia justorum et in illo beatitudinis regno timebit Deum, quia perfecte non diligeret, nisi et timeret Deum. Sed populus iste dicitur fortis, et hæc civitas gentium robustarum, quia sancti fortes sunt hic in spiritali pretio, et ibi virtute resurrectionis confortati. Cur autem laudare et timere debeant consequenter ostenditur.

« Quia factus es, inquit, fortitudo pauperi, » etc. Quis vero iste pauper est nisi ille, « qui pro nobis pauper factus est, cum esset dives, ut illius inopia ditaremur ? » (II Cor. viii, 9.) Et quis egenus isto nisi Christus Dominus vel quilibet pauper spiritu ? Factus est ergo Dominus fortitudo pauperi in tribulatione, quia virtutem in passione Christo suo dedit, ut Judæorum ævitiam superaret patiando. Egenus quoque factus est in tribulatione fortitudo, quia cuilibet pro se patienti adfuit. Et factus est ei spes a turbine tribulationum, quia speravit in eo inter adversa. Nam « tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio vero spem (Rom. v, 3). » Et umbraculum ab æstu passionum factus est ipsi egeno, ne mens ejus ureretur igne doloris immoderati. Sequitur :

« Spiritus enim robustorum quasi turbo impellens parietem. » Sicut turbo impellit parietem, et subruat, ita Spiritus robustorum, id est animositas fortium persecutorum impetit corpus nostrum, ut in mortem illud præcipitet. Sed in tanto turbine suos Dominus protegere non desistit. Vel quomodo si ventus impingat parietem atque pertranseat; sic turbo blasphemantium ac sævientium Judæorum Christo nocere non potuit. Sequitur :

VERS. 5. — « Sicut æstus in scti, tumultum alienorum humiliabis, et quasi calore sub nube torrente propagiem fortium marcescere facies. »

Sicut æstus humiliat tumultum hominum quando ipsi tumultuatores sitim patiuntur, quia vox eis deficit, sic humiliabis tumultum quo contra martyres latrant persecutores, qui sunt a sorte electorum alieni. Æstus enim tribulationum fatigabit eos, quando retribuet Deus tribulationem his, qui justos tribulant, et sitim patientur, quia nihil eorum quæ desideraverint habere poterunt.

Vel in æstu et siti humiliabuntur, quando cum igne devolventur in Tartarum a facie Judicis. Ac sicut marcescunt propagines vineæ, dum fortiter torrentur calore solis sub nube latentis, ita propaginem fortium persecutorum marcescere facies. Quid enim per solem sub nube latentem nisi judex, qui nondum apparet, figuratur ? Ipse est enim « Sol justitiæ (Malach. iv, 2). » Quid per calorem solis nisi sententia judicis ? Calor igitur occulti solis propaginem vitis siccatur, quia latentis adhuc Judicis sententia vitam peccantium in morte facit marcescere. Sequitur :

VERS. 6. — « Et faciet Dominus convivium omnibus populis in monte hoc convivium pinguium, convivium medullatorum vindemiæ defæcatæ. »

Supra dixerat, quia « confundetur sol, cum regnaverit Dominus in monte Sion et in Jerusalem (supra xxiv, 23), » et nunc ad ea respiciens subiungit : Quia faciet Dominus convivium in monte hoc, videlicet in monte Sion, id est in regno cælorum, quia « videbitur Deus deorum in Sion (Psal. lxxxiii, 8). » Convivium autem intelligamus, de quo scriptum est : « Beati qui ad cœnam nuptiarum Agni vocati sunt

(*Apoc. xix, 9*). » Et item: « Justi epulentur, et exsultent in conspectu Dei, et delectentur in lætitia (*Psal. lxxvii, 4*). » Rursumque: « Secura mens quasi iuge convivium (*Prov. xv, 15*). » Illud enim convivium satietas est internæ dulcedinis, qui ex visione conditoris percipient, ut in æternum vivant. Quod omnibus populis in monte Sion faciet Dominus, quia sicut Lucas dicit: « Venient ab oriente et occidente, et aquilone, et austro et accumbent in regno Dei (*Luc. xiii, 29*). »

Et hoc convivium erit pinguium, et medullatorum, quia internæ pinguedinis adipe saginati sunt, et medullis charitatis sunt pleni; sive quia pingues sunt in bono opere, et medullati in gratia rectæ intentionis, illuc congregantur. Erit et vindemiæ defæcatæ, quia finis humani generis est vindemia, et singuli homines sicut racemi. Sed electorum vindemia est defæcata, quia non moriuntur in facibus peccatorum suorum, sed ante mortem defæcari student. Erit ergo convivium illud vindemiæ defæcatæ, quoniam illi soli ad epulas illas introducentur qui vitam hanc immaculati finiunt. Sequitur:

Vers. 7. — « Et præcipitabit in monte isto faciem vinculi colligati super omnes populos, et telam quam orditus est super universas nationes. »

Vers. 8. — « Præcipitabit mortem [*Vulg. montem*] in sempiternum. »

Quid appellatione vinculi nisi mortalitas hæc designatur? Unde scriptum est: « Dirupisti vincula mea, tibi sacrificabo hostiam laudis (*Psal. cxv, 16*). » Et quid per telam nisi mortalitatis vita figuratur? Dicit enim Job: « Dies mei velociores transierunt, quam a texente tela succiditur (*Job ix, 25*). » Vinculum autem est super omnes populos colligatum, quia omnes homines astricti tenentur vinculis carnis. Facies vinculi facies est mortalitatis hujus, quæ cernitur in corporibus nostris.

Telam quoque super universas nationes Dominus orditus est, quia propter Adæ peccatum ablata vivendi æternitate temporalem interim vitam dedit humano generi, donec interveniente morte immortalitas ei per resurrectionem restituatur, cujus resurrectionis adveniente die « præcipitabit Dominus in monte isto faciem vinculi colligati super omnes populos, » quia faciem mortalitatis, quæ paret in carne sanctorum, delebit a corporibus justorum, quando « mortui resurgent incorrupti, et nos immutabimur (*I Cor. xv, 51*). » Ob hoc namque in monte isto qui est Ecclesia, præcipitari dicitur facies vinculi hujus, quia in cæteris resurgentium, qui nos mutabuntur, nequaquam facies mortalitatis abolebitur, quoniam adhuc passibiles erunt.

Similiter et telam præcipitabit, quia mortalem miseramque vitam hanc omnibus auferet, ut beatam immortalitatem dignis tribuat. Exponens autem propheta, quod dixerat faciem vinculi telamque generalem præcipitandam, « præcipitabit, inquit, mor-

tem in sempiternum. » Neque enim ultra poterunt mori, sed æquales angelis erunt, qui digni habebuntur sæculo illo. Sequitur:

« Et auferet Dominus Deus omnem lacrymam ab omni facie, et opprobrium populi sui auferet de universa terra, quia Dominus locutus est. » Variis de causis nunc fient electi, quia nunc est tempus flendi. Alius idcirco plangit, quia malum fecit; alius, quia bonum non fecit; alius, quia vitiis impugnatur; alius quoniam a regno Dei peregrinatur. Opprobrium quoque patiuntur a pravis et infidelibus. Sed in die illa Dominus auferet lacrymam ab omni facie eorum, quia « gaudium et lætitiæ obtinebunt, et fugiet dolor et gemitus (*Isa. xxxv, 10*). » Et opprobrium eorum auferetur de universa terra, quia nusquam adversus eos quisquam audebit mutirè, sed ab angelis honore magno congregabuntur a quatuor plagis terræ, et subvehentur in cælum. Vel opprobrium eorum auferet, qui ad imaginem conditoris fuerant conditi, et tunc diaboli ac mortis evadent servitutem.

Vers. 9. — « Et dicent in illa die: Ecce Deus noster iste, exspectavimus eum, et salvabit nos iste Dominus: sustinuvimus eum, exsultabimus et lætabimur in salutari ejus. »

Vers. 10. — « Quia requiescet manus Domini in monte isto. »

In monte Sion dicent in die illa: Ecce Deus noster iste, » quia juxta Psalmistam: « Videbitur Deus deorum in Sion (*Psal. lxxxiii, 8*). » — « Beati enim mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt (*Matth. v, 8*). » Nam « videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem (*I Cor. xiii, 12*). » Ita enim Deus nobis erit notus atque conspicuus, ut videatur spiritu a nobis singulis in singulis nobis, videatur ab altero in altero, videatur in se ipso, videatur in cælo novo et in terra nova, atque in omni, quæ tunc fuerit creatura, videatur, et per corpora in omni corpore, quocumque fuerint spirituales oculi acie perveniente directi.

Ad hanc ergo visionem, post vitæ hujus tenebras, electi pervenientes exsultabunt ad invicem, dicentes: « Ecce Deus noster iste, exspectavimus et sustinuvimus eum » inter adversa tentationum, sicut scriptum est: « Exspecta Dominum, viriliter age, et confortetur cor tuum et sustine Dominum (*Psal. xxvi, 14*). » Et quoniam in hoc sæculo gaudere noluimus, exsultabimus, et lætabimur amodo in salutari ejus, id est in Jesu Filio ejus, quia requiescet in monte isto manus, id est operatio Domini. Licet enim in Genesi requievissè legatur Sabbato ab operibus suis (*Gen. ii, 2*), tamen dicit Veritas ejus: « Pater meus usque modo operatur, et ego operor (*Joan. v, 17*). » Postquam igitur ea quæ quotidie creat operari desierit in fine sæculi, requiescet ab operatione manus ejus in monte Ecclesiæ Justorum, « ut ipsi requiescant a laboribus suis (*Apoc. xiv, 13*). » Quid autem de reprohis tunc fiat subjungitur:

« Et triturbabitur Moab sub eo sicut teruntur pa-

leæ in plastro. » Moab quippe, sicut Hieronymus ait, dicitur *ex patre*, id est recedens a Deo Patre. Quicumque igitur a Deo, qui Pater omnium est, peccando elongatur, est Moab. Nam et diabolus omnesque contrarias fortitudines sub appellatione Moab indicat humiliandas, et deducendas in Tartarum et instar pulveris conterendas. Sed iste *Moab triturabitur*, id est conculcando teretur, ut ab electis separaretur, nihilque remaneat integrum. *Sicut teruntur paleæ plastro*, ut separentur a granis. In nonnullis enim regionibus agricolæ, collectis in unum segetibus, plaustra cum rotis serratis superducunt, ut triticum excutiat, et stramina comminuantur in paleas, ut animalibus pabulum fiant. Sic igitur, ut electi velut triticum soli remaneant, iste *Moab triturabitur* in illa tempestate, quæ fiet in adventu Judicis. Nam « ignis in conspectu ejus exardescet, et in circuitu ejus tempestas valida (*Psal. XLIX, 2*). » Hac igitur tempestate triturabitur iste bonitatis refuga, id est Moab a Deo recedens. Sequitur :

VERS. 11. — « Et extendet manus suas sub eo sicut extendit natans ad natandum. »

Quando quis ad imum de superioribus labitur, extensis manibus ruit, sicut qui natat. Cum ergo præcipitabitur in barathrum iste Moab, id est populus reproborum, expansis manibus velut natans, ruet circumfluentibus tormentis fluctuans. Et sicut solet, qui natat, totum corpus extendere, sic et iste allidetur in terram, irruens sonitum faciet.

« Et humiliabit gloriam ejus cum allisione manuum ejus, » ut in novissimum laci depositus pro temporali gloria opprobrium sustineat sempiternum. *Et humiliabit eum cum allisione manuum ejus*, quibus iniquitates operabatur, quia sicut scriptum est : « Per quæ peccat quis, per hoc et torquetur (*Sap. XI, 17*). » Ad quem propheta conversus adjungit :

VERS. 12. — « Et munimenta sublimium murorum (125) ejus concident, et humiliabuntur, et detrahentur in terram usque ad pulverem. »

Sublimes muri Moab homines nequissimi sunt, atque superbi qui per potentiam sæculi tuentur alios minus fortes iniquos. Sed in die illa *concident munimenta murorum* istorum, quia tutatores malorum in pœnas tunc corruent, et per mortis sententiam *humiliabuntur ac detrahentur in terram usque ad pulverem*, quia caro eorum pulvis efficietur.

Possumus et aliter istam murorum ruinam intelligere, juxta hoc, quod Apostolus loquitur : « In carne enim ambulantes, non secundum carnem militamus. Nam arma militiæ nostræ non carnalia sunt, sed potentia Deo ad destructionem munitio- num, consilia destruentes et omnem altitudinem extollentem se adversus scientiam Dei, et in captivitate redigentes omnem intellectum in obsequium Christi (*II Cor. X, 3*). » Dum igitur per apostolos ac reliquos prædicatores sanctos hæc fiunt, comple-

tur quod ait propheta : Quoniam munimenta sublimium murorum tuorum concident, » etc.

In terram quippe detrahitur, *usque ad pulverem*, qui, deposito superbiæ fastu, se terram et pulverem esse cognoscit. Potest et subversio Jerusalem, quæ per Romanos facta est, his verbis prænuntiari. Nam et populum Judæorum superius ostendimus mystice vocari Moab, Unde et quod ait quia *triturabitur Moab sub eo*, de illa Judæorum tribulatione potest intelligi. Sed et aliud, quod ait paulo superius, quia « posuisti civitatem in tumulum. » Vel, quia « relicta est in urbe solitudo (*supra XXIV, 12*), » ad eandem destructionem Jerusalem referri potest, quod ob brevitatem præterivimus. Sequitur :

CAPUT XXVI.

B VERS. 1. — « In die illa cantabitur canticum istud in terra Juda : Urbs fortitudinis nostræ Sion ponetur in ea murus et antemurale. »

VERS. 2. — « Aperite portas et ingrediatur gens justa custodiens veritatem. »

VERS. 3. — « Vetus error abiit, servabis pacem : pacem, quia in te speravimus, » etc.

In die illa, qua concident munimenta murorum Moab, id est tempore quo prædicatores destruent omnem altitudinem extollentem se adversus scientiam Dei, vel in die judicii, quo peribunt omnes malorum defensores, *cantabitur* hoc carmen exultationis in terra Juda, id est in terra confessionis, quæ est Ecclesia. Juda quippe *confessio* dicitur sive *laudatio*. Confessores igitur et laudatores Christi decantant dicentes : « Urbs fortitudinis nostræ Sion, » etc. Sion interpretatur *specula*, et specula dicitur *urbs fortitudinis* justorum, quia pervigil eorum mens, dum sollicitè circumquaque respicit in alto posita, priusquam veniat culpa, deprehendit, eamque quo sagaciter prævidet, et fortiter superat.

Vel Ecclesia est *urbs fortitudinis nostræ*, quia nullus extra eam resistere valet antiquo adversario. In cujus Ecclesiæ ædificio Salvator *murus* poni dicitur. Ipse enim vobis murus est, quia ad corda nostra pertingere malignorum spirituum cursum vetat. Qui nostræ quoque fidei *et antemurale* posuit, quia, priusquam se per carnem ostenderet prædicatores mysterii sui prophetas misit. Recte enim *antemuralis* nomine vocantur, qui, dum subsequentem prædicarent Dominum, quasi ante murum steterunt.

Vel divinitas ejus est nobis *murus*, et humanitas *antemurale*, post cujus adventum, quia universæ gentes ad fidem susceptæ sunt : *Aperite, inquit portas Sion*, o prædicatores, *et ingrediatur gens justa*, id est gentilitas sine legis operibus per fidem justificata, *custodiens* deinceps operando *veritatem* evangelicam. Nam *vetus error* idolorum *abiit*. Dicit autem Paulus : « Justificati igitur ex fide, pacem habemus ad Deum, per Dominum nostrum Jesum Chri-

(125) Alias tuorum.

stum, per quem accessum habemus per fidem in gratiam istam, in qua stamus, et gloriamur in spe gloriæ filiorum Dei (Rom. v, 1). » Similiter et hoc loco : « Servabis, inquit, pacem : pacem, quia in te speravimus. » Qui enim non in se sed in Domino confidunt et sperant, eis gratia divina pacem servat, ne aliqua offensione gratiam ejus amittant.

Vel angelis dici potest : *Aperite portas regni cœlorum, et ingredietur gens justa Christianorum custodiens operibus veritatem fidei. Error enim ignorantiae veteris totus abiit, quoniam non docebit ultra unusquisque proximum suum et fratrem suum, dicens : Cognosce Deum. Omnes enim, inquit, scient me a minore usque ad majorem eorum (Jer. xxxi, 34). » Doctor namque tunc cessabit, quia Deum, sicuti est, videbunt omnes, et dicent, quia *vetus error abiit* ignorantiae prioris. Et quia certissime scient nunquam se gratiam ejus, quam semper, dum hic viverent quæsierunt, amissuros, vel adversitatis aliquid jam passuros, congratulabuntur, dicentes : « Servabis pacem : pacem, quia in te speravimus. » Forsitan propter animæ corporisque tranquillitatem ingeminat pacem, Quod aiunt? *Quia in te speravimus*, propheta confirmat et exponit, dicens :*

VERS. 4. — « Sperastis in Domino in sæculis sempiternis, in Domino Deo forti in perpetuum. »

Sperant enim electi non in transitoriis sed in *sempiternis sæculis* a Domino mercedem accipere, qui fortis in *perpetuum* perpetua dare tormenta suis hostibus potest. Nam sequitur :

VERS. 5. — « Quia incurvabit habitorem (126) in excelso, civitatem sublimem humiliabit : humiliabit eam usque ad terram, detrahet eam usque ad pulverem. »

VERS. 6. — « Conculcabit eam pes pauperis, gressus egenorum. »

Tempore mortis *incurvabit in excelso* habitantes, quia superbos humilians æternis mancipabit suppliciis, atque *civitatem eorum sublimem humiliabit usque ad terram, et detrahet usque ad pulverem*, quia elatam carnem eorum, in qua habitaverunt, in terram et pulverem reverti faciet.

Vel civitas hæc intelligatur illa magna Babylon. Aut certe Dominus incurvat habitantes *in excelso*, cum superbos ad humilitatis gratiam inclinat. *Et sublimem civitatem humiliat usque ad terram et pulverem*, quando elatam mentem sic humiliat, ut se terram et pulverem esse cognoscat. Quam et *pes pauperis* conculcat, et *gressus egenorum*, quia premitur exemplo Dominicæ humilitatis ejusque discipulorum. Eum namque pauperem hic accipimus, de quo Paulus ait : « Quoniam propter nos egenus factus est, cum esset dives, ut illius inopia nos divites essemus (II Cor. viii, 9). »

Egeni quoque fuerunt, quibus ab eo dictum est : « Nolite possidere aurum neque argentum, neque

A pecuniam in zonis vestris, non peram in via, neque duas tunicas, neque calceamenta, neque virgam portetis (Matth. x, 9). » De quorum gressu dictum est ibi : « Ite ad oves, quæ perierunt domus Israel. Euntes autem prædicatæ dicentes : quia appropinquavit regnum cœlorum (ibid.). » *Pes igitur pauperis* transitus est Dominicæ Incarnationis, quæ de loco in locum ivit, atque *gressus egenorum* incessus prædicationis apostolorum. Eum itaque conculcat *pes pauperis*, et *gressus egenorum*, cujus elationem conterit humilitas et conversatio inter homines atque doctrina Salvatoris discipulorumque ejus.

Historialiter autem incurvavit habitantes in excelso, quia Judæos qui erant in arce Sion, subjecti Tito captivos. *Et civitatem Jerusalem humiliavit usque ad pulverem*, quia non est in ea relictus lapis super lapidem. Quam conculcaverat *pes pauperis*, et *gressus egenorum*, quia ibi Dominus ipse, et discipuli ejus prædicaverant, ac deambulaverant. De cujus conversatione subditur :

VERS. 7. — « Semita justi recta est, rectus callis justi ad ambulandum. »

Semita quippe vel *callis* justi actio est tritæ conversationis, quam Christus gessit, dum præsentis vitæ cursum incederet. Quæ *semita recta est ad ambulandum*, ut omnes, qui rectæ conversationis viam sequi cupiunt, per eam incedere post illum non dubitent. Ad quem prophetarum voce subjungitur :

VERS. 8. — « Et in semita judiciorum tuorum, Domine, sustinimus te, nomen tuum et memoriale tuum in desiderio animæ. »

Prophetæ enim sustinuerunt Dominum, quia diutius expectaverunt ejus adventum. Quæ est *semita judiciorum* ejus nisi rectitudo conversationis, quæ probatur in judicii ejus ? In hac enim sustinuerunt eum prophetæ sancti. Cujus *nomen et memoriale* erat in *desiderio animæ* eorum, quia ejus charitate vulnerata mens eorum multum delectabatur, si vel nomen aut mentionem ejus ab ore cujusquam audiret.

Potest et Scriptura sacra *memoriale* ejus dici, quia ibi memorantur opera ejus. Quæ est in *desiderio animæ*, quia sancta anima lectiones divinas avidè desiderat. Nam et omnes, qui veraciter diligunt Salvatoris adventum, possunt ei versum istum decantare. Nam qui nomen Domini habet in corde, aliud non desiderat. Deinde propheta suum pandit desiderium, dicens.

VERS. 9. — « Anima mea desideravit te in nocte, sed et spiritu in præcordiis meis de mane vigilabo ad te. »

Nox vero vita est præsens in qua, quandiu sumus, dum interna suspicimus, sub incerta imaginatione caligamus. Unde propheta nunc ad videndum Dominum, quadam se premi caligine sentiens, loquitur : « Anima mea desideravit te in nocte. »

Ac si dicat : In hac obscuritate vitæ præsentis videre te appeto, sed adhuc infirmitatis nubilo circumscribor. Ille autem in præcordiis vigilat ad Dominum, qui torporis et negligentiae tenebras a se repellens, mentis oculos ad aspectum veri luminis apertos tenet. *Mane* vero primæva ætas est. Vel *mane* sit in nobis, cum erroris nostri obscuritas veritatis illustratione irradiatur. Mane sit in nobis, cum corda nostra justitiæ fulgor illuminat, quæ cæcitas culpæ velut nox deprimebat. *De mane* ergo propheta vigilare se ad Deum in præcordiis suis asserit, quia vel a primæva ætate, vel ex quo luce cognitionis ejus est illustratus, semper ad eum intendens voluntati ejus obsequi studet. Atque de his, qui vigilare negligunt, sententiam subjungit, dicens :

« Cum feceris judicia tua in terra, justitiam dis-

cent habitatores orbis. »
Justitiam discent, id est vigilare incipient habitatores orbis, id est qui mente mundum inhabitant. Sed quando discent justitiam? « Cum feceris judicia tua in terra, » Te enim ad judicium veniente ad cor suum quisque reducitur, ut sancta jam, cum agere non valet, sentiat : et rectum, quod sequi debuit, ex tortitudinis suæ pœna cognoscat. Unde bene per Jeremiam dicitur : « Congrega eos quasi gregem ad victimam, et sanctifica eos in die occisionis (Jer. xii, 3). » In die enim occisionis sanctificantur reprobi, quia tunc sancta, quæ debuerant agere sentiunt, cum digna pravitatis supplicia jam declinare non possunt. Sequitur :

VERS. 10. — « Misereamur impio, et non discet facere justitiam, in terra sanctorum iniqua gessit, et non videbit gloriam Domini. »

VERS. 11. — « Domine, exaltetur manus tua, et non videant : videant et confundantur zelantes populi, et ignis hostes tuos devoret. »

Vox est eorum, qui supra dicebant : « In semita judiciorum tuorum, Domine, sustinimus te. » *Misereamur*, aiunt, *impio* non statim condemnantes eum, sed adhuc expectantes, et divinam misericordiam ei annuntiantes, si forte pœnitentiam egerit. Et nos quidem ei miserebimur, sed ille *discet facere justitiam*, id est juste vivere. Unde et sequens ejus actio perversa. Et postquam est misericordiam consecutus, additur, scilicet quia in terra sanctorum iniqua gessit, id est inter bonos male vixit ad iniquitatis augmentum. Nam sicut magna laus est inter malos bene vivere, sic grandis ignominia est inter sanctos inique agere. Et ideo qui sic induratus est iniquitate, ut et inter justos inique vivere non erubescat, non videbit gloriam Domini, quam soli videbunt electi, sed in æternum damnatus perpetuus sustinebit tenebras

Vel Dominus ait : *Misereamur impio*, id est misericordiam potius consequatur impius, et discat clementiam meam, dum etiam ipse salvetur. Cui ex persona humanæ impatientiæ propheta respondet : « Et non discet facere justitiam. » Et est sensus : Et quomodo poterit nosse tuam justitiam, si tantam

A clementiam fuerit expertus? Redditque causas, quare eum velit Dei justitiam discere : Quia « in terra sanctorum iniqua gessit, » et contra sanctos tuos jugiter dimicavit, debet sentire tormenta. Rursumque Dominus sententiam temperans : « Et non videbit, inquit, gloriam Domini, » id est sufficet ei pro universa pœna, quod me cum sanctis meis non videbit in mea majestate regnantem. Sed qualiter omnes iniqui fallantur, adjungitur :

« Domine, exaltetur manus tua, et non videant : videant, et confundantur zelantes populi, » id est fidelibus invidentes. Intellectum quippe reproborum nunc merita obscurant, sed tunc cognitio reatus illuminat, ut et modo sequenda æterna non videant, et tunc ea, postquam amiserint, cernant. Nunc enim ea intelligere negligunt, vel appetere intellecta contemnunt; sed tunc ea intelligentes procul dubio desiderantesque conspiciunt, cum desiderata assequi nequaquam possunt. Et tunc confunduntur, cum eos in conspectu Judicis testis addicit [s. adducit]. Tunc enim Judex exterius cernitur, et accusator interiorius toleratur. Tunc enim omnis ante oculos culpa reducitur, et mens super gehennæ incendia suo igne gravius torquetur, ac demum gehennalibus flammis traditur. « Videant, inquit, et confundantur, et ignis hostes tuos devoret. » *Manus* enim divinæ operationis nescientibus reprobis exaltatur, quia dies judicii latenter appropinquat. Aliter tamen hæc intelligi possunt.

Quis enim est impius nisi Judæorum populus, qui Salvatorem impie peremit? Sed « Misereamur, inquit, impio, » quia post passionem Domini diutius est expectatus ad pœnitentiam ille perfidus populus. « Et non discet facere justitiam, » quia nec expectatus respiscere voluit, ut crederet in eum qui justificat impium. « In terra sanctorum iniqua gessit, » quia replevit iniquitatibus Jerusalem et Judæam, in qua sancti patres habitaverant. « Et non videbit gloriam Domini, » sed videbunt in quem compunxerunt (Zach. xii, 10). » Neque enim gloriam divinitatis ejus videbunt, sed formam servi, quam crucifixerunt. Vel in primo adventu viderunt gloriam ejus sicut nos, quando « Verbum caro factum est, et habitavit in nobis, et vidimus gloriam ejus (Joan. 1, 14). »

« Domine, inquit, exaltetur manus tua, et non videant, » etc. *Manus* enim Domini Christus est, quoniam « omnia per ipsum facta sunt (Joan. 1, 3). »

Exaltata est ergo manus Domini, et non viderunt Judæi, quia Christus in cœlum ascendit non credentibus eis. Cum autem ad judicium venerit, videbunt et confundentur hi Judæorum populi, qui zelo legis persecuti sunt apostolos, et ignis gehennæ devorabit hostes ejus. Ubi voce electorum subditur :

VERS. 12. — « Domine, dabis pacem nobis : omnia enim opera nostra operatus es nobis. »

Tunc enim pacem dabit æternam illis qui, dum hic viverent, contra diabolium quotidie pugnaverunt. Quibus omnia opera eorum operatus est, quia

sicut Apostolus ait : « Divisiones ; operationum sunt, idem vero Deus, qui operatur omnia in omnibus (I Cor. xii, 6). » Sed, licet omnia justorum opera Deus operetur in ipsis, ea tamen sic remunerat, ac si illa omnia hæc sine ipso fecerint. Et notandum, quod nihil pravi operis habeant, quibus omnia opera sua Deus operatus est. Deinde pœnitentes aiunt, quod ad reliquias Israel, quæ sub Elia credent, congrue potest referri.

VERS. 13. — « Domine Deus noster, possederunt nos domini absque te, tantum in te recordemur nominis tui. »

Hoc enim loquuntur, qui Domino servire debuerunt, sed ab immundorum spirituum dominio post hæc in iniquitatibus possessi sunt. Sed nunc recordari volunt nominis illius, ut semper ejus memores eum offendere jam caveant; et tantum in eo recordari quærent nominis ejus, quia « nemo potest duobus dominis servire (Matth. vi, 24). » Recordatur enim nominis ejus, sed non in eo tantum, qui et Deum cogitat, et ea, quæ sunt extra placitum ejus, aliquoties facit. Sequitur :

VERS. 14. — « Morientes non vivant, gigantes non resurgant : propterea visitasti et contrivisti eos, et perdidisti omnem memoriam eorum. »

Gigantes vel apostatas angelos vel superbos quosque homines nil obstat intelligi, cum propheta dicit : « Morientes non vivant, gigantes non resurgant. » Quos namque alios mortuos nisi peccatores nominat? Et quos gigantes, nisi eos, qui de peccato etiam superbiunt, appellat? Morientes ergo non vivunt, quia peccando viam justitiæ perdiderunt. Gigantes etiam resurgere post mortem nequeunt, quia post culpam suam, inflati per superbiam, et ad pœnitentiæ remedia non recurrunt. « Propterea visitasti, et contrivisti eos, » id est absque dubio visitabis et conteres eos in die judicii. Et perdidisti, id est perdes omnem memoriam eorum, ne jam ultra sit vel ulla memoria eorum. Sequitur :

VERS. 15. — « Indulsisti genti, Domine, indulsisti genti. Nunquid glorificatus es? Elongasti omnes terminos terræ. »

Genti Judæorum Dominus sæpe indulsit, id est peccata condonavit; sed non est ab ea glorificatus, imo valde exonoratus. Et in tantum dilexit hanc gentem, ut eam eligeret solam, et omnes terminos terræ, id est universas de circuitu nationes elongaret a te, et alienas reputaret. Sed quia et istæ post resurrectionem ejus accesserunt pœnitentes ad eum, apte sequitur :

VERS. 16. — « Domine, in angustia tua requisierunt te, in tribulatione murmuris doctrina tua eis. »

Omnes enim termini terræ, id est omnes orbis nationes requisierunt eum in angustia cordis afflicti. Et doctrina ejus in tribulatione murmuris fuit eis, dum, spiritu contribulato, præcepta ejus meditarentur. Murmur namque gemitum et orationem pœnitentium hic designat. Et quia ex ipsis gentibus multi

per totum orbem facti sunt martyres, subjungitur vox eorum, dicens :

VERS. 17. — « Sicut quæ concipit, cum appropinquaverit ad partum, dolens clamat in doloribus : sic facti sumus a facie tua, Domine. »

VERS. 18. — « Concepimus, et quasi parturivimus, et peperimus spiritum salutis. »

Sicut enim mulier, quæ concipit, instante partu, clamat in doloribus suis; ita sancti martyres, verbum Dei corde concipientes, quasi parturierunt, id est angustia dolorum in tormentis afflicti sunt, atque pepererunt spiritum, id est reddiderunt animam. Ut enim jam diximus, parturire est ante partum dolere; parere vero, partum effundere. Parturierunt ergo beati martyres, dum in passione doloribus urgerentur, atque pepererunt cum emitterent animas. Quorum fortassis adhuc voce subditur :

« Salutes non fecimus in terra, ideo non ceciderunt habitatores terræ. »

Nam in cœlo, id est in corde electorum, salutes multimodas operati sunt martyres; sed in terra, id est in mente reproborum, salutes non fecerunt. Et ideo non ceciderunt, sed in superbiam adhuc eriguntur habitatores terræ, id est illi, qui præsens exilium pro habitatione patriæ diligunt. Vel eorum vox est, qui tempore pacis post martyres fuerunt : « Salutes in terra non fecimus. » Nam viri fortes Israel, cum ingentes hostium strages darent, salutes in populo suo fecisse dicebantur, sicut Samson, cum maxilla asini mille Philisthæos interfecisset, ait ad Dominum : « Tu dedisti in manu servi tui salutem hanc maximam, atque victoriam (Jud. xv, 18). » Sed et Jonathan, filius Saul, Philisthæos percussit, atque dictum est : « Quia fecisti salutem magnam in Israel (I Reg. xiv, 45), » et ita dici solebat. Aiunt ergo : « Salutes non fecimus in terra, ideo non ceciderunt habitatores, » Ac si dicant : Prædicationis gladio gentem vitiorum potenter non extinximus, pro populo virtutum pugnantes, et ideo prostrata non sunt vitia nostræ carnis, id est habitatores terræ non ceciderunt.

Vel amatores sæculi sunt habitatores terræ, quia mens eorum in terrenis habitat, qui non ceciderunt ab elatione sua. Quoniam salutes non fecimus in terra, id est gladio verbi Dei potenter eorum malitiam et internum languorem non interfecimus. Sequitur vox Ecclesiæ dicens de martyribus :

VERS. 19. — « Vivent mortui tui, interfecti mei resurgent. »

Patet enim hoc. Qui enim pro Christo mortem subierunt, vere victuri sunt. Sequitur :

« Exspergiscimini, et laudate, qui habitatis in pulvere, quia ros lucis ros tuus, et terram gigantum detrahes in ruinam. »

« Exspergiscimini, qui habitatis in pulvere, » id est evigilate, qui dormitis in sepulcris, quia ros tuus, o Domine, quo irrigabuntur ut resurgant, ros lucis, id est gratia, quam eis infundes, illuminans est, ut, cordis nebulis effugatis, gloriam tuam jam

manifeste videant. Quomodo enim jactis in terram A seminibus ros paulatim crescere facit herbas, et ad fruges sui generis pervenire; sic tuus ros in electis operabitur. « Et terram gigantum detrahes in ruinam, » id est carnem superborum demerges in infernum.

Vel ita : « Exspergiscimini, qui habitatis in pulvere, » id est torporem et negligentiam abjicite, qui terrena semper cogitatis. In pulvere enim habitant, quorum mens in terrenis cogitationibus moratur. Sed quomodo tales ad laudem Creatoris exspergisci possint, aperitur; quia ros tuus, quo lavas ab hoc pulvere, ros lucis est, id est gratia tua, per quam cor a terrenis cogitationibus mundas, illuminatrix est. Pulvis namque cogitationum carnalium excæcat mentem, sed ros gratiæ supervenientis illuminat eam. « Et terram gigantum detrahes in ruinam, » quia mentem superborum gravabis, ut deterius corruant. Sequitur :

VERS. 20. — « Vade, popule meus, intra cubacula tua, claude ostia tua super te, abscondere modicum ad momentum, donec pertranseat indignatio. »

Vadimus, cum operamur; cubacula ingredimur, cum secreta nostræ mentis intramus, ostia claudimus, cum desideria illicita coercemus. Ostia quippe nostræ mentis desideria ejus sunt. Euntos ergo jubemur ingredi cubacula, ut operantes non remaneamus foris in favore laudantium, sed ad secretum cordis revertentes, ibi gloriam queramus. Ostia quoque diligenter claudenda sunt, ne fiat in nobis, quod Jeremias plangit : « Ascendit mors per fenestras nostras, ingressa est domos nostras (Jerem. ix, 21). » Mors enim per fenestras sive per ostia domus ingreditur, cum peccatum per auditum et visum, aut per desideria mentes nostras penetrat. Abscondi vero parumper ad momentum præcipimur, ut, dum in præsentî vita sumus, gloriam foris non queramus de nostris operibus. Omne enim tempus vitæ humanæ ad comparisonem æternitatis breve est ut momentum. Omnipotentis autem Dei indignatio in hoc quotidie vim suæ distinctionis peragit, quod viventes indigne dignis suppliciis demergit. Quæ scilicet indignatio nunc quidem transit, sed in fine pertransit, quia modo agitur, sed in mundi termino consummatur. Quousque igitur pertranseat, id est usque in finem sæculi, jubetur Ecclesiæ populus abscondi, quia Dominus in nocte præsentis vitæ transit per terram Ægypti, id est per hunc mundum, percutiens primogenita Ægyptiorum, et omnes quos foras invenerit. Sequitur :

VERS. 21. — « Ecce enim Dominus egredietur de loco suo, ut visitet iniquitatem habitatoris terræ contra eum : et revelabit terra sanguinem suum, et non operiet ultra interfectos suos. »

Quis est Domini locus nisi supernum cælorum habitaculum; unde scriptum est : « Quis ascendet in montem Domini, aut quis stabit in loco sancto ejus? » (Psal. cxlvi, 3.) Egredietur itaque de loco sancto suo, quia de cælo veniet ad iudicium. « Ut

visitet iniquitatem habitatoris terræ contra eum, » id est examinet pravitatem populi reproborum, qui mente mundum inhabitat, et adversans eam ulciscatur.

« Et revelabit terra sanguinem suum, » quem corporibus humanis fustum biberat, quia tunc omnis sanguis, qui effusus est, manifestabitur, et quare effusus sit declarabitur atque indicabitur. « Et non operiet amplius interfectos suos, » quia tunc omnes resurgent.

Vel de loco suo Dominus egreditur, quando misericors, et miserator, et clemens pater filios negligentes ferire compellitur, et quodammodo de sua sententia commutari. Ut visitet, et iram suam inducat super habitatores terræ. Quomodo enim, qui in carne sunt, Deo placere non possunt; sic qui in terra habitant. Terra vero nunc animam designat quæ carnaliter vivit. Quæ revelabit sanguinem suum, si quempiam scandilazavit et a vita dilectionis exsuxit. Vel sanguinem nostrum, quem susceperat, revelabit, nec operiet nos amplius, sed producet foras. Sequitur :

CAPUT XXVII.

VERS. 1. — « In die illa visitabit Dominus in gladio suo duro et grandi et forti super Leviathan serpentem vectem, et super Leviathan serpentem tortuosum, et occidet cetum, qui in mari est. »

Gladius Domini est sententia iudicis, de quo Job dicit : « Fugite a facie gladii, quoniam ultor iniquitatum gladius est, et scitote esse iudicium (Job xix, 29). » Qui gladius est durus, quia dure percutit, et grandis, quia tam grandi plaga percutit, ut æternam mortem inferat; et fortis, quia frangi vel flecti non potest a rigore suo, quo punit æternaliter impios.

Hoc igitur gladio visitabit Dominus in die illa super Leviathan, quia perpetuis diabolus tormentis tradet. Leviathan quippe dicitur additamentum eorum, id est, additamentum hominum. Nam serpens iste, quia hominibus, quos Deus creavit, peccatum addidit, vocatur Leviathan, id est additamentum eorum. Vel quia, dum se divinitatem eis additurum fallaciter polliceretur, immortalitatem abstulit, per irisionem dicitur Leviathan. Sed propheta, qui nunc serpentem dixerat, tortuosumque subjungit, interposuit vectem, quia in serpentis tortitudine fluxa molities, in vecte autem est duritia rigiditatis. Ut ergo hunc et durum signaret, et mollem, etiam vectem nominat, et serpentem. Durus quippe est per malitiam, mollis per blandimenta. Vectis ergo dicitur, quia usque ad necem percutit; serpens autem, quia se per insidias molliter infundit.

Quid vero maris appellatione nisi corda carnalium tumidis cogitationibus fluctuosa figurantur? Quid autem ceti nomine nisi antiquus hostis exprimitur, qui dum mentes sæcularium possidendo penetrat, quasi in eorum lubricis cogitationibus natat? Hunc ergo cetum interficiet Dominus in die illa,

quia perpetuis eum suppliciiis mancipabit. Sequitur :

VERS. 2. — « In die illa vinea meri cantabit ei. »

Vinea meri plebs Israelitica est, quæ quondam in sanctis Patribus merum gratiæ spiritalis et bonorum operum habuit, sed in passione acetum pro mero dedit ei sitiienti. Sed quando reliquiæ illius in fine convertentur, et dicent : « Benedictus, qui venit in nomine Domini, in die illa vinea meri cantabit ei (Matth. XXI, 9), » quam quia Dominus ipse quondam custodire semper solebat, et tamen per Romanos eam afflicturus erat, subjungit :

VERS. 3. — « Ego Dominus, qui servo eam, repente propinabo ei. »

Hoc de antiquis et novellis temporibus dicitur. Servo eam temporibus Ezechiæ, temporibus Zorobabel, temporibus Machabæorum, temporibus apostolorum. Sed nunc repente propinabo ei calicem iræ meæ per Vespasianum et Titum. Rursum de priori tempore dicit :

« Ne forte visitetur contra eam, nocte et die servo eam. » Ne visitetur contra eam, id est ne fiat ei malum ab aliquo. Noctæ et die, in prosperis et adversis, vel assidue servo eam. Et pro malis quæ sub Novo Testamento fecit in eum, adjicit :

VERS. 4. — « Indignatio non est mihi. »

Jure enim indignatus est Dominus, quoniam « In propria venit, et sui eum non receperunt (Joan. I, 11). » Et adjunxit :

« Quis dabit me spinam et veprem in prælio, » id est me faciet durum et asperum, ut per Romanos consurgam in prælium contra gentem hanc, qui semper mansuetus et misericors esse consuevi? Atque subdit :

« Gradiar super eam, succendam eam pariter. »

VERS. 5. — « An potius tenebo (127) fortitudinem meam? »

Gradiar super eam conculcans eam; et succendam pariter, id est totam simul gentem igne iræ meæ consumam. An potius tenebo fortitudinem meam parcendo illi? Utique parcam illi, quia sequitur :

« Faciet pacem mihi, faciet pacem mihi. » Pacem sub apostolis, pacem sub Elia faciet.

VERS. 6. — « Qui ingrediuntur impetu ad Jacob, florebit, et germinabit Israel, et implebunt faciem orbis semine. »

Apostoli qui, « ubi erat impetus spiritus, illuc gradiebantur (Ezech. I, 12), » ingrediebantur impetu vehementis spiritus ad Jacob, id est ad populum Judæorum, Evangelium illis prædicantes; et tunc Israel, id est populus Hebraicus, floruit fide bonisque cogitationibus, et germinavit, sanctis operibus; ac deinde ipsi prædicatores, qui ingrediebantur impetu spiritus ad Jacob, impleverunt faciem totius orbis semine prædicationis. Cum autem dicitur : « Qui ingrediuntur impetu ad Jacob, » in-

terponitur : « Florebit, et germinabit Israel; » atque de illis qui ingrediebantur impetu ad Jacob, subditur : « Et implebunt faciem orbis semine. » Sequitur :

VERS. 7. — « Nunquid juxta plagam percutientis se percussit eum, aut sic cecidit (128) interfectos ejus sicut occisus est? »

Non ita percussit Dominus populum judaicum, quomodo ipse percussus est ab eo; neque sic occidit eum, quomodo ille martyres ejus. Illi enim sine misericordia crucifixerunt eum, et prædicatores ejus interfecerunt; ille autem per quadraginta annos spatium penitentiæ misericorditer eis concessit. Sed quid de hac plebe subditur nolente converti?

VERS. 8. — « In mensura contra mensuram, cum abjecta fuerit, judicabis eam. »

« Cum abjecta fuerit, » id est ab apostolis derelicta nolens agere penitentiam, « judicabis eam in mensura contra mensuram, » ut qualia egit, talia recipiat. Occidit Salvatorem: occidatur a Romanis. Dispersit per mundum prædicatores expellendo a finibus suis: dispergatur a solo proprio per universum orbem. Sequitur : « Meditata est in spiritu suo duro per diem æstus. »

VERS. 9. — « Idcirco super hoc dimittetur iniquitas domui Jacob, et iste omnis fructus, ut auferatur peccatum ejus. »

Dies æstus est tempus tribulationis. Judæa ego per diem æstus, id est eo tempore quo Christum persequebatur, meditata est in spiritu suo duro, quia in corde suo adamantino se exercuit ad malum, et excogitavit adversa, quæ faceret Domino juxta illud : « Qui cogitaverunt iniquitatem in corde, tota die constituebant prælia (Psal. cxxxix, 3). » Semper enim studuerunt eum persequi. Idcirco, quia persecuti sunt eum usque ad mortem, super hoc, id est ex hoc quod ita meditati sunt contra eum, dimittetur iniquitas domui Jacob, id est illis qui post resurrectionem ejus per apostolos credent, quibus ipse dixit : « Cum exaltaveritis Filium hominis, tunc cognoscetis quia ego sum (Joan. VIII, 28). » Et Petrus postea jam corde compunctis et consilium quærentibus, quia se Christum crucifixisse cognoverant : « Penitentiam, inquit, agite, et baptizetur unusquisque vestrum in nomine Domini nostri Jesu Christi in remissionem peccatorum vestrorum, et accipietis donum Spiritus sancti (Act. II, 38). » Ait igitur quia idcirco dimittetur iniquitas domui Jacob, et iste omnis fructus ejus est : ut auferat peccatum ejus. Nam nisi offenderent in lapidem offensionis, ut implerentur facies eorum ignominia, non quærerent nomen Domini Jesu, per quod datur remissio peccatorum. Vel Dominus in Spiritu suo duro atque vehementi meditatus est contra Judæam in die æstus, id est in tempore persecutionis, quando ardentior indignationis dies est atque pœnarum. Sequitur :

(127) Alias tenebit.

(128) Alias, occidit.

« Cum posuerit omnes lapides altaris sicut lapides cineris allisos, non stabunt luci et delubra. »

Quod facturi erant Romani, Judæam dicit facturam, quia propter ejus rebellem pertinaciam factum est; Romani enim posuerunt *omnes lapides altaris Dei sicut lapides cineris allisos*, quia templum succenderunt, sicut et in Psalmo dictum fuerat: « Incenderunt igni sanctuarium tuum (Psal. lxxiii, 7). » Sed quando destructum est templum Jerusalem non steterunt *luci et delubra*, quia tunc prædicantibus apostolis in gentibus succisa sunt idolorum nemora, et subversa sunt fana, ut ibi ædificaretur Ecclesia. Nam de destructione Jerusalem adhuc subditur:

Vers. 10. — « Civitas enim munita desolata erit, speciosa relinquetur, et dimittetur quasi desertum; ibi pascetur vitulus, et ibi accubabit, et consumet summitates ejus. »

Muris namque munita erat Jerusalem, et gloria sæculi speciosa; sed tandem, abscedentibus Romanis, dimissa est quasi desertum. Vitulum appellat Titum Vespasiani filium, quia et Jeremias Chaldæis ait: « Exsultatis, et magna loquimini diripientes hæreditatem meam, quia effusi estis sicut vituli super herbam, et mugistis ut tauri (Jer. l, 14). » Hic ergo vitulus pastus est ibi, et accubavit, quia ibi cuncta devoravit; et ibi obsedit, et summitates ejus consumpsit, qui turres illius destruxit. Sequitur:

Vers. 11. — « In siccitate messes illius conterentur, mulieres venientes et docentes eam. »

Quia « messis est consummatio sæculi (Matth. xiii, 39), sicut ait Dominus; messis populi hujus vocari potest mors, quam in illa obsidione pertulit, quia fere totus fame et peste, et gladiis est interemptus. Sed messis ista siccitatem habuit, quia sine gratia Dei et fidè mortui sunt omnes hi. Quo contra de populo electorum dicit: « Ros morabitur in messione mea (Job xxix, 19). » Ros enim, qui desuper cadit, gratia est, quæ de sursum descendit. Et ros moratur in messione justorum, quia præsentem vitam in gratia Dei finiunt.

In siccitate ergo messes illius, contrite sunt mulieres, quia non solum virgines, sed et femineus sexus ibi consumptus est in peccato perfidiæ. « Mulieres, inquit, venientes et docentes eam. » Istante obsidione, forsitan veniebant antea mulieres industres [f. illustres] in Jerusalem, et docebant viros, quemadmodum resisterent hostibus. Vel mulierum nomine signari possunt reliquæ civitates Judæorum, quæ Jerosolymitanis auxiliabantur. Sed quod mulieres viros docuerint credi potest, et ex eo quod sequitur:

« Non est enim populus sapiens. » Quia videlicet sapientiam Dei, quæ Christus est, ignoravit, ideoque et humanam industriam perdidit. Atque de ejus excidio subditur: « Propterea non miserebitur ejus, qui fecit eum; et qui formavit eum, non parcat ei. » Vel sapiens non est, quia Scripturarum scientiam perdidit, et propterea venientibus Romanis non parcat ei Dominus. Sequitur:

Vers. 12. — « Et erit in die illa, percutiet Dominus ab alveo fluminis usque ad torrentem Ægypti, et vos congregabimini unus et unus filii Israel. »

Percutiet atque vastabit Dominus terram Judæorum ab Euphrate sive a Jordane usque ad Nilum sive Ryonorum; et vastatis regionibus, pauci qui superfuerint Judæi, congregabuntur in diversis locis unus et unus, ut adhuc rebellare conentur. Sed his de Judæorum exterminio dictis, de gentium vocatione subditur:

Vers. 13. — « Et erit in die illa, clangetur tuba magna, et venient, qui perditii fuerant de terra Assyriorum, et qui ejecti erant in terra Ægypti, et adorabunt Dominum in monte sancto in Jerusalem. »

Tuba quippe magna vox apostolicæ prædicationis est. Terra Assyriorum gentilitas est. Assyrii namque sunt dæmones, qui convincent iniquitates, et coarguent in adventu Judicis peccatores. Sed et terra Ægypti gentilitas est, quoniam Ægyptus dicitur tenebræ, et appellatione tenebrarum exprimitur caligo mentium lumen veritatis ignorantium. Mons sanctus in Jerusalem Christus est in Ecclesia. Sequitur:

CAPUT XXVIII.

Vers. 1. — « Væ coronæ superbiæ, ebriis Ephraim et flori decidenti gloriæ exsultationis ejus, qui erant in vertice vallis pinguis erantes a vino! »

Vers. 2. — « Ecce validus et fortis Dominus sicut impetus grandinis, turbo confringens, sicut impetus aquarum multarum inundantium, et emissarum super terram spatiosam. »

Vers. 3. — « Pedibus conculcabitur corona superbiæ ebriorum Ephraim. »

Vers. 4. — « Et erit flos decidens gloriæ exsultationis ejus, qui est super verticem vallis pinguium quasi temporaneum ante maturitatem autumnii; quod cum aspexerit videns, statim ut manu tenuerit, devorabit eum. »

Vers. 5. — « In die illa erit Dominus exercituum corona gloriæ: et sertum exsultationis residuo populi sui. »

Vers. 6. — « Et spiritus judicii sedenti super judicium, et fortitudo revertentibus de bello ad portam. »

Vers. 7. — « Verum hi quoque præ vino nescierunt, et præ ebrietate, absorpti sunt a vino, erraverunt in ebrietate, nescierunt videntem, ignoraverunt judicium. »

Vers. 8. — « Omnes enim mensæ repletæ sunt vomitu, sordibusque, ita ut non esset ultra locus. »

Textum litteræ posuimus, ut ad ejus sensum verius attingamus. Decem tribus vocabantur Ephraim, vel ab Ephraim filio Joseph, cujus tribus copiosior erat et nobilior, vel a Jeroboam filio Nabath Ephrateo, qui primus super eas rex est constitutus.

Væ, inquit, coronæ superbiæ! id est multitudini superbiæ, scilicet ebriis Ephraim, id est errantibus

idololatrias decem tribuum! et *væ flori gloriæ ejus*, A pheta: « Omnis caro fenum, et omnis gloria ejus quasi flos feni (*Isa. xl, 6*). » Sed hic *flos* est *decidens*, quoniam « exsiccatum est fenum, et cecidit flos, quia Spiritus Dei sufflavit in eo (*ibid. 7*). » « Qui erant in vertice vallis pinguisimæ, » quia deprimebant Ecclesiam. Quasi enim supra verticem ei erant, quam sæculari potentia conculcabant. Vel quia non sequebantur tenuitatem mannæ, et humilitatem ecclesiasticam, sed in monte superbæ pinguisimo versabantur ebrii erroribus.

Ecce validus et fortis Dominus, ut expugnet eos per manus Assyriorum, sicut vehemens turbo *confringens impetus grandinis*, et ædificia subvertens. Et sicut *impetus aquarum* fortiter inundantium per terram plenam omnia levia facile trahit, sic Dominus per impetum multitudinis Assyriorum rapiet decem tribus in captivitatem. Et tunc inimicorum *pedibus conculcabitur corona superbæ* istorum, quia destruetur regnum eorum.

« Et erit flos gloriæ ejus quasi temporaneum ante maturitatem, quod mox devoratur. » Hoc est dicere: Quomodo si inveniatur racemus in vinea, vel in arbore fructus ante maturitatem autumnii, et mox, ut eum aliquis aspexerit, concupiscentia ductus rapiat eum avide, et comedat, ita Sennacheribet exercitus ejus, videns gloriam decem tribuum, concupiscet eam, et auferet atque bona earum omnia.

In die illa, hoc est in tempore, quo decem tribus in captivitatem ductæ fuerint, erit Dominus *residuo populi sui*, id est Judæ et Benjamin, *corona gloriæ*, ut protegat eos et honorificet. Et ipse erit *spiritus judicii* Ezechix *sedenti super judicium*, id est in throno judiciali, quia inspirabit quomodo judicet. Et ipse erit « fortitudo revertentibus de bello (*IV Reg. xix, 35*), » quo percussit Angelus Domini in castris Assyriorum centum octoginta quinque millia. Ierunt enim Judæi colligere spolia eorum, et reversi sunt Jerusalem de cælo habentes fortitudinem.

Verum hi quoque, id est duæ tribus *præ vino erroris nescierunt* liberatorum suum, et *præ ebrietate*, id est per idololatriam, et per Manassen *erraverunt*. Sacerdos et propheta nescierunt *præ ebrietate* errorum, quia sacerdos immolavit idolis, et propheta vaticinatus est in Baal. *Omnes enim mentes repletæ sunt vomitu, sordibusque* quia in omnibus eorum mensis erant carnes, quæ fuerant idolis immolatæ, et cætera dæmonum sacrificia, ita ut nullus superesset locus ibi absque sordibus hujusmodi, ne Dominus in eis locum habitationis haberet. D

Sed hæc intelligi et aliter possunt. Quid enim per decem tribus, quæ deserentes templum Domini coluerant idola nisi multitudo signatur hæreticorum; hi enim erroribus suis ebrii sunt, id est a sensu rationis alieni. Corona vero magistrorum discipuli sunt sicut ait Apostolus his, quos converterat: « Quæ est spes nostra aut gaudium, aut corona? Nonne vos ante Dominum (*I Thess. ii, 19*)? Similiter et hæretici eos, quos seduxerint, quasi coronam suam fore gloriantur. Sed *væ huic coronæ!* quia sicut beatus Job de quolibet hæretico dicit: « Si multiplicati fuerint filii ejus, in gladio erunt (*Job xxvii, 14*). »

Quis autem sit *flos* hujus coronæ, docet iste pro-

« Ecce validus et fortis Dominus sicut impetus grandinis, turbo confringens, » quia secundum libri hujus sequentia, veniens ad judicium « allidet eos in turbine et in lapide grandinis (*Isa. xxx, 30*); » sicut impetus aquarum multarum inundantium, quia « Spiritus ejus velut torrens inundans usque ad medium colli, et ad perdendas gentes ad nihilum (*ibid. 28*). »

« Pedibus conculcabitur corona superbæ ebriorum Ephraim, » sicut justis per Malachiam dicitur: « Egrediemini et salietis sicut vituli de armento, et calcabitis impios, cum fuerint cinis sub planta pedum vestrorum in die, qua ego facio dicit Dominus (*Malach. iv, 2*). »

« Et erit flos decidens gloriæ ejus quasi temporaneum ante maturitatem autumnii, quod mox, ut mane venerit, comedetur, » quoniam hæretici, eum de hac vita exierint, non expectant ad tormenta diem judicii, quæ per maturitatem autumnii potest intelligi, sed statim ab antiquo hoste devorantur in æternæ perditionis barathrum absorpti.

« In die illa erit Dominus corona gloriæ residuo populi sui, » id est his, qui in Ecclesia permanent, quia perfecti, cum de hoc sæculo exeunt, mox regni coronam percipiunt. Et ipse Dominus erit *Spiritus judicii sedenti super judicium*, quia intimabit Salvatori nostro, quemadmodum judicet, qui ait: « Non possum ego a me ipso facere quidquam, sed sicut audio, judico (*Joan. v, 30*). »

Et ipse Dominus erit *fortitudo revertentibus de bello*, id est de vitæ hujus certamine: *ad portam*, id est ingressum regni cælorum. Solet enim hostis antiquus cum suis satellitibus ante regni januam gravia concitare prælia, ut fidelium animas de corporibus egressas cælum intrare non sinat, et idcirco Dominus electis suis *ad portam fortitudo* est.

« Verum hi quoque præ vino nescierunt » quia et hi, qui sunt in Ecclesia, curis sæcularibus inebriantur, et variis desideriis. Multæ enim sunt ebrietates: inebriamur ira, tristitia, amore, concupiscentia et vana gloria, cæterisque vitiorum potionibus; et quidquid ita mentem debriat, appellatione vini potest designari. Nam, sicut videmus ebrii corpus moveri, vacillare pedes, caput et tempora prægravari, linguam ligari, ac hærentibus labiis verba præcidi: similiter est videre eos, qui mente sunt ebrii, quomodo moveantur, quomodo instabiles gressu sint, quomodo et debilitante mente et fluctuante cogitatu nihil firme teneant, sed perturba-

tionibus semper agantur incertis. Qui enim sensum deserit Deum jugiter cogitandi, cor hujus commotione, ac perturbatione, ac malitia repletur et amaritudine. Nam dura quidem ex præsens vitæ amore tolerant homines, et tamen affectu nimix cupiditatis obligati laborem ejusmodi tolerantix voluptatem putant. Unde recte Jeremias totius in se humanæ conversationis speciem sumens, per lamentum queritur, dicens: « Inebriavit me absinthio (Thren. iii, 15). » Ebrius enim, quod patitur, nescit. Qui vero absinthio debriatur, et hoc quod sumpsit, amarum est, et tamen non intelligit eandem, quæ repletur amaritudinem.

Humanum igitur genus recto Dei judicio in voluptatibus suis sibi dimissum, atque per easdem voluptates spontaneis tribulationibus traditum absinthio est ebrium, quia et amara sunt, quæ pro hujus vitæ amore tolerat, et tamen eandem amaritudinem cæcitate cupiditatis quasi insensibilitate ebrietatis ignorat. Mundi enim gloriam sitiens, dum multas pro ea tribulationes reperit, amarum est quod bibit. Sed quia hoc nimis inhianter sumpsit, ejusdem amaritudinis malum discernere jam præ ipsa ebrietate non sufficit. Quoniam igitur non solum gentiles et hæretici, sed etiam multi, qui se fideles esse fententur, et insuper etiam plerique religionum professores hujusmodi ebrietatibus confusi sensum rationis amiserunt, recte nunc dicitur: « Verum hi quoque præ vino nescierunt, et præ ebrietate erraverunt. » Nam vino cupiditatum ebrii regulam veritatis ignorant. Sed adhuc gravius est, quod subditur, quia sacerdos et propheta nescierunt præ ebrietate. Quis enim sacerdos hic dicitur nisi qui officium quidem sacerdotale suscepit, sed opus officii non implet? Et quis hoc loco propheta vocatur nisi quilibet prædicator, qui ventura justorum gaudia malorumque tormenta prædicat: Sed et isti præ ebrietate nescierunt, quia dum mens eorum occupatur ad temporalia, providere subjectis nescit æterna; et dum exterioribus dediti sunt, interiorum scientiam amiserunt. Vix enim sacerdos jam invenitur aut prælatus Ecclesiæ, qui Scripturas Dei meditetur, sed « absorpti sunt a vino, erraverunt in ebrietate, » quia sæcularibus curis intenti, tanto sunt ab eisdem curis absorpti, quanto a divina contemplatione foras exierunt, et animus eorum usu temporalis curæ obduruisset a cælesti desiderio, atque per actionem sæculi ipso usu obduratus ad ea vix emolliri valet, quæ pertinent ad charitatem Dei.

Et quia plerique eorum caute non cogitant, quod omnia, quæ nunc aguntur, Deus consideret, qui et de omnibus facturus est judicium, nescierunt omnia videntem Deum, ignoraverunt judicium ejus futurum.

« Omnes enim mensæ repletæ sunt vomitu, sordibusque. » Quid mensarum nomine nisi Scripturæ sanctæ signantur, quæ spiritalibus epulis nos pascunt? Unde et Psalmista: « Parasti, inquit, in conspectu meo mensam (Psal. xxii, 5). Quid vero per sordes nisi peccata? Unde Jeremias de negli-

A gente anima: « Sordes ejus in pedibus ejus, nec recordata est finis sui (Thren. i, 9). » Sordes namque in pedibus peccata sunt in operibus. Quid autem per vomitum nisi peccata per confessionem ejecta deincepsque resumpta figurantur? Nam « sicut canis, qui revertitur ad vomitum suum, sic imprudens iterat stultitiam suam (Prov. xxvi, 11). »

Quia igitur omnia Scripturarum præcepta sanctorum operuerunt isti vel semel actis vel iteratis culpis, omnes mensæ eorum dicuntur repletæ vomitibusque, ita ut locus jam in eis non appareat, quem sordibus non inquinaverunt. Vel universa doctrina eorum, et cuncta mysteria vomitu plena sunt et sordibus, dum Scripturarum sanctorum non digerunt cibos, sed immaturos et fetentes egerunt, B ita ut nullum in eis Deus reperiat locum.

Sed his ita discussis studioso lectori suggerimus, quia potest adhuc per Ephraim designari perditus iste populus Judæorum, et per residuum populi Dei populus Christianorum; aut certe per Ephraim, qui ubertus interpretatur, multitudo carnalium, qui sunt in Ecclesia, et per residuum populi Dei sacrarum professores religionum. Sed juxta superiorem sensum videamus sequentia. Clamat enim propheta Judæis, dicens:

VERS. 9. — « Quem docebit scientiam, et quem intelligere faciet auditum? Ablactatos a lacte, avulsos ab uberibus. »

VERS. 10. — « Quia manda, remanda, manda, remanda; exspecta, reexpecta, exspecta, reexpecta: modicum ibi, modicum ibi. »

VERS. 11. — « In loquela enim labii, et lingua altera loquetur ad populum istum. »

VERS. 12. — « Cui dixit: Hæc est requies mea, reficite lassum, et hoc est refrigerium meum, et noluerunt audire. »

VERS. 13. — « Et erit eis verbum Domini: Manda, remanda, manda, remanda, exspecta, reexpecta, exspecta, reexpecta; modicum ibi, modicum ibi, ut vadant, et cadant retrorsum, et confundantur, et illaqueentur, et capiantur. »

Quem, inquit, ex Judæis docebit Dominus, ut, quod audierit, intelligat et operetur? Non docebit istos, qui lacte semper indigent, sed Christianos oblactatos, id est abstractos a lacte puerilis scientiæ, et avulsos ab uberibus infantilis doctrinæ. « Omnis enim, qui lactis est particeps, expertus est sermonis justitiæ, parvulus enim est; perfectorum autem est solidus cibus eorum, qui pro ipsa consuetudine exercitatos habent sensus ad discretionem boni et mali (Hebr. v, 13). » Non igitur istos pueriliter docebit ultra Dominus, sed alios, qui lacte jam non egeant, et sermonem justitiæ possint suscipere. Isti enim dicere consueverunt: « Manda, remanda, » etc. Cum enim per aliquem ex prophetis increparet eos Dominus, et ad pœnitentiam hortaretur, atque captivitates et mala minaretur eis, illi cernentes, qui mox captivitas et afflictio prædicta non veniebat, non credebant prophetæ, sed irridebant eam, dicen-

tes : « Manda, remanda ; » ac si dicerent : Præcipe, A præcipe quid facere debeamus, et minare nobis mala. Non enim veniet super nos quod minaris. Econtra vates respondebat : « Exspecta, reexpecta ; modicum ibi, modicum ibi, » id est in illa comminatione, quam per os meum audisti, quia post modicum veniet tibi malum quod locutus sum.

« In loquela enim labii et lingua altera loquetur ad populum istum, » id est præsens loquetur, et aliter loquetur, quia malum, quod locutus fuerit, adducet mox super eos non dans ultra pœnitentiæ locum.

« Hæc est, inquit, requies mea, reficite lassum, » id est quietem et epulas in vobis mihi præbeat is bene vivendo, quia diu sum fatigatus iniquitates vestras tolerando. Qui enim ad pœnitentiam conversus bonis operibus, insistit, reficit Dominum dicentem : « Manducemus et epulemur, quia hic filius meus mortuus fuerat, et revixit, perierat, et inventus est (Luc. xv, 23). » Qui vero permanet in peccatis, laborare facit eum dicentem : « Præbuisis mihi laborem in iniquitatibus vestris (Isa. xliii, 24). » Sed hoc audire noluerunt Judæi, ut ei refrigerium in se ipsis darent.

« Et erit, inquit, eis verbum Domini : Manda, remanda. » Cum enim ad pœnitentiam eos, ut diximus, hortaretur aliquis propheta, et minaretur eis adversitates, illi se non corrigebant, sed insuper prophetæ verbum sumebant in derisionis canticum, dicentes : « Manda, remanda, manda, remanda ; exspecta, reexpecta, exspecta reexpecta ; modicum ibi, modicum ibi. » Ac si desiperent, dicentes : Præcipe atque præcipe quid agamus, et ut exspectemus captivitatem præstolantes, modicum jubeto frequentius. Ante enim ex hac vita migrabimus, quam hoc veniat quod præsentias. Sic enim dicere consueverant et iniquitates augere, donec ab adversariis ducerentur captivi. Unde convenienter ait, quia « erit eis verbum Domini : Manda, remanda, etc., ut vadant, et cadant retrorsum, et confundantur, et illaqueentur, et capiantur. » Ibant enim in adventionibus suis, ut caderent in manibus hostium, et illaquearentur ab eis, et confunderentur.

Sed hæc et ad eos, qui sunt in Ecclesia, referamus. Rejectis enim Judæis, quem docebit Christus pati pro nomine suo futuras tribulationes? Eos utique qui ablactati sunt a lacte, id est apostolos et eorum sectatores. Exspecta, inquit, etc. Loquitur autem ad chorum apostolorum omniumque credentium, ut non ad unam, sed ad multas se paret tribulationes, ut cum tribulatus fuerit, atque pressus, speret, et super Deo spem habeat. Quod si paululum tardaverint quæ promissa sunt, non sit incredulus. Modicum enim parumque, et venient quæ promissa sunt. Sed impii noluerunt audire apostolos, quin potius gladiis ac blasphemis sæviebant. Unde hoc, quod ad populum Dei dicebatur : Tribulationem sustine, exspecta spe, exspecta spe, adhuc modicum, adhuc modicum ; illis versum est in pœnam, ut vadant, et corruant retrorsum, et in periculum

æternis mortis incidant, et absque ullo miseriarum fine capiantur.

Notandum vero, quod cæteri codices non *ablactatos habent*, sed *ablactatum*, neque *avulsos ab uberibus*, sed *avulsam*. Sic enim dicitur : « Quem docebit scientiam, et quem intelligere faciet auditum? Ablactatus a lacte, avulsus ab uberibus. » Unigenitus autem Dei pro nobis homo factus ubera matris sugere puer est dignatus, ut nos animarum lacte semper ut parvuli non egeremus ; et ætate proficiens avulsus est ab uberibus, ut nos ad solidum cibum æternæ vitæ proveheret. Sed vix invenitur, qui ista sic cogitans puerilem transcendat sensum, et infantiles maturo profectu deserat mores. Unde inter multitudines eorum, qui se Christianos fatentur, propheta clamat : « Quem docebit scientiam, et quem intelligere faciet auditum? Ablactatus a lacte, avulsus ab uberibus. » Raro enim docibilem se quisquam præbet, raro quisquam, qui sapientiæ percipiat intellectum ; sed fere omnibus convenit illud Apostoli : « Non potui vobis loqui quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus ; tanquam parvulis in Christo lac vobis potum dedi non escam : nondum enim poteratis, sed necdum quidem potestis : adhuc enim estis carnales (I Cor. iii, 1). » Unde et eorum voce, qui tales esse perseverant, subditur : « quia manda, remanda. » Nam cum obedientiam in initio pollicentur, dicunt prædicatori : *Manda*, id est jube quid agamus. Sed quoniam audiunt, ac deinde venit diabolus, et tollit verbum de corde eorum, redeunt ad prædicatorem, dicentes : *Remanda* nobis adhuc quæ prius mandasti. Quia vero et postquam verbum retinuerint, implere illud opere non festinant, *exspecta*, inquit, sicut et illi qui in Aggæo dicebant : « Nondum est tempus ædificandi domum Domini (Agg. 1, 2). » Et adhuc de die in diem differentes ac longa vitæ spatia sibi promittentes, aiunt : *Reexpecta* nos adhuc, quia satis superest temporis : et *modicum est ibi*, id est in exspectando, quia post modicum faciemus quæ præcipis. Itemque si de tarditate corripiantur, impudenti fronte respondent, *quia modicum est ibi* in ulla cunctatione, sicque semper innectendo moras usque ad finem vitæ, bona, quæ didicerunt, differunt facere, et subito rapiuntur ad tribunal æterni judicis, ut secundum sua opera recipiant.

« In loquela enim labii loquetur ad populum istum. » Sed quod vates ingeminat, « quia manda, remanda, manda, remanda ; exspecta, reexpecta, exspecta, reexpecta ; modicum ibi, modicum ibi, » declarat nobis propheta, quod et ipse grandi tædio sit affectus in hujuscemodi verbis istorum, et nimis onerosa sit ei pertinacia pravitatis eorum. Qui quoniam verbis Dei, quæ per prædicatores audiunt, non obtemperant, loquitur ad eos *in loquela labii, et in lingua altera*. Nunc enim per Scripturarum paginas et doctorum linguas loquitur : cum autem ore proprio verba protulerit, apprensus in iudicio, tunc *in loquela proprii labii* loquitur, *et in altera lingua*, quia qui modo per Ecclesiæ præpositos, ipse tunc

per semetipsum loquetur, et dicit eis : « Esurivi, et non dedistis mihi manducare, hospes fui, et non collegistis me (*Matth.* xxv, 42). » Idcirco enim pauper factus est, et labore fatigatus pro nobis, ut nos cum in pauperibus et lassis reficeremus, et diceret nobis : « Quandiu fecistis uni de minimis meis, mihi fecistis (*ibid.*, 40). » Hoc quippe est quod hic loquitur : « Hæc est requies mea, reficere lassum, et hoc est refrigerium meum. » Sed hoc *audire nolunt* qui semper operari bona differunt. Et idcirco « erit eis verbum Domini : Manda, remanda, » ut semper obedientiam promittentes et nunquam obediētes, sed in longum agere sancta protelantes, *vadant* post concupiscentias suas, et in fine *cadant retrorsum*, id est in ignota præcipitentur supplicia, et tunc sero *confundantur* de malis suis; cum nihil eis jam profuerit, et in hora mortis *illaqueantur* a malignis spiritibus, ac deinde *captantur* ab eis, ad tormenta ducendi.

In eo autem quod ait : *Et cadant retrorsum*, notandum est, quia boni semper in Scripturis sanctis dicuntur *in faciem suam* cadere, mali autem *retrorsum*. Et cur hoc nisi quia, qui in faciem cadit, ibi cadit ubi videt; qui vero retrorsum cadit, non videt quo cadit? Et electi hic sponte se humiliantes vident in quibus dejiciantur; reprobi autem, cum in morte nolentes humiliantur, nesciunt ubi corruant. Ad ignota enim rapiuntur supplicia. Jam vero videamus sequentia. Ait enim propheta principibus synagogæ dicentibus : « Manda, remanda, exspecta, reexspecta. »

VERS. 14. — « Propter hoc audite verbum Domini, viri illusores, qui dominamini super populum meum, qui est in Jerusalem. »

Illusores enim erant qui prophetis illudebant, dicentes : *Manda, remanda*. Et adhuc causa eorum subditur gravior, cum dicitur :

VERS. 15. — « Dixistis enim : Percussimus fœdus cum morte, et cum inferno fecimus pactum. Flagellum inundans, cum transierit, non veniet super nos, quia posuimus mendacium spem nostram, et mendacio protecti sumus. »

Cogitabant enim, dicentes : Incassum laboravimus observantes legem Domini, quia descensuri sumus ad infernum sicut et cæteræ gentes. Levius enim et tolerabilius erit illis quam nobis, quia illæ quotidie placant hostiis et muneribus principes inferni. Melius ergo nobis est, ut ritum gentium imitantes, statuamus pactum cum diabolo et pœnarum principibus, et offeramus eis sacrificia. Sicque cogitantes aut etiam loquentes, immolabant dæmoniis. Hoc est itaque, quod dicunt : « Percussimus fœdus cum morte, et cum inferno fecimus pactum. »

Et de presenti vita subjiciunt, quia *flagellum inundans*, id est quælibet vagabunda tribulatio, veniens, « cum transierit, non veniet super nos, quia posuimus, inquit, mendacium spem nostram. »

(129) Locus corruptus in utroque cod.

A Sperat autem in mendacio contra flagellum veniens, qui se mendacii excusare parat, et culpam suam defendere, ne flagellum correptionis sentiat, sicut et nunc plerique faciunt; et illi tunc faciebant, qui et *mendacio* protegebantur, quia sub obtentu religionis prædicabant avaritiam suam. Præceperat enim Deus, ut filii parentes suos honorarent subsidia victus illis ministrando; isti vero dicebant, melius esse, ut filii parentibus offerrent (129) quam in templo Domini, et illi sumebant oblationes populi. Unde et ab ipso Salvatore sic increpati sunt : « Quare vos transgredimini mandatum Dei propter traditionem vestram? Nam Deus dixit : Honora patrem tuum et matrem tuam. Vos autem dicitis : Quicumque dixerit patri vel matri suæ, munus quodcumque ex me tibi est, proderit, et non honorificaverit patrem suum et matrem suam, et irritum fecistis mandatum Dei propter traditionem vestram (*Matth.* xv, 3-6). » Sic ergo mendacio se protegabant. Sequitur :

VERS. 16. — Idcirco hæc dicit Dominus Deus : Ecce ego mittam in fundamentis Sion lapidem probatum, angularem, pretiosum, in fundamento fundatum : qui crediderit, non festinet. »

VERS. 17. — « Et ponet (130) iudicium in pondere, et justitiam in mensura : et subvertet grandis spem mendacii, et protectionem aquæ inundabit. »

VERS. 18. — « Et delebitur fœdus vestrum cum morte, et pactum vestrum cum inferno non stabit. Flagellum inundans, cum transierit, eritis ei in conculationem. »

« Quodcumque pertransierit, tollet vos, quoniam male diluculo pertransibit in die et in nocte, et tantummodo sola vexatio intellectum dabit auditui. »

Quia dixistis, inquit, « Manda, remanda, » quia dixistis : « Percussimus fœdus cum morte, » quia dixistis : « Flagellum inundans non veniet super nos; idcirco dicit Dominus : Ecce ponam in fundamentis Sion lapidem probatum, » etc. Nova enim Ecclesiæ fundatio jacienda est, quia vetus ædificium Synagogæ dirutum est. Hoc loco congruunt et Psalmistæ verba dicentis : « Tempus faciendi, Domine, dissipaverunt legem tuam (*Psal.* cxviii, 126). » Tunc enim Dominus corporaliter inter homines conversans fecit, id est implevit legem, cum eam Judæi prævaricationibus suis et traditionibus vel interpretationibus falsis dissipassent.

Quia ergo synagogæ populus *Manda, remanda* dicens fecit cum inferno pactum, et ejusdem populi principes, idcirco Deus Pater aliud firmius construit ædificium, « Mittit lapidem in fundamentis Sion. » Fundamenta autem Sion, id est Ecclesiæ, sunt apostoli et prophetæ, sicut scriptum est : « Fundamenta ejus in montibus sanctis (*Psal.* lxxxvi, 1). » Et item : « Sed estis cives sancti, et domestici Dei superædificati super fundamentum apostolorum et propheta-

(130) Alias, et ponam.

rum ipso summo angulari lapide Christo Jesu, in quo omnis ædificatio constructa crescit in templum sanctum in Domino (*Ephes. 11, 19*). » In his ergo fundamentis per Incarnationis mysterium lapis Christus mittitur, ut omnis sacri ædificii structura superædificetur, qui tentationibus est probatus. Unde et ait : « Domine, probasti me, et cognovisti me (*Psal. xxxviii, 1*). »

Angularis vero dicitur, quia duos in se parietes conjungit, id est circumcisionem et præputium vel angelos et homines, sive contemplativam et activam vitam. Pretiosus autem vocatur, quia tanta sanctitas et justitia est in eo, ut in ejus comparatione nullus hominum quidquam sanctitatis et justitiæ cognoscatur habere. Unde et pretiosum sanguinem suum dedit redemptionem pro mundo. Qui et in sacri ædificii fundamento fundatus est, quia solus totum ædificium sustinet. Nam sicut ordines lapidum in pariete alii portantur ab aliis, ita portantur fideles quique a præcedentibus in Ecclesia justis. Portant et ipsi sequentes per doctrinam et tolerantiam usque ad ultimum justum, qui, cum a prioribus portetur, quem portare ipse debeat, sequentem non habebit. Qui autem omne ædificium portat, et ipse a nemine portatur, Dominus est Jesus Christus. Et ideo sicut præmisimus dicitur in fundamento fundatus.

« Et quicumque crediderit in eum, non festinet, » sed patienter exspectet promissiones ejus. Nam « hæreditas, ad quam festinatur in principio, benedictione carebit in novissimo (*Prov. xx, 20*). » Qui in eum crediderit, non festinet, ut in primo ejus adventu quærat, quod in secundo redditurus est. Vel non festinet, ne videlicet tardus ei videatur Christi adventus. « Si enim tardaverit » juxta Habacuc, nemo desperet, « quia veniens veniet (*Habac. 11, 3*), » et promissa sua complebit.

Et ponam, inquit, per eum judicium in pondere, ut æqua lance pensans omnia judicet, et justitiam in mensura, ut unusquisque juxta modum actionis suæ recipiat. « Eadem quippe mensura, qua mensi fueritis, remetietur vobis (*Matth. vii, 2*). » Nunc etiam fit in æquitatis pondere judicium ejus, etiam cum secundum proprias actiones hominibus reddere non videtur. Nam et quod a nobis non intelligitur, ex occulto judicii non injusta lance profertur; et si minus recta videntur esse, quæ patimur, recto tamen et occulto examine decernuntur. Illi autem non judicabant in pondere justo, qui diabolus Domino comparantes sive præferentes legem ejus abjiciebant, et cum inferno pactum statuebant, atque mendacio se protegebant contra veritatem, quibus consequenter ait :

Quia subvertet grando, id est multiplex cœlestium judiciorum percussio; spem mendacii et aquæ, id est tribulationum impetus; inundabunt, id est submergent, atque delebunt protectionem mendacii quæ vos tuebatur. « Et delebitur fœdus vestrum cum

A morte, » quia mors æterna gravius vos torquetur quam cæteras gentes, qui putabatis levius idcirco fore vobis, quia dæmonibus immolabatis. *Flagellum inundans, cum* vel per Romanos vel per aliam occasionem in vestris regionibus transierit conculcabit vos et conteret.

« Quoniam mane diluculo pertransibit. » Diluculum quasi dubia lux dicitur. Vocatur enim diluculum, cum jam nocturna tempora in claritatem lucis mutantur. Mane vero, postquam ortus est sol, vocatur. Cum ergo dicitur mane diluculo, tale est ac si dicatur : Primo mane, vel summo mane. Et quid per summum mane nisi præveniens velocitas exprimitur? Dies vero prosperitatem, et nox adversitatem designare solet. Vel per noctem et diem assiduitas intelligi potest. *Flagellum ergo inundans (131)*, id est late diffusum, mane diluculo, id est summa velocitate pertransibit in die et in nocte, id est in prosperis et adversis, vel assidue.

Potest per hoc flagellum intelligi afflictio, quæ super unumquemque peccatorem in hora mortis irruit, quæ mane diluculo pertransibit, id est incipiente finiri nocte, id est in omni tempore, vel tam ad eos, qui in prosperitate, quam ad illos qui in adversitate sunt. Et tunc tantummodo sola vexatio gehennalium tormentorum dabit intellectum auditui vestro, id est faciet vos intelligere quod audistis, nec intelligere voluistis, scilicet bonum quod agere debueratis, dum diceretis : « Manda, remanda. » Cuiusmodi enim oculos nunc culpa claudit, sed ad extremum pœna aperit; nesciunt enim mala quæ fecerunt, nisi cum pro eisdem malis puniri jam cœperint. Bene ergo dicitur : « Et tantummodo sola vexatio intellectum dabit auditui, » quia tunc intelligunt, quod audierunt, cum se jam pro contemptu vexari doluerint.

Sed ista, quæ de principibus synagogæ interpretati sumus, et de pessimis Ecclesiæ præpositis, aut etiam hæreticis intelligi forsitan possunt. Ait enim : « Audite verbum Domini viri illusores, qui dominamini super populum meum, qui est in Jerusalem. » Illusores quippe sunt nonnulli Ecclesiæ prælati, qui bonum, quod aliis annuntiant, ipsi plerumque derident. « Qui dominantur super populum Jerusalem, » id est Ecclesiæ; quia, velut in quodam sibi videntur summitatis culmine residere, eosque, quibus præsumunt loqui, sed vix dominando dignantur. Non enim prodesse eis quærunt, sed dominari, quia non Christi, sed suam sectantur gloriam. Et quodammodo dicunt : « Percussimus fœdus cum morte, et cum inferno fecimus pactum, » dum se sic egisse testantur, ut a morte secunda nunquam se lædendos esse confidant, vel ab inferno puniendos. Et flagellum inundans, non venturum super se pronuntiant, quia præsentis vitæ prosperitatem sibi conquieserunt, ac vehementer confirmaverunt. « Et men-

(131) Cod. Cruc., Fl. vero inun.

daciūm spem suam posuerunt, atque mendacio protecti sunt, quia semper suas negare et occultare culpas, et bona de se loqui consueverunt.

Sed ut talium hypocrisis dissipetur, lapis Christus in fundamentis Sion, id est in radice cordis credentium mittitur, ut Christi doctrina firmiter teneatur, et horum pravitas respuatur. Licet enim jam dudum lapis iste positus sit in fundamentis Sion, quotidie tamen in eorum fundamento ponitur, qui convertuntur. « In quem, qui crediderit non festinet » in presenti beati cum istis. « Et subvertet grando » celestium judiciorum « spem mendacii » istorum, quia quod semper mendacio tegere sperant, detegitur in examine superni Judicis. « Et protectionem aquæ inundabunt, » quia mandatum, quo suas nunc iniquitates excusando protegunt, inundatio novissimarum tribulationum dissipabit. « Et delebitur sædus eorum, quod cum morte pepigerant, » quia mors eis pacata jam non erit, sed æternaliter eis adversabitur.

Et flagellum inundans, cum transierit, conculcabit eos, quia et in presenti affligentur adversis, qui se semper tutos ab adversitate putabant. Conculcabit enim eos flagellum, quia tribulatione superabuntur. Sed et post hoc, quod ait mittendum in fundamentis Sion lapidem, ut non staret pactum, quod isti cum inferno fecerant, qui plebis Dei principes erant, congrue subditur :

VERS. 20. — « Coangustatum est enim stratum, ita ut alter decidat, et pallium breve utrumque operire non potest. »

Hoc tale est ac si maritus uxori dicat adulterium juxta se volenti suscipere : O conjux, stratum istud angustum est, non potest me simul, et corruptorem tuum capere, et hoc pallium breve est, nec valet me, et adulterum operire. Qui enim Deo servire se dicebant, et cum inferno, id est cum inferni principibus pactum faciebant, adulterum juxta sponsum in cubili cordis sui admittere volebant. Sed coangustatum est stratum humani cordis, ita ut alter decidat, aut vir legitimus, aut adulter, id est aut Christus, aut diabolus, quia « Nemo potest duobus dominis servire (Matth. vi, 24). » Et pallium nostræ operationis non potest utrumque operire quia sub actione unius hominis Satanas cum Christo non potest quiescere. Unde et adjungitur :

VERS. 21. — « Sicut enim in monte divisionum stabit Dominus, et sicut in valle, quæ est in valle Gabaon, irascetur. »

Sicut in monte divisionum stetit Dominus inter David et Saul persecutorem ejus, sic stabit inter Christianum et Judaicum populum separans eos. Incedebat enim David cum suis fugiens ex hac parte montis, et Saul cum suis persequens ex alia. Cumque viri in modum coronæ cingerent David, ut comprehenderent eum, nuntius venit ad Saul, quia Philisthiim infuderant se super terram, sicque recessit a David, et idcirco vocaverunt locum illum « Petram dividentem (I Reg. xxiii, 28). » Quid ergo

A per montem nisi testamentum Dei signatur? Unde scriptum est : « Dominus a Libano veniet, et sanctus de monte umbroso, et condenso (Habac. iii, 3). » Inde enim venire dicitur, unde promissus fuerat, id est a testamento suo opacitate mysteriorum umbroso et condenso. Quid vero per David nisi Christus, et quid per Saul nisi Judæorum populus exprimitur, et quid per Philisthæos nisi Romanorum exercitus? Ibat autem David cum suis ex una parte montis, et Saul ex altera cum suis Domino separante, quia in lege Dei Christus incedit cum suis in novitate spiritus, populus vero Judaicus in vetustate litteræ. Saul non destitit persequi David, donec se Philisthiim super terram effunderent, quia Judæorum populus Christum et fideles ejus usque ad adventum Romanorum persecutus est. Ait itaque propheta, quia sicut in monte divisionum stabit, id est exerescente gratia religionis sub Novo Testamento dividet inter eos, qui vetustatem litteræ sectantes Deo pariter atque diabolo servire volunt, et eos qui in novitate spiritus soli Deo serviunt.

Vel ille mons divisionum intelligi potest, in quem, cum David consulto Domino ac jubente ad Philisthæos, qui contra se venerant, ascendisset, percussit eos ibi, et ait : « Divisit Dominus inimicos meos per manum meam, sicut dividuntur aquæ. Et idcirco vocatum est nomen loci illius Baalpharasin, id est habens divisiones, ibique dereliquerunt deos suos (II Reg. v, 20). » Sicut ergo Deus adversarios David per manum ejus percutiens divisit, ut diffugerent, et idola sua post tergum relinquerent, ita et nunc adversarios Christi per manum ejus gladio prædicatorum illius spiritaliter percudit ac dividit, ut alii prædicationem fugientes in malitia magis obdurent, alii relinquunt deos suos, id est vitia, quibus servierant, et ad Christum convertantur.

Sic itaque stabit Dominus inter nos velut in monte divisionum dividens ac dijudicans latenter actiones nostras, ut aut ex parte Christi quisque sit, aut ex parte adversarii. « Nunc enim judicium est mundi, nunc princeps hujus mundi ejicietur foras (Joan. xii, 31). » Sed et irascetur Dominus inimicis Ecclesiæ, sicut in valle Gabaon iratus est contra Chananæos pugnante Josue. De quibus scriptum est : « Quoniam irruit Josue super eos repente, et conturbavit eos Dominus a facie Israel, contrivitque eos plaga magna in Gabaon (Josue. x, 9). » Gabaon autem interpretatur collis mæroris. Et quid per collem mæroris nisi præsens Ecclesia figuratur, quæ in latere summi montis, id est Christi consistens mærore nunc afficitur et tristitia? Quid autem per Chananæos nisi infideles? Quid per Israelitas nisi fideles exprimentur? Irruente ergo Josue conturbavit Dominus Chananæos a facie Israel, quoniam gratia Christi coram prædicatoribus mentes infidelium conturbat ad penitentiam. Et conteret eos plaga magna in Gabaon, quia cor contritum et humiliatum dat eis in Ecclesia, omnemque pristinam pravitatem eorum ad nihilum redigit. Bene ergo

dēctum est, quia « sicut in valle, quæ est in Gabaon, A Dominus irascetur. » De quo et apte subditur :

« Ut faciat opus suum, alienum opus ejus, ut operetur opus suum, peregrinum est opus ejus ab eo. » Opus enim Dei est animas, quas creavit, colligere, et ad æterna lucis gaudia revocare. Flagellari autem atque conspui, crucifigi, mori ac sepeliri non hoc in sua substantia opus Dei est, sed opus hominis peccatoris, qui hoc meruit per peccatum. Sed peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum; et qui in natura sua semper manet incomprehensibilis, in natura nostra comprehendi dignatus est, ac flagellari, quia nisi ea, quæ erant infirmitatis nostræ, susciperet, nunquam nos ad fortitudinis suæ potentiam levaret. « Ut ergo faciat opus suum alienum opus ejus; » et, « ut operetur opus suum, peregrinum est opus ejus ab eo, » quia incarnatus Deus, ut nos ad sua colligeret, dignatus est pro nobis tanquam peccator homo vapulare. Et alienum opus fecit, ut faceret proprium, quia per hoc, quod infirmus mala nostra sustinuit, nos qui creatura illius sumus, ad fortitudinis suæ gloriam perduxit. Quem quia Pharisei in passione sua derisuri erant, diligenter eos præmonere curavit propheta subjungens :

VERS. 22. — « Et nunc nolite illudere. ne forte constringantur vincula vestra. »

Illuserunt enim dicentes : « Alios salvos fecit, se ipsum non potest salvum facere (Matth. xxvii, 42). » Et ideo vincula peccatorum eorum, quæ per ejus mortem solverentur, si ipsi crederent, ita sunt constricta, ut in æternum laxari nequeant. Sequitur :

« Consummationem enim et abbreviationem audivi a Domino Deo exercituum super universam terram. » Consummationem scilicet justitiæ, et abbreviationem præcepti. « Finis enim præcepti est charitas de corde puro, et conscientia bona et fide non ficta (I Tim. 5). » Consummationem igitur et abbreviationem fecit Dominus super universam terram, quia omnibus, qui in mundo sunt, hominibus, dedit unum præceptum, in quo omnis consummatio justitiæ continetur. « Plenitudo ergo legis est dilectio (Rom. xiii, 10). » Deinde alium orsurus sermonem præmittit, dicens :

VERS. 23. — « Auribus percipite et audite vocem meam, attendite et audite (132). »

Auribus percipite corporis, et auribus cordis audite vocem meam, attendite diligenter et intelligite eloquium meum. Hæc præmittens intentos quærit auditores, et quæ dicturus est, ostendit esse mystica. Nam subjungit :

VERS. 24. — « Nunquid tota die arabit arans, ut serat, proscindet, et sarriet humum suam ? »

VERS. 25. — « Nonne cum adæquaverit faciem ejus, seret gith, et cyminum sparget, et ponet triticum per ordinem, et hordeum, et millium et viciam in finibus suis ? »

VERS. 26. — « Et erudiet illum in judicio, Deus suus docebit illum. »

VERS. 27. — « Non enim in serris triturabitur gith, nec rota plaustrum super cyminum circuiet, sed in virga excutietur gith et cyminum in baculo. »

VERS. 28. — « Panis autem comminuetur. Verum non in perpetuum triturans triturabit illum, neque vexabit eum rota plaustrum, nec in unguibus suis comminuet eum. »

VERS. 29. — « Et hoc a Domino Deo exercituum exivit, ut mirabile faceret consilium, et magnificaret justitiam. »

Semper a notis ad ignota congrue dicuntur similitudines, sicut et nunc de his, quæ videmus, parabolas dedit, ut nos de invisibilibus instrueret. Quis enim mystice sit arans iste docet Dominus, dicens : « Pater meus agricola est (Joan. xv, 1). » Ager autem est mundus, id est omne genus humanum. Quem videlicet agrum excolens, non tota die, id est toto vitæ singulorum tempore arat eum sine satione, sed primo rudem mentis campum proscindit vomere novæ prædicationis aut scientiæ, rursusque sarrit eum, herbas vitiorum noxias evellendo vel rescandendo.

Vel non tota die præsentis vitæ singulorum proscindit eum doctrina inchoationis, et sarrit sarculo correptionis, ut nihil seminis mystice spargat. Nam cum adæquaverit faciem ejus, id est aptam reddiderit mentem ad suscipiendum semen doctrinæ, seret gith, et cyminum sparget, et cætera. Gith simile est cymino, et parumper candidiora, et grossiora habet grana, et melius saporata; cyminum autem reor esse cuminum. Et quid per gith et cyminum designatur nisi gentes intellectum et legem naturalem a Domino percipientes? « Erat enim lux vera, qua illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum (Joan. 1, 9). » Nec mirum si proscindere et sarrire dicatur humum agricola, ut gith et cyminum serat, quia neque scientiam naturalis legis suscipere quis valet, nisi prius exerceatur mens ejus meditationibus, atque purgetur. Et cum per gith et cyminum accipiamus gentes, non est absurdum, quod agricola serere dicitur gith et cyminum, qui doctrinam potius serit juxta illud de Evangelio : « Semen est verbum Domini : quod autem in spinis cecidit, hi sunt qui audierunt, et a sollicitudinibus, et divitiis, et voluptatibus vitæ euntes suffocantur, et non referunt fructum (Luc. viii, 1). » Semen quippe dicit esse verbum Dei, et semen, quod cecidit in spinis, illos esse qui verbum audierunt, et a sollicitudinibus, et divitiis, et voluptatibus suffocantur. Eodem nunc locutionis genere dicitur agricola noster serere gith et cyminum, atque per ordinem triticum et hordeum ponere, et millium, et viciam spargere.

Quid autem per triticum et hordeum nisi pastores Ecclesiæ signantur dulces et asperi, dulces per mansuetudinem, asperi per severitatem? Et quid

(132) Alias, audite eloquium meum.

per *millium* et *viciam* nisi duo genera subjectorum exprimuntur? Alii enim sunt *justitia candidi ut millium*; alii peccato nigri sicut *vicia*. Et *gith* quidem atque *cuminum* indiscrete spargitur, et seritur, quia gentium conversatio sparsa est, et inordinata, triticum vero et hordeum *per ordinem* ponitur, ut vita præpositorum Ecclesiæ regularis et ordinata signetur. *Millium* autem et *vicia* ponuntur *in finibus* agri, ut subjectorum ostendatur humilitas, qui se computant in novissimis Ecclesiæ membris.

Et erudiet, inquit, *illum* videlicet agricolam Deus *judicio*, id est docebit illum, ut agat tempore messis, sicut acturus est Dominus in *judicio*.

« Non enim in *serris* triturbabitur *gith*, » etc. *Serra* lignum est multos habens dentes, quod boves trahunt. Tangitur enim juxta litteram hic consuetudo quarundam regionum, in quibus agricole pro *feni* penuria, sicut et supra dictum est, congregatis in unum segetibus *plaustra serratas* habentia rotas desuper circumducunt, ut *grana* purgentur, et in *paleas* stramina redigantur, ut animalibus pabulum fiant. Sed *gith* et *cuminum* in *serris* et *plaustris* ut cæteræ fruges non triturbantur sed in *virga* excutitur *gith* et *cuminum* in *baculo*; sic et in *judicio* gentes non examinabuntur, sed absque retractatione punientur. « Quicumque enim sine lege peccaverunt, sine lege peribunt (*Rom.* II, 12). »

Quid autem per *virgam* vel *baculum* nisi *Satanas* figuratur, de quo scriptum est: « *Væ* Assur furoris mei *virga* et *baculus*! (*supra* x, 5.) *Excutitur* ergo *gith* in *virga*, et *cuminum* in *baculo*, quia *diabolus* gentiliū animas a corporibus cum tormentis excutit.

Quid vero per *plaustrum* nisi Dominus ipse designatur, qui per *Amos* dicit: « Ecce ego stridebo subter vos sicut stridet *plaustrum onustum feno*? (*Amos* II, 13.) Et quid per *rotas plaustris* nisi *volubilitas* verborum *judicis*? Dicit enim *reprobis*: « *Discedite a me*, *maledicti*, in *ignem æternum*, qui *præparatus* est *diabolo* et *angelis* ejus. *Esurivi* enim, et non *dedistis* mihi *manducare*; *sitivi*, et non *dedistis* mihi *bibere*; *hospes* fui, et non *collegistis* me; *nudus*, et non *operuistis* me; *infirmus* et in *carcere* fui, et non *visitastis* me (*Matth.* xxv, 41). » Hic ergo *sermonum circuitus* per *rotas* intelligitur.

Quid autem per *serras* nisi *asperæ* *judicis* *sententiæ*, quæ velut *paleas* *reprobos* conterunt, et *electos* ut *grana* separant? Sed « *nunquam* in *serris* triturbabitur *gith*, neque *rota plaustris* super *cuminum* *circuit*, » quia *infideles* neque saltem *verba* *judicis* *audire* *digni* erunt, ut *examinentur*, atque *damnentur*, sed *sine* *discussione* *peribunt*.

Panis autem, id est *triticum* et *hordeum*, unde fit *panis*, *comminuetur* in *serris* et in *rota plaustris*, quia *prælati* Ecclesiæ *discutientur* in *judicio*. De *millio* autem et *vicia* non dicit, an *trituretur*, quia *subjecti* *quotidie* de *suis* *actibus* *infirmis* per *prælatos* *judicantur*, et si *præsens* *judicium* *patienter*

A *susceperint*, ac de cætero *mores* *suos* *emendaverint*, non *ultra* *judicabuntur*: alioquin et *ipsi* *judicabuntur*. « *Panis* autem *comminuetur*, » quia per seipsum Dominus *facta* *præpositorum* *examinabit*.

« Verum non in *perpetuum* triturbans triturbabit illum, » quia post hanc *vitam* nonnullos, ut a quibusdam *peccatis* *levioribus* *purgentur*, affligit, quos non in *perpetuum* puniet. Unde dicit *Apostolus*: « Si *cujus* *opus* *arserit*, *detrimentum* *patietur*, ipse autem *salvus* *erit*, sic tamen quasi per *ignem* (*I Cor.* III, 14). » Plerique enim post *mortem* *sustinent* *purgatorium* *ignem*, qui tandem *pervenient* ad *requiem*. Sed et in *igne*, qui in *adventu* *Judicis* *diffundetur*, aliquos *electorum* a quibusdam *levioribus* *admissis* *purgari* *beatus* *Augustinus* in libro *De civitate Dei* *vicesimo* *ex prophetarum* *dictis* *intelligit*. Cui et *Beda* *consentit* in libro *De tempore*.

Non igitur in perpetuum triturbans triturbabit illum, id est *conculcabit*, et *conteret*, *neque* *vezabit* illum in *perpetuum* *rota plaustris*, id est *exprobrantia* *verba* *judicis*; *nec* in *ungulis* *suis*, id est in *novissimis* *sectionibus* in *perpetuum* *comminuet eum*. *Ungula* enim *acuta* est, et *ipsa* est *finis* *digiti*.

Rursus ne *parvipenderemus* *ista*, *subjungit* in *hæc* *locutionis*, quia *hoc*, quod nunc de *seminibus*, et *trituratione* *dictum* est, « *exivit* a *Domino* *Deo* *exercituum*, ut *mirabile* *faceret* *consilium*, et *magnificaret* *justitiam*. » *Mirabile* enim *facit* *consilium* in *hac* *diversitate* *seminum*, et *magnificat* *justitiam* in *excussione* et *trituratione* *eorum* *sapienter* et *juste* *faciens* *omnia* *super* *humani* *generis* *dispositione*. Sequitur :

CAPUT XXIX.

VERS. 1. — « *Væ* *Ariel*, *Ariel* *civitas*, quam *expugnavit* *David*: *additus* *annus* *ad* *annum*, *solemnitates* *evolutæ* *sunt*. »

Hæc de *destructione* *Jerusalem*, quæ per *Romanos* *contigit*, et *captivitate* *Judæorum* *historialiter* *accipimus*. *Ariel* quippe *leo Dei* dicitur, et *Jerusalem* *leo Dei* *vocata* est propter *fortitudinem*, quam *Domino* *protegente* *quondam* *habuit*. *Quam expugnavit David* *expellens* *inde* *rebellium* *Jebusæorum* *reliquias*. Sed nunc *habet* *Væ!* quia *miserabiliter* est *subversa*. Et *idcirco* *dolentis* *affectu* *ingeminat*: *Væ* *Ariel*, *Ariel!* quia, quæ *erat* *insuperabilis*, sic *destructa* est, ut non *relinqueretur* in *ea* *lapis* *super* *lapidem*, et *templo* *cremato* *captivatisque* *Judæis* *additus* *est* *annus* *captivitatis* *ad* *annum*, et *annus* *ad* *annum*, quia *omni* *tempore* *usque* *ad* *adventum* *Eliæ* *captivas* *hæc* *perseverat*. Et *solemnitates* *Paschæ* et *Pentecostes* atque *Tabernaculorum*, aliæque *festivitates* *evolutæ* *sunt*, quia non *fiunt*, sed in *nilum* *versæ* *sunt*. Sed *quod* *velut* *præteritum* *narravit*, qui *futurum* *adhuc* *erat*, quibus *hoc* *modis* *esset* *complendum*, *evidenter* *aperuit*, *dicens* :

VERS. 2. — « Et circumvallabo Ariel, et erit tristis A et mœrens, et erit mihi quasi Ariel. »

Circumvallabo Ariel obsidione Romanorum. *Et erit tristis, et mœrens*, quando fame cruciabitur et nullus poterit ingredi vel egredi. *Et erit mihi quasi Ariel*, quia solum nomen pristinum habebit, amissa dignitate, potentiaque et religione. Sed quod dixerat : *Circumvallabo Ariel*, diligenter exposuit, adjiciens :

VERS. 3. — « Et circumdabo quasi sphaeram in circuitu tuo, et jaciā contra te aggerem, et munimenta ponam in obsidionem tuam, et humiliaberis. » Sic enim per Romanos factum est. Sequitur :

VERS. 4. — « De terra loqueris, et de humo audiatur eloquium tuum : et erit quasi pythonis de terra vox tua, et de humo eloquium tuum mussitabit. »

De terra loqueris, qui de cœlestibus loqui consueveras. *Et de humo audiatur eloquium tuum*, qui posueras in cœlum os tuum. *Et erit quasi pythonis de terra vox tua*, quia in antris et subterraneis abscondent se plerique habitatores tui vel a facie prædonum, dum obsessa, vel a facie Romanorum, quando fueris capta. Sed quia et ipsi Romani velociter perituri erant, et in nihilum redigendi, quoniam Christum non cognoverunt, sub junctum est.

VERS. 5. — « Et erit sicut pulvis tenuis multitudo ventilantium te, et sicut favilla pertransiens multitudo eorum, qui contra te prævaluerunt. »

Disperierunt enim *sicut pulvis*, quem turbo dispergit. Rursumque de eorum adventu potest accipi, quod subditur :

VERS. 6. — « Eritque repente confestim. A Domino exercituum visitabitur in tonitruo, et commotione terræ, et voce magna turbinis et tempestatia, et flammæ ignis devorantis. »

Hæc enim omnia facta sunt in illa tribulatione. Sed quia Romani vitam, quæ Christus est, non habuerunt, quam sint manes, ostendit propheta, subjungens :

VERS. 7. — « Et erit sicut somnium visionis nocturnæ multitudo omnium gentium, quæ dimicaverunt contra Ariel : et omnes, qui militaverunt, et obsederunt, et prævaluerunt adversus eam. »

VERS. 8. — « Et sicut somniat esuriens, et comedit, cum autem fuerit expergefactus, vacua est anima ejus ; et sicut somniat sitiens, et bibit, et postquam fuerit expergefactus, lassus adhuc sitiit, et anima ejus vacua est ; sic erit multitudo omnium gentium, quæ dimicaverunt contra montem Sion. »

Hæc enim illis exercitiis conveniunt, qui contra Jerusalem tunc fuerunt. Sed superiora repetentes videamus an possint universa hæc et aliter intelligi.

« Væ, inquit, Ariel, Ariel! etc. » Quid per *Ariel* nisi Ecclesia designatur? *Quam expugnavit David*, qui interpretatur *desiderabilis* vel *manu fortis*, quia Christus ex ea gentem vitiorum expulit. Sed hæc habere *væ* dicitur, quia temporales sustinet tribulationes. *Væ!* enim non semper æternam significat amaritudinem, sed nonnunquam afflictionem transitoriam. Unde et in Apocalypsi Joannis dicitur : « *Væ unum abiit!* (Apoc. ix, 12.) » Itemque « *Væ secundum abiit!* (Apoc. xi, 13.) » Quod ergo ait : « *Væ Ariel!* » de tribulationibus et tentationibus Ecclesie intelligatur

« Additus est, inquit, annus ad annum, solemnitates evolutæ sunt, » id est transierunt, quia tempore persecutionis per multos annos non audebant Christiani festivitates agere publice.

Et circumvallabo, subaudi tentationibus et adversis. *Ariel*, id est Ecclesia, vel quemlibet fidelem et robustum. *Et erit tristis et mœrens*, quia timebit se Deum offendisse, et idcirco talia pati, ac propterea contristabitur ad pœnitentiam. *Et tunc erit mihi quasi Ariel*, id est in conspectu meo fortis, licet in oculis hominum appareat debilis. Deinde eadem inculcando repetit, quia non semel talia patitur Ecclesia.

« Circumdabo, inquit, quasi sphaeram in circuitu tuo. » Ac si dicat : Tentationibus te cingam, ut ab omni parte sentias adversa. *Et jaciā contra te aggerem*, id est molem tentationum : *et munimenta ponam in obsidionem tuam*, id est undique machinis inimicorum invisibilium vel visibilium arctabo te : *Et humiliaberis*, id est adversis deprimeris, vel agendo pœnitentiam humiliaberis.

« De terra loqueris, et de humo audiatur eloquium tuum, » quia dices : « Quoniam humiliata est in pulvere anima nostra, conglutinatus est in terra venter noster (Psal. XLIII, 25). » Et : « Adhæsit pavimento anima mea ; vivifica me secundum verbum tuum (Psal. CXVIII, 25). » « Et erit quasi pythonis de terra vox tua, » quia loqueris de barathro perditionis exempta. Per artem quippe pythonicam evocantur ab inferis animæ. Cujus ergo vox quasi pythonis est de terra? Qui de profundo iniquitatis liberatus de inferno se dicit abstractum cum Psalmista canens : « Quia misericordia tua magna est super me, et eruisti animam meam ex inferno inferiori (Psal. LXXXV, 13). »

« Et de humo, inquit, eloquium tuum mussitabit, » sicut et Jeremias de religioso viro dicit : « Ponet in pulvere os suum, si forte sit spes (Thren. VIII, 29). » Os enim in pulvere ponit, qui se pulverem esse humiliter fatetur. Sed quid de ipsis persecutoribus Ecclesie, quæ sic angustiatur in præsentibus et humiliatur, faciendum in tempore judicii sit, additur :

« Et erit sicut pulvis tenuis multitudo ventilantium te, » id est tribulantium te, id est aridi et ma-

nes, et vagi et leves erunt, ut scriptum est : « Non sic impii, non sic, sed tanquam pulvis, quem projicit ventus a facie terræ (Psal. 1, 5). » — « Et sicut favilla pertransiens multitudinem eorum, qui contra te prævaluerunt, » quia ut Job sanctus ait : « Erunt sicut paleæ ante faciem venti, et sicut favilla, quam turbo dispergit (Job xxi, 18). »

« Eritque repente confestim. A Domino visitabitur, » quia juxta est, et velox nimis, et sic improvisus, ut nesciatur, quando veniat, sero, an media nocte, an galli cantu, an mane. *Confestim* igitur, id est valde velociter a Domino Deo exercituum visitabitur actio singulorum. « In tonitruo et commotione terræ, et voce magna turbinis et tempestatibus, et flammæ ignis devorantis, » quia tunc elementa omnia concutientur, et conturbabuntur, et Dominus in igne veniet, atque omnes, qui in monumentis sunt, audient vocem ejus, et procedent.

« Et erit sicut somnium visionis nocturnæ multitudinis omnium gentium, quæ dimicaverunt contra Ariel, et omnes, qui militaverunt, et obsederunt, et prævaluerunt adversus eam, » quia sicut phantasma pertransibit virtus et gloria persecutorum Ecclesiæ. Omnis enim potentia sæculi somnium est, non veritas.

« Et sicut somniat esuriens, et comedit, cum autem fuerit expergefactus, vacua est anima ejus : et sicut somniat sitiens et bibit, et postquam fuerit expergefactus, lassus adhuc sitit, et anima ejus vacua est; sic erit multitudo omnium gentium, quæ dimicaverunt contra montem Sion. » Id est, quæ gladiis vel linguis vel pravis moribus pugnaverunt adversus Ecclesiæ religionem. Qui enim in hoc sæculo delectantur rebus secundis, ita sunt, sicut qui in somnis manducat, et bibit. Videtur sibi cibo aut potu, dum dormit, repleri, sed cum evigilaverit, plus incipit esurire; et tunc intelligit, quam inanis ille cibus et potus fuerit somniantis. Sic qui in hoc dormit sæculo, et non aperit oculos ad mysteria divina, quam diu somno gravatur torporis, putat alicujus momenti esse hanc sæcularem potentiam quasi in somnis eam videns. Ubi evigilaverit, deprehendit, quam inanis hujus sæculi voluptas sit. Hinc est, quod de electis laborantibus hic et afflictis econtra dicit Apostolus : « Quasi tristes, semper autem gaudentes (II Cor. vi, 10). » Tristitia enim justorum quasi habet; sed gaudium eorum quasi non habet, quia spes certa est. Quare tristitia justorum quasi habet? Quia sicut in somnio transit. Si quis somnium judicat, addit quasi, quasi sedulam, quasi loquebar, quasi prandebam, quasi equitabam, quasi disputabam, totum quasi, quia, cum evigilaverit, non invenit quod videbat. Quasi thesaurum inveneram, dicit mendicus. Si quasi non esset, mendicus non esset. Sed quia quasi erat, mendicus est.

Itaque qui nunc ad lætities sæculares oculos aperunt, et corda claudunt, transit quasi eorum, et venit verum ipsorum, Quasi ipsorum felicitas est sæ-

culi : verum ipsorum pœna est. Nostrum autem quasi tristitia est, gaudium non est quasi; non enim ait Apostolus : Quasi gaudentes, sed ait : « Quasi tristes, semper autem gaudentes. » Bene itaque præsentium voluptatum dilectores ei comparantur, qui in somnis comedit, et bibit. In somnis quippe agunt, dum in hac vita sunt. Comedunt et bibunt, dum suas voluptates satiant. Sed in tempore mortis vel resurrectionis evigilabunt, et anima eorum erit vacua, quia omnis voluptas eorum transacta tunc erit, et pœna manebit. Vacua erit anima ipsorum, quia nullus animam cibus satiare potest, ut non esuriat, nisi ille qui ait : « Ego sum panis vitæ; qui venit ad me, non esuriet, et qui credit in me, non sitiet unquam (Joan. vi, 35). » Sequitur :

VERS. 9. — « Obstupescite et admiramini, fluctuate, et vacillate. »

Obstupescite et admiramini, o perfidi Judæi, videntes miracula Salvatoris; et doctrinam ejus audientes fluctuate animo, et vacillate dicentes : « Quousque animam nostram tollis? Si tu es Christus, dic nobis palam (Joan. x, 24). » Quia vero tunc responsum est Judæis. « Loquor vobis, et non creditis (ibid. 25), » et postmodum sustulere lapides, ut lapidarent eum, congrue subditur : « Inebriamini et non a vino : movemini, et non in ebrietate. » Non enim vino tunc, sed, quod pejus est, incredulitate sunt inebriati; nec ebrietate, sed infidelitate sunt in eum commoti. Sequitur :

VERS. 10. — « Quoniam miscuit vobis Dominus spiritum soporis. »

Somnus animæ est oblivisci Deum suum. Quæcumque anima oblita fuerit Deum suum, dormit. Quia ergo Judæi Christum præsentem obliti fuerant, cujus memoriam, dum esset venturus, semper habuerant, et ipse nunc eos sua cognitione justo judicio privaverat, recte eis dicitur : « Quoniam miscuit vobis Dominus spiritum soporis. » Mente enim soporati erant, qui præsentem eum non agnoscebant. Ipse enim vigilare facit animas, quas illuminat. Si autem lumen suum detrahat, obdormiunt; aut si ab illo aversi obdormiunt, præsens est illis lumen, et non possunt videre, quia dormiunt. Sicut et qui corpore dormit, interdum ortus est sol, atque dies jam calet, et ille tanquam in nocte est, quia non vigilat, ut videat jam ortum diem; sic et isti quia somnus animæ graviter eos oppresserat, solem justitiæ præsentem nesciant, quibus consequenter dicitur :

« Claudet oculos vestros, et prophetas et principes vestros, qui vident visiones, operiet. » Superhorum quippe Judæorum oculos deserens Dominus clausit. Unde et per Psalmistam dicitur : « Posuisti tenebras, et facta est nox (Psal. ciii, 20). » Tenebras quippe Dominus posuit, quia peccatis judicia rependens lumen intelligentiæ suæ subtraxit Judæis. *Et facta est nox*, quia mens eorum ignorantia suæ erroribus cæcata est. Nam præcedentia peccata fa-

ciunt, ut ad peccandum tenebris subsequentibus involvantur, ut eo jam lumen justitiæ, vel rectæ intelligentiæ nequeant videre, quo illustrari, quando poterant, noluerunt.

Claudere autem oculos eorum, et operire mentis caligine prophetas et principes eorum dicitur Dominus, non quia ipse tenebras inferat, sed quia ipse peccantium et superbiorum obscura corda misericorditer non illustrat ut hoc ipsum Domino sit oculos eorum clausisse, vel operuisse, a cæcitatibus tenebris liberare noluisse. Sed clausis oculis eorum et principibus, id est doctoribus atque prophetis operitis subditur :

Vers. 11. — « Et erit vobis visio omnium sicut verba libri signati, quem, cum dederint scienti litteras, dicent : Lege istum, et respondebit : Non possum signatus est enim. »

Vers. 12. — « Et dabitur liber nescienti litteras, diceturque ei : Lege, et respondebit : Nescio litteras. »

Visio omnium prophetarum clausa vobis erit; et involuta sicut verba libri signati, quia propheticas Scripturas intelligere nullatenus valebitis, qui eum, de quo omnes prophetæ locuti sunt, reprobastis. Prophetas enim solus Christus adventu suo, passione ac resurrectione aperuit. Unde quisquis eum venisse non credit, et passum resurrexisse, dicta prophetarum nulla ratione valet intelligere. Hic enim liber est, quem Joannes in dextera sedentis super thronum vidit « signatum sigillis septem (Apoc. 7, 1), » et postmodum Agnus aperuit « septem signacula ejus (ibid. v). » Omnis enim divina Scriptura, quia uno spiritu Dei scripta est, unus liber vocatur. Quia igitur Judæi non habent hunc Agnum, nondum eis aperta sunt libri hujus, id est Scripturæ divinæ sigilla, sed « usque in hodiernum diem, cum legitur Moyses, velamen est positum super cor eorum. Cum autem conversi fuerint ad Deum, auferetur velamen (II Cor. 3, 15). » Nunquam igitur apud eos vel litteratus vel illitteratus sensum libri hujus agnoscere poterit, donec veniant ad eum, « qui aperit et nemo claudit, claudit, et nemo aperit (Apoc. 3, 7). » Sic enim cæcati sunt, ut similiter aut deterius in eis errent litterati sicut et idiotæ. Sequitur :

Vers. 13. — « Et dixit Dominus : Eo quod appropinquat populus iste ore suo, et labiis suis glorificat me, cor autem eorum longe est a me, et timeverunt me mandato hominum et doctrinis. »

Vers. 14. — « Ideo ecce ego addam, ut admirationem faciam populo huic miraculo grandi et stupendo. »

Apud Marcum legimus : « Quia convenerunt ad Jesum Pharisei, et quidam de scribis venientes ab Jerosolymis, et cum vidissent quosdam ex discipulis ejus communibus manibus id est non lotis manducare, vituperaverunt. Pharisei et omnes Judæi nisi crebro lavent manus, non manducant tenentes traditiones seniorum, et a foro, nisi baptizentur,

non comedunt, et alia multa, quæ tradita sunt illis servare, baptismata calicum, et urceorum et æramentorum et lectorum. Et interrogabant eum Pharisei et Scribæ : Quare discipuli tui non ambulant juxta traditionem seniorum, sed communibus manibus manducant panem? At ille respondens dixit eis : Bene prophetavit Isaias de vobis hypocritis, sicut scriptum est : Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me. In vanum autem me colunt docentes doctrinas, et præcepta hominum, baptismata urceorum et calicum, et alia similia his facitis multa (Marc. vii, 1 et seqq.). »

Hæc itaque et Evangelii verba prophetica exponunt sententiam. Appropinquabat enim ore suo populus iste ad Dominum, et corde longius recedebat, sicut ipse Salvator eum increpat, dicens : « Progenies viperarum, quomodo potestis bona loqui, cum sitis mali? » (Matth. 23, 7.) Ore suo propinquabant Deo, quia unius Dei cultum habere se gloriabantur, et respere idola; sed cor eorum longe erat ab ipso, quia non credebant Christo ejus, et timebant eum mandato hominum et doctrinis sicut ostensum est. Idcirco se facturum eis admirationem testatur miraculo grandi et stupendo. Et quænam sit admiratio illa, declaratur, cum subditur :

« Peribit enim sapientia a sapientibus ejus, et intellectus prudentium ejus abscondetur. » Quia, inquit, « populus iste labiis glorificat me, cor autem ejus longe est a me, et timeverunt me mandato hominum, et doctrinis, ideo peribit sapientia a sapientibus ejus. » Sic enim factum est. Reliquerunt præcepta Dei servando traditiones hominum, et ob hoc ipsi doctores ad tantam pervenere cæcitatem, ut omnem sapientiam amitterent, et omnis intellectus absconderetur ab eis. Nam si mandata Dei servarent, Filium utique ejus susciperent, qui est sapientia ejus quem quia non susceperunt, cæcati sunt, ne eum recipiant, qui in littera continetur. Dum enim venturus esset, et illi crederent eum venturum, recte sapiebant. Sed ex quo venit, et eum venisse non crediderunt, sed venturum adhuc putaverunt, intelligentiam perdidit. Et sicut resurgens aperuit sensum discipulis suis, ut intelligerent Scripturas, ita econtrario clausit illis sensum, ut quod intelligebant amitterent.

Et hæc est admiratio, quam se facturum eis asseruit, quia mirum valde est, quomodo omnes pariter excæcati sunt. Juxta quem sensum et istud congrue potest accipi, quod superius ad eos dixit : « Obstupescite, et admiramini, fluctuate, et vacillate, » etc. Obstupescere enim et admirari possunt, quia sic omnem intelligentiam perdidit, et in tenebris remanserunt. Sequitur :

Vers. 15. — « Væ qui profundi estis corde, ut a Domino adscondatis consilium, quorum sunt in tenebris opera, et dicunt : Quis videt nos et quis novit nos? »

Principes sacerdotum, et Scribæ, et Pharisei erant profundi corde, ut absconderent a Domino consilia.

quando miserunt insidiatores, qui se esse justos simularent, ut caperent eum in sermone, et traderent eum principatui, et potestati præsidis, et interrogaverunt eum dicentes : « Magister, scimus quia recte dicis et doces, et non accipis personam, sed in veritate viam Dei doces, licet nobis tributum Cæsari dare, an non ? » (*Matth. xxii, 16.*) Hæc et hujusmodi fuit profunditas cordis eorum contra Dei sapientiam, quorum erant in tenebris opera. Quæ enim in occulto fiebant ab ipsis turpe est etiam dicere. Unde et Dominus increpavit eos, dicens : « A foris apparetis hominibus justi, intus vero pleni estis hypocrisi et iniquitate (*Matth. xxiii, 28.*) » Multa enim in secreto mala committentes, dicebant : *Quis videt nos, et qui novit ea quæ hic agimus.* Putabant enim cæci se divinitus non videri, quos arguit propheta, subjungens :

VERS. 16. — « Perversa est hæc vestra cogitatio : quasi si lutum contra figulum cogitet, et dicat opus factori suo : Non fecisti me, et figmentum dicat fictori suo : Non intelligis. »

Lutum quippe contra *figulum* cogitabat, dum Judæi contra Christum inirent consilium. *Et opus dicebat factori suo : Non fecisti me,* dum Creatorem suum hunc negarent esse. Christus enim figulus est, Judæi vero lutum et plasmatio ejus, sicut in fine pœnitentes loquuntur : « Et nunc, Domine, Pater noster es tu, nos vero lutum ; et fictor noster, et opera manuum tuarum omnes nos (*Isa. Lxiv, 6.*) »

Bene ergo dicitur his qui contra eum faciebant consilium, quia « perversa est hæc vestra cogitatio : quasi si lutum cogitet contra figulum, et dicat opus factori suo : Non fecisti me. » Sed et dicebat *figmentum factori suo : Non intelligis,* dum illi mala perpetrantes in tenebris æstimabant se Divinitatis aspectum effugisse, dicentes : « Quis videt nos, et quis novit nos ? » Sequitur :

VERS. 17. — « Nonne adhuc in modico et in brevi convertetur Libanus in Charmel, et Charmel in saltum reputabitur.

Modicum breve fuit a tempore prædicationis Dominicæ usque ad gentium vocationem. Tunc namque *Libanus in Charmel* est conversus. Libanus quippe *candidatio* sive *dealbatio* dicitur, Charmel *cognitio circumcisionis*. Et quid per Libanum nisi populus gentilis, qui lotus est in baptismo, et pristinis sordibus purgatus ac dealbatus, exprimitur? Quid per Charmel nisi populus Judæorum carne circumcissus? Conversus est ergo *Libanus in Charmel,* quoniam « oleaster insertus factus est socius radicis, et pinguedinis olivæ (*Rom. xi, 17.*) » Consecutus est enim populus gentilis gratiam et fidem, quæm habebat Hebraicus. Sed *et Charmel in saltum* reputatus est, quia populus Judæorum amissa fide in tortuosam silvam gentilitatis est versus, sicut ait : « Facti sumus sicut in principio, cum non dominareris nostri, neque invocaretur nomen tuum super nos (*Isa. Lxiii, 19.*) » Tales enim nunc sunt Hebræi,

A quales temporibus erant Tharæ, et deteriores. Sequitur :

VERS. 18. — « Et audient in die illa surdi verba libri et de tenebris et caligine oculi cæcorum videbunt. »

In die illa, qua conversus fuerit Libanus in Charmel, et Charmel in saltum, *audient surdi,* id est gentiles *verba libri,* qui signatus manet apud Judæos, nec aperiri potest, id est sacræ Scripturæ; et interiores *oculi cæcorum gentilium de tenebris et caligine veteris* iguorantiæ *videbunt* mysteria libri, quem nobis aperuit leo de tribu Juda. Sequitur :

VERS. 19. — « Et addent mites in Domino lætitiæ, et pauperes homines in sancto Israel exultabunt. »

B Apostoli, qui prius gavisi sunt convertentes milia Judæorum, *addent in Domino* gaudere, cum converterint gentiles. *Et pauperes homines,* id est multitudo credentium, qui possessiones et substantias vendiderant, et pretia earum ad pedes apostolorum posuerant (*Act. iv, 34*), *in sancto Israel,* id est in Christo *exultabunt.* Sed quod audire surdi verba libri queant, pauperes spiritu gaudere in Domino, probat sententia, quæ subditur :

VERS. 20. — « Quoniam defecit, qui prævalebat, consummatus est illusor. »

Prævalebat enim hostis antiquus jugo suo genus humanum opprimens, et illudebat ei delectationes fallaces suggerens, et peccatis servire faciens. Sed nunc *defecit, et consummatus,* id est consumptus est; quia per Christum victus atque ligatus est, et nihil factus. Sequitur : « Et succisi sunt, qui vigilabant super iniquitatem. »

VERS. 21. — « Qui peccare faciebant homines in verbo, et arguentem in porta supplantabant, et declinaverunt frustra a justo. »

Romanorum ferro *succisi sunt* Judæi, qui *vigilabant super iniquitatem,* id est persequi Salvatorem studebant. *Qui peccare faciebant homines in verbo,* id est faciebant ut homines blasphemarent, quia « conspiraverunt, ut si quis illum confiteretur Christum, extra synagogam fieret » (*Joan. ix, 22*). *Et supplantabant eum arguentem eos in porta,* id est in loco iudicii, quia dum per illos quinque dies ante passionem suam acrius eos argueret in templo, semper insidias machinabantur, ut ad ejus necem pertingerent.

Et declinaverunt frustra a justo, id est ab eodem Domino, quia non eis profuit dicere : « Non habemus regem nisi Cæsarem (*Joan. xii, 15.*) » *In porta* autem veteres agere solebant iudicia. Unde et per prophetam dicitur : « Constituite in porta iudicium (*Amos. v, 15.*) » Dominum igitur *arguentem eos in porta* dicit, quia malitiam eorum dijudicans increpabat. Quod si materialis porta quæritur, in porticu Salomonis arguit eos, dicens : « Vos non creditis, quia non estis de ovibus meis (*Joan. x, 26.*) » At illi *supplantabant* eum, quia « sustulerunt lapides, ut jacerent in eum (*ibid. 31.*) »

Vel *dæmones succisi sunt, qui rigilabant ad iniquitatem, et peccare faciebant universum hominum genus in verbo blasphemiz, ut negarent verbum Dei, et errorum dogmata prædicarent, et arguentem in porta atque iudicio, quantum in se erat, supplantabant, et a justitia declinare faciebant, qui erat in portis filiz Sion exaltatus de portis mortis, et corripiebat eos, qui odorant in portis arguentem.* Sequitur :

VERS. 22. — « Propter hoc hæc dicit Dominus ad domum Jacob, qui redemit Abraham : non modo vultus ejus erubescet. »

VERS. 23. — « Sed cum viderit filios suos, opera manuum mearum in medio sui sanctificantes nomen meum, et sanctificabunt sanctum Jacob, et Deum Israel prædicabunt. »

VERS. 24. — « Et scient errantes spiritu intellectum, et mussitatores discent legem. »

Quia pauperes in sancto Israel exsultabunt, et qui vigilabant ad iniquitatem, succidentur, *propter hoc hæc dicit Dominus, qui redemit Abraham.* Habet autem vetus traditio, quod Chaldæi projecerunt Abraham, et Aram in ignem, qui lingua eorum appellatur *Ur*, eo quod ipsum colere nollent. Chaldæi quippe adorabant ignem. Mortuus est autem ibi Aram in *Ur Chaldæorum*, et Abraham exivit illæsus. Unde et ei Deus perhibetur dixisse : « Ego sum, qui eduxi te de *Ur Chaldæorum* (*Gen. xv, 7*), » id est de igne Chaldæorum. Nam in *Esdra* libro legitur evidenter ipse Dominus Abraham liberasse « de igne Chaldæorum (*II Esdr. ix, 7*). » Hoc ergo dicit hic commemorari, dum dicitur : « Hæc dicit Dominus ad domum Jacob, qui redemit Abraham. » Sed cur hoc, antiquitus gestum, replicat locuturus de novis prædicatoribus, nisi quia quemadmodum Abraham tunc eripuit, et hostes ejus confudit, sic nunc fideles suos eripiet, qui sacrilegorum jussa contempserunt, et persecutores eorum confundet? Sæpissime enim martyres ignem superavere materialem, et omnes ignem tribulationis vel concupiscentiz vicerunt.

Non modo, inquit, confundetur *Jacob*, id est tempore, quo propheta loquebatur hæc, populus Judæorum sustinebit verecundiam, nec modo vultus ejus erubescet, sed cum viderit filios suos, id est apostolos et credentes, quos mez manus in operibus bonis creabunt, in medio *Jerusalem sanctificantes nomen meum* bene vivendo, et prædicando. Effuso enim Spiritu sancto et apostolis magna Dei loquentibus infideles Judæi vehementer confusi sunt, alii ad in suis iniquitatibus tabescentes livore torquerentur adversus credentes. Cum autem subjicit, quia « sanctificabunt sanctum Jacob, et Deum Israel prædicabunt, » manifeste declarat apostolos non alium prædicaturos nisi Deum, quem adoravit Israel, et sanctum, quem exspectavit Jacob. Dixit enim moriens : « Salutare tuum exspectabo, Domine (*Gen.*

A XLIX, 18). » Evangelizantibus autem novis prædicatoribus hoc salutare, id est Dominum Jesum scient intellectum errantes spiritu, id est Judæi, qui corde semper errabant, licet operibus recte viderentur incedere. *Et mussitatores*, id est iidem ipsi Judæi, qui more balbutientium infantium mussitabant doctrinam legis, *discent legem*, quam antea disserere nullo studio valuerunt. Docebit enim gratia Christi, quod homo docere nequivit. Sequitur :

CAPUT XXX.

VERS. 1. — « Væ filii desertores! dicit Dominus, ut faceretis consilium et non ex me : et ordiremini telam, et non per spiritum meum, ut adderetis peccatum super peccatum. »

VERS. 2. — « Qui ambulatis, ut descendatis in *Ægyptum*, et os meum non interrogastis sperantes auxilium in fortitudine Pharaonis, et habentes fiduciam in umbra *Ægypti*. »

VERS. 3. — « Et erit vobis fortitudo Pharaonis in confusionem, et fiducia umbræ *Ægypti* in ignominiam. »

VERS. 4. — « Ierant enim in *Tanis* principes tui, et nuntii tui in *Tanes* pervenerunt (133). »

VERS. 5. — « Omnes confusi sunt super populo, qui eis prodesse non poterit : non fuerunt in auxilium, et in aliquam utilitatem, sed in confusionem, et in opprobrium. »

Hæc propheta secundum historiam impleta est sub *Jeremia*, quando post eversionem *Jerusalem* reliquæ *Juda* contradicente Deo, fugerunt in *Ægyptum* a facie Chaldæorum, et ibi cum *Ægyptiis* pariter perierunt.

Sed quid in reliquiis *Juda* nisi fideles nonnulli signantur, qui temporibus novissimæ persecutionis resides invenientur aliis jam captivatis? Nunc enim fit illa spiritalis captivitas populi Dei, quam sanctus *Jeremias* tam graviter plangit, et ex magna parte jam completa est. Quid ergo reliquæ *Juda* nisi nos designant, qui superstites adhuc sumus, cæterosque, qui futuri sunt nostri similes? Sed, quid talibus dicatur, audiamus, et caveamus.

« Væ filii desertores! dicit Dominus. » Filii sunt, quia Christiani; desertores, quia Patrem deserunt. Mandata quippe Dei relinquunt ut peccatis adhæreant. Qui faciunt consilium et non ex Deo, quia caute sibi consulere se putant, dum prospera mundi quærere, suasque voluptates explere decernunt. Et ordiantur telam, et non per spiritum Domini, quia proponunt, vel inchoant agere, quæ non licet, sicque peccatum operis additur super peccatum cogitationis eorum.

Qui ambulant, id est operantur, ut descendant in *Ægyptum*, id est in sæculum. Quid est enim ambulare nisi operari? Et quid per *Ægyptum* nisi mundus iste figuratur, vitæque sæcularium vel infidelium? Quid autem per os Domini nisi Scriptura sacra figuratur, vel quilibet justitiz prædicator.

(133) Alias, Erant enim *Tani* principes tui, et nuntii tui usque ad *Hanes* pervenerunt.

Quid vero per regem *Ægypti* nisi potentes sæculi? **A** Ambulant enim, ut in *Ægyptum* descendant, qui eas actiones operantur, per quas ab alto religionis in sæcularem conversationem deveniant.

Et hæc agentes non interrogaverunt os Domini, quia in Scripturis non quæsierunt, vel ab aliquo sanctorum si liceret eis agere talia. Cupiunt autem in *Ægyptum* descendere, id est sæcularem vitam ducere, quia sperant *auxilium* adversus persecutores. In fortitudine *Pharaonis*, id est principum sæculi, si eis familiariter adhæserint. Et ab æstu tribulationum habent fiduciam in umbra *Ægypti*, id est in protectione sæculi. Quibus *fortitudo Pharaonis*, id est potentum sæculi non in auxilium, sed in *confusionem erit*, et spes *umbræ Ægypti in ignominiam*; quia fortasse nec ipsi principes sæculi poterunt eos tueri sub Antichristo, ne puniantur, æternumque portabunt improperium, quia formidantes pati tribulationem, justitiam vel fidem reliquerunt, et tribulationem non evaserunt. Sic enim multis eventurum credimus in illa persecutione novissima, quoniam vel ob solum Christianitatis nomen quod habuerunt, torquebuntur, aut subito perimentur, dum adhuc fideles esse credentur. Sed et nunc plerique religiosi divitibus iniquis nimium familiares fiunt, et obsequuntur sperantes eorum defensione semper ab adversitate protegi, vel hujus vitæ prospera consequi. Sed exurgente procella tribulationis non per eos juvantur, imo magis confunduntur.

Ierant enim in Tanis, etc. *Principes* et præpositi Ecclesiæ eunt in *Tanis*, id est in mandatum humile, hoc est terrenum, quando præceptis sæcularium principum contra suum Canonem obediunt. *Et usque ad Tanes*, quod interpretatur *nunquid commutatus est*, perveniunt, dum cuilibet apostatæ fuerint similes, de quo non appareat, quod ab infidelitate commutatus ad justitiam non est. Sic enim temporibus Antichristi facient, et aliqui jam fecerunt.

Sed quid additur? « Omnes confusi sunt super populo, qui eis prodesse non poterit. » Non enim proderit illis populus *Ægyptiorum*, id est sæcularium aut infidelium adversus Nabuchodonosor, id est diabolium, sed temporaliter, vel æternaliter ab eo punientur, aut certe temporaliter et æternaliter. Nam sicut reliquiæ Juda perierunt cum *Ægyptiis*, ad quos, ut tribulationem evaderent, confugerant; sic et isti cum iniquis peribunt, quibus metu persecutionum sociabantur. Sequitur :

VERS. 6. — « Onus jumentorum austri. In terra tribulationis et angustiarum læna et leo, ex eis vipera et regulus volans portantes super humeros jumentorum divitias suas, et super gibbum camelorum thesauros suos ad populum, qui eis prodesse non poterit. »

VERS. 7. — « *Ægyptus* enim frustra et vane auxiliabitur, ideo clamavi super hoc : Superbia tantum est, quiesce. »

Decem superius onera descripsimus, et nunc apponit undenarium ut de transgressoribus se loqui designet. Denarius enim numerus perfectionem legis exprimit, et undenarius transgressionem ejus. Nam et hic historiam prædicit, quæ temporibus Jeremias facta est, quando post interfectionem Godoliz, Joannan, filius Caree, cæterique principes reliquias Juda transduxerunt in *Ægyptum* contra præceptum Domini, qui per Jeremiam præcipiebat, ut maneret in terra Juda. Quæ scilicet reliquiæ vocantur jumenta, quia insensatæ erant, et brutæ colentes adhuc idola; jumenta *austri*, quia tribus Juda plagam austri possedit.

Terra tribulationis et angustiarum latitudo est illius eremi, per quam fugerunt in *Ægyptum* metu Chaldæorum; *læna* plebs reliquiarum; Joannan *leo*, et alii duces. *Vipera et regulus* ex eis nascens, id est ex læna et leone filii sunt eorum, qui crudelibus orti parentibus virulenti fuerunt. Et *divitias suas* licet exiguas in humeris *jumentorum* et gibbis *camelorum* portaverunt fugientes ad populum *Ægypti*, qui eis prodesse non potuit. Nam sublatis omnibus, quæ habere poterant, illuc transfugerunt. Veniente autem Nabuchodonosor cum ipsis pariter *Ægyptiis*, in quibus confidebant, perierunt fame et gladio. *Ægyptus enim frustra*, id est incassum eis auxiliata est et vane, quoniam defecit atque evanuit ejus auxiliatio. Idcirco vates populo reliquiarum properanti in *Ægyptum* clamat : *Superbia tantum, in Ægypto est*, non fortitudo, *quiesce* residens in terra Juda. Quo non quiescente, præcipit Dominus Jeremiæ dicens :

VERS. 8. — « Nunc ingressus scribe eis super buxum, et in libro diligenter exara illud, et erit eis in die novissimo in testimonium usque in æternum. »

Ingressus cum eis in *Ægyptum* scribe eis in buxo, quod est lignum imputabile, ut semper durare queat; et in libro exara, ut ab omnibus agnoscat, quia Dominus interdixit, ne abirent in *Ægyptum*, et abierunt : et erit eis ad testimonium damnationis in die novissimo. Sequitur :

VERS. 9. — « Populus enim ad iracundiam provocans est, et filii mendaces, filii nolentes audire legem Domini. »

Similiter et in Jeremia legitur. Quem cum mitterent consulere Dominum, dixerunt : « Sit Dominus inter nos testis veritatis et fidei, si non juxta omne verbum, in quo miserit te Dominus Deus tuus ad nos, sic faciemus (*Jer. xlii, 5*). » Et cum eis respondisset Dominus, « non audivit Joannan filius Caree, et omnes principes bellatorum, et universus populus vocem Domini, ut maneret in terra Juda (*Jer. xliii, 4*). » Sequitur :

VERS. 10. — « Qui dicunt videntibus : Nolite videre, et aspicientibus : Nolite aspicere nobis ea quæ recta sunt : loquimini nobis placentia, videte nobis errores. »

VERS. 11. — « Auferte a me viam, declinate a me a semitam, cesset a facie nostra sanctus Israel. »

Hoc est, quod Jeremiæ jam in Ægypto dixerunt : « Sermonem, quem locutus es ad nos in nomine Domini, non audiemus ex te, sed facientes faciemus omne verbum, quod egredietur de ore nostro, ut sacrificemus reginæ cæli, id est : lunæ (Jer. XLIV, 16). » et his similia sæpe loquebantur. Dicebant *videntibus*, id est Jeremiæ et Baruch : *Nolite nobis videre ea quæ recta sunt.* Dicebant : *Cesset a facie nostra sanctus Israel*, quia nec loqui valebant de Deo, nec audire, vel memoriam ejus ante faciem mentis venire. Sequitur :

VERS. 12. — « Propterea hæc dicit Dominus sanctus Israel : Pro eo, quod reprobastis verbum hoc, et sperastis in calumnia, et in tumultu, et innixi estis super eo. »

VERS. 13. — « Propterea erit vobis iniquitas hæc sicut interruptio cadens, et requisita in muro excelsi, quoniam subito, dum non speratur, veniet contritio ejus. »

VERS. 14. — « Et comminuetur, sicut conteritur lagena figuli contritione pervalida : et non inveniatur de fragmentis ejus testa, in qua portetur igniculus de incendio, aut hauriatur parum aquæ de fovea. »

Præcepi, inquit, vobis, ut maneretis in terra Juda, sed vos ex ore Jeremiæ *verbum hoc reprobastis, et sperastis in calumnia* verborum, et in tumultu, dicentes : *Non misit te Dominus.* « Sed Baruch filius Neriz incitat te adversum nos (Jer. XLIII, 3), et propterea erit vobis iniquitas » *incredulitatis, et contradictionis hujus* » *sicut interruptio muri quæ sita ab hostibus, et inventa nescientibus his, qui intus sunt, quia dum vos a Chaldæis in Ægypto tute putatis abscondere, viam eis ad vos panditis, et ex improvise capiimini, et comminuemini sicut lagena figuli, quemadmodum et de Jerusalem per Jeremiam dictum est : « Sic conteram populum istum, et civitatem istam sicut conteritur vas figuli, quod non potest ultra instaurari (Jer. XIX, 11). » Sic ergo et reliquiarum populus in Ægypto contritus est, ut amplius recuperari nequiret. Et sicut de fragmentis contritæ lagenæ testula non invenitur, in qua parum ignis vel aquæ portetur, ita ex illis nullus superstit, qui ad aliquod opus bonum jam foret aptus. Sequitur :*

VERS. 15. — « Quia hæc dicit Dominus Deus sanctus Israel : Si revertamini, et quiescatis, salvi eritis : in silentio et in spe erit fortitudo vestra. »

Hoc est evidens. *Si revertamini in terram Juda et quiescatis ibi, salvi eritis a Chaldæis, quos metuistis.* Sequitur :

VERS. 16. — « Et nolulistis, et dixistis : Nequaquam, sed ad equos fugiemus : ideo fugietis. Et super veloces ascendemus : ideo veloces (134) erunt, qui persequentur vos. »

Et hoc manifestum est. Nam quia fugerunt *ad equos*, ideo contingit, ut fugerent Chaldæos ; et quia *super veloces* ascenderunt equos, ut loquuntur, ideo veloces fuerunt Chaldæi persequentes eos, ut non evaderent. Sequitur :

VERS. 17. — « Mille homines a facie terroris unius, et a facie terroris quinque fugietis : donec relinquamini quasi malus navis in vertice montis, et quasi signum super collem. »

Mille Ægyptiorum, in quibus confiditis, fugient a facie unius Chaldæorum, et omnes vos Judæi fugietis a facie quinque Chaldæorum, donec relinquamini quasi malus navis, vel signum in colle. Sicut enim cum post naufragium positus fuerit malus in vertice montis, vel super collem pro signo, omnes, qui vident eum, intelligunt dissipatam esse navim, ita pauci Judæorum remanentes omnibus se cernentibus manifestaverunt Jerusalem esse destructam. Qui quoniam inter inimicos diutius afflicti sunt captivitate et miseria, consolatur eos propheta, subjungens :

VERS. 18. — « Propterea expectat Dominus, ut misereatur vestri, et ideo exaltabitur parcens vobis, quia Deus judicii Dominus : Beati omnes, qui expectant eum. »

VERS. 19. — « Populus enim Sion habitabit in Jerusalem, plorans nequaquam plorabis, miserans miserebitur tui. »

Non vos, inquit, oblitus est Dominus in manu hostium vestrorum, ut putatis, sed ob hoc *expectat* liberare vos, ut *misereatur vestri* relaxando peccatum, et eripiendo vos. *Et ideo vestros hostes comprimens exaltabitur super eos, et parcat vobis* ab hac afflictione, quam sustinetis, *quia Deus judicii est Dominus, id est omnia justo judicio faciens, sive dum vos affligit, sive quando parcat.* Et *beati* erunt, qui per ejus misericordiam *expectant* liberari, quoniam *populus Sion*, qui captivus in Perside tenetur, *habitabit rursus liber in Jerusalem*, et affluet bonis, et tunc *nequaquam plorabis*, o Israel, sed exultabis, quoniam Dominus *miserebitur tui* a cunctis tribulationibus eripiens.

Nunc ab exordio lectionem repetentes, videamus, si possit et aliter exponi, quoniam sæpe contingit, ut sermo propheticus in uno multa complectatur. « Onus inquit, jumentorum austri. » Quid sit *auster*, apud Ezechielem cognoscimus, cui Dominus ait : « Fili hominis, pone faciem tuam contra viam austri, et stilla ad Africum, et propheta ad saltum agri meridiani, et dices saltui meridiano : Hæc dicit Dominus Deus : Ecce ego succendam in te ignem, et comburam in te omne lignum viride, et omne lignum aridum (Ezech. XX, 46). » Et eadem repetendo sic exposnit : « Fili hominis pone faciem tuam contra Jerusalem, et stilla ad sanctuaria, et propheta contra humum Israel, et dices terræ Israel : Hæc dicit Dominus : Ecce ego ad te, et ejiciam gla-

(134) Alias, *velociores.*

dium meum de vagina sua, et occidam in te justum A et impium (*Ezech. xxi, 2*). » Quod enim dixerat : *Pone faciem tuam contra viam austri, et stilla ad Africum*, hoc interpretatus est dicens : « Pone faciem tuam ad Jerusalem, et stilla ad sanctuaria. »

Via igitur australis, Jerusalem est, id est Ecclesia, et Africus vel auster sanctuarium est. Quæ sunt ergo jumenta austri vel sanctuarii nisi homines, qui Christianam religionem professi sunt, sed more jumentorum vivunt? « Homo cum in honore esset, non intellexit, comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis (*Psal. xlviii, 13*). » Jumenta quippe ratione carent, et onus quodcumque sibi imponitur, indifferenter portant. Sic et homo, qui mentis ratione bonum et malum subtiliter non discernit reprobando malum et eligendo bonum, sed quamlibet impositam sibi peccatorum sarcinam ferre consentit, jumentum est.

Onus vero hic pondus peccatorum designat et afflictionum.

« In terra tribulationis et angustiae læna et leo, ex eis vipera et regulus volans portantes super humeros jumentorum divitias suas, et super gibbum camelorum thesauros suos ad populum, qui eis prodesse non poterit. » Quæ terra tribulationis et angustiae nisi in qua fideles affliguntur? In hac enim est læna, et leo, id est Babylon et diabolus. Nam sicut Christum et Ecclesiam designare solent læna et leo, quoties in bono accipiuntur? ita diabolus et Babylonem figurant, quoties in mala significatione leguntur :

Ex quibus videlicet leone et læna oritur *regulus volans*, id est pestifer Antichristus, qui per superbiam in altitudine cogitationis super omnia evolat : et *vipera* id est virulenta prædicatorum ejus turba. Qui jumenta sanctuarii sumentes, id est Christianos, et religionum professores imponunt *super humeros cordis eorum divitias suas*, id est peccata, et *super gibbos camelorum*, id est super elationem tortuosæ mentis ipsorum *thesauros suos*, id est iniquitates. Ex his enim sunt, « qui penetrant domos, et captivas ducunt mulierculas oneratas peccatis, quæ ducuntur variis desideriis (*II Tim. v, 6*). »

Diabolus igitur et Antichristus eorumque sequaces licet et nunc in humeris jumentorum austri divitias suas imponant, præcipue tamen in illa persuasionem novissima fideles ab Ecclesia falsis pollicitationibus seducentes auferent, et onerabunt peccatis et afflictionibus. Nam « qui voluerint divites fieri, incidunt in tentationem, et in laqueum diaboli, et desideria multa et inutilia, quæ mergunt homines in interitum, et perditionem. Radix enim omnium malorum est cupiditas, quam quidem appetentes erraverunt a fide, et inseruerunt se doloribus multis (*I Tim. vi, 9*). » Per avaritiam ergo decipiuntur hæc austri jumenta, ut tantum iniquitatum et miseriæ suscipiant onus. Incidunt enim per eam in laqueum diaboli, et in desideria quæ trahunt homines in perditionem. Et dum Antichristo consentiunt

cupiditate victi, errant a fide, et inserunt se doloribus multis

« *Læna* quippe et *leo*, *vipera* et *regulus* ducunt eos peccatis oneratos in Ægyptum, id est in tenebras infidelitatis ad populum gentilium et infidelium, qui eis *prodesse non poterit in die novissimo*, sicut *Ægyptii* non profuere reliquiis Juda venientibus Chaldeis. Ægyptus enim, id est tenebrosa sæcularium et infidelium multitudo frustra auxiliabitur eis, quia *non proficiet, et vane*, quia evanescit atque transibit.

Vel leoni et lænæ viperae et regulo prodesse nequit populus infidelium puniendo martyres, quoniam per tormenta transibunt ad requiem et gloriam, magisque rohorabunt adversus Antichristum Ecclesiam. Et quoniam Ægyptus frustra auxiliabitur, ideo clamavi super hoc, quod Austri jumenta cum sarcinis ad eam descendunt. *Superbia tantum est*, non utilitas, quia descendis in Ægyptum infidelitatis, o quicumque terram Juda, id est Ecclesiam, in qua confessio veritatis est, deseris : *Quiesce* ab hoc itinere perverso residens in Ecclesiam. Sed quia nolunt quiescere, o Elia, nunc ad eos *ingressus scribe eis super buxum*, id est in abstinenti conversatione tua, quæ per pallorem buxi figuratur, quid agere debeant eis exprime, *et in libro diligenter exara illud*, id est in corde eorum memoriter assignare labora prædicando. Unicuique enim liber est memoria conscientiae suæ, et in libro scribimus, dum aliquid imprimimus conscientiae proximi.

« *Et erit*, inquit, eis scriptura hæc in die novissimo ad testimonium justæ damnationis, quia bonum, quod agere debuissent, non ignoraverunt, sed contemperunt. *Populus enim ad iracundiam provocatus est*, quoniam ille Deum ad iracundiam provocat, quia mandata ejus sciendo transgreditur. *Populus igitur iste ad iracundiam provocatus est, et filii mendaces*, id est quod Deo promiserunt, non implentes, *filii nolentes jam audire legem Dei*, sed legem voluntatis suæ sequentes : *qui dicunt videntibus*, id est religionum magistris : *Nolite videre*, an ordinate ambulemus : *et aspicientibus*, id est qui vitam his subjectorum, *an recta sit incessanter aspiciant. Nolite aspiciere nobis ea, quæ recta sunt*, sed loquimini nobis *placencia*, id est quæ ad vanam delectationem pertinent : *Videte nobis errores*, quos sequamur.

Auferte a me viam justitiæ, ut incedam per devia : *declinate a me semitam* arctæ conversationis, et ambulabo per amplam viam perditionis. *Cesset a facie nostra sanctus Israel*, id est Deus, ut jam ante faciem cordis nostri non veniat. Sic loqui vel cogitare descendere est in Ægyptum. Hæc enim jam loquuntur, et magis adhuc locuturi sunt, qui religionem Christianam deserentes Antichristo sociantur. « Erit enim tempus, cum sanam doctrinam non sustinebunt, sed ad sua desideria coacervabunt sibi magistros prurientes auribus; et a veritate quidam auditum avertent, ad fabulas autem convertentur

(II Tim. iv, 3). » — « Nam in novissimis temporibus discedent quidam a fide attendentes spiritibus erroris (I Tim. iv, 1), » id est doctrinæ dæmonum in hypocrisi loquentium mendacium, « et cauteriatam habentium conscientiam suam (ibid.). » Illi ergo dicent : « Auferte a me viam, cesset a facie nostra sanctus Israel. » Quibus divina respondet sententia : *Pro eo, quod reprobastis verbum hoc*, quo præcepi vobis, ut quiesceretis ire in Ægyptum infidelitatis; vel hoc reprobastis, ut aspicientes aspicerent vobis ea, quæ recta sunt, et sperastis in calumnia et in tumultu calumniam moventes contra sanam doctrinam, et tumultuantes, ac procaciter innixi estis super tumultum contradictionis et inobedientiæ : *Propterea erit vobis iniquitas hæc sicut interruptio muri cadens*, et ab hostibus quæsitæ foramen quærentibus. Dum enim in Ægypto, id est infidelium consortio sicut intra muri ambitum fore vos tutos æstimatis ex improvise capiemini, et peribitis, qui in Ecclesia tuti fuissetis.

Et comminuetur murus protectionis vestræ, sicut conteritur lagena figuli, quia corpora carnalium, qui vos tuebantur, in morte salventur. « Et non inveniatur de fragmentis ejus testa, in qua portetur igniculus de incendio, vel parum aquæ hauriatur de fovea, » quia reprobi, postquam in morte contriti sunt, non inveniuntur quisquam ex eis, qui vel aliquantulum charitatis jam igniculum ab incendio, quo mentes electorum ardent, sumere valeat, vel parum aquæ compunctionis haurire de fovea humilitatis. Testa enim quisque peccator est, cui dicitur : « Væ, qui contradicit fitori suo, testa de samitis terræ ! » (Isa. xlv, 9.) Sed hæc testa post contritionem nequit portare igniculum de incendio, quia per diem Sabbati, sicut lex dicit : « Non succenditis ignem in omnibus habitaculis vestris (Exod. xxxv, 3). » Sabbatum quippe est, cum jam nil operari post mortem licet. Sed nemo per diem Sabbati succendat ignem in habitaculo suo; quia, qui nunc ignem charitatis in corde suo non accendit, post mortem illum accendere non valebit. Sed et aquam compunctionis haurire non potest; quia, quamvis in inferno sit fletus et stridor dentium, nequaquam tamen aqua mundans invenietur ibi. De eis namque lærymis loquimur, qui flentem abluunt. Ostendo autem, quid eis maneat, qui in Ægyptum, id est in sæculum et infidelitatem descendunt, rursum quid consequantur, si ad Ecclesiam velut ad terram Juda redierint, indicat, subjungens.

« Si revertamini et quiescatis, salvi eritis : in silentio, et in spe, » non in calumnia et tumultu, « erit fortitudo vestra » quia resistetis hostibus vestris invisibilibus. Sed isti superbia et cupiditate cæcati respondent : « Nequaquam, sed ad equos fugiemus. » Propheta vero solers corrigere nititur delinquentes, et arguendo revocat peccatores, stringit passionum impetus, frena rationis imponit, revocat culpam, statuit errorem, dum suadet, ut revertantur, et quiescant, nec ad equos in Ægyptum

descendant. Equus enim stare nescit, velox ad impetum, cervicem suam exaltans, hinniens ad libidinem. Quid tam simile peccati? Fervet enim primo culpa impetu, et omnem recti cogitationem prævenit, motuque immaturo exsilit, ut eam difficile ratio revocare possit. Fertur et in præceps, et ascensorem suum projicit in mare istud hujus sæculi cervice tumida recusans jugum corptionis. Et specialis quædam forma est libidinis, quæ vocem mutet hominis, verba amantis corrumpat, suisque se probet sermonibus. Ad ejusmodi equitatum, inquit, festinant, qui se revocanti dicunt. « Nequaquam revertemur, (sed ad equos fugiemus. » Declinant enim, et defluunt sensus eorum, et disciplinam mentis abjecerunt, ideoque foris in actione dissipantur, et ad culpam prouunt.

Ad equos, inquit, fugiemus, ne patiamur adversa sæculi, quibus propheta respondet : *ideo fugietis adversarios invisibiles in tempore necessitatis, quia nunc disciplinam fugitis. Illi vero adjungunt : Et super veloces ascendemus*, id est in peccatis exaltabimur, quæ nos ad ea velociter ferant, quæ nequiter consideramus. Et sermo divinus : *Ideoque, inquit, veloces erunt maligni spiritus, qui vos in hora mortis persequuntur.*

« Mille homines a facie terroris unius, et a facie terroris quinque fugietis. » Irruit enim tempore mortis Satanus cum satellitibus suis, ut animam rapiat. Unde Salomon cum dixisset : « Custodi legem atque consilium, et erit vita animæ tuæ (Prov. xxxi, 21), » paulo post de hora mortis subjunxit : « Ne paveas repentino terrore, et irruentium tibi potentias impiorum (ibid., 25), » subaudi, ideo custodi legem atque consilium. Isti ergo qui legem et consilium custodire respuunt, dicentes : « Nequaquam, sed ad equos fugiemus, » subripiente mortis articulo pavebunt, et fugient a facie dæmonum. Fugient quidem, sed non evadent sicut et reliquæ Juda fugerunt in Ægyptum Chaldæos, sed non effugerunt. Fugit enim persecutores suos anima tempore egressionis suæ, quia fugere quærit, et trepidans per artus discurrit. Nam et de Babylone scriptum est : « Quoniam in una die venient plagæ ejus, mors et luctus et fames, et igni comburetur, et flebunt et plangent se super illam reges terræ, qui cum illa fornicati sunt, et in deliciis vixerunt, cum viderint fumum incendii ejus, et longe stantes propter timorem tormentorum ejus dicent : Væ, væ civitas illa magna Babylon, civitas illa fortis ! » (Apoc. xviii, 8-10.) Sed hi reges non loco sed affectu, nec corpore sed voluntate longe stabunt, quoniam cum ea pariter cremabuntur. Sicut ergo longe stare dicuntur, qui in eadem damnatione sunt, quia longe vellent esse; sic nunc isti fugere perhibentur in morte adversarios suos, quos fugere cupiunt. Itaque reprobis de suo fine dicitur : « Mille homines a facie terroris unius, et a facie terroris quinque fugietis, » etc.

Quis vero est unus iste, qui peccatores in extre-

mis persequitur nisi diabolus? Et qui sunt isti quinque persecutores nisi maligni spiritus, qui eorum quinque sensus corporeos ad peccandum illexerunt? Quid autem per millenarium nisi universitas designatur? Ait ergo his qui novissima providere negligunt: *Mille homines*, id est vos omnes tempore vocationis vestræ *fugietis a facie terroris unius, Satanæ, et a facie terroris quinque*, id est dæmonum, qui vos in quinque sensibus corporis fecerunt delinquere. *Fugietis*, inquam, *donec relinquamini quasi malus navis in vertice montis*, id est donec corpus vestrum exanime relinquatur, et omnibus pateat vos in pelago sæculi hujus pertulisse naufragium. *Et relinquamini quasi signum super collem*, quod viatoribus ostendit iter in montem, quia formidine supplicii vestri persuadebitis cæteris, ne sicut vos a via rectitudinis exorbitent, sed ad superna recto calle tendant. Unde et uxor Lot, quia post se respexit, versa est in statuam salis omnibus condimentum animi facta, ne retro jam aspiciant. Eadem quippe sententia est de his, qui nunc relinqui dicuntur quasi malus navis in summitate montis, vel quasi signum super collem, et de muliere, quæ remansit in statuam salis conversa. Deinde longanimitatem electorum corroborat propheta, subjungens:

« Propterea expectat Dominus, ut misereatur vestri, et ideo exaltabitur parcens vobis, quia Deus judicii Dominus: Beati omnes, qui expectant eum. » Superioribus autem verbis, quibus arguit eos, qui circa finem sæculi in errores declinabunt, consonat Petrus in Epistola, dicens: « Venient in novissimis diebus in deceptione illusores juxta proprias concupiscentias ambulantes, dicentes: Ubi est promissio aut adventus ejus? Ex quo enim patres dormierunt, omnia sic perseverant ab initio creaturæ (II Petr. III, 3). » Et nunc quod propheta dicit: « Propterea expectat Dominus, ut misereatur vestri, et ideo exaltabitur parcens vobis, » Petrus ita scribit: « Non tardat Dominus promissis, sed patienter agit propter vos nolens aliquos perire, sed omnes ad penitentiam reverti (ibid. 9). » Et quod hic sequitur: « Quia Deus judicii Dominus: Beati omnes, qui expectant eum. » Ibi Petrus adjecit: « Adveniet autem dies Domini ut fur, in qua cæli magno impetu transient, elementa vero calore solventur (ibid. 10). » Cum igitur hæc omnia solvenda sint, quales nos oportet esse in sanctis conversationibus et pietatibus expectantes et properantes in adventum diei, per quam cæli ardentes solventur, et elementa ignis ardore tabescent? Novos vero cælos et novam terram secundum promissa ipsius expectamus, in quibus justitia habitat. Quibus apostoli verbis et illud consonat, quod in hoc loco subditur:

« Populus enim Sion habitabit in Jerusalem. » Sion namque dicitur *specula* vel *mandatum*; Jerusalem autem *visio pacis*. Et fidelium populus manet nunc in mandato et in specula, quia legem Dei custodiens ab arce mentis circumquaque vigilanter

A aspicit, et vitiorum tentamenta, priusquam veniant, deprehendit et venientia fortiter superat. Hic ergo *populus habitabit in Jerusalem*, quia pro bellis temporalibus in æterna pace versabitur.

Vel Sion intelligenda est præsens Ecclesia, Jerusalem vero futura. Et *populus Sion habitabit in Jerusalem*, quia qui in errores non declinaverint, sed fideliter et juste in hac Ecclesia perseveraverint, absque dubio in illa regnabunt; et qui nunc variis de causis lamentantur, sine fine tunc gaudebunt. Nam sequitur: « Plorans nequaquam plorabis. » Et quia tunc misericordiam invenient in auxilio opportuno, « miserans, inquit, miserebitur tui (Psal. cxxxiv, 14), » quia « judicabit Dominus populum suum, et in servis suis miserebitur, quoniam in æternum misericordia ejus (Psal. cxxxv, 1). » Post hæc de gratia Novi Testamenti dicitur:

« Ad vocem clamoris tui statim, ut audierit, respondet tibi. » Ad nostram petitionem Dominus respondet mox, *ut audierit clamorem* petitionis nostræ faciendo, quod petimus, si justum et utile est, et si tempus advenit, quo fieri debet, atque digni sumus, ut hoc nobis faciat. *Si justum et utile est*, diximus, quia Paulus rogavit auferri a se Angelum Satanæ, qui judicante Domino colaphizabat eum, et non obtinuit, sed tantum ad vocem responsum est: « Sufficit tibi gratia mea, nam virtus in infirmitate perficitur (II Cor. xii, 9). » *Si jam tempus advenit*, diximus, quia cum dicimus: « Adveniat regnum tuum (Matth. vi, 10), » exaudimur quidem, sed nequaquam mox idem regnum percipimus. Eorum vere, qui indigni sunt, non auditur clamor quia « qui declinat aurem, ne audiat legem, oratio ejus erit execrabilis (Prov. xxviii, 9). » Neque enim promissum est hoc nisi vel electorum populo, vel cuilibet justo. Et notandum, quia non ait: *Faciet, quidquid petieris, sed respondebit tibi*, scilicet prout oportuerit, atque justum sed respondit, quod utile erat. Sequitur: fuerit sicut Paulo non fecit, quod petebat.

VERS. 20. — « Et dabit vobis Dominus panem arcum, et aquam brevem. »

Quid per *panem et aquam* nisi doctrina sapientiæ designatur? Scriptum quippe est: « Cibavit illum pane vitæ et intellectus, et aqua sapientiæ salutaris potavit illum (Eccli. xv, 3). » Dedit ergo Dominus nobis in Novo Testamento *panem arcum, et aquam brevem*. « Omnis enim lex, ut Apostolus docet in uno sermone impletur: Diliges proximum tuum sicut te ipsum (Gal. v, 14). » Quid hoc sermone brevius, in quo tota latitudo præceptorum comprehenditur? Sequitur: « Et non faciet ultra avolare doctorem tuum. » Hoc est quod ipse doctor ait: « Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi (Matth. xxviii, 20). » Sequitur: « Et erunt oculi tui videntes præceptorem tuum. »

VERS. 21. — « Et aures tuæ audientes verbum post tergum monentis. »

In Scriptura sacra nonnunquam quod transactum

est, ponitur quasi futurum. Nam de Agar legimus, quia concepisse se videns despexit dominam suam. Affligente igitur eam Sarai, fugam iniit. Cumque invenisset eam Angelus Domini in solitudine, dixit ei: **Ecce concipies et paries filium** (*Gen. xvi, 11*). Tale est, quod nunc propheta dicit, quia spiritu æternitatis plenus præterita simul et futura dilatato mentis oculo conspicit, atque de antiquis et novissimis velut de futuris sententiam profert, dicens homini: « Et erunt oculi tui videntes præceptorem tuum, » etc. In paradiso quippe viderunt homines præceptorem suum, quia sicut legimus: « Testamentum æternum constituit cum illis, et justitiam, et judicia sua ostendit illis, et magnalia honoris ejus vidit oculus illorum, et honorem vocis audierunt aures illorum (*Eccli. xvii, 10*). » Humanum ergo genus in faciem Deus monuit, quando in paradiso condito homini, atque in libero arbitrio stanti, quid facere, quidve non facere deberet, indixit. Sed homo in faciem Dei terga dedit, cum superbiens ejus jussa contempsit. Nec tamen superbientem Deus deseruit, quia ad renovandum hominem legem dedit, exhortantes angelos misit, in carne nostræ mortalitatis apparuit. Ergo *post tergum* stans nos admonuit, quia ad recuperationem nos gratiæ et contemptus vocavit. Bene itaque dicitur humano generi: « Et erunt oculi tui videntes præceptorem tuum, et aures tuæ audientes verbum post tergum momentis. »

Sed quod generaliter de cunctis intelligitur, hoc necesse est specialiter sentire de singulis. Quasi enim coram Deo positus quisque verba admonitionis ejus percipit, cum, priusquam peccata perpetraret, voluntatis ejus præcepta cognoscit. Adhuc enim ante faciem ejus stare est necdum eum peccando contemnere. Cum autem derelicto bono incontinentiæ iniquitatem eligens appetit, terga jam in ejus faciem mittit. Sed ecce adhuc *et post tergum* Deus subsequens monet, quia etiam post culpam ad se redire persuadet. Aversum revocat, cum commissa respicit, revertenti sinum pietatis expandit. Vocem ergo *post tergum momentis* audimus, si ad invitantem nos Dominum saltem post peccata revertimur. Debemus ergo pietatem vocantis erubescere, si justitiam volumus formidare, quia tanto graviori improbitate contemnitur, quanto et contemptus adhuc revocare non dedignatur. De cujus admonitione propheta subjungit:

« Hæc est via; ambulate in ea: neque ad dexteram neque ad sinistram. » Hæc admonitio Salvatoris est *via* justitiæ, per quam debemus incedere, nec in partem quamlibet ab ea deflectere. Exorbitat enim *ad dexteram*, qui de justitia superbit, vel immoderate, quod justum est, agit. Unde monet Salomon: « Ne simus nimium justi (*Eccl. vii, 17*). » *Ad sinistram* vero declinat, qui ad malum opus deviat. In neutram ergo patrem exorbitemus, sed recto gressu per doctrinam Salvatoris ambulemus. Post cujus adventum quia gentes fidem ejus erant

A suscepturæ, adjungit propheta, dicens gentili populo:

VERS. 22. — « Et contaminabis laminas sculptilium argenti tui, et vestimentum conflatis auri tui, et disperges ea sicut immunditiam menstruatæ: Egredere, dices ei. »

Omnia enim idolorum ornamenta cum ipsis idolis contaminavit, atque projecit gentilitas ad Christum veniens. Unde et consequenter dicitur ordini prædicantium:

VERS. 23. — « Et dabitur semini tuo pluvia, ubicunque seminaveris in terra, et panis frugum terræ erit uberrimus et pinguis. »

Semen quippe est verbum prædicationis, *pluvia*, quæ desuper cadit, et semen germinare facit, irrigatio gratiæ supervenientis. Ubicunque ergo semina jecerit doctor, pluvia dabitur, quia in omni gente et natione gratia sequitur verbum prædicationis, sicut in domo Cornelii, loquente Petro, « cecidit Spiritus sanctus super omnes, qui audiebant verbum (*Act. x, 44*). » Sic enim data est semini ejus pluvia.

Quid vero per panem *frugum terræ* designatur nisi bonorum operum refectio de cujusmodi pane Dominus ait: « Meus cibus est, ut faciam voluntatem ejus qui misit me? (*Joan. iv, 34*) » *Panis ergo frugum terræ erit uberrimus*, quia fideles uberime reficientur bonis operibus. *Erit et pinguis*, id est spiritali pinguedine saginatus. Sequitur: « Pascetur in possessione tua in die illa agnus spatiosæ. »

VERS. 24. — « Et tauri tui, et pulli asinorum tuorum, qui operantur terram, commistum migma comedent sicut in area ventilatum est. »

Quæ est possessio fidelium nisi bonæ conversationis ager, virtutumque divitiæ? In qua scilicet possessione bonis operibus velut herbis *Agnus Christi* pascitur spatiosa charitatis amplitudine. *Tauri* vero præbent armentis ducatum. Et quid per tauros nisi rectores Ecclesiarum signantur? Quid autem per asinos nisi gentiles exprimuntur? Asinus enim vocatur populus gentilis, cum dicitur: « Cognovit bos possessorem suum, et asinus præsepe Domini sui (*supra 1, 3*). » Quid ergo per pullos *asinorum* nisi filios gentilium accipiemus, qui paternum errorem relinquentes venerunt ad Christum? *Qui operantur terram*; qui meditationibus et disciplinis suam exarant conscientiam. *Migma* vero est hordeum pariter cum palea. Et quid per paleam nisi superficies litteræ designatur? Quid per hordeum nisi interior intelligentia? *Tauri* itaque *et pulli*, id est prælati et subjecti in Ecclesia velut in stabulo *commistum migma comedunt*, quia et historicum et mysticum sensum recipiunt, et in utroque pascuntur, et comedunt illud, *sicut in area ventilatum est* id est in Ecclesia purgatum et examinatum. Non enim vel allegorico vel historico pascuntur intellectu, nisi prius ab errore purgetur, et auctoritate ecclesiastica probetur. Sequitur:

VERS. 25. — « Et erunt super omnem montem excelsum, et super omnem collem elevatum rivi currentium aquarum in die interfectionis multorum, cum ceciderint turres. »

Quid per montes et colles nisi eminentiores sancti figurantur? Quid per rivos *aquarum* nisi sanctarum flumina doctrinarum? « Erunt ergo super omnem montem excelsum et super omnem collem elevatum rivi currentium aquarum, » quia qui per vitæ meritum cœlestibus propinquant, flumina doctrinæ fluentis emanant. Et quando? *In die interfectionis multorum*, id est tempore revelatæ gratiæ, quo multi gladio verbi Dei a pristina conversatione extinguuntur mortificantes membra sua, quæ sunt super terram, fornicationem, immunditiam, libidinem, et his similia.

Turres etiam cadunt, quia hi plerumque qui contra Deum obfirmati, id est in superbiam se exerant, humiliantur, dum prædicationes destruant munitiones, et omnem altitudinem extollemem se adversus scientiam Dei.

Vel per rivos *aquarum* intellige spiritalium fluentia gratiarum. « Erunt igitur super montes et colles rivi currentium aquarum, » quia sanctus Spiritus in septem rivis gratiarum super electos inundabit. Et hoc fiet *in die interfectionis multorum*, id est in die iudicii, quando reproborum omnis multitudo peribit. *Et turres cadent*, id est omnes superbi et potentes sæculi dejicientur. Sequitur :

VERS. 26. — « Et erit lux lunæ sicut lux solis et septemplerumque sicut lux septem dierum in die, quia alligaverit Dominus vulnus populi sui, et percussuram plagæ ejus sanaverit. »

Hoc ad litteram nostri majores acceperunt, quia finito iudicio cum fuerit cœlum novum, et terra nova, sumet luna splendorem, quem habet nunc sol, et sol *septemplerumque* lucebit quam nunc. Quod si in mysterio debet intelligi, *sol et luna* Christus est et Ecclesia, cujus facies in transfiguratione resplenduit sicut sol. *Erit ergo lux lunæ sicut solis*, quia « tunc justii fulgebunt sicut sol in regno Patris eorum (*Matth. xiii, 43*). » « Facies ejus resplenduit sicut sol, » *et justii fulgebunt sicut sol* (*Matth. xvii, 12*). « Erit igitur lux lunæ sicut lux solis. Scimus enim, quia cum apparuerit, similes ei erimus, quia videbimus eum sicuti est (*I Joan. iii, 2*). »

« Et lux solis, erit sicut lux septem dierum, » juxta quod in Apocalypsi Joannis canitur : « Dignus est Agnus, qui occisus est, accipere virtutem, et divinitatem, et sapientiam, et fortitudinem, et honorem, et gloriam, et benedictionem (*Apoc. v, 12*). » Hi sunt *septem dies*, quorum in sua resurrectione lucem accepit Sol justitiæ, id est virtus et divinitas, sapientia et fortitudo, honor et gloria et benedictio.

Vulnus autem et *plaga populi*, in eo est, quod immortalitatem et ejus similitudinem ob peccatum protoparentis amisimus. Sed *Dominus* alligabit in resurrectione *vulnus populi sui*, quia corpora justo-

rum immortalia reddet, atque incorruptibilia et impassibilia.

Et percussuram plagæ ejus sanabit, quia mentium eorum, quæ variis nunc cogitationibus dissipata, immobilem reformabit tranquillitatem, ut semper in eodem statu permanens nunquam sibiimetipsi fiat dissimilis. In qua die quando Judex venit, apte subditur :

VERS. 27. — « Ecce nomen Domini venit de longinquo, ardens furor ejus, et gravis ad portandum : labia ejus repleta sunt indignatione, et lingua ejus quasi ignis devorans. »

Nomen Domini Unigenitus est, quia dum auditur Filius, intelligitur Pater, sicut et homo proprio nomine cognoscitur. Sed *nomen Domini venit de longinquo*, quia Unigenitus Patris ad exterminandum peccatores descendit. « Longe enim a peccatoribus salus (*Psal. cxviii, 155*). » De longinquo igitur venit, cum de regione vivorum ad eos, qui longe a salute sunt, Judex accedit. Vel *de longinquo venit*, quia ut cogitationem suam impleat, ad puniendos peccatores longo post tempore descendit.

Ardens furor ejus, et gravis ad portandum, quia reprobis videbitur nimio furore succensus, dum eos jam sine venia ferire cœperit, quamvis nulla animi perturbatione moveatur, et pondus iræ ejus nemo ferre poterit. *Labia ejus impleta sunt indignatione*, quando sinistris improperat, dicens : « Esurivi, et non dedistis mihi manducare; sitiivi, et non dedistis mihi bibere, hospes eram, et non collegistis me (*Matth. xxv, 42*). » *Et lingua ejus quasi ignis devorans*, cum dixerit eis : « Discedite a me, malelici, in ignem æternum, » etc. (*ibid.*, 4). Sequitur :

VERS. 28. — « Spiritus ejus velut torrens inundans usque ad medium colli ad perdendas gentes in nihilum, et frenum erroris, quod erat in maxillis populorum. »

Sicut rapidus *torrens* cum usque ad collum cæjæ quam hominis excrescendo pervenerit, præcipit eum atque submergit; sic *spiritus* iræ Judicis indeles et reprobos suffocabit, et perdet, atque *frenum erroris*, id est diabolus, qui per viam erroris infideles regebat, et ad libitum suæ voluntatis inflectebat, quemadmodum equus freno regitur. His contra reprobos ita dictis de electorum gaudio subjungitur :

VERS. 29. — « Canticum erit vobis sicut vox [*Vulg.*, nox] sanctificatæ solemnitatis, et lætitiæ cordis, sicut qui pergit cum tibia, ut intret in moentem Domini ad fortem Israel. »

Sicut in aliqua solemnitate præcipua nil agere solet populus Dei nisi solemnes decantare laudes, ita post iudicium electi complebunt Scripturam dicentem : « Beati, qui habitant in domo tua, in sæcula sæculorum laudabunt te (*Psal. lxxiiii, 5*). »

Et sicut populus Israel, quando primitias et decimas suas ad templum Domini referebat, cum tibia, et vocis exultatione pergebat, quia terræ fructibus abundabat; ita sancti in die iudicii templum illud et

sanctuarium patriæ cœlestis cum omni lætitia cantantes intrabunt. « Venientes enim venient cum exsultatione portantes manipulos suos (*Psal.* cxxv, 8).

Possumus et hoc ad tempus evangelicæ prædicationis referre sic distinguendo: « Et frenum erroris, quod erat in maxillis populorum, canticum erit vobis sicut vox sanctificatæ solemnitate. » Frenum quippe *erroris* maxillas *populorum* constrinxerat, quando idolorum errore obligata gentilitas Deo vero confessionis laudes dare nesciebat. Sed hoc ipsum erroris frenum jam vobis in *canticum*, versum est, dum dicimus: « Quoniam omnes dii gentium dæmonia: Dominus autem cœlos fecit (*Psal.* xcvi, 5). »

Bene autem dicitur: *Sicut vox sanctificatæ solemnitate*, quia, dum confessionis laudem Deo reddimus, in sanctificata solemnitate gaudemus. Et *læticia cordis* est nobis, dum ad fidem ingredimur, sicut filiis Israel erat ascendentibus ad templum Domini cum tibiis et canticis. Sed juxta superiorem sensum videamus sequentia. Sequitur:

VERS. 30. — « Et auditam faciet Dominus gloriam vocis suæ, et terrorem brachii sui ostendet in comminatione furoris, et flammæ ignis devorantis. »

Auditam faciet gloriam vocis suæ, quia omnes, qui in monumentis sunt, audient vocem Filii Dei, et procedent. *Et terrorem brachii sui*, id est virtutis suæ; *in comminatione furoris, et flammæ ignis devorantis*, quando, ut supra dictum est, reprobis dicit: « Discedite a me, maledicti, in ignem æternum (*Math.* xxv, 41), » etc. Sequitur:

« Allidet in turbine et in lapide grandinis. » *Allidet* reprobos *in turbine*, quia tunc omnia elementa commovebuntur, *et in lapide grandinis*, quia « in circuitu ejus tempestas valida (*Psal.* xlix, 2). » Unde et in libro Sapientiæ dicitur: « A petrosa ira plene mittentur grandines. Candescet in illos aqua maris, et flumina concurrent duriter. Contra illos stabit spiritus virtutis, et tanquam turbido venti dividet illos (*Sap.* v, 23). » Sequitur:

VERS. 31. — « A voce enim Domini pavebit Assur virga percussus. »

VERS. 32. — « Et erit transitus virgæ fundatus, quoniam requiescere faciet Dominus super eum. »

Assur diabolus est, *virga flagellum* est, quo *Judex* eum feriet. *Qui percussus pavebit* a facie Domini, quia et ipse sententiam Judicis expavescet, cum puniri cœperit. *Transitus* hujus *virgæ* est de judicio ad infernum descensio. Accepta namque sententia mox omnes reprobi incipient torqueri, et cum ipsis tormentis in barathrum a facie Judicis corruent: Hic ergo est istæ (135) virgæ transitus. *Sed transitus iste fundatus* est, id est firmus, quia nunquam supplicia flectuntur, aut mollescunt, quæ cum ipsis in infernum descendunt. Unde et additur: quia *hæc virgam requiescere faciet super Assur*, quoniam sine fine super hostem antiquum tormenta manebunt. Sequitur:

A « In tympanis, et citharis, et in bellis præcipuis expugnabit eos. » Quid per *tympana* et citharas nisi plausus et lætitia sanctorum designatur? Et quid per bella præcipua nisi sententiarum in impios emissio, quibus velut gladiis feriuntur? *In tympanis* ergo, *et in cytharis, et in bellis præcipuis expugnabit eos* Dominus, quia sanctorum lætitiæ fugient, et per sententiam expellentur. Sequitur:

VERS. 33. — « Præparata est enim ab heri Topheth, a rege præparata, profunda, dilatata. Nutrimenta ejus ignis, et ligna multa: status Domini sicut torrens sulphuris succendens eam. »

Tophet gehenna vivacitatis interpretatur. *Toph* namque *gehenna* dicitur, *Phet* vivacitas. *Infernus* ergo *gehenna* vivacitatis appellatur, quia ibi vivax ignis est, et vermis, qui non moritur. Rex vero Christus est; *heri* autem præteritum tempus est. *Topheth* itaque, id est *gehenna* reprobis omnibus a *Rege præparata est ab heri*, id est jam olim ab exortu mundi, *profunda* nimium, ut absorbeat, *et dilatata*, ut impios omnes capere sufficiat. *Nutrimenta ejus*, id est *gehennæ*, est *ignis*, quia ignis ille poenam nutrit semper, *et ligna multa*, id est reproborum corpora nutriunt eam, qui reproborum geminant ipsorum afflictionem et accendunt.

Sed et *status Domini* succendit eam. Nos quando flamus, aerem ab exterioribus introrsum trahimus, et introrsus tractum exterius reddimus, ita fit flatus. Flare ergo Deus vindictæ retributionem dicitur, quia ab exterioribus causis introrsus consilium judicii concipit, et ab interno consilio extrorsus sententiam emittit. Nam quasi flante Deo ab exterioribus aliquid introrsus trahitur, quando foris mala concipit, et intus disponit; et rursus quasi flante Deo ab interioribus spiritus extorsus emittitur, quando ab intrinsecus concepto consilio exterius judicium damnationis infertur.

Hic itaque est *status Domini* *gehennam succendens*, qui torrenti *sulphuris* comparatur, quia valido impetu exuberans descendit in impios fetorem cum ardore ferens. Quid enim est aliud sulphur quam fomentum ignis? Quod tamen ignem sic nutrit, ut fetorem gravissimum exhalet. *Flatus ergo Domini*, qui *gehennam* incendit, *sicut torrens sulphuris* est, quia emissio sententiæ Judicis, quæ peccatores puniat, fetorem fetori reddit, et ardorem ardori. Qui enim ardore libidinum, cæterorum vitiorum arserunt, comburentur igni perpetuo; et qui fetore peccatorum delectati sunt, æterno fetore cruciabuntur. Postquam vero justorum futuram lætitiæ, et iniquorum damnationem propheta demonstravit, revertitur ad eos qui in Ægyptum, id est in tenebras vitæ sæcularis et infidelitatis descendunt, subjungens:

CAPUT XXXI.

VERS. 1. — *Væ* qui descendunt in Ægyptum auxilium in equis sperantes, et habentes fiduciam super quadrigis, quia multæ sunt; et super equi-

tibus, quia prævalidi nimis : et non sunt confisi super sanctum Israel, et Dominum non requisierunt. »

VERS. 2. — « Ipse autem sapiens adduxit malum, et verba sua non abstulit : et consurget contra domum pessimorum, et contra auxilium operantium iniquitatem. »

Superius vero graviter eos arguit, qui in Ægypto descendunt, et væ eis minatus est, et tamen revocat eos. Nunc autem jam non revocat, sed damnationem ipsorum certam denuntiat. Equus vero, quid significet superius diximus, id est peccatum, et rationem inde protulimus, imo verba Ambrosii posuimus. Eques ergo qui super hunc equum ascendit, peccator est, qui male agendo sublimis in hoc mundo fit. Quid autem quadriga nisi pompam gloriæ sæcularis designat? Unde superbo pontifici superius dictum est : « Ibi erit currus gloriæ tuæ (sapra XII, 18). »

Qui ergo disciplinam vel fidem relinquentes in Ægyptum, id est in tenebras vitiorum sæcularium vel infidelitatis declinant, in equis, id est in peccatis : sperant, dum suas explere voluptates vel cupiditates exspectant : et in quadrigis, id est in pompa gloriarum sæculi, quia multæ sunt, fiduciam habent in hoc mundo sublimari, et super equitibus, id est super potentibus sæculi peccatoribus, quia prævalidi sunt ad malum, et cæteros in iniquitate tuentur.

Sed væ fidelibus, qui talia sacræ religioni præponunt confidentes in talibus, et ad ea festinantes, et non confidunt super sanctum Israel, qui est Christus, et Dominum pio studio non requirunt. Vel : Non requirunt, id est non interrogant eum, si hæc agere debeant. Ipse autem sapienti consilio malum super eos adduxit, quod non formidabant, et verba sua, quibus perditionem eis minatus fuerat, non abstulit, id est irrita non fecit, sed complevit.

Et consurget in iudicio contra domum pessimorum, id est contra generationem eorum, qui religionem abicientes in Ægyptum vitæ sæcularis descendunt ; et contra auxilium, quod illis in malo præbent Ægyptii, id est sæculares, et infideles, qui operantur iniquitatem. Omnes enim disperdet Dominus, et qui ad malum adjuvant, et qui sic adjuvantur. Sequitur :

VERS. 3. — « Ægyptus homo, et non Deus, et equi eorum caro, et non spiritus. »

Ægyptus homo, id est Ægyptii homines sunt. « Ægyptus homo et non Deus. » — « Maledictus homo, qui confidit in homine, et ponit carnem brachium suum, et a Domino recedit cor ejus (Jer. xvii, 5). » Væ his, qui descendunt in Ægyptum. « Et equi eorum caro, et non spiritus. » Et : « Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma (Matth. xxvi, 41). » Rursumque : « Spiritus est, qui vivificat ; caro non prodest quidquam (Joan. vi, 64). » Infirmi ergo sunt tales equi, et inutiliter. Ægyptus homo, et non Deus, quia tenebræ sæcularium errorum ex homine sunt, et non ex Deo. Et equi eorum caro, et non spiritus,

quoniam peccata eorum ex carne sunt, et non ex spiritu. Sequitur :

« Et Dominus inclinabit manum suam, et corruet auxiliator, et cadet, cui præstatur auxilium, simulque omnes consumerentur. » Dominus inclinabit manum suam, qua sustentabat eos, et corruet populus sæcularium et infidelium, qui ad iniquitatem declinantibus auxiliabatur ; et cadet omnis, qui in Ægyptum corde descendit, et præbent ad nequitiam auxilium Ægyptii, simulque omnes, tormentis æternis consumerentur et decipientes et decepti.

His de novissima perditione reproborum dictis, quando non invenient adiutorem, mox oraculum de primo Salvatoris adventu subjungitur, in quo pro electis contra diabolum pugnavit, atque sanguine suo redimens nos ab æterna damnatione salvavit. At si dicat : Vere peribunt, et liberatorem non invenient omnes, qui religionem deserentes in errorem defluunt, quia hi qui in ecclesiastica religione permanent, Domino protegente salvabuntur. Sic enim subditur :

VERS. 4. — « Quia hæc dicit Dominus ad me : Quomodo si rugiat leo, et catulus leonis super prædam suam, cum occurrerit ei multitudo pastorum, a voce eorum non formidabit, et a multitudine eorum non timebit, sic descendet Dominus exercituum, ut prælietur super montem Sion, et super collem ejus. »

VERS. 5. — « Sicut aves volantes sic proteget Dominus exercituum Jerusalem protegens et liberans, transiens et salvans.

Nam Salvator noster leo est, de quo Salomon ait : « Leo fortissimus bestiarum ad nullius pavebit occursum (Prov. xxx, 30). » Et ipse est catulus leonis sicut ait Jacob : Juda te laudabunt fratres tui, manus tua in cervicibus inimicorum tuorum, adorabunt te filii patris tui : catulus leonis Juda (Gen. xlix, 8). » Hæc enim verba non nisi de Christo possunt intelligi, qui rugiit supra prædam quam cepit, quia terribilem suæ divinitatis potentiam aperuit, dicens de ovibus suis : « Non rapiet eos quisquam de manu mea. Pater meus quod dedit mihi majus omnibus est, et nemo potest rapere de manu Patris mei. Ego et Pater unum sumus (Joan. x, 28). »

Cui occurrit multitudo pastorum synagogæ veniens eum tradente Juda comprehendere. Nam ad ejus comprehensionem venit multitudo pastorum sicut Lucas insinuat, scribens : « Dixit autem Jesus ad eos, qui venerant ad se principes sacerdotum, et magistratus templi, et seniores : quasi ad latronem existis cum gladiis et fustibus (Marc. xiv, 48). » Sed a voce eorum non formidavit et a multitudine eorum non expavit, quia juxta Joannem : « Processit, et dixit eis? Quem queritis? responderuntque ei Jesum Nazarenum. Dixit eis Jesus : Ego sum. Ut ergo dixit eis : Ego sum, abierunt retrorsum et ceciderunt in terram (Joan. xviii, 5-7). »

Qui et præliatus est contra diabolum super montem Sion et super collem ejus, id est in domo pastorum.

Unde hic dicitur : « Sic descendet Dominus exercituum, ut prælietur super montem Sion, et super collem ejus. » Ad hoc enim descendit in mundum, ut ita præliaretur pro nobis. Sed quia solus in passione pugnavit, jam post resurrectionem solus non fuit. Comparatur enim in ascensione non avi, sed avibus, quia ipse primus in cœlum volavit, et electorum animas, qui sunt ejus membra, post se volare, cum de corporibus exeunt, quotidie facit. « Ubique enim fuerit corpus, illic congregabuntur et aquilæ (Luc. xvii, 37), » quia ubi Redemptor noster per materiam carnis est, illuc adunantur justorum animæ.

Sed hæ volucres, id est Dominus et sancti ejus, qui jam in cœlum volaverunt, protegunt Jerusalem, id est Ecclesiam, sæpius ad nos descendentes atque super nos invisibiliter volitantes. Jure igitur ait, quia « sicut aves volantes sic proteget Dominus exercituum Jerusalem. » Unde et per Moysen de eo dicitur : « Sicut aquila provocans ad volandum pullos suos et super eos volitans expandit alas suas, et assumpsit eos (Deut. xxxii, 11). » Quia enim nos parvulos, dum protegit, nutrit, et non gravi atque onerosa, sed levi et blanda protectione nos refovet, dum suas in nos misericordias exerit, quasi more avium super nos alas tendit. Qui et adversum tentationes protegit Ecclesiam, et ab adversis eam liberat, transiensque de judicio ad regnum salvat eam perpetua, veraque salute. Sequitur :

VERS. 6. — « Convertimini, sicut in profundum recesseratis, filii Israel. »

(136) Cod., *subjacet.*

A Omnis qui viam vitæ deserens in peccatorum se tenebras dejicit, semetipsum quasi in foveam mergit. Unde et Jeremias, dum Judæam in iniquitatibus longa consuetudine obrutam fuisse conspiceret, in lanæntis sub ejus specie semetipsum deplorat, dicens : « Lapsa est in lacum vita mea, et posuerunt lapidem super me (Thren. iii, 53). » In lacum quippe vita labitur, dum labe iniquitatis inquinatur. Lapis vero superponitur, dum etiam dura consuetudine mens in peccato devoratur, ut si velit resurgere, jam utcumque non possit, quia mole consuetudinis desuper male premitur.

Sed quia divinæ potentiae subjaceret (136), et post angusta pravæ consuetudinis ad bonæ actionis amplitudinem revocaretur, bene propheta gratiam Dei prædicans populum suum hortatur ad pœnitentiam dicens : « Convertimini sicut in profundum recesseratis, filii Israel. » Nam qui post iniquitatis jugum ad libertatem boni operis pœnitendo reducitur, manu gratiæ exaltantis adjutus, et in quantam peccatorum voraginem demersus fuerat, ad tantam justitiæ libertatem resurgat, iste sicut in profundum recesseratis, revertitur juxta illud Apostoli : « Sicut exhibuistis membra vestra servire immunditiæ et iniquitati ad iniquitatem, ita nunc exhibete membra vestra servire justitiæ in sanctificationem (Rom. vi, 19). » Nam et hi de filiis Israel, qui Salvatorem crucifixerant, et post in eum per apostolos crediderunt, sicut in profundam recesserant, conversi sunt. Sequitur deinde gentilium conversio, cum subditur

LIBER QUINTUS.

SEQUITUR CAPUT XXXI.

VERS. 7. — « In die enim illa abjiciet vir idola argenti sui, et idola auri sui, quæ fecerunt vobis manus vestræ in peccatum. »

Hoc expositione non indiget. Sed qualiter fieri posset, ut gentiles, quos diabolus in suo captos laqueo tenebat, idola desererent adjungitur :

VERS. 8. — « Et cadet Assur in gladio non viri, et gladius non hominis vorabit eum, et fugiet non a facie gladii. et juvenes ejus vectigales erunt. »

VERS. 9. — « Et fortitudo ejus a terrore transibit, et pavebit, fugientes principes ejus. »

Assur namque Satanus est, qui cadit in gladio non viri, sed Dei, quia non humanæ, sed divinæ potestatis est tantum adversarium dejicere. Nam Dominus Jesus per mortem destruxit eum, qui habebat mortis imperium, id est diabolus. Cum autem dicit propheta, quia « cadet Assur in gladio non viri, et gladius non hominis vorabit eum, » nequaquam Redemptorem nostrum negat hominem esse, qui et Deus est, sed Apostolo consonat dicenti : « Paulus apostolus non ab hominibus, neque per hominem,

C sed per Jesum Christum (Gal. i, 1). » Itaque cadet Assur non gladio viri, sed triumpho Christi, et fugiet non a facie gladii, sed a facie crucis Domini.

Et juvenes ejus, id est hi, qui ad peccandum acres erant et fortes, erunt vectigales, id est jugo Christi se subjicientes, humiliter ei servient. Et fortitudo ejus, qua gentes premebat, transibit fugiens de loco in locum, et postea de mundo a facie terroris prædicatorum Christi. Et principes ejus, id est dæmones pavebunt fugientes. Fugato itaque diabolo cum satellitibus suis de Christi regno, et apostolorum principatu subditur :

« Dixit Dominus, cujus ignis est in Sion, et caminus ejus in Jerusalem. »

CAPUT XXXII.

VERS. 1. — « Ecce in justitia regnabit rex, et principes in judicio præerunt. »

Sion autem, quæ dicitur specula, præsentem designat Ecclesiam, quæ in arce mentis adversus dæmonum insidias vigilat, et cœlestia, licet per imaginem, contemplatur gaudia. Jerusalem vero, quæ visio pacis interpretatur, illa est beatorum in

cœlis gloria, ubi pax regnat et securitas. *Ignis autem et caminus* Dei incendium charitatis ejus est. Sed considerandum est quia ignis parvus esse potest in comparatione camini. Solet enim *caminus* ingenti semper exuberare incendio. Quia igitur electorum corda nunc ignem divini amoris concipiunt, sed in illo beatitudinis regno valde copiosius eodem igne replentur, *ignis ejus est in Sion, et caminus ejus in Jerusalem*. Tantum quippe distat, et multum amplius inter illum charitatis ardorem, quem hic habent electi, et eum, quem habituri sunt in regno cœlorum Deo conjuncti, quantum inter exiguum igniculum differt et ingentem caminum. Idecirco autem ignis mentionem præmisit, cum de Christi regno locuturus esset, quia Christus in eorum solummodo cordibus regnat, in quibus ignis iste dilectionis est. « Si quis enim spiritum Christi non habet, hic non est ejus (Rom. viii, 9). » *Ecce, inquit, in justitia regnabit rex Christus, expulso Satana, qui in iniquitate tyrannidem exercebat. Et apostoli principes in judicio præerunt, quia principes Assur in fugam conversi sunt, qui sine judicio dominari quærebant. Sequitur*

VERS. 2. — « Et erit vir, sicut qui a vento absconditur, et celat se a tempestate, sicut rivi aquarum in siti et umbra petrae prominentis in terra deserta.

Vir quisque, id est in fide viriliter agens, erit in Ecclesia, sicut qui absconditur a vento et celat se a tempestate, quoniam sub divina protectione tutus erit a vento flatus dæmonum, et a tempestate tribulationis, ut dicat de Domino : « Quoniam abscondit me in tabernaculo suo in die mala, protexit me in abscondito tabernaculi sui (Psal. xxvi, 5). »

*Et erit sicut rivi aquarum in siti, quia « flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ (Joan. vii, 38), » quæ propinabit sitientibus proximis. Erit etiam sicut umbra petrae prominentis in terra deserta, ut ad eum confugiant, qui tribulationum æstu fatigantur. Possumus per terram sæculi hujus eremum intelligere : « Petra autem erat Christus (I Cor. x, 4). » Per umbram petrae imitatio Christi designatur, quia sicut umbra secundum qualitatem corporis ducitur; sic vita justorum de specie imitationis ejus exprimitur. *Erit ergo vir sicut umbra prominentis petrae in terra deserta, quia sanctus quisque ad sui Redemptoris similitudinem sublimis et robustus fiet, atque conspicuus in medio nationis pravæ et perversæ. Rursum de his, qui Christum in carne visuri erant et auditori, subditur :**

VERS. 3. — « Non caligabunt oculi videntium, et aures audientium diligenter auscultabunt. »

Videntes enim et audientes hic appellantur, quibus dictum est : « Vestri autem beati oculi, qui vident, et aures, quæ audiunt. Amen quippe dico vobis : Quia multi prophetæ et justi cupierunt videre, quæ videtis, et non viderunt : et audire, quæ auditis, et non audierunt (Matth. xiii, 16). » Sed horum oculi non caligaverunt, et aures eorum diligen-

ter auscultaverunt, sicut dictum est eis : « Vobis datum est nosse mysterium regni Dei, cæteris autem in parabolis, ut videntes non videant, et audientes non intelligant (Luc. viii, 10). » Exponat enim eis Dominus scorsum omnia, quæ loquebatur ad turbas in parabolis, de quibus et subditur :

VERS. 4. — « Et cor stultorum intelliget scientiam, et lingua balborum velociter loquetur et plane. »

Quid enim *stultorum et balborum* appellatione nisi simplices et illitteratos designat piscatores, quos elegit Dominus in apostolos? Nam « quæ stulta sunt mundi, elegit Deus, ut confundat sapientes, et infirma mundi elegit Deus, ut confundat fortia (I Cor. i, 27). » Sed horum *cor* intellexit scientiam, et *lingua* eorum velociter et plane locuta est, quia Dominus « aperuit eis sensum, ut intelligerent Scripturas (Luc. xxiv, 45), » et accepto Spiritu sancto, « loquebantur variis linguis magnalia Dei (Act. ii, 11). » Sed his in tantam auctoritatem erectis doctores Synagogæ confutati sunt atque dejecti. Nam sequitur :

VERS. 5. — « Non vocabitur ultra is, qui insipiens est, princeps : neque fraudulentus appellabitur major. »

Quis enim est *insipiens et fraudulentus* nisi scriba et pharisæi, et principes sacerdotum, qui sapientiam Dei, quæ est Christus, respicientes, semper in eum fraudes et insidias moliti sunt; sed isti jam in populo Dei non vocantur *principes* et majores, quia regi Christo servire noluerunt. Quorum adhuc perversitas subditur :

VERS. 6. — « Stultus enim fatua loquetur, et cor ejus faciet iniquitatem, ut perficiat simulationem, et loquatur ad Dominum fraudulenter, ut vacuam faciat animam esurientis, et potum sitienti auferat. »

Stultus enim, ut diximus, vocatur conventus eorum, quibus ait Dominus : « Væ vobis, duces cæci, qui dicitis : Quicumque juraverit in templo, nihil est; qui autem juraverit in auro templi, debitor est. Stulti et cæci! Quid enim majus est aurum aut templum, quod sanctificat aurum? (Matth. xxiii, 16). » Hic ergo stultus fatua de Domino locutus est dicens : « Non est hic homo a Deo, qui Sabbatum non custodit (Joan. ix, 16). » Et : « Quomodo potest homo peccator hæc signa facere? » (*ibid.*)

*Et cor ejus fecit iniquitatem, quia, cum dixisset paralytico : « Confide, fili, remittuntur tibi peccata tua (Matth. ix, 2), » ecce quidam de scribis dixerunt intra se : « Hic blasphematur (ibid. 3); » et moti audierunt : « Uquid cogitatis mala in cordibus vestris? » (*ibid.* 4.)* Cor stulti hujus fecit iniquitatem, ut perficeret *simulationem, et loqueretur ad Dominum fraudulenter, quando principes sacerdotum et scribæ miserunt insidiatores, qui se justos simularent, et caperent eum In sermone, et traderent eum principatui et potestati præsidis, et interrogaverunt illum dicentes : « Magister scimus quia*

recte dicis et doces, et non accipis personam, sed A
in veritate viam Dei doces : licet nobis dare tributum Cæsari an non? » (*Matth.* xxii, 16.) Considerans autem dolum illorum dixit ad eos : « Quid mententis? (*ibid.* 18.)

Sed et animam esurientis plebis vacuum facere conabatur stultus iste, et potum Dominicæ prædicationis auferre *sitienti* populo. Omnis enim populus suspensus erat audiens illum; Pharisei autem et Scribæ dicebant : « Dæmonium habet, et insanit, quid eum auditis? » (*Joan.* xx, 20.) Unde et dictum est eis : « Væ vobis, Scribæ et Pharisei hypocritæ, qui clauditis regnum celorum ante homines : vos non intratis nec introeuntes sinitis intrare (*Matth.* xxiii, 13.) » De quibus et subditur :

Vers. 7. — « Fraudulenti vasa pessima sunt. Ipse B
enim cogitationes concinnavit ad perdendos mites in sermone mendacii, cum loqueretur pauper iudicium. »

Vers. 8. — Princeps vero ea, quæ digna sunt principe, cogitavit, et ipse super duces stabit. »

Fraudulentus enim cœtus est Scribarum, et Phariseorum atque sacerdotum, quorum vasa sunt corda hominum, quibus malitiam suam infuderunt. Hic ergo fraudulenti cogitationes concinnavit, id est præparavit, ad perdendos mites, id est ad seducendos per vasa sua simplices in sermone mendacii, quando principes sacerdotum congregati cum senioribus accepto consilio pecuniam copiosam dederunt militibus dicentes : « Dicite quia discipuli ejus nocte venerunt, et furati sunt eum vobis dormientibus (*Matth.* xxviii, 13.)

« Pauper vero qui, cum esset dives, pro nobis factus est egenus, loquebatur iudicium (*II Cor.* viii, 9), » dicens : « Si non facio opera Patris mei, nolite credere mihi; si autem facio, et si non vultis mihi credere, operibus credite (*Joan.* x, 37). » Et de adultera : « Qui sine peccato est vestrum, prior in illam lapidem mittat (*Joan.* viii, 7), » et his similia. Fraudulento autem cogitante perditionem princeps noster Christus ea, quæ digna sunt principe, cogitavit, quia morte victa resurgens ait discipulis suis : « Data est mihi omnis potestas in celo et in terra. Eantes ergo docete omnes gentes baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, docentes eos servare omnia, quæcunque mandavi vobis (*Matth.* xxviii, 18). » Et ipse super duces Ecclesiarum stat, sicut et illic adjunxit : « Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi (*ibid.* 20). » Sequitur :

Vers. 9. — « Mulieres opulentæ, surgite, et audite vocem meam : filiz confidentes, percipite auribus eloquium meum. »

Vers. 10. — « Post dies enim et annum, vos conturbamini confidentes. Consummata est enim vindemia. collectio ultra non veniet. »

Vers. 11. — « Obstupescite, opulentæ; conturbamini, confidentes : exuite vos, et confundimini, accingite lumbos vestros super ubera (137). »

Vers. 12. — « Plangite super regione desiderabili, super vinea fertili. »

Mulier in sacro eloquio aut pro sexu ponitur, aut pro infirmitate. Pro sexu, ut ibi : « Misit Deus Filium suum factum ex muliere (*Gal.* iv, 4). » Pro infirmitate, ut quidam sapiens ait : « Melior est iniquitas viri quam benefaciens mulier (*Eccli.* xlii, 14.) » Vir enim fortis quilibet et discretus vocatur; mulier vero mens infirma vel indiscreta accipitur. Et sæpe contingit, ut etiam discretus quisque subito labatur in culpam, atque indiscretus alius et infirmus bonam exhibeat operationem. Sed is, qui indiscretus et infirmus est, nonnunquam, quod bene egerit, amplius elevatur, atque gravius in culpam cadit; discretus vero quisque etiam ex eo quod se male egisse intelligit, ad discretionis regulam arctius reducitur; et inde altius ad justitiam proficit, unde ad tempus a justitia cecidisse videbatur. Recte ergo dicitur : « Melior est iniquitas viri quam benefaciens mulier, » quia nonnunquam etiam culpa fortium virtutis occasio fit, et virtus infirmorum occasio peccati.

Hoc itaque loco mulierum nomine quid nisi infirmitas mentium figuratur? Ad has ergo mulieres, id est ad infirmas animas sermo propheticus dirigitur. Unde et opulentas atque confidentes nuncupat, quia se virtutum operibus refertas æstimant, et velut de propria confidunt justitia. Sunt enim plerique religionum professores, quos nunc sermo divinus sub mulierum appellatione denotat, qui se sanctos arbitrantur, quia exteriore mutaverunt habitum, et in nullis exercentur virtutibus. Quos a sui torporis ignavia excitare volens : « Surgite, inquit, et audite vocem meam. » Ille enim surgit audire vocem prophetæ, qui negligentiam atque desidiam relinquens intento corde sacra eloquia audit paratus ad faciendum.

« Post dies, inquit, et annum conturbabimini. » Quid per dies, quod infinite ponit, nisi præsentis vitæ tempus exprimitur, cujus dierum numerus est incertus? Et quid per annum designatur nisi spatium illud, quod ab unius cujusque obitu protenditur usque ad resurrectionem omnium, de cujusmodi anno per Psalmistam dicitur : « Benedices coronæ anni benignitatis tuæ? » (*Psal.* lxxiv, 12.) Post dies igitur et annum, id est in die iudicii vos conturbamini, qui nunc quasi de justitiæ merito confiditis. Consummata est enim tunc vindemia, id est genus humanum in die illa penitus abscissum est de sæculo. Collectio ultra non veniet, id est amplius nulli nascentur homines in terra, qui per mortem inde colligantur. Dum ergo licet penitentiam agere, nunc obstupescite futuram iniquorum damnationem, quæ putatis vos spiritaliter esse opulentas con-

(137) Alias, lumb. vestros. Super ubera plangite, etc.

rantes quia « horrendum est incidere in manus Dei viventis (Hebr. x, 34). » Et conturbamini ad poenitentiam salubri metu concussæ, quæ velut de sanctitate confiditis. *Exuite vos et confundimini*, id est nolite in vobis exteriorem, quæ patet hominibus, quasi religiosam attendere conversationem, sed quales sub illius tegumento sitis, inspicite, et de interioris hominis deformitate erubescite.

« Accingite lumbos vestros super ubera, » id est carnis luxuriam in pectoris cogitationibus cohibete, et reprimate, ut non solum carne, sed et corde castitatem servetis. In lumbis quippe luxuria est, in uberibus vero cogitationes designantur. Accingit igitur *lumbos super ubera*, qui luxuriam in cogitationibus coarctat per continentiam ut neque pectus per immundas cogitationes spargatur.

Dehinc *plangite*, inquit, *super regionem*, etc. Quid per *regionem desiderabilem* nisi multitudo religiosorum vel vita eorum designatur? Unde per Malachiam Dominus populo suo promittit, dicens: « Eritis enim vos terra desiderabilis (Malach. III, 42). » Et quid per *vineam fertilem* nisi plebs fidelium vel actio eorum exprimitur ferens botros spiritualium fructuum: « Vineam enim Domini exercituum domus Israel est (Isa. v, 7). » Indicit ergo planctum *super regionem desiderabilem, et super vineam fertilem*, quia multorum jam vita religiosorum gratiam religionis amittit; et qui spirituales fructus piæ conversationis facere solebant, jam lamentabiles actus proferunt, atque succrescentibus vitiorum sentibus sit eorum vita quasi desertum. Unde et sequitur:

VERS. 13. — « Super humum populi mei spinæ et vepres ascendunt: quanto magis super omnes domos gaudii civitatis exsultantis? »

Humum quippe *populi* sui Dominus electorum omnium mentem vocat, super quam spinas et vepres ascendere prohibet, quia nec ipsam quoque esse absque punctationibus vitiorum videt. Dominus vero *gaudii civitatis exsultantis* mens pravorum est, quæ, dum ventura supplicia conspiciere negligit, in carnis voluptate se deserens inaniter hilarescit. Ait ergo: « Super humum populi mei spinæ et vepres ascendunt: quanto magis super omnes domos gaudii civitatis exsultantis? » Ac si aperte dicat: Si et illorum mentem vitia deprimunt, qui se pro cælestibus desideriis affligunt, quibus culpis substrati sunt, qui sine ulla formidine se in carnis voluptate derelinquunt. Sequitur:

VERS. 14. — « Domus enim dimissa est, multitudo urbis relicta est. »

Domus, id est mens iniquorum *dimissa est* ab eo, qui ait: « Dimisi eos secundum desideria cordis eorum (Psal. LXXX, 43). » Qui et multitudinem urbis reliquit, quia humani generis partem, quæ latam viam ingreditur, quæ per abundantiam iniquitatis multa est, a regni sui sorte reprobavit, et in mundis spiritibus dereliquit. Unde et subditur: « Tenebræ et palpato factæ sunt super speluncas

usque in æternum. Gaudium onagrorum pascua gregum. »

VERS. 15. — « Donec effundatur super nos spiritus de excelso. »

Quid enim per *speluncas* nisi profundas et horridas iniquorum mentes in deserto hujus sæculi designat, quibus supra dixit: « Væ qui profundi estis corde, ut a Domino abscondatis consilium (supra xxix, 15). » Onager vero dicitur asinus agrestis. Et quid per onagros nisi fortes ac superbi principes vel magistri infidelium exprimuntur, qui velut onagri in solitudine vagabantur, dum propriæ voluntatis arbitrium inter infideles sequeretur? Quid autem per greges bestiarum nisi multitudo figuratur vitiorum et dæmonum? *Domus ergo et urbis multitudo relicta* versa est in solitudinem, et super solitudinis hujus *speluncas*, id est super profundas peccantium mentes *factæ sunt tenebræ*, quia luce veritatis peccando perdidit.

Sed *et palpato facta est ibi*, id est cæca infidelitatis actio, quia sicut quis positus in tenebris huc illucque palpat, sic infideles et errantes nesciebant, quo se deberent vertere, vel quid agere. Et hoc factum est *usque in æternum* super eorum mentes, qui sine fine mortui sunt.

Et factum est *gaudium onagrorum* ibi, quia in eis, quos Deus reliquerat, gavisus sunt superbi doctores errorum, et proprii cordis sectatores. *Greges* quoque bestiarum agrestium, id est dæmonum et vitiorum habuerunt ibi *pascua*, usque dum *Spiritus sanctus* super apostolos plebemque credentium effunderetur, qui gentes ad Dominum revocarent. Unde et apte subjunctum est: « Et erit desertum in Charmel, et Charmel in saltum reputabitur. »

VERS. 16. — « Et habitabit in solitudine iudicium, et justitia in Charmel sedebit. »

Desertum quippe vocat multitudinem urbis derelictam, id est gentilitatem, in qua tenebræ et palpato fuerat. *Charmel* vero dicitur *molle* vel *tenerum*, sive *cognitio circumcisionis*, atque Judaicum populum, cujus cor a fide mollium fuerat, et carnis circumcisionem noverat. Effuso ergo Spiritu sancto *desertum* versum est in *Charmel*, quia gentilis et naturali excisus est oleastro, et contra naturam insertus est in bonam olivam patriarcharum. *Desertum in Charmel* est conversum, quia cor derelictæ gentilitatis emollium est ad fidem, et spiritaliter circumcisum. *Et Charmel in saltum* reputatus est, quia populus Judæorum in infidelitatis solitudinem versus est. *In solitudine* vero gentilitatis habitat *iudicium* rectæ discretionis, quia fideles ex gentibus omnia jam, quæ facturi sunt, æquitatis iudicio prius examinant; *et in Charmel* ejusdem conversæ gentilitatis *sedet* atque regnat *justitia* justæ conversationis. Sequitur:

VERS. 17. — « Et erit opus justitiæ pax, et cultus justitiæ silentium, et securitas usque in sempiternum. »

Antiquitus fuit *opus justitiæ*, ut sancti suos refo-

rident inimicos. Nunc autem est *opus justitiæ pax*, quia, qui neminem lædit, sed omnes sicut se ipsum diligit, et prout vult, ut faciant sibi homines bona, et ipse facit eis similiter, iste justitiam operatur.

Et *cultus justitiæ silentium* est, quia qui justitiam colere desiderat, necesse est ut ori suo custodiam ponat. Nam mentis justitia desolatur, quando ab immoderata locutione non parcutitur. Ille etiam silet, qui nullis pravæ actionis clamoribus perstrepat. Et hoc silentium est cultus justitiæ, quia per hoc, quod se quis a peccato custodit, etiam justitiam colit.

Vel, « *pax*, quæ exsuperat omnem sensum (*Philip. iv, 7*), » erit *opus justitiæ* sanctorum; et *cultus justitiæ silentium*, ut non in multiloquio Judæorum, sed in brevitate fidei adorent Dominum. Mira autem est *securitas*, cordis conscientiam habere bonam. Ex qua videlicet securitate etiam perennis nascitur requies, quia a bona et tranquilla cogitatione ad gaudia æterna transitur. Sequitur:

VERS. 18. — « Et sedebit populus meus in pulchritudine pacis, et in tabernaculo fiduciæ, et in requie opulenta. »

Populus Dei sedet in *pulchritudine pacis*, quia ipse « inhabitare facit unius moris in domo (*Psal. lxxvii, 7*), ut « multitudinis credentium sit cor unum, et anima una (*Act. iv, 32*). » Pulchritudo namque pacis est, ut id ipsum dicant omnes et non sint in eis schismata, sint autem perfecti in eodem sensu, et in eadem scientia.

Tabernaculum vero *fiduciæ* vel mansiones cœnobica sunt religiosorum, vel conventus et ordines eorum in Christo confidentium. Qui sedent in *requie opulenta*, dum hujus sæculi nihil appetunt, et virtutem opulentiæ ditantur interiorius. Hæc licet in eis, qui sub regula in monasteriis usque hodie degunt, venerabiliter impleantur, maxime tamen facta sunt in primitiva Ecclesia. Unde mox de illis Judæis, qui credere noluerunt, sententia subditur dicens:

VERS. 19. — « Grando autem in descensione saltus, et humilitate humiliabitur civitas. »

Saltus quippe vocatur populus Judæorum, quia Charnel in saltum reputatus est. Sed quæ est descensio *saltus* hujus nisi dejectio elationis ejus? Cujus descensionis *grando* vehementissimæ tempestatis per Romanos incubuit, et *civitas* Jerusalem humiliata est, et ad solum usque destructa. Sed quia sancti tunc prædicatores verbum vitæ per totum orbem disseminabant, sequitur:

VERS. 20. — « Beati qui seminatis super omnes aquas immittentes pedem bovis et asini. »

Aquas namque populos esse docet angelus in Apocalypsi Joannis; bos autem et asinus Judaicus atque gentilis populus est, quia « cognovit bos possessorem suum, et asinus præsepe domini sui (*supra 1, 3*). » Itaque *super omnes aquas* seminare est cunctis populis fructuosa vitæ verba prædicare; *pedem vero bovis et asini* immittere est vias Israeliitici ac gentilis populi per præceptorum cœlestium

A vincula religare. Quia vero prædicationem infideles alii quidem persecuti sunt, alii vero contempserunt, idonee subditur:

CAPUT XXXIII.

VERS. 1. — « Væ qui prædaris, nonne et ipse prædaberis? Et qui spernis, nonne et ipse sperneris? Cum consummaveris deprædationem, deprædaberis: cum fatigatus desieris contemnere, contemneris. »

Prædabantur enim, qui martyres ad supplicia trahabant, atque bona eorum diripiabant. Spernebant autem, qui in fine de eis dicturi sunt: « Hi sunt, quos aliquando habuimus in derisum, et in similitudinem improperii. Nos insensati vitam illorum æstimabamus insaniam, et finem illorum sine honore (*Sap. v, 3*). » Sed væ istis, quia jam prædati sunt eos maligni spiritus, et opprobrium sustinent, quod nunquam deletur. Et justum valde est ut, quicumque prædatur, et ipse præda fiat, et qui spernit, et ipse spernatur. « Eadem quippe mensura qua mensi fueritis, remetietur vobis (*Matth. vii, 2*). »

Potest et de modernis raptoribus atque contemptoribus hæc sententia intelligi. Qui enim aliena rapit, et ipse in exitu suo rapietur; et qui bona spernit, erit decidens sine honore, et in contumelia inter mortuos in perpetuum. Sequitur:

VERS. 2. — « Domine, miserere nostri. Te enim expectavimus: estc brachium nostrum in mane, et salus nostra in tempore tribulationis. »

Hæc vox fidelium Hebræorum est Christum in adventu primo suscipientium. Occurrentes quippe ei dicunt: « Domine, miserere nostri, » etc. *Mans* autem sit in nobis, quando cognitione veritatis irradiari cœperimus et illustrari fulgore justitiæ, qui velut nocte deprimebamur obscuritatis, erroris et culpæ. Ubi vero tenebris errorum exuimur, necesse jam est, ut contra diaboli suggestiones reluctemur. Sed nisi per Dei adjutorium eas vincere nequimus. Quod si mentes nostras sibi per consensum subjicere Satanas non valuerit, mox adversa foris contra nos excitare molitur. Unde nunc isti, postquam Christum susceperunt, aiunt: *Esto brachium nostrum in mane*, id est fortitudo nostra adversus Satanz impugnationes internas, id est in exordio conversionis nostræ; *et salus nostra in tempore tribulationis*, quam passuri sumus exterius, ubi vinci nequiverimus intrinsecus. Sic enim factum est apostolis. Nam cum principibus sacerdotum non acquieverunt præcipientibus, « ne loquerentur in nomine Jesu (*Act. iv, 18*), » gravissimas passi sunt tribulationes. Similiter et cæteris fidelibus contingere solet. Sequitur:

VERS. 3. — « A voce angeli fugerunt populi, et ab exaltatione tua dispersæ sunt gentes. »

Quid per hunc *angelum* nisi chorus exprimitur apostolorum? A *cujus voce* fugerunt populi (*Act. iii, 41*), quia misso Spiritu sancto per eorum prædicationem tria millia crediderunt ex his, qui ad solemnitatem convenerant, ac deinceps ex eisdem Ju-

daeis multa millia. *Fugerunt enim Hebræi, qui crediderunt, quoniam evadere supplicia æterna, quæ propter decein Salvatoris meruerant quæsierunt. Sed et gentes ab ejus exaltatione dispersæ sunt, quia a tempore ascensionis illius alii cœperunt ex gentibus ad fidem venire, et alii pertinacius in infidelitate persistere. De Judæis vero, qui credere noluerunt subditur :*

VERS. 4. — « Et congregabuntur spolia vestra, sicut colligitur bruchus, velut cum fossæ plenæ fuerint de eo. »

Qui enim *spolia*, eorum appellat nisi corpora eorum? Caro enim indumentum est animæ. Solent enim homines multitudinem bruchi de agris colligere, quia fruges devorat, et ex eo fossas implere, humoque superjecto necare. Sic in obsidione Jerusalem collecta sunt corpora eorum, qui fame, gladio et pestilentia mortui sunt. Vel *spolia* substantias eorum intellige, quas Romani velut multitudinem bruchi collegerunt absque numero. Sequitur :

VERS. 5. — « Magnificatus est Dominus, quoniam habitavit in excelso : implevit Sion iudicio et justitia. »

VERS. 6. — « Et erit fides in temporibus suis. »

Dominus post ascensionem suam *magnificatus est* in mundo per apostolos, *quoniam habitavit in excelso cœlorum habitaculo*, qui cum hominibus in terra habitaverat. *Implevit Sion*, id est Ecclesiam *iudicio et justitia*, ut omnia examinando probet, et quod bonum et justum est, teneat.

Tempora autem fidei sunt, de quibus ait Apostolus : « Priusquam veniret fides, sub lege custodiebamur conclusi in eam fidem, quæ revelanda erat. Itaque lex pædagogus noster fuit in Jesu Christo, ut ex fide justificemur. At ubi venit fides, jam non sumus sub pædago (Gal. III, 23). » Nunc ergo sunt tempora fidei, quia nunc Deus justificat gentes per fidem sine operibus legis, et in toto orbe fides fructificat. Bene itaque dictum est : « Quoniam erit fides in temporibus suis. » Sequitur :

« Divitiæ salutis sapientia et scientia : timor Domini thesaurus ejus. »

Distat enim ab æternorum contemplatione actio, quæ bene utitur temporalibus rebus, et illa *sapientia*, hæc *scientia* deputatur. Nam scriptum est in libro Job : « Ecce pietas est sapientia : abstinere autem a malis scientia (Job xxviii, 28). » In hac differentia intelligendum est ad contemplationem sapientiam, et ad actionem scientiam pertinere. Itaque *sapientia et scientia divitiæ salutis*, quia per hoc ad æternam salutem pervenit Ecclesia, quod et cœlestium contemplatione jam aliquatenus pascitur, et temporalibus atque terrenis bene utitur. De cujusmodi operibus et Apostolus ait discipulis : « Gratias ago Deo meo semper pro vobis in gratia Dei, quæ data est vobis in Christo Jesu : quia in omnibus divites facti estis in illo in omni verbo et in omni scientia (I Cor. I, 4). »

Sed et *timor Domini* castus, timor sobrius, timor securus, ipse est thesaurus ejus, non timor iste ser-

A vilis, quem foras mittit charitas, sed timor ille sanctus, qui permanet in sæculum sæculi, id est quem gignit charitas. Aliter enim timet conjugem uxor amans, et aliter timet Dominum ancilla peccans. Sic ergo sponsa Christi Ecclesia, abjecto timore legis, repleta est timore læto, quatenus Christum et amans timeat, et timens amet.

Et *timor ille locuples thesaurus* est, ut quicumque hunc habuerit, omnes sæculi divitias parvipendat. His itaque salutaribus divitiis, id est scientia, et sapientia, et timore rex noster suos venit ditare milites, « qui propter nos egenus factus est, cum esset dives, ut illius inopia nos divites essemus (II Cor. VIII, 9). » Sed quia Judæi noluerunt opes istas accipere, dedit eas gentibus. Unde sequitur :

B VERS. 7. — « Ecce videntes clamabunt foris, angeli pacis amare stebunt. »

Videntes enim sunt, quibus dictum est : « Beati oculi, qui vident, quæ vos videtis (Math. XIII, 16). » Et ipsi sunt *angeli pacis* annuntiantes mundo reconciliationem, quia scriptum est de eis : Quam speciosi pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona (Rom. X, 15). » Videntes ergo clamaverunt foris, id est extra Judæam, quoniam apostoli prædicaverunt gentibus usque ad fines terræ.

Et *angeli pacis stebunt amare*, quia ipsi apostoli, qui gentibus pacem annuntiabant, iram Dei super Judæos manere lugebant. Unde quidam ex ipsis ait : « Tristitia est mihi magna, et continuus dolor cordi meo. Optabam enim ego ipse anathema esse Christo pro fratribus meis, qui sunt cognati mei secundum carnem, qui sunt Israelitæ (Rom. IX, 3). » De quorum Israelitarum destructione subditur :

C VERS. 8. — « Dissipatæ sunt viæ, cessavit transiens per semitam, irritum factum est pactum, projecit civitates, non reputavit homines. »

VERS. 9. — « Luxit, et elanguit terra, confusus est Libanus, et obsorduit; et factus est Saron sicut desertum, et concussa est Basan et Carmelus. »

Dissipatæ sunt viæ in terra Judæorum vastata per Romanos omni regione. *Cessavit ibi etiam per solitudinis semitam transiens*, quia sine habitatore relicta est terra. *Irritum enim factum est pactum*, quod Dominus promiserat, dicens : « Ponam locum populo meo Israel, et plantabo eum et habitabit in eo, et non turbabitur amplius, nec addent filii iniquitatis, ut affligant eum, sicut prius ex die, qua constitui iudices super populum meum Israel (II Reg. VII, 10). » Hoc ergo *pactum* Judæis factum est *irritum*, quia Dominus *projecit eorum civitates*, et quasi in nihilum reputavit eos. Et inter hæc *luxit et elanguit terra* eorum.

Quid vero per Libanum debet intelligi nisi templum, quod erat in Jerusalem? Unde per Zachariam dictum est : « Aperi, Libane, portas tuas, et comedat ignis cedros tuas (Zach. XI, 4). » Libanus ergo *confusus est, et obsorduit*, quia templum Judæorum ab alienigenis contaminatum est et exhononatum imo destructum. Saron vero provincia est inter

Joppen et Lyddam, quæ per Romanos facta est sicut desertum. *Basan* quoque trans Jordanem concussa est per eos, et *Carmelus* in possessione Juda. Quia vero Judæi propter necem Salvatoris hæc omnia passuri erant, ipse autem morte sua mortem destructurus erat, moxque resurrecturus, et in æternum jam regnaturus, apte sequitur :

Vers. 10. — « Nunc exurgam, dicit Dominus, nunc exaltabor, et nunc sublimabor. »

Nunc exurgam a mortuis, *nunc exaltabor* in cælo, *nunc sublimabor* in regno. Et quia contra prædicatores resurrectionis ejus principes Judæorum igne livoris erant inflammandi, recte subjungitur :

Vers. 11. — « Concipietis ardorem, parietis stipulam : Spiritus vester ut ignis vorabit vos. »

Concipietis ardorem invidiæ contra apostolos, o principes sacerdotum et Pharisæi ac seniores. *Parietis stipulam*, id est opus flammis ultricibus dignum. Stipula enim opus est, quod in die iudicii comburetur sicut Apostolus ait : « Fundamentum aliud nemo potest ponere præter id quod positum est, quod est Christus Jesus. Si quis autem superædificat super fundamentum hoc aurum et argentum, lapides pretiosos, ligna, fenum, stipulam, uniuscujusque opus manifestum erit; dies enim Domini declarabit, quia in igne revelabitur, et uniuscujusque opus quale sit, ignis probavit. Si cuius opus manserit, quod superædificavit, mercedem accipiet : si cuius opus arserit, detrimentum patietur (I Cor. III, 11-16). » *Parietis* ergo, inquit, *stipulam*, id est opus, quod in die illa cremabitur. *Spiritus vester ut ignis vorabit vos*, quia sic interius vastabimini ardore malitiæ vestræ, sicut postmodum vastandi estis foris igne gehennæ. Sed quia et subjecti concremandi erant hoc igne livoris, qui prius in corde præpositorum arsit, sequitur :

Vers. 12. — « Et erunt populi quasi de incendio cinis. »

Omnes enim combusti sunt igne malitiæ quasi zelo legis persequentes apostolos prædicatores gratiæ. Et quia simul in Jerusalem obsidentibus Romanis erant perituri, congrue subditur :

« Spinæ congregatæ igni comburentur. »

Spinæ enim sunt, de quibus in libro Regum David loquitur : « Prævaricatores autem quasi spinæ evellentur universi, qui non tolluntur manibus et si quis eas tangere voluerit, armabitur ferro, et ligno lanceato, ignique succensæ comburentur usque ad nihilum (II Reg. xxiii, 6). » Quid autem sit ignis docet apud Ezechielem Dominus, qui, cum dixisset ad Jerusalem : « Ecce ego succendam in te ignem, et comburam in te omne lignum viride et omne lignum aridum (Ezech. xxvi, 47), » sic exposuit, quod dixerat : « Ecce ego ad te, et ejiciam gladium meum de vagina sua, et occidam in te justum et impium (Ezech. xxi, 3). » *Spinæ* ergo sunt prævaricatores Judæi; ignis vero gladius Dei est. *Spinæ itaque congregatæ igni combustæ sunt*, quia Judæi,

A qui in Jerusalem ad solemnitatem Paschæ confluerunt, gladio cælestis vindictæ perierunt. Post quorum exterminium Dominus subjungit :

Vers. 13. — « Audite qui longe estis, quæ fecerim, et cognoscite, vicini, fortitudinem meam. »

Vers. 14. — « Conterriti sunt in Sion peccatores, possedit tremor hypocritas. »

Vos, inquit, qui longe estis ab Jerusalem, id est prope terminos mundi, audite, quæ fecerim Judæis infidelibus : et vos, vicini, id est Moabitæ et Palæstini cæteræque de proximo gentes, cognoscite fortitudinem meam, qua debellavi eos. Nam conterriti sunt in Sion, id est in monte templi, peccatores, qui, « si non venissem, et locutus eis non fuisset, peccatum non haberent (Joan. xv, 22). » Et capta B Jerusalem, possedit ibi tremor hypocritas Pharisæos et Scribas, qui de divino frustra confidebant auxilio.

Sea hæc et aliter intelligi possunt. Ait enim : « Dissipatæ sunt viæ, » etc. Et quid per vias nisi actiones appellat? *Semitam* vero hic accipimus, de qua Dominus ait : « Arcta est via, quæ ducit ad vitam, et pauci sunt, qui inveniunt eam (Matth. vii, 14). » Appropinquante ergo sæculi fine dissipantur viæ, id est actiones hominum, qui regulam justitiæ non servant. *Cessavit transiens per semitam*, quia deest jam, qui per angustæ conversationis viam præsentis vitæ iter peragat, sed omnes latam viam sæculi incedere satagunt. Et ob hoc irritum factum est pactum, id est promissio regni cælorum. Inchoantibus enim promittitur corona, sed consummantibus datur; his vero, qui non perseverant, irritum sit pactum promissionis hujus.

Et projecit Dominus civitates, id est multitudines eorum, qui lata perditionis itinera sequuntur. *Nec reputavit homines*, id est quasi non essent, sic æstimavit eos. *Vel eos non reputavit esse homines*, qui suo vitio jumenta esse voluerunt. Quicumque enim charitatem non habet, nihil est apud Deum, sicut ait Apostolus : « Si habuero prophetiam, et noverim omnia mysteria et omnem scientiam, et si habuero omnem fidem, ita ut montes transferam, charitatem autem non habeam, nihil sum (I Cor. xiii, 2). » Sed inter hanc iniquitatis abundantiam *luget terra*, id est Ecclesia, et mœrore animi languet.

Libanus autem dealbatio sive candidatio dicitur. Et quid per Libanum nisi dealbata conversatio figuratur hypocritarum? Unde cuidam talium Paulus ait : « Percutiat te Deus, paries dealbate (Act. xxiii, 3). » *Confusus est ergo Libanus, et obsorduit*, quia plerumque dealbatio eorum, qui religiosam foris conversationem non religiosa cordis intentione custodiunt, de manifesta perpetrato iniquitatis confusionem opprobrii sustinent, et evidentibus peccatorum maculis in sine sordescit.

Saron vero princeps mœroris, vel cantans tristitiam interpretatur. Et quid per Saronem nisi quilibet religiosus designatur, qui mœrori deditus eo

lumbino more gemitum pro cantu habet? *Factus est ergo Saron sicut desertum*, quia jam nimis excreseciente malitia sanctus quisque vilis habetur, et infrequentatus, et derelictus, quia mundi gloriam respuit, et fletibus gaudet.

Basan autem pinguedo dicitur, Carmelus vero mollis. Et pinguedinem hic accipimus, de qua per Psalmistam dicitur: « Sicut adipe et pinguedine repletur anima mea (*Psal. lxxii, 6*). » Mollis autem erat animus sancti Job cum diceret: « Deus mollivit cor meum, et Omnipotens conturbavit me (*Job xxiii, 15*). » Basan ergo pinguedo gratiæ spiritualis intelligitur: Carmelus vero meus ad charitatem et pietatem mollis. Interpretatur autem et Carmelus *cognitio circumcisionis*. Et ille circumcisionem bene novit qui corde, et opere, et lingua circumcisus est.

« Concussa est autem Basan et Carmelus, » quia etiam mens justorum in illa tentatione novissima concutitur. « Surgent enim pseudoprophetæ, et pseudochristi, et dabunt signa magna et prodigia, ita ut in errore inducantur, si fieri potest, etiam electi (*Marc. xiii, 12*). »

Sed quia post tribulationem dierum illorum videbunt Filium hominis venientem in nubibus cœli cum virtute magna et majestate, recte subiungitur hic:

« Nunc exurgam dicit Dominus, » etc. *Nunc exurgam* de nimia patientia mea, qui lucusque velut jacui, dum contemnerer et conculcarer, nec me vindicarem; *Nunc exurgam*, sicut scriptum est: « Exsurge, Deus, iudica causam tuam, memor esto inferiorum tuorum (*Psal. lxxiii, 22*). » *Nunc exultabor*, quia exaltabitur Dominus solus in die illa, et quia tunc « plangent se omnes tribus terræ (*Matth. xxiv, 30*). » *Concipietis*, inquit, ardorem doloris interni, *parietis stipulam* inanum verborum ducentes: « Lassati sumus in via iniquitatis et perditionis, et ambulavimus vias difficiles; viam autem Domini ignoravimus. Quid nobis profuit superbia aut divitiarum jactantia, quid contulit nobis? Transierunt omnia illa tanquam umbra. Talia enim dicturi sunt in inferno hi qui peccaverunt, quoniam spes impii tanquam lanugo est, quæ a vento tollitur (*Sap. v, 7 et seq.*) »

Concipietis, inquit, ardorem seræ poenitudinis in die illa, et *parietis stipulam* verborum planctus inanum. *Spiritus vester ut ignis vorabit vos*, quia tunc omnis ante oculos culpa reducetur, et mens super gehennæ incendia suo gravius igne cruciatur. *Et erant populi reproborum quasi de incendio cinis*, sicut per Malachiam dicitur electis: « Egreimini et salietis sicut vituli de armento, et calcabitis impios, cum fuerint cinis sub planta pedum vestrorum (*Malach. iv, 2*). » Tunc enim *spinæ*, id est peccatores *comburentur igni* inextinguibili; et *comburentur congregatæ*, quia « congregabuntur in congregationem unius fascis in lacum (*supra xxiv, 22*). »

Illis ita de reproborum damnatione dictis, eos cui adhuc vivunt, deterrence ab iniquitate volens subjun-

git: « Audite, qui longe estis, quæ fecerim, » etc. Vos, qui longe estis a justitia, audite, quæ fecerim, id est quæ factururus sim reprobis in die illa; et vos justi, qui per vitæ meritum vicini estis mihi, cognoscite fortitudinem meam in eos. *Contriti sunt enim*, id est conterentur in Sion, id est in Ecclesia *peccatores*, qui de eo præsumebant quod dicitur: « Qui crediderit, et baptizatus fuerit, salvus erit (*Marc. xvi, 16*). » Sed conterentur, cum audierint: « Discedite a me, maledicti, in ignem æternum: Esurivi enim, et non dedistis mihi manducare (*Matth. xxv, 42*), » etc. Et tunc *possidebit tremor hypocrisis*, quia qui nunc de sanctitate gloriantur in oculis hominum, tunc confundentur, cum apparuerit Juxta cordium. Quia enim reprobi tunc omnes mittentur in caminum ignis, qui non exstinguetur, recte adhuc subditur ad terrorem viventium.

« Quis poterit habitare de vobis cum igne devorante? quis habitabit ex vobis cum ardoribus sempiternis? » Tanta enim est gehennalium flammarum asperitas, ut tolerari nequeat, et tunc impii sine fine cruciabantur in ea. Cum autem denuo cuique, qui in inferno habiturus est, dixisset: « Quis habitabit ex vobis cum ardoribus sempiternis? » mox e contrario subjecit de quolibet regni cœlorum habitatore futuro:

VERS. 15. — « Qui ambulat in justitiis, et loquitur veritatem, qui projicit avaritiam ex calumnia, et excutit manus suas ab omni munere, qui obturat aures suas, ne audiat sanguinem, et claudit oculos suos, ne videat malum, »

VERS. 16. — « Iste in excelsis habitabit, munimenta saxorum sublimitas ejus, panis ei datus est, aquæ ejus fideles sunt. »

VERS. 17. — « Regem in decore suo videbant oculi ejus, cernent terram de longe. »

VERS. 18. — « Cor tuum meditabitur timorem. »

In justitiis vero ambulat, qui vitam suam in bonis actionibus ducit. *Qui veritatem loquitur*, si quod noverit, sine dolo simpliciter protulerit; et *avaritiam ex calumnia projicit*, si recusaverit aliis per calumniam auferre, quod sibi acquirat. Tres vero sunt acceptiones munerum, id est a corde, ab ore, a manu. Munus namque a corde est captata gratia a cogitatione; munus ab ore est gratia per pavorem; munus ex manu est præmium per dationem. Sed justus quisque *manus suas excutit ab omni munere*, quia in eo quod recte agit, nec ab humano corde inanem gloriam, nec ab ore laudem, nec a manu recipere dationem quærit.

Quid autem est obturare aures suas, ne audiat sanguinem, nisi peccatis suadentibus, quæ de carne et sanguine nascuntur, non præbere consensum? Et quid est, ne malum videat, oculos claudere, nisi omne quod rectitudini adversum est, non approbare? Sed his de activa conversatione dictis mox ad quantos contemplationis gradus ascendatur per hæc, ostendit propheta: « Iste, inquit, in excelsis habita-

bit, » etc. *Iste in excelsis habitabit*, quia, quamvis cum caro in inferioribus retineat, mentem jam in sublimioribus fixit.

Munimenta saxorum sublimitas ejus, quia dum abstracta desideria terrenæ conversationis cavet, ad supernam patriam per præcedentium Patrum exempla se sublevat; et quia per contemplationis donum gratia spiritali pascitur, *panis eis datus est*, id est refectorem spiritalis gratiæ percepit, quia se a bonis infimis cœlestia sperando suspendit. *In excelsis* namque habitata est cor in cœlestibus ponere, et *munimenta saxorum sublimitas* nostra est, cum fortium Patrum præcepta et exempla aspicimus, atque ab inferiori cogitatione separamur. *Munimenta saxorum sublimitas* nostra est, cum mente choris castrisque cœlestibus jungimur, et insidiantes malignos spiritus stantes in arce cordis quasi subterpositos expugnamus.

Tunc nobis etiam *panis* datur, quando in supernis erecta intentio æternitatis contemplatione reficitur. *Aquæ* enim nostræ *fideles sunt*, quia doctrina Dei, quod hic per spem promittit, hoc illic in munere exhibet. Sapientia autem hujus mundi infidelis est, quia mansura post mortem non est. Sed *aquæ* nostræ *fideles sunt*, quia verba vitæ, quod ante mortem insinuant, hoc etiam post mortem demonstrant.

Regem in decore suo oculi nostri conspiciunt, quia Redemptor noster in judicio et a reprobis homo videbitur, sed ad divinitatis ejus intuendam celsitudinem soli, qui electi sunt, sublevabuntur. Quasi enim quamdam fœditatem regis videre est solam servilem formam, in qua ab iniquis despectus est, cernere. Sed ab electis *in decore suo* rex cernitur, quia ultra semetipsos rapti in ipso Deitatis fulgore oculos cordis figunt. Qui quoad in hac vita sunt, quia illam viventium patriam, sicut est, videre non possunt, recte subjungitur :

« Cernent terram de longe. » Humana autem meas, quo alius elevata, quæ sunt æterna, considerat, eo de factis temporalibus gravius tremefacta formidat, quia tanto se ream verius cernit, quanto se ab ipso lumine discrepasse, quod desuper intermicat, conspicit; sicque fit, ut illuminata plus metuat, quia magis aspicit, a veritatis regula per quanta *discordat*. Ducta namque ad internam regulam nostra rectitudo, si districtum iudicium invenit, multis tortitudinum suarum sinibus in intimam rectitudinem impingit. Unde nunc ad eum, de quo loquebatur, versa locutione subjungit propheta. « Cor tuum meditabitur timorem. » Si quis vero quondam ita vivere voluisset, impediatur plurimum hinc carnali doctrina Judæorum, illinc vaniloquiis gentilium. Nunc autem utraque sunt evacuata, multosque jam adiutores invenit justus. Nam sequitur : « Ubi est litteratus? Ubi legis verba ponderans? Ubi doctor parvulorum? »

Vers. 19. — « Populum imprudentem [Vulg. impudentem] non videbis, populum alti sermonis, ita ut

A non possis intelligere disertitudinem linguæ ejus, in quo nulla est sapientia. »

Litteratus enim Pharisæus erat, quia solam litteræ superficiem sectabatur, et ipse non sensum sed *verba legis* velut in trutina ponderabat, ostendens, quæ essent graviora. Et *doctor* erat *parvulorum*, quia docebat plebem Judæorum, qui lacte semper indigent ut parvuli.

Populus vero imprudens gentilis est, qui veram ignorabat prudentiam. Qui erat *alti*, id est *profundi sermonis*, ita ut simplicitas fidelium vix intelligere posset *disertitudinem*, id est *facundiam linguæ ejus*. Sed tamen in eo nulla erat sapientia, quia diserte nimis et polite verba proferebat, sed nullum in eisdem verbis sapientiæ sensum habebat. Sicut enim doctrina cœlestis non verba, sed sensum attendit, sic doctrina sæculi non in sensu, sed in compositione verborum et in eloquentiæ jactantia gloriatur. Sed jam doctores hujusmodi cum suis doctrinis evanuerunt, ut evangelica prædicatio maneat, quemadmodum et Apostolus ait : « Ubi sapiens? ubi scriba? ubi conquisitor hujus sæculi? Nonne stultam fecit Dominus sapientiam hujus mundi? Nam quia in Dei sapientia non cognovit mundus per sapientiam Deum, placuit Deo per stultitiam prædicationis salvos facere credentes (I Cor. 1, 20). » Deficientibus ergo inanium doctrinarum prædicatoribus et Ecclesia surgente, propheta subjungit :

Vers. 20. — « Respice, Sion, civitatem solemnitatis nostræ: oculi tui videbunt Jerusalem habitationem opulentam, tabernaculum, quod nequaquam transferri poterit; nec auferentur clavi ejus in sempiternum, et omnes funiculi ejus non rumpentur. »

Vers. 21. — « Quia solummodo ibi magnificus Deus noster. »

Sion quippe vel Jerusalem Ecclesia est. Quæ *solemnitatis nostræ* civitas est, quia ibi laudes Creatoris decantamus. Neque enim extra Ecclesiam laudare quis Deum bene valet, quia scriptum est : « Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena? » (Psal. cxxvi, 4.) Rursumque : « Te decet hymnus Deus in Sion, et tibi reddetur votum in Jerusalem. » (Psal. lxxiv, 2.) Et ipsa est habitatio opulenta, quia ibi sunt divitiæ salutis sapientia et scientia, et timor Domini thesaurus ejus, quibus ditantur habitatores urbis hujus. Vel ita dicendum : Oculi tui cernent visionem æternæ pacis, et divitias insperatas, quas oculus non vidit, nec auris audivit, nec cor hominis excogitavit.

Sed et *tabernaculum* Ecclesia vocatur, quia in peregrinationis hujus itinere Dei hospitium vel habitaculum est. Quod videlicet tabernaculum transferri nequaquam potest, quoniam Ecclesia in eo quod credit, permanet. *Nec offerentur clavi ejus in sempiternum*, quoniam verba prædicationis ejus non tollentur, sicut Joannes ait : « Vos quod audistis ab initio, maneat, in vobis (I Joan. 11, 24). » Et in ejus Apocalypsi dicitur « Evangelium æternum (Apoc. xiv, 6). »

Et omnes funiculi ejus non rumpentur, quoniam precepta ejus nunquam destruentur. Antiquum enim tabernaculum sæpe translatum est, ut de solitudine in Silo, in Nobe, et inde in Jerusalem, quoniam Synagoga quibusdam semper erat profectibus promovenda, donec veniret in Ecclesiam. Tabernaculum vero novum nequaquam transfertur, quia non est jam ultra religio, in quam ab ista, quam tenet Ecclesia, promoveatur dicente Domino: «Tantum, quod habetis, tenete, donec veniam (Apoc. III, 11).»

Quod autem clavorum nomine verba ejus signentur, ostendit Salomon dicens: «Verba sapientum quasi stimuli, et sicut clavi in altum defixi (Eccl. XII, 11).» Et subtilitas spiritalium ejus præceptorum exprimitur appellatione funicularum, quando Jeremias extrahi legitur funiculis de lacu (Jer. XXXVIII, 11). Significat enim peccatorem, qui de profundo iniquitatum educitur per observantiam spiritalium mandatorum. Clavi itaque verba sunt, et funiculi præcepta. Et sicut tabernaculum clavis firmatur, et funibus extenditur, sic Ecclesia validis Scripturæ sanctæ dictis roboratur, et præceptis in actione dilatatur. Qui videlicet clavi et funiculi nunquam auferentur, neque rumpentur, sicut ablati et rupti sunt clavi et funiculi veteris tabernaculi. Ablata sunt enim verba, quæ de futuro dicebant: «Ecce virgo concipiet, et pariet filium (supra VII, 14).» Et dicitur, quia «postquam venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum factum ex muliere (Gal. IV, 4),» id est ex femina. Et rupta sunt præcepta de oblationibus victimarum, et otio Sabbatorum, et cæteris observationibus hujusmodi. Verba autem novæ prædicationis Ecclesiæ et mandata ejus nunquam mutabuntur, aut destruentur, quia solummodo ibi magnificus Deus noster. Nihil enim magnum agit Deus noster apud infideles, quantacunque eis beneficia temporalia operetur, sed in Ecclesia tantummodo magna operatur, quia remissionem peccatorum et gratiam sanctitatis largitur suis, et ad vitam eos sempiternam perducit.

Vel superna Jerusalem æternum Del tabernaculum est, ubi ipse perenniter habitat, unde nunquam hoc tabernaculum transferri poterit, quia nequaquam ultra mutabit locum, sed perpetualiter manebit in illo beatitudinis regno. Propterea et subditur metaphorice: «Quia clavi ejus non auferentur in sempiternum, neque funiculi ejus rumpentur,» ut stabili firmitate in uno loco sine fine manere monstraretur: «quia solummodo ibi magnificus Dominus,» quoniam videtur, et intuentibus se gaudia præstat æterna. Sequitur:

«Locus fluviorum, rivi latissimi et patentes.» Ecclesia est locus fluviorum, quia prophetis et apostolicis fluminibus exuberet, et sunt in ea rivi expositionum latissimi. Aperta enim dicta exponentium faciunt nobis esse conspicuas sententias antiquorum Patrum, et quod Patres breviter dixerunt, isti latius exponentes patefaciant. Isaias ergo plana

A sanctæ Ecclesiæ expositionis verba conspiciens, et non allego-riarum tenebris obscura ait: «Locus fluviorum rivi latissimi et patentes.» Testamenti enim Veteris dicta quasi angusti et clausi rivi fuerant, qui universas scientiæ suæ sententias collectione obscurissima constringebat; at contra doctrina sanctæ Ecclesiæ rivi patentes sunt, quia ejus dicta et inventibus multa sunt, et quærentibus plana. Sequitur: «Non transibit per eum navis remigum, neque trieris magna transgrediatur eum.»

VERS. 22. — «Dominus enim judex noster, Dominus legifer noster, Dominus rex noster ipse salvabit nos.»

Non pertransibit per eum navis remigum, id est per prædictum locum fluviorum. Quid vero per narem remigum nisi mens designatur reproborum, quæ per mare hujus sæculi a malignis spiritibus vel a remigibus ducitur? Unde et propheta iste in sequentibus dicit Chaldæos in navibus suis gloriantes, quia nequissimi dæmones in eorum cordibus gloriantur, quos ad voluntatem suam variis desideriis per sæculi turbulentam amaritudines ducunt.

¶ Trieris autem est, navis tres remorum ordines habens. Et quid per trierem magnam nisi prædicta mens iniquorum sive Babylon exprimitur? Quæ tres habet ordines remorum, quia in cogitatione et in verbo, atque in actu regitur a malignis spiritibus. «Non ergo transibit per eum navis remigum, neque trieris magna transgrediatur eum,» quia mens iniquorum ponere gressum malitiæ suæ non poterit in cœtu justorum. Transiret namque per eum, si voluntatem suam expleret in eo. Sed non transibit, quia quod male de bonis facere tentat, non poterit. Dominus enim salvabit nos, id est custodiet, ne per nos iniquorum malitia transeat. Dominus judex noster salvabit nunc nos, quia novam legem per semetipsum dedit, «Unus est enim legislator et judex, qui potest perdere et liberare,» sicut ait Jacob (cap. IV, 12). Et ipse est rex noster, qui nunc nos regit, et in æternum in nobis regnabit. Hic ergo, qui judicaturus est nos, et normam vivendi nobis in Evangelio dedit, et nos invisibiliter regit, ipse nos inter tentationum pericula salvat, ne victi pereamus.

Vel æterna Jerusalem est locus fluviorum, quia ibi D semper emanant flumina spiritalium gratiarum septem copiosis Spiritus sancti meatibus, et late ac patenter per omnia diffunduntur. Non transibit per eum navis remigum, quia nullus impugator sive tentator inquietabit illos. Dominus enim perfecto judicio salvabit eos perpetualiter ab omnibus malis. Sed quia de reproborum mente quasi de navi propheta loquebatur, et de Ecclesia justorum velut de fluvio, quem navis illa transire non posset, adhuc conatum navis hujus in hunc fluvium ostendit subjungens:

VERS. 23. — «Laxati sunt funiculi tui, sed non prævalebunt.»

O navis, laxati sunt funiculi tui, ut laxatis velorum funibus fortius impellaris vento flatus dæmon-

num ad impugnandam Ecclesiam. *Sed non prævalent*, quia « portæ inferi non prævalent adversus eam (*Matth. xvi, 18*). » Qui vero sunt *funiculi* hujus navis nisi peccata, de quibus dicitur : « Væ qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis! » (*sup. v, 18*.) Hos igitur funes laxat hæc navis, ut fluvium transeat, quia mens impiorum totas iniquitatis suæ remittit habenas, dum Ecclesiam impugnare nititur. Sequitur :

« Sic erit malus tuus, ut dilatare signum non queas, » id est velum expandere. Quid per malum navis hujus, qui stat in altum erectus, nisi elatio mentis iniquorum exprimitur? Unde scriptum est : « Superbia eorum, qui te oderunt, ascendit semper (*Psal. lxxiii, 23*). » Hoc est malus in sublime porrectus. Quid vero per *signum*, id est per velum, quod in hoc malo suspensum est, nisi velamen erroris designatur, quod ab elatione superbiæ descendens conscientiam iniquorum obnubilat, et flatibus tentationum impellit? Ait ergo : *Sic erit malus tuus, id est elatio tua, ut dilatare signum, non queas, id est erroris velum per orbem terræ expandere.* Error enim arctabitur ubique et destruetur, et evangelica prædicatio per universas nationes dilatabitur. Unde et sequitur : « Tunc dividantur spolia prædarum multarum : claudi diripient rapinam. »

VERS. 21. — « Nec dicet vicinus : Elangui. »

Spolia namque *prædarum multarum* homines sunt, qui tolluntur antiquo hosti, sicut scriptum est : « Cum fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt ea quæ possidet. Si autem fortior illo superveniens vicerit eum, universa arma ejus auferet, in quibus confidebat, et spolia ejus distribuet (*Luc. xi, 21*). » Custodiebat enim diabolus hunc mundum armatus velut atrium suum, et nullo repugnante possedit. Sed desuper veniens nobis Salvator vicit eum, et arma ejus, id est potestatem nocendi abstulit ei, atque spolia ejus, id est homines, quos male possidebat, distribuit in Ecclesia sua. Nam « ipse dedit quosdam quidem apostolos, quosdam autem prophetas, alios vero evangelistas, alios autem pastores et doctores (*Ephes. iv, 11*). » Tunc ergo divisa sunt spolia prædarum multarum, quando posuit Deus in Ecclesia « primum apostolos, secundo prophetas, tertio doctores, exinde virtutes, deinde gratias curationum, opitulationes, gubernationes, genera linguarum (*I Cor. ii, 28*). »

Claudi vero sunt, quibus pes amoris sæculi emarcuit. Unde Jacob (*Gen. xxxii*), qui angelum tenuit, uno pede claudicavit, quia qui vero amore sublimia respicit, jam in hoc mundo duplicibus incedere desideris nescit. Uno enim pede innititur, qui solo Dei amore roboratur, et in solo Dei amoris pede tota virtute se sustinet, et in ipso stat, quia pedem amoris sæculi, quem ponere in terra consueverat, jam a terra suspensum portat. Tales ergo *claudi rapinam* diripiunt, dum eos, quos diabolus possiderat, ad Christum convertunt.

Nec vicinus dicet : Elangui, quoniam ad similem

rapinam exemplo eorum libenter excitantur proximi. Sequitur :

« Populus, qui habitat in ea, auferetur ab eo iniquitas. » Populus fidelium, qui, sicut oportet, in Ecclesia perseverat, remissionem suorum solus obtinebit peccatorum. Sequitur :

CAPUT XXXIV.

VERS. 1. — « Accedite gentes, et audite, et populi attendite : audiat terra, et plenitudo ejus, orbis et omne germen ejus. »

VERS. 2. — « Quia indignatio Domini super omnes gentes, et furor super omnem malitiam eorum. »

Nunc de universali judicio locuturus et damnatione malorum convocat omne genus hominum simul ad audiendum, quæ de omnibus reprobis est dicturus. *Accedite*, inquit, huc animo gentes, et intento corde, quæ loquor, *audite* : *audiat* omnis terra generale judicium, et *plenitudo ejus*, id est universi, qui in ea sunt, et totus orbis metuat, et omne germen ejus, id est omnes, qui in eo nascuntur. Et quid est, quod ita jubentur omnes audire? *Quia indignatio Domini super omnes gentes* in die novissimo veniet, et *furor ejus super omnem malitiam eorum*, quia si illi in ignem æternum ituri sunt, qui esurienti non dederunt manducare, quid passuri sunt raptores et homicidæ? Nunc quoque *indignatio ejus super omnes infideles* est. « Qui enim incredulus est Filio, non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum (*Joan. iii, 36*), » ut Joannes Baptista loquitur. Nam in hoc sæculo cum ira Dei nascimur omnes, sicut Apostolus ait : « Eramus natura filii iræ sicut et cæteri (*Ephes. ii, 3*). » Sed per gratiam solam Christi removetur a nobis ira Dei. Bene ergo dicitur, *quia indignatio Domini est super omnes gentes*, quæ non credunt. Sequitur : « Interfecit eos, et dedit eos in occisionem. » Hoc est quod ipse Dominus ait : « Timete eum, qui postquam occiderit, habet potestatem mittere in gehennam (*Luc. xii, 5*). » Sequitur :

VERS. 3. — « Interfecti eorum projicientur, et de cadaveribus eorum ascendet fetor. »

Interfecti eorum projicientur a facie Domini, cum audierint : « Discedite a me, maledicti, in ignem æternum (*Matth. xxv, 41*). » Et *de cadaveribus eorum ascendet fetor*, quia de corporibus fornicatorum fetor intolerabilis exhibit. Sequitur : « Tabescent montes a sanguine eorum. »

VERS. 4. — « Et tabescent omnis militia cœlorum. »

Quid hoc loco *montes* nisi sæculi hujus potentes accipimus, qui pro terrena substantia altum tument, de quibus Psalmista ait : « Tange montes, et fumigabunt? » (*Psal. cxliii, 5*.) Et quid per sanguinem nisi crudelitatis peccatum? Unde quibusdam *sapradictum* est : « Manus vestræ sanguine plene sunt (*supra i, 15*), » id est actiones vestræ crudelitate redundant. *Tabescent ergo montes a sanguine eorum*, quia principes in tormentis æternaliter deficient pro

crudelitate, quam sub ipsis exercuerunt hi, quibus A præerant. In ipsos enim redundabit, quicquid a sub-
jectis offensum fuerit per ducatum eorum.

Militiam vero *cælorum* dæmones aeris hujus ap-
pellat, de quibus per Paulum dicitur : « Non est no-
bis colluctatio adversus carnem et sanguinem (*Ephes.*
vi, 12), » id est adversus homines, « sed adversus
principatus et potestates, adversus mundi rectores
tenebrarum harum (*ibid.*), » id est iniquorum et in-
fidèlium hominum, « contra spiritalia nequitiæ in
cælestibus (*ibid.*). » Cælos autem non æthereos hic
accipimus, sed aereos. Unde et aves cæli nomina-
mus, quas in aere volitare videmus. *Tabescet igitur
omnis militia eorum*, quia universi dæmones, qui
per hunc aerem vagantes quotidie pugnant contra
nos, in die novissimo devolventur in infernum, et B
ibi sine fine tabescent, et deficient. Sequitur :

« Et complicabuntur sicut liber cæli, et omnis
militia eorum defluet sicut defluit folium de vinea et
de ficu. »

VERS. 5. — « Quoniam inebriatus est in cælo
gladius meus. »

Considerandum, quod non dicat interire cælos,
sed complicari quasi librum, ut, postquam omnia
peccata aperta fuerint, et relicta, complicantur, qui
prius aperti fuerant, et nequaquam ultra scribantur
in eis delicta multorum.

Vel nunc expansi sunt cæli *sicut liber*, ut quoti-
die scribantur in eis nomina bene viventium. Unde
Dominus electis discipulis ait : « Gaudete, quia no-
mina vestra scripta sunt in cælis (*Luc. x, 20*). » Sed
in die illa *complicabuntur sicut liber*, ut jam nullius
deinceps nomen in eis scribatur.

« Et omnis militia eorum defluet sicut folium de
ficu, » quia sicut arboris folium postquam aruerit
et ceciderit, nequaquam virescit, et in arborem re-
vertitur, sed in terra putrescit, ita spiritus illi de
cælestibus lapsi nequaquam in pristinum statum re-
ducentur, aut per penitentiam revirescent, sed in
gehennalibus pœnis æternaliter putrescent.

Vel *militia eorum defluet* instar foliorum, quia
« stellæ cadent de cælo (*Matth. xxiv, 29*). » Quia
inebriatus est, inquit, *in cælo gladius meus*, ac si di-
ceret : Quia ira feriam superbos, tunc perpendite, si
ipsos etiam, quos in cælo juxta condidi, pro elatio-
nis vitio percutere non peperci. Vel *in cælo*, id est
in aere est inebriatus feriendo potestates aeris. Se-
quitur :

« Ecce super Idumæam descendet, et super popu-
lum interfectionis meæ ad iudicium. »

Idumea *terrena* dicitur sive *rubea*. *Descendat*
ergo, inquit, *gladius ditionis meæ super Idumæam*,
id est super eam generis humani partem, quæ ter-
rena est, et peccatorum sanguine rubea : *et super
populum interfectionis meæ*, id est super omnem
eorum, quos occisurus sum, multitudinem ad iudi-
cium damnationis, de quo dicitur : « Qui vero mala
egerunt, in resurrectionem iudicii (*Joan. v, 29*). »
Sequitur :

VERS. 6. — « Gladius enim Domini repletus est
sanguine, incrassatus est adipe de sanguine agno-
rum et hircorum, de sanguine medullatorum ari-
etum. »

Ut multos occidisse gladius iste monstretur, *re-
pletus sanguine* dicitur et *incrassatus adipe*. Quia
vero agni, arietes et hirci solebant immolari, illam
grandem victimam reproborum omnium, quam nunc
immolat, de agnis, arietibus et hircis fore memorat.
Unde per Jeremiam dicit : « Deducam eos quasi
agnos ad victimam, quasi arietes cum hædis (*Jer.*
li, 40). » Talibus ergo nominibus appellantur, qui
occasione mortis æternæ sunt prædestinati sicut hæc
animalia immolationi. Aut certe per sanguinem in-
telligimus peccatum carnis, quia scriptum est
« Libera me de sanguinibus (*Psal. l, 15*); » et per
adipem superbiam, de qua dicitur : « Prodiit quasi
ex adipe iniquitas eorum (*Psal. lxxii, 7*). »

Quid autem per agnos nisi qui mitis videntur et
innocentes, sed non propter Deum tales se facere
studuerunt designantur? Quid vero per hircos nisi
principes infidelium per potentiam sæcularem cor-
nuti, et per libidinem fetentes; et quid per arietes
nisi populorum duces exprimentur copia divitiarum
involuti sicut lana? Quid autem per medullam *ari-
etum* nisi superbia cordis eorum? *Gladius ergo Do-
mini repletus est sanguine, et incrassatus adipe*, quia
maxime percutit luxuriam et superbiam. *De san-
guine agnorum*, id est de peccato eorum, qui simpli-
ces videbantur et innocentes sed non propter Deum,
et *hircorum*, id est libidinosorum principum, et *me-
dullatorum arietum*, id est superbiorum ducum. Se-
quitur :

« Victima enim Domini in Bosra, et interfectio
magna in terra Edom. »

Victima enim est illa generalis reproborum occi-
sio. *Bosra tribulatio* dicitur, *Edom vero terrenus*.
Et quis sit *terrenus* liquet. Nam « primus homo de
terra terrenus; secundus homo de cælo cælestis.
Qualis terrenus, tales et terreni, et qualis cælestis,
tales et cælestes (*I Cor. xv, 47*). » *Victima ergo
Domini immolatur in Bosra*, quoniam peccatores
occiduntur in tribulatione. *Et interfectio magna fit
in terra Edom*, id est in terra terreni, quoniam om-
nes, qui sunt Adæ similes, perimuntur, qui sicut
portaverunt imaginem terreni, non portaverunt ima-
ginem cælestis. Sequitur :

VERS. 7. — « Et descendunt unicornes cum eis, et
tauri cum potentibus. »

Cum eis, quos supra dixit, *descendent unicornes*,
id est cum agnis et hircis et arietibus. Quid autem
unicornes appellat nisi imperatores illos, qui monar-
chiam totius mundi tenuerunt, ut Alexander et Cæ-
sar et Augustus et Antichristus? Quid vero tauros,
nisi cæteros reges, qui cornibus regni suos impete-
bant adversarios? Quid autem potentes, nisi reliquos
sæculi principes? Descendunt igitur *unicornes in
infernum cum eis*, quia et summi imperatores cum
cæteris peccatoribus in barathrum damnationis illi

corruent : *et tauri cum potentibus, quæ reges cum suis optimatibus ignominiose dejicientur.* Unde scriptum est, *quoniam* « iudicium durissimum in his, qui *præsent*, fiet. Exigo enim concedetur misericordia : potentes autem poterent tormenta patientur (Sap. vi, 6). » Sequitur :

« Inebriabitur terra eorum sanguine, et humus eorum adipe pinguium. »

Quid per terram vel humum *eorum* nisi infernalis habitatio designatur, de qua scriptum est : « Terram tenebrosam et opertam mortis caligine, terram miseræ et tenebrarum (Job, x, 21), » et item : « Iste locus ejus, qui ignorat Deum (Job xviii, 21). »

Quomodo ergo *inebriabitur hæc terra eorum sanguine et adipe*, cum jam eorum corpora post resurrectionem immortalia sint et incorruptibilia, quamvis sensum doloris et tunc habentia, nec sit necesse, ut qui nunc pingues sunt, cum eadem pinguedine resurgant? Sanguinem igitur et adipem aliter oportet intelligi. Nam et alibi scriptum est : « Quicumque fuderit humanum sanguinem, fundetur sanguis illius (Gen. ix, 6). » Quæ sententia secundum litteram stare non potest. Multi enim effuderunt humanum sanguinem, quorum sanguis in hac vita effusus non est : et ridiculosum videbitur, ut in resurrectione mortuorum dicat quis fundi sanguinem eorum. Sanguis igitur hominis vitale, quo vegetatur, et sustentatur, et vivit, debet intelligi, quod qui effuderit sive scandalo sive perversitate doctrinæ, in die iudicii fundetur ex eo, cum etiam id quod habebat vitale, cogetur amittere, ut perpetually moriatur.

Itaque quando « anima carnis, ut Moyses ait, in sanguine est (Lev. xvii, 14), » per effusionem sanguinis designatur, amissio vitæ, id est mors illa reproborum æterna. Adeps vero interioris hominis superbia cordis est, quæ mentem hebetat et gravat. Unde scriptum est : « Incrassatum est cor populi hujus (Act. xxviii, 27). » Nam sicut pinguedo corporis ex ciborum abundantia generari solet, sic superbia cordis ex copia divitiarum. Quid ergo per adipem *pinguium* nisi superbia divitum figuratur? Solet autem ignis calore adeps liquefieri ignemque citius accendere injectus et pascere. Et quid per adipem igne solutum debet intelligi nisi superbia reproborum in incendiis gehennalibus sine fine tabescens et ardens? *Inebriabitur itaque terra eorum sanguine, et humus eorum adipe pinguium*, quia tartarus immoderate replebitur eorum morte, quæ per amissionem sanguinis intelligitur, et combustionem, quæ liquefacto adipe indicatur. Sequitur :

Vers. 8. — « Quia dies ultionis Domini, annus retributionis Sion (138). »

Tunc erit *dies ultionis Domini*, quam de suis hostibus sumet, et tunc erit *annus*, in quo *Sion*, id est Ecclesia potestate iudicii accepta persecutoribus suis reddet, quod merentur : « Tunc enim stabunt iusti in magna constantia adversus eos, qui se angustia-

verunt (Sap. v, 1). » Unde et in Apocalypsi dicitur eis de iniqua Babylone : « In poculo, quo miscuit vobis, miscete illi duplum (Apoc. xviii, 6). » *Dies* autem et *annus* vel tempus iudicii designat, vel spatium illud interminabile, quod erit post finem sæculi. Sequitur :

Vers. 9. — « Et convertentur torrentes ejus in picem, et humus ejus in sulphur : et erit terra ejus in picem ardentem. »

Vers. 10. — « Nocte et die non exstinguetur, in sempiternum ascendet fumus ejus : a generatione in generationem desolabitur in sæcula sæculorum. »

Præmiserat, *quoniam inebriabitur terra eorum sanguine*, id est infernus, et nunc de eadem terra loquens plenius subjungit, quia *convertentur torrentes ejus in picem*. Refert autem in Dialogo beatus Gregorius fluvium in locis pœnalibus a quodam, qui huc reversus est, visum fuisse, in quo multi cruciabantur, et ex eo nebula fetoris ascendebat. Sed et cæteri Patres orthodoxi sæpe scripserunt similia. Torrentes ergo credibile est in inferno esse, in quibus animæ damnatorum decoquantur. Qui videlicet *torrentes convertentur in picem*, quia similes erunt picis ferventi, ut, quidquid tetigerint, incendiant et teneant. *Et humus ejus convertetur in sulphur*, quia simul ardebit, et fetorem gravissimum exhalabit. *Et erit terra ejus in picem ardentem*, quia sicut pix ardebit ibi terra.

Quid vero per noctem et diem designatur (ibi enim perpetua nox est) nisi pœnarum mutabilitas? Semper enim per varia miseri tormenta discurrunt. *Terra enim erit in picem ardentem nocte ac die*, quia in omnibus pœnarum varietatibus terra sicut pix ardebit, nec exstinguetur in sempiternum, sed æternaliter ardens cruciabit impios, ut nunquam in illis sæculis careant supplicio, qui in hac vita nunquam voluerunt carere peccato.

Vel *in die* cruciantur improbi, quando cogitant in inferno de gloria sanctorum; et *in nocte*, dum consideraverint immanitatem damnationis suæ. Sed terræ hujus ardentis *ascendet fumus a generatione in generationem*, quia in tempore generationis Hebræorum fidelium, quæ præcessit adventum Salvatoris, et in tempore generationis Christianorum, quæ sequitur, fumus hujus incendii perdurat, et peracto iudicio *desolabitur in sæcula sæculorum* omnes, quos tenuerit, quia omne remedium eis auferret. Sequitur : « Non erit transiens per eam, » quia non erit quisquam justorum, qui visitet eos.

Vers. 11. — « Et possidebunt illam onocrotalus, et ericius, et ibis, et corvus habitabunt in ea. »

Onocrotalus est avis, quæ sic vocatur, eo quod in modum cymbali sonum in aqua rostro faciat. *κρόταλον* *crotalon* enim Græce *cymbalum* dicitur. Quia vero scientia Scripturæ sacræ per aquam potest accipi, quid per onocrotalum nisi prædicatores

(138) Alias, *annus retributionum iudicii Sion*.

illi designantur, qui charitatem non habentes facti sunt « sicut æs sonans aut cymbalum tinniens (I Cor. XIII, 1). » *Ericius* autem animal est spinis ac sentibus pro pilis obsitum, et vulnerans quidquid tetigerit: et quid per *ericium* figuratur nisi peccator quisque punctionibus vitiorum circumdatus, qui mala responsione cor ejus vulnerat, quicumque eum tangere corripiendo tentat? *Ibis* vero, id est ciconia avis est lenta et propter aquas habitans, sed in eis minime natans. Et quid per *Ibidem* nisi illi signantur, qui Scripturas frequenter audiunt, sed lenti sunt ad faciendum, nec in earum intelligentia nant, quia nec perlingunt ad illa? *Corvus* autem nigredinem peccantium vel infidelium exprimit.

Isti ergo possidebunt terram illam, quæ sicut *pix* ardebit, et habitabunt in ea, quoniam hæc est iniquorum propria mansio, quæ parata est illis ab origine mundi. Aut certe de magna illa *Babylone* licet nomen ejus hic taceatur, intelligamus hæc omnia. Nunc enim possident illam *onocrotalus* et *ericus*, et *ibis*, et *corvus* habitant in ea, quoniam hi, qui talibus appellari nominibus meruerunt, per iniquæ conversationis studium cives ejus sunt. Sequitur:

« Et extendetur super eam mensura, ut redigatur ad nihilum, et perpendicularum in desolationem. »

Super terram ardentem *extendetur mensura*, ut redigatur ad nihilum, quia peccatores æternaliter ibi deficient secundum mensuram, qua Deus eorum poenas justo disponet judicio. « Et perpendicularum in desolationem, » id est in demolitionem, quia damnati ibi dissipabuntur, et discerpentur supplicis juxta arbitrium justitiæ summi opificis. Perpendicularum enim vocatur, quo cœmentarii maceriam ad rectitudinem deducunt, vel arcus æqua rotunditate curvant. *Desolatio* autem non a *desolor*, *desolaris* dicitur hic, sed a *desolo*, *desolas* quod significat terræ dissipationem. Vel super *Babylonem extendetur mensura ut redigatur ad nihilum, et perpendicularum in desolationem*, quia destructur juxta modum justæ dispositionis Dei, et exterminabitur secundum regulam judicii ejus. Sequitur:

VERS. 12. — « Nobiles ejus non erunt ibi, regem potius invocabunt. »

Nobiles ejus sunt electi, qui inter reprobos nascuntur in hoc sæculo vel conversantur. Qui non erunt ibi, id est in illa damnatione perpetua, sed dum advixerint invocabunt regem Christum; et salvabit eos. Sequitur.

« Et omnes principes ejus erunt in nihilum. » *Principes ejus* sunt potentes sæculi et sapientes, qui in die ultionis erunt in nihilum, quia nil eis valebit potestas eorum, vel sapientia seu fortitudo. Sed ante diem illius damnationis, quid interim in hac *Babylone* fiat, audiamus. Sequitur:

VERS. 13. — « Et orientur in domibus ejus spinæ et urticae, et *paliurus* in munitionibus ejus. »

Quid per *urticas*, nisi cogitationum pruriginis, quid vero per *spinas* nisi punctiones vitiorum accipimus? In domibus ergo *Babylonis urticae et spinæ*

A pullulant, quia in confusis iniquorum mentibus et desideria cogitationum surgunt, quæ exasperent, et operum peccata, quæ pungant. Sed hæc agentes habent etiam nequiores alios defensores suos. Unde et additur: « Et *paliurus* in munitionibus ejus. » *Paliurus* quippe tanta spinarum circumdatione densescit, ut præ asperitate vix tangi possit. Tales nimirum, tales sunt pravi homines, qui duris peccatorum aculeis circumdati nequaquam a corrigente tangi patiuntur. Intus *urtica* et *spina* nascitur, et foris in munitione *paliurus*, quia minores iniqui mala quælibet faciunt, sed ea nequissimi majores timentur. Sequitur: « Et erit cubile draconum, et pascua struthionum. »

VERS. 14. — « Et occurrent dæmonia onocentauris, et pilosus clamabit alter ad alterum. »

Quid per *dracones* nisi malitia quid vero *struthionum* nomine nisi hypocrisis designatur? *Struthio* quippe spiritum volandi habet, sed usum volandi non habet, quia et hypocrisis cunctis intuentibus imaginem sanctitatis de se insinuat, sed tenere virtutem sanctitatis negligit. In perversa igitur mento draco cubat, et *struthio* pascitur, quia et latens malitia callide tegitur, et intuentium oculis simulatio bonitatis antefertur.

Quid autem *Onocentaurorum* nomine nisi et lubrici figurantur et elati? Græco quippe eloquio *ovos* onos asinus dicitur, et appellatione asini luxuria designatur, propheta attestante, qui ait: « Ut carnes asinorum carnes eorum (Ezech. XXIII, 20). » *Tauri* autem vocabulo cervix superbiæ demonstratur, sicut voce *Dominica* de *Judæis* superbientibus per *Psalmistam* dicitur: « *Tauri pingues* obsederunt me (Psal. XXI, 13). » *Onocentauri* ergo sunt, qui subiecti luxuriæ vitiis inde cervicem erigunt, unde humiliari debuerant. Qui carnis suæ voluptatibus servientes expulsa longe verecundia non solum amittere se rectitudinem non dolent, sed adhuc etiam de opere confusionis gaudent. *Onocentauris* ergo dæmonia occurrunt, quia maligni spiritus valde ad votum deserviunt, quos de eis gaudere conspiciunt, quæ flere debuerunt. Ubi apte subjungitur:

« Et pilosus clamabit alter ad alterum. » Qui namque pilosi alii appellatione figurantur nisi hi, quos Græci *πάνας* (*panas*), Latini vero *incubos* vocant? Quorum nimirum forma ab humana effigie incipitur, sed bestiali extremitate terminatur *Pilosi* ergo nomine cujuslibet peccati asperitas designatur, quod, etsi quandoque ab obtentu rationis incipit, semper tamen ad irrationabiles motus tendit; et quasi homo in bestia desinit, dum culpa per rationis imaginem inchoans usque ad irrationabiles effectus trahit. Nam sæpe edendi delectatio servit gulæ, et servire se simulat necessitati naturæ, cumque ventrem ingluviis extenderit, membra in luxuriam erigit. *Pilosus* ergo alter ad alterum clamat, cum perpetrata nequitia ad perpetranda nequitiam provocat, et quasi quædam cogitationis voce commissa jam culpa ad culpam adhuc, quæ comitatur, invitat. *Pilosus* ergo al

ter ad alterum clamat, quando sub aliqua ratiocinandi specie perversam mentem culpa subsequens ex occasione culpæ præcedentis illaqueat, cumque hanc peccata dura atque aspera deprimunt, quasi convocati in ea concorditer pilosi dominantur. Sequitur :

« Ibi cubavit lamia, et invenit sibi requiem. »

Vers. 15.— « Ibi habuit foveam ericius, et enutrit catulos, et circumfodit, et fovit in umbra ejus. »

Per lamiam hypocritæ designantur, per ericium vero malitiosi quique, qui diversis se defensionibus contegant. Lamia enim humanam faciem habere dicitur, sed corpus bestiale. Sic et omnes hypocritæ in prima facie, quod ostendunt, quasi ex ratione sanctitatis est. Sed corpus bestiale sequitur, quia valde iniqua sunt, quæ sub boni specie molliuntur. Ibi ergo cubavit lamia, et invenit sibi requiem, quoniam inter mundi amatores nutritur hypocritarum fictio.

Eriicii autem nomine malitiosarum mentium defensio designatur. Eriicius enim, cum apprehenditur, ejus et caput et pedes et corpus omne conspicitur, sed mox ut apprehensus fuerit, semetipsum in sphaeram colligit, pedes introrsus subtrahit, caput abscondit, et intra tenentis manus totum simul amittitur, quod totum simul antea videbatur. Sic nimirum, sic malitosæ mentes sunt, cum in suis excessibus comprehenduntur. Caput enim ericii cernitur, quia quo initio peccator ad culpam accesserit, videtur. Pedes ericii conspiciuntur, quia, quibus vestigiis nequitia sit perpetrata, cognoscitur; et tamen adductis repente excusationibus malitiosa mens introrsus pedes colligit, quia cuncta iniquitatis suæ vestigia abscondit. Caput subtrahit, quia miris defensionibus nec inchoasse se pravum aliquid ostendit, et quasi sphaera in manu tenentis remanet, quia is qui corripit cuncta quæ jam cognoverat, subito amittens involutum intra conscientiam peccatorem tenet; et qui totum jam deprehendendo viderat, tergiversatione pravæ defensionis illusum totum pariter ignorat. Foveam ergo ericius in reprobis habuit, quia malitiosa mens sese intra se colligens in tenebris defensionis abscondit.

Sed quia non sufficit his, qui ejusmodi sunt, quod sic se tenebrosis latibulis abscondunt, nisi et alios ad ejusdem versutæ perversitatem informent, enutrisse catulos ericius dicitur. Qui et circumfodit, quia semper isti tales undique perscrutantur, et causas excusationum inquirunt. Et fovit catulos in umbra ejus simulationis ac defensionis, quia sub protectione majorum proficiunt ad iniquitatem, et roborantur minores. Sequitur

« Illic congregati sunt milvi alter ad alterum. »
 Milvi congregati sunt, quia cupidi et raptores sibi consociantur, et in commune rapinis inhiant. Sequitur :

Vers. 16.— « Requirit diligenter in libro Domini et legit : unum ex eis non defuit, alter alterum non

A quæsit : quia, quod ex ore meo processit, ille mandavit, et spiritus ejus congregavit ea. »

Librum Domini fortasse dic istum, quem Domino jubente scripsit, in quo præcipit, ut diligenti investigatione requiramus quid hæc volucres et bestia, quas nunc posuit, significent, id est agni et hirci, et tauri, et arietes atque onocrotalus, et ericius, et ibis, et corvus et cætera hujusmodi. Singula enim quæque certam in reprobis significationem habent, et unum ex eis non remansit, sed omnia hæc sunt in illis. Alter ex arietibus vel ibidibus sive pilosis aut milvis alterum non quæsit, quia sese pariter absque labore inquisitionis invenerunt. Tanta quippe iniquorum abundantia est, ut non necesse sit, ut alter alterum quærat. Et ut nos ista diligenter investigare non pigeat, nequaquam hæc a semetipso propheta locutus est, sed quod ex ejus ore processerit, Dominus præcepit, ut loqueretur, et spiritus ejus in corde prophetantis congregavit hæc omnia.

Vel certe librum Domini memoriam omnium, quæ est apud sapientiam ejus, intelligere possumus, de qua per Malachiam dicitur : « Attendit Dominus et audivit, et scriptus est liber monumenti coram eo (Malach. III, 40). » In quo scilicet libro requirere diligenter ista jubemur et legere, quoniam unum ex his non defuit, quia vigilanter indagare debemus hæc apud notitiam sapientia Dei, et pensare qualiter ibi habeantur ista, quæ sub metaphora volucrum immundarum atque bestiarum nobis describuntur, et terræ in perpetuas solitudines conversæ. Sequitur :

Vers. 17. — « Et ipse misit eis fortem, et manus ejus divisit eam illis in mensura : usque in æternum possidebunt eam, in generatione et generationem habitabunt in ea. »

Qui « dignos nos fecit in partem sortis sanctorum in lumine (Coloss. 1, 12), » ipse misit peccatorum sortem reprobationis, ut omnes in una sorte damnationis tenerentur. Et manus ejus divisit eam illis in mensura, ut juxta modum culpæ sit et modus vindictæ, quatenus homicidæ cum homicidis, fornicatores cum fornicatoribus, fallaces cum fallacibus, avari cum avaris, et quique similes cum suis similibus puniantur. Usque in æternum possidebunt eam damnationis sortem, ut sine fine ardeant, qui finem suis iniquitatibus, dum hic viverent, non posuerunt. Et interim ante diem quoque judicii ab exitu suo de corporibus habitabunt in eadem sorte pœnarum, vel ardente terra in tempore generationis Synagogæ et generationis Ecclesiæ.

Descripta itaque reproborum moderna conversatione et futura ipsorum damnatione sub specie immundarum avium et bestiarum, atque regionis in solitudinem æternam et combustionem versæ, nunc ad electorum partem propheta se confert, eorumque conversationem et vitam atque glorificationem sub typo solitudinis in omni amœni-

tatem conversæ describit. Nam de gentilitate subjungit :

CAPUT XXXV.

VERS. 1. — « Lætabitur deserta et invia, et exsultabit solitudo, et florebit quasi lilium. »

VERS. 2. — « Germinans germinabit, et exsultabit lætabunda, et laudans. gloria Libani data est ei, decor Carmeli, et Saron. »

Deserta namque gentilitas fuit, in qua patriarcha non erat, propheta non erat. Namque ibi, qui ratione uteretur ad intelligendum Deum, non erat, homo ibi non erat. Sed et *invia* fuit hæc gentilitas, ad quam via Domini verbo non patuit. Redemptore quippe nostro veniente sic accepit vocationem gratiæ, ut non in ea prius fuerit via prophetiæ. Sed ad Christum conversa lætata est, et exsultavit auditions ab apostolo : « Gaudete in Domino semper, iterum dico gaudete (*Philip. iv, 4*). » Et floruit sicut *lilium*, quia ibi se candida et odorifera justorum vita expandit

Et *germinans* in corde germinavit in opere, et exsultavit *lætabunda et laudans*, quia in Dei laudibus delectata est. *Libanus* autem, sicut diximus *candidatio* vel *dealbatio* interpretatur; *Carmelus* vero *cognitio circumcisionis*; *Saron cantans tristitiam*. *Gloria ergo Libani*, id est dealbationis, *datus est ei* juxta illud Psalmistæ : « Lavabis me, et super nivem dealbabor (*Psal. l, 9*). » Et *decor Carmeli datus est ei*, ut noverit se circumcidere corde et lingua et manibus atque oculis et auribus. Et *decor Saron datus est illi*, quia per donum gratiæ cœlestis delectatur fletibus, et pro cantu tristitiam diligit. Dealbata est itaque candore justitiæ conversa gentilitas, et spiritaliter ab omnibus vitiis circumcisa, atque compunctioni cordis studens tristitiam decantat. Sed quid post hæc agendum est, nisi ut sic mundata ad visionem supernæ majestatis introducatur, atque temporali tristitiæ lætitia succedat æterna? Unde subjungitur :

« Ipsi videbunt gloriam Domini et decorem Dei nostri. » *Gloriam* namque *Domini* reproborum nullus videbit, sed isti gloriam majestatis et decorem conspicient, quia « Regem in decore suo videbunt (*supra xxxiii, 17*). » Sed quisquis ad hanc pervenire sperat visionem, quotidie magis magisque semetipsum in bonis actionibus exercere debet. Unde sequitur :

VERS. 3. — « Confortate mane dissolutas. »

Quia « qui mollis et dissolutus est in opere suo, frater est sua opera dissipantis (*Prov. xviii, 9*). » — « Et genua debilia, » id est actiones infirmas roborate, » ut in pravis operibus jam non fluctentur et ad peccandum ex cordis debilitate non curventur. Sequitur :

VERS. 4. — « Dicite pusillanimis : Confortamini, nolite timere : ecce Deus vester ultionem adducet retributionis, ipse veniet, et salvabit vos. »

Vos, inquit, o doctores, dicite hic qui pusille

A animo sunt : *Confortamini, et viriliter agite, et confortetur cor vestrum.* « Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere (*Matth. x, 25*). » *Ecce enim Deus vester, pro quo patimini, retribuet tribulationem his qui vos tribulant, et vobis, qui tribulamini, requiem in revelatione Domini nostri Jesu Christi de celo : Ecce Deus vester ultionem adducet super eos justæ retributionis. Deus ipse per semetipsum veniet, et salvabit vos.* Eodem spiritu Apostolus Philippensis ait : « Audiam de vobis, quia statis in uno spiritu unanimes collaborantes fidei Evangelii, et in nullo terreamini ab adversariis quæ est illis causa perditionis vobis autem salutis (*Philip. i, 27*). Nam quod his, qui pusillo animo sunt propheta dicit : *Confortamini*, hoc est, quod Apostolus hortatur discipulos, ut « Stent in uno spiritu unanimes collaborantes fidei Evangelii. » Et quod *Isaias* adjungit : *Nolite timere*, hoc est, quod Paulus subjicit : « Et in nullo terreamini ab adversariis. » Quodque sequitur hic : *Ecce Deus vester ultionem adducet retributionis*, illic adjicitur : « Quæ est illis causa perditionis. » Et quod hic subjungitur : *Deus ipse veniet et salvabit vos*, ibi subditur : « Vobis autem salutis. » Sed quid in illo Salvatoris adventu fiat, cum omni desiderio audiamus. Sequitur :

VERS. 5. — « Tunc aperientur oculi cæcorum, et aures surdorum patebunt. »

VERS. 6. — « Tunc saliet sicut cervus claudus, et aperta erit lingua mulorum. »

In hac enim vita cæci sumus, quoniam a paradisi luce depulsi damnationis nostræ tenebras patimur. Unde et Moysi dictum est : « Non poteris videre faciem meam : non enim videbit me homo, et vivet (*Exod. xxxiii, 20*). » Surdi quoque nunc sumus quia internæ laudis carmina, quæ ab angelis decantantur, audire nolumus. Sed et claudi sumus, dum hic vivimus, quia, licet mens rectitudinis viam teneat, corpus tamen ex infirmitate vacillat. Unde Apostolus : « Condelector, inquit, legi Dei secundum interiorem hominem ; video autem aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, et captivantem me in lege peccati, quæ est in membris meis (*Rom. vii, 22*). » Et item : « Igitur ego ipse mente servio legi Dei, carne autem legi peccati (*ibid., 25*). Claudus ergo est, qui mente servit legi Dei, carne autem legi peccati.

Muti etiam sumus, quia supernas laudes, ut oportet, loqui non possumus. Unde David cum diceret : « Lauda, anima mea, Dominum (*Psal. cxlv, 1*), » quia se, dum adhuc viveret, mutum esse cognovit, mox addidit : « Laudabo Deum in vita mea (*ibid.*), » id est post corporum resurrectionem. Et apud eloquentiam Dei mutum se penitus et irrationabilem se conspexit dicens : « Ut jumentum factus sum apud te (*Psal. lxxii, 22*). » *Flagite cæci et surdi sumus, et claudi et muti.* Sed veniente Domino *aperientur oculi cæcorum, quia tunc mentis nostræ fugata caligine factus cum videndi nobis*

tribuetur, sicut ait ipse : « Pater, quos delisti A
mihî, volo, ut ubi ego sum, et illi sint mecum,
ut videant claritatem meam (Joan. xvii, 24). » —
« Scimus enim, quoniam cum apparuerit, similes
ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est
(Joan. iii, 2).

Et aures surdorum patebunt, quia tunc reseratis
auribus cordis non solum angelicos concentus, sed
et ipsum Dei singulare Verbum manifeste audiemus,
sicut pollicetur dicens : « Palam de Patre annuntiabo
vobis (Joan. xvi, 25). »

Et tunc saliet sicut cervus claudus, quia sanctorum
corpora mutabuntur omni molestiæ sensu, atque
omni corruptibilitate et tarditate detracta, et omni
fragilitate ac labe terrena in cœlestem puritatem ac
stabilitatem mutata atque conversa. Ili ergo salient
sicut cervus, quia fragilitate nulla vel tarditate præ-
pedientur. Unde et per Malachiam eis de agilitate
illa promittitur : « Egrediemini et salietis sicut vituli
de armento (Malach. iv, 2). »

Et aperta erit lingua mutorum, quia tunc in Dei
laudes aura justorum reserabuntur, cum audierint :
« Laudem dicite Deo nostro, omnes sancti ejus (Apoc.
xix, 5). » Et loqui tunc poterunt illa arcana verba a
Paulo quondam in paradiso audita, « quæ modo non
licet homini loqui (II Cor. xii, 4). »

In primo quoque adventu ejus non solum corpo-
raliter, sed et spiritaliter impleta sunt, et implentur
quotidie, dum hi, quos infidelitas cœcaverat, mentis
oculos ad veritatis lumen aperiunt; et qui Scriptu-
rarum verba surdis auribus audire non poterant,
post ad Dei præcepta lætantur; qui prius erant
claudi, et rectam viam non tenebant, salient in
perfecta justitiæ sicut cervi, imitando agiles et spi-
ritales viros; et lingua mutorum aperitur, quorum
Satanas ora clauserat, ne possent Deum verum con-
fiteri. Sequitur :

« Quia scissæ sunt in deserto aquæ, et torrentes
in solitudine. »

Vers. 7. — « Et quæ erat arida, erit in stagnum,
et sitiens in fontes aquarum. »

Quid per aquas et torrentes accipere debeamus,
Salomon indicat dicens : « Aqua profunda verba ex
ore viri, et torrens redundans fons sapientiæ (Prov.
xviii, 4). » Hæ igitur aquæ, id est verba cœlestis do-
ctrinæ, vel etiam aquæ baptismatis scissæ sunt, id
est emanaverunt in deserto gentilitatis, et torrentes
sapientiæ redundaverunt in solitudine gentium præ-
dicantibus apostolis. Et ipsa gentilitas, quæ erat
arida, id est absque omni humore sapientiæ, facta
est in stagnum, id est in immensam profunditatem
spiritualis intelligentiæ, et quæ erat sitiens, nunc
emittit fontes doctrinarum cœlestium. Sequitur :

« In cubilibus, in quibus prius dracones habita-
bant, orietur viror calami, et junci. »

Quid in calamo nisi scriptores? quid per junceum,
qui juxta aquam semper in humore nascitur, nisi
positi ac teneri auditores sacri eloqui designantur?
In cubilibus ergo draconum calami et junci viror

orietur, quia in eis populis, quos antiqui hostis ma-
litiæ possidebat, et doctorum scientia, et auditorum
obediencia coacervatur. Sed quia ad humorem aquæ
et junceus et calamus nasci solet, atque ex una ea-
demque aqua uterque proficiunt, et calamus qui sem-
per ad scribendum sumitur, cum junco autem scribi
non potest. Quid in junco et calamo accipere debe-
mus, nisi quod una est doctrina veritatis, quæ mul-
tos auditores irrigat, sed irrigati alii videlicet ad hoc
usque proficiunt in verbo Dei, ut etiam scriptores
fiant tanquam calami; alii vero verbum vitæ au-
diunt, et bonæ spei, et rectorum operum viriditatem
tenent, sed tamen ad scribendum proficere non pos-
sunt? Sequitur :

Vers. 8. — « Et erit ibi semita et via, et via
sancta vocabitur : non transibit per eam pollu-
tus. »

Erit ibi semita in martyribus, *via* in confessori-
bus. Vel *semita* in his, qui cuncta, quæ mundi sunt,
deserunt : *via* in eis, qui licite mundanis utuntur.
Et hæc *via*, id est conversatio fidelium, qua ad pa-
triam tendunt, *vocabitur sancta*, ut quicumque pec-
catis inquinatus fuerit, transire per eam nequeat.
Nam juxta Dionysium (*De divin. nom.* c. 12) : « San-
ctitas est omni iniquatione libera, et perfectissima,
et incontaminatissima puritas. » Non ergo *transibit*
per sanctitatis viam, quicumque vitiorum sordibus
pollutus fuerit, sed « Beati immaculati in via, qui
ambulant in lege Domini (Psal. cxviii, 1). » Sequit-
ur :

« Et hæc erit vobis directa via, ut stulti non er-
rent per eam. »

Vers. 9. — « Non erit ibi leo, et mala bestia non
ascendet per eam, nec inveniatur ibi. »

Electorum via, qua per observantiam mandato-
rum Dei festinant ad patriam, *directa* est. *Stulti*
vero dicuntur, qui relicta noxia sapientia didicerunt
laudabilem fatuitatem, sicut ait Apostolus : « Si
quis videtur inter vos sapiens esse in hoc sæculo,
stultus fiat, ut sit sapiens (I Cor. iii, 18). » Ili ergo
stulti non errant per viam justitiæ, sed tanto cautius
incedunt per eam, quanto humiliter se stultos esse
cognoscunt. « Stulta enim mundi elegit Deus, ut
confundat sapientes (ibid., 27). » Nam quia sapientia
hujus mundi stultitia est apud Deum, tanto unus-
quisque amplius intus stultus sit, quanto conatur
exterior sapiens videri.

Leo autem diabolus est, qui *non erit ibi*, id est
in via justorum, quia de malignis spiritibus dictum
est : « Juxta iter scandalum posuisti mihi (Psal.
cxxxix, 6). » Et *mala bestia* hostis antiquus est, qui
hujus mundi rapinis insidians humana quotidie
morte satiatur, qui ad rapiendas mortis tempore
peccatorum animas violentia crudelitatis esletur.
Qui *non ascendet per eam*, qua gradiuntur electi,
viam, quia sine venia damnatus nulla emendatione
revertetur ad cœlestem patriam. *Nec inveniatur
ibi*, id est in via justitiæ, quia per viam iniquitatis
semper incedit.

Vel juxta Gregorium (lib. xvii *Mor.*, c. 26) dicamus : « Mala bestia non transibit per eam, » id est Ecclesiam. Bestia namque, sicut diximus, hostis ille est, qui deceptionem primi hominis sævus impellit, et integritatem vitæ illius mala suadendo laniavit. Contra quem nunc de sancta electorum Ecclesia in antiquo statu restauranda dicitur : « Et mala bestia non transibit per eam, » atque additur : « Nec invenietur ibi, » subaudi, olim serpens in paradiso, quia per Christi gratiam meliora sunt adepturi, quam per Adam perdidimus. Nusquam est enim hostis in illa vita, vel insidiator invenietur, aut metuetur. Facta ergo via in gentilitate, quæ prius erat deserta et invia, subditur :

« Et ambulabunt, qui liberati fuerint. »

VERS. 10. — « Et redempti a Domino convertentur et venient in Sion cum laude, et lætitia sempiterna super caput eorum : gaudium et lætitiā obtinebunt, et fugiet dolor et gemitus. »

Qui per Christum liberati et redempti fuerint de captivitate Babylonis, id est « de vana sua conversatione paternæ traditionis, ambulabunt (I Petr. 1, 18) » per viam justitiæ, quam illis Deus in hac solitudine præparavit : et convertentur ad antiquam paradisi sedem, et venient in Sion, id est supernam Jerusalem cum laude Salvatoris : et lætitiæ, quæ sine carebit, super caput, id est super mentem ipsorum erit. Appellatione enim capitis mens vocatur; quia, sicut caput membra regit, ita cogitationes mente disponuntur. Adhuc vero ad multiplicem felicitatis cumulum additur, quia gaudium et lætitiā obtinebunt, et possidebunt. Quid enim facerent in illa beatitudine nisi gaudere semper, et lætari de visione Creatoris? Unde et per Psalmistam dicitur : « Justi epulentur et exsultent in conspectu Dei, et delectentur in lætitiā (Psal. lxxvii, 4). » Et fugiet dolor et gemitus, quia nihil ultra sentient afflictionis, nihilque jam, quod eos contristare valeat, erit, sed tranquilla et jucunda illis erunt omnia. Sequitur :

CAPUT XXXVI.

VERS. 1. — « Et factum est in quarto decimo anno regis Ezechii ascendit Sennacherib rex Assyriorum super omnes civitates Juda munitas, et cepit eas. »

In Scriptura sacra et ea, quæ accipi secundum historiam possunt, plerumque spiritaliter intelligenda sunt, ut fides habeatur in veritate historiæ, et spiritalis intelligentia capiatur de mysteriis allegoriæ, sicut ea, quæ nunc de rege Assyriorum et Ezechia narrantur, veraciter quidem secundum historiam tunc temporis facta esse credimus, sed tamen alia, quæ Novo Testamento faciendæ erant, præfigurasse.

Quid enim per Ezechiam regem Juda, qui *fortitudo Domini*, sive *fortis Dominus* interpretatur, nisi rex noster Christus, qui Dei virtus est, designatur? Quid per quartum decimum annum regis Ezechii, nisi tempus illud exprimitur, quo Christus inter ho-

mines cor versans corporaliter utrumque Testamentum adimplevit? Quaternarius enim Novum Testamentum designare solet propter quatuor libros Evangelii, denarius vero legem propter Decalogum ejus. Quid per regem Assyriorum nisi diabolus accipitur? Qui vocatur Sennacherib, id est *levans deserta*, quoniam infidelium corda contra fideles excitans in persecutionem elevat. Quid per civitates munitas nisi mentes Judæorum figurantur, qui se contra divinam prædicationem munierant? Igitur in quarto decimo anno Ezechii rex Assyriorum cepit omnes civitates munitas, quia apparente Domino in carne diabolus Judaicum populum sibi subjugavit. Sequitur :

VERS. 2. — « Et misit rex Assyriorum Rabsaces de Lachis in Jerusalem ad regem Ezechiam in manu gravi, et stetit in aquæductu piscinæ superioris in via Agri fullonis. »

Rabsaces interpretatur *princeps deosculans sive multas osculo*. Et quid per Rabsacen nisi ficta Scribarum et Phariseorum amicitia designatur, cum dicunt : « Magister, scimus quia verax es, et viam Dei in veritate doces (Matth. xxii, 16), » et cætera hujusmodi? Lachis vero dicitur *interest* vel *sibimet vir*. Quid per Lachis nisi populus Hebræorum accipitur qui inter eos populos legem solus percepit, et sibi soli viriliter egit? Quid vero per Jerusalem nisi Ecclesia designatur? Captis ergo civitatibus Juda rex Assyriorum misit Rabsacen de Lachis in Jerusalem ad Ezechiam, quia, subjugatis in perfidia Judæis, antiquus hostis principes sacerdotum et Scribas et Phariseos ex eodem populo Judæorum adversus Christum instigavit, et adversus fideles ejus; et misit eos in manu gravi, id est cum fortitudine populi Synagogæ.

Quæ est autem piscina superior nisi præcellens Evangelii doctrina? Et quis aquæductus piscinæ hujus nisi latens scientia Testamenti Veteris, in qua tegitur, et de qua tandem procedit exuberans fons evangelicæ prædicationis? Stetit ergo Rabsaces, quia Scribæ et Pharisei hypocritæ persistentes in vetustate literæ non venerunt ad novitatem spiritus. Dicitur autem de Christo per Malachiam : « Ipse enim quasi ignis confans, et quasi herba fullonum (Malach. iii, 2). » Si ergo Christus est quasi herba fullonum, quis est ager in quo nata est hæc herba, nisi populus Judæorum? Ager itaque fullonis est Judaicus populus. Via ergo Agri fullonis actio Synagogæ, in qua scilicet via stetit Rabsaces, quia Pharisei et Scribæ non dimiserunt carnales observantias.

Sic tamen Phariseos, et Scribas atque pontifices per Rabsacen intelligamus, ut cæteros principes adversariorum Ecclesiæ secundo per eum posse accipi non negemus, id est hæreticorum et gentilium patronos. Unde et in libro Regum (IV Reg. xviii, 17) venisse cum eo referuntur alii duo principes, id est Tharthan et Rabsaris. Nam et Ezechias sanctos rectores Ecclesiæ, qui membra Christi sunt, designare forsitan potest; et quartus decimus annus Eze-

chiæ tempus eorum, quo Testamentum utrumque A
custodiunt; rex Assyriorum tumidum sensum per-
versorum dogmatum; civitates Juda munitæ mentes
eorum qui se Christianos fatentur, et corda sua
verbo prædicationis claudunt. *Cepit ergo rex Assy-
riorum civitates Juda munitas*, quia tempore perse-
cutionis facile consenserunt errori gentilium aut
hæreticorum Christiani, qui doctrinam Ecclesiæ cum
obedientia non suscipiebant. Lachis, quæ dicitur
interest, plebem hæreticorum exprimere potest, quæ
velut media inter nos et gentiles est. Sed et hoc
quod Lachis interpretatur *sibimet vir*, ostendit, quod
hæretici sunt seipso amantes: « Charitas enim non
querit quæ sua sunt (I Cor. xiii, 5). » Sed hære-
tici omnes, quæ sua sunt, quærunt, non quæ Jesu
Christi. *De lachis ergo*, id est de plebe hæreticorum
venit Rabsaces, id est unusquisque hæresiarcha in
Jerusalem, id est contra Ecclesiam.

Ager autem *fullonis*, in quo sordes lavantur, po-
pulus est credentium, in quo Christus fullo delet
maculas cordium. *Via agri fullonis* actio Christianæ
plebis, *piscina superior* divina Scriptura. Quæ scilicet
piscina est in *via agri fullonis*, quoniam mandata
Scripturæ cœlestis in operatione sunt fideles populi.
Aquæductus *piscinæ* hujus occulta est prædicatio
hæreticorum velut ex Scriptura sacra latenter edu-
cta. Unde meretrix apud Salomonem, quæ typum
hæresis tenet, dicit: « Aquæ furtivæ dulciores sunt
(Prov. ix, 17). » In hoc itaque *aquæductu stetit Rabsaces*
contra Jerusalem, quoniam hæresiarchæ con-
tra Ecclesiam in sua furtiva prædicatione constite-
runt. Sed et principes erroris gentilium iste Rabsaces
figurare potest. Sed nos ad cætera transeamus.
Sequitur:

VERS. 3. — « Et egressus est ad eum Eliacim
filius Helciæ, qui erat super domum, et Sobna scri-
ba, et Joahe filius Asaph a commentariis. »

Eliacim interpretatur *Deus resuscitavit*, Helcias
pars Domini, Sobna sedens, Joahe Domini frater vel
fratris factura, Asaph congregans. Et quid per *Eliacim*
præpositum domus Domini figuratur nisi apostolorum
præeminens apex? Qui jure vocatur *Deus resuscitavit*,
quia præcipue resurrectionem Salvatoris
asserere studuit. Scriptum est enim, quia « virtute
magna reddebant apostoli testimonium resurrectio-
nis Jesu Christi Domini nostri (Act. iv, 53). » Qui
sunt filii partis Domini, id est electionis, sicut ipse
ait: « Quos dedisti mihi, non perdiidi ex eis quem-
quam (Joan. xviii, 9). »

Scriba vero scriptor est, sicut Jeremias declarat,
dicens de quibusdam: « Vere mendacium operatus
est stylus mendax scribarum (Jer. viii, 8). Et quid
per hunc scribam nisi patres designantur, qui cano-
nicas Scripturas composuerunt; unde et Sobna,
id est sedens appellatur, quia in sessione designatur
auctoritas magisterii, sicut Dominus insinuavit, di-
cens: « Super cathedram Moysi sederunt Scribæ et
Pharisæi. Omnia ergo quæcunque dixerint vobis
servate et facite (Matth. xxiii, 2). »

Commentarios autem vocare consuevimus expo-
sitiones librorum. Quid ergo per *Joahe*, qui a suis
commentariis egressus est cum aliis duobus ad Rabsac-
cen, nisi expositores Scripturarum sacrarum figu-
rantur? Unde et Joahe, id est Domini frater nuncu-
patur, quia sancti doctores per vitæ meritum facti
sunt propinqui Salvatoris, qui ait: « Quicumque fe-
cerit voluntatem Patris mei qui in cœlis est, ipse
meus frater, et soror et mater est (Matth. xii, 50). »
Et illud quod *Joahe fratris factura* interpretatur, in
eodem sensu accipitur: « Ipsius enim sumus factura
creati in Christo Jesu in operibus bonis, quæ præ-
paravit Deus, ut in illis ambulemus (Ephes. ii, 10). »
Nam ipse Christus frater nobis fieri dignatus est.
Inde est, quod Joahe filius Asaph, id est filius con-
gregantis est. Congregans quippe Deus appellatur,
quoniam electorum Ecclesiam ex omnibus populis
et nationibus congregat, sicut scriptum est: « Do-
mus mea domus orationis vocabitur cunctis popu-
lis, ait Dominus, qui congregat dispersos Israel (Isa.
Lvi, 7). » Quod imitantes sacri eloquii tractatores
gregem fidelium adunare satagunt, et ideo filii con-
gregantis merito dicuntur.

Possumus et sanctos prædicatores per Sobnam
scribam intelligere. Scriba enim non semper scri-
ptorem, sed et sapientem plerumque designat, sicut
Dominus ostendit, ubi ait: « Omnis scriba doctus in
regno cœlorum similis est homini patrifamilias qui
profert de thesauro suo nova et vetera (Matth. xiii,
52). » Per Joahe vero commentariensem eos qui ge-
sta singulorum temporum post apostolos scripse-
runt, accipere possumus. Commentariensis enim, id
est cancellarius vocatur, qui gesta rerum conscri-
bit, et commentarii nuncupantur libelli chartula-
rum, quas scribit.

Egressus est itaque Rabsacen Eliacim filius Helciæ,
qui erat super domum, et Sobna scriba, et Joahe
filius Asaph a commentariis, quoniam apostoli et
Scripturarum sanctarum auctores, vel Ecclesiæ præ-
positi, sapientes, atque sacri eloquii expositores,
sive gestorum sacrorum scriptores rationem de no-
stra fide sæpius reddiderunt Judæis et gentilibus
atque hæreticis. Ad eum namque a nobis ipsi egre-
dimur, ad quem nostræ mentis arcana loquendo
proferimus. Sequitur:

VERS. 4. — « Et dixit ad eos Rabsaces: Dicite
Ezechiæ: Hæc dicit rex magnus Assyriorum: Quæ
est ista fiducia, qua confidis? »

VERS. 5. — « Aut quo consilio vel fortitudine re-
bellare disponis? Super quem habes fiduciam, quia
recessisti a me? »

Rabsaces, quia typum Judæorum gerit et hæreti-
corum atque gentilium, voce omnium istorum lo-
quitur. Et primo quidem voce Judæorum atque gen-
tilium inchoat loqui: *Dicite*, inquit, vos præpositi,
dicite Ezechiæ, id est Ecclesiæ, quæ corpus Christi
est. Una enim persona est Christus et Ecclesia, et
ideo quod dicitur de Christo, nunc ad caput, nunc
ad corpus est referendum. *Hæc dicit rex magnus, rex*

Assyriorum, id est ingens doctrinae nostrae sensus : *Quae est ista fiducia, qua confidis, o plebs Christiana?* Putant enim Judaei et gentiles frustra nos in Christo confidere et sensum dogmatum suorum Evangelio praefereunt. Sensus autem erroris eorum pro diabolo accipitur, quem significat rex Assyriorum. Nam et cum dicitur, quia « intravit Satanias in Judam (Luc. xxii, 3), » sensum et malitiam Satanæ in eum intelligimus intrasse, non ipsum Satanam essentialiter.

Quæ est, inquit, ista fiducia, quam nuper assumpsisti, ut non timeas eos qui occidunt corpus; Aut quo consilio vel fortitudine disponis adversum me rebellare? Rebellamus enim contra sensum Judaeorum et gentilium, quia ad Evangelium conversi carnalem legis intelligentiam et errorem idololatriæ jam non recipimus, sed impugnamus. Et hoc facimus consilio, de quo scriptum est : « Ego sapientia habito in consilio, et eruditus intersum cogitationibus (Prov. viii, 12); » et fortitudine, qua dicitur : « Omnia possum in eo qui me confortat (Philip. iv, 15). » Sed nostrum consilium aut fortitudinem cæcus hostis nescivit. Et reptens : *Super quem, inquit, habes fiduciam, quia recessisti a me? Recessimus enim ab idololatria, recessimus a carnali doctrina Pharisæorum fiduciam habentes in Christo.* Deinde Judaeorum et hæreticorum voce subjungit Rabsaces, quod ad ipsum caput nostrum est referendum.

VERS. 6. — « Ecce confidis super baculum arundineum confractum istum, super Ægyptum : cui si innixus fuerit homo, intrabit in manum ejus, et perforabit eam : sic Pharao rex Ægypti omnibus, qui confidunt in eo. »

Pharisæi namque et hæretici, qui quasi de propria religione gloriantur, Ægyptum, id est gentilitatem deridendo vocant *baculum arundinis confractum*, quia foris nitens, intus vacua erat, et mentis ejus robor peccatis cedens erat confractum. Cui si quisquam ratione utentium inniti volens ad bene agendum superponeret manum suæ actionis ad sustentandum, mox ejus actio lacerabatur ab ea, et peccato quasi sanguine operiebatur. Sic Pharao rex Ægypti faciebat, id est tales erant sapientes gentilium omnibus, qui se eis committebant volentes in doctrina eorum bene vivere. Sed tamen et in his confusus est Dominus, quia conversos ad fidem suam fecit eos prædicatores. Post hæc Rabsaces voce gentilium addit :

VERS. 7. — « Quod si responderis mihi : In Domino Deo nostro confidimus : nonne ipse est, cujus abstulit Ezechias excelsa et altaria, et dixit Judæ et Jerusalem : Coram altari isto adorabitis? »

VERS. 8. — « Et nunc trade te Domino meo regi Assyriorum, et dabo tibi duo millia equorum : nec poteris præbere ex te ascensores eorum. »

VERS. 9. — « Et quomodo sustinebis faciem judicis unius ex servis Domini mei minoribus. »

Hæc ad populum dicta sunt. *Excelsa vero et altaria doctrinas et sectas hæreticorum intelligimus,*

quas iste Domini esse dicit, quia gentiles esse putant a Deo prædicatores hæreticorum. Sed has abstulit Ezechias, id est Christus, et dixit Judæ et Jerusalem, id est Ecclesie suæ : *Coram altari isto adorabitis*, id est in una fide Catholica Deum colitis. *Equorum* autem vocabulo dignitates sæculi designantur, Salomone dicente : « Vidi servos in equis, et principes ambulantes quasi servos super terram (Eccli. x, 7), » id est peccatores in dignitatibus sublimibus, et justos viles ac despectos vel peccatores.

In millenario autem consummata numerorum perfectio est. *Duo millia* igitur equorum offert, qui et foris omnem sæculi gloriam, et intus omnem superbiam dare vel polliceri paratus est sibi consentientibus, sicut et ipse rex Assyriorum regi nostro dicere cæcus præsumpsit, cum tentavit eum : « Tibi dabo potestatem hanc universam, et gloriam illorum, quia mihi tradita sunt, et cui volo, do illa. Tu ergo si adoraveris me, tua erunt omnia (Luc. iv, 6). » Sic et in hoc loco populus gentilium vel quilibet princeps eorum populo fidelium dicit : « Trade te domino meo regi Assyriorum, id est consentiens isto culturae idolorum, et dabo tibi duo millia equorum, id est universis sæculi dignitatibus te sublimabo, nec poteris ex te præbere ascensores eorum, id est non invenies ex tuis, qui tot honores percipiant, quot ego dare volo.

¶ Sed post blandimenta seductionis terrorem subjungit : *Quomodo, inquit, sustinebis faciem judicis unius*, id est cujuslibet principis gentium, si contra te venerit iratus? Sic loquebantur olim per testes sæculi martyribus nostris. Rursus voce Pharisæorum et hæreticorum adjungit Rabsaces dicens ad Christum :

« Quod si confidis in Ægypto, in quadrigis et equitibus :

VERS. 10. — « Et nunc nunquid sine Domino ascendi ad terram istam, ut disperderem eam? Dixit Dominus ad me : Ascende super terram istam, et disperse eam. »

In Ægypto, id est in gentilitate Christus confidit, Christus confidit in quadrigis et equibus, de quibus ei dictum fuerat, quia « ascendes super equos tuos, et quadrigæ tuæ salvatio (Habac. iii, 8). » Equi namque ejus sancti prædicatores sunt, equites ejus animæ prædicatores. Super equos suos ascendit Dominus sicut scriptum est : « Glorificate et portate Deum in corpore vestro (I Cor. vi, 20). » Quadrigæ ejus evangelicæ prædicationes sunt. Sed Pharisæi non sine Domino ascendisse se dicunt ad terram Ecclesie disperendam, quia divinæ voluntati deservire se putant, dum novæ fidei prædicatores persequuntur, sicut ipse Dominus prædixit : « Venit hora, ut omnis, qui interficit vos, arbitretur obsequium se præstare Deo (Joan. xvi, 2). » Unde et Apostolus testimonium illis perhibet, quod « emulationem Dei habent, sed non secundum scientiam (Rom. x, 2). » Hoc est, quod iste nunc ait : *Dominus dixit ad me :*

Ascende super terram istam, id est super Ecclesiam, **A** *et disperde eam*. Similiter et hæretici, quia se pro Deo loqui arbitrantur, a Deo se missos adversus Ecclesiam asserunt. Sequitur :

VERS. 11. — « Et dixit Eliacim et Sobnas et Joabe ad Rabsacen : Loquere ad servos tuos Syra lingua : intelligimus enim. Ne loquaris ad nos Judaice in auibus populi, qui est super murum. »

In eo quod dicitur : *Loquere ad servos tuos*, humilitas fidelium ostenditur. *Syra lingua* vox infidelium est ; Judaica lingua vox fidelium. Et Judæi plerumque atque hæretici loquuntur *judaice*, id est vocem rectæ confessionis emittunt, dum audiuntur a Catholicis, ut facilius decipiant. Unde Rabsaci per *Sabnam* eorum genti dicitur : *Loquere Syra lingua*, id est loquere ut infidelis, loquere ut **B** *barbana*. *Ne loquaris ad nos judaice*, id est velut Catholicus, aut qui Deum noverit, ne per hanc simulationem fideles ad te trahas. Hi sunt enim sedentes super murum, id est fundati in Christo, qui murus est nobis sicut scriptum est : « Urbs fortitudinis nominata Sion Salvator, ponetur in ea murus (*supra xvi, 1*). » Sequitur :

VERS. 12. — « Et dicit ad eos Rabsaces : Nunquid ad dominum tuum, et ad te misit me dominus meus, ut loquerer omnia verba ista, et non potius ad viros, qui sedent super murum, ut comedant stercora sua, et bibant urinam pedum suorum volucum. »

Nequaquam ad Dominum vestrum, id est ad **C** Christum, et ad hos tres viros, id est ad Ecclesiam præpositos missus est, ut ait : ita loqui, *sed ad viros potius, qui in muro sedent*, id est ad populares, qui sunt in Ecclesia. Neque enim seductores querunt alloqui robustos et eruditos, qui mente trahi jam nequeunt, sed infirmos et idiotas, qui facile decipiuntur. Apostolus autem (*Rom. x*), qui fuerat circumcisus octava die ex genere Israel de tribu Benjamin, Hebræus ex Hebræis, secundum legem Pharisæus, secundum æmulationem persequens Ecclesiam Dei, secundum justitiam, quæ in lege est, conversatus sine querela, propter Christum hæc omnia detrimentum fecit, et arbitratus est *velut stercora*, ut Christum lucrifaceret, et inveniretur in illo non habens suam justitiam, quæ ex lege est, sed illam, **D** quæ ex fide est Jesu Christi. Hæc sunt *stercora*, et hæc est *urina* pedibus fidelium conculcata, quæ Rabsaces iste comedi rursus, et bibi vult ab eis. Sic enim scriptum est in Actibus apostolorum : « Quidam descendentes de Judæa docebant fratres, quia, nisi circumcidamini secundum morem Moysi, non poteris salvari (*Act. xv, 1*). » Et iterum : « Surrexerunt quidam de hæresi Pharisæorum, qui crediderunt dicentes : quia oportet circumcidi eos præcipere quoque servare legem Moysi (*ibid., 5*). » Unde et hic subditur :

VERS. 13. — « Et stetit Rabsaces, et clamavit voce magna judaice, et dixit : Audite verba regis magni, regis Assyriorum. »

VERS. 14. — « Hæc dicit rex : Non seducat vos Ezechias super Domino, quia non poterit eruere vos. »

VERS. 15. — « Et non vobis tribuat Ezechias fiduciam super Domino dicens : Eruens liberabit nos Dominus, non dabitur civitas ista in manu regis Assyriorum. »

Judaice enim clamavit Rabsaces, quia quidam de hæresi Pharisæorum, qui crediderant, errorem docebant. Nam quod hic dicitur *judaice*, hoc ibi qui *crediderant*. *Judaice* enim clamant, qui quasi sub nomine Christi, quod loquuntur, pronuntiant. Ubi et hoc notandum, quia idem sunt Pharisæi et hæretici, dum dicitur : « Quia surrexerunt quidam de hæresi Pharisæorum. » *Audite*, inquit, *verba regis magni*, id est doctrinam largi sensus nostri. *Non seducat vos Ezechias, quia non poterit eruere vos*, hoc est dicere : « Nisi circumcidamini secundum morem Moysi, non poteris salvari. » *Et non vobis tribuat fiduciam Ezechias*, id est Christus, *super Domino dicens : Eruens liberabit vos Dominus*, id est per gratiam Dei sine legis observatione salvabimini. *Et non dabitur civitas ista*, id est Ecclesia *in manu regis Assyriorum*, id est in actionem carnalis intellectus Pharisæorum. Vel non dabitur in manu hostis antiqui populus Ecclesie, cum de hac vita migraverit. Sequitur :

VERS. 16. — « Nolite audire Ezechiam : hæc enim dicit rex Assyriorum : Facite mecum benedictionem, et egredimini ad me, et comedite unusquisque ficum suam, et bibite unusquisque vineam suam, et aquam cisternæ suæ. »

VERS. 17. — « Donec veniam et tollam vos ad terram, quæ est ut terra vestra, terra frumenti, et vini, terram panum et vinearum. »

Facite, inquit, *meum benedictionem*, id est communicate hæreticis et egredimini ad me de Ecclesia, *et comedite unusquisque vineam suam*, id est agat unusquisque proprium opus, quod agere solebat. Vineæ enim nostræ sunt actiones in quibus quotidiano labore desudamus. *Et unusquisque ficum suam comedat*, id est quod sibi bonum et dulce visum fuerit, assumat. *Et bibite unusquisque aquam cisternæ suæ*, id est scientiam suam, quam apud nos **D** singuli reconditam habetis. Et interim hæc agite, *donec veniam, et penitus vos ab Ecclesia separans tollam vos ad terram quæ est ut terra vestra*, id est ad hæreticorum congregationem, quæ aliquo modo similis est Ecclesie, ubi videtur esse frumentum internæ refectionis, et vinum spiritualis debriationis, panis intelligentiæ, et vinea rectæ actionis. Hæc enim se omnia jactant habere hæretici. Sequitur :

VERS. 18. — « Non conturbet vos Ezechias dicens : Dominus liberabit vos. Nunquid liberaverunt dii gentium unusquisque terram suam de manu regis Assyriorum? »

VERS. 19. — « Ubi est deus Emath, et Arphad? ubi est deus Sepharvaim? nunquid liberaverunt Samariam de manu mea? »

VERS. 20. — « Quis ex omnibus diis terrarum istarum, qui eruerit terram suam de manu mea, ut eruat Dominus Jerusalem de manu mea? »

Vox est regis Assyriorum per os Rabsacis, id est hostis antiqui per hæreticos. *Non vos*, inquit, *conturbet Ezechias*, id est Christus dicens: *Dominus liberabit vos* ab ira ventura vel ab hoste antiquo. Et doctrinam Salvatoris æquiparans doctrinæ gentilium ore canino blasphemat, quia sicut illi per eos nequiverunt salvari, ita nec nos per istam poterimus. Quid enim deos gentilium nisi spiritalis sensus singularum sectarum appellat? Unicuique Deus est, quod specialiter colit. Sapientibus hujus mundi deus est sapientia singularis. Sed *dii gentium*, id est uniuscujusque secta gentilium *non liberaverunt uniusquisque terram suam*, id est plebem suam *de manu regis Assyriorum*, id est diaboli, quia nemo per doctrinas eorum salvatus est.

« Ubi est, inquit, Deus Emath? » etc. Emath indignatio est, Arphad sanatus vel sanans, Sefarvaim libri vel litteræ. Fuerunt autem quidam philosophi, qui se justos æstimantes indignabantur cæteris male agentibus, et acriter eos redarguebant, et dum se sanatos a languore peccatorum crederent, alios etiam sanare se dicebant. Librorum quoque lectionibus et litterarum studiis erant dediti. Sensus igitur eorum, quo peccantibus indignabantur, *deus Emath*, id est deus indignationis vocatur; sensus quo se putabant sanatos, aliisque salutem pollicebantur; *deus Arphad*, id est deus sanati vel sanantis: intellectus, quem in libris sæcularibus habebant; *deus Sefarvaim*, id est deus librorum et litterarum. Sed ubi est, inquit, iste sensus indignationis et sanantis, et iste sensus litterarum?

Nunquid liberaverunt Samariam, id est gentem idololatrarum, *de manu mea*? Nequaquam. Non enim poterunt gentiles salvari per inanes philosophorum religiones. Samaria vero pro idololatria posita est, quia ibi populus Israel ad cultum idolorum conversus est.

Quis est, inquit, *ex omnibus diis terrarum istarum, qui eruerit terram suam de manu mea*? Quæ est ex omnibus doctrinis gentilium, quæ sectatores suos ab æterna morte liberaverit? *Ut eruat Dominus*, id est doctrina Domini *Jerusalem*, id est Ecclesiam *de manu mea*? Præsumit enim improbus hostis quia sicut fideles rapere non omisit propter illa, quæ colebant; sic et fideles adhuc rapere non desistit propter Dei doctrinam, cui serviunt. Sed, protegente Domino, non ita nobis faciet, sicut infidelibus fecit. Potest et superbus sensus hæreticorum hæc loqui, et præsumere, quia sicut gentiles quoque velut a religione convertens ad se traxit? ita et catholicos sit rapturus. Sed post Rabsacis hujus insaniam propheta subjungit de viris in muro sedentibus:

VERS. 21. — « Et situerunt, et non responderunt ei verbum. Mandaverat enim rex dicens: Ne respondeatis ei. »

Rex Christus præceperat habitatoribus erusalem,

id est his qui in Ecclesia sunt, ne responderent ei dicens per Salomonem: « Ne respondeas stulto juxta stultitiam suam, ne efficiaris ei similis (Prov. xxvi, 4). » Populus huic respondere prohibitus est, quia sapientes hæreticis respondere debent, qui dolos eorum dissipare sciant, non simplices et imperiti, qui seduci possunt Sequitur:

VERS. 22. — « Et ingressus est Eliacim filius Helciae, qui erat super domum, et Sobnas scriba, et Joahe filius Asaph a commentariis ad Ezechiam scissis vestibibus, et nuntiaverunt ei verba Rabsacis. »

Ingressi sunt ad Ezechiam, quia in secreto mentis audierunt Christum. *Et nuntiaverunt ei verba Rabsacis*, quia in oratione conquesti sunt ei de blasphemis hæreticorum et infidelium. Vestes autem prædicatorum sunt auditores eorum, qui concorditer eis undique cobærent. In *vestibus* ergo fidelium doctorum *scissis* designatur in populo fidelium schisma factum esse per verbum hæreticorum. Sequitur:

CAPUT XXXVII

VERS. 1. — « Et factum est, cum audisset rex Ezechias, scidit vestimenta sua, et obvolutus est sacco, et intravit in domum Domini. »

VERS. 2. — « Et misit Eliacim, qui erat super domum, et Sobnam scribam, et seniores de sacerdotibus opertos saccis ad Isaiam filium Amos prophetam. »

Rex Ezechias verba principum suorum audivit, quando Christus orationes præpositorum Ecclesiarum, quas pro hæreticorum blasphemis effundebant, misericorditer exaudivit. Exaudivit ergo precibus, qui egerit, videamus. *Scidit vestimenta sua*, id est justo judicio permisit eos ab hæreticis abstrahi de Ecclesia, quos noverat perituros? et quos ad vitam præordinaverat, retinuit. Vestes quippe Domini fideles ejus sunt. « Quicumque enim in Christo baptizati estis, Christum induistis (Gal. iii, 27). » Vestes ergo scidit, quoniam a reprobis electos divisit. Cætera quæ nunc Ezechias fecisse subditur, ad populum electorum, qui corpus est Christi, referenda sunt.

Saccus vero habitus poenitentiam est. *Obvolutus est igitur sacco* populus fidelium, quia inter adversa conversus est ad poenitentiam. *Et intravit in domum Domini*, quia mente cœlum ingressus est, et tribulationis arctatus *misit Eliacim et Sobnam et seniores de sacerdotibus*, id est doctores et præpositos suos, *ad Isaiam prophetam*, id est ad sermonicum propheticum inspiciendum, ut inquirerent quidnam de his afflictionibus prophetæ senserint. *Isaias* enim prophetam Scripturam designare monstratur, ubi legimus, quia vir Æthiops eunuchus (Act. viii, 27 et seq.) venerat adorare Jerusalem, et revertebatur sedens super currum suum, legensque Isaiam, id est librum Isaiæ prophetæ. Unde et Isaias interpretatur *salus Domini*, ut salutarem doctrinam Scripturæ sacræ declararetur significare. Amos vero pater ejus in nostra lingua *fortis* dicitur, sive *robustus*

vel *potens*, si tamen ab Aleph littera incipiat, et finiatur in Sade. Quod si exordium sumit ab Am et consummatur in Nun interpretatur *populum divellens*. Et quid per hunc robustum populum et potentem nisi virtus Spiritus sancti designatur, qui et *populum divellens* recte vocatur, quia populum acquisitionis a mundo divellit. Amos ergo pater est Isaiae, quia sanctus Spiritus auctor est Scripturae sacrae. Sequitur

VERS. 3. — « Et dixerunt ad eum : Hæc dicit Ezechias : Dies tribulationis et correptionis et blasphemiae dies hæc, quia venerunt filii usque ad partum : et virtus non fuit parienti (139). »

VERS. 4. — « Si quo modo audiat Dominus Deus tuus verba Rabsacis, quem misit rex Assyriorum dominus suus ad blasphemandum Deum viventem, et ad exprobandum sermonibus, quos audivit dominus tuus : leva ergo orationem pro reliquiis, quæ repertæ sunt. »

Non verbis sed corde sic locuti sunt ad Isaïam, id est ad sermonem propheticum, quia sic cogitabant in corde suo, dum Scripturas sacras anxii consulerent. *Hæc*, inquit, dicit Ezechias, id est populus fidelium : *Dies hæc dies est tribulationis*, id est tempus hoc tempus tribulationis est, quia nunc graviter affligimur, et *correptionis*, quia corripimur a Domino, et *blasphemiae*, quia Deus ab impiis blasphematur, quia venerunt filii usque ad partum, nec est virtus Ecclesiae parienti. Sancta enim Ecclesia cum per doctores de conversione vel profectu auditorum cogitat, quasi in utero conceptionem portat. Sed dum obsistentibus adversitatum impedimentis necdum convertere sinitur, quos convertere satagit, vel ad profectum ducere, quos cupit, quasi mulier in utero habens prolem edere nititur dolens, et non valet. Bene ergo dicitur : « *Dies tribulationis, et blasphemiae, et correptionis dies hæc, quia venerunt filii usque ad partum, nec est virtus parienti.* » Namque dum hostes Ecclesiae verbis aut gladiis in eam divino iudicio sævire permittuntur, tunc ipsa rarius quemquam convertendo parit, aut conversam roborare sinitur. Ubi et congrue subiungit fluctuans populus :

Si quo modo audiat, id est audire se demonstret Dominus Deus tuus verba Rabsacis, id est Pharisæorum, hæreticorum et gentilium, quos misit rex Assyriorum dominus suus, id est Satanus, qui dominatur eis, aut superbus perversorum dogmatum sensus, ad blasphemandum Deum viventem, id est Filium Dei Dominum Jesum Christum, qui « resurgens a mortuis jam non moritur (Rom. vi, 9). » In hoc enim præcipue nos deridebant olim gentiles atque Judæi, quia credimus in crucifixum, confidentes miseri mortem Redemptoris nostri, sed resurrectionem ejus negantes, ac per hoc Deum viventem blasphemant, quoniam eum, qui in principio Deus erat, et circa mundi finem nostram

assumpsit humanitatem, in qua resurgens in æternum jam vivit, irridebant aut certe Deum viventem blasphemant, qui minorem Patre Filium garriunt, vel aliquid male de illa Trinitate, quæ Deus est, loquuntur.

Leva ergo, inquit, orationem ad Dominum pro reliquiis, quæ repertæ sunt, id est pro his, qui inventi sunt in Ecclesia residui, quos non abduxerunt hæretici. Sed si propheticum sermonem Isaïas designat, quomodo pro reliquiis populi Dei sermo propheticus orabit? Hoc tamen invenire facillimum est. Erat enim propheticus Spiritus pro populo Dei contra blasphemias hostium, qui diis similem Deum nostrum ut Rabsaces iste putabant, dicens : « Deus quis similis erit tibi? Ne taceas neque compescaris, Deus, quia ecce inimici tui sonuerunt, et qui oderunt te, extulerunt caput. Super populum tuum malignaverunt consilium, et cogitaverunt adversus sanctos tuos (Psal. lxxii, 1). » Sic levat orationem sermo propheticus pro reliquiis fidelium. Sequitur :

VERS. 5. — « Et venerunt servi regis Ezechiae ad Isaïam. »

Artificiali ordine, quod ante gestum est narrat inferius. Prius enim venerunt, et post locuti sunt verba, quæ superius posuit. Sequitur :

VERS. 6. — « Et dixit ad eos Isaïas. »

Id est sermo prophetiae. *Hæc dicetis Domino vestro*, id est populo fidelium, qui est corpus Christi. « Hæc dicit Dominus : Ne timeas a facie verborum, quæ audisti, quibus blasphemaverunt pueri regis Assyriorum me. » Hoc est : Nolite timere opprobria hominum et blasphemias eorum ne metuatis. Sequitur

VERS. 7. — « Ecce dabo ei spiritum, et audiet nuntium, et revertetur in terram suam, et corruere eum faciam gladio in terra sua. »

Versus iste patebit in sequentibus. Sequitur :

VERS. 8. — « Reversus est autem Rabsaces, et invenit regem Assyriorum præliantem adversus Lobnam. Audierat enim quod profectus esset de Lachis. »

Reversus est Rabsaces a Jerusalem, quia Judæi atque gentiles et hæretici tandem Ecclesiam persequi desierunt, et inventuri sunt in Antichristo diabolum regem suum præliantem adversus Lobnam, id est contra plebem reliquiarum Israel. Lobna enim, quæ dicitur alba vel candida, vitam illorum fidelium Hebræorum candore justitiæ vernantem designat, contra quos diabolus acriter pugnabit. Qui profectus est de Lachis, quia Judæos olim impugnare desiit, ex quo eos sibi in perfidiam subjecit. Lachis enim, quæ dicitur interest, antiquum illum Judæorum exprimit populum, qui in medio gentium positus terram promissionis excoluit.

Sed quia per Jerusalem accipimus Ecclesiam, et per Lachis populum Hebræorum, qui præcessit

(139) Alias, et virtus non est pariendi.

demptoris adventum, atque per Lobnam eos qui in fine mundi credituri sunt ex Judæis : quærendum videtur, quare rex Assyriorum, qui diabolus est, per se metipsum pugnet adversum Lachis et Lobnam, ad Jerusalem vero non veniat ipse, sed suos mittat? Ad quod respondendum quia nunc per Dominicæ crucis victoriam ligatus est antiquus hostis, qui prius in mundo principabatur, rursumque temporibus Antichristi ad apertiora certamina revocabitur, atque totus contra nos in suis viribus relaxabitur. Sic enim dicit Joannes : « Vidi, inquit, Anglum descendentem de cælo habentem clavem abyssi, et catenam magnam in manu sua, et apprehendit draconem, serpentem antiquum, qui est diabolus et Satanas, et ligavit eum per annos mille, et misit eum in abyssum (Apoc. xx, 1). » Et item : « Cum completi fuerint mille anni, solvetur Satanas (ibid., 7). » Nunc igitur catenatus tenetur, sed tunc solvetur. Patet namque cur ad Jerusalem non venerit, qui contra Lachis et Lobnam per se præliatus est. Sequitur :

Vers. 9. — « Et audivit de Tharacha rege Æthiopiæ, dicentes : Egressus est, ut pugnet contra te. »

Tharacha dicitur *elongatus*, Æthiopia *caligo* vel *tenebræ*. Quid ergo per Æthiopiam nisi gentilitatis error exprimitur? Nam conversis gentilibus dicit Apostolus : « Fuisistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino (Ephes. v, 8). » Quid per istarum regem tenebrarum, qui *elongatus* appellatur, nisi principes eorum accipiuntur, id est philosophi et poætæ atque potentes sæculi docentes idololatriam, et defendentes, qui longius a Creatore suo recesserant? Sed tandem egressi sunt ad lumen veritatis de caliginæ veteris ignorantia, ut contra regem Assyriorum, qui diabolus est, in stadio vitæ præsentis bene vivendo pugnantem coronam mereantur æternam accipere. De quibus audivit Satanas, qui in abysso ligatus est, malignos spiritus sibi dicere, quia egressi sunt, ut pugnent contra te. Sequitur :

Quod cum audisset, misit nuntios ad Ezechiam dicens :

Vers. 10. — « Hæc dicetis Ezechia regi Judæ loquentes : Non te decipiat Deus tuus, in quo tu confidis, dicens : Non dabitur Jerusalem in manus Assyriorum. »

Vers. 11. — « Ecce tu audisti omnia quæ fecerunt reges Assyriorum omnibus terris, quas subverterunt : et tu poteris liberari? »

Vers. 12. — « Nunquid eruerunt eos dii gentium, quos subverterunt patres mei, Gozam et Haram et Reseph, et filios Eden, qui erant in Thalassar? »

Vers. 13. — « Ubi est rex Emath, et rex Arphad, et rex urbis Sepharvaim, Ana et Ava? »

Postquam comperit Satanas religionem nostram usque adeo exerevise, ut ipsos quoque gentium principes et philosophos converteret, addidit alios adhuc blasphematores contra Ecclesiam mittere sicut Arium et cæteros hujusmodi. Hæc, inquit, di-

A *cetis Ezechia*, id est populo fidelium, qui membra Christi sunt : *Non te decipiat Deus tuus*, id est non errare sic credendo, sicuti credis de Deo, in quo confidis, id est in qua fide salvari speras dicens : *Non dabitur Jerusalem*, id est Ecclesia in manu regis Assyriorum, id est antiqui hostis puniendi, cum de præsentis sæculo migraverit. Conati sunt enim hæretici dicere, quia in fide, quam tenet Ecclesia, non poterit salvari. Vel *non dabitur Jerusalem in manu regis Assyriorum*, id est non subjicietur Ecclesia sensui hæreticorum. Unde et adjungunt :

Ecce audisti, quæ fecerunt reges Assyriorum, id est hæresiarchæ, omnibus terris, id est omnium terrarum gentibus, *quas subverterunt*. Et poteris ab eis tutus esse vel liber.

B *Nunquid dii gentium, id est ea quæ colunt gentes, liberaverunt eos, quos subverterunt patres mei hæresiarchæ?* Et qui sunt isti dii gentium? *Gozam*, id est *fortitudo eorum*, et *Haram*, id est *decor*, et *Reseph*, id est *cursor*. Gentibus enim pro diis erant fortitudo earum, et pulchritudo et velocitas, quæ his serviebant et in his confidebant. Unicuique enim erranti quiddam ipse colit, spiritualiter Deus est, sicut de inimicis crucis Christi dicitur : « Quorum finis interitus, quorum Deus venter est (Philip. iii, 10). » Hinc et « avaritia dicitur idolorum servus (Gal. v, 20) ; » qui viderit mulierem et concupierit, libido illi est Deus, qui confidunt in virtute sua, virtus eorum Deus illis est. Unicuique enim talium, quod cupit et veneratur, hoc illi et Deus est. Erant ergo dii gentibus Gozam et Haram et Reseph, id est fortitudo eorum et decor et cursor, quæ in his gloriabantur. Sed isti dii non eruerunt eos a regibus Assyriorum, quoniam superati sunt ab hæresiarchis, et in eorum sæctas venut in religiones adducti.

Eden vero dicitur *voluptas* vel *delicia* vel *ornatus*; Thalassar vero *appendus princeps* vel *appendens principem*. Et quis est *appendus princeps* nisi diabolus, qui in ea cruce, in qua Dominum suspendi fecit, est suspensus, sicut Aman in ligno, quod paraverat Mardocheo? (Esth. vii, 10.) Unde et Apostolus testatur, quia « delevit, quod adversus nos erat, chirographum decreti, quod erat contrarium nobis, et ipsum tulit de medio affigens illud cruci, exprolians principatus et potestates traduxit confidenter palam triumphans illos in semetipso (Colos. ii, 14). »

Quod si Thalassar dixerimus interpretari *appendens principem*, quis est qui *appendit principem* nisi gentilis populus, qui in Pilati militibus Christum *appendit in cruce*? Gentiles namque fuerunt milites qui crucifixerunt eum. Thalassar itaque vel diabolus, vel gentilem populum non incongrue designat. Quos ergo nominat *filios Eden*, id est filios voluptatis et deliciarum, qui erant in Thalassar, nisi eos, qui voluptatibus et deliciis carnalibus affluiebant in gentibus? Sed nec istos eruerunt dii sui, id est voluptates quibus serviebant, quia subversi

sunt ab hæreniarchis, vel ab Assyriorum regibus, A nuntiorum, et legit eos, et ascendit in domum Domini, et expandit eos coram Domino. »

Vel ita possunt hæc intelligi : *Andisti omnia, quæ fecerunt reges Assyriorum, id est maligni spiritus omnibus terris, id est omnibus gentibus, quas in tempore mortis subverterunt; et tu poteris in hora mortis ab eis liberari? Ac si dicat hæreticus: Sicut audisti gentes universas, cum de corporibus exeat, ab inmundis spiritibus ad tormenta rapi, sic et tu in hora tui exitus rapieris, quia sectam nostram sequi contemnias. Subjungens autem: « Nunquid eruerunt eos dii gentium, quos subverterunt patres mei, » id est quos demones in tartara demerserunt, nequaquam voce, sed operibus confutatur hæreticus, demonius esse suos patres (140). In eo enim quod agit, declarat se filium esse iniquorum spirituum, quos semper imitatur. Ait ergo: *Nunquid eruerunt eos dii gentium, quos in egressione eorum a corporibus subverterunt, id est precipuaverunt la mortem patres mei, videlicet demones.**

Et qui sunt dii, qui non liberaverunt eos? Fortitudo eorum spiritualis, quam in anima sese putant habere contra vitiorum mollium; et decor religiose conversationis, quam videbantur ducere; et cursus rectæ actionis. Hæc omnia plerumque gentiles habere visi sunt qui Christum ignoraverunt. Sed per hæc erui non potuerunt, quia « omne, quod non est ex fide peccatum est (Rom. xiv, 23). » Et « Longe a peccatoribus salus (Psal. cxviii, 155). » Sed et *filios Eden* non liberaverunt dii sui, id est C eis qui tam religiose conversari videbantur, ut quasi paradisi voluptatis et hortus deliciarum esse putarentur ornati virtutibus. Qui erant in *Thalassar*, id est in populo gentium, qui in cruce appendit principem vite Jesum. Nemo enim sine Christo salvari potuit, quia « non est in alio salus (Act. iv, 12). »

Ubi est, inquit, rex Emath, id est sensus indignationis, quo peccantibus indignabantur philosophi? Et rex Arphad, id est sensus sanantis, quo sanare philosophus quisque volebat eos, qui peccati languore tenebantur? Et rex urbis Sepharvaim, id est sensus validæ munitionis litterarum? Ana, id est Nunquid commutatus est iste sensus a malitia sæculi? Non est commutatus ab ea, sed Ava, id est iniquitas, quoniam sapientia carnis inimica est Deo. Interpretatur enim Ana, nunquid commutatus est, et Ava, iniquitas, quoniam sensus sapientium sæculi non est commutatus a mundana nequitia, sed est iniquitas. Sed omnes isti reges gentium vel dii lucensque descripti non valuerunt cultores suos liberare; et conantur astruere nuntii regis Assyriorum, id est hæretici, quia similiter nec nos salvare poterit Deus noster, id est fides, quam habemus de Deo. Sequitur:

Vrs. 14. — « Et tulit Ezechias libros de manu

Quod nunc fecisse Ezechias narratur, ad pastores Ecclesiæ, qui sunt membra Christi referendum est. *Tulit Ezechias libros de manu nuntiorum et legit, quia Catholici doctores frequenter legere solent hæreticorum libros, ut ex eorum dictis eos convincant. Et ascendit in domum Domini, quia boni doctores ab hæreticorum conflictu revertuntur in Ecclesiam. Et expandit libros coram Domino, quia magistri denudant ac manifestant populo Dei fraudes, quæ sunt in libris hæreticorum. Sequitur:*

Vrs. 15. — « Et oravit ad Dominum dicens: »

Vrs. 16. — « Domine exercituum Deus Israel, qui sedes super cherubim, tu es Deus solus omnium regnorum terræ, tu fecisti cælum et terram. »

Vrs. 17. — « Inclina, Domine, aurem tuam; et audi: aperi oculos tuos, et vide, et audi omnia verba Sennacherib, quæ misit ad blasphemandum Deum viventem. »

Vrs. 18. — « Vere enim, Domine, desertas fecerunt reges Assyriorum terras et regiones earum. »

Vrs. 19. — « Et dederunt deos earum igni. Non enim erant dii, sed opera manuum hominum, lignum et lapis, et comminuerunt eos. »

Vrs. 20. — « Et nunc, Domine Deus noster, salva nos de manu ejus, et cognoscant omnia regna terræ, quia tu es Dominus solus. »

Oratio hæc principaliter quidem est præpositorum Ecclesiæ, sed secundo etiam totius populi fidelium. Deus autem vocatur *Dominus exercituum*, quoniam ejus voluntati famulantur exercitus angelorum pro nostra defensione contra malignos spiritus præstantium, sicut scriptum est: « Michael et angeli ejus præliabantur cum dracone (Apoc. xii, 7), » quæ prælia non labore, sed imperio peragunt.

Ordo beatorum spirituum, in quo specialiter Dominus sedet, thronus appellatur. Sed tamen quia in ipsa distinctionibus agminum ordo sanctorum cherubin jungitur ordini thronorum, sedere etiam *super cherubin* ex vicini agminis æqualitate perhibetur. Cherubin vero dicitur *plenitudo scientiæ*. Et sublimiora illa agmina idcirco cherubin vocata sunt, quia tanto perfectiore scientia plena sunt, quanto claritatem Dei vicinior contemplantur, ut secundum creaturæ modum eo plene omnia scient, quo visioni Conditoris sui per meritum dignitatis appropinquant. Vel *super cherubin*, id est super plenitudinem scientiæ sedere dicitur, quia ejus sublimitatem nulla unquam scientia comprehendit.

Qui est *Deus omnium regnorum terræ*, quia non est Deus præter eum, neque fides est nisi una. *Aurem* vero suam inclinare dicitur, quando ab illa eternitatis immensa sublimitate auditum suum quadam benigna dignatione humiliat, ut suorum vota

(140) Verba hæc in eo, etc., usque ad: *all ergo, etc.*, desunt in cod. Garst.

clementer audiens compleat, qui magis mentes audit quam linguas. Nam « desiderium pauperum exaudivit Dominus, præparationem cordis eorum audivit auris tua (Psal. x, 16). »

Sed et oculos suos aperit et videt, quando gratiæ suæ adjutorium servis suis ostendens, mala, quæ patiuntur, abigit, sicut scriptum est : « Rex, qui sedet in solio judicii, dissipat omne malum intuitu suo (Prov. xx, 8). » Respicendo enim tribulationes fidelium dissipat, et magna pacis et gratiæ beneficia largitur. Nam quasi non videre est, dum suos hic affligi permittit.

Desertas fecerunt reges Assyriorum terras, quoniam hæresiarchæ vanas religiones gentium destruxerunt, ut ad suas eos pestiferas sectas velut ad veritatis viam converterent.

Et dederunt deos earum igni, quia testati sunt eos, qui talia colunt, esse dignos igne perpetuo. Non erant dii, sed opera manuum hominum, quia malum, quod quisque specialiter operabatur, hoc quasi proprium Deum colebat ; imo quot peccatis subjectus erat, tot diis serviebat. Per lignum autem opus peccati robustum intelligi potest, per lapidem vero obdurata iniquitatis perpetratio. Aut cum in voluntate quis peccat, quasi lapidem colit. Istiusmodi deos dederunt igni reges Assyriorum, quoniam et hæretici asscrunt hæc opera flammis gehennalibus digna.

Et nunc, Domine, salva nos de manu regis hujus, qui est sensus hæreticorum, ne capiamur ab illo. Et cognoscant omnia regna terræ, quia tu es solus Dominus, id est catholica fides per totum orbem teneatur, non hæreticorum adinventiones.

Vel desertas fecerunt terras reges Assyriorum, quia dæmones pietatem et Dei cultum de cunctis per orbem nationibus abstulerunt. Et dederunt deos earum igni, quia gentiles cum falsis religionibus ipsorum miserunt in ignem æternum. « Et nunc, Domine, de manu ejus salva nos, » id est de manu hostis antiqui, ne nos in tentationibus circumveniens decipiat, vel ne mortis tempore nos rapiat. Et cognoscant omnia regna terræ, quia tu es Dominus solus, quem Ecclesia prædicat, non quem hæretici pro suo arbitrio fingunt. Sequitur :

VERS. 21. — « Et misit Isaias filius Amos ad Ezechiam dicens : Hæc dicit Dominus Deus Israel : Pro quibus rogasti me Sennacherib rege Assyriorum. »

VERS. 22. — « Hoc est verbum, quod locutus est Dominus super eum : Despexit te, subsannavit te virgo filia Sion, post te caput movit filia Jerusalem. »

Isaias, id est sermo propheticus misit doctores ad Ezechiam, id est ad populum Ecclesiæ, qui corpus Christi est, dicens : Hæc dicit Dominus Deus : Pro tuis precibus, quibus me rogasti de rege Assyriorum, id est diabolo, vel hæreticorum sensu tumido, aut li quæ locutus sum de eo. Rex vero iste vocatur Sennacherib, id est *ievans deserta*, quia, ut jam dictum est, infidelium corda contra nos elevat.

(141) Cod. Cruc. appellata.

In eo autem quod Dominus adjungit : *Hoc est verbum, quod locutus est Dominus super eum*, declaratur alia esse persona Patris, alia Filii, alia Spiritus sancti. Locutus est Dominus super eum dicens ad eum : O rex iniquitatis, rex Assyriorum, filia Sion, id est Ecclesia, quam te superaturum putas, despexit te. Sion namque vel Jerusalem illa bestiarum Ecclesia est, quæ jam regnat in cœlis, cuius filia est hæc, quæ peregrinatur in terris. « Illa enim, quæ sursum est, libera est, quæ est mater nostra (Gal. iv, 26). » Filia Sion appellatur (141) ergo, quia fides Ecclesiæ corrumpi non potest. Nunc enim de Ecclesia electorum sit sermo, non de reproborum multitudine, de quibus supra dixit : « Quomodo facta est meretrix civitas fidelis ? » (Supra 1, 21.)

Itaque filia Sion, id est sanctorum Ecclesia despexit te, o rex Assyriorum, sicut ipsa loquitur : « Dominus mihi adjutor, et ego despiciam inimicos meos (Psal. cxvii, 7). » Despexit ergo te servientem, subsannavit te blandientem, et te recedente movit admiratione caput suum post te. Nam quando superata jam inimici tentatione cogitamus dicentes : O quid fecissem, si seductoris hujus persuasionibus acquiescisssem, nonne caput super regem hunc abeuntem movemus ? Ad quem et subditur :

VERS. 23. — « Cui exprobrasti, et quem blasphemasti, et super quem exaltasti vocem, et levasti altitudinem oculorum tuorum ? Nonne ad sanctum Israel ? »

VERS. 24. — « In manu servorum tuorum exprobrasti Domino. »

His verbis evidenter antiqui hostis vesania increpatur. Sed quid cogitaverit, dum vehementer Ecclesiam arctaret, audiamus. Sequitur : « Et dixisti : In multitudine quadrigarum mearum ego ascendi altitudinem montium juga Libani : et succidam excelsa cedrorum ejus et electas abietes illius, et introibo altitudinem summitatis ejus, saltum Carmeli ejus. »

VERS. 25. — « Ego fodi et bibi aquam, et exsiccati vestigio pedis mei omnes rivos aggerum. »

Sicut per Domini quadrigas evangelicæ prædicationes designari solent, ita per quadrigas regis Assyriorum intelligi possunt prædicationes hæreticorum. Quid vero per montes, nisi eos, quorum conversatio sublimis videbatur, exprimitur ? Et quid per Libanum nisi sancta Ecclesia designatur ? Libanus enim mons est miræ magnitudinis, cujus arbores odoriferæ sunt, et imputribiles, significans altitudinem Ecclesiæ dicentis : « Nostra autem conversatio in cœlis est (Philip. iii, 20). » Cujus electi redolet opinione virtutum, neque corrumpuntur putredine vitiorum. Unde et Libanus interpretatur *candidatio* ad demonstrandam sanctificationem Ecclesiæ dicentis : « Lavabis me, et super nivem dealbabor (Psal. l, 9). »

Quid ergo per juga Libani signatur nisi juga sacrarum disciplinarum Ecclesiæ, sub quibus tenetur

vita monachorum et eremitarum, atque sanctimonialium, ceterorumque religiosorum? Dicit ergo hocorum antiquus inimicus, quia in *multitudine quadrigarum mearum ego ascendi altitudinem montium et juga Libani*, quoniam per multiplices hæreticorum prædicationes subjugavit sibi plerosque, qui velut montes Dei supereminebant in populo fidei, et qui religiosam ducere conversationem videbantur.

Vel quadrigas accipere possumus sæculi pompas et gloriationes. Ascendit ergo *altitudines montium et juga Libani in multitudine quadrigarum* suarum, quia per superbiam, per inanem gloriam, per arrogantiam, per jactantiam, per elationem frequenter monillos superat ex eis qui jam ad virtutum sublimitate pervenerunt, vel qui sub jugo disciplinæ vivunt.

Cedri vero omnem reliquarum arborum altitudinem sua proceritate transcendunt, mirique sunt odoris et naturæ imputribilis. *Abietes* quoque valde sunt sublimes, ita ut nubibus altitudinis sua propinquat. Quid vero per *Libani cedros* nisi qui in Ecclesia excellentissimi, designantur, quos nulla *puella terreni amoris* corrumpit, qui dicere possunt. « Christi bonus odor sumus Deo? » (II Cor. II, 15.) Et quid per *electas abietes illius* nisi hi demonstrantur, qui inter eos sunt egregii, qui licet terram adhuc corpore tangant, jam tamen juxta æthera verticem mentis attollunt in virtute contemplationis vehementer proficientes?

Jactat ergo adversarius noster se succisurum de *Ecclesie cedros Libani, et electas abietes ejus*, quia summos et electos Ecclesie viros dejicere se posse præsumit maxime temporibus persecutionum, de quibus nunc agitur. *Altitudinem quoque summitatis Libani* se dicit intraturum, quia puram electorum mentem, qui in Ecclesia sunt, nititur ingredi vel quidquid inter sanctos superexcellit.

Carmelus autem, ut et supra dictum est, *cognitio circumcisionis* dicitur. Et cognitio circumcisionis Ecclesie quæ sit, norunt fideles. « Non enim qui in manifesto Judæus est, neque quæ in manifesto in carne circumcisio, sed qui in abscondito Judæus est, et circumcisio cordis in spiritu, non littera, cujus laus non ex hominibus sed ex Deo est (Rom. II, 28). » *Saltus vero Carmeli* hujus, id est notitiæ circumcisionis conversatio sanctorum est ab omni strepitu carnalium desideriorum quieta, et ab omni tumultu malæ actionis vacua. *Saltum vero Carmeli* Ecclesie se jactat ingressurum hostis antiquus, scilicet secretam et liberam electorum conversationem, qui se semper ab omni superfluitate vitiosa circumcidere spiritaliter norunt, aliquo aditu intrare querit et inquinare.

Hec omnia tunc præcipue tentavit facere, quando per hæreticos vehementer impugnabat Ecclesiam. Unde addidit, quia *ego fodi et bibi aquam. Aquam quippe fodit*, qui scientiam profunde scrutando querit: eamque bibit inventam, dum sese potentie repertæ satiat. Fodit ergo Satanas, ut aquam

A inveniret, quia ipse doctrinas hæreticorum exquirere invenit; et inventam bibit, quia malitiæ suæ desiderium dogmatibus complevit, dum juxta voluntatem suam errare per ea multos faceret.

Rivi autem *aggerum* sunt, qui artificiose eo per fossata ducuntur, quo naturaliter non ibant. Et quid per *rivos aggerum* nisi spiritalia dona signantur in eis cordibus perfluentia, a quibus terrenæ cogitationes ejectæ sunt? Ait igitur Zabulus, quia *exsiccati vestigio pedis mei omnes rivos aggerum*, quia dum per hæreticos in humanis cordibus vestigium iniquitatis imprimeret, ab his omnia gratiarum spiritalium excusit charismata. Ubique enim pedem ille fixerit, mox inde spiritalis rivuli cursus avertit. Hæc hostis antiquus, dum Ecclesiam nimis arctaret, ut diximus, in corde suo loquebatur jam se prævaluisse jactans. Cui Dominus respondet subjungens:

VERS. 26. — « Nunquid non audisti, quid olim fecerim ei? »

Subaudi Libano vel filie Sion, id est Ecclesie. Et aperiendo subjicit: « Ex diebus antiquis, » id est, ab initio creaturarum « ego plasmavi, » id est formavi et disposui prædestinando « illud, » quod ad Ecclesie probationem facturus eram, « et nunc » per tuam sævitiam « adduxi » in actionem. Statutum est enim, quantum vel tota Ecclesia vel electus quisque præsentibus malis atteratur. Unde et Paulus ait: « Adimplebo ea, quæ desunt passionum Christi in carne mea (Colos. I, 24). » Sequitur.

« Et factum est in eradicationem collium compugnantium et civitatum munitarum. »

VERS. 27. — « Habitatores earum breviata manu contremuerunt, et confusi sunt: facti sunt sicut fennum agri, et gramen pascuæ, et herba tectorum, quæ exaruit, antequam maturesceret.

Malum adversitatis, quod adduxi, *factum est in eradicationem collium compugnantium, et civitatum munitarum*, quia rex Assyriorum ascendit super universas civitates Juda munitas, et cepit eas. *Eradicati* sunt enim de terra viventium colles compugnantes, id est elati Judæorum principes Dominum persequentes, et civitates munitæ, id est cæterorum mentes Judæorum contra doctrinam ejus clausæ.

Vel ut de his, qui nostri esse videbantur, dicamus, colles compugnantes eradicati sunt, quia nonnulli qui jam virtutibus excreverant, sed non fuerunt « solliciti servare unitatem spiritus in vinculo pacis (Ephes. IV, 3), » ab Ecclesia per hæreticos vel per gentiles abstracti sunt tempore persecutionis. Et civitates munitæ, id est cordium munitiones et altitudines adversus scientiam Dei se extollentes similiter sunt evulsæ de Ecclesia. Qui enim contra verbum prædicationis corda sua munitant, facile sunt a persecutoribus eradicati.

Habitatores vero talium civitatum dum latam sæculi viam incederent manus suas, ad facien-

dum quod vellent, longe porrigebant. Sed adveniente persecutionis angustia manus eorum brevifata est, quia parum explere voluntatem suam potuerunt: *brevifataque manu contremuerunt*, quoniam adversa pati formidaverunt. Neque enim audire præcipiam illud voluerunt: « Nollite timere eos qui occidunt corpus (Matth. x, 28). » Metuentes ergo tormenta perdidit fidem, et amissa fide confusi sunt.

Et facti sunt sicut fenum agri, id est ex toto carnales, quia « omnis caro fenum, et sicut gramen pascuæ (Isa. xl, 6), » quia dati sunt in pascuum gregibus omnium animalium, id est turbis vitiorum. Et sicut herba tectorum, quæ exaruit, antequam maturesceret, quia virorem justitiæ perdidit ante presentis vitæ terminum, Herba quippè tectorum in alto nascitur, sed non pingui radice solidatur, quia inanis Christianus summa quidem agere nonnunquam cernitur, sed non in eis ex cordis puritate roboratur. Quæ nimirum herba, et antequam maturescat arescit, quoniam pseudo religiosus, et antequam consummationem hujus vitæ pertingat, jam sanctitatis opera quasi viriditatis speciem amittit. Sequitur:

VERS. 28. — « Habitationem tuam, et egressum tuum et introitum tuum cognovi, et insaniam tuam contra me. »

Habitationem tuam in terra tua cognovi, o rex Assyriorum, id est in mente infidelium: et egressionem tuam inde, cum a loca nequitie procederes, qui latebas; et introitum tuum huc cum tuis ad persecutionem sanctorum, et insaniam tuam, cum per ora blasphemantium hæreticorum atque gentilium insanires contra me. Unde et additur:

VERS. 29. — « Cum fureres adversum me, superbia tua ascendit in aures meas. »

Patet hoc. Sequitur:

« Ponam ergo circulum in naribus tuis, et frenum in labiis tuis, et reducam te in viam, per quam venisti. »

Sicut per naves insidiæ, sic per circulum divini virtutis omnipotentia designatur. Quæ cum apprehendi nos tentationibus prohibet miris ordinibus antiqui hostis insidias circumplectens tenet. Circulus igitur ei in naribus ponitur, dum circumducta protectionis supernæ fortitudine ejus sagacia tenetur, ne contra infirmitates hominum tantum prævaleat, quantum perditionis argumenta lateat explorat.

Potest et circuli nomine occulti iudicii adiutorium designari, quod in hujus hostis naribus ponitur, dum a callida sua crudelitate refrenatur. Unde quia nunc a fidelium læsione prohibetur, bene ei dicitur: Ponam circulum in naribus tuis, ac si aperte diceret: Cogitando insidias suspiras, sed explere, quæ appetis non valendo omnipotentis meæ circulum in naribus portas, ut, cum

A honorum mortem avidius anhelas, ab eorum vita vacuus redeas.

Frenum quoque ei ponitur in labiis, dum sic divini virtutis potentia retinetur, ut non nisi quantum relaxatur, servare possit. Quæ scilicet potentia infrenatus per os, quæ veniens, et reductus, quoniam ab infidelium cordibus venerat adversus Ecclesiam, et ab Ecclesiæ perlocutione coactus est ad infidelium et iniquorum corda reverti, ut usque ad Antichristi adventum ibi latent. Hæc antiquo adversario Dominus respondit jactans se jam ascendisse Jura Libani et succisurum excelsa cæterorum ejus. Et post hæc ad Ezechiam, id est ad Dominum Jesum loquitur dicens:

VERS. 30. — « Tibi autem hoc erit signum: Comede hoc anno, quæ sponte nascuntur, et in anno secundo pomis vescere: in anno autem tertio seminate et metite, et plantate vineas, et comedite fructus earum. »

Appellatione trium annorum designari solent tria tempora, primum ante legem, secundum sub lege, tertium sub gratia. Unde et in Evangelio paterfamilias ait: « Ecce anni tres sunt, ex quo venio querens fructum in ficulnea hac, et non invenio (Luc. xiii, 7). » Tertio quippe anno venit ad ficulneam suam paterfamilias querens fructum, quia Dominus per patriarchas et prophetas atque per semetipsum venit ad plebem Judæam fructum justitiæ querens in ea, sed non inveniens.

De his ergo tribus annis hic dicitur: Comede hoc anno, id est ante legem, quæ sponte nascuntur, id est opera Lora, quæ quisque sponte agit absque legis necessitate; et in anno secundo, id est sub lege, pomis vescere, id est fructibus arborum dulcibus, videlicet hominum justorum bonis actionibus.

Præcipue tamen arborum domesticarum est facere poma. Et quæ sunt domesticæ arbores nisi Judæi quondam cives et domestici Dei? Secundo igitur anno usus est Dominus pomis, quia tempore legis delectatus est bonis operibus Hebræorum. Nec huic intelligentiæ refragatur, quod in ficulnea fructus non est inventus, quia hic de solis loquitur Dominus electis, et ibi de infractione queritur reprobis.

In anno autem tertio, id est tempore gratiæ jubentur apostoli seminare et metere, id est verba vitæ prædicare, et eos, qui crediderint, colligere: et plantare vineas, et comedere fructus earum, id est fundare ecclesias, et salvari bona conversatione.

Datur itaque signum Ezechie, quia Jerusalem a rege Assyriorum capienda non sit, hoc, quod ipse primo anno, quæ sponte nascuntur, comedit, et secundo pomis vescitur, atque in tertio seminat et metit, quia per hoc certa sit apud Redemptorem nostrum salus Ecclesiæ quod ipse et ante legem, et sub tempore legis atque sub

gratia bonis fructibus electorum pascitur. Ille enim certam apud Deum salutem suam facit, qui bonis operibus perseveranter insistit. Sequitur :

Vers. 31. — « Et mittet id quod salvatum fuerit de domo Juda, et quod reliquum est, radicem deorsum, et faciet fructum sursum, »

Vers. 32. — « Quia de Jerusalem exhibunt reliquias, et salvatio de monte Sion. »

Id quod de domo Juda, hoc est de plebe confessorum, fuerit salvatum ab Assur, et quod reliquum est, id est residuum in Ecclesia, quod hæretici vel gentiles non tolerant, mittet radicem bonæ cogitationis deorsum, et faciet fructum operis sursum. Radicem quippe deorsum mittere est cogitationem bonam in absditis multiplicare: fructum vero sursum facere est efficacia operis recta, quæ cogitavit, ostendere. Recte enim per radicem cogitatio designatur occulta, quia per hoc quod intus non occiditur, erumpit, quod videtur foras. Ait ergo: Mittet radicem deorsum, et faciet fructum sursum. Ac si aperte diceret: In imis cogitatio nascetur, ut in summis retributio detur.

Quia de Jerusalem exhibunt reliquias, id est non delentur nunc Ecclesia, sicut hostis putabat, sed filii, qui nascentur, et exsurgent, enarrabunt illis suis laudes Domini. Et salvatio de monte Sion, id est de sublimitate Ecclesie exhibit ad omnes nationes orbis, ut quanto nunc coarctatur Ecclesia justorum: tanto tunc dilatetur. Sequitur:

« Zelus Domini exercituum faciet istud. » *Zelus Domini est affectus amatorie bonitatis ejus, quæ castitatem animarum nostrarum custodit, ne vel hæreticorum fraudibus vel antiqui serpentis astutia corrumpantur sensus nostri, et exhalant a simplicitate, quæ est in Christo Jesu. Hic ergo zelus faciet istud, quod dictum est, ut quod salvatum fuerit de domo Juda, mittat radicem, et faciat fructum, ac de Jerusalem excant reliquias, et salvatio de monte Sion. Sequitur:*

Vers. 33. — « Propter hæc dicit Dominus de rege Assyriorum: Non intrabit civitatem hanc, et non jaciet ibi sagittam: et non occupabit eam clypeus, et non mittet in circuitu ejus aggerem. »

Vers. 34. — « In via, qua venit, per eam revertetur, et civitatem hanc non ingreditur, dicit Dominus. »

Vers. 35. — « Et protegam civitatem istam, ut salvem eam propter me et propter David servum meum. »

Rex Assyriorum, qui mentes fidelium corrumpere querit, non intrabit civitatem Ecclesie, id est electorum cor, quoniam zelus Domini custodit eam. Et non jaciet ibi sagittam, quia mentem justorum, non ut vitia pulnaverint, reprobata resiliunt, nec ad interiora penetrant. Electus enim quisque tanto minus hostis antiqui jacula metuit, quanto contra hæc venientia fortiter pectus munit. Et non occupabit eam clypeus expugnantis inimici, quia vetus Ecclesie persecutor non se suo ab armis fidelium

A valebit protegere, ut eam expugnet, sed percussus retrorsum corruet.

Et non mittet in circuitu ejus aggerem, quia quorum conversatio in cælis est, eorum mens non includitur congerie terræ, id est implicata non tenetur terrenis. Aggerem quippe mittit inimicus in circuitu ejus, cujus mentem in amore sæculi deprehensam undique de terrenis angustat, et affligit, atque tentat, ut ita jam evadendi ad libertatem locum is, qui sic obsidetur, non inveniatur. Non ergo mittit aggerem in circuitu nostræ civitatis, sed repellente Deo per viam, qua venit, revertitur, quoniam ad latebras mentis iniquorum, unde adversum nos erumpit, redit.

*Et civitatem hanc non ingreditur, quoniam ejus malitia in sanctorum cordibus non recipitur. Et protegit Dominus inter pericula tentationum civitatem hanc, id est Ecclesiam, ut in æternum salvet eam propter semetipsum, et propter David servum suum, id est propter Christum, « qui formam servi accipiens factus est obediens usque ad mortem (Philip. II, 7). » Christus enim vocatur David et servus Domini, sicut et alibi loquitur ipse Dominus: « Inveni David servum meum, oleo sancto meo unxi eum (Psal. LXXXVIII, 21). » Atque post pauca subiungit: « Ipse invocabit me: Pater meus es tu, Deus meus, et susceptor salutis meæ. Et ego primogenitum ponam illum excelsum præ regibus terræ (ibid., 27). » Christus ergo, sicut præmissus, appellatur David. Unde et David interpellatur de *invidabilis* vel *manu fortis*. Nam Christus est desiderabilis, de quo per Aggæum dicitur: Quia « veniet desideratus cunctis gentibus (Agg. II, 8). » Et ipse est manu fortis, qui fortem adversarium ligavit sicut scriptum est: « Cum fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt omnia quæ possidet; si autem fortior illo superveniens vicierit eum, universa arma ejus auferet, in quibus confidebat, et spolia ejus distribuet (Luc. XI, 21). » Post verba Domini subiungitur in narratione prophetica:*

Vers. 36. — « Egressus est autem Angelus Domini, et percussit in castris Assyriorum centum octoginta quinque millia. Et surrexerunt mane, et ecce omnia cadavera mortuorum. »

Sed ut mysterium inquiramus, quid per milliarium designatur nisi reproborum omnium universitas? Nullus enim numerus ultra millenarium procedit. Et quid per centenarium nisi consummatio vite presentis accipitur? Unde scriptum est, quia « puer centum annorum morietur, et peccator centum annorum maledictus erit (Isa. LXV, 20). » Quid vero per octogenarium nisi dies judicii figuratur, quæ sæpe in Scripturis appellatur octava? Quid autem per quinarium nisi carnalitas eorum exprimitur, qui quinque sensibus corporis sunt dediti? Et quid per Angelum, qui percussit eos, nisi sententia judicis designatur? Qui nocte sunt percussi, quia « dies Domini sicut fur in nocte ita veniet (I Thess. V, 2). »

Egressus est igitur angelus Domini, et percussit in castris Assyriorum centum octoginta quinque millia, quoniam sententia divinitus missa reproborum omnium multitudinem, qui diabolo militaverunt, perevit in consummatione vitæ hujus, et in die iudicii, qui secundum quinque sensus corporis vixerunt, id est carnaliter. Mane vero tempus resurrectionis designat, sicut electorum Ecclesia Domino dicit: « Mane astabo tibi, et videbo (Psal. v, 5). »

Quid autem per *cadavera mortuorum* nisi corpora reproborum exprimentur, qui nequaquam immutabuntur ad incorruptibilitatem et impassibilitatem sicut electi? Unde per hunc prophetam de justis dicitur: « Videbunt cadavera mortuorum qui prævaricati sunt in me (Isa. LXVI, 24), » id est corpora eorum qui peccaverunt. Surrexerunt ergo mane, qui percussi fuerant, quia omnes reprobi in die illa a somno suæ mortis excitantur. *Et ecce omnia cadavera mortuorum inventa sunt, quia carnem rursus gravidam et passibilem habebunt licet immortalem.* Sequitur:

VERS. 37. — « Et egressus est, et abiit, et reversus est rex Assyriorum, et habitavit in Ninive. »

Rex Assyriorum, id est Satanus, egressus est a regionibus fidelium, et reversus est ad infideles et habitavit in Ninive, id est in mente reproborum, quæ gaudet in præsentibus, et speciosa sibi videtur in voluptatibus suis. Ninive enim festa vel speciosa dicitur, vel germen pulchritudinis. Sequitur:

VERS. 38. — « Et factum est cum adoraret in templo Nesroch deum suum, Adramelech et Sarasar filii ejus percusserunt eum gladio, fugeruntque in terram Ararat, et regnavit Asarhaddon filius ejus pro ea. »

Sicut electis dicitur: « Templum Dei sanctum est, quod estis vos (I Cor. III, 17); » ita templum Satanæ sunt omnes reprobi. Nesroch vero dicitur *tentatio tenera* vel *tentatio mollis*. Malum autem, cui spiritaliter quis servit, hoc, sicut diximus, quasi proprium Deum habet diabolus ergo tentationem teneram pro Deo colit, quia valde in hoc delectatur, ut ejus suggestio mox, ut mentem pulsaverit, excipiat. Itaque hostis antiquus in templo suo, id est in corde reproborum adorat deum suum, qui vocatur tentatio tenera, quia statim ut ejus tentatio mollis et tenera nascitur in mente pravorum, substernunt se ei parati ad obsequium ipsi perversi. Quod enim instigante Satana fit in corde reproborum, id Satanus ipse dicitur facere; sicut econtra de Spiritu sancto scriptum est: « Quoniam postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus (Rom. VIII, 26), » quia postulantes facit eos quos repleverit, et gementes. Sive ergo ipse caput malorum diabolus, sive hi, qui membra ejus sunt, tentationem teneram, adorare dicuntur, quia Satanus eam valde veneratur, et reprobi libenter ei se subjiciunt. Quo contra de electorum Ecclesia dictum est eidem hosti, quia « ipsa couteret caput tuum (Gen. III, 15). » Caput namque

serpentis antiqui, id est tentationem teneram conterit, qui initium pravæ suggestionis conculcat, et ad nihilum redigit.

Adramelech vero *stola regis vel decor regis*, et Sarasar *princeps tribulationis* dicitur, et ille stola vel decor regis Assyriorum est, qui se ipsum exhibet Satanæ vestem vel gloriam. Princeps vero tribulationis est, qui mundana potestate præditus malis sanctis irrogat. Et si sunt filii regis Assyriorum, qui digni sunt audire: « Vos ex patre diabolo estis (Joan. VIII, 44). » Sed plerumque tales ad Deum convertantur, atque veritatis etiam prædicatores fiunt; et tanto fortius et acrius hostem antiquum persequuntur, quanto familiarius ei non jam ut servi, sed ut filii prius adhærere solebant. Unde et gladio prædicationis eum percussisse nunc describuntur, sicut per Ezechielem ei sub appellatione principis Tyri dictum est: « Ecce ego adducam super te alienos, robustissimos gentium, et nudabunt gladios suos super pulchritudinem sapientiæ tuæ, et polluent decorem tuum. Interficiet et detrahent te, et morieris in interitu incircumcisorum in corde maris (Ezech. XXVIII, 7). » Nam quod paulo superius idem propheta dicit eidem principi, diabolo manifestum est dici: « Tu signaculum similitudinis, » etc.

Quos igitur Isaias nominat Adramelech et Sarasar, id est decorem regis, et principem tribulationis, filios regis Assyriorum: hos Ezechiel appellat *alienos, robustissimos gentium*. Qui enim filii sunt regis Assyriorum, id est diaboli, necesse est ut a Deo sint alieni. Et quod Isaias mystice refert, quia percusserunt eum gladio. Hoc per Ezechielem prænotiatur, quia « nudabunt gladios suos super pulchritudinem sapientiæ tuæ, et polluent decorem tuum, atque interficiet, et detrahent te. » Quis enim sit gladius, quo rex iste moritur docet Apostolus dicens: « Et gladium spiritus, quod est verbum Dei (Ephes. VI, 17). » Hujusmodi gladios nudaverunt gentiles super pulchritudinem sapientiæ diaboli, quia prædicando veritatem, destruxerunt antiquos errores. Et polluerunt decorem ejus, quia quam pollutus sit, ostenderunt. Et interfecerunt eum, quia malitiam ejus de cordibus eorum, qui conversi sunt, exstinxerunt. Hoc quoque, quod Isaias narrat eum in templo suo fuisse percussum, illud est quod Ezechiel prædixit, quia « morieris in interitu incircumcisorum in corde maris (Ezech. XXVIII, 8). » Cor namque maris, id est mens sæcularium templum ejus est, ubi ipse quodammodo perimitur in interitu incircumcisorum, dum peccatores convertuntur. Interitus quippe incircumcisorum conversio peccatorum est. Itaque dum adorat rex Assyriorum in templo Nesroch deum suum, Adramelech et Sarasar filii ejus percusserunt eum gladio, quia dum adhuc teneram suggestionem suam diabolus in corde perversorum adorari faceret ubique per orbem, plurimi eorum, qui sibi familiares fuerant, conversi sunt, et prædicatores veritatis effecti nequitiam ejus in corde proximorum gladio verbi Dei percusserunt.

« Fugeruntque in terram Ararat. » Ararat ipsa est Armenia. Interpretatur autem *mons vulsus* vel *mons ligatus*. Et quid per *montem* signatur, nisi idem ipse tumidus inimicus, cui per Jeremiam dicitur : « Ecce ego ad te, mons pestifer, qui corrumpis universam terram (Jer. LI, 25). » Qui *vulsus* de loco suæ stationis, id est de corde hominum abstractus, sicut per semetipsum Dominus prædixit : « Nunc princeps hujus mundi ejicietur foras (Joan. XII, 31); » atque *ligatus*, sicut iterum Dominus dicit : « Quomodo potest quisquam intrare in domum fortis, et vasa ejus diripere, nisi prius alligaverit fortem ? (Matth. XII, 29.)

Quæ est ergo terra montis *vulsi* vel *ligati*, nisi conversa gentilitas, quam prius hostis antiquus possedit, qui nunc est inde avulsus, atque per Christum *ligatus*? Itaque qui percusserunt hunc regem, metuentes æterna supplicia, *fugerunt in terram Ararat*, id est in Ecclesiam de gentibus conversam, ut ibi salvarentur. Fugit enim, qui mundi hujus mala evadere concupiscit, ut ab ira ventura tutus esse possit. Mors autem regis hujus extinctio infidelitatis et erroris est per totum orbem, fideique plenitudo.

Sed licet rex iste sit mortuus, id est paganitas cum erroribus suis extincta, et ubique successerit Christianitas, *filius* tamen regis hujus adhuc regnat pro eo, quia tyrannus quisque non desiit exercere potentiam in hoc mundo. Filius enim regis Assyriorum est, qui diaboli tyrannidem imitatur. Hic ergo *filius*, qui regnat pro patre, tyrannos, qui adhuc in sæculo principantur, designat. Unde et nomen ei datur *Asarhaddon*, quod interpretatur *vincens* vel *exactus*, quia qui fuerit ad crudelitatem acutior, ut omnia sicut gladius cædat, et cæteros vicerit, iste regnum in mundo, qui totus in maligno positus est, obtinere poterit. Sequitur :

CAPUT XXXVIII.

VERS. 1.— « In diebus illis ægrotavit Ezechias usque ad mortem. »

Ezechias, id est Redemptor noster *ægrotavit*, quia scriptum est : « Ipse infirmitates nostras accepit, et ægrotationes portavit (Matth. VIII, 17). » Ei namque ægrotare fuit infirmitatem carnis assumpsisse, in qua esuriit, et laboravit, et fatigatus est. Et *ægrotavit usque ad mortem*, quia tandiu mortalem carnem gestavit, donec per mortem et resurrectionem perveniret ad immortalitatem. Sequitur :

« Et intravit ad eum Isaias, filius Amos, propheta, et dixit ei : Hæc dicit Dominus : Dispone domui tuæ, quia morieris tu, et non vives. » Jam diximus, quo Isaias, filius Amos, sermonem propheticum designat. Qui videlicet sermo propheticus foras mansit, dum carnaliter intelligeretur, nec adhuc in Christo completeretur. Sed *intravit ad eum*, quando cœpit in eo compleri, ac de eo spiritaliter intelligi. Ad quem ingressus, ait : *Dispone domui tuæ, quia morieris*. Sed quis propheticus sermo talia Domino dixit? Hæc nimirum historia, quæ refert, quia Josue

(cap. XIII, 2) moriturus convocaverit majores natu filiorum Israel, et attentius exhortans instruxerit, quid post mortem ejus agere deberent, id est ut Dominum Deum suum diligenter, et illi adhærent, et legem ejus sollicitè custodirent. Tunc enim præfiguratum est, quia Jesus de hoc mundo transiturus ad Patrem apostolorum diligentius erat instructurus, et *domui suæ*, quæ est discipulorum congregatio, singula quæque dispositurus. Itaque moriturus disposuit domui suæ in illo sermone præclaro, quem post cœnam vel in cœna locutus est discipulis. Dum vero dicit : *Quia morieris tu, et non vives*, nequam resurrectionis gloriam mox futuram denegat, sed quia Salvator mortaliter jam non sit victurus, sed ad immortalitatis gloriam, superata morte, venturus. Sequitur :

VERS. 2.— « Et convertit Ezechias faciem suam ad parietem, et oravit ad Dominum. »

Per *faciem* intentio mentis exprimitur, per *parietem* vero maceria peccati, quæ separat inter nos et Deum, sicut scriptum est : « Iniquitates vestræ diviserunt inter vos et Deum vestrum (Isa. LIX, 2). » Unde Ezechiel de peccatore, cujus opera mala adulatores laudant, dicit : « Ipse ædificabat parietem, illi autem linebant eum (Ezech. XIII, 10). » Parietem quippe ædificat, qui peccat; et ædificatum parietem liniunt, qui, perpetratum malum laudantes, in bonum convertunt. Ezechias ergo addictus morti *faciem suam convertit ad parietem*, quia Salvator noster in passione sua convertit intentionem suam ad peccatum nostrum, qui pro peccato mundi passus est. Et *oravit ad Dominum*, quia, ut Lucas ait : « Positis genibus, orabat, dicens : Pater, si vis, transfer calicem istum a me. Et factus in agonia, prolixius orabat (Luc. XXII, 41). » Sequitur :

VERS. 3.— « Et dixit : Obsecro, Domine, memento, quæso, quomodo ambulaverim coram te in veritate et in corde perfecto et quod bonum est, in oculis tuis fecerim. »

Ac si diceret : « Ego te clarificavi super terram, opus consummavi, quod dedisti mihi ut faciam; et nunc clarifica me tu, Pater, apud teipsum (Joan. XVII, 4). » Sequitur : « Et flevit Ezechias fletu magno, » quoniam Salvator cœpit contristari et mæstus esse, et ait : Tristis est anima mea usque ad mortem (Marc. XIV, 34). » Sequitur :

VERS. 4.— « Et factum est verbum Domini ad Isaiam, dicens :

VERS. 5.— « Vade et dic Ezechiaë : Hæc dicit Dominus Deus David patris tui : Audivi orationem tuam, vidi lacrymas tuas. »

Factum est verbum Domini ad Isaiam, id est præcepit Dominus sermone prophético, dicens : *Vade, et dic Ezechiaë*, hoc est, fecit, ut intelligeretur de Christo dicere ea quæ subjunguntur. Quid est enim sermone prophético dicere *vade* nisi prophetas ad spiritalem intellectum promovere? Dixit ergo prophetæ, ut iret et diceret Ezechiaë nostro, *quia hæc dicit Dominus : Audivi orationem tuam, lacrymas*

tuas quando feci intelligi de Christo, quod de Salomone scriptum est, quia cum orasset in dedicatione templi, dictum est ei divinitus: « Exaudi orationem tuam et deprecationem tuam, qua deprecatus es coram me. Sanctificavi domum istam, quam ædificasti, ut ponerem nomen meum ibi in sempiternum, et erunt oculi mei et cor meum ibi cuuctis diebus (*III Reg. ix, 3*). » Salomon namque Christus est, et domus Salomonis Ecclesia, pro qua Dominus oravit, dicens discipulis: « Pater sancte, serva eos quos dedisti mihi (*Joan. xvii, 11*). » Et item: « Non rogo ut tollas eos de mundo, sed ut serves eos a malo (*ibid. 15*). » Et rursum: « Non pro his autem rogo tantum, sed et pro eis, qui credituri sunt per verbum eorum in me, ut omnes unum sint (*ibid. 20*). »

Præcepit itaque Dominus prophetæ ea ratione, qua dictum est, ut diceret Christo pro nobis oranti: « Hæc dicit Dominus Deus patris tui David: Audi orationem tuam, vidi lacrymas tuas. » Qui videlicet Christus quoniam factus est ex semine David secundum carnem, filius David appellatur, sicut evangelista dicit: « Liber generationis Jesu Christi, filii David (*Matth. i, 1*). » Cujus orationem Dominus audivit, et lacrymas vidit, sicut et Apostolus de eo dicit: « Qui in diebus carnis suæ preces supplicationesque ad eum qui posset illum salvum facere a morte, cum clamore valido et lacrymis offerens, exauditus est pro sua reverentia (*Hebr. v, 7*), » sive ergo pro se, sive pro Ecclesia Dominus Jesus oraverit, Pater orationem ejus audivit et lacrymas vidit. Sequitur:

« Ecce ego adjiciam super dies tuos quinddecim annos. »

VERS. 6. — Et de manu regis Assyriorum eruam te et civitatem istam, et protegam eam. »

Juxta historiam in primis est notandum, quia statutum est omni homini, quantum in hac vita mortali temporaliter vivat. Nam, etsi hic annos quinddecim Ezechia regi ad vitam addidit omnipotens Deus, cum eum mori permisit, tunc eum præscivit esse moriturum. Qua in re quæstio oritur, quomodo ei per prophetam dicatur: « Dispone domui tuæ, quia morieris tu, et non vives, » cui cum mortis sententia dicta est, protinus ad ejus lacrymas est vita addita. Sed per prophetam dicit, quo tempore mori ipse merebatur, per largitatem vero misericordiæ illo eum tempore ad mortem distulit, quod ante sæcula ipse præscivit. Non est propheta igitur fallax, quia tempus mortis innotuit, quo ille mori merebatur, nec Dominica statuta convulsa sunt, quia ut ex largitate Dei anni vitæ crescerent, hoc quoque ante sæcula præfixum fuit, atque spatium vitæ, quod inopinately foris est additum, sine augmento præscientiæ fuit intus statutum.

Sed his juxta sensum historiæ breviter dictis mysterium inquiremus. Quindenarius numerus propter septem et octo, quibus constat, vel vitam, quæ nunc est, vel futuram, vel Vetus et Novum

A Testamentum, vel Sabbatum animarum in futuro et carnis resurrectionem, vel certe aliud aliquid crelestis sive spiritualis continet arcani. Quinddecim igitur anni Domino post passionem adjiciuntur, quia de morte ejus oritur vita Ecclesiæ, quæ et post mortem quiescendi spem habet, et in fine resurgendi, atque ideo nunc utriusque Testamenti præcepta vivendo custodit. Quinddecim anni Domino adjiciuntur, quia ex ejus temporalis morte data est nobis vita præsens animarum et futura etiam corporum, atque scientia utriusque Testamenti revelata omnisque reguila vivendi et sperandi monstrata.

Sed et de manu regis Assyriorum, id est antiqui hostis eruitur Dominus, sicut in Psalmo precatur, **B** dicens: « Salva me ex ore leonis (*Psal. xxi, 22*). » Et civitas ejus, id est Ecclesia simul eruitur, quia Satanae potestas ab humano genere per Salvatoris mortem expellitur. Inter pericula quoque tentationum protegatur semper hæc civitas a Domino. Post hæc suam promissionem confirmare volens, Deus ait:

VERS. 7. — Hoc autem tibi erit signum a Domino, quia faciet Dominus verbum hoc, quod locutus est. »

VERS. 8. — Ecce ego reverti faciam umbram linearum, per quas descenderat in horologio Achaz in sole retrorsum decem lineis. »

Quibus Domini verbis propheta subjungit: « Et reversus est sol decem lineis per gradus, quos descenderat. »

Ubi considerandum est juxta veritatem historie, quia cum duodecim horas habere dies solet, iste in quo sol decem lineis reversus est, triginta duas habuisse comprobatur. Nam decem horas jam expleverat sol, quando cœpit reverti, decemque rursum, dum ad orientem reverteretur, confecit, et iterum ab oriente remeans usque ad locum, unde reverti cœperat, adhuc decem alias expendit, atque post diem consummans usque ad occasum duas superaddidit, sicque factus est, ut diximus, dies horarum triginta duarum, id est quatuor horas minus habens, quam spatium dierum trium explere consuevit.

D Quo in loco mentem movere poterit, quod alibi sancta Scriptura refert, quia ad vocem Josue stetit sol in medio caeli, et non festinavit occumbere spatio unius diei, atque mox subjungit: « Quia non fuit ante et postea tam longa dies, obediens Domino voce hominis, et pugnante pro Israel (*Josue x, 14*). » Cum enim dicitur, quia non festinavit sol occumbere spatio unius diei, declaratur, quia dies ille spatium duorum tenuit dierum, sicut et Jesus, filius Sirac, manifestat, dicens: « Iracundia ejus impeditus est sol, et unus dies factus est quasi duo (*Eccli. xlvi, 5*). »

Cum ergo dies iste sub Ezechia plus habuerit horas octo quam ille, in quo sanctus Josue solem stare fecit, quid est quod ibi dicitur, quia « non

fuit ante et postea tam longa dies? » Multo enim A longior fuit ista. Sed ille, qui scripsit librum Josue, ante Ezechiam fuisse intelligitur, et de his, quæ retroacta cognoverat, testimonium perhibuisse. Nam cum dicit, quia « non fuit ante et postea tam longa dies, » intelligimus ab origine mundi usque ad tempus Josue, et a tempore Josue usque ad scriptorem illius historiæ, vel ad tempus in quo scripta est. Et ideo non contradicit Isaïæ longiorem diem post inducenti, quia cum dixisset: « Non fuit ante et postea tam longa dies, » non addidit: « neque futura est. » Quod si addidisset, omnino contrarius Isaïæ videretur

His ita secundum historiam explicitis spiritalem sensum, aperiente Domino, cernere studeamus. « Ecce ergo, inquit, reverti faciam umbram linearum, » etc. Quid per decem lineas horologii, id est decem horas, nisi Decalogus legis exprimitur? Unde et Redemptor noster, ut legis doctor esse monstraretur, hora quasi decima, dictum est ei a discipulis Joannis: « Rabbi, quod dicitur interpretatum magister (Joan. 1, 38). » Quid vero per umbram linearum, nisi obumbratio atque velatio Testamenti Veteris designatur? Quid autem per horologium, in quo sunt duodecim lineæ, nisi Vetus Testamentum, in quo sunt rectissima vitæ præcepta, figuratur, et quod omnia tempora quasi singulas horas, vel historiam texendo, vel prophetando, loquitur? Et quid per Achaz, auctorem horologii, nisi scriptores ejusdem Testamenti signantur? Unde Achaz interpretatur continens, ut religiosam continentiam prophetarum significet. Quid vero per solem, nisi intellectus exprimitur? Unde impii feruntur esse dicturi, quia « Sol intelligentiæ non est ortus nobis (Sap. v, 6). »

Reversus est ergo sol decem lineis in horologio per gradus, quos descenderat, quia divinæ legis intellectus, qui traditionibus Phariseorum jam ad effectum propinquabat, ad eam intentionem est reductus, quam in initio Moyses habuit et prophetæ. Solem quippe illic unde venerat reverti, est Scripturarum intelligentiam ad pristinum redire, ut quomodo intellectus sunt a Moysese et prophetis, sic intelligantur et a nobis, non secundum carnalem Phariseorum interpretationem, quibus sol intelligentiæ jam occubuit, et nox ignorantiae mentes eorum operuit. Descenderat enim sol per decem lineas horologii, et umbram in eis reliquerat, quia intellectus Decalogi per Judæos declinaverat, et umbra litteræ Decalogum ipsum eis operuerat. Sed nunc umbra sole fugata est retrorsum decem lineis, quia obumbratio Decalogi, id est Veteris Testamenti, per spiritalem intelligentiam repulsa est.

Itaque quod umbra linearum revertitur in horologio retrorsum decem lineis, per quas solem sequendo descenderat, signum est Ezechiae, quia Dominus adjiciet super dies ejus quindecim annos, ac de manu regis Assyriorum eruet eum, et civitatem ejus, quia in eo, quod legis arcana in passione

Domini revelantur, evidenter innuitur, quod de morte ejus resurrectura sit Ecclesia, et princeps hujus mundi nihil in eo habeat, sed per eum omnes, qui crediderint, salventur. Evidens enim signum salutis nostræ est hoc quod spiritualis intelligentia legis panditur nobis, ut spiritualiter eam impleamus, quæ carnaliter a Judæis impleri non potuit. Et per hoc Dei Filius esse Jesus declaratur, quia in ejus morte legis obscuritas removetur. Unde velum templi scissum (Matth. xxvii, 51) fuisse describitur, et centurio dixisse, quia vere homo hic Filius Dei erat (ibid. 54). Sequitur:

VERS. 9. — « Scriptura Ezechiae regis Judæ, cum ægrotasset, et convaluisset de infirmitate sua. »

VERS. 10. — « Ego dixi: In dimidio dierum meorum vadam ad portas inferi, quæsi residuum annorum meorum. »

VERS. 11. — « Dixi: Non videbo Dominum Deum in terra viventium: non aspiciam hominem ultra, et habitatorem quietis, » etc.

Ezechias est rex Judæ, id est Salvator noster est rex confessionis, quia « si confitearis in ore Dominum Jesum, et in corde tuo credideris quia Deus illum suscitavit a mortuis, salvus eris (Rom. x, 9). » Rex est Judæ, id est confessionis, « ut omnis lingua confiteatur, quia Dominus Jesus est in gloria Dei Patris (Philipp. ii, 11). » Nam ut aperte monstraretur esse rex Judæ, posuerunt in cruce super caput ejus causam ipsius scriptam: « Hic est Jesus Nazareus rex Judæorum (Matth. xxvii, 38). » Cui ægrotare fuit infirmitatem nostræ mortalitatis assumpsisse, ac de infirmitate sua convaluisse ei fuit ad gloriam resurrectionis pervenisse.

Scriptura vero, quam tunc Ezechias dedit, cum ægrotasset et convaluisset, eam designat Scripturam, quam post resurrectionem suam Dominus per evangelistas et apostolos condidit. Qui quoniam caput est Ecclesiæ, voce corporis sui inchoat loqui dicens: Ego quondam, antequam veniret gratia, dixi: In dimidio dierum meorum vadam ad portas inferi, id est a mundi exordio usque ad passionem Redemptoris, cum de hac vita migravero, descendam ad inferos. Tunc enim omnes illuc descendebant.

Et notandum, quod non ait: vadam ad profundum inferni, sed: vadam ad portas inferi, quia justi illuc descendentes in superioribus locis absque tormento tenebantur; peccatores autem in inferioribus puniebantur. Quia vero a passione Domini usque ad finem sæculi adhuc permansura fuerit Ecclesia, subjungit:

Quæsi residuum annorum meorum, id est spatium temporis mei, quod supererat usque ad mundi terminum, rogavi donari mihi. Hoc est quod alias voce Ecclesiæ dicitur: « Ne revoces me in dimidio dierum meorum (Psal. ci, 25), » id est non me finias, donec omnes dies in consummatione sæculi compleam. Et quia naturam nostræ humanitatis Dominus assumpsit, voce humani generis in infernum sine spe descendens ait: Dixi: Non videbo Domi-

num Deum in terra viventium, id est in cœlesti patria, quoniam « vadam et non revertar ad terram tenebrosam, et operam mortis caligine (Job x, 21). »

Non aspiciam hominem ultra, cum fuero missus in tenebras exteriores, quia nocte damnationis æternæ cæcabor. Nec habitatorem quietis jam videbo, sed inter eos, qui in tormentis morabuntur, detinebor. Hæc enim per peccatum meruit homo. Et ideo Dominus humanitatis nostræ factus particeps vocem eorum, qui propter peccatum peribant, in se suscepit, ut peccati remissionem obtinens, peccatores a morte salvaret. Unde et in Psalmo causam nostram suscipiens, ait: « Dominus Deus, respice in me, quare me dereliquisti? Longe a salute mea verba delictorum meorum (Psal. xxi, 2). » Qui quoniam plebem Judæorum, ex quibus carnem assumpserat, amisit, recte subjungit:

VERS. 12. — « Generatio mea ablata est, et convoluta est a me quasi tabernaculum pastorum. »

Ejus namque generatio ablata est ei, quia Judæam perdidit. Et sicut tabernaculum pastorum in uno fasciculo convolvitur, et ad ignem deportatur, ipsis abeuntibus; sic, recedente Domino, plebs illa convoluta est in congregationem unius fascis (142) in lacum, ut æternaliter ibi comburatur. Cujus plebis voce subditur:

« Præcisâ est velut a texente vita mea: dum adhuc ordire succidit me. »

Loquitur enim Dominus voce Judaici populi, quia per mysterium assumptæ humanitatis unum cum eo factus est. Quia vero « justus ex fide vivit (Rom. i, 17), » hic autem populus in adventu Domini fidem, ex qua vivebat, amisit, præcisâ est, inquit, vita mea, id est fides mea, et amputata. Quæ scilicet vita comparatur telæ, quæ textitur, quia fides illius rudis populi quibusdam incrementis proficiebat sicut tela, cum textitur. Et quemadmodum tela duobus lignis infra supraque religata innectitur, et textatur, ita fides illius populi in humanitate et divinitate Redemptoris tenebatur, ac proficiebat.

Præcisâ est ergo vitæ ejus, velut si tela præcidatur a texente, quia Dominus, qui fidem ejus augere solebat, justo judicio præcidit eam. Qui videlicet populus, dum adhuc ordiretur, præcisus est, quia quando fidei vitam perdidit, adhuc inchoabat. Unde et Apostolus improperat eis, dicens: « Cum deberetis magistri esse propter tempus, rursus indigetis ut vos doceamini, quæ sint elementa exordii sermonum Dei, et facti estis, quibus lacte opus sit, non solido cibo. Omnis enim qui lactis est particeps, expertus est sermonis justitiæ: parvulus enim est (Hebr. v, 12). » Adhuc ergo populus ille ordiebatur, id est incipiebat, quando succisus est. « Nihil enim ad perfectum adduxit lex (Hebr. vii, 19). »

Rursus voce electæ partis ejusdem populi subjicitur: « De mane usque ad vesperam finies me. » Et a superioribus intelligitur: Dixi. Quod enim bis su-

perius ait, Dixi frequenter subintelligi potest in sequentibus. Quid vero mane, nisi tempus illud dicit, quo populus ille, vel per Abraham, vel per Moyse cœpit Deum cognoscere? Et quid vesperam, nisi occasum solis justitiæ, id est passionem Domini nuncupat? Dixit itaque populus Hebræorum quia « de mane usque ad vesperam finies me, » quoniam se religiose victurum prophetavit ab initio datæ legis usque ad passionem Domini. Quotidie enim finitur, qui ob amorem patriæ cœlestis ab amore presentium magis magisque deficit, et desideria carnis exstinguit, secundum illud Apostoli: « Semper mortificationem Jesu in corpore vestro circumferentes, ut et vita Jesu Christi in corpore vestro manifestetur. Semper autem nos, qui vivimus, in mortem tradimur propter Christum, ut et vita Jesu manifestetur in carne nostra mortali (II Cor. iv, 10). Nam et sub Veteri Testamento sic vivebant nonnulli. Deinde propria voce Dominus adjungit:

VERS. 13. — « Sperabam usque ad mane. »

Id est exspectabam resurrectionem secundum illud: « Caro mea requiescet in spe (Psal. xv, 9). » Mane enim horam resurrectionis appellat. Nam de vespera, quam præmisit, et de isto mane scriptum est alias: « Ad vesperum demorabitur stetus, et ad matutinum lætitia (Psal. xxix, 6). » Fleverunt enim discipuli, moriente Domino; sed, eo resurgente, læti sunt. Post multiplicem itaque vocum variationem hucusque frequenter immutantem personas loquentium jam diutius Ecclesiæ vox in his quæ sequuntur, perseverat. Subjungit enim:

« Quasi leo sic contrivit omnia ossa mea, » etc. In ossibus quippe est fortitudo corporis. Et quæ sunt ossa hujus sacri corporis, id est Ecclesiæ, nisi Apostoli? Quasi ergo si conterat Leo cujusquam ossa, quem devorat; sic contrivit Satanas, tempore Dominicæ passionis, ossa Ecclesiæ, quia tunc omnium apostolorum mentes confregit, et constantiam eorum contrivit. Sed hoc periculum cito præterit, ut Ecclesiæ religio usque ad consummationem sæculi perduraret. Consequenter enim loquitur: « De mane usque ad vesperam finies me. » Nam mane, sicut et superius, horam Dominicæ resurrectionis appellat, vesperam vero finem mundi. Et de mane usque ad vesperam finitur, quia ex tempore resurrectionis Dominicæ usque ad mundi terminum carnem suam crucifigens, cum vitis et concupiscentiis Apostolum imitatur, dicentem: « Quotidie morior (I Cor. xv, 31). » Et adjungit:

VERS. 14. — « Sicut pullus hirundinis sic clamabo, meditabor ut columba. »

Clamabo, inquit, ut pullus hirundinis, qui natus clausos habet oculos usque ad diem octavam, et clamat propter cæcitatem et famem. Sic enim homo, in hujus vitæ cæcitate natus, usque ad diem novissimæ resurrectionis positus in tenebris et egestate, clamare jugiter debet pro his ad Deum, et compon-

(142) Ambo cod. fasci.

ctioni studens, meditari ut columba, quæ pro cantu A gemit assidue. Postquam vero justorum Ecclesia vel quælibet sancta anima diutius ita clamavit, et meditata est, subsequitur, dicens :

« Attenuati sunt oculi mei suspicientes in excelsum. » Ex sæcularibus enim curis et cogitationibus infimis crassitudine quadam hebetantur oculi cordis sicut de quibusdam dicitur, quia « incrassatum est cor populi hujus (Matth. xiii, 15). » Qui vero terrena omnia mente transcendit, et cogitationes suas subtiliter mundans, cœlestium contemplatione desiderioque paschitur, hujus oculi, in excelsum suspicientes, attenuantur. Sic enim oculos attenuari sanctus Job volebat, cum diceret : « Spiritus meus attenuabitur (Job xvii, 4). » Bene ergo dicit Ecclesia contemplationi supernorum intenta, quia *attenuati sunt oculi mei suspicientes in excelsum*. Sed ab altitudine contemplationis rediens ad considerationem malorum, quæ inferius tolerat, subjungit obsecrando : « Domine, vim patior, responde pro me. » Et intra se cogitando addit :

Vers. 15. — « Quid dicam, aut quid respondebit mihi, cum ipse fecerit? »

Domine, inquit, vim tribulationis patior, responde tibi pro me, quia non valeo respondere tibi, cum scriptum sit : « O homo quis es, ut respondeas Deo? » (Rom. ix, 20.) Responde ergo pro me, id est causam meam contra severitatem justitiæ tuæ misericorditer defende, ut vim afflictionis, quam juste patior, amovere possis per rationem justitiæ. Quid enim, inquit, dicam Deo meo? Ac si dicat : « Si justificare me volueris, os meum condemnabit me. Si innocentem ostendero, pravum me comprobabit (Job ix, 20). Aut quid respondebit mihi, cum ipse fecerit, id est quam rationem mihi reddet de his quæ patior, cum ipse conditor meus sit, qui me vel affligit vel affligi permittit? Qui enim me benigne condidit, nequaquam injuste cruciari permittit. Sed est, quod inter hæc salubriter agam : « Recogitatio omnes annos meos in amaritudine animæ meæ, » id est ad memoriam revocabo omne tempus vitæ meæ transactum, et omnia deslebo, quæ me male egisse recognovero.

Vers. 16. — « Domine, si sic vivitur, et in talibus vita spiritus mei. »

In præsentī vita sic vivitur, ut supra dixit de se, id est dolores et afflictiones patiēdo. Omnes enim, qui vivimus, afflictione premimur, et ei, qui nos affligit, respondere non possumus. Et in talibus doloribus est *vita spiritus mei*, id est vita, quam spiritus his artubus confert.

Vel sic vivitur vera vita, id est recogitando cum amaritudine pœnitentiæ præteritos annos. Et in amaritudinibus talibus et recordationibus est *vita spiritus mei*, quia per pœnitentiam reviviscit anima, quæ in peccatis mortua erat. Sive in talibus afflictionibus enutritur *vita spiritus mei*, quia tanto verius vivit Spiritus mentis, quanto fortius caro conteritur. Unde et additur :

« Corripies me, et vivificabis me. » Corripies me flagellando exterius, et per hoc *vivificabis me* interiorius ut dicere possim, quia « castigans castigavit me Dominus, et morti non tradidit me (Psal. cxvii, 18). » Hæc loquitur Ecclesia vel quilibet justus cum Paulo, glorians in tribulationibus. Sed qui sic corripit desiderat, videamus quid agat, cum correptione foris cessaverit. Subjungit :

Vers. 17. — « Ecce, in pace amaritudo mea amarissima. »

In pace enim est *amaritudo* electorum *amarissima*, quia qui semper in amaritudine cordis sunt, tunc vehementius amaritudine replentur, cum nihil adversitatis exterius patiuntur. Sed quid per hanc correptionem et amaritudinem meruerint, sequitur : « Tu autem eruisti animam meam, ut non periret, » id est ab imminente periculo damnationis æternæ salvasti. Et quomodo eam a periculo mortis eruisti? Sequitur : « Projecisti post tergum tuum omnia peccata mea, » id est a conspectu tuo auferens, in his quæ retro sunt ea reliquisti, ut jam in anterioribus, id est in futuris sæculis non videantur. Sequitur :

Vers. 18. — « Quia non infernus confitebitur tibi, neque mors laudabit te : non exspectabunt, qui descendunt in lacum, veritatem tuam. »

Vers. 19. — « Vivens, vivens ipse confitebitur tibi sicut et ego hodie : pater filiis notam faciet veritatem tuam. »

Quod animam meam a morte erueris, dum peccata dimitteres, inde comprobatur, quia *infernus non confitebitur tibi*, id est his qui in inferno sunt, per confessionem peccatorum, non dabitur jam remissio : *neque mors laudabit te*, id est qui in illa morte sunt. Et qui semel in lacum perditionis illius descendunt, jam *veritatem* doctrinæ tuæ non exspectabunt cognoscere, quoniam, in sua stultitia consumpti, sine remedio punitur.

Vel certe *veritatem* promissionis tuæ non exspectabunt, quam exspectant electi. Infernus et mors non confitebuntur, sed *vivens, vivens ipse confitebitur tibi*, id est, dum in præsentī sæculo quisque vivit, habet potestatem confitendi peccata sua, sicut et ego, dum adhuc hodie vivo, confiteor. Et illi, qui descendunt in lacum, non exspectabunt *veritatem tuam*. Sed pater quisque spiritualis *notam faciet veritatem tuam filiis* suis, quos in Christo Jesu per Evangelium genuerit. In hac enim vita locus est discendi, non in inferno, et hic est locus peccata confitendi atque purgandi. Hucusque Dominus voce corporis tui locutus est. Sed post hæc voce propria loquitur ad Patrem, dicens :

Vers. 20. — « Domine, salvum me fac. »

Id est resuscita me. Rursumque membrorum suorum voce subjungit : « Et psalmos nostros cantabimus cunctis diebus vitæ nostræ in domo Domini, » id est in Ecclesia permanebimus in psalmis et hymnis et canticis spiritualibus cantantes et psallentes in cordibus nostris Domino. Hoc enim a re-

surrectione Domini fideles agunt ubique. Et hæc est oratio Ecclesie deprecantis in Psalmo : « Domine, salvum fac regem, et exaudi nos in die qua invocaverimus te (Psal. xix, 10). » Nam quod ibi dicitur : « Domine, salvum fac regem, » hoc est, quod ipse rex ait hic : *Domine, salvum me fac*; et quod ibi sequitur : « Et exaudi nos in die qua invocaverimus te, » hoc loco subditur : « Et psalmos nostros cantabimus cunctis diebus vitæ nostræ in domo Domini. » Terminata itaque oratione regis Ezechie, sequitur in narratione prophetica :

Vers. 21. — « Et jussit Isaias, ut tollerent massam de ficis, et cataplasmaerent super vulnus, et sanaretur. »

Dominus autem in Osee dicit : « Quasi uvæ in deserto inveni Israel, quasi prima poma ficulneæ (Osee ix, 10). Et Jeremias, visionem quamdam referens ait inter alia : « Calathus unus ficus bonas habebat nimis, ut solent esse ficus primi temporis (Jerem. xxiv). » Et subjungit Dominum dixisse : « Sicut ficus hæc bonæ : sic cognoscam transmigrationem Juda, quam emisi de loco isto in terram Chaldæorum in bonum, et ponam oculos meos super eos ad placandum (ibid., v). »

Quid ergo per *massam* ficorum designatur, nisi multitudo electorum dulcis et suavis ? Quid itaque est, quod super vulnus Ezechie ponitur *massa ficorum*, nisi quod, dum Redemptor noster in cruce pendens lancea vulneratur, Ecclesiam proprio cruore mercatur ? Unde Paulus ait : « Regere Ecclesiam Dei, quam acquisivit sanguine suo (Act. xx, 28). » Vulneratus igitur acquisivit Ecclesiam quod est *massam* ficorum esse vulnere superpositam.

Et cataplasmata est hæc *massa* de ficis super vulnus, quia justorum Ecclesia glutino charitatis adhæret Dominicæ passioni. Ut autem *massa* hæc super vulnus est cataplasmata, sanatus est rex, quia postquam Christus patiendo agglutinavit sibi multitudinem electorum, qui omnes unum sunt, calcata morte, surrexit jam non reversurus in corruptionem. Sanatus est enim, quia gloria resurrectionis indutus est. Sequitur :

Vers. 22. — « Et dixit Ezechias : Quod erit signum quia ascendam ad domum Domini. »

Cum hoc dixisset rex, Isaias respondit ei, quod supra positum est voce Domini : « Hoc erit tibi signum a Domino, quia facit Dominus verbum hoc quod locutus est : Ecce ego reverti faciam umbram linearum (Apoc. iii, 7), » etc. Ezechias ascensus erat in domum Domini, quia Christus, a mortuis resurgens, ascendit in illam æternitatis domum, ubi nunc sedet in dextera Dei Patris. Sed hujus ascensionis fuit signum, quod decem lineis sol reversus est, quia dum in ejus morte et resurrectione patefierent arcana legis, datum est evidens indicium, quia ipse regna quoque cælorum reseraturus erat. Nam neque legem, neque cælum aperire poterat nisi sanctus et verus, « qui habet clavem David, qui aperit et nemo claudit, claudit et nemo aperit (Apoc. iii,

7). » Post cujus ascensionem quia gentes ad fidem venerunt, bene subditur :

CAPUT XXXIX.

« In tempore illo misit Merodach Baladan filius Baladan rex Babylonis libros et munera ad Ezechiam; audierat enim, quod ægrotasset et convalescisset. »

Quid enim per *Merodach*, qui interpretatur, *amar arrogantia* vel *amaritudinem immittens*, nisi magistros sapientiæ sæcularis designat, qui propter eandem suam sapientiam assumpserant nimiam arrogantiam et sequacibus suis immittebant amaritudinem arrogantia vel sapientiæ suæ? Qui et *Baladan* cognominatur, quod dicitur : *Venit sibi met judicans*, quia sapientes sæculi ad hoc venerunt, ut sibi met judicantes præferrent sua his quæ erant aliorum, de quibus recte Dominus ait : « Omnes quotquot venerunt, fures sunt et latrones (Joan. x, 8). » Atque *filius Baladan* est iste *Merodach*, quia hi, qui ex sapientibus mundi crediderunt, ex doctrina veterum sapientum erant primogeniti. *Rex quoque Babylonis*, id est *confusionis* dicitur fuisse *Merodach*, quia sapientes sæculi principes erroris fuerunt.

Hic ergo *Merodach misit ad Ezechiam*, id est ad Christum *libros* sanæ doctrinæ, et *munera* bonorum operum. Multi enim ex sapientibus gentium conversi libros optimos scripserunt, et munera suæ devotionis obtulerunt Christo, sicut Justinus philosophus, et Areopagita Dionysius, et Augustinus Aurelius. *Audierat enim* per apostolos iste *Merodach*, quod *Ezechias ægrotasset, et convalescisset*, id est Christus infirmitatem nostræ mortalitatis assumpsisset, et ad immortalitatis gloriam pervenisset. Sequitur :

Vers. 2. — « Lætatus est Ezechias super eis, et ostendit eis cellam aromatum, et argenti et auri, et odoramentorum, et unguenti optimi, et omnes apothecas supellectilis suæ, et universa, quæ inventa sunt in thesauris ejus. »

Lætatus est Christus super conversis gentilibus, et ostendit eis *cellam aromatum*, id est introduxit eos in Ecclesiam, quæ referta est aromatis virtutum. Quæ cella est et *argenti*, id est divini eloqui, atque *auri*, id est supernæ sapientiæ, et *odoramentorum*, quæ sunt orationes sanctorum, et *unguenti optimi*, id est unctionis Spiritus sancti. Unguentum enim optimum est Spiritus sanctus, quia prædicavit « Jesum a Nazareth, quomodo unxit eum Spiritu sancto Deus (Act. x, 38). »

Ἀποθήκη *Apotheca* vero græce, latine dicitur *repositorium* vel *reconditorium*. Quid autem *supellex* Ezechie designat, nisi virtutum ornamenta, et bonorum operum instrumenta varia? Quid ergo per apothecas *supellectilis* ejus, nisi congregationes fidelium intelligere debemus, sive mentes eorum, ubi recondita est multimoda virtutum *supellex*? Deinde quod per partes descriperat, generaliter adjungens *universa quæ inventa sunt in thesauris ejus*, omnia bona nuncupat : et cuncta hæc ostendit Christus conversis gentilibus. Sequitur :

« Non fuit verbum, quod non ostenderet eis Ezechias in domo sua, et in omni potestate sua. »

Domus ejus est Ecclesia. Potestas ejus est, de qua dicit : « Data est mihi omnis potestas in caelo et in terra (Matth. xxviii, 18). » Non fuit ergo verbum, quod non ostenderet eis in domo sua, et in omni potestate sua, quoniam omnia, quæ sunt in Ecclesia vel in caelo et in terra, prout nunc ea nosse debet pietas christianæ religionis, manifestavit eis, sicut ait : « Vos autem dixi amicos : quia quæcunque audivi a Patre meo, nota feci vobis (Joan. xv, 15). » Sequitur :

VERS. 3. — « Introivit autem Isaias propheta ad regem Ezechiam, et dixit ei : Quid dixerunt viri isti, et unde venerunt ad te? »

Vocatis ad fidem gentibus intravit Isaias, id est sermo propheticus ad Ezechiam, id est ad Christum locuturus de eis, quia tunc in eorum moribus impleri cœpit, quod de eorum conversatione dudum fuerant locuti prophetæ. De quibus quasi de ignotis interrogat, quia prophetæ velut incognitos habebant gentiles, quibus præsentialiter non loquebantur. Sequitur :

« Et dixit Ezechias : De terra longinqua venerunt ad me, de Babylone. » Longe erant gentiles a Deo in Babylone, id est dum in confusione erroris idolatriæ morarentur. Unde fertur adolescentior ex duobus fratribus, accepta portione substantiæ, abiisse « in regionem longinquam (Luc. xv, 12), » et ibi eandem substantiam suam dissipasse vivendo luxuriose, sed tandem, aliquando surgens, rediisse ad patrem suum. Venerunt igitur de terra longinqua, de Babylone gentiles, qui conversi sunt ab antiquis erroribus ad Christum. Sequitur :

VERS. 4. — « Et dixit : quid viderunt in domo tua? Et dixit Ezechias : omnia, quæ in domo mea sunt, viderunt : non fuit res, quam non ostenderem eis in thesauris meis. »

Omnia quæ sunt in domo Domini, id est in Ecclesia, viderunt conversi gentiles et agnoverunt, atque diligenter instructi sunt de omnibus. Non fuit res in thesauris ejus, quam non ostenderit eis, quoniam omnes divitias animæ et virtutum opes manifestavit eis. Sed jam videmus atque gemimus ex magna parte compleri quod sequitur.

VERS. 5. — « Et dixit ad Ezechiam Isaias : Audi verbum Domini exercituum : »

VERS. 6. — « Ecce dies venient, et auferentur omnia quæ in domo tua sunt, et quæ thesaurizaverunt patres tui usque ad diem hanc, in Babylonem : non relinquetur quidquam, dicit Dominus. »

Dies veniunt, atque jam cœperunt, de quibus ait Apostolus : « Quoniam in novissimis diebus instabant periculosa tempora, et erunt homines seipos amantes, cupidi, elati, superbi, blasphemæ, parentibus non obedientes, ingrati, scelesti, sine affectione, sine pace, criminatores, incontinentes, immites, sine benignitate, proditores, protervi, tumidi, volupta-

tum amatores magis quam Dei, habentes quidem speciem pietatis, virtutem autem ejus abnegantes (IITim. iii, 1-5). » Quantum igitur ad multitudinem hujusmodi pseudochristianorum, auferentur in diebus illis spiritaliter in Babylone omnia quæ sunt in domo Domini. Neque enim de infidelibus loquitur Apostolus hæc omnia, sed de his potius qui dicuntur Christiani, de quibus et Dominus ait : « Verumtamen veniens Filius hominis, putas, inveniet fidem super terram? » (Luc. xviii, 8.) Quid ergo mirum, si omnia quæ sunt in domo Domini dicuntur in Babylone tollenda, cum ipse Dominus in adventu suo vix inventurus sit fidem super terram?

Nec tamen ita dicendo negamus nonnullos tunc strenuissimos fore justos, sed de eorum multitudine loquimur, de quibus scriptum est : « Quoniam, abundante iniquitate, refrigescet charitas multorum (Matth. xxv, 12). » Omissis ergo paucis justis de reproborum copiosa, quæ tunc abundabit, multitudine sermo est, cum dicitur, quia tollentur in Babylone omnia quæ sunt in domo Ezechiae, id est in hac plebe Christiana, videlicet aromata virtutum, et fragrantia opinionis optimæ, et argentum divini eloquii, et aurum cœlestis sapientiæ, et odoramenta orationum, et cætera superius descripta.

Patres autem Domini prophetæ vocantur et patriarchæ, qui thesaurizaverunt in domo ejus usque hodie thesauros morum bonorum et sapientiæ, quia per eorum facta et dicta spiritalibus divitiis repletur Ecclesia. Sed omnes hi thesauri post paucos dies auferentur in Babylonem, id est in confusionem, quia per Antichristum omnia interioris hominis bona ducentur captiva. Non relinquetur quidquam, dicit Dominus, quia ille pestifer omnia corrumpet et destruet. Sed his de damno morum præmissis, de captivitate fidelium subjungitur :

VERS. 7. — « Et de filiis tuis, qui exibunt de te, suos generis, tollent, et erunt eunuchi in palatio regis Babylonis. »

Non ait : omnes filios tuos tollent, sed de filiis tuis tollent. Ubi satis apparet, non omnes tunc fideles seducendos esse. Omnes enim Christiani sunt filii ejus, sicut ipse demonstrat, cum dicit : « Nunquid possunt filii sponsi jejuna, quoadiu cum illis est sponsus? » (Marc. ii, 19.) Et bene dicitur : Qui exibunt de te, quia secundum Apostolum sumus « de carne ejus, et de ossibus ejus (Ephes. v, 30). »

De his ergo filiis nonnullos tollent prædicatores Antichristi, et facient eos eunuchos esse, id est absque mentis virilitate, in palatio regis Babylonis, id est in curia principis hujus sæculi, qui est Sathanas. Eunuchus namque est, qui mentis virilitatem, qua spiritalis filios gignere prædicando deberet, amisit. Unde per Moysen dicitur : « Quia non intrabit eunuchus, attritis vel amputatis testiculis et abscisso veretro Ecclesiam Domini (Deut. xxiii, 2). » Atteruntur enim testiculi ejus, cujus interna virilitas adversis comminuitur. Amputantur vero testiculi ejus cum veretro, cujus spiritalia virilia, quibus

Per Evangelium filios generare posset, auferuntur. **A** Sed quicumque talis est, intrare non valet Ecclesiam Domini supernam, quam soli ingrediuntur electi. Recte itaque dicitur, quia « de filiis tuis exhibunt, quos genueris, tollent, et erunt eunuchi in palatio regis Babylonis, » quoniam sub Antichristo multi seducentur ex Christianis, et adhærebunt enerviter obsequio regis intimæ confusionis. Sequitur :

VERS. 8. — « Et dixit Ezechias ad Isaiam : Bonum verbum Domini, quod locutus est. »

Bonum est, ut multitudo reproborum, quæ modo gravat Ecclesiam, tota per Antichristum separatur ab electis. Sequitur :

« Et dixit : Fiat tantum pax et veritas in diebus meis. »

Dierum nomine signari solet electorum conversatio, Salomone dicente : « Justorum autem semita quasi lux splendens procedit, et crescit usque ad perfectam diem (*Prov. iv, 18*). » Qui sunt ergo dies Ezechiae, id est Christi, nisi electi ejus, quibus ait Apostolus : « Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino ? » (*Ephes. v, 8*). *Fiat ergo pax in diebus istis, ut sit « in terra pax hominibus bonæ voluntatis (*Luc. ii, 14*), » ne spiritaliter expugnentur a rege Babylonis, et captiventur. Fiat in eis et veritas, ne sint ex illis, quibus per Antichristum Deus immittet operationem erroris, ut credant mendacio, sicut ait Apostolus : « Eo quod charitatem veritatis non receperint, ut salvi fierent (*II Thes. ii, 40*). » Licet enim justis persecutionem foris patiantur, semper tamen est in eis pax, quoniam in eis audire merentur : « Pax Dei, quæ exsuperat omnem sensum, custodiat corda vestra, et intelligentias vestras in Christo Jesu (*Philip. iv, 7*). » Quorum enim corda et intelligentias pax Dei custodit in Christo, in his recte pax fieri dicitur, quoniam a pace Dei nulla impugnatione hostili separantur. Et in his *tantum fit pax*, quia « non est pax impiis dicit Dominus (*Isa. xlviii, 22*). » *Veritas quoque fit in eis*, dum, veritatem facientes in charitate, crescunt in illo per omnia, qui est caput Christus. Sed quoniam tristitia de spiritali captivitate fidelium prædicta sunt, apte subjungitur electorum consolatio, cum dicitur :*

CAPUT XL.

VERS. 1. — « Consolamini, consolamini, popule meus, dicit Deus vester.

VERS. 2. — « Loquimini ad cor Jerusalem, et avocate (143) eam, quoniam completa est mania ejus, dimissa est iniquitas illius : suscepit de manu Domini duplicia pro omnibus peccatis suis. »

Considerans enim Dominus abominationem desolationis illius novissimæ, qui per Antichristum fiet, benigne suos inter adversa consolatur, dicens : « Consolamini, consolamini, popule meus. » Et ut consolationem qui jam perceperunt, alios consolari studeant, adjungit :

(143) Alias, *avocate*.

« Loquimini ad cor Jerusalem, et avocate eam. » *Ad cor* namque est loqui tristem blande consolando alloqui. Unde Ruth dixisse fertur ad Booz : « Consolatus es me, et locutus es ad cor ancillæ tuæ (*Ruth ii, 13*). » Huic autem loco consonat Apostolus, dicens : « Benedictus Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi, Pater misericordiarum, et Deus totius consolationis, qui consolatur nos in omni tribulatione nostra; sic ut possimus et ipsi consolari eos qui in omni tribulatione sunt, per exhortationem qua exhortamur et ipsi a Deo, quoniam sicut abundant passionem Christi in nobis, ita et per Christum abundat consolatio nostra (*II Cor. i, 3-5*). »

Nam quod ait Dominus : *Consolamini, consolamini, popule meus*, Apostolus dicit : « Qui consolatur nos in omni tribulatione nostra. » Et quod Dominus subdit : *Loquimini ad cor Jerusalem*, Apostolus adjungit : « Ut possimus et ipsi consolari eos qui in omni tribulatione sunt, » etc. *Loquimini igitur*, inquit, *ad cor Jerusalem*, id est Ecclesie, vel cujuslibet fidelis animæ inter adversa positæ, dicentes ea quæ cor ejus audire desiderat, et *avocate eam*, ut discedat ab iniquitate omnis qui invocat nomen Domini, quatenus humanæ conversationis prava studia deserens, terrenorum hominum, qui præ abundantia iniquitatis multi sunt, perditos mores non imitetur.

Quoniam in illa tribulatione novissima completa, id est finita est mania ejus, ea scilicet mania, de qua scriptum est : « Nolite solliciti esse in crastinum. Crastinus enim dies sollicitus erit sibi ipsi. Sufficit enim diei mania sua (*Matth. vi, 34*). » Tunc enim omnem corporeæ necessitatis sollicitudinem, quæ nunc appellatur mania, relinquere compelletur quique fidelis, et se ipsum in ovem occisionis deputare. Terminata est ergo tunc mania ejus, quia omnem mundi sollicitudinem abjiciet; et quia persecutionem patitur propter justitiam, dimissa est iniquitas illius, quam forte ante commiserat. *Suscipit namque de manu Domini duplicia pro omnibus peccatis suis*, quia et in corpore et in anima vehementissime cruciatus est pro omnibus peccatorum, præteritis delectationibus. « Erit enim tribulatio magna, qualis non fuit ab initio mundi usque modo, neque fiet (*Matth. xiii, 21*). »

Possunt tamen hæc super adventu Domini convenienter intelligi. Præcipua namque consolatio populi Dei fuit adventus Christi, quia ex quo patribus promitti cepit, multis sanctorum lacrymis desideratus fuerat. Unde senex ille Simeon erat « expectans consolationem Israel : et responsum acceperat a Spiritu sancto, non visurum se mortem, nisi videret Christum Domini (*Luc. ii, 25*). » Hanc ergo consolationem Israel, quæ per adventum Christi futura erat, offert propheta nunc eidem populo, dicens : « Consolamini, consolamini, popule meus,

dic: Dominus Deus vester; » atque subiungit, dicens ad apostolos : *Loquimini ad cor Jerusalem*, id est, ad cor plebis Judæorum, blande et rationabiliter ad pœnitentiam Dominicæ necis exhortantes eam. *Et avocate eam*, ab infidelitate ad fidem, a vetustate ad novitatem, *quoniam completa est malitia ejus*, occidendo Salvatorem, et *post dimissa est iniquitas illius* credendo in eum.

Ut autem intelligamus, quod sequitur : « Suscepit de manu Domini duplicia pro omnibus peccatis suis, » meminerimus in hoc corpore corruptibili, quod aggravat animam, vita nos misera vivere. Sed quia jam redempti per mediatorem sumus, et Spiritum sanctum pignus accepimus, beatam vitam in spe habemus, etsi rem ipsam nondum tenemus. « Spes autem, quæ videtur, non est spes. Quod enim videt quis, quid sperat? Si autem, quod non videmus, speramus, per patientiam expectamus (*Rom. viii, 24*). » In malis autem quæ quisque patitur, non in bonis quæ fruitur, opus est patientia.

Hanc ergo vitam, de qua scriptum est : « Nunquid non tentatio est vita humana super terram? (*Job. vii, 1*), » in qua quotidie clamamus ad Dominum : « Libera nos a malo (*Matth. vi, 13*), » cogitur homo tolerare etiam remissis peccatis, quamvis, ut in eam veniret miseriam, primum fuerit causa peccatum. Productior est enim pœna quam culpa, ne parva putaretur culpa, si cum illa finiretur et pœna. Ac per hoc vel ad demonstrationem debitæ miseriarum, vel ad emendationem labilis vitæ, vel ad exercitationem necessariæ patientiæ, temporaliter hominem detinet pœna, etiam quem jam ad damnationem sempiternam reum non detinet culpa. Bene itaque, cum dictum esset : « Dimissa est iniquitas illius, » subjunctum est : « Quoniam suscepit de manu Domini duplicia pro omnibus peccatis suis, » quia dum peccarat, et postquam peccare desiit, afflictionem præsentis vitæ sustinuit. Sequitur :

VERS. 3. — « Vox clamantis in deserto : Parate viam Domini, rectas facite in solitudine semitas Dei nostri. »

Interrogatus Joannes Baptista quis esset, respondit : « Ego vox clamantis in deserto : Dirigite viam Domini sicut dixit Isaias propheta (*Joan. i, 23*). » Joannes ergo vox dicitur, quia verbum præcedit. Sicut enim ex usu nostræ locutionis cognoscimus, vox ante sonat, ut verbum postmodum possit audiri. Adventum itaque Dominicum præcurrens, Joannes vox appellatur, quia per ministerium illius Verbum Patris auditur. Verbum est ipsa cogitatio, quæ adhuc intra secretum conscientiæ retinetur; vox vero sonus index cogitationis. Verbum quippe dicitur esse, quod intra animi silentium mente concipimus; vox autem, per quam verbum proferimus. Verbum etiam est ratio, quæ per vocem auditur. Sicut ergo quando verbum corde concipimus, necessaria est vox quasi quoddam vehiculum verbi, et licet ipsum verbum per oris sonum ad alium transferamus, tamen ad integrum etiam intra nos manet, id est, sic clausum

a loquente transfertur, ut tamen in sua sede teneatur; ita omnipotens Pater innotescere volens nobis sapientiam et Verbum, quod in principio erat Deus apud Deum, sicut ipse ait : « Eructavit cor meum verbum bonum (*Psal. xlii, 2*), » beatum Joannem quasi vocem, per quam ad nos Verbum suum proferret, assumpsit; et verbum illud, de illa cœlesti sede sic ad nos descendit, ut tamen in profundo paterni pectoris maneret, terrena visitans, et cœlestia non relinquens. Bene itaque Joannes vox dicitur, cuius, inchoante præconio, sacramentum redemptionis humanæ surda dudum cœpit audire mortalitas. *In deserto etiam vel in solitudine clamat*, quia derelictæ et destitutæ Judææ solatium suæ salutis annuntiat.

Vel per desertum et solitudinem designari potest destitutio boni. Vacua enim timore Dei pectora deserto squalentis eremi comparantur. Clamat ergo Joannes in deserto, dicens : « Parate viam Domini, rectas facite semitas Dei nostri (*Luc. iii, 4*), » quia « multos filiorum Israel convertit ad Dominum Deum ipsorum præcedens ante illum parare Domino plebem perfectam (*Luc. i, 16*). » Et nobis adhuc præcepit, ut in medio nationis pravæ et perversæ, id est, inter iniquos cum quibus degimus, viam in nobis ipsis Domino paremus bene vivendo, qui ait : « Si quis diligit me, sermonem meum servabit, et Pater meus diliget eum, et ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus (*Joan. xiv, 23*). »

Potest per viam actio designari, et per semitas cogitationes. Præcipit igitur nobis parare viam Domini, et rectas facere semitas ejus, quatenus et exteriorem conversationem nostram, et internas mentis nostræ cogitationes ei spiritaliter venienti præparemus.

Vel etiam prædicatoribus jubet parare viam Domini. Parat enim viam Domini, qui mentibus audientium gloriam ejus prædicat, ut eas et ipse post veniens per amoris sui præsentiam illustret. Parat quisque rectus prædicator viam Domini, quoniam verba exhortationis præcurrunt, atque per hoc veritas in mente suscipitur. Sequitur :

VERS. 4. — « Omnis vallis exaltabitur, et omnis mons et collis humiliabitur, et erunt prava in directa, et aspera in vias planas. »

Quid hoc loco vallium nomine, nisi humiles, et quid montium et collium nisi superbi homines designantur? In adventu igitur Redemptoris valles exaltatæ, montes vero et colles humiliati sunt, quia juxta ejus vocem « omnis, qui se exultat, humiliabitur, et qui se humiliat exaltabitur. (*Luc. xiv, 11*). »

Prava autem directa fiunt, cum malorum corda per injustitiam detorta ad justitiæ regulam diriguntur. Et aspera in vias planas immutantur cum immites atque iracundæ mentes per infusionem supernæ gratiæ ad lenitatis mansuetudinem redeunt. Quando verbum veritatis ab iracunda mente non recipitur, quasi asperitas itineris gressum pergentis

repellit. Sed cum mens iracunda per acceptam mansuetudinis gratiam correptionis vel exhortationis verbum recipit, ibi planam viam prædicator invenit, ubi prius, præ asperitate itineris pergere, id est prædicationis gressum ponere, non valebat. His de primo adventu Salvatoris dictis, mox de secundo subditur :

VERS. 5. — « Et revelabitur gloria Domini, et videbit omnis caro pariter, quod os Domini locutum est. »

Tunc enim *revelabitur gloria Domini*, quia « videbunt Filium hominis venientem in nubibus cæli cum virtute magna et majestate (*Matth. xxiv, 30*). » Nam quia *omnis caro* accipitur omnis homo, tunc, revelata gloria Domini, *videbit omnis caro pariter quod os Domini locutum est*, quando, apertis cælis, ministrantibus angelis, consedentibus apostolis, in sede majestatis suæ Christus apparuerit. Quem omnes electi a reprobis *pariter* videbunt, ut et justi de munere retributionis sine fine gaudeant, et injusti in ultione supplicii perpetuo gemant. *Videbit itaque omnis caro*, id est omnis homo *pariter quod os Domini locutum est* de gloria sanctorum et damnatione malorum. Sequitur :

VERS. 6. — « Vox dicentis : Clama. Et dixi : Quid clamabo? Omnis caro fenum, et omnis gloria ejus quasi flos agri. »

VERS. 7. — « Exsiccatum est fenum, et cecidit flos, quia Spiritus Domini sufflavit in eo. Vere fenum est populus. »

VERS. 8. — « Exsiccatum est fenum, et cecidit flos : verbum autem Domini manet in æternum. »

Vox, inquit, audita est Domini *dicentis* ad me : *Clama. Et dixi : Quid clamabo?* Et ait : *Omnis caro fenum*. Fides prophetæ probatur oraculo. *Clama*, inquit Dominus. Et propheta : *Quid clamabo?* Atque Dominus : *Omnis caro fenum*. Vide jubentis imperium, obtemperantis obsequium, interrogantis affectum, obsequentis oraculum. Credit enim qui quod clamaret exposcit, et quod credidit prophetavit. Antequam vero Christus venisset, qui nobis gloriam vitæ alterius innotuit, putabatur aliquid esse gloria hujus sæculi, vita carnis mortalis ; sed in eo didicimus, quam fragilis et caduca sit. Unde nunc vates, postquam ejus adventum annuntiavit, clamare jubetur, quia *omnis caro fenum, et omnis gloria ejus quasi flos agri*.

Et bene *caro* dicitur *fenum*, quia velociter ab hac vita succiditur, et arescit, ac sicut fenum viriditatem habet nascendo, et decorem pullulando, sed abscissum siccatur, et in pulverem redigitur : ita caro mortalis in pueritia viret, et in juventute nitet ; sed cum per mortem abscissa fuerit, pulvis efficitur.

Brevi quoque temporalis ejus gloria demonstratur, cum additur, quia *omnis gloria ejus quasi flos agri*. Iniquorum quippe gloria flori feni vel agri comparatur, quia carnis gloria, dum nitet, cadit ;

A dum apud se extollitur, repentino intercepta fine terminatur. Nam flos feni et odoratu delectat et visu, sed citissime gloriam suæ venustatis et suavitatis amittit, ideoque huic rectissime præsens carnalium felicitas assimilatur, quæ nullatenus esse diuturna valet.

Exsiccatum est fenum et cecidit flos, quia carnalium decor temporalis in fine consumitur. Quia *Spiritus Dei sufflavit in eo*, id est sententia districti Judicis vitam carnis quasi viriditatem feni arefaciens. « Vere fenum est populus quoniam tanquam fenum velociter arescet (*Psal. xxxvi, 2*). » — « Verbum autem Domini, » id est Christus « manet, in æternum (*I Petr. i, 25*) » in ea carne, quam suscitavit. Quid autem prædicatorum ejus inter eos, qui fenum sunt, agere debeant audiamus. Sequitur :

VERS. 9. — « Super montem excelsum ascende tu, qui evangelizas Sion : exalta in fortitudine vocem tuam, qui evangelizas Jerusalem : exalta, noli timere. Dic civitatibus Judæ : Ecce Deus vester. »

Super montem excelsum ascende tu, id est communem cæterorum hominum conversationem sublimiter transcede, ut ab infimis cogitationibus ad superna desideria, et a terrenis actibus ad virtutum exercitia conscendens, aliis exemplum appetendi sublimitia præbeas, *tu qui evangelizas Sion*, id est *speculam* provide circumspeditionis contra singulorum adventum vitiorum. *Exalta in fortitudine* robusti operis *vocem* tuæ prædicationis, qui *evangelizas Jerusalem*, id est visionem illius pacis perpetuæ. *Exalta in libertate vocem tuam, noli timere adversarios*, quia cito veniet pax quam annuntias. *Dic civitatibus Judæ*, id est Ecclesiis catholicæ confessionis : *Ecce Deus vester* jam jamque veniet dare vobis visionem pacis sempiternæ, qui temporaliter pro justitia pugnatis. Unde et additur :

VERS. 10. — « Ecce Dominus Deus in fortitudine veniet, et brachium ejus dominabitur : ecce merces ejus cum eo, et opus illius coram illo. »

In magna fortitudine veniet Dominus, et brachium ejus, id est virtus ejus, *dominabitur*, quia « cum venerit Filius hominis in majestate sua, et omnes angeli ejus cum eo, tunc sedebit super sedem majestatis suæ, et congregabuntur ante eum, omnes gentes (*Matth. xxv, 31*). » *Ecce merces ejus cum eo*, quia tunc dicet his, qui a dextris ejus erunt : « Venite, benedicti Patris mei, possidete regnum quod præparatum est vobis a constitutione mundi (*ibid. 34*). »

Et opus illius, id est opus mercedis erit coram ipso, quia pensabit et examinabit opus, cui tantam mercedem restituet, subjungens : « Esurivi enim, et dedistis mihi manducare (*ibid., 35*), » etc. Vel opus ejus, id est genus humanum, quod ipse condidit, erit coram eo, quando, sicut dictum est « congregabuntur ante eum omnes gentes. » — « Omnes enim manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat

unusquisque propria corporis, prout gessit, sive A bonum, sive malum (II Cor. v, 10). » Sequitur :

Vers. 11. — « Sicut pastor gregem suum pascet, in brachio suo congregabit agnos, et in sinu suo levabit, *fœtas* ipse portabit. »

Inter homines Dominus, corporaliter conversans, gregem ovium suarum pavit sicut pastor, dicens : « Ego sum pastor bonus, et cognosco meas, et cognoscunt me meæ (Joan. x, 14). » Pavit *gregem* prædicatione sua, et corpore ac sanguine suo adhuc pascere eum non cessat. Qui et *agnos*, id est mansuetos et innocentes ac simplices in *brachio* virtutis suæ congregavit, et congregat, atque complectendo portat, et in *sinu* pietatis suæ fovens, et pro-

tegens *levat*, atque *fœtas* oves, quæ propter filios infirmatæ sunt, clementer portat, id est sanctos doctores, qui eis quos spiritaliter genuerunt dicunt : « Facti sumus parvuli in medio vestrum, tanquam si nutrix foveat filios suos (I Thes. ii, 7). » Qui feminino genere nuncupantur et propter maternum affectum et charitatis viscera misericordemque infirmationem. Portat igitur *fœtas*, quoniam eos propensiori pietate sustentat, et sustollit atque prohibet, qui misericorditer infirmantur, ut infirmos lucrifaciant.

Tunc enim vere impletur, quod scriptum est, quia « virtus in infirmitate perficitur (II Cor. xii, 9). » Sed jam libelli hujus finem faciamus, ut in aliis opusculis sequentia tractemus.

LIBER SEXTUS.

SEQUITUR CAPUT XL.

Vers. 12. — « Quis mensus est pugillo aquas, et cœlos palmo ponderavit? Quis appendit tribus digitis molem terræ, et libravit in pondere montes, et colles in statera. »

Errorem idololatriæ propheta multipliciter improbaturus primo Deum docet esse incircumscriptum, et immensum, atque omnipotentem, et omnisapientem, ut, quantæ sit amentix lapideam vel metallicam imaginem Deum esse credere manifestius innotescat.

Quis mensus est, inquit, pugillo aquas, subaudi, nisi Deus, qui eas omnes pugillo suo includens mensus est? Et quis palmo cœlos ponderavit, nisi idem conditor, qui eorum latitudinem palmo suo sustentans ponderavit, ut orientalis pars et occidentalis ipsorum æqui ponderis essent, et aquilonaris non præponderaret australi, nec levior esset? Et quis appendit tribus digitis molem terræ, librans eam in medio aquarum, nisi summus Artifex? Et quis libravit in pondere montes, ut non ab alia parte magis terram gravarent quam ab alia, et colles in statera, ut æqui ponderis essent, suspendit, nisi Creator ipsorum?

Quantus ergo est iste, qui pugillo suo continens mensus est omnes aquas; et cœlos amplitudine palmi sustinens ponderavit, atque terram super aquas tribus digitis appendit? Immensus esse non dubitatur, qui hæc agere potuit, non quia ipse credendus sit habere corporea membra, sed quia per has similitudines intimatur magnitudo potentix divinitatis ejus. Mensus est enim pugillo aquas, quia virtute actionis suæ inclusit eas, et quantum voluit exuberare fecit vel minui. Et cœlos palmo ponderavit, quia larga potentia suæ operationis eos in æquitate disposuit. Et appendit tribus digitis molem terræ, quoniam trina virtute fundavit eam. Similiter montes et colles trina potentia operationis instituit, id est virtute, qua operatur Trinitas.

B Quod si moraliter hæc intelligi debent, per aquas bonorum mentes fidei prædicamenta sequentium designari solent, sicut ait superius : « Beati, qui seminati super omnes aquas (Isai. xxxii, 20). » Et Psalmista : « Vox Domini supra aquas (Psal. xxviii, 3). » Hoc igitur loco quid aquarum nomine, nisi electorum corda, signantur, quæ per intellectum sapientix auditum jam supernæ vocis acceperunt? De quibus recte dicitur : Quis mensus est pugillo aquas, subaudi : nisi solus Deus? Sancti enim, qui, sublevante spiritu, ad summa rapiuntur, quandiu in hac vita mortali sunt, ne aliqua elatione superbiant, dispensante manu Domini, quibusdam tentationibus reprimuntur, ut nequaquam tantum proficere valeant, quantum volunt; quia pugillo Dei in mensura constringuntur, pugillo suo eos Dominus metitur, quia sic ipsos modificat, ut unusquisque eorum nec infra minima negligens deficiat, nec ultra maxima superbiens tendat, nec minus conetur explere quam sufficit, nec plus arripiat quam cœpit, ne aut ad mensuram quam debet non perveniat, aut eandem mensuram deserens extra limitem cadat. Unde Corinthiis ait Apostolus : « Non in immensum gloriamur, sed secundum mensuram qua mensus est nobis Deus, mensuram pertingendi ad vos (II Cor. x, 13). » Recte ergo dicitur, quia mensus est Deus pugillo aquas.

Quid autem cœlorum nomine nisi mentes justorum exprimentur a cunctis terrenis contagiis intimo amore suspensæ, in quibus jam Dominus quasi in cœlestibus regnat? Cœlos igitur palmo ponderavit, quia sanctis virtutum copiam larga manu tribuens, qua suspenduntur, pondus adhuc infirmitatis, qua deprimuntur, non aufert. Ad ima namque trahit eos caro ne extollat spiritus; ad summa trahit spiritus, ne prosternat caro; et sic, certo moderamine sublevante et deprimente manu Domini, ut dum unusquisque eorum jam quidem interius ad summa rapitur, sed adhuc tentatur exterius, ne desperatio-

nis lapsum vel elationis incurrat, quoniam nec tentatio exterior culpam perficit, quia interior intentio sursum trahit, nec rursus interior intentio in superbiam elevat, quia tentatio exterior, dum gravat, humiliat, sed dum spiritus trahit, et caro retrahit, subtilissimo iudicii interni moderamine infra summa et supra infima in quodam medio anima libratur. *Cælos* itaque Dominus *palmò ponderavit*, sicut Salomon testatur, quoniam « spirituum ponderator est Dominus (*Prov. xvij, 2*). »

Quid vero per terram, nisi Ecclesia figuratur, quæ semen prædicationis suscipit, et fructum boni operis reddit? Dominus ergo *tribus digitis appendit molem terræ*, quoniam in gratia fidei suspendit gravitatem Ecclesiæ, ut quæ sursum sunt quærat, non quæ super terram. Nam propter divinam Trinitatem per *tres digitos* designatur fides, quamvis et dona Spiritus sancti nomine digitorum intelligi possint, sicut ait Psalmista : « Quoniam videbo cælos tuos, opera digitorum tuorum (*Psal. viii, 4*), id est sanctos, quos operata est gratia spiritualium donorum tuorum. His itaque *digitis*, id est gratia fidei, appenditur moles animæ nostræ, ut, terrena transcendens suspendatur in amore et contemplatione cælestium.

Quid autem *montes et colles* nisi sanctos expriment, qui per vite meritum cælestibus appropinquant? Salomon vero dicit, quia « pondus et statera iudicia Domini (*Prov. xvi, 11*) » sunt. *Libravit igitur in pondere montes, et colles in statera*, quia sanctos in iudiciorum suorum iusto moderamine, sicut supra dictum est, ad altâ suspendit. Sequitur :

VERS. 13. — « Quis adjuxit spiritum Domini, aut quis consiliarius ejus fuit, et ostendit illi? »

VERS. 14. — « Cum qui iniit consilium, et instruxit eum, et docuit eum semitam justitiæ, et erudit eum scientia, et viam prudentiæ ostendit illi? »

Quis adjuxit spiritum Domini? Subaudi : nullus, quia omnipotens est. *Aut quis consiliarius ejus fuit, et ostendit ei* quid agere debeat? subaudi : nullus, quia novit omnia, nec aliunde scientiam accepit, et ipse fons sapientiæ, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ et scientiæ absconditi. *Cum quo iniit consilium* ut instrueretur ab eo? subaudi : cum nemine, quoniam æternaliter omnia scit. « In quo etiam sorte vocati sumus, prædestinati secundum propositum ejus qui operatur omnia secundum consilium voluntatis suæ (*Ephes. i, 11*). » *Et quis docuit eum semitam justitiæ*, id est per quam viam subtilitatem justitiæ suæ duceret eis miserando quibus justum erat, et eis irascendo quibus juste irasci debeat? Subauditur nullus : quia secundum Apostolum, « Cui vult miseretur, et quem vult, indurat (*Rom. ix, 18*). » *Et quis erudit eum scientia?* Nullus, quia sine initio scit universa. *Et quis viam prudentiæ ostendit illi*, per quam incederet eligendo bona, et respuendo mala atque prudenter agendo per omnia? Nullus ei quidquam horum suggestit, quia per se ipsum omnia potest, et omnia scit. Sed cum tantæ magnitudinis atque potentiz ac sapientiæ

A Deus esse monstratus sit, videamus, quid illi, qui de eo falsa sentiunt, æstimentur apud eum. Sequitur :

VERS. 15. — « Ecce gentes quasi stilla situlæ, et quasi momentum stateræ reputatæ sunt ei : ecce insulæ quasi pulvis exiguus. »

VERS. 16. — « Et Libanus non sufficet ad succendendum, et animalia ejus non sufficient ad holocaustum. »

VERS. 17. — « Omnes gentes quasi non sint, sic sunt coram eo, et quasi nihilum et inane reputatæ sunt ei. »

Gentes idolis servientes reputatæ sunt ab eo quasi *stilla situlæ*, id est pro nihilo, sicut stilla aquæ decedens ex situla pro minimo ducitur a portante, quia velut a vase deciderunt ab Ecclesia fidelium in idolatriam. *Momentum* vero dicitur a motu, id est minima inclinatio libræ, et celerrima in alteram partem, quæ fit ex parvo pondere. *Gentes ergo reputatæ sunt Deo quasi momentum stateræ*, quod levi motu flectitur in quamlibet partem, quia mente sunt instabiles, et ab æquitate semper exorbitantes. Hoc etiam in libro Sapientiæ sic dicitur : « Quoniam tanquam momentum stateræ sic ante te est orbis terrarum, tanquam gutta roris, antelucani, quæ descendit in terram (*Sup. xi, 23*). » Pro minimo itaque æstimantur apud Deum universi, qui in mundo sunt, nequitiam sectantes. Sed et *insulæ maris* cum habitatoribus suis reputatæ sunt quasi *pulvis exiguus*, qui in radio solis cernitur ad magnitudinem Dei.

C *Libanus* autem est mons miræ altitudinis, arboribus abundans et uberrimis pascuis. Sed *Libanus* cum lignis et *animalibus* suis non sufficit ad holocaustum Domini, quia, etsi cuncta animalia, quæ pascuntur in Libano, immolentur ei, et ligna quæ ibi sunt omnia succiderentur ad comburenda holocausta, non satis esse possent ad placandam tantam majestatem. Hæc dicit, ut errorem gentilium destrueret, qui sanguine pecorum æstimabant se posse placare Deum in simulacris suis.

Quod autem præmiserat, quia gentes quasi stilla situlæ reputatæ sunt, adhuc innuit subdendo, quoniam omnes gentes quasi non sint, sic sunt coram eo. Nam quia recesserunt ab eo qui solus veraciter ait : « Ego sum qui sum (*Exod. iii, 14*), » merito sic esse dicuntur, quasi non sint, quoniam ad non esse tendunt per nequitiam, licet omnino nihil esse nequeant. Ostenso itaque, quia immensus est Deus omnipotens, et omnia novit, et quod omnes gentes pro nihilo reputatæ sunt ejus magnitudini, redarguit imprudentiam gentilium, subdendo :

VERS. 18. — « Cui ergo similem Deum fecistis? Aut quam imaginem ponetis ei? »

VERS. 19. — « Nunquid sculptile confavit faber, aut aurifex auro figuravit illud, et laminis argenteis argentiarius? »

Cum sit Deus incircumscribitus et incorporeus, cui fecistis eum similem fabricantes vobis ex materia deum? Aut quam imaginem ponetis ei, qui spiritus

est? *Nunquid faber conflatit aliquod sculptile simile ei qui mensus est pugilo aquas et cœlos ponderavit palmo? Aut aurifex auro figuravit illud simulacrum quod ei simile sit qui libravit in pondere montes et colles in statera? Aut argentarius laminis argenteis faciet ejus imaginem de quo dictum est: « Quis adjovit Spiritum Domini, aut quis consiliarius ejus fuit? » Nequaquam, quia sicut subditur:*

VERS. 20. — « Forte lignum et imputribile elegit artifex sapiens, et quærit, quomodo statuatur simulacrum, quod non moveatur. »

Ordo propheticae disputationis diligenter est intuendus, quia primo Deum omnia circumplecti et sustentare docet, deinde omnipotentem esse declarat eum, et sapientiam ejus esse incomprehensibilem, et quod ad immensitatem ejus omnes gentes quasi nihil reputentur; deinde opinionem illam, quæ de idolis erat, aperta ratione devincit, quod omnium Dominus, qui et incircumscribitus est, et immensus est, templis nequeat includi saxeis, aut imagine aliqua figurari, quod omnis beneficii largitor sanguine victimarum non egeat, aut placetur; quod omnium denique Creator et gubernator non possit hominis manu creari; quod postremo Deus, ad cujus homo imaginem est factus, non debeat in metallis et simulacris æstimari. Nam et Apostolus simili modo philosophatus est apud Athenienses, dicens: « Deus, qui fecit mundum et omnia, quæ in eo sunt, hic cœli et terræ cum sit Dominus, non in manufactis templis habitat, nec manibus hominum colitur indigens aliquo, cum ipse det omnibus vitam, et inspirationem et omnia (144) (Act. xvii, 24). » Et post pauca: « Genus ergo cum simus Dei, non debemus æstimare auro aut argento aut lapidi sculpturæ artis, et cogitationis hominis divinum esse simile (ibid. 29).

Juxta tropologiam vero possumus dicere, quod increpentur principes hæreticorum diversa idola de corde suo fingentes, quæ vel eloqui venustate quod interpretatur argentum, vel splendore auri, quod refertur ad sensum, vel ligno imputribili, quæ viliora sunt dogmata et perpetua putantur a fingentibus, et dialectica arte firmantur, ne moveantur, et corruant, sed solida radice consistant. Sequitur:

VERS. 21. — « Nunquid non scitis? nunquid non audistis? nunquid non annuntiatum est ab initio vobis? nunquid non intellexistis fundamenta terræ? »

Nunquid naturali ingenio non scitis, quia nulla creatura similari potest Creatori? Et si naturaliter hoc non potestis scire, nunquid saltem non audistis a prædicatoribus? Et nunquid hoc non annuntiatum est vobis ab initio? Quoties audistis, quia « in principio creavit Deus cœlum et terram (Gen. 1, 1), » ibi enim, quis esset Creator intelligere potuistis. « A magnitudine enim speciei et creaturæ cognosci-

biliter poterit horum Creator videri (Sap. xiii, 5). » *Nunquid etiam non intellexistis fundamenta terræ, quæ sunt ab eo condita, ut per hoc intelligeretis potentiam virtutis ejus. Sequitur:*

VERS. 22. — « Qui sedet super gyrum terræ, et habitatores ejus sunt quasi locustæ. »

Non ait: *Qui sedet super terram*, sed *super gyrum terræ*, id est: orbem terrarum, sedet enim super omnem terram pariter, qui super ambitum terræ sedere dicitur, cum et ipse replet orbem terræ. Per hoc igitur magnitudo ejus declaratur, et quia nullum simulacrum ei simile fabricari possit, ad cujus magnitudinem omnes habitatores orbis quasi locustæ, id est minimi. Non tamen juxta corpoream molem sedere super gyrum terræ putandus est, cum ipse sit Spiritus, sed quia ubique terrarum totus est, et ubique regnat. Sedi quippe cui præsidet, id est, gyro terræ interior et superior manet: interior scilicet per subtilitatem, et superior per potentiam: interior quia replet, superior quia regnat. Bene itaque dicitur: « Qui sedet super gyrum terræ. » Sequitur:

« Qui extendit velut nihilum cœlos, et expandit eos sicut tabernaculum ad inhabitandum. »

Cœlos extendit velut nihilum, id est, subtilissimos atque tenuissimos quasi fumum.

Et sicut tabernaculum expandit eos ad inhabitandum, ut sub eorum rotundo tegmine quasi in tabernaculo habitarent homines, et animalia reliqua. Sequitur:

VERS. 23. — « Qui dat secretorum scrutatores quasi non sint, iudices terræ velut inane fecit. »

Scrutatores, id est philosophos et sapientes sæculi dedit Dominus quasi non sint, quemadmodum Apostolus ait: « Ubi sapiens? ubi scriba? ubi conquistator hujus sæculi? nonne stultam fecit Deus sapientiam hujus sæculi? » (I Cor. 1, 20.) Sed et *iudices terræ*, qui Christianos injuste damnabant, *fecit velut inane*, potentiam eorum auferens. Hæc enim duo genera hominum, id est sapientes sæculi et iudices multum resistebant evangelicæ prædicationi, et idcirco specialiter de illis sententia divinitus proferri debuit. De quibus additur:

VERS. 24. — « Equidem neque plantatus, neque satus, neque radicans in terra truncus eorum. »

Nulla enim fortitudine corpus eorum in terra solidatum est, ut non facile subverti posset. Sequitur:

« Repente flavit in eos, et perierunt, et turbo quasi stipulam auferet eos. » *Repente flavit in eos* Dominus, id est ex improvise sententia judicis venit super eos, et per mortem a viriditate vitæ præsentis aruerunt; *et turbo* Dominicæ animadversionis rapuit eos ab hac vita, *velut stipulam*, aridos et inanes ad comburendum. Postquam vero Dominus opera

(144) Alias, ossa.

potentiæ suæ et magnitudinem suam declaravit, rursus eos qui se in aliqua imagine eum posse figurare putabant increpat, dicens :

VERS. 25. — « Cui assimilastis me et adæquastis, dicit Sanctus? »

Id est cui imagini me similem, et æqualem fecistis, qui tam magnus sum? Sequitur :

VERS. 26. — « Levate in cælum oculos vestros, et videte quis creavit hæc. »

Id est in cælum suspicite, et quis sit, qui ea quæ ibi sunt creavit, intelligite. Vani sunt enim omnes homines, quibus non subest scientia Dei, et de his, quæ videntur bona, non potuerunt eum qui est intelligere, nec operibus attendentes agnoverunt, quis esset artifex. « Invisibilia enim ipsius, a creatura mundi, per ea quæ facta sunt intellecta, conspiciuntur, sempiterna quoque virtus ejus et divinitas; ut sint inexcusabiles (Rom. 1, 20). Sequitur :

« Qui eduxit in numero militiam cælorum (145), et omnes ex nomine vocat. » *Militiam cælorum* stellas vocat, sicut ostendit Moyses dicens de quibusdam, « quia transgrediuntur pactum Domini, ut vadant et serviant diis alienis, et adorent eos, solem et lunam, et omnem militiam cæli (Deut. xvii, 2). » *Educit igitur in numero militiam cælorum*, quia certis temporibus sidera profert, ut luceant, et numerum eorum in sua sapientia continet. *Et omnes stellas ex nomine vocat*, quia ipse solus novit earum nomina. Hoc et per Psalmistam sic dicitur : « Qui numerat multitudinem stellarum, et omnibus eis nomina vocat (Psal. cxlvi, 4). » Sive *militiam cæli* angelos interpretari possumus, et omnes cælorum exercitus. Sequitur :

« Præ multitudine fortitudinis et roboris virtutisque ejus neque unum reliquum fuit. » *Neque unum* horum siderum *reliquum fuit*, id est nec unum defuit *præ multitudine fortitudinis ejus* qui creavit hæc. Multimoda namque est illa virtus, quæ sic omnia hæc operata est, ut nec unum deesset, et magnitudo fortitudinis ejus suo facit ordini semper cuncta servire. Sequitur :

VERS. 27. — « Quare dicis, Jacob, et loqueris, Israel : Abscondita est via mea a Domino, et a Deo judicium meum transivit? »

Decem tribus, quæ jam captivæ tenebantur in Assyriis, cum hæc Isaias loqueretur, præ nimietate malorum quæ patiebantur, ad hoc devenerant, ut æstimarent Deum ignorare quæ hic aguntur, dum se plus quam justum erat affligi putarent. Dicebat enim ille populus : *Abscondita est via mea a Domino*, id est actionem meam Dominus non videt : *et a Deo meo judicium meum transivit*, id est judicare me Deus omisit, quia indigne tot mala patior. Ac si diceret : Ad Deum terrena non pertinent, quia sedens in cælo non considerat, quid unusquisque nostrum faciat; et ideo non injuste hic affligimur,

(145) *Alias, eorum.*

A quia rectorem non habemus aut defensorem. Unde nunc divinitus increpatur, cum dicitur : « Quare dicis Jacob, et loqueris, Israel : Abscondita est via mea a Domino, et a Deo meo judicium meum transivit? »

Nostris quoque temporibus magna pars populi hujus, qui Christianus appellatur, similia loquitur, dum Deum existimat aut non videre tot iniquitates quæ hic aguntur, aut justo judicio permittere fieri. Dicit enim : *Abscondita est via mea a Domino*, qui suam conversationem ab eo conspici non æstimat : *et judicium suum a Deo* transisse loquitur, qui se nequaquam ab eo juste jam judicari in his, quæ patitur, putat. Qui et subsequentibus verbis increpatur, quibus dicitur :

VERS. 28. — « Nunquid nescis, aut non audisti : Deus sempiternus Dominus, qui creavit terminos terræ, non deficiet neque laborabit, nec est investigatio sapientiæ ejus? »

Qui viam tuam dicis a Domino absconditam, et judicium tuum a Deo transiisse, *nunquid* per te ipsum dicis, aut ab alio *non audisti*, quia *Deus*, qui *sempiternus* est *Dominus*, et *creavit* non solum ista, quæ cernis, sed et novissimos orbis terminos, ut omnia, quæ intra terminos ejus sunt, intelligatur creasse, *non deficiet*, cum sit æternus, *neque laborabit*, cum sit impassibilis, nec investigari potest ejus sapientia? Nam si ab eo transiisse judicium tuum dixeris, eum, qui creavit omnia, et dominatur universis æterna potestate, ac regit, et disponit omnia, defecisse putabis a consueta gubernatione cætorum, quasi in gubernando et disponendo laboraret, qui sine labore condidit omnia, et sine inquietudine regit universa. Et si viam tuam ab eo putaveris absconditam, æstimabis sapientiam ejus, qui novit æternaliter omnia, exiguum esse. Nam quod ipse nequeat deficere, comprobatur ex eo, quod subditur :

VERS. 29. — « Qui dat lasso virtutem, et his qui non sunt fortitudinem, et robur multiplicat. »

Quomodo enim deficiet aut laborabit, qui lassum confortat? Eos vero, *qui non sunt*, appellat illos, ut æstimo, de quibus ait Apostolus : « Quoniam ignobilia mundi et contemptibilia elegit Deus, et ea quæ non sunt, ut ea quæ sunt, destrueret (I Cor. 1, 28). »

D *Et his fortitudinem boni operis atque robur mentis Dominus multiplicat.* Quorum fortitudo consequenter ostenditur cum dicitur :

VERS. 30. — « Deficient pueri, et laborabunt, et juvenes in infirmitate cadent. »

VERS. 31. — « Qui autem sperant in Domino, mutabunt fortitudinem, assument pennas sicut aquilæ, current et non laborabunt, ambulabunt et non deficient. »

Pueri, id est adolescentes *deficient* labore, et *juvenes* infirmabuntur, id est qui inter sæculares magna incolumitate vigent, ac robustissimi sunt et agiles, fatigabuntur in laboribus suis, et infirmi erunt,

quia et florens ætas cito concidet, atque corpora robusta marcescent. *Qui autem sperant* non in suis viribus, sed in Domino, valentiores erunt omnibus viris sæcularibus

Mutabunt fortitudinem, quia qui prius erant fortes in carne, fortiores erunt in spiritali opere. Alia est enim fortitudo justorum, et alia reproborum. Justorum quippe fortitudo est carnem vincere, propriis voluptatibus contraire, delectationem vitæ præsentis exstinguere, hujus mundi aspera pro æternis præmiis amare, adversantem inimicum in corde superare. Reproborum vero fortitudo est transitoria sine cessatione diligere, contra flagella conditoris insensibiliter perdurare, ad inanem gloriam etiam cum detrimento vitæ pervenire, honorum vitam non solum verbis et moribus, sed etiam gladiis impugnare, in semetipsis spem ponere, iniquitatem quotidie sine ullo desiderii defectu perpetrare. Quam bene utramque fortitudinem propheta nunc complexus est, dicens: « Qui autem sperant in Domino, mutabunt fortitudinem! » Qui enim nequaquam sument, sed mutabunt, dixit, profecto patenter innotuit, aliam esse quæ deponitur, et aliam quæ inchoatur.

Assument autem pennas sicut aquilæ, quia contemplando volant. Currunt, et non laborabunt, quia velocibus magna celeritate prædicant. Ambulant, et non deficient: quia intellectus sui velocitatem retinent, ut tardioribus condescendant.

Vel qui nunc in bono opere fortitudinem habent, in resurrectione mutabunt fortitudinem, quia mortui resurgent incorrupti, et nos immutabimur (I Cor. xv, 52). — « Seminatur enim corpus in infirmitate, sed surgit in virtute (ibid. 43). »

Assument pennas, id est volatum ut aquilæ, quando rapiantur in nubibus obviam Christo in aera. *Currunt et non laborabunt*, quia « tunc saliet sicut cervus claudus (Sup. xxxv, 6). » Unde et per Malachiam eis, sicut jam sæpe diximus, promittitur: « Egrediemini, et salietis sicut vituli de armento (Malach. iv, 2). »

Ambulabunt et non deficient, quando « sequentur Agnum quocunque ierit (Apoc. xiv, 4). » Namque per illam immutationem detrahetur ab eorum corporibus omnis corruptibilitas, et tarditas, omnisque molestiæ sensus, et omnis fragilitas, ita ut quocunque voluerint ire, sine mora et difficultate possint, et agere quidquid placuerit. Cum itaque Deus tantam virtutem sperantibus in se tribuat, manifestum est, quia ipse non deficiet, neque laborabit. Sequitur:

CAPUT XLI.

Vers. 1. — « Taceant ad me insulæ, et gentes mutant fortitudinem. »

Insulæ, quæ procul in mari sunt, taceant ad me audiendum, ut jam non veteres errores loquantur, sed doctrinam meam auscultent. Atque gentes mutant fortitudinem sperantes in Domino, ut quæ fortes erant in carne, fiant fortes in spiritu; et quæ ser-

viant peccato, serviant nunc justitiæ. Sequitur:

« Accedant, et tunc loquantur, simul ad iudicium propinquemus. »

Accedant ad me per fidem, et tunc loquantur, sicut scriptum est: « Credidi, propter quod locutus sum (Psal. cxv, 10). » Qui enim longe est a Deo in errore, nescit recta loqui. *Simul ad iudicium propinquemus*, ut videntes in cordibus suis vel quæ bona perceperunt a me, qui omnibus vitam et inspirationem et omnia tribuo, vel quæ mala beneficiis meis perverse vivendo reddiderint,ificent me, et pravitates suas corrigant. Sequitur:

Vers. 2. — « Quis suscitavit ab oriente justum, vocavit eum, ut sequeretur? Dabit in conspectu ejus gentes, et reges obtinebit, dabit quasi pulverem gladio ejus et sicut stipulam vento raptatam arcui ejus. »

Vers. 3. — « Persequetur eos, transibit in pace, semita in pedibus ejus non apparebit. »

Judaicus populus vocatur oriens, quia de ejus carne ille natus est, qui sol justitiæ appellatur. Justus vero dicitur idem Salvator noster, « qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus (I Petr. ii, 22). » Ait ergo Pater: *Qui suscitavit ab oriente justum*, id est a Judaico populo Christum, nisi ego? Quem vocavit idem Pater, ut sequeretur se ad populos nationum, quia « non potest Filius a se facere quidquam, nisi quod viderit Patrem facientem. Quodcumque enim fecerit ille, hoc et Filius similiter facit: Pater enim diligit Filium, et omnia demonstrat ei quæ ipse facit (Joan. v, 19). » Jure ergo Pater vocare dicitur Filium, ut sequatur se in indifferenti operatione et inseparabili, quia Filius ex Patre est. Qui scilicet Pater dabit in conspectu ejus gentes, secundum quod legati populorum ad Holofernem dixisse feruntur: « Ecce nos servi Nabuchodonosor regis magni in conspectu tuo sumus: utere nobis, ut placet ante faciem tuam (Judith iii, 1-7). » Dabit ergo in conspectu ejus gentes, ut in omnibus utatur eis, prout libuerit. Et ipse reges obtinebit, id est superabit spiritaliter, et capiet, ut serviant ei, et adorent eum omnes gentes.

Gladium vero ejus appellat gladium spiritus, quod est verbum Dei (Ephes. vi, 17), et arcum ejus Scripturam sanctam, de qua ad corda hominum sicut ferientes sagittæ sic terrentes sententiæ veniunt quoniam « arcum suum tetendit, et paravit illum (Psal. vii, 13). » Pulvis autem et stipula levis et arida, quam ventus facile impellit, levitatem peccantium, qui vento tentationis agitantur, designat, quia peccator audire meruit: « Pulvis es, et in pulverem reverteris (Gen. iii, 19). » Et iterum de peccatore dictum est: « Stipulam siccam persequeris (Job xiii, 25). »

Dedit ergo Pater quasi pulverem gladio ejus, et sicut stipulam vento agitatam arcui ejus, quia prædicatio illius omnes paganos peccatores invenit, et aridos inanesque, et vagos, ut nullo pondere rationis aut veritatis ante eum stare valerent, sed levitate sua diffugerent. Quos ille gladio prædicationis

suæ fugientes *persequens* de loco ad locum, in doctolibus transivit *in pace*, cum jam, crescente fide, nullus auderet sanctis ejus bellum inferre. Et *semita in pedibus ejus non apparuit*, quia super inimicorum suorum colla, quocumque pergeret, calcavit, et velut terram non tetigit.

Vel in ejus conspectu reges et gentes colla submittent, et gladio illius ac sagittis adversæ potestates quasi stipula subjicientur et pulvis. *Persequetur eos* reges scilicet et principes gentium singularum, et *pertransibit in pace* ad pacem cunctos vocans, ut reconcilientur Deo. *Semita in pedibus ejus non apparuit*, id est viæ laborem non sentiet, nec aliquam imbecillitatis humanæ lassitudinem, sed « de torrente in via bibet, propterea exaltabit caput (*Psal. cix, 7*). » Sequitur :

VERS. 4. — « Quis hæc operatus est, et fecit vocans generationes ab exordio? Ego Dominus, primus et novissimus ego sum. »

Quis hæc, quæ supra dicta sunt, *operatus est*, nisi ego Deus Pater, qui et singulas generationes ab exordio mundi ad cognitionem meam vocavi? Ego Dominus operatus sum. Nam *primus et novissimus ego sum*, ideoque et in antiquis et in novissimis temporibus humanum genus vocavi ut sempiternus Dominus. Vocavi namque per angelos, per Noe, per Abraham, et per cæteros patriarchas, per legislatorem, per prophetas, per doctores in antiquis temporibus, et in novissimis per novæ gratiæ præcones. Sequitur :

VERS. 5. — « Viderunt insulæ et timuerunt, extrema terræ obstupuerunt, appropinquaverunt et accesserunt. »

Insulæ, id est remotiora loca Oceani *viderunt* gentes, quæ sunt in orbe, datas quasi pulverem gladio Justi mei, et *timuerunt*, quoniam « initium sapientiæ timor Domini (*Eccli. i, 16*). » *Extrema terræ*, id est limites mundi, audita prædicatione evangelica, *obstupuerunt*, et immanitatem peccaminum suorum exhorruerunt, atque damnationem, quæ talibus imminet, expaverunt. Et post timorem *appropinquaverunt* per fidem ad hunc Justum, qui gladio suæ prædicationis omnes trucidat, ut salubriter vulnerantur, et *accesserunt* per operationem. Sequitur :

VERS. 6. — « Unusquisque proximo suo auxiliabitur, et dicet fratri suo : Confortare. »

VERS. 7. — « Confortavit faber ærarius percutiens eum malleo, qui cudebat tunc temporis dicens glutino bonum esse, et confortavit eum in clavis, ut non moveatur. »

Unusquisque accedentium ad Christum auxiliabitur proximo suo, ut « qui audit, dicat : Veni (*Apoc. xxii, 17*). » Illa est enim vera charitas, quæ sic festinat ad Deum, ut non relinquat proximum. Et unusquisque firrior imbecilliori fratri suo dicet : *Confortare in Domino*, quia nihil sunt idola quæ deos esse putabas. *Confortavit enim idolum faber ærarius percutiens eum malleo, qui cudebat tunc tem-*

A poris, quando fiebant idola, *dicens glutino ferri vel æris* : *Bonum est*, id est bene fabricatum est : et postquam perfecit ipsum idolum, posuit in loco suo, et *confortavit in clavis*, ne aliquo impulsu moveretur aut caderet. Sic loquebatur qui aliquem gentilem nuper conversum confortare volebat in fide. Post gentium itaque conversionem alloquitur ipsam Ecclesiam de gentibus, et contra persecutionem infidelium corroborat, dicens :

VERS. 8. — « Et tu, Israel, serve meus, et Jacob quem elegi, semen Abraham amici mei. »

VERS. 9. — In quo apprehendi te ab extremis terræ, et a longinquis ejus vocavi te, et dixi tibi : Servus meus es tu, elegi te, et non abjeci te, » etc.

Nam spiritualis Israel sive Jacob est iste, de quo **B** nunc agitur, de quo et Apostolus ait : « Quicumque hanc regulam secuti fuerint, pax super illos et misericordia et super Israel Dei (*Galat. vi, 16*). » Hic est enim Israel Dei, id est populus credentium, quia qui ex fide sunt, hi filii sunt Abraham, qui est pater omnium nostrum sicut scriptum est : « Quia patrem multarum gentium posui te ante Deum, cui credidisti (*Rom. iv, 17*). » Populus ergo, qui ex gentibus ad fidem congregatus est, *semen Abraham* vocatur, sicut et Apostolus dicit : « Si autem vos Christi, ergo Abraham semen estis secundum promissionem hæredes (*Gal. iii, 29*). » In quo Abraham apprehensus est idem fidelium populus, sicut ostendit Apostolus, cum ait : « Provideus autem Scriptura, quia ex fide justificat gentes, prænuntiavit Abraham, quia benedicentur omnes gentes in te (*ibid. 8, 9*). »

C Hic itaque populus filiorum Abraham de toto orbe convocatus est. Cui ad fidem ingresso Dominus ait : *Servus meus es tu*, quia hunc specialiter obedientem reperit. Grande enim privilegium electionis est, cum Dominus aliquem præ cæteris dignatur appellare suum. *Elegi*, inquit, *te*, ut meus esses, *et non abjeci te*, licet in tentationes varias incideris. Vel primitivam Ecclesiam possumus nunc *Israel* accipere, quam *ab extremis terræ et a longinquis ejus vocavit* de universis nationibus congregans primum populum Judæorum. Sequitur :

VERS. 10. — « Ne timeas, quia ego tecum sum : **D** nec declines, quia ego Deus tuus. »

Ne timeas sævitiam persecutorum, *quia ego tecum sum*, qui te protegam, et opera tua dirigam : *nec declines* a via veritatis blandimento seductus infidelium, *quia ego sum Deus tuus*, qui te illumino. Sequitur : « Confortavi te, et auxiliatus sum tui, et suscepit te dextera Justi mei, » id est Christi. Hoc manifestum est. Sequitur :

VERS. 11. — « Ecce confundentur et erubescunt omnes qui pugnant adversum te. »

Erubuērunt hostes Ecclesiæ, quando fidelitas prævaluit, et infidelitas paulatim defecit cum adiutoribus suis. Unde et adhuc evidenter subditur :

« Erunt quasi non sint, et peribunt viri qui contradicunt tibi. »

VERS. 12. — « Quæres eos, et non invenies viros rebelles tuos : erunt quasi non sint, et veluti consumptio hominis bellantis adversum te. »

Id est velut si contra quilibet hómuncio conetur pugnare, et dum contra bellaverit, consumatur, et nihil fiat. Hic evidentissimum de exterminatione inimicorum Ecclesiæ prolatum est oraculum. Sequitur :

13. — « Quia ego Dominus Deus tuus apprehendens manum tuam, dicensque tibi : Ne timeas, ego adjuvi te. »

Ego sum Deus, qui apprehendo *manum tuam*, ut te sustentans deducam, et dicas mihi. « Tenuisti manum dexteram meam, et in voluntate tua deduxisti me, et cum gloria suscepisti me (Psal. LXXII, 24). » B Ego sum, qui dico tibi : *Ne timeas* ullum adversarium vel laborem quoniam *ego adjuvi te*. Sequitur :

VERS. 14. — « Noli timere vermis Jacob, qui mortui estis ex Israel. »

Vermis Jacob vocatur Ecclesia imitans illum, qui ait : « Ego sum vermis et non homo (Psal. XXI, 7). » Vermis enim sine semine procreatur, et illi sine semine corruptibili sunt generati, « qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, sed ex Deo nati sunt (Joan. I, 13). » Vermis conculcatur, sicut et Ecclesia tunc ab impiis conculcabatur, et abjecta erat. Vermis ore terram penetrat; sicut et Ecclesiæ sermo cõrda fidelium terebat. Hinc ergo vermi, id est Ecclesiæ Dominus præcipit, ne timeat adversarios. Cujus electi sunt huic mundo spiritaliter mortui, ut Deo vivant, sicut eis et ab Apostolo dicitur : « Mortui enim estis, et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo (Coloss. III, 3). » Et his quoque ne timeant, imperatur. Sequitur :

« Ego auxiliatus sum tui, dicit Dominus, et Redemptor tuus Sanctus Israel. »

Ego auxiliatus sum tui, dicit Dominus, ut omnes inimicos tuos per patientiam vinceres. Et Christus meus auxiliatus est tui, qui de suo sanguine redemit, et qui Sanctorum sanctus est, quem expectavit Israel, dicens : « Salutare tuum expectabo, Domine (Gen. XLIX, 18). » Sequitur :

VERS. 15. — « Ego posui te quasi plaustrum triturans novum habens rostra serrantia. »

Sicut in tritura *novum plaustrum habens rostra serrantia* super segetes ducitur, ut paleam conterat et grana eliciat, sic innovata per Christum Ecclesia linguas habens acutissimas super humanum genus incedit, ut electos purgando manifestet, et reprobos calcando conterat. Et bene plastro comparatur Ecclesia. Plaustrum et Ecclesia libris quatuor Evangelii portatur. et a sanctis prædicatoribus laborioso conamine per viam æquitatis ducitur. Sequitur :

« Triturabis montes, et comminues, et colles quasi pulverem pones. »

VERS. 16. — « Ventilabis eos, et ventus tollet, et

A turbo disperget eos, et tu exsultabis in Domino, et in sancto Israel lætaberis. »

Quid hoc loco per *montes et colles* nisi eos accipimus, qui ex sæculari potentia tument? *Triturabis* ergo, inquit, *montes*, id est conteres prædicando cõrda superbiorum sæculi potentum, et *colles*, id est principes elatos pones quasi pulverem, id est facies, ut se pulverem esse cognoscant.

Ventilabis, id est agitabis eos doctrina tua, et *ventus tollet*, id est vita præsens, quæ sicut ventus velociter transit, per mortem eos auferet, et *turbo* Dominicæ animadversionis *disperget*. Vita autem ventus appellatur sicut Job dicit : « Memento quia ventus est vita mea (Job VII, 7). » Et sententia judicis appellatione turbinis designantur, sicut et supra dictum est, quia *turbo quasi stipulam auferet eos*. Hostibus ergo fidei sublatis et pace data *tu exsultabis in Domino*, quia totum orbem tibi subjecit.

Vel hoc significat, quod prædicatio evangelica conterat adversarias potestates, et spiritalem nequitiam elevantem se contra scientiam Dei, quæ pro varietate superbix montes appellantur et colles, illisque sublatis, et turbinis more dispersis exsultet Israel in Domino. Rursus de gentium conversione sermonem inchoat, dicens :

VERS. 17. — « Egeni et pauperes quærent aquas, et non sunt; lingua ipsorum siti aruit. Ego Dominus exaudiam eos, Deus Israel non derelinquant eos. »

Egeni namque et *pauperes* vocantur gentiles internas divitias non habentes, qui quærebant *aquas* veræ scientiæ, sicut Æthiops ille, qui venerat adorare in Jerusalem, et revertebatur sedens super currum suum legens Isaiam prophetam. Sed non erant eis aquæ, sicut nec Æthiops aquam intelligentiæ valebat invenire, cui cum Philippus dixisset : « Putasne intelligis, quæ legis? » respondit : Et quomodo possum intelligere nisi aliquis ostenderit mihi (Act. VIII, 30). » *Lingua ipsorum siti aruit*, quia sermo veritatis ab ore eorum præ ignorantia recessit. Vel per diversos magistros et per diversa philosophorum dogmata quærebant aquas salubres, nec inveniebant, quia non erant ibi. Lingua eorum siti aruit sine lege et prophetis.

Sed *Deus Israel non eos penitus dereliquit* : *Ego Dominus exaudiam eos*, ut Cornelium, qui erat cum omni domo sua religiosus ac timens Deum, atque faciens elemosynas multas plebi, et deprecans Deum semper (Act. X, 2). »

Ego Deus Israel non derelinquam eos, quoniam « alias oves habeo, quæ non sunt ex hoc ovili, et illas oportet me adducere, et fiet unum ovile, et unus pastor (Joan. X, 10). » Sequitur :

VERS. 18. — « Aperiam in supinis collibus flumina, et in medio camporum fontes : ponam desertum in stagna aquarum, et terram inviam in rivus aquarum. »

Quid per supinos colles nisi hi designantur, qui-

bus ait Apostolus : « Si conresurrexistis cum Christo, A tamen jam juxta æthera verticem mentis attolunt. quæ sursum sunt quærite, ubi Christus est in dextera Dei sedens? » (*Coloss. III, 1.*) Nam cum Christus sit mons, recte colles vocantur, qui huic adhærentes cum eo sunt erecti, qui et supini, id est ad alta suspicientes sunt, dum ea, quæ sursum sunt, quærunt. In his ergo *collibus* fluvios prædicationis inter gentes Deus aperuit. Ecce enim in sanctis prædicatoribus et non ex Judæa progenitis per cunctam Ecclesiam toto orbe diffusam fluentia cœlestium mandatorum ubertim manant gentilium ore. Et in medio camporum, id est in medio populorum fontes novæ scientiæ patefecit, ut ad eos omnes sitientes pergant ac veritate plenas cordium suorum lagunculas reportent.

Desertum quoque, id est gentilem populum, qui B erat aridus et infructuosus, posuit in *stagna aquarum*, id est in ubertatem et profunditatem scientiarum veritatis : et *terram inviam*, id est eandem gentilitatem, per quam prædicator nullus ambulaverat, in *rivos aquarum*, doctrinæ cœlestis Sequitur :

VERS. 19. — « Dabo in solitudine cedrum et spinam, et myrtum, et lignum olivæ : ponam in deserto abietem, ulmum et buxum simul. »

VERS. 20. — « Ut videant, et sciant, et recogitent, et intelligant pariter, quia manus Domini fecit hoc, et Sanctus Israel creavit illud. »

De rationalibus arboribus promittit nunc sermo divinus, de quibus nunc dicit : « Ut videant, ut sciant, et intelligant pariter. » Et nos ergo rationaliter eas intelligere studeamus. Nam quia magni odoris est atque imputribilis naturæ cedrus, cedri nomine signantur hi, qui virtutes et signa operantur, qui dicere possunt : « Christi bonus odor sumus Deo (*II Cor. II, 15.*) » Quorum corda ita interno amore solidata sunt, ut ea jam terreni amaris putredo nulla corrumpat.

Per *spinam* vero signantur doctores, qui dum de peccatis ac virtutibus disserunt, et modo supplicia æterna minantur, modo cœlestis regni gaudia promittunt, sic audientium mentem dolore compunctionis perforant, ut ab eorum oculis quasi quidam sanguis animæ lacrymæ decurrant.

Myrtus vero temperativæ virtutis est, ita ut soluta membra temperando restringat. Per myrtum vero signantur hi, qui afflictionibus proximorum compati sciunt, eorumque tribulationem per compassionem temperant. Qui dum afflictis proximis verbum vel opem consolationis ferunt, eos ad statum rectitudinis restringunt ne immoderata tribulatione in desperationem solvantur.

Oliva quippe misericordes exprimit, quia et Græce *oleos* misericordia vocatur, et quasi olivæ liquor ante Dei oculos misericordiæ fructus lucet.

Abies vero, quia valde crescendo ad alta sustollitur, sanctos designat, qui in terrenis adhuc corpore positi mente jam cœlestia contemplantur, et quamvis nascendo de terra exterint contemplantur

Ulmus autem, quia proprium fructum non habet, sed tamen portare vitem cum fructu solet, eos exprimit, qui, dum terrenis curis inserviunt, nullum spiritualium virtutum fructum ferunt, sed tamen sanctos donis spiritualibus plenos sua largitate sustentant.

Buxus vero, quæ in altum non proficit, et quamvis fructum non gignat, viriditatem habet, eos designat in Ecclesia, qui adhuc ex ætatis infirmitate bona opera ferre non valent, sed fidem perpetuæ viriditatis ex imitatione Patrum tenent.

Post quæ omnia apte subditur : « Ut videant, et sciant, et recogitent, et intelligant. » Ad hoc enim cedrus in Ecclesia ponitur, ut quisquis odoramina virtutum a proximo trahit, ipso quoque ad donorum cœlestium desideria ignescat. Ad hoc spina ponitur, ut, qui prædicationis ejus verbo compunctus fuerit, ipse quoque aliorum corda prædicationis verbo compungere discat. Ad hoc myrtus ponitur, ut, qui in ardore tribulationis ab ore vel ab opere proximi compatiens temperamentum consolationis accipit, ipse etiam discat, quemadmodum afflictis proximis consolationis temperamentum proferat. Ad hoc oliva ponitur, ut qui alienæ misericordiæ opera cognoscit, discat et ipse indigentibus misereri. Ad hoc abies ponitur, ut qui vim contemplationis ejus cognoverit, ad contemperaanda æterna præmia succendatur. Ad hoc ulmus ponitur, ut, qui videt eum, C qui virtutum fructus habere non valet, spiritales viros sustentantem, ipse quoque sanctis ministrare studeat. Ad hoc buxus ponitur, ut, qui pueros fide virentes conspicit, infidelis esse erubescat.

Bene autem additur : *pariter*, quia cum diversi in Ecclesia hominum mores, diversi sint ordines, necesse est ut omnes simul discant, dum in ea spiritaliter viri diversæ qualitatis ætatis et ordinis ad imitandum simul videntur. Nam quid videre et intelligere debeant, subnectitur, scilicet : *Quia manus Domini exercituum fecit hoc*, ut in solitudine gentium prædictæ arbores crescerent, id est supradictæ sanctorum diversitates, ut in eis unusquisque, quod imitari debeat, inveniat. « Et sanctus Israel creavit illud, » quod dictum est de arboribus. Hæc est enim *nova creatura* (*II Cor. v, 17*), quam laudat, Apostolus. Post hæc ad eos gentiles sermo convertitur, qui noluerunt credere, præcipiens, ut de infidelitate, in qua permanere magis elegerunt, rationem reddant.

VERS. 21. — « Prope, inquit, facite judicium vestrum, dicit Dominus : afferite, si quid forte habetis, dicit rex Jacob. »

VERS. 22. — « Accedant, et nuntient vobis quæcunque ventura sunt. »

Prope facite judicium vestrum, quo judicatis bonum esse in idololatria permanere, id est huc ante me illud facite, et videamus, si justo judicio credere

espuitis. *Afferte* huc, si forte habetis aliquid justæ A
 ausæ, quare non vultis videre et scire, et recogire, et intelligere, quia ego præfatas arbores in
 olitudine vestra posui, ut eam odore suo totam
 despererent, et innovarent.

Vel si quid forte, id est si quid validum honestæ
 ofensionis habetis, *afferte* illud.

Accedant huc dii, quibus servire maluistis, et
 antient vobis quæ ventura sunt. Si enim dii sunt,
 bsque mendacio possunt ventura prædicere; quod
 i non possunt, liquet eos non esse deos. Nemo
 quippe ventura prædicere potest veraciter nisi Deus,
 juniani nec prophetæ prænosse valent nisi per spitum
 ejus. Ille enim solus, qui disponit omnia, scit
 quemadmodum sit dispositurus singula, et qui omnia
 quæcumque vult facit, solus novit quæ facturus
 sit, nisi revelare quid alicui voluerit. Deinde ad
 psos, qui dicuntur dii gentium versa locutione sub
 ditur :

« Priora, quæ fuerunt, nuntiate, et ponemus cor
 nostrum, et sciemus novissima eorum, et quæ ventura
 sunt indicate nobis. »

VERS. 23. — « Annuntiate quæ ventura sunt in
 futurum, et sciemus quia dii estis vos. »

Priora, quæ ante mundum fuerunt, *nuntiate* nobis,
 o dii gentium, si potestis, et ponemus in his cor
 nostrum, id est cogitabimus de eis, *sciemus novissima*
eorum, quia qui novit priora, scire potest et
 novissima. Et quæ post finem sæculi ventura sunt,
 annuntiate, et sciemus quia dii estis vos. Hæc enim
 scientia solius Divinitatis est. Quæ enim creatura
 nosse potest, quid antequam mundus iste condere
 tur, in rerum æternitate fuerit? Aut quis scire valet,
 quid post consummationem sæculi sit futurum?
 Unde et seraphim, qui per meritum dignitatis im
 mediate Deo assistunt, « faciem ejus et pedes velare
 (supra vi, 2) » dicti sunt, significantes omnes crea
 turæ abscondita esse priora et novissima. Bene ergo
 his, qui vocabantur dii gentium, dicitur quia si hæc
 annuntiaverint, sciatur quod dii sint, quia solius
 divinz scientiæ est, ista cognoscere. Unde quisquis
 hæc annuntiare nequit, manifestum est hunc non
 esse Deum.

Significatur etiam in hac sententia, quod post
 adventum Christi omnia idola conticuerunt. Ubi est
 enim Apollo Delphicus, et cæteri dæmones futurorum
 scientiam pollicentes, qui potentissimos reges dece
 perunt? Cur de Christo nil potuerunt prædicare,
 quomodo aliena vel mala vel bona potuerunt nun
 tiare? Quod si quis dixerit, multa ab idolis esse
 prædicta, sciendum quod semper mendacium jun
 xerat veritati, et sententias temperaverint, ita ut sive
 boni sive mali aliquid accidisset, utrumque posset
 intelligi. In eo quoque quod summa Divinitas ait :
 Ponemus cor nostrum, notandum est, quia unum cor,
 id est una voluntas et una sapientia demonstratur
 hæc Patris et Filii, et Spiritus sancti. Sequitur :

« Bene quoque aut male, si potestis, facite, et lo
 quamur et videamus simul. »

Diligentium sic inutiles sunt, ut non solum an
 nuntiare nequeant prima et novissima, sed etiam
 nec bene nec male possunt facere, quia « manus ha
 bent, et non palpabunt, pedes habent, et non ambu
 labunt (Psal. cxiii, 7). » Loqui etiam aut videre
 non valent, quia « os habent, et non loquentur,
 oculos habent, et non videbunt (ibid. 5). » Se
 quitur :

VERS. 24. — « Ecce vos estis ex nihilo, et opus
 vestrum ex eo quod non est : abominatio est, qui
 elegit vos. »

Idola sunt *ex nihilo*, quia qui facere vult idolum,
 fingit in corde illud quod nunquam fuit aut erit, et
 ad similitudinem actæ cogitationis suæ fabricat ima
 ginem. Bene ergo dicitur eis, quia « vos estis ex
 nihilo, et opus vestrum, » id est quod in deos estis
 fabricati, est *ex eo quod non est*, quia nullus Deus
 unquam similis fuit his imaginibus. *Abominatio*
 igitur, id est abjectio et detestatio est, *quicunque vos*
elegit colere. Sequitur :

VERS. 25. — « Suscitavi ab aquilone, et veniet ab
 ortu solis : vocabit nomen meum et adducet magi
 stratus quasi lutum, et velut plastes conculcans hu
 mum. »

Quid per *aquilone* nisi gentilitas designatur in
 fidelitatis frigore constricta? Hinc est enim, quod
 antiquus hostis sedem suam ad aquilonem ponere
 cogitavit (supra xiv, 13). Et quid per ortum solis
 exprimitur nisi Judaicus populus, in quo sol justitiæ
 secundum carnem natus primo fulgere cœpit,
 ac deinceps orbem totum illuminavit? *Suscitavi*
 ergo, inquit, ad fidem gentes *ab aquilone*, id est ab
 infidelitate, et per apostolos *veniet* ad eas Salvator
ab ortu solis, id est a populo Judæorum, qui splen
 dore fidei primitus est illustratus. *Suscitatus* erat
 Cornelius ab aquilone, quando continuis precibus et
 elemosynis insistebat, ac demum per Petrum verus
 sol accessit ad eum (Act. x). Sed et eunuchus
 Æthiops ab aquilone suscitatus venerat in Jerusa
 lem adorare, et per Philippum divinitus est illustra
 tus (Act. viii). *Vocabit*, inquit, *nomen meum*, quia
 in nomine Patris sui faciet omnia.

Et adducet magistratus quasi lutum, id est pote
 states hujus sæculi in lutum rediget prosternens
 omnem mundi gloriam. *Et sicut plastes*, id est tigu
 lus *conculcans humum* nova facit vasa, prout vult;
 ita et Christus conculcabit omnem sæculi fastum ut
 vasa misericordiæ juxta placitum suum componat
 qui per Jeremiam dicit : « Ecce sicut lutum in manu
 figuli; sic vos in manu mea domus Israel (Jer.
 xviii, 6). » Sequitur :

VERS. 26. — « Quis annuntiavit ab exordio, ut
 sciamus, et a principio, ut dicamus : Justus es?
 Non est neque annuntians, neque prædicens, neque
 audiens sermones vestros. »

Quis ex omnibus diis gentium *annuntiavit* hæc *ab*
exordio, sicut et ego dicens Abrahæ, quia « possi
 debit semen tuum portas inimicorum suorum, et be
 nedicentur in semine tuo omnes gentes terræ (Gen.

xxii, 17.) » Et quis ex illis annuntiavit hæc a principio ut, cum ea, sicut prænuntiavit fecerit, dicamus ei: *justus es*, qui, sicut prædixeras, omnia complesti? Nullus ex diis vestris hæc agere potest, sed ego solus hæc facio, qui solus sum Deus. Nam *neque annuntians neque prædicens* ventura quisquam ex illis est, *neque audiens sermones vestros*, si dixeritis ei: *justus es*, quoniam insensibilis statua nihil audire aut loqui valet. Multimoda ratione Dominus ostendere dignatur idola divinitatem habere non posse. Sequitur:

VERS. 27. — « Primus ad Sion dixit: Ecce adsum, et Jerusalem evangelistam dabo. »

Primus est, de quo legimus, quia « In principio erat Verbum (Joan. 1, 1). » Qui dixit ad Sion, id est ad populum Judæorum: *Ecce adsum*, quia « Verbum caro factum est, et habitavit in nobis, et vidimus gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti a Patre (ibid. 14); » dixit enim: *Ecce adsum*, quando se, qui exspectabatur adesse, præsentem innotuit. Qui quoniam Evangelium in Judæa prædicavit, recte de eo Pater adjungit, *quia Jerusalem evangelistam dabo*, id est prædicatorem Evangelii, qui ait: « Spiritus Domini super me, propter quod unxit me, evangelizare pauperibus misit me (Luc. iv, 18). » Evangelista namque boni annuntiator dicitur, et annuntiator boni Christus est, de quo legimus: « Quam pulchri super montes pedes annuntiantis et prædicantis pacem, annuntiantis bonum, prædicantis salutem (Isa. lxx, 7). » Misso autem hoc Evangelista in Jerusalem subjungit Pater de contemporaneis ejus:

VERS. 28. — « Et vidi, et non erat neque ex istis quisquam qui iniret consilium, et interrogatus responderet Verbum. »

Vidi, id est consideravi omnes homines qui tunc erant in terra, et non erat in eis quisquam qui iniret consilium, quemadmodum ad salutem pertinere posset, et interrogatus responderet verbum de sua conversatione. *Neque ex istis*, id est Jerosolymitis videlicet, ex Judæis erat quisquam qui hoc faceret. Nam et Judæi notitiam Scripturarum amiserant, atque consilium credenti in Christum vel bene agendi inire nolebant, et de his interrogati, quæ faciebant, respondere non poterant. Sequitur:

VERS. 29. — « Ecce omnes injusti, et vana opera eorum, ventus et inane simulacra eorum. »

Ecce omnes injusti, sicut ait Apostolus: « Causati sumus Judæos et Græcos omnes sub peccato esse, sicut scriptum est: Non est justus quisquam, non est intelligens, non est requirens Deum. Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt, non est qui faciat bonum, non est usque ad unum (Rom. iii, 9). » Tales erant omnes, quando Salvator in carne apparuit. *Et vana opera eorum*, quia pro temporali vita faciebant omnia. « Ventus et inane simulacra eorum. Scimus enim, quia nihil est idolum in mundo, et quod Deus nullus nisi unus (I Cor. viii, 4). »

A Sed inter tales, qualis Redemptor noster invenitur sit, audiamus. Sequitur:

CAPUT XLII.

VERS. 1. — « Ecce servus meus, suscipiam eum, electus meus, complacuit sibi in illo anima mea: dedi spiritum meum super eum, judicium gentibus proferet. »

VERS. 2. — « Non clamabit, neque accipiet personam, neque audietur foris vox ejus. »

VERS. 3. — « Calamum quassatum non conteret, et linum fumigans non exstinguet, in veritate educet judicium. »

VERS. 4. — « Non erit tristis neque turbulentus, donec ponat in terra judicium, et legem ejus insule exspectabunt. »

B *Ecce servus meus*, quem supra dedi Jerusalem evangelistam. *Servus enim hic appellatur ille*, « qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinanivit formam servi accipiens (Philip. ii, 6). » Et hic *electus ex omnibus*, « Hunc enim Pater signavit Deus (Joan. vi, 27). » In quo bene *complacuit sibi anima*, id est voluntas Patris, quia in omnibus hunc vidit. Quod autem interponit: *Suscipiam eum*, de gloria ejus assumptionis dicit. Suscepit namque eum « constituens eum ad dexteram suam in cælestibus supra omniem principatum et potestatem et virtutem, et dominationem, et omne nomen, quod nominatur non solum in hoc sæculo sed et in futuro, et omnia subjecit sub pedibus ejus (Ephes. i, 20). »

C *Dedi, inquit, spiritum meum super eum*. Sicut et testimonium perhibuit Joannes, dicens: « Quia vidi Spiritum descendantem quasi columbam de celo, et mansit super eum (Joan. i, 32). » Et bene *super eum* ait, quia de Filio hominis loquitur, quem et servum suum appellavit. Nam et secundum divinitatem non super Christum est Spiritus, sed in Christo, quia sicut Pater in Filio et Filius in Patre, ita et Spiritus sanctus in Patre et Filio. Non ergo secundum divinitatem super Christum est, quia non super se Trinitas est, sed super omnia; supra se autem non est, sed in se.

D Protulit autem Salvator *gentibus judicium* justæ discretionis, de quo dicitur, quia « non est judicium in gressibus eorum (Isa. lxx, 8). » Gressus enim vocantur operationes, quibus innituntur. Sed non est judicium in gressibus horum, quia actiones suas examinare negligunt, ut omnia cum judicio facientes mala devitent et bona operentur. Hujusmodi ergo judicium Dominus per apostolos suos gentibus edidit, verbum eis scientiæ largiens, quæ tenebantur erroribus.

Quod autem sequitur, quia *non clamabit, neque accipiet personam, neque audietur foris vox ejus*, ita legitur in Matthæo: « Non contendet neque clamabit, neque audiet aliquis in plateis vocem ejus (Matth. xii, 19). » Hoc igitur in mansuetudine morum ejus intelligendum est, quia non clamosa, neque contentiosa voce locutus est. In hoc etiam veri-

tas apparet, quia nullius personam accepit, ut alicui blandiretur, sed omnes prout decebat, increpavit. Modestia quoque illius ex eo demonstratur, quia nemo « foras per plateas vocem ejus audivit. » Neque enim otiosum unquam verbum protulit aut leve, sicut hi, qui elamant in plateis vanitatem sui cordis ostendentes. Vel *non audita est foris vox ejus*, quia non extra Galilæam atque Judæam vel Samaritaniam evangelium prædicavit.

Quid autem calami nomine nisi Judaici populi temporale regnum (146) designatur, nitens quidem exterius, sed interius vacuum? Et quia in eodem populo genus jam regale defecerat, atque regnum ejus alienigena possidebat, apte hoc regnum calamus quassatus vocatur. Quid vero per *linum* nisi ejus sacerdotium exprimitur, quod lineis vestibus utebatur! Quod quia in adventu Domini charitatis ardorem perdidit, quasi amisso jam igne fidei non ardens sed *fumigans* fuit. Incarnatus ergo Dominus calamum quassatum non confregit et *linum fumigans non exstinxit*, quia Judææ regnum, quod pene destructum jam fuerat, ejusque sacerdotium, quod ignem fidei non tenebat, non potestate judicii perculit, sed eum patientiæ longanimitate toleravit.

Sive *calamum quassatum non conteret*, quia in peccantes placabilis erit, atque veniam dabit peccatoribus. Et *linum fumigan. non exstinguet*, quia qui vicini erant extinctioni, ejus clementia servabuntur. Nam in secundo adventu *judicium educet in veritate*, quando reddet unicuique secundum opera sua. Vel etiam in primo adventu *judicium eduxit in veritate*, sicut ait: « In *judicium* ego in hunc mundum veni, ut, qui non vident, videant, et qui vident, cæci fiant (Joan. ix, 39). »

Qui non fuit *tristis neque turbulentus*, sed semper hilariter et mansuete suas actiones operatus est, donec poneret in terra *judicium*, id est donec omnes ad imitationem suam informaret, ut cum *judicio*, sicut et supra dictum est, cuncta faceret. Manifestum est autem, quia postea *tristis aut turbulentus non fuit*, sed de eo tempore, quo dubitari poterat, perhibuit propheta testimonium, sicut et evangelista, cum de matre ejus Virgine loqueretur, asseruit, quia Joseph non cognoscebat eam, « donec peperit Filium (Matth. i, 25), » quam certe nec postea cognovit. Tali enim genere locutionis frequenter utuntur divinæ Scripturæ. Postquam vero Dominus *posuit in terra*, id est in latitudine mundi, *judicium*, quo credentes in cum *judicant* omnia, quæ facere volunt, *perceperunt et insule*, id est remotiora loca Oceani, *legem, prædicationis ejus*, quam expectabant. Ad quem versa locutione Pater subjungit:

VERS. 5. — « Hæc dicit Dominus Deus creans cætos et extendens eos: firmans terram, et quæ germinant ex ea: dans *statum* populo, qui est super eam, et spiritum calcantibus eam. »

VERS. 6. — « Ego Dominus vocavi te in justitia,

et apprehendi manum tuam, et servavi te, et dedi te in *foedus* populi, in lucem gentium. »

VERS. 7. — « Ut aperires oculos cæcorum, et educes de conclusione vinctum, de domo carceris sedentes in tenebris. »

Dominus quidem *creans cælos*, extendit eos sicut tabernaculum ad inhabitandum, et ipse firmavit alta mole *terram*, ut non inclinetur in sæculum sæculi. Ea quoque, *quæ germinant ex illa* sicut arbores, firmat ipse, ut super stipitem suum erecta subsistant. Qui *et statum*, id est anhelitum, *dat populo, qui est super eam*, ut animaliter vivant, et *Spiritum sanctum calcantibus eam*, id est contemnentibus terrena.

Sed iste Dominus, qui talia facit, Christum alloquitur dicens, quia *vocavi te in justitia*, ut tu justus justificare mundum pergeres. Et *apprehendi manum tuam*, ut te confortans ducerem in voluntate mea, quia quidquid operatur Filius, operatur et Pater. Et *servavi te*, inquit, a peccato, et *dedi te in foedus populi*, id est in societatem amicitie multitudinis Hebræorum credentium, quorum erat cor unum, et anima una. Et *in lucem gentium dedi te*, ut illuminares hos, qui in tenebris et in umbra mortis sedebant, ut interiores *oculos cæcorum gentilium aperires*, ut lumen veritatis cernerent. Cæci namque erant gentiles, quia non accepta lege, quo ire debuissent, non viderunt.

Et *educeres*, inquit, *de conclusione cordis populum gentilem peccatorum suorum funibus vinctum, et de domo carceris cordis sedentes in tenebris errorum et ignorantie*. Nam omnis homo, per id quod male agit, quid sibi aliud quam conscientie suæ carcerem facit? Quia cum judicante Deo in malitiæ suæ cæcitate relinquitur, quasi intra semetipsum clauditur, ne evadendi locum inveniat, quem invenire non meretur. Sæpe enim nonnulli exire a pravis actionibus cupiunt, sed eorumdem actuum pondere premuntur, ita ut in malæ consuetudinis carcerem inclusi a semetipsis exire nequeant. Et quidem culpas proprias punire cupientes, hoc quod recte se agere æstimant, in graviora peccata vertunt, sitque modo mirabili, ut quod exitum putant, hoc inclusionem inveniant. Sic reprobus Judas cum mortem sibi post peccatum intulit, ad æternæ mortis supplicia pervenit, et pejus de peccato pœnituit quam peccavit. De hujusmodi ergo conclusione venit Salvator *vinctum ducere de tali domo carceris*, liberare missus est *sedentes in exterioribus tenebris*. Sequitur:

VERS. 8. — Ego sum Dominus, hoc est nomen meum: gloriam meam alteri non dabo, et laudem meam sculptilibus. »

Se Dominum nominari voluit, ut sibi omnia deservire monstraret, sicut et per Psalmistam ei dicitur: « Quoniam omnia serviunt tibi (Psal. cxviii, 91). » Cujus dominationis *gloriam alteri non dedit*, quia « unus Dominus, una fides, unum baptisma (Ephes. iv, 5). » Nam, sicut *dux fides seu plures*

(146) Desunt omnia in Garstensi codice usque ad: *Ejus alienigena*.

esse non possunt, vel duo baptismata; sic nec duo, nec tres domini sive numerosiores. Unus enim Dominus est Pater et Filius, et Spiritus sanctus. Qui *gloriam suam alteri non dabit*, id est ulli idolo, sicut æstimaverunt hi, qui incontaminabile nomen lapidibus et lignis imposuerunt, « Et mutaverunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, et volucrum et quadrupedum, et serpentium (Rom. 1, 23). » Tali enim imagini Dominus gloriam suam non dabit, sicut voluerunt isti « qui commutaverunt veritatem Dei in mendacium, et coluerunt, et servierunt creaturæ potius quam Creatori (ibid. 25). » Nam ut Pater ostenderet nequaquam Filium a gloria sua per hanc sententiam excludi, sed idola, subjunxit: *Et laudem meam sculptilibus*, subaudi non dabo. Filius enim non separatur a gloria Patris, qui ait; « Omnia, quæ habet Pater, mea sunt (Joan. xvi, 15). » Et: « Ego et Pater unum sumus (Joan. x, 30). » Sequitur:

VERS. 9. — « Quæ prima fuerunt, ecce venerunt: nova quoque ego annuntio: antequam orientur, audita vobis faciam. »

Primo fuerant ventura, quæ superius de adventu Salvatoris dicta sunt, ut ibi nostra salus inciperet. Sed hæc, inquit, jam *venerunt*. *Nova quoque vobis annuntio* secutura, id est apostolorum prædicationem, gentium vocationem. *Antequam orientur, audita vobis faciam*, ut non ea dubitetis esse ventura, sicut et hæc venisse jam cernitis. Nam quæ sint hæc *nova*, quæ vobis annuntio, declaratur cum

VERS. 10. — « Cantate Domino canticum novum, laus eius ab extremis terræ, qui descenditis in mare, et plenitudo ejus, insulæ et habitatores earum. »

Novum quippe *canticum* est præconium evangelicæ prædicationis, in qua res nova auditur, id est Incarnatio Christi, mors, et post resurrectionem ascensio, et Spiritus sancti missio, totiusque mundi vocatio. Hoc canticum ubique cantat Ecclesia, quoniam pro se Christum talia peregrisse jugiter recolit ac prædicat, depositoque veteri homine per gratiam baptismatis ipsa fideliter innovata est, et in novitate vitæ ambulat. Qui enim veterem adhuc conversationem servat, id est terrena diligit, vetus canticum resonat; qui vero æterna diligit, *novum canticum* cantat. Novus enim homo cantat canticum novum, non ille vetus, qui necdum Adæ peccata deponens in prævaricatione veteris hominis perseverat. *Novum* utique, quia nunquam aliquid simile visum est aut auditum; *novum*, quod nulla vetustate sordescat, sed semper in suæ dignitatis gratia perseveret.

Hoc itaque canticum totus orbis Deo cantare jubetur, ut et « ab extremis terræ laus ejus » resonet, secundum quod et in Psalmo dicit Ecclesia: « A fluvibus terræ ad te clamavi (Psal. Lx, 3). » Vel aliter intelligere possumus, quod dicitur: *Laus ejus*

ab extremis terræ. Sunt enim alii primi terræ, sunt alii novissimi. Qui sunt primi? Sapientes sæculi, nobiles, divites, optimates. Qui sunt extremi? « Stulta mundi elegit Deus, ut confundat sapientes, et ignobilia mundi, et contemptibilia elegit Deus, et ea quæ non sunt, ut ea quæ sunt, destrueret (1 Cor. 1, 27). » Ab his ergo extremis terræ laus Dei semper intonat.

Mare vero sæculum istud est amarum et turbulentum, in quod mare descenderunt piscatores hominum sagenam evangelicæ prædicationis mittere, de qua dicitur: « Simile est regnum cælorum sagenæ missæ in mari, et ex omni genere piscium congreganti, quam cum impleta esset, educantes et secus littora sedentes elegerunt bonos in vasa sua, malos autem foras miserunt (Matth. xiii, 47). » *Plenitudo* autem istius *maris* multitudo sæcularium vel gentilium; *insulæ* vero diversæ gentes vel regiones. Et his omnibus præcipitur, ut novæ laudis canticum Domino decantent. Sequitur:

VERS. 11. — « Sublevetur desertum, et civitates ejus, et in domibus habitabit Cedar. »

Sublevetur desertum, id est ad amorem supernæ patriæ cor gentilium erigatur, et *civitates* eorum in spem salutis æternæ mentem elevent. *Cedar* filius Ismael fuit, a quo et provincia nomen accepit, et qui de ejus progenie sunt, non in domibus, sed in tabernaculis habitare solent, et per deserta vagari. Interpretatur autem *tenebræ*, et significat gentilem populum, qui in tenebris errorum per hujus sæculi desertum vagus incedebat, sed per apostolos ad fidem conversus cepit in *domibus*, id est: in Ecclesiis, ut domesticus, manere. Sequitur:

« Laudate habitatores Petræ, de vertice montium clamabunt. » Qui sunt *habitatores Petræ* nisi qui in cordis sui duritia manent? Sed et isti ad laudandum excitantur per respectum novæ gratiæ. Prædicatores autem *de vertice montium* clamant, cum in culmine virtutum stantes ac terrena despicientes ad appetitum supernorum eos, qui in infimis animo degunt, convocant. Sequitur:

VERS. 12. — « Ponent Domino gloriam, et laudem ejus in insulis nuntiabunt. »

Prædicatores Domino *gloriam* ponunt in cordibus auditorum, atque prædicationes ejus laudem non solum in toto orbe; sed etiam in *insulis* maris procul annuntiant. Et quia post hæc Judex venturus est, ut reddat unicuique secundum opus suum, congrue subditur.

VERS. 13. — « Dominus ut fortis egrediatur, et sicut vir præliator suscitabit zelum. »

Qui enim prius egressus est sicut infirmus, secundo *sicut fortis egrediatur*, quando videbunt Filium hominis venientem in nubibus cum virtute magna et gloria. *Et sicut vir præliator suscitabit zelum* ulciscendi se de hostibus suis, quando, sicut et liber Sapientiæ dicit: « Accipiet armaturam zelus illius, et pugnabit cum illo orbis terrarum contra insensatum (Sav. v, 18). » Solet enim præliator, quando pugnat

turnus est contra suos hostes, zelum et iram in animo suo suscitare, ne per mansuetudinis spiritum parcat adversariis. Dominus ergo sicut vir præliator *zetum* suscitaturus esse dicitur, quia cum tali animo veniet ut inimicis suis non parcat. Sequitur :

« Vociferabitur, et clamabit, et super inimicos suos confortabitur. »

VERS. 14. — « Tacui, semper silui, patiens fui, quasi parturientis loquar : dissipabo, et absorbebo simul. »

VERS. 15. — « Desertos faciam montes et colles, et omne gramen eorum exsicabo. »

Qui quondam sicut agnus coram tondente se obmutuit, et non aperuit os suum, nunc *vociferabitur, et clamabit*; et qui suos hostes ita super se confortavit, ut ligari et flagellari posset ab eis et crucifigi, tunc, ut inimicos suos puniat, *confortabitur* super eos, dicens : « Tacui, semper silui, » etc. Sed quomodo *semper* siluit, qui per legem et prophetas, per Evangelium et apostolos clamare non cessavit? Siluit, quidem per iudicium, sed non siluit per præceptum. *Patiens* quoque nunc est, quia peccatores diu sustinet, ut resipiscant. *Parturiens* vero cum dolore ejicit, quod intus diu cum pondere portavit. Post longum ergo silentium sicut *parturiens* Dominus loquitur; quia, quod apud se nunc tacitus tolerat, in ultione quandoque iudicii quasi cum dolore manifestat. Qui semper siluerat, *sicut parturiens loquitur*, quia qui sine ultione diu facta hominum pertulit, quandoque cum fervore examinis quasi cum dolore mentis ostendet, quantæ animadversionis sententiam intus servaverit. Qui et dissipat in furore suo tunc omnes reprobos, et absorbet, id est in profundum abyssi iudiciorum suorum *immergit*.

Montes quoque tunc similiter *desertos* facit et *colles*, ut non remaneat in eis habitator. Quid enim per *montes et colles* accipitur nisi superbi principes hujus sæculi? Quid vero per habitatores montium nisi populus exprimitur, quem principes regendo portant? Nam sicut montes sustinent cultores suos, ita principes pondus eorum sustinent, quos regunt. *Desertos* ergo faciet Dominus in iudicio *montes et colles* quia superbis principibus omnem potentiam prælationis auferet. Sed *et gramen eorum* exsiccat, quoniam vetustatem carnalis actionis eorum arecere faciet, ut concremari possit. Hæc de secundo adventu suo Dominus locutus est, atque de his, quæ in primo (147) fuerat acturus, subjungit :

« Et ponam flumina in insulas et stagna arefaciam. »

VERS. 16. — « Et ducam cæcos in via quam nesciebant, et in semitis quas ignoraverunt ambulare eos faciam : ponam tenebras coram eis in lucem, et prava in directa. »

Flumina quippe posuit *in insulas*, quoniam fluenta Evangelii usque in remota Oceani loca manare fa-

cit; vel in universas gentes exuberare, ut gentes per *insulas* exprimantur. *Et stagna arefacit*, quia profunditatem scientiæ Judæorum, quæ in uno populo quasi in uno loco torpebat, exsiccat. *Arefacta* est enim sapientia Scribarum et Pharisæorum. *Via* vero ille est, qui ait : « Ego sum via (Joan. xiv, 6). » Semitæ autem prophetæ sunt. Unde et per Jeremiam dicitur : « Interrogate de semitis antiquis quæ sit via bona, et ambulate in ea, et invenientis refrigerium animabus vestris (Jer. vi, 16). » Antiquas enim semitas appellat prophetas, qui omnes unam viam singulariter bonam ostendunt, per quam ad refrigerium animarum perveniamus, id est ad Christum. Per hanc ergo viam, id est per hujuscemodi semitas Dominus cæcos gentiles ducit illuminatis cordibus eorum. Sive per viam scientiæ Dei et per semitas prophetales *ambulare* facit eos. Posuit enim *tenebras* veteris ignorantie *coram eis in lucem* veræ scientiæ, et *prava* eorum corda per iniquitatem distorta rectificavit. Sequitur :

« Hæc verba feci eis, et non dereliqui eos. »

VERS. 17. — « Conversi sunt retrorsum. »

Hæc, quæ dicta sunt, complevit nobis Dominus, et non dereliquit nos, sed est nobiscum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi (Matth. xxviii, 20). Nos vero beneficiis ejus ingrati *retro* sumus *conversi* ad vitia sæculi, de quibus nos liberaverat. Vel quod ait : *Conversi sunt retrorsum*, ad habitationem paradisi, quam peccando reliqueramus, potest forsitan intelligi. Post hæc de reliquiis gentilium, quæ in idololatria permanere maluerunt, subdit :

« Confundantur confusione, qui confidunt in sculptili, qui dicunt conflatili : Vos dii nostri. » Non ait eos dicere conflatili : « Tu es Deus noster, » sed : *Vos dii nostri*, sicut et illi dicebant de vitulo : « Isti sunt dii tui, Israel, qui eduxerunt te de terra Ægypti (Exod. xxxii, 4). » Qui enim idolum colit, unum Deum, qui verus est, deseruit, et pluribus diis, qui falsi sunt, se servum exhibuit. Illuminatis autem gentilibus ubique et directis atque cultoribus idolorum confusis, increpat Dominus Judæorum duritiam, cum subjungit :

VERS. 18. — « Surdi, audite, et cæci, intuemini ad videndum. » Atque de eodem populo subjicit :

VERS. 19. — « Quis cæcus nisi servus meus? et surdus, nisi ad quem nuntios meos misi? »

Cæcus quippe est ille populus, qui semper ex timore Deo servivit, quia lumen charitatis nescit : et *surdus*, quia prophetas ad se clamantes non audit. De quo et additur : « Quis cæcus, nisi qui venundatus est? quis cæcus nisi servus Domini? » Quis enim tam cæcus, quam qui peccando venundatus est, et se liberum æstimat? Cujus adhuc cæca visio et surda auditio increpatur, cum subditur :

VERS. 20. — « Qui vides multa, nonne custodies? qui apertas habes aures, nonne audies? »

(147) Codd., *imprimis* vel *in primis*.

Videbant enim in Scripturis multa, sed non custodiebant. Aures enim cordis apertas ad intelligendum multa habebat, sed ut faceret, audire nolebat. Unde et per Apostolum ei dictum est : « Qui alium doces, te ipsum non doces? qui prædicas non furandum, furaris? qui dicis non mœchandam, mœcharis? qui abominaris idola, sacrilegium facis? qui in lege gloriaris, per prævaricationem legis Deum inhonoras? (Rom. 11, 21). »

Sed hæc et de carnalibus, qui sunt in Ecclesia, possunt intelligi. Surdi enim sunt, qui verba Dei in aure cordis non percipiunt, inter cujusmodi surdos ipse clamat : « Qui habet aures audiendi, audiat (Matth. xi, 15). » Cæci vero sunt, qui terrenis lucris occupati damna, quæ intus patiuntur, non vident. Unde nunc talibus surdis præcipitur, ut auribus cordis audiant; et cæcis, ut ad videndum intueantur, qui non ad videndum intueri solent. Ad videndum quippe intueri est de his cogitare, quæ mentem illuminant. Nam ad non videndum intuetur, qui terrenis suum exercet ingenium. De quo recte subditur :

« Quis cæcus nisi servus meus? et surdus nisi ad quem nuntios meos misi? » Hic est servus, qui « non manet in domo in æternum (Joan. viii, 35). » Qui cæcus est, quia spiritalibus oculis non videt; et surdus, quia prædicatores sanctos auribus cordis non audit. Cui congruit, et quod additur? « Quis cæcus nisi qui venundatus est? Quis cæcus nisi servus Domini? » Hic enim carnalis est venundatus sub peccato, nec intelligit, quia peccando semetipsum diabolo vendidit. Et ipse, cum sit inutilis, servus Domini cæcus est, quia « servus nescit quid faciat dominus ejus (Joan. xv, 15). »

Sed cum subditur, qui *vides multa, nonne custodies*, monstratur iste servus esse et cæcus et videns. Cæcus quidem non videndo; videns autem non intelligendo. Simili modo cum adjungitur : *Qui apertas habes aures, nonne audies*, et surdus et audiens esse declaratur. Surdus namque ad faciendum esse manifestatur, sed aures habere apertas non ad intelligendum. Quicumque enim Scripturas intelligit, sed non facit, id est unusquisque mihi similis increpatur hoc loco, cum dicitur : « Qui vides multa, nonne custodies? qui apertas habes aures, nonne audies? » Sequitur :

Vers. 21. — « Et Dominus voluit, ut sanctificaret eum, et magnificaret legem, et extolleret. »

Vers. 22. — « Ipse autem populus direptus, et vastatus : laqueus juvenum omnes simul, et in domibus carcerum absconditi sunt. »

Dominus voluit, ut sanctificaret hunc servum, id est populum Judæorum vel etiam Christianorum carnalem, sed servus noluit ab eo sanctificari. Aut certe voluit Dominus, ut eum servus iste sanctificaret semetipso, juxta quod scriptum est : « Dominum exercituum sanctificate (suora viii, 15). » Vel : « Do-

minum Christum sanctificate in cordibus vestris (I Pet. iii, 15). »

Et voluit, ut sanctificaret (148), legem operando et extolleret intelligendo. Legem quippe « magnificat et extollit, quisquis in observatione celestium mandatorum ita proficit, ut et mens ejus ad altiora spiritalis intelligentiæ eleveatur. Sed piger servus legem magnificare negligit et extollere, quia Judæorum populus carnaliter eam intelligit vel observat, et Christianorum inanium iste populus nil magnum operatur, sed corde semper in infirmis reperit. Propter quod uterque populus ab inimicis suis direptus et vastatus est, ille quidem a Romanis, hic autem, quod gravius est, a malignis spiritibus. Sunt enim omnes laqueus juvenum, id est eorum, qui carnis ardore fervent, quia secundum Petri sententiam : « Pellicunt in desideriiis carnis eos qui paululum effugiunt (II Pet. ii, 18). » Laqueus juvenum omnes isti sæculares sunt, qui suis confabulationibus illiciunt eos ad peccandum, qui calore tentationum æstuant. Nam et « bonos mores corrumpunt colloquia mala (I Cor. xv, 33). »

Qui et in domibus carcerum absconditi sunt, quia in conscientiarum suarum tenebrosis latibulis, ubi tenentur a diabolo captivi, fraudem malitiæ suæ contegunt. Neque enim vere tales sunt, quales se foris ostendunt, sed tales potius, quales intus latent. Talibus a Domino dictum est : « Væ vobis Scribæ et Pharisei hypocritæ, quia similes estis sepulcris dealbatis, quæ aforis apparent hominibus speciosa, intus vero plena sunt ossibus mortuorum, et omni spurcitia : sic et vos quidem aforis apparetis hominibus justis, intus vero pleni estis hypocrisi et iniquitate (Matth. xxiii, 27). »

Hoc est itaque, quod in domibus carcerum absconditi esse dicuntur, de cujusmodi carceribus supra disseruimus. Sequitur :

« Facti sunt in rapinam, nec est qui eruat : in direptionem, et non est, qui dicat : Redde. »

Judæi populo Romanorum facti sunt in rapinam, et in direptionem, nec est qui eruat eos, vel dicat : Redde, quoniam adhuc tenentur captivi. Nonnulli etiam ex his, qui nomine censentur Christiano, facti sunt dæmonibus in rapinam, ut quidquid boni videbantur habere, diripiatur ab invisibilibus adversariis : nec est, qui eruat eos, quoniam justo Dei judicio relictus sunt in sua malitia. Deinde propheta in multitudine populi clamat et dicit :

Vers. 23. — « Quis est in vobis, qui audiat (149) hoc, audiat, et auscultet futura? »

Quis est in vobis, o Judæi, qui audiat hoc, quod de vobis indubitanter futurum verbo præteriti temporis dixi : « Facti sunt in rapinam, nec est qui eruat. » Qui enim hoc audierit, timebit peccare, ne fiat in rapinam. Nobis quoque dicitur : « Quis est in vobis, qui audiat hoc? » Quia in plebe christiana rarus auditor hujus sermonis invenitur. Rarus enim

(148) Ita uterque cod.

(149) Alias, attendat.

quisquam est, qui de animæ captivitate cogitet, et bona cordis invisibilibus adversariis diripientibus amittere metuat, atque illa, quæ se in futuro sæculo manent, sollicitè attendat, vel audire studeat. Sequitur :

VERS. 24. — « Quis dedit in direptionem [*vulg.*, directionem] Jacob et Israel vastantibus? Nonne Dominus ipse est, cui peccavimus? »

Populum Judæorum vastantibus Romanis dedit in direptionem ipse Dominus Jesus, qui peccaverant occidentes eum. Nos quoque propter peccata, quorum vobis consocii sumus, occultis adversariis, qui nos sensibilibus excrucient, futurum est ut tradamur, nisi pœnitentiam egerimus. Sequitur :

« Et noluerunt in viis ejus ambulare, et non audierunt legem ejus. »

Id est Judæi vel pseudochristiani noluerunt in viis ejus ire, aut legem, ut facerent, audire. Non autem : Nescierunt aut nequiverunt in viis ejus ambulare, sed noluerunt, ut non ex ignorantia vel infirmitate, sed ex superbia demonstraret eos peccasse, qui mandata Dei sciendo contempserunt, aut scire recusaverunt. Merito tales in direptionem dati sunt. Sequitur :

VERS. 25. — « Et effudit super eum indignationem furoris sui, et forte bellum. »

Super populum Judæorum Dominus indignationem suam per Romanos effudit, et validum bellum, sicut et in Psalmo dictum est : « Effunde super eos iram tuam, et furor iræ tuæ comprehendat eos. Fiat habitatio eorum deserta, et in tabernaculis eorum non sit qui inhabitet (*Psal.* LXXIII, 26). Unde et subjungitur :

« Et combussit eum in circuitu, et non cognovit : et succendit eum, et non intellexit. »

Combussit eum undique totam Judæam concremans, et succendit eum Jerusalem igne consumens. Sed populus iste qui sic combustus est, non cognovit cur hæc pateretur, nec intellexit quia propter necem Salvatoris ita succendebatur. Ut autem spiritaliter juxta superiorem sensum hæc intelligamus, sciendum est, quia indignatio vel ira Dei appellatur, a bonis actionibus infirmari, sicut scriptum est : « Ne quando irascatur Dominus, et pereatis de via justa (*Psal.* II, 12). » Si igitur irasci Dominus perhibetur, cum viam justitiæ homines perdunt, super eum indignationem furoris sui latius effundit, qui nolens in viis ejus ambulare, rectitudinis tramitem sciendo deserit.

Bellum quoque patitur, qui carnis suæ tentationibus impugnatur. Hoc tamen bellum quodammodo adhuc infirmum est. Sed forte bellum Dominus desuper effundit, quando superbum cor percussit, et judiciorum suorum gladiis opera ejus, quæ videbantur bona, terribiliter destruit. Forte bellum effundit, quando antiquum hostem justo judicio relaxat in viribus suis. Qui videlicet adversarius comburit eum in circuitu, et non cognoscit, et succendit eum, et non intelligit. Ipse enim Satan

facit, quod Dominus nunc facere dicitur, quia nihil facere potest diabolus, nisi a Domino potestatem acceperit. « Non est potestas nisi a Domino (*Rom.* XIII, 1). » Antiquus ergo deceptor potestate divinitus accepta comburit eum in circuitu, quem undique tentans undique vitiorum ignibus inflammat, Circuit enim ille nos singulos, et ab omni parte vitia suggerit. Offert oculis formas illices, et faciles voluptates, ut visu castitatem destruat; aures perca-nora musica tentat, ut vi soni dulcioris auditum solvat, et Christianum figorem molliat; linguam convicio provocat; manum injuriis lacessentibus ad petulantiam cædis instigat, ut fraudatorem faciat, lucra apponit injusta; honores terrenos promittit, ut cœlestes adimat; ostendit falsa, ut vera subripiat. Bene ergo de eo, quem ita diabolus undique tentans vitia inflammat, dicitur, quia *combussit eum in circuitu, et non cognovit : et succendit eum, et non intellexit.* Neque enim comburi se, qui sic comburitur, cognoscit, quia cæcatus mundanis voluptatibus spiritalia, quæ patitur, non intelligit.

Potest autem, quod additur : *Et succendit eum,* nec dicitur : *in circuitu,* ad interiorē hominem referri, ut quod dictum est : *Et combussit eum in circuitu,* de exteriorē homine intelligatur. Et foris igitur et intus est succensus, qui carnis ac spiritus bona vitiorum igne perdidit. Nam si per cordis munditiam libidinis flamma non exstinguitur, incassum quælibet virtutes oriuntur, sicut per Moysen dicitur : « Ignis ab ira mea exarsit, et ardebit usque ad inferos deorsum, comedet terram, et nascentia ejus (*Deut.* XXXII, 22). »

Ignis quippe terram atque nascentia ejus comedit, cum libido carnem atque per hanc omnia bene acta consumit. Nam quidquid prodit ex fruge rectitudinis, hoc nimirum concremat flamma corruptionis. Solo itaque libidinis igne totus homo concrematur et intus et foris, etiamsi cæterorum incendia vitiorum deessent.

Sed postquam hæc de reprobis, qui fidem tenere videntur, dicta sunt, ad electos sermo subsequens dirigitur. Aut certe vastatos per Romanos Judæorum fideles ex circumcissione, quos ad prædicandum per orbem sicut agnos inter lupos misit, alloquitur consequenter, dicens :

CAPUT XLIII.

VERS. 1. — « Et nunc hæc dicit Dominus creans te Jacob, et formans te Israel : Noli timere, quia redemi te, et vocavi te nomine tuo : meus es tu. »

Quotiescunque *Jacob* vel *Israel* cum additamento honoris ponitur, de spiritali Jacob intelligendum est. Ubi vero sine adjectione electionis dicitur, de carnali Jacob vel Israel accipi debet, de populo Judæorum seu de carnalibus, qui sunt in Ecclesia. Nunc ergo cum dicitur : « Hæc dicit Dominus creans te Jacob, et formans te Israel, electos Novi Testamenti cultores indubitanter Dominus alloquitur. Ipse quippe creavit eos, non solum ut essent, sed etiam ut justii essent. « Ipsius enim sumus, inquit,

creatura creati in Christo Jesu in operibus bonis (Ephes. 11, 10). » Et ipse formavit eos ad imaginem et similitudinem suam, ut forma bonitatis ejus cerneretur in eis. Quibus propter Catholicam unitatem velut uni loquitur, dicens : *Noli timere* adversa pati propter nomen meum, quia pretioso in sanguine meo redemi te, et *vocavi te* : *Meus es tu*, pro quo tam grande pretium dedi.

Sed fortasse quærat aliquis, cur omnipotens Deus electorum suorum adversarios temporaliter excre-scere permiserit? Ideo scilicet, ut malorum sævitia purgaretur vita honorum. Nunquam quippe Deus adversarios honorum esse permetteret, nisi etiam, quantum prodesse, videret. Nam dum injusti sæ-viunt, justi purgantur : et utilitati innocentie militat vita pravorum, dum hanc et premendo humiliat, et humiliando semper ad melius informat. Unde et Salomon ait : « Qui stultus est, serviet sapienti (Prov. 11, 29), » quia contra sapientis vitam dum stultus præminibus terrorem potestatis exercet, dum hunc laboribus fatigat, contumeliis lacerat, profecto hunc ab omni vitiorum rubigine utendo purgat. Stultus ergo sapienti et dominando servit, quem ad meliorem statum premendo provehit. Suos itaque Dominus temporaliter affligi permittit, sed inter adversa solatium suæ pietatis semper eis tribuit. Unde et nunc subdit :

VERS. 2. — « Cum pertransieris per aquas, tecum ero, flumina non operient te : cum ambulaveris in igne, non combureris, et flamma non ardebit in te. »

VERS. 3. — « Quia ego Dominus Deus tuus, Sanctus Israel, salvator tuus. »

Quam videlicet promissionem et secundum litteram sancti martyres esse veram frequenter experti sunt. Nam plerique eorum in aquis et fluminibus missi Deo sibi præsentem submergi non potuerunt aut lædi; plerique deambulantes in igne non valuerunt aduri, neque vel capillum eorum flamma cremando non tetigit. Sed quia nonnulli eorum in aquis vel ignibus consumpti sunt, debemus spiritaliter magis hanc promissionem intelligere, ne in aliquo falsa videatur.

Aquarum namque vel fluminum appellatione designantur tribulationes, sicut per Salomonem dicitur : « Aquæ multæ non potuerunt extinguere charitatem, nec flumina obruent illam (Cant. viii, 7). » Ignis autem vel flamma passionis ardorem exprimit, sicut Apostolus docet : « Quorum, inquit, animalium inferitur sanguis pro peccato in sancta per pontificem, horum corpora cremantur extra castra. Propter quod et Jesus, ut sanctificaret per suum sanguinem populum, extra portam passus est (Hebr. xiii, 11). » Cum enim crematio illa corporum animalium passionem Domini præfiguraverit, patet, quid ignis mystice designet.

Ait ergo : *Cum transieris per aquas*, id est per

A tribulationum fluctus, *tecum ero*, ut te custodiam, et *flumina*, id est rapidi impetus tribulationum non operient, id est non submergent te, quia non superabunt. *Cum ambulaveris in igne*, id est in ardore sævientium passionum, non combureris in anima, quia spiritale refrigerium intrinsecus dabo (150) : et *flamma*, id est furor persecutorum non ardebit in te, qui non pertinget ad animam tuam, licet in corpore sæviat. Ego enim sum Dominus Deus tuus, quem contra falsorum deorum cultores in passione confiteris, et ego Sanctus sanctorum, quem expectavit Israel. Qui et *Salvator tuus* sum, quoniam a præsentibus malis te eripiens ad æternam salutem perducam

B Vel aquæ et flumina sunt actiones sæculi. Et illos flumina operiunt, quos actiones hujus sæculi mentis perturbatione non confundunt. Nam qui Spiritus sancti gratia tenentur in mente, transeunt aquas; et tamen fluminibus non operiuntur, quia et inter medias populorum catervas sic peragunt gressus sui itineris, ut non submittant actionibus caput mentis. Sequitur :

« Dedi propitiationem tuam Ægyptum, Æthiopiam et Saba pro te. » Ægyptus dicitur *tenebræ* vel *tribulatio*. Æthiopia vero et nigros populos mittit, et interpretatur *caligo*. Saba autem *captivitas* vel *retia* dicitur. Et quid per Ægyptum et Æthiopiam et Saba designatur nisi gentilitas, quam antiquus hostis in errorum caligine positam tribulabat, et in reticulo suo captivam tenebat? Ait ergo ordiui prædicatorum Dominus : « Dedi propitiationem tuam Ægyptum, Æthiopiam et Saba pro te. » Ac si diceret : Hanc tibi misericordiam et propitiationem dedi, ut gentilem populum pro te salvarem. Sequitur :

VERS. 4. — « Ex quo honorabilis factus es in oculis meis, et gloriosus, ego dilexi te. »

Israel iste *honorabilis et gloriosus* coram Deo factus est, ex quo per totum orbem prædicare cepit et ubicunque signis coruscare, universasque gentes convertere. Et extunc præcipue dilexit eum Dominus, licet et antea eum dilexisset, sed tunc eum diligere forsitan non videbatur, quem inter persecutores miserat. Sequitur :

D « Et dabo homines pro te et populos pro anima tua. » Hoc est, nisi fallor, quod Salomon ait : « Pro justo dabitur impius, et pro rectis iniquus (Prov. xxi, 18). » Et rursus : « Justus de angustiis liberatus est, et tradetur impius pro eo (Prov. xi, 8). » Unde et adhuc contra persecutores hunc electum Israel corroborat subdendo :

VERS. 5. — « Noli timere, quoniam ego sum tecum. »

Fecundamque protem fidelium ei pollicetur, cum subjungit : « Ab oriente adducam semen tuum, et ab occidente congregabo te.

VERS. 6. — « Dicam aquiloni : Da, et austro : A Noli prohibere. »

Manifeste enim hoc loco demonstravit Ecclesiam a quatuor mundi partibus fuisse congregandam. Unde et ad ultimum fideles etiam ab extremis orbis limitibus venturi declarantur, cum subditur :

« Affer filios meos de longinquo, et filias meas ab extremis terræ. »

Quod si spiritaliter hæc intelligenda sunt, quid per orientem accipitur nisi populus Judæorum, qui primus lumen cognitionis divinæ habuit, et Solem justitiæ mundo protulit? Et quid per occidentem nisi populum gentilium, qui per amorem caducorum in occiduis erat, et prope mundi terminum velut in sine diei solem justitiæ Christum accepit? **A** *Ab oriente ergo semen Ecclesiæ adducitur et ab occidente, quia fideles et a circumcissione et a præputio veniunt.*

Per aquilonem quoque gentilitas designatur, quæ velut in sinistra et glaciale, tenebrosa que regione posita fuit in infidelitate. Per austrum vero Judæa figuratur, quæ quasi meridiano sole incaluit, quia Redemptore in carne apparente fervorem fidei prima suscepit. Aquiloni ergo dicitur : *Da*, cum offerre Deo fidei suæ munera gentilitas imperatur. Austro jubetur, *ne prohibeat*, quia Hebræis in fide consistentibus præcipitur, ne vitam gentilium repellendo contemnant. Voluerunt enim, primo **C** gentiles respuere sicut Actus apostolorum satis declarant.

De longinquo autem filios suos afferri Dominus imperat, ut filius, qui in regionem longinquam abiit, ubi luxuriose vivendo bona sua dissipavit, redeat ad patrem suum (Luc. xv). Sed et filias suas, id est infirmas et contemptibiles personas ab extremis vilitatibus terræ jubet afferri, quoniam « infirma mundi elegit Deus, ut fortia confundat; et ignobilia mundi et contemptibilia elegit, et qua non sunt, ut ea quæ sunt, destrueret (I Cor. 1, 27). » Hæc sunt enim filia: venientes ab extremis terræ. Sequitur :

VERS. 7. — « Et omnem, qui invocat nomen meum, in gloriam meam creavi eum, et formavi, et feci eum. »

Omnem qui invocat nomen ejus creavit in gloriam suam Dominus. « Omnis enim quicumque invocaverit nomen Domini salvus erit (Rom. x 13). » Invocat autem nomen ejus, qui cor suum mundat, et ejus adventum tota devotione precatur ad se ipsum. Quicumque ergo taliter agit, Deus illum creavit in justitia et sanctitate veritatis in gloriam suam renovatum spiritu mentis suæ.

Formavit eum ad similitudinem suam, quia bonitatis suæ formam expressit in eo. Et justum fecit eum. « Ipsius enim sumus factura creati in Christo Jesu in operibus bonis, quæ præparavit Deus ut in

illis ambulemus (Ephes. 11, 40). » Quia vero « cæcitas ex parte contigit in Israel, donec plenitudo gentium intraret (Rom. xi, 25), » recte subjungitur :

VERS. 8. — « Educ foras populum cæcum, et oculos habentem, surdum, et aures ei sunt. »

Missus est foras iste cæcus et surdus Judæorum populus, et gentes ad fidem loco ejus ingressæ sunt. Unde et subditur :

VERS. 9. — « Omnes gentes congregatæ sunt simul, et collectæ sunt tribus. »

Universitas enim gentium in una fide congregata est, et de cunctis tribus Israel multitudo credentium collecta est. His itaque prænuntialis errorem gentilium Dominus arguit, qui Deos esse putabant eos, qui nihil horum prædicere poterant, cum subdit :

« Quis in vobis annuntiet istud, et quæ prima sunt, audire nos faciet? Dent testes eorum, et justificentur, et audiant et dicant (151). » *Quis, inquit, ex diis vestris annuntiet in vobis, o gentiles de gentium et Judæorum unifica societate? Et quæ prima sunt, id est ea quæ Salvator in carne gesturus est, quis ex diis vestris audire vos faciet? Subauditur nullus. Ipsi dii vestri dent testes eorum, quæ prima sunt, si annuntiant ea, sicut ego prophetas et apostolos do testes eorum, quæ annuntio. Et justificentur in verbis suis, cum vera prædicere cognoscunt, sicut et ego justificor in sermonibus meis. Et audiant ea, quæ sibi objiciuntur, et dicant, id est respondeant. Nam si vere dii sunt, hæc omnia debent agere. Redargutis autem infidelibus, qui tales deos colebant, alloquitur fideles Dominus ostendens hæc omnia se fecisse, sicut Deum decebat. Nam sequitur :*

VERS. 10. — « Vere vos testes mei, dicit Dominus, et servus meus quem elegi, ut sciatis, et credatis mihi, et intelligatis, quia ego ipse sum. »

Vos, inquit, o apostoli et credentes estis verborum meorum testes et divinitatis meæ; et ille « qui, cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens (Philip. 11, 6), » testis meus est, quem ad hoc ipsum præ omnibus elegi, ut per eum sciatis quod de me mortalibus est sciendum, et indubitanter mihi credatis per omnia, et intelligatis quia ego ipse sum immutabilis æternaliter permanens. Sequitur :

« Ante me non est formatus Deus, et post me non erit. »

Ante me non est formatus aliquis ex his, quos gentiles in deos sibi formant, quia ego sum, antequam aliquid idolum fieret; et post me non erit quisquam eorum, sed ego post omnes illos ero, quia destructis idolis ego sine fine permanebo. Quædam temperatio divinæ locutionis est hæc, qua, dum de se minus dicit, majus vult intelligi et ita loquens

(151) Alias, dicunt : Vere.

ostendit non posse quemquam talium deorum similem esse sibi. Sequitur :

VERS. 11. — « Ego sum Dominus, et non est absque me salvator. »

Ego solus sum Dominus, cui competit universa servire, quia non solum subjectis præsideo, sed omnia bona possideo. Et non est absque me salvator, quia præter me non est qui salvare possit. Neque enim dii gentium cultores suos salvant, sed perdunt. Non enim Filium negat esse Salvatorem Pater, dum dicit, quia non est absque me Salvator, quoniam Unigenitus Filius, qui est in sinu Patris, non est absque Patre, sed Pater in Filio, et Filius in Patre, ac per hoc Pater et Filius non sunt duo salvatores, sed unus Salvator, sicut nec duo domini sed unus Dominus. Sequitur :

VERS. 12. — « Ego annuntiavi et salvavi, auditum feci, et non fuit in vobis alienus. »

Annuntiavi per prophetas, salvavi per Christum, auditum feci per apostolos, et non fuit in vobis Deus alienus, sed ego in omnibus vobis tam sub lege quam sub gratia. Sequitur :

« Vere vos testes mei, dicit Dominus, et ego Deus, » quia ego sum solus Deus. Sequitur :

VERS. 13. — « Et ab initio ego ipse, et non est qui de manu mea eruat. »

Ac si dicat Dominus : Nemo antiquior me, et nemo fortior me. Unde et subdit : « Operabor, et quis avertet illud ? » Nemo enim poterit opus ejus avertere, qui salutem mundi operari disposuit. Nam sequitur :

VERS. 14. — « Hæc dicit Dominus redemptor vester sanctus Israel : Propter vos emisi in Babylonem, et detraxi vectes universos, et Chaldæos in navibus suis gloriantes. »

VERS. 15. — « Ego Dominus sanctus vester, creans Israel, rex vester. »

Proprie quidem et usitate *redemptor* appellari solet Filius hominis, qui dedit animam suam redemptionem pro multis; sed tamen, quoniam inseparabilia sunt opera Patris et Filii, Pater quoque redemptor appellari potest, non quia ipse pro nobis passus sit, sed quia nos sanguine Filii sui redemit. Nam pro ereptione vel liberatione poni solet redemptio.

Sed et juxta Dionysium (*De divin. nom. c. 8*) nominatur Dominus redemptio, quantum non sinit (152) vera existentia ad non esse cadere; et quantum etiam si quid ad delictum aut inordinatum deceptum sit, et diminutionem quamdam patiatur priorum honorum perfectionis, et hoc a passione et inertia redemit implens indigentiam et paterne infirmitatem despiciens et restituens a malo, magis autem stans in bono, et ordinans et ornans inordinatum ejus et inornatum, et integritatem perficiens, et omnium solvens maculas. Juxta hunc ergo sensum *redemptor* est vel redemptio non so-

(152) Cod. Garst. sine.

lum Filius, sed et Pater et Spiritus sanctus, quoniam tota Trinitas operatur hæc omnia.

Simili modo *Sanctus Israel* appellatur non solum Filius, sed et Pater, et Spiritus sanctus attestantibus primis virtutibus, quæ clamant : « Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus exercituum (*supra vi. 3*). » Hic enim Dominus naturaliter sanctus est, et per semetipsum sanctus, et omnia sanctificans, ideoque *Sanctus Israel* dicitur quasi *Sanctus sanctorum*. Et Pater ergo *Sanctus Israel* appellatur, qui propter nos emisit. Unigenitum suum in Babylonem, id est in hunc mundum vitiiis et erroribus confusum, et detraxit universos vectes portarum Babylonis, ut ablatis vectibus portæ patescerent, et egredierentur liberi, qui in hac Babylone tenebantur captivi.

Quid autem nomine vectium designatur, Salomon insinuat dicens : « Judicia quasi vectes urbium (*Prov. xviii, 19*). » Nam, dum gentiles adhuc judicarent idolis potius quam Deo servendum, hujusmodi servitia quasi vectes obfirmatas eis tenebant portas Babylonis, ne possent eas ingredi, aut prædicatores veritatis admittere. Dum judicaremus melius esse servire peccato quam justitiæ, judicia nostræ voluntatis instar vectium obfirmabant nobis portas hujus confusæ Babylonis. Detraxit ergo Dominus *vectes* perversorum judiciorum hujusmodi, ut ablatis vectibus et repagiis malæ voluntatis egredieremur a nobismetipsis, qui tenebamur intra nosmetipsos velut in Babylone captivi.

Chaldæi quoque gloriabantur in navibus suis, quia maligni spiritus in mentibus hominum, quas per amarum pelagus sæculi hujus vagas deducebant, nimis exultabant. Sed et istos detraxit Dominus, quia de cordibus eorum, quos sic possidebant, ejecit illos. Qui noster est *sanctus*, quia ipse naturaliter sanctus, qui nos per donum suæ gratiæ sanctificat, ideoque solus recte sanctus, quia « nemo bonus nisi unus Deus (*Matth. xix, 17*). » Qui et spiritale *Israel* creat in operibus bonis, « quoniam in Christo Jesu neque circumcisio aliquid valet neque præputium, sed nova creatura (*Gal. 5, 6*). » Et ipse est rex noster, qui regit nos, et regnat in nobis. Sequitur :

VERS. 16. — « Hæc dicit Dominus, qui dedit in mari viam, et in aquis torrentibus semitam. »

VERS. 17. — « Qui eduxit quadrigam et equum, et agmen et robustum : simul obdormierunt, nec resurgent : contriti sunt quasi linum et extincti sunt. »

Dominus in mari viam fecit, quia sicut Exodus refert : « Divisa est aqua, et ingressi sunt filii Israel per medium maris sicci (*Exod. xxi, 29*). » Sed et in torrentibus Arnon præbuit *semitam*. Unde dictum est in libro bellorum Domini : « Sicut fecit in mari Rubro, sic faciet in torrentibus Arnon (*Nam. xxi, 14*). » Jordanem quoque « per arenam aiveum transivit (*Joan. iii, 17*) » Israel siccante Dominio aquas ejus.

Qui eduxit post filios Israel quadrigam Pharaonis, et equum ejus, agmenque Ægyptiorum, et robustum ducem eorum. « Immutatum est enim cor Pharaonis et servorum ejus super populo Israel, et dixerunt: Quid volumus facere, ut dimitteremus Israel, ne serviret nobis? Junxit ergo currum, et populum suum assumpsit secum, tulitque sexcentos currus electos, quidquid in Ægypto curruum fuit, et duces totius exercitus. Induravitque Dominus cor Pharaonis regis Ægypti, et persecutus est filios Israel (Exod. xiv, 5). » Idcirco autem Dominus se hæc egisse commemorat, ut intelligamus, quia sicut de Ægypto per mare filios Israel eduxit, ita nunc de tenebris infidelitatis per baptismum credentes educit. Sicut in aquis torrentibus dedit eis semitam, ut libere transirent ad terram promissæ hereditatis, ita nunc fidelibus per tribulationes pandit iter ad regnum cœlorum. Sicut Pharaonem cum exercitu suo persequentes filios Israel demersit in mare, ita nunc diabolus cum suis angelis et turba vitiorum persequentem fideles exstinguit in baptismo. Unde et dicit, quia simul obdormierunt, nec resurgent. Consopita est enim potestas eorum, qua nos in peccatis antea detinentes affligebant. *Contriti sunt quasi lixum*, ex quo per pœnitentiam in nostro corde contrivimus eorum suggestiones? *et exstincti sunt*, si jam in nobis exstincta est eorum malitia. Sequitur:

VERS. 18. — « Ne memineritis priorum, et antiqua ne intueamini. »

Vos, inquit, o apostoli, ne memineritis jam priorum, quia nunc majora facturus sum quam olim per Moysen feci, quando dedi in mari viam, et in aquis torrentibus semitam. Nam sequitur causa, cur non debeant meminisse iterum gestorum.

VERS. 19. — « Ecce, inquit, ego facio nova, et nunc orientur, utique cognoscetis ea. »

Et, quæ sint illa nova, subjungit: « Ponam in deserto viam, et in invio flumina. » In deserto gentilitatis dabo viam eundi ad Deum; et in invio paganorum populo, per quem nullus prædicator veritatis inaccessit, ponam fluentia Evangelii. Sequitur:

VERS. 20. — Glorificabunt me bestię agri, dracones et struthiones, quia dedi in deserto aquas, flumina in invio, ut darem potum populo meo, electo meo. »

Quoniam ager est mundus, bestia agri vocatur homo quisque in hoc mundo bestialiter vivens. Et quæ sit hæc bestia, declaratur, scilicet dracones et struthiones, quid autem draconum nomine nisi malitiosorum hominum vita designatur, de quibus et alias dicitur: « Traxerunt ventum quasi dracones? (Jer. xiv, 6). » Perversi etenim quique ventum quasi dracones trahunt, cum malitiosa superbia insulantur. Quid vero struthionum appellatione nisi simulatores intelligi solent? Struthio enim pennas habet, volatum non habet, quia simulatores speciem sanctitatis habent, sed virtutem sanctitatis non habent. Visio quippe eos bonæ actionis decorat, sed a terra minime penna virtutis levat. Tales sunt

A qui, cum religionem servare videntur, et Christiani non sunt. Itaque bestia Deum glorificat, cum ejus fidem gentilitas exaltat, quam et draconum nomine propter malitiam, et struthionum propter hypocrisim notat. Quasi enim pennas gentilitas accepit, sed volare non potuit, quæ et naturam rationis habuit, et rationis actionem ignoravit. Hujusmodi ergo dracones et struthiones tandem glorificaverunt Deum, quia dedit in deserto gentium aquas sapientiæ, et in invio gentilitatis flumina doctrinarum electorum, ut potum daret supernæ prædicationis populo credentium ex gentibus. Sequitur:

VERS. 21. — « Populum istum formavi mihi, laudem meam narrabit. »

Sicut et per Petrum dicitur: « Vos autem genus electum regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis, ut virtutes annuntietis ejus, qui de tenebris vos vocavit in admirabile lumen suum (I Petr. ii, 9). » Hæc de electo gentium populo locutus populum mox increpat Judæorum sive carnalium, qui sunt in Ecclesia, cum subjungit:

VERS. 22. — « Non me invocasti, Jacob, nec laborasti in me, Israel. »

Invocat autem Deum, qui purgato corde cum in se supplex venire precatur, et laborat in eo, qui in ejus fide bonis operibus insudat. Sic enim quisque debet agere, ut et piis orationibus insistat, et sanctis laboribus exerceatur. Sed Judæus vel carnalis Christianus hæc non egisse redarguitur. Sequitur:

VERS. 23. — « Non obtulisti mihi arietem holocausti tui, nec victimis tuis glorificasti me. »

Quoniam aries principatur gregi, non incongrue per arietem exprimitur, quidquid in cogitationibus nostris est præcipuum, quia et ipse cogitationes per gregem designari possunt. Holocaustum vero totum incensum dicitur. Offerit ergo Deo arietem holocausti sui, qui illud quod in desideriis et cogitationibus suis maximum et præcipuum est, totum igne charitatis accendit, sicut Abraham nobis exemplo suo figuravit, dum unigenitum suum, quem singulariter diligebat, offerret holocaustum, imo arietem pro eo (Gen. xii). Hunc arietem holocausti immolat, qui Deum super omnia diligit, ut major sit in eo charitas Dei quam ullus amor alius. Sed carnalis quisque non obtulit arietem hujusmodi, quia « dilexerunt homines magis tenebras quam lucem (Joan. iii, 19). »

Quid autem nomine victimarum nisi interemptio carnis vitiorum designatur? Has enim victimas jubet immolare Apostolus, cum dicit: « Mortificate membra vestra, quæ sunt super terram, fornicationem, immunditiam, libidinem, concupiscentiam malam, et avaritiam, quæ est idolorum servitus (Coloss. iii, 5). » Quas qui mactat, Deum glorificat, sicut idem Apostolus dicit: « Glorificate et portate Deum in corpore vestro (I Cor. vi, 20). » Sed hoc vel Judæus vel inanis Christianus agere negligit, a quo, quia Dominus carnalia dona non quæsit, recte subjungit:

« Non te servire feci in oblatione, nec laborem A tibi præbui in thure. »

Neque enim exteriora dona suscipit, quando ipsum datorem interius non approbat. Sequitur :

VERS. 24. — « Non enisti mihi argento calamum, et adipe victimarum tuarum non inebriasti me. »

« Eloquia Domini eloquia casta, argentum igne examinatum (Psal. xi, 7). » Calamus vero surculus esse dicitur arboris aromaticæ. Joannes autem in Apocalypsi sua interpretatus est *odoramenta* esse *orationes sanctorum* (Apoc. v, 8). Quid ergo per *calamum* nisi hi designantur, qui per virtutem orationis suave Deo redolent cum Paulo dicentes, quia « Christi bonus odor sumus Deo (II Cor. ii, 15). » Emit igitur *argento calamum Deo*, qui et tales acquirit prædicando. Sed hoc Judæus non egit, quia B non cordis munditiam, sed quasi honestatem actionis docuit. Christianus quoque carnalis hoc agere nequivit, quia, qui bonum in se ipso non habet, mentem aliorum perfecte ædificare loquendo non valet.

Victimæ vero sunt, ut diximus, extinctiones vitiorum, aut etiam honorum actiones. Sunt autem nonnulli, qui mactant victimas extinguendo vitia, et bene operando, sed tamen in bonis quæ agunt minime compunguntur; et quia se ex amore ad lacrymas non accedunt, victimæ eorum *sine adipe* sunt. Hinc enim dicitur : « Holocaustum tuum pingue fiat (Psal. xix, 4). » Holocaustum quippe siccum est bonum opus, quod orationis lacrymæ non infundunt; holocaustum vero pingue est, quando hoc, quod bene agitur, corde humili etiam per lacrymas irrigatur. Unoersus per Psalmistam dicitur : « Holocausta medullata offeram tibi (Psal. lxxv, 15). » Qui enim bona operatur, et visioni jam Creatoris sui inhiat, atque ad æternæ contemplationis gaudia pervenire festinat, seque ipsum ex amore, quo accenditur, in fletibus mactat, holocausta Domino medullata dedit. Hujusmodi autem victimarum et holocaustorum *adipe* Dominus *inebriatur*, quia piis humilium lacrymis delectatus obliviscitur omnium, quæ prius male egerant. Qui enim inebriatur, oblivioni tradit ea quæ memoriter in corde tenebat. Quia ergo Judæus quisque, vel fictus Christianus talibus hostiis Deum non placat, ut peccata ejus D oblivioni tradat, *adipe*, inquit, *victimarum tuarum non inebriasti me*. Sequitur :

« Verumtamen servire me fecisti in peccatis tuis; præbuisti mihi laborem in iniquitatibus tuis. »

Servire quodammodo *facit Deum in peccatis suis, et laborem* ei præbet *in iniquitatibus suis*, qui per divinam patientiam in diuturnis pravitatibus suis expectatur, ut quandoque respiscat. Unde misericorditer ei paratus ignoscere subdit :

VERS. 25. — « Ego sum, ego sum ipse, qui deleo iniquitates tuas propter me, et peccatorum tuorum non recordabor. »

Et qua conditione deleat iniquitates ejus, et peccatorum obliviscatur, adjungit

VERS. 26. — « Reduc me in memoriam, et judicemur simul : narra si quid habes, ut justificeris. »

Iniquitates, inquit, *tuas*, o popule Judæorum propter bonitatem meam sanguine Christi *deleo*, tu tantum *reduc me in memoriam*, quem nimis oblitus es, et in corde tuo *judicemur simul*, ut tu ipse judices, quis erga alium justius egerit, ego erga te an tu erga me; et si quid habes injustitiæ, narra, id est confitere illud, *ut justificeris*. Nam ut te justum esse non æstimes, culpam eorum innotesco tibi, quos inter justos crederes esse maximos. Sequitur enim :

VERS. 27. — « Pater tuus primus peccavit, et interpretes tui prævaricati sunt in me. »

VERS. 28. — « Contaminavi principes sanctos. » Quod enim dicitur, quia *pater tuus primus peccavit*, senserunt ante nos alii de beato Abraham, quia cum ei Deus dixisset : « Ego sum, qui eduxi te de Ur Chaldæorum, ut darem tibi terram istam, et possideres eam (Gen. xv, 7), » quasi incredulus respondit : « Domine Deus, unde scire possum quod possessurus sim eam? » (Ibid. viii.) Qui, etsi tunc non peccavit, scimus quia præsentem vitam sine peccato transire non potuit. « Non est enim homo justus in terra, qui faciat bonum, et non peccet (Eccle. vii, 21). »

Interpretes autem vocantur in hoc loco Moyses et Aaron, qui verba Domini ad populum, et populi verba referabant ad Deum. Qui prævaricati sunt, sicut eis dictum est divinitus : « Prævaricati estis contra me in medio filiorum Israel ad aquas contradictionis (Deut. xxxii, 51). » Eosdem etiam dicit *principes sanctos*, sed tamen ob culpam prævaricationis contaminavit eos, ut nec ipsam terram promissionis intrarent. Sequitur :

« Dedi in internecionem Jacob, et Israel in blasphemiam. »

Internecio vel internecium vocari solet bellum in quo omnes pereunt. Et Jacob tunc datus est *ad internecionem*, licet non in prælio, quia omnes præter duos, qui egressi fuerant de Ægypto, mortui sunt in solitudine. *In blasphemiam* quoque datus est, ut incredulitatem ejus accusarent.

Rursus unicuique nostrum moranti in peccatis suis dicit Dominus, quia *deleo iniquitates tuas*, tu tantum *reduc me in memoriam, ut judicemur simul*, ut me corde concipias; et sollicita inquisitione sub mea præsentia tuos actus discernas; et si quid iniquitatis habes, narra illud in confessione, ut justificari possis. Debet enim uniuscujusque mens et causas suas apud Deum, et causas Domini contra se sollicita inquisitione discutere; debet caute pensare, vel quæ ab eo bona pereepit, vel quæ mala bonis illius perverse vivendo responderit. Accedere debet ad secretarium Judicis, et intra sinum cordis considerare, quam districte quandoque feriat, qui diu patienter expectat, atque flendo punire, dum licet, quidquid se male egisse cognoverit Nam ut se sine peccato esse non æstimet, culpa generationis

suz ei ad memoriam revocatur, ut se iniquitatibus conceptum meminerit se peccatorem esse non dubitet. *Pater*, inquit, *tuus primus*, id est qui secundum carnem te genuit, in ipso coitu, dum te gigneret, *peccavit*. Nam secundus pater ille est, qui secundæ nativitatis est auctor.

Sed *et interpretes tui*, id est sacerdotes et cæteri, qui tibi verba mea interpretando manifestare debuerunt, prævaricati sunt in me, quia hoc, ut oportebat, non egerunt, sed tua potius quam mea quæsierunt. Et ideo *contaminavi sanctos principes*, quia propter malorum sacerdotum culpam infamati sunt et boni præpositi.

Et dedi ad internecionem Jacob, quia multitudinem pravorum Christianorum perdidit. *Et Israel*, id est eos, qui spiritualiter vivunt, *dedi in blasphemiam*, id est in infamiam propter exempla perversorum, tum quibus habitant. Unde ad ipsos spiritales consequenter sermo vertitur, qui eos inter Iniquos degentes consoletur. Vel certe duritiam Judæorum increpans hactenus alloqui blande jam inchoat primitivam Ecclesiam, dicens :

CAPUT XLIV.

VERS. 1. — « Et nunc audi, Jacob serve meus, et Israel, quem elegi. »

VERS. 2. — « Hæc dicit Dominus faciens et formans te, ab utero auxiliator tuus : Noli timere, serve meus Jacob, et rectissime, quem elegi. »

Dominus *fecit hunc Jacob*, quia creavit eum in operibus bonis, et formavit eum in hæc juste vivendi forma, ut nobis diceret : « Imitatores mei estote, fratres, et observate eos, qui ita ambulant, sicut habetis formam nostram (*Philip. III, 17*). » Cui et *ab utero matris Ecclesie fuit auxiliator* in omni prælio spiritualis conflictus. Unde et præcepit ei, ne timeret eos, qui occidunt corpus.

Israel vero secundum proprietatem Hebraicæ linguæ *rectissimus* interpretatur. Quod autem *vir videns Deum* dici solet, non in conscriptione litterarum sed in sono vocis consistit. Et quod nunc Dominus ait : *Et rectissime quem elegi*, tale est ac si diceret : *Et Israel, quem legi*. Sed et interpretis maluit ponere *rectissimum*, ut ostenderet quia de spirituali Israel nunc sermo est. Cur autem Israel iste timere non debeat, subiungitur :

VERS. 3. — « Effundam enim aquas super sitientem, et fluenta super aridam. »

Effundam aquas sapientiæ vel spiritualis gratiæ super sitientem gentilitatem, et fluenta supernæ prædicationis super aridam mentem gentilium. Unde noli timere eos, quia doctrinam tuam libenter suscipiunt. Sequitur :

« Effundam spiritum meum super semen tuum, et benedictionem meam super stirpem tuam. »

Spiritum meum effundam super semen tuum, id est super eos, quos in Christo Jesu per Evangelium genueris, *et benedictionem gratiæ meæ super stirpem eorumdem spiritualium filiorum tuorum*. Nam filii Ecclesie renascentes ex aqua et spiritu accipiunt

A donum Spiritu sancti, et supernam benedictionem.

VERS. 4. — « Et germinabunt inter herbas quasi salices juxta præterfluentes aquas. »

Infructuosæ quidem sunt arbores salicum, sed tantum tamen viriditatis habent, ut arescere vel abscissæ radicitus vix possint et projectæ. Unde quia electorum vitam per constantiam suæ viriditatis expriment, recte de filiis Ecclesie dicitur, quia *germinabunt inter herbas quasi salices juxta præterfluentes aquas*. Sanctæ enim Ecclesie filii *inter herbas sicut salices germinant*, dum inter arescentem vitam carnalium hominum et multiplici numerositate et perpetua viriditate mentis perdurant. Qui bene juxta præterfluentes aquas germinare perhibentur, quia unusquisque eorum ubertatem ad fructum percipit ex doctrina sacri Eloquii, quæ temporaliter percurrit. Sequitur :

VERS. 5. — « Iste dicit : Domini ego sum, et ille vocabit in nomine Jacob, et hic scribet manu sua Domino, et in nomine Israel assimilabitur. »

Iste dicit : Domini ego sum, id est confitebitur se Christianum, *et ille factus Jacob*, id est *supplantator vitiorum*, *vocabit nomen Domini in adiutorium sibi*; *in isto nomine*, id est in eo quod per meritum actionis suæ nominatur Jacob, id est *supplantator et luctator*. *Et hic scribet manu sua Domino*, quia meritum suum in libro divinæ memoriæ propria actione assignans, dirigit in cælum. *Et in nomine Israel assimilabitur*, ut sit *rectissimus*, quod interpretatur *Israel*. Assimilabitur enim in nomine Israel, dum talis fuerit, quale est nomen Israel. Sequitur :

VERS. 6. — « Hæc dicit Dominus rex Israel et redemptor ejus Dominus exercituum : Ego primus et novissimus, et absque me non est Deus. »

Hæc verba Filio congruunt. Ipse est enim rex Israel, de quo cantatur : « Benedictus qui venit in nomine Domini rex Israel (*Joan. XII, 13*). » Ipse est redemptor ejus, « qui visitavit et fecit redemptionem plebis suæ (*Luc. I, 66*). » Ipse est Dominus exercituum cælestium, quia « Angeli accesserunt, et ministrabant ei (*Matth. IV, 11*). » Ipse est primus, quoniam « in principio erat Verbum (*Joan. I, 1*). » Ipse novissimus, quoniam « Verbum caro factum est (*ibid. 14*) » in fine temporum. Unde et « novissimus Adam » vocatus est ab Apostolo (*I Cor. XV, 45*). Ipse est primus, per quem in initio facta sunt omnia; ipse novissimus, per quem in fine restaurata sunt universa.

Et absque me non est Deus, inquit, ac si diceret : Quia in me est Pater et ego in Patre, vel : « Ego et Pater unum sumus (*Joan. X, 30*). » Cum enim dicit quia *absque me non est Deus*, se solum cum Patre et Spiritu sancto Deum esse docet, idola vero non esse deos. Et quia se solum dicit esse Deum subiungit :

VERS. 7. — « Quis similis mei ? Id est quis Deus ut ego ? Sequitur

« Vocet et annuntiet, et ordinem exponat mihi, ex quo constitui populum antiquum. »

Si quis, inquit, est similis mei, vocet me et annuntiet mihi, et exponat ordinem singulorum, quæ facta sunt, ex quo constitui populum Judæorum; aut ea, quæ non sunt, vocet, quasi sint, et exponat ordinem creaturæ meæ, qua cuncta ratione libraverim, ex quo hominem feci super terram. Vel vocet ad se genus humanum, et annuntiet ei futura, si vere est Deus ut ego. Unde et adjungit de illis falsis, qui putabantur esse dii: « Ventura, et quæ futura sunt, annuntient eis. » Si enim sunt dii, debent suis cultoribus annuntiare futura. Moxque suos Dominus contra eos, qui talium deorum culturam defendebant, corroborat, dicens:

VERS. 8. — « Nolite timere, neque conturbemini. »

Nolite timere sævitiam eorum, neque turbari propter minas eorum. Et subsequitur dicens eorundem fidelium populo: « Extunc audire te feci, et annuntiavi, vos estis testes mei. » Extunc, id est ex quo constitui populum antiquum audire te feci a principio libri Genesis, quia non est similis mei, neque Deus præter me quisquam. Et vos estis inde testes mei contra eos, qui plures deos esse garrunt. Rursus quasi ratiocinando subdit:

« Nunquid est Deus præter me, et formator, quem ego non noverim? » Qui enim omnia novit, sciret utique, si alius præter se Deus esset, et si alius formator esset, et alius mundus, quia Deus noster mundum hunc formavit, sicut Genesis docet. Sed quia formatorem præter se Dominus esse negavit, responderet forsitan aliquis, dicens: « Nunquid illi, qui faciunt idola, non sunt formatores absque te? » Et ad hoc subjungit:

VERS. 9. — « Plastæ idoli omnes nihil sunt. »

Ut vero Apostolus ait: « Scimus quia nihil est idolum (II Cor. VIII, 4). » Et de idolis dictum est: « Similes illis fiant, qui faciunt ea (Psal. CXIII, 8). » Si igitur idolum nihil est et similes illis fiunt, qui faciunt ea, profecto omnes plastæ, id est formatores idolorum nihil sunt, de quibus et subditur: « Et amantissima eorum non proderunt eis; ipsi sunt testes eorum, quia non vident, neque intelligunt, » sicut ipsorum conscientia testis est, quia ea fecerunt ex insensuali materia, et ideoque, qui hoc faciunt, et ea deos dicunt, confundentur. Unde stultitiam eorum exprobrans ait:

VERS. 10. — « Quis formavit Deum, et sculptile conflavit ad nihil utile? »

Et de justa retributione subjungit:

« VERS. 11. — « Ecce omnes principes (153) ejus confundentur. »

Id est qui faciunt, et qui colunt illud. Sequitur:

« Fabri enim sunt ex hominibus: convenient

(153) Alias, om. participes ejus.

mul. »

Convenient in die judicii omnes fabricatores et adoratores idoli, et stabunt paventes et confusi ante tribunal æterni Judicis. Demum ut evidentius ostendat idola deos esse non posse, refert quam vile exordium habuerint.

VERS. 12. — « Faber, inquit, ferrarius lima operatus est, et in prunis et in malleis formavit illud, et operatus est in brachio fortitudinis suæ. » Et eodem fabro subdit: « Esuriet et deficiet, non habet aquam (154), et lassescet. »

Constat enim idolum non habere divinitatem, quod ita fabricatum est hominis arte et labore, et cujus auctor, dum illud fabricaret, dum nisi exterioribus alimentis sustentaretur, deficiebat. Hæc de ferreis idolis dicta sunt, et de ligneis subjungitur.

VERS. 13. — « Artifex lignarius extendit normam, » id est lineam, « formavit in runcina, fecit illud in angularibus, » id est in quadratum, « et in circino tornavit. »

Runcina vero ferramentum lignarii est gracile, et recurvum, quo cavantur tabulæ domus, ut una alteri inseratur. Circinus autem vocatur inde quod circulum efficit vergendo, et est ferrum duplex, unde pictores faciunt circulos. Sed de fabricatore idoli subditur: « Et fecit imaginem viri quasi speciosum hominem habitantem in domo. » Et hoc manifestum est. Sequitur:

VERS. 14. — « Succidit cedros, tulit ilicem et quercum, quæ steterat inter ligna saltus, et plantavit pinum, quam pluvia nutrit. »

VERS. 15. — « Et facta est hominibus in focum: sumpsit ex eis, et calefactus est, et succendit, et coxit panes: de reliquo autem operatus est Deum, et adoravit: fecit sculptile, et curvatus est ante illud. »

Talibus diis servierunt gentiles, de quibus adhuc subditur:

VERS. 16. — « Medium ejus igni combussit, de medio ejus carnes comedit, coxit pulmentum, et saturatus est, et calefactus est, et dixit: Vah! calefactus sum, vidi focum. »

VERS. 17. — « Reliquum autem ejus Deum fecit, et sculptile sibi: curvatur ante illud, et adorat illud, et obsecrat illud, dicens: Libera me, quia Deus meus es tu. »

Nusquam manifestius quam hoc loco declaratur error idololatrarum, de quibus et subditur:

VERS. 18. — « Nescierunt, neque intellexerunt. Obliti enim sunt, ne videant oculi eorum, et ne intelligant corde suo. »

VERS. 19. — « Non recogitant in mente sua, neque cognoscunt neque sentiunt, ut dicant: Mediastem ejus combussi igne, et coxi super carbones ejus

(154) Alias, bibet aq.

panes, coxi carnes et comedi, et de reliquo ejus A
idolum faciam, ante truncum ligni procidam. »

VERS. 20. — « Pars ejus cinis est. »

Hæc ideo sic transimus, quia expositione non indiget. Adhuc autem de idolo subjungitur :

« Cor ejus insipiens adoravit illud, et non libera-
vit (155) animam suam, neque dicet : Forte, id est
forsitan mendacium est in dextera mea. »

Hucusque vero Dominus stultitiam gentilium ma-
nifestans satis evidenter probavit, quod supradixe-
rat : « Quoniam absque me non est Deus. » Quid
denum populum Judæorum alloquitur, dicens :

VERS. 21. — « Memento horum Jacob et Israel,
quoniam servus meus es tu. »

Memento horum, quæ de idolis diximus, ne eis
servire velis, quia servus meus es. Sequitur :

« Formavi te, servus meus es tu Israel, ne obli-
scaris mei. » Formavi te in utero matris, ut mihi
servus esses; non tu me formasti sicut idolorum
cultores deos sibi formant, quibus serviant, et ideo
ne me tradas oblivioni sequens tales deos. Ac de tem-
pore gratiæ subditur :

VERS. 22. — « Delevi ut nubem iniquitates tuas,
et quasi nubem peccata tua. »

Nubes enim vel nebula solis calore solvitur, atque
deletur, quæ solem ipsum videre non sinebat. Sic
et peccata, quæ cor Judæorum obumbrabant, tan-
dem in lumine veri solis, qui est Christus, fugata
sunt atque deleta, ex quo illi ad fidem sunt conversi.
Nam « usque in hodiernam diem cum legitur Moyses, C
velamea positum est super cor eorum, qui non cre-
dunt ex illis. Cum autem conversus fuerit ad Deum,
auferetur velamen (II Cor. III, 15). » Unde et eum-
dem populum admonens subjungit : « Revortere ad
me, quoniam redemi te. » Et quia post ejus resur-
rectionem totus orbis triumphos ejus decantavit,
congrue sequitur :

VERS. 23. — « Laudate, cæli, quoniam fecit Do-
minus (156) : jubilate, extrema terræ; resonate,
montes, laudationem, saltus et omne lignum ejus,
quoniam redemit Dominus Jacob, et Israel gloriabi-
bitur. »

Quod enim dicitur : *Laudate cæli, quoniam fecit
Dominus*, quoniam adimpletum est, quando resur-
rectionem ejus annuntiaverunt angeli. Vel cælorum D
nomine designari possunt apostoli, de quibus dictum
est, « quoniam cæli enarrant gloriam Dei (Psal.
xviii, 2). » Qui laudaverunt, quoniam fecit Do-
minus, quia triumphum resurrectionis ejus ubique
prædicaverunt. Unde et *extrema terræ* jubilaverunt
in laudem ejus. *Jubilus* autem vocatur, quando
ineffabile gaudium mente concipitur, quod nec ab-
scendi possit nec sermonibus aperiri, et tamen qui-
busdam motibus aperitur, quamvis nullis proprieta-
tibus exprimat. Hinc sanctus David intuens ele-
ctorum animas tantum gaudium concipere, quantum
sermone non valet aperire, ait : « Beatus populus

qui scit jubilationem (Psal. lxxxviii, 16). » Non
enim ait : Qui loquitur, sed : *Qui scit*, quia sciri
quidem jubilatio intellectu potest, sed exprimi di-
ctu (157) non potest. Per illam quippe sentitur
quod ultra sensum est. Et cum vix ad hoc contem-
plandum sufficiat conscientia sentientis, quando ad
hoc exprimendum sufficet et lingua dicentis ?

Quia ergo prædicantibus apostolis, dum « in om-
nem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis
terræ verba eorum (Psal. xviii, 4), » lux veritatis
electorum cordibus ubique gentium se manifestans
inenarrabili gaudio mentes eorum replevit, pulchre
etiam *extrema terræ*, id est fines orbis *jubilare* præ-
cipiuntur. Et ut omnis terra jubilaret, *montes*, id est
sancti per vitæ meritum ad cælestia propinquant
B *resonaverunt laudationem*, id est post apostolos præ-
dicaverunt Evangelium.

Saltus quoque, id est gentilitas, et *omne lignum
ejus*, id est omnis homo gentilis resonare jussus est,
quoniam redemit Dominus sanguine suo Jacob, id est
populum suum, et Israel, id est idem electorum po-
pulus *glorietur* in Domino Redemptore suo. Post
hæc omnipotens Pater magnitudinem operum suo-
rum nobis innotescere volens ait :

VERS. 24. — « Hæc dicit Dominus redemptor
tuus et formator tuus ex utero : Ego sum Dominus
faciens omnia. »

Nam Unigeniti sui sanguine redemit nos, antequam
crearemur, ac deinde formavit nos in utero matris
Sequitur :

« Extendens cælos solus, stabiliens terram, et
nullus mecum. » Latitudinem cælorum potentia sua
Creator extendit, ut omnia teget; et *terram* stabi-
livit, ut immobilis staret.

Possunt vero sancti per *cælos*, et Ecclesia per *ter-
ram* designari. Extendit ergo Dominus *cælos*, quia
facit, ut justii eorum quæ retro sunt obliviscetes,
in anteriora extendantur. Extendit cælos, dum san-
ctis suis viam prædicationis aperiens eos in mundi
latitudinem circumquaque diffudit. Terram quoque
stabilivit, quia Ecclesiam in Christo fundavit.

Aut per *cælos* sacra volumina exprimi possunt, ex
quibus in Patribus stellæ exemplorum atque virtu-
tum nobis elucet. Quos Dominus extendit, quia
ante oculos nostros per verba doctorum exponendo
expandit. Extensis vero cælis stabilitur terra ; quia
expositis sacris voluminibus confirmatur mens no-
stra, « ut jam non simus parvuli fluctuantes, et
circumferamur omni vento doctrinæ in nequitia ho-
minum, in astutiæ et circumventionem erroris (Ephes.
iv, 14). » Cum autem hæc omnia se solum Pater fa-
cere testatur, non excludit a sua operatione Filium,
sed idola. « Quæcumque enim Pater fecerit, hæc et
Filius similiter facit (Joan. v, 19). » Inseparabilis
quippe est operatio Trinitatis. Sequitur :

VERS. 25. — « Irrita faciens signa divinatorum, et
hariosos in furorem vertens. »

(157) Cod. Cruc., dictum.

(155) Alias, liberabit.

(156) Alias, quoniam misericordiam fecit.

Divini signa quædam observabant, a quibus causas divinationis sumebant. Sed hæc Dominus irrita fecit, ut nihil veri per ea nosceretur. *Hariolos* etiam, qui juxta dæmonum aras vaticinabantur, in *furorem* vertit, ut nihil nisi furere et bacchari spiritu dæmoniaco possent. Sequitur :

« Convertens sapientes retrorsum, et scientiam eorum stultam faciens. »

Sapientes sæculi convertit *retrorsum*, id est in insipientiam : et *vanam scientiam eorum stultam* fecit. Scriptum est enim : « Perdam sapientiam sapientium, et prudentiam prudentium reprobabo. Ubi sapiens, ubi scriba, ubi conquisitor hujus sæculi? nonne stultam fecit Deus sapientiam hujus mundi? Nam quia in Dei sapientia non cognovit mundus per sapientiam Deum, placuit Deo per stultitiam prædicationis salvos facere credentes (I Cor. 1, 19-21). » Unde subditur :

VERS. 26. — « Suscitans verbum servi sui, et consilium nuntiorum suorum complens. »

Servus enim hoc loco vocatur Dominus Jesus propter formam servi, quam ipse assumpsit. Cujus *verbum*, id est quidquid ille in Evangelio per se ipsum locutus est, Pater suscitavit ut fieret. Nuntii verò ejus nominantur apostoli, quorum fuit consilium, ut dispersi per quatuor mundi climata unum concorditer Evangelium prædicarent, et omne genus humanum ad fidem converterent. Et hoc *consilium* ut ab eis fuerat definitum, Dominus complevit. Sequitur :

« Qui dico Jerusalem : Habitaberis : et civitatibus Juda : Ædificabimini, et deserta suscitabo. »

Nunc juxta historiam reditum Israelitici populi de Perside significat in Judæam. Mystice vero Jerusalem Ecclesia est, quam a credentibus inhabitandam pollicetur Dominus. Civitates Juda, id est civitates confessionis diversæ Ecclesiæ fidelium sunt, quæ tamen unam faciunt. *Deserta* Ecclesiæ vel confessionis sunt homines ad vitam præordinati, sed adhuc in infidelitate permanentes ; vel fidem jam habentes, sed bonis operibus carentes, vitiisque repleti, quia somno veteris inertiae suscitantur, quando mentem eorum divina gratia tangens excitat, ut convertantur. Sequitur :

VERS. 27. — « Qui dico profundo : Desolare, et flumina tua arefaciam. »

Flumina Babylonis industria Medorum arefacta esse feruntur, quando Balthasar interfectus est, ut per arenaria flumina caperetur civitas. Sed juxta spiritualem intelligentiam quid profundum est, id est mare, nisi præsens sæculum? Quod desolatur, dum gloria mundi destruitur et potentia ejus, et quod scriptum est impletur : « Nolite diligere mundum, neque ea quæ in mundo sunt (I Joan. 11, 15). » Et *flumina* arefaciunt dum dogmata sæcularis scientiæ annullantur.

Vel certe profundum Dominus annullavit, quando Salvatore nostro ad infernum descendente confregit portas ejus, et inde suos extraxit electos. Cujus

A *profundi flumina* arefecit, quando lubricas dæmonum suggestiones de cordibus nostris exsiccat. Sequitur :

VERS. 28. — « Qui dico Cyro : Pastor meus es, et omnem voluntatem meam complebis. »

Cyrus rex Persarum *pastor* Dei fuit, quia gregem populi Israel custodivit, divinamque voluntatem in relaxationem captivitatis ejus complevit. Interpretatur autem *hæres*, et significat eum, cui Pater dixit : « Postula a me, et dabo tibi gentes hereditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ (Psal. 11, 8). » Cyro ergo ait Dominus : *Pastor meus es*, quia Salvator noster est bonus pastor, qui posuit animam suam pro ovibus suis, ut a Patre mandatum acceperat, et ipse veraciter omnem Patris voluntatem in omnibus complevit. Sequitur :

« Qui dico Jerusalem : Ædificaberis ; et templo : Fundaberis. » Et hic restaurationem et templi et Jerusalem significat, quæ per Nehemiam et Zorubabel facienda erat (I Esdr. 11, 2 ; II Esdr. 11). Nostra quoque Jerusalem, quæ sursum est, viris lapidibus per Christum ædificatur. Templum etiam fundatur, quando mens credentium in fide collocatur. « Templum enim Domini sanctum est, quod estis vos (I Cor. 11, 17), » ait Apostolus, « et fundamentum aliud nemo potest ponere præter id quod positum est, id est : Christus Jesus (ibid. 11). »

CAPUT XLV.

VERS. 1. — « Hæc dicit Dominus christo meo Cyro, cujus apprehendi dexteram, ut subjiciam ante faciem ejus gentes, et dorsa regum vertam, et aperiam coram eo januas, et portæ non claudentur. »

VERS. 2. — « Ego ante te ibo, et gloriosos terræ humiliabo, » et cætera.

Reges in populo Israel ungebantur oleo sancto, et idcirco vocabantur *christi*, id est uncti, sed apud gentiles non fiebat hæc unctio. Cur ergo Cyrus appellatur *christus*, cum non sit oleo benedictionis unctus? Quia imperialis dignitas reputatur ei pro unctio. Quod autem ait : *Hæc dicit Dominus christo meo Cyro*, tale est, ac si diceret : Hæc dico ego Dominus christo meo Cyro. Vel Cyrum dicit Pater suum regem esse. Et quæ Spiritus sanctus ei dicit, innotescit : *Cujus*, inquit, *apprehendi dexteram*, id est virtutem dedi, ut nullus fortitudini ejus valeret resistere. *Ut subjiciam ei gentes*, id est Babylonios, et Medos, et Ægyptios cæterasque gentes, *et dorsa regum earum in faciem ejus vertam*, ut fugiant. Quæ enim gens illi resistere potuit? Quis regum non ei terga dedit? « Et aperiam coram eo januas, et portæ non claudentur. » Quæ enim civitas illi non patuit?

Ego, inquit, *ante te ibo*, id est terrorem meum eis inmittam, ad quos venturus eris : *et gloriosos terræ humiliabo* sub manu tua, *portas æreas conteram et vectes ferreos confringam*. Et hoc ita factum est. Qui enim muri prius inexpugnabiles obsidente

Cyro non sunt subversi? Cætera in hunc modum **A** mei portas mentium æri similes in diuturna duritia, et vectes internæ obstinationis ut ferrum durus, ut et durissima corda adventui gratiæ tuæ pateant.

VERS. 3. — « Et dabo tibi thesauros absconditos, et arcana secretorum, ut scias quia ego Dominus, qui voco nomen tuum, Deus Israel. »

VERS. 4. — « Propter servum meum Jacob, et Israel electum meum. »

Longe antequam nasceretur, vocatus est proprio nomine Cyrus a Domino propter populum Israel, quem de captivitate erat relaxaturus. Sequitur :

« Et vocavi te nomine tuo assimilavi te, et non cognovisti me. »

Nominatim vocari te, priusquam esses, ut Isaac et Josiam olim ante vocaveram. Assimilavi te in appellatione Filio meo, ut et tu Christus, id est unctus vocareris, atque Cyrus, id est hæres, eo quod **B** avunculi tui Darii hæreditatem, id est regnum illius susceperis. Et non cognovisti me, quoniam in errore idolorum permansisti. Nam si me pura mente cognovisses, scires quod sequitur :

VERS. 5. — « Ego Dominus, et non est amplius, et extra me non est Deus. »

Non ergo cognovisti me, quia deos esse alienos præter me credidisti. Sequitur

« Accinxi te et non cognovisti me. »

VERS. 6. — « Ut sciant hi, qui ab ortu solis, et qui ab occidente, quoniam absque me non est Deus. »

Accinxi te potentia, ut populum meum dimitteres, quatenus ex eorum relaxatione multi ab oriente et ab occidente cognoscerent, quia solus ego sum **C** Deus, qui sic eos, quando volui, liberavi.

Sed jam videamus utrum et aliter hæc intelligi queant. Notum enim cunctis est, quis sit Christus Domini, nimirum ille, quem unxit Deus Spiritu sancto et virtute, qui et Cyrus est, id est hæres secundum quod Apostolus ait, quia sumus « hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi (Rom. VIII, 17). » Cujus, inquit, apprehendi, dexteram, ut diceret mihi : « Tenuisti manum dexteram meam, et in voluntate tua deduxisti me (Psal. LXXII, 32). » Ut subjiciam ante faciem ejus gentes, ut « in nomine Jesu omne genu flectatur (Philipp. II, 10). » Et dorsa regum earum vertam, quia dæmones in fugam convertam. Et aperiam coram eo januas humanorum **D** cordium, et portæ mentium ei non claudentur, sed patebunt, ut gaudentes eum suscipiant.

Quod autem sequitur : Ego ante te ibo, et gloriosos terræ humiliabo, secundum quod superius ait, intelligi debet : « Quis suscitavit ab oriente justum vocans eum, ut sequeretur se? dabit in conspectu ejus gentes, et reges obtinebit (supra XLI, 2). » —

« Portas, inquit, æreas conteram, et vectes ferreos confringam. » Æs quia rubigine non consumitur, valde durable est. Et quid per portas æreas nisi diu obsecrati humanarum mentium aditus exprimentur? Quid per vectes ferreos nisi dura obstinatio malæ voluntatis figuratur, quæ januam cordis Christo non sinit aperiri? Conteram ergo virtute Spiritus

Et dabo tibi thesauros absconditos, et arcana secretorum, ut « in te sint omnes thesauri sapientiæ et scientiæ absconditi (Coloss. II, 3). » Vel thesauros absconditos, id est homines ad vitam præordinatos, sed adhuc peccatis opertos. Latens enim thesaurus erat Saulus, dum Ecclesiam persequebatur. Hujusmodi ergo thesauros dabo tibi, et arcana secretorum manifestabo tibi, ut de singulis scias, quis in malitia vel sanctitate perseveraturus sit, aut quis minime. Et ut scias, id est membris tuis facias scire, quia ego Dominus, qui voco nomen tuum, **B** Cyrus, id est hæredem propter servum meum Jacob, id est propter eos qui cum vitis luctantur, et nondum amici, sed adhuc servi merentur vocari. Et propter Israel electum meum, id est propter eos, qui contemplationi cœlestium sunt intenti. Nam propter fideles meos vocavi te hæredem meum, quia ipsi sunt hæreditas mea, quam dedi tibi.

Et vocavi te nomine tuo Jesum, id est Salvatorem. Tu enim salvum facies populum tuum a peccatis eorum. Vel nomine tuo, sicut dictum est, vocavi te hæredem, quia « dabo tibi gentes hæreditatem tuam (Psal. II, 8). » Et assimilavi te cæteris hominibus, quia es « in similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo (Philipp. II, 7). » Hæc omnia propter servum meum Jacob, et propter Israel electum meum.

Quod autem subjungitur : « Et non cognovisti me, » nullo modo ad personam Redemptoris nostri fas est referri. Sed quia idem Dominus ex Judæis carnem assumens unum cum eis in genere factus est, potest, ut mihi videtur, ad infidelem Judæorum populum referri, quod ait : Et non cognovisti me. Qui enim olim tanto tempore coluerunt Baal, et Domino quoque sacrificia reddebant, non cognoverunt eum. Unde et addit :

« Ego Dominus, et non est amplius, et extra me non est Deus. » Nam qui deos alios esse putabant, eum qui solus est Deus et Dominus, non cognoscebant. Deinde accinxi te, inquit, o Christe, mirifica potentia, et tu, popule Judæorum, non cognovisti me. Ideo te, Christe meus, accinxi, ut per te sciant hi qui ab ortu solis, et qui ab occidente sunt, quoniam absque me non est Deus, ut sit « ab ortu solis usque ad occasum laudabile nomen Domini, et excelsus super omnes gentes Dominus (Psal. cxii, 3). » Inde et repetit : Ego Dominus, et non est alter. Atque subjungit :

VERS. 7. — « Formans lucem et creans tenebras, faciens pacem et creans malum : ego Dominus faciens omnia hæc. »

Lucem veræ scientiæ Dominus in nobis format, et tenebras afflictionis exterius creat. Pacem mentis intrinsecus facit et mala adversitatis forinsecus creat. De quibus malis et per beatum Job dicitur :

« Si bona suscepimus, de manu Domini mala quare non sustineamus (Job. II, 10.)? » Non enim mala, quæ nulla sua natura subsistunt, a Domino creantur, sed creare mala Dominus se indicat, cum res bene conditas nobis male agentibus in flagellum format, ut ea ipsa et per dolorem, quo feriunt, delinquentibus mala sint, et per naturam, qua existunt, bona. Unde et venenum mors quidem est homini, sed vita serpenti. Amore enim præsentium ab auctoris nostri dilectione recessimus, et perversa mens, dum dilectioni creaturæ se subdidit, a Creatoris societate se disjunct. Ex his a Creatore ferienda erat, quæ errans Creatori præposuerat, ut unde homo culpam non timuit superbus admittere, inde pœnam corrigendus invehiret, et tanto citius respisceret ad illa quæ perdidit, quanto doloris plena esse conspiceret, quæ quæsit. Unde et bene dicitur: *Formans lucem et creans tenebras*, quia cum per flagella exterioris tenebræ creantur, intus per eruditionem lux mentis accenditur. *Faciens pacem, et creans mala*, quia tunc nobis pax cum Deo redditur, cum hæc, quæ bene condita sed non bene concupita, in ea quæ nobis mala sunt, flagella vertuntur. Per culpam quippe Deo discordes existimus. Dignum ergo est, ut ad pacem illius per flagella redeamus, ut dum unaquæque res bene condita nobis in dolorem vertitur, correctæ mens ad auctoris pacem humiliter reformetur. Hæc itaque flagella Dominus *mala* nominat, quia salutis et tranquillitatis bonum perturbando feriunt. Sed quia de his, quæ per Christum erat acturus, vel ei facturus hucusque præmisit, nunc de ejus nativitate subjungit:

VERS. 8. — « Rorate cœl desuper, et nubes pluant justum: aperiatur terra, et germinet Salvatorem, et justitia oriatur simul: ego Dominus creavi eum. »

Id est veniat angelus, prædicet verbum: *aperiatur terra*, audiat Maria: *et germinet Salvatorem*, et pariat Jesum: *et justitia oriatur simul*, ut ille non post justificetur, sed cum justitia nascatur. Justus enim et sanctus est natus attestante Angelo, qui matri ejus dixerat: « Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi, ideoque et quod nascetur ex te sanctum, vocabitur filius Dei. (Luc. I, 35.) » Unde et addit: quia *ego Dominus creavi eum*. Ac si dicat: Per operationem Spiritus mei creatus est in utero virginis, non per coitum viri generatus. Sed quia hunc Judæus quisque non filium virginis sed filium Joseph asserit, recte subjungitur:

VERS. 9. — « Væ qui contradicit fictori suo, testa de samitis terræ!

Contradicit enim fictori, id est plasmatori suo, quando carnalis Judæus Jesum, quem conditor omnium Deus singulariter creasse se testatur, viri semine, sicut cæteros, creatum dicit. Samis autem insula vel civitas est, in qua dicitur ars figulorum inventa, et ideo fictilia vasa vocantur *samis*. Quod

(158) Alias, *Do. San. Isr.*

(159) Alias, *filios meos et super opus man. mear., etc.*

igitur ait: *Testa de samitis terræ*, tale est ac si diceret: *Testa de testis terræ*, lutum vas ex luteis vasis terræ. *Testa de samitis terra* est omnis qui ex viro et femina generatus est. Et hæc testa contradicere audeat *fictori suo*, si ipse ex eodem luto facere voluerit quoddam mirabile vas in honorem singulariter sanctificatum et utile ad omne opus bonum paratum? Unde et sequitur:

« Nunquid dicit lutum figulo suo: Quid facis, et opus tuum absque manibus est? »

Lutum enim dicit figulo suo: Quid facis, quando luteus homo contra sui plasmatoris actionem, qua Christum ex Virgine creat, audeat disputare et dicit ei: *Opus tuum absque manibus tuis est*, id est tæ manus non sunt in hoc opere, quando negat eum fecisse, quod fecit, id est Christum ex Virgine creasse. Unde et adhuc subditur:

VERS. 10. — « Væ qui dicit patri: Quid generas? et mulieri: Quid parturis? »

Dicit enim patri: *Quid generas*, vel qui latentes causas æternæ generationis Filii Dei temerarie scrutari conatur, vel qui eidem generationi contradicit in aliquo. *Et mulieri*, id est electæ femine, quæ virgo eum genuit: *Quid parturis*, vel qui partum ejus temerarie præsumptione discutere nititur, vel qui eundem partum ejus reprehendit. Mulier enim hoc loco pro sexu posita est, sicut et ibi: « Misit Deus Filium suum factum ex muliere (Galat. IV, 4.) » *Vel patri dicit: Quid generas?* qui prædicatorem ex eo increpat, quod per Evangelium Deo filios adoptionis gignit. *Et mulieri dicit: Quid parturis?* qui Ecclesiæ indignatur, quia spirituales filios parit. Sequitur:

VERS. 11. — « Hæc dicit Dominus Deus (158) Israel plastes ejus: Ventura interrogate me. »

Plastes Israel est, qui ait alibi: « Ecce sicut lutum in manu figuli, sic vos in manu mea filii Israel (Jer. XVIII, 6.) » Vel illud ejus refertur ad Christum, quem Deus per Spiritum sanctum plasmavit in utero Virginis. Qui et nunc dicit eidem populo Israel: Nolite mihi contradicere in his, quæ de incarnatione Christi prænuntio, sed magis *interrogate me ventura* de eo, vel de ejus Ecclesia. Et increpando subjungit: « Super filios meos, et super filias meas, et super opus manuum mearum mandate mihi (159). » Ac si dicat: Non necesse est ut quæ de Christo et Ecclesia facturus sum, vos mihi, qualiter ea faciam, præcipiatis. Unde potentiam suæ actionis demonstrans subjicit:

VERS. 12. — « Ego feci terram, et hominem super eam creavi ego: manus meæ tetenderunt cælos, et omni militiæ eorum mandavi. »

Ita est, ipse fecit *terram et hominem*, atque *cælos* tetendit, et *omni militiæ eorum* mandavit, id est angelis ut ministeria et officia sua implerent, et stellis, ut suos cursus peragerent, et locis ac temporibus suis apparerent. Potest vero per *terram* Ecclesia,

et per *hominem* mediator Dei et hominum homo A
Christus Jesus intelligi.

Quid autem per *caelos* nisi mentes electorum designantur a cunctis terrenis contagiis intimo amore suspensæ? Quos videlicet *caelos manus Domini* extendit, quia luce visionis intimæ laxatur mentis sinus, tantumque expanditur in Deo, ut superior existat mundo, cumque in Dei lumine rapitur, etiam super se in interioribus ampliatur; et dum se sub se conspicit, exaltata comprehendit, quam breve sit, quod comprehendere humiliata non poterat. Sic ergo Dominus *caelos* extendit, quia quamlibet parum deliciae Creatoris meus aspexerit, angustum fiet ei omne quod creatum est. Quæ est autem *militia* talium *caelorum* nisi conversatio justorum? Nam « militia est vita hominis super terram (Job. vii, 1). » B
Cui *militiæ Dominus mandavit*, quia vitæ sanctorum præcepta sic agendi dedit. Qui de Christo suo, de quo frequenter est locutus, subjungit :

Vers. 13. — « Ego suscitavi eum ad justitiam, et omnes vias ejus dirigam. »

Suscitavi, id est nasci feci eum ad justitiam faciendam, sicut et alibi dicitur : « Quia suscitabo David germen justum, et faciet judicium et justitiam in terra (Jer. xxiii, 5). » Et omnes vias ejus dirigam; quia « voluntas Domini in manu ejus dirigetur, et omnia quæcunque faciet, prosperabuntur (Isa. lxi, 16). »

« Ipse ædificabit civitatem meam, et captivitatem meam dimittet non in pretio, neque in muneribus, » C
dicit Dominus Deus exercituum. »

Supernam Jerusalem vivis lapidibus ædificabit, et nos de Babylonis hujus, id est confusi sæculi captivitate gratis liberabit. Peccante enim protoparente nostro captivatus est a diabolo, et in peregrinationis hujus ejectus in exilium a patria sua. Unde fit, ut omnes ejus filii in hoc sæculo velut in Babylone captivi teneantur, donec per eum liberentur, qui ait : « Si vos Filius liberaverit, vere liberi eritis (Joan. viii, 36). » Hanc ergo captivitatem ipse dimittit, dum nos ad antiquæ felicitatis patriam reducit, non in pretio, quod a nobis accipiat, neque in muneribus, sed gratuita miseratione. « Gratis enim estis salvati (Ephes. ii, 8), » ait Apostolus. Ad quem scilicet liberatorem nostrum paterna promissione consequenter dicitur :

Vers. 14. — « Hæc dicit Dominus : Labor Ægypti, et negotiatio Æthiopiæ et Sabbaim viri sublimes ad te transibunt, et tui erunt : post te ambulabunt, vinctis manibus (160) pergant, et adorabunt, teque deprecabuntur. Tantum in te est Deus, et non est absque te Deus. »

Vers. 15. — « Vere tu es Deus absconditus, Deus Israel salvator. »

Vers. 16. — « Confusi sunt, et erubuerunt, omnes simul abierunt in captivitatem fabricatores eorum. »

Vers. 17. — « Israel salvatus est in Domino salute æterna. »

Ægyptus, ut supra dictum est, interpretatur *tenebræ*, Æthiopia *caligo*, Sabbaim vero dicuntur *captivi*. Et quid per Ægyptum et Æthiopiā nisi gentes exprimentur tenebris obscuratum habentes intellectum, alienati a via Dei per ignorantiam, quæ est in illis propter cæcitatē cordis illorum? Et qui sunt *Sabbaim viri sublimes*, id est *captivi viri superbi* nisi de quibus optamus, ut det illis penitentiam Deus ad cognoscendam veritatem, et respiciant a diaboli laqueis, a quo captivi tenentur ad ipsius voluntatem?

Laborabat autem Ægyptus, et Æthiopia negotiatur, quia cæci gentiles labori terreno incumbant, et negotiis sæcularibus implicantur. Sed labor Ægypti, et negotiatio Æthiopiæ transibit ad te, qui captivitatem non in pretio dimittis, ut gentiles, qui in tenebris infidelitatis pro temporali vita laborant, in tua fide laborent pro sempiterna; et qui carnalia sectantur negotia, spirituales fiant negotiatores internas divitias acquirentes. Hinc enim : « Simile est regnum caelorum homini negotiatori quærenti bonas margaritas, qui inventa una pretiosa margarita, abiit, et vendidit omnia quæ habuit, et emit illam (Matth. xiii, 45, 46). »

Captivi quoque *viri sublimes*, id est hæretici vel potentes sæculi, aut quilibet versi contumaces, nunc fideliter ad te transibunt, maceriam peccati, quæ inter te et illos erat, transilientes, vel antiqui hostis castra deserentes, et in tuam partem transeuntes, et tui erunt et post te ambulabunt vestigia tua sequentes. « Qui enim dicit in Christo se manere, debet sicut ille ambulavit, et ipse ambulare (I Joan. ii, 6). »

Vincti manibus pergant, quia sic viam justitiæ sequentur, ut manus eorum vinculis præceptorum tuorum ab opere malo restringantur. Et te suppliciter adorabunt, teque deprecabuntur dicentes, quia tantum in te est Deus, et non est absque te Deus. Non enim Deus in adversæ atque alienæ a se naturæ habitaculo est, sed in suo atque a se genito manet Deus in Deo, Pater in Filio. Ait enim : « Quia ego in Patre et Pater in me est (Joan. x, 38). » Et non est, inquit, absque te Deus, o Christe. Proprium etenim Filio Dei est ne absque eo Deus quisquam sit. Pater enim non est absque Filio, qui ait : « Ego et Pater unum sumus (ibid. 30). » Et : « Quia in me est Pater, et ego in Patre. » Non enim sunt duo dii Pater et Filius, sed unus Deus. Eodem modo sciendum est de Spritu sancto.

Deinde viri sublimes, vere, inquit, tu es Deus absconditus, quem miser iste mundus ignorat, Deus qui salvas Israel, qui solus salvare potes. Neque enim dii gentium suos cultores salvare valent. Vel tu es Deus absconditus, quia « Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum (Joan. i, 1). » Recte

(160) Alias, vincti manibus. Cod. G. vinctis manibus. Crucensis infra : vincti manibus.

enim *Deus absconditus* dicitur unigenitus Filius, qui est in sinu Patris. Sive propter corporis assumpti sacramentum vocatur *Deus absconditus*. Ubi autem iste *Deus absconditus* innotuit mundo, *confusi sunt fabricatores errorum gentiles ac hæretici, et erubuerunt omnes simul opprobrium insipientiæ suæ potantes, et abierunt in captivitatem sempiternæ damnationis, ubi cum diabolo perpetualiter victi custodiuntur in infernali carcere.*

Israel vero, id est electorum populus, salvatus est in Domino salute æterna. « Scimus quoniam si terrestris domus nostra hujus habitationis dissolvatur, quod ædificationem ex Deo habemus domum non manufactam æternam in cœlis (II Cor. v, 5). » Sed quia pii solent ab impiis derideri (161), bene ad eos consolatoria promissione subditur, quia, non confundemini, et non erubescetis in sæculum sæculi. Non confundemini propter blasphemias infidelium in præsentis sæculo, donec *sæculum sæculi* veniat, id est *sæculum* illud quod huic succedet, in quo perpetualiter gloriabimini. Et cur (162) confundi, vel erubescere non habeatis. Sequitur :

VERS. 18. — « Quia hæc dicit Dominus creans cœlos, ipse *Deus* formans terram, et faciens eam, ipse plasmas ejus : non in vacuum (163) creavit eam : ut habitaretur, formavit eam : Ego Dominus, et non est alius. »

Ideo, inquit, non erubescetis, quia Dominus *Jesus*, qui creavit potentia suæ divinitatis cœlos, et fecit, et formavit terram, ut habitaretur ab hominibus, ipse modo cunctis habitatoribus clamat se solum esse Dominum, et præter se nullum esse Dominum. Sequitur :

VERS. 19. — « Non in abscondito locutus sum, in loco terræ tenebroso. »

Hoc est, nisi fallor, quod in Evangelio dicit : « Ego palam locutus sum mundo, ego semper docui in synagoga et in templo, quo omnes Judæi conveniunt, et in occulto locutus sum nihil (Joan. xviii, 20). » Nam qui communem salutem annuntiabat cunctis ad se generaliter confluentibus, quomodo in abscondito loquebatur? At contra hæresis in occulto loquitur, in loco terræ tenebroso, quia (164) dicitur in Proverbiis . « Aquæ furtivæ dulciores sunt, et panis absconditus suavior (Prov. ix, 17). » Vel non in absconso locutus est se solum esse Deum, qui in monte Sina de excelso ejus vertice clamavit : « Non erunt tibi dii alieni absque me, nec facies tibi idolum (Deut. v, 7). » Sed melius de apostolica prædicatione accipitur. Dominus vero subdit :

« Non dixi semini Jacob : Frustra quærite me. »

Ac si dicat : Non incassum eos adventum meum expectare feci, quoniam ad eos, ut promiseram, veni. Et de doctrina sua subjungit : « Ego Dominus

(161) Cod. G., *irrideri.*

(162) In cod. Garst. verba hæc : *et cur, etc., usque ad : quia hæc, etc., desiderantur.*

(163) Alias, *in vanum.*

A loquens justitiam, annuntians recta. » Ac si dicat : Omne quod ex ore meo procedit, justum et rectum est. Et revera sic est. Quid enim *rectum* quam quod in Evangelio præcepit, aut loquitur? Hac enim justitia fideles justificantur, qui in lege non poterant justificari. Qui sicut ibi ait : « Venite ad me omnes, qui laboratis et onerati estis (Matth. xi, 28), » ita et hic quoque subjicit, dicens :

VERS. 20. — « Congregamini et venite, et accedite simul, qui salvati estis ex gentibus. »

Congregamini in caulas Ecclesiæ, et in merito bonæ actionis *venite, et accedite simul* omnes, qui spe *salvati estis ex gentibus.* « Spe enim salvi facti sumus (Rom. viii, 24). » Et cur ad me festinanter de beatis accedere, sequitur :

B « Nescierunt, qui levant signum sculpturæ suæ, et rogant Deum non salvantem. » Qui enim sibi sculptant idolum, et adorant, nesciunt quid faciunt, quia obcuratum est insipiens cor eorum. Deinde præconibus Evangelii præcipitur :

VERS. 21. — « Annuntiate et venite, et consiliamini simul. »

Sancti enim prædicatores postquam annuntiaverant venientes consiliati sunt simul, quando Judæi asserentes, oportere gentiles, qui ad fidem veniebant, circumcidi, Paulus cum Barnaba Jerosolymam ascendit audire (Act. xv), quid de hac resentirent priores apostoli. Nunc etiam præpositi ecclesiarum consiliantur simul in synodis et conciliis sæpe convenientes. Conversis vero gentibus subjungit Dominus :

C *Quis auditum fecit ab initio (165)?* Et sibi ipse respondet : *Ex tunc prædixi illud? (166)* Prædixit enim ex tunc, id est ab initio conversionem gentium prænuntians Abrahæ, « quia in semine tuo benedicentur omnes gentes (Gen. xxii, 18). » Rursum se solum contestatur esse Deum dicens : « Nunquid non ego Dominus, et non est ultra Deus absque me? Deus justus et salvans non est præter me. » Hoc evidens est. Nam qui dicuntur dii gentium injusti sunt omnes, et suos cultores non servant sed perdunt. Sequitur :

D VERS. 22. — « Convertimini ad me, et salvati eritis, omnes fines terræ, quia ego Deus, et non est alius. »

Et hoc manifestam est. Nullus enim Deus præter Christum, qui totum orbem ad se conversum salvat. Sequitur :

VERS. 23. — « In memetipso juravi, egredietur de ore meo justitiæ verbum, et non revertetur, quia mihi curvabunt omnia genua (167), et jurabit omnis lingua. »

« In memetipso, inquit, juravi, quoniam neminem habuit, per quem juraret majorem, juravit per semetipsum. Homines enim per majorem sui jurant,

(164) Ambo codd. *quæ.*

(165) Alias, *fecit hoc ab initio.*

(166) Alias, *prædixit.*

(167) Alias, *curvabitur omne genu.*

et omnis controversiæ eorum finis ad confirmatio-
nem est juramentum. In quo abundantius volens
Deus ostendere pollicitationis hæredibus immobili-
tatem consilii sui interposuit jusjurandum, ut per
duas res immobiles, quibus impossibile est mentiri
Deum, firmissimum solatium habeamus (*Hebr. vi, 13 et seqq.*).

Sed quid juraverit, audiamus. *Egredietur de ore meo justitiæ verbum*, id est sententia judicandi per fidem omnes qui crediderunt. *Et non revertetur*, quia in sempiternum manebit justitia, quæ per fidem electis dabitur, nec me pœnitebit hoc verbum emisisse. Nam *mihi curvabunt omnia genua*, « ut in nomine Jesu omne genu flectatur (*Philip. ii, 10*). » *Et omnis lingua jurabit mihi*, « ut omnis lingua confiteatur quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris (*ibid. 11*). » *Omnis lingua jurabit mihi*, quia linguarum omnium diversitas in hoc concordabit, ut devotum mihi famulatum juret.

Vel quod ait, *quia mihi curvabunt omnia genua, et jurabit omnis lingua*, sic intelligamus ut Apostolus exposuit dicens : « Omnes stabimus ante tribunal Christi. Scriptum est enim : Vivo ego, dicit Dominus, quia mihi flectetur omne genu, et confitebitur omnis lingua. Itaque unusquisque nostrum pro se reddet rationem Deo (*Rom. xiv, 10-12*). » Nam juxta hunc sensum flectere genu Deo est stare ante tribunal Christi, et confiteri vel jurare Deo, rationem ei pro se reddere. Sequitur :

VERS. 24. — « Ergo in Domino dicit : *Mæ sunt justitiæ, et imperium.* »

Quoniam egredietur de ore meo justitiæ verbum, et flexo genu mihi jurabit omnis lingua; ergo omnis lingua mihi jurans dicit in Domino, id est in Patre meo : *Mæ sunt justitiæ*, quia per verbum Christi sum justificata : *et meum imperium*, quia in Christo regina facta sum. Hæc enim dicit Ecclesia, quæ in omnibus linguis et gentibus est. Quæ et inde suum dicit imperium, quia in toto orbe dominatur. De illis vero, qui Evangelium Dei non recipiebant, sequitur :

« Ad eum venient, et confundentur omnes qui repugnant ei. »

Ad Dominum enim veniunt vel nunc credendo, et confundentur de malis suis pœnitentiam agendo, vel postmodum ut ante tribunal ejus stent, et æternæ confusionis opprobrium portent. De electis autem subditur :

VERS. 25. — « In Domino justificabitur, et laudabitur omne semen Israel. »

In Domino Jesu Christo justificabitur, sicut et Paulus Judæis ait : « Notum sit vobis, viri fratres, quia per hunc vobis remissio peccatorum annuntiabitur ab omnibus quibus non potuistis in lege Moysi justificari. In hoc omnis, qui credis, justificatur (*Act. xiii, 38*). » *Et laudabitur in illo*, quia « laudabuntur omnes, qui jurant in eo (*Psal. lxxii,*

A 12). » Justificabitur in hac vita, laudabitur in alia omne semen Israel non carnale, sed spiritale. « Non enim omnes, qui ex Israel, si sunt Israelitæ, neque qui semen Abrahæ, omnes filii : sed in Isaac vocabitur tibi semen, id est non qui filii carnis hi filii Dei, sed qui filii promissionis sunt, æstimantur in semine (*Rom. ix, 6-8*). » Justificatis autem in Christo fidelibus et omnibus linguis ei jurantibus congrue subditur :

CAPUT XLVI.

VERS. 1. — Conflatus (168), est Bel, contritus est Nabo : facta sunt simulacra eorum bestiis et jumentis. »

Credentes enim omnia conflaverunt et contriverunt idola. *Bel* namque et *Nabo* fuerunt idola. Interpretatur autem *Bel* *vetustus*, et *Nabo* *sessio*. Et quis est hic vetustus nisi antiquus hostis? aut quæ est hæc sessio, nisi quam voluit, dum sedem suam ad aquilonem ponere cogitare? Sessio hæc regnum in infidelibus est. *Bel* igitur *conflatus est* et *Nabo contritus* quia diabolus tartareis incendiis est traditus, et regnum ejus pœnitentia contritum de corde eorum, qui crediderunt.

Simulacra eorum, id est diaboli et dominationis ejus fuerunt idola, et hæc *bestiis et jumentis facta sunt*, quia homines, qui bestiali ferocitate sæviebant, et quælibet onera sibi a dæmonibus imposita non renitentes portabant, coluerunt ea, quibus deinde dicitur :

« Onera vestra gravi pondere usque ad lassitudinem. »

VERS. 2. — « Contabuerunt, et contrita sunt simul : non potuerunt salvare portantem. »

Idola enim, quæ gravi pondere eos fatigabant, qui se portabant, postmodum confracta sunt, et computruerunt, nec suos bajulatores salvare valuerunt. Nam sequitur :

« Et anima eorum in captivitatem ibit. » Id est æternis vinculis stricta ducetur in carcerem perpetuæ damnationis.

Vel hoc dicendum, quod gravissimum onus in gentibus errorum idololatriæ fuerit, quæ cultores suos deprimebat in terram; dii quidem gentium facti sunt a cultoribus suis, et portantur ab eis, nec eos salvare possunt, a quibus portantur; sed Deus noster ipse fecit nos, et ipse portat, et salvat nos. Sequitur :

VERS. 3. — « Audite me, domus Jacob, et omne residuum domus Israel, qui portamini a meo utero, qui gestamini mea vulva. »

VERS. 4. — « Usque in senectam ego ipse, et usque ad canos ego portabo : ego feci, et ego feram, et ego portabo et salvabo. »

Nam *domus Jacob* Ecclesia est fidem patriarcharum tenens, quia Christus « regnabit in domo Jacob in æternum (*Luc. i, 33*). » Et quod est *residuum domus Israel*, nisi de quo dictum est, quia « omnis

qui relictus fuerit in Sion, et residuus in Jerusalem, sanctus vocabitur (*supra* iv, 3). » Potest et historialiter accipi *domus Jacob et residuum domus Israel* antiquus Dei populus.

In utero autem concipitur proles, quæ in hanc vitam profertur. Quid ergo uterum seu vulvam Dei nisi ejus consilium debemus accipere, in quo ante sæcula per prædestinationem recepti sumus, ut creati per sæcula producatur? Ambrosius autem loquens de Unigenito: « Sicut sinus Patris spiritalis intelligitur intimum quoddam paternæ charitatis naturæque secretum, in quo semper est Filius, ita etiam Patris est vulva spiritalis interioris arcanum, de quo tanquam de genitili alvo processit Filius. » Nos vero, quia de adoptivis filiis loquimur, vulvam vel uterum Dei, sicut diximus, consilium ejus accipimus. A quo scilicet utero portamur, quia Deus consilio sapientiæ patienter nos portat cognoscens qui sunt ejus.

Quæ est autem ejus senectia nisi perpes infinitas? *Usque ad senectam* ergo ipse est, qui usque in æternum sine varietate mutationis permanet, cui dictum est: « Tu autem idem ipse es, et anni tui non deficient (*Psal.* ci, 28). » Ipse quidem usque ad senectam suam, quæ est perpetua immortalitas, et infinitas, manet; nos vero *portat usque ad canos* senectutis nostræ, id est longanimiter nos tolerat usque ad finem vitæ præsentis, et tunc singulis, quod meruere, restituet. Vel *usque ad senectam* non suam sed nostram *ipse nos portat* tolerans et provehens, atque justa miseratione perpetualiter salvabit. Et in omnibus hiis operibus suis omnino contrarius est diis gentium. Unde rursus idololatrias increpat, dicens:

VERS. 5. — « Cui assimilastis me et adæquastis, et fecistis similem? »

VERS. 6. — « Qui confertis aurum de sacculo, et argentum statera ponderatis: conducentes artificem, ut faciat deum. »

Eum quippe in sua æstimatione similem faciebant idolo materiali, « Qui, sicut Apostolus ait, mutaverunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis, hominis, et volucrum, et quadrupedum, et serpentium (*Rom.* i, 23). » De quibus et subditur: « Et procidunt, et adorant. »

VERS. 7. — « Portant illum in humeris gestantes et ponentes in loca suo, et stabit, et de loco suo non movebitur, sed cum clamaverint ad eum, non exaudiet (169), sed tribulatione non salvabit eos. » Totum hoc manifestum est. Sequitur:

VERS. 8. — « Mementote istud, et fundamini (170): redite, prævaricatores, ad cor. »

VERS. 9. — « Recordamini prioris sæculi, quoniam ego sum Deus, et non est ultra Deus, nec est similis mei. »

O, inquit, cultores idoli, *mementote*, id est cogitate illud, quia Deus vester ita fabricatus est, et ex

(169) Alias, non audiet, etc.

A quo positus est in loco suo, non potuit se movere, nec suos cultores audire valet aut juvare, et fundamini in veritate, ne per varios errores mens vestra fluctuet.

Redite ad cor vestrum sub imagine, quam foras cernitis, quia sensum rectæ cogitationis in talibus amisistis. Quid autem nobis vicinius est corde nostrum? Et tamen cum per pravas cogitationes spargitur, a nobis cor nostrum longius evagatur. Longius ergo istos mittit, quos ad cor suum redire præcipit, quia quo se exterius fuderit, eo a se, unde possit redire, vix inveniunt. Sparsis enim foris mentibus ad semetipsas redire difficile est, quia qui terrenis desideriis implicantur, eos prava itinera semel captos tanto delectabiliter tenent, quanto in eis omne quod libuerit, licet. Quippe nullus disciplinæ murus obviat, qui stringat, nulla retributionis prospicitur pœna, quæ terreat, sed clausis oculis cordis eo anima præcipitatur in infirmis, quo obscuratur a summis; et tanto securius mala temporalia perpetrat, quanto durius æterna bona desperat.

Tales erant illi « qui, cum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt, sed evanuerunt in cogitationibus suis, et obscuratum est insipiens cor eorum: dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt, et, « ut prædictum est, » mutaverunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis, hominis, et volucrum, et quadrupedum et serpentium. Propter quod tradidit illos Deus in desideria cordis eorum, in immunditiam, ut contumeliis afficerent corpora sua in semetipsis (*Rom.* i, 21-24). » Cum ergo divinæ bonitati placet respiscere tales, congrue dicit eis: *Redite prævaricatores ad cor. Prævaricatores* enim sunt qui, cum cognovissent Dominum, non sicut Deum glorificaverunt. In eo enim quod Deum cognoverunt, quodammodo legem acceperunt, ut ei gloriam darent, sed hanc prævaricati sunt in cultura idolorum. Vel naturalem legem prævaricati sunt inique agendo.

Quos postquam a vanitate, qua se foras sparserant in idololatria, redire ad cor suum præcepit: *Recordamini*, inquit, *prioris sæculi*, quia tunc nec nominatum fuerat idolum. Si enim idola dii essent, utique mundum fecissent. Sed in priori sæculo non fuerunt, ideoque dii esse non possunt. *Ego enim*, qui mundum creavi, *sum Deus, et non est ultra Deus*, sicut nec ultra mundus, *nec est quisquam similis mei*. Ad hoc autem, quod dixerat, quia *non est similis mei*, bene subjecit:

VERS. 10. — « Annuntians ab exordio novissimum, et ab initio quæ nondum facta sunt, dicens: Consilium meum stabit, et omnis voluntas mea fiet. »

Annuntiavit enim Deus *ab exordio novissimum* dicens in Adam, quia « relinquet homo patrem suum (*Gen.* ii, 24), » id est Christus a solio maiestatis

(170) Alias, confundamini.

sua descendet, et matrem (*Gen. 11, 4.*), id est Synagogam deseret, et adheret uxori suae (*ibid.*), id est Ecclesiae et erunt duo in carne una (*ibid.*). Cujus consilium stabit, et omnis voluntas ejus fiet, quoniam ejus voluntati nec illa obsistent, quae contra voluntatem illius fieri videntur, quia ad hoc nunquam permittit fieri, et quod non praecipit, ut per hoc certius impleatur, quod jubet. Apostatae enim angelo perversa voluntas est, sed tamen a Deo mirabiliter ordinatur, ut ipsae quoque ejus insidiae utilitati bonorum serviant, quos purgant, dum tentant. Sic ergo consilium ejus stat, ut inde magis voluntatem suam impleat, unde voluntatis ejus consilio quis contraire nititur.

Sed dum ab exordio novissimum, et ab initio quae necdum facta sunt, annuntiat dicens: Quia consilium meum stabit, et omnis voluntas mea fiet, satis ostendit se de eo consilio dicere, quo disposuit, ut propinquante mundi termino diabolus per passionem Salvatoris humanum genus amitteret. Hoc enim annuntiavit ab exordio dicens serpenti, quia inimicitias ponam inter te et mulierem et semen tuum, et semen illius (*Gen. 3, 15.*) et voluntas ejus salus mundi est, qui omnes homines vult salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire (*I Tim. 2, 4.*) Et hanc voluntatem suam ab initio denuntiavit Abraham promittens ei, quia in semine tuo benedicentur omnes gentes (*Gen. 22, 18.*) Sed haec nondum erant facta, id est voluntas ejus in salvatione mundi necdum erat impleta, dum per prophetam haec loqueretur. Qui quoniam Christum suscitavit a mortuis, et constituit ad dexteram suam in caelestibus, bene post denuntiationem consilii illius passionis de ipso subjungit:

VERS. 11. — Vocans ab oriente avem, et de terra longinqua virum voluntatis meae.

Eum quippe nuncupat avem, qui corpus carneum, quod assumpserat, ascendendo ad aethera libavit. Et eundem appellat virum voluntatis suae, de quo et alibi testatur: Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui (*Matth. 3, 17.*) Jam vero diximus, quia Judaeorum populus idcirco vocatur oriens; quia de carne ejus idem Salvator natus est, qui sol justitiae dicitur. Terra autem longinqua nominatur haec regio nostra, in qua peregrini et hospites exulamur. Vocavit itaque Deus ab oriente avem, et de terra longinqua virum voluntatis suae, quando Christum de Bethania levavit in caelum.

Vel gentilitas potest appellari longinqua terra, quia longe erat a Deo, dum serviret idolis. Qui vocavit ab oriente avem, quando Christum per apostolos a Judaeis ad gentes misit. Et rursus de terra longinqua vocavit virum voluntatis suae, quando per Eliae praedicationem a gentibus eum reducit ad Hebraeos. Et in his omnibus implebitur, quod ait: Quia consilium meum stabit, et omnis voluntas mea fiet. De quo etiam subdit:

Et locutus sum, et adducam illud: creavi, et faciam illud. Locutus sum per prophetas consilium meum, et adducam illud in tempore suo, et creavi illud praedestinando, et faciam illud operando. Unde sequitur:

VERS. 12. — Audite me duro corde, qui longe estis a justitia.

VERS. 13. — Prope feci justitiam meam, non elongabitur; et salus mea non morabitur. Dabo in Sion salutem, et in Jerusalem gloriam meam (171).

Nam duro corde semper fuere Judaei, et longe a justitia. Ignorantes enim justitiam Dei, et suam volentes constituere, justitiae Dei non sunt subjecti (*Rom. 10, 3.*) Quibus ait: Prope feci justitiam meam, non elongabitur, et salus mea non morabitur, id est appropinquavit tempus, ut reveletur (172) per Christum justitia fidei. Neque enim ultra elongabitur, et salus aeterna, quae per eum danda est credentibus, non morabitur amplius.

Dabo in Sion salutem aeternam his, qui crediderint in vobis, et in Jerusalem gloriam meam super his, qui fidem Christi mei receperint, ut Spiritu sancto repleti loquantur omnibus linguis, et prophetent, atque signis et virtutibus coruscent. Hoc factum est in illa multitudine credentium, quorum erat cor unum, et anima una (*Act. 4, 32.*) Sequitur:

CAPUT XLVII.

VERS. 1. — Descende, sede in pulvere, virgo filia Babylonis, sede in terra.

Reprobis, et cum occasio deest peccatum perpetrandi, desideriorum cogitationes eorum cordibus nullatenus desunt; et cum non semper diabolus sequantur in opere, valde tamen se ei obligant in cogitatione. Unde nunc recte dicitur: Descende, sede in pulvere, virgo filia Babylonis, sede in terra. Cum enim semper pulvis sit terra, non tamen terra semper pulvis, quid per pulverem nisi cogitationes debemus accipere, quae dum importune ac silenter in mente evolvant, ejus oculos excruciant? Et quid per terram nisi terrena actio designatur? Et quia reproborum mens prius ad prava cogitanda ducitur, et postmodum ad facienda, recte filiae Babylonis, quae ab internae rectitudinis judicio descendit, per ferientem sententiam dicitur, ut prius in pulvere, et post in terra sedeat, quia nisi se in cogitatione prosterneret, in malo opere non inhasset. Hoc enim loco humana mens virgo non incorrupta, ut arbitror, dicitur, sed infecunda.

Et quia Babylon confusio interpretatur, recte infecunda mens Babylonis filia vocatur, quae in eo, dum nequaquam bona opera germinat, dum nulla ordine recte vivendi componitur, quasi confusione matre generatur. Sin autem virgo non infecunda dicitur, sed incorrupta, postquam statum salutis perdidit, ad confusionis suae cumulum appellatur, quod fuit. Cui apte per increpationem dicitur: De-

(171) Alias, et in Israel gloriam meam.

(172) Uterque cod., reveletur.

scende. In alto quippe stat humanus animus, quando a supernis retributionibus inhiat. Sed ab hoc statu *descendit*, cum turpiter victus sese defluentibus mundi desideriis subjicit. Cui bene mox additur: *Sede in pulvere*. Descendens enim *in pulvere* residet, qui cœlestia deserens terrenis cogitationibus aspersus in infimis vilescit. Ubi adhuc ingeminando subjungitur: *Sede in terra*. Ac si exprobrans dicat: Quia cœlestis conversatione noluit te erigere, sub temetipso humiliatus in terrenis actibus humiliare. Unde et necessario protinus additur:

Non est solum filiae Chaldæorum. »

Chaldæi namque feroces sunt, quia voluntates proprias sequentes nec suis parcere mortibus sciunt. Feroces sunt terrena desideria, quæ non solum contra præcepta Conditoris, sed sæpe et contra percussionum verbera duram atque insensibilem mentem reddunt. Sed filia ferocium non habet *solum*, quia mens, quæ ad amorem mundi ex pravis desideriis nascitur, atque eisdem desideriis obduratur, in eo quod se terrenis concupiscentiis subjicit, sedem iudicii amittit, nullique apud se solio præsidet, qui examine discretionis caret. Et quasi a iudicii sui sede expellitur, qui per exteriores concupiscentias vagatur. Liquet enim, quod mens, quæ intus consilii sedem perdidit, foras se per desideria innumerabiliter spargit, et quia agere intellecta dissimulat, cæcatur recte, ut etiam nesciat quid agat, et sæpe justo iudicio in ipsa sua voluntate relinquitur, et sub ea, quæ anxie appetit, laboriosa mundi ministeria relaxatur. Unde et apte subditur:

« Quia non vocaberis mollis et tenera. »

Vers. 2. — « Tolle molam, et mole farinaam. »

« Constat nimirum (S. Gæg. M. lib. vi, *Moral.* cap. 46), quo teneræ filiae parentes parcunt, nec duris atque servilibus hanc operibus affligunt. Omnipotens ergo Deus quasi teneram filiam vocat, quando dilectam uniuscujusque animam a laboriosis hujus mundi servitiis revocat, ne, dum exterioribus actibus afficitur, ab internis desideriis induretur. Sed Chaldæorum filia mollis et tenera non vocatur, quia mens pravis desideriis dedita in eo quem anxie appetit, hujus sæculi labore relinquitur, ut foris mundo velut ancilla serviat, quæ intus Deum ut filia nequaquam amat. Unde et molam tollere, et farinam molere jubetur.

« Mola in gyro ducitur, et farinam profert. Unaquæque ergo mundi hujus actio mola est, quæ dum multas curas congerit, humanas mentes quasi per gyrum vertit, atque ex se velut farinam projicit, quia seducto cordi semper minutissimas cogitationes gignit. Nonnunquam vero, qui quietus alicujus esse meriti creditur, positus in qualibet actione denuatur. Unde protinus subinfertur:

« Denuda turpitudinem tuam, discooperi humerum, revela crura, transi flumina. »

« In administratione quippe operis turpitudine denudatur, dum vilis mens abjectaque in operis ostentatione cognoscitur, quæ quieta prius magna puta-

batur. Humerum mens discooperit quando opus suum, quod ignorabatur, ostendit. Crus revelat, quia, quibus desideriorum passibus lucris mundi inhiat, manifestat. Flumina etiam transit, quia actiones hujus sæculi, quæ quotidie ad terminum defluunt, indesinenter appetit. Dumque alias relinquit, et alias insequitur, quasi semper de flumine ad flumen venit. » Hæc beatus Gregorius ait ostendens, quo jaceat mens a solio sanctæ intentionis excussa, quia si ad ea, quæ super ipsam sunt, inhiare cessaverit, sub semetipsam etiam indesinenter ruit. Cujus occulta turpitudo, quia nunc per reprobationem operis, sicut dictum est, denudatur, aut etiam postmodum in ultimo examine palam cunctis ostenditur, recte subjungitur.

B Vers. 3. — « Revelabitur igitur ignominia tua, et videbitur opprobrium tuum. »

Nam de vindicta, quæ in illo fiet iudicio, vel in obitu cujuslibet reprobis, manifeste subdit: « Ultionem capiam et non resistet mihi homo. » Tunc enim nemo jam resistet ei. Quondam vero Moyses pro populo resistit iræ ejus dicens: « Dimitte ei hanc noxam, alioquin dele me de libro tuo, quem scripsisti (*Exod.* xxxii, 32). » Sic et Aaron ei restitit, quando inter viventes ac mortuos thuribulum sumpsit, et animadversionis ignem fumo incensi temperavit (*Num.* xvi, 46). David etiam iræ ejus restitit (*II Reg.* xxiv, 16), qui angelo percutienti se offerens, placationis gratiam et ante tempus propositum exegit. Sed et omnes sancti, qui iræ ejus obviant, ab ipso accipiunt ut contra impetum percussionis ejus opponantur, atque ut ita dixerim, cum ipso se erigunt contra ipsum, eosque divina vis sibi opponit secum, quia in eo quod adversum se sævientis iram foris obtinent, intus eos irascentis gratia fovet, et famulantes interius levat, quos quasi adversantes exterius tolerat.

Portat ergo contradictionem deprecantium, quam aspirat, et velut nolenti imponitur quod ab ipso, ut fiat, imperatur, sicut in verbis ejus apparet, cum dicit Moysi: « Dimitte me, ut irascatur furor meus contra eos, et deleam eos (*Exod.* xxxii, 10). » Quid est dicere servo: *Dimitte*, nisi deprecanti ausum præbere? Cum vero superna indignatio sese, ut ita dixerim, medullitus movet, hanc oppositio humana non retinet, nec se utiliter cujuslibet deprecatio objicit, cum semel Deus aliquid ab intimis irascendo disponit. Unde per beatum Job dicitur: « Deus, cujus iræ resistere nemo potest (*Job.*, ix, 13). » Nullius enim interventu divina ira restringitur, cum implacabiliter excitatur.

Hac igitur inexorabili indignatione adversus filiam Babylonis commotus dicit: « Ultionem capiam, et non resistet mihi homo. » Homo enim resistere ei omnino non valet, quando se ad ulciscendum excitat, et precem, quæ ei funditur, non aspirat. Unde et per Salomonem dicitur: « Non parcat in die vindictæ, nec acquiescet cujusquam precibus, nec suscipiet pro redemptione dona plurima (*Prov.* vi,

34.) Quam sententiam attendere debent, qui pro A et non est præter me amplius : non sedebo vidua, et pessimis hominibus defunctis missas celebrant, vel orationes aut eleemosynas faciunt. Plerumque vero talis anima potentia in hoc mundo adepta Dei servos affligit, sicut olim plebs Chaldæorum in Babylone filios Juda. Sed, cum hujusmodi princeps in die mortis suæ ad ultionem ducitur, populus Dei, quem servitute deprimebat, redimitur de manu ejus. Unde mox ejusdem populi voce subditur :

VERS. 4. — « Redemptor noster, Dominus exercituum nomen illius, sanctus Israel. »

Qui enim nos de manu oppressoris redimit, id est liberat, vocatur *Dominus exercituum*, quia exercitus angelorum ei famulantur ad vindictam malorum. Et nomen illius *Sanctus Israel* est, qui filiæ Babylonis irreligiositatem ultra tolerare noluit. Unde et subjungit :

VERS. 5. — « Sede, tace (175), intra in tenebras, filia Chaldæorum, quia non vocaberis ultra domina regnorum. »

Sedet enim, quæ stabat, cum prostrata vilescit, quæ erecta gloriabatur. Tacet, cum excusationem perversitatis suæ non inveniens mœrore tabescit. Et intrat in tenebras, cum in noctem perpetuæ damnationis mittitur dicente Domino : « Ligatis manibus et pedibus mittite eum in tenebras exteriores (Matth. xxii, 13). » Nec jam vocatur *domina regnorum*, quia gloriam potentia singularis amittit cum vita. Sequitur :

VERS. 6. — « Iratus sum super populum meum, C contaminavi hæreditatem meam, et dedi eos in manu tua. »

Hoc manifestum est. Sæpe enim Dominus populo suo iratus asperum vel crudelem dat ei principem, quia scriptum est : « Regnare facit hominem hypocritam propter peccata populi (Job. xxxiv, 30). » Sequitur :

« Non posuisti eis misericordias, super senem aggravasti jugum tuum valde. »

VERS. 7. — « Et dixisti : In sempiternum ero domina. »

Et hoc perspicuum est. Immisericorditer enim populum Dei princeps malus affligit, et inhumane tractat, neque vel senibus ab afflictione servitutis parcit, ac velut in sempiternum se dicit dominaturum, dum tempore longo se potestatem exercere putans, de die ultima cogitare negligit. Unde et subditur :

« Non posuisti hæc super cor tuum, neque recordata es novissimi tui. » *Non posuisti super cor tuum, id est non cogitasti, quia ego iratus populo meo dedi eum in manus tuas. Neque finis tui recordata es, quando ultionem ego de te capiam nemine resistentem.* Sequitur :

VERS. 8. — « Et nunc audi hæc delicata et habitans confidenter, quæ dicis in corde tuo : Ego sum,

et non est præter me amplius : non sedebo vidua, et ignorabo sterilitatem. »

VERS. 9. — « Venient tibi duo hæc subito in die una ; sterilitas et viduitas. »

Delicata est anima, quæ suis voluptatibus in præsentia fruitur deliciis affluens ; et *confidenter* habitat, dum nullo metu mortis cogitur, sed peregrinationem præsentis exilii velut habitationem æstimat patriæ ; et dum se cæteros potentia honoris præire conspicit, cunctos velut nihilum despiciens et se exaltans in cogitationibus suis. « Ego sum, et non est præter me amplius. »

Quæ et *viduam* se non sessuram dicit, quia se semper intellecturam sapienter æstimat. Intellectus enim plerumque dicitur vir animæ de quo Dominus mulieri Samaritanæ verba sua non intelligenti dicit : « Voca virum tuum (Joan. iv, 16), » id est adhibe intellectum tuum, et *veni huc*, id est ad ea quæ dico, accede huc. Nam sicut vir mulierem, sic intellectus animam regit. Et sicut mulier ex viro, sic anima concipit ex intellectu, quod in operationem parit. Ait ergo : *Non sedebo vidua*, id est non ero despecta intellectu amisso, quia nunquam illum amittam, sed prudenter intelligam semper. *Et ignorabo sterilitatem*, id est non ero infecunda, sed semper dilecta mihi opera velut filios pariam. Sed quæ sic loquitur, audire debet quid ei divinitus respondeatur : *Venient tibi duo hæc*, id est *sterilitas et viduitas subito in die una*, id est in hora mortis, ut ne quid amplius operari possis, et intellectum amittas. Et quasi jam hæc illi acciderint, subiungit

« Universa venerunt super te propter multitudinem maleficiorum tuorum : et propter duritiam incantatorum tuorum vehementem. » *Universa*, quæ superius tibi minatus sum, *venerunt super te propter multitudinem* malorum quæ faciebas. Quid vero per *incantatores* ejus exprimitur nisi cæteri potentes, qui huic ministrantes per vanitatem sæcularis potentia vel dolositatis suæ quasi phantasiam magicæ artis in his, quæ fraudulenter operantur, fallunt oculos intuentium, ut vel bona vel honesta putent eorum opera ? Qui *vehementem* habent *duritiam*, quia ignorantes viscera miserationis innocentes lædunt, et eorum bona diripiunt. Et propter horum ergo *duritiam* princeps eorum punitur, quia debuerat impietatem eorum compescere. Cui adhuc dicitur :

VERS. 10. — « Et fiduciam habuisti in malitia tua, et dixisti : Non est qui videat me. »

In malitia fiduciam habuit, quia per malam astutiam se cæteros superare confisus est, et prospere semper agere. In malis etiam, quæ faciebat, non videri se divinitus arbitrabatur. Sed sequitur :

« Sapientia tua et scientia tua hæc deceptit te. »

Hæc *sapientia*, qua confidebas in malitia tua, nec te videri a me putabas, *decepit te*, quia malis operi-

{175} Alias, *sede tacens*, etc.

bus tuis semper implicabat te. Vel prius pronuntietur *sapientia tua, et scientia tua*, deinde subjiciatur: *hæc decepit te*, ut non de ista solummodo, sed de omni sapientia et scientia ejus dictum intelligatur, quoniam « sapientia carnis inimica est Deo (Rom. viii, 7). » Congruè autem sapientia et scientia ejus dicitur eam decepisse. Nam « prudentia carnis mors est (ibid. 6.). » Et: « Scientia inflat (I Cor. vii, 4). » Unde et præfatus tumor illius, quod de temporali gloria se extollens cæteros despicit, replicatur, cum subditur:

« Et dixisti in corde tuo: Ego sum, et non est præter me altera. » Adeo enim singulariter extollitur, ut se solam esse gloriatur, quia neminem sibi parem cernit. Cujus elationi debita mors improviso superventura promittitur, cum mox subjungitur:

VERS. 11. — « Veniet super te malum, et nescies ortum ejus, et irruet super te calamitas, quam non poteris expiare: veniet super te repente miseria, quam nescies. »

Hæc enim omnia tempore mortis flent. Contra cujus adventum huic filię Babylonis, quæ de potestate singulariter gloriatur, protinus exprobrando dicitur:

VERS. 12. — « Sta cum incantatoribus tuis, et cum multitudine maleficiorum tuorum, in quibus laborasti ab adolescentia tua, si forte quid prosit tibi aut si possis fieri fortior. »

Si enim vere potens est, stet nunc adversus mortem, et potenter ei resistat. Omnes etiam suos incantatores, videlicet subjectos sibi potentes ac sapientes, qui vanitate dolosæ actionis deludunt humanos oculos, et artificiosis locutionibus suis velut quibusdam præcantationibus immutant sensus hominum, assumat secum in auxilium.

Multitudinem quoque malorum in quibus ab adolescentia se exercuit, opponat divinæ inversioni, quæ super eam venit, quia fiduciam habuit in malitia sua. Cum igitur his omnibus stet, id est resistat iræ cœlesti si forte, quid ei valuerit hoc, aut fortior contra Deum fieri potuerit. Et quia prædicti incantatores multimoda consilia dant, sed nihil valent adversus Deum consilia eorum, recte subditur:

VERS. 13. — « Defecisti in multitudine consiliorum tuorum. »

Rursumque impropere subjungitur:

« Stent, et salvent te augures cœli, qui contemplabantur sidera, et supputabant menses, ut ex his annuntiarent ventura tibi. »

Quid vero per *augures cœli, qui contemplabantur sidera, et supputabant menses, ut ex his annuntiarent ventura*, nisi homines superstitiosi designantur, qui ex elementis temporum explorare futura conantur? Qualibus ait Dominus: « Cum videritis nubem orientem ab occasu, statim dicitis: Nimbus venit, et ita fit. Et cum austrum flantem, dicitis: quia æstus erit, et fit. Hypocritæ, faciem cœli et terræ nostis

A probare (Luc. xii, 54-56). » Et Paulus: « Dies observatis, et menses, et tempora, et annos: timeo, ne forte sine causa laboraverim in vobis (Gal. iv, 10). » Quia ergo supradicta Babylonis filia, id est mens superstitiosi et perversi principis magis in talibus quam in Deo speravit, recte jam circa obitum ei per increpationem dicitur: « Stent et salvent te augures cœli, qui contemplabantur sidera, et supputabant menses, ut ex eis annuntiarent ventura tibi. » Sed qui pro se ipsis stare non valent, quomodo stabunt pro aliis! Aut quomodo salvabunt alium, qui salvare se ipsos non possunt? Sequitur enim:

VERS. 14. — « Ecce facti sunt quasi stipula, et combussit eos ignis: non liberabunt animam suam de manu flammæ: non sunt prunæ, quibus calefiant, et focus, ut sedeant ad eum. »

Facti sunt in morte aridi et inanes velut stipula, et combussit eos ignis gehennalis nec jam poterunt liberare animas suas de manu flammæ illius, sed ibi sine fine detinebuntur et ardebunt. Neque enim prunæ sunt in illo igne, quibus isti calefiant delectabiliter, quemadmodum in his omnibus ignibus, neque ignis ille est focus, et sedeant ad eum, qui ibi sunt, sed totam gehennam ignis ille complet, omnesque reprobos intra se continens cruciat, neque prunas habet, quia lignis non pascitur, sed inextinguibiliter ardet. Vel in hac vita non sunt eis prunæ, quibus calefiant, et focus, ut sedeant ad eum, id est nullam habent caloris scientiam, nec illuminantem sensum, qui eorum tenebras excutere possit, et frigus erroris expellere. Sequitur:

VERS. 15. — « Sic facta sunt tibi, in quibuscunque laboraveras. »

Id est omnia opera tua igne illo consumpta sunt. Nam, ut Apostolus loquitur: « Uniuscujusque opus manifestum erit. Dies enim Domini declarabit, quia in igne revelabitur, et uniuscujusque opus quale sit, ignis probabit. Si cujus opus manserit, mercedem accipiet; si cujus opus arserit, detrimentum patietur (I Cor. iii, 13) » Sequitur:

« Negotiatores tui ab adolescentia tua unusquisque in via sua erraverunt, et non est qui salvet te. »

Dives iste iniquus ab adolescentia sua negotiatores et pecuniarum multiplicatores habere studuit. Qui omnes in via negotiationis suæ erraverunt, quia sicut « nemo militans Deo implicat se negotiis sæcularibus (II Tim. ii, 4); » ita qui sæcularibus negotiis implicatur, militare Deo non potest. Et quia omnes, qui huic opitulari volebant, propriis reatibus astringuntur, non est qui salvet eum a morte perpetua. Hæc contra quemlibet potentem superbum, qui populum Dei affligit, dicta sunt. Et mox ad eundem populum, qui pro peccatis suis traditus est, consequenter dicitur:

CAPUT XLVIII.

VERS. 1. — « Audite hoc, domus Jacob, qui vocamini nomine Israel, et de aquis Juda existis, qui

laratis in nomine Domini, et Dei Israel recordamini non in veritate, neque in iustitia. »

Nunc enim ad carnales, qui sunt in Ecclesia, loquitur sermo divinus. Nam et ipsi sunt *domus Jacob* quia fidem patriarcharum sequuntur, licet mores eorum fugiant. Vos inquit: *O domus Jacob, audite hoc, quod principi, qui vos opprimit, locutus sum: vel quæ vobis locutus sum: qui vocamini nomine Israel, id est qui vocabulo Christianitatis censemini, et de aquis Juda, id est de aquis confessionis, quæ sunt aquæ baptismatis, existis, vel de populis christianis orti estis, qui juratis in nomine Domini, id est qui Christianos vos asseritis, et Dei Israel recordamini, id est de Christo recogitatis, non in veritate, quia eum non vere diligitis, neque in iustitia, quia, quod ipse præcipit, non facitis. Ad hujusmodi Christianos loquitur Dominus, quos ob irreligiositatem eorum impio rectori tradidit castigandos. De quibus subditur:*

VERS. 2. — « De civitate enim sancta vocati sunt, et super Deum Israel constabiliti sunt: Dominus exercituum nomen illius. »

Ideo debent audire verba solatii, quia *de civitate sancta convocati sunt* divinitus. Dominus enim, qui in cælesti Jerusalem habitat, ipse vocavit eos. *Et super Deum Israel constabiliti sunt*, id est super Christum fundati, qui vocatur *Dominus exercituum*, eo quod illi deserviant exercitus militiæ cælorum. Ad quem videlicet populum Christianorum carnalium consequenter a Domino dicitur:

VERS. 3. — « Priora extunc annuntiavi, et ex ore meo exierunt, et audita feci ea: repente operatus sum, et venerunt. »

Quæ autem sunt *priora*, nisi quæ secundum Apocalypsim Joannis « oportet fieri cito (Apoc. 1, 1), » id est tentationes et mala, quæ fideles in hac vita tolerant. « Omnes enim, qui pie volunt vivere in Christo Jesu, persecutionem patiuntur (II Tim. 3, 12). » Et quæ nos in futuro sæculo manent, posteriora sunt. Audi quæ sunt priora: « Fili, accedens ad servitutem Dei sta in iustitia et timore, et præpara animam tuam ad tentationem (Eccli. 11, 4). » Audi priora: « Quicumque quæsierint animam suam salvare, perdent eam (Luc. xvii, 33). » Ilæc ergo *priora annuntiavi et audita feci tibi extunc*, id est ex quo de aquis Juda existi, et ex quo supra Deum Israel constabilis es. Et sicut a principio tibi annuntiaveram, ita tunc *repente operatus sum, et venerunt omnia*. Prædixi tibi universa quæ passurus eras, ne, si te ignarum invenissent, opprimerent, et ex ore meo, quæ facere debueras, audisti, ut excusationem de ignorantia non haberes. Sequitur:

VERS. 4. — « Scivi enim quia durus es tu, et nervus ferreus cervix tua, et frons tua ærea. »

Durus es, quia molliri ad amorem Dei non potes. *Et cervix cordis tui nervus ferreus*, quia iugo meo conterri non potes. *Et frons tua ærea*, quia diu persistis in impudentia tua, nolens de malis actibus tuis

A erubescere. In fronte enim sedes est pudoris; æs vero durable nimis est. *Æream ergo frontem habet, qui valde contra verecundiam semper durus perseverat. Sequitur:*

VERS. 5. — « Prædixi tibi extunc, antequam venirent, indicavi tibi, ne forte diceres. Idola mea fecerunt hæc, et sculptilia mea, et conflabilia mandaverunt ista. »

VERS. 6. — « Quæ audisti, vide omnia; vos autem non annuntiastis (174). »

Quid nunc per *idola et conflabilia, sive sculptilia*, nisi falsæ cogitationes designantur? Nam quasi idolum sibi fabricat animus, dum sibi cogitationem erroris format; et velut sculpsit eam, quando, quæ sibi in ea videntur, in forma recidit, eamque format ad libitum suum: et quasi conflata, quia spiritu mentis suæ decoquit intrinsecus antequam fabricet.

Quid igitur in idolis et sculptilibus et conflabilibus nisi opiniones errorum, quas sibi, prout cogitaverit, mens format, exprimuntur? Ait ergo, quia ventura *prædixi tibi extunc*, id est ex quo supra Dominum constabilis es, et *antequam venirent ea, indicavi tibi ne forte* quando venirent, *diceres*, quia *idola mea, id est falsæ opiniones meæ fecerunt hæc, sculptilia mea et conflabilia*, id est errores, quos mihi formavi *mandaverunt ista*. Multis enim erroribus plenus est iste carnalium populus, et multa quæ fiunt, non tam Deo, quam superstitionibus suis et opinionibus ascribit. Et idcirco *prædixi*, inquit, universa tibi per Scripturas meas, et per ora doctorum, et quæ tunc *audisti, omnia vide* nunc, quia sicut prænuntiaveram, ita tibi eveniunt cuncta. *Vos autem cæteris non annuntiastis, quæ annuntiaveram vobis, quia de talibus loqui neglexistis. Sequitur:*

« Audita feci tibi nova extunc et conservata, quæ nescis. »

VERS. 7. — « Nunc creata sunt, et non extunc et ante diem, et non audisti ea, ne forte dicas: Ecce ego cognovi ea. »

VERS. 8. — « Neque audisti, neque cognovisti, neque extunc aperta auris tua. »

Nova quidem novæ conversationis *audita feci tibi* ex quo de aquis Juda existi, id est ex quo renatus es ex aqua et spiritu, et præmia justorum in cælis *conservata, quæ nescis*. Et quæ de spiritali conversatione vel tentatione audieras, *nunc creata sunt*, id est nunc a me tibi datum est, ut ea, si volueris, facere possis, et non ab initio vel *ante diem*, sed in tempore suo. Non enim puer mox ardua novæ conversationis arripere valet, sed in ætate perfecta sustinere tentationes, et spiritalibus disciplinis semetipsum exercere potest. Et Dominus singula quæque temporibus suis disponit, quoniam « omnia tempus habent, et suis spatiis transeunt universa sub cælo (Eccl. 1, 1). » Dans ergo opportuno tempore homini gratiam bene conversandi, nisi piger fuerit,

(174) Alias, num annuntiastis.

recte ei denuntiat, quia jam creata sunt nova, et *non extunc et ante diem.*

Sed cum dixerit, quia *audita feci tibi nova extunc*, videtur contraria adjungere, cum subjicit, quia *non audisti ea*. Sed aure corporis audivit, et aure cordis non audivit. *Non audisti*, inquit, *ea*, id est non intellexisti, ne forte scientia inflatus dicas, quia *ecce ego cognovi ea*. Sed *neque audisti ea*, id est non intellexisti ea, *neque cognovisti, neque extunc aperta est auris tua*, id est cordis tui. Nam quia audisti quidem bona, sed facere neglexisti, quæ audisti non audisti. Et sicut nemo novit quid sit charitas nisi sit charitas in eo, ita nemo vere intelligit præcepta cœlestia nisi qui facit. Bene igitur ei, ζ bona quæ audivit operari contemnit, dicitur, quia *neque audisti, neque cognovisti, neque extunc*, id est ex quo super Dominum constabilitus es, *aperta est auris tua*. Sequitur :

« Scio enim, quia prævaricans [prævaricaberis, et transgressorem de ventre vocavi te. »

Scio, quia necdum malitiam tuam deseres, sed adhuc mandata mea prævaricando calcabis. Tu es de filiis Adam, per quem in hunc mundum peccatum intravit, et per peccatum mors, et ita in omnes homines transiit, in quo omnes peccaverunt. Unde et *transgressorem de ventre matris vocari* t.

Hucusque duritiam uniuscujusque eorum Dominus objurgavit, quos increpat alij dicens. « Quid autem vocatis me, Domine, Domine, et non facitis, quæ dico (*Luc. vi, 46.*)? » Jam vero secundum illud quod Moysi ait : « Misereror cui misereror et misericordiam præstabo cui misereror (*Rom. ix, 15.*) » quid ei, cui voluerit misereri, misericorditer agat, ostendit subjungens :

VERS. 9. — « Propter nomen meum longe faciam furorem meum, et laude mea infrenabo te, ne intereas. »

Non propter te, inquit, sed *propter nomen*, quod invocatum est super te, *longe faciam a te furorem meum*, quo te tradideram filix Babylonis affligendum. Es enim adhuc dignus furore meo, sed jam tibi misertus parcam, et ne ultra male liber, quo volueris, eas sequendo concupiscentias tuas, *infrenabo te laude mea*, ne mortem sempiternam incurras, sed lætus decantes : « Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus ejus in ore meo. In Domino laudabitur anima mea (*Psal. xxxiii, 2.*) » Sequitur :

VERS. 10. — « Ecce excoxi te, sed non sicut argentum, elegi te in camino paupertatis. »

Excoxi te in igne tribulationis sub manu filix Babylonis, id est cujuslibet personæ potentis, et tyrannidem exercentis, *sed non quasi argentum*, quia purgatus non es a sordibus tuis. Argentum enim purgatur in igne, sed tu non es purgatus in tribulatione, quia nec in adversis omisisti peccare. *Sed in camino vaupertatis decoquens elegi te*. De hac sententia non necesse habemus nunc aliud dicere, nisi quod in homilia quadam beatus Gregorius admonet (hom.

40, in *Evang.*) : « Quicumque, inquit, bona in hoc sæculo habetis, cum quoslibet pauperes nonnulla reprehensibilia perpetrare conspiciatis, nolite despiciere, nolite desperare, quia fortasse quos superfluitas tenuissimæ pravitatis inquinat, caminus paupertatis purgat. De vobis omnino pertimescite, quia nonnulla etiam male acta prospera vita secuta est; de illis vero sollicitate pensate, quia eos magistra paupertas cruciat, quousque ad rectitudinem perducatur. » Et infra : « Cum quoslibet in hoc mundo abjectos aspiciatis, etiamsi quæ reprehensibilia eorum esse videantur, nolite despiciere, quia fortasse quos morum infirmitas vulnerat, medicina paupertatis curat. » Sequitur :

VERS. 11. — « Propter me, propter me faciam, ut non blasphemet, et gloriam meam alteri non dabo. »

Propter bonitatem meam *faciam* te vivere sicut nomen meum non blasphemetur propter te; et *gloriam*, qua in te gloriari debeo, *alteri*, id est satanæ, *non dabo*, quia gloriatur in eis, quos in perditionem trahit. Post hæc ad priora Ecclesiæ tempora revertitur sermo divinus. Sequitur namque :

VERS. 12. — « Audi me, Jacob et Israel, quem ego voco, ego ipse, ego primus, ego novissimus. »

Jacob quippe vel Israel, *quem Dominus vocat*, fideles ex circumcissione sunt, quos per internam aspirationem ad Christum suum trahit, quibus ait : *Ego sum ipse*, non alius, quia non mutor. *Ego sum primus, et novissimus*, quia sum ante omnia, et post omnia. Nam esse Dei totum simul est, et semper est quod neque cœpit unquam neque aliquando cessabit, inseparabile quoddam et sine fine existente pelagus, nullis terminis limitibusque circumdatum, omnem supergrediens sensum, et omne tempus atque naturam. Qui deinde potentiam actionis suæ denuntiat, dicens :

VERS. 13. — « Manus quoque mea fundavit terram, et dextera mensa est caelos, ego vocabo eos, et stabunt simul. »

Ipse enim terram et caelos fecit, et omnes cœli obtemperant nutui ejus. Potest vero, ut sæpe jam diximus, per *terram* Ecclesia designari, quæ semen prædicationis suscipiens fructum boni operis facit; et per *caelos* sancti prædicatores, qui tanquam imbres mittunt eloquia sapientiæ suæ. *Manus* ergo Domini *fundavit terram*, quia super fundamentum, quod est Christus, posuit Ecclesiam. *Et dextera ejus mensa est caelos*, id est prædicatores, sicut discipulis per Apostolum dicitur : « Non in immensum gloriamur, sed secundum mensuram regulæ, quam mensus est Deus, mensura pertingendi usque ad vos (*II Cor. x, 13.*) » Et rursus : « Unicuique nostrum data est gratia secundum mensuram donationis Christi (*Ephes. iv, 7.*) » Cum autem dicit : « Ego vocabo eos, et stabunt simul. » Ostendit omnes illos ad obsequium esse paratos. Qui enim vocati stant, parati stant, parati sunt facere, quod sibi jussum fuerit. Præmisso autem exemplo foundationis Ecclesiæ et

obeditionis sanctorum dicit ad Israel, cui loquebatur :

VERS. 14. — « Congregamini omnes vos, et audite. »

Congregamini omnes vos in una eadem voluntate, ut sit omnibus vobis cor unum, et anima una, et audite me sicut cœli me audiunt. Sequitur : « Quis de eis annuntiavit hæc? Dilexit Dominus eum, faciet voluntatem suam in Babylone, et brachium suum in Chaldæis. »

Quis ex cœlis, id est prædicatoribus annuntiavit hæc, quæ dicta sunt de obedientia eorum, et cætera nunc præmissa? Subaudi Christus. Ipse enim dignatus est unus ex illis fieri: Dominus dilexit eum dicens: « Hic est filius meus dilectus (II Petr. 1, 17). » Et ipse, voluntatem suam explebit in Babylone, id est in hoc confuso sæculo, vel in gentilitate, « qui omnes homines vult salvos fieri, et ad agnitionem veritatis pervenire (I Tim. 2, 4). » Et brachium virtutis suæ faciet in Chaldæis, quia exspolians principatus et potestates traducet confidenter palam triumphans illos in semetipso. Chaldæi enim maligni spiritus sunt. Sequitur :

VERS. 15. — « Ego locutus sum, et vocavi eum, et adduxi eum, et directa est via ejus. »

Ego Pater locutus sum de eo per prophetas, et vocavi eum in hunc mundum, adduxique eum, et directa est via conversationis ejus, eo quod iniquitatem non fecerit, nec inventus sit dolus in ore ejus. Cujus vox protinus subintroducitur, dicens :

VERS. 16. — « Accedite ad me, et audite hoc : Non a principio in abscondito locutus sum, ex tempore antequam fierent, ibi eram, et nunc Deus misit me, et spiritus ejus. »

Accedite, inquit, fide ad me, popule meus, et nolite me filium Joseph æstimare, vel a conceptu Virginis initium sumpsisse, sed potius audite quod dico. Non enim in occulto locutus sum a principio, sed in manifesto est me nominatissimis quibusque patribus ab origine mundi locutum fuisse. Nam ex tempore, id est ab initio temporis eram ibi, videlicet apud Patrem, quia « in principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum (Joan. 1, 1). » Et ne me putetis cum tempore cœpisse, antequam creaturæ fierent, ibi eram. Tunc quidem eram apud Deum, et nunc ipse misit me et spiritus ejus, ut Verbum caro fieret et habitaret in nobis. Pater enim Filium misit, quia hunc incarnari eum constituit. Sed et Spiritus sanctus eum misit, quia incarnationis ejus auctor fuit. Nam superveniente Spiritu sancto concepit eum virgo. Spiritus eum misit, ut, cum legis, quia idem Filius Spiritum mittit, non credas Spiritum inferioris esse potentiae. Nam et Filius eum mittit, qui ait : « Cum venerit Paracletus, quem ego mittam vobis a Patre (Joan. xv, 26). » Si ergo se invicem Filius et Spiritus mittunt, non subjectionis injuria, sed communitas est potestatis. Sequitur :

VERS. 17. — « Hæc dicit Dominus Deus redemptor tuus sanctus Israel : Ego Dominus Deus tuus docens te utilia, et gubernans te in via qua ambulas. »

Redemptor noster populo suo dicit, quia ego sum Dominus Deus tuus. Nam et ipse est Dominus et Deus quemadmodum et Pater. Ait enim : « Ego et Pater unum sumus (Joan. x, 30). » Et : « Omnia, quæ habet Pater, mea sunt (Joan. xvi, 15). » Se ergo Dominum et Deum esse testetur, ut omnes honorificent Filium sicut honorificant Patrem. Qui nos et in Veteri et in Novo Testamento satis utilia semper mandata docet, et in via justitiæ, qua gradimur nos, gubernat, et dirigit. Qui quam utilia nos docuerit, et quantum salutem nostram optaverit, indicat, cum subjungit :

VERS. 18. — « Utinam attendisses mandata mea ! facta fuisset sicut flumen pax tua, et justitia tua sicut gurgites maris. »

VERS. 19. — « Et fuisset quasi arena semen tuum, et stirps uteri tui ut lapilli ejus : non interisset, et non fuisset attritum nomen ejus a facie mea. »

VERS. 20. — « Egredimini de Babylone, fugite a Chaldæis. »

Utinum, inquit, attendisses, o homo, præcepta vitæ, quæ in paradiso tibi dederam ! Nam, sicut aqua fluminis indeficienti abundantia semper fluit, sic pax tua perseverans semper afflueret. Et sicut multiplici undarum volumine gurgites maris abundant ; sic justitia tua multiplicibus virtutum cumulis in immensum excrevisset. Et sicut arena est innumerabilis ; sic multitudo filiorum esset, quos in paradiso genuisses. Non interisset semen tuum, quia nullus ex filiis tuis moreretur. Et non fuisset attritum nomen ejus a facie mea, quia non lueret pœnas in æternam oblivionem projectus a conspectu meo. Nam si primus homo non peccasset, nunquam gehennæ filios generaret, sed tot solummodo filios in paradiso generaturus erat, quot electi ponentur in die resurrectionis ad dexteram judicis, quorum completa multitudo sine ulla morte vel afflictione ad perpetuam vitam angelorum et societatem erant perventuri.

Hæc, inquit, omnia sic fuissent, si voluisses attendere mandata mea. Sed quoniam res in contrarium lapsa est, nunc saltem filii Adam egredimini de Babylone, id est de confusione cupiditatum, in qua detenti estis hucusque captivi, ut ad patriam æternæ hæreditatis redire liberi possitis ; et fugite a Chaldæis, id est cum omni velocitate recedite longius a malignis spiritibus vos in hac confusione passionis vitiorum captivantibus. Chaldæi quippe captivantes interpretantur. Venit enim Salvator ab exilio nos ad patriam revocare, a sæculo ad paradysum, a captivitate ad regnum. Unde etiam (175) præconiibus suis præcipiens subjungit :

In voce exultationis annuntiate omnibus egressionem de Babylone, et cunctis, qui in orbe sunt, au-

(175) Uterque cod., etiam a præc.

ditum facite hoc, quod nunc per gratiam meam data A homini, quia « si attendisses mandata mea, facta
est eis facultas revertendi ad paradysum. *fuisse sicut flumen pax tua. »*

Et ferte illud etium usque ad extrema terræ, ut nemo sit in mundo, qui hoc non audiat. Sequitur :

« Dicite : Redemit Dominus servum suum Jacob. »

VERS. 21. — « Non sitierunt in deserto, cum educeret eos, aquam de petra produxit eis, et scidit petram, et fluxerunt aquæ. »

Dicite, quia Dominus sanguine Filii sui redemit servum suum, et fideles ejus non sitierunt in deserto hujus sæculi, cum educeret eos de tenebris ignorantiae et infidelitatis quasi de Ægypto. Nam de petra, quæ Christus est, produxit eis aquam sapientiae salutaris, quæ portaret eos, et scidit petram, id est vulneravit Christum in cruce, et fluxerunt aquæ vitalis potus. His dictis propheta subjungit :

VERS. 22. — « Non est pax impiis, dicit Dominus. »

Id est Christus Dominus meus. Supra dictum est

Et nunc econtrario negatur *pax impiis*, quia mandata Dei attendere nolunt. Nam sicut Salvatore nato « pax annuntiata est hominibus bonæ voluntatis (Luc. II, 14); » ita nunc eo veniente, sicut consequens est, denegatur *pax impiis*, quoniam « justitia et pax osculatæ sunt (Psal. LXXXIV, 11). » Impii enim neque cum Deo, neque cum angelis, neque cum homine, neque secum pacem habere possunt. Est enim pax virtus sibi copulans omnes, et sibi-metipsis, et invicem, quæ omnia ad se contemperat per inconfusam eorum unitatem, per quam unam et insolubilis omnium complicatio secundum divinam ejus harmoniam substituitur, et compaginatur consonantia perfecta. Ab hac tamen longe est mens impiorum, quæ semper etiam secum rixatur. Sed jam libellum hunc terminantes paululum respiciamus, ut ad sequentia validius accingamur.

LIBER SEPTIMUS.

CAPUT XLIX.

VERS. 1. — « Audite, insulæ, et attendite populi C de longe : Dominus ab utero vocavit me, de ventre matris meæ recordatus est nominis mei. »

VERS. 2. — « Et posuit os meum quasi gladium acutum. »

Ista nunc loquitur Christus, qui *ab utero* Virginis matris a Domino solus dignus vocari fuit. Nam sicut eo nato Angelus apparens pastoribus ait : « Ecce evangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo, quia natus est hodie Salvator, qui est Christus Dominus (Luc. II, 10, 11); » ita nunc idem Salvator omnibus, qui *longe* sunt, populis annuntiat, quia ipse sit a Domino vocatus *ab utero* matris. Nos enim a baptismo vocat Dominus, quia tunc primum filii Dei nominamur, et Christianitatis vocabulum, quod ipse nominare dignetur, accipimus. Hunc autem *ab utero vocavit*, quia et Sanctus et Filius Dei natus est, sicut matri ejus dixerat angelus : « Quod nasceatur ex te Sanctum, vocabitur Filius Dei (Luc. I, 35). » Hoc ergo omnes populi jubentur attendere, ut sciant, quia iste solus sine peccato natus est, ut omnium peccata deleteret. Solus venit justus, ut omnes, qui crediderint, justificaret.

Audite, inquit, o *insulæ gentium*, attendite, omnes, qui procul moramini, vel qui longe a Deo recessistis, cognoscite omnes, qui in iniquitatibus concepti estis, quia *Dominus ab utero vocavit me* nomine meo, utpote natum ex Virgine. Mox enim, ut natus est, vocavit cum proprio nomine per angelum dicens pastoribus : quia « natus est vobis hodie Salvator, qui est Christus Dominus (Luc. II, 11). » Et sic *de ventre matris* eius *recordatus est no-*

minus illius, quia nomen ejus Salvatorem, id est Jesum appellavit, « quod vocatum est ab Angelo, priusquam in utero conciperetur (ibid. 21). » Circum autem hunc ita nasci fecit, ut liber a peccato libere peccatores increparet, quatenus ad penitentiam eos converteret. Unde et *posuit os* ejus quasi *gladium acutum*, ut verbis suis quasi gladio fortiter feriret delinquentes dicens : « Serpentes genimina viperarum, quomodo fugietis a judicio gehennæ? » (Matth. xxiii, 35.) Et : « Omnis arbor, quæ non facit fructum bonum, excidetur, et in ignem mittetur (Matth. III, 10). » Quia vero Judæi, quos sic feriebat, frequenter eum apprehendere voluerunt, et interficere, sed nunquam potuerunt nisi hora, qua Pater dispoſuerat, recte subjungit :

« In umbra manus suæ protexit me. »

D Et quia manu Domini protectus corda eorum verbo suo vehementissime transfigebat, addit :

« Et posuit me sicut sagittam electam. » Penetrat enim sicut acutissima sagitta mentes eorum. « Vivus est enim sermo Domini et efficax, et penetrabilior omni gladio ancipiti pertingens usque ad divisionem animæ et spiritus compagum quoque et medullarum (Hebr. IV, 12). » Quando dicit *sagittam electam* ostendit habere Deum sagittas plurimas, sed non electas. Quæ sagittæ sunt prophetæ et apostoli, qui in toto orbe discurrunt, de quibus alias dicitur : « Sagittæ tuæ acutæ (Psal. XLIV, 6). » Christus autem de multis sagittis, et filiis plurimis una sagitta electa, et Filius unigenitus est. Sequitur :

« In pharetra sua abscondit me. »

VERS. 3. — « Et dixit mihi : Servus meus es tu, Israel, quia in te gloriabor. »

Per pharetram Dei occultum ejus judicium designatur. Salvator igitur in pharetra Dei absconditus est, quoniam occulti consilii dispositione in primo adventu venit occultus. Vel dum puer esset, in pharetra Dei est absconditus, quia in profundo ejus consilio tectus latuit sicut in pharetra sagitta. Et sicut sagitta ex pharetra, sic ipse ex occultatione sua subito prosiliit, ut hominum gentes prædicando transfigeret. Qui dum adhuc in hac pharetra lateret, audivit a Patre: « Servus meus es tu Israel, quia in te gloriabor. » *Servus* appellatus est, quia « formam servi accipiens humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem (Philip. II, 7). » In quo Pater gloriatus est dicens: « Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui (Matth. XVII, 5). » Israel quoque vocatur, id est princeps cum Deo, quia semper cum Patre regnat. Israel enim *princeps cum Deo* interpretatur. Vel ideo vocatus est *Israel*, quia natus est ex semine Judæorum. Sequitur:

VERS. 4. — « Et ego dixi: In vacuum laboravi, sine causa et vane fortitudinem meam consumpsi. Ergo judicium meum cum Domino, et opus meum cum Deo meo. »

Profunda est valde ut reor ista sententia, de qua, quid nobis visum sit, ita loquemur, ut, si quis ea melius exponere valuerit, nos libentius sensum ejus sequi parati sumus. Ait ergo Redemptor noster in terris corporaliter conversans: *In vacuum laboravi*. Solent enim homines propter temporalia commoda laboribus exerceri. Ipse autem et labores in carne sustinuit, et laborum præmia in hoc sæculo nulla percepit. Quia igitur per actiones suas transitoria lucra non quæsit, a mundi compehdiis *vacuum* laborem duxit.

Qui *et fortitudinem suam sine causa et vane se consumpsisse* dicit. Nam propter primæ transgressionis culpam omnis homo addictus mortalitati tot doloribus in hac vita fatigatur, ut in malis, quæ patitur, non diu subsistens deficiat et moriatur. Hic autem licet ex carne Adam carnem assumpserit, vitium tamen ex carne non traxit. Sed neque hic vivendo peccatum fecit, et ideo quantum in se est, *sine causa* pœnas nostræ mortalitatis sustinens *fortitudinem suam consumpsit*. Annon fortitudinem consumpserat, quando « fatigatus ex itinere sedebat super fontem? » (Joan. IV, 6.) Quam et vane in eo consumpsit, quod missus ad oves, quæ perierunt domus Israel, eundem populum convertere non potuit. Quantum igitur ad eos spectat, qui doctrinam ejus audientes et miracula videntes non crediderunt, *vane*, id est in vanum *consumpsit fortitudinem* suam, quando illi remedia salutis animarum suarum non receperunt, pro quibus ipse corporaliter infirmatus usque ad mortem laboravit. Unde et congrue subjungit:

« Ergo, inquit, judicium meum cum Domino. — « Ego enim gloriam meam non quæro, est qui quærat, et judicet (Joan. VIII, 50). » — « Et opus meum

cum Deo meo. » Quia « non potest Filius a se ipso facere quidquam, nisi quod viderit Patrem facientem. Quæcunque enim ille fecerit, hæc et Filius similiter facit. (Joan. V, 19). »

Aliter tamen intelligi possunt. Cum enim Dominus noster audisset a Patre: « Servus meus es tu Israel, quia in te gloriabor, » ait: « In vacuum laboravi, sine causa et vane fortitudinem meam consumpsi. » Fortasse ergo quia nomine Israel appellatus est, in persona populi Israel, quod nox adjungit locutus est. Populus itaque circumcisionis tandem intelligens, quia non justificatur homo ex operibus legis nisi per fidem Jesu Christi, loquitur in Christo nunc dicens: « In vanum laboravi, sine causa et vane fortitudinem meam consumpsi. » — « Israel enim, ait Apostolus, sectans legem justitiæ, in legem justitiæ non pervenit. Quare? quia non ex fide sed quasi ex operibus (Rom. IX, 31). » In vacuum ergo laboravit, atque sine causa, et vane fortitudinem suam consumpsit, qui se suis viribus per carnalem legis observantiam justificari posse putavit. « Quoniam autem in lege nemo justificabitur apud Deum, manifestum est, quia justus ex fide autem vivit. Lex ex fide non est, sed qui fecerit ea, vivet in illis (Galat. III, 11). » In vacuum ergo ac sine causa laborasse Apostolus iste gemit, qui in legis operibus justificari sine fide laboravit. Sicut et Apostolus « octava die circumcisis ex genere Israel, de tribu Benjamin, Hebræus ex Hebræis, secundum legem Pharisæus, secundum æmulationem persequens Ecclesiam Dei, secundum justitiam, quæ in lege Dei est, conversatus sine querela, omnia quæ sibi fuerint lucra, hæc arbitratus est propter Christum detrimenta, propter quem omnia detrimentum fecit, et arbitratus est velut stercora, ut Christum lucrifaceret, et inveniretur in illo non habens suam justitiam, quæ ex lege est, sed eam, quæ ex fide est, Jesu Christi (Philip. III, 5). »

Juxta hunc itaque sensum illa pars eorum, quæ fidem suscepit loquitur voce capitis sui: « In vacuum laboravi, sine causa et vane fortitudinem meam consumpsi. » Et addit: « Ergo judicium meum cum Domino, » id est jam ita judicabo, ut Dominus judicat, videlicet optimum esse, ut non in lege justificari, sed spiritu ex fide spem justitiæ expectemus. *Et opus meum cum Deo meo*, quia cooperante Deo opus meum faciam, et adjuvante gratia legem implebo.

Adhuc tamen et alio modo possunt hæc, nisi fallor, intelligi. Nam quia Dominico homini dictum est: *Servus meus es tu Israel*, idcirco forte voce servi, id est voce humani generis mox locutus est: *In vacuum laboravi*. Nam propter mysterium assumptæ humanitatis assumit in se vocem aliorum hominum, sed jam pœnitentium. Recte enim in hoc loco ex eorum persona vox humani generis accipitur, qui post ignorantie suæ caliginem ad amorem justitiæ convertuntur, et veritatis radiis

illustrati fletibus luunt, quod erraverunt. Illumina- A tus enim quisque respicit, quam turpe fuerit, quod præsentis vitæ amore laboravit. In eis ergo genus humanum, in quibus ad vitam revertitur, præteritum laborem suum pro nihilo ducens ait : *In vacuum laboravi*. Conspicit enim, quam vacue pro ista vita laboratur. Amore enim sæculi adversa aliqua perpeti et *vacuum* simul et *laboriosum* est, quia et ex adversitate mens afficitur, et remunerationis præmio non repletur. Qui igitur mala mundi pro mundo tolerat, *in vacuum* laborat, quia vitæ suæ tempora sine remuneratione expendit. Sed et *fortitudinem* suam in hujusmodi laboribus *sine causa* et *vane* consumit, quia ejus vitam retributio subsequens nulla remunerat, et præsens tribulatio fatigat. Ad omnia hæc idonee confirmanda Salomonis testi- B monium sufficit dicentis : « Vidi cuncta quæ fiunt sub sole, et ecce universa vanitas, et afflictio Spiritus (*Eccle. 1, 14*). » Et iterum : « Cumque me convertissem ad universa opera quæ fecerant manus meæ, et ad labores, in quibus frustra sudaveram, vidi in omnibus vanitatem et afflictionem animi, et nihil permanere sub sole (*Eccle. 11, 11*). »

Itaque post ignorantie tenebras anima lumine veritatis illustrata dolet se *sine causa* laborasse pro commodis temporalibus, et terrore futuri examinis attonita subjungit : « Ergo iudicium meum cum Domino. » Ac si dicat : Hucusque futurum iudicium ignorabam, sed nunc scio quia *iudicium meum* erit cum Domino, quoniam in extremis meis cum illo iudicabor, quando de singulis actibus meis, et e diverso de beneficiis mihi collatis in illo tremendo examine fiet discussio. *Et opus meum cum Deo meo*, quia quidquid hic operor, apud eum servatur in die novissimo iudicandum, sicut ait : « Ecce scriptum est coram me (*Isa. LXV, 6*). » Et ut Malachias loquitur : « Attendite Dominus, et audivit, et scriptus est liber monumenti coram eo (*Malac. III, 16*). » Vel *opus meum cum Deo meo*, quia jam operabor cum Deo, quæ sancta et justa, faciens cum ipsius adiutorio. Hæc, qui melius potuerit, interpretetur; nos vero sequentia videamus. Subjungit enim Redemptor noster, dicens :

VERS. 5. — « Et nunc dicit Dominus formans me ex utero servum sibi, ut reducam Jacob ad eum, et Israel non congregabitur. »

Bene ait : *Ex utero*. Ex utero enim virginali formatus est cooperante Spiritu sancto, non ex utriusque parentis genitus. Qui formatus est servus, quia secundum servi formam, quam ex Virgine suscepit, creatus est. Ob hoc etiam dicitur eum Dominus *ex utero servum sibi* formasse, quia ad hoc venit, ut faceret voluntatem Dei; et natus est servus Dei, cum nos e contrario nascamur servi diaboli. In baptismo namque post efflicimur servi Dei. Dominus, inquit, *formans me ex utero servum sibi* dicit nunc, ut reducam Jacob ad eum. Ac si dicat : « Non sum missus nisi ad oves, quæ perierunt, domus Israel (*Matth. x, 6*). » Sed quia non omnes credituri sunt,

Israel totus non congregabitur in Ecclesiam, sed magis per totum orbem captivus disoergetur. Sequitur :

« Et glorificatus sum in oculis Domini. » Cui, cum dixissem : « Pater, clarifica Filium tuum (*Joan. xv, 1*), » respondit de cælo dicens : « Et clarificavi, et iterum clarificabo (*Joan. xii, 18*). » — « Et Deus meus » in passione « factus est fortitudo mea, » quia Pater mecum est. Et quia « oportebat Christum pati, et resurgere a mortuis die tertia, et prædicari in nomine ejus penitentiam et remissionem peccatorum in omnes gentes incipientibus a Jerusalem (*Luc. xxiv, 46*), » recte subjungitur :

VERS. 6. — « Et dixit : Parum est, ut sit mihi servus ad suscitandas tribus Jacob, et sæces Israel convertendas. Dedi te in lucem gentibus, ut sis salus mea, usque ad extremum terræ. »

Parum quippe fuit, ut Filius Dei formam serri acciperet propter tribus Israel ad fidem convertendas, et sæces Israel, id est carnales Judaici populi reliquias convertendas, nisi et cunctas per orbem gentes illuminaret, atque omnes, qui sunt in tota mundi latitudine, si crediderint, salvaret. Paulus vero et Barnabas a Judæis repudiati dixerunt : « Ecce convertimur ad gentes. Sic enim præcepit nobis Dominus : Posui te in lucem gentibus, ut sis in salutem usque ad extremum terræ (*Act. xiii, 46*). » Quod quidem Christo Domino specialiter dictum esse, manifestum est. Sed tamen hoc sibi jam dictum arri- C trantur apostoli membra illius se esse recolentes, sicut etiam ipse propter ejusdem corporis unionem dixit : « Saule, Saule, quid id me persequeris ? » (*Act. ix, 4*.) Ob hoc etiam interpretati sunt apostoli dictum esse sibi, quod Christo dictum est, quia non per se ipsum sed per apostolos Christus prædicavit gentibus. Sequitur :

VERS. 7. — « Hæc dicit Dominus redemptor Israel Sanctus ejus ad contemptibilem animam, ad abominatam gentem, ad servum dominorum : Reges videbunt, et consurgent principes, et adorabunt propter Dominum, quia fidelis est, et sanctum Israel, qui elegit te. »

Ad contemptibilem animam gentiliam, ad abominatam gentem paganorum, ad populum gentilem multorum servum dominorum, id est idolorum dicit nunc redemptor et Sanctus Israel, quia reges videbunt in te salutem meam usque ad extremum terræ, et principes consurgent a somno pristinae infidelitatis, et adorabunt Deum vestrum non propter te, sed propter Dominum, quia fidelis est in promissione qua dixit Abraham : « Quoniam benedicentur in semine tuo omnes gentes (*Gen. xxii, 18*); » et propter Sanctum Israel, qui per immensam pietatem suam nunc elegit te. Idcirco enim tandem crediderunt reges et principes, quia viderunt ubique gentes fidem suscepisse. Sequitur :

VERS. 8. — « Hæc dicit Dominus : In tempore placito exaudivi te, et in die salutis auxiliatus sum tui. »

Tempus placitum est a resurrectione Salvatoris usque in finem sæculi, in quo Deus contemptibilem animam exaudit sicut Cornelium. Sed et dies *salutis* ab eadem resurrectione est quotidie, quia salutem « omnis, qui vere petit, accipit, et qui querit, invenit (Matth. vii, 8). » Quotidie enim de ista die nobis dicitur: « Hodie si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra (Psal. xciv, 8). » Hæc ita esse Paulus ostendit dicens Corinthiis: « Hortamur vos, ne in vacuum gratiam Dei recipiatis. Ait enim: Tempore accepto exaudi te, et in die salutis adjuvi te. Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis (II Cor. vi, 1). » Petrus quoque dixit, quia « omnes prophetæ a Samuele et deinceps annuntiaverunt dies istos (Act. iii, 24). » In hoc igitur tempore placito, id est in hoc tempore reconciliationis, in hac die salutis exaudit Deus gentilitatem et adjuvat: quia « omnis, quicumque invocaverit nomen Domini salvus erit (Rom. x, 13). » Sequitur:

« Et servavi te, et dedi te in fœdus populi ut suscitares terram, et possideres hæreditates dissipatas. »

Vers. 9. — « Ut diceres his, qui vincti sunt: Exite ex his, qui in tenebris: Revelamini. »

Servavi te a malo, o Ecclesia, de gentibus et dedi te in fœdus populi, ut suscitares terram, ut omnem populum ita confœderares, ut omnes unum essent in Christo induti « novum hominem, qui renovatur in agnitionem Dei secundum imaginem ejus, qui creavit eum, ubi non est Judæus et gentilis, circumcisio et præputium, barbarus et Scythia, servus et liber sed omnia in omnibus Christus (Coloss. iii, 10). » Ut suscitares, inquit, terram, id est terrenorum hominum mentem a somno pristini torporis ad bene agendum excitans, pervigilem reddens, vel ab interna morte jam suscitares; et hæreditates dissipatas, id est gentes, quas per diversos errores maligni spiritus dissipaverant, possideres in Christo, ut diceres his, qui in sui cordis carcere vincti sunt peccatorum fupibus: Exite foras confitendo mala, quæ intus occultatis: et his, in tenebris obscuratum habentes intellectum, alienati a via Dei per ignorantiam, quæ est in illis propter cæcitatem cordis ipsorum diceres: Revelamini, id est velamen ignorantie, quo mens vestra tegitur, abjicite, ut abjecto velamine luce veritatis illustrari possitis. Sequitur:

« Super vias pascentur, et in omnibus planis pascua eorum. »

Quid per vias nisi apostoli designantur, qui nos recto cursu reducunt ad patriam nostram? Via enim cum singulariter legitur, solet Christus intelligi; cum autem viæ plurali numero ponuntur, apostolos plerumque significant. Super vias igitur, id est super apostolos, videlicet in doctrina eorum, pascentur, fideles, et in omnibus planis pascua eorum, quia in apertis et latis expositorum dictis mens eorum spiritali cibo reficitur. Olim vero non in planis et latis expositorum sermonibus, sed in præ-

ruptis et montuosis, et asperis erant pascua fidelium, quando rigida, et involuta legis doctrina pascebantur, sed nunc in planis et latis doctorum sermonibus alimonia dulci reficiuntur. Sequitur:

Vers. 10. — « Non esurient, neque sitient, et non percutiet eos æstus et sol, quia miserator eorum reget eos, et ad fontes aquarum potabit eos. »

Non esurient, neque sitient, sicut ait Dominus. « Ego sum panis vitæ, qui venit ad me, non esuriet, et qui credit in me, non sitiet unquam (Joan. vi, 35). » Et non percutiet eos æstus et sol, id est tribulationis ardor non fatigabit aut lædet mentem eorum, quia divinitus protegentur, sicut scriptum est: « Obumbrasti super caput meum in die belli (Psal. cxxxix, 8). » Et iterum: « Sub umbra illius, quem desiderabam: sedi (Cant. ii, 3). » Quia miserator eorum reget eos, ut dicant: « Dominus regit me, et nihil mihi deerit, in loco pascuæ ibi me collocavit (Psal. xxii, 2). » Et ad fontes aquarum potabit eos, de quibus dictum est: « Haurietis aquas in gaudio de fontibus Salvatoris (supra xii, 3). » Fontes enim aquarum sunt apostoli, de quibus fluenta veritatis emanant. Sequitur:

Vers. 11. — « Et ponam omnes montes meos in viam, et semitæ meæ exaltabuntur. »

Qui per vias et fontes signati sunt, ipsi et per montes exprimuntur, id est apostoli per meritum vitæ cœlestibus propinquantes, quibus dictum est: « Illuminans tu mirabiliter a montibus æternis (Psal. lxxv, 5). » Qui ponuntur omnes in viam, quando ab prædicandum mittuntur, ut totum orbem ad cœleste regnum perducant. Et notandum quia non in vias, sed in viam ponuntur, quia omnes ipsi fiunt una via, quæ est Christus, et omnes unum Evangelium concorditer prædicant. Semitæ vero sunt prophetæ, qui exaltantur, quando ad spiritalem intellectum dicta eorum elevantur.

Vel præcepta divina per semitas designari possunt, quæ in Novo Testamento exaltantur, sicut ait Dominus: « Audistis, quia dictum est antiquis: Non mœchaberis. Ego autem dico vobis, quia omnis, qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam in corde suo (Matth. v, 27). » Rursumque: « Audistis, quia dictum est antiquis: Oculum pro oculo, dentem pro dente. Ego autem dico vobis non resistere malo, sed si quis te percusserit in unam maxillam, præbe illi et alteram (ibid., 38). » Et item: « Audistis, quia dictum est antiquis: Diliges proximum tuum, et odio habebis inimicum tuum. Ergo autem dico vobis: Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos, et orate pro persequentibus et calumniantibus vos (ibid., 45). » Sic exaltatæ et ad cœlestem conversationem sublimatæ sunt semitæ Dei, id est præcepta ejus, quæ prius in infimis jacebant.

Vel montes in viam ponit, et semitas exaltat, quoniam omnia offendicula, quæ credentium poterant impedire gressus, vertit eis in planum excelsa humilians, et humilia sublimans, ut iter planum ha-

leant, atque campestre. Quia vero per has vias et semitas ad eum totus mundus erat venturus, congrue subjicit :

VERS. 21. — « Ecce isti de longe venient, et ecce illi ab aquilone et mari, et isti de terra australi. »

Ad Christum namque per fidem venerunt alii a septentrionali, alii a meridiana parte, et alii a cæteris longinquis regionibus. Quæ tamen loca et spiritaliter intelligi possunt. *Ecce, inquit, isti venient de longe*, id est a criminosa conversatione, *et illi ab aquilone et mari*, id est a frigida et amara, turbulentaque gentilitate, *et isti de terra australi*, id est de plebe Judaica quæ fervore sæculi quasi meridiano sole quondam incaluit, et aura spiritus velut calido vento perlata est. Propter hanc omnium convocationem, quæ resuscitato Christo facta est, gaudere præcipitur omnis creatura, cum subditur :

VERS. 13. — « Laudate, cæli, et exulta terra, jubilate montes laudem, quia consolatus est Dominus populum suum, et pauperum suorum miserebitur. »

Possunt autem per cælos virtutes angelicæ designari, et per terram Ecclesia, per montes vero sancti prædicatores. *Cæli* igitur, id est habitatores cælorum angeli laudare jubentur, atque *terra*, id est Ecclesia exsultare, *montesque laudem jubilate*, id est apostoli gloriam Dei prædicare, quia ipse Dominus Jesus *consolatus est*, per se ipsum visitavit, et redemit *populum suum*, et post vitæ hujus tribulationem *miserebitur pauperum suorum*, qui pro ejus amore spontaneam nunc paupertatem tolerant dicens, quia « propter verba laborum tuorum ego custodivi vias duras (*Psal. xvi, 4*). » Tales enim pauperes plenariam consequentur misericordiam, cum venerint tempora refrigerii. Quia ergo duris interim afflictionibus premuntur, et nulli eorum inter adversa pusillamines fiunt, apte subjungitur :

VERS. 14. — « Et dixit Sion : Reliquit me Dominus, et Dominus oblitus est mei. »

Putat enim Sion, id est anima Christiana minus adhuc perfecta vel etiam Ecclesia in suis membris infirmantibus se inter adversa relictam a Domino, quia mox a tribulationibus non eripitur; et oblivioni datam se ab eo, quia diutius malis præsentibus atteri permittitur. Dei autem memoria nec oblivione rumpitur, nec recordatione sarcitur, sed cum aliqua deserens prætermittit, more mentium oblivisci dicitur; et cum post longum tempus, quæ voluerit, visitat, nostræ mutabilitatis consuetudine recordatus vocatur. Tempore igitur persecutionis aliquoties æstimavit Ecclesia se divinitus oblivioni traditam, quia tot et tanta mala per multos annos passa est ab adversariis, ut per semetipsam desperare cogerebatur. Sed huic ejus æstimationi Dominus respondet :

VERS. 15. — « Nunquid oblivisci potest mulier infantem suum, ut non misereatur filio uteri sui? Et si illa oblita fuerit, ego tamen non obliviscar tui. »

Nihil in hoc mundo inveniri potest, quod tanto

A affectu quis diligat, quanto mater filium diligit. Sed tamen uberius charitatis visceribus, et perseverantiori affectu diligit Deus filios suos. Nemo ergo, cum aliquid patitur molesti, æstimet se a Deo derelictum, aut oblivioni traditum: « Quoniam quem diligit Dominus, corripit; flagellat autem omnem filium quem recipit (*Prov. III, 12*). » Qui et subjungit dicens ad Sion.

VERS. 16. — « Ecce in manibus meis descripsi te : muri tui coram oculis meis semper. »

VERS. 17. — « Venerunt structores tui : destruunt et dissipant a te exibunt. »

B In manibus meis descripsi te, qualis eras construenda sicut Ezechieli monstratum est in ultima voluminis sui visione, quia diligenter ibi determinavit mensuras uniuscujusque virtutis. Omnes enim descriptiones et mensuræ domus illius ædificium Ecclesiæ, moresque justorum depingunt, unde et eidem prophetæ dictum est : « Fili hominis, ostende domui Israel templum, ut confundatur ab iniquitatibus suis, et metiantur fabricam et erubescant ex omnibus, quæ fecerunt figuram domus et fabricæ ejus, exitus et introitus, et omnem descriptionem ejus, et universa præcepta ejus, cunctumque ordinem ejus, et omnes leges ejus, ut custodiant omnes descriptiones ejus, et præcepta illius, et faciant ea (*Ezech. XLIII, 10*). » Sic et in manibus meis descripsi, et pulchra varietate depinxi, et te semper in manibus meis teneo, sicut de meis ovibus dixi, quia « non rapiet eas quisquam de manibus meis (*Joan. x, 28*). »

C Sed et muri virtutum tuarum semper sunt coram oculis meis, quia sine intermissione eas intuens custodio, ne qualibet ex parte frangantur, et ad interiora sua inimicos admittant. Non igitur, ut æstimaveras, te dereliqui aut oblitus sum, cui semper tam chara fuisti. Ego quidem, sicut eras construenda, descripsi te, et nunc venerunt structores tui, qui te, sicut eis descripsi, ædificat, id est sancti prædicatores, ex quibus unus ait : « Ut sapiens architectus fundamentum posui (*I Cor. I, 3*). » Qui vero te destruebant, et dissipabant, id est gentiles, qui filios tuos idolis immolare compellebant, vel hæretici, qui eos seducebant, nunc exhibunt a te, id est procul expelluntur de finibus tuis. Sequitur :

D VERS. 18. — « Leva in circuitu oculos tuos et vide omnes isti congregati sunt, venerunt tibi. Vivo ego, dicit Dominus, quia omnibus his velut ornamento vestieris, et circumdabis tibi eos quasi sponsa. »

Leva oculos in circuitu, id est omnem partem orbis circumspice, quia omnes, qui sunt in circuitu tuo, id est in oriente et in occidente, in septentrione et meridie, congregati sunt in una voluntate credendi, et passibus cordis venerunt tibi optulari.

Quod vero dicitur : Vivo ego, dicit Dominus, juramentum Dei est. Jurat ergo dicens : omnia omnia.

bus his, qui congregati sunt velut ornamento pretioso vestieris, et circumdabis tibi eos quasi sponsa d-core magno. Sicut enim indumentum Christi tota Ecclesia generaliter dicitur, sic indumentum sunt Ecclesiae singulorum animae, quae ab errore conversae eandem Ecclesiam credendo eique fideliter inhaerendo circumdant. Felix qui tanti meriti est, tantaeque virtutis, ut ornamentum dicatur Ecclesiae! Sequitur:

VERS. 49. — « Quia deserta tua, et solitudines tuae, et terra ruinae tuae nunc angusta erunt praehabitoribus, et longe fugabuntur, qui absorbebant te. »

Deserta et solitudines tuae, id est loca tua, in quibus raro quisquam fidelium habitabat, et terra ruinae tuae, id est ubi filii tui corruerant in idololatriam timore poenarum, nunc omnia haec loca erunt angusta fidelibus, qui in eis habitaverint. Et gentiles, qui filios tuos absorbebant in voraginem idololatriae, vel haeretici qui eosdem natos tuos vel absorbendo sibi incorporabant, longe fugabuntur de regionibus tuis. Sequitur:

VERS. 20. — « Adhuc dicent in auribus tuis filii sterilitatis tuae: Angustus est mihi locus, fac mihi spatium, ut habitem. »

Diu quidem quasi sterilis fuisti in temporibus martyrum, quia vix quemquam generare per Evangelium poteras. Sed nunc tot filios habitura es, ut amplissimas basilicas fabricare tibi necesse sit. Vel ita dicent filii tui: *Angustus mihi locus est in synagogis: fac mihi spatium in Ecclesiis, ut habitem latius, ut non comprimar blasphemis Judaeorum, ut totum orbem tua mecum capiat latitudo. Sequitur:*

VERS. 21. — « Et dices in corde tuo: Quis genuit mihi istos? Ego sterilis et non pariens, transmigrata et captivata, et istos quis enutrivit? Ego destituta et desolata (176), et isti ubi hie erant? »

Pace tandem Ecclesiae data cum totus orbis ad fidem convolaret, mirata est ipsa filiorum suorum multitudinem, quod tanta fecunditate donaretur, quae prius quasi sterilis fuerat, et de loco ad locum propter adversarios migrare consueverat secundum illud: « Cum vos persecuti fuerint in civitate ista, fugite in aliam (Matth. x, 25), » et in terra inimicorum suorum velut in Chaldaea tenebatur captiva et servilibus officiis mancipata. Unde et omni auxilio destituta videbatur, et desolata inter manus hostium. Ideoque et ipsa stupuit, vade sibi tam subito provenerit tanta fecunditas. Quomodo autem posset fieri ut copiosa multitudo filiorum ejus diceret: « Angustus est mihi locus, fac mihi spatium, ut habitem, » Dominus insinuat subjungens:

VERS. 22. — « Haec dicit Dominus Deus: Ecce levo ad gentes manum meam, et ad populos exal-

tabo signum meum, et afferent filios tuos in ulnis, et filias tuas super humeros portabunt. »

Levo, inquit Dominus Jesus, ad gentes manum meam quasi nutu ejus advocans eas, et dicens: « Venite ad me omnes qui laboratis et onerati estis, et ego vos reficiam (Matth. 11, 28); » et ad omnes populos, qui sub caelo sunt, exaltabo regale signum meum, id est virtutem crucis meae, ut omnes ad illud congregentur. Et afferent filios tuos in ulnis, id est virtute explorum bonae actionis suae quasi sustentando ad bene vivendum eos adducent, et filias tuas, id est animas imbecilles cum patientia portabunt super humeros cordis sui, ut eas tibi fideliter offerant. Sequitur:

VERS. 23. — « Et erunt reges nutritii tui, et reginae nutrices tuae. »

Sancti viri reges vocantur, quia praelati cunctis motibus carnis modo luxuriae appetitum frenant, modo aetum avaritiae temperant, modo gloriam elevationis inclinant, modo suggestiones livoris obtrunt, modo ignem furoris exstinguunt. Reges ergo sunt, quia tentationum suarum motibus non consentiendo succumbere, sed regendo praesesse noverunt. Similiter et reginae sunt vel sanctae feminae, vel minus fortes animae electae. Et hi reges nutritii sunt Ecclesiae, et nutrices ejus tales reginae. Et audiamus ipsos nutritios ejus. Paulus, et Silas et Timotheus discipulis aiunt: « Facti sumus parvuli in medio vestrum, tanquam si nutrix foveat filios suos (I Thess. 11, 7). » Et item Paulus: « Tanquam parvulis in Christo lac vobis potum dedi non escam (I Cor. 111, 2). » Nec non et Petrus: « Sicut modo geniti infantes rationabiles sine dolo lac concipiscite, ut in eo crescatis in salutem (I Petr. 11, 2). » Sed et reliqui sancti doctores quasi reges eam usque hodie nutriunt. Eodem modo et sanctae feminae in conventibus ancillarum Dei faciunt. Bene itaque dictum est Ecclesiae, quoniam reges erunt nutritii tui et reginae nutrices tuae. Sequitur:

« Vultu in terram demisso adorabunt te, et pulverem pedum tuorum lingent. »

Hoc adimpletum est, quando pagani ad Ecclesiam venientes projiciebant se ad pedes sanctorum osculantes eos, ut peccatorum suorum indulgentiam consequerentur et baptismi gratiam. Vel quia caput Ecclesiae Christus est, caput adoratur in corpore. Et pulvis pedum ejus lingitur, quia praedicti reges quidquid in pedibus Ecclesiae terreni operis adheret, suo sermone tergunt atque lingunt. Sequitur:

« Et scies, quia ego Dominus, super quo non confundentur, qui exspectant eum. »

Quando facta sunt haec omnia, tunc pro certo cognovit Ecclesia, quae prius se derelictam, et oblivioni datam putabat, quia quicumque Dominum

(176) Alius desest, et sola, et isti.

Jesum in suis tribulationibus et tentationibus expectant, non confundentur, quoniam aderit illis in auxilio opportuno, ut liberet eos atque glorificet. *Non confundentur*, inquit, *qui expectant eum*. Et quare non confundantur, etiam sequentibus verbis ostendit, dicens :

VERS. 24. — « Nunquid tolletur a forti præda, aut quod captum a robusto, salvabitur (177)? »

Apud homines quidem videtur impossibile, ut præda, quam fortissimus tyrannus rapuerit, ei possit excuti, et quod robustissimus prædo ceperit, salvari queat de manu ejus. Sed quia Deo nihil est difficile, Dominus Jesus non hominem, sed eum, qui omnes homines captivos tenebat antiquum hostem prostravit, ac deinceps tulit ab eo captivitatem, id est omnem gentem, quam sibi captivam in peccatis servire cogebat, et quod ille robustus violenter abstulerat, ipse omnipotenti miseratione salvavit. Et hæc captivitas tunc præcipue liberata est, quando gentilitas, quæ in idolis huic robusto tyranno serviebat, ad fidem conversa est. Quæ quia persecutiones ab infidelibus sustinuit, postquam in Christo pie vivere cœpit, apte subditur :

VERS. 25. — (178) « Eos vero, qui judicaverunt te, ego judicabo, et filios tuos ego salvabo. »

VERS. 26. — « Et cibabo hostes tuos carnibus suis, et quasi musto sanguine suo inebriabuntur, et sciet omnis caro, quia ego Dominus salvans te, et redemptor tuus fortis Jacob. »

Nam eos, qui *judicaverunt* martyres, judicabit Dominus in die novissimo secundum cruciatus, quos eis intulerunt; *et filios Ecclesiæ*, quos olim infideles condemnaverunt ipse salvabit in regno cœlorum, Et tunc *hostes* ejus pascet *carnibus* eorum, quia faciet, ut carnalitatem suam dentibus interioris hominis præ nimio dolore devorent sine fine plangentes, et secum rixantes quia carnaliter vixerunt. Cibabit eos *carnibus suis*, ut nequaquam aliorum, sed sua morte saturantur, et quia carnales sunt, et spiritum Dei non habent, suis vescuntur carnibus.

Et quasi musto sanguine, id est peccato, quod ex carne et sanguine est, *inebriabuntur*, quando, sicut scriptum est, « commotione commovebitur terra (Isa. xxiv, 9), » id est quisque peccator a cogitatione agitabitur sicut ebrius. Recordatio quippe malorum, quæ fecerunt, conturbabit mentem eorum et inebriabit, ne quieto et sobrio corde possint lætitiæ justorum fieri participes. *Et tunc omnis caro*, id est omnis homo et bonus et malus *sciet* indubitanter, quia *Dominus* est, qui salvat electorum Ecclesiam, et quia *fortis Jacob*, id est ille, qui luclatus est cum Jacob (Gen. xxxii, 24), redemit eam ab omnibus malis, nam « videbunt Filium hominis vententem in nubibus cœli cum virtute multa et majestate, et mittet angelos suos cum tuba et voce ma-

(177) Alias, *salvum esse poterit*.

(178) Suppl. ex recent. edit. : *Quia hæc dicit Dominus : Equidem et captivitas a forti tolletur, et*

agna, et congregabunt electos ejus a quatuor ventis, a summis cœlorum usque ad extremos eorum (179) (Matth. xxiv, 30). » Hucusque Dominus Jesus electis suis multa bona promisit. Et nunc infideles Judæos inchoat alloqui. Nam sequitur :

CAPUT L.

VERS. 1. — « Hæc dicit Dominus : Quis est hic liber repudii matris vestræ, quo dimisi eam? Aut quis est creditor meus, cui vendidi vos? Ecce in iniquitatibus vestris venditi estis, et in sceleribus vestris dimisi matrem vestram. »

VERS. 2. — « Quia veni, et non erat vir : vocavi, et non erat qui audiret. »

Libellum quidem *repudii* dabat maritus odiosæ uxori quando dimittebat eam, et homo indigens nonnunquam filios suos vendebat creditori suo. Sed Dominus Jesus matri Judæorum, id est synagoge velut odibili conjugi se dedisse libellum repudii non agnoscit, quoniam ipsa potius eum reliquit quam ipse eam. Et eos creditori non vendidit, quia census alienum nequaquam mutuaverat, id est peccatum non commiserat, ut necessitate compulsus avaro creditoris, id est diabolo eos redderet. Nihil enim ab hoc creditore accepit : « Venit enim, inquit, princeps hujus mundi, et in me non habet quidquam (Joan. xiv, 30). » Non ergo Dominus ipse Judæos vendidit, sed ipsi potius *se in iniquitatibus* suis vendiderunt diabolo sumentes pecuniam ejus, Homicidium namque pecunia diaboli est : « Ille enim ab initio homicida fuit (Joan. viii, 44). » Fecisti homicidium? diaboli pecuniam suscepisti. Adulterium diaboli pecunia est. Diaboli enim in eo imago est et subscriptio. Commisisti adulterium? Accepisti a diabolo numisma. Furtum, falsum testimonium, rapacitas, violentia, invidia, superbia, hæc omnia diaboli census est, diaboli et thesaurus. Talis enim pecunia de ejus moneta procedit. Hac pecunia emit ille, quos emit, et efficit sibi servos omnes, qui de hujusmodi censu quantumcunque susceperint.

Non igitur a Domino, sed a se ipsis *venundati* sunt Judæi in iniquitatibus suis, quoniam sponte propria quisque se diabolo vendit, dum voluntarie peccat. Hinc namque de Achab dicitur, quia « venundatus est, ut faceret malum (III Reg. xxi, 25). » Hi itaque qui auctorem vitæ interfecerunt, qui falsum testimonium adversus eum qui veritas est, protulerunt, qui per invidiam eum tradiderunt, merito in suis iniquitatibus venditi esse perhibentur.

Quorum *mater in sceleribus eorum* dimissa est, quia tanta in Dominum et in discipulos ejus mala commiserunt, ut et omnis synagoga sibi consentiens in perditionem simul iret, ex quo principes sacerdotum et seniores persuaserunt populis, ut peterent Barrabbam, Jesum vero perderent, ex quo populus ille universus ait : « Sanguis ejus super filios non quod ablatum fuerit a robusto salvabitur. Eas vero qui, etc.

(179) Alias, *ad terminos eorum*.

stros (*Matth. xxvii, 25*). » Venit enim Salvator ad eos nascens ex Virgine, et non erat in eis vir aliquis, id est viriliter agens, sed « omnes declinaverunt simul inutiles facti sunt (*Psal. xliii, 5*). » Vocavit eos ad gratiam novitatis prædicatione sua, et non erat ex eis, qui audire eum vellet. Non erat ex eis vir sive homo. Omnes enim veri Dei imaginem relinquentes bestiarum et serpentium sumpserunt imaginem. Non libellum repudii eorum matri dedit Dominus, nec creditori vendidit eos, sed scelera eorum atque peccata demonibus eos vendiderunt in præsentis sæculi voluptatibus irretiti (180), ut illi parentem, et illa conjugem relinqueret, quam velut adulteram alterius tenere ipse non potuit, sed volentem abire permisit. Idcirco dimissi sunt ab eo, ut innumeris calamitatibus nullo auxiliante opprimerentur. Ad quos et subjungit dicens :

« Nunquid abbreviata, et parvula facta est manus mea, ut non possim redimere? Aut non est in me virtus ad liberandum? » Magna enim manus, id est potestas ejus, qua quondam Patres eorum a cunctis tribulationibus eripere solebat, non est abbreviata, et et istos redimere similiter non posset a captivitate, qua per totum orbem dispersi tenentur, si redimi mererentur. Neque ei virtus deest, ut ab hac servitute longissima liberaret, si liberatione digni essent ut patres eorum. Nam ut virtutem suam non minoratam esse demonstret, adjungit :

« Ecce in increpatione mea desertum faciam mare, ponam flumina in siccum, computrescent pisces sine aqua, et morientur in siti. »

VERS. 3. — « Induam caelos tenebris, et saccum ponam operimentum eorum. »

Qui quoadam increpavit mare Rubrum et exsiccavit, nunc in increpatione sua desertum faciet mare sæculi hujus; id est turbulentam et amaram idololatriam, vel mundanam malitiam. Et qui siccavit aquas Jordanis, ut transiret populus Israel, siccabit nunc flumina sæcularium dogmatum, ut sine obstaculo per viam rectitudinis populus electorum transeat ad regna polorum. Siccatis autem hujusmodi fluminibus computrescent pisces eorum, id est vel demones, qui in eis natabant, vel infideles homines, qui ex eis in malitia generati, in eis semper in malo cæci vivebant noxia libertate propriis voluntatibus sub errorum profundo dimissi. Computrescent pisces sine aqua mundanæ sapientiæ, quia damnatis omnibus errorum prædicamentis apparebit fetor impietatis eorum. Et morientur in siti, qui postquam veritate cognita siluerint illæ falsitatis doctrinæ, deficiet vita perversitatis eorum, quæ ex aquis hujusmodi dogmatum subsistebat.

Cæli quoque, id est doctores synagogæ, qui superna sapere videbantur, induentur, id est operientur tenebris ignorantix, ut lumen veritatis vel intelligentiæ in eis non appareat. Et saccus, qui est habitus lugentium vel pœnitentium, fiet operimen-

tum eorum, ut sub apostolis vel sub Elia pœnitentiam agant. Vel si in sacco designatur asperitas, et punctio peccatorum, doctores Judæorum operiuntur sacco, quia circumdantur peccatrice conversatione, ut nil in eis nisi peccatum appareat. Deinde Salvator ad illud tempus, quo inter eos conversatus est, locutionem suam convertit, subdens :

VERS. 4. — « Dominus dedit mihi linguam eruditam, ut sciam sustentare eum, qui lapsus [Vulg. lassus] est, verbo. »

Nam juxta dispensationem assumpti corporis eruditus est, et linguam accepit disciplinæ, ut sciret, quando deberet loqui, quando reticere. Linguam namque eruditam ad prædicandum dedit ei Pater, ut eum, qui lapsus in peccato fuerat, sustentare verbo suo prudenter sciret, ne in pejus caderet, sed magis ad bonum consurgeret. Linguam eruditam habebat, quoniam et inimici et amici ejus constabantur, quid « nunquam sic locutus est homo sicut hic loquitur (*Joan. vii, 46*). » Verbo sustentabat eum, qui lapsus fuerat, cum diceret paralytico : « Confide, fili, remittuntur tibi peccata tua (*Matth. ix, 2*). » Et alii : « Ecce salvus factus es, jam noli peccare, ne deterius tibi aliquid contingat (*Joan. v, 14*). » Et mulieri : « Nec ego te condemnabo, valde, et amplius jam noli peccare (*Joan. viii, 10*). » Atque simul omnibus : « Pœnitentiam agite, appropinquavit enim regnum cælorum (*Matth. iv, 17*). » Ita verbo suo Dominus sustentabat eos, qui laosi fuerant. Sequitur :

« Erigit mane, mane erigit mihi aurem, ut audiam quasi magistrum. »

Quid per mane, nisi supernus adventus divinæ contemplationis exprimitur, quando mens divino lumine tota circumfunditur? Mane ergo erigebat Dominus aurem Filio hominis, ut audiret eum quasi magistrum, quia luce contemplationis suæ mentem ejus circumfundens ad summa levabat, et in illa luce accessibili docebat eum, quidquid homines docturus erat. Unde et ait : « Quia ego ex me ipso non sum locutus, sed, qui misit me Pater, ipse mihi mandatum dedit, quid dicam aut quid loquar, et scio quia mandatum ejus vita æterna est. Quæ ergo loquor, sicut dixit mihi Pater, sic loquor (*Jcan. xii, 49*). » Et cum prædicationem suam consummaret, dixit discipulis suis : « Quæcunque audivi a Patre meo, nota feci vobis (*Joan. xv, 16*). » Sequitur :

VERS. 5. — « Dominus Deus aperuit mihi aurem, ego autem non contradico : retrorsum non abii. »

Dominus Deus aurem cordis ei aperuit, ut verba ejus intelligeret, et præcepta ejus audiret. Ipse autem non contradixit his quæ audiebat, sed in omnibus obediens fuit. Neque ab his, quæ præceperat, retrorsum abiit, sed in eis usque ad finem perseveravit, factus obediens usque ad mortem (*Philipp. ii, 8*). » At contra nos postquam Dominus aurem

(180) Ita uterque ced.

nobis aperuit, contradicimus ei, quia facere bona nolumus, quæ intelligimus; et si quid boni inchoavimus, plerumque sit, ut ab eo retrorsum convertamur. Sed « qui dicit se in Christo manere, debet, sicut ille ambulavit, et ipse ambulare (Joan. II, 6), » ut præceptis Dei, quæ audivit, non contradicat, sed in omnibus obediat, ut ab eadem obedientia retrorsum non eat, sed in bonis quæ cœpit, usque in finem perseveret. Redemptor vero noster hoc præcipue mandatum accepit a Patre suo, ut animam suam, in qua servavit obedientiam, mox narrare inchoat, dicens :

VERS. 6. — « Corpus meum dedi percutientibus, et genas meas vellentibus : faciem meam non averti ab increpantibus et conspuentibus in me. »

Hæc enim facta sunt, quando Judæi damnaverunt eum reum esse mortis, et cœperunt conspuere eum et velare faciem ejus, et colaphis cædere, et dicere : « Prophetiza (Luc. XXI, 64), » et ministri eum alapis cædebant, et quando Pilatus tradidit eum flagellis cæsum, ut crucifigeretur, atque milites duxerunt eum intro in atrium prætorii, et convocantes totam cohortem induerunt eum purpura, et imposuerunt sibi plectentes coronam spineam, et cœperunt salutare eum : « Ave rex Judæorum (Matth. XXVII, 24), » et percutiebant caput ejus arundine et conspuiebant eum. Sequitur :

VERS. 7. — « Dominus Deus auxiliator meus, et ideo non sum confusus; ideo posui faciem meam ut petram durissimam, et scio, quoniam non confundar. »

VERS. 8. — « Juxta est, qui justificat me. »

In certamine passionis hujus est mihi Dominus auxiliator. « Non enim sum solus, sed Pater mecum est (Joan. XVI, 32). » Et ideo non sum confusus inter tot contumelias, et irrisiones, et opprobria, sed proposito mihi gaudio sustineo crucem confusione contempta. Ideo posui faciem meam ut petram durissimam, inter omnes illusiones et injurias, ut nullatenus erubescam. Et scio, quoniam propter omnia, quæ perfero, non confundar, sed potius glorior, quia qui de cruce Judæis insultantibus nunc descendere nolo, postmodum militibus exterritis resurgam de sepulcro. Juxta est, qui justificat me, quia, « qui me misit, mecum est, et non reliquit me solum, quia quæ placita sunt ei, facio semper (Joan. VIII, 29). » Sequitur :

« Quis contradicet mihi? Stemus simul: quis est adversarius meus? accedat ad me.

Si quis, inquit, contradicit mihi, veniat, et stemus simul ante tribunal Pilati, ut accuset me, quantum potuerit. Et si quis est adversarius meus, accedat ad me, ut iniquam voluntatem suam in pœnis meis expleat. Et notandum in his verbis, quantum pro nobis pati Salvator optaverit. Sequitur :

VERS. 9. — « Ecce Dominus Deus auxiliator meus, quis est, qui condemnet me. »

Dominus Deus auxiliator meus, quia « Videbitis Filium hominis sedentem a dexteris virtutis Dei, et vesientem in nubibus cœli (Matth. XXVI, 64).

A Quis igitur audeat me condemnare? Cum enim Dominus hoc dixisset, mox princeps sacerdotum scidit vestimenta sua, dicens : « Audistis blasphemiam quid vobis videtur? At illi responderunt : reus est mortis (Marc. XIV, 64). » Sed ut atrocitas eorum non timeretur, infirmitas eorum demonstratur, cum subditur :

« Ecce omnes quasi vestimentum conterentur, tineam comedet eos. »

Ac si dicatur : Citius inveterati morieatur, et vermibus comedentur. Aut certe quasi vestimentum animæ in tormentis æternis conterentur. Vel quia nullus eorum potest justificari præsentem Domino, omnes quasi vestimentum veterascent. « Quod autem inveterascit, perditioni proximum est (Hebr. VIII, 12). » Et quasi tineam comedet eos conscientia videlicet peccatorum, et zelus gentium salvatarum. Rursum ad eos Dominus clamat :

VERS. 10. — « Quis ex vobis timens Deum audiens vocem servi sui?

Ac si dicat : Si quis est in vobis qui Deum timeat, audiat vocem meam. Neque enim : « A me ipso veni, sed ille me misit (Joan. VII, 28). » — « Quare loquelam meam non cognoscitis? (Joan. VIII, 43). » — « Si veritatem dico, quare vos non creditis mihi? Qui ex Deo est, verba Dei audit, propterea vos non auditis, quia ex Deo non estis (ibid. 46). » Sequitur :

« Quis ambulavit in tenebris, et non est lumen ei? Speret in nomine Domini, et innitatur super Deum suum. »

C Quis, inquit, conversationem suam hactenus in tenebris ignorantie duxit, et necdum veritatis lumine illustratus est? Speret in nomine Domini, quia amodo « Omnis, quicumque invocaverit nomen Domini salvus erit (Rom. X, 13), » sive Judæus, sive gentilis. Et innitatur super Deum suum, id est non in operibus legis quærat justificari, sed credat in eum, qui justificat impium, ut ei sua fides reputetur ad justitiam secundum propositum gratiæ Dei. « Si enim Abraham, ait Apostolus, ex operibus justificatus est, habet gloriam, sed non apud Deum (Rom. IV, 2). » Qui ergo non ex fide, sed ex operibus suis nititur justificari, non super Deum, sed super se ipsum innititur. Ille vero innititur super Deum suum, qui in Christo Jesu credit, ut justificetur ex fide Christi et non ex operibus legis. Iterum persecutoribus suis dicit Dominus :

VERS. 11. — « Ecce vos omnes accedentes ignem accincti flammis. » Et addit : « Ambulate in lumine ignis vestri, et in flammis, quas succendistis: de manu mea factum est hoc vobis : in doloribus dormietis. »

Ignem enim passionis succenderunt ei, et flammis accincti sunt, id est furore armati in eum. Sed de hoc igne lumen refulsit : quia ex passione et resurrectione Salvatoris totus mundus illuminatus est. Hoc ergo, quod ait : « Ecce omnes vos accedentes ignem accincti flammis. » Et misericorditer admonendo subdit :

Ambulate in lumine ignis vestri, id est ponite

gressum actionis vestrae in luce fidei, quae de passione mea cujus auctores fuistis, per gloriam resurrectionis vobis respondet. *Et in flammis, quas succendistis, ambulate*, id est ardore tribulationum, quos mihi excitastis inimici, nunc pro nomine meo tolerate libenter amici, sicut Saulus mala, quae sanctis intulerat, postmodum ipse pertulit. *De manu mea factum est hoc vobis*, quia donatum est vobis non solum ut in me credatis, sed ut etiam pro me patiamini. *In doloribus dormietis*, id est in passionibus pro nomine meo delectabimini et requiem eas aestimabitis.

Quod si ad eos, qui in infidelitate permanserunt, hic sermo dirigitur, per sententiam justae retributionis eis dicitur: « Ambulate in lumine ignis vestri, et in flammis, quas succendistis. » Ac si dicat B *Ignem passionis quam mihi succendistis, patimini, et per flammam transite, quas mihi accendistis, ut quidquid ego vel discipuli mei passi sumus a vobis, vos patiamini a Romanis. De manu mea factum est hoc vobis*, ut omnia mala haec pateremini, quia contra vos feci venire Romanos, et de vobis victoriam illis concessi. Ducti vero in captivitatem *dormietis in doloribus* quia usque ad adventum Eliæ jacebitis in miseriis hujus captivitatis, et somno infidelitatis gravabimini. Vel post omnem hanc tribulationem *dormietis in doloribus*, quia cum corpus in morte soporatum fuerit, anima vestra gehennalium tormentorum dolores sustinebit.

Vel sibi ipsis omnes succenderunt ignem et flammam C roboraverunt, quia habebant in se ligna, fenum, stipulam, spinas, tribulos ac lolium. Et quia accincti sunt flammis, ac circumdati, et sibi incendium roboraverunt, provocantur ad salutem et dicitur eis: « Ambulate in lumine ignis vestri, et in flammis, quas succendistis, » ut in poenis atque supplicii discant Dei potentiam, et redeant ad salutem. Significat autem, ut dictum est, captivitatem ipsorum. Haec de excidio perfidiae Judaeorum locutus, de exstructione Ecclesiae consequenter loquitur ad illos, qui ex eodem populo fidem susceperunt, dicens:

CAPUT LI

Vers. 1. — « Audite me, qui sequimini quod justum est, et quaeritis Dominum: attendite ad petram unde excisi estis, et ad cavernam laci, de qua praecisi estis. »

Vers. 2. — « Attendite ad Abraham patrem vestrum, et ad Saram, quae peperit vos, quia unum vocavi eum, et benedixi, et multiplicavi eum. »

Vers. 3. — « Consolabitur Dominus Sion, et consolabitur omnes ruinas ejus, et ponet desertum ejus quasi delicias, et solitudines ejus quasi hortum Domini: gaudium et laetitia invenitur in ea gratiarum actio, et vox laudis. »

Audite, inquit *me*, vos, qui sequimini justitiam, quae ex fide est, et quaeritis non aurum neque argentum, sed Dominum Patrem festinantes, ut ad ejus visionem pertingatis. *Attendite ad petram*

unde excisi estis, id est considerate duritiam cordis infidelium, unde ferro praedicationis meae estis abscissi per gratiam meam, ut vivi lapides in aedificio Ecclesiae poneremini. *Et ad cavernam laci, de qua praecisi estis*, attendite, id est, fauces barathri, de quibus misericorditer liberati estis, cogitate. Populus enim ille perfidus ex magna parte sui jam damnatus est in inferno, et in eis qui ex eo moriuntur, quotidie damnatur. Sed vos in eadem perfidia positus, cum in eundem locum tartareum ruituri essetis, ab ore illius estis praecisi, antequam penitus devoraremini, id est ante terminum vitae praesentis.

Haec, inquit, attendite, ac deinde attendite ad Abraham patrem vestrum. Tale est, quod Apostolus Ephesiis ait: « Mementote, quia aliquando vos eratis gentes in carne, qui dicebamini praeputium ab ea quae dicitur circumcisio in carne manufacta, qui eratis illo in tempore sine Christo alienati a conversatione Israel, et hospites testamentorum, promissionis spem non habentes et sine Deo in hoc mundo; nunc autem in Christo Jesu, vos qui aliquando fuistis longe, facti estis prope nunc in sanguine Christi (Ephes. 1, 11). » Similiter et Christus hoc in loco adjungit: « Attendite ad Abraham patrem vestrum, cujus filii facti estis per fidem. Non enim omnis qui ex Israel, hi sunt Israelitae, neque qui semen sunt Abraham omnes filii, sed in Isaac, inquit, vocabitur tibi semen, id est, non qui filii carnis, hi filii Dei, sed qui filii sunt promissionis, aestimantur in semine (Rom. 1, 6). »

Et ad Saram, quae peperit vos, attendite, quia non estis ancillae filii, sed liberae. Judaei enim generati in servitute legis sunt filii Agar; Christiani vero filii Sarae in libertatem gratiae geniti. *Quia unum inquit, vocavi eum, et benedixi, et multiplicavi eum*, « ut sit pater omnium credentium, non eorum tantum, qui sunt ex circumcisio, sed eorum, qui sectantur vestigia fidei ejus ex gentibus (Rom. 1, 11), » quia qui ex fide sunt, hi filii sunt Abraham sive Judaei sive gentiles.

Consolabitur ergo Dominus, id est Pater meus Sion, id est Ecclesiam. Aut si forte Pater ista loquatur, dum dicit: quia *consolabitur Dominus Sion et ruinas ejus*, de Filio dicere intelligendus est vel de Spiritu sancto. *Consolabitur ergo Dominus Sion* dans ei post afflictionem pacem, post tristitiam gaudium, post sterilitatem fecunditatem. *Et consolabitur omnes ruinas ejus* erigens dejecta, restaurans diruta, quoniam « allevat Dominus omnes, qui corruunt, et erigit omnes elisos (Psal. cxxiv, 14). » Et quomodo fiat consolatio, subditur:

Quia ponet desertum ejus quasi delicias, etc.

Hoc autem loco per desertum vel solitudinem Ecclesiae quid aliud quam boni destitutio designatur? Unde et sub Judaeae typo Jeremias peccatoris animam deplorat, dicens: « Quomodo sedet sola civitas plena populo? (Thren. 1, 1). » Vacua enim timore Dei pectora, et humore caelestis gratiae arentia deserto squalentis eremi comparantur. In desertum

versus fuerat hic mundus, quando Redemptor in carne apparuit. Desertus enim erat ab omni cultura et fidei et timoris Dei, et peccatorum spinis obsitus. Squalebat tanquam ager incultus, et nullam penitus bonorum operum fecunditatem habebat, nullum imbrem spiritalis gratiæ excipiebat. Sed apostolica prædicatione rudis campus proscinditur et excolitur, et divini verbi semine fecundatur, ac virtutum floribus adornatur quasi deliciarum paradisi vernans. Bene ergo, cum promittitur plena mundi reconciliatio, dicitur, quia Deus *ponet desertum Sion quasi delicias, et solitudinem ejus quasi hortum Domini*, ut, « ubi abundaverat peccatum, superabundet gratia (Rom. v, 20), » et sit anima eorum juxta Jeremiam « quasi hortus irriguus (Jer. xxxi, 12). » Quod autem additur: Quia *gaudium et lætitia inveniatur in ea, gratiarum actio, et vox laudis*, de exultatione fidelium et publicis Ecclesiæ solemnitatibus, quæ, postquam cessavere persecutiones, ubique fiunt, dictum intelligimus. Post hæc omnipotens Pater plebem suam de adventu novæ gratiæ alloquitur, dicens:

VERS. 4. — « Attendite ad me, popule meus, et tribus mea, me audite, quia lex a me exiet, et iudicium meum in lucem populorum requiescet. »

Nam populum suum decem tribus appellat, et tribum suam populum Judæ, qui et tunc multo tempore Deum coluit, quando Israel serviebat idolis, et de quo Salvator erat nasciturus. Cujus adventum ut populus iste semper sollicitus expectaret ac suspensus, jubet eum ad se *attendere* dicens: *Quia lex a me exiet* scilicet lex nova, quoniam vetus jam dudum fuerat data; *et iudicium meum*, quo inter eos, qui in me credere voluerint, et eos, qui respuere voluerint, iudicabo, *requiescet in lucem populorum*, id est in illuminatione gentium. De hoc iudicio dicit Filius Dei: « In iudicium ego veni in hunc mundum, ut qui non vident, videant, et qui vident, cæci fiant (Joan. ix, 39). » Id est humiles gentiles videant, et superbi Judæi cæcitatē cordis incurrant. Jam vero de præsentia ejusdem Unigeniti subditur:

VERS. 5. — « Prope est justus meus, egressus est Salvator meus. »

Prope est, quia inter vos conversatur, et nescitis. *Egressus est enim de illa secreta habitatione æternitatis suæ*; quia « a summo cælo egressio ejus (Psal. xviii, 7). » Vel de utero Virginis « egressus est tanquam sponsus procedens de thalamo suo (ibid., 6). » Ubi et de principibus Ecclesiarum subnectitur:

« Et brachia mea populos judicabunt. « Quæ sunt brachia Domini nisi apostoli, per quos fortiter operatur? Nam, sicut singulare fundamentum Ecclesiæ Christus est, atque fundamenta ejus apostoli et prophetæ, ita et brachium Domini Christus est, et brachia ejus apostoli. Qui judicabunt populos, sicut eis dictum est: « Quorum remisistis peccata, remittuntur eis, et quorum retinueritis, re-

tenta sunt (Joan. xx, 23). » Tunc quoque judicabunt populos, quando sedebunt « super sedes duodecim judicantes duodecim tribus Israel (Matth. xix, 28). » Sequitur:

« Me insulæ expectabunt, et brachium meum sustinebunt. »

Non solum, inquit, regiones, quæ sunt in ampla mundi latitudine, sed *insulæ maris expectabunt me, sustinebunt brachium meum*, id est præstolabuntur Filium meum, quia « ipse erit expectatio gentium (Gen. xlix, 10). » Possunt et hæc *insulæ* intelligi animæ sanctorum, quæ in persecutione mundi istius firma in Deum solidatæ sunt fide, vel ecclesiarum multitudo ex gentibus. Pater enim venit in Filio, quoniam « Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi (II Cor. v, 19). » Sed Pater prius nominatur ac deinde Filius, id est, brachium Patris, quia Filius ex Patre est, non Pater ex Filio. Brachium enim Dei Filius ejus est, non quod Deus Pater figura determinetur carnis humanæ, eique Filius tanquam membrum corporis hæreat, sed quia « omnia per ipsum facta sunt (Joan. 1, 3), » ideo brachium Domini dicitur est. Sicut enim tuum brachium, per quod operaris, ita Dei brachium dicitur ejus Verbum, quia per Verbum operatus est mundum. Cur enim homo brachium, ut operetur aliquid, extendit, nisi quia non continuo fit, quod dixerit? Si autem tanta potestate prævaleret, ut sine ullo corporis sui motu fieret, quod diceret, brachium ejus, verbum ejus esset. Sic unigenitus Filius non est paterni corporis membrum, sed quia per ipsum Pater omnia operatur, brachium Patris est, qui et verbum Patris. Tale enim brachium nec porrectum extenditur, nec collectum contrahitur. Se ergo Pater et Filium suum ad gentes per apostolos venturum denuntians tunc primum gentes salutem consecuturas ait: « Me insulæ expectabunt, et brachium meum sustinebunt. »

Quod si hoc de die iudicii dicitur: *Insulæ expectabunt*, quia et illi, qui sunt in insulis, omnes reprobi tunc eum in Filio venientem formidabunt, et pondus brachii ejus sustinebunt, cum eos insanabili plaga percusserit, dicens: « Ite, maledicti, in ignem æternum (Matth. xxv, 41). » Nam quia sententia hæc juxta hunc sensum magis intelligenda sit, sequentia verba demonstrant, cum protinus subditur.

VERS. 6. — « Levate in cælum oculos vestros, et videte sub terra deorsum, quia cæli sicut fumus liquescent, et terra sicut vestimentum atteretur, et habitatores ejus sicut hæc interibunt: salus autem mea in sempiternum erit, et justitia mea non deficiet. »

Levate, inquit, *in cælum oculos vestros*, id est aspiciate hoc cælum, quia cæli sicut fumus liquescent in die novissimo. Tunc enim sicut ait Petrus: « Cæli ardentes solventur, et elementa ignis ardore tabescent (II Petr. iii, 22); » cæli vero non ætherei, sed æerei. Nam ignis ille tantum occupabit hujus æris

spatium, quantum ascendit aqua diluvii, et eosdem A
cœtos concremabit, quos aqua tunc operuit. Superius autem de Domino legimus, « qui extendit velut nihilum cœlos (*supra* XL, 22), » et nunc dicitur : *Quia cœli sicut fumus liquescent.* Unde satis apparet, quæ vel qualis sit natura cœlorum videlicet similis naturæ nubium levis aut non solida, aut dura.

Et videte, inquit, id est cogitate ea, quæ sunt *sub terra deorsum*, videlicet gehennales poenas, quoniam *terra*, quam nunc diligunt improbi, *sicut vestimentum atteretur* æsperitate illius ignis, complanabitur, ut in meliorem speciem commutetur, *et habitatores ejus*, qui in ea semper habitare voluissent, *interibunt* sicut ipsa. Sancti enim « rapiuntur in nubibus obviam Christo in aera (*I Thess. iv, 17*); » reprobi B
vero relinquuntur in terra, ut cum ipsa ardeant, et in barathrum perditionis corruant cum diabolo.

Vel : sicut *atteretur terra*, ut in melius commutetur, sic *et habitatores ejus interibunt* non in perditionem sui, sed in abolitionem mali vilitatis antiquæ, et innovationem futuræ gloriæ, quando justi fulgebunt sicut sol, et abeuntibus præteritis facta fuerint omnia nova. *Salus* autem, quam tunc consequentur electi, *in sempiternum erit, et justitia*, quæ dabitur eis, *non deficiet*, quia et hoc in munere retributionis accipient, ut nunquam ulterius peccare possint, qui modo, quantumcumque possunt, peccata fugiunt. Deinde electos suos contra mundanas C
adversitates corroborat, dicens :

VERS. 7. — « Audite me, qui scitis justum, populus meus, lex mea in corde ipsorum; nolite timere opprobria hominum, et blasphemias eorum ne metuat. »

Hæc enim Dominus illis loquitur, quibus et Apostolus ait : « Omnia facite sine murmurationibus et hæsitationibus, ut sitis sine querela, et simplices filii Dei sine reprehensione in medio nationis pravæ et perversæ, inter quos lucetis sicut luminaria in mundo verbum vitæ continentis (*Philip. ii, 14*). » Qui enim tales sunt, hi certe sciunt, quod *justum est, et lex divina in corde eorum est*, dum præcepta Dei cogitant. Et quondam ab infidelibus opprobria patiebantur quasi credentes in crucifixum, quando D
grave crimen erat esse Christianum, et blasphemabantur quasi seductores et malefici. Nunc etiam quicumque boni sunt, inter malos vivunt, et a pseudochristianis irrisiones et opprobria sustinent atque blasphemantur. Sed istis omnibus a Domino dicitur : Ne metuant opprobrium insultationis et criminationis, quod a pravis hominibus patiuntur, et blasphemias, quæ sibi mendaciter obijciuntur ab eis. Cur autem detractiones eorum timere non debeant, subditur :

VERS. 8. — « Sicut enim vestimentum sic comedet eos vermis, et sicut lanam sic devorabit eos ti-

nea; salus autem mea in sempiternum erit, et justitia mea in generationes generationum. »

Sicut vermis de veste nascitur, vel *linea* de lana, et eandem vestem, vel lanam comedit; sic postquam isti mortui fuerint, ex carne eorum orietur vermis, qui comedat eam, et ideo non sunt timendi, quia post paululum tales sunt futuri.

Vel quia caro est quasi vestis animæ, *vermis*, qui hanc comedit, est carnalis tentatio, quia de ipsa carne nascitur, et eandem lacerat. Peccator enim *sicut vestimentum* a verme comeditur, cum ejus caro corruptibilis tentatione, quam gignit, ad interitum pervenit. Eadem sententia repetitur de lana et tinea, quæ dicta est de vestimento et verme. Homo (181) enim tentatione consumitur, sicut lana devorari solet a tinea, cui de se oritur, ut laceretur et interimatur. Tales sunt persecutores sanctorum, et ideo non sunt timendi.

Vel in pœnis sempiternæ damnationis *sicut vestimentum sic comedet eos vermis, et sicut lanam sic devorabit eos tinea*, quia « vermis eorum non morietur, et ignis eorum non exstinguetur (*Isa. LXVI, 24*). » *Salus autem Domini*, quam dabit sanctis suis; *in sempiternum erit*, quia « justii in perpetuum vivent, et apud Dominum est merces eorum (*Sap. v, 16*). » *Et justitia* ejus, quam illis dabit permanebit in *generationes generationum*, quia qui consummatam illam justitiam consecuti fuerint, nunquam ulterius eam poterunt amittere, sed in omnes generationes sæculi sæculorum justii esse feliciter perseverabunt, quia nunc justitiam quantum possunt, sectantur.

Justi itaque timere non debent opprobrium, quod ab infidelibus et pravis hominibus patiuntur, scientes quia caput eorum Christus graviora pertulit ab illis. « Et si patremfamilias Beelzebut vocaverunt, quanto magis domesticos ejus ? » (*Matth. x, 25*.) Totum enim opprobrium illud, quod sanctis obijci solet, præcipue scriptum est de passione Salvatoris. Unde et Apostolus cum dixisset, quia Jesus extra portam passus est, subjecti admonendo : « Exeamus igitur ad eum extra castra improprium ejus portantes (*Hebr. xiii, 13*). » Hinc et propheta nunc eandem ejus passionem, cujus improprium electi ejus portant, ad memoriam reducens alloquitur eum velut in sepulcro positum, et ut resurgat, admonet, dicens :

VERS. 9. — « Consurge, induere fortitudinem brachium Domini. »

Consurge de monumento, *inducere fortitudinem*, id est immortalitatis virtutem. Sequitur :

« Consurge sicut in diebus antiquis in generationibus sæculorum. »

Consurge sicut in diebus antiquis, ut sicut olim per Moysen filios Israel de manu Pharaonis liberatos transduxisti per medium maris in eremum; ita nunc per te ipsum, qui ad vitam præordinati sunt,

(181) C. Garst., *Verme. Non enim tent.*, etc.

et adhuc p̄ncipi mundi in luto carnalium voluptatum serviunt, per aquam baptismatis ad novam conversationem transducas. Sicut per Josue dedisti eis terram, quam promiseras; ita nunc per te repromissionem accipiant, qui vocati sunt æternæ hæreditatis. Sicut per Gedeonem liberasti eos de manu Madian, ita nunc per te ipsum libera credentes de manu infidelium. Sicut per David expugnasti inimicos eorum, et interfecisti vel subiecisti: ita nunc per te ipsum universos Ecclesiæ destructores debellans aut converte aut perime. Ita ergo *consurge* faciens nunc magnalia *sicut fecisti in diebus antiquis in generationibus* eorum, quæ transacta sunt, *sæculorum*. Sequitur:

« Nunquid non tu percussisti superbum, vulnerasti draconem? »

In passione percussus antiquum hostem, qui se cunctos homines vicisse superbiebat, *percussisti*, et lancea vulneratus virulentum *draconem*, qui veneno malitiæ suæ omnes interfecerat, *vulnerasti*. Sequitur:

VERS. 10. — « Nunquid non tu siccasti mare, aquam abyssi vehementis? »

Quid per *mare*, nisi sæculum designatur? Et quid per *aquam abyssi*, nisi caliginosa gentiliū errorum scientia? Quæ quia comprehendi ad integrum non poterat, sed sectatores suos in profundiora errorum semper demergebat, et mendacia sua quibusdam figuratis locutionibus obumbrabat, velut ingens *abyssus* penetrari nullo ab usu poterat (182). Sicca- vit ergo Dominus *mare* videlicet *aquam vehementis abyssi*, id est mundum purgavit annullans veterum errorum doctrinam, quia « stultam fecit hujus mundi sapientiam (I Cor. II, 20). » Sequitur:

« Qui posuisti profundum maris viam, ut transirent liberati. »

Si mare sæculum debet intelligi, nihil prohibet *profundum maris* inferni claustra sentire. Quod *profundum maris* Dominus petiit, cum inferni novissima electorum suorum animas crepturus intravit. Recte ergo dicitur: « Posuisti profundum maris viam, ut transirent liberati. » Hoc namque *profundum maris* ante Redemptoris adventum non via fuit, sed carcer quia in se etiam bonorum animas quamvis non in locis pœnalibus clausit. Quod tamen *profundum* Dominus *viam* posuit, quia illuc veniens electos suos a claustris inferi ad cœlestia transire concessit. Unde et recte subditur: *Ut transirent liberati*. Sequitur:

VERS. 11. — « Et nunc, qui redempti sunt a Domino, revertentur, et venient in Sion laudantes: et lætitia sempiterna super capita eorum, gaudium et lætitiā tenebunt, fugiet dolor et gemitus: »

Qui de manu mortis a Domino redempti sunt, revertentur nunc ad paradysum, unde expulsi fuerant, et venient in eam, quæ sursum est, Jerusalem in

(152) Ambo codd. nullo usu pot.

A voce exultationis *laudantes* Redemptorem suum: et *lætitiā sempiterna* manebit *super capita*, id est super mentes eorum, quam a Creatore, quem super se intuebuntur, accipient: *gaudium et lætitiā* sine intermissione *tenebunt* in illa beatitudine, et *fugiet* ab eis *dolor*, quia per illam felicem immutationem fient impassibiles: et *gemitus* elongabitur ab ipsis, quia nihil erit jam, unde possint gemere. Sequitur:

VERS. 12. — « Ecce ego ipse consolabor vos. »

Ipse Dominus consolabitur eos, quia cum se ipsum ostenderit, faciet, ut omnes præteritas afflictiones pro nihilo pendant. Hanc enim consolationem cogitabat Apostolus cum diceret: « Quia non sunt condignæ passiones hujus temporis ad gloriam, quæ revelabitur in nobis (Rom. VIII, 18). » Sequitur:

« Quis tu, ut timeres ab homine mortali, et a Filio hominis, qui quasi fenum ita arescet? »

VERS. 13. — « Et oblitus es Domini factoris tui, qui tetendit cœlos, et fundavit terram: et formidisti jugiter tota die a facie furoris ejus, qui te tribulabat, et paraverat ad perdendum, ubi nunc est furor tribulantis? »

VERS. 14. — « Cito veniet gradiens ad aperendum, et non interficiet usque ad interneccionem, nec deficiet panis ejus. »

A plurali numero in singularem veniens, ad personam subito infirmi uniuscujusque transivit, fortasse quia melius a singulis recognoscitur, quiddam dici singulariter auditur, ut ad cor suum quisque redeat, et in semetipso, quod de unoquoque dicitur, reprehendat. Singularem igitur numerum tenuit, dicens: « Quis tu, ut timeres ab homine mortali, et a filio hominis, qui quasi fenum ita arescet? Et oblitus es Domini factoris tui? » Quisquis enim adversitatum tribulatione frangitur, a quo factus sit, minime reminiscitur. Nam qui fecit, quod non erat, factum sine gubernatione non deserit; et qui benigne hominem condidit, nequaquam injuste cruciari permittit, nec sinit neglecte perire, quod est, qui hoc etiam, quod non erat, creavit ut esset.

Cum ergo causam tribulationis nostræ querimus, et fortasse tardius invenimus, est ista consideratio, quod nihil injuste patiamur, quia si Deo auctore sumus, qui non fuimus, Deo regente non affligimur injuste, qui sumus. Ob hoc etiam timere non debemus adversa, quæ nobis ab homine inferuntur, quia ipse, qui nos persequitur, cum sit mortalis, hodie floret, et cras in *fenum arescet*. Conditor autem noster, qui nos gubernat, ac protegit magnitudine potentiæ suæ, cœlum et terram fecit, et ideo quæcunque in cœlo et in terra sunt, optime disponit; quia ergo infirmus quisque cum premitur, a spe gaudii nimia pusillanimitate lassatur, et dum foris adversa tolerat, aut tolerare formidat, intus obliviscitur, quod gaudebat, recte nunc increpando

dicitur : « Quis tu, ut tmeres ab homine mortali, et a Filio hominis, qui quasi fenum ita arescet? Et oblitus es Domini factoris tui, qui tetendit cœlos et fundavit terram : et formidasti jugiter tota die, » id est toto tempore vitæ præsentis a facie, id est a præsentia furoris ejus, qui te pro Redemptoris nomine tribulabat, et paraverat ad perdendum, id est ad trahendum in æternam perditionem, si faceres, quod ille suadebat? Ista velut jam a præsentis vitæ malis exempto et ad gaudia perpetuæ pacis introducto dicuntur. Unde et apte dicitur : « Ubi nunc est furor tribulantis? »

Rursumque in præsentia adhuc certamine agonizanti dicitur : *Cito veniet Dominus factor tuus gradiens super undas istius tribulationis ad aperiendum tibi januam regni cœlorum, et non interficiet te furor tribulantis usque ad internecionem*, id est totum simul non interimet; quia licet corpus occidat, animam tamen non potest occidere (*Matth. x, 25*). » Vel totam Ecclesiam non interficiet usque ad internecionem, sed nonnullos, quibus datum est, glorificabit martyrio. Sive etiam Dominus dicitur non interficere usque ad internecionem, quia suorum animas semper a morte custodit illæsas, quamvis corpora affligat temporaliter, vel etiam interimat. *Nec deficiet panis ejus*, id est panis Domini, quo te semper intus pascet, dum famem et tormenta foris patieris, quia quanto exterior homo tuus corrumpetur, tanto magis interior renovabitur. Sequitur :

VERS. 15. — « Ego autem sum Dominus Deus tuus, qui conturbo mare, et intumescunt fluctus ejus, Dominus exercituum nomen meum. »

Mare est hoc sæculum, *fluctus* maris tribulationes sæculi. Et plerumque tempestas maris exsurgit in nos, id est principatus et potestates mundi concitantur et in timore iracundiæ spumant, ut nos feriant atque submergant. Sed ne timeamus hanc tempestatem. Dominus Deus noster est, qui conturbat mare, et intumescunt fluctus ejus. » Dum enim in hac Ecclesiæ navicula per hunc undosum supernatamus mundum, ipse patientiam nostram exercere volens, sicut nobis expedire novit, et amarus et elatos hujus sæculi fluctus concitat. Nec sævire fluctus possunt, nisi usque ad littus, ubi ipse terminum posuit. Nulla enim tentatio est, quæ non accipiat mensuram a Domino. Sint ergo tentationes, sint tribulationes maris, ex his non consumeris. Vide autem, utrum ipsæ tentationes non prosint; attende Apostolum : « Fidelis Deus, qui non vos sinat tentari supra id quod potestis ferre, sed faciat cum tentatione etiam exitum, ut possitis sustinere (*I Cor. x, 13*). » Non ait : Non vos sinat tentari omnino. Si enim recusas tentationes, recusas refectionem. Ergo reficere; et si reficere, in manibus artificis es. Aliquid tibi tollit, aliquid corrigi, aliquid complanat, aliquid mundat, agit quibusdam ferramentis suis, ipsa sunt scandala hujus sæculi, tu tantum de manu artificis vult cadere, nihil tentationis accidet ultra vires tuas. « Ego, in-

quit, sum Dominus Deus tuus, qui conturbo mare, et intumescunt fluctus ejus. » Ergo ne timeas fluctus sæculi, quos Dominus Deus tuus ad probationem tuam benigna dispensatione facit intumescere, sed in Domino Deo tuo confidens esto. Non sinit illos ultra sævire, quam novit ille mensuram, ex qua proficias. Hoc enim agit, vel agi permittit Deus ad utilitatem tuam, unde tu possis proficere.

Qui et Dominum exercituum se vocari commemorat, quia serviunt ei exercitus non solum bonorum angelorum, qui electos inter discrimina vitæ hujus custodient et adjuvent, sed et malorum, qui eos tentando probent, et reprobos homines, qui bonos affligunt, exterminent. Post hæc ad nostrum caput sermo revertitur, dicens :

VERS. 16. — « Posui verba mea in ore tuo, et in umbra manus meæ protexi te, ut plantes cœlos, et fundes terram, et dicas ad Sion : Populus meus es tu. »

Hæc enim verba Salvatoris inter homines conversanti loquitur Pater. Posuit namque verba sua in ore ejus, sicut de eo Joannes ait : « Quem enim misit Deus, verba Dei loquitur (*Joan. iii, 34*). » Et ipse dixit, quia « ego a me ipso non sum locutus, sed qui misit me Pater, ipse mihi mandatam dedit, quid dicam, aut quid loquar (*Joan. xii, 49*). » Quem et in umbra manus suæ Deus inter adversarios ab æstu tribulationum protexit, ut nunquam eum tangere possent, nisi quando voluit. Ideo autem protectus est, ut libere prædicans plantaret in fide cœlos, id est apostolos, et fundaret terram, id est Ecclesiam, et diceret ad Sion, id est ad Hebræos fideles : *Populus meus es tu*. « Nunquid enim repulit Deus plebem suam, quam præscivit? » (*Rom. xi, 4*). Inne ergo dixit : *Populus meus es tu*, quando se Deum ejus illi innotescens gratia sua elegit eam. Ubi et congrua subditur admonitio :

VERS. 17. — « Elevare, cœvare, consurge Jerusalem quæ bibisti de manu Domini calicem iræ ejus. »

Elevare ad spiritalem sensum, *elevare* ad cœlestia regna, *consurge* ad spiritalem conversationem. *O Jerusalem*, id est plebs Hebræa, quæ bibisti de manu Domini calicem iræ ejus, id est amaritudinem afflictionis irascente Deo peccatis tuis sensisti. Calix enim designat passionem, sicut Dominus indicat, ubi Petro dicit : « Calicem, quem dedit mihi Pater non vis ut bibam illum? » (*Joan. xviii, 11*). Jerusalem ergo biberat calicem iræ Dei, quando venit iste, qui dixit ad eam : *Populus meus es tu*, quia, dum Redemptoris expectaret adventum, multis interim malis afflicta est. Vel ad eam plebem Judaicam quæ non recepit eum, sed negavit, ut ista exhortatio, et monetur agere poenitentiam, quia propter Salvatoris necem usque hodie captivitatis afflictionem tolerat. Sequitur :

« Usque ad fundum calicis soporis bibisti, et potasti usque ad fæces. »

Calix soporis nimietas afflictionis est, quæ mentem ab interna sui custodia obdormire facit, dum

In consideratione malorum, quæ foris patitur, plus quam necesse est, vigilat. Fundus calicis ultima profunditas passionis malorum. Fæx calicis peccatum, quod ex profunditate afflictionis sumit, quia multis tribulationibus pressus non emendatur, sed pejor redditur. Jerusalem ergo usque ad fundum calicis soporis bibit, dum tantis afficeretur malis, ut his ebriata et soporata mentem suam oblivisceretur, et cœlestium honorum non recôrdaretur, sed semper de malis exterioribus, quæ patiebatur, cogitaret. *Et potavit usque ad fæces*, quia usque in ultimam deveniens miseriam non est per tribulationem a peccatis intrinsicis mundata, sed multo amplius repleta sordibus. Sequitur :

VERS. 18. — « Non est, qui sustentet eam ex omnibus filiis, quos genuit, et non est, qui apprehendat manum ejus ex omnibus filiis, quos enutrivit. »

Quando venit Dominus, non erat, *Qui sustentaret eam ex omnibus filiis* ejus, aut *manum ejus* apprehendens supportaret imbecillum, et duceret per viam justitiæ, quia, sicut scriptum est : « Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt (*Psal. xiiii, 3*). » Multo tamen amplius post passionem deserta est omni solatio, quia non propheta, non apostolus exinde fuit in ea, qui ipsam consolatus sit, et apprehenderit manum ejus et jacentem elevaverit. Sequitur :

VERS. 19. — « Duo sunt, quæ occurrerunt tibi : quis contristabitur super te ? Vastitas et contritio, et fames et gladius. »

Duo, inquit, mala occurrerunt tibi, o Jerusalem. *Et quis contristabitur super te*, quæ talia pateris ? Quæ sunt autem, quæ occurrerunt tibi adventum Salvatoris expectanti ? *Vastitas et contritio, et fames et gladius*. *Duo* dixit, quæ occurrerant, et quatuor subjecit occurrisse. Sed fortassis ipsa duo bis exposuit, velut si quæreremus, quæ essent illa duo, et ille responderet : *Vastitas et contritio*, iterumque eadem interpretari volens diceret, quia *fames et gladius* sunt illa duo. Sic enim sæpe loquitur scilicet verba sua quadam urbanitate sicut vir eloquens ingeminando. Sequitur :

« Quis consolabitur te ? »

VERS. 20. — « Filii tui projecti sunt, dormierunt in capite omnium viarum sicut bestia (183) illaqueata, pleni indignatione Domini, increpatione Dei tui. »

Quis, inquit, te poterit consolari in tantis malis ? *Projecti enim sunt in sinu tuo filii tui*, et exsules a te *dormierunt in diversis viis* afflictivi vinculis inimicorum *sicut bestia illaqueata*, dum ducebantur captivi *pleni ira Dei*, et *increpatione* illius, attriti flagellis et subjecti opprobriis atque contumeliis. Hæc et similia pertulit Jerusalem sub Nabuchodonosor et sub Antiocho, sed durius sub Tito. Sequitur :

VERS. 21. — « Idcirco audi hoc pauperula, et ebria non a vino. »

(183) Alias, sicut vryx, etc.

VERS. 22. — « Hæc dicit dominator tuus Dominus et Deus tuus, qui pugnavit pro populo suo : Ecce tuli de manu tua calicem soporis, fundum calicis indignationis meæ. »

Pauperculum vocat, quæ miserias pertulit. Quæ et ebria non a vino, sed ab afflictione erat. Cujus dominator Christus est, qui contra diabolum pugnavit pro populo suo. Quæ in manu calicem soporis habebat, dum pro perversa operatione sua divino iudicio tantam pateretur afflictionem, ut internam mentis amitteret evigilantiam. *Fundum quoque calicis* divinæ indignationis cum fæce gerebat extrema malorum irascente Domino patiens, et fæcem peccatorum inde contrâbebat. Sed postquam dominator ejus pugnavit pro populo suo, tulit *de manu ejus calicem soporis, et fundum calicis indignationis suæ*, quia resurgens a mortuis convertit eam ad se, et mala, quibus merito suæ pravitatis afflicta spiritaliter sopiebatur, avertit, et profunditatem miseriarum, in quibus amissa patientia, sordibus peccatorum murmurans implebatur, abstulit. Unde et apte subditur :

« Nor adjicies, ut bibas illud ultra. »

Neque enim ille populus, ex quo ad novitatem gratiæ conversus est, hoc poculum bibit, quia, etsi multa pro Christo pertulit, tamen peccati fæcem in calicem passionis non sumpsit; sed si quid fæcis in eodem calice habebat, mundatus est ab ea, neque sopitus est in afflictionibus, sed vigilantior effectus. *Ista quoque pars illius, qui necdum credidit, adhuc calicem istum bibere non desistit et in fæcibus ejus versari*. Sed si poenitentiam egerit, et elevata surrexerit, sciat calicem soporis et ruinæ de manu sua tollendum, et se ultra non bibituram eum. Sequitur :

VERS. 25. — « Et ponam illum in manu eorum, qui humiliaverunt te, et dixerunt animæ tuæ : Incurvare, ut transeamus. » Atque subjungitur : « Et posuisti ut terram corpus tuum, et quasi viam transeuntibus. »

Immundi spiritus hunc populum humiliaverunt, quia mentem ejus ad desideria terrena inclinaverunt, et dixerunt animæ ejus : *Incurvare, ut transeamus*. Recta enim stat anima, cum superna desiderat, et non ad ima flectitur. Sed maligni Spiritus cum hanc in sua rectitudine conspiciunt, per eam transire non possunt. Transire namque illorum est immunda desideria illi spargere. Dicunt ergo : *Incurvare, ut transeamus*. Quia si ipsa se ad ima appetenda non dejicit, contra hanc illorum perversitas nullatenus convalescit; et transire per eam nequeunt, quam contra se rigidam in superna intentione pertimescunt.

Dixerunt itaque animæ Jerusalem : *Incurvare, ut transeamus*. Quia ut illi possent eam immundis implere desideriis, persuaserunt ei, ut se ipsam ad appetitum infimorum ipsa inclinaret. Illa vero non solum animam persuadentibus illis incurvavit, sed et

corpus suum quasi terram posuit, et quasi viam ipsis transeuntibus, ut non solum per animam ejus transirent concupiscentias spargendo, sed et corpus ejus immunditia nequissimi operis velut terram colcaerent, et per illud quasi per viam assiduis operationibus peccati transeunt vestigia suæ iniquitatis imprimerent. Sed tandem hæc per gratiam Redemptoris erigitur, et poculum saporis, quod ipsa biberat, ponitur in manu eorum, qui eam humiliaverant, ut amaritudinem æterni doloris bibentes in pœnis, ut Jeremias ait : « Dormiant somnum sempiternum (Jer. LI, 39). » Unde et subditur :

CAPUT LII.

VERS. 1. — « *Consurge, consurge, induere fortitudinem tuam Sion, induere vestimentis gloriæ tuæ Jerusalem civitas sancti : quia non adjiciet ultra, ut pertranseat per te incircumcisus et immundus.* »

Quia, inquit, animam tuam dæmonibus incurvasti, et corpus tuum terram eis conculcandum posuisti, *consurge* nunc in anima ab impetu terrenorum, *consurge* in corpore de luto vitiorum; et quia te impugnare aggredientur, ex quo eis subjacere nolueris, *induere*, id est circumdare fortitudine tua, ut potenter undique tentationibus eorum resistas. *Induere vestimentis gloriæ tuæ*, id est circumtegere virtutum ornamentis tu civitas sancti, id est Dei, qui sit : « Sancti estote, quia ego sanctus sum (Lev. XI, 44), » ut Regis tui sanctitatem imitari studeas. *Quia non pertransibit ultra per te incircumcisus et immundus*, id est quisque dæmonum jam te penitus, ut solebat, substratam sibi in consensu malitiæ conculcare non poterit. Transibit quidem, sed non pertransibit, quia sæpe volatiles tibi cogitationes immittet, sed voluntatem suam ex toto complere jam in te nequibit. Per eum namque pertransit, quem sibi consentientem invenit, quia usque ad effectum pravi operis hunc conculcare non desistit. Sequitur :

VERS. 2. — « *Excute de pulvere, consurge, sede Jerusalem, solve vincula colli tui, captiva filia Sion.* »

VERS. 3. — « *Quia hæc dicit Dominus : Gratis veundati estis, et sine argento redimemini.* »

Excute de pulvere terrenarum et inanium cogitationum, in quibus hucusque jacuisti; consurge inde et sede, id est eor tuum aliquando subleva ab infimis cogitationibus, et mala, quæ perpetrasti, defle et penitentiam agendo *solve vincula peccatorum tuorum, et malarum cogitationum de collo tuæ mentis, quibus a diabolo captiva teneris. Gratis enim in iniquitatibus vestris Satanæ venditi estis, et sine argento redimemini*, quia seductor ille pretium pro vobis non dedit, neque pro vestra redemptione argentum vel aurum non accipiet, sed sanguine meo redimemini. Sequitur :

VERS. 4. — « *Quia hæc dicit Dominus Deus : In Ægyptum descendet populus meus in principio, ut*

A colonus esset ibi, et Assur absque ulla causa calumniatus est eum. »

In Ægyptum descendit in principio populus Dei, ut colonus esset ibi, quia genus humanum a paradiso dejectum in tenebras sæculi hujus devenit, ut hic peregrinaretur, donec incolatus sui tempore finito licentiam revertendi ad patriam suam acciperet. *Et Assur, id est antiquus hostis, absque ulla causa calumniatus est eum*, quasi suus esset, quia et justos vindicare sibi nitebatur ob reatum primi parentis. Et justa causa non erat, ut qui propriæ iniquitatis merito damnari non poterant propter culpam alienæ iniquitatis perirent, cum scriptum sit : « Filius non portabit iniquitatem patris (Ezech. XVIII, 20). »

Quod tamen de illis solummodo dicimus, qui computantur in populo Dei, non de abortivis et cæteris talibus, qui sunt ex multitudine perditorum, licet nihil egerint. Sed omnes, qui justitiam sectantes iniquitatem fugiebant, hos *sine causa* propter dæ peccatum *calumniatus est Assur*, quia, ut lex divina censuit. « Non occiduntur patres pro filiis, neque filii pro patribus, sed unusquisque in sua iniquitate morietur (Deut. XXIV, 16). » Et electos itaque Dei, licet sine causa, calumniatus est improbus iste calumniator, ita ut ad infernum propter hanc calumniam descendere cogentur, ubi in locis quietis detinerentur, donec per redemptionis gratiam finita prorsus calumnia liberi transirent ad regna cælorum. Sequitur :

VERS. 5. — « *Et nunc quid mihi est hic dicit Dominus, quoniam ablatus est populus meus gratis?* »

Quid mihi est hic, id est quid mihi est in hoc mundo, quid in terra habeo, quandoquidem *populus meus ablatus est mihi gratis*, id est non propter suam, sed alterius culpam, videlicet ob peccatum primi hominis. Sequitur :

« *Dominatores ejus inique agunt dicit Dominus et jugiter tota die nomen meum blasphematur.* »

Dominatores ejus, id est dæmones, *inique agunt* vindicando sibi dominationem super eum, *et jugiter in universo mundo blasphematur nomen meum tota die*, id est toto tempore, dum ubique idola prædicantur. Sequitur :

VERS. 6. — « *Propter hoc sciet populus meus nomen meum in die illa, quia ego ipse, qui loquebar, ecce adsum.* »

Quia inique agunt dominatores populi mei, et nomen meum jugiter blasphemari faciunt, *propter hoc populus meus*, quem ad vitam prædestinavi, *sciet nomen meum*, quod adhuc ignorando blasphematur, *in die illa*, qua sine argento redimemini, id est tempore resurrectionis meæ, quando prædicabitur hoc evangelium regni in universo orbe in testimonium omnibus gentibus. Nam *ego ipse*, qui per prophetas hæc vobis loquebar, *ecce adsum* in carne præsens, ut vos, sicut locutus sum, redimam. Deinde propheta Redemptoris hujus conversationem inter homines considerans, ait :

VERS. . — « Quam pulchri super montes pedes annuntiantis et prædicantis pacem, annuntiantis bonum, prædicantis salutem, dicentis Sion : Regnabit Deus tuus? »

Quam pulchri, inquit, hoc est admirabiliter pulchri *super montes*, id est super excellentissimos montes, super prophetas et apostolos *pedes annuntiantis pacem*, id est gressus actionum Christi, qui veniens evangelizavit « pacem vobis, qui longe fuistis, et pacem his, qui prope sunt (Isa. LVII, 19). » Nam, ea quæ ipse operatus est, dum reconciliationem nobis ad Deum prædicaret, et bonum patriæ cælestis pollicendo annuntiaret, salutemque perpetuam promittendo prædicaret, adeo præclara sunt et admiranda, ut omnia sanctorum sic transcendant cacumina, ut hi, qui multum in Deo proficiunt, operum ejus vestigia vix tangere queant admirantes ex vertice cogitationis. Bene ergo admiratur propheta *pedes ejus pulchros super montes*. Qui et dicebat Sion : *Regnabit Deus tuus*, quando prædicare cœpit et dicere : « Pœnitentiam agite, appropinquavit enim regnum cœlorum (Matth. IV, 17). » Dicebat : *O Sion regnabit Deus tuus*, quoties fidelibus loquebatur de regno Dei, quoties regnum diaboli evertendum annuntiavit, et regnum Dei venturum. Qui ei apostolos, id est regnum prædicare misit. Unde et ad ipsum versa locutione subditur :

VERS. 8. — « Vox speculatorum tuorum levaverunt vocem. »

Speculatores namque ejus sunt hi, quos ipse præposuit ecclesiis, qui in culmine superioris gradus constituti bona et mala ventura prævident, et spiritalibus inimicis venientibus subjectos populos ad bellum tuba prædicationis excitant. Horum ergo *speculatorum*, id est apostolorum atque doctorum vox audita est. *Levaverunt enim in prædicationem vocem suam*, ut a multis audirentur. Hæc postquam velut præterita vates est locutus, considera adhuc esse futura, subjecit :

« Simul laudabunt, quia oculo ad oculum videbunt, cum converterit Dominus Sion. »

Speculatores enim, id est apostoli *simul levaverunt*, quia unum Evangelium in toto orbe concorditer prædicaverunt. *Viderunt enim oculo ad oculum*, et facie ad faciem, *cum ad novitatem gratiæ converteret*, Dominus populum Sion, quia tunc eis dictum est : « Beati oculi, qui vident, quæ vos videtis. Dico enim vobis, quod multi prophetæ et reges voluerunt videre quæ videtis, et non viderunt, et audire quæ audistis, et non audierunt (Matth. XIII, 16). » Sequitur :

VERS. 9. — « Gaudete et laudate simul deserta Jerusalem, quia consolatus est Dominus populum suum, redemit Jerusalem. »

Laudantibus speculatoribus vos quoque laudate et gaudete simul, o deserta Jerusalem, id est homines, qui destituti a bono eratis in plebe Judæorum sed tamen ad vitam præordinati, *quia Dominus Jesus visitatione sua consolatus est populum suum Israeli-*

ticum, et sanguinis sui pretio redemit Jerusalem, id est Hebraicam plebem vel Ecclesiam. Deinde Evangelium omni creaturæ prædicatum est in universo mundo. Nam sequitur :

VERS. 10. — « Paravit Dominus brachium sanctum suum in oculis omnium gentium, et videbant omnes fines terræ salutare Dei nostri. »

Dominus, inquit, hoc est : Deus Pater *brachium*, id est Unigenitum suum *paravit omnibus in interioribus oculis omnium gentium*, ut eum obtutibus fidei conspiciant. Et non solum gentes, quæ sunt in latitudine mundi, sed et eas, quæ sunt in marginibus ejus, faciet videre et agnoscere *salutare suum*, id est Dominum Jesum. Unde et credentes consequenter propheta admonet a contagio vitæ infidelium *recedere*, cum subjungit :

VERS. 11. — « Recedite, recedite, exite inde, pollutum nolite tangere : exite de medio ejus, munda mini, qui fertis vasa Domini. »

Recedite magis corde et opere quam loco ab iniquatione conversationis infidelium, et *discedat ab iniquitate omnis, qui nominat nomen Domini. Recedite ergo plus actionis quam loci mutatione. Exite inde*, id est a pristina conversatione. *Pollutum nolite tangere*, id est : ejusquam peccatis consentire. Quid est enim *tangere pollutum* nisi consentire peccatis? *Exite de medio ejus*, id est de medio mali, de medio pollutionis, de medio pristinae conversationis, de medio sæcularium illecebrarum.

Aliud est esse in mala conversatione, et aliud esse in *medio ejus*. Potest quippe fieri ut aliquis in ea sit, sed cum in extremis finibus ejus moretur, quodammodo extra eam esse videatur. Qui vero in *medio ejus* moratur, ita est malo circumseptus, ut ex omni parte æquale sit ei spatium ejus. Unde nunc *de medio ejus* quasi de corde ejus peccatis exire jubentur. Qui enim in vitiis valde demersus est, hic in *medio* veteris conversationis habitat; qui vero paulatim relinquens malum, et sese ad meliora convertens non tam cœperit virtutes possidere quam cupere, iste, licet ex *medio vitæ veteris* discesserit, necdum tamen ab ea exivit.

Hoc quoque nobis in Ecclesia manentibus adhuc præcipitur, quod illis fidelibus, qui inter gentes cœperunt credere, dictum est : « Recedite, recedite, exite inde, pollutum nolite tangere. » *Recedite non corporaliter, sed spiritaliter, non loco sed animo. Exite inde*, id est malos corripite, ne et vos, si tacueritis, involvamini peccatis eorum. *Pollutum vitiis nolite tangere*, id est, nolite ei vestrum assensum præbere, ne participes sitis delictorum eorum. Quid enim est recedere *inde*, nisi cor suum a malo separare? Quid est exire *inde*, nisi facere, quod pertinet ad correptionem malorum, quantum uniuscujusque gradu aut persona salva pace fieri potest? Quid est *pollutum non tangere* nisi peccatis alienjus non consentire? Relinquendo enim peccatum recessisti *inde*; objurgando autem in cæteris existi liber *inde* in corde, et in conspectu Dei : continendo

deinceps a consensu non tetigisti pollutum. Vel apostolis et prædicatoribus atque credentibus jubetur, ut recedant a Jerusalem, et in toto mundo prædicent Evangelium, nec immunditias carnalis observantiæ legis attingant.

Quod autem sequitur: « Mundamini, qui fertis vasa Domini, » sic exposuit Gregorius (*Reg. past.* cap. 2): « Rector, inquit, semper cogitatione sit mundus, quatenus nulla hunc immunditia polluat, qui hoc suscepit officium, ut in alienis quoque cordibus pollutionis maculas tergat, quia necesse est, ut esse munda studeat manus, quæ diluere sordes aliorum curat, ne tacta quæque deterius inquinet, si corda insequens lutum tenet. Hinc namque per prophetam dicitur: Mundamini, qui fertis vasa Domini. » — « Domini etenim vasa ferunt, qui proximorum animas ad interna sacraria perducentes in suæ conversatione fidei suscipiunt. Apud semetipsos ergo quantum debeant mundari, conspiciant, qui ad æternitatis templum vasa viventia in sinu propriæ actionis portant. » Sequitur:

VERS. 12. — « Quoniam non in tumultu exibitis, nec in fuga properabitis. Præcedet enim vos Dominus, et congregabit vos Deus Israel. »

Non in tumultu exibitis a veteri conversatione, sed in silentio latenter, quia et exeuntium pedes erunt cordis affectus. Incipietis enim inde exire prius corde per confessionem iniquitatis et amorem justitiæ, deinde post ea in fine sæculi etiam corpore ab his, qui in malitia permanent, separabimini. Nec in fuga properabitis, quia Christo duce non timebitis: diabolum, et quas vobis admolietur adversitates. Nam sicut scriptum est: « Qui timet Dominum, nihil trepidat, et non pavebit, quoniam ipse est spes ejus (*Eccli.* xxxiv, 16). » Præcedet enim vos Christus Dominus, relinquens vobis exemplum, ut sequamini vestigia ejus, et congregabit vos in Ecclesia sua.

Vel ab hac vita non exibitis in tumultu, quia in obitu vestro non audietis effrenatos clamores antiqui hostis, quibus tempore mortis animas peccantium calumniatur. Neque in fuga properabitis, quia, Christo duce, non timebitis diabolum, qui molietur vos persequi, et retinere. Præcedet enim vos Dominus Jesus, et congregabit in regno cælorum, quia « ubicunque fuerit corpus, illuc congregabuntur aquilæ (*Luc.* xvii, 37), » id est ubi Redemptor fuerit corpore, illuc adunabuntur sanctorum animæ.

Vel de Apostolis hæc sententia potest accipi, qui nequaquam victi de Jerusalem, sed ut victores recesserunt, ut, qui quotidie prædicantes in templo Evangelium Dei millia Judæorum Christi fidei subjecerant, etiam mundum ipsius Evangelio subjugarant. Prævium enim habebant Dominum, qui congregaret eos, id est de orbe terrarum unum gregem faceret, de quo et subditur:

VERS. 13. — « Ecce intelliget servus meus, exaltabitur et elevabitur, et sublimis erit valde. »

Servus enim vocatur ille, « qui cum in forma

A Dei esset, semetipsum exinanivit formam servi accipiens (*Philipp.* ii, 6). » Qui suos ad gloriam resurrectionis præcedens intellexit, id est intelligere fecit et intelligentiam dedit, quia tunc « aperuit illis sensus, ut intelligerent Scripturas (*Luc.* xxiv, 45). » Quod tempus Anna intuens ait: « Recedant vetera de ore vestro, quia Deus scientiarum Dominus est (*I Reg.* ii, 3). » Vel etiam ipse intellexit non ut Verbum Dei, sed ut servus, quia « proficiebat ætate et sapientia (*Luc.* ii, 52). » Et loquitur in psalmo: « Benedicam Dominum, qui tribuit mihi intellectum (*Psal.* xv, 7). » Qui deinde exaltatus est super omnes cælos, et elevatus est super cunctos ordines angelorum, et sublimis est valde, quia considet in dextera sedis magnitudinis in excelsis. Nam « Deus suscitavit illum a mortuis, et constituit ad dexteram in excelsis supra omnem principatum, et potestatem, et virtutem, et dominationem, et omne nomen quod nominatur, non solum in hoc sæculo, sed et in futuro, et omnia subjecti sub pedibus ejus (*Ephes.* i, 20). » De cujus adhuc humilitate, qua contemnendus erat, subjungitur:

VERS. 14. — « Sicut obstupuerunt super te multi, sic inglorius erit inter viros aspectus ejus, et forma ejus inter filios hominum. »

Et ad Jerusalem, nisi fallor, sermo dirigitur, quæ dum olim magnis calamitatibus aliquoties premere-tur, multi, qui eam tempore felicitatis admirabantur, obstupuerunt super eam videntes magnitudinem afflictionum ejus. Sed harum afflictionum populi sui voluit Redemptor pia conversatione fieri princeps, ut et super eum, qui passiones viderent, obstupescerent. Ait itaque: « Sicut obstupuerunt super te multi, » o Jerusalem, intuentes miseriam tuam et afflictionem: « sic inglorius erit inter viros aspectus ejus, et forma ejus inter filios hominum, » qui eum passibilem et humilem cernentes contemnent. Vel ad ipsum potest dici, quia obstupuerunt super te multi, cum tua signa viderent. Sed hinc majus miraculum fuit, quod his qui tot virtutibus gloriam suam declaraverat, tempore passionis visus est inglorius. Inglorius enim fuit inter viros aspectus ejus, quando « sprevit eum Herodes cum exercitu suo, et illudit (*Luc.* xxiii, 11); » et forma ejus gloriam non habebat inter filios hominum, quando Pilati milites chlamidem coccineam circumdederunt ei, et coronam de spinis posuerunt super caput ejus, et arundinem in dextera ejus, et genu flexo ante illum illudebant, dicentes: « Ave Rex Judæorum (*Matth.* xxvii, 24). » Sequitur:

VERS. 15. — « Iste asperget gentes multas. »

In lege dictum est (*Num.* xix, 13), ut mundus homo aqua expiationis aspergeret eos, qui immundi erant, ut mundari possent. Non aliter mundabantur Sed et sanguine hostiarum aspergebantur, quæ sanctificanda erant. Iste ergo, qui solus est ab omni sorde peccatorum immunis, iste summus sacerdos emundaturus gentes aspergit eas vel aqua expiationis, id est ablutione baptismi, seu gratia Spiritus

sui, de qua promiserat, quia « effundam super vos aquam mundam, et mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris (*Ezech. xxxvi, 25*). » Vel sanguine hostiæ suæ, id est proprio cuore, de quo Petrus ait : « In obedientiam et aspersionem sanguinis Jesu Christi (*I Petr. 1, 2*). » Sequitur :

« Super ipsum continebunt reges os suum. »

Reges, qui contra Christianos leges sævissimas promulgabant, et eum blasphemabant, tandem continuerunt *os suum*, postquam gentes aspersæ fuerunt aqua baptismatis. Sequitur :

« Quia quibus non est narratum de eo, viderunt, et qui non audierant, contemplati sunt eum. » Israel vero, qui semper de eo verba prophetarum audierat, non cognovit eum. Unde et subditur :

CAPUT LIII.

VERS. 1. — « Quis credidit auditui nostro, et brachium Domini, cui revelatum est. »

Quis, subaudi, Judæorum, *credidit auditui nostro*, quem nos prophetæ percepimus a Domino de Christo ejus vel prædicationi, quam audivit a nobis iste populus? *Et brachium Domini*, quod ipse idem Christus est, *cui Judæorum est revelatum?* Cum enim tanta signa fecisset coram eis, sicut Joannes loquitur : « Non credebant in eum, ut sermo Isaïæ impleretur, quem dixit : Domine, quis credidit auditui nostro, et brachium Domini cui revelatum est (*Joan. xii, 38*). »

VERS. 2. — « Et ascendet sicut virgultum coram eo, et sicut radix de terra sitiendi. »

Brachium Domini *sicut virgultum ascendit coram eo*, quia tanquam frutex terræ in alvo Virginis genuerit, et maternis visceribus splendor novæ lucis emissus ascendit. Ascendit autem *sicut virgultum coram eo*, quia *factus est ei ex semine David secundum carnem* (*Rom. 1, 3*), et dignus apparuit, ut eum Dominus amico vultu semper libens aspiceret, ac per ætatum incrementa sicut verus homo profecit. *Et sicut radix de terra sitiendi*, id est de terra arida surrexit, quia ex carne Virginis est creatus, quæ humano semine rigata non fuerat. Sequitur :

« Non est ei species neque decor, et vidimus eum, et non erat aspectus, et desideravimus eum. »

VERS. 3. — « Despectum et novissimum virorum, virum dolorum, et scientem infirmitatem; et quasi absconditus vultus ejus, et despectus. Unde nec reputavimus eum. »

In his verbis perfidia Judæorum significatur, a quibus longe ante desideratus est Christus, et cum præsens adesset quia venit humilis, visus est eis non habere speciem, neque decorem. Nobis enim videtur « speciosus forma præ filiis hominum (*Psal. xlv, 5*). » *Vidimus*, inquit, *eum, et non erat aspectus*, quia in infirmitate brachium Domini latebat. *Vidimus eum despectum*, sicut ait : « Ego honorifico Patrem meum, et vos inhonorastis me (*Joan. viii, 49*). » *Et novissimum virorum*, quia non venit ministrari, sed ministrare. *Virum dolorum*, nam multi-

alices in carne pertulit. *Et scientem*, id est expertum in se ipso corporis hujus infirmitatem.

Et quasi absconditus vultus ejus et despectus; quia, licet electis nonnunquam facies ejus lucret, infideles tamen in eo majestatem non intelligentes *despectum habebant vultum ejus*, quem cernebant humilem et infirmum, quia humano corpore divina potentia celabatur. Unde, inquit, quia talis apparuit, *non reputavimus eum esse*, quod erat, id est non æstimavimus eum esse brachium Domini. *Et brachium Domini cui revelatum est ex nobis?* Brachium Domini cœternus est Filius, et consubstantialis Patri, qui et virtus ejus est. De quo non jam errantium, sed recte contentium voce subditur :

VERS. 4. — « Vere languores nostros ipse tulit, et dolores » nostræ mortalitatis misericorditer portavit in sua carne temporaliter, ut æternam vobis animarum et corporum sanitatem conferret.

Et portavit eos non fecte vel phantastice, sed vere, utpote homo veraciter infirmus et dolens. Quem ita infirmatum Judæi cernentes, non agnoverunt eum. Nam vox eorum rursus evidenter apparet, cum subditur : « Et nos putavimus eum quasi leprosum, et percussum a Deo et humiliatum. » Qui tamen jam cognoscentes eum, adjungunt protinus :

VERS. 5. — « Ipse autem vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra. »

Nos, inquit, *putavimus eum quasi leprosum*, id est lepra animæ intrinsecus contaminatum, dum diceremus : « Non est hic homo a Deo, qui Sablatum non custodit Et quomodo potest homo peccator hæc signa facere (*Joan. ix, 16*). » Vel : « In Beelzebub, principe dæmoniorum, ejicit dæmonia (*Matth. ix, 34*). » *Et æstimavimus eum in passione percussum a Deo, et humiliatum*, quando insultabamus, dicentes : « Alios salvos fecit, se ipsum salvum facere non potest? Si rex Israel est, descendat de cruce, et credimus ei : confidit in Deo, liberet eum nunc, si vult. Dixit enim : Quia Filius Dei sum (*Luc. xxiii, 35; Matth. xxvii, 42*). » Hæc, inquit, dicentes putavimus eum pro culpa suis a Deo percussum. Ipse autem clavis et lancea *vulneratus est propter iniquitates nostras*, et flagellis est attritus *propter scelera nostra*. Unde et subditur :

« Disciplina pacis nostræ super eum, et livore ejus sanati sumus. »

Disciplina namque vocari solet, quando quis virgis cæditur aut flagellis. Et quasi per disciplinam Pilatus eum volens *emendare* (*Luc. xxiii, 16*), apprehendit et flagellavit. Sed hæc *disciplina fuit pacis nostræ*, quia cum Deo per hanc *pacem* consecuti sumus. In qua videlicet flagellatione dorsum ejus est affectum *livore*. Sed et dum Judæi cæderent eum colaphis, ac palmas in faciem ejus darent, *liventes factæ sunt genæ ejus, et collum ejus lividum percussionibus*. Sed his livoribus et percussionibus reddita est nobis *sanitas*, quam in primo parente perdidimus.

Bene ergo dicitur, quoniam *disciplina pacis nostræ*

super eum, et livore ejus sanati sumus, quia per flagella, quæ pro nobis pertulit, dimissa sunt peccata nostra, et reconciliati sumus Deo, atque in amicitiam recepti, et per livorem verberum, quæ passus est, æterna sanitas nobis data est. Quod enim nos pro nostris sceleribus sustinere debebamus, ille pro nobis passus est (pacificans per sanguinem crucis suæ, sive quæ in terra sive quæ in cælis sunt (Coloss. 1, 20).) Ubi suæ pietatis formam nobis præbuit, quia cum posset nobis etiam non moriendo concurrere, subvenire tamen moriendo hominibus voluit. Nam minus non amasset, nisi et vulnera nostra susciperet, nec vim nobis suæ dilectionis ostenderet, nisi hoc quod a nobis tolleret, ad tempus ipse sustineret. Passibiles quippe et mortales nos reperit et qui nos existere fecit ex nihilo, revocare videlicet etiam sine sua morte potuit a passione. Sed, ut quanta esset virtus compassionis, ostenderet, fieri pro nobis dignatus est, quod esse nos noluit, ut in semetipso temporaliter mortem susciperet, quam a nobis in perpetuum fugaret. Sequitur :

VERS. 6. — « Omnes nos quasi oves erravimus, unusquisque in viam suam declinavit, et Dominus posuit in eo iniquitatem omnium nostrum. »

Antequam bonus iste pastor veniret, *erravimus sicut oves absque pastore per desertum hujus sæculi plenum sevis bestiis, id est dæmonibus : omnes nos, id est omnes homines, et unusquisque nostrum declinavit a recto itinere in viam suam, id est in actionem proprii negotii, dum voluntatem cordis sui pravi sequeretur. Unde Apostolus : Causati sumus, inquit, Judæos et Græcos omnes sub peccato esse sicut scriptum est : Quia non est justus quisquam, non est intelligens, non est requirens Deum, omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt, non est, qui faciat bonum, non est usque ad unum (Rom. 11, 9).) Et paulo post : Omnes enim peccaverunt, et egent gloria Dei justificati gratis per gratiam ipsius, per redemptionem, quæ est in Christo Jesu, quem proposuit Deus propitiationem per fidem in sanguine ipsius (ibid. 23).) Similiter et hic additur, quia Dominus posuit in eo iniquitatem omnium nostrum, ut scilicet ipse solus portaret eam atque deleteret, et omnès nos justificaret. Sequitur :*

VERS. 7. — « Oblatus est, quia ipse voluit, et non aperuit os suum. »

Oblatus est ut agnus in sacrificium pro peccato mundi. Et oblatus est non invitus, sed sponte, quia ipse voluit. Ait enim : Propterea me Pater diligit, quia ego pono animam meam, et iterum sumo eam. Nemo tollit eam a me, sed ego pono eam a me ipso. Et non aperuit os suum (Joan. 1, 17) ;) quia Pilato et pontificibus pauca, Herodi autem nulla respondit. hæc quasi transacta propheticus sermo narravit. Sed rursus hæc ipsa considerans nondum esse facta tunc, sed adhuc facienda, subjecit :

« Sicut ovis ad occisionem ducetur, et quasi agnus coram tondente se obmutescet, et non aperiet

os suum. » *Sicut ovis, cum ad victimam ducitur, non repugnat : sic ille cum ad passionem duceretur, non est renisus, sed quidquid adversariis placuit, absque reluctatione patienter pertulit. Et sicut agnus, dum tondetur, spoliatur, ut alios vestiatur : sic ille spoliatus est, ut nos vestiret, et carne exutus est, ut indumento justitiæ et stola immortalitatis nos circumdaret. Non solum enim suo nos sanguine redemit, sed et latus aperuit, ut argentes infidelitate sua veste calefaceret, et audiremus ab Apostolo : Qui-
cunque in Christo baptizati estis, Christum induistis (Gal. 3, 27).) Sed dum agnus iste sic spoliaretur, obmutuit, et non aperuit os. Unde et evangelista scribit : Cum accusaretur a principibus sacerdotum, et a senioribus, nihil respondit. Tunc dicit illi Pilatus : Non audis, quanta adversum te dicunt testimonia? Et non respondit ei ad ullum verbum, ita ut miraretur præses vehementer (Matth. xxvii, 12).) Et semper in passione silentio studuit, ne a persecutoribus cognosceretur. « Si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent (I Cor. 11, 8). » Qui et ideo dicitur tacuisse ut agnus, videretur tacuisse ut reus. Sequitur :*

VERS. 8. — « De angustia et de judicio sublatus est : generationem ejus quis enarrabit? Quia abscissus est de terra viventium. »

De angustia mortis, et iniquo judicio sublatus est per virtutem resurrectionis. Et quare? quia sine culpa fuit, quem ineffabiliter Virgo genuerat, et Deus ante sæcula de Patre natus est. Nam generationem ejus quis enarrabit? Impossibile enim est divinæ ejus nativitatis nosse mysteria, de qua Pater loquitur : Ante luciferum genui te (Psal. cix, 3).) Ipse enim in eo, quod virtus et sapientia Dei est, de Patre ante tempora natus est ; vel potius quia nec cœpit nasci, nec desiit, dicamus verius : semper natus. Non autem possumus dicere : semper nascitur, ne imperfectus esse videatur. At vero, ut æternus designari valeat et perfectus, et semper dicamus, et natus, quatenus et natus ad perfectionem pertineat, et semper ad æternitatem, ut quocumque modo illa essentia sine tempore valeat temporali verbo designari. Nam neque natum præcessit genitor, neque genitorem subsequutus est genitus. Dicimus enim et Patrem sempiternæ natum esse. Sed in hujus generationis consideratione palpitat infirmus aspectus, et ineffabilem candorem lucis æternæ non potest intueri. Et cum nulla mens eam, sicut est, excogitare queat, quis eam enarrabit?

Vel de partu Virginis accipienda est hæc sententia, quia difficulter possit exponi, cujus rationem Mariæ quærenti ab angelo dictum est : Spiritus sanctus superveniet in te (Luc. 1, 35), ut vel ab angelo vel ab evangelista tantum nativitatis ejus sacramentum dicatur, cujus narrator rarissimus est, ne, si a pluribus diceretur, diabolus illam intelligeret, et cum crucifigi non faceret. Nunc autem quia improbus hostis inculpatam ejus generationem nescivit, peccnam ab eo mortis cæcus ex-

petiit. Nam *abscissus est de terra viventium*, id est per passionem mortis ablatus est de hoc mundo, in quo mortalem vitam ducimus, ut immortaliter vivat in cœlo. Cujus passionis causam Pater aperit subjungens : « Propter scelus populi mei percussi eum. » Hoc enim manifestum est. Sequitur :

VERS. 7. — « Et dabit impios pro sepultura, et divitem pro morte sua, eo quod iniquitatem non fecerit, neque dolus fuerit in ore ejus. »

Impios Judæos, qui eum crucifixerunt, *dabit pro sepultura* sua, quia ex quo sepultus est ab eis, projecit illos, ut jam sui non sint. Unde et Danieli dixerat angelus : « Occidetur Christus, et non erit ejus populus, qui negaturus est (Dan. ix, 29), » id est populus Judæorum. Sive *impios* gentiles, qui pietatem fidei non habebant, et *divitem*, id est populum Judæorum, qui divitiis Scripturarum affluebant, *dabit in vitam pro sepultura et morte sua*, quia pro salute utriusque populi passus est.

Vel *impios* dæmones *dabit pro sepultura* sua, ut ipsi sepeliantur et recludantur in inferno perpetuo mortui, quia hunc persecuti sunt usque ad sepulturam. Et *divitem dabit pro morte sua*, quia princeps hujus mundi, qui eum occidi fecit, iudicatus est æternæ perditioni datus. Et cur suos interfectores dabit pro sepultura, et morte sua? Quia injuste peremptus est ab eis. Nam *iniquitatem non fecit*, sed inter peccatores sine peccato vixit, *neque dolus simulationis fuit in ore ejus*, sed semper simplex et pura veritas. Sequitur :

VERS. 10. — « Et Dominus voluit conterere eum in infirmitate. »

Dominus enim passione voluit in infirmitate assumptæ mortalitatis conterere, quia nisi Domino volente non possent ei adversarii quidquam facere. Sequitur :

« Si posuerit pro peccato animam suam, videbit semen longævum, et voluntas Domini in manu ejus dirigetur. » *Si pro peccato mundi posuerit animam suam*, id est mortem subierit, *videbit semen longævum*, id est filios suos longævitatē perpetuæ immortalitatis habentes. Vel *semen*, quod seminavit in bona terra, videbit ipse longævum, quia gaudebit doctrinam suam usque in finem sæculi permanere. « Et voluntas Domini, qui omnes homines vult salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire, dirigetur in manu (I Tim. ii, 4), » id est in operatione ejus, cum suos apostolos ad prædicandum ubique miserit, ut totus mundus in eum credat et salvetur. Sequitur :

VERS. 11. — « Pro eo quod laboravit anima ejus, videbit et saturabitur. »

Laboravit anima ejus, cum diceret : « Nunc anima mea turbata est (Joan. xii, 27). » Et : « Tristis est anima mea usque ad mortem (Matth. xxvi, 38). » Et : « Quia repleta est malis (Psal. lxxxvii, 4), » id

est doloribus *anima mea*. Sed quia *laboravit*, ideo *videbit* illud propter quod laboravit, id est salutem humani generis, et *saturabitur*, quia omnes, ut optaverat, salvabit. *Laboravit anima ejus* multo tempore, requiem non inveniens in Judæis. Sed nunc *videbit* Ecclesias in toto orbe consurgere, et earum fide *saturabitur*. Vel faciem Patris *videbit* illa beata anima, et *saturabitur*, sicut ait : « Adimplebis me lætitia cum vultu tuo (Psal. xv, 11). » Non enim in manufacta sancta introivit, exemplaria verorum, sed in ipsum cœlum, ut appareat nunc vultui Dei pro nobis. Sequitur :

« In scientia sua justificabit ipse justus servos meos multos, et iniquitates eorum ipse portabit. »

Ipse solus inter peccatores justus justificabit multos in scientia sua, id est in agnitione nominis sui et fide et in doctrina. Unde et apostolis ait : « Jam vos mundi estis propter sermonem, quem locutus sum vobis (Joun. xv, 3). » Hos enim in sua scientia justificaverat. Et Paulus asserit, quia « non justificabitur homo ex operibus legis nisi per fidem Jesu Christi (Gal. ii, 16), » et quia « credenti in eum, qui justificat impium, reputabitur fides ejus ad justitiam (Rom. iv, 5). » Ut autem peccatores justificaret, *ipse iniquitates eorum*, quas illi portare non poterant, et quarum pondere opprimebantur, *portavit* in corpore suo super lignum, ut peccatis mortui, justitia viverent. Sequitur :

VERS. 12. — « Ideo disperitiam (184) ei plurimos, et fortium dividet spolia, pro eo quod tradidit in mortem animam suam et cum sceleratis reputatus est. »

Quia servos meos justificabit, et iniquitates eorum portabit *ideo disperitiam ei plurimos*. Vel *spolia fortium*, id est homines, quos ab eis tulerit, *dividet* apostolis suis, ut Petrus et Jacobus et Joannes circumcisi populi principes fiant; Paulus autem et Barnabas ad gentes mittantur, locis non animo separati sub uno Domino stent in diversa acie, in toto orbe sibi Ecclesias ejus dividentes. Et quare *dividet spolia hæc*? Quia *tradidit in mortem animam suam*. « Venit enim non ministrari sed ministrare, et dare animam suam redemptionem pro multis (Matth. xx, 28). »

« Et cum sceleratis reputatus est. »

Id est inter latrones crucifixus est. Scribit enim Marcus : « Quia cum eo crucifixerunt duos latrones unum a dexteris, et alium a sinistris, et adimpleta est Scriptura, quæ dicit : Cum iniquis deputatus est (Marc. xv, 25). » Sequitur :

« Et ipse peccatum (185) multorum tulit, et pro transgressoribus rogavit. »

Ipse peccatum multorum tulit, quia ipse est Agnus, qui peccatum mundi tulit immolatus; et *pro transgressoribus rogavit*, quia dum crucifigeretur, dic-

(184) Alias, *disperitiam*.

(185) Alias, *peccata*.

bat : « Pater dimitte illis. Non enim sciunt, quid A faciunt (Luc. xxiii, 34). » Sequitur .

CAPUT LIV.

VERS. 1. — « Lætare sterilis, quæ non paris, decanta laudem, et hinni, quæ non pariebas, quia multi filii desertæ magis quam ejus, quæ habebat virum, dicit Dominus. »

Postquam de capite locutus est, corpus alloquitur. Hucusque enim de humilitate ac passione Domini protulit oraculum; et nunc quando multitudo fidelium ex uno pro omnibus mortuo in tota mundi latitudine erat surrectura, demonstrat. *Lætare*, inquit, o Ecclesia *sterilis*, quæ non paris, *decanta laudem*, id est prædica, *hinni*, id est *jubila*, quæ non pariebas, quia nunc multo plures erunt filii, Ecclesiæ quondam *desertæ* quam Synagogæ, quæ erat B viro conjuncta. Per multos enim annos Ecclesia, quæ futura erat in omnibus gentibus, in filiis suis, id est in sanctis suis non apparuit. Sed nunc plures filii dicuntur futuri *desertæ* quam ejus, quæ habebat virum.

Nomine viri significatur lex vel rex, quam accepit primus populus Israel. Neque acceperant gentes legem eo tempore, quo loquebatur propheta, neque rex Christianorum adhuc apparuerat, ex quibus tamen gentibus longe fertilior, et numerosior sanctorum multitudo provenit. Lætatur ergo Ecclesia diffusa per gentes quondam sterilis, nunc in pluribus filiis fecundior quam Synagoga, quæ legem sive regem tanquam virum acceperat. Unde et additur ;

VERS. 2. — « Dilata locum tentorii tui, et pelles tabernaculorum tuorum extende, ne parcas; longos fac funiculos tuos, et clavos tuos consolidata. »

Si enim dilatat Ecclesia locum tentorii sui omnes nationes et linguas occupans, ut longius quam Romani imperii jura tendantur, usque in Persas et Indos aliasque barbaras gentes *funiculos* porrigat. Tentorium autem Ecclesiæ potest accipi præsens Ecclesia in itinere hujus vitæ; tabernacula ejus plures Ecclesiæ, quæ simul unam Catholicam faciunt. Nam qui in tabernaculo est, firmam atque perpetuam non possidet mansionem, sed semper mutat loca, et ad altera festinat præteritorum obliviscens, donec perveniat ad bravium supernæ vocationis. Finis enim tabernaculorum æternæ domus possessio est : *pelles tabernaculorum* sancti, qui se ipsos in Ecclesiis mortificant vitiis, Quæ scilicet pelles non parce extenduntur, dum electi ad prædicandum in totam mundi latitudinem circumquaque diffunduntur. Funiculi ejus, præcepta ejus sunt, qui sunt longi dum usque in barbaras procul nationes porriguntur. Clavi illius verba ejus sunt, qui solidantur, dum prædicatio ejus auctoritate robusta firmatur, vel assertione veritatis constans efficitur.

Vel hoc dicendum, quia in filiis Noe Deus omnes gentes vocaverit sed deinde Abraham elegerit, et multitudinem dimiserit gentium. Gentilitas ergo,

quæ diu viduata permansit, et confusionem portavit, quod a legitimo viro deserta fuerit, prædicantibus apostolis reducitur ad virum pristinum, et tantam gratiam consequitur, ut omnem priorem confusionem oblivioni tradat, et opprobrii viduitatis suæ non recordetur, quia dominationem excussit dæmonum, et Creatori piùm exhibet famulatum. Sequitur.

VERS. 3. — « Ad dexteram enim et ad lævam penetrabis, et semen tuum gentes hæreditabit, et civitates desertas inhabitabit. »

Intrante gentium multitudine ad dexteram et ad lævam penetrat sancta Ecclesia regiones infidelium, quia hinc inde paulatim per universum orbem dilatatur inter incredulos. Vel ad dexteram penetrat, dum ad eos, qui justificandi sunt, pertingit. Ad lævam quoque penetrat, dum ad se quosdam in iniquitate permansuros admittit. Ad dexteram ergo per veros Christianos, et in sinistram per fictos Christianos in tam multis populis extenditur, et semen ejus hæreditat gentes et civitates quæ a vero Dei cultu et a vera religione desertæ fuerant inhabitat. Quæ, quia per orbem inter infideles ubique diffusa persecutiones et opprobria multa sustinuit, apte subjunctum est :

VERS. 4. — « Noli timere, quia non confunderis, neque erubesces. »

Non enim timuit hominum minas et furias, quando sanguine martyrum tanquam honore purpureo vestiebatur tam multis tamque vehementibus et potentibus persecutoribus suis prævalens. Et jam non confunditur, neque erubescit, quia nunc ab omnibus populis glorificatur quæ prius a cunctis subsannabatur, quando magnum erat crimen fieri vel esse Christianum. Sequitur :

« Non enim te pudebit, quia confusionis adolescentiæ tuæ oblivisceris, et opprobrii viduitatis tuæ non recordaberis amplius. »

Non pudet eam nunc, quod olim detestabilis fuerit, quæ tempore, quo Dominus in terra conversatus est, parvula fuit, quia a nativitate recens verbum prædicare præ infirmitate non poterat. Adolescentula vero facta est tempore apostolorum, quando Dei verbo copulata per prædicationis ministerium cæpit in filiorum conceptione setari. Adolescentula scilicet non jam vetusta per culpam, sed novella per gratiam, non senio sterilis sed ætate mentis ad spiritalem congrua fecunditatem. Quæ quia spiritaliter Christo conjuncta est, eo mortuo dicitur vidua. In hac autem adolescentia sua confusionem ipsa pertulit, quia in primis temporibus, ut dictum est, ubique subsannabatur, et opprobrium viduitatis suæ patiebatur, dum infideles improperearent ei, Christum esse mortuum. Sed jam oblita est confusionis adolescentiæ suæ, nec recordatur opprobrii viduitatis suæ, quia paululum derelicta, et opprobriis subjecta tamen eminenti gloria reflorescit. Sequitur :

VERS. 5. — « Quia dominabitur tui, qui fecit te, Dominus exercituum nomen ejus. »

Jam dudum persecutores et increduli desierunt A suos Dominus veniendo adjuvat, derelinquendo Ecclesiam dominari, solus conditor ejus dominatur probat, donis firmat, tribulationibus interrogat. Illius. Sequitur :

« Et Redemptor tuus sanctus Israel, Deus omnis terræ vocabitur. » Redemptor Ecclesiam, qui quondam vocabatur *sanctus Israel*, qui tantum in Judæa notus erat et colebatur, nunc vocatur *Deus omnis terræ*, quoniam « exaltatus est super omnes cælos, et super omnem terram gloria ejus (*Psal. lvi, 12; Psal. cvii, 6*). » Sequitur :

VERS. 6. — « Quia ut mulierem derelictam et mœrentem spiritu vocavit te Dominus, et uxorem ab adolescentia abjectam dixit Deus tuus. »

Quasi a viro mulierem derelicta corporaliter a Christo est Ecclesia, et ideo mœreore animi afficitur, sicut B ipse prænuntiaverat, dicens : « Nunquid possunt filii sponsi jejuna quoadiu cum illis est sponsus ? Venient autem dies, eum auferetur ab eis sponsus, et tunc jejunabunt (*Matth. ix, 15*). » Neque jejuna, vel lugere poterant apostoli, dum Christus cum eis esset, quia Deum corporaliter secum conversare gaudebant. Sed ex quo Christus abiit in cælum, cœperunt sancti jejuna et flere, et in hac afflictione persistunt, donec ipse redeat. Hoc ergo est quod Ecclesiam ut *mulierem derelictam et mœrentem spiritu vocavit*.

Quæ et uxori ab adolescentia abjecta comparatur, quia Christo, qui Sponsus et vir ejus est, cælos ascendente, ipsa inter miseria sæculi a primis temporibus suis remansit. Vel gentilitatem per apostolos vocavit ad se Dominus ut *mulierem derelictam, et uxorem ab adolescentia abjectam*, quia quam temporibus Abraham reliquerat, hanc sibi nunc reconciliavit. Sequitur :

VERS. 7. — « Ad punctum in modico dereliqui te, et in miserationibus magnis congregabo te. »

In puncto mox, ut stylus ponitur, levatur, nec mora agitur, ut per exprimendam lineam trahatur. Tribulatio igitur electorum est ad puncti similitudinem, quia apparet ad momentum, sed disparet in perpetuum. Et sicut stylus in puncto, dum ponitur, levatur : sic presentis vitæ afflictionem electus quisque, dum tangit, amittit. Omnis enim longitudo temporis vitæ presentis punctus esse cognoscitur, cum sine terminatur. Cum enim quisque ad extremum perducitur, de præterito jam nihil habet quia tempora cuncta dilapsa sunt ; in futuro nihil habet, quia unius horæ momenta non restant. Vita ergo, quæ sic angustiari potuit, punctus est.

Quia igitur omnipotens Deus vel Ecclesiam vel quemlibet electum in hujus vitæ brevitate affligi permittit, recte nunc dicit ei : « Ad punctum in modico dereliqui te. » Eos enim, quos in æternum diligit, ad tempus relinquere consuevit. Unde et Psalmista precatur, dicens : « Non me derelinquas usquequaque (*Psal. cxviii 8*). » Derelinqui enim hæc ad modicum posse utiliter noverat, qui, ne usquequaque relinqueretur, petebat. Sanctos quippe

derelinquendo probat, donis firmat, tribulationibus interrogat.

Sive longo igitur sive brevi tempore electus quisque vel Ecclesia tribulationibus subiaceat, apte dicitur ei : « Ad punctum in modico dereliqui te. » Et quia post hæc ad consortium beatorum congregabitur, ut pro temporali labore sempiternam requiem inveniatur, pulchre adjicitur : « Et in miserationibus magnis congregabo te. » Quamvis hoc, quod ait : *Ad punctum in modico dereliqui te*, de eo tempore specialiter intelligendum sit, quo persecutiones olim passa est Ecclesia, et quod adjunxit : *Et in miserationibus magnis congregabo te*, de tempore pacis, quo sancti, quos infideles disperserant, congregati sunt, et omnes gentium reliquias ad fidem congregaverunt, ut nemo jam superesset, qui Ecclesiam persecutionem moveret. Quæ sententia reperitur protinus ad confirmationem, cum subditur :

VERS. 8. — « In momento indignationis meæ abscondi faciem meam parumper a te, et in misericordia sempiterna misertus sum tui, dixit Redemptor tuus Dominus. »

Momentum quippe indignationis suæ tempus illud persecutionum appellat, a quo faciem suam, id est respectum favoris sui atque auxilii et gratiæ parumper abscondit ab Ecclesia, dum eam tribulationibus probandam breviter ad tempus relinqueret. Sed postea misertus est ejus in misericordia sempiterna, quia pacem ejus largitus est usque ad finem sæculi, quo consummato sempiternam perciperet tranquillitatem.

Quod si momentum divinæ indignationis vel omne spatium vitæ presentis, vel omne tempus, in quo quisque tentatur, acceperis, in hoc momento faciem suam Dominus unicuique electorum abscondit, quoniam ad tempus eum in tribulationibus provida dispensatione relinquit. Sed post hæc Redemptor ejus Dominus in misericordia sempiterna miseretur ejus, quia, « Cum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ (*Jac. i, 12*). » Sive gentium multitudinem reliquit Dominus ad punctum in modico, id est ab Abraham usque ad Salvatoris adventum, quia omne tempus ad comparisonem æternitatis modicum est, et puncto simile. Sed per apostolos ad fidem totus orbis congregatus est. Momentum enim fuit tempus, in quo faciem suam Deus justo judicio abscondit a gentibus, sed postea sempiternam misericordiam illis prærogavit. Sequitur :

VERS. 9. — « Sicut in diebus Noe istud mihi est, cui juravi, ne inducerem aquas ultra super terram : sic juravi, ut non irascar tibi, et non increpam te. »

Sicut post diluvium juravit Dominus ad Noe, non se ultra inducturum aquas diluvii super terram (*Gen. ix, 11*) : sic post vitæ hujus afflictiones jurat unicuique justorum, quia jam ei non sit irasciturus vel increpaturus. Nunc enim suos misericorditer increpat, dicens : « Ego, quos amo arguo, et castigo

(Apoc. III, 19).) Sed post hanc vitam nec irascetur eis, nec increpabit eos. Ait enim: « Qui verbum meum audit, et credit ei qui misit me, habet vitam æternam, et in iudicium non venit, sed transit a morte ad vitam (Joan. v, 24).) Hoc est ergo, quod nunc ait, quia *juravi, ut non irascar tibi, et non increpem te*

Vel sicut famulo suo Noe juravit Dominus, ne induceret aquas diluvii ultra super terram, sic post tempora martyrum juravit Ecclesiæ, ut jam amplius non irascatur ei, id est non faciet eam iras persecutorum sentire, et non increpet eam, id est non finat ab inimicis increpari. In qua sententia satis apparet arcam significasse Ecclesiam, et diluvium tribulationes Ecclesiæ. Sicut ergo jam non crit diluvium dissipans terram; sic generalis persecutio sanctorum non erit usque ad tempus Antichristi, quando et mundus terminabitur. Nam quia pax perseverans ei sit declarat et sermo subsequens, quo dicitur:

VERS. 10. — « Montes enim commovebuntur, et colles contremiscent; misericordia autem mea non recedet, et fœdus pacis meæ non movebitur, dixit miserator tuus Dominus.»

VERS. 11. — « Paupercula, tempestate convulsa absque ulla consolatione.»

Facilius est, inquit, montes et colles moveri quam meam sententiam mutari. *Paupercula* vero dicitur Ecclesia de gentibus, quæ non habebat legem et prophetas, nec sermonem Domini. Et *tempestate erat convulsa*, quoniam multos sæculi turbines sustinuerat, et in varios idolorum fluctuabat errores, nec ullam habuit consolationem. Vel per *montes et colles reges et principes* designantur, qui tandem comperta veritate commoti sunt corde ad poenitentiam, et contremuerunt iudicium Dei.

Divina Dei misericordia, quia parci ei tribulationibus non recedit ab ea, et *fœdus pacis non movetur*, sed perseverat usque ad regnum Antichristi cum ea. Erat enim hæc *paupercula*, id est humilis et pauper Ecclesia, *tempestate tribulationum jactata*, et a locis suis *convulsa*, ut exsul et vaga persecutores suos diffugeret, nec ullam inveniebat in mundo consolationem. De cujusmodi tempestate pauperulam hanc inconsolabiliter jactante dicit Corinthiis Paulus: « Non enim volumus ignorare vos, fratres, de tribulatione nostra, quæ facta est in Asia, quoniam supra modum gravati sumus supra virtutem, ita ut tæderet etiam nos vivere. Sed ipsi in nobis ipsis responsum mortis habuimus, ut non sinus fideles in nobis, sed in Deo, qui suscitavit mortuos, qui de tantis periculis eripuit nos (1. Cor. I, 8).) Tales autem graviore multas tempestates post sustinuit hæc paupercula, donec placeret Deo mitigare fluctus hujus sæculi, et tempestates sedare, ut tranquilla jam navigatione portum salutis perpetuæ nostræ pauperula adire posset. Veniente ergo pace subjungitur

« Ecce ego sternam per ordinem lapides tuos, et fundabo te in sapphiris.»

VERS. 12. — « Et ponam jaspidem propugnacula tua, et portas tuas in lapides sculptos, et omnes terminos tuos in lapides desiderabiles.»

VERS. 13. — « Universos filios tuos doctos a Domino, et multitudinem pacis filiis tuis.»

VERS. 14. — « Et in justitia fundaberis.»

Stravit enim in Ecclesia Dominus *per ordinem lapides*, quia in ea sanctas animas meritorum diversitate distinxit; et fundavit eam *sapphiris*, qui scilicet lapides coloris aerei in se similitudinem tenent, quia robur Ecclesiæ in animabus celestia petentibus solidatur. Et quoniam jaspis viridis est coloris, *jaspidem propugnacula* ejus posuit, quia contra adversarios illi pro sanctæ Ecclesiæ objecti sunt defensione, qui internis desideriis virentes nulla teporis reprobis ariditate marcescunt.

Portas vero ejus in *lapides sculptos* posuit. Illi quippe portæ sunt Ecclesiæ, per quorum vitam atque doctrinam intrat in eam multitudo gentium. Qui pro eo etiam, quod magis operibus pollent, et id quod loquentes asserunt, viventes ostendunt, non puri sed sculpti lapides esse memorantur. In quorum enim vita recta operatio cernitur, quasi in eisdem ipsis exprimitur, quod egerunt. Ubi omnem quoque sanctorum numerum generali collectione concludens subdit: « Omnes terranos tuos in lapides desiderabiles.» Et tanquam si audientes ista peteremus, ut hos lapides, quos diceret, indicaret, adjunxit: « Universos filios tuos doctos a Domino.» Filii enim Ecclesiæ, quos intrinsecus unctio Spiritus sancti docet de omnibus, ipsi sunt lapides desiderabiles, quos in ædificio supernæ civitatis ponere desiderant angeli. Quibus et *multitudinem pacis* se daturum pollicetur, ipsamque Ecclesiam *in justitia fundatam* asserit, ut in justitia firmiter stabilietur. Et hæc quidem pene omnia in Ecclesia fuerunt tempore persecutionis; sed valde copiosius et honestius sub tempore pacis: ideoque et inter promissiones pacis et ista promittuntur. Sequitur:

« Recede procul a calumnia, quia non timebis: et a pavore, quia non appropinquabit tibi.»

Recede a calumnia, quam infideles tibi faciebant; et a *pavore furoris* eorum. Vel si inimicos timere non vis, *recede a calumnia*, ut nemini calumniam inferas, nec injuste res alicujus auferre cupias, quia tunc securus et absque timore eris. Nam si pavorem abjicere volueris, *non appropinquabit tibi*, quia Dominus te proteget et securum faciet. Sequitur:

VERS. 15. — « Ecce accoia veniet, qui non erat tecum, advena quondam tuus adjungetur tibi.»

Data pace, venit ad me per fidem *accoia*, id est gentilis quisque, qui in regionibus fidelium quasi extraneus morabatur, et *non erat tecum*, sed cum diabolo. Et qui quondam erat *tuus advena*, nunc *adjungetur tibi*, o Ecclesia, fietque tuus civis et indigena. Hoc de reliquiis infidelium dictum est,

quæ, postquam pacem ubique habuit, conversæ A riendo perimeret eum, et opera ejus disperderet. sunt. Hæc enim ita esse demonstrat subjuncta sententia.

VERS. 16. — « Ecce ego creavi fabrum sufflantem in igne prunas, et proferentem vas in opus suum. Et ego creavi interfectorem ad disperdendum. »

VERS. 17. — « Omne vas quod fictum est contra te, non dirigitur, et omnem linguam resistentem in judicio judicabis. »

Quis est iste faber nisi Satanæ, qui contra bonos, in quantum potest, mala fabricare non desistit? Et hunc enim Deus essentialiter creavit. Qui sufflat in igne prunas, quia humanas mentes in ardore perversorum desideriorum instigat. Unde alibi de eo Dominus ait: « Halitus ejus prunas ardere facit (Job. xli, 17). » Quid enim prunas nisi succensas internas cogitationes vel concupiscentias reproborum mentes appellat? Pruna enim vocatur, quando ardet, cum autem extincta fuerit, nominatur carbo. Pruna quippe a *perurendo* dicitur; et *carbo*, quia *caret* flammis. Prunas igitur mentes propriis concupiscentiis exustas intellige; halitum vero vel sufflationem antiqui hostis occultam instigationem ejus. Halitus ergo ejus prunas ardere facit, quia persuasio ejus mentes iniquorum, quæ per se ipsas succensæ sunt, mundanis desideriis multo gravius inflammat. Ardent enim, cum quodlibet temporale appetunt, quia nimirum urunt in desideria, quæ quietam et integrum esse animum non permittunt. Itaque sufflat in igne prunas, quia suggestionem suam mentes reproborum tangit, et igne concupiscentiarum vehementer accendit. Vel etiam contra bonos inflammat, sicque sufflando fabricat, et *profert vas iniquitatis in opus suum*, quoniam non desistit flatum suæ instigationis cordi ejus, quem decipit immittere, donec efficiat illud vas malitiæ suæ, et in operationem pravitatis perducatur. Ita enim fabricavit, et in opus iniquitatis suæ protulit iste faber vasa, de quibus Apostolus loquitur, quia Deus « sustinuit in multa patientia vasa iræ apta in interitum (Rom. ix, 22). »

Contra quem *fabrum* creatus est interfectorem ad disperdendum vasa iniquitatis. Et quis est hic nisi Dominus noster, qui « spiritu labiorum suorum interficiet impium? (II Thess. ii, 8). » Creatus est enim secundum humanitatem, et *creatus est ad disperdendum omne vas pessimi fabri*, quia « custodit Dominus omnes diligentes se, et omnes peccatores disperdet (Psal. cxliv, 20). » Creavit illum Deus ad disperdendos malos, quoniam « dedit ei potestatem judicium facere, quia Filius hominis est (Joan. v, 27). » — « Neque enim Pater judicat quemquam, sed judicium omne dedit Filio (ibid. 22). » Ait itaque: « Ecce ego creavi fabrum sufflantem in igne prunas, et proferentem vas in opus suum. Et ego creavi interfectorem ad disperdendum. » Hoc est: Creavi primum angelum, qui, postquam iniquitatem operari cœpit, non cessat humanas mentes instigare, donec mala quæ suggerit, perficiat; et contra istam feci carnem assumere Filium meum, qui mo-

riendo perimeret eum, et opera ejus disperderet. Hæc enim ita esse demonstrat subjuncta sententia.

Omne, inquit, vas, quod fictum est contra te, non dirigitur, id est omnis homo, qui factus est adversum te; malus ergo faber, qui contra Ecclesiam fabricabat vasa sua. *Et omnem linguam*, inquit, quæ tibi resistit contradicens doctrinæ, *judicabis in judicio*, quia de reliquiis gentium, quæ non crediderint, judicabis, ut volueris. Hæreticos autem anathematizando damnabis. Vel in futuro judicio judicabis omnes, qui tibi contradicunt. Unde et subditur:

« Hæc hæreditas servorum Domini, et justitia eorum apud me, dicit Dominus. »

Hæc enim est hæreditas et justitia servorum Domini, ut omnem linguam nunc resistentem sibi judicent in futuro judicio. Demum ad fluentia sacre locutionis universas gentes convocat, dicens.

CAPUT LV.

VERS. 1. — « Omnes sitientes venite ad aquas, et qui non habetis argentum, properate, emite, et comedite. »

Sitientes quippe erant gentiles, qui potum supernæ prædicationis desiderabant. Aquarum autem nomine scientia sacre Scripturæ designatur, quæ suos auditores et a peccatorum sordibus abluere, et divinæ cognitionis fonte potare solet. Unde scriptum est: « Aqua sapientiæ salutaris potavit eum (Eccli. iv, 3). » Argenti vero appellatione eloquia divina signantur sicut Psalmista testatur dicens: « Eloquia Domini eloquia casta, argentum igne examinatum (Psal. xi, 7). » Qui igitur argentum non habent, ad aquas vocantur, quia nimirum gentilitas, quæ Scripturæ sacre præcepta non acceperat, sacri eloqui inundatione satiatur. Quoniam tanto nunc avidius potat, quanto hanc diu sicca sitiēbat. Nec solum bibit eam, sed et comedit, quoniam Scriptura sacra potus est in locis apertioribus, quia ita sorbetur, ut invenitur; cibus vero in locis obscurioribus, quia exponendo quasi frangitur, et mandendo glutitur. Emitur autem sine pretio a fidelibus, qui dum bona, quæ noverunt, libenter faciunt, ad internam intelligentiam perducuntur. Sic enim Psalmista bene vivendo emerat eam, ait: « A mandatis tuis intellexi (Psal. cxviii, 104). »

Vel sitientes intelligamus eos, « qui esuriunt, et sitiunt justitiam (Matth. v, 6); » aquas vero infusionem spiritualium gratiarum. Quid igitur ait: *Omnes sitientes venite ad aquas?* Hoc est, quod in Evangelio clamat: « Si quis sitit, veniat ad me, et bibat. Qui credit in me sicut dicit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ (Joan. vii, 38). » Ubi mox evangelista subjungit: « Hoc autem dixit de Spiritu, quem accepturi erant credentes in eum (ibid., 39). » Cum ergo dicit: *Omnes sitientes venite ad aquas*, credentes ad spiritualia charismata vocat. Et qui non habent argentum, properare jubentur ad eas, quia difficile, qui pecunias habent, regnum Dei possunt intrare: et « Beati pauperes spiritus:

quoniam ipsorum est regnum cœlorum (*Matth. v. 4*). » Pauperes ergo vocat, quia « qui non renuntiavit omnibus, quæ possidet, non potest meus esse discipulus (*Luc. xiv. 33*). » Sequitur:

« Venite, emite absque argento, et absque ulla commutatione vinum et lac. »

Quid per vinum nisi Scripturæ divinæ sensus spiritualis signatur mentes fidelium lætificans et debriando immutans? Unde in Proverbiis dicitur: « Date siceram mœrentibus, et vinum his, qui amaro sunt corde; bibant, et obliviscantur egestatis suæ, et doloris non recordentur amplius (*Prov. xxxi. 6*). » Quid vero lactis appellatione nisi dulces et apertæ sententiæ designantur, quibus simplices et parvuli nutriuntur? Unde et per Petrum eis dicitur: « Sicut modo geniti infantes rationabiles sine dolo lac concupiscite, ut in eo crescatis in salutem (*I Petr. ii. 2*). » Vinum igitur et lac nos emere jubet absque argento et absque ulla commutatione pretii, sed tamen emere, quia vel fortem vel simplicem Scripturæ sensum non pecunia emimus, sed bene vivendo acquirimus; non pretio comparamus, sed bono vitæ merito assequimur. Quia vero cunctos ad novitatem spiritualium donorum vocat, idcirco Judæos ad spiritalem intelligentiam venire nolentes increpat subjungens:

VERS. 2. — « Quare appenditis argentum non in panibus, et laborem vestrum non in saturitate? »

Panes enim refectioem Scripturæ sacræ non inconvenienter designant, quia scriptum est: « Cibavit illum pane vitæ et intellectus (*Eccli. xv. 3*). » Ait ergo Judæis solam litteram reservantibus: Quare appenditis argentum non in panibus? Ac si dicat: Pensatis sacra eloquia, sed non in refectioem, quia dum solam speciem litteræ custoditis, de spirituali intelligentia pinguedinem internæ refectioem amittitis. Unde apte subditur: Et laborem vestrum non in saturitate? Neque enim scientia, quam discere laborant, poterit aliquando mentem eorum saturare, quia « semper sunt discentes, et nunquam ad notitiam veritatis pervenientes (*II Tim. xxxvii*). » Similiter increpantur illi, qui sequuntur sapientiam sæcularem, simulatasque doctrinas hæreticorum et omnem falsi nominis scientiam; ac magni pretii argentum et laborem continuum appendunt pro ea disciplina, in qua non sunt panes, et sudant pro iis cibis, in quibus nulla saturitas est. Unde patet eam sectandam esse sapientiam, quæ non est in foliis et flore verborum, sed in medullis et fructibus sensum, quæ non prætervolat aurem, sed animum reficit. Sequitur:

« Audite audientes me, et comedite bonum, et delectabitur in crassitudine anima vestra. »

Vos, inquit, o Judæi, qui me aure corporis, auditis, audite me aurbus cordis, et comedite bonum spiritualis sensus, et delectabitur in crassitudine anima vestra, quia relinquentes maciem litteræ impinguabimini gratia spiritualis intelligentiæ, et a terrenis desideriiis ad sublimem cœlestis amoris elevabimini.

A Servare enim solam superficiem litteræ, vel in incogitationem ponere quid est aliud quam quædam macies cordis? Qui vero per spiritalem intellectum vel per amorem supernorum delectationis intimæ cibo pascitur, quasi largiori alimento pinguescit. Hac enim pinguedine saginari cupiebat Psalmista cum diceret: « Sicut adipe et pinguedine repletur anima mea (*Psal. lxxii. 6*). » Bene ergo promittit delectaturam in crassitudine animam eorum, qui bonum spiritualis gratiæ comederint. In hac crassitudine delectabatur anima sanctæ illius multitudinis « credentium, quorum erat cor unum, et anima una (*Act. iv. 32*). » Sequitur.

VERS. 3. — *Inclinate aurem vestram superbam ad eloquium meum, et venite ad me*, per eum, qui ait: « Ego sum via et veritas et vita, et nemo venit ad Patrem nisi per me (*Joan. xiv. 6*). » *Audite eum, et obedite ei, et vivet anima vestra.*

Ait enim: « Qui verbum meum audit, et credit ei, qui misit me, habet vitam æternam (*Joan. v. 24*). » Vel me audite in omnibus præceptis, quæ vobis nunc de susceptione novitatis dedi, et vivetis. Sequitur:

« Et feriam vobiscum pactum sempiternum misericordias David fidelis. »

Feriam vobiscum pactum sempiternum, id est constituam inter me et vos Testamentum Novum, quod erit æternum. Et quod Testamentum? *Misericordias David fidelis*, id est quæ David misericorditer promisi, ipsa vobis certissime fidelis sponsor implebo, Christum videlicet de ejus stirpe nascurum. Has enim misericordias illi fideliter me facturum promisi, et has etiam vobis, si me audieritis, faciam. Et hoc est pactum sive Testamentum æternum, quod feriam vobiscum, quod faciam, ut per Christum mediatorem reconciliemini mihi, et pacem æternam apud me consequamini. Hoc est enim Testamentum Novum, Testamentum evangelicum, videlicet de adventu Christi. Paulus tamen hoc ad resurrectionem ejus retulit, dicens de Patre: « Quod autem suscitaverit eum a mortuis amplius jam non reversurum in corruptionem, ita dixit: Quia dabo vobis sancta David fidelis (*Act. xiii. 34*). » Sancta enim David resurrectionem Salvatoris interpretatus est, et hæc sancta esse fidelis, quia Christus amplius non sit reversurus in corruptionem. Similiter et nos misericordias David, ut in nova translatione legimus, resurrectionem Dominicam dicimus, easque fideles, quia « Christus resurgens a mortuis jam non moritur (*Rom. vi. 9*). » Et hoc est testamentum æternum de morte et resurrectione ejus, « quia ipse Novi Testamenti mediator est, ut morte intercedente in redemptionem earum prævaricationum, quæ erant sub priori testamento reprobationem accipiant, qui vocati sunt æternæ hereditatis. Ubi enim testamentum, mors necesse est intercedat testatoris. Testamentum enim in mortuis confirmatum est (*Hebr. ix. 15*). » Bene itaque de incarnatione vel resurrectione Christi dicitur:

Feriam vobiscum pactum sive testamentum *sempiternum misericordias David fidelis*. Sive, quod in antiqua translatione legitur : « Constituam vobis testamentum æternum sancta David fidelia. » Sequitur :

VERS. 4. — Ecce testem populis dedi eum, ducem ac præceptorem gentibus. »

Dedi Christum meum testem populis, ut testetur illis de me, et omnium, quæ promisi, sit testis et assertor, ostendens me fidelem esse in verbis meis. Vel *dedi eum testem populis*, ut omnia, quæ nunc faciunt seu cogitant homines, videat et omnium sit testis et iudex in die novissimo. *Ducem ac præceptorem gentibus dedi eum*, ut eas ad viam ducat et doctrinam veritatis eis proferat. Quod quia per ministerium prædicationis Ecclesiæ faciendum erat, recte ad eam conversa locutione subiungitur :

VERS. 5. — « Ecce gentem, quam nesciebas, vocabis, et gentes, quæ non cognoverunt te, ad te current propter Dominum Deum tuum, et sanctum Israel, quia glorificavit te. »

Ipsa quippe vocavit ad fidem *gentem* alienigenam, quam prius ignorabas, et gentes quæ non noverant, cucurrerunt omnes ad illam, quia viderunt eam sic divinitus glorificatam, ut totus orbis veneretur illam. Sed forte vox ista potius ad Christum dirigi videbitur. Nam et ipse gentem per apostolos, quam nesciebat, id est non approbat, vocavit, de qua per Psalmistam dicit : « Populus, quem non cognovi, servivit mihi, in auditu auris obedivit mihi (Psal. xvii, 45). » Omnesque nationes, quæ non cognoverant eum, concurrerunt toto orbe ad eum propter Dominum ejus, qui et *Sanctus Israel* est, id est propter Patrem ejus, qui secundum humanitatem est Dominus et Deus ipsius, quia glorificavit eum « et exaltans eum, et dans ei nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genu flectatur cælestium, terrestrium et infernorum (Philip. ii, 9). » Unde et propheta cunctos mortales de hoc tempore reconciliationis et gratiæ consequenter admonet, dicens :

VERS. 6. — « Quærite Dominum, dum inveniri potest; invocate eum, dum prope est. »

Nondum enim in iudicio Dominus apparuit, et si quæritur, invenitur. Nam miro modo cum in iudicio venerit, et videri potest, et inveniri non potest. Modo non videtur, et prope est; tunc videbitur, et prope non erit. Hinc namque per Salomonem de reprobis dicit : « Tunc invocabunt me, et non exaudiam, mane consurgent, et non invenient me (Prov. i, 28). » Nunc ergo quærendus est, dum invenitur, nunc invocandus, dum exaudit, utpote is qui *prope est*. Quomodo autem quærendus sit et invocandus ostendit propheta subiungens :

VERS. 7. — « Derelinquat impius viam suam, et vir iniquus cogitationes suas, et revertatur ad Dominum, et miserebitur ejus, et ad Deum nostrum, quoniam multus est ad ignoscendum. »

Omnes ergo sequamur consilium vel admonitio-

nem prophetæ, ut quicumque est, *impius, derelinquat citius viam suam*, id est actionem impietatis suæ, et quicumque *iniquus* deserat quantocius non solum opera sed et *cogitationes* iniquitatis, ac *træ corde revertatur ad Dominum*, invenietque sine dubio misericordiam, quia Deus noster *multus est ad ignoscendum* resipiscentibus. Neque enim sicut homo cogitat, ut memor injuriarum suarum ultionem quærat, si eos, qui injurias ei faciebant, pœnituerit. Nam ita subiungitur :

VERS. 8. — « Non enim cogitationes meæ cogitationes vestræ, neque viæ meæ viæ vestræ, dicit Dominus. »

Non enim divinæ *cogitationes* ut nostræ, quia Deus aliter cogitat et aliter homo. Neque *viæ*, id est actiones ejus *viæ vestræ*, quia bonitas ipsius aliter agit quam humanæ duritiæ pravitas, ut omnes pœnitentium culpas misericorditer deleat. Sequitur :

VERS. 9. — « Quia sicut exaltantur cæli a terra; sic exaltatæ sunt viæ meæ a viis vestris, et cogitationes meæ a cogitationibus vestris. »

Quantum cæli supereminet terræ, tantum et ultra superexcellunt divinæ cogitationes a cogitationibus humanis, et divinæ actiones ab humanis, quia homines caduca et terrena cogitant et faciunt, Deus vero æterna et superna, cujus cogitationes et actiones omnem sensum exsuperant. Unde Apostolus admirans exclamat, dicens : « O altitudo divitarum sapientiæ et scientiæ Dei, quam incomprehensibilia sunt iudicia ejus, et investigabiles viæ ejus (Rom. xi, 33). » Nemo igitur discutere tentet, car aliis ignoscat, et aliis non ignoscat, quia secreta iudicio suo cuncta faciens « cui vult miseretur et quem vult indurat (Rom. ix, 18), » ejusque *cogitationes a nostris exaltatæ sunt sicut cæli a terra*. Qui et de Unigeniti sui adventu promissionem replicans subiungit :

VERS. 10. — « Et quo modo descendit imber et nix de cælo, et illuc ultra non revertitur, sed inebriat terram, et infundit eam, et germinare eam facit, et dat semen serenti, et panem comedenti; »

VERS. 11. — « Sic erit verbum meum, quod egredietur de ore meo. »

Verbum Dei Filius est, qui idcirco *verbum* dicitur, quia si verbum humanum immissum in auribus plurimorum non dividitur per singulos, ut pars sit in alio et pars in altero, sed in omnibus, qui illud audiunt, integrum et plenum habetur, ut in unoquoque totum sit : quanto magis Verbum Dei Unigenitus ubique totus est in cælo et in terra, et non dividitur, neque in partes efficitur, sed totus totum tenet, totum implet, totum illustrat et possidet ? Neque enim sic Verbum caro factum est, ut esse desineret Deus, sicut verbum, quod corde gestamus, fit vox, cum in ore proferimus, nec tamen verbum in vocem convertitur, sed illo integro manente ista, in qua procedat, assumitur, ut et

intus maneat, quod intelligatur, et foris sonet quod audiatur. Idem tamen profert in sono quod ante sonum erat in silentio. Atque ita verbum cum sit vox, non mutatur in vocem, sed manens in mentis luce, et assumpta carnis voce procedit ad audientem, et non deserit cogitantem. Nam cum ipsa vox in silentio cogitatur, quæ vel Græcæ est vel Latinæ vel alterius cujuslibet linguæ, ante omnem linguarum diversitatem res ipsa, quæ dicenda erat, adhuc in cubili cordis quodammodo nuda est intelligenti, quæ ut inde procedat, loquentis voce vestitur. Sic et Verbum Dei egressum est, de ore ejus, quando carnem assumens venit ad nos, sed tamen permansit in corde ejus, neque mutatum est in carnem, sed permansit esse Verbum.

Quod ita descendit sicut imber et nix de cælo, quia non humana operatione, sed divina bonitate missum est. Et sicut imber in cælum non revertitur, sed terram inebriat et infundit, atque fructuat; sic et Filius Dei non est reversus ad Patrem vacuus, sed omnia, propter quæ missus fuerat, operatus est in terra, vel adhuc operatur manens hic divinitate nobiscum sicut promisit: « Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi (Matth. xxviii, 20). » Inebriat namque terram, id est Ecclesiam inundatione scientiæ suæ cor illius immutando, ut temporalium obliviscatur, et æterna cogitet: infundit gratiam Spiritus sui, et germinare eam facit, id est bona opera proferre. Serenti etiam, id est prædicanti dat semen prædicationis, et comedenti, id est facienti, largitur panem, id est bonum opus, quo pascatur. Serere namque prædicare est, et comedere facere. Unde et beatus Job: « Si secutus est oculus meus cor meum, et in manibus meis adhæsit macula, seram et alius comedat (Job. xxxi, 7), » id est dicam bonum, et alius illud faciat.

Bene itaque summus Pater promisit: « Non revertetur ad me vacuum. » Non enim vacuus aut inanis reversus est ad eum Filius, sed omnem voluntatem ejus adimplevit et prosperatus est in his, ad quæ missus fuerat, sicut Psalmista de illo prædixerat: « Quoniam omnia quæcunque faciet, prosperabuntur (Psal. i, 3). » Quæ sint autem ea quæ Pater voluit, atque ad quæ misit illum, ipse declarat subdendo:

Vers. 12. — « Quia in lætitia egrediemini, et in pæce deducemini: montes et omnes colles cantabunt coram vobis laudem, et omnia ligna plaudent manu. »

Idcirco enim Christus ad nos venit, ut ligato mundi principe captivitatis vasa diriperet, et educeret de conclusione victos, de domo carceris sedentes in tenebris. « Quomodo enim potest quisquam in domum fortis intrare, et vasa ejus diripere, nisi prius alligaverit fortem? Et tunc domum ejus diripiet (Matth. xii, 29). » Ad hæc missus est Christus, et in his prosperatus est, quia ligavit hunc fortem, id est diabolum, et ingressus domum ejus, id est gentilitatem, diripuit vasa ejus, id est homines, qui

vasa malitiæ illius effecti fuerant, ad cultum suum convertit. De hac domo fortis, de hac domo carceris Christo liberante egressi sumus in lætitia, quoniam magno repleti sumus gaudio, cum intelligeremus nos a vinculis Satanæ per Christum liberatos. Et in pæce deducti sumus, ligato adversario qui nos tenebat captivos. Et nisi ligatus esset, non sineret nos in pace deduci. Ut autem a via justitiæ, qua sic deducimur, non exorbitemus, montes, id est apostoli, et colles, id est cæteri doctores cantant coram nobis laudem prædicationis, et omnia ligna, id est omnes homines regionis plaudunt manu ad vocem cantici, id est exsultant bene operando. Illi enim manu plaudunt ad vocem modulationis, qui libenter et alacriter faciunt hoc quod in sacra prædicatione audiunt.

Potuit et sanctis, qui in inferno tenebantur, promitti, quia in lætitia egrediemini, et in pæce deducemini, scilicet ad regna cælorum. Illis etiam justis, qui in corpore adhuc peregrinantur, de exitu suo congrue dici potest, quia in lætitia egrediemini de hac vita, et in pæce deducemini ab angelis ad locum beatæ mansionis. Et utrisque convenit, quod subditur, scilicet, quia mentes et colles, id est angelicæ virtutes cantabunt coram vobis laudem, et omnia ligna regionis, id est universi habitatores illius patriæ plaudent manu, cum, vos viderint tripudiantes de vestra societate. Propter omnes istos, quos ita Christus egredi facit, et in pæce deducit, dixerat Pater de Verbo suo, quia « non revertetur ad me vacuum, sed faciet quæcunque volui, et prosperabitur in his, ad quæ misi illud. » Non enim vacuus ad Patrem redit, qui tot secum ad vitam perducit, et in his omnibus prospere agit. Adhuc vero in promissione subjungitur.

Vers. 13. — « Pro saliuuca ascendet abies, et pro urtica crescet myrtus. »

Pro saliuuca namque ascendit abies in Ecclesia, dum in corde sanctorum pro abiectione terrenæ cogitationis altitudo exoritur supernæ contemplationis. Urtica autem igneæ omnino naturæ est; myrtum vero temperativæ ferunt esse virtutis. Pro urtica crescet myrtus, cum justorum mentes a pruriginis et ardore vitiorum ad cogitationum temperiem tranquillitatemque perveniunt, dum jam terrena non appetunt, dum flammæ carnis cælestibus desideriis exstinguunt. Sequitur:

« Et erit Dominus nominatus in signum æternum, quod non auferetur. » Dominus qui nominatus erit in signum æternum, ipse est « radix Jesse, qui stat in signum populorum (Supra xi, 10). » Signum enim quod non auferetur, signum Dominicæ passionis et crucis est, quia in æternum parebit in eis signaculum crucis, qui per crucem redempti sunt, et ipse Redemptor sine fine voluit idem signum in se ipso apparere, quia cum a mortuis resurgeret, noluit cicatrices vulnerum suorum abolere. Erit ergo Dominus nominatus in signum æternum, quia sine fine a sanctis inde laudabitur, quod crucis supplicia pertu-

lit, cum viderint in carne ejus vestigia vulnerum. A nali, sed de spiritali fecunditate debet cogitare. De cujus primo adventu Pater iterum promissionem faciens præcipit Judæis, ut parati sint in occursum ejus. Nam sequitur :

CAPUT LVI.

Vers. 1. — « Hæc dicit Dominus : Custodite judicium, et facite justitiam, quia juxta est salus mea, ut veniat : et justitia mea, ut reveletur. »

Vers. 2. — « Beatus vir, qui facit hoc, et Filius hominis, qui apprehendit istud : custodiens Sabbatum, ne polluat illud, custodiens manus suas, ne faciat omne malum. »

Custodite, inquit, judicium, et facite justitiam. Si quis omne opus suum, antequam inchoet illud, examina-verit, utrum Deo sit placiturum, an non ; et ubi Deo gratum fore quod acturus est, non no-verit, incunctanter illud deseruerit : iste custodit judicium et justitiam facit. Sic igitur agere vult Hebræos, dum Christum exspectant. Ipse est enim *salus et justitia Dei, qui juxta Apostolum : « Factus est nobis sapientia a Deo et justitia, et sanctificatio et redemptio (I Cor. 1, 30). »* Vel salutem dicit eam, quæ per Christum danda erat : et justitiam fidei ejus, quæ revelanda erat. Ad hoc autem, quod dixerat : *Custodite judicium, et facite justitiam,* subne-xuit, quia *Beatus vir, qui facit hoc, et filius hominis, qui apprehendit illud,* ut scilicet non solum faciat, quod justum est, sed stricta manu teneat. Quam sententiam et per Psalmistam confirmat dicens : « Beati qui custodiunt judicium, et faciunt justitiam in omni tempore (Psal. cv, 3). »

Sabbatum vero custodit, qui ab appetitu mundanarum rerum quiescens omni custodia sorvat cor suum. Quid enim in hac vita laboriosius quam terrenis desideriis æstuarè ? Aut quid hic quietius quam hujus sæculi nil appetere ? Qui ergo Christum exspectat, observet Sabbatum, id est requiem mentis, ut nullo in hac vita desideriorum carnalium appetitu fatigetur. Polluit enim Sabbatum, si suggestionibus consentiens mentem suam desideriis immundis sordidaverit. Custodiat ergo Sabbatum, ne polluat illud, qui beatus esse desiderat, quia : « Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt (Matth. v, 8). » Sequitur :

Vers. 3. — « Et non dicat filius advenæ, qui adhæret Domino, dicens : Separatione dividet me Dominus a populo suo. Et non dicat eunuchus : Ecce ego lignum aridum. »

Advena fuit gentilis populus : « Filius advenæ, qui adhæret Domino, » populus, qui ad Christum venit ex gentibus, quem non divisit Dominus a populo suo Israelitico, sed consociavit. » Ipse est enim pax nostra, qui fecit utraque unum (Ephes. ii, 14). » *Eunuchus* vero talis hic intelligitur, quales sunt illi, de quibus in Evangelio legimus : « Quia sunt eunuchi, qui se ipsos eunuchizaverunt propter regnum cælorum (Matth. xix, 12). » Et hujusmodi eunuchis prohibetur dicere : *Ecce ego lignum aridum,* id est homo infructuosus, quia non de car-

Sequitur :

Vers. 4. — « Quia hæc dicit Dominus eunuchis : Qui custodierint Sabbata mea, et elegerint, quæ volui, et tenuerint fœdus meum, »

Vers. 5. — « Dabo eis in domo mea, et in muris meis locum et nomen melius a filiis et filiabus : nomen sempiternum dabo eis, quod non peribit. »

Eunuchi sunt, qui pressis motibus carnis effectum in se pravi operis excidunt. *Sabbata* vero divina custodiunt, qui sacra otia non violant, sed a malo opere quiescunt et a labore carnalium desideriorum. Sed quia non satis est a malis abstinere, nisi bona quisque studeat agere, eligenda sunt, quæ Dominus voluit. Cum quo et fœdus facit, qui ejus voluntati concordans obedientiam ei promittit. Hoc ergo fœdus usque in finem perseveranter tenendum est.

Vel *Sabbata* custodit eunuchus talis, ut nunquam faciat opera nuptiarum, et eligit, quæ Dominus voluit, ut plus offerat quam præceptum est, ut non indulgentiam apostoli ejus, sed voluntatem consideret Domini sui. Et tenet fœdus ejus sempiternum, ut non ad tempus vacet orationi, et iterum revertatur ad idipsum. Eunuchi itaque, qui custodiunt Sabbata Dei, et elegerunt quæ voluit, et tenent fœdus ejus sempiternum, audiant præmia quæ merentur, ut libenter calcent labores tentationum, quos tolerant. Si enim attendatur felicitas, quæ sine transitu attingitur, leve sit omne quod transcendendo laboratur.

Dabo, inquit, eis in domo mea, et in muris meis, scilicet in illa regali aula mea cœlesti, locum electæ mansionis, et nomen melius a filiis et filiabus meis, quia majorem gloriam habebunt quam cæteri sancti. Quem igitur apud Patrem tales eunuchi, id est virgines locum habeant, ostenditur, quia in domo Patris id est in æterna mansione etiam filiis preferuntur. Similiter et in libro Sapientiæ dicitur, quia « Spado, qui non operatus est per manus suas iniquitatem, nec cogitavit adversus Deum nequissima, dabitur illi fidei donum electum, et sors in templo Domini acceptissima (Sap. iii, 14). » Et quia « incorruptio facit esse proximum Deo (Sap. vi, 20), » longe præferuntur virgines cæteris sanctis, qui Deo præ aliis appropinquant, et sequuntur Agnum, quocunque ierit. Quibus *nomen sempiternum* datur, quod non peribit, ut nomen æternæ laudis in illo regno possideant, et supra cæteros egregii et præclari resplendeant. Sequitur :

Vers. 6. — « Et filios advenæ, qui adhærent Domino, ut colant eum, et diligant nomen ejus, ut sint ei in servos ; omnem custodientem Sabbatum, ne polluat illud et tenentem fœdus meum, »

Vers. 7. — « Adducam eos in montem sanctum meum, et lætificabo eos in domo orationis meæ. »

Filios advenæ, qui adhærent Domino, dicit eos, qui ex gentili populo conversi sunt ad fidem. Nam ipsi colunt eum, et diligunt nomen ejus, et sunt ei in

seruos, quia tota devotione serviunt ei. Et ipsi *custodiunt Sabbatum, ne polluant illud*. In Sabbato quippe servile opus prohibetur fieri. Et servile opus peccatum est. « Omnis enim, qui facit peccatum, servus est peccati (Joan. viii, 34). » Semper ergo custodiendum est Sabbatum, quia semper ab actione peccati cessandum et observandum est, ne polluantur. Ille enim *Sabbatum polluit*, qui post malorum operum reuentionem malum rursus, a quo semper quiescere debuit, operatur. *Sabbatum custodimus*, quando ab appetitu temporalium mente quiescimus. *Fœdus quoque tenendum est*, quod cum Deo percussimus, ne jam ab ejus concordia disjungamur, et rebellare contra eum perversis operibus incipiamus, qui cum eo pacem et fœdus consentiendo sibi fecimus.

Ilos itaque *filios advenæ, qui adherent Domino*, et custodiunt spiritale *Sabbatum et tenent fœdus ejus*, adduxit ipse in montem sanctum suum, id est in Ecclesiam, ut qui erant longe, fierent prope in sanguine Christi. Vel adducet eos in montem sanctum suum, id est in regnum cœlorum. Et lætificat eos in domo orationis suæ, dicens per Apostolum : « Semper gaudete, sine intermissione orate (I Thess. v, 16). » Nam domus orationis vocabitur Ecclesia, non nugacitatis, ut quicumque est in Ecclesia, deserat fabulas, et otiosa verba; et ubicunque sit corpore positus Christianus, semper studeat orare, etsi non semper ore, tamen corde. Sequitur :

« *Holocausta eorum, et victimæ eorum placebunt mihi super altari meo.* »

Quia holocaustum totum incensum dicitur, quid per holocaustum filiorum advenæ designatur nisi successio cordis conversorum gentilium, dum se vehementissimo charitatis igne totos sic inflammarent, ut jam nihil sibi de se reliquerent. sed ex integro se totos offerrent Deo? Et quid per victimas eorum nisi mortificatio carnis ipsorum? « Qui enim sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cum vitis et concupiscentiis (Galat. v, 24). » Et quid per altare nisi fides exprimitur? Recte ergo juxta hunc sensum dicitur : Quia « holocausta eorum et victimæ eorum placebunt mihi super altare meum. » *Holocausta eunuchi offerunt, qui totos se consecrant Deo; victimas autem cæteri, qui ad tempus vacant orationi*. Quæ conferuntur in altari, quod est in cœlo, ad cujus similitudinem fecit Moyses altare tabernaculi. Sequitur :

« *Quia domus mea domus orationis vocabitur cunctis populis,* »

VERS. 8. — « *Ait Dominus, qui congregat dispersos Israel.* »

Domus Dei est Catholica Ecclesia, quia secundum Apostolum « Christus est tanquam filius in domo sua, quæ domus sumus nos (Hebr. iii, 6). » Et hæc domus vocatur domus orationis omnibus populis : universæ nationes ex longinquo ad eam veniant, et mœvera offerentes adorent Dominum in ea. *Congregat enim Dominus ad eam dispersos Israel, id est*

A dispersos populi sui, videlicet omnes, quos ad vitam prædestinavit, qui, per totum orbem dispersi sunt, vel per varios errores. Sequitur :

« *Adhuc congregabo ad eum congregatos ejus.* »

Eos, qui jam in unitate fidei et dilectionis sunt *congregati*, congregabit. Dominus adhuc populum suum, sicut unusquisque de hac vita exierit, quia « multi ab oriente et occidente venient, et recumbent cum Abraham et Isaac et Jacob in regno cœlorum (Matth. viii, 2). » Et quia « filii regni, » id est Judæi « ejicientur in tenebras exteriores (ibid. 12), » apte hoc in loco subjungitur :

VERS. 9. — « *Omnes bestię agri, venite ad devorandum, universæ bestię saltus.* »

B Postquam enim filios advenæ id est credentes et gentilitate conjunxit populo suo, et in montem sanctum suum adduxit lætificans in domo orationis suæ, consequenter infideles Judæos ad devorandum, dæmonibus tradit. *Venite*, inquit, *ad devorandum omnes bestię agri*, id est omnes sævi dæmones, qui per latitudinem mundi hujus crudeli rabie vagantini quærentes, quem devoretis; ager enim est mundus. *Et universæ bestię saltus*, id est omnes maligni spiritus, qui morari consuevistis in populo paganorum. Et cur ab hujusmodi bestiis iste grex populi Judæorum præcipue devorandus esset, ostenditur, cum protinus additur :

VERS. 10. — « *Speculatores ejus cæci omnes, uni versi canes muti non valentes latrare.* »

C *Speculatores enim vocantur sacerdotes, qui in eminentiori loco positi vigilantia cautela debent conspicerre, et adventus inimicorum spiritualium a longe prævidere, ac subjectis prænuntiare. Sed speculatores Judææ omnes cæci sunt duces cæcorum. Et ipsi omnes nescierunt, quia Scripturarum intelligentiam amiserunt, et Christum ignoraverunt. Canes etiam dicuntur prædicatores, qui curam Dominicarum ovium gerunt, quia dum pro Domino suo diurnis et nocturnis vigiliis intenti clamant, quosdam, ut ita dicam, latratus prædicationis edunt. Sed canes Judaicæ gentis omnes sunt muti, non valentes latrare, quia invisibilibus bestiis gregem eorum devorantibus non valent contradicere, nec vocem prædicationis adversus insidias eorum emittere. De quibus et subditur :*

« *Videntes vana, dormientes et amantes somnia.* »

Vana vident, quia carnalem intelligentiam in Scripturis considerant, et ea quæ nil prosunt, in eis aspiciunt sicut otia Sabbatorum et manu factam in carne circumeisionem et cætera hujusmodi, quæ sunt umbra futurorum. Qui et dormiunt in negligentia et nocte cordis sui, atque diligunt *somnia*, nolentes unquam excutere torporem suum, ut ad lumen veritatis evigilent, sed phantasmata opinionum intelligentiæ suæ quasi nocturnas somniorum visiones semper intueri quærentes. Sed et dæmonum visionibus in somno delectantur. Sequitur :

VERS. 11. — « Et canes impudentissimi nescierunt A saturitatem. »

Sicut avidi canes absque omni verecundia parati sunt semper comedere : sic et isti, quos sub specie canum describit, non contra bestiarum incursus pro grege suo vigilant, sed famem suæ cupiditatis temporalibus lucris impudenter quærunt pascere. Sed nequeunt eam saturare, neque suo unquam satiantur errore. Sed hæc quæ sub metaphora speculatorum et canum locutus est, incipit jam explanare subdendo :

« Ipsi pastores ignoraverunt intelligentiam, omnes in viam suam declinaverunt, unusquisque ad avaritiam suam a summo usque ad novissimum. »

VERS. 12. — Venite sumamus vinum, et impleamur ebrietate, et erit sicut hodie sic et cras et multo amplius. »

Quod enim dixerat : « Speculatores ejus cæci, » hoc exponit nunc dicens : « Ipsi pastores ignoraverunt intelligentiam. » Et quod asseruerat, quia *canes impudentissimi nescierunt saturitatem*, hoc interpretatur dicens, quia *omnes in viam suam declinaverunt, unusquisque ad avaritiam suam*. Pastores quippe sunt, qui hoc susceperunt officium, ut verbo prædicationis pascant mentes hominum. Unde et per Jeremiam promisit nobis Dominus, dicens : « Dabo vobis pastores juxta cor meum, qui pascant vos scientia et doctrina (Jer. III, 15). » Sed pastores Judæorum *ignoraverunt intelligentiam* eloquii sacri, quia non venerunt ad eum qui aperit et nemo claudit, claudit et nemo aperit; qui morte calcata resurgens aperuit sensum discipulis suis, ut intelligerent Scripturas. *Declinaverunt omnes in viam suam*, propria commoda singuli quærentes, *et unusquisque ad avaritiam suam declinavit de primo usque ad novissimum* eorum, et sic declinantes dixerunt ad invicem.

« Venite sumamus vinum, et impleamur ebrietate, et sicut bene nobis est hodie, sic et cras erit et multo amplius. »

Nescierunt enim saturitatem, nec præterita voluptate satiantur, sed futuras delicias parant multo majores, quam quibus usi prius fuerant. Talibus namque delectabantur sacerdotes Judæorum, et talibus vacare volunt. « Amant enim primos recubitus in cœnis, et primas cathedras in synagogis (Matth. xxiii, 16). » Unde non solum corporeo, sed et spiritali vino, id est mundana cupiditate et desiderio inanis gloriæ se debriant. Spiritualiter enim est ebrius, qui a sensu rationis est alienus. Cohortantur ergo se hujusmodi vinum de die in diem sumere, atque impleri *ebrietate*, dum sensum rectitudinis et sibi ipsis invicem depravant, atque hoc sibi exemplum vicissim tradunt, ut velint ambulare in stolis, et ament salutationes in foro, et devorent domus viduarum, simulantes longam orationem (Matth. vii, 14). Talia enim cupere quid est aliud quam ebrietas meritis? Sequitur :

CAPUT LVII.

VERS. 1. — « Justus perit, et nemo est, qui recogitet in corde suo : et viri misericordiæ colliguntur, quia non est, qui intelligat : a facie malitiæ collectus est justus. »

VERS. 2. — « Veniat pax, requiescat in cubili suo, qui ambulavit in directione sua. »

Dominus Jesus locum passionis suæ designans ait, quia « non capit prophetam perire extra Jerusalem (Luc. xiii, 33). » Similiter et quod hic dicitur, quia *justus perit*, tale est ac si diceretur, quia Christus moritur. *Justus ergo perit* inter ceteros speculatores, quia Christus moritur inter scribas ac sacerdotes : *et nemo ex illis est, qui recogitet in corde suo*, quia nec postea respuerunt. *Et viri misericordiæ*, id est fideles, qui in Judæa misericordiam consecuti fuerant, *colliguntur* inde, et ad regna cælorum congregantur, *quia non est ex Judæis, qui intelligat*, idcirco eos inter se positos esse, ut illi fidem et morem eorum imitarentur. *A facie enim malitiæ collectus est justus*, id est ablati sunt Christus, ne mala sæculi videret, sive propter malitiam hominum, quorum ipse peccata portavit, victor ascendit. *Veniat ergo pax* post persecutiones, quas ab eis justus iste pertulit injuste : *requiescat in cubili suo*, id est in mansione quietis æternæ justus : *ambulet in directione sua*, id est qui vitam suam duxit in rectitudine sua.

Possunt etiam hæc de nonnullis intelligi, qui Christiano censentur vocabulo. « Omnes bestię agri venite ad devorandum, universæ bestię saltus (Supra LVI, 9). » Per *bestias agri* vitia sæculi, per *bestias saltus* iniquitates paganorum exprimuntur. Convocati ergo Dominus omnes bestias agri et omnes bestias saltus ad devorandum omnes, quibus vehementer irascitur, quia justo permittit judicio, ut universa sæculi vitia, et omnia paganitatis flagitia in nonnullos, qui Christiani dicuntur, irruant, quatenus more sæcularium atque gentilium vivant. Hoc enim est quod ait : « Nunc ostendam vobis, quid ego faciam vineæ meæ, auferam sepem ejus, et erit in conculcationem, diruam maceriam ejus, et erit in directionem (Supra v, 5). »

Idcirco autem facile devoratur populus sive grex iste, quia « speculatores ejus cæci omnes nescierunt, et universi canes ejus muti sunt non valentes latrare (Supra LVI, 40). » Hoc enim de ineptis et reprobis solummodo sacerdotibus dicitur, qui etiam *mercenarii* vocantur. Itaque speculatores vineæ vel domus Domini sunt cæci et nescientes, quia sacerdotes quidem abundant in populo Dei, sed vix et omnibus illis quisquam invenitur, qui venientes tentationes prævidere sciat, et subjectis annuntiare. Et ipsi sunt *canes muti non valentes latrare*, quia qui gregem custodire debent, et lupos abigere et latrare pro Domino, conticuerunt, eo quod non habuerint prædicationis scientiam. Sed, etsi doctus quispiam eorum in Scripturis fuerit, obsistit ei perversitas propriæ actionis, ne libere loqui valeat.

bona, quæ novit, et contra bestiarum adventum, A id est contra impugnationes vitiorum latrare.

Ipsi sunt « videntes vana, dormientes et amantes somnia (*ibid.*). » Vana enim sunt omnia temporalia, quoniam citius evanescent, et ad nihilum tendunt. Unde scriptum est : « Vanitas vanitatum et omnia vanitas (*Eccle. 1, 2*). » Vident ergo mali speculatores vana et ignavi canes. Unde et dormiunt ipsi in hoc sæculo, nec ad divina mysteria vel ad custodiam gregis oculos suos aperiunt, sed somnia diligentes, id est ea quæ in præsentī vita velut in somnis habentur, non possunt famelicam ingluviem suam saturare : De talibus enim dormientibus et saturari nescientibus supradictum est, quia « sicut somniat esuriens, et comedit, cum autem fuerit expectatus, vacua est anima ejus, et sicut somniat sitiens et bibit, et postquam fuerit expergefactus, lassus adhuc sitiit, et anima ejus vacua est : sicerit multitudo omnium, qui dimicaverunt contra montem Sion (*Supra xxix, 8*). » Nam inutiles sacerdotes dimicant contra montem Sion, quia religionem Ecclesie moribus impugnant et operibus, atque bonos insequuntur. Amant ergo somnia, id est honores et divitias hujus sæculi. Omnis enim potentia mundi hujus et gloria somnium est non veritas. Et comedunt, quia bonis temporalibus delectantur. Sed nesciunt saturitatem, quia mundanæ opes nunquam possunt humanæ mentis inopiam explere.

Vel ideo saturitatem nescire dicuntur, ut insatiabilis eorum avaritia demonstraretur ; quoniam, sicut « impudentissimi canes » devorare semper bona quæ sibi dentur, quærunt. Et tam indoctus est grex populi Christianorum, ut ipsi pastores ignorent intelligentiam. Vix enim pastor Ecclesie jam inveniri potest, qui Scripturarum sanctarum intelligentiam habebat, sed « omnes in viam suam declinaverunt et unusquisque ad avaritiam suam (*Supra lvi, 11*). » « Omnes enim, quæ sua sunt, quærunt, non quæ Jesu Christi (*Philipp. ii, 21*). » Quia enim a via Dei declinantes suas semitas sunt secuti, propterea ardent avaritia. Et hoc faciunt a summo pontifice usque ad novissimum præpositum Ecclesie. Adhortantur etiam se ad invicem sumere vinum mundanæ cupiditatis, et inebriari exterioribus curis, ut de spiritalibus et interioribus non cogitent. Quo contra in Proverbiis dicitur : « Noli regibus dare vinum, quia nullum secretum est, ubi regnat ebrietas (*Prov. xxxi, 4*). » Reges enim sunt rectores Ecclesie, qui hujusmodi vinum bibere non debent, ne mundanis sollicitudinibus inebriati secretum mentis amittant.

Vel immoderata et frequentia sacerdotum convivia denotantur hoc loco, qui percutiunt conservos, et manducant, et bibunt cum ebriosis. Sed dum isti de die in diem magis magisque bibunt, et inebriantur, justus quilibet perit, id est in afflictione moritur, et nemo ex istis est, qui recogitet, ex eo in corde suo, ut gloriam ejus mente pertractans vias ejus imitari velit. Petrus ad Gregorium (*Dial. lib. iii, c. 37*) :

« Quidnam, quæso, te esse existimas, quod boni quique subtrahuntur, et qui vivere ad multorum ædificationem poterant, aut penitus inveniri nequeunt, aut certe omnino rarescunt? » Ad quem Gregorius : « Malitia remanentium meretur, ut hi qui prodesse poterant, festine subtrahantur. Et cum mundi finis appropinquat, electi tolluntur, ne deteriora videant. Hinc etenim scriptum est : « Aperite, ut exeant qui conculcent eam, tollite de via lapides (*Jer. l, 26*). » Quo ergo mundi finis urget, eo necesse est, ut vivi lapides ad ædificium cœlestis colligantur, quatenus Jerusalem nostra in mensuram suæ omnes constructionis excreseat. Nec tamen ita electos subtrahi credimus, ut solummodo perversi remaneant, quia nunquam peccatores ad lamentum pœnitentiæ redirent, si nulla essent bonorum exempla, quæ eorum mentem traherent. » Ubi autem nemo est, qui eos imitetur, ibi subtrahi citius de medio malorum non immerito creduntur. Hanc enim causam subtractionis eorum ostendit propheta dicens : « Justus perit, et nemo est, qui recogitet in corde suo : et viri misericordiæ colliguntur, quia non est qui intelligat. » Iniqui ergo dum sola temporalia appetunt, et quæ bona electos in æternum mancant, scire contemnunt, dum justorum afflictionem conspiciunt, et quæ sit afflictionis retributio, non agnoscunt, actionis suæ pedem in profundum porrigunt, quia a luce intelligentiæ sponte sua oculos claudunt. A facie enim malitiæ collectus est justus, quia raptus est, ne malitia mutaret intellectum illius, aut ne fictio deciperet animam ejus. Veniat itaque pax justo prope auter de medio iniquitatum educto, ut requiescat in cubili suo, id est in mansione sibi a Deo parata, qui tortitudinem humanæ pravittatis non est secutus, sed ambulavit in directione sua.

VERS. 3. — « Vos autem, » qui de eo recogitare non vultis, « accedite huc » ad judicium, ut, quod justum est, recipiatis, o filii auguratricis, ac semen adulteri et fornicariæ. »

Auguratrix enim erat plebs, cui Paulus dicebat : « Quomodo convertimini iterum ad infirma et egena elementa, quibus denuo servire vultis? Dies observatis et menses et tempora et annos (*Galat. iv, 9*). » Erat et fornicaria, quæ post fidem in errores declinavit. Quæ et perversis dogmatibus suis filios genuit nequissimos, id est hæreticos ex patre adultero, id est diabolo. Quibus apte dicitur :

VERS. 4. — « Super quem lusistis, super quem dilatastis os, et eiecistis linguam. »

Luserunt quippe super Dominum, quem ignorabant hæretici, et dilataverunt os suum, ejeceruntque linguam, dum multifarie blasphemarent eum, et insauirent dictis suis adversus eum. Hoc quoque, quod subditur, congruit illis.

« Nunquid non vos filii scelesti, semen mendax? »

VERS. 5. — « Qui consolamini in diis subter omne

lignum frondosum, immolantes parvulos in torrentibus subter eminentes petras? »

Scelesti enim sunt, qui mortes animarum quotidie operantur. Semen mendax sunt, qui se Christianos fatentur, sed ab omni Christianitate degenerant. Sed qui sunt dii eorum, nisi errores, quibus illi serviunt? Alterius vero naturæ est lignum, quod ubertate fertile est; alterius quod tantum abundat fronde foliorum. In nemoribus et lucis nemo plantat ficum, nemo vineam, nemo fertiles arbores, sed oblectatione tantum ligna frondentia. Tales sunt hæresiarchæ, qui orationem suam verborum decore componunt, ut non convertant audientes a vitiis, sed delectent. Qui ergo se subdiderunt hæresiarchis, ut errores eorum colerent, hi consolantur in diis subter ornate lignum frondosum. Qui et parvulos eisdem diis suis immolant, dum simplices et infirmos spiritaliter extinguunt, ut suis erroribus applicentur.

Quid autem nomine torrentium nisi rapidus fluctus eloquentiæ eorum designatur? Et quid per eminentes petras nisi vel potestates sæculi hujus, vel prædicti hæresiarchæ? In partibus ergo torrentis parvulos immolant subter eminentes petras dum insipientium animas per facundiam suam interficiunt trahendo in errorem, protegentibus se mundanis potestatibus, vel errorum inventoribus auctoritatem sibi præbentibus. Deinde sceleratæ illi plebi dicitur :

VERS. 6. — « In partibus torrentis pars tua; hæc est sors tua. »

Nam quia torrens intelligitur impetuus excursus hæreticæ disertitudinis, in partibus torrentis pars ejus est, quia elegit in doctrina hæreticorum manere. Et hæc est sors ejus, quia jam a sorte Catholicorum separata est et anathematizata. Quæ et libamen diis suis effundit, et sacrificium offert, dum in sacrilegio missas celebrat, vel dum ea facit in occulto, quæ turpe est etiam dicere. Non enim sacrificium Deo offerunt hæretici, sed suis erroribus. Unde et commotus ait : « Nunquid super his non indignabor? » Subaudi : omnibus, quæ te fecisse retuli.

VERS. 7. — *Posuit cubile suum ista meretrix super montem excelsum et sublimem, dum mentem suam delectabiliter collocaret super quemlibet elatum principem hæresæos, ut in ipso requiesceret. Hæc contra eos dicta sunt, qui in hæreses declinant. Deinde nequissimæ multitudini perversorum hominum qui sunt in Ecclesia, vel unicuique tali animæ congruunt sequentia. Ait enim Dominus :*

VERS. 8. — « Post ostium et retro postem posuisti memoriale tuum, quia juxta me discooperuisti, et suscepisti adulterum. »

Post ostium cordis et retro postem ejusdem interioris ostii ponit memoriale iniquitatis suæ anima, quæ licet foris perversas actiones deseruerit, intus tamen occultam malitiam in angulo cordis reservat.

A Et iuxta virum suum se discooperiens adulterum suscipit, quia cum sit Christo legitime conjuncta, aditum mentis suæ diabolo pandit. Unde Paulus : « Nolite locum dare diabolo (Ephes. iv, 27). » Sequitur :

« Dilatasti cubile tuum, pepigisti fœdus cum eis. » *Cubile cordis sui dilatat anima, quæ Christum simul et diabolum vult in mente sua recipere. Sed hoc nullatenus fieri potest. « Coangustatum est enim stratum, ita ut alter decidat (sæp. xxvii, 20). » Fœdus quoque paciscitur cum dæmonibus, quando suggestionibus eorum semper consentire de cernit. Sequitur :*

« Dilexisti stratum eorum manu aperta. »

Stratum eorum diligit anima aperta manu, quando cum eis mœchari desiderans actionem suam illis pandit, ut ad se libentius ingrediantur, non expectans, ut illi prius ei mala suggerant : sed omnem suggestionem eorum præveniens malis actibus, et sic eorum suggestiones parata suscipere non jam in peccato suo erubescens, nec fornicationis suæ turpitudinem abscondens sed tota libertate peccas. Sequitur :

VERS. 9. — « Et ornasti te regio unguento, et multiplicasti pigmenta tua. »

Unguento regio se ornat, ut amatoribus suis placeat, quia ex eo, quod chrismate sancto ungitur, a malignis spiritibus avidius corrumpitur. Et pigmenta sua multiplicat, dum varios odores et multiplices delectationes facit. Sequitur :

C « Misisti legatos tuos procul, et humiliata es usque ad inferos. »

Legatos mittit procul ad amatores suos, dum suæ pravitatis famam longe porrigenz malignos ad se spiritus invitat. Et humiliatur usque ad inferos, dum mens ejus usque adeo inclinatur, ut in mala voluntate sit par dæmonibus. Vel utique ad inferos, per peccatum humiliatur, cum usque ad finem vitæ presentis perseverat in malo. Unde et Job dicit : « Usque ad inferos peccatum illius (Job. xxiv, 19). » Peccatum quippe illius usque ad inferos est, qui peccare non desistit, donec in infernum descendat, id est donec vitam hanc pessime finiat. Vel humiliata est usque ad inferos hæc fornicaria non ea humilitate quæ in laudem est, sed qua Amnon sororem suam Thamar humiliavit (II Reg. xm). licet vera grandis est humilitas imo usque ad inferos præcipitatio de luce et culmine castitatis in tenebras lupanaris, imo in barathrum libidinum præcipitari. Sequitur :

VERS. 10. — « In multitudine viæ tuæ laborasti, non dixisti : Quiescam. »

In multitudine viæ suæ laborat, dum graves sustinet labores in variis actionibus, quas exercet. Unde et per Salomonem dicitur, quia « Deus dedit peccatori afflictionem et curam superfluum (Ecc. ii, 26). » Sed tamen dum multipliciter laborat, non dicit : Quiescam, quia nullis potest laboribus frangi, ut a mundanis actionibus quiescere velit. Sequitur :

« Viam (186) manus tuæ invenisti, propterea non A iter, declinate de semita, auferte offendicula de via rogasti. »

Vers. 11. — « Pro quo sollicita timuisti, quia mentita es, et mei non es recordata, neque cogitasti in corde tuo, quia ego tacens et quasi non videns, mei oblita es. »

Viam manus, id est viam operationis suæ invenit, quando ea quæ vult agere, potest. Et propterea dum plenis horreis fiduciam habet in divitiis, rogare Deum negligit, ideoque *sollicita metuit* plurimos. Non enim potest dicere: « Dominus mihi adiutor est, ego despiciam inimicos meos (Psal. CLXXVII, 7). » Vel de eo non rogat, pro quo *sollicita metuit*, quia licet æternæ mortis supplicium formidet, non tamen ex corde precatur, ut evadat illud, dum a pravitate suis converti recusat. Nam, quomodo faciem suam ad Dominum in precibus levare poterit, nisi prius ea, de quibus ante illum erubescere potest, abjecerit? Mentitur enim, si se orationem ad eum sandere simulat, quia nec etiam recordatur illius, donec in talibus perseverare non desistit. Neque cogitat, quia ille nunc taceat, dum nos inique agimus: et quasi non videre æstimatur, eo quod se vidisse non mox ostendit percutiens nos, dum adhuc iudicium differt, ut ad poenitentiam interim convertamur. De quo iudicio subditur:

Vers. 12. — « Ego annuntiabo justitiam tuam, et opera tua non proderunt tibi. »

Vers. 13. — « Cum clamaveris, liberent te congregati tui: omnes eos auferet ventus, tollet aura. »

Annuntiabo, inquit, *justitiam tuam*, quam tu secuta es, id est injustitiam tuam cunctis in die illa manifestabo, et opera tua tibi tunc nil proderunt, in quibus nunc labores. Cum enim clamaveris ante januam thalami cum fatuis virginibus dicens: « Domine, Domine aperi nobis (Matth. xxv, 11), » liberent te, si possunt, amatores tui, qui undique congregantur ad fornicandum tecum. Sed tunc eos omnes auferet ventus turbinis, et in abyssum præcipitabit. Hactenus multitudini pravorum Catholicorum vel unicuique huiusmodi animæ impropert mala, quæ agit; et nunc de electorum populo subjungitur:

« Quia autem fiduciam habet mei, hæreditabit D terram, et possidebit montem sanctum meum. »

Plebs quidem fornicaria, quæ in amatoribus suis, id est immundis spiritibus confisa est, peribit. Sed quicumque fiduciam Dei habet, ipse salvabitur. In Deo enim confisit, quem conscientia honorum operum in spei fiducia confirmat. Unde Joannes: « Si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum (I Joan. iii, 21). » Qui ergo hanc fiduciam habet, hæreditabit terram perpetuæ stabilitatis. firmæque quietis, et possidebit montem beatæ celsitudinis. Sequitur:

Vers. 14. — « Et dicam: Viam facite, præbete

iter, declinate de semita, auferte offendicula de via populi mei. »

Vers. 15. — « Quia hæc dicit Dominus excelsus et sublimis habitans æternitatem et sanctum nomen ejus in excelso, et in sancto habitans, et cum contrito et humili spiritu, ut vivificet spiritum humilium, et vivificet cor contritum. »

Vers. 16. — « Non enim in sempiternum litigabo, neque in finem irascar. »

« Dicam, inquit: *viam facite* electis meis, o prædicatores. *Præbete illis iter*, o infideles, qui volebatis viam eorum obstruere. *Declinate de semita eorum*, o dæmones, nec eis obsistatis in calle rectitudinis, quo gradiuntur. Aut ita: *Viam facite illis*, o angeli, *præbete eis iter*, quo transeant, o dæmones, id est fugite de itinere eorum. *Declinate de semita*, o vitiorum turbæ, quæ solebatis meritis eorum occurrere, ut illi, qui præbant et cæcum increpabant. Et vos prædicatores vel angeli « auferte offendicula de via populi mei (Luc. xviii, 39), » ut viam rectitudinis absque scrupulo carpant offensionis, et fiat, ut scriptum est: « Via justorum absque offendiculo (Prov. xv, 19). » Paulus omnino præcavere studuit, ne quod exemplum fratribus daret, unde scandalum offensionis sumi potuisset (I Cor. ix, 12). Similiter et cæteri boni procuratores Ecclesiæ fecerunt et faciunt.

Et ut Dominus populum suum crederetur sic honoraturus, addit: « Quia non in sempiternum litigabo, neque in finem irascar. » Quondam enim frequenter litigabat per prophetas cum populo Judæorum increpans iniquitates eorum, et irascebatur eis tradens eos in manus hostium. Sed non in sempiternum litigabit, nec usque in finem sæculi iratus est, quia per donum gratiæ mediatoris finita est jam ira et litigatio illa.

Excelsus autem et sublimis dicitur Deus, quia omnem sensum et intellectum exsuperat. Educit enim superessentialis divinitas et verbum et intellectum super omnia in obscuritatem, quia neque nomen illius essentiæ est, neque verbum, sed nimis exaltatur. Recte itaque dicitur *Deus excelsus et sublimis*. Æternitas vero definitur esse interminabilis vitæ tota simul et perfecta possessio. Quod ex collocatione temporalium clarius liquebit. Nam quidquid vivit in tempore, id est præsens, a præteritis in futura procedit, nihilque est in tempore constitutum, quod totum vitæ suæ spatium possit amplecti, sed crastinum quidem nondum apprehendit, hesternum vero jam perdidit, in hodierna quoque vita non amplius momento vivit. Quod igitur temporis patitur conditionem, licet illud sicut humana anima sine fine vivat, nondum tamen tale est, ut æternum esse credatur. Non enim totum simul, infinitæ licet vitæ, spatium comprehendit, atque complectitur, sed futura nondum habuit, transacta jam non habet. Quod igitur interminabilis vitæ totam plenitudinem pari-

ter comprehendit ac possidet, cui neque futuri quidquam absit, neque præteriti fluxerit, id est æternum esse, vel æternitatem jure inhabitare perhibetur. Itaque Deus æternitatem habitat, quia esse ejus totum est, et semper est, nescitque mutabilitatem quod neque cœpit unquam, neque aliquando cessabit, insuperabile quoddam ac sine fine existentia pelagus, nullis terminis, nullisque limitibus circumdatum, omnem supergrediens sensum, omne tempus atque omnem naturam.

Nomen quoque ejus sanctum est. Sanctitas enim est, quantum secundum nos dicendum, omni iniquatione libera et perfectissima et incontaminatissima puritas. Et ideo nomen ejus sanctum dicitur, quia valde superexcellentius quam intelligere mens ulla possit, est in eo supernaturalis munditiæ puritas, ita ut omnes, qui in hoc ejus nomine credunt, purificet atque sanctificet. « Qui et in excelso et in sancto habitat, quia in principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum (Joan. 1, 1). » Pater enim est excelsum et sanctum habitaculum Filii sicut et Filius habitaculum Patris. Ait enim: « Quia ego in Patre, et Pater in me est (Joan. x, 38). » Similiter et Spiritus sanctus in Patre et Filio est. Sic igitur intelligamus, quod in excelso et in sancto Deus habitare dicitur, quia ipse sibi est excelsum et sanctum habitaculum, sicut et ipse est æternitas, quam inhabitat.

Potest et cor angelicorum spirituum intelligi hoc excelsum et sanctum habitaculum, in quo ipse habitat. Unde scriptum est: « Respice de sanctuario tuo, et de excelso cœlorum habitaculo (Deut. xxvi, 15). » Sed iste tam sublimis tam immensus non solum in excelso habitat, sed et cum contrito et humili spiritu misericorditer habitare dignatur, et « juxta est his, qui tribulato sunt corde (Psal. xxxiii, 19). » Qui propterea cum contrito et humili spiritu in homine habitat, ut gratia Spiritus sui vivificet spiritum humilium et cor contritorum, quia humilibus dat gratiam, et penitentis atque compunctos, qui per peccatum intrinsecus mortui fuerant, vivere facit, et ad amorem suum magis ac magis accendit. Hic itaque tam magnus et tam excelsus atque tam benignus non in sempiternum litigabit, ut olim cum Synagoga litigabat, sed resurgente Christo et ad cœlos revertente effundet de Spiritu suo super omnem carnem, ut jam non litiget vel irascatur, sed omnia per gratiam faciat. Unde et subdit:

« Quia Spiritus a facie mea egredietur, et flatus ego faciam. »

Spiritus enim egressus est a facie Domini, quando venit Paracletus, quem discipulis Christus a Patre misit Spiritum veritatis, qui a Patre procedit. Et flatus fecit Dominus, quando spiritalia dona dedit hominibus. « Unicuique enim nostrum data est gratia secundum mensuram donationis ejus (Ephes.

(187) Alias, Abscondi a te faciem meam, etc.

(188) Alias, Vias ejus vidi, et sanavi eum, et reduxi eum, et reddidi, etc.

A iv, 7). » Qui et de spiritu humilium, cum se benigne vivificare dixerat, adjungit:

Vers. 17. — « Propter iniquitatem avaritiæ ejus iratus sum, et percussi eum, abscondi (187) me ab eo, et indignatus sum: et abiit vagus in via cordis sui. »

Vers. 18. — « Vias (188) ejus vidi et dimisi eum, et reddidi consolationes ipsi, et lugentibus ejus. »

Vers. 19. — « Creavi fructum (189) labiorum pacem ei, qui longe est, et qui prope, dixit Dominus, et sanavi eum. »

Iniquitas avaritiæ humani spiritus fuit, quia gloriam sublimitatis in paradiso superbe cupivit, cum audisset a serpente: « Eritis sicut dii (Gen. iii, 5). »

Iniquitas quippe avaritiæ fuit, quia divinitatem sibi inconcessam ambiit. Et propter hanc iniquitatem iratus est Dominus, et percussit eum, et abscondit se ab eo, et indignatus est ei, et dimisit abire vagum in via cordis sui. Antea enim spiritus hominis tranquilla mentis stabilitate fruebatur intentus supernæ contemplationi, sed post innumeris motibus fluxa mutabilitate substratus est. Nam cum stare animus in semetipso nititur, a se ipso aliquo modo etiam nesciendo derivatur, et ab unaquaque re, cui intenditur, fastidio impellente removetur. Sed dum inaniter cogitanda fastidit, docet, quod aliunde pendet, qui quolibet positus, non requiescit. Ad illum quippe suspensus est, a quo creatus. Et quia ad Deum solum appetendum creatus est, omne autem quod infra appetit, minus est, jure ei non sufficit, quidquid Deus non est. Graviter ergo percussus est, quia unum, quem sufficienter habere poterat, amisit, et hic illucque per multa spargitur.

Percussit namque eum, ut dictum est, Dominus, intimam sanitatem ei auferens, et abscondit ab eo faciem suam præclaram, pulchritudinem suæ visionis illi subtrahens. Qui repulsus ab intimis abiit foras vagus in via cordis sui sequendo concupiscentias suas. Vias cogitationum ejus vidit Dominus, quia deserebat invisibilia et appetebat visibilia, et justo judicio dimisit eum secundum desideria cordis ejus. Abiit vagus in via cordis sui, quia levi mobilitate cogitationum ductus est. Grave autem consilium cordis omnem inconstantiam vagationis expellit, ut ab intentione Dei non jam leviter dissiliat, sed in eum fixa constantiæ gravitate consistat. Et quoniam sunt animæ, quæ levi motu nunc ista, nunc illa desiderant, omnipotens Deus, quia ipsas leves fluctuationes non leviter pensat, vagationem cordis relinquendo dijudicat. Sed, cum per gratiam respicit, vagam mentem in consilii stabilitate figit. Unde subdit:

Et reduxi eum, quia cum leves motus animæ misericorditer dignatur aspicere, hanc protinus ad constantiæ maturitatem format. Itaque spiritum hominis ob superbiam Deus in initio percussus dimi-

(189) Alias, Fructum labiorum pacem, pacem ei, etc.

sit vagur in via cordis sui, ut amissa mentis stabilitate vagis motibus per varia desideria longe ab eo foras iret. Nam propterea exivit ab eo, quia superbus erat et visibilia sequebatur. Revertetur autem, si humiliatus confugerit intus ad protectionem illius, et appetierit ea quæ intus sunt. Etenim intrare intro appetere intima est, exire foris appetere.

Reduxi, inquit, eum, et reddidi consolationes ipsi. Ut humilitate regrederetur ad illud dulce solatium vel secretum animi, quod est sine amaritudine malarum cogitationum. Hoc enim per donum gratiæ factum est eis, qui Spiritum sanctum acceperunt. Revocavit ad se pius Dominus servum suum, reduxit fugitivum, condonavit poenitenti supererrore suo, consolatusque est dolentem dans ei Paraclitum consolatorum Spiritum. *Lugentes* vero ejus sunt, qui spiritum suum deslebant aut deslent a Deo percussum. Quibus *consolationes* Dominus reddidit, sanitatem mentis per medelam sancti Spiritus reformans eis. Creavit enim *fructum labiorum pacem*, id est instituit, ut « ore confessio fieret ad salutem (*Rom. x, 10*). » Fructus quippe labiorum fructuosa confessio oris est. Qui scilicet fructus est pax, quia dum confitemur peccata nostra, vel Christum coram hominibus, pacem cum Deo assequimur.

Et hæc pax « creata est ei, qui longe est, et qui prope (*Ephes. ii, 17*), » id est Judaico et gentili populo. Dicit enim Paulus de Christo gentibus: « Quia veniens evangelizavit pacem vobis, qui longe fuistis, et pacem his, qui prope (*ibid.*), » id est Judæis. Ubi vero creavit fructum labiorum pacem, sanavit et spiritum humanum, quem percusserat, dum discors esset, quia per confessionem peccatorum no-

strorum ejicimus languores intimos, et sanitatem interioris hominis recipimus. Hæc per Christi gratiam in toto orbe facta sunt, et fiunt. Sed electis pacem assequentibus, videamus, quid de reprobis dicatur. Sequitur:

VERS. 20. — « Impii autem quasi mare fervens, quod quiescere non potest, redundant fluctus ejus in conculcationem et lutum. »

VERS. 21. — « Non est pax impiis, dicit Dominus. »

Impii sunt quasi mare fervens, quia sunt furor turbidi, rixis amari, elationis superbia tumidi, fraude, malitia obscuri, qui et rabie crudelitatis ferventes contra bonos sæviunt, et redundant perversorum operum fluctibus in conculcationem et lutum. Conculcantur enim ab electis fluctus tribulationum quas movent; et lutum est immunditia carnalium operum, quæ faciunt. Recte enim *mare* vocatur, sive mari comparatur amara inquietudo mentis iniquorum, qui dum se vicissim inimicitias impetunt, quasi adversantes se inde collidunt. Recte mari, quod assidue fervet, assimilatur vita perversorum, quia dum procellosis actionibus concitatur, ab itinere sapientiæ, quiete ac stabilitate disjungitur. Unde *pax* eis esse denegatur, quia semper in cordibus suis turbulentis sunt et inquieti, secumque etiam sæpe rixantes. Venit enim Salvator, ut esset « in terra pax hominibus bonæ voluntatis (*Luc. ii, 14*), » non autem malevolis. Ideoque poenitentibus creavit *fructum labiorum pacem*. Sed non est pax impiis, quoniam bona voluntate carent. Hucusque voluminis hujus mensuram extendisse sufficit, ut ad finem hujus operis in alio pertingamus.

LIBER OCTAVUS.

CAPUT LVIII.

VERS. 1. — « Clama, ne cesses, quasi tuba exalta vocem tuam, et annuntia populo meo scelera eorum, et domui Jacob peccata eorum. »

Hoc Dominus unicuique sacerdoti loquitur ostendens, quia præpositus Ecclesiæ nullatenus fieri debet, nisi qui doctrinam veritatis incessanter promulgare valet. Nam præconis officium suscipit, quisquis ad sacerdotium accedit, ut ante adventum judicis, qui terribiliter sequitur, ipse scilicet clamando gradiatur. Sacerdos ergo si prædicationis est nescius, quam *vocem* clamoris daturus est præco mutus? Qui, etsi assidue prædicaverit, vix quantum debet, reddere poterit. Non enim ait Dominus: Clama post multos dies. Sed: *Clama, ne cesses, ut incessanter insistat prædicationi.* Et Paulus discipulis ait: « Quoniam per triennium die ac nocte non cessavi cum lacrymis monens unumquemque vestrum (*Act. xx 31*). » Et si Apostolus, ut se apud Deum absol-

veret, die noctuque verbum Domini prædicare non cessavit, quid de illis fiet, qui vix post multos dies commisso sibi gregi spiritalia pascea provident?

Debet etiam sicut *tuba* exaltare prædicator *vocem* suam, ut a multis audiri possit, et omnium mentes ad spiritale bellum excitet. Debet sicut *tuba vocem* exaltare, ut quomodo in finem sæculi ad vocem tubæ fiet resurrectio mortuorum, sic auditores prædicatoris a morte animæ suscitentur. Debet annuntiare *populo scelera eorum, et domui Jacob peccata eorum*, id est ut mala Ecclesiæ, quæ faciunt, manifestet illis, et redarguat. Unde alibi Dominus minatur eis, dicens: « Si non annuntiaveris iniquo iniquitatem suam, sanguinem ejus de manu tua requiram (*Ezeck. iii, 18*). » Domus autem *Jacob* Ecclesia est, quia Christus, ut scriptum est, « regnabit in domo Jacob in æternum (*Luc. i, 32*). » Cur autem populo fidelium annuntianda sint peccata eorum subditur:

VERS. 2. — « Me etenim de die in diem quærunt, et scire vias meas volunt : quasi gens, quæ justitiam fecerit (190). »

De die in diem, ac si dicatur : Quotidie. Vel de die in diem, id est De luce in lucem, de intelligentia in intelligentiam quærunt me. Et volunt scire vias justitiæ, per quas ad me veniant, quasi gens, quæ justitiam fecerit. Qui enim jam cœpit facere justitiam, ille diligentius debet inquirere vias Dei, et qui minora, quæ nosse potuit, opere complevit, debet majora cognoscere, in quibus proficiat. Sequitur : *Rogant me judicia justitiæ, id est interrogant me, ut notificem illis judicia justitiæ meæ, quibus aliorum actiones approbo, et aliorum improbo. Et appropinquare Deo volunt merito bonæ conversationis dicentes :*

VERS. 3. — « Quare jejunavimus, » etc. Deus non aspicere dicitur, et non scire hoc quod non accipit, nec ei gratum est. Qui quare jejunium eorum et humiliationem non aspexerit, manifestat respondens illis : « Ecce in die jejunii vestri invenitur voluntas vestra et omnes debitores vestros repetitis. »

VERS. 4. — « Ecce ad lites et contentiones jejunatis, et percutilis pugno impie. »

Hoc, inquit, reprehensibile invenitur in jejunio vestro, quia dum jejunatis, perversam voluntatem vestram sequi non omittitis, cum non vestram, sed Dei voluntatem facere deberetis. *Et omnes debitores vestros repetitis.* Qui debitorem suum hoc quod dedit, repetit, nihil injustum agit. Sed dignum est, quisquis se in pœnitentia macerat, etiam hoc sibi, quod juste competit, interdicit. Sic enim nobis afflictis et pœnitentibus a Deo dimittitur, quod injuste egimus, si pro amore illius et hoc quod nobis juste competit, relaxamus. Abstinentes sollicite semper aspiciant, ne dum gulæ vitium fugiunt, acriora iis vitia quasi ex virtute generentur, ne cum carnem macerant, ad impatientiam erumpant, quia nulla est virtus, cum caro vincitur, si spiritus ab ira superatur. Aliquando autem dum mens abstinentiam ab ira se deprimit, hanc quasi peregrina veniens lætitia corrumpit; et eo abstinentiæ domum deperit quo se a spiritalibus vitiis non custodit. Unde recte dicitur : « In diebus jejuniorum vestrorum inveniuntur voluntates vestræ. » Et item : « Ecce ad lites et contentiones jejunatis, et percutilis pugno impie. » *Voluntas quippe ad lætiam pertinet : lites et pugnas ad iram. Incassum ergo per abstinentiam corpus atteritur, si inordinatis dimissa motibus mens vitiis dissipatur, si a pravis suis voluptatibus animus non refrenatur, si jurgia non sopiantur. Unde et subditur :*

« Nolite jejunare sicut usque ad hanc diem, ut audiatur in excelso clamor vester. »

In excelso quippe auditur clamor noster quando nos apud Deum accusat perversitas actionum nostrarum. De cujusmodi clamore dictum est : « Clam-

or Sodomorum et Gomorrhæorum multiplicatus est (Gen. xviii, 20). » Vel auditur in excelso clamor noster, quando clamorem peccati angeli ad Deum de nobis deferunt. Sed frustra jejunis affligimur, quandiu clamor de nobis sursum auditur. Rursus admonendi sunt abstinentes, ut abstinentiam suam et semper sine immutatione custodiant, et nunquam hanc apud occultum judicem eximie virtutis credant, ne fortasse si magni meriti esse creditur, cor in elationem sublevetur. Unde subditur :

VERS. 5. — « Nunquid tale est jejunium, quod elegi, per diem affligere hominem animam suam? »

Sed ut acceptabile sit jejunium dicitur inferius : « Frange esurienti panem tuum, et egenos vagosque induc in domum tuam (infra v, 7). » Qua in re pensandum est, virtus abstinentiæ quam parva aspicitur, quæ non ex virtutibus aliis commendatur. Ad hoc autem, quod dixerat : « Nunquid tale est jejunium, quod elegi? » subnectit, dicens :

« Nunquid contorquere quasi circulum caput suum et saccum et cinerem sternere? »

Contorquere quasi circulum caput dicit nimiam inclinare. Qui enim nimis caput humiliat, velut in modum circuli se ipsum curvat. Sed ita caput inclinare, et jacere in sacco et cinere non commendat jejunantem nisi et opera pietatis fecerit. Non enim quærit Deus afflictionem solam et humiliationem per injuriam corporis, ut instar circuli caput torquat, qui corpus et colla submittat, nec ut sacco quis vestiatur, et in cinere dormiat. Unde et subditur :

« Nunquid istud rovari jejunium et diem acceptabilem Domino? » Ubi autem Dominus jejunium, quod ipse non approbat, ostendit : quod jejunium sibi placeat manifestat, dicens :

VERS. 6. — « Nonne hoc est magis jejunium, quod elegi? Dissolve colligationes impietatis, solve fasciculos deprimentes : dimitte eos, qui contracti sunt, liberos, et omne onus dirumpe. »

Si quos in carcerem captivos colligasti, *dissolve* eos, quia istæ *colligationes* sunt *impietatis*; et *fasciculos*, quibus in captione suos quitusdam ponderibus onerare. Vel *colligationes* istæ et fasciculi sunt chartarum fasciculi, in quibus feneratorum calumniæ continentur et opprimuntur pauperes ære alieno. Si quem etiam injuste sacerdos excommunicaverit, cerno ibi colligationem *impietatis*. Si cui importabile onus immoderate pœnitentiæ imposuerit, video ibi *fasciculum deprimentem*. Si cujus mentem impietas colligaverit, considero ibi colligationem *impietatis*. Omnes ergo hujusmodi colligationes et fasciculos oportet solvi, ut jejunium fiat acceptabile. Sed et servi, qui senio contracti sunt, dimittantur jam liberi, et omne onus dirumpatur ab eis. Hæc enim omnia relaxare misericorditer debet, qui conscientie suæ vincula relaxare divinitus quærit. Et ut superna beneficia capiat, operetur, quod subditur :

VERS. 7. — « Frange esurienti panem tuum, et

(190) Alias, fecerit, et iudicium Dei sui non dereliquerit.

egenos vagosque induc in domum tuam : cum vile-
ris nudum, operi eum, et carnem tuam ne despe-
reris. »

Id est carnem egentis proximi tui, quia tua est.

VERS. 8. — « Tunc erumpet quasi mane lumen
tuum, et sanitas tua citius orietur, et anteibit faci-
ciem tuam justitia tua, et gloria Domini colliget
te. »

VERS. 9. — « Tunc invocabis, et Dominus exau-
diat, clamabis, et dicet : Ecce assum. »

Tunc, inquit, quando hæc feceris, erumpet quasi
mane lumen tuum, quia mox culpæ, quæ cor tuum
obscurabat, discedet, et fulgor justitiæ illustrabit
illud. Tunc erumpet quasi mane lumen tuum, quia
tenebræ peccatorum te deserent, et justitiæ luce
fulgesces. Et citius veniet sanitas animæ tuæ, quæ
in peccatis languerat. Et anteibit faciem tuam justitia
tua, quoniam ante te præmittes ad Deum bona
opera tua, thesaurizans tibi thesauros in cælo, ac
deinde gloria Domini colliget te, cum audieris : « In-
tra in gaudium Domini tui (Matth. xxv, 25). » Vel :
« Percipite regnum (ibid. 34). » Cumque prædicta
pietatis opera feceris, tunc invocabis, et Dominus
exaudiet, quia citius exauditur oratio, quam boni
operis meritum adjuvat. Nam qui Deum jubentem
non vult exaudire, quomodo Deus orantem exau-
diat? Ait enim : « Quid vocatis me, Domine, Domine,
et non facitis, quæ dico? » (Luc. vi, 46.) Qui ergo
præcepta Domini libenter exaudit, id est facit, hujus
preces Deus grater accipit, et clamanti in ora-
tione respondet : Ecce assum. Sequitur :

« Si abstuleris de medio tui catenam, et de-
sieris digitum extendere, et loqui, quod non prodest. »

VERS. 10. — « Cum effuderis esurienti animam
tuam, et animam afflictam repleveris, orietur in
tenebris lux tua, et tenebræ tuæ erunt sicut meri-
dies. »

In primis enim debes auferre catenam de medio
tui, id est de corde tuo, ut omne vinculum pec-
cati, quod mentem tuam constringit, abjicias. Dis-
solve etiam de corde tuo colligationes impietatis,
deinde soluto conscientie vinculo desine jam digi-
tum extendere, et loqui, quod non prodest, et indisci-
plinatos motus et inutilia verba dimittas. In exten-
sione enim digiti et locutione, quæ non prodest,
vaga et indisciplinata manuum et lingue rotatur
dissolutio. Exterior enim motus indicat, quod nulla
interius boni consilii radice subsistat. Vel digitum
extendit et loquitur, quod non prodest animæ suæ,
qui singulos quasi digito notans detrahit eis. Ablata
vero cordis catena, et compositis exteriorum mem-
brorum motibus, debes jam inservire virtutibus sci-
entis esurienti misericorditer effundere animam tuam,
et animi compassione piis operibus foras effundas
adjuvando eum, in quibuscunque potueris, ex animo
et bona voluntate, et afflictam egentis animam be-
neficiis eleemosynarum replere.

Et tunc orietur in tenebris vitæ præsentis lux tua,

et tenebræ tuæ erunt sicut meridies, quia Dominus
« educet quasi lumen justitiam tuam, et iudicium
tuum tanquam meridiem (Psal. xxxvi, 6). » Orietur
in tenebris lux tua, quia in medio nationis prævæ et
perverse lucis sicut luminare in mundo. Et te-
nebræ tuæ erunt sicut meridies ; « Fuistis enim ali-
quando tenebræ, nunc autem lux in Domino (Ephes.
v, 8). »

Vel appellatione tenebrarum designari potest vita
futura, quia reprobi mittentur in tenebras exterior-
es. Unde Dominus ait : « Me oportet operari opera
ejus, qui misit me, donec dies est. Veniet nox,
quando nemo potest operari (Joan. iv, 4). » Diem
quippe vitam præsentem appellat, vel etiam se
ipsum in hac vita ; noctem vero spatium, quod huic
vitæ succedit, quia tunc nemo valet operari. Orietur
ergo in tenebris lux tua, quia in illo sæculo vide-
bis lumen, quando peccatores tenebris erunt involuti.
Et tenebræ tuæ sicut meridies erunt, quia claritate
lucidissima circumdaberis.

VERS. 11. — « Et requiem dabit tibi Dominus
Deus tuus semper. »

Qui introducet te in requiem suam, ut cum eo
requiescas ; et cum egressa fuerit de corpore anima
tua, et implebit eam splendoribus æternæ lucis, et
ossa tua liberabit de interitu et igne perpetuo in fine
sæculi, quando corpus tuum suscitabit, et exsul-
tabunt ossa humiliata (Psal. l, 40). Sed quid
interim per divinam gratiam assequeris, subditur :

« Et eris quasi hortus irriguus, et sicut fons
aquarum, cujus non deficient aquæ. » Eris quasi
hortus irriguus, quia cælestis gratiæ rivulis perlusus
virtutum flores et opera virentia semper habebis.
Et sicut fons aquarum indeficientium, dicente Domi-
no : « Qui hiberit ex aqua quam ego dabo ei, non
sitiet in æternum, sed fiet in eo fons aquæ salien-
tis in vitam æternam (Joan. iv, 13). » Sequitur :

VERS. 12. — « Et ædificabuntur in te deserta
sæculorum ; fundamenta generationis et generatio-
nis suscitabis. »

Deserta sæculorum sunt dicta et exempla patrum
antiquorum, quæ jam olim a sæcularibus homini-
bus derelicta sunt. Sed in te ædificabuntur, cum san-
ctorum Patrum dicta et facta in ædificio conversa-
tionis tuæ posueris. Fundamenta vero generationis
et generationis prophetæ sunt et apostoli. Unde di-
citur credentibus : « Quo jam estis cives sanctorum
et domestici Dei superædificati super fundamentum
apostolorum et prophetarum (Ephes. ii, 19). » Quæ
scilicet fundamenta quodammodo jacent in infirmis
eorum in suis operibus non extolunt. Sed tu ea sus-
citabis in te ipso, quando in fabrica vitæ tuæ ea
eriges. Sequitur :

« Et vocaberis ædificator sepium, avertens semi-
tas in quietem. »

Ædificator sepium vocaberis, quia spes vitæ ædi-
ficabis, cum desideria carnis coercens illicitas eor-
um vias obstruxeris. Sepes circumdabis vias

Dei, quæ est anima tua vel Ecclesia, ut omnium bestiarum in eam prohibeantur accessus. Et *semitas* avertes in quietem, cum sæculi actiones deserens tranquilla mente Deo soli servieris. *Semitas* avertes in quietem, ut nequaquam ira Dei desæviat, sed placatus sit tibi Dominus, et omnes indignationis ejus semitæ quiescant. Vel sepes ædificabis, et *semitas* avertes in quietem si amore religionis undique tibi aditus obstruxeris, ut jam foris per diversa vagari desistas, et in loco tuo manens facias, quod scriptum est : « Vacate et videte, quoniam ego sum Deus (Psal. xlv, 11). » Unde et subditur :

VERS. 13. — « Si averteris a sabbato pedem tuum facere voluntatem tuam in die sancto meo, et vocaveris sabbatum delicatum, et sanctum Domini gloriosum, et glorificaveris eum, dum non facis vias tuas, et non invenitur voluntas tua, ut loquaris sermonem. »

VERS. 14. — « Tunc delectaberis super Domino, et sustollam te super altitudines terræ, et cibabo te hæreditate Jacob patris tui. »

Sabbatum electorum est, ut actiones sæculi fugiant, ne in eis involvantur peccato, sed liberi Deo vacare valeant. Et hoc Sabbatum est Sanctus dies Domini, quia tranquilla vita religiosorum est sancta et clara coram Deo. Ab hoc igitur Sabbato averte pedem tuum facere voluntatem tuam in hoc die sancto Dei, ne foras ad actiones mundanas, ut voluntatem tuam facias, egrediaris, qui Deo intus vacare elegisti, sed « a voluntatibus tuis avertere (Eccli. xviii 30), » ne sanctæ quietis sabbatum violes. Et voca Sabbatum delicatum et sanctum Domini gloriosum, atque glorifica eum non faciens vias tuas. *Delicatum* enim, id est subtile debes vocare illud, ne Judaico sensu loquaris de eo putans ab omni opere illicito cessandum, sed etiam ab omni appetitu mundanarum rerum. Tunc namque est *delicatum Sabbatum*, cum mens ab omni labore cupiditatum quiescit. Magna enim requies mentis est nil concupiscentiæ sæcularis habere. Nam si ad terrena appetenda cor inhiat, tranquillum esse nullatenus potest, quia vel non habita concupiscit ut habeat, vel adepta metuit ne amittat. Si vero semel in appetitu cælestium fortiter animus figitur, minus rerum temporalium perturbatione vexatur, quia velut in quodam secreto quiescit, et strepitum mundi non sentit. Ita ergo *delicatum* debes celebrare *Sabbatum et sanctum* Deum, id est Christum ejus voca gloriosum decantans nomen ejus; et glorifica eum, dum non facis vias tuas, id est actiones proprias, ut qui vias actionum tuarum pro ejus amore reliquisti, non sis otiosus, sed eum in te ipso glorificare studeas, ut secundum legem diem sabbati sanctifices. Diem quippe Sabbati sanctificat, qui ab illicitis quiescit, et ea quæ sancta sunt, agit.

Et glorifica eum, id est diem Sabbati, dum non facis vias tuas, ut qui a tuis actionibus et propriæ utilitatis operibus causa religionis quiescis, Sabbatum hæjus sanctæ quietis glorifices dignis operibus

A justitiæ et sanctitatis. Et non inveniat voluntas tua, ut loquaris sermonem, sed in hoc frange voluntatem tuam, ut non ad ejus arbitrium loquaris, atque silentium amore religionis custodi, ne forte delinquas in lingua tua. Et cum ita vixeris; tunc delectaberis super Domino, quia his sanctæ conversationis profectibus ad perfectam charitatem, quæ foras mittit timorem, pervenies, ut omnia hæc jam non ex necessitate, sed ex dilectione custodias, ut in amore Dei requiescas.

Et sustollam te super altitudines terræ, ut omnia, quæ apud homines alta sunt, transcendas. Quasi enim quedam inferiora terræ sunt damna, coarctatiæ, egestas, abjectio, quæ ipsi quoque dilectæ sæculi; dum per lata viæ planitiem ambulanti, vitando calcare non cessant. *Altitudines* vero terræ sunt lucra rerum, blandimenta subditorum, divitiarum abundantia, honor et sublimitas dignitatum. Quæ quisquis per ima desideria adhuc incedit, eo ipso alta æstimat, quo magna putat. At si semel cor in cælestibus figitur, mox, quam abjecta sint, cernitur, quæ alta videbantur. Nam, sicut cum montem quisque conscendit, eo paulisper cætera subterfœcencia despicit, quo ad altiora amplius gressum tendit, ita qui in summis intentionem figere nititur, dum adnisi ipso nullam vitæ præsentis gloriam esse deprehendit, super altitudines terræ elevatur, et quod prius in infimis desiderii positus super se credit, post ascendendo proficiens sibi subesse cognoscit.

C Et cibabo, inquit, te hæreditate Jacob Patris tui, quia cælestium contemplatione, satiaberis. Sicut, qui fidem habet, filius Abraham vocabitur; ita qui supplantat vitia atque peccata filius Jacob dicitur, et cujus quis virtutem imitatur, hujus quoque filius appellatur. *Hæreditas autem Jacob* patria illa beatorum mansionis est, de qua per Ezechielam Dominus his, qui mortui sunt, electis promittit : « Ego aperiam tumulos vestros, et educam vos, de sepulchris, populus meus, et inducam vos in terram Israel (Ezech. xxxvii, 12). » Cibatur ergo *hæreditate Jacob*, qui mente patriam illam ingreditur et in contemplatione illius pascitur. Sed tunc plenarie justus omnes in illa hæreditate pascentur, quando « venient et recumbent cum Abraham et Isaac et Jacob in regno cælorum (Matth. viii, 11). » Ut autem hæc omnia vir Deo plenus auctoritate robusta firmaret, subjecit: « Os enim Domini locutum est. » Neque enim a se ipso propheta dixit, sed Deo in se loquente cuncta protulit. Ostenditque hactenus cuilibet fidelium, quantum in virtutibus successum habiturus sit, si totus ad religionem conversus toto corde justitiam sectari studuerit. Post hæc plebem hanc carnalium, quæ per suas nequitiæ a Deo longo recessit, affatur, dicens :

CAPUT LIX.

VERS. 1. — « Ecce non est abbreviata manus Domini ut salvare nequeat, neque aggravata est auris ejus, ut non exaudiat. »

VERS. 2. — Sed iniquitates vestrae dividerunt inter vos et Deum vestrum, et peccata vestra absconderunt faciem ejus a vobis, ne exaudiret. »

Putant enim nonnulli homines Deum alterius voluntatis vel potentiae nunc esse, quam olim fuit, dum audiunt patres nostros citius in oratione exauditos, et se non exaudiri conspiciunt, patres de suis tribulationibus quantocius salvatos, vel ad aeternam salutem perductos, se autem a diuturnis calamitatibus suis non salvari, neque perpetuam salutem posse adipisci. Quibus apte respondetur, quia *non est abbreviata manus Domini, ut salvare nequeat*, sicut olim patres salvavit, si quis salvari dignus fuerit: *Neque aggravata est auris ejus*, ut modo, sicut quondam, non exaudiat, si fuerit qui exaudiri mereatur.

« Sed iniquitates vestrae dividerunt inter vos, et Deum vestrum. » Tollite ergo iniquitates de medio, et Deum vobis proximum ipsi fecistis. Idcirco enim tam cito Deus aderat precibus sanctorum Patrum, quia medius separans non erat inter eos et Deum. « Et peccata vestra absconderunt faciem ejus a vobis, ne exaudiret. » Quia peccatorum tenebris obscuratum est cor vestrum, ne serenum vultum hostilitatis et gratiae ejus queat videre, et ab ipso, quod petierit, obtinere. Sequitur :

VERS. 3. — « Manus animi vestrae pollutae sunt sanguine, et digiti vestri iniquitate: labia vestra locuta sunt mendacium, et lingua vestra iniquitatem fatetur. »

Idcirco non estis digni, ut exaudiamini, quia *manus vestrae pollutae sunt humano sanguine*, quem sudistis. *Vel sanguine*, id est peccato inquinatae sunt manus vestrae; *et digiti vestri qualibet iniquitate*, quam operati estis; *et labia vestra non solum otiosum sermonem, sed et mendacium protulerunt*, quod est pejus, quia « os, quod mentitur, occidit animam (Sup. 1, 11). » Quomodo ergo exaudiri poterit deprecatio oris, quod talia loqui consuevit, nisi prius poenitentiam egerit; adhuc autem de hujusmodi hominibus subditur :

VERS. 4. — « Non est, qui invocet justitiam, nec est qui judicet vere; sed confidunt in nihilo, et loquuntur vanitates. »

Non est quisquam ex hac multitudine pravorum, qui invocet justitiam, id est in corde suo justificari precetur. Ille enim, *justitiam invocatur*, id est in se ipsum vocat, qui cor suum justitiae habitaculum idoneum parat, et justitiam a Deo postulat. Sed nemo est in istis, qui hoc faciat. *Nec est qui judicet vere*, quia falso mentis judicio aeternis temporalia praepo- nunt. *Sed confidunt in nihilo*, id est in praesenti vita, in viribus suis, in equis, in armis et divitiis. Omnia enim haec nihil sunt in comparatione caelestium et aeternorum. *Et loquuntur vanitates*, quia laudant temporalia vel proferunt otiosa verba et inania. Sequitur :

« Conceperunt laborem et pepererunt iniquitatem. »

A *Conceperunt laborem*, quia graviter in corde suo laboraverunt excogitantes, quomodo temporalia per fas et nefas acquirerent, et caeteros anteirent. *Et pepererunt iniquitatem* proferendo in operatione, quod intus conceperant. Sequitur :

VERS. 5. — « Ova aspidum raperunt, et telas araneae texerunt, qui comederit de ovis eorum, morietur; et quod confotum est, erumpet in regulum. »

Ova aspidum rumpuntur, quando malignorum spirituum consilia, quae in cordibus pravorum latent, perversis operibus aperiantur. *Telas quoque araneae texunt*, quia pro hujus mundi concupiscentia temporalia quaelibet faciant. Quae dum nulla stabilitate solidata sunt, aura procul dabis vitae transeuntis percutit. Bene autem dicitur: *Qui comederit de ovis eorum morietur*, quia qui immun- dorum spirituum consilia recipit, vitam in se animam occidit. *Et quod confotum est, erumpet in regulum*,

B quia consilium maligni spiritus, quod corde legitur, ad poenam iniquitatum nutritur. *Regulus* namque serpentium rex dicitur: reproborum caput Antichristus. *Quod ergo confotum fuerit, in regulum erumpit*, quia qui in se nutrienda aspidum consilia recipit, membrum iniqui capitis factus, in corpus Antichristi coe- rescit. Sequitur :

VERS. 6. — « Telae eorum non erunt in vestimentum, neque operientur operibus suis; opera eorum inutilia, et opus iniquitatis in manibus eorum. »

C *Telae eorum non erunt in vestimentum*, quia ex his, quae operantur, non fiet indumentum animae. *Neque operientur operibus suis*, sed nudi remanebunt, et confusione pleni. Nam quoniam aeterna non quaerunt, bona temporalia cum tempore amittunt; et ante judicem nudi veniunt, quia vestimenta sibi bonorum operum texere noluerunt. Si enim nos apud Deum nostra opera quasi vestimentum non te- gerent, nequaquam voce angelica diceretur: « Beatus qui vigilat, et custodit vestimenta sua, ne nudus ambulet, et ne videant turpitudinem ejus (Apoc. xvi, 15). » Turpido enim nostra tunc cernitur, cum vita reprehensibilis ante justorum oculos in judicio nequaquam boni operis tegmine velatur. *Non ergo operientur iniqui operibus suis*, quoniam opera eorum sunt inutilia, dum pro temporali vita faciunt omnia. Sequitur :

VERS. 7. — « Pedes eorum ad malum currunt et festinant, ut effundant sanguinem innocentem; cogitationes eorum cogitationes inutilis, vastitas et contritio in visceribus eorum. »

VERS. 8. — « Viam pacis nescierunt, et non est iudicium in gressibus eorum, semitae eorum incurvae sunt eis: omnis, qui calcatur in eas, ignorat pacem. »

Pedes eorum ad malum currunt et festinant, quia properant ut aliorum bona rapiant. *Et sanguinem innocentem effundunt*, quia illos injuste perimunt, quorum substantias rapiunt. *Cogitationes eorum inutilis*, quia nil de aeternis bonis, sed de transitoriis assidue cogitant, et mala proximis in corde suo

machinantur. *Vastitas et contritio in viis eorum*, A
quia exercitiis congregatis regiones, per quas
transeunt, vastant et conterunt.

Viam pacis nescierunt, quia quocumque pergunt,
aliorum facultates invadunt. *Et non est iudicium
in gressibus eorum*, quia indiscrete super bonos et
innocentes irruunt sicut super malos vel sibi adver-
santes. Aut certe *vastitas et contritio in viis eorum
est*, quia dum turbulentas actiones incessanter inse-
quuntur, omnis eorum requies tam intus quam foris
vastatur et conteritur. *Viam pacis nescierunt*, quia
Deo concordare in actionibus suis non noverunt.
Ille enim *viam pacis* sectatur, qui a veritatis itinere
in viam scandali non derivatur. Unde per Zacha-
riam dicitur : « Ad dirigendos pedes nostros in viam
pacis (Luc. 1, 79). » Tunc enim gressus nostros in viam
pacis dirigimus, quando per illud actionis iter
pergimus in quo ab auctoris nostri gratia non dis-
cordamus. Sed reprobi viam pacis nesciunt, quia
pravitate voluntaria cæcati callem rectitudinis, qui
divinæ voluntati concordat, ignorant. *Et non est iudicium
in gressibus eorum*, quia in his quæ faciunt,
examen discretionis non habent. *Gressus* quippe eo-
rum actiones sunt, quibus innituntur, et quasi pas-
sibus promoventur. Sed *non est iudicium in gressi-
bus eorum*, quoniam operationes suas examinare negli-
gunt, dum suæ voluntatis libitum sequentes, quod
sibi placet, faciunt sive bonum sive malum. *Semitæ
eorum incurvatæ sunt eis*, quoniam terrena semper et
ultima sequuntur in operationibus, per quas incedunt.
Omnis qui calcet per eas, ignorat pacem. Quia
« quicumque voluerit amicus esse hujus sæculi, ini-
micus Dei constituetur (Jacob., iv, 4). » Sequi-
tur :

Vers. 9. — « Propter hoc elongatum est a vobis
iudicium recti examinis. »

« Animalis enim non percipit ea, quæ sunt spiri-
tus Dei; spiritalis autem dijudicat omnia (I Cor. ii,
14). » — « Et non apprehendet vos justitia, » quam-
diu sic ageris, quia prius relinquenda est iniquitas,
et post tribuatur vobis justitia. Post hoc populus
Judæorum pœnitentiam acturus inducitur, cum
protinus subditur.

« Expectavimus lucem, et ecce tenebræ : splen-
dorem, et in tenebris ambulavimus. »

Vers. 10. — « Palpavimus sicut cæci parietem,
et quasi absque oculis attractavimus; impegimus
meridie quasi in tenebris, et in caliginosis quasi
mortui. »

Vers. 11. — « Rugiemus quasi ursi omnes, et quasi
columbæ meditantés gememus. »

Nam quia Redemptoris adventum diutius expecta-
verunt, sed in adventu ejus *tenebras* infidelitatis in-
currerunt, recte jam respiscentes dicunt : « Expec-
tavimus lucem, et ecce tenebræ : splendorem, et
in tenebris ambulavimus. » Christus enim lux est
mundi, et splendor paternæ gloriæ. Quem isti ven-
tarum prophetando sustinuerunt, sed venientem
non cognoverunt, et quos ad spem aperuerunt men-

lis oculos, ad præsentiam lucis clausurunt, et *lumen
respuentes tenebras elegerunt*. Qui et subdunt : *Pal-
pavimus sicut cæci parietem*. Aperta enim miracula
viderant, et adhuc eum quasi palpantes inquirebant,
cum dicerent : « Quousque animam nostram tollis ?
Si tu es Christus, dic nobis palam (Joan. x, 24). »
Ecce miraculorum lux ante oculos aderat, et tamen
in cordibus suis tenebras offendentes adhuc in-
quirendo palpabant : Apertam enim jam januam
lucis nolentes intrare credendo palpabant foris
velut cæci parietem tentando. Unde et adju-
gunt :

« Impegimus meridie quasi in tenebris. » Dum
enim divinæ virtutis miracula cernerent et tamen
de ejus divinitate dubitarent, *in meridie tenebras*
passi sunt, quia visum in ipso veritatis lumine per-
diderunt. Insuper *in caliginosis impingebant quasi
mortui*, dum visu cordis amisso offenderent in li-
pidem offensionis. Vel expectaverunt *splendorem*,
et ambulaverunt *in tenebris*, ita Scripturas sacras
quasi parietem cæci palpantes, verba tantum ea-
rum, et folia, non fructum vel sensum, qui tenetur
in litteris, quærentes. In toto enim orbe solis justitiæ
splendore rutilante illi morantur in tenebris et infeli-
citate errore. Sed pro his male gestis suljungunt de
luctu pœnitentiæ suæ :

« Rugiemus quasi ursi omnes, et quasi columbæ
meditantés gememus. » Ursus enim vehementis-
sime rugit, quando plangit; columba vero pro cantu
semper gemere consuevit. Sic et isti ad prædica-
tionem Eliæ faciunt, et qui de cassa expectatione
sua consequenter addunt : « Expectavimus ju-
dicium, et non est : salutem, et elongata est a no-
bis. » Diutissime enim in hac captivitate sua
expectaverunt, ut Deus causam eorum iudicatis
liberaret eos, sed frustra; et salutem ereptionis
suæ præstolati sunt, sed elongata est ab eis. Et
quare iudicium et salutem non invenerunt, ostendunt
subdendo :

Vers. 12. — « Multiplicatæ sunt enim iniquitates
nostræ coram te, et peccata nostra responderunt
nobis. »

Nam ex quo Christum amiserunt, semper iniqui-
tates iniquitatibus addiderunt. Quibus et *responderunt*
D *peccata* sua, quia secundum quod merebantur, rece-
perunt. Sequitur :

« Quia scelera nostra nobiscum, et iniquitates no-
stras cognovimus. »

Vers. 13. — « Peccare et mentiri contra Domi-
num. »

« Ideo multiplicatæ sunt iniquitates eorum, quia
scelera ipsorum sunt cum eis. Scelera vero eorum
cum eis sunt, quia Christum, qui suo sanguine pec-
cata solus lavit, amiserunt. « Impossibile est enim
sanguine hircorum et taurorum auferri peccata
(Hebr. xiii, 4). » Qui et peccaverunt, et mentiti
sunt *contra Dominum*, quando falsis criminationi-
bus accusaverunt eum, et occidi fecerunt. Se-
quitur :

« Et aversi sumus, ne iremus post tergum Dei nostri, ut loqueremur calumniam et transgressionem. »

Aversi sunt, ne irent post tergum Dei sui, quia Christum sequi noluerunt in gratia evangelicæ novitatis, sed locuti sunt calumniam et transgressionem, dicentes: « Non est hic homo a Deo, qui Sabbatum non custodit (Joan. ix, 16). » Vel: « Ecce homo vorax et potator vini, amicus publicanorum et peccatorum (Matth. xi, 19), » et his similia. Sed et illi aversi sunt, ne irent post tergum Dei sui, de quibus Joannes refert, quia « multi discipulorum ejus abierunt retro, et jam non cum illo ambulabant (Joan. vi, 67). » Locuti sunt calumniam et transgressionem, quia cum audissent de corpore et sanguine ejus comedendo et bibendo, dixerunt: « Durus est hic sermo, quis potest eum audire? (ibid.) » Sequitur:

« Concepimus et locuti sumus de corde nostro verba mendacii. »

Dum Salvatorem accusare quærerent, multa verba mendacii conceperunt et locuti sunt, et hoc fecerunt de corde suo. « De corde enim exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria (Matth. xv, 19). » Vel *conceperunt de corde et locuti sunt mendacia contemnentes legem Dei, et sequentes traditiones, quas in suo corde simulaverunt. Sequitur:*

Vers. 14. — « Et conversum est retrorsum iudicium, et justitia longe stetit, quia corruit in platea veritas, et æquitas non potuit ingredi. »

Vers. 15. — « Et facta est veritas in oblivionem, et qui recessit a malo, prædæ patuit. »

Conversum est retrorsum iudicium, quia principes sacerdotum ac scribæ et seniores, qui juste judicare deberent, sine iudicio condemnaverunt Christum reum esse mortis. Et omnis tunc justitia longe stetit ab eis, cum per invidiam traderent eum. Corruit enim veritas in platea, quæ erat ante prætorium Pilati. In hac igitur platea corruit veritas, ubi regnavit Judæorum sola perversitas. Æquitas illuc ingredi non potuit, quia perfidia Judæorum nequam innocentem sed reum dimitti quæsit. Et exinde facta est Judæis veritas in oblivionem, et populus credentium, qui recessit a malo perfidie eorum, patuit prædæ violentorum. Unde et laudari meruit ab Apostolo dicente: « Rapinam honorum vestrorum cum gaudio suscepistis cognoscentes vos habere meliorem et manentem substantiam (Hebr. x, 34). » Sequitur:

« Et vidit Dominus, et malum apparuit in oculis ejus, quia non est iudicium. »

Displicuit ideo, quia iudicium non est apud Judæos, dum Salvatorem injuste condemnant, vel in cæteris quæ deinceps faciunt. Sequitur:

Vers. 16. — « Et vidit Deus, quia non est vir; et aporiatus est, quia non est, qui occurrat. »

Non est vir in Judæis, id est probus et viriliter agens, sed omnes sunt vulgares et amentes, quia

« omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt, non est qui faciat bonum, non est usque ad unum (Psal. xlii, 3). Unde et non est, qui occurrat Deo, quia non est inter eos justus quisquam, qui divinam iram objectu suæ intercessionis ab illo populo dignus sit avertere. Aporiari vero laborare est, vel angustia i sive a fligi, quia poros vocamus foramina cutis, quibus sudor egreditur. Vidit ergo Deus, quia in Judæis non est vir; et aporiatus est, id est laboravit; quia non est, qui sibi occurrat. Quasi enim labor et afflictio grandis est Deo, quando nullus orando animadversioni ejus obviat. Vel, sicut dictum est ante nos, aporia est contemptus vel privatio. Unde Apostolus: « Aporiamur, inquit, sed non destituimur (II Cor. iv, 8), id est contemnimur, et tanquam propriis lucris privamur. Porion enim Græcè, Latine lucrum dicitur. Hinc aporiari dicimus contemni, et a propriis lucris privari; Deus enim aporiatus est, id est animarum lucra de Judæis amisit, quia non est, qui occurrat iræ ejus, et contemnitur ab eis. Sequitur:

« Et salvavit sibi brachium suum, et justitia ejus ipsa confirmavit eum. »

Salvavit sibi brachium, id est resuscitavit sibi Christum suum; et justitia ejus, quam habet contra Judæos, ipsa confirmavit eum a versus eos. Vel justitia ejus, id est justitia Christi ipsa confirmavit eum in regno. Unde ait Patri: « Me au em propter innocentiam suscepisti, et confirmasti me in conspectu tuo in æternum (Psal. xl, 13). » Sed hæc de malis Catholicis libet intueri. Aiunt enim:

« Expectavimus lumen, et ecce tenebræ: splendorem, et in tenebris ambulavimus. » Plerumque enim pravi homines, dum per illicitas actiones quærunnt assequi splendorem prosperitatis et honoris, inveniunt tenebras tribulationis et confusionis. Qui et subficiunt: « Palpavimus sicut cæci parietem. » Palpant enim perversi parietem ut cæci, quia sæpe in proximis, dum bona opera conspiciunt, si qua mala lateant, investigant; et sollicitis inquisitionibus laborant, si quid forte, quod accusare possint, inveniant. Sana quidem membra conspiciunt, sed clausis oculis cordis vulnus palpantes quæ unt. Et impingunt meridie quasi in tenebris, quia dies boni operis claret exterius, sed illi qui livoris sui tenebras intus tolerant, in luce quasi in nocte offendunt, quia dum bonum, quod vident accusare nequeunt, malum, quod non vident, ad accusationem quærunnt; et quia hoc invenire nequeunt, in meridie boni operis offendentes impingunt. Et in caliginosis oberrant quasi mortui, quia tenebris suis ei cunctati, quo se magis vertere debeant, nesciunt, quoniam dilectionis vitam perdidierunt. « Nam qui odit fratrem suum, in tenebris ambulat, et nescit quo eat; quoniam tenebræ obæcaverunt oculos ejus (Joan. ii, 11). » — « Et qui non diligit, manet in morte (Joan. iii, 14). » Sed quia et istos nonnunquam divina pietas ut mala sua dedeant, respicit, recte

subjungunt. « Rugiemus quasi ursi omnes, et quasi A parcendum, sed ultionem de eis justam sumeret. Sequitur :

Rursum quia diuturnis afflictionibus ob iniquitates suas plerumque deprimentur, « Expectavimus, inquit, iudicium, et non est : salutem, et elongata est a nobis. Multiplicate sunt enim iniquitates eorum te, et peccata nostra responderunt nobis. » Expectant enim iudicium ereptionis suæ, et non est : salutem liberationis, et elongabitur ab eis, quoniam peccata sua responderunt eis afflictiones istas promittendo et reddendo. Qui adhuc confitentur, dicentes : « Quia scelera nostra nobiscum, et iniquitates nostras cognovimus, peccare et mentiri contra Dominum. » Scelera namque eorum cum eis sunt, quia veniam non merentur. Peccant enim assidue; et frequenter mentiantur contra Dominum falso jurantes in nomine Domini. Sequitur :

« Et aversi sumus, ne iremur post tergum Dei nostri; ut loqueremur calumniam, et transgressionem. » — « Qui dicit se in Christo manere, debet; sicut ille ambulavit, et ipse ambulare (I Joah. 11, 6). » Sed falsi Christiani avertuntur post tergum Domini, quia vestigia ejus usque in finem non sequuntur, sed ad mundi concupiscentias revertuntur. Loquuntur enim calumniam et transgressionem, dum præpositos suos mandata divina transgredi calumniantur. Unde et subdunt : « Concepimus et locuti sumus de corde nostro verba mendacii. » Conciplunt enim sapienter, et loquuntur de corde suo verba mendacii etiam contra homines.

Deinde : *Conversum est retrorsum iudicium*, quid jam plerique homines potiora esse iudicant carnalia quam spiritalia, terrena quam cœlestia. *Et iustitia longestetit*, quia procul eam a suis actionibus repulerunt. *Platea* vero nomen accepit a latitudine, quia *πλάτος*, *platos*, Græcè *latitudo* dicitur. Et quid per plateam nisi qui latam viam sæculi incedunt, designantur? *Corruit igitur in plateis veritas*, quia dilectores sæculi calcant veritatem, et attollunt falsitatem. *Et æquitas non potest hanc plateam ingredi*, quam occupavit iniquitas. *Et facta est veritas in oblivionem*, quia pene nemo est, qui veritatis memor sit, sed omnes invicem mentiuntur sibi, ita ut nemo sciat, cui credere possit. *Et qui recessit a malo, paravit prædæ*, quia jam nemo est, qui innocentes contra violentiam raptorum defendat, qui bona eorum ita diripiunt, ut nec monachis nec eremitis jam parcant. « Et vidit Dominus, et malum apparuit in oculis ejus, quia non est iudicium. » Dum nemo vult suas actiones dijudicare, sed voluntatem suam uniusquisque sequitur.

Et vidit Deus, qui corda solus novit, quia non est vir in hoc populo carnalium; et *apertus est*, id est laboravit, sive damna pertulit, quia non est, qui occurrat ei pro plebe ista deprecans. *Et brachium suum salvavit sibi*, quia virtus sua, id est virtus Dei etiam sine intermissione salvavit sibi, quos voluit. *Et iustitia ejus ipsa confirmavit eam* contra cæteros, ut nulla pietate flecteretur ad

parcendum, sed ultionem de eis justam sumeret. Sequitur :

VERS. 17. — « Indutus est iustitia ut lorica, et galea salutis in capite ejus : indutus est vestimenta ultionis, et opertus est quasi pallio zeli. »

VERS. 18. — « Sicut ad vindictam quasi ad retributionem indignationis hostibus suis, et vicissitudinem inimicis suis. »

Si prædictus sermo fuit de Filio, ut diceretur, quia *brachium suum*, id est *Filius salvavit sibi*, quos voluit; consequenter nunc dicitur, quia ipse Filius ad iudicium veniens *indutus est iustitia ut lorica*, ut suos expugnet adversarios, quia undique circumdatus et munitus apparet iustitia, cum a nulla parte possit injustus ostendi, ut ejusquam querelis valeat in aliquo feriri. Pateret enim ictibus querelatum eorum, qui pereunt, si ipse in aliqua parte videretur injustus, et peccatores ob injustitiam feriret. Sed undique iustus apparet, cum ait : « Quid est, quod debui ultra facere vineæ meæ, et non feci ei? (Supra 4, 4). » *Iustitia ergo indutus est*, quia omne quod debuit, fecit. Et hac iustitia indutus est *ut lorica*, quia ita eum defendit propria iustitia, ut pugnatorem lorica. Nam idcirco tunc nullus eum potest lædere, quia nullus eum valet in aliquo injustam demonstrare. *Et galea salutis in capite ejus*, quia desuper a Deo protegitur. *Indutus est vestimenta ultionis, et opertus quasi pallio zeli*, quia tali habitu demonstratur forinsecus, ut cunctis ostendat se habere zelum indignationis, et ultionem venisse sumere de hostibus suis, et malorum vicem reddere inimicis suis. Sequitur :

« Insulis vicem reddet. »

VERS. 19. — « Et timebunt, qui ab occidente, nomen Domini; et qui ab oriente, gloriam ejus, cum venerit quasi fluvius violentus, quem Spiritus Domini cogit. »

VERS. 20. — « Et venerit Sion Redemptor, et eis, qui redeunt ab iniquitate in Jacob sicut Dominus. »

Non solum populo Judæorum et cæteris, qui prope sunt, sed et *insulis gentium*, qui procul sunt, reddet ipse vicem justæ retributionis. « Et timebunt hi, qui ab occidente sunt, nomen Domini, et qui ab ortu solis gloriam ejus, » quia « sicut fulgur exit ab oriente et parit usque in occidentem; ita erit adventus Filii hominis (Matth. xxiv, 27). » Veniet enim Dominus *quasi fluvius violentus, quem Spiritus Domini cogit*. Quia sicut rapidus torrens trahit, quidquid apprehendit; ita vis animadversionis illius omnes simul reprobos raptim in gehennam devolvit. Et idem *veniet Sion*, id est Ecclesiæ *Redemptor, et eis qui redeunt ab iniquitate in Jacob*, id est qui penitentiam agunt in populo Dei. Sequitur :

VERS. 21. — « Hoc est fœdus meum cum eis, dicit Dominus. »

Hoc est fœdus meum cum eis, qui ab iniquitate redeunt, ut non preant cum reprobis, sed veniant

ets sicut et iustis Redemptor in die iudicii. Ad Sion A vero, id est ad Ecclesiam subditur :

« Spiritus meus qui est in te, et verba mea, quæ posui in ore tuo, non recedent de ore tuo, et de ore seminis tui (191), dicit Dominus amodo et usque in sempiternum. »

Sanctus enim Spiritus, qui in Ecclesia iustorum est, nunquam recedet ab eis. Sic quippe Salvator promisit discipulis : « Ego, inquit, rogabo Patrem; et alium Paraclitum dabit vobis, ut maneat vobiscum in æternum (Joan. xiv, 16). » Sed et verba veritatis quæ Dominus posuit in ore ejus, non recedent de ore ejus, et de ore seminis illius, id est eorum, quos in Christo Jesu per Evangelium generat, quia prædicatio Ecclesie non deficiet usque in finem sæculi. Amodo, id est ex quo Spiritus est datus, et verba Dei posita sunt in ore Ecclesie, non deficient ea usque in sempiternum.

Vel ad Isaiam dicitur : « Spiritus meus, qui est in te, et verba mea, quæ posui in ore tuo, non deficient de ore tuo, » nec de ore filiorum ac nepotum tuorum, ut omnis per seriem generatio demonstretur, quod scilicet gratia prophetarum in apostolos veniat, et in ceteros, qui de Israel crediderint. Quod autem infert : Amodo et usque in sempiternum, juxta illud est : « Cælum et terra transibunt, verba autem mea non præteribunt (Matth. xiv, 35). » Sequitur :

CAPUT LX.

Vers. 1. — « Surge, illuminare (192), quia venit lumen tuum, et gloria Domini super te orta est. »

Surge, inquit, tu Sion, id est Ecclesia, quia hora est jam nos de somno surgere (Rom. xiii, 11). Et illuminare, quoniam tenebræ transierunt, et vetus lumen jam lucet. Illuminare ergo, quia venit lumen Dominus Jesus, qui ait : « Ego lux in mundum veni, ut omnis qui credit in me, in tenebris non maneat (Joan. xii, 46). » Et gloria Domini super te orta est; quia Verbum caro factum est, et habitavit in nobis, et vidimus gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti a Patre (Joan. 1, 14). Sequitur :

Vers. 2. — « Quia ecce tenebræ operient terram, et caligo populos. »

In die iudicii tenebræ operient terram, id est terrenos homines, et caligo populos reproborum, quia veniet dies Domini, quia prope est dies nubis et turbinit. « Super te autem orietur Dominus, » id est in splendore suo apparebit Dominus, sicut per Malachiam promisit. « Orietur, inquit, timentibus nomen meum sol justitiæ (Malach. iv, 2). » Et gloria ejus in te videbitur, « Cum venerit » juxta Apostolum, « glorificari in sanctis suis, et admirabilis fieri in omnibus, qui crediderunt (II Thess. 1, 10). » Sed in principio, quid faciendum esset, subjungitur :

(191) Vulg., de ore tuo et de ore seminis.

Vers. 3. — « Et ambulabunt gentes in lumine tuo, et reges in splendore ortus tui. »

Gentes ambulabunt per viam rectitudinis et in lumine Evangelii, quo tu illuminaris. Et in splendore ortus tui ambulabunt reges, id est apostoli, qui fulgorem miraculorum Salvatoris a principio viderunt, et exordium nascentis Ecclesie. Reges enim sunt apostoli, qui rectores populorum sunt constituti. Sequitur :

Vers. 4. — « Leva in circuitu oculos tuos et vide : omnes isti congregati sunt, venerunt tibi. »

Circumfer, inquit, oculos tuos in universas orbis partes, quia omnes isti, qui sunt in circuitu tuo, congregati sunt in ovile fidelium, et venerunt tibi in auxilium. Vel in die Pentecostes diei potuit primitivæ Ecclesie, quia isti, qui de universo orbe ad diem festum congregati sunt (Act. 11, 3), venerunt tibi, quia sermonem apostolorum suscipiunt. Sequitur :

« Filii tui de longe venient, et filie tuæ de latere surgent. » De longe, id est de magnis Iniquitatibus ut Jeremias admonet : « Qui fugistis gladium, venite, nolite stare, recordamini procul Deum, et Jerusalem ascendat super vos vestrum (Jer. li, 50). » Gladium enim fugere est humiliter sententiam futuri iudicii poenitendo præcavere. Sed quisquis hunc gladium fugit, non debet stare, sed ad Christum merito bonæ actionis festinanter propinquare.

« Et filie tuæ de latere surgent. »

De latere Redemptoris in cruce pro nobis vulnerato, quia infirmi plus de humanitate ac passione ejus profectum capiunt, quam de divinitate cæterisque mysteriis. Unde talibus ait Apostolus : « Nihil me judicavi scire inter vos nisi Christum Jesum, et hunc crucifixum (I Cor. 11, 3). » Vel de latere, id est de proximo, de minoribus peccatis surgent filie tuæ :

Et notandum quod filii, id est robusti dicuntur, qui de longe veniunt; et filie, id est imbecilles animæ, quæ de latere surgunt. Quia juxta sententiam Evangelicam ille debitor plus feneratorum diligit, cui plus ab eo donatur : cui autem minus dimittitur, minus diligit (Luc. vii, 47). Aut de longe, id est de remotis terris filii venturi dicuntur, et de latere, id est de proximis regionibus surrecturæ filie.

Vers. 5. — « Tunc videbis et afflues, et mirabitur, et dilatabitur cor tuum, quando conversa fuerit ad te multitudo maris, fortitudo Gentium venerit tibi. »

Quando conversa fuerit ad te multitudo maris v. sæculi. Fortitudo gentium venerit tibi, ut omne quod in sæculo vel orbe terrarum est, tuum sit. Tunc videbis, quod earum conversione tibi promiseram; et afflues spiritualibus deliciis in modum fluminis inundantis : et mirabitur cor tuum super tanta rerum commutatione : et dilatabitur, cum videris eos ad amorem veritatis conversos. Sequitur :

Vers. 6. — « Inundatio cæmelorum operiet te, dromedarii Madian, et Ephra. »

(192) Alias, illuminare Jerusalem, etc.

Quid per camelos nisi tortuosæ gentilium mentes A signantur? *Dromedarii* quoque cameli sunt veloces. Est enim genus camelorum minoris quidem naturæ, sed velocioris, unde et nomen accepit. *Δρόμος* *Dromus* enim Græcè *cursus* et *velocitas* appellatur. Centum enim milliaria et amplius ferunt in uno die pergere. *Madian* vero dicitur *iniquitas*. Et quid per *dromedarios* *Madian* nisi gentiles tortuosi figurantur veloces in cursu perversæ actionis? *Epha* quoque *di solutus* interpretatur. Et quis dissolutus erat nisi gentilis populus, qui nulla lege vinciebatur, sed male sibi dimissus erat? *Dromedarii* igitur *Epha* gentiles dicuntur, qui in illo populo noxia libertate dissoluti disurbabant vagi ad omnia mala, quæ volebant. *Innuntiatio* itaque *camelorum operuit* Ecclesiam atque *dromedarii Madian et Epha*, quia jam in hac plebe solum non nisi conversa gentilitas cernitur. Tanta est enim multitudo gentium, qui crediderunt ad comparationem illorum, qui de circumcisione venerunt. De quibus a huc subditur :

« Omnes de Saba venient aurum et thus deferentes, et laudem Domino annuntiantes. »

Saba captivitas vel *recte* dicitur. Per *Saba* Gentilitas vel inlicitas designatur, ubi genus humanum in reticulo antiqui hostis captivum tenebatur. *Omnes ergo de Saba venerunt*, quia omnes gentes a Christo conversæ sunt. *Aurum* vero ad regis tributum pertinet, *thus* ad Dei sacrificium. *Aurum ergo et thus gentiles* ad Christum deferunt, cum in eo regiam Deitatem et divinam majestatem fatentur. *Auro* tamen religionis fulgor, et innocentiae claritas exprimitur, quam in nigredinem culpæ conversam *Jeremias* doluit, cum diceret : « Quomodo obscuratum est aurum (*Then.* iv, 1). » *Thure* autem, quod Deo incenditur, virtus orationis designatur, *Psalmista* dicitur : « Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo, Domine (*Psal.* cxi, 2). » *Aurum ergo gentiles* deferunt, quando pretiosam vitam ducentes ad Christum properant, ut cum in regno suo videantur. *Thus* etiam deferunt, cum cogitationes carnis per sancta orationum studia in ara cordis incendunt, suave aliquid Deo per cæleste desiderium redoleant. Sed et laude Deum annuntiant, quia gloriam ejus cum ceteris prædicant. Sequitur :

VERS. 7. — « Omne pecus Cedar congregabitur tibi, arietes Nabaioth ministrabunt tibi, offerentur super placabili altari meo, et domum majestatis meæ glorificabo. »

Cedar quidem in *tenebræ*, *Nabaioth* vero dicitur *prophetia*. Et quid per *pecus tenebrarum* nisi gentiles figurantur, qui in tenebris ignorantiae suæ nati similes erant brutis animalibus, dum ad cognoscendum Deum ratione non uterentur? Quid vero per *arietes prophetiæ* nisi Hebræi designantur, qui, dum velut animalia munda et domestica familiares essent Deo, Christum esse venturum per prophetiam præscierunt? Congregatur ergo Ecclesiæ omne pecus Cedar,

cum universa gentilitas ad fidem adducitur; et apostoli ministrant ei *arietes Nabaioth*, dum Judæos ad eam convertunt. Et hæc pecora Cedar vel arietes *Nabaioth offeruntur* Deo gratum servitium, id est sacrificium in altari sibi. Nam placabile altare Dei fides est Jesu Christi quam juxta Apostolum « proposuit Deus propitiationem per fidem in sanguine ipsius (*Rom.* iii, 25). » In hoc altari offertur Deo omnis populus electorum, dum « exhibent corpora sua hostiam viventem, sanctam, Deo placabilem (*Rom.* xii, 1) » Dumque mundus omnis a Christo convertitur, glorificat ipse *domum majestatis* suæ, id est Ecclesiam suam. Christus enim « tanquam filius est in domo sua, quæ domus sumus nos (*Hebr.* iii, 5). »

B Possumus autem *arietes Nabaioth*, id est prophetiæ specialiter apostolos intelligere, de quibus olim *Propheta* dixerat : « Afferte Domino filios arietum (*Psal.* xxviii, 1). » Et : « Holocausta medullata offeram tibi cum incenso arietum (*Psal.* lxxv, 15). » Qui ministrant Ecclesiæ juxta sermonem Domini dicentis : « Qui major est vestrum, erit minister vester (*Matth.* xxiii, 11). » De quibus admirando subjungitur :

VERS. 8. — « Qui sunt isti, qui ut nubes volant et quasi columbæ ad fenestras suas? »

Recte prædicatores Novi Testamenti nubibus assimilantur, quia verbis pluunt, miraculis coruscant. Qui *volare ut nubes* dicti sunt, quia in terra viventes extra terram fuit omne quod egerunt. Unde per quendam nubem dicitur : « In carne ambulantes non secundum carnem militamus (*I Cor.* x, 3). » Priores etenim patres conjugii utebantur, filios procreabant, substantias possidebant, curæ rei familiaris intendebant. Istos vero videns *propheta* terrena despiciere, mente cælestibus propinquare, verbis pluere, miraculis coruscare, quos a terrenis contagiis et sancta cogitatio, et sublimis vita suspenderat, hos profecto volantes pariter et *nubes* appellat. *Fenestræ* autem nostræ sunt oculi, quia per ipsos anima respicit, quod exterius concupiscit. *Columba* est simplex animal, atque a malitia fellis alienum. *Quasi columbæ ergo ad fenestras suas* sunt, qui nihil in hoc mundo concupiscunt, qui omnia simpliciter aspiciunt, et in his quæ vident, rapacitatis studio non trahuntur. At contra *milvus* et non *columba* ad fenestras suas est, qui ad ea quæ oculis considerat, rapacitatis desiderio anhelat. Quia vero per istos mundus universus Deum erat cogniturus apte mox subdit :

VERS. 9. — « Me etenim insulæ expectant, et naves maris in principio, ut adducam filios tuos de longe, argentum et aurum eorum cum eis nomini Domini Dei tui et sancto Israel, qui (195) glorificavit te. »

Mare nauque turbida ac tumentia sæculi hujus volumina designat, in quibus pravi quilibet injuste delectati quasi profundis dediti pices mente ad su-

perna gaudia non intendunt. *Insulæ* autem diversæ gentes et provinciæ possunt accipi. *Naves maris* Ecclesie sunt, quæ per fluctus hujus sæculi ad portum salutis et stabilitatis, id est ad terram viventium tendunt. *Insulæ* ergo et *naves maris* expectabant Dominum in principio, quia ut regiones et Ecclesie, quæ sunt in hoc mundo, fidem ejus susciperent, prius oportebat, ut ipse ad eas per prædicatores suos accederet. Venit igitur ad eas prior ut filios matris Ecclesie de longe, id est de Gentilitate, atque argentum et aurum, id est eloquentiam et sapientiam eorum naturalem, cum eis homini Domini adduceret, ut Deo serviret facundia, et sensus eorum adjunctis supernæ aspirationis charismatibus. De quibus subditur :

VERS. 10. — « Et ædificabunt filii peregrinorum muros tuos, et reges eorum ministrabunt tibi. »

Filii namque peregrinorum filii sunt infidelium ad fidem conversi. Qui ædificant muros Ecclesie, quia munimenta defensionum ejus et disciplinarum atque virtutum extruunt verbo et opere. Et reges eorum ministrant ei, quia vix sub universo cælo rex quisquam inveniri potest, qui non gaudeat Ecclesie servire. Sequitur :

« In indignatione mea percussi te, et in reconciliatione mea misertus sum tui. »

Percussi tempore tribulationis, et post misertus gratiam tibi dedi. Vel afflictam olim, et captivitati traditam in populo Judæorum in vocatione gentium reconcilavi te mihi. Sequitur :

VERS. 11. — « Et aperientur portæ tuæ jugiter : cæcæ nocte non claudentur, ut afferatur ad te fortitudo gentium, et reges earum adducantur. »

Portæ Ecclesie die ac nocte manent apertæ, quia semper eos, qui ad fidem intrare voluerunt, parata est Ecclesia recipere. Non enim clauduntur portæ ejus vel in die, id est in prosperitate, vel in nocte, id est in adversitate, sed sine intermissione patent omnibus, qui ad se confugerint. Et reges quoque earum simul adducantur ad Christum, ut adorent eam omnes reges, omnes gentes serviant ei, et afferatur ad eam fortitudo gentium ad fidem confluentium. Sequitur :

VERS. 12. — « Gens enim et regnum, quod non servierit tibi, peribit, et gentes solitudine vastabuntur. »

Quæcumque gens vel regnum non vult serere Ecclesie, ut præceptis ejus obediat, sine dubio in æternum peribit. Sed et in præsentem multos infidelitas et inobedientia perire de terra facit. Et gentes, quæ in incredulitate perseverant, devastantur, ut in solitudinem redigantur. Sequitur :

VERS. 13. — « Gloria Libani ad te veniet, abies et buxus, et pinus simul ad ornandum locum sanctificationis meæ, et locum pedum meorum glorificabo. »

Libanus templum Judæorum nonnunquam in Scripturis exprimere solet. Unde Zacharias, cum eisdem templi combustionem probaret, ait : « Ape-

ri, Libane, portas tuas, et comedat ignis cedros tuas (Zach. xi, 1). » Valde enim inclytus et pulcher præ cæteris montibus est Libanus apte figurans illud quondam præ omnibus nolit templum. Sed jam diu est, ex quo templum illud est incensum, et gloria ejus ad Ecclesiam transit. Abies vero, quia valde in altum crescit, sanctos designat, qui Paulum imitantes mente excedunt Deo. Buxus, quæ in altum non proficit, sed in omni tempore viriditatem retinet, humiles exprimit, quorum viriditas nunquam marcescit, dum bonitas ipsorum nunquam deficit. Pinus resina exuberat, et omni tempore fructum habet, semperque viridis cernitur, electos significans spiritali gratia redundantes, et immarcescibilem justitiæ vigorem habentes, ac semper boni operis fructus in se ipsis monstrantes. Has igitur pretiosas arbores pollcetetur Dominus ad ornandum locum sanctificationis suæ, qui est Ecclesia. Nam extra Catholicam Ecclesiam non est locus divinæ sanctificationis. Sed et pedum ejus locus est eadem Ecclesia, in qua ipse stare et ambulare spiritaliter consuevit. De hoc autem sanctificationis et pedum loco alias dictum est : « Introibimus in tabernaculum ejus (Psal. cxxxi, 7). » Et : « Deus stetit in synagoga deorum (Psal. lxxxii, 1). » Et : « Qui ambulat in medio septem candelabrorum aureorum (Apoc. ii, 2). » Hunc ergo locum promittit ornandum et glorificandum, sicut jam factum cernimus. Sequitur :

VERS. 14. — « Et venient ad te curvi filii eorum, qui humiliaverunt te, et ado abunt vestigia pedum tuorum omnes, qui detrahebant tibi. »

Curri, id est humiliati venerunt pœnitentes ad Ecclesiam, filii persecutorum, qui affligentes humiliaverunt eam, et omnes qui tempore persecutionis detrahebant ei, ubi pax data est, corruerunt ad pedes ejus veniam postulantes. Sequitur :

« Et vocabunt te civitatem Domini Sion sancti Israel. »

VERS. 15. — « Pro eo quod fuisti derelicta, et odio habita, et non erat, qui per te transiret. »

Civitatem summi regis Sion, id est sanctam urbem Dei Israel vocaverunt eam, qui prius reliquerant eam, et a consortio suo separaverant habentes eam odio. Nec transibat quisquam eorum per eam, quia nemo ad illam dignabatur aspicere, super mores ejus incedere. Longe enim ab Ecclesia erat transitus actionis eorum. Sequitur :

« Ponam te in superbiam sæculorum, gaudium in generationem et generationem. »

Superbia non tumorem elationis, sed libertatem ereptionis hoc loco significat. Nam et per Sapientiam dicitur de hujusmodi superbia : « Mecum sunt divitiæ et gloria, opes superbiæ et justitia (Prov. viii, 18). » Ait ergo : Ponam te in superbiam sæculorum, id est in auctoritatem erectionis, quæ in omnia sæcula permaneat; et ponam te gaudium in generationem hujus sæculi, et generationem futuram. Sequitur :

VERB. 16. — « Et suges lac gentium, et mamilla regum lactaberis; et scies quia ego Dominus salvans te, et Redemptor tuus fortis Jacob. »

Lac gentium suges, quando et ab ore gentilium ad fidem conversorum accipies verbum sacrae admonitionis. *Et mamilla regum lactaberis*, quia et a regibus dulce verbi poculum hauries, quo proficias, et nutriaris. Solent enim et pii reges populo Dei verba sacrae admonitionis edere. Cumque fides in tantum proluciat, ut a gentibus et regibus lac divinae praedicationis sumas, tunc recte *scies, quia ego sum Dominus salvans te, et Redemptor tuus fortis Jacob*, qui te redemit a cunctis tribulationibus, et reges, qui te persequantur, feci nutritores tuos. Fortasse quis *reges* istos intelliget apostolos et praedicatores. Sed mihi major in hoc loco videtur promissio, si de regibus terrarum hanc acceperimus, praesertim cum sermo nunc sit de eo tempore, quo persecutiones quieverunt, et pax undique data est Ecclesiae. Sequitur:

VERB. 17. — « Pro aere afferam aurum, et pro ferro afferam argentum, et pro lignis aes, et pro lapidibus ferrum. »

Cum dicitur: *Pro aere aurum et pro ferro argentum*, aes et ferrum reprobatur. Bursumque cum additur: *Pro lignis afferam aes, et pro lapidibus ferrum*, aes et ferrum, quod reprobatur, aliter promittitur, quia quod reprobatur vel aufertur ad veterem vitam pertinet; et quod promittitur, ad novam. Per *aes*, quod valde sonorum est, praedicatorum sermo figuratur, qui dilectione carent. Unde dicit Apostolus: « Si linguis hominum loquar et angelorum (I Cor., 13, 1), » etc. Et quia charitas, quae cunctis virtutibus pretiosior est, per *aurum* designatur, auri nomine pretiosa sanctorum conversatio, in quibus charitas fulget, exprimitur. De talibus Jeremias: « Filii Sion inclyti amici auro primo (Thren. iv, 2). » *Pro aere Dominus aurum affert*, cum pro his, qui sine charitate praedicabant, charitate ornatos dat Ecclesiae doctores.

Quid vero per *ferrum* nisi hi qui semper *ferrum* utuntur, ut caeteros feriant, exprimuntur? Et qui per *argentum* nisi illi, qui candore caelestis eloquentiae nitent? Nam Salomon ait: « Argentum electum labia justii (Prov. x, 20). » *Pro ferro* igitur Dominus *argentum affert*, cum pro iis, qui ferro et armis utebantur, eos Ecclesiae largitur, qui sacris eloquiis apud proximos luceant. *Ligna* vento facile concutuntur, et plerumque subvertuntur. Per haec carnales et imbecilles designantur, qui cito moventur adversitatibus, et franguntur. Per *aes*, quod diutius illaesus a ruginis perdurat, fortissimam longanimitatem patientium demonstrat. *Pro lignis* ergo promittitur *aes*, id est pro infirmis et impatientibus fortes et longanimes. Quid vero *lapides* nisi duritiam et insensibilitatem cordis eorum expriment, qui in iniquitate duruerunt? Et *ferrum* fortes viri sunt, qui acutissimis linguarum gladiis peccantium corda transfigunt. Unde Job dicit: « Ferrum de terra tolli-

tur, et lapis calore solutus in aes vertitur (Job xxvii, 2). » *Ferrum de terra tollitur*, cum fortis propugnator Ecclesiae a terrena, quam prius tenuit, actione separatur: *Et lapis calore solutus in aes vertitur*, quando durum cor et frigidum igne divini amoris liquatur, et ad veram fortitudinem commutatur, ut peccator, qui prius insensibilis existerat, postmodum per auctoritatem fortis, et per praedicationem sonorus fiat. *Pro lapidibus* itaque Dominus *ferrum affert*, cum pro his qui in malitia duri sunt ac frigidum, fortes et aentos dat Ecclesiae praedicatores. Sequitur:

« Et ponam visitationem tuam pacem, et praepositos tuos justitiam. »

Antea per flagella correptionis Dominus visitabat Ecclesiam, sicut scriptum est: « Visitabo in virga iniquitates eorum, et in verberibus peccatorum (Psal. lxxxiii, 33). Sed nunc per *pacem* se pollicetur eam *visitare*, ut perseverantem pacem ei tribuat, et ad amorem suum per beneficia tranquillitatis vehementius eam accendat. Sed quia tempore pacis « omnes, qui pie volunt vivere in Christo, persecutionem patiuntur (II Tim. iii, 12), » in novissimo die magis ponet Dominus *visitationem* Ecclesiae suae *pacem*, quando ipsa per adventum et visitationem ejus pacem sempiternam percipiet. *Praepositos* Ecclesiae futuros promittit adeo justos, ut sit ipsa justitia, sicut cernimus, quia ferrum in igne sit ignis, quando vehementer inflammatur. Sed tunc verius erunt justitia praepositi ejus, quando ipsum justitiae fontem cerventes sicut ei similes, qui jam nullas in se reliquias iniquitatis vel minimas habebunt. Unde et subditur:

VERB. 18. — « Non audietur ultra iniquitas in terra tua, vastitas et contritio in terminis tuis. »

In illa enim terra viventium, ubi tunc habitabit Ecclesia, nunquam audietur *iniquitas*, quia nullus jam et filius ejus peccabit. Nec audietur *vastitas et contritio in terminis* ejus, quia incurtus hostium nullus aderit, qui felicem illam regionem ab illa parte vastet et conterat. Sequitur:

« Et occupabit salus muros tuos, et portas tuas laudatio. » *Muri* Ecclesiae, qui nunc frequenter ab hostibus pulsantur, munimenta sunt virtutum. *Et portae* ejus, in quibus nunc saepe planctus auditur, sancti praedicatores sunt, qui in illam eos, qui ad fidem veniunt, introducunt, et eos lugent, qui perirent. Sed tunc *muros ejus salus occupabit, et portas laudatio*, cum jam nullus impugnator erit, nullusque de numero justorum perire poterit, sed de sua salute gratias et laudes Conditori sine fine captabit. Sequitur.

VERB. 19. — « Non erit tibi sol amplius ad lucendum per diem, nec splendor lunae illuminabit te, sed erit tibi Dominus in lucem sempiternam, et Deus tuus in gloriam tuam. »

VERB. 20. — « Non occidet ultra sol tuus, et luna tua non minuetur, quia Dominus erit in lucem sempiternam, et complebuntur dies luctus tui. »

Sol et luna non illuminabunt amplius Ecclesiam, sed splendor vultus Creatoris, qui tunc, sicuti est, videbitur. « Civitas enim illa non eget sole neque luna, ut luceant in ea. Nam claritas Dei illuminabit eam, et lucerna ejus est agnus (*Apoc. xxi, 23*). » *Gai civitati Deus erit gloria, quia « cum apparuerit similes ei erimus, quoniam videbimus eum, sicuti est (I Joan. iii, 2).* » Nam quicumque gloriam ejus viderint, similitudinem gloriæ ejus accipient. Hinc Paulus ait : « Nos omnes revelata facie gloriam Domini speculantes in eandem gloriam transformamur (*II Cor. iii, 18*). » Dictum etiam ad nos est, quia nec sol nec luna deinceps occasum petent, sed in locis, quibus creati sunt, sine fine manebunt, ne si ad occasum venerint, aliquid fortasse claritatis his, qui apud inferos damnati fuerunt, præbeant. Cum enim nox ultra non sit futura, sed perpetua dies; constat quia *sol ultra non occidet, nec luna minuetur* quoniam tunc « erit lux lunæ sicut lux solis et lux solis septempliciter sicut lux septem dierum (*Supra. xxx, 26*). » Sed Ecclesiæ idcirco dicitur, quia *Sol ejus ultra non occidet, et luna ejus non minuetur*, quoniam ipsa jam sub sole non erit, nec lumine solis egebit, sed *Deus erit ei in lucem sempiternam*, ut splendore Creatoris in æternum perfruatur, et lumini creato non subiciatur. Et cum ad hanc felicitatem pervenerit, *completebuntur*, id est *fructibus dies luctus* ejus, quia juxta Joannem : « Neque luctus neque clamor, neque dolor erit ultra (*Apoc. xxi, 4*). » Sequitur :

VERS. 21. — « Populus autem tuus omnes justus in perpetuum hæreditabunt terram, germen plantationis meæ, opus manus meæ ad glorificandum. »

Populus Ecclesiæ erunt justus, et omnes qui in illo populo fuerint, justus erunt omnesque terram perpetuæ stabilitatis et quietis in perpetuum hæreditabunt. Hos enim *germinavit* in Ecclesia *plantatio cælestis dexteræ.* Quo contra de Pharisæis dictum est : « Omnis plantatio, quam non plantavit Pater meus cælestis, eradicabitur (*Matth. xv, 13*). » Hæc igitur plantatio justorum, quam Pater plantavit, nullatenus de terra viventium eradicari poterit, sed perpetuo eam possidebit. Qui et *opus manus ejus* sunt, quia « ipse fecit nos, et non ipsi nos (*Psal. ix, 3*). » « Ipsius enim sumus factura creati in Christo Jesu in operibus bonis (*Ephes. ii, 10*). » Et hoc opus factum est *ad glorificandum*, quia ipse vasa misericordiæ præparavit ad gloriam. Vel ad se ipsum glorificandum fecit ipse hoc opus, id est justos. Sequitur :

VERS. 22. — « Minimus erit in mille, et parvulus in gentem fortissimam. »

Minimus justorum erit in mille, quia unusquisque juxta modum suum consummatam perfectionem, id est perfectum numerum spiritalium virorum habebit. In millenario enim numero consummatio est. Et parvulus in gentem fortissimam, quia gentem vir-

tutum proferet prævalentem genti vitiorum. Vel tunc qui in modico fidelis exstitit, super multa constituetur.

« Ego Dominus in tempore ejus subito faciam istud. »

Omne quod nunc promissi, *subito faciam* absque difficultate, cum venerit tempus, quo fieri debet. Nam quidquid degentium vocatione pollicitus est et temporali Ecclesiæ glorificatione, velociter implevit, ubi tempus advenit. Unde non est dubium, quin et ea, quæ de futura sanctorum beatitudine subjunxit, fideliter adimpleat, mox ut tempus aduerit, quo se facturum ea promisit. Sequitur.

CAPUT LXI

VERS. 1. — « Spiritus Domini super me, eo quod unxerit Dominus me, ad annuntiandum mansuetis misit me, ut mederer contritis corde, et prædicarem captivis indulgentiam, et clausis apertionem. »

VERS. 2. — « Ut prædicarem annum placabilem Domino, et diem ultionis Deo nostro ut consolarer omnes lugentes. »

VERS. 3. — « Et ponerem fortitudinem (193*) lugentibus Sion, et darem eis coronam pro cinere, oleum gaudii pro luctu, pallium laudis pro spiritu mœroris.

Trium tentatione diaboli superata, sicut refert Lucas : « Egressus est Jesus in virtute Spiritus in Galilæam, et fama exiit per universam regionem de illo, et ipse docebat in synagogis eorum, et magnificabatur ab omnibus. Et venit Nazareth, ubi erat nutritus, et intravit secundum consuetudinem suam die Sabbati in Synagogam, et surrexit legere, et traditus est illi liber Isaïæ prophetæ. Et ut revolvit librum, invenit locum ubi scriptum erat : Spiritus Domini super me, propter quod unxit me, etc. Et cum plicuisset librum, reddidit ministro, et sedit, et omnium in Synagoga oculi erant intendentes in eum. Cœpit autem dicere ad illos : Quia hodie impleta est Scriptura hæc in auribus vestris. Et omnes testimonium illi dabant, et mirabantur in verbis gratiæ, quæ procedebant de ore ipsius (*Luc. iv, 4*). »

Patet ergo, qui est qui loquitur : *Spiritus Domini super me.* Ille nimirum, qui *egressus est in virtute Spiritus in Galilæam.* Nam et superius in Evangelio legitur : Quia « descendit spiritus corporali specie sicut columba in ipsum (*Luc. iii, 22*). » Quo scilicet Spiritu ipse est unctus, quia juxta Joannem *unxit eum Deus Spiritu suo* (*Luc. iv, 18*). » Quem « evangelizare pauperibus misit, vel annuntiare mansuetis (*ibid.*) » et humilibus : quoniam « ipse venit in Galilæam prædicans evangelium regni Dei et dicens : Quoniam impletum est tempus, et appropinquavit regnum Dei. Pœnitentini et credite Evangelio (*Marc. i, 14*). » Medetur enim contractis et *contritis corde*, dum desperatis spem tribuit, et pœnitentibus regna promittit, ut ad regnum Dei veniant. Contractos di-

193) Nostra editio : ut ponerem lugentibus Sion, et darem, etc.

mittit in remissionem dum afflictis peccata relaxat; A et qui *captivus* a diabolo tenebatur, et a paradiso exsulabat remissionem ei captivitatis suæ prædicat, cum penitentiam ei agere præcipit, ut ad regnum Dei, quod approinquavit, redeat. Cæcis visum annuntiat, cum eos, qui lumen cordis non habebant, luce suæ prædicationis illuminat. Vel *clausis* carcere cordis prædicat *apertionem*, quando præcipit illis peccatorum confessionem.

Annus Domini acceptus et *placabilis* est hoc tempus reconciliationis et gratiæ, in quo Deus omnes, qui ad penitentiam convertuntur, placatus recipit. Nemo igitur hunc *placabilem annum* transire sibi vacuum sinat, quia post venit dies retributionis, et ultionis iniquitatum, quo retribuetur unicuique secundum opus ejus. Post vero per annum intelligit B multitudo redemptorum: quia si ut ex dierum multitudine annus dicitur, ita ex collectione bonorum omnium illa electorum innumerabilis universitas impletur. Hunc igitur annum perfectæ multitudinis Salvator annuntians ait: « Ut prædicarem annum placabilem Domini. » Annus enim placationis Domini prædicatur, cum plebs fidei ium veritatis lumine illustranda denuntiatur.

Omnes quoque *lugentes consolari* missus est Dominus, quia lacrymas humilium promissione futuri gaudii benigne relevare dignatus est, dicens: « Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur (Matth. v, 3). — Ipsi enim sunt *lugentes Sion*, id est populum Dei, quia populum Dei a paradiso expulsam, et in captivitatem præsentis exsiliu miserabiliter a diabolo possessum desebant. Quibus *fortitudinem* Dominus *posuit*, ut diabolum potenter vincerent, et populum Dei liberarent, dicens: « Ecce dedi vobis potestatem calcandi super serpentes et scorpiones, et super omnem virtutem inimici (Luc. x, 19). »

« Et dedit eis coronam pro cinere. » Quia pro eo quod humiliati et mœrentes planxerant Sion, lætificavit eos de ejus ereptione. Solent enim cinere plangentes aspergi et gaudentes coronis ornari. Multitudo discipulorum vocatur gaudium et corona magistri, sicut ait Paulus his, quos Christo acquisiverat: « Gaudium meum et corona mea sic state in Domino charissimi (Philip. iv, 1). » *Coronam* ergo *dedit eis pro cinere*, quia gaudere feci eos de salute D conversorum, qui prius lugebant de perditione peccantium. Et *pro luctu dedit eis oleum gaudii*, id est gratiam Spiritus sancti, qui mentes, quas replet, ungit et lætificat. Sed et *pallium laudis*, id est hilaritatem mentis dedit illis *pro Spiritu mœroris*. Pallium enim laudis habitus est cordis laudes Deo gratulanter solventis. Sequitur:

« Et vocabuntur in ea fortes justitiæ, plantatio Domini ad glorificandum. » *In ea*, id est in Sion, *vocabuntur* non illi qui peccato fortes sunt, sed qui fortes sunt ut operentur *justitiam*. Hi sunt *plantatio Domini*, id est a Domino in charitate radicati et fundati. Et hæc plantatio facta est *ad glorificandum*. Sequitur:

VERS. 4. — « Et ædificabuntur deserta a sæculo, et ruinas antiquas erigent, et instaurabunt civitates desertas et dissipatas in generatione et generationem. »

Viri fortes justitiæ in Sion ædificabunt *deserta*, id est ponent in ædificio Ecclesiæ gentes, quas Deus deseruerat ab initio, et *ruinas antiquas erigent*, id est quod antiquitus per Adam cecidit, nunc per Christum resuscitabunt. *Et civitates*, quæ in aqua et nova generatione, id est ante adventum Salvatoris desertæ erant a Domino, et dissipatæ in pravis actionibus, nunc *instaurabunt* in melius, quam in principio fuerant, ut Creatorem suum recognoscant, et compositis moribus ei fideliter serviant et inhabitentur ab eo. Has enim *civitates* possumus figuratiter accipere vel gentium collectiones vel humanas mentes. Dominus vero conversa locutione ad prædictos fortes justitiæ, id est ad sanctos prædicatores ex circumcisione venientes subjungit:

VERS. 5. — « Et stabunt alieni, et pascent pecora vestra, et filii peregrinorum agricolæ et vinetores vestri erunt. »

VERS. 7. — « Vos autem sacerdotes Domini vocabimini: Ministri Dei nostri dicitur vobis: fortitudinem gentium comedetis, et in gloria earum superlectis. »

Alieni quippe et a Deo prius et a conversatione Israel erant gentiles. Qui postquam steterunt in fide, multi eorum prælati sunt Ecclesiis, et paraverunt *pecora* istorum fortium justitiæ, id est populos, quos ad fidem apostoli converterant. *Filii quoque peregrinorum* illi fuerunt, qui carnaliter ab infidelibus parentibus geniti deseruerunt errores eorum venientes ad Christum. Qui facti sunt *agricolæ et vinetores*, quoniam agrum Dei, qui est populus fidelium, et vineam, quæ est homo, I gonibus sanctæ pædicationis excoluerunt. Apostoli vero *sacerdotes Domini*, id est sacra ei dantes cum magno honoris privilegio sunt vocati, et *ministri* ejus dicti, qui a ipsi deferunt auctoritas, ipsisque dantibus et ministrantibus quidquid habet, suscipit Ecclesia. Unde et illud est, quod dicunt: « Sic nos existimet homo, ut ministros Christi, et dispensatores mysteriorum Dei (I Cor. iv, 1). »

Qui et *fortitudinem gentium* comederunt, quia universam gentilitatem sibi incorporaverunt trajicientes in viscera Ecclesiæ. Specialiter tamen fortitudo *gentium* triumphus est martyrum. *Et in gloria earum* superbierunt, id est auctoritatem exultationis et fiducia sumpserunt, dicentes: « Quæ est spes nostra, aut gaudium aut corona gloriæ nisi vos autem Dominum? » (I Thess. ii, 19.) Deinde nisi fallor ad perfidos sacerdotes Judæorum, qui persecuti sunt apostolos, id est veros sacerdotes venit sermo, cum subditur:

VERS. 7. — « Pro confusione vestra duplici et rubore laudabunt, partem eorum: propter hoc in terra sua duplicia possidebunt, lætitia sempiterna erit eis. »

VERS. 8. — « Quia ego Dominus diligens iudicium et odio habens rapinam in holocausto. » A risque virtutibus non intelligat populum Dei? Adhuc autem Salvator loquitur, dicens :

Cum enim justus Iudex apparuerit examinans cogitationes et opera singulorum, tunc principes sacerdotum, qui præcipiebant apostolis ne loquerentur in nomine Jesu, et Pharisei hypocritæ omnes simul reprobi *duplīciter confundentur*, et erubescunt, scilicet intus et foris, et in conspectu assistentium et in conscientiis suis. Et e contra *laudabunt omnes partem* apostolorum atque fidelium, ut ex confusione partis inimicæ major appareat gloria partis electæ.

Vel apostolis adhuc dicitur, quia pro eo, quod *duplīcem* habebatis *confusionem* tam super populo Iudæorum, qui a Deo recesserat, quam super nationibus, quæ idolis serviebant, videbitis [eos ad timorem Dei conversos laudare *partem* suam, id est Deum, quem soli elegerunt. Et sicut reprobi *duplīciter* confundentur, ita *justi in terra sua*, id est in regno cælorum *duplīcia possidebunt*, quia non solum animarum, sed et corporum beatitudine gaudebunt perpetua, et pro temporali tristitia *erit eis sempiterna lætitia*. In terra sua *duplīcia possidebunt*, ut in ipsa quoque carne gaudeant, in qua pro Domino dolores et cruciatus pertulerunt. Nec mirum, si ista commutatio ab utraque parte fiat, ut reprobi, qui exsultant atque gloriantur, *duplīci* tunc confusione teneantur, et electi, qui nunc tristes et abjecti sunt, *duplīcia bona possideant* : quia Dominus noster *diligit iudicium*, et quod *justum est utrisque reddet*. *Et rapinam detestatur in holocausto*, ut sacrificia Iudæorum respuat, quæ illi ex rapinis et per fraudem acquisita afferebant, et omnes eleemosynas et oblationes, quæ fiunt ex rapto, reprobet, quoniam « qui offert sacrificium ex substantia pauperis quasi qui victimat filium in conspectu patris sui (Eccli. xxxiv, 24). »

De prædictis autem Novi Testamenti idoneis ministris subjunxit :

« Et dabo opus eorum in veritate, et fœdus perpetuum feriam eis. »

Dedit enim opus eorum in veritate, ut nequaquam, sicut in lege, fieret umbra veritatis, sed esset ipsa veritas. *Et fœdus sive pactum sempiternum percussit eis*, non quale pactum Moysi dederat, quod præterit, sed pactum Evangelii, de quo loquitur : « Cælum et terra transibunt, verba autem mea non transibunt (Matth. xxiv, 35). » De quibus et subjicit :

VERS. 9. — « Et sciatur in gentibus semen eorum, et germen eorum in medio populorum. Omnes enim, qui viderint eos, cognoscent illos : quia isti sunt semen, cui benedixit Dominus. »

Hoc enim manifeste cernimus. Nam in omnibus populis et nationibus cognoscitur genus Christianorum, quod ab apostolis disseminatum est, et sciatur quia benedictio Dei est super eos omnes. Qui viderint eos, prima fronte cognoscent, quia semen sunt, cui benedixit Dominus. Quis enim ex ordine vite, mansuetudine, continentia, hospitalitate, cæte-

in Deo exsultaturam dicit, quia æternaliter in Patre gaudebit sedens ad dexteram majestatis in excelsis. Et quare gaudebit in eo? *Quia induit me vestimento salutis*, id est misit eum in similitudinem carnis peccati, ut contra omnes vitiorum languores *indumento salutis*, id est sacrosancta carne munitus esset, ne ad interiora ejus tentatio diabolica penetraret. *Vestimento salutis*, ac sanitatis est indutus, quia nihil contradictionis, nihil vitii tentantis in assumpta carne toleravit, et *indumento justitiæ* circumdatus est, quia omnem justitiam et sanctitatem habuit in carne, qua se induit. Et hoc indumento circumdatus est sicut Sponsus Ecclesiæ decoratus corona sempiterni regni. Quia vero una persona est ipse et Ecclesia, circumdatus est et quasi sponsa. Etenim caput et corpus, sicut hic liquido monstratur, unus est Christus. Nam unus idemque, sicut hic cernimus, loquitur ; « Indumento justitiæ circumdedit me, quasi sponsum decoratum corona, et quasi sponsam ornatam monilibus suis ; » non quia sine corpore non est integer, sed quia nobiscum integer esse dignatus est, qui et sine nobis semper integer est. Nam quomodo corpus ejus nos, si non et nobiscum unus Christus? Se itaque dicit *sponsum secundum caput, sponsam secundum corpus*. Duo videntur, et unus est. Unde et corpori debet convenire, quod dictum est : « Gaudens gaudebo in Domino, » etc. Gaudebit enim totus et anima et carne quisquis electus in Domino, qui gaudere noluit in sæculo, cum mortale hoc induerit immortalitatem. Nam dum hic viveret, indutus est *vestimento salutis* in mente, et *indumento justitiæ* circumdatus est in actione. Cum enim vestimento induimur, ex omni parte circumdamur.

Igitur *vestimento salutis* induitur, quisquis a languore peccati per Dei gratiam undique custoditur : et *indumento justitiæ circumdatur*, qui undique bono opere protegatur, ut nullam partem actionis suæ peccato nudam relinquat. Nam qui in aliis actionibus justus est, in aliis injustus, quasi unum latum operuit, aliud nudavit. Qui ergo undique in cunctis operibus suis justus est, hoc *indumento justitiæ* circumdatus est. Et tali veste induta est electorum Ecclesia, vel æterni Regis sponsa pretiosis virtutibus, quasi *monilibus* adornata, et in capite suo, quod est Christus, diademate regio decorata. Bene autem subnectitur :

VERS. 11. — « Sicut enim terra profert germen suum, et sicut hortus semen suum germinat : sic Dominus Deus germinabit justitiam, et laudem eorum universis gentibus. »

Nam sicut terra germen suum, ita fidelis anima *germen* bonæ cogitationis profert in opus. Et sicut hortus semen suum germinat, ita mens electorum susceptum semen divini verbi producit in fructum actionis, sed hoc facere *Deus* dicitur, quia ipse dat electis suis, ut hoc faciant. Atque ita justitiam recte vivendi et laudem prædicationis omnibus, quæ sub cælo sunt, gentibus electi pronuntiant. Post hæc Isaias personam omnium prophetarum gerens loquitur :

CAPUT LXII.

VERS. 1. — « Propter Sion non tacebo, et propter Jerusalem non quiescam, donec egrediatur ut splendor justus ejus, et Salvator ejus ut lampas accendatur. »

Sion namque et Jerusalem plebs fidelium dicta est. Propter quam instruendam Isaias non tacuit, neque quievit prophetare, donec egrederetur ut splendor justus ejus, id est Christus. Quia « omnes prophetæ et lex usque ad Joannem prophetaverunt, et ex eo regnum Dei evangelizatur (Luc. xvi, 16). » Prophetæ enim silere cœperunt tempore Joannis, ubi evangelica prædicatio sumpsit exordium. Quo tempore justus, quem Sion expectabat, ut splendor egressus est de utero Virginis, quia mox pastoribus nativitatem ejus cum magna claritate apparens angelus nuntiavit, et magi stellam in Oriente viderunt. Et ut lampas accensus est, quia lumine miraculorum et doctrinæ clarus mundo resplenduit, atque fugata obscuritate peccati humano generi gratiæ suæ lumen intulit. Non cessavit ergo propheta loqui propter Sion, donec egrederetur ut splendor justus ejus, quia necesse fuit, ut fideles illius temporis haberent propheticum sermonem, cui beneficientes intenderent quasi lucernæ lucentes in caliginoso loco, donec dies adventus Salvatoris illucesceret, et sol justitiæ mundum irradiaret. Post cujusmodi futurum splendorem apte subjecit propheta dicens ad Sion :

VERS. 2. — « Et videbunt gentes justum tuum, et cuncti reges inclytum tuum. »

Gentes enim et reges totius orbis videbunt eum, quia sicut lampas accendetur, ut omnibus resplendeat. Sequitur.

« Et vocabitur tibi nomen novum, quod os Domini nominabit. »

Nomen novum accipies, quia Christiana vocaberis. Sequitur.

VERS. 3. — « Et eris corona gloriæ in manu Domini, et diadema regni in manu Dei tui. »

Quia te Christus possidebit, ut ex te coronetur in gloria sua, videlicet diademate regio. Chorus namque sanctorum omnium corona Christi erit in illo beatitudinis regno. Sequitur :

VERS. 4. — « Non vocaberis ultra derelicta, et terra tua non vocabitur amplius desolata, sed vocaberis voluntas mea in ea, et terra tua inhabitabitur, quia complacuit Domino in te (194). »

(194) Ita uterque cod.

Olim vocabatur Sion *derelicta*, quia dicebatur quod propter Adæ peccatum Deus plebem suam dereliquerat, quam a paradiso depellens luce visionis suæ privaverat. Cujus terra mens ejus intelligi potest secundum illud : « Anima mea sicut terra sine aqua tibi (Psal. cxlii, 6). » Quæ scilicet terra vocabatur *desolata*, quia dicebat non habere consolationem, dum non inveniret Redemptionem. Sed ubi invenerit redemptorem, non vocabitur *derelicta*, quia nunquam Relinquetur ab eo, qui ait : « Ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi (Matth. xxviii, 20). » Sed extunc nomen ejus vocatum est : *Voluntas mea in ea*, quia Deus in plebe sua voluntatem suam fatetur esse, ex quo ipsa per Christi gratiam implere consuevit mandata ejus, quæ, dum auxilio gratiæ destituta esset, implere nequiverat. Et terra cordis ejus non vocabitur amplius *desolata*, sed vocabitur *habitata*, quia consolationem sancti Spiritus habebit, et inhabitabitur ab eo, qui ait : « Si quis diligit me, sermonem meum servabit, et Pater meus diliget eum, et ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus (Joan. xiv, 23). » Et hoc ita fiet ; quia complacuit in ea Domino. Secundum beneplacitum gratiæ suæ quasi terram animæ ejus inhabitabit. Sequitur :

VERS. 5. — « Habitabit enim juvenis cum virgine, et habitabunt in te filii tui, et gaudebit sponsus super sponsam, et gaudebit super te Deus tuus. »

Juvenis habitabit cum virgine, id est Joannes apostolus cum matre Domini. Ea filii Sion habitaverunt in ea, id est Ecclesia ; multitudo videlicet erat illa, quorum « credentium cor unum et anima una (Act. iv, 32). » Et gavisus est sponsus super sponsam, Christus super Ecclesiam, cum eam crescere ubique cerneret, et in religione proficere. Et gavisus est super Sion, id est super plebem fidelium Deus ejus. Quia vero post hoc in singulis locis per totum orbem constituti sunt rectores Ecclesiæ, convenienter subditur :

VERS. 6. — « Super muros tuos, Jerusalem, constitui custodes, tota die et tota nocte perpetuo non tacebunt. »

Muri quippe Jerusalem munitiones disciplinarum Ecclesiæ sunt. Super quos muros Dominus custodes tota die et tota nocte constituit, quia in congregationibus religiosorum præpositos ordinavit qui diu noctuque custodiant observantiam disciplinæ, ne sacræ institutionis muros subjecti transgrediantur. Qui perpetuo non tacent, quia continuis exhortationibus cives, qui intra muros civitatis hujus commorantur, ad suimet custodiam movent, et contra spiritualium inimicorum insidias sedulo cautos reddunt. Vel per diem prosperitatis et per noctem tempus adversitatis intelligi potest. Dominus igitur super muros Jerusalem die ac nocte custodes posuit, quoniam Ecclesiæ prælatos dedit, qui et in prosperis et in adversis religionis muros pervigiles observent, ne

civitatem sanctam ex parte qualibet hostis irrupat. Ubi apte subjungitur: « Qui reminiscimini Domini, ne taceatis. »

VERS. 7. — « Et ne detis silentium ei, donec stabiliat, et donec ponat Jerusalem laudem in terra. »

Illi enim reminiscuntur Domini, qui frequenter eum ante sui cordis oculos pia meditatione reducunt. Antequam vero sancta Ecclesia in tantam auctoritatem ubique veniret, multa patiebatur ab infidelibus. Unde nunc eos, qui reminiscebantur Domini, id est spiritales viros propheta commonuit, ne tacerent a clamore precum, quoniam oportet semper orare, et non deficere, neque darent ei silentium (*Luc. xviii, 1*), sed voces orationum suarum in aures ejus instanter ederent, donec stabiliret Jerusalem, id est statum firmitatis daret fluctuanti Ecclesiae, et poneret eam laudem in terra, id est in hoc mundo, ubi ipsa fuerat opprobrium et subsannatio. Sed et nobis adhuc præcipitur, si Domini pio desiderio reminiscimur, ne taceamus indefessis precibus ad eum clamare, donec Jerusalem nostram, quæ fluctuat in pelago sæculi hujus, ipse stabiliat in terra beatæ solitudinis, et ponat eam ibi laudem et gloriam. Quia vero his, qui novam vitam ducunt, loquitur Dominus, audiamus, quid et de illis, qui pertinaciter in vetustate consistent, promittat. Sequitur:

VERS. 8. — « Juravit Dominus in dextera sua, et in brachio fortitudinis suæ: Si dederò triticum tuum ultra cibum inimicis tuis, et si biberint alieni vinum tuum, in quo laborasti. »

VERS. 9. — « Quia qui congregabunt illud, comedent, et laudabunt Dominum: et qui comportabunt (195) illud, bibent in atriiis sanctis meis. »

Juratio namque Dei immobilis assertio ejus est. *Dextera* vero et *brachium fortitudinis* ejus Christus ejus est, *triticum Sion* pabulum sanctæ intelligentiæ, *inimici Sion* Judæi persequentes Ecclesiam, *vinum* ejus spiritualis scientia est, quæ fidelium mentes lætificat et inebriat. Judæi quoque sunt *alieni*, qui dereliquerunt Dominum, blasphemaverunt Sanctum Israel, alienati sunt retrorsum. *Juravit ergo Dominus in dextera sua, et in brachio fortitudinis suæ*, id est immutabiliter sanxit in Christo, qui est virtus ejus, dicens: *Si dederò triticum tuum ultra cibum inimicis tuis*, id est non dabo amplius sacram intelligentiam Judæis in *cibum* animæ, quia jam Scripturas ulterius non intelligent, ex quo Christum, qui solus intelligentiam earum aperit, reprobaverunt. *Et si biberint alieni vinum tuum*, id est non bibent ultra Judæi tuum spiritalem sensum, quo cœlitus inebriaris, ut mente excedas Deo, quia qui *triticum tuum*, id est ut sacri intellectus frugem ex latissimo divinarum eloquiorum campo congregabunt, comedent illud ore cordis, et laudabunt Dominum dicentes: « Benedicam Dominum, qui tribuit mihi intellectum (*Psal. xv, 7*). » Qui *vinum* spiritualis sensus ex vinea Scri-

pturæ sanctæ comportant, botros sententiarum coadunando, *bibent illud in atriiis sanctis meis*, id est in Ecclesiae conventiculis, et distributis fidelium ordinibus.

Vel dæmones sunt *inimici et alieni*, qui *triticum et vinum* Judæorum comederunt, et biberunt, id est omnes fructus laboris eorum devoraverunt, dum illi inter Deum et idola fluctuarent. Ecclesiae vero *triticum et vinum* hostes non rapiunt, quoniam ipsa soli Deo placere quærens ex operibus bonis labores manuum suarum comedet, ac Deum æterna laude sustollet, atque in atriiis æternalium mansionum apud Patrem *bibet*. Nam quia in agro et in vinea laboramus, ut *triticum et vinum* colligamus, recte per *vinum et triticum* fructus supernæ remunerationis exprimitur, quem assequimur pro labore, quem in corpore ducimus. Deinde fidelibus Hebræis præcipitur:

VERS. 10. — « Transite, transite per portas, præparate viam populo, planum facite iter, et eligite lapides, et elevate signum ad populos. »

Transite, inquit, *per portas*, id est per jussionem apostolorum, quæ portæ sunt, exite gentibus prædicare. Vel eis, qui foris sunt, dici potest, ut *per portas transeant*, id est per doctrinam apostolorum ingrediantur Ecclesiam. *Præparate viam populo venienti*, id est præmonstrate gentili populo viam fidei, qua venit in Ecclesiam. *Planum facite iter*, id est offendicula dissensionum, et scrupulos dubitationum tollite de via fidelium, et quidquid impedire potest gressum eorum, ut ad supernam habitationem properent. *Et eligite lapides* pretiosos ac vivos, ut quisquis sæculo renuntiaverit, inter sæculares non maneat, sed frequentias eorum declinet, et cohabitationes fugiat. Sive *eligite lapides*, id est omnem emollite duritiam de cordibus credentium, et *elevate signum crucis* ad omnes populos, ut universus exercitus militum Christi videat illud, et sequatur.

VERS. 11. — « Ecce Dominus auditum fecit de nomine suo etiam illis gentibus, quæ sunt in extremis terræ. » Sequitur:

« Dicite filiæ Sion: Ecce Salvator tuus venit: ecce merces ejus cum eo, et opus illius coram ipso: »

Vos, inquit, o prædicatores, *dicite filiæ Sion*, id est Ecclesiae de gentibus, quæ filia est primitivæ Ecclesiae: Noli timere, noli deficere, quia *ecce venit* ad judicium *Salvator tuus*, qui te a cunctis tribulationibus eripiens salute perpetua donabit. Et *ecce merces ejus*, quam tibi reddet, *cum eo* est, *opus illius coram ipso*, id est homo, quem creavit, ante tribunal ejus stabit judicandus. Sequitur:

VERS. 12. — « Et vocabunt eos: Populus sanctus, redempti a Domino. Tu autem vocaberis quæsitâ civitas, et non derelicta. »

Hebræos, qui crediderunt, vocamus ita, ut dicamus: Iste est *populus sanctus*, et in sanctitate nutritus, qui etiam *redempti* sunt a Domino. Ecclesia

(195) Alias, comportant et congregant.

vero de gentibus licet et ipsa populus sanctus vocari possit, tamen quia prius in squalore gentilitatis conversata est, non ita populus sanctus vocari consuevit, sed specialiter appellatur *civitas quæsitæ et non derelicta*, quoniam Salvator eam utpote perditam quæsit, et inventam non dereliquit. Sequitur :

CAPUT LXIII.

VERS. 1. — Quis est iste, qui venit de Edom, tinctis vestibus de Bosra? Iste formosus in stola sua gradiens in multitudine fortitudinis suæ. »

Hoc in persona primorum dicitur angelorum de Christi ascensione mirantium. Nam cernentes eum de hoc mundo remeantem ad superos, mirantur ad invicem vel intra se dicentes : *Quis est iste, qui venit de Edom?* id est qui de hoc terreno sæculo huc ad nos ascendit? Edom quippe *terrenus* interpretatur. *Tinctis vestibus*, id est cruenta carne sanguine passionis. Bosra namque *tribulatio* dicitur, et vestimentum Domini corpus ejus est, quod sumpsit ex Virgine, nec tamen aliud indumentum ejus est, atque aliud ipse. Nam nostrum quoque vestimentum caro dicitur, sed tamen ipsi nos sumus caro, qua vestimur. *Iste formosus in stola sua*, id est nullam prorsus in assumpta humanitate peccati deformitatem habens, mira sanctitatis pulchritudine fulget in ea. *Gradiens in multitudine fortitudinis suæ*, id est multiplici sua virtute gressum operationis suæ potenter agens.

Vel : *iste formosus in stola sua*, id est speciosus in carne glorificata per resurrectionem. *Gradiens in multitudine fortitudinis suæ*, id est cælum sua virtute petens. Sic apud se supernæ virtutes primo deliberant, ostendentes quia discunt, et divinam scientiam appetunt. Unde quia dixerant : *Quis est iste?* mox ipse Jesus appropinquans respondet eis, et docet eas dicens :

« Ego, qui loquor justitiam, et propugnator sum ad salvandum. »

Ego, qui loquor justitiam, id est qui hoc quod justum est in terris doceo, videlicet ut omnes persuasiones seductoris respuant, et voluntatem Creatoris faciant. *Et propugnator sum ad salvandum*, quia pro salute hominum pugno in passione contra hostem antiquum. Quo audito virtutes angelicæ quasi accepta loquendi cum eo licentia interrogant :

VERS. 2. — « Quare ergo rubrum est indumentum tuum, et vestimenta tua sicut calcantium in torculari? »

Cum tantæ sis, inquit, potestatis et justitiæ, quare ergo rubrum est indumentum tuum, id est, cur tua caro cruentata est? *Et vestimenta tua sicut calcantium in torculari*, id est corpus tuum cur simile est cæteris morientium corporibus? Quibus ipse respondet ?

VERS. 3. — « Torcular calcavi solus, et de gentibus non est vir mecum; calcavi eos in furore meo, et conculcavi eos in ira mea, et aspersus est sanguis eorum super vestimenta mea, et omnia indumenta mea inquinavi. »

A *Torcular calcavi solus*, id est mortem, quæ cæteros deprimit, ego solus resurgendo calcavi. Solus enim *torcular*, in quo calcatus est, calcavit, quia sua potentia eam, quam pertulit passionem, vicit. Nam qui usque ad mortem crucis passus est, de morte cum gloria surrexit. Bene autem subdit : *Et de gentibus non est vir mecum*. Quia hi, pro quibus pati venerat, passionis ejus participes esse debebant. Qui pro eo quod illo tempore necdum crederant, de ipsis in passione queritur, quorum vita illa passione quærebatur. Quia vero gentes universas, quæ ante salutarem hanc ejus passionem de hoc sæculo migraverunt, sine misericordia damnavit apud inferos, paucissimis ut Melchisedech et Job evadentibus, calcavi, inquit, eos in furore meo, et conculcavi eos

B *in ira mea*. Eos namque calcavit in furore suo, quos in infernum iratus demersit. Et de gentibus nunc est sermo ejus. Quoniam autem peccata nostra ipse portavit in corpore suo super lignum, ut peccato mortui justitiæ vivamus, adjecit : *Et aspersus est sanguis eorum super vestimenta mea*, id est maculæ peccatorum eorum super carnem meam : *omnia indumenta mea*, id est totum corpus meum alienorum sordibus peccatorum inquinavi. Non quia ipse contaminatus sit nostris iniquitatibus, sed quia omnium nostrorum delicta solus, ut deleteret, accepit, et passiones atque contumelias et abjectiones, quæ eis debebantur, pertulit.

Possunt tamen per gentes designari adversariæ fortitudines, quas ipse conculcavit atque contrivit. Et dicitur *aspersus sanguis eorum super vestimenta* ejus, non quia dæmones sanguinem habeant, sed talibus verbis ostenditur pugnasse contra illos, atque vicisse illos et occidisse. Qui adhuc subjungit :

VERS. 4. « Dies enim ultionis in corde meo, annus retributionis meæ venit. »

C Quando patiebatur Salvator, prævidebat in corde suo diem ultionis, quo se per Titum et Vespasianum de suis persecutoribus Judæis vindicaret, et annum, quo eis retribuere, venientem cernebat. Unde et eadem passione sua imminente prædixit discipulis : « Cum videritis circumdari ab exercitu Jerusalem, tunc scitote quia appropinquavit desolatio ejus. Tunc qui in Judæa sunt, fugiant in montes, et qui in medio ejus, discedant, et qui in regionibus non intrent in eam, quia dies ultionis hi sunt, ut impleantur omnia quæ scripta sunt (Luc. xxi, 20). »

Potest et dies judicii *dies ultionis* intelligi, annusque retributionis spatium illud perpetuitatis, quod erit post finem sæculi, in quo justam meritorum suorum retributionem quisque sentiet. *Dies ergo ultionis est in corde ejus*, quia ipse novit, quando dies judicii veniet. Sed huic sententiæ potest obijci, quod alias scriptum est : « De die autem illa et hora nemo scit neque angeli in cælo neque Filius nisi Pater (Marc. xiii, 32). » Cui scilicet objectioni respondendum est, quod usitata Scripturarum locutione dicitur Filius diem illam ignorare, quia facit

ut omnibus ignota sit. Neque enim Pater aliquid novit, quod Filius ignoret, quia Filius est sapientia Patris. Sequitur :

VERS. 5. — « Circumspexi, et non erat auxiliator, quæsi, et non fuit qui adjuvaret. »

Dominus in medio persecutorum positus circumspexit, et adjectorem non vidit, quia « discipuli omnes relicto eo fugerunt (Matth. xxvi, 56), » licet auxiliium ei afferre non possent, etiam si starent. Vel circumspexit in tota mundi latitudine, et non erat auxiliator, quia nullus erat qui eum ad quærendam salutem humani patiendo adjuvaret. Sequitur :

« Et salvavit mihi brachium meum, et indignatio mea ipsa auxiliata est mihi. »

Ego quidem, inquit, auxiliatorem non inveni, sed brachium meum, id est virtus mea non solum me liberavit, sed et omnes, quos volebam, salvavit. Et salvavit eos non sibi ipsi sed mihi, ut jam non sibi vivant, sed ipsi, qui pro ipsis mortuus est et resurrexit. Qui enim peccatorum suorum remissionem percepit, vel aliquod periculum evasit, sed tamen adhuc sibi vivit, nondum Christo salvatus est, sed sibi. Qui peccatorum suorum veniam adeptus jam reliquum vitæ suæ spatium Deo dedicat, iste non sibi sed Deo salvatus est. Et qui de aliquibus adversis, quæ propter peccata sua patiebatur, ereptus jam deinceps religiose vivit, hunc sibi Christus salvavit.

Sed quid est quod addit : *Et indignatio mea ipsa auxiliata est mihi*, nisi quod de Judæis Apostolus dicit, quia « delictum eorum divitiæ sunt mundi, et diminutio eorum divitiæ gentium? » (Rom. xi, 12.) Si enim amissio eorum reconciliatio est mundi, profecto ira Dei, quæ super eos est, adjuvit nostræ salutis effectum. *Auxiliata est igitur ei indignatio ejus*, quia per hoc magis salutem mundi operatus est, quod Judæis fuerat iratus. De quibus et subicit :

VERS. 6. — « Et conculcavi populos in furore meo, et inebriavi eos in indignatione mea, et detraxi in terram virtutem eorum. »

Conculcavit per Vespasianum et Titum in furore suo populos Judæorum, et inebriavit eos amaritudine tribulationum, atque in terram dejecit, omnem virtutem eorum confringens sub Romanis, ne jam ab hac humiliatione sua usque ad adventum Eliæ resurgere valeant. Vel indignatio ejus, quæ contra dæmones erat, adjuvit salutem nostram. Quos ipse conculcavit in furore suo, et detraxit in terram virtutem eorum, ut nos liberaret.

Post hæc vates ex sua et populi persona loquitur errans in se beneficia Dei, et duritiam cordis populi, ob quam et Jerusalem incendio et Israël captivitati traditus sit. Nam sequitur :

VERS. 7. — « Miserationum Domini recordabor, et laudem Domini super omnibus quæ reddidit nobis Dominus, et super multitudine bonorum do-

mus (196) Israel, quæ largitus est eis secundum indulgentiam suam, et secundum multitudinem misericordiarum suarum. »

Pressus, inquit, pondere malorum, in nullo alio nisi in Dei misericordia spem habeo, qui facit misericordiam in millibus diligentibus se, et extendit clementiam his qui noverunt eum. Hoc autem non potest dicere nisi qui intelligit se juste sustinere quod patitur. Sequitur :

VERS. 8. — « Et dixit : Verumtamen populus meus filii non negantes, et factus est eis Salvator. »

Deus, qui justo judicio captivitati tradidit populum istum, austeritatem justitiæ clementia mitigans dixit : « Genui quidem filios, et exaltavi; ipsi autem spreverunt me (supra, i, 12). » Verumtamen quia populus meus sunt, et semel filii nominati, non peribunt in perpetuum, si me spernere et negare desierint, sed sentient Salvatorem Christum meum, qui factus est ex semine David secundum carnem, si in eum crediderint. Sequitur de Domino :

VERS. 9. — « In omni tribulatione eorum non est tribulatus, et angelus faciei ejus salvavit eos. »

Quod apte potest intelligi secundum illud, quod Job ait : « Si flagellat, occidat semel, et non de pœnis innocentium rideat (Job. ix, 23). » Flagellabat enim Deus, quia humanum genus pro peccatis eorum affligebat. Sed tandem occidit semel, quia ut geminam mortem nostram animæ scilicet et carnis destrueret, Christum sola carne mori fecit. « Quod enim mortuus est peccato, mortuus est semel (Rom. vi, 10). » Neque de pœnis innocentium jam risit, quia dilectum Filium suum exhibuit participem tribulationum eorum. Nam quasi ridebat de pœnis eorum, dum eis affectum compassionis suæ non ostenderet in afflictione redemptionis ipsorum. Similiter et hic dicitur, quia in omni tribulatione eorum non est tribulatus, dum afflictionem eorum cerneret, et Redemptorem necdum mitteret. Nam quod de pœnis innocentium risisse dictus est, ait nunc propheta, quoniam in omni tribulatione eorum non est tribulatus. Sed tandem Angelus faciei ejus, id est Filius ab eo veniens salvavit eos, quia qui flagellabat, occidit semel. Sequitur :

« In dilectione sua et indulgentia sua redemit eos, et portavit eos, et levavit eos cunctis diebus sæculi. » In dilectione et in indulgentia redemit eos sanguine Filii sui. « Commendat enim charitatem suam Deus in nobis, quoniam cum adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est (Rom. v, 8), » — « in quo habemus redemptionem per sanguinem ejus, remissionem peccatorum secundum divitiis gratiæ suæ (Ephes. i, 7). »

Et portavit atque levavit cunctis diebus sæculi, id est præsentis vitæ, « quoniam in sæculum misericordia ejus (Psal. cv, 1). » Vel de Ægypto redemit, id est liberavit eos, et patienter portavit mores-

eorum, atque sustentans levavit eos cunctis diebus ab initio sæculi. Sequitur :

VERS. 10. — « Ipsi autem ad iracundiam provocaverunt, et affixerunt spiritum Sancti ejus : et conversus est eis in inimicum, et ipse debellavit eos. »

Affixerunt spiritum Sancti, id est animam Christi ejus, et ipse debellavit eos per Titum et Vespasianum. Sed quia temporibus Eliæ pristinam reddet ei gratiam, aperte subditur :

VERS. 11. — « Et recordatus est dierum sæculi Moysi et populi sui. »

Id est fœderis sui *recordatus est*, quod per Moysen pepigit cum eis, quando eduxit eos de terra Ægypti, ut esset Deus eorum. Quia vero interim non respicit eos, sed diutissimis calamitatibus per totum orbem dispersos affligi permittit, congrue propheta subjungit :

« Ubi est, qui eduxit eos de mari cum pastoribus gregis sui? » id est cum Moysen et Aaron. Qui enim Pharaonem eum exercitu suo projecit in mare, nunc vindictam in oppressores eorum non facit. Sequitur :

« Ubi est, qui posuit in medio ejus spiritum Sancti ejus? » *Qui Spiritum Sancti*, id est Christi sui, quondam *posuit* in isto populo, nunc ei nullam ejusdem Spiritus gratiam dat. Sequitur :

VERS. 12. — « Qui eduxit ad dexteram Moysen brachio majestatis suæ, qui scidit aquas ante eos, ut faceret sibi nomen sempiternum. »

Subaudi, ubi est? Nihil enim simile nunc eis operatur, sed recessit ab eis, et abscondit faciem suam. *Qui eduxit ad dexteram Moysen*. Quia dexteram ejus spiritalem tenuit, cum educeret eum in virtutis suæ ductu de Ægypto. Et *aquas maris scidit ante eos*, ut mirabilium operum ejus memoria perenniter celebraretur. Sequitur :

VERS. 13. — « Qui eduxit per abyssos quasi equum in deserto non impingentem. »

VERS. 14. — « Quasi animal in campo descendens. »

Sicut equus absque obstaculo incedit libere per plana deserti, et quodlibet animal per amplitudinem campi, sic iste populus ducente Domino per profunda maris transivit. Sequitur :

« Spiritus Domini ductor ejus fuit. » Per mare et per desertum fuit *ductor ejus Spiritus Domini*, sed modo nullum ei ducatum præstat. Ut autem ad eos spiritus iste redeat, subjungunt pœnitentes, et Christi dicunt :

« Sic adduxisti populum tuum, ut faceres tibi nomen gloriæ. » Adduxit enim eos tot miraculis de Ægypto in terram promissionis, ut nomen ejus longe innotesceret, et glorificaretur. Qui et precando subjiciunt :

VERS. 15. — « Attende de cœlo, et vide de habitaculo sancto tuo, et gloriæ tuæ. »

Jam enim in cœlo Filium hominis esse confitentur suppliciter et in *habitaculo gloriæ suæ*. Sequitur :

« Ubi est zelus tuus et fortitudo tua, multitudo viscerum tuorum et miserationum tuarum? Super me continuerunt se. » *Ubi est zelus tuus*, quo me sicut sponsam diligebas, et *fortitudo* qua de manu adversariorum me liberabas? Diutissime enim jam *continuisti super me multitudinem viscerum* dilectionis et misericordiarum tuarum, quia nullo affectu pietatis et compassionis erga me motus es, ut de tam longa captivitate me eriperes. Sequitur :

VERS. 16. — « Tu enim, Domine, Pater noster, et Abraham nescivit nos, et Israel ignoravit nos; tu, Domine, Pater noster, Redemptor noster, a sæculo nomen tuum. »

Tu es *Pater noster*, quia Abraham vel Jacob, cujus nos esse filios jactabamus, *nescivit nos*, nec dignatus est filios agnoscere, quia te offendimus. Tu es *Pater noster*, quia creasti nos et dignatus es dicere: « Filius meus primogenitus Israel (Jer. xxxi, 9). » Tu *Redemptor noster*, quia sanguinem pro nobis fudisti. *A sæculo nomen tuum*. Quia in principio refert Moyses Deum singula quæque per Verbum suum, quod es tu, fecisse, quando dixit: « Fiat lux, et facta est lux (Gen. 1, 5), » cæteraque similiter verbo creavit. Sequitur :

VERS. 17. — « Quare errare nos fecisti, Domine, de viis tuis: indurasti cor nostrum, ne timeremus te? »

Errare fecit eos Dominus, quia justo judicio deseruit eos in superbia sua, et lumen intelligentiæ abstulit eis. *Et induravit cor eorum*, quia gratiam suam, qua molliri possent, juste subtraxit. Dominus enim cor eorum indurasse est a duritia liberare noluisse, sed eandem duritiam crescere permisisset. Non igitur ad Deum, sed ad eos culpa refertur erroris et indurationis eorum, quia sic excæcari et indurari meruerunt. Quia enim non ex fide, sed tanquam ex operibus tumuerunt, ipso suo timore erraverunt, et indurati sunt, ut « ignorantés justitiam Dei, et suam volentes statuere justitiæ Dei non essent subjecti (Rom. x, 3). » Hoc quippe est *errare* et non timere eum. Quicumque enim tam superbe sapiunt, ut suæ voluntatis viribus tantum existiment tribuendum, ut negent sibi necessarium divinum adjutorium ad bene vivendum, errant profecto a viis mandatorum Domini, et indurato corde non timent eum. Sequitur :

« Convertere propter servos tuos, tribus hæreditatis tuæ. »

Convertetur Dominus propter eos, quando gratiam suam rursus eis dare cœperit. Sequitur :

VERS. 18. — « Quasi nihilum possederunt populum sanctum tuum: hostes nostri conculcaverunt sanctificationem tuam. »

Capta Jerusalem *conculcaverunt Romani sanctificationem templi*, et *quasi nihilum possederunt* vilem populum istum dispergendo per omnia regna, captivum perimendo atque dehonestando. Sequitur :

VERS. 19. — « Facti sumus quasi in principio,

cum non dominaberis nostri, neque invocaretur A nomen tuum super nos. »

Ex quo Christum regem populus iste negavit, et dominium terreni atque alienigenæ imperatoris elegit, dicens : « Non habemus regem nisi Cæsarem. (Joan. xix, 15), » factus est quasi in principio, cum serviret Pharaoni et Ægyptiis, quia extunc habere Deum regem desijt, neque Deo jam sed hominibus servivit. Sed tandem per hanc piæ confessionis humilitatem ac lamentationem revertitur ad gratiam sui regis. Unde jam confidenter novissimum ejus adventum exoptat, dicens :

CAPUT LXIV.

VERS. 1. — « Utinam dirumperes cœlos, et descenderes : a facie tua montes defluerent. »

VERS. 2. — « Sicut exustio ignis tabescerent, atque arderent igni, ut notum fieret nomen tuum inimicis tuis : a facie tua gentes turbarentur. »

Nam quasi quædam cœlorum disruptio fiet eo descendente, quia patentibus cœlis, ministrantibus angelis, consedentibus apostolis ipse Rex regum in sede majestatis suæ veniet, ut ab omnibus tunc electis et reprobis videatur. Et quoniam ignis ante ipsum ardebit. « Utinam, inquit, a facie tua montes defluerent, et sicut exustio ignis tabescerent atque arderent igni. » Nam ignis ille universos montes comburens æquabit vallibus, et omnem terram complanabit. Antequam vero Dominus veniat, Antichristus est regnurus, qui ita humano generi tenebras suæ pravitatis infundet, ut pene nemo lucem veritatis inspiciat, sed eis etiam nomen Christi vertatur in ignorantiam, nec recordentur ejus nisi ad blasphemiam Domini. Sed ad hujus tetram caliginem depellendam velut fulgur quoddam ipse Christus veniet. Unde isti convenienter adjungunt : « Ut notum fieret nomen tuum inimicis tuis, et a facie tua gentes turbarentur. » Tunc quippe et inimicis notum fiet nomen ejus, atque subito turbabuntur a facie ejus, quia tunc, sicut scriptum est : « Planget se omnes tribus terræ, et videbunt Filium hominis venientem in nubibus cœli (Matth. xxiv, 30). » In tanti autem pavoris magnitudine et omnes electi, qui adhuc in carne viventes inventi fuerint, valde formidabunt. Unde et subdunt :

VERS. 3. — « Cum feceris mirabilia non sustinebimus. »

Tunc enim mirabilia faciet, quæ vix ullus hominum sustinere possit. Quia « sol obscurabitur, et luna non dabit lumen suum, et stellæ cadent de cœlo, et virtutes cœlorum commovebuntur (ibid. 29). » Quæ ergo mens, cum hæc fieri cœperint, non expavescet? Sed quia metus electorum in securitatem vertetur, jam de præsentia Judicis gaudentes adjungunt :

« Descendisti, et a facie tua montes defluerunt. »

VERS. 4. — « A sæculo non audierunt, neque auribus perceperunt : oculus non vidit, Deus, absque te, quæ præparasti expectantibus te. »

VERS. 5. — « Occurristi lætanti et facienti justitiam. »

Descendisti ad judicium, et ignis ante faciem tuam discurrens montes consumpsit, ut terram coæquans renovaret. Per montes intelligamus superbos, qui tunc defluent, quando superbia eorum tabescet, ut « sicut fluit cera a facie ignis, sic pereant peccatores a facie Dei (Psal. lxxvii, 3). » Homines autem in carne viventes non audierunt, id est non intellexerunt a sæculo, id est ab origine mundi usque nunc, neque auribus corporis audierunt, nec cujuslibet oculus vidit absque te, id est nisi tu solus, quæ sint præmia quæ præparasti his qui te expectant, qui promissiones tuas longanimitè sustinent. Vel absque te, quia si quis illa videre potuit, te quoque pariter vidit. Nemo quippe nunc videre vel audire vel cogitare valet, quanta sit illa merces justorum, quam illi soli cognoscere potuerunt, qui possederunt; omnem enim visum et auditum et cogitatum superat. Sed in die illa dignis se manifestabit, et tunc Deus omni, qui nunc lætus operatur justitiam, occurret gaudens, ut illum excipiat. Rursum de Judæis subditur :

« In viis tuis recordabuntur tui. » Et ipsi mox adjungunt : « Ecce tu iratus es, et peccavimus, et in ipsis fuimus semper, et salvabimur. »

In viis namque Domini recordabuntur illius, quando recognoscent, quod « non justificabitur homo ex operibus legis nisi per fidem Jesu Christi (Gal. ii, 16). » Nunc enim oblii sunt eum in viis ejus, quoniam non ex fide, sed ex operibus quærunt justificari. Sed cum cognoverint quod viribus suis implere mandata legis nequeunt, et auxilium gratiæ implorare cœperint, tunc in viis ejus recordabuntur illius. Sed quia oblivioni tradiderunt eum, iratus est eis, et deseruit eos, qui postquam oblii sunt, peccare non desierunt. Et hoc est quod deplorant dicentes : « Ecce tu iratus es, et peccavimus. » Sed rursum de observatione viarum Dei gloriantes dicunt : « In ipsis fuimus semper. » Hoc est enim quod idem populus alibi se jactat, dicens : « Ecce tot annis servio tibi, et nunquam mandatum tuum præterivi (Luc. xv, 29). » In ipsis, inquit, fuimus semper, et in ipsis salvabimur. Quia « qui fecerit ea, vivet in illis (Rom. x, 5). » Mox autem resipiscentes subdunt lamentando :

VERS. 6. — « Et facti sumus sicut immundus omnes nos, et quasi pannus menstrualis universæ justitiæ nostræ. »

Facti sumus ut immundus, quia ejecti sunt de Ecclesia fidelium sicut immundus de castris, nolentes facere quod eos de Christo monuit Apostolus : « Accedamus, inquit, ad eum vero corde, in plenitudine fidei, aspersi corde ab conscientia mala, et abluti corpus aqua munda (Hebr. x, 22). » Propter quod et universæ justitiæ illorum factæ sunt quasi pannus mulieris menstrualis, quia ex immunditia carnalitate ipsorum inquinatæ sunt, ita ut omnis, qui tetigerit eas, inquinetur. Unde et Apostolus illas carnales

cæremonias arbitratus est « velut stercora, ut Christum lucrifaceret, et inveniretur in illo non habens suam justitiam, quæ ex lege est, sed illam quæ ex fide est Jesu Christi (*Philip. iii, 8*). » Ad quam et isti nunc accedentes panno *menstruatæ* comparant *justitias* suas, in quibus antea gloriabantur. In quo considerandum, quia *justitia*, quæ in lege est, ad comparationem evangelicæ puritatis immunditia nominetur. Sequitur :

« Et cecidimus quasi folium universi, et iniquitates nostræ quasi ventus abstulerunt nos. »

Universi ceciderunt sicut folium ab arbore patriarchici generis, quia secundum Apostolum « rami olivæ fracti sunt, et ceciderunt (*Rom. xi, 17*), » atque pro eis insertus est oleaster. Et *iniquitates* suæ quasi *ventus abstulerunt* eos velut ab arbore *folium*, quia dum de *justitia* falso gloriarentur, et iniquitatibus vere replerentur, separati sunt a fide patrum suorum, ut Salvatorem venientem non susciperent, quem illi venturum expectaverant.

Hæc autem sententia non solum de Judæis, sed etiam de universo humano genere potest intelligi. Quid est enim homo nisi *folium*, quod in paradiso ab arbore cecidit? Quid est nisi folium, qui tentationis vento rapitur et desideriorum flatibus elevatur? Mens quippe humana quot tentationes patitur, quasi tot flatibus movetur. Hanc enim plerumque ira perturbat. Cum recedit ira, succedit inepta lætitia, luxuriæ stimulis urgetur, æstu avaritiæ longe lateque ambiendi quæ terrona sunt, teuditur. Aliquando hanc superbia levat, aliquando vero inordinatus timor in infimis ponit. Quia ergo tot tentationis flatibus humana corda elevantur et dejiciuntur, apte dicitur : « Cecidimus quasi folium universi, et iniquitates nostræ quasi ventus abstulerunt nos. » Quasi *ventus* quippe nos *iniquitas abstulit*, quia nullo fixos virtutis pondere in vanam elationem levavit. Bene autem homo *folium* appellatur, quia qui arbor fuit in conditione, folium a se ipso factus est in tentatione. Qui enim de alto cecidit, folium est. Sed ad Judæos redeamus; subjungunt enim plangentes :

VERS. 7. — « Non est qui invocet nomen tuum, qui consurgat et teneat te. »

Non enim est quisquam in eis, qui precibus nomen Domini invocans *consurgat* adversus motum indignationis ejus, et eum *teneat*, ne feriat, quia omnes iniusti sunt, nullusque in eis invenitur, qui divinæ iræ possit obviare deprecando, sumens auctoritatem resistendi ex conscientia bene meriti, et eam, quæ in hunc populum sævit, cœlestem animadversionem retinere. Sequitur :

« Abscondisti faciem tuam a nobis, et allisisti nos in manu iniquitatis nostræ. » Abscondit ab eis *faciem* suæ divinitatis vel cognitionis, dicens : « Non me videbitis amodo, donec dicatis : Benedictus qui venit in nomine Domini (*Matth. xxiii, 39*). » Et *allisit* eos in manu, id est in actione *iniquitatis* eorum,

(197) Alias, *civitas Sancti tui*, etc.

A qui propter malitiam suam passi sunt tam gravia. Sed jam ex toto pœnitentes omni humilitate procedunt, et cum obsecratione dicunt :

VERS. 8. — « Et nunc, Domine, pater noster es tu, nos vero lutum; et fictor noster, et opera manuum tuarum omnes nos. »

Ipsè enim Christus *pater* eorum est, id est creator, illi *vero* sunt *lutum*; et ipse *fictor* ac *plasticus* eorum, qui de limo terræ plasmavit eos, et ait : « Sicut lutum in manu figuli, et sic vos in manu mea, domus Israel (*Jer. xviii, 6*); » qui in oratione subjungunt, dicentes :

VERS. 9. — « Ne irascaris, Domine, satis, et ne ultra memineris iniquitatis nostræ, ecce respice, populus tuus omnes nos. »

B Et de destructione Jerusalem, quæ per Titum facta est, addunt :

VERS. 10. — « Civitas sancta tua (197) facta est deserta, Sion deserta facta est, Jerusalem desolata est. »

VERS. 11. — « Domus sanctificationis nostræ, et gloriæ nostræ, ubi laudaverunt te patres nostri, facta est in exustione ignis, et omnia desiderabilia versa sunt in ruinas. »

Ac deinde subjungunt :

VERS. 12. — « Nunquid super his continebis te, Domine, tacebis, et affliges nos vehementer? »

Quibus mox a Domino Jesu respondetur.

CAPUT LXV.

C VERS. 1. — « Quæsierunt me, qui ante non interrogabant: invenerunt me, qui non quæsierunt me, id est gentiles. « Dixi : Ecce ego, ecce ego, ad gentem quæ non invocabat nomen meum. »

Cœperunt enim gentiles post resurrectionem ejus quærere, et ipse sua sponte etiam non quærentibus se ipse offerre, ex quo a Judæis est reprobatus. De quibus subdit :

VERS. 2. — « Expandi manus meas tota die ad populum incredulum, qui graditur in via non bona post cogitationes suas. »

VERS. 3. — « Populum (198) qui ad iracundiam provocat me ante faciem meam semper. »

Si in eo quod ait : *Expandi manus meas*, crucis patibulum intellexerimus, quomodo intellecturi sumus : *Tota die*? Nunquid tota die pependit in ligno? Si vero diem pro tempore velimus accipere, maxime quod hoc nomen genere feminino posuit quod in Latino eloquio non nisi tempus significare solet, convenienter per extensas manus *tota die* continuationem bonorum operum intelligere possumus, a quorum nunquam intentione cessavit. Quæ scilicet opera, quia perfidus ille populus vidit, imo sensit, ad *populum incredulum* Dominus *manus suas* expandit. Possumus enim expansas manus et largitatem donantis accipere, quod nihil eis petentibus denegaret, sed statim roganti leproso sanitatem reddiderit (*Marc. i, 40*), et cæci a nativitate oculos ap-

(198) Alias, *populus*.

ruit (*Joan. ix, 4*). Significant expansæ manus et parentis clementiam suos filios in sinu recipere gestientis. Hæc ipse populo Judæorum exhibuit. *Qui graditur per viam malæ actionis sequendo pravæ cogitationes suas, ac semper Deum ad iracundiam provocat, dum superba mente voluntatem ejus facere contemnit. Et provocat eum ante faciem ejus semper, quia Dominus eum velut ante faciem suam posuit, eum ex omnibus populis hunc elegit. Sed ipse ab initio non cessat perverse agere peccans in conspectu Domini, cujus oculis patent omnia, vel in templo idolis sacrificans. Nam et de illis, qui quondam in eodem populo conversi sunt ad idola, subjungitur:*

« Qui immolant in hortis, et sacrificant super lateres. »

VERS. 4. — « Qui habitant in sepulcris, et in delubris idolorum dormiunt : qui comedunt carnem suillam, et jus profanum in vasis eorum. »

VERS. 5. — « Qui dicunt : Recede a me, ne appropinques mihi, quia immundus es. Isti fumus erunt in furore meo, ignis ardens tota die. »

Hæc enim et his similia faciebant antiqui Judæi cultores idolorum. Nam idololatriæ jungentes luxuriam in *hortis immolabant, et pro uno altari, quod impolitius lapidibus lege constructum erat, lateres hostiarum sanguine cruentabant. In sepulcris quoque habitabant, et in delubris idolorum dormiebant, ubi stratis pellibus hostiarum incubare soliti erant, ut somniis futura cognoscerent, et quicumque simili errore non ducebatur, eum arbitrabantur immundum, contactumque ejus fugiebant.*

Vel dicebant Deo : *Recede a me, et ne appropinques mihi, dum hunc a se rejicere niterentur, ut more gentilium liceret eis vivere; atque dicebant ei : Quia immundus es, dum blasphemarent eum. Sed omnes isti fumus erant in furore ejus, quia sicut fumus deficient a facie Judicis. Et erunt ignis ardens tota die, quia usque in æternum ardebunt sine intermissione. Ardebunt enim tota die æternitatis. Sequitur :*

VERS. 6. — « Ecce scriptum est coram me : Non tacebo, sed reddam et retribuam in sinu meorum iniquitates vestras, et iniquitates patrum vestrorum, simul dicit Dominus. »

VERS. 7. — « Qui sacrificaverunt super montes, et super colles exprobraverunt mihi, et remittant primum opus eorum in sinu eorum. »

Omne malum quod fecerunt, *scriptum est coram me, id est quasi in libro manet assignatum in conspectu memoriæ meæ, et cum venerit dies judicii, non tacebo quod fecerunt illi filii vestri, sed reddam in sinu, id est in mente eorum, ut eos propria torqueat conscientia, iniquitates vestras, o pessimi patres, et iniquitates patrum vestrorum simul, id est mala quæ vos et patres vestri fecistis, retribuam filiis vestris, qui vestram et illorum perversitatem*

imitati sunt? et primo *remittat primum opus eorum, ut pro suis et vestris parentumque vestrorum iniquitatibus puniantur. Unde et alias scriptum est : « Ego Dominus Deus tuus fortis zelotes visitans iniquitatem patrum in filios in tertiam et quartam generationem eorum, qui oderunt me (Exod. xx, 5). » Isti autem idololatræ, quibus et novissimo die retribuetur, præcipue sub Nabuchodonosor exterminati sunt atque perempti. Sed quia non totus simul ille populus tunc erat delendus, licet ex maxima parte periturus esset, apte subjungit propheta :*

VERS. 8. — « Hæc dicit Dominus : Quomodo si inveniatur granum in botro, et dicatur : Ne dissipes illud, quoniam benedictio est : sic faciam propter servos meos, ut non disperdam totum. »

Nam velut si ex botro granum eligatur ad reservandum, et botrus conteratur, ita populus ille tunc propter impietates suas deperit. Sed tamen ex eo reliquæ sunt dimissæ, quæ sicut *benedictio reservantur. Unde et sequitur :*

VERS. 9. — « Et educam de Jacob semen, et de Juda possidentem montes meos, et hæreditabunt eam electi mei, et servi mei habitabunt ibi. »

VERS. 10. — « Et erunt campestria in caulas gregum, et vallis Achor in cubile armentorum populo meo, qui requisierunt me. »

Eduxit enim de *Jacob semen* Dominus, id est de decem tribubus, qui erant in captivitate, filios, qui reverterentur in terram suam, et de *Juda* qui captivus in Babylone tenebatur populum, qui rursus consideret *montes* ejus, et terram ejus inhabitaverunt *electi ejus*, de captivitate regressi. Et in campestribus manserunt greges ovium, atque in valle, ubi quondam lapidatus est Achan (199), qui peccaverat in furto anathematis, accubuerunt armenta boum, id est populus, qui Dominum in angustia captivitatis requisivit (*Josue vii, 25*). Sed postquam ipse bona hæc repromisit his, qui ad pœnitentiam erant revertendi, rursus idololatræ, qui in hac tribulatione erant perituri, minatur dicens :

VERS. 11. — « Et vos, qui reliquistis Dominum, qui oblii estis montem sanctum meum, qui ponitis Fortunæ mensam, et libatis super eam. »

VERS. 12. — « Numerabo vos in gladio, et omnes in cæde corruetis pro eo quod vocavi, et non respondistis : locutus sum, et non audistis, et faciebatis malum in oculis meis, et quæ nolui elegistis. »

Dereliquerunt enim *Dominum, et adhæserunt idolis, atque montem Sion, ubi templum illius erat, oblii sunt non venientes illuc adorare vel immolare, sed ponebant Fortunæ mensam, et sacrificabant in ea. Fuit enim in multis urbibus et maxime in Ægypto et in Alexandria idololatriæ vetus consuetudo, ut ultimo die anni ponerent mensam refertam varii generis epulis, et poculo multo mistum, vel præteriti vel futuri anni fertilitatem aspicientes. Hoc et Judæi faciebant omnium simulacrorum portenta*

venerantes, et nequaquam altari victimas, sed hujuscemodi mensæ libamina fundebant. Propter quod numerati sunt *gladio*, id est supplicio. Quidquid enim punit et percutit, torquet et cruciat, in Scripturis sanctis gladius appellatur. Nec ferro trucidatus est omnis ille populus, sed pœnis et cruciatibus deditus atque captivitati et servituti.

Vocaverat Dominus Judæos, quia collatis muneribus quasi emissis vocibus eos ad se ducere studuerat, sed non responderant, quia digna operadonis ejus reddere contempserant. Vocat enim nos Dominus, cum muneribus prævenit; respondemus vero vocationi ejus, cum digna juxta præcepta munera deservimus. Quia ergo Judæos vel etiam quosdam Christianos tot muneribus prævenit, dicit: *Vocavi*. Sed quia tot ejus munera contempserunt, subjungit: *Et non respondistis*. Vocaverat etiam eos per prophetas ad pœnitentiam, et non respondebant: loquebatur, et audire volebant, sed magis irritabant.

Sed fortassis hæc ad tempus apostolorum referenda sunt. Ait enim: « Quomodo si inveniatur granum in botro, et dicatur, ne dissipes illud, quoniam benedictio est: sic faciam propter servos meos, ut non disperdam totum. » Nam quasi *granum in botro* est inventum, quando pars, quæ doctrinam ecclesiasticam susceperat, reperta est in populo Judæorum. Sicut enim granum ad botrum, ita pauci credentes ex Judæis ad comparationem fuerunt reliquæ multitudinis illorum, quæ credere nolens desperiit. Et de hac minima parte electa dictum est: *Ne dissipes illud, quoniam benedictio est*, quando Patrem pro discipulis oravit. Et ideo Dominus populum illum non disperdidit totum, quoniam eos, qui fidem receperunt, a perditione salvavit, et ab exilio et captivitate illorum eripuit. De quibus et subdit:

Quia *educam de Jacob semen*. Illud scilicet semen de quo idem Apostolus ait, quia « nisi Dominus Sabaoth reliquisset nobis semen, sicut Sodoma facti essemus (Rom. ix, 29). » *Educam de Jacob*, id est de decem tribubus electionis filios, et de tribu *Juda* multitudinem credentium *possidentem montes meos*, id est prophetas et apostolos, quoniam « fundamenta ejus in montibus sanctis (Psal. lxxxvi, 1). » *Et hæreditabunt eam*, id est Ecclesiam, *electi mei, et servi mei habitabunt ibi*, quia non est jam locus, ubi extra Ecclesiam catholicam habitent. *Et erunt campestria in caulas gregum*, quia popularis multitudo fidelium plana et minus alta conversatio erit contenta. Quæ sunt enim *campestria* nisi hæc lata et infima conversatio infirmorum? Ubi tamen *caulas gregum* habemus, quia et intra caulas Dominicorum ovillum tenentur. Achor vero *turbatio* dicitur. Et quæ est *vallis Achor* nisi humiliatio pœnitentiæ conturbans mentem peccatoris? Quid autem nomine *armentorum* nisi multitudo magnorum atque robustorum fidelium exprimitur? *Erit ergo vallis Achor in cubile armentorum*, quia magni et fortes

A sancti jacent in humilitate pœnitentiæ, et de minimis offensis graviter conturbantur, et se affligunt. In hac enim valle jacebat ille magnus bos, qui dicebat: « Ego sum minimus apostolorum, qui non sum dignus vocari apostolus, quia persecutus sum Ecclesiam Dei (I Cor. xv, 9); » et ille, qui dicebat: Si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus (I Joan. i, 8). » Et alius dicens: « Quia in multis offendimus omnes (Jacob. iii, 2). » Et hæc pollicitus est Dominus populo, qui sive ex Judæis, sive ex gentibus ad fidem veniens requisivit eum.

Sed vos, inquit, o perfidi Judæi, qui dereliquistis Dominum, dicentes: « Regem non habemus nisi Cæsarem (Joan. xix, 15). » Audite quid consecuti sitis. Vos qui obliiti estis montem sanctum meum, id est altitudinem spiritualis conversationis, vel sublimitatem patriæ cœlestis; qui ponitis *Fortunæ mensam*, id est divitiis aram, et *libatis super eam*, hoc est qui vestra sacrificia facitis propter solam præsentis vitæ remunerationem; *numerabo vos in gladio Romanorum* vel novissimæ ultionis. *Et omnes in cæde corruetis* vel per Romanos, vel per pœnam extremæ percussiois. *Pro eo quod vocavi vos ad fidem et gratiam, nec respondistis mihi, ut ad me veniretis: locutus sum vobis annuntians voluntatem Patris mei, et audire recusastis, et faciebatis malum in oculis meis, etiam cum inter vos corporaliter manerem, et Phariseorum præcepta traditionis, quæ nolui, elegistis*. Sequitur:

VERS. 13. — « Propter hoc hæc dicit Dominus: Ecce servi mei comedent, et vos esurietis: ecce servi mei bibent, et vos sitiatis. »

VERS. 14. — « Ecce servi mei lætabuntur, et vos confundemini: ecce servi mei lætabuntur præ exultatione cordis, et vos clamabitis præ dolore cordis, et præ contritione spiritus ululabitis. »

Servi mei comedent et bibent, quia « ego sum panis vitæ; qui venit ad me non esuriet, et qui credit in me, non sitiet unquam (Joan. vi, 35). » Sed vos, o Judæi, *esurietis et sitiatis*, quia « mittam famem in terram, non famem panis neque sitim aquæ, sed audiendi verbum Domini (Amos viii, 11). » Neque enim ulterius inveniatis, qui vos scientia Scripturarum pascat aut potet. *Servi mei*, accepto Spiritu sancto, *lætabuntur*, sed vos qui me crucifixistis, *confundemini*, videntes gloriam meæ resurrectionis ubique innotescere. *Servi mei lætabuntur in Ecclesiis præ exultatione spiritualis gaudii*, sed vos *præ dolore cordis ululabitis*, in miseriis, quas sustinebitis. Omnia hæc ita cernimus evenisse.

Quæ si ad futuram vitam referenda sunt, *servi Dei tunc comedent*, quia « faciet illos discumbere, et transiens ministrabit illis (Luc. xii, 37). » *Servi ejus bibent*, quia inebriantur ab ubertate domus ejus, et torrente voluptatis suæ potabit eos. Nam illa sanctorum convivia Dionysius exposuit (Epist. xix ad Tit.), dicens: « Significant hæc communem quamdam, et æque invisibilem sanctorum in divinis bonis societatem, et Ecclesiam primigenitorum de-

scriptorum in caelis, et Spiritus justorum omnibus optimis perfectos, et primum optimis repletos. Et recubitum requiem arbitror, et multis doloribus vitam illasam, et conversationem divinam in lumine et in regione viventium omni sensu sacro repletam, et largissimorum et beatorum optimorum copiosam dationem, per quam lætitia omni replentur, hoc autem lætari et recumbere eos faciente Jesu et ministrante, et æternam requiem donante, et plenitudinem bonorum distribuyente simul et infundente. » Bene itaque dicitur : Quia servi ejus comedent et bibent, qui tali convivio intererunt. Unde et a contrario satis claret, quia tunc Judæi omnesque reprobi esurient et sitient, qui ad hujusmodi epulas non admittentur. De quibus paterfamilias iratus ait : « Quia nemo virorum illorum, qui vocati sunt, gustabant cœnam meam (Luc. xiv, 24). » Et tunc servi Dei in illo perpetuæ beatitudinis gaudio lætabuntur, Judæi vero, cæterique reprobi in opprobrio sempiterno confundentur et erubescunt. Tunc revera sancti laudabunt præ exultatione cordis, et impii præ contritione spiritus ululabunt et mugient. Adhuc autem Judæis carnalibus dictum est, quod sequitur.

VERS. 15. — « Et dimittetis nomen vestrum in juramentum electis meis. »

Nomen quippe eorum est : *Judæus* vel *Israelita*. Et *Judæus* interpretatur *confitens et glorificans* sive *laudans*, *Israel* vero *videns Deum*. Carnales igitur Judæi nomen suum reliquerunt in juramentum electis Dei, quia jam ipsum nomen amiserunt, et omnes electi jurant in illud, id est firmiter definiunt ore confiteri ad salutem atque laudare Christum, et glorificare, ut ad ejus visionem mereantur pertingere. Nam qui Deum confitetur, sive Deo confitetur, et laudat eum, ipse virtutem habet Judaici nominis; et qui Deum vel nunc in ænigmate videt, in futuro sæculo facie ad faciem, habet rem nominis Israel. Illic enim perfidus Judæorum populus, ut dictum est, virtutem nominis hujus cum fide perdidit, et eam electis Dei, qui juramento suæ professionis ad ipsam pertingerent, reliquit. Vel *nomen eorum erit in juramentum electis Dei*, ut pro malorum exemplo eos habeant, et detestentur talia sustinere, et jurent : Si aliter fecero, contingat mihi sicut Judæis Romanorum occisis. Cui additur in comminatione :

« Et interficiet te Dominus. » Atque subjungitur : « Et servos suos vocabit nomine alio. »

VERS. 16. — « In quo, qui benedictus est super terram, benedicetur in Domino amen; et qui jurat in terra, jurabit in Deo amen, quia oblivioni traditæ sunt angustia prioris, et quia absconditæ sunt ab oculis nostris. »

Interficiet enim Dominus hunc populum gladio suo, cum venerit ad judicium.

Interfecit eum Dominus, qui est verus Deus, et vita æterna, cum se illi abstulit. Qui et servos suos non jam nomine, quo antiquitus appellaverat, vocat, sed alio quodam nobiliori vocabulo, quod novitatem

et gratiam sonat. Licet enim servi ejus rem antiqui nominis habeant, ipso tamen nomine non vocantur, sed appellatione Christianitatis venerabiliter nuncupantur. « Neque enim nomen aliud est datum sub cælo hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri (Act. iv, 12). » Unde jam nullus servorum Dei, sicut dictum est, vocatur *Judæus* vel *Israelita*, sed omnes Christiani. *In quo Christianitatis nomine, qui benedictus est super terram*, id est qui benedictionem illam, quæ in baptismo datur, consecutus est in hac vita, si perceptam benedictionem bene vivendo custodierit, *benedicetur in Domino*, cum audierit : « Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum (Matth. xxv, 34). » Et qui, dum in hac terra manent, jurant in eo cum Psalmista dicente Domino : « Juravi et statui custodire judicia justitiæ tuæ (Psal. cxviii, 106), » jurabunt in eo *Amen*, id est asserent in illo beatitudinis regno vero : *quia oblivioni traditæ sunt angustia prioris*, id est omnes afflictiones et necessitates, quibus in sæculo coarctabamur, et *quia absconditæ sunt omnes ab oculis nostris*, id est nec jam recordamur, nec videmus eas. Hoc enim tunc ille populus beatorum lætus proclamabit. Ubi ad confirmationem certissimæ veritatis interponitur *Amen*, quod interpretatur *vere* vel *fideliter*, ut ea quæ promittuntur, vere implenda monstrentur, et fideliter dignis reddenda. Sequitur :

VERS. 17. — « Ecce enim ego creo cælos novos et terram novam, et non erunt in memoria priora, et non ascendent super cor. »

VERS. 18. — « Sed gaudebitis et exultabitis usque in sempiternum in his quæ ego creo. »

Cælos novos et terram novam faciet Dominus in novissimo die. Unde et Joannes in Apocalypsi determinato judicio subjecti dicens : « Et vidi cælum novum, et terram novam. Primum enim cælum, et prima terra abiit, et mare jam non est (Apoc. xxi, 1). » Utraque tamen hæc, id est cælum et terra non alia condenda sunt, sed hæc ipsa renovantur, quia per eam quam nunc habent imaginem transeunt, sed per essentiam sine fine subsistunt. « Præterit enim figura hujus mundi (I Cor. vii, 31). » Cæli igitur ac terra et transeunt, et erunt, quia et ab ea, quam nunc habent, specie per ignem purgantur, et tamen in sua semper natura servantur. Unde et per Psalmistam dicitur : « Mutabis eos, et mutabuntur (Psal. ci, 28). » Itaque *cælos novos et terram novam* creabit, quando istos igne judicii purgans renovabit. *Neque ascendent super cor*, quia tanta erit pulchritudo eorum, qui tunc erunt, ut nemo jam istorum, quæ nunc sunt, recordari dignetur, sed pro nihilo quisque reputabit hæc, et in illis quæ videbit, delectabitur. Nam omnes electi tunc sine fine gaudebunt in illis, quæ tunc creata fuerint a Domino. Sequitur :

« Quia ecce ego creo Jerusalem exultationem, et populum ejus gaudium. » *Jerusalem*, id est Ecclesia non solum exultabit, sed etiam erit ipsa exultatio. Et populus ejus non solum gaudebit, sed et ipse

gaudium erit. Nam et ferrum videmus in ignem converti, cum in igne positum valde succenditur. Sic et populus sanctorum, cum ingressus fuerit in gaudium Domini sui, commutabitur in gaudium. Sequitur :

VERS. 19. — « Et exsultabo in Jerusalem, et gaudebo in populo meo. »

Tunc gaudebit Dominus in populo suo, cum jam nullum in eis peccatum fuerit, et omnes eos immortales ac beatos reddiderit. Quandiu enim peccamus, et mortales ac miseri sumus, non potest in nobis gaudere. Neque enim gaudet in nobis, dum adhuc tales sumus, quales nos in principio condidit. Cum igitur jam in antiquum statum nos reformaverit, tunc in nobis gaudium habebit. Sequitur :

« Et non audietur ultro in eo vox fletus, et vox clamoris. » Hoc manifestum est, quod in populo sanctorum neque luctus neque clamor, neque dolor erit ultra. Sequitur :

VERS. 20. — « Non erit tibi amplius infans dierum, et senex, qui non implet dies suos. »

Infans dierum est, qui jam diu vixit, sed adhuc mente parvulus est. Hujusmodi enim infantes increpat Sapia dicens : « Usquequo, parvuli, diligitis infantiam? (Prov. 1, 22.) *Senex vero qui non implet dies suos*, est qui multum quidem vixit, sed ætatis suæ tempora in vanitate consumpsit. Ille enim dies suos implet operibus, qui sese in hac vita quotidie vigilanter pensare non negligit, et ad omne quod recte facere potest, inertia nulla torpescit. Et in præsentem quidem Ecclesia multi tales pueri ac senes sunt. Sed in illa electorum Ecclesia futura non erit *infans dierum, et senex, qui non implet dies suos*, quia quisquis semper moribus [deest forsitan, infans] esse perseverat, non perveniet ad illam, neque senex, qui dies vitæ suæ bonis operibus implere noluerit. Unde et subditur :

« Quoniam puer centum annorum morietur, et peccator centum annorum maledictus erit. » Centenarius perfectus est numerus, et ideo *centum annorum* nomine vel omne spatium vitæ præsentis, vel mora longi temporis exprimitur. Qui ergo centum annos explevit, et adhuc *puer* est, id est qui diu vixit, nec a factis puerilibus est correctus, *morietur* morte æterna. *Et peccator centum annorum*, id est qui nec temporis longinquitate compesci potuit a perpetrato peccato, *maledictus erit* in die novissimo, cum audierit : « Discedite a me, maledicti, in ignem æternum (Matth. xxv, 41). » De electis vero in hac vita adhuc degentibus subditur :

VERS. 21. — « Et ædificabunt domos, et inhabitabunt, et plantabunt vineas, et comedent fructus earum. »

VERS. 22. — « Non ædificabunt, et alius habitabit : non plantabunt, et alius comedet. »

Ædificabunt enim domos cordium suorum, et habi-

tabunt in eis per cogitationem non vagando forma per cupiditates sæculi. Nam qui suæ mentis interiora deserit, et exteriora sectatur, id est visibilia cogitat, non manet in domo sui pectoris. *Et plantabunt vineas*, id est statuent sibi actiones bonas, in quibus quotidiano labore exerceantur. *Et comedent fructus earum*, id est satiabuntur in futuro retributione bonorum operum suorum. « Non ædificabunt, et alius habitabit. » Quia hostis antiquus domum conscientia eorum, quam cœlestibus disciplinis et virtutum lapidibus construent, habitare non poterit, sicut mentem negligentis, de qua dicit : « Revertar in domum meam, unde exivi (Matth. xii, 44). » *Non plantabunt, et alius comedet*, quia diabolus fructum actionis eorum non devorabit. *Alius enim comedet* fructum vinearum eorum, qui suis actibus fructum bonæ retributionis, quem exspectabant, non consequuntur, sed magis Satanas poena eorum pascitur. Sed hoc electis contingere nequit.

Vel *domus* istæ sunt diversæ mansiones apud Patrem, quas jugiter possidebit, qui eas ædificaverit; et *vineæ* sunt plures Ecclesiæ, quarum fructus comeduntur et bibuntur, et lætificant cor hominis, et inebriant amicos Sponsi, atque in regno bibuntur quotidie, et æterna erit habitatio atque plantatio justorum, nec diaboli et satellitum ejus fraudibus supplantabitur. Sequitur :

« Secundum enim dies ligni erunt dies populi mei, et opera manuum eorum inveterabunt electis meis (200). »

Secundum dies ligni erunt dies populi mei, quia sicut lignum in diebus suis gignit fructum suum, ita populus electorum, dum sibi status vitæ præsentis duraverit, fructum boni operis facere non desistet. *Et opera manuum eorum inveterabunt electis meis*, quia usque in finem tenebunt, et perficient opera bona quæ cœperunt. « Qui enim perseveraverit usque in finem, hic salvus erit (Matth. x, 22). » Sequitur :

VERS. 23. — « Non laborabunt frustra, nec generabunt in conturbatione, quia semen benedictorum Domini est, et nepotes eorum cum eis. »

Non laborabunt frustra, quia quicquid boni agere laboraverint adjuvante gratia mea perficient, et labores manuum suarum manducabunt. *Neque in conturbatione generabunt*, quia, ut verbo veritatis spirituales filios generare possint, omnes vitiorum perturbationes, et cupiditatum sæcularium tumultus eliminabunt a cordibus suis, quatenus purificato mentis oculo, quod justum est videre et loqui libere valeant. *Quia semen benedictorum Domini est*, id est filii apostolorum Christi sunt isti, et *nepotes eorum*, id est filii filiorum eorum cum eis sunt. Illi enim sunt filii nostri, quos spiritualiter genuimus; *nepotes* vero nostri sunt, quos jam nostri spirituales filii spiritualiter genuerunt. Quia ergo talis propagatio multipliciter fit in Ecclesia, apte dicitur de sanctis

(200) Alias, *inveterabunt. Electi mei non laborabunt, etc*

patribus : Quia nepotes eorum cum eis sunt. Sequitur :

VERS. 24. — « Eritque, antequam clament, ego exaudiam. »

Sicut scriptum est : « Desiderium pauperum exaudivit Dominus, præparationem cordis eorum audivit auris tua (Psal. ix, 10). » Et item : « Scit enim Pater vester, quid vobis necesse sit, antequam petatis eum (Luc. xii, 30). » Adhuc illis in oratione loquentibus ego audiam. Audiam eos semper ad eorum salutem, non tamen semper ad eorum voluntatem, sicut audi vi Paulum, ut gratia mea maneret in eo, non ut « stimulus carnis, » sicut ter rogaverat, « discederet ab eo (II Cor. xii, 8). » Hac promissione Dominus quantum electos Novi Testamenti diligit, ostendit, quorum petitiones tam libenter et tam cito facere semper se manifestat. Sequitur :

VERS. 25. — « Lupus et agnus pascentur simul, et leo et bos comedent paleas, et serpenti pulvis panis ejus; non nocebunt et non occident in omni monte sancto meo, dicit Dominus. »

Lupus, id est ille qui in sæculo fuerat, et agnus, id est qui semper fuit mitis et innocens, pascentur simul in Ecclesia uno celestis doctrinæ pabulo. Et leo et bos comedent paleas, quia sæcularis princeps et popularis homo pascentur eisdem eloquiis divinis. Paleæ vero simplicia verba Scripturæ sunt, triticum autem sensus interior. Et frequenter evenit, ut homines sæculi mysteria nescientes simpliciter Scripturarum lectione pascantur. Alio autem sensu leo Satanas est, « quia adversarius vester diabolus tanquam leo rugiens circuit, quærens quem devoret (I Pet. v, 8). » Bos vero prædicatorem designat, sicut scriptum est : « Non alligabis os bovi trituranti (I Cor. ix, 9). » Paleæ sunt peccatores, de quibus Joannes ait : « Paleas autem comburet igni inextinguibili (Luc. iii, 17). » Et leo igitur et bos comedent paleas, quia peccatorum alios hostis antiquus devorat, alios prædicatorem quilibet convertit, et sibi incorporat mittens in viscera Ecclesiæ.

Serpens quoque idem hostis est, sicut legitur : « Serpens antiquus, qui vocatur diabolus et Satanas (Apoc. xii, 9). » Pulvis etiam peccator est, quia primus homo post peccatum audivit : « Pulvis es, et in pulverem reverteris (Gen. iii, 19). » Serpenti ergo pulvis est panis ejus, quoniam diabolus devoratione peccatorum pascitur. Sed in monte sancto Dei, id est in excelsa justorum conversatione, non nocebunt hujusmodi leones et serpentes eisdem justis, licet affligant eos, et non occident quempiam eorum, id est venenum suæ malitiæ non spargent in eo. « Anima, quæ peccaverit, ipsa morietur (Ezech. xv, 4), » sed ab hac morte immunis est electorum anima. Et ne eis nocerent hujusmodi bestię audierunt a Domino : « Ecce dedi vobis potestatem calcandi super bestias (Luc. x, 19), » scilicet serpentes et scorpiones, « et super omnem virtutem inimici, et nihil vobis nocebit (ibid.). » Quia vero montem nominavit, ne Judaico sensu intelligeres montem,

A in quo fuit templum Judæorum, ostendit altiori ratione se non in parte rerum localiter esse, qui omnia replet, nec in ædificiis materialibus, sed in corde fidelium habitare. Sequitur enim :

CAPUT LXVI.

VERS. 1. — Hæc dicit Dominus : Cælum mihi sedes est, et terra scabellum pedum meorum; quæ est ista domus, quam ædificabitis mihi, et quis est iste locus quietis meæ? »

VERS. 2. — « Omnia hæc manus mea fecit, et facta sunt universa ista, dicit Dominus. Ad quem autem aspiciam nisi ad pauperulum et contritum spiritu, et trementem sermones meos? »

Nam cum dicit sedem suam cælum, terram vero scabellum pedum suorum, ostendit se omnibus interioriorem et superiorem esse, quia ubique est a summis usque ad novissima et infima. Cælum quippe excellit inter materialia, cui subest aer, ubi ignis et aqua, ultima vero terra est. Nam quarta pars distinctorum membrorum hujus mundi, et ea novissima invenitur terra, ut a cælo incipiens aerem numeres secundum, aquam tertiam, quartam terram. Cum ergo dicit quia cælum mihi sedes est, terra vero scabellum pedum meorum, declarat se in omnibus elementis esse, juxta quod per Jeremiam loquitur : « Nonne cælum et terram ego impleo? (Jer. xxiii, 23). » Et quia in hoc universo mundi corpore maximam speciem cælum habet, et terra minimam, tanquam præsentior sit excellenti pulchritudini vis divina, minimam vero ordinet in extremis atque infimis, congrue Deus in cælo sedere dicitur, terramque calcare, quia « cælum sursum et terra deorsum, » ut Scriptura loquitur (Prov. xxv, 3). Quia vero tantæ magnitudinis est Deus, ut omnia impleat et excedat, apte Judæos increpat, dicens :

« Quæ est ista domus, quam ædificabitis mihi? » Non enim in domo manufacta habito. « Et quis est iste locus quietis meæ? » Non enim alicubi localiter quiescere possum, ut vos in templo Salomonis me putetis habitare vel quiescere. Nam omnia hæc, quæ videtis, manus meæ fecerunt, et facta sunt universa ista. Sed ego in manufactis et materialibus habitaculum non habeo, quia cum sim Spiritus, spiritalium domum quæro. Ad quem enim respiciam, ut ad eum divertam, et in eo maneam, nisi ad pauperulum, id est ad humilem et contritum spiritu, id est qui flendo contrivit spiritum, id est duritiam cordis sui, et non contemnentem, sed trementem sermones meos? Quisquis talis est, adhuc sereno vultu respiciam, et ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus in templo non manufacto. Reprobato itaque materiali templo consequens fuit, ut et hostiæ carnales, quæ offerebantur in eo, respuerentur. Unde et subditur :

VERS. 3. — « Qui immolat bovem quasi qui interficiat virum, qui mactat pecus, quasi qui excerebret canem, qui offert oblationem, quasi qui sanguinem suillum offerat, qui recordatur thuris, quasi qui benedicat idolo.

Postquam enim verus Dei Agnus est immolatus, et mysterium propheticum his bestiis desiit, non placatur per eas Deus, sed graviter offunditur præsertim destructo templo, ubi solummodo licebat eas offerri. Apte ergo dicitur: « Qui immolat bovem quasi qui interficiat virum. » Nam Moyses dixerat: « Homo quilibet de domo Israel, si occiderit bovem aut ovem vel capram in castris vel extra castra, et non obtulerit oblationem Domino ad ostium tabernaculi, sanguinis reus erit, quasi sanguinem hominis fuderit, sic peribit de medio populi sui (Lev. xvii, 3). » Cum ergo tabernaculum jam vel templum nusquam sit, ubi talis oblatio offerri debeat, merito qui bovem adhuc immolat comparatur ei qui virum interficit, cum jam ad ostium tabernaculi oblationem ejus offerre non possit. Simili enim pœna uterque dignus est et bovem immolans et virum perimens. Sed et qui pecus, id est capram vel ovem mactat, æqualem facit abominationem, ac si super altare Dei cerebrum canis effunderet. Et qui oblationem quamlibet hujusmodi offert, tale crimen perpetrat, ac si sanguinem porcorum, quod nefas est, offerret. Qui thuris adhuc recordatur ad ponendum in sacrificio, par committit sacrilegium, ac si benediceret idolo. Paria enim sunt hæc sacrificia sacrificiis idolorum. Tantum enim perditionis est servire carnalibus observantiis, et salutem per eas quærere, quam [f. quantum] idola colere. Nam ponere spem salutis et justificationis, ubi non est, idololatria est.

Si quis igitur in his sanctitatem et justitiam putet esse, idololatra est, quærens salutem, ubi non est; et umbram adhuc servare, negare est veritatem advenisse. Nam si adhuc servantur, aut significatur non fuisse promissus Christus, aut adhuc promittitur venturus, et negatur venisse. Manifestumque est jam cæremonias hujusmodi et perniciosas esse et mortiferas, ut quicumque eas observaverit, non dubium sit in barathrum diaboli esse devolutum. Scriptum est enim: « Lex et prophetæ usque ad Joannem (Luc. xvi, 16). » Non igitur jam Deo, sed diabolo servit, quisquis legem ultra terminum, quem Deus ei posuit, producere quærit. « Finis enim legis Christus ad justitiam omni credenti (Rom. x, 4). » Sed de his, qui adhuc eam tenere volunt, perfidis Judæis subjungitur:

« Hæc omnia in viis suis elegerunt, et in abominationibus suis anima eorum delectata est. »

Respuentes enim præcepta vitæ, quæ audiebant a Salvatore, elegerunt in viis, id est in actionibus suis omnia hæc exsecranda, quæ nunc dicta sunt et in hujusmodi abominationibus delectati sunt, non in gratia Novi Testamenti, quæ eis offerebatur. Hinc namque ei, qui cæcus fuerat, dicebant: « Tu discipulis ejus sis, nos autem Moysi discipuli sumus (Joan. ix, 28). » Sequitur:

Vers. 4.—« Unde et ego eligam illusiones eorum, et quæ timebant adducam eis (Joan. xi, 45). »

Ipsi cogitaverunt contra Dominum dicentes: « Si

dimittitis eum sic, omnes credent in eum, et venient Romani, et tollebunt nostrum locum, et gentem (Joan. xi, 48). » Sed ex hoc, quod callide cogitaverunt adversus Dominum, illudit eis Dominus, quia ex eo, quod non dimiserunt eum, sic factum est, ut omnes crederent in eum. Et quæ timebant, adduxit eis quia fecit, ut venirent Romani et tollerent locum eorum et gentem, et hoc factum est propter abominandas carnales observantias, quas elegerant, quia idcirco a Romanis sunt exterminati, quod eis tributum pendere nolebant, dicentes injustum esse, ut populus qui decimas ac primitias et sacrificia Deo reddebat, hominibus quoque tributa solveret, cum Salvatore eis jussisset ut redderent « quæ sunt Cæsaris Cæsari, et quæ sunt Dei Deo (Math. xiii, 21). » Sequitur:

« Quia vocavi, et non erat qui responderet, locutus sum, et non audierunt, feceruntque malum in oculis meis, et quæ nolui elegerunt. »

Dominus, qui deinceps per apostolos vocavit nos, ipse primum vocavit Judæos. Sed illi non responderunt vocanti, quia bonis sermonibus, quos ab eo audierunt, opera bona non reddiderunt, nec per fidem accesserunt ad eum. Locutus est illis ea quæ in Evangelio scripta sunt, sed ipsi non audierunt, id est non obedierunt, sed incessanter mala fecerunt in oculis ejus, et carnalia litteræ præcepta, quæ ei displicebant, elegerunt atque vanas Phariseorum traditiones. Deinde multitudinem sanctorum, qui tunc in Judæa et Jerusalem erat, Salvator alloquitur, dicens:

Vers. 5.—« Audite verbum Domini, qui tremitis ad verbum ejus: dixerunt fratres vestri odientes vos, et abjicientes propter nomen meum: Glorificetur Dominus, et videbimus in lætitia vestra: ipsi autem confundentur. »

Unanimis enim illa multitudo primorum credentium non duro et insensibili corde, sicut nos, audiebat verbum divinæ prædicationis, sed cum tremore et reverentia excipiebant. Quorum pessimi fratres fuerunt cæteri Judæi, qui in perfidia manserunt, qui oderunt credentes, et de Synagoga vel sinibus suis abjecerunt propter nomen Christi. Et dixerunt eis: Glorificetur Dominus, ut videamus eum, et vos lætemini. Quid vobis humilem introducitis Deum? quid crucifixum? Volumus eum, ut dicitis, in sua majestate conspiciere regnantem, et et vos gaudeatis in conspectu ejus. Hæc infideliter deridendo loquebantur putantes hos frustra sperare in Christo. Ipsi autem cum viderint gloriam justorum, confundentur, dicentes: Hi sunt, quos aliquando habuimus in derisum, et in similitudinem impropierii. Nos insensati vitam illorum æstimabamus insaniam, et finem illorum sine honore. Quomodo ergo computati sunt inter filios Dei, et inter sanctos sors illorum est? Ergo erravimus a via veritatis, et justitiæ lumen non luxit nobis, et sol intelligentiæ non est ortus nobis (Sap. v, 3). » Sic loquentur dolentes atque confusi, cum glorificatus fuerit

Dominus in lætitia istorum, quos odientes abjecerunt propter nomen ejus. Sed et in præsentī vita confasi sunt, cum viderent omnes ad fidem ejus, quem crucifixerant, confluere, et omnem linguam confiteri, quia Christus est in gloria Dei Patris, sibi que necis crimen a cunctis objici. Unde et sequitur :

VERS. 6. — « Vox populi de civitate, vox de templo, vox Domini reddentis retributionem inimicis suis. »

Vox enim populi de civitate resonabat laudes Dei ; et vox de templo, quia, sicut legitur : « Multa signa et prodigia per apostolos fiebant in Jerusalem, et metus erat magnus universis. Quotidie quoque perdurantes unanimiter in templo, et frangentes circa domum panem, sumebant cibum cum exultatione et simplicitate cordis collaudantes Deum (Act. II, 43). » Sed post secuta est vox Domini per Romanos reddentis retributionem inimicis suis Judæis. Unde et per se ipsum antea loquens : « Erit, inquit, pressura magna super terram, et ira populo huic. Et cadent in ore gladii, et captivi ducentur in omnes gentes (Luc. XXI, 23). »

Aut certe vox clamoris et seditionis atque ploratus resonabat de templo et civitate Romano exercitu circumdata, et in tres partes seditionibus divisa, quando unus templum obtinuit, et omnia prius sancta possedit, et forinsecus contra hostes, intus contra cives dimicans, in urbe atque in templo tam sacerdotum et levitarum quam vulgi ignobilis, mulierumque ac puerorum ululatus auditus est, redente illis Domino justam retributionem. Quia vero tunc ubique populum ad fidem Ecclesia facile generabat, apte subjungitur :

VERS. 7. — « Antequam parturiret, peperit ; antequam veniret partus ejus, peperit masculum. »

Parturire enim est ante partum dolere, parere vero partum effundere. Et Ecclesia antequam parturiret peperit, quia antequam persecutionis angustias pateretur, multiplicem spiritualium filiorum sobolem edidit. Antequam veniret partus ejus, peperit masculum, id est robustum et virilem populum, quia, accepto Spiritu sancto in die Pentecostes mox ad vocem Petri ex populo circiter « tria millia (Act. II, 41), » et alia die « quinque millia » crediderunt (Act. IV, 4). Antequam parturiret, peperit, quia sicut ecclesiastica narrat Historia, absque ullo obstaculo in ipsis initiis evangelicus sermo usquequaque percurrerat. Unde et factum est, ut repente quasi cœlitus lumen ostensum aut radius quidam solis erumpens totum orbem claritate superni luminis illustraret (201), et, ex quo et per omnes civitates ac vicos immensæ multitudines, velut (202, messium tempore frumenta ad areas, ita ad Ecclesias congregabantur. Unde et sermo propheticus admirando subjungit :

(201) Uterque Cod., illustret.

A VERS. 8. — « Quis audivit unquam tale, aut quis vidit huic simile ? »

Nunquam enim tale quid super terram accidit, nunquam huic rei simile quiddam auditum est aut visum, ut omnes in brevi tempore crederent nationes, et de universis gentibus gens una fieret Christianorum, et compleretur dictum Apostoli : « Vetera transierunt, et ecce omnia facta sunt nova (II Cor. v, 17). » Ubi et additur :

« Nunquid parturiet terra in die una, aut pariet gens simul, quia parturivit et peperit Sion filios suos ? » Quando enim prædicante Petro, sicut dictum est, crediderunt una die tria millia, et postmodum addita sunt multa millia, tunc fuit cernere gentem insimul natam sermone Dei una die, quam illustravit sol justitiæ, et sterilem repente parientem, cui dictum est : « Lætare, sterilis, quæ non paries, decanta laudem, et hinni, quæ non pariebas, quia multi filii desertæ magis quam ejus quæ habet virum (supra LIV, 1). » Ecclesia enim deserta erat a Deo ; habens autem virum Synagoga legem habebat et Deum. Sed postmodum sterilis et deserta multo secundior effecta est, quam ea quæ viro juncta fuerat. Parturivit enim, et peperit filios suos. Parturivit eos exhortando, et peperit convertendo.

Vel quæ in exordio antequam parturiret, peperit, postea ut pareret, parturivit, quia ut filios Deo generare posset, multis conatibus enixa est, et multis doloribus cruciata verbum Dei prædicans, eos, quos intra uterum charitatis portabat, in fide vel in bona conversatione genuit. Sed quia ipse Dominus per se ipsum in terris prædicaturus erat, et hujusmodi filios generaturus, pulchre subjunctum est :

VERS. 9. — « Nunquid ego, qui alios parere facio, ipse non pariam, dicit Dominus ? Si ego, qui generationem tribuo cæteris, sterilis ero, ait Dominus Deus tuus. »

Ipse enim alios parere facit, sicut illum qui ait : « Filioli mei, quos iterum parturio (Gal. IV, 19). » Sed et ipse peperit, quoniam ad fidem apostolos prædicando generavit. Unde et filios suos nominat eos, cum dicit : « Nunquid possunt filii Sponsi jejunare, quandiu cum illis est Sponsus ? (Matth. IX, 15). » Generationem ipse tribuit cæteris, sicut ei qui dicit : « In Christo Jesu per Evangelium ego vos genui (I Cor. IV, 15). » Sed nec ipse est sterilis, quia « voluntarie genuit nos verbo veritatis (Jac. I, 18). » Quia vero post hæc, crescente fide ac religione per totum orbem, Ecclesia prosperitatem et gloriam erat habitura, congrue subjicitur :

VERS. 10. — « Lætamini cum Jerusalem, et exultate in ea, omnes qui diligitis eam : gaudete cum ea gaudio universi qui lugetis super eam. »

VERS. 11. — « Ut sugatis, et repleamini ab uberibus consolationis ejus : ut mulgeatis et deliciis affluatis ab omnimoda gloria ejus. »

(202) Uterque vel.

Vos, inquit, omnes, qui di'igitis Jerusalem, id est Ecclesiam, *letamini cum ea* de bonis quæ nunc habitura est, et *exultate in ea*. Et vos, qui *lugetis super eam* propter tribulationes et mala quæ patitur, *gaudete nunc gaudio magno cum ea*, in bonis quibus jam replebitur, ut et vos effecti participes bonorum ejus, *sugatis* delectabiliter, et bibatis ac *repleamini ab ubere consolationis ejus*, id est ex poculo misericordiæ et dulcedinis ac beneficii, quo Deus eam modo consolabitur, quoniam « sicut socii passionum fuistis, sic eritis et consolationis (II Cor. 1, 7). » Atque *mulgeatis ab omnimoda gloria ejus*, quam ubique jam est habitura, et *deliciis* inde tam corporalibus quam spiritalibus *affluatis*. Sequitur :

VERS. 12. — « Quia hæc dicit Dominus : Ecce declinabo super eam quasi fluvium pacis, et quasi torrentem inundantem gloriam gentium, quasi sugatis. »

Declinabo, inquit, id est descendere faciam super eam quasi fluvium pacis, id est plenam et perseverantem pacis affluentiam, et quasi magnum quemdam in vos torrentem deducam, qui inundanter afferet gloriam universarum gentium ut sugatis, id est velut lac bibatis eam, quia pace data confluent ad fidem omnes reliquæ gentium.

Vel apostolis vel apostolicis viris lugentibus Jerusalem, quæ in Judæis corrui, et novam Jerusalem, quæ surrectura erat, præstolantibus jubetur ut in ea et cum ea gaudeant, quia nunc ædificanda sit vivis lapidibus. Qui vero parvuli sunt in eis, et lacte consolationis indigent, *sugant ab ubere consolatoris prædicationis ejus*; qui autem post lac consolationis ad solidum cibum profecerint, *deliciis* affluant veritatis et scientia omnimodæ gloriæ. Et tunc Dominus *declinabit super eam quasi fluvium pacis* de quo dictum est : « Fluminis impetus lætificat civitatem Dei (Psal. xlv, 5). » Ut pace omnia possidente et nationum bellis cessantibus torrens doctrinarum Dei riget viam credentium. Sequitur :

« Ad ubera portabimini, et super genua blandientur vobis. » Ad ubera potavit Apostolus illos, quibus ait : « Tanquam parvulis in Christo lac vobis potum dedi, non escam (I Cor. 111, 2). » Et super genua, id est super exempla bonorum operum suorum blandiebatur eis, quibus dicebat : « Quæcunque vera sunt quæcunque pudica, quæcunque justa, quæcunque amabilia, quæcunque bonæ famæ, si qua virtus, si qua laus disciplinæ, hæc cogitate; quæ et didicistis, et accepistis, et vidistis in me, et audistis, hæc agite, et Deus pacis erit vobiscum (Philip. 1v, 8). » Similiter et cæteri sancti doctores portabant, et potant more matrum ad ubera doctrinæ parvulos filios suos, et in exemplis bonorum operum suorum velut in genibus fovendo sustentant eos, ac blandiuntur eis, ut proficiant. Nam quod in genibus opera designentur, ex historia Gedeonis agnoscimus, ubi trecenti viri, qui flexo recto genu aquam

biberant, vicisse in prælio referuntur (Judic. vii, 5). Aqua enim Scientia sacra est. Sequitur :

VERS. 13. — « Quomodo si cui mater blanditur, ita ego consolabor vos, et in Jerusalem consolabimini. »

VERS. 14. — « Videbitis, et gaudebit cor vestrum, et ossa vestra sicut herba germinabunt. »

Sicut parvulo suo flenti mater blanditur, ut a ploratu quiescat, ita ego vobis faciam, quia dum adhuc pusillanimes de malis, quæ propter correptionem patimini, vocem querelæ emisistis, multimoda consolatione blandiar vobis, et dulciter vos placabo. Sed et post transitum vitæ præsentis multo dulciorem invenietis consolationem, quia mox in supernam Jerusalem, ubi perpetualiter gaudeatis, ducemini, nec in infernum sicut antiqui patres descendetis. Et in illa Jerusalem, quæ non frustra *visio pacis* interpretatur, *videbitis*, sicut est, gloriam Creatoris, et ex medullis suis *gaudebit cor vestrum* in ejus aspectu. Cumque dies resurrectionis advenerit, tunc *ossa vestra* de pulvere *germinabunt sicut herba*, quia reviviscunt atque virescunt, et immarcescibili gloria vernabunt. Nam hæc ita debere intelligi, sequentia declarant, cum protinus subditur :

« Et cognoscetur manus Domini servis ejus, et indignabitur inimicis suis. »

VERS. 15. — « Quia ecce Dominus in igne veniet, et quasi turbo quadrigæ ejus, reddere in indignatione furorem suum, et increpationem suam in flamma ignis. »

VERS. 16. — « Quia in igne Dominus dijudicabit, et in gladio suo ad omnem carnem. »

Tunc enim valida *manus Domini cognoscetur servis ejus*, quia in brachio virtutis suæ liberabit eos, et *indignabitur inimicis suis*, id est omnibus, qui ex corde eum non amaverunt. Ipse quippe *veniet igne circumdatus, et quadrigæ ejus*, id est virtutes angelicæ, in quibus sedet, *veniet sicut turbo*, ut reprobos omnes subruant, et quasi paleas de mundo tormentis exagitantes rapiant. *Veniet*, inquam Dominus, ut impiis *furorem suum* cum magna *indignatione reddat*, et eos qui increpatione digni fuerint, *in flamma ignis* increpet. Nam « uniuscujusque opus quale sit, ignis probabit. Si cujus opus manserit, mercedem accipiet, si cujus opus arserit, detrimentum patietur (I Cor. 111, 14-15). » Et præcipue reprobi tunc in igne erunt, ut increpeantur, quia sancti mox rapiuntur in nubibus obviam Christo in aera, et in dextris ejus statuentur; peccatores vero relinquentur in terra, et in sinistris ponentur, et igne circumdati, qui inferiora hujus aeris omnia cremabit, sententiam Judicis expectantes, asperitatem gehennalium tormentorum prægustabunt. Nam ignis ille tantum spatium istius aeris occupaturus est, quantum occupavit aqua diluvii, quando quindecim cubitis altior fuit super montes quos operuerat sub universo cælo.

Justis itaque in altum sublevatis et peccatoribus in medio ignis illius in imo derelictis *reddet Domi-*

nus eisdem peccatoribus, in flamma positus increpationem suam, dicens : « Esurivi, et non dedistis mihi manducare; nudus fui, et non operuistis me (*Matth. xiv, 42*). » Nam in illo igne atque in gladio oris sui dijudicabit ad omnem carnem, id est adversus omnes carnales; quia tunc comprobabitur quam juste erga eos in omnibus semper egerit, imo quam pie, et e diverso quam injuste erga eum illi semper egerint, ideoque ferientur gladio ejus, cum audierint : « Discedite a me maledicti in ignem æternum (*ibid. xli*). » Omnem enim carnem vocat omnes qui gloriam incorruptionis per illam, quæ sanctis dabitur, immutationem adepti non fuerint. De qua videlicet carne dicit Apostolus : « Quoniam caro et sanguis regnum Dei possidere non possunt (*I Cor. xv, 50*). » Hæc igitur caro, quæ regnum Dei non ingreditur, igni et gladio foris traditur. Sed post hæc sententia valde formidanda subjungitur :

« Et multiplicabuntur, inquit, interfecti a Domino. »

Vers. 17. — « Qui sanctificabantur, et mundos se putabant in hortis post januam intrinsecus. »

Quid enim per interiorem januam, nisi ingressus religiosioris et secretioris conversationis exprimitur, ut eorum, qui sæculo renuntiant, vel ad altaris officium accedunt, sive quid sacratius cæteris agunt? Et quid hortorum nomine nisi conversationes talium designantur adornatæ vitæ floribus et bonorum operum virtute vernantes? In quibus fructificantur, quia sanctitatis actiones faciunt, et mundos se putant, quia jam se purgatos a peccatorum sordibus æstimant atque munditiam sibi sanctitatis arrogant. Et quia de suis meritis præsumunt, idcirco veniente eo, qui omnem superbiam percutit, interficiuntur. Hinc namque est quod alias unicuique talium dicitur : « Quo pulchrior es, descende, et dormi cum incircumcisis (*Ezech. xxxii, 19*). » Omnis enim, qui feditatem suæ infirmitatis considerare negligit, sed per elationis suæ fastum virtutis suæ gloriam attendit, quo pulchrior est, inde descendit, quia se exultando de suis meritis inde in ima interius corruit, unde gloriosum se esse iudicavit. Qui descendens cum incircumcisis dormit, quia in æternam mortem cum cæteris peccatoribus deficit.

Bene ergo dicitur, quoniam multiplicabuntur interfecti a Domino, qui sanctificabantur, et mundos se putabant in hortis, id est exultis virtutum plantis post januam intrinsecus, id est post ingressum sanctioris vitæ, quia multi, qui religiosiores et Deo viciniore esse videntur, in illo die gladio animadversionis ejus interficiuntur. Quis enim Deo se propinquare non æstimat, cum supernis excrescere virtutibus vel muneribus agnoseit, cum vel prophetiæ donum vel doctrinæ magisterium percipit, vel ad exercendam curationis gratiam convalescit? et tamen sæpe mens, dum de virtutis suæ securitate resolvitur, insidiantie adversario, inopinatæ culpæ telo perforatur, et in æternum longe a Deo fit, unde

PATROL. CLXXXI.

A ei ad tempus sine cautelæ custodia propinquavit.

Recte itaque de omnibus his atque talibus dicitur, quia « multiplicabuntur interfecti a Domino, qui sanctificabantur, et mundos se putabant in hortis post januam intrinsecus. » Nec ignoramus Judæos his verbis juxta historiam denotari, imo Scribæ et Phariseos, qui juxta Domini sententiam mundantes, quod foris erat, calicis et paropsidis, intus pleni erant immunditia (*Matth. xxiii, 25*). Præceperat enim per Moysen Deus, ut, si quis præventus fuisset in peccato, vaccæ rufæ aspersus cinere, et aliis expiationum modis per sacrificia et victimas rediret ad templum (*Num. xix, 2*) Quod illi negligentes in locis deliciarum et voluptatum, id est in hortis amœnissimis vel baptisteria exstruebant vel piscinas ad areolas irrigandas, adulteria et omnem libidinum turpitudinem simplicibus ablucere aquis se putantes. Dum enim scortis hærent in modum canum, et masculi in masculos turpitudinem exercerent, sanctificabantur in hortis, id est abluebantur et credebant se mundos, sed in adventu interni iudicis occidentur. Illi quoque Judæi veteres his verbis arguuntur, qui latenter in hortis colebant idola, et ibi sanctificabantur, id est laudabantur et mundos se putabant; sed, veniente Domino, interficiuntur. Confundentur enim ab idolis quibus sacrificaverunt, et erubescunt super hortis quos elegerant.

Possumus etiam per idololatras hæreticos accipere, qui, se ab unitate Ecclesiæ separantes, errorum suorum signa quasi quædam simulacra colunt in conventiculis suis, velut in hortis, ubi, secundum quod eis visum est, sanctificantur jejuniis ac vigiliis et diversis abstinentiis, atque mundos se iudicant, quia luxuriantibus et ebriosis atque perjuris aliisque criminosis, qui sunt in Ecclesia, non communicant, et nos, quia maluimus inter tales habitare, quam nos ab unitate Ecclesiæ scindere, contaminari, peccatis existimant. Sed dubium non est, quin omnis istorum multitudo, quæ impietate sanctificatur, et de munditia sua gloriatur, veniente iudice, perimatur. Hoc est itaque quod dicitur, quia « multiplicabuntur interfecti a Domino, qui sanctificabantur, et mundos se putabant in hortis post januam intrinsecus. » Sequitur :

D « Qui comedebant carnem suillam, et abominationem et murem : simul consumentur, dicit Dominus. »

Ait autem lex : « Sus, quoniam dividit ungulas et non ruminat, immunda erit (*Deut. xiv, 8*). » Murem quoque inter immunda reputat (*Lev. xi, 29*). Et quid est unguam dividere et non ruminare, nisi scientiam quidem discretionis habere, cibos autem vitæ, id est verba justitiæ, non recogitare ac tractare, sed negligenter oblivioni tradere? Quid ergo est suilla caro, nisi corpus infirmæ conversationis eorum qui discretionis acumen habent, sed præcepta Dei in corde suo ruminare negligunt ad faciendum ea? Comedit igitur carnem suillam, qui exemplum immundæ actionis istorum quasi sapientiorum su-

scipit et imitatur. Abominatio autem est quodlibet A execrabile peccatum.

Mus vero semper ob edacitatem laborat, eos denctans, qui ingluviem ventris sequuntur, et « quorum Deus venter est (Philip. III, 19). » Et ille murem comedit, qui exemplum nimix edacitatis ab aliquo suscipit. Abominationem vero comedit, qui execrabile factum in se admittit. Itaque quicumque comedunt *carnem suillam et abominationem et murem*, nisi quantocius per poenitentiam mundati fuerint, *consumentur omnes simul* in die illa. Vel *simul* cum immunditiis quas edunt, *consumentur*, ut *simul* percant et qui præbent exemplum iniquitatis, et qui suscipiunt. Vel *simul* cum eis qui se mundos putant in hortis suis. Sequitur :

VERS. 18. — « Ego autem opera eorum et cogitationes eorum venio ut congregem cum omnibus gentibus et linguis

Publicum tunc Dominus examen faciet, et in conspectu totius humani generis non solum *opera* singulorum, sed et *cogitationes eorum* ab initio usque in finem vitæ ipsorum, nisi quæ per poenitentiam deleta fuerint, congregabit, ac manifestabit, et unusquisque secundum ea quæ cogitavit et operatus est, recipiet. De electis vero subjungit : « Et venient, et videbunt gloriam meam. » Peracto quippe iudicio et reprobis in supplicium corruentibus, introducet justos in regnum suum, et ibi manifestabit eis ac ipsum, ut gloriam divinitatis ejus in æternum, sicuti est, videant, et in ejus aspectu sine fine gaudeant. Sequitur :

VERS. 19. — « Et ponam in eis signum. »

Ponet *in eis signum*, quia juxta Joannis Apocalypsin : « Nomen ejus habebunt scriptum in frontibus suis (Apoc. XIV, 1). » Vel ad tempora vitæ præsentis intelligi potest subito verba convertisse, quia nunc *signum* sanctæ crucis in omnibus qui ad fidem accedunt ponit. Unde et subdit : « Et mittam ex eis qui salvati fuerint, ad gentes in mare in Africam, in Libyam (203) tenentes sagittam; in Italiam et Græciam, ad Insulas longe ad eos, qui non audierunt de me, et non viderunt gloriam meam. Et annuntiant gloriam meam gentibus. »

VERS. 20. — « Et adducent omnes fratres vestros de cunctis gentibus donum Domino in equis et in quadrigis, et in lecticis et in mulis, et in carrucis ad montem sanctum meum Jerusalem, dicit Dominus, quomodo si inferant filii Israel munus in vase mundo in domum Domini. »

VERS. 21. — « Et assumam ex eis in sacerdotes et in levitas, dicit Dominus. »

Ut enim Paulus de eo scribit : « Non ex operibus justitiæ, quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam salvos nos fecit per lavacrum regenerationis (Tit. III, 5), » id est per baptismum. Et item : « Spe enim salvati facti sumus (Rom. VIII, 24). » Ex his qui baptismo et spe salvati fuerant, misi

Christum ad gentes, ipsum Paulum et Barnabam ceterosque tales. In mare misit eos, id est ad insulas quæ sunt in mari. Africam vero, quæ est meridiana pars mundi et Libyam, quæ est superior, atque Italiam, quæ est ab occidente, et Græciam, quæ versus Aquilonem sita est, nominatim posuit sermo divinus, ac si meridiem et orientem, occasumque et aquilonem nominasset, et quia hæ principales sunt in orbe regiones. Sermo autem prædicationis vocatur sagitta, quia in eo, quod vitam ferit male viventium, corda transfigit. Præcones autem veritatis etiam ad insulas longius in Oceano missi sunt, et ad omnes qui nihil antea a Deo audierunt, neque gloriam mirabilium, quæ in carne gessit, videntur.

B Fratres vero credentium sunt omnes, qui ad fidem veniunt, et Deum cum eis Patrem habere incipiunt. Qui de cunctis gentibus adducuntur Domino in equis et quadrigis et lecticis, et in mulis et in carrucis. Nam quid equos nisi deiferos prædicatores appellat? Et quid quadrigas nisi prædicationes eorum, qui quatuor voluminibus Evangelii quasi quatuor rotis feruntur, vel in lege et prophetis, atque in Evangelio et apostolis velut in quatuor rotis inniuntur? Unde et alias dictum est ei : « Qui ascendes super equos tuos, et quadrigæ tuæ salvatio (Habac. III, 8). » Lectica vero dicitur a lecti similitudine, et est gestatorium, in quo velut in curru super quatuor equos portari solebant filix nobilium coopertæ cortina desuper. Cui gestatorio simile fuit vas, quod ad Petrum de cælo submissum est. Vidit enim Petrus in excessu mentis « descendens vas quoddam velut linteum magnum quatuor initiis submitti de cælo in terram, in quo erant omnia quadrupedia et serpentina terræ et volatilia cæli, et facta est vox ad eum : Surge, Petre, occide et manduca (Act. x, 11). » Lectica ergo idem significare creditur quod et illud vas, id est vehiculum prædicationis evangelicæ, in quo molliter feruntur, acquiescunt et nutriuntur delicatæ animæ fidelium, et a streptu negotiorum sæcularium absconduntur. Lecticas autem plurali numero posuit, quia unusquisque prudens doctor et religiosus ex verbis et arte prædicationis suæ componit gestatorium hujusmodi ad nutriendum in secreto promovendumque fidelium animas quasi nobilium filias.

Quid autem per mulos sive per mulas, quæ scilicet sunt steriles, figuratur, nisi electorum sacerdotum perpetua castitas? Nam quod mula virginitatem seu continentiam significet, agnoscimus, cum Salomonem super « mulam David » imponi legimus, ut in regem super Israel constituatur (III Reg. I, 58). Quid enim per Salomonem nisi Christus, et quid per « mulam David, » nisi primitiva Ecclesia mente et corpore casta designatur? Super quam Saluator impositus rex est super universum Israel, id est super omnem populum credentium constitutus. In mulis

(203) Alias, *Lydiam, tendentes sagittam.*

ergo praelatos Ecclesiae semper castos intelligamus. A Carrucæ autem et ipsa sunt nobilia vehicula, quæ a Carro nomen acceperunt. Et quid in carrucis, nisi jam dictæ prædicationes exprimuntur, quæ nos in via Dei portant, et ad cœlestia subvehunt: In equis itaque et in quadrigis et lectulis atque mulis et carrucis adducuntur fratres vestri de cunctis gentibus ad montem sanctum Domini Jerusalem, dum per sanctos prædicatores, ac per ministerium doctrinæ et actionis eorum adducuntur undique credentes ad Ecclesiam. Et adducuntur sicut munus, quod in vase mundo a filiis Israel inferri solebat in domum Domini, quia et ipsi sunt acceptabile munus atque in sancto vase prædicationis a doctoribus in Ecclesiam inferuntur.

Vel qui veloces sunt in fide, equis vehuntur, qui vero multiplices in gratia, quadrigis, qui consolatione indigent, tectis lectis et umbraculis, ut audire mereantur: « Per diem sol non uret te, neque luna per noctem (Psal. cxx, 6). » In mulis adducuntur continentes et steriles. Carrucæ vero illi intelligendi sunt, quibus loquitur Apostolus: « Invicem onera vestra portate (Galat. vi, 2). » Et in vase mundo casti corporis adducuntur Domino fratres vestri. Et ex his Dominus in sacerdotes et levitas assumit, quia non jam de sola tribu Levi, sed et de cunctis nationibus sacerdotes et levitæ digni Deo eliguntur. Quia vero hi quos sancti prædicatores ad Ecclesiam adducant, Deo in æternum placent, et cum eo regnant, pulchre subjungit:

VERS. 22. — « Quia sicut cœli novi et terra nova, quæ ego stare facio coram me, dicit Dominus: sic stabit semen vestrum et nomen vestrum. »

Nam sicut in æternum stabunt cœli novi, et terra nova, quæ Dominus ante se stare faciet post diem iudicii: sic stabit æternaliter coram eo semen prædicatorum, id est filii, quos per Evangelium genuerunt, et nomen eorum in Libro vitæ coram oculis Dei permanebit. Unde et beatus Apostolus de eo fidelibus scripsit: « Qui potens est vos conservare sine peccato, et constituere ante conspectum gloriæ suæ immaculatos in adventu Domini nostri Jesu Christi (Judæ 24). » Sine fine ergo stabunt electi ante faciem ejus, ubi a se ipsis ad illum erigentur intuendum, raptique intentione cordis et dulcedine contemplationis, decorem vultus ejus semper aspicient. Sequitur:

VERS. 23. — « Et erit mensis ex mense, et Sabbatum ex Sabbato. »

Mensis pro perfectione positus est. Quid enim mensis, nisi perfectio dierum? quid vero Sabbatum nisi requies, in qua fieri opus servile non liceat? Erit ergo mensis ex mense, quia qui hic perfecte vixerint, illic ad perfectionem gloriæ perducentur. Et Sabbatum erit ex Sabbato, quia qui hic cessaverint a perverso opere, illic requiescent in cœlesti retributione. Et quia Dominus in die resurrectionis etiam corpora justorum in illam viventium patriam introducet, congrue subditur:

« Et veniet omnis caro, ut adoret coram facie mea, dicit Dominus. »

Receptis enim corporibus, omnes electi ingredientur aulam perpetui regni, et ante sedem majestatis ejus venientes, procident in faciem suam, læti, gratias agentes, et adorabunt eum sicut ex Apocalypsi Joannis evidenter agnoscimus (Apoc. iv, 10). Mox ut incircumspectum lumen ejus viderint, quam angusta sint omnia, quæ creata sunt, deprehendent, et quid agatur in omni creatura, facile videbunt. Unde et subditur:

VERS. 24. — « Et egredientur, et videbunt cadavera virorum qui prævaricati sunt in me. »

Non tamen corporaliter eos de illa regione beatorum credimus egressuros, sed magnitudine visionis egredientur, quia mentis eorum amplitudinem latitudo cœli concludere non poterit, sed visus eorum limites patriæ cœlestis excedet, ut non solum ea, quæ intus, sed et ea, quæ foris fuerint, manifestè conspiciant. Nam luce visionis intimæ laxatur sinus mentis. Cumque in Dei lumine rapitur super se, in interioribus ampliatur, tantumque expanditur in Deo, ut angusta ei videatur omnis creatura. Unde non loci mutatione, sed latioris ac purioris visus assumptione, dicuntur egressuri, ut videant cadavera prævaricatorum, id est corpora peccantium in suppliciis ardentia, quia dum incircumspectum lumen Conditoris aspiciunt, parum est, ut omnia, quæ in illo beatitudinis regno sunt, videant, nisi et cuncta quæ in universitate creaturæ fiunt, liberæ mentis visu conspiciant. Justi itaque in tormentis semper intuentur injustos, ut inde eorum gaudium crescat, quia malum conspiciunt, quod misericorditer evaserunt; tantoque majores ereptori suo gratias referant, quanto vident in aliis, quid ipsi pati, si essent relictis, potuissent.

Nec illam tantæ beatitudinis claritatem aptè justorum animum fuscet conspecta poena reproborum, quia ubi jam compassio misericordiæ non erit, minuiere procul dubio beatorum lætitiâ non valebit. Quid autem mirum, si, dum justis iniquorum tormenta conspiciunt, hoc eis eveniat in obsequiis gaudiorum, quando et in pictura niger color substernitur, ut albus vel rubeus clarior videatur? Et quamvis eis sua gaudia ad perfruemum plene sufficiant, mala tamen reproborum ad augmentum lætitiæ absque dubio semper aspiciunt, quia, ut dictum est, qui Creatoris sui claritatem vident, nihil in creatura agitur, quod videre non possint. Cadavera autem appellat corpora reproborum, quia fetentia sunt et æterna morte deficiunt. De quibus et subjungitur:

« Vermis eorum non morietur, et ignis eorum non exstinguetur. » Ignis enim ille gehennalis nunquam exstinguetur, sicut et Joannes asserit, dicens de Domino: « Paleas autem comburet igni inextinguibili (Matth. iii, 12). » In quo et vermes immortales esse credendi sunt, qui carnes impiorum sine fine comedant, ut non solum ab igne perpetualiter crucientur

tur, sed et a vermibus devorentur. Unde et Judith in Cantico suo ait : « Dabit ignem et vermes in carnes eorum, ut urantur, et sentiant mala usque in sempiternum (*Judith.* xiv, 21). » Et alibi scriptum est : « Vindicta carnis impii ignis et vermes (*Eccli.* vii, 19). » Sicut ergo corporeus est ille ignis; sic et vermes sunt corporei, quia et ignis corpora reproborum concremat, et vermes ea dilacerant. Vel in verme putredo gehennæ designatur, et in igne ardor. Seu *vermis* dicitur sera scelerum pœnitudo, quæ nunquam in tormentis conscientiam afflictorum mordere cessabit, ut ignis sit pœna extrinsecus sæviens, vermis dolor intrinsecus accusans. De quibus adhuc subditur :

« Et erunt usque ad satietatem visionis omni carni. »

Usque ad satietatem quippe *visionis* erunt, quia de eorum visione satiabuntur omnes justī, quos sine intermissione videbunt ante oculos suos perpetuæ ignominie mancipari. Nam omnem carnem vocat nunc omnes electos post resurrectionem corporum gloria incorruptionis vestitos.

His dictis propheticus liber finem accipit. Et pulchre beatus Isaias librum suum in hoc loco terminat, ut qui de his maxime, quæ in præsentī vita sunt, hucusque locutus est, nunc illis, quæ in futuro complebuntur, finem dicendi faciat.

Nos quoque ad resurrectionis gloriam, quæ in fine hujus libri ostenditur, et octonario numero frequenter designari solet attingere cupientes dicta ejus, prout cœlestis inspiratio nobis aperuit, ac juxta sensum Catholicæ veritatis, quæ in omnibus libris

orthodoxorum Patrum invenitur, et secundum rationem fidei, quam tenet Ecclesia, octo voluminibus compendiose pertractavimus non præjudicantes aliorum intelligentiæ, qui de his forsitan aliter senserunt, vel sentient, sed simpliciter, quod nobis visum est, ostendentes.

Nihil enim obest Scripturam sacram aliter atque aliter intelligi, dummodo veritas Catholica teneatur, et quod intellectum fuerit, pietatem nutriat, nec ab aliis Scripturæ sententiis improbari possit. Unde qui melius hæc interpretari poterit, manifestet impigre, quod multis utile novit, ne in novissimo pecuniam domini sui arguatur occultasse. Qui vero hæc melius non exposuerit, aut meliorem Libri hujus explanationem non habuerit, huic non detrahat, quam nostra exiguitas edidit. Nam quia opus erat expositore, ut propheticus iste liber tam utilis ac necessarius, quem et plus cæteris prophetarum libris frequentat Ecclesia, intelligi posset, et nusquam in regionibus nostris integram super eum explanationem inveniebamus, impulsus sum opus istud aggredi, ut quantulamcunque darem intelligentiam his qui prophetæ dicta legebant vel audiebant, et non intelligebant.

Qui ergo prophetam hunc non intelligit, et aliam ejus expositionem non habuerit, vel non invenerit, non dedignetur istam recipere, nisi semper Isaiam voluerit ignorare. Si quis vero hanc forte gratum sibi esse judicaverit, aut aliquem ex ea fructum perceperit, Auctori bonorum omnium inde grates referat, ipsumque precetur, ut tanti laboris mercedem in futuro sæculo mihi restituat. Qui vivit et regnat Deus in omnia sæcula sæculorum. Amen.

HERVEI

BURGIDOLENSIS MONACHI

COMMENTARIA

IN

EPISTOLAS DIVI PAULI.

(Edit. Opp. S. Anselmi, Colonie, anno 1573, apud Maternum Cholinum data, fol., t. II.)

PRÆFATIO.

De epistolis Pauli apostoli, adjuvante Domino, distola significet. *Epistola* Græce, *supermissa* Latine locuturi, primo videamus quid ipsum nomen epistolæ dicitur, sicut epigramma *super littera*, et epita-